FERÎDÜDDÎN ATTAR

TEZKİRETÜ'L-EVLİYA

Hazırlayan :

Dr. Süleyman ULUDAĞ

U. Ü. İlâh. Fak. Öğr. Üyesi

İLİM VE KÜLTÜR YAYINLARI
Çakırhamam Okul Sok. 4/1
BURSA — 1984

Umumî Seri No: 7

Dizgi : Ayyıldız Matbaası
Baskı : Zafer Matbaası
Kapak : Gürbüz Azak
Cilt : Kardeşler Mücellithanesi

İSTANBUL — 1985

İKİNCİ KİTABIMIZI SUNARKEN..

«Evliyalar diyarı güzel Bursamızda, siz sayın okurlarımıza, kendi çapımızda bir nebze olsun hizmet verebilmek için kurulmuş bulunan İLİM VE KÜLTÜR YAYINLARI, bir yıldanberi yayın hizmetini büyük bir şevk ve tükenmek bilmez bir azimle sürdürmektedir.

Bursamızda, yayın maksadı ile kurulmuş ve amaçları doğrultusunda ilk adımlarını başarı ile atmış bir yayınevinin bulunması, ilim ve kültür tarihinde işgal edeceği yer bakımından elbette çok sevindirici bir olaydır.

Amacımız, günümüzde ve gelecekte toplumun, özellikle bâkir bir saha olarak kalan dinî alanlardaki ihtiyaçlarına, elden geldiği ölçüde köklü çözümler getirecek ölmez eserler meydana getirmek, bu gibi eserlerin hazırlanmasında müellif ve mütercimlere destek olmak, mevcut olanları yayınlayarak daha geniş kitlelerin bunlardan faydalanmasına çalışmaktır. İnşallah bu gayretlerimizle İslâmî ilimler sahasındaki hizmet boşluğunu doldurmakta muvaffak olacağız.

Hedefimize basamak basamak ulaşmak zorundayız. Bu sebeple ilk adımımızı U. Ü. Öğretim Üyesi Sayın Dr. A. Lütfi Kazancı beyin **«PEYGAMBERİMİZE NEDEN İNANMADILAR?»** adlı, Kütüb-i Sitte'nin taranması mahsulü araştırması ile atmış bulunduk. Allah'a hamd olsun ki, eser beğenildi ve kısa zamanda mevcudu azaldı. Bunu tâkiben **«KUR'AN-I KERÎM'DE TEFEKKÜR VE TARTIŞMA METODU»** adı ile hazırlanan araştırma mahsulü tezi yayınladık.

Bu diziye bir yenisini daha ekledik. U. Ü. İlâhiyat Fakültesi öğretim üyesi sayın Dr. Süleyman Uludağ'ın yayına hazırladığı **«TEZKİRETÜ'L-EVLİYÂ»'yı** yayınlamaya muvaffak olduk.

Elinizdeki bu kitap, tasavvufî alanda bir şaheser olup, tasavvuf büyüklerinden Ferîdüddin Attâr tarafından farsça olarak yazılmıştır. Sayın Uludağ Tezkire'yi, usta kalemi ve dipnotlar ilâvesiyle farsça aslından tam metin halinde dilimize kazandırmıştır. Bu şâheser'in kendi sahasında büyük bir boşluğu dolduracağı inancındayız.

Bu fanî hayatta insanoğlu için en büyük mutluluk, iki cihan seadetini kazanmaya vesile olacak eserler bırakmaktır. Özellikle, bu âlemden göçtükten sonra da rahmetle anılmaya sebep olan hizmetlerin başında, bu gibi ölmez eserlerin yayın sahasına çıkmasına yardımcı olmak gelmektedir. Nitekim Peygamber sallellahü aleyhi vesellem de bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyuruyorlar: «İnsan öldüğü zaman, yaptığı bütün ameller kesilir. Ancak, üç şey vardır ki bunlar öldükten sonra da amel defterinin açık bulunmasını sağlarlar: Devam eden bir hayır, güzel yetiştirilmiş iyi bir evlât, kendisinden faydalanılan ilim.»

Yayınlanan dinî ve ilmî eserler, amel defterinin Kıyamete kadar açık kalmasına sebep olacak kalıcı hizmetlerin başında gelir. Diğer hayırlar zaman zaman kesintiye uğrayabilir, fakat ilim Allah'ın sıfatı olduğu için hiçbir zaman kesintiye uğramaz. Bundan faydalanacakların sayısı da diğerlerine nisbetle çok daha büyüktür. İlme ve ilmî hizmetlere damgasını vuran kişi kendisini bir nevi ebedî olarak yaşatmış olur. Bizim bahtiyarlığımız bu noktaya dayanmaktadır.

Tezkire'nin hazırlanması ve yayınlanmasında maddî - mânevî desteklerini esirgemeyen; başta merhum **Hacı Faik Babadağ**'a Cenabı Hak'tan rahmet ve mağfiret diler, hayırsever - ilimsever sayın **Hacı Cevat Esgin'e, Hacı Selâhuddin Celep**'e, **Hacı Muzaffer Karışman'a, Hacı Zeki Akbaşaklar'a, Hacı Şerafeddin Erkoç'a, Şükrü Şenkaya'ya, Hüseyin Surgun'a, Atillâ Tatveren**'e de bu vesile ile teşekkür eder; ölmüşlerinin rahmet içinde kendileri ve aile fertlerinin sıhhat - mutluluk ve İslâmî şuûr içinde olmasını yüce Yaratıcıdan en samimî dileklerimizle niyaz eder, İslâmî İlimlerin Yaşatılmasındaki kalıcı hizmetlerinin bundan sonra da devam etmesini temennî ederiz.»

10/8/1984
İLİM VE KÜLTÜR YAYINLARI
BURSA

Ö N S Ö Z

RAHMETİ ÇOK, LÛTFU BOL ALLAH'IN ADIYLA...
HAMD OLSUN MEVLÂ'YA,
SELÂM OLSUN MUHAMMED MUSTAFÂ'YA!

Millî duyuş, inanış ve düşünüş biçiminin teşekkülünde, bu suretle millî bünye ve seciyenin vücûd bulmasında tesirli olan ana kaynakların ve temel eserlerin tercüme edilip yeni nesillere tanıtılması, fikir ve inanç tarihimiz açısından olduğu kadar, içinde yaşadığımız cemiyetin halihazır düşünce ve inanç yapısı itibariyle de büyük ehemmiyet taşır. Milletinin inanış, düşünüş ve duyuş üslûbunu, bir ictimâî varlık olarak yapısını, bu yapının belli başlı nitelik, özellik ve tezahürlerini tanımak isteyenlerin, millî bünyenin oluşmasında uzun asırlar tesirli olmuş klâsik eserleri dikkatle tetkik etmeye ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyacı karşılamak üzere, daha evvel bu sahada yapılan çalışmalara ilâve olmak üzere biz de *Kuşeyrî*'nin Risale'sini, *Kelâbâzî*'nin Taarruf'unu ve *Hücvirî*'nin Keşfu'l-Mahcub'unu tercüme ettik. İslâm tasavvufu ile ilgili ciddî bir tenkit ve umumi bir değerlendirme mahiyetinde olan *İbn Haldûn*'un Şifâu's-Saili'ni de, tasavvuf cereyanının İslâm öğretisindeki yerini, İslâmî ilimler arasındaki durumunu, İslâm cemiyeti ve düşüncesi üzerindeki tesirini göstermek için tercüme ettik.

Kelâbâzî'nin, Kuşeyrî'nin ve Hücvirî'nin sözü edilen eserleri, sünnî tasavvufunun (H. VI/M. XII.) asra kadar olan seyri hakkında tam ve doğru bir fikir verir. Sünnî tasavvufunun ilk (V) asırlık seyrini ve gelişme tarzını takib etmek için temel eserler ve ana kaynaklar, bahis konusu kitaplardır. *Serrâc*'ın Luma'ında, *Ebû Tâlib-i Mekkî*'nin Kûtu'l-Kulûbunda ve *Gazzâlî*'nin İhya'sında anlatılan tasavvuf, bahsi geçen eserlerde ifade edilen tasavvufun tıpkısıdır. Ancak o sıralarda yeni yeni yayılan tasavvuf cereyanının zâhirî ilimlere zıd düşmediğini ve şer'î hükümlerle çelişmediğini göstermek, bu suretle yeni bir hareket olan tasavvuf karşısında dindâr ferd ve zümrelerde görülen ürkekliği ve

çekingenliği ortadan kaldırmak, tepkileri yumuşatarak muhalefeti ortadan kaldırmak için mezkûr müellifler mümkün mertebe ihtiyatkâr bir dil kullanmayı tercih etmişler ve dikkatli davranmayı maslahata uygun bulmuşlardı. Böyle olunca da tasavvufî telakkileri, üstü kapalı ve bir hayli mübhem olan ifadelerle anlatmışlardı. Bu da zaten anlaşılması kolay olmayan sırrî inançların ve tasavvufî meselelerin zor anlaşılmasına sebebiyet veriyordu. Halbuki kitaplarda üstü kapalı ve kamüfleli ifadelerle anlatılan hususlar, sûfiler arasında açık seçik bir şekilde konuşulmaktaydı. Attâr zamanında zâhir ehlinin ve muteşerri'lerin tasavvufa gösterdikleri şiddetli tepki epey yumuşadığından, tasavvufî telakkileri ve meseleleri daha açık bir şekilde ortaya koyma imkânı hâsıl olmuştu. Attâr, Tezkire'de işte bunu yapmış ve daha evvel var olan tasavvufî telakkileri daha sarih ifade ederek, daha iyi ve daha doğru anlaşılmalarını sağlamıştır. Tezkirede şekillenen bu tasavvuf anlayışı, Mevlânâ ve ondan sonraki mutasavvıflarda gelişerek devam etmiş, özünü aynen muhafaza ederek türlü türlü ifadelere bürünmüştür.

Tezkiredeki tasavvuf anlayışı mücerred, nazarî ve felsefî bir mahiyette değildir; fakat şekilci, akılcı, zâhirci ve nascı da değildir; olabildiğince muşahhas ve serbesttir. Tezkiredeki mistik duyuş ve düşünüşün temel karakteri, panteist inanış ve düşünüş tarzına â'zamî derecede yaklaşmış olmakla beraber hiç bir zaman ona dönüşmemiş; daima basitliğini, sadeliğini açıklığını, anlaşılırlığını ve çekiciliğini muhafaza etmiştir. Bu niteliklere sahip olduğundan Tezkiredeki tasavvuf, geniş halk yığınları, bilhassa çoğu okuma yazma bilmeyen tarikat mensupları tarafından büyük bir alâka ile karşılanmış, benimsenmiş, sevilmiş, yaşanmış ve yaşatılmıştır. Tâ Çin'den Adriyatik sahillerine kadar uzanan geniş sahalarda yaşayan Türk kavimler, Tezkiredeki tasavvuf anlayışını hem esas metinden, hem de Uygur ve Anadolu Türkçesine yapılan tercümelerden okumuş ve öğrenmiştir. Türkçe yazılan manzum ve nesir eserlerdeki telakkilerin çoğunu, aynen Tezkire'de bulmak mümkündür

Tezkire'deki tasavvufî ve ahlâkî bilgiler, umumiyetle menkıbeler biçiminde ve beliğ bir şekilde ifade edilmiştir. Bu itibarla menkıbe yönünden Tezkire, yukarıda işaret edilen eserlerin hepsinden daha zengindir. Daha sonraki asırlarda bile bu kadar bol menkibe ihtiva eden tabakât ve tasavvuf kitabı yazılmamıştır. Tezkire, bu bakımdan Y â f i ' î ' nin Ravzu'r-Reyâhîn'inden üstündür.

Tezkirede engin bir insan sevgisi, ırk ve inanç farkı gözetmeyen bir insanperverlik, derin bir dinî müsamaha vardır. İnsanlığın gösterdiği farklı tezahürler bir yana bırakılarak, bütün insanlarda bir ve aynı olan öz ve cevher üzerinde ısrarla durulmuş ve bu husus ifade edilmeye gayret edilmiştir. Kısaca yetmişikibuçuk millete aynı gözle bakılmıştır.

Tezkire, bir çeşit tasavvufî ve ahlakî bilgiler ansiklopedisidir. Onda, İslâm tasavvufunun ve tasavvufî ahlâkın hemen hemen bütün meseleleri açık bir

dille ve bir çok tekrarlarla kesin bir biçimde ortaya konulmuştur. Yapılacak araştırma ve incelemelerde, tezkiredeki bilgilere dayanmak ve değerlendirmelerde buradaki bilgileri esas almak araştırıcıları yanıltmaz, kanaatındayım.

Bildiğime göre hiç bir dilde Tezkire'nin tam tercümesi yoktur. Millî kültürümüzü ve dinî hayatımızı çok yakından ilgilendiren bu mühim eserin, tam olarak tercümesinin bize nasib olmasını Hak Teâlâ'nın hakkımızdaki bir lûtfu sayıyor, bu lûtfa mazhar olduğumdan kendimi bahtiyar hissediyor, bundan mahzûz oluyor, bunun şükrânesi olmak üzere bu seriye yeni eserler ilâve etmek için yapacağımız çalışmalarda mavaffak kılmasını Mevlâ-i Müteâl'den niyaz ediyorum.

Tercüme sırasında karşılaşılan bazı güçlüklerin hallinde değerli yardımlarını esergemeyen Dr. Mehdi Kâmrouz'a, eseri neşr eden İlim ve Kültür Yayınları müessesesine ve daktilo işlerini yapan İbrahim Ürüt'e burada teşekkürü borç biliyorum.

Süleyman Uludağ
10/*Mayıs* 1984
BURSA

G İ R İ Ş

ATTÂR'IN HAYATI, ESERLERİ, FİKİRLERİ

Ferîduddin Ebu Hâmid (veya Ebû Tâlib) Muhammed b. İbrahim'in doğum ve ölüm tarihleri katiyetle malum değildir. Fakat (540/618) yılları arasında yaşadığı tahmin edilebilir. Kendisi gazel ve kasidelerinde mahlas olarak bazen Feridüd-Din'in muhaffefi olan «Ferid»i kullanmış, lâkin daha çok Attâr'ı kullanmayı tercih etmiştir.

Attâr itriyât alışverişi yapan, attarlık yapan zat demektir. Az-çok hekimlikten anlıyan, dükkanda güzel kokular ve ilaçlar satan, mustahzar yapmasını bilen şahıslara, Saydalânî (Eczacı) denildiği gibi, Attâr da deniliyordu. (1) Bu sanatı icra ettiği için müellifimiz Attar diye meşhur olmuştu. Esasen Şarkta âlim ve şâirlerin bir çoğu bu meslekle uğraşmaktaydı. Mu'cemu'l-Müellifin'de, Attar lâkabıyla şöhret bulmuş kırktan fazla âlim, şâir ve sûfinin ismi kayd edilmiştir. (2) Attar'ın babasının ismi İbrahim, künyesi Ebu Bekir'dir. Uzun bir ömür yaşamış olan Ebu Bekir İbrahim, Attarlıkla meşgul oluyordu. Attarlık mesleği, Attar'a babasından miras kalmıştı.

Attar, Nişabur civarında eski bir köy olan Kedken'de doğmuştu. (3) **Kedken**, İslamdan önce memur bir belde idi. O dönemden kalan bazı eserler harab olmuşsa da burada yatan İslam öncesi dinî hayatın azizleri, daha sonra İslamî bir renk alarak hürmet görmeye devm etmişlerdir. (4) Attarın babası İbrahim'in mezarı da buradadır.

---

(1) İslam Ansiklopedisi, Attar mad. 11. 6
(2) Mucemu'l-Müellifin, XV. 73-75
(3) Devletşah, Tezkiretu'ş-Şuara, Tahran, 1338, S. 187
(4) Muhtarname önsözü, Muhammed. Rıza, Ş. Kedkeni, Tahran. 1358

Mecâlisu'l-Uşşak müellifi, Attar'ın, Nişabur civarındaki Kandişnân'da doğduğundan bahseder. Kendisi Mazharü'l-Acaib isimli eserinde, çocukluğunun Tûn'de geçtiğini bazı beytlerde ifade ederse de daha fazla bilgi vermez, ama bu eserin ona aidiyeti kesin değildir.

Devletşah, Tezkiresinde Attar'ın doğumunu (H. 513) olarak kayd eder. Doğum tarihi olarak daha başka tarihler de verilmektedir. Lakin umumiyetle 540 tarihinde doğduğu kabul edildiğinden, biz de bu tarihi tercih ediyoruz. Attar isminde bir çok sûfi ve şairin yaşamış olması, Attar'ın ölümüne tarih düşürülen ibarelerin farklı olması, zamanında yaşayan kimselerden Attar'ın hal veya mazi sıgasıyle bahs etmesi, veya o çağdaki bazı müelliflerin Attar'dan bu şekilde bahs etmeleri, Attar'ın hem doğum hem de ölüm tarihleri için farklı rakamların ileri sürülmesine sebep olmuştur. Bizzat kendisi eserlerinde nerede doğduğundan ve nasıl bir hayat yaşadığından bahs etmez. (5)

Attar, küçüklüğünde Nişabur civarındaki Şâdyâh'ta, bir yandan babasının Attar dükkanına devam ediyor, burada baba mesleği attarlığı öğreniyor, öbür yandan da ilim ve irfan tahsil ediyordu. Attar'ın eserlerine baktığımız zaman, onun iyi bir arapça öğrenimi gördüğünü, tefsir, hadis, kelam, fıkıh gibi dinî ilimleri tahsil ettiğini; hikmet, felsefe, nûcûm, eczacılık gibi aklî ve tecrübî ilimlerden anladığını eserlerinden öğreniyoruz. Ancak bu ilimleri nerede ve kimlerden tahsil ettiğine dair elimizde bilgi yoktur. O zaman Nişabur ilim ve irfan merkezi olduğundan, herhalde bu ilimleri tahsil etmesi için sefer yapmaya ihtiyaç duymamıştı.

Bazı tarihçiler Attar'ın tasavvufda âdet olduğu üzere seyyahatler yaptığından, Mekke'ye gidip Ka'beyi ziyaret ettiğinden, hatta Şam'a, Mısır'a ve Hindistan'a kadar gittiğinden bahs ederlerse de bütün bunlar aslı olmayan bir takım rivayetlerden ibarettir. Hayatının sonuna doğru yazdığı Esrarnamede Ka'beyi görme hasreti ve iştiyakı içinde bulunması, Attar'ın Hicaz'a gitmemiş olduğunun delilidir. Attar evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuştu. Muhtarname'deki bazı rubailerinde, sağlığında bazı çocuklarının ölümlerine işaret edilmiştir. Tezkire'nin Ebû Atâ bahsinde anlatılan tarzda bir menkıbede Attar hakkında anlatılır. Bu menkıbeye göre Attar'ın çocukları Moğollar tarafından kılıçtan geçirilmiştir. Fakat bütün bunlar kesin olmayan bir takım tahminlerden ve yakıştırmalardan ibarettir. «Ebu Atâ»

---

(5) Muhammed R. Şefii. Muhtarname önsözü, S. 24. Ahmet S. Hansari, Husrevname önsözü S. 31, Tahran 1339

kelimesi «Attar» şeklinde tahrif edilmiş de olabilir. H. XIII. asra kadar Attar'ın neslinden geldiğini iddia edip kendilerini ona nisbet eden bir takım kişilere rastlanmıştır.

Attar'ın tasavvufa karşı meyli ve sûfilere karşı alâkası çok küçük yaşta başlamıştı. Tezkirenin önsözünde bu hususu bizzat kendisi açıkça ifade etmiştir. Çocuk denecek yaşta sofilerin meclislerine ve sohbetlerine katılıp onlardan feyz aldığını tahmin etmek herhalde hatalı olmaz. Cami'nin Nafahat'ta anlattığına göre, Attar'ın intibaha gelmesi şöyle olmuştur: Attar bir gün attar dükkanında meşguldu. Kendini işe güce kaptırmıştı. Bu sırada bir derviş gelip bir kaç defa, Allah için bir şey ver, dedi. Ama işe iyice dalan Attar, fakire iltifat etmedi. Bunun üzerine derviş sordu:

— Efendi sen nasıl öleceksin?

— Sen nasıl öleceksen öyle.

— Sen benim gibi ölebilir misin?

— Gayet tabii.

Bunun üzerine derviş elindeki ağaç çömleği yere koyup başını onun üzerine koydu ve Allah deyip ruhunu teslim etti. Bu manzarayı gören Attar'ın hali değişti, dükkanını dağıtıp tasavvuf yoluna girdi. (6)

Bu menkıbeyi Devletşah şu şekilde nakleder: Bir gün Attar, attar dükkanında oturmuş, becerikli ve usta işçileri, karşısında elpençe durmuşlardı. Tam bu esnada görünüşte dîvâne ama, hakikatte hakîm bir zat aniden dükkanın önünde göründü. Sık sık onun dükkanına bakmaya başladı, hatta yaş dolu gözleriyle derin bir âh çekti. Bunu gören Attar:

— Ey Derviş! Senin için uygun olan buradan çabucak geçip gitmendir, dedi.

— Efendi, Efendi, Ben yükü hafif biriyim, bir hırkadan başka bir şeyim yok. Geçip gitmek benim için mesele değil, şu pazardan çabucak geçer gidebilirim. Sen üzerindeki yüke ve ağırlığa dikkat et, halini basiretle düşün.

— Ben geçip giderim, diyorsun. Nasıl geçip gidersin?

Bunun üzerine Divâne, üzerindeki hırkayı çıkarıp yere serdikten sonra başını onun üzerine koyup derhal canını Hakk'a teslim etti. Bu manzarayı müşahade eden Attar'ın hali birden değişti, meczubun sözleri sebebiyle içi derdle doldu. Kalbi kuruyup misk kokulu oldu, kâfurun mizacı gibi dünyaya karşı soğuk tabiatlı oldu, dükkanını yağmaya verdi.

---

(6) **Cami, Nafahat trc. s. 669.**

Dünya pazarından bizar oldu. Bundan sonra mücahade ve riyazetle meşgul oldu. Bu menkıbelerde böyle denilmiş olmasına rağmen, Attar'ın tasavvufa karşı duyduğu sevginin tâ küçükken başladığı ve ata mesleği olan attarlıkla da ihtiyarlık çağına kadar uğraştığını kabul etmek zorundayız.

Attar'ın görüştüğü, sohbetlerine devam ettiği ve kendilerinden feyz aldığı şeyhler de kesin bir biçimde malum değildir. Devletşah, Attar'ı Rüknüddin Ekkaf'ın müridi olarak gösterir. Fakat zâhid, dindar ve fakih bir zat olan Ekkaf'ı, çağdaşlarından hiç biri, sûfi olarak zikr etmemiştir. Talebesi Sem'ânî, kendisini sadece zahid ve fakıh olarak tanıtmıştır. Attar da, Ekkaf'la ilgili hikayelerinde onunla bizzat görüştüğünü ifade ve ima eden bir dil kullanmamıştır. Tezkire'nin mukaddimesinde bu zattan bahs etmiş olması da, onun müridi olduğunu veya Ekkaf'ın sûfi olduğunu göstermez.

Cami Nafahatta, Attar, Mecdu'd-Dinin mürididir, der. Fakat, ardından, üyesi olduğunu da söyler. Gerçi Attar, Tezkire'nin mukaddimesinde bu zatla görüştüğünden bahs etmiştir. Ama, böyle bir görüşmenin vukua gelmesinden, Şeyh-mürid münasebetinin teessüs etmesi icab etmez. O devirde ünlü kişilerin birbirini ziyaret etmeleri nadir görülen hallerden değildi. H. 613 veya 617'de Ceyhun nehrine atılarak öldürülen Mecdüddin, meşhur Şeyh ve sûfilerden olup Necmüddin Kübrâ'nın müridlerindendi. Babası tababetle meşgul olduğundan:

«Attar, tababeti Necmüddin'den tahsil etmiştir. Hırkayı da ondan giymiştir», tarzında bir kanaatın hasıl olmasına sebebiyet verilmiş; hatta bu yüzden Attar Kübreviye tarikat silsilesinde gösterilmiştir. (7) Fakat Attar'ın, bu zatın müridi olduuğnu gösteren her hangi bir delil mevcut değildir.

Attar, Cemaleddin Muhammed b. Muhammed isminde bir zatın müridi olarak da gösterilmişse de bu zatın kim olduğu malum değildir.

Aynı şekilde bazı tezkire müellifleri, Attar'ı doğrudan Necmeddin Kübrâ'nın müridi olarak göstermişlerse de, bu hususta da hiçbir delil mevcut değildir.

Devletşah Tezkire'sinde: «Attar, çocukluğunda Şeyh Kutbu'd-Din Haydar'ı görmüştü. Babası bu zatın müridi idi. Attar gençliğinde Haydarnameyi bu sebeple yazmıştı», demektedir. Bazı tezkire yazarlarının Devletşah'a atfen tekrarladıkları bu menkıbe, üzerinde durul-

(7) Ma'sumalişah, Taraiku'l-Hakaik, s. 11, 336.

maya değmeyecek kadar çürük ve sakattır. H. 604 veya 618'de ölen Haydar'ın, Attar'ın babasının şeyhi olması, oldukça zayıf bir ihtimaldir.

Câmî: «Bazıları, Attar'ın üveysi olduuğnu söylemişlerdir,» demektedir. (8) Hayatta bulunan bir pire ihtiyacı bulunmayan, Veysel Karanî gibi, vasıtasız olarak Nübüvvet ocağında ve Nebî'nin kucağında terbiye ve irşad edilen zevata «Üveysî» denilmektedir. Bu konuda bu ifade son derece önemlidir. Tezkire müelliflerinden her birinin Attar için ayrı bir şahsı şeyh olarak göstermesi, bu hususta inandırıcı ve ikna edici bir delil gösterememeleri, O'nun üveysî olduğunun ileri sürülmesine yol açmıştır. Gerçekten de küçük yaşından itibaren tasavvufi hayatı tanıyan, meşhur sôfilerle görüşen, onların sohbetine katılan, hassas ruhlu bir şair olması itibarıyle bu hayatın tesiri altında kalıp kendini tasavvuf cereyanına iyice kaptıran Attar, çok zengin bir derûnî ve mânevî tecrübeye sahip bir kişi olarak, belli bir şeyhe bağlanmamış ve bu yüzden de üveysi sayılmıştı.

Attar, ne malum şekilde bir şeyhin müridi idi, ne de o mânada bir mutasavvıftı. O tasavvuf muhibbi idi. Bu hayat tarzından hoşlanmış ve onu benimsemişti. Tarikatın âdâb ve erkanından çok, tasavvuf felsefesine ve sufiyâne yaşayışa tutkundu. Tasavvufun bahş ettiği «hür olarak duyma ve düşünme, duyulanı ve düşünüleni serbestçe ifade etme» hususiyetinden istifade ederek; bildiklerini, inandıklarını ve hissettiklerini rahat bir şekilde açık açık ifade ediyordu. Bu bakımdan da Câmî'ye benziyordu.

«Umumiyetle üveysiler, Hz. Peygamberin ruhu ile terbiye edilirler, fakat daha evvel vefat etmiş olan velilerin ruhuniyet ve mâneviyatı ile terbiye edildiklerine de itikad olunmaktadır. Bu sebeple Attar, Hallâc veya Senâî veyahut da Ebu Said Ebu'-Hayrın ruhaniyeti vasıtasıyle yetişmiştir, denilmiştir. Hz. Mevlâna, 150 yıl sonra Hallac'ın nuru Attar'ın ruhunda tecelli etmiştir, diyor. (9) Gerçi 540' da veya en erken 513'de doğduğu kabul edilen Attar'la, 309'da idam edilen Hallac arasındaki zaman farkı 150 sene değil, en az 204 senedir. Fakat bu söz bir yandan Attar'ın üveysiliğini ifade ederken, öbür taraftan, Hallac'taki tasavvuf telakkisinin Attar'da devam ettiğini gösterir. Gerçekten de Attar'ın tasavvufunun aslı ve esası bu telakkidir.

Attar'ın ruhanî ve manevî şeyhi Ebu Said Ebu'l Hayrdır, diyenler de vardır. Hakikaten, Attar bir kasidesinde, ayrıca, Esrar-nâme'sin-

(8) Câmî, Nefahât (trc.), s. 668.
(9) Câmî, Nefahât (trc.), s. 668.

de bu zata büyük bir meyil göstermekte ve sahip olduğu her devleti onun sayesinde elde ettiğine itikad etmektedir. Attar'ın, Ebu Said'e duyduğu derin hürmet ve içten bağlılık, onun hangi tarz bir tasavvuf anlayışının temsilcisi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Esrarnâme, İlâhînâme, Mantıku't-Tayr gibi eserlerinde; Attar'ın, Ebu Said'le ilgili menkıbelere geniş yer vermesi bu bağlılığın eseridir.

Burada üveysiliği, «bir kişinin, kendiisnden evvel yaşamış başka bir zatın fikirlerine, hayat felsefesine ve meşrebine — tutkunluk derecesinde — bağlı olması, hayran kalması, kendi fikrî ve ilmî şahsiyetini onun şahsiyetinde eritmesi» şeklinde anlamak mümkündür. Onun için Attar'ı, Hallac'ın veya Ebu Said'in veyahut Senâî'nin manevî bir talebesi ve müridi addetmek her halde hatalı olmaz. Cismanî olarak hangi şeyhin veya şeyhlerin sohbetine katılıp onların tesirinde kaldığı hususunda şimdilik bir şey söylemek mümkün değildir. Said Nefisi, Attar için, Ebu Said'e varan şeyhler silsilesi kayd etmişse de bunun doğruluğu çok şüphelidir, hatta doğru olması uzak bir ihtimaldir.

Attar'ın ustadları ve şeyhleri malum olmadığı gibi, talebeleri ve müridleri de malum değildir. Yani biz, tasavvuf tarihinde kendilerini Attar'a nisbet eden, onun şakirdi ve tilmizi olduğunu söyleyen zevatın mevcudiyetine raslamamaktayız. Bu da, Attar'ın, sonradan anlaşılan mânada bir tarikata girmediğini, belli bir şeyhe bağlanmadığını ve bizzat kendisi şeyh olup mürid yetiştirmediğini açıkca gösterir.

Devletşah'ın ve Câmi'nin anlattıklarına göre, Hz. Mevlana (604/672 - 1207/1273) babası Behau'd-Din Veled'le Belh'ten hicret ettiği zaman Nişabur'a da uğramış, burada Attar'ı görmüş; Attar Esrarnamesini Hz. Mevlana'ya hediye etmiş, Mevlana da bu eseri, aziz bir hatıra olarak saklayıp marifet ve hakikat hususunda onu örnek almıştı. (10)

Mevlana'nın, (616'da) 12 yaşında iken Nişabur'da Attar'la görüşmüş olması imkansız değildir. Ancak Eflâkî, Ferûdun Spehsalar ve Sultan Veled gibi ilk mevleviler bu hadiseden bahs etmezler. Devletşah ve Câmi'nin verdikleri bilginin kaynağı da malum değildir. Lakin Hz. Mevlana'nın Attar'a derin bir hürmet gösterdiği, ona sarsılmaz bağlarla bağlı olduğu, eserlerini zevkle okuduğu, bunlardan ilham aldığı, hatta bazı mısra ve beytleri ya aynen veya ufak tefek değişikliklerle tekrarladığı ve iktibas ettiği muhakkaktır. Bu sebeple Attar'ın tasavvuf telakkisi Mevlana'da gelişerek ve ilerliyerek devam

---

(10) Câmî, Nefahât (trc), s. 668.

etmiş, onun eserlerinde yeni bir ifadeye bürünmüştür. Attar hakkında Mevlana şunları söyler:

Attar ruh bûd Senâi dû çeşm-i û
Mâ ez pey-i Senâî vu Attar âmedim

Attar ruh idi, Senâi de onun iki gözü, biz Senâi ile Attar'ın ardından geldik «Men ân Mollayi Rûmem ki ez nazmem şeker rized ve lakin der Suhan-güften gülam-i şeyh Attar'em», Ben, manzumelerinden şeker dökülen Rumelili Mollayım. Ama söz söylemede şeyh Attar'ın uşağıyım.

Ançe güftem der hakikat ey aziz
An Şünidenestem men ez Attar niz

Ey aziz her ne söyledimse, hakikatte ben onu Attar'dan duymuşumdur.

Eflâkî anlatıyor: Birgün Mevlana divit ve mürekkeb istedi. Kalktı, medresenin bahçesinin kapısına, Attar'ın Esrarnamesinde yer alan şu iki beyti yazdı:

Hitab-ı Hakk û bende her dû be-şinâs..
ki tû: Hû «gûî ve Hak: Eyyühennas.»
Hoşâ: Hâyî «zi Hak vu zi bende: Hûyî.»
Miyân-i bende vu Hak: hay-i hûyî.:
Hakkın hitabını tanı, kulunkini de,
Sen hû deyince Hak hay der
Ne hoştur haktan hay, kuldan hû»
Kul ile Allah arasında hay huy»

Attar'ın da Mevlana'nın büyüklüğünü önceden keşf ederek şöyle dediği nakl edilir.

Men tü-râ râhi nümâyem ez Resûl
Tû hem ez Attar in-râ kün kabûl
Men tü-râ râhî nümayem ez ulûm
Ba'de men hem ârifi goyed be-Rûm..
Ben sana Resulden bir yol göstereyim,
Sende bunu Attar'dan kabul et.
Ben sana ilimlerden bir yol göstereyim.
Benden sonra bunu Rumda bir ârif anlatır.
Arif-i vâkıf zi-asl-ı her ulûm
Ba'de peydâ şeved goyed be-rûm
Her ilmin aslına vâkıf bir ârif
Benden sonra zuhur edip Rumda söz söyler.

Fakat bu beytlerin Attar'a ait olması imkansızdır. Sonradan kendisine atf ve nisbet edilmiştir. Attar'ın vefat tarihi hakkında 589/1193'den 632/1234'e kadar değişen muhtelif tarihler verilmektedir. Bunlar içinde en fazla 618 veya 628 tarihleri üzerinde durulmaktadır. Ancak Attar'ın moğol istilasına uğrayan Nişabur'daki katliam sırasında şehid olduğu hususunda hemen hemen kaynaklar müttefiktir. 618/1221'de vukua gelen bu hadise şöyle cereyan etmiştir: Nişabur'-u kuşatan moğal askerleriyle Nişabur halkı arasında çıkan çatışmada, Cengizhan'ın damadı Emir Toğoçar katlolunmuştu. Moğol ordusu, onun intikamını almak için Nişabur'u baştan başa harab etmiş, taş üstünde taş bırakmamış, şehrin yerini ziraata müsait dümdüz bir saha haline getirmiş, kedi ve köpeğe varıncaya kadar şehir sakinkelirini kılıçtan geçirmiş, sahraya sürdükleri ihtiyarları, kadın ve çocukları da katliam etmişlerdi. Büyük ihtişam ve debdebe ile şehre giren maktul komutanın karısı ve Cengiz'in kızı kılıç artıklarını da idam ettirmiş, bu katliamdan kurtulan kırk kadar sanatkar da Türkistan'a götürülmüştü. Attar işte bu hengâmede şehit edilmişti.

Menkıbeye göre Moğol askerlerinin eline esir düşen Attar, ölümünü bizzat kendisi çabuklaştırmıştı. Rivayet ederlerki, Moğol'un biri onu katl etmeye teşebbüs edince, diğer bir Moğol askeri:

— Şu ihtiyarı öldürmekten vaz geçersen, kanına bedel olmak üzere sana bin akçe veririm, demişti. Moğol bu fiata onu satmak istedi ama Attar:

— Sakın beni bu fiata satma, zira kanım için sana bundan daha fazla bir fiat verirler, deyince fikrinden vazgeçti. Sonra başka bir şahıs:

— Bu ihtiyarı öldürme, onun kanına karşılık sana bir torba saman veririm, diye teklif edince Attar:

— İşte beni şimdi sat, zira esas fiatımı ve değerimi buldum, bundan fazla para etmem, daha iyi bir şeye değmem, dedi. Bunun üzerine gazaba gelen Moğol oskeri onu katl etti. Bu suretle Attar şehidlik şerbetini içti.

Şehid olan Attar, vücudundan koparılan başını ellerinin arasına alarak yarım fersahlık bir mesafeyi koşarak katetti. Şimdi naşının gömülü olduğu Şâdyah denilen merkada gelince, fetihlerle dolu mübarek ruhu, a'lay-ı illiyindeki yuvasına uçtu. Başka bir menkıbeye göre bir Moğol askeri Attar'ı yakalamış, katliamın yapıldığı yere götürüyordu. Bu esnada şeyh vecde gelip coştu, tevhid hali kendisine hâkim oldu, kâtile yöneldi ve: Başına keçeden bir taç giymiş, beline keskin bir kılıç bağlamış, Türkistan tarafından hile ve huda ile geliyorsun, seni tanımıyacağımı mı zannediyorsun, demişti.

Kaynaklar, Attar'ın 114 yaşında şehid olduğundan bahs ederler. Fakat bu rakamı mübalağa kabul edip 70 küsur yaşında vefat ettiğine hükm etmek daha doğru görünmektedir.

Nişabur civaındaki Şâdyâh'da bulunan mezarı üzerine ilk defa Kadıl-Kudât Yahya b. Sâid tarafında bir türbe ve imaret yaptırılmıştır. Rivayete göre kadının oğlu ölünce, ahali bu çocuğun başı, Attar'ın ayağının ucuna gelecek şekilde gömülsün diye münasib görmüşler, fakat kadı Yahya:

— Oğlumun, efsane anlatan hurafeci bir ihtiyarın yanına bu şekilde gömülmesi doğru olmaz, diye itiraz edince, oğlunu başka bir yere gömdüler. Lakin o gece rüyada kendini Attar'ın nurlu mezarı başında gördü. Veliler, kutuplar ve hak erenler toplanmışlar, Attar'ın mezarı başında hürmetle ve tazimle durmuş belkiyorlardı. Bu durumu gören kadı, tanıdıklarından utandığından hemen oradan uzaklaştı. Lakin yana yakıla ağlayan oğlu babasına:

— Babacığım, yanlış hareket ettin, beni hak erenlerin ayağındaki bereketten mahrum bıraktın, çabuk imdadıma yetiş. Benim için cennet, Hak erenlerin ayağının yanı olsun, dedi. Bu rüyayı gören kadı uyanınca şeyhin hısım ve akrabasını arayıp oğlunu Attar'ın ayağının altına gömmesi için izin vermelerini rica etti. Evvelce yaptığına pişman olup şeyhin mütekidi ve müridi oldu, onun mezarının başına bir türbe ve imarethane yaptırdı. Şeyhin kabri, Şâdyâh kasabasının haricinde Bezirganlar kasabası denilen yerdedir. Daha sonra Ali Şir Nevai 891'de burasını tekrar imar etmişti. Bu türbe Mızafferuddin Şah zamanında tekrar tamir görmüştür.

MEZHEBİ

Attar'ın sünniliği gayet açık olmakla beraber, yine de onun şiî olduğu veya şiiliğe meyilli olduğu iddia edilmiştir. Mesela Kadı Nurullah Şüsturi, Attar'ı halis muhlis bir şiî sayıp, ilk üç halife hakkında Attar'ın söylediği övücü sözleri tevil etmiştir. Bazılarına göre Attar, küçüklüğünden beri Hz. Ali'ye ve Ehl-i Beyt'e karşı derin bir muhabbet ve hürmet hissiyle doluydu. Ehl-i Beyt'e olan bu bağlılığı ihtiyarlığında başının derde girmesi ve çeşitli eziyetlere duçar olmasına da sebep olmuştu. Attar'ın Mazharu'l-Acâib isimli eseri yayılınca, bu eserde Ehl-i Beyt'e karşı duyulan aşırı sevgi ve saygı sebebiyle Semerkand'lı bir müftü, onun aleyhinde fetva vermiş ve bu eseri yaktırmıştı. Bu hadise esnasında evi yağma edilen Attar, Mekke'ye kaçmak zorunda kalmıştı ve son eseri Lisanu'l-Gayb'ı burada yaz-

mıştı. Mirza Muhammed Kazvinî tarafından, son zamanlarda bir kere daha tekrarlanan bu iddiaların doğru olması çok güçtür. Zira Lisanu'l-Gayb ve Mazharu'l-Acaib'in Attar'a ait olması bile katiyetle subût bulmuş değildir.

Bazılarına göre Attar şiîdir. Lakin yaşadığı asırda şiîlikle sûnnilik arasında fazla husumet ve nefretin olmaması sebebiyle ilk üç halife ile dört mezhep imamlarına saygı duyup onları meth etmişti, veya ilk üç halife ile ehl-i sünnet imamlarını övmesi takiyenin eseridir. Tezkiretu'l-Evliya'ya Ca'fer-i Sâdık'la başlaması da bunu gösterir. Başta, Kadı Nurullah Şüsteri olmak üzere bazı zevat tarafından ileri sürülen bu iddia da hiç bir ciddi esasa istinad etmemektedir.

Attar'ın sünniliği apaçıktır. Sünni olduğunu söyleyen bir kimse, Attar'ın yaptığından ve söylediğinden daha fazla bir şey ne yapabilir, ne de söyleyebilir. Attar'ın sünni olduğunu söylemesine ve bu itikad üzere yaşamasına rağmen yine de onun şiî olduğu iddia edilebiliyorsa, bu konuda söylenebilecek fazla bir şey yoktur. Attar'ın eserlerinde ananevi sünni tasavvufunun kanaat ve inançlarıyle uyuşmayan hiçbir unsur mevcut değildir.

Musibet-nâme ve Husrev-nâme'de Hz. Ebu Bekri, Hz. Ömer'i ve Hz. Osman'ı meth etmesi; Tezkire'de Ebu Hanife, Şafii ve Ahmet b. Hanbel gibi sünni imamları saygı ve sevgi, hatta hayranlık dolu cümlelerle yad etmesi, onun tam bir sünni sofi olduğunun açık delilidir. Ehl-i Beyte olan sevgisi ve saygısı, sünni oluşunun gereğidir. Tezkiretu'l-Evliya'da sünni sofilerini sünnilerin anladığı tarzda tasvir etmesi, bu sofilerin onun tasvir ettiği tarzda sünni muhitte tanınmış olmaları, Attar'ın herhangi bir sünni sofi olmadığını, bundan daha fazla olarak sünni tasavvuf anlayışının mimarlarından olduğunu göstermektedir.

ATTAR'IN FİKRÎ VE TASAVVUFÎ ŞAHSİYETİ

Attar İslam tasavvufunun ehemmiyetli şahşiyetlerinden biridir. Yaşadığı dönem tasavvuf bakımından oldukca önemlidir. O asra kadar Serrac, kelâbazî, Ebu Tâlib Mekkî, Kuşeyrî, Hücvirî ve Gazalî gibi müelliflerin eserlerinde ifadesini bulan ve şekillenen tasavvuf, Attar'ın eserlerinde, belki yeni değil ama muhakkak surette daha rahat ve daha serbest bir ifadeye kavuşmuş, bu hususiyetini sonraki asırlarda da epey zaman muhafaza etmiştir. Bu itibarla Attar'ı, vahdet'i-vücudcu nazariyenin teferruatlı bir şekilde ortaya attığı sonraki devirle, bu nazariyenin böylesine sarih ve tafsilatlı bir şekilde ifade edilmediği önceki dönem arasındaki geçişi başlatan büyük bir

sûfi olarak kabul etmek herhalde hatalı olmaz, kanaatındayız. Attar'da kuvvetli panteistik bir temayülün bulunduğunu, ancak bunun henüz sistematik, felsefî ve nazarî bir hal almadığını kabul etmek icab eder.

Attar, küçüklüğünden beri tasavvufi hayatı ve sûfilerin hatt-ı hareketini tanımış ve bu hayatla haşir neşir olmuş bulunmakla beraber, devrinde geçerli olan ve rağbet gören lisan ilimlerini, tefsir, hadis, fıkıh, kelam gibi dini ilimleri, hikmet denilen felsefeyi, bilhassa tababeti ve eczacılığı tahsil etmiş; bu fenlere dair umumi bilgilere sahip olmuştu. Gerçi bu ilimleri kimden, ne zaman ve nerede öğrendiğine dair kaynaklarda sarih ve kat'i bilgiler yoktur. Lakin, eserlerine bakıldığı zaman, çağındaki ilim ve fikir hareketlerine Attar'ın yabancı olmadığı, devrindeki kültürle tam olarak mücehhez bulunduğu şüpheye yer vermeyecek biçimde anlaşılır. Mesnevileri, rubaileri, kasideleri, gazelleri, hikayeleri, hikmetleri, öğütleri bu hususun gerçek şahididir.

Attar, geniş bir düşünce dünyasına, zengin bir bilgi hazinesine, değerli müşahedelere, önemli bir hayat tecrübesine, bol bir ilhama, işlek bir zekaya, güçlü bir muhakemeye ve güzel bir ifadeye sahip tir. Doğuştan hassas ve şair ruhludur. Dini hükümler, ilahi sırlar, içtimai münasebetler ve ferdi davranışlar hakkında isabetli teşhisler koyacak, tesbitler yapacak, kimsenin aklına gelmeyen incelikleri yakalayacak ve bunları çarpıcı bir usluple sergileyecek bir istidada sahiptir.

Zihni daima bu gibi hususları araştırmakta, gerçeği bulmak için sürekli bir çaba harcamaktadır. İlahi ve beşeri esrara karşı duyduğu merak ve tecessüs, araştırmasının sâiki olmaktadır. Bu sâik, ilerlemiş yaşına rağmen ömrünün sonuna kadar eser vermekle meşgul olmasını temin edecek derecede güçlü ve süreklidir.

Attar cehalete, taassuba, taklide, ham ruhlu ve çiğ tabiatlı olmaya şiddetle karşıdır. Bu karakterdeki kişilerle alay eder, nükteli sözlerle onları yerer. Eserlerinin önemli bir kısmını böyle kimselerin zaaflarını ve içine düştükleri çelişkileri teşhir etmeye ayırır. Zalimleri ve zorbaları şiddetle tenkit ederek, mazlum ve mağdurları savunur. Beşeri za'f ve ihtirasları güzel bir şekilde teşhir eder. Dindarlığın gerisinde saklanan münafıklığı, ihtirasın ardında gizlenen riyakârlığı, fedakârlık görüntüsünün ötesinde pusuya yatırılan ihtirası ve tamahı apaçık bir şekilde gözler önüne serer. Gösterişe ve iki

yüzlülüğe dayanan dindarlığa, günahkâr olmayı tercih eder. Bu bakımdan rind ve kalender meşreb kişileri sever. Açık kalpli ve açık fikirli olan kimseleri takdir eder. İnsana duyduğu sevgiyi ve saygıyı her fırsatta dile getirir. İnsanı insana düşman eden firkacılıktan ve hizipcilikten nefret eder.

Hz. Mevlana: «Hallacın ruhu Attar'da tecelli etmiştir.» derken, onun tasavvuf anlayışını özlü bir şekilde tarif etmiştir. Gerçekten de Attar'ın tasavvufu Hallac'ın, Bayezid Bistami'nin, Ebu Said Ebu'l-Hayrın ve Senâi'nin tasavvufunun devamı, geliştirilmiş, olgunlaştırılmış ve tamamlanmış bir şeklidir. O güne kadar sünnî sûfilerin eserlerine almadıkları şathiyeleri rahat bir şekilde eserlerine alan Attar, bu özelliği sayesinde tasavvufî hayatın derinliklerine iner, varılması mümkün son sınırlara ulaşmaya çalışır, bu uğurda resmi inançları ve ananevi telakkileri zorlar. Tasavvuf aleyhtarlığının, Kuşeyri ve Gazalî'den sonra kesilen hızı onun işine yarar. Bir takım basit muhalefetleri ve ehemmiyetsiz itirazları dinlemez, yoluna israr ve cesaretle devam eder. Onun bu nitelikteki tasavvufu daha sonra Hz. Mevlâna ve Molla Câmî gibi sûfî şairlerde sürüp gider.

ESERLERİ

Tezkiretu'l-Evliya hariç Attar'ın diğer eserleri hep manzumdur. Geçirdiği ruhî ve fikrî tekamûl itibarıyle Attar'ın hayatı üç devreye ayrılır. Bu dönemlerde telif ettiği eserler arasında bir takım farklar vardır. Birinci devrede kaleme aldığı eserlerde şiire ve edebî sanatlara hâkim üstad bir hikayci olarak görünür. Eserin esas konusunu çok geniş bir çerçeve teşkil eder. Bu çerçeve hikayenin içine pek çok küçük hikaye, düzenli ve düzgün bir plana göre yer alır. Gerek çerçeve gerekse küçük hikayelerin tasavvufi mâna ve telakkilerle olan münasebetleri dikkatli ve itinalı bir şekilde göz önünde tutulur. İkinci devrede eser ve mesnevilerindeki tertib ve nizam zayıflıyor, çerçeve ve küçük hikayelerin birbiriyle olan bağları gevşiyor, aynı kelimeler sık sık bol bol tekrar ediliyor, sükûn bulmayan heyecan bu türlü tekrarlarla teskine ve tatmine çalışılıyor. Bu eserlerinde Attar, bazen pantaist his ve telakkilerle sermest, bazan da küllî ve ilâhî varlıkla birleşmeye iştiyak duyan bir aşık olarak görünüyor. Üçüncü devrede ve ihtiyarlık çağında şairin edebî gücü geriliyor. Fikirlerinde bir dağılma, tertip ve düzende artan bir gevşeme göze çarpıyor. (bk. İslam Ansiklopedisi, 11.8) Tezkire bu döneme aittir ve bu özellik bu eserde de göze çarpar.

Attar'ın eserleri üzerine bir hayli araştırmalar ve incelemeler yapılmıştır. Biz burada, sadece onun tasavvufî şahsiyetini tanıtmak maksadiyle eserlerine kısaca işaret edeceğiz. Attar'a nisbet edilen eser sayısı elli kadardır. Ancak Attar'ın Husrev-nâme ile Muhtar-nâme'de isimlerini verdiği ve ona aidiyeti kat'î olan eserler şunlardır:

1 — Musibet-Nâme: Mesnevinin konusu, Allahı dış âlemde arayan sâlikin onu iç âlemde bulunmasıdır. Sâlik, şeyhinin emriyle Allah'ı bulmak için yerleri, gökleri, peygamberleri, melekleri en aşağı varlıktan en yüksek varlığa kadar herşeyi dolaşıyor, ama bütün bu varlıklar münasip mazeretler ileri sürerek onu başlarından savıyor, onu dış âlemden bulmaktan ümidini kesen Sâlik, nihayet aradığını kendinde buluyor. Bu çerçeve hikayenin arasında bir sürü küçük ve ara temsiller, hikayeler yerleştirilmiştir. Bu eser «Tarikatname» adıyle Türkçeye de tercüme edilmiştir.

2 — Esrâr-Nâme: Konusu tasavvuf olan bir mesnevi olup 26 makaleden ibarettir. Çerçeve hikaye yoktur, meseleler küçük hikayelerle izah edilmiştir. Bu eser Ahmedî isminde bir zat tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.

3 — Mantıku't-Tayr ve Makamat-ı Tuyur: Bir çerçeve hikaye ile, araya yerleştirilen bir çok küçük hikayeden meydana gelir. Çerçeve hikayenin konusu ve aslı Ahmed Gazzali'nin Risaletu't-Tayrın'dan alınmıştır. Eserin konusu, Simurg adı verilen Ankayı aramaya giden, uzun ve yorucu yolculuktan sonra ancak otuz kadarı maksada ulaşan kuşların, dış alemde aradıkları Padişah-Anka'yı kendi içlerinde bulmalarıdır. Bu eser de, tam ve muhtasar, manzum ve nesir olarak bir kaç defa Türkçeye çevrilmiştir.

4 — Husrev-Nâme: (8364) beytten meydana gelen, araya küçük hikayelerin girmediği bu uzun mesnevinin konusu, Rum Kayser'in macerasıdır. Ama mesele tamamıyle ahlakî ve tasavvufî bir mahiyette tasvir edilmiştir. Ancak, Arabî'de görülen bir tarzda vahdet-i vucüttan bahs ettiği için bu mesnevinin Attar'a aidiyeti şübhelidir.

5 — Muhtar-Nâme: Konularına göre tertib edilmiş bir Rubaîler mecmuasıdır. Elli babtan meydana gelmiştir. II. Selim adına türkçeye tercüme edilmiştir. Fevkalade güzel rubâiler ihtiva eden muhtarnâme muhtemelen günümüze kadar gelen rubai mecmualarının en eskisidir.

6 — İlâhi-Nâme: Bir çerçeve hikaye ile bir çok küçük hikayelerden meydana gelen bir mesnevidir. Hikayeler zühdi ve tasavvufi ma-

hiyette olup bunların en önemlisi İblis'le ilgilidir. Attar, şeytanı vefakâr bir muhib, sadık bir aşık ve fedakâr bir yiğit olarak tasvir eder. Haktan başkasına boyun eğmeme ve secde etmeme uğrunda ebedi azabı göze alan bir aşk kahramanı olarak tanıtır. İlk defa Hallaç tarafından ortaya atılan bu nazariye, Ahmed Gazzali tarafından Mevâiz ve Sevânih isimli eserlerinde geliştirilmiş, daha sonra Yezidilerin İslis'e hürmet etmesi akidesini doğurmuştur.

III. Murad adına türkçeye tercüme edilen bu mesnevideki bazı hikayeler Bektaşî fıkralarını andırmaktadır.

Muhammed R. Şefiî, İlâhi-Nâmenin, Husrev-Nâmeden ibaret olduğu, Hansârî tarafından neşr edilen Husrevnamenin Attar'a ait olmadığı kanaatındadır ve bu fikrinde tamamıyle haklıdır.

7 — Cevahir-Nâme: Bu kitab ile,

8 — Şerhu'l-Kalb, bizzat şair tarafından imha edilmiştir.

9 — Cevheru'z-Zât: Allah'tan başka her şeyin hakiki manada ve fiilen fâni olduğunu konu alan bu eserin büyük bir kısmını, ilâh olduğunu anlayıp kendini vahdet deryasına atan bir gencin hikayesi işgal eder. Fenâ hususunda örnek olarak Hallac'ı gösterir. Hz. Ali'nin şahsiyeti büyük önem kazanır. Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali'ye öğretilen ilâhi esrarın bir kuyuya konulduğu, burada biten bir kamışın ney haline geldikten sonra bu sırları, âriflerin anlayacağı bir dille terennüm ve ifşa ettiği anlatılır. Yine bu eserde, insanın Allah'ı görmesinin mümkün ve vaki olduğu, velilerin gök cisimleri ve peygamberlerle aynileşmeleri bahis konusu edilir. Üç defterden meydana gelen Cevheru'z-Zatın birinci defterinde bu gibi hususlar anlatılır. Üçüncü deftere Hallac-Nâme adı verilir. Bu eserin Attar'a aidiyeti oldukça şüphelidir. Ayni şeklde Mazharu'l-Acab ve Lisanû'l-Gayb gibi aşırı bir ehl-î beyt muhabbetini konu alan mesnevilerin de Attar'a ait olmaları çok uzak bir ihtimaldir. Bu eserlerde Hz. Mevlana'nın geleceğinden bahs edilmesi, Türklerin zuhur etmelerinin, büyük bir felaket olarak gösterilmesi de bu iki eserin Attar'a ait olmadığını gösterir. Bu eserlerde bu nevi kehanetlerin yer alması sahte olduklarının delilidir.

Pend-Nâme: Bir kaç lisana tercüme edilen, defalarca şerh edilip nazmen ve nesren türkçeye çevrilen bu eser fazla önemli olmadığı gibi Attar'a ait olması da kesin değildir.

Attar'ın gazel ve kasidelerini ihtiva eden divanı da en mühim eserlerindendir. Attar'a nisbet edilen diğer eserler de şunlardır:

1 — Eştur-Nâme, 2 — Bulbul-Nâme, 3 — Biser-Nâme, 4 — Haydar-Nâme, 5 — Derya'yi-Nâme, 6 — Leyla ve Mecnun, 7 — Mahmud'u

İyâz, 8 — Mahzenu'l-Esrâr, 9 — Mazharu'z-Sıfât, 10 — Miftahu'l-Futûh, 11 — Vuslat-Nâme, 12 — İrşâd-ı beyân, 13 — Veled-Nâme, 14 — Hırad-Nâme, 15 — Hayyat-Nâme, 16 — Sî-Fasl, 17 — Şifâu'l-Kulûb, 18 — Sad-Pend, 19 — Uşşâk-Nâme, 20 — Kenzu'l-Esrâr, 21 — Kenzu'l-Hakâik, 22 — Mazharu'l-Âsâr, 23 — Mirac-Nâme, 24 — Misbah-Nâme, 25 — Heft-Vâdi, 26 — Hüdhüd-Nâme, 27 — Mahfi-Nâme, 28 — Kemâl-Nâme, 29 — Hakâîku'l-Cevâhir, 30 — Hâb-Nâme, 31 — Siyah-Nâme, 32 — Tercümetu'l-Ahadis, 33 — Zühd-Nâme, 34 — Vasiyetname, 35 — İhvanu's-Safâ, 36 — Esraru'ş-Şuhûd, 37 — Heylâcnâme.

Attar'la ilgili tetkiklerde ona ait olan eserlerle, ona aidiyeti şüpheli bulunan eserlerin birbirlerinden ayırd edilmeleri icap eder. Aksi halde Attar'ın fikir, kanaat ve akidelerinin doğru olarak tasvir edilmesi mümkün olmaz.

TEZKİRETÜ'L-EVLİYÂ

Attar'ın yegane mensur eseri olup H. 617 yılında, şehid edilmesinden bir sene evvel telif edilmiştir. Tezkire, iyi şeyleri anmaya ve güzel şeyleri yad etmeye vesile olan şey dmektir. Bu itibarla, arzu dilen şeyin unutulmayıp hatırlanmasını temin etme maksadıyle, parmağa bağlanan ipliğe tezkire denilmektedir. Velilerin veciz ve irşad edici sözlerinin, örnek teşkil eden hal ve hareketlerinin yad edilip önce Allah'ın, sonra peygamberlerin, velilerin ve ahiret ahvalinin zikr edilmesine vasıta olan hususlara da tezkire denilmiştir. Bu itibarla Kur'an'a da tezkire denilmiştir. Çünki ayni şeyleri hatırlatıp muteyakkız olmayı temin etmektedir.

Tezkire kelimesinin, tasavvufi bir tabir olan zikirle de yakın alâkası vardır. Esasen Attar, eserinde sûfîlerden bahs ederken başlıkta bahis konusu ettiği her sûfînin isminin başına «zikr» kelimesini koymaktadır. Zikr-i Muhâsibi, Zikr-i Kassâr gibi. Nakl edilen sûfi sözleri, halleri ve hareketleri Allah'ı hatırlattığı için; hatta Allah'ın Feyzi, ilhamı, ilmi, celâlı ve azameti sûfîlerin kalblerinde tecelli ettiği için; bu da Allah'ın anılmasına vesile teşkil ettiği için bu esere tezkire denilmiştir, diye hükm etmek de pek âlâ mümkündür. Buradaki tezkire sözünü «menkıbe» olarak anlamak ve bu esere: «Evliya Menkıbeleri» adını vermekte bir sakınca yoktur.

Attar'dan evvel ayni vadide eser yazan Sülemi, kitabına «Tabakatu'u-Sûfiye» ve Ebu Nuaym, «Hilyetu'l-Evliya» ismini vermişlerdi. Kuşeyri, Hûcvîrî gibi müelliflerse sûfîlerin hal tercümelerine dair eserlerinde kısa bir bölüm ayırmışlardır. Attar'ın eseri Tabakât kitap-

ları tarzında, sûfilerin hal tercümelerine dair yazılan ilk farsca kitap olmakla beraber, evvelki tezkirelerin tekrarı ve kopyası değildir. Onu, daha evvel aynı sahada aynı maksatla yazılan tabakat kitaplarından ayıran bir takım hususiyetler mevcuttur. Attar'ın eserinde evliya hal tercümelerinin yeni bir merhalesine varılmış ve bu merhale daha sonraki asırlarda da esas itibarıyle değiştirilmeden aynen muhafaza edilmiştir. Herevî ve Câmî vasıtasıyle genişletilen, geliştirilen ve Farsca ile ifade edilen Sûlemi'nin Tabakat'ına nazaran, Atatr'ın eseri epey farklıdır. Bu farklı tarafları sebebiyle sûfîler arasında Attar'ın eseri daha çok yaygınlık kazanmıştır. Attar'ın çok güçlü panteist temayüller taşıması, hassas ruhlu ve hür düşünceli bir şair oluşu, eserinin sûfîler tarafından ehemmiyetle okunup rağbet ve alâka ile karşılanmasına sebep olmuştur. Daha sonraki dönemlerde tasavvuf hareketinin panteist cereyanlara kapılmış olması, bu rağbeti ve alâkayı büsbütün artırmıştır.

Attar'dan evvel sûfîlerin hal tercümelerine dair yazılan başlıca eser ve müellifler şunlardır: Sülemî, (Ölm. H. 412), Tabakatu's-Sûfîyye. Ebu Nuaym (Ölm. H. 430), Hilyetu'l-Evliya. İbn Cevzi, (Ölm. H. 545), Sıfatu's-Sufve. İbnu'l-Hamis: (ölm. 552). Menakibû'l-Ebrâr ve Mehasinu'l-Ahyar. Bunlardan ilk ikisi ile Attar'ın eseri arasında benzerlikler bulunduğu gibi önemli ve büyük farklar da bulunmaktadır. Mesela Sülemî'nin eserinde daha çok sûfîlerin sözleri nakl edilmiş, menkıbelerine daha az yer verilmiştir. Ebu Nuaym, menkıbelere biraz daha çok yer vermiş olmakla beraber yine de esas itibarıyle durum aynı sayılır, Zaten, Attar'ın Tezkire'de anlattığı sûfîlere dair bilgi verirken Ebu Nuaym da ana hatlarıyla Sülemî'yi takip etmiştir. Bu sebeple Sülemî'de ve Ebu Nuaym'da bulunmayan pek çok menkıbe ve tasavvufi vecize Attar'ın eserinde vardır. Ayrıca bu menkıbe ve vecizeler Tezkire'de tasavvufun temayülüne daha müsait bir hale getirilmiştir. Çevrenin tepkisi dikkate alınarak Sülemî ve Ebu Nuaym tarafından ya hiç söylenmeyen veya üstü kapalı olarak geçilen menkıbe ve vecizeler, aradan geçen uzun zaman fasılası neticesinde yumuşayan muhitin müsamahasından istifade edilerek, Attar tarafından olduğu gibi ve açık seçik bir şekilde kayd edilmiştir. İbnu'l-Cevzî ile İbnu'l-Hamis'ten, Attar'ın faydalanmış olduğu ihtimali çok zayıf olduğundan bunlar üzerinde durmuyoruz. Zaten Sıfatu's-Savve's-Hilyetu'l-Evliya'nın bir özeti mahiyetindedir. Şimdi Tezkire'nin kaynakları üzerinde biraz daha etraflı olarak durabiliriz.

TEZKİRENİN KAYNAKLARI

Attar, Tezkirenin giriş kısmında sûfîlere ait menkıbe ve vecizelerin pek çok olduğunu, eserini yazarken bunlardan sadece seçme-

ler yaptığını, daha fazla malumat isteyenlerin Şerhu'l-Kalb, Keşfu'l-Esrar ve Marifetu'n-Nefs (veya Marifetu'n-Nefs ve'r Rab) isimli eserlere baş vurmaları gerektiğini, bunları okumaları halinde tasavvufla ilgili hiç bir şeyin kendileri için gizli kalmayacağını anlatır. Şimdi bu üç eser hakkında kısaca bilgi verelim :

Şerhu'l-Kalb : Tezkire'nin Hakim Tirmizi bölümünün sonunda bu eserin kendisine ait olduğunu, ifade eden Attar, Husrev-nâmenin giriş kısmında eserlerinden bahs ederken bu eserin ismini de söyler. Ancak bu eserin zamanımıza kadar geldiğine dair henüz her hangi bir emareye ve kayda rastlanmamıştır.

Keşfu'l-Esrâr : Keşfu'z-Zunun'da bu isimde yirmiden fazla eserin ismi kayd edilmiştir. Ancak Attar'ın ismini zikr ettiği bu eserin müellifinin kim olduğuna dair her hangi bir kayd yoktur. Onun için bu eser brincisinden daha mechuldur.

Marifetu'n-Nefs ve müellifi hakkında da hiç bir bilgimiz yoktur. Şayet Attar'ın en önemli kaynakları bu eserlerse, bunların elde mevcut olmamaları sebebiyle, Tezkire'nin kaynakları hakkında tam bilgi sahibi olmaya imkân yoktur. Ancak yaptığımız araştırma ve karşılaştırmalar neticesinde Tezkire'de yer alan bilgilerden bir kısmının, elde mevcut bulunan Risale gibi kaynaklarda da hemen hemen aynı şekilde mevcut olduğunu gördük. Ancak bu bilgilerin sûfî tabakat kitaplarından doğrudan doğruya mı, yoksa diğer bir takım eserler aracılığı ile dolaylı olarak mı alındığına; hem doğrudan hem dolaylı olarak iktibas edilmeleri halinde hangi nisbette doğrudan, hangi nisbette dolaylı olarak alındığına dair kesin bir şey söylemeye imkan yoktur.

Tabakatu's-Sûfîye : Sülemi'nin (ö. 412) bu eseri ile Tezkire arasında büyük ve açık benzerlikler vardır. Attar menkıbelerin bir kısmını, ama daha çok tasavvufi vecizeleri bu eserden almıştır. Ancak Attar, bu eserin arapca metninden çok, Herevî diye tanınan Ebu İsmail Abdullah b. Muhammed el-Ansarî (ölm. H. 481) tarafından yapılan tercümesinden istifade etmiştir. Muhammed İstilâmî, Attar'ın daha çok bu eserin arapça metninden faydalandığı kanaatındadır.

Hilyetu'l-Evliya: Ebu Nuaym'ın (ölm. 430) bu eseriyle Tezkire arasında bazı benzerlikler vardır. Ancak Attar'ın, bu kaynaktan doğrudan istifade etmesi mümkün olduğu gibi, Farsca veya Arapça tasavvufi eserler ve menkıbe kitapları vasıtasıyle faydalanmış olması da mümkündür. Attar'ın, Menakîbu'l-Ebrar ile Sıfatu's-Safve'den istifade etmiş olması uzak bir ihtimaldir.

Kuşeyri'nin Risalesi ile Hûcvirî'nin Keşfu'l-Mahcub'u Attar'ın en önemli iki kaynağıdır. Ancak Attar, Risale'nin Arapça metninden çok,

Ebu Ali Hasan b. Ahmed Osmânî tarafından yapılan Farsca tercümesinden faydalanmıştır.

Hücvirî'nin, aslı Farsca olan Keşfu'l-Mahcub'undan, Attar'ın faydalandığı hem kesin hem de açıktır. Ebu Hanife ve İbn Ata bölümlerinde Attar, Hücvirî'nin ismini zikrederek ondan nakil ve iktibas yapmıştır. Ancak gerek Kuşeyri'nin gerekse Hücvirî'nin, şeyhlerin hal tercümeleri bölümünde sûfîlere dair verdikleri bilgiler, aynı sûfîler hakkında Attar'ın verdiği bilgilere nazaran çok azdır. Fakat Risalenin ve Keşfu'l-Mahcub'un diğer bölümlerinde yer alan bilgiler, dikkatli bir taramadan sonra toplanmış ve bu bilgiler hangi sûfîye aitse tezkirenin o bölümüne eklenmiş, demek mümkün olduğu gibi, bu bilgilerin başka kaynaklardan aktarıldığını kabul etmek de mümkündür. Diğer taraftan bahis konusu kaynaklarda rastlanmayan bir takım bilgilerin Tezkire'de yer alması, Attar'ın daha başka kaynaklardan da faydalandığını göstermektedir. Serrac'ın el-Luma'ı, Kelâbazî'nin Tasarruf'u ve bunun şerhleri, Nişaburlu Abdülmelik b. Ebu Osman'ın Tehzibu'l-Esrar'ı ve Hemedânlı Ebu Hasan Ali b. Cehsem'in Nefhatu'l-Esrar ve Levamiu'l-Envar'ı v.s. gibi, daha bir takım eserler arasında bir takım benzerlikler mevcuttur. Ancak Attar'ın bu kaynaklardan faydalandığını tesbit etmek, şayet faydalanmışsa, bunun miktarını tayin etmek oldukça güçtür.

Burada önemli olan, mesela, Tezkire'nin Rabiatu'l-Adeviye hakkında verdiği bilgiler gibi, sadece Tezkire'de bulunup diğer eserlerde rastlanmayan malumatın kaynağıdır. Eldeki kaynaklardan hiç birinde Rabia hakkında Tezkire'de olduğu kadar bilgi yoktur. Bu çeşit bilgileri Attar'ın hangi eserlerden ve kaynaklardan aktardığına dair elimizde hiç bir delil mevcut değildir. Her halûkârda Attar'ın Tezkire'yi yazmak için kullandığı bazı önemli kaynakların günümüze kadar gelmediğini kabul etmek zorundayız. İşte bu çeşit kayıp eserlerde yer alan tasavvufi bilgiler bize Attar vasıtasıyle intikal ettiği için, Tezkire'nin önemi büyüktür ve onun yeri öbür tasavvufi eserlerle doldurulamaz. Eğer bu kayıp kaynak eserler elde mevcut olsaydı, Attar'ın Sülemî - Ebu Nuaym, Kuşeyrî ve Hücvirî gibi müelliflerden ne ölçüde faydalandığını kestirmek kolaylaşmış olacaktı. Şu da bir gerçek ki, Attar eserini yazar yazmaz bu kaynak eserler ortadan kayb olmuş değildir. Bu kaynaklar bir süre daha var olmaya devam ettiğinden, muhtevaları diğer müellifler tarafından da az veya çok iktibas olunmuş ve bu suretle ihtivâ ettikleri bilgiler, Tezkire'nin dışında daha başka eserler vasıtasıyle de sonraki asırlara intikal etmiştir. Muhammed İsti'lâmî'nin tesbitine göre Attar'ın Tezkire'sinde (988) menkıbe ve 2864 tasavvufî vecize vardır. Attar bu menkıbeleri ve ve-

cizeleri çok sayıdaki menkıbe ve vecizelerden seçmiş, bunlara ait senedleri zikretmemiş, bir zaruret bulunmadıkça kendisi fikir beyan etmemiş, bu bilgilerin bir kısmını Farsça kitaplardan, ama ekserisini Arapça eserlerden derlemiştir. Ancak, bu derleme esnasında bir takım zorluklarla karşılaşan Attar, bir menkıbenin ve vecizenin muhtelif kaynaklarda ayrı ayrı sûfîlere nisbet edildiğini görmüş, bu hususta mümkün mertebe dikkatli ve ihtiyatlı davranmış, ama yine de ayni şeyleri muhtelif sûfîlere nisbet etmekten kurtulamamıştır. Meselâ bir gemiye binen Zunnun Mısrî'nin hırsızlıkla suçlanması meselesiyle ilgili menkıbeyi bir kere Malik b. Dinâr, bir kere de İbrahim b. Edhem bahsinde zikretmek suretiyle üç defa tekrarlamıştır. Bu sebeple Attar'ın kaynaklara tam hakim olarak eserini telif ettiğini söylemek kolay değildir.

TEZKİRENİN METNİ

Tezkiretu'l-Evliya çok okunmuş ve çok istinsah edilmiş bir eser olduğundan pek çok yazmaları vardır.

Basmaları da bir hayli fazladır. Tezkire ilk defa tenkitli olarak 1905/1907 yıllarında R. Nicholson tarafından: The Tadhkiratu'l-Awliya of Shaykh Faridu'd-Din Attar (Persian historical texts, 3,5) London-Leyden'de basılmıştır. Bu neşrin başında Mirza Muhammed Kazvin'in geniş bir önsözü mevcuttur. Ayrıca 72 bölüm olan asıl metne: «Zikr'i-Mütaahhirân Ez Meşeyih-i Kibâr» başlığı ile 25 bölüm daha eklenmiştir. R. Nicholson'un bir önsözünü de ihtiva eden bu baskı, çok eski nüshalara dayanmadığından bir hayli eksik ve bozuk tarafları vardır. Bir kaç defa Hindistan'da basılan Tezkire'nin bu baskıları da hatalarla doludur. Mirza Muhammed Kazvini'nin düzeltmeleriyle İran'da bir kaç defa basılan Tezkire'nin baskısındaki hatalar da sayısızdır. Bu sebeple mevcut baskılardan da istifade eden Muhammed İsti'lâmî, H. 692 tarihli Tezkire'nin İstanbul Pîr Hûdâî kütüphanesindeki yazması ile 701 tarihli Tahrandaki Millî Kütüphanede bulunan yazmayı esas olarak Tezkire'yi yeniden neşretmiştir. Daha başka yazmalardan ve bir çok basmalardan istifade ettiğini ifade eden nâşir yine de bazı mübhem noktaları aydınlatmak için Tezkire'nin kaynağı olan eserlere baş vurmak zorunda kaldığını söylemektedir.

Daha evvelki baskılardan ve en eski yazmalardan istifade edilerek hazırlanan Muhammed İsti'lâmî neşrinin hatalı ve eksik olduğu hususunda burada bazı şeylerin söylenmesine ihtiyaç vardır. Zira bu çeşit hata ve noksanlıkların söylenmesi ve yazılması eserle ilgili, ilerde yapılacak çalışmalar bakımından faydalıdır. Esasen nâşirin arzusu da budur.

METİNDEKİ NOKSANLIKLAR VE HATALAR

1 — Metinde bazı hikayeler ve vecizeler yoktur. Meselâ Cüneyd Bağdadî'nin Tur-i Sînâ'da se'mâ' ve vecd yaptığı Türkçe tercümelerde var ama metinde yok.

2 — Bazı ifadeler eksiktir. Meselâ, Amr b. Osman bahsinde Ka'-be'ye nefs ve ruhla gitme bahis konusu edildiği halde, kalble gitme hususuna temas edilmemiştir.

3 — Bazı menkıbeler ve ifadeler, nâşirin dikkatinden kaçmayacak derecede eksiktir. Meselâ, Bişr-i Hâfi'nin, «Ahmed b. Hanbel'in üç meziyeti var ki, bunlar bende yok», dediği nakledildikten sonra bunlardan biri söylenmiş, diğerleri geçilmiştir.

4 — Bazı yerlerde ifadeler ve cümleler alt üst olmuştur. Meselâ Bişr-i Hafî'ye, «Bağdat karmakarışık oldu, helâl rızkı nereden bulup yiyorsun,» diye sorulmuş, ama bu sorunun cevabı karışık nakledilmiştir.

5 — Bazı kelimeler düşmüştür. Meselâ «Her ki endeki ma'siyet râ», ifadesi, ma'siyet kelimesi çıkarılarak nakl edilmiştir, (bk: Mansur b. Ammar bahsi)

6 — Bazı tasavvufi terimler takdim-tehirle nakl edilmiş, öyle olunca da mananın altı üstüne gelmiştir. Meselâ Mansur b. Ammar bahsinde: «Be-Halk» ile «Be-Hak» yer değiştirmiştir.

7 — Bazı kelimeler yanlış okunmuş veya yanlış yazılmıştır. Meselâ: Seri Sakatî bahsinde «mahabbet isâr»dır, denecekken, mahabbet işârettir, denilmiştir. Keza Nehrocori bahsinde «Tefrika safvet-i Hak'est», denecek yerde: «Tefrika sıfat-ı Hak'est» denilmiştir. Aynı bölümde: Rehâ, Recâ şeklinde yazılmıştır.

8 — Nâşirin de işaret ettiği Harraz bahsinin sonundaki yanlış ve eksik ifadenin doğrusu Şa'rânî'dedir. (Bak: Tabakât, 1.79.)

9 — Hakim Tirmizi'nin mürakabe, şükür ve hudû hakkındaki sözü hem eksik hem yanlıştır.

10 — Cüneyd bahsindeki: İfrat-ı meyl ez meyl», ifadesinin doğrusu «İfrat-ı meyl ez neyl» olmalıdır.

11 — Ebu Bekir Tamestânî, Ebu Bekir Saydalî şeklinde yazılmış, hiç bir baskıda bu hata düzeltilmemiştir.

12 — Fudayl, daima sulaha meyl eder... şeklinde başlayan ve Tezkire'nin Türkçe tercümelerinde yer alan uzunca bir ifade, metin-

de yoktur. Halbuki ayni ifade Tezkire'nin kaynağı olan Hücvirî'de mevcuttur.

13 — «Men ihtec'te» ifadesi, galiba Attar tarafından hatalı olarak : «men ihtecebe» şeklinde okunmuş ve farscaya yanlış aktarılmıştır. bk : Abdullah b. Münazil bahsi.

14 — Bilhassa Tezkire'nin türkçe tercümelerinden birinde yer alan bol miktardaki arapça ibareler metinde yoktur: Meselâ «İrfa' yedeke an Lihyeti'l-Hak», ifadesi: Dest ez mehasini Hak bi-dâr» şeklinde tercüme edilmiş, Arapça ibareye yer verilmemiştir.

Halbuki bu tür Arapça ibareler Tezkire'nin Türkçe tercümelerinde vardır. bk. Nuri bahsi.

15 — Umumiyetle menkıbeler ve tasavvufi hikayeler Attar tarafından özet olarak aktarılmış, ama özetleme işi bazı hususların mübhem kalmasına yol açmıştır. Yani özetleme ve kısaltma iyi bir şekilde yapılmamıştır.

Farsca metinde bahs edilen çeşitte pek çok eksik ve yanlış vardır. Şüphesiz ki bu hataların bir kısmı bizzat Attar'a aittir. Ama daha büyük kısmı kullanmış olduğu kaynaklardan, bu kaynaklardaki istinsah, nakil ve tercümelerden ileri gelmiş olabilir. Önemli bir bölümü de her halde tezkireyi istinsah etmiş olan müstensihlere aittir. Bunlardan bazıları okuma hatası da olabilir. Kaynağı ve menşe'i ne olursa olsun, tezkirenin metninde bir hayli hata ve eksikliğin bulunduğu muhakkaktır. Biz bu türlü yerlerde eserin kaynaklarına ve tasavvufun diğer ana eserlerine müracaat ettik. Ayrıca her sûfîye ait belli başlı kaynakları, o sûfînin anlatıldığı bölüme kayd ederek araştırıcılara mukayese yapma kolaylığı temin etmek istedik.

Bahs edilen sebeplerden dolayı bu tercüme sadece bir aktarmadan ibaret olmayıp, Tezkire'nin metninde bulunmayan bir çok tashih ve ikmallere de yer vermektedir. Eserin metni, tasavvufun temel kitapları ve Tezkire'nin kaynaklarıyle mukayese edilip yeniden yayınlanmadığı sürece, bu tercüme önemli ölçüde metindeki hataları tashih ve noksanları ikmal eden bir özelliğe sahip olacaktır.

Türkçe tercümeler epey eksik ve eskidir. Muhtevaları bakımından değilse bile, filolojik bakımdan incelemeye değer. Fakat bu tercümeler henüz dil bakımından tetkik edilmemiştir.

TEZKİRE'NİN TERCÜMELERİ

Tezkire Türkçe'ye, Arapça'ya ve Fransızca'ya tercüme edilmiştir. Bu tercümeler hakkında kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır.

TÜRKÇE TERCÜMELER

1 — Şark Türkçesine yapılan tercüme: Bu tercümenin uygur harfleriyle yazılan bir tercümesi, Pariste Bibl. Nat. nr: 100'da; Arap harfleriyle yazılı tercümesi, İstanbul'da Fatih kütüphanesinde no: 2848'de bulunmaktadır. Dr. Verdi Kankılıç bu tercüme üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır. Tezkire'nin Fransızca tercümesi de buna dayanır.

2 — Anadolu Türkçesine yapılan tercümeler: Tezkire'nin Garb Türkçesine yapılan tercümeler üzerine henüz araştırma yapılmamıştır. Bizim görebildiğimiz kadarıyle Tezkire Anadolu Türkçesine iki defa tercüme edilmiştir. Bu sayı üçe de çıkarılabilir. Bu tercümelerin kimler tarafından yapıldığı kat'iyetle malum değildir. Pek az istisnasıyle, tercümeler üzerinde mütercimlerin isimleri yoktur. Bazı tercümeler üzerinde yer alan isimler de sonradan yazılmış olabilir.

a) Sinânuddîn Yusuf b. Hızır Hasan Paşa (Ölm. H. 891) : Veliyyûddîn kütüphanesinde no: 1643 (s. 670) de kayıtlı Tezkire'nin kapağında bu isim yazılıdır. Hacı Mahmud Ef. No: 4514 (S. 270), Ayasofya No: 3138 (S. 212) ve Bursa genel 1205'de kayıtlı şekilde yapılmış, bir çok yer tamamen atlanmış, bazı kısımlar eksik tercüme edilmiştir. Bir hayli tercüme hataları ihtiva eden bu tercümede zaman zaman metnin tertibi ve ifadesi de değiştirilmiştir. A. Pavet de Courteille, bu tercümenin H. 825 yıllarına ait olduğunu, Tezkire'nin bir hülasası ve ihtisarı olduğunu söylemekte öbür tercümenin esas metne bundan daha yakın olduğunu ifade etmektedir. Mehmed Zâhid Kodku neşri, bu tercümenin, tertibi bozuk bir nüshasına dayanmaktadır.

b) Ali Rıza Karahisârî: Süleymaniye-İzmir'li kütüphanesinde 466 numarada kayıtlı bulunan (S. 192) yazmada bu isim yazılıdır. Şu nüshalardaki cümle ile aynıdır: Hacı Hamud: no: 4584 (v. 193) Hacı Beşir Ağa: no: 471 (v. 222) Mihrşah: no: 166 (v. 186); Reşid Efendi no: 476 (v. 351); Uşşaki: no: 43. (v. 245); Dâru'l-Mesnevî: no: 358 (v. 234) Hekimoğlu: no: 729 (v. 144); Nuri Osmaniye: no: 2299 (v. 161); Laleli no. 2031 (v. 807); Beyazıt no: 3604 (v. 197). Ayrıca Beyazıt No: 3653, 3706, 3762. Fatih: no: 4260 4262 Kılıç Ali, no: 711, Laleli no: 2030, Halis Efendi: no: 854, 2654, 2667, Rıza Paşa no: 1542. Bursa Kurşuni no: 102. Bu tercüme evvelkine nazaran daha az eksik olup metne daha çok sadıktır. Ayrıca esas metinde ve öbür tercümede yer almayan bazı Arapça ifadeler de ihtiva eder. Bu tercümelerden her ikisinin de yazıldığı tarih kesin olarak bilinmemektedir.

Daha sonraki asırlarda, o asırlardaki türkçeye göre az çok değiştirilip sadeleştirilmiş, bazı hallerde kısaltılmış ve bazan da tertipleri değiştirilmiştir. Bu yüzden tercüme sayısının ikiden fazla olduğu intibaının uyanmasına sebebiyet verilmiştir.

Burada önemli olan ikinci tercümede mevcudiyetinden bahsettiğimiz Arapça ibarelerin, bu tercümeye nereden intikal ettiği hususudur. Esas metnin hiçbir neşrinde yer almayan bu ibarelerin, mütercimler tarafından metne ithal ve ilavesi oldukça uzak bir ihtimaldir. Bu takdirde bahis konusu tercümenin, bugün elde mevcut bulunan Tezkire'nin metninden daha eski ve daha doğru bir nüshaya istinaden yapılmış olması çok muhtemeldir. Attar, 618'de ölene kadar eserini bir kere daha gözden geçirmiş ve yeniden düzenlemiş veya bir takım ilâveler yapmıştır, diye düşünülebilir. Lakin Tezkire'nin 617'de yazıldığı farz edilirse, aradaki zaman buna pek kâfi gelmez, belki de Tezkire'nin esas metninde bu Arapça metinler vardır. Lâkin daha sonra bu ibarelerin Farscasıyle iktifa edilip Arapca metinleri nakledilmemiştir. Fakat bu tercümeler Arapça ibareler dışında daha başka farklar ve fazlalıklar da ihtiva etmektedir. Bu fazlalıkların ha hataen atlandığını farzedersek belki müşkil halledilmiş olur. Her hâlûkârda, mevcut Türkçe tercümelerin, Tezkire'nin şu anda var olarak bilinen metinlerinden daha eski ve daha doğru bir nüshaya dayandığını kabul etmemiz icab etmektedir. Tercümelerin tam olmayışı, dayandıkları metnin eski olmasına mani değildir.

II — Fransızca tercümesi : Uygurca metnini neşr eden Pavet do Courteille, Tezkire'nin Fransızca tercümesini Uygurca tercümesiyle birlikte 1886'da Paris'te neşr etmiştir. Mütercim bu tercümeyi hazırlarken diğer Türkçe tercümelerden ve eserin Farsça metninden istifade ettiğini söyler. Lakin bu tercüme, Tezkire'nin esas metnine nazaran hem çok eksik, hem de yanlıştır.

III — Arapça tercüme : Tahran'da Merkez-i Danişgah Kütüphanesinde 337 numara ile kayıtlı Tezkire'nin bir Arapça tercümesinin bulunduğunu, Muhammed İsti'lamî haber vermektedir. Ancak bunun doğrudan Tezkire'nin bir tercümesi mi, yoksa Esrâru'l-Ebrâr isimlî hulasasının bir tercümesi mi olduğu malum değildir. Keza tercümede adından bahsedilen Siracu'd-Din Ömer b. Ali'nin de, hülasasının mı?, yoksa tercümelerinin mi yazarı olduğuna dair sarahat yoktur. Türkiye kütüphanelerinde rastlayamadığımız bu tercüme, anlaşıldığına göre Türkçe tercümelere benzemektedir.

Tezkire'nin bir de Ahmed b. Muhammed Tûsî tarafından yapılan Hulâsa-i Tezkiretu'l-Evliya isimli bir özeti vardır. Bazı kaynaklarda bu

isim Esrâru'l-Ebrâr şeklinde geçmektedir. Lâkin bu hülasa Tezkire'-den çok Kuşeyrî Risâlesi'ne benzer bir tertibe sahip bulunmaktadır.

Karahisârî Tercümesinden bir örnek:

Bir dahi ol umde-i evliyâ, ol zübde-i asfîyâ, ol makbûl-i be-emânet, ol mahsûs-i be-kerâmet, ol şeyh-ı pinhânî Ebû Alî Cüzcânî radiyallahu anh meşayıhın ululanndandır, tarikat civanmertlerindendir, mücahedede kâmil idi, tasnifleri vardır. Muteber kelimelerde ve muamelelerde meşhur idi. Sözleri kabul olunur idi. Muhammed Hâkim müridi idi.

Anın sözüdür (veya ayıttı) Kim: Halkın karargahı gaflet meydanıdır, bunların itimadi zanna ve töhmetedir, bunların katında öyledir kim derler ve bunlann işleri hakikattedir. Sözleri esrar-ı mükâşefededir.

Ayıttı: Üç nesne tevhidin kısmındandır: Biri, korku çokluğu günahı terk etmektendir, korkmayı görme sebebiyle; ümid çokluğu sâlih ameldendir, vaade görmek sebebiyle; muhabbet çokluğu zikir çokluğundandır, minneti görme sebebiyle. Korkucu kişi hiç zikirden hali olmaya (—) korku oddur münevvir, ümid nur-i münevvir, muhabbet nuru'l-envâr durur.

Saadet nişanı oldur kim kula taat etmek kolay gele, sünnete muvafakat etmek fiillerde sarp olmaya, salah ehlini seve, kardeşleriyle huyu iyi ola, Tanrı yoluna nesne atâ edebile, müslümanların işlerine yollana, vakitlerini saklamakta riayetkâr ola.

Ayıttı: Bedbaht ol kişidur kim ol ma'siyet kim unutturula, anı girû söyleye.

Arif oldur kim cümle gönlünü Huda'ya vermiş ola, tenini halka. Ol aydur: Tangrıya eyu gümân etmek marifetin gayetidir, nefsine kötü gümân etmek nefsini bilmenin aslıdır.

Ayıttı: Veli ol ola, kendi halinden fânî ola, Hak Tealâ müşâhedesiyle bâki ola. Hak Teâlâ anın amellerine mütevelli ola, ol hiç kendi ihtiyarında olmaya, ayruğuyla kararı olmaya.

Ayıttı: Toğrilik ıssı ol, değül keramet. Şöyle kim nefsin keramet ister, Tengri Teâlâ doğruluk.

Ayıttı: Buhl üç harfdir: B'dur, H'dur, L'dur. Be beladır, He hüsrandır, Le Levmdır. Pes bahil belâdır. Nefsine ziyan edicidir, nıfakıyle şomdur, kendi buhlunda (Melûmdur.) Rahmetullahi aleyhi rahmeten vâsia.

Bu yazmanın sonunda yer alan Hallac bahsi şöyle bitmektedir:

Nakildir kim çünkim Hüseyin Mansuru berdâr eylediler. İblis aleyhi'l-la'ne onu gördü:

Ayıttı: Ya Hüseyn, bir kez «ene» ben dedim, ve bir kez «ene» sen dedin. Sen ene'l-Hak dedin, ve ben ene Hayr dedim. Bana la'net etti, sana rahmet etti. Bunda hikmet nedir? Tefâvût nedir? Hüseyn ayıttı: Sen benverlik eli tuttun, (Ene'den niyeti kendi özüne ittin) ve ben benliği benden, (ben eneyi kendi özünden) ırak ettim. Şöyle kim benim halimdir. (hal iş budur, dedi) Rahmetullahi aleyhi rahmeten vâsîa.

Sinânu'd-Dîn'in Tercümesinden bir örnek:

An zübde-i evliyâ, an umde-i asfîyâ, an makbul-i imamet, an mahsus-i keramet, an Şeyh-i Pinhani Ali Cüzcâni rahmetullahi aleyh. Ulu meşayıhlardan idi, tarikat cömerdlerinden idi, ve mücahede içinde kâmil idi ve ibadet ve taat içinde âmil idi ve çok tasnifler kılup durudu, ve riyazet ve muamele içinde daim idi (ve manendi yoğ idi) ve anın sözleri makbul ve mezkur idi ve ol Muhammed Hakim müridi idi.

Ve anın sözüdür kim (aydur) : Üç nesne tevhidin Libasıdır: Havf ve Reca ve Mahabbed durur. Havf artukluğu (ve ziyadeliği) Hakka Layik eyler, ve yakın eyler, Reca artukluğu ümidlere erdurur, mahabbet artukluğu Hakka ulaşturur, ve aydur: Hâif oldur kim dünyadan kaça, Râci oldur kim durup dinlenmeden isteye, ve muhib oldur kim mahbubun dilediği yerde yürüye,

Ve Aydurur: Saadet ehl-i oldur kim fariza fevt eylemeye, ve sünnet terk eylemeye ve bidat işlerden ırak ola,

Aydur: Bedbahtlık nişanı oldur kim geçmiş günahların halk içinde âşikâr eyleye ve ona ikrar eyleye,

Ve Aydur: Veli oldur ki monun hali fâni ola ve Hak müşahedesi bâki ola, ve çün kim böyle ola Hak Tealâ onun işine mütevelli olur ve ana velayet bağışlar, ve anın hiç kendüsüyle dirliği olmaz, Hak'tan ayruk ile karar tutmaz.

Ve Aydur: Ârif oldur kim be-külli gönlünü Mevlâya bağlaya,

Ve Aydur: Her kim Hak kapusuna mülâzemet eyleye ol mülazemetten sonra ona kapu açıla, (Tanrı ona kapular aça).

Ve Aydur: Veli oldur kim sahib-i istikamet olmağı seve, sahib-i keramet olmağı sevmeye, zira nefs keramet ister, istikamet istemez.

Aydur: Buhl üç harftir: B'si beladur, H'si husrandır, L'si Levmdir. İmdi bahil yarın kenduza bela içindedur, ve işi hep ziyana varacakdur, ve Tamuya müstahak olacakdur, didi. Rahmetullahi aleyhi.

Bu yazmanın sonunda yer alan Hallac bahsi de şöyle bitmektedir:

Nakildir kim çünkim Hallac'ı (Mansur'u) astılar İblis aleyhi'l-La'ne karşına geldi, ve ayıttı: Bir Ene'l-Hak sen dedin, bir Ene'l-Hayr ben dedim, sana rahmet eylediler ve buna lanet eylediler. Sebep nedir, dedi, Hallac:

Aydur: Sebep oldur, kim sen benlik eyledin ve ben benliği kendümden ırağ eyledim, dedi vallahu a'lem.

Tezkirenin yukarıda yanlış ve çok eksik diye bahs ettiğimiz Türkçe tercümenin çok kötü, tertibi bozuk ve eksik bir nüshası rahmetli Mehmed Zâhid Kodku tarafından neşr edilmiştir. «İskenderpaşa İmamı» diye meşhur olan, geniş bir çevrenin candan sevgisini, saygısını ve ilgisini üzerinde toplayan, mürid ve şakirdleri siyasete igren bu nakşî şeyhinin neşri, 1959'dan itibaren Bahâr ve Sehâ yayınevleri tarafından bir kaç defa neşr edilmiştir. Nâşir, önsözünde: «Attar'ın bu eseri daha evvel Türkçeye tercüme edilmiş nüshalardan birinin kopyesidir. Aslı ile bu tercüme arasında bazı farklar bulunabilir. Tezkire (1905)'de Nicholson tarafından İngilizceye tercüme edilmiştir» diye yazmaktadır. Evvelce de söylediğimiz gibi bu neşir, eski tercümelerin en kötüsüne, en yanlışına, en noksanına ve tertibi en bozuk olanına dayanmaktadır. O sebeple esas tezkire ile bu neşir arasında çok fark vardır. Ayrıca Nicholson, Tezkire'nin mütercimi değil, naşiridir. Bu hatanın hiç değilse sonraki baskılarda düzeltilmesi icab ederdi. İstanbul kütüphanelerinde, Tezkire'nin gayet güzel hatlarla istinsah edilmiş çok sayıda nüshaları vardır. Neşirde bunlardan biri esas alınsaydı, hem hatalar ve noksanlıklar az olur, hem de yanlış okuma söz konusu olmazdı. Fakat bu neşir, esasen fazla iddialı olmayan, hatta hiç iddiası olmayan mütevazi bir neşir olduğundan, hitab ettiği zümre itibariyle maksadına ulaşmış sayılır. Tasavvuf sahasında bu türlü neşirler az değildir. Cenabı Hak nâşirin taksîratını af, rûhunu şâd ve kabrini pür-nûr eylesin. Âmin.

TEZKİRENİN ZEYLİ

Tezkirenin esas metni 72 bölümdür. Ama eserin sonraki bazı yazmalarında esas metne bir takım ilavelerin yapıldığı görülmektedir. Aslında bu çeşit kitaplara bu nevi eklerin yapılmasını biraz da tabii saymak icab etmektedir. Ancak, «MÜLHAKÂT-I TEZKİRETU'L-EVLİ-

YA» veya «ZİKR-İ MUTEAHHIRAN» adını alan bu ilavelerin bizzat Attar tarafından mı, yoksa başkaları tarafından mı yapıldığı hususunda, bir takım tereddütler vardır. Tezkire'nin 617'de yazıldığını ve Attar'ın 618'de vefat ettiğini kabul edersek, bu ekin ona ait olmasını kabul etmek oldukça zorlaşır. Bu ilavelerin ne Uygur, ne de Anadolu Türkçesine tercüme edilmemiş olmaları da, sonraki dönemlerde yazılmış olduğunun bir başka delili sayılır. İlavelerin son bahsi M. Bâkır, metnin ilk bahsi C. Sâdık'tır. İlave Attar'a ait olsaydı her halde C. Sâdık başa alınmaz, onun babası M. Bâkır sona bırakılıp bir iki sayfa ile geçiştirilmezdi. Esasen Tezkirenin en eski yazmalarında, bütün tercümelerinde ve baskılarında bab sayısı 72 olup ek kısım yoktur. Bazı eski nüshalara bu ilave kısım ayrı bir yazıyla sonradan eklenmiştir. Ayrıca bu kısımdaki ifade ve tertib hataları ve düzensizliği ilk kısımdan fazladır. Harakanî uzun uzadıya anlatılırken, bazı sûfîlere çok az yer ayrılmıştır. Bundan başka Attar, Tezkirenin baş tarafında, Ehl-i Beyt'den sadece bir şahsı bahis konusu edeceğini ifade etmiştir. Eğer bu ilave ona ait olsaydı, M. Bâkır'ı ekledikten sonra ya bu ifadeyi tashih etmesi veya durumu tasrih etmesi gerekirdi. İlave kısmın yazarı, bu kısmı telif ederken adeta Attar'ı taklid ve tanzir etmiştir. Attar'ın kullandığı kaynakları kullanmış olması, ilave kısmın hem şekil, hem de muhteva bakımından eserin aslına benzemesini temin etmiştir.

O çağlarda, Tezkire'ye bu tarzda daha başka ilaveler yapılmış olsaydı, muhakkakki daha iyi olurdu. Zamanımıza kadar gelmemiş olan bazı eserlerin muhtevaları bu sayede bize kadar ulaşırdı.

Tezkirenin Türkçe tercümelerine bile bazı ilaveler yapılmış ve bu ilavelerin aslında mevcut olup olmadıklarına da işaret edilmemiştir. Farsca ilavelerdeki vaziyet de bundan farklı değildir.

TEZKİRENİN ÜSLÛBU

Tezkire, Attar'ın mâlum bulunan yegane mensur eseridir. Muhammed İsti'lâmi'nin de ifade ettiği üzere, Tezkire'deki üslûbun özelliği, o çağda ve daha evvelki asırda kullanılan üslûplerden fazla farklı değildir. Esasen Attar'ın eseri, hemen hemen Hücvirî ve Risale mütercimi Osmanî gibi yazarlardan yapılan nakil ve iktibaslara dayanır. Bu bakımdan Keşfu'l-Mahcub ve Risale tercümesi gibi tasavvufi eserlerde kullanılan lisana çok yakındır. Attar'ın bizzat kendisine ait olan ifadelerle, başka eserlerden aldığı parçalar arasında önemli bir

fark yoktur. Bu konuda en fazla, «Attar'ın üslûbu, kendisinden evvelkilerine nazaran daha olgun ve daha akıcı veya Mirza M. Kazvinî'nin deyimi ile daha sade ve daha tatlıdır», denilebilir. Sûfîlerin hayat hikayelerini anlatmaya başladığı sırada kullandığı seci'li dil, külfetli ve tasannuludur. Sırf bir ses ahengi meydana getirmek için: «An ez dû-kevn kerde i'râz pir-i vakt Fudayl-ı iyâz» tarzında ifadeler kullanmıştır. Bunu yaparken Ebu Nuaym ile Hücvirî'yi örnek almış, yanlız bu musacca' ifadelerde, bahis konusu ettiği sûfinin temel özelliklerini ve ana fikirlerini hulasa etmiştir. Bir şair ve edib için bu çeşit secili ve sanatkarâne ifadeleri kullanmak belki fazla zor bir şey değildir. Lâkin mânadan ziyade lafza, özden çok sese önem verilen bu gibi ifadeler, mütercimin işini epey zorlaştırmaktadır.

TEZKİREDEKİ TASAVVUFUN HUSUSİYETİ VE MAHİYETİ

Tezkire, tasavvuf tarihi bakımından gayet önemli, tasavvufî hayatın gelişmesini tesbit yönünden çok değerli bir eserdir. Attar, Hallac'ın geleneğini devam ettiren Bayezid Bistâmi ve Ebu Said gibi sekr, cezbe, vecd, aşk ve şevk v.b. ruhi hallere büyük önem veren sûfilere sıkı bir şekilde bağlı bulunan bir mutasavvıf şairdir. Başlangıçta hadis, fıkıh ve kelâm âlimleri, tasavvufa şiddetle karşı çıkmışlar, en azından bu harekete şübheli bir gözle bakıp onu şâibeli bir cereyan saymışlardı. Böyle bir ortamda tasavvufa dair eser yazan Serrac, Kelâbâzî, Ebu Tâlib Mekki, Kuşeyrî, Hücvirî ve Gazzâli gibi müellifler, zâhir ulâmasını daha fazla rahatsız ve tedirgin etmemek için, dış görünüş itibariyle şeriata aykırı düşen ve ilk nazarda dinî hükümlerle çatışan tasavvufun tartışmalı konu ve meselelerini eserlerine almamışlardı. Bahis konusu müelliflerin, eserlerine almadıkları ve dışda bıraktıkları bu gibi mevzu ve meseleler, tasavvufi hayatın önemli bir bölümünü teşkil ediyor, hatta bazıları bu hususları tasavvufun temeli ve özü olarak görüyordu. Bu bakımdan bahis konusu nitelikteki hususları tam ve doğru olarak bilmeden, o çağlardaki tasavvufî hayatı da, daha sonraki çağlara hakim olan tasavvufî telakkiyi de isabetle ve eksiksiz bir şekilde bilmeye imkan yoktur. Adı geçen müelliflerin, ihtiyaten eserlerine almadıkları bu gibi hususlar, sûfîler arasında büyük bir alâka ve rağbet görüyor; bazan rumuzlu ve istiareli mektup, risale ve kitaplar, bazan da şifahî rivayetler vasıtasıyle nesilden nesile naklediliyordu. Pir-i Herât Ansarî (ölm. H. 481), Ebu Said Ebu Hayr (ölm. H. 444) ve Senâî (ölm. H. 525) gibi sûfî-şairler vasıtasıyle iyice işlenip yayılıyordu. Attar, işte bu

nitelikteki rivayetleri, Sülemî ve Kuşeyri gibi müellifler tarafından nakledilen tasavvufî malûmata ekleyerek Tezkiresini yazmış; bu bakımdan da eseri, fiilen yaşanan ruhânî hayatı olduğu gibi ve tam olarak aksettirmiştir. Alîm - Câhil herkesin rahatlıkla onlayacağı tasavvufî menkıbeleri ve vecizeleri sade, basit ve külfetsiz bir dille ifade etmiş olması, sonraki asırlarda bilhassa tarikat ehlinin bu esere düşkünlük derecesinde alâka göstermelerine sebep olmuştur. Tarikatların yaygınlaştığı çağlarda ve memleketlerde Arapçadan çok Farscanın konuşulması bu alâkayı daha da artırmıştı. Tezkirenin hem Farsca, hem de tasavvufun temel temayülüne daha uygun düşen bir eser oluşu, ilmi mahiyette ve Arapça olarak yazılan tasavvufun kaynaklarını husufa uğratmış, ana eserlerin unutulmalarına sebep olmuştu. Daha sonraki dönemlerde her ne kadar vahdet-i vücuda dayanan İbn Arabî'nin tasavvuf telakkisi hakim olmuşsa da, daha ziyade nazarî ve felsefî bir nitelik taşıyan bu telakkiyi fazla tahsili olmayan tarikat erbabı anlayamadığından, Tezkiredeki tasavvuf anlayışı onlara daha çok câzib gelmişti. Zira Tezkirede nazarî ve felsefî tasavvuf, mücerred izahlar ve sırf aklî yorumlar yoktur. Sade düşünceler, saf duygular ve coşkular üzerinde durulmuştur.

Bu yüzden, başta Anadolu olmak üzere, bir çok memlekette yaygın bir halde bulunan tarikat ehlinin tasavvufî kanaatı ve akideleri, ya doğrudan veya tercümeler ve yapılan iktibaslar yoluyla Tezkire'ye dayanmaktadır. Bundan dolayı umumi olarak İslam düşüncesi ve Tasavvuf Tarihi, hususi olarak da Anadoludaki İslâm düşüncesi ve Tasavvuf Tarihi üzerinde araştırma yapanlar, mutlaka bu esere muhtaçtırlar. Bu eseri esas alarak yapılan değerlendirme, açıklama ve yorumların isabetli olacağını söylemeye hacet yoktur. Tezkiredeki tasavvufî menkıbe ve vecizelerin mühim bir kısmı, bugün elimizde mevcut olan tasavvufun kaynağı niteliğindeki eserlerde mevcut ise de bir kısmı hiç bir kaynak eserde mevcut değildir. Meselâ Rabiâ ve Veysel Karanî hakkında Tezkirede yer alan bilgiler diğer kaynaklarda mevcut değildir. Ayrıca daha evvelki kaynaklarda yer alan, ama Tezkire'ye de alınmış bulunan menkıbe ve vecizelerin önemli bir kısmı oralardaki şekillerden farklı bir şekilde Tezkire'de nakledilmiştir. Bu menkıbelere ya bir takım ilaveler yapılmış veya yine aynı menkıbeler aynı tasavvufî anlayışı veyahut da kısmen yeni ve değişik bir tasavvufî görünüşü anlatmak için yeni ve değişik bir takım kalıblara dökülmüştür. Bir kaç asır evvel ortaya çıkan bir menkıbe veya tasavvufî vecize, Attar'ın zamanına gelinceye kadar yontulmuş, cilalanmış ve bir takım yeni unsurlarla bezenmiş, bu suretle tasavvufun görünüşünü daha açık, daha beliğ ve daha güzel bir tarzda ifade edecek bir şekil kazanmıştır. Bu türlü menkıbelerin ilk

şekilleriyle sonradan aldıkları şekilleri mukayese edebilmek için de Tezkire'ye ihtiyaç vardır. Tezkire'deki menkıbelerin pek çoğu Anadolu ve Balkanlar Türkiye'sinde yaşamış olan bir çok veliye, küçük değişikliklerle adapte edilmiştir. Tezkire'yi okuyanlar, Anadolu'da teşekkül ettiği ileri sürülen menkıbelerin pek çoğunun kökünün eski kaynaklarda mevcut olduğunu rahatlıkla göreceklerdir. Şu da bir gerçek ki, Tezkire'de, sûfîler hakiki ve tarihi şahsiyetlerinden farklı olan bir şahsiyetle, tasavvufî, menkıbevî ve destanî bir mahiyette takdim edilmişlerdir. Bir sûfînin destanî şahsiyeti, onun hakiki şahsiyetinin bulunmasına ve bilinmesine vasıta olabilir. Burada önemli olan, sonraki asırlarda ortaya çıkan bir takım fikir ve kanaatların, menkıbe şekline bürünerek ta Hz. Peygamber zamanında yaşadığı kabul edilen bir takım zevatın etrafında nasıl kümelendiği hususudur. Gerçek ve tarihi şahsiyetlerini epey bildiğimiz Ebu Hanife, İmam Şafii ve Ahmed b. Hanbel'in bile tasavvufi hüviyete sokularak takdim edilmeleri, Haris muhasibi gibi mutedil bir sûfî ile bile geçinemeyen İmam Ahmed'in, iyi bir mutasavvuf şeklinde tasvir ve tavsif edilmesi, tasavvufun gerçek şahsiyetleri nasıl kendisine has bir kılık ve kıyafete soktuğunun apaçık bir örneğidir. Bu bakımdan da tasavvufun tekamül ve inkişafını göstermesi bakımından da, Tezkire son derece ehemmiyetli bir eserdir.

Tezkire'de belli temalar ısrarla işlenmiş ve sıksık tekrarlanmıştır. Aslında çok gibi görünen fikir ve kanaatlar belli temaların etrafında toplanmakta ve kümelenmektedir. Bu suretle çokluktan birliğe doğru gidilmektedir. Görünüşteki çokluğun derinliğine nüfuz edildikçe bir vahdet kendini belli etmektedir. İşte bu temaları yakalamasını bilenler için, sözü edilen tekrarlar, anlamayı kolaylaştıran ve kavramayı pekiştiren unsurlar şeklini almaktadır. Bu itibarla tasavvufi zihniyetin ve bu zihniyetin — tabir caizse — kendine has mantığının keşf ve idrak edilmesinde bu tekrarların payı büyüktür.

Tezkire'deki fikir ve kanaatları tam olarak anlamak isteyenler, tasavvufun ve Attar'ın, Allah'ı dış âlemden çok iç âlemde aramanın gerektiği yolundaki kanaatini göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Bilhassa Attar'ın Mantıku't-Tayr ile Musibetnâmesinde Allah'ı hariçte arayan insanın, onu dahilde, derunda, kalb ve ruh âleminde bulması fikri üzerinde durulması kat'iyen gözden ırak tutulmamalıdır. Fakat buna bakıp da, Attar'ın sarih bir panteizme ulaştığını söylemek mümkün değildir. Tezkire'de sık sık Ene'l-Hakk'a, bazan «Heme ost» ifadesine raslansa bile, bu durum Tezkire'de sarih ve vazih bir panteizmin mevcudiyetine asla delalet etmez. İslam tasavvufu bu nitelikteki bir panteizme ancak İbn Arabî (ölm. H. 638) ile ulaşabilmiş-

tir. Halbuki Attar, İbn Arabi'den haberdar değildir. Geniş ölçüde Attar'ı takip eden Mevlana bile, İbn Arabi'nin tasavvuf telakkisine fazla ilgi duymamıştır. Bununla beraber Attar'da kuvvetli panteist temayüllerin bulunduğunu kabul ve itiraf etmek mecburiyetindeyiz.

Tezkire'de birbiriyle uyuşmayan ifadeler, yekdiğeriyle çelişen sözler gördüğümüz zaman hemen meseleyi hataya bağlamamalıyız. Tutarsız ve ters gibi görünen ibarelerin maksatlarını göz önünde tutarak bir izah yolu aramalıyız. Zira tasavvufla tezad ve tenakuz teşkil eden ifadelerin kullanılması, nâdir görülen hallerden değildir.

KISSA VE MESEL

Tezkire'de nakl edilen tasavvufî hikaye ve menkıbe şekilndeki temsillere Kurân ve Hadis'te daha ziyade «kıssa» ve «mesel» adı verilmiştir. Bu türlü kıssa ve meseller bir araya toplanarak «İlmu Kasasi'l-Kur'an» ve «İlmu Emsali'l-Kur'ân» adıyle iki ilim meydana getirilmiştir. Dinde kıssa ve mesel çok ehemmiyetlidir. Evvelki semavi kitaplar ve onları tebliğ etmiş olan peygamberler de bu hususa büyük önem vermişlerdir. Hatta hükemâ da, maksadını halk tabakalarına anlatmak için bundan faydalanmıştır. Kur'n'da buna önem veren ayetler çoktur:

«And olsun ki, biz insanlara her çeşit meseli verdik», (İsra, 89), «Onlara türlü türlü misaller getirdik.» (Kehf, 45; Rum, 58; Zümer, 27)

Allah'ı bırakıp başka şeylere bel bağlayanlar örümceğe benzetildikten sonra şöyle denilir:

«Bunlar, insanlara getirdiğimiz bir takım meselelerdir ki, onları ancak âlimler idrak eder,» (Ankebut, 43) «Bu misalleri bilen bilir, bilmeyen bilmez. Bunlar belki düşünürler, diye getirmiş olduğumuz misallerdir,» (Haşr, 21); «En yüce mesel Allah'ındır,» (Nahl 60); «Onlara mesel getir, misal ver» (Yasin, 13).

«Kıssaları hikaye et, umulur ki, düşünürler,» (Araf, 176), Ya Muhammed, «Biz sana kıssaların en güzelini hikaye ediyoruz.» (Yusuf, 31)

Gerçi kıssa ile mesel birbirinden farklıdır, ama biz burada bu farklar üzerinde durmak istemiyoruz. Maksadı ifade etme vasıtası olarak bunlardan bahs ediyoruz. Hal ve hayat hikayeleri anlatılan peygamberlerse, buna **«İlm-i Ahbâr-i Enbiya»** ve **«Kasasu'l-Enbiya»** adı verilir. Şayet evliyanın hal ve hayat hikayelerinden bahs ediliyorsa, buna da **«İlm-i Hikayâtı's-Sâlihîn»** adı verilmektedir. Her iki ilimden maksat aynıdır: Kıssadan hisse almak, meselden ders çıkar-

maktır. Taşköprüzâde bundan bahsederken: «Ahvâl-ı sulehâ ve ebrâra, menakıb-ı meşayih-i kibâra nice kemâl-i itinâ ve itibar edilmiştir. Bu ilmin mevzuu, garazi ve gayesi açıktır. Menfaatı, ecell-i menafi ve a'zam-ı metalib idugini her mübtedi ve tâlib-i bi-reybu güman fehm ve izan eder,» demektedir. (Mevzuatu'l-Ulum, 1.309). Meselden bahsederken de şöyle der:

«İmam Mâverdî anlatıyor: Kur'an'ın meselleri ilmi Kur'ân ilimlerinin en önemlisidir. Lâkin halk bu hususta gaflettedir. Zira onlar, mesellerle meşgul olup esas maksad olan mümesselâttan, yani meselle ankatılan manadan gafil kalmışlardır Halbuki mümesselsiz mesel, dizginsiz ata, yularsız deveye benzer. Kur'an'daki darb-i mesellerin temin ettiği faydalar pek çoktur. Vaaz, nasihat, hayra teşvik şerden sakındırma, insanın aklını başına toplaması, eskilerin tecrübelerinden istifade etmesi, bazı mücerred hususların zihne iyice yerleştirilmesi, meram ve maksadın daha iyi anlatılması, manevî ve mürecced şeylerin hissî bir şekilde anlatılması, kapalı olan şeylerin açık olanla temsilî bir biçimde öğretilmesi, gaib olanın şâhid olana teşbih ve kıyas edilmesi bu çeşit faydaların bir kısmıdır. Allah, «Size mesel getirdik» (İbrahim, 45) deyip bu faydaların bir nimet olduuğnu söylemiştir. (bkz: Mevzuatu'l-Ulum, 11.181) Şunu açıkça ifade edelim ki, peygamberlerin kıssalarından ve Siretlerinden maksad neyse, salih kişilerin ve velilerin menkıbe ve hayat hikayelerinden maksad da odur. Mücerred olan dinî hükümleri, ahlakî kâideleri ve ruhî gerçekleri muşahhas ve mücessem bir şekilde göstermek ve belletmek her ikisinin de ana gayesidir.

İlim, idrak ve akıl seviyesi ne olursa olsun bütün insanlara hitap etmek Kur'an'ın davetinde esas alındığından, kıssadan bahsedilip mesel verilmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu yolla ince gerçekler, üstü kapalı olan hükümler ve zor anlaşılan bilgiler gayet kolay anlaşılacak bir hale sokulmuştur. Durumuna ve seviyesine göre herkes bu kıssa ve mesellerden hissesine düşen payı alır, bununla tatmin olup kalb huzuruna ve ruh sükûnüne erişir. Bu itibarla kıssa ve meselin dindeki yeri ve değeri büyüktür. Kur'anda zâhirî hükümlerden daha çok, kıssa ve meesllere yer verilmesi de bunu gösterir. Üstelik kıssa ve özünü teşkil eden ahlâkî, ruhî ve manevî gerçekler üniversel olduğundan, aynı derecede bütün insanlığa hitap etmektedir. Öbür dinlere ait menkıbelerin ya aynen veya ufak tefek bir takım değişikliklerle sûfîler tarafından iktibas edilmesi, bazan da bunun tersinin olması, bu çeşit menkıbelerdeki hakikatların ezelî ve ebedî oluşundandır. Bir kere daha tekrar edelim ki, kıssa, mesel ve menkıbede önemli olan bunlarla verilmek istenen mesajdır. Zaman, mekan ve şahıslar ya hiç mühim değildir, veya bunların önemi daima ikinci dere-

cededir. Bu sebeple birbiriyle görüşmemiş velilerin, Tezkire'de görüşmüş gibi tasvir edilmeleri fazla önemli sayılmaz. Bu türlü görüşmeleri ruhî mülakat ve manevî buluşma olarak değerlendirmek icab eder.

Meselâ Râbia ile H. Basrî'nin görüştüklerine dair hiç bir vesika ve delil mevcut değildir. Halbuki Tezkire'de bunların görüşmelerinden bahsedilmiştir. Bu çeşit görüşmelerin manevî ve ruhanî sayılması icabeder. Bu itibarla araştırıcıların bu hususta dikkatli olmaları lâzımgelir. Zira sûfîler, bu gibi yerlerde zaman unsuruna ve tarihe değil, menkıbenin ifade ettiği mesaja ve mânaya itibar etmişlerdir. İbrahim Edhem'in, ta Horasan'dan yanının üstüne yuvarlana yuvarlana Kâbe'ye geldiğini okuduğumuz zaman bunu hemen redde kalkışmamalıyız. Allah'a giden yolu zühd ve takva ile katmak istiyen bir zatın halinin anlatıldığını, buna karşılık aşk ve sevgi yolundan ayni gayeye giden Rabia'nın aynı mesafeyi çok daha kısa sürede ve rahat bir şekilde katettiğini düşünmeliyiz. Ama menkıbelerden bu nevi mânaların çıkarılması biraz tasavvuf tarihini bilmeyi, biraz da tasavvufî zevki gerektirmektedir. Tasavvuf sahasında bu kadar bilgisi ve zevki olmayanların üzerine düşen, uluorta konuşmak ve gelişi güzel itirazlarda bulunmak değil, susmak ve dilini tutmaktır. Ama maalesef tasavvufun cahil taraftarları meseleleri o kadar akılsız ve mantıksız bir şekilde ortaya koymaktadırlar ki, bu durum karşısında tasavvufun cahil muhalif ve muarızlarını susturmak imkânsızlaşmaktadır. Tezkire'de ve Şa'ranî'nin tabakatında şöyle bir menkıbe anlatılır: Veysel Kâranî Medine'ye gelir, Hz. Peygamberin vefat ettiğini öğrenir, yaşayışını öğrenmek ister. Bir dişinin Uhud gazasında kırıldığını öğrenince, onun çektiği acıyı ben de çekeyim, diye hemen bir dişini kırar. Sonra Peygamber'in kırılan dişi belki bu değil, öbürü idi, deyip diğer bir dişini daha söker, sökülen diş hakkında tereddüdü devam ettiğinden, durumdan iyice emin olmak için bütün dişlerini kırar. Sonra aynı gazada Peygamber'in yüzünün yaralandığını öğrenince bu sefer yüzünü de yaralar, yere yatıp sırtını çiğnetir. Bu menkıbe Peygamber'e tabi olup onu örnek almayı telkin etmek için vaz' olunmuştur. Şiilerin, 10 Muharrem ayinlerinde üstünü başını yırtıp kafalarını dövmeleri ve kırınnaları gibi bir takım dînî geleneklerin yaygın olduğu yerlerde vaz' olunan bu çeşit menkıbeler, belki de o zaman ve mekanda garib karşılanmıyor, müsbet tesir bırakıyor ve maksud olan mânanın anlaşılması, işaret edilen hususa intikal edilmesi fazla zor olmuyordu. Ama günümüzde, bu çeşit menkıbelerin işitilmesi bile insanın tüylerini ürpertmekte ve hadise iğrenç olarak karşılanmaktadır. Bu menkıbeyi, günümüzdeki vâizlerin ballandıra ballandıra büyük câmilerde halka anlatıp onlara göz yaşı döktürdük-

lerine şahsen şahid oldum. «Böyle şey olmaz» denilince, bu cahil vâizler bunu muteber eserlerde okuduklarını ileri sürüp hadisenin aynen anlatıldığı gibi cereyan ettiğini ısrarla müdafa etmekte, kendilerine itiraz edenleri iman za'fiyetiyle itham etmektedirler. Meşhurdur ki, ulemadan sayılan bir zat, huzurunda toplanan talebe-i uluma vaktiyle ders okuturken, Farsca'da göz yaşları manasına gelen «EŞKLER» kelimesini «EŞEKLER» şeklinde okumuştu. Hoca: «Miskin derviş didelerinden eşekler yağdırırdı», deyince, orada bulunanlardan biri «Miskin Derviş didelerinden eşekler değil, eşkler münasib görünür. Zira gözlerden eşekler yağdırmak âdetullaha muhaliftir», deyince, telaşa düşen Üstad-ı Dânâ, hemen kendini toplayıp pür hiddet «Sus behey gâfil maazallah kâfir olursun. Allah'ın kudreti neye kadir değil ki? Dilerse gözlerden develer bile yağdırır», deyince, zavallı molla susmaktan başka çare bulamaz. Bu cahil ve cüretli kişilerin yanında sükût etmekten başka yapılacak bir şey de zaten yoktur.

Diğer taraftan, bazı câhil ve inatçı zâhirciler de bu çeşit menkıbelerin gerçekten vaki olmadığını ileri sürmekte, bazan vukunu kabul edip böyle bir ittiba ve iktida anlayışının dinde olmadığını izah etmeye girişmekte, çok basit bir muhakeme ve istidlâl tarzıyle menkıbeyi kökten reddedip, bu şeylerin hiç bir değeri bulunmadığını kuru kuruya iddia edip durmaktadırlar. Menkıbelere böyle bir anlayışla yaklaşıp, meseleyi böyle çürük bir mantıkla çözmeye çalışan katı kişiler, her şeyden evvel dinin özünü anlamış değillerdir. Onun için, onların yanında da susmaktan başka yapılacak bir şey yoktu. «Yunus Emre 40 yıl şeyhine hizmet etti. Vazifesi tekkeye odun getirmekti, bu süre içinde tekkeye eğri odun getirmedi,» dediğimiz zaman hadisenin gerçekten vaki olup olmaması hiç önemli değildir. Mesele, doğruluğun en ideal şeklini, bir takım yarım yamalak bilgilere sahip oldukları için kendilerini alim sananlar hariç, herkese en açık bir şekilde anlatmaktır ve menkıbenin verdiği mesaj herkes tarafından kolaylıkla anlaşılmaktadır. Onun için doğru odun getirmek fazilet, eğrisini getirmek kusur değildir, şeklinde basit bir mantıkla meseleye itiraz etmek sadece zavallılığın sonucudur.

Hulasa bu türlü menkıbeleri, câhil tarikatcılarla, onlara muhalif olan idraksız zâhircilerden başka herkes kolaylıkla kavramaktadır.

Her cemiyette bu türlü kişilerin bulunacağını dikkate alıp, ihtiyatlı olmada sayısız faydalar vardır. Tezkire'deki menkıbeler anlatılırken de verdikleri mesajın iyi anlaşılması için, zamana ve zemine uymayan beyanlardan sakınılması şarttır. Kıssadan hisse çıkarmayı, meselden mümessele geçmeyi bilmeyenlerin bu konular üzerinde ko-

nuşmamaları lâzım gelir. Bu iki ifrattan, daha doğrusu ifratla tefritten uzak kalıp Tezkire'yi, dinin ve tasavvufun mantığı ile okuyanların dinî bilgilerini artıracakları, manevî tecrübelerini derinleştirecekleri, ruhî hakikatlara daha iyi nüfuz edecekleri ve kalbî his ve heyecanlarını artıracakları muhakkaktır. Bu hususlar da insanı yumuşatır, Allah, din ve insan sevgisi aşılar. Veli, kâmil, arif ve salih zevatın hayat hikayelerini, menkıbelerini, hal ve hareketlerini okumanın gayesi onlar gibi olmaktır. Attar, eserinin giriş kısmında Tezkire'yi niçin yazdığını gayet anlamlı bir şekilde anlatmıştır. Onun bu eseri telif etmesinden maksad neyse, bizim tercümemizden de maksad odur.

BİBLİYOĞRAFYA

Nuru'd-Dîn (veya Sedîdu'd-Dîn) Muhammed Avfî, Lübâbu'l-Elbâb, Tahran 1335, Devletşah b. Alau'd-Devle Bahtışah Gazî Tezkiretu'ş-Şuara, Tahran, 1338. Mırza Muhammed Kazvînî, Tezkiretu'l-Evliya'nın Nicholson neşrine yazdığı önsöz, Helmut Ritter: İslam Ansiklopedisi, II, 7. Rıza Kulî Han, Hidayetu'l-Arifin, Tahran, 1314; Ma'sum Ali Şah, Turuku'l-Hakaık, II, 336, 337 Muhammed İsti'lâmi, Tezkire'nin önsözü, 1345 Tahran ve Muhammed Rıza Şefiî Kedkenî, Muhtarname önsözü, Tahran, 1358, Ahmet Sühelyi Hansârî, Hüsrevname önsözü, Tahran 1339; Nurânî Vısâl, Musibetnâme önsözü Tahran 1349, Süleyman Uludağ, İslami Bilgiler Ansiklopedisi, Attar Mad-Bediu'z-Zaman Firuzan Fer, Şerh-ı Ahvalı Nakd-ı Tahlil-i Âsâr-i Attar, Tahran ts; Said Nefisi, Custu cû der ahval u âsâr-i Ferudiddin, Tahran 1322; Câmî, Nafahatu'l-Üns, Tahran, 1337; Kâsım Canî, Tarih-i Tasavvuf, Tahran, 1340, s. 496, 546; Abdülbâki Gölpınarlı, Mantıkatu't- Tayr trc - önsözü İstanbul, 1962.

TEZKİREDEKİ SÛFÎLERİN HAYAT HİKAYELERİNİN VE HAL TERCÜMELERİNİN MUKAYESE VE MUKABELESİNDE BAŞ VURULAN ESERLER

I — SÛFÎ TABAKAT KİTAPLAR

a) Sülemi, Tabakata's-Sûfiye, Mısır 1969
b) Ebu Nuaym, Hilyetu'l-Evliya, I, X, 1351, 1357
c) Kuşeyrî, Risale, terc. İstanbul, 1981
d) Hücvirî, Keşfu'l-Mahcub, terc. İstanbul, 1982
e) İbn Cevzî, Sıfatu's-Safve, I, IV, Haleb, 1973

f) Şa'rânî, et-Tabakâtu'l-Kübrâ, I, 11, Mısır, 1951
g) Mûnavî, el-Kevakibu'd-Dürriye, I, 11, 1938
h) Câmî, Nafahatu'l-Üns trc. İstanbul, 1282

II — UMUMÎ TARİH VE HAL TERCÜMESİ KİTAPLARI

a) İbn Hallikân, Vefeyâtu'l-A'yân, I, VIII, Beyrut, 1968
b) İbnu'l-İmâd el-Hanbelî, Şezerâtu'z-Zeheb ve Ahbura men zeheb, I, VIII, Kahire, 1350
c) İbnu'l-Hatib, Tarihu Bağdad, I, XIV, Kahire, 1351
e) İbn Sübkî, Tabakatu's-Şafiiyye, I. VIII, Mısır, 1324, 1964

MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ

Lûtfu bol, ikramı çok olan Ulu ve Yüce Allah'a hamd, Peygamber'imize, âl ve ashâbına, dünya durdukça salât ve selâm olsun...

* * *

Âyet ve hadisler hâriç, şeyhlerin (r.a.) sözlerinden daha değerli *hiç bir* söz yoktur. Çünkü sözleri ezberin ve «kâle»nin; (yani dedim ki - dedi ki'nin) neticesi değil, amelin ve hâlin semeresidir; beyândan değil, iyândandır; tekrârdan değil esrârdândır; kesbî ilimden değil, Ledünnî ilimdendir; dinlemekten değil, coşmaktandır; «Babam öğretti» âleminden değil, «Beni Rabbım en güzel bir biçimde terbiye etti» âlemindendir. Zira kitapta zikr edilen veliler, Nebilerin (s. aleyhim ecmaîn) vârisleridir. (Bir nicesi Âdem'in, bir nicesi Musa'nın, bir nicesi, İsâ'nın ve bir nicesi de Muhammed'in (Aleyhimu's-selâm) vasıflarına hâizdir.)

Dostlarımdan bir cemaatın sûfîler zümresinin sözlerine fevkalâde rağbet ettiklerini gördüm. Onların söz ve ahvalini mütâlaya bende de muazzam bir meyil vardı. Şayet söz ve hallerin hepsini toplasaydım uzun giderdi. O yüzden dostlar için de, kendim için de seçmeler ve derlemeler yaptım. Şayet bu perde den anlarsan, aynı zamanda bu, senin için de faydalı olur. Şayet onların sözlerinden burada olduğundan daha fazlasını isteyen olursa, bu tâifenin mutekaddimin ve muteahhirinden olanların kitaplarında, aradığını bol miktarda bulabilir, oradan araştırsın.

Eğer biri, bu zümrenin sözlerinin doyurucu bir şekilde izah edilmesine tâlib olursa, «*Şerhu'l-Kalb*», *Keşfu'l-Esrar*» ve «*Ma'rifetu'n-Nefs*» gibi eserleri mütâla etmesi tavsiye edilmelidir. Çünkü kanaatımıza göre böyle hareket etmesi halinde bu zümrenin hiç bir sözü ona kapalı gelmez. Meğer ki, Allah aksini dilemiş olsun. Şâyet ben burada bahis konusu sözleri şerh ve izah etmeye te-

şebbüs etsem, binlerce sayfa tutan açıklamalar yapmam lâzım gelir. Oysa az ve öz (yazma ve konuşma) yolunu tutmak sünnettir. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) «Bana veciz konuşma ve maksadı kısa yoldan anlatma hususiyeti bahş olundu» demek suretiyle bu hususla övünmüştür.

Sûfî sözlerini naklederken, bunlara ait senetleri de attım. Öyle sözler vardır ki, bir kitapta bir sûfiden, diğer kitapta başka bir sûfîden nakledilmiştir. Menkıbelerin, hal ve hareketlerin isnatları da aynı şekilde farklılık göstermektedir. Onun için imkân nisbetinde ihtiyatkâr davrandım.

Bu eserde naklettiğim sûfi sözlerini izah etmeyişimin diğer bir sebebi, onların sözleri arasında kendi sözümü bahis konusu etmeyi edebe uygun görmemem ve (tasavvufî meşrebe ve) zevke muvafık bulmamamdır. Sırf nâmahremlerin ve nâhehillerin hayâlini defetmek için bazı yerlerde azıcık işaretlerde bulunmam bir istisna teşkil eder.

İzahât vermeyişimin başka bir sebebi de şudur : Onların sözlerinin açıklanmasına ihtiyaç duyan kimselerin yapmaları gereken en münasip iş, yine onların sözlerine bakıp açıklama yapmalarıdır.

Açıklama yoluna gidilmemesinin diğer bir sebebi de şudur : Veliler yekdiğerinden farklıdır. Kimi marifet ehli, kimi muamele ehli, kimi mahabbet ehli, kimi tevhid ehli, kimi de bunların hepsidir. Bazıları sıfatladır, diğer bazıları sıfatsızdır. Eğer bunları bir bir açıklayacak olursak, kitap az ve öz yazma sınırını aşar.

Şayet Nebileri, Sahâbeleri ve Ehl-i Beyti burada bahis konusu etseydim, bundan ayrı, başka bir kitap daha yazmam lâzımgelirdi. Allah ve Resulü tarafından zikredilmiş, Kur'an ve hadisler tarafından methedilmiş bir zümre hakkındaki izahât hiç dile sığar mı? O âlem başka bir âlem ve ayrı bir cihandır!

Nebiler, Sahâbeler ve ve Ehl-i Beyti üç zümredir. İnşaallah bunların menkıbeleri hakkında ayrı bir kitap telif edilecek. Bu suretle bu üç zümreden bir «müselles» (= misk, ûd ve anberden yapılan fevkalâde nefis ve hoş bir koku) Attâr'dan yadigar kalacak.

Beni bu kitabı derlemeye sevkeden bir kaç sâik vardır :

Birinci Sâik : Böyle bir kitabın yazılmasına rağbet gösteren dostların ricalarıdır.

İkinci Sâik : Benden geriye bir yâdigarın kalmasıdır. Bu suretle bu eseri okuyan bir kimse, bundan bir genişlik ve feraklık bulur da beni hayır dua ile yâdeder. Olur ki, onun bu davranışı sebebiyle bana da mezarda bir genişlik ve ferahlık bahş ederler. Nitekim Herat'ın imamı ve şeyh Abdullah Ansarî (r.a.)'nin üstadı bulunan Yahya b. Ammâr (r.a.) vefat edince, kendisini rüyada görüp sordular :

— İzzet ve Celâl sahibi Allah sana nasıl muamele etti? Cevaben dedi ki:

— Ya Yahya! diye hitap edip buyurdu: Sana çok şiddetli hitaplarım olacaktı. Lâkin bir gün (bir vaaz) meclisinde bize hamdettin. Dostlarımızdan biri, o sıra oradan geçerken bunu duyup hali hoş oldu. O, bundan hoşlandığı için seni bağışladım. Eğer bu durum olmasaydı, görürdün sana ne yapacağımı.»

Üçüncü Sâik: Şeyh Ebu Ali Dekkâk'a:

— Erlerin sözlerini dinlemede hiç fayda var mı, diye sormuşlar. O da şöyle demiş: «Tabiî ki var. Bunda iki fayda var: *Birincisi,* şayet dinleyen şahıs tâlib ise himmeti kuvvetlenip talebi ziyadeleşir.

İkincisi, şayet bir kimse, kendisinde bir benlik görürse, bu onun benliğini ve gururunu kırar. Başındaki dâvâyı ve sevdayı söküp atar. İyi ve kötü şeyin ne olduuğnu ona gösterir. Şayet kişi kör değilse, bu sayede kendini müşahede eder. Nitekim Şeyh Mahfuz (r.a.):

— Halkı kendi terazinle tartma, kendini îkân sahiplerinin terazisiyle tart ki, onların faziletini, kendi müflisliğini anlayabilesin, demişti.

Dördüncü Sâik: Cüneyd'e (r.a.) sordular:

— Bu hikaye ve rivayetlerde, yani kıssa ve menkıbelerde mürid için ne fayda var? Cevap verdi:

— Bunların sözleri, Aziz ve Celil olan Allah'ın ordusundan birer askerdir. (bk: Feth.4.7.-Müddessir, 31). Şayet müridin kalbi kırılır ve morali bozulursa, onunla kuvvetlenir, o askerden meded bulur. Hak Teâlâ'nın: «Biz Resullerin haberlerinden, kalbine sebât verecek olanları sana hikaye ediyoruz» (Hud, 120). Yani «Yâ Muhammed, kalbin huzur ve kuvvet bulsun, diye evvelkilerin kıssa ve menkıbelerini sana hikaye ediyoruz» buyurmuş olması da bunun delilidir.

Beşitci Sâik: Peygamberlerin Efendisi (s.a.v.) «İyiler anılınca, gökten rahmet iner», buyurmuşlardır. İmdi bir kimse, üzerine rahmet yağan bir sofra kurarsa, mümkündür ki ona bir fayda temin etmeden, eli boş geri çevirmezler.

Altıncı Sâik: Umulur ki, onların kudsî ruhlarından, perişân bir halde bulunan şu bîçâreye bir meded ulaşır da, ecel gelmeden evvel başına bir devletin gölgesi düşer.

Yedinci Sâik: Kur'an ve hadisten sonra, sözlerin en iyisi olarak onlarınkini gördüm. Sözleri, tümüyle Kur'an ve hadislerin şerhinden ibarettir. «Her ne kadar onlardan değilsem de, hiç değilse onlara benzemiş olaıym», diye, kendimi bu meşguliyetin içine attım. Çünkü Hadiste: «Bir zümreye benzeyen onlardan sayılır», buyrulmuştur. Nitekim Cüneyd (r.a. de şöyle demiştir:

— Dâvacılara iyi muamele ediniz ki, hakikat ehli olsunlar, ayaklarını öpünüz. Çünkü himmetleri yüce olmasaydı, pekâlâ başka şeyi davâ edebilirlerdi. (Bu sebeple muddei ve mukallid sûfilerin, muhakkik olabilmeleri için kendilerine ilgi ve yakınlık gösterin.)

Sekizinci Sâik: Kur'anı ve hadisi anlayabilmek için lûgat, nahiv ve sarf ilimlerini bilmek gerekmekte, halbuki halkın pek çoğunun bunda her hangi bir behresi bulunmamaktadır. Oysa bunların açıklaması mahiyetinde bulunan sûfilerin sözlerinden halk da, aydınlar da haz ve nasib almaktadır. Bunun için ekserisi Arapça olan bu sözleri, faydası umumî olsun, diye Fars diliyle ifade ettim.

Dokuzuncu Sâik: Zâhir itibariyle görüyoruz ki, birisi, aleyhinde aslı olmayan bir söz söylese, o kimsenin kanına girmek için var gücünle çabalar, o bir sözden ötürü yıllarca içinde kin tutarsın. Bâtıl bir söz, sende bu kadar çok tesir meydana getirince, âşikârdır ki, hak söz — farkına varmasan da — bunun bin misli fazla bir tesir vücûda getirebilecektir. Nitekim İmam Abdurrahman Ekkâf'a (r.a.) sordular:

— Kur'an okuyan ama okuduuğnu anlamayan bir kimsenin okuduğu şey, hiç onda tesir husûle getirir mi? Şöyle dedi:

— Bir kimse bir ilaç (veya zehir alsa) ama yediği şeyin ne olduuğnu bilmese, bu ona tesir eder de, Kur'an hiç tesir etmez mi? Açıkçası Kur'an'ın tesiri bundan çok daha fazla olur. Bir de bilerek ve anlayarak okusa, o zaman durum nasıl olur? Varın kıyas edin! Bilkim binlerce çeşit fayda temin eder. Nitekim en hayrılı söz Allah'ın sözüdür, o şefaat eden ve edilen, tasdik eden ve edilen, tasdik eden ve şâhid olan bir sözdür, buyrulmuştur. Bir de mânasını bilir, onunla amel eder, gözünden nedamet yaşları akıtırsa, Hak Teâlâ onun hürmetine lûtfu ile bir katra yaş için bir günahkâr bağışlar)

Onuncu Sâik: Bir mecburiyet, zaruret ve çaresizlik halinin mevcud olması müstesna, sûfilerin sözlerinden başkasını ne söylemeye ne de dinlemeye takat getiremeyen bir kalbe sahibim. Bu sebeple bütün halk-ı âlem için, onların sözlerinden bir vazife ve vird vücûda getirmem şart oldu. Olur ki, bu sofradan da bana bir kadeh nasib olur. Nitekim Şeyh Ebu Ali Siyâh (r.a.):

— Benim iki arzum var: Biri O'nun sözlerinden bir söz dinlemek. Diğeri de O'nun adamlarından (Merdân-ı Hudâ ve Rasulüllah'tan) birini görmek, demiş, sonra da eklemişti: Ben ne bir şey yazabilen ne de okuyabilen ümmî bir adamım. Bana biri lâzım ki, O'ndan bahs etsin, ben dinleyeyim veya ben bahs edeyim o dinlesin. Eğer cennette O'nunla karşılıklı konuşmak olmasa, derim ki: O cennetten elamân!

Onbirinci Sâik: İmam Yusuf Hemedânî'ye (r.a.):

— Şu zaman geçer ve bu tâife perdenin arkasına çekilip gizlenirse, selâmette kalabilmek için biz ne yapalım, diye sorulmuş, O da:

— Her gün, onların sözlerinden sekiz sayfa okuyunuz, diye cevap verdi. İmdi ben, gaflet ehlinin (böyle) bir vird edinmesini farz-ı ayn görüyorum.

Onikinci Sâik: Sebebini bilmiyorum ama, tâ küçüklüğümden beri bu zümrenin sevgisi ruhûmda dalgalanıp durmakta, sözleri her zaman gönlümü ferah-

landırmaktadır. «Kişi sevdiği ile beraberdir» hadisinde işaret olunan hususa belbağlayarak, sûfilerin sözlerini derleyip ortaya koydum. Çünkü öyle bir zamanda yaşıyoruz ki, bu tarz sözler büsbütün perde arkasında kalmakta, iddiacılar manâ ehlinin kılığında ortaya çıkmakta ve gönül ehli kibrit-i ahmer gibi aziz ve nâdir bulunur bir hale gelmektedir. Nitekim Cüneyd, Şiblî'ye şöyle demişti:

— Tüm âlemde, söylediğin sözlerden bir tek kelime üzerinde sana muvafakat eden birini buldun mu, eteğini iyi tut!

Onüçüncü Sâik: Hayrın, şer sayıldığı bir zamanın içinde bulunduğumuzu gördüm. Bu zamanda şerli kişiler hayırlı insanları unutmuşlardır. Bir *«Veliler Tezkiresi»* hazırlayıp bu kitaba: *«Tezkiretu'l-Evliya»,* (Velilerden Hatırâlar, Velilerin Menkıbeleri) adını verdim. Ta ki, zamanımızda husranda kalanlar, devlet ehli bahtiyar insanları unutmasın, kendi köşesine çekilip inziva hayatı yaşayan zevâtı araştırsın, kendilerine rağbet göstermek suretiyle onlar cihetinden esen devlet rüzgârı sayesinde ebedî saadete ersin.

Ondördüncü Sâik: Sûfilerin sözleri, bir kaç yönden sözlerin en iyisidir: Evvelâ insanı dünyadan soğutmakta, ikinci olarak devamlı surette ahiretin hâtırda tutulmasını temin etmekte, üçüncü olarak insanın kalbinde Allah sevgisini meydana getirmekte, dördüncü olarak da bu sözü dinleyen bir kimse, sonsuza dek sürecek yol için azık tedârik etmektedir. İmdi bu âmillerin icabı olarak bu çeşit sözleri derlemek, behemmal yerine getirilmesi gereken vazifeler cümlesinden bulunmaktadır. Hakikatte «tüm sözlerin en iyisi olan Kur'an ve Hadis'in şerhinden ibaret bulunan sûfilerin sözlerini ihtiva eden bu kitabtan iyisi, âlemde yoktur» da denilebilir.

Denilebilir ki, bu kitap iğdişleri ve eşcinsleri er yapar; erleri, erkeklerin şâhı yapar, erkeklerin şâhı olanları tek ve eşsiz er yapar. Tekleri derdin tâ kendisi haline getirir. Onları nasıl bizatihi dertliler haline getirmez ki, bir kimse koşulan şart üzere bu kitabı okusa ve üzerinde düşünse, sûfîlerin yüreklerinden bu çeşit iş, hal ve sözlerin meydana gelmesine yol açan, onların ruhundaki bu derdin nasıl bir derd olduuğnu idrak eder.

Şahsen ben bir gün İmam Mecduddîn Muhammed Harizmî'nin (r.a.) yanına gittiğimde kendisini ağlar bir halde bulmuş ve:

— Hayr ola, ne oldu! demiştim. Buna cevaben:

— Bu ümmet içinde, «Ümmetimin uleması Beni İsrâil Peygamberleri gibidir,» hadisiyle de işaret edildiği üzre Nebiler (a.s.) mesâbesinde olan nice muazzam başbuğ veliler vardı, dedi ve ekledi: Şunun için ağlıyorum. Dün gece şöyle yakarmıştım: Ya Rab! Senin işin sebebe bağlı değildir. Hikmetinden sual olmaz, beni ya bu zümreden veya onları temaşâ edenlerden kıl. Çünkü üçüncü kısımdan olmaya takatım yok! Olaki duam kabul edilir, diye ağlıyorum!

Onbeşinci Sâik : Yarın kıyamet günü, (hal tercümelerini anlattığım sûfîler belki bu vesile ile bu âcizin haline bakıp şefaat ederler. Ashab-ı Kehf'in köpeği gibi tamamıyle varlığım kemikten ibaret kalsa da, beni eli boş ve ümitsiz geri çevirmezler.

Naklederler ki, Cemâl Mevsilî (r.a.) Peygamberler Efendisinin (a.s.) Ravza'sının civarıyle aynı hizada olan bir yerde bir mezarlık yer bulabilmek için canını dişine takıp kendini mahvedercesine çabalar, bu uğurda malını ve itibarını fedâ etmekten hiç geri durmazdı. (Maksadına ulaştıktan) sonra, mezarının taşına şu ibarenin yazılmasını vasiyet etmişti:

— «Köpekleri, ön ayaklarını toprak üzerine yaymış bir haldedir!» (Kehf, 18)

Rabbım! Bir köpek, dostlarının izi sıra bir kaç adım attı, bu yüzden köpeği sahipleriyle aynı muameleye tâbi tuttun! Aynı şekilde ben de dostlarının dostu olduğumu ve onları sevdiğimi iddia ediyorum, kendimi, onların eğerinin ipine (bir torba gibi) bağladım. Onların sözleriyle meşgul oluyor ve bundan vazgeçemiyorum. Rabbım ve ey benim Ulu Sultanım! Gerçi şu sözlerimin hiç bir kıymeti yoktur ve bu yolun yolcuları yanında bir hiç olduğumu da biliyorum. Ama onların sözlerini, hallerini remizlerini ve işaretlerini seviyorum. Kayyumiyetinin vahdâniyeti ve mutlak hakimiyetinin tekliği hakkı için, Nebi ve Resullerin tertemiz ruhları, mukarreb melekler, yüce katında değeri bulunan veli, ârif ve âlim kullar hakkı için bu zavallı garib ile şu zümre arasına perde çekme! Bu kitabı sana yakın olma derecesine ulaşmam için sebep kıl! Senden uzak olma çukuruna düşmeme sebep kılma! Hiç şüphe yok ki, sen yakarışları karşılıksız bırakmazsın!

Şimdi Allah'ın yardımı ve lûtf ettiği hoş bir muvaffakiyetle bu kitabta bahis konusu edilen ululların isimlerini zikrediyorum. Bundan sonra Allah'ın yardımı ve lûtf ettiği fevkalâde güzel bir muvaffakiyetle onların makâm, kerâmet, hâl, hareket, vakit ve işaretlerinin izahına girişeceğim.

1 — Ca'fer Sâdık, 2 — Veysel Kerânî, 3 — Hasan Basrî, 4 — Mâlik b. Dinâr, 5 — Muhammed b. Vâsi', 6 — Habîb Acemî, 7 — Ebû Hâzım Mekkî, 8 — Utbe b. Gülâm, 9 — Râbiatu'l-Adeviye, 10 — Fudayl b. İyâz, 11 — İbrahim b. Edhem, 12 — Bişr Hâfî, 13 — Zûnnûn Mısrî, 14 — Bâyezid Bistâmî, 15 — Abdullah b. Mübârek, 16 — Sufyân Sevrî, 17 — Şakîk Belhî, 18 — İmam Ebû Hanîfe, 19 — İmam A'zam, 20 — İmam Ahmed b. Hanbel, 21 — Dâvud Tâî, 22 — Hâris Muhâsibî, 23 — Ebu Süleyman Dârânî, 24 — İbn Semmâk, 25 — Muhammed b. Eslem, 26 — Ahmed b. Harb, 27 — Hâtem Asam, 28 — Abdullah b. Sehl, 29 — Ma'rûf Kerhî 30 — Serî Sakatî, 31 — Feth Mevsilî, 32 — Ahmed Havârî, 33 — Ahmed b. Hodreveyh, 34 — Ebu Tûrâb Nahşebî, 35 — Yahya b. Muâz Râzî, 36 — Şâh Kirmânî, 37 — Yusuf b. Hüseyn, 38 — Ebu Hafs Haddâd, 39 — Hamdün Kassâr, 40 — Mansur b. Ammâr, 41 — Ahmed b. Asım, 42 — Abdullah b. Hubeyk, 43 — Cüneyd Bağdadî, 44 — Amr b. Osman Mekkî, 45 —Ebû Said Harrâz, 46 — Ebu Hüseyn Nûrî, 47 — Ebû Osman Hirî,

48 — Ebu Muhammed Rüveym, 49 — İbn Atâ, 50 — Abdullah b. Cellâ, 51 — İbrahim Rakkî, 52 — Yusuf b. Esbât, 53 — Ebu Yakûb Nehrocurî, 54 — Semnûn Muhib, 55 — Muhammed Mürtaiş, 56 — Abdullah b. Muhammed, 57 — Ebu Hüseyn Bûşencî, 58 — Muhammed b. Ali Tirmizî, 59 — Ebu Bekir Verrâk, 60 — Abdullah b. Münâzil, 61 — Ali b. Sehl İsfahânı, 62 — Hayrunnessâc, 63 — Ebû Hayr Akta', 64 — Ebû Hamza Horasânî, 65 — Abdullah Turağbezî, 66 — Abdullah b. Ahmed Mağribî, 67 — Ebu Ali Cüzcânî, 8 — Ebû Bekir Kettânî, 9 — Abdullah b. Muhammed b. Hafif, 70 — Ebu Muhammed Cerîrî, 71 — Ahmed b. Mesrûk, 72 — Hüseyn b. Mansur Hallac.

CA'FER SÂDIK B. MUHAMMED BAHSİ

(Allah'ın Selâmı Üzerine Olsun)

Mustafâ dininin sultânı, nübüvvet huccetinin bürhânı, sıddik âmil, muhakkık âlim, evliyâ kalbinin meyvesi, enbiyânın ciğerpâresi, Ali' (deki ilm) in nâkili, Nebî'nin vârisi, âşık ârif Ebu Muhammed Ca'fer-i Sâdık radıyallahu anh (v. 148/765). (1)

«Şayet, enbiyayı, sahabeyi ve Ehl-i Beyt'i bahis konusu edecek olsak, bunun için ayrı bir kitabın yazılması gerekirdi» demiştik. Halbuki bu eser, onlardan sonra gelen bir kavmin ve şeyhlerin hallerini şerh için yazılmıştır. Fakat biz, yine de bu esere, teberrük maksadıyla Ca'fer Sâdık'ı (r.a.) zikrederek başlıyoruz. Çünkü bu da onlardan, yani Sahabeden sonra gelmiştir. Ehl-i Beyt içinde (tasavvuf) yoluna dâir en çok söz söyleyen O'dur. O'ndan bir çok rivayet gelmiştir. Bu yüzden o Hazret'e dair birkaç söz zikrediyorum. Zaten onların (Ehl-i Beyt'in) hepsi birdir. O zikredilince hepsi zikredilmiş olur. Baksana, onun mezhebini tutanlar oniki imamın mezhebini tut-

---

(1) Asıl metin, «İbn Muhammed Ca'fer-i Sâdık Aleyhisselâm'ın Zikri» şeklindedir. Burada ve hal tercemesi anlatılan diğer bütün sufilerin isimlerinin başında yer alan «zikr» kelimesi, hatırlamak, anmak, bahis ve menkıbe gibi mânâlara gelir. Hayat hikâyesi anlatılan her sufinin isminin başında «zikr» kelimesi bulunduğu için bu esere «Tezkire» adı verilmiştir. Biz, isimlerin başındaki «zikr» kelimesini Türkçede = Bahsi şeklinde gösterdik. Meselâ, «Hasan Basrî'nin Zikri» yerine, «Hasan Basrî Bahsi» şeklinde dedik.
Ca'fer Sâdık, oniki imam'ın beşincisidir. Babası Muhammed Bâkır, dedesi Zeynelabidîn, onun babası da Hz. Hüseyn'dir. Nakşbendiye silsilesinde önemli bir yer tutan Ca'fer'in, annesi, Hz. Ebu Bekr'in torunu Kâsım'ın kızıdır. Ca'fer Sâdık'ın hal tercümesi için bkz : Şa'rânî, Tabakât, 1-32; İbn Cevzî, Sıfâtu's-Safve, II/168; Münâvî, el-Kevâkib, I/94; İbn Hallikân, Vefeyât, I/327; Ebû Nuaym, Hılyetü'l-Evliyâ, III/192, Hucvirî, Keşfu'l-Mahcûb, s. 283.

muş olmuyorlar mı? Açıkcası «**bir onikidir**», «**oniki de birdir.**» Şâyet, sadece onun vasıflarını anlatacak olsam, bunu dil ile doğru dürüst ifade edemem. Zira o; tekellüfsüz olarak bütün ilimlerde, işaretlerde ve ibarelerde kemâl mertebedeydi. Bütün şeyhlerin önderi bulunuyordu, herkes ona itimad etmekteydi. Mutlak bir rehberdi. İlâhîlerin şeyhi, Muhammedîlerin imâmı, zevk ehlinin delili, aşk ehlinin kılavuzu, âbidlerin önderi ve zâhidlerin de mükerremi idi. Hakikatların esrârı hakkındaki eserleri itibariyle önemli, tenzil ve tefsirin esrârındaki nükteler cihetiyle de eşsiz bir derecede bulunuyordu. Bâkır'dan (r.a.), ehemmiyetli birçok söz nakletmiştir.

Şaşarım o kimseye ki, «Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaat ile Ehl-i Beyt (mezhepleri) arasında fark vardır» diye hayâl eder. Zira hakikatte, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, Ehl-i Beyt'ten ibarettir. Bir kimse böyle bir bâtıla neden saplanıp kalır, onu bilemem. Fakat bildiğim şey şudur ki, Muhammed'e (Allah O'na ve âline salât ve selâm etsin) iman edip de evlâdına ve yârânına iman etmeyen kimse, Muhammed (s.a.v.)'e de iman etmemiş olur. Baksana, İmam Azam Şâfiî (Rahmetullahi aleyh) Ehl-i Beyt'i son derece fazla sevdiği için, onu Râfızîliğe nisbet ederek hapse atmışlardı. Bu hususta söylemiş olduğu şiirin bir beyti şöyledir:

«Eğer Muhammed'in âlini (ve hânesi halkını) sevmek râfızîlik ise, ins ve cin şâhid olsun ki, ben bir râfızîyim!»

Tutalım ki, Resûl'ün âl ve ashabını bilmek imanın esaslarından değildir, ama işe yaramadığı halde bildiğin nice şeyler var! Hatta insaf odur ki, dünya ve ahiretin padişahı olarak Muhammed'i (s.a.v.) tanıyınca, O'nun vezirlerini, ashabını ve evlâdını da yerli yerince tanıyasın. Tâ ki, sünnî ve pâk itikad sahibi olasın. Haklı olanı müstesna, Padişah'ın yakınlarından hiç birine taassup (ve husumet) göstermeyesin. Tıpkı şu misalde olduğu gibi:

İmam Ebu Hanife'ye (r.a.):

— Peygamber'in (s.a.v.) yakınında bulunanlardan hangisi daha üstündür? diye sordular. O şöyle cevap verdi:

— Yaşlılardan Sıddîk ve Fâruk, gençlerden Osman ve Ali, kızlardan Fâtıma, hanımlardan Âişe! (R. anhüm ecmaîn).

Naklederler ki, Halife Mansûr bir gece vezirine:

— Git, Sâdık'ı yakala ve getir, tâ ki katledelim, dedi. Vezir:

«— O, bir köşeye çekilip oturmuş, uzleti ihtiyar etmiş, kendini ibadete vermiş ve mülkten de elini eteğini çekmiştir. Emîru'l-Mü'minîn'e ondan hiçbir zarar gelmez, onu rahatsız etmenin ne faydası vardır, dedi.

Vezir her ne dediyse bir faydası olmadı, kalktı, «Sâdık'ı getirmeye) gitti. O vakit Mansûr, kullarına:

— Sâdık içeri girip de ben külâhımı başımdan çıkarınca, siz hemen onu katledin, dedi.

Vezir, Sâdık'ı huzura alınca, Mansûr derhal yerinden fırladı, koşarak Sâdık'ın yanına vardı, onu alıp baş köşeye oturttu, kendisi de diz çökerek önüne oturdu. Kullar bu işe şaşakalmıştı. Mansûr, Sâdık'a:

— Ne ihtiyacın var? Dile benden ne dilersen, dedi O:

— Benim dileğim, beni bir daha yanına çağırmaman, Ulu ve Yüce Allah'a ibadet ve tâatte bulunma halinde iade etmendir, dedi.

Sonra Halife ona müsade etti, mükemmel bir izâz ve ikramla kendisini uğurladı. Ama o sırada Mansur'u ansızın bir titreme tutmuştu, başı önüne eğildi ve kendinden geçti. Bu hal üç gün devam etti. Bir rivayete göre de bu hal, üç vakit namazını eda edemeyecek kadar bir müddet sürdü. Kendine geldiğinde vezir:

— Bu ne hal böyle? deyince, Halife anlattı:

— Sâdık içeri girdiğinde, bir ejderha gördüm. Dudağının birini salonun tabanına, ötekini tavanına koymuş, bana: «Eğer O'na bir zararın dokunursa, seni şu salonla beraber yutarım» diyordu. Bu ejderhanın korkusuyla ne söyleyeceğimi bilemedim, ondan özür diledim, ama aklım da başımdan gitti!

Nakledilir ki, bir kere Dâvud Tâî, Sâdık'ın huzuruna gelerek O'na:

— Ey Allah Resulünün torunu! Bana öğüt ver, çünkü gönlüm karardı, demiş. O da şöyle konuşmuştu:

— Ey Dâvud! Sen zamanın (meşhur bir) zâhidisin. Benim nasihatıma ne ihtiyacın var?

— Ey Peygamber'in torunu! Sizin bütün mahlukâta üstünlüğünüz var, herkese öğüt vermek senin üzerine vâciptir.

— Ey Dâvud! Ben kıyamet günü gelince ceddim Muhammed (s.a.v.)'in elimden yakalayıp: «Niçin bana tâbi olma hakkını ifâ etmedin? Bu iş sahih bir nisbet ve kavi bir neseble olmaz. Bu iş, Hz. Hakk'a lâyık olan bir muâmele tarzı ile olur!» demesinden korkuyorum.

Bunun üzerine Dâvud Tâî ağladı ve:

— Yâ İlâhî! Hamurunun mayası nübüvvet suyundan olup, ceddi (Muhammed) Resûl, büyük annesi (Fâtıma) Betûl bulunan bir zat bu derece bir hayret içinde kalırsa, Dâvud da kim oluyor ki muâmelesi ve amel tarzı ile kendini beğensin? dedi.

Nakledilir ki, birgün, kullarıyla otururken onlara:

— Geliniz, kıyamet günü içimizden hangisi kurtulursa, onun diğerlerine şefaatçi olması için birbirimize söz verelim!

— Ey Allah Resulünün evlâdı! Bizim şefaatimize ne ihtiyacın var? Zira senin ceddin, bütün mahlukâtın şefaatçisidir!

— Şu şu fiillerin sahibi olarak yarın, kıyamet gününde, ceddimin yüzüne bakmaktan şahsen utanıyorum!

Nakledildiğine göre, Ca'fer Sâdık bir müddet halvete çekilmiş ve dışarı çıkmamıştı. Süfyân Sevrî evine geldi ve:

— Halk, nefeslerindeki (feyz ve) faydalardan mahrum kaldı, niçin uzlete çekildin? diye sordu. Sâdık:

— Zaman bozuldu ve dostlar değişti, sözünün hükmü şimdi ortaya çıktı, dedi ve şu iki beyti okudu:

Geçen gün gibi, vefâ geçip gitti,
Halkın kimi hayâl, kimi ümit peşinde.
Görünüşte dostluğu ve vefâyı aralarında yayıyorlar
Ama kalpleri akreplerle dolu!

Nakledilir ki, Sâdık, üzerinde kıymetli bir elbise bulunduğu halde görülmüş ve:

— Ey Allah Resûlü'nün evlâdı! Mensup olduğun Ehl-i Beyt'in kıyafeti bu değildir, denilmişti. Bunun üzerine Sâdık, soru sahibinin elini tuttu ve koynuna soktu. Bu elbisenin altında eli tırmalayan bir abâ bulunduuğnu ona gösterdi ve:

— Şu (üstteki) halk için, bu da Hak için (giyilen elbisedir. Halk için olanı açık, Hak için olanı gizli tuttuk), dedi.

Nakledilir ki, Sâdık'a:

— Zühd, bâtınî kerem, nübüvvet hânedânının gözbebeği olma gibi birçok (meziyet ve) hünerlerin var; lâkin çok mütekebbirsin, dediler. O şöyle dedi:

— Kibirli olan ben değilim, lâkin kibir (menşei itibariyle ilâhî ve) kibriyâîdir. Ben kendi kibrimi üzerimden atınca, O'nun kibriyâsı gelmekte ve benim kibrimin yerine yerleşmektedir. Kendi kibrimle kibirlenmek bana yaraşmaz ama, O'nun kibriyasıyle kibirlenmek yaraşır!

Naklederler ki, Sâdık, Ebu Hanife'ye şunu sormuştu:

— Akıllı kimdir?

— Hayır ile şerrin arasını temyiz eden.

— Hayvanlar da ikisinin arasını temyiz edebilirler, kendilerini dövenle ot vereni birbirinden ayırdederler.

— Şu halde sana göre akıllı kimdir?

— İki hayr ile iki şerrin arasını temyiz edip de, iki hayırdan daha hayırlısını ihtiyâr, iki şerden daha ehven olanını tercih eden!

Nakledilir ki, altın kesesini kaybeden adamın biri gitmiş, Sâ-

dık'ın yakasına yapışarak: «Bunu sen çaldın!» demiş ve bunu yaparken onu tanıyamamıştı. Sâdık:

— Kesende kaç altın vardı? diye sordu. Adam:

— Bin altın, dedi. Adamı aldı, evine götürdü ve avucuna bin altın saydı. Lâkin, daha sonra kendi altınlarını bulan adam, Sâdık'ınkileri geri getirerek yanılmış olduğunu söyledi. Sâdık:

— Biz, verdiğimizi geri almayız, dedi. Daha sonra adam:

— Bu şahıs kimdir? diye sordu. Ca'fer Sâdık, cevabını alınca bir kere daha mahcup oldu.

Naklederler ki: Sâdık bir gün, yolda yalnız başına gidiyor ve «Allah Allah!» diyordu. Bağrı yanık bir dertli de «Allah Allah!» diyerek peşine düşmüştü. Sâdık:

— Allah! Cübbem yok. Allah! Elbisem yok, der demez, hemen bir kat elbise peydâ oldu ve İmam Ca'fer bunu giydi. Bunun üzerine, o dertli kişi ileri atılarak:

— Efendim! dedi, «Allah demede senin şerikin bulunuyorum, onun için şu eski elbiselerini bana ver.

Bu hareket Sâdık'ın hoşuna gitti ve eski elbiseleri ona verdi.

Nakledilir ki, Sâdık'ın huzuruna gelen biri:

— Bana Allah'ı göster, demişti.

— Sen, Musa (a.s.)'a: «Beni göremezsin» (el-A'râf, 143) denildiğini hiç duymadın mı? Adam:

— Evet, duymasına duydum, ama bu, Muhammed dinidir. Baksana biri: «Kalbim Rabbimi görmüştür», diye feryâd etmekte, diğeri «Görmediğim bir Rabb'e ibadet etmem», diye haykırmaktadır.

Sâdık:

— Bu adamı bağlayınız ve Dicle'ye atınız, dedi. Onu bağlayarak Dicle sularına attılar. Adam önce suya gömülüp kayboldu, sonra tekrar su üzerine çıkınca:

— İmdat ey Allah Rasulünün evlâdı! İmdat! diye seslendi. Sâdık:

— Ey su! Onu altına al, dedi. Su da onu altına aldı. Adam tekrar su üzerine çıkınca, yine:

— Ey Allah Resulünün evlâdı, imdat, imdat! diye bağırdı. Sâdık yine:

— Ey su! Onu altına al, dedi. Adam tekrar suya gömüldü. Bu şekilde birkaç defa suya gömüldü ve su üzerine çıktı. Adam, mahlukâttan tamamen ümîdini kesince, bu defa:

— İmdat yâ İlâhî, imdat! diye bağırdı. Bunun üzerine Sâdık:

— Onu çıkarınız, dedi. Adamı çıkardılar, aklı başına gelsin diye, bir müddet kendi haline bıraktılar. Sonra:

— Allah'ı gördün mü? diye sordular. Dedi ki:

— Mâsivâya eluzattığım ve onlardan meded umduğum sürece hicâbta bulunuyordum. Muztar bir halde kalıp, tamamiyle ona iltica edince, kalbimin içinde bir pencere açıldı, oradan içeriye doğru baktım ve aradığımı gördüm!

«Izdırar halindeki şahıs dua ettiği zaman, ona icabet eden kimdir» (en-Neml, 62), buyrulduğundan, mutlak acz husule gelmedikçe bu hal zuhur etmemişti. Sâdık ona dedi ki:

— Sâdık (idmat!), dediğin müddetçe kâzib idin. Şimdi o pencereye iyi dikkat et. Ulu ve Yüce Allah'ın âlemi orada, derûndadır. Kim, İzzet ve Celâl sahibi Allah, «birşey üzerindedir» veya «bir şeydedir» yahut «bir şeydendir», derse, kâfir olur.

Sâdık şöyle demişti:

— Evveli korku, sonu özür olan her bir günah, kulu Hakk'a ulaştırır. Evveli güven, sonu kibir olan her bir ibadet, kulu Hak Teâlâ'dan uzaklaştırır. Kendini beğenmiş olan itaatkâr, aslında âsîdir. Özür dileyen âsî de hakikatte itaatkârdır.

Ona sormuşlardı:

— Sabreden fakir mi, yoksa şükreden zengin mi daha üstündür?

— Elbette ki sabreden fakir; zenginin gönlü kesede iken, fakirinki Allah'la beraberdir, diye cevapladı.

Sözleri:

— Tevbesiz ibadet sıhhatli olmaz», zira «Tevbekârlar ve âbidler» (et-Tevbe, 112), buyuran Allah, tevbeyi ibadete takdim etmiştir.

— Hak Teâlâ'yı zikredecek vakitte tevbeyi zikretmek, zikirden gâfil kalmaktır. Hakikatte, Allah Teâlâ'yı zikretmek, onun zikri esnasında bütün eşyayı unutmaktır. İşte o vakit kul için, Allah Teâlâ her şeye bedel olur.

— «Allah, rahmetini dilediğine tahsis eder» (el-Bakara, 105). Yani; sırf lûtuf olduğunu bilesiniz diye, aradan vasıta, illet ve sebepler kaldırılmıştır.

— Mümin nefsiyle, ârif Rabbi'yle beraberdir.

— Kim nefs ile nefsi için mücâhede ederse kerametlere ulaşır. Kim de nefs ile Allah için mücâhede ederse Allah'a vâsıl olur.

— İlham, makbul olanların evsafındandır. İlhamsız olarak istidlâlde bulunmak ise merdûd olanların alâmetlerindendir.

— Aziz ve Celil olan Allah'ın kuldaki mekri, karanlık bir gecede, siyah bir taş üzerinde yürüyen küçücük bir karıncadan daha gizlidir.

— Aşk, ilâhî bir cinnettir; övülen veya yerilen birşey değildir.

— Muâyene (ve müşâhede) sırrı, üzerime divânelik çizgisini çektikleri zaman benim için mahzurdan hâli olur.

— Hasmının akıllı oluşu, kişinin bahtiyarlığındandır.

— Beş çeşit kimsenin sohbetinden sakının: Birincisi, yalancı. Onunla beraber olduğun sürece aldanış içinde bulunursun. İkincisi, ahmak. Sana faydalı olmak istediği zaman zarar verir, bunun da farkında olmaz. Üçüncüsü, cimri, en kıymetli (varlığın olan) vaktini alır götürür. Dördüncüsü, kötü kalpli. İhtiyaç zamanında sana sahip çıkmaz. Beşincisi, fâsık. Çok önemsiz bir lokmaya tamah edip seni bir lokmaya satar.

— Allah Teâlâ'nın dünyada bir cenneti, bir de cehennemi vardır. Cennet âfiyet, cehennem ise belâdır. Âfiyet, kendi işini ulu ve yüce Allah'a havale etmendir; belâ ise, Allah'ın işini nefsinle ve bizzât edâ etmendir.

— Sırrı olmayan muzırdır.

— Şayet düşmanların sohbeti yani Allah düşmanlarıyle bir arada bulunmak evliyaya zararlı olsaydı, Âsiye Firavn'dan zarar görürdü. Evliyanın sohbeti düşmanlara faydalı olsaydı, Nuh ve Lût'un karıları bunun faydasını görürlerdi. Lâkin kabz ve basttan fazla (bunun bir tesiri) olmaz.

Onun sözleri çoktur. O'nunla bir temel atmış olmak için birkaç söz söyledik ve böylece (Ca'fer Sâdık bahsini) bitirdik.

VEYSEL KARANÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Tabiînin kıblesi, kırk erenlerin rehberi, gizli güneş, Rahman'ın nefesi ve Yemen'in parlak yıldızı Veysel Karanî (r.a.) (1)

Peygamber (s.a.v.) «Veysel Karanî Sahabeye güzel bir şekilde tabi olanların (bk. Tevbe, 9/100) en hayırlısıdır» buyurmuştur. *Bir* kimse ki, onu bizzat Rahmeten lilalemin vasf ve metheder, onu övmek benim dilim için nasıl doğru olur?

Kâinatın Efendisi, zaman zaman yüzünü Yemen tarafına çevirir ve: «Rahmanın nefesini Yemen cihetinde buluyorum» derdi. Peygamberler Efendisi demiştir ki:

— Yarın kıyamet olunca Hakk Taalâ Veysel şeklinde yetmişbin melek yaratır. Ta ki Veysel bunların arasına karışarak Arasat meydanına gelsin ve cennete gitsin. Bu suretle Allah'ın diledikleri müstesna, bunlar arasında hangisinin Veysel olduğunu hiçbir mahluk bilmesin. Zira O, dünya yurdunda bilinmez ve tanınmaz bir kubbenin altında Hakka ibadet edip kendini halktan uzak tuttuğundan ahirette de ağyarın gözünden mahfuz kalması lâzım gelmişti. Çünkü Kudsî bir hadiste: «Evliyalarım kubbelerimin altındadır, onları benden başkası tanımaz» buyurulmuştur.

Garîb haberlerde zikredilmiştir ki, Peygamberler efendisi (s.a.v.) birilerini arıyormuş gibi bir hal içinde cennetteki köşkünden dışarı çıkar.

— Kimi arıyorsun, diye hitâb gelir.

---

(1) Krş. Hilye, II, 79; Sıfatu's-Safve, III, 43; Keşfu'l-Mahcûb, 99; Şa'rânî, I, 274; el-Kevâkib, I, 79; Gazâlî, İhya, III, 218; Veysel Karanî'nin çok güzel bir monoğrafisi için bk. Ahmet Yaşar OCAK, Veysel Karanî ve Üveysilik, İst. 1982.

— Veysel'i, diye cevap verir. Tekrar nidâ gelir:

— Boşuna zahmet çekme, onu dünyada göremediğin gibi burada da göremiyeceksin!

— İlâhî, o nerededir?

— Mak'ad-ı sıdk'ta, (Muktedir bir Melikin huzurundaki sadakat koltuğunda, bk. Kamer, 54/55) diye ferman geldi.

— O beni görüyor mu? Ferman ulaştı:

— Beni gören bir kimse seni niçin görsün. (Bensiz seni gören ne kazanır, sensiz beni gören ne kaybeder?)

Yine Hâce-i Enbiyâ (s.a.v.) buyurmuştur ki, «Ümmetimin içinde öyle bir er vardır ki, kıyamet günü, Rabia ve Mudarr kabilelerinin koyunlarındaki kıl sayısı kadar kimseye şefaat edecektir.» Söylendiğine göre hiç bir Arab kabilesi, bahiskonusu iki kabilenin sahib olduğu kadar koyun sürülerine mâlik değildi.

Sahabeler:

— Bu zat kimdir? diye sorduklarında buyurdu ki:

— Allah'ın kullarından bir kul.

— Biz de Allah'ın kullarıyız, onun ismi ne?

— Veysel!

— Nerede oturur?

— Karen'de.

— Seni görmüş müdür?

— Zâhir gözüyle hayır.

— Acaib! Hem sana bu kadar aşık olsun, hem de koşup huzuruna ve hizmetine gelmesin.

— Bunun iki sebebi var: Biri galebe-i hali, ikincisi şeriatına olan tazimi. Zira iman sahibi âmâ bir annesi var; eli, ayağı tutmuyor, Veysel gündüzleri çobanlık yapıyor, aldığı ücreti kendisinin ve annesinin masraflarına harcıyor.

— Biz onu görebilecek miyiz? Hz. Peygamber, Sıddîk'a:

— Sen onu göremeyeceksin, dedikten sonra ilave etti: «Ama Fâruk ile Murtazâ görecekler. O kıllı bir adamdır, sol yanında ve sağ elinin ayasında bir dirhem miktarında bir beyazlık var, ama baras hastalığı değil bu. Onunla görüştüğünüz zaman selâmımı kendisine ulaştırın ve ümmetime dua etmesini söyleyin.»

Yine Peygamberler Efendisi buyurur: «Allah'ın en fazla sevdiği velirler muttakî ve gizli olanlardır.» (sadaka Resulullah)

Bazıları: Böyle birini aramızda bulamıyoruz, dediklerinde Efendimiz (a.s.):

— O Yemen ellerinde bir çobandır, kendisine Veysel derler, ayağı onun ayağı üzerine koyunuz, izini takib ediniz.

Nakledilir ki Resul'un (s.a.v.) vefatı yaklaşınca:

— Ya Resulellah, hırkanı kime verelim? diye sordular.

— Veysel Karanî'ye, diye buyurdu. Peygamber'in (a.s.v.) vefatından sonra Ömer ve Ali (r.a.) Kûfe'ye geldiklerinde Fâruk hutbe esnasında yüzünü Necd halkına doğrfu çevirerek:

— Ey Necdliler! Ayağa kalkınız, dedi. Onlar da ayağa kalktılar. «Aranızda Karen'den bir kimse var mıdır?» diye sordu. «Evet var» dediler. Ve aralarından seçtikleri birkaç kişiyi Ömer'in huzuruna gönderdiler. Fâruk onlara Veysel'den haber sordu. Ama, onu tanımıyoruz, dediler. Bunun üzerine «Şeriat sahibi bana haber vermiştir. Ve asla O boş söz söylemez. Gerçekten onu bilmiyor musunuz», dedi. O vakit içlerinden biri:

— O, Emirü'lmü'minin'in soruşturmayacağı kadar hakir bir kişidir, ahmak bir serseridir, halktan ayrılarak yalnız yaşamaktadır, dedi. Fâruk:

— Şimdi o nerededir, zira bizim aradığımız odur, dedi. Şöyle dediler:

— Urene vâdisindedir, akşama kadar deve güdüyor, elde ettiği ücretle de ekmek alıyor. Mamur yerlere gelmez, kimse ile sohbet etmez, halkın yediğini yemez, gam ve neşe nedir bilmez, halk ağlayınca da o güler. Sonra Fâruk ile Murtazâ (r.a.) oradan vâdiye gittiler. Onu namazda buldular, develerini otlatsın, diye Hakk Taalâ bir melek vazifelendirmişti. Veysel, insan geldiğini hissedince namazını kısa kesti. Namazı bitirip selâm verince, Fâruk ayağa kalktı, selâm verdi, o da mukabelede bulundu. Fâruk:

— Adın nedir?

— Abdullah (Allahın kulu) dedi.

— Hepimiz Allah'ın kullarıyız, ben özel ismini soruyorum, dedi.

— Veysel! dedi.

— Sağ elini göster, dedi. O da gösterdi. Peygamber'in (s.a.v.) bahsettiği nişanı gördü, derhal öptü ve:

— Allah Resulü sana selâm gönderdi. Ümmetine dua etmeni söyledi, dedi. Veysel:

— Dua etmeye sen daha ziyade lâyıksın, zira yeryüzünde senden aziz bir kimse yoktur, dedi. Fâruk:

— Bu işi ben de yapıyorum ama sen Resul'ün vasiyetini yerine getir, dedi. Veysel:

— Ya Ömer! Dikkatle bak, aradığın zat başkası olmasın, dedi. Ömer:

— Peygamber senin nişanını vermiştir, dedi. Veysel:

— O halde Peygamber'in hırkasını bana veriniz ki, dua edeyim, dilekte bulunayım. Sonra onlardan uzakça bir yere gidip bir köşeye çekildi, hırkayı bıraktı, yüzünü yerin üzerine koydu ve:

— İlâhî bütün ümmet-i Muhammedi (ve insanlığı) bana bağışlamadığın sürece şu hırkayı giymeyeceğim. Peygamberin bu işi buraya havale etmiştir. Resul, Fâruk ve Murtazâ kendi üzerlerine düşen işi yapmışlardır. Şi di iş sana kalmıştır, diye niyazda bulundu. «Şu kadarını sana bağışlamış bulunuyorum hırkayı giy» diye hatıften bir ses geldi ama o «Hepsini isterim» dedi. Böyle diyor ve böyle sesler işitiyordu. Derken Fâruk ile Murtazâ «Veysel'in yanına varalım ne yaptığını görelim» dediler. Veysel bunların geldiklerini görünce bir âhh çekerek: «Niçin geldiniz, gelmemiş olsaydınız bütün Muhammed ümmetini Allah benim için bağışlamadıkça hırkayı giymeyecektim» dedi.

Fâruk, Veysel'i, sırtında deve tüyünden bir çul, yalın ayak, baş açık bir halde ama yetmişbin âlemin zenginliği bu çul altında olarak görünce, gönlü kendinden de, halifelikten de geçti ve:

— Şu hilafeti bir ekmek karşılığı kim satın alır? diye sordu. Veysel cevap verdi:

— Aklı olmayan kimse! Ne satıyorsun? Hilafeti çıkar at, dileyen alsın, alım satımın arada işi ne? Derken, Sahabe:

— Sen bu şeyi Hz. Sıddiktan kabul etmiş bulunuyorsun. Bu kadar müslümanı ilgilendiren bu vazife terk ve zayi edilemez. Zira bir gün adalet etmen, bin yıl ibadet etmenden senin için daha şereflidir, diye feryad etti.

Sonra Veysel hırkayı giydi ve:

— Şu hırkanın yüzü suyu hürmetine Muhammed ümmetinden Rabia ve Mudar kabilelerindeki koyun sürülerinde mevcud olan tüyler adedince kimse bağışlanmıştır, dedi. Burada biri çıkar da:

— Şu halde Veysel Ömer'den öndedir, zannını ileri sürerse; hayır, durum hiç de öyle değildir denir. Veysel'in hususiyeti tecrid (ve terk-i dünya etmiş olması) idi. Fâruk ise herşeye ve bütün faziletlere sahibti. Tecride de sahib olmak istiyordu. Nitekim tecrid halinde bulunan kocakarıların kapısından geçen Hz. Peygamber (a.s.) onlara: «Muhammed'i dua ile yadediniz» demişti.

Murtazâ susmuş oturuyordu. Fâruk:

— Peygamber'i görmek için (O'nun sağlığında huzuruna) niçin gelmedin, diye Veysel'e sordu. Veysel:

— Siz onu gördünüz mü?

— Evet.

— O'nu gördüğünüze göre alnını da görmüş olmalısınız. Şimdi söyleyin kaşları çatık mı yoksa açık mı idi?

Tuhaf şeydir ki, Veysel'de mevcud olan heybet (in kendilerini istilâ etmiş olması) sebebiyle hiçbir şey söyleyemediler. Sonra Veysel tekrar sordu:

— Siz Muhammed'i seviyor musunuz?

— Evet.

— Peki eğer sevginiz sıhhatli ise onun mübarek dişlerini kırdıkları gün ona muvafakat etmiş olmanın gereği olarak (onunla hemhal olmak için) niçin dişlerinizi kırmadınız? Çünkü muvafakat mahabbetin şartıdır. Sonra kendi dişlerini gösterdi, ağzında bir tane bile diş yoktu. Sonra ekledi:

— Ben onu suret olarak görmedim, ona muvafakat etmiş olmak için dişlerimi söktüm. Çünkü muvafakat dindendir. Bu dokunaklı söz ikisinin de içini sızlatmıştı. Anladılar ki muvafakat ve edeb makamı ayrı bir makam olup, Resulullah'ı görmemiş bulunan birinden edeb öğrenmek gerekmektedir. Fâruk:

— Ey Veysel bana dua et.

— Umumî olarak dua ettiğimde, sana da dua etmiş bulunuyorum. İmanda meyil (ve tahsis) olmaz. Her namazda teşehhüde oturunca «Allahım, bütün mü'minleri bağışla» (İbrahim, 14/41) diyorum. Eğer sizler, imanı selâmetle kabre kadar götürürseniz dua sizleri de bulur, eğer bunu yapamazsanız ben boşuna dua etmem. Fâruk:

— Nasihat et, dedi. Şöyle cevap verdi:

— Ya Ömer! Allah'ı tanıyor musun?

— Evet.

— Eğer O'ndan gayrisini tanımasan senin için daha iyi olur.

— Biraz daha öğüt vermez misin?

— İzzet ve celâl sahibi Allah seni biliyor mu?

— Evet biliyor.

— Eğer diğer biri seni bilmezse senin için daha iyi olur. Fâruk:

— Biraz bekle ta ki sana bir şeyler getirip takdim edeyim, deyince, Veysel elini koynuna sokarak iki gümüş para çıkardı ve:

— Bunları deve güderek kazanmışımdır, şayet şu paraları harcayabilecek kadar yaşayacağıma dair bana teminat verirsen, ancak o vakit diğerlerini kabul ederim, dedi ve ekledi: Zahmet ettiniz, şimdi geri dönünüz, zira kıyamet yakındır, bir daha ancak dönüşü mümkün olmayan o günde karşılaşırız. Ben şimdi kıyamet yolunun azığını hazırlamakla meşgulüm.

Karen'liler, Kûfe'den döndükleri zaman Veysel, kavmi arasında hürmet ve itibar görmeğe başladı. O ise bunu istemiyordu. Onun için

oradan kaçtı, tekrar Kûfe'ye geldi. Bundan sonra Herem b. Heyyan hariç onu bir daha kimse görmedi. Herem diyor ki: Veysel'in şefaattaki derecesinin hangi hadde ulaştığını işitince, onu görme arzusu bana galebe çaldı. Kûfe'ye giderek kendisini aramaya koyuldum. Tesadüfen Fırat sahilinde abdest alıp elbise yıkarken buldum. Kendisini tanıdım. Tıbkı işittiğim sıfatlara sahib olan biri olarak buldum. Selâm verdim, selâmını aldı ve bana baktı Musafaha etmek istedim, ama elini vermedi. Yâ Veysel, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, Allah seni bağışlasın, nasılsın, dedim. Halinin zayıf olması ve ona olan mahabbet ve merhametim sebebiyle beni bir ağlama tuttu. O da ağladı ve:

— Ey Heyyân'ın oğlu Herem! Allah ömürler versin, nasılsın, seni bana kim kılavuzladı?

— Benim ve pederimin ismini nereden bildin, beni hiç görmediğin halde nasıl tanıdın?

— Hiç bir şey ilminin haricinde kalmayan ve her şeyden haberdar olan bildirdi ve de ruhum ruhunu tanıdı, zira mü'minlerin ruhları yekdiğerine âşinâdır.

— Bana Resulullah'tan (a.s.) bir hadis rivayet et.

— Ben O'nunla görüşemedim ama hadislerini başkalarından dinledim. Lâkin, muhaddis, müftü ve müzekkir (vaiz) olmak istemem. Zira benim işim nefsimledir, bundan vazgeçemem.

— Okuyacağın bir âyeti dinlemeyi arzu ediyorum. Veysel, bunun üzerine eûzuyu çekti, hıçkırarak ağladı ve «İnsi ve cinni ancak bana ibadet etsinler diye yarattım» (Zariyat, 51/56) «Biz yeri göğü ve ikisi arasındaki şeyleri oyuncak olsun diye yaratmadık, bunları ancak hak ile yarattık. Lâkin insanların çoğu bunu bilmezler.» (Duhan, 44/38-48) meâlindeki âyetleri okudu. Ve öyle bir nara attı ki az kalsın aklı başından gitti.» Sonra bana dönüp sordu:

— Ey Heyyân'ın oğlu seni buraya getiren sebep nedir?

— Seninle huzur ve sukûn bulmak.

— Ulu ve yüce Allah'ı tanıyıp ta O'ndan başkasıyla huzûr ve sukûn bulan birini hiç görmedim, tanımadım!

— Bana öğüt ver.

— Yattığında, ölümü yastığın altına koy, kalktığında göz önüne getir. Günahın küçüklüğüne bakma, günah işlemene sebep olan şeyin büyüklüğüne bak. Eğer günahı küçük görürsen Allah'ı küçük görmüş olursun.

— Nerede ikamet etmemi emir buyurursun?

— Şam'da.

— Orada maişetimi nasıl temin edeceğim?

— Üzerinde şirk gâlib olan ve öğüt kabul etmeyen gönüllerden elaman!

— Diğer bir nasihat daha lutfeder misin?

— Ey Heyyân'ın oğlu! Baban öldü. Âdem, Havva, Nuh, İbrahim, Musâ, Dâvut, Muhammed de (s.a.v.) vefat etti. Resulullah'ın halifesi Ebu Bekr irtihal etti, biraderim Ömer de öldü. Vah, vah Ömer'im..

— Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun, henüz Ömer ölmedi.

— Hak Taalâ bana Ömer'in acı haberini vermiştir. Sonra ben ve sen de öleceğiz, dedi ve salavat getirdi, dua etti. Benim sana nasihatım şu olsun, dedi:

— Ulu ve yüce Allah'ın Kitab'ında gösterilen ve salihlerce tutulan yola sıkı şekilde sarıl, ölümü hatırlamaktan bir an dahi gâfil olma, kavmine varınca onlara nasihat et, Allah'ın mahlûkatına öğüt vermekten geri durma, ümmetin cemaatına (ve Ehl-i Sünnete) muvafakat etme, halinden bir adım bile geri atma, aksi takdirde farkına varmadan derhal dinden çıkar, cehenneme yuvarlanır gidersin.

Sonra bir miktar dua etti. Ve «Ey Hayyân'ın oğlu, hadi şimdi buradan git, ne sen beni göreceksin, ne de ben seni! Seni hayır dua ile yadedeceğim. Sen de beni duadan unutma. Sen şu taraftan git, ben de bu taraftan gideyim», dedi. Bir süre kendisiyle gitmek istedim ama bana izin vermedi ve ağladı, beni de bir ağlama tuttu. Bana anlattıkları sözlerin ekserisi Ömer ve Ali'ye (r.a.) dairdi. Sonra ardı sıra ağladım, ağladım.. Nihayet gözden kayboldu, bundan sonra bir daha kendisinden haber alamadım.

Rebi' b. Heysem anlatıyor: Veysel'i görmeye gitmiştim. Sabah namazını kılıyordu. Namazı bitirince tesbihle meşgul oldu. Tesbihini bitirsin diye sabrettim. Derken kalktı öğle namazına durdu. Üç gün üç gece ara vermeden hep böyle hareket etti. Ne bir şey yedi ne de uyudu. Dördüncü gece olunca dikkat ettim, gözlerinde biraz uyku alâmeti vardı. Bunun üzerine derhal Hakk Taalâ'ya münacaat etti ve: «Ya Rab! Şu çok uyuyan gözden ve obur karından sana sığınırım», dedi. Kendi kendime: Bana bu kadarı kâfi gelir, zihnimi karıştırmamalıyım, dedim ve geri döndüm.

Derler ki ömründe hiç bir gece uyumamıştı. Bir gece «Bu gece secde gecesidir», der o gece sabaha kadar başını secdeden kaldırmazdı. Diğer gece, «Bu gece kıyâm gecesidir», der ayakta sabahlardı. Başka bir gece de: «Bu gece rukû gecesidir», der ve sabaha kadar rukû halinde bulunurdu. Sordular: Ey Veysel, böyle uzun geceleri bir tek hâl üzere geçirmeye nasıl takat getiriyorsun?

— Biz henüz «subhane rabbiye'l a'lâ» demeden sabah oluyor. Halbuki üç kere tesbih getirmek sünnettir. Bunun için böyle hareket ediyorum. İstiyorum ki semadakiler gibi ibadet edeyim (ve hep kıyam veya rukû veyahut secde halinde olayım).

Namazda huşû' nedir, sorusuna «Namazda iken yanına ok saplansa farkına varmamaktır» dedi. Nasılsın, sorusuna, sabah kalkan ve akşama kadar yaşayıp yaşamayacağını bilmeyen bir kimse nasıl olursa öyle, diye cevap verdi.

Amelin nasıl diye soranlara: Âh! Yol uzun, azık yok!.. diye cevap verdi. «Allah'a yer ve gök ehli kadar ibadet etsen eğer, O'nun hakkında yakînin yoksa bunu senden kabul etmez», deyince, sordular:

— O'nun hakkında nasıl yakîn (ve ikân) sahibi oluruz?

— Senin için ihtiyar ettiği şeye gönülden razı olmak, kendini tamamiyle O'na ibadet etmeye vermek ve diğer bir şeyle meşgul olmama suretiyle, diye cevap verdi.

Kim bu üç şeyi severse, cehennem ona boynundaki damarından daha yakın olur: Hoş şeyler yemek, hoş nesneler giymek, ve zenginlerle düşüp kalkmak, dedi. Ona:

— Yakınında biri var, otuz yıl var ki mezar kazmış içine bir kefen asmış, kenarında oturmuş ağlıyor, ne gece ne de gündüz rahatı var, dedikleri vakit kalktı hemen oraya gitti; onu arık, benzi soluk ve gözleri çukurlaşmış biri olarak gördü. Bu adama:

— Ey fulan! Otuz yıl var ki şu mezar ve kefen seni Allah Taalâ'dan alakoymuş. Sen bu ikisi sebebiyle (Hak'tan) geri kalmışsın, bu ikisi tuttuğun yolda senin putun olmuş, dedi. Bu zat onun nuru ile nefsindeki âfeti gördü, perde kalktı ve hakikat-ı hâl kendisine ayân - beyân oldu. Bir nara atarak ruhunu teslim etti. O mezarın ve kefenin içine düştü.

Eğer mezar ve kefen de hicab olursa, diğerlerinin nasıl hicab olduklarına dikkat et!

Naklederler ki, Veysel bir kere üç gün üç gece bir şey yememişti. Dördüncü gün olunca yolda bir altın gördü ve: «Birinden düşmüş olmalı», diyerek onu almadı. Ot toplamak ve topladıkları otları yemek üzere yoluna devam etti. Ağzında sıcak bir somun bulunan bir koyun gördü. Koyun ileri gelerek ekmeği onun önüne koydu. «Birinden kapmış olmalı» dedi ve ekmeğe bakmadı. Bunun üzerine koyun dile geldi: Ben, senin kulu bulunduğun Zat'ın kuluyum, al şu somunu, Allah'ın kulundan (sana ulaşan) Allah'ın rızkıdır, dedi. Veysel:

«Ekmeği almak için elimi uzattım, ekmeği elimde, koyunu ise kayıplara karışmış olarak gördüm», diyor.

Meziyetleri çok, faziletleri sayısızdı. Başlangıçta Şeyh Ebû Kasım Curcânî (r.a.) «Allah.. Allah..» yerine «Veys.. Veys..» diye zikrederdi. Onların kadrini bunlar bilir.

Veysel: Kim Allah'ı tanır (ve ârif-i billâh olur) ise hiçbirşey ona gizli kalmaz, demiştir. Yani Allah, ancak Allah ile tanınabilir. Zira «Rabbımı, Rabbımla tanıdım» denilmiştir. Onun için Allah'ı bilen (O'nun ilim sıfatına mazhar olduğundan) her şeyi bilir.

Selâmet yalnızlıktadır, derdi. Yalnızlık, vihdette ferd (yalnızlıkta tek) olmaktır. Vihdet (yalnızlık) O'ndan başkasının hâtır ve hayalde yer tutmamasıdır. Tâ ki selâmet hâsıl olsun. Şayet yalnızlık (ve halvet) sadece surette olursa, sıhhatli olmaz. Çünkü hadiste «Şeytan yalnız olanladır ve iki kişiden biraz daha uzaktadır» denilmiştir.

«Kalbine dikkat etmelisin» demişti. Yani sana tavsiyem daima kalbini huzur-ı Hakk'da bulundurmandır. Ta ki O'na, O'ndan başkası yol bulmasın.

Bir başka sözü: Yükseklik aradım, tevazuda buldum. Beylik aradım, hayırseverlikte buldum. Mürüvvet aradım, doğrulukta buldum. Şan aradım, fakirlikte buldum. Nisbet ve şöhret aradım, takvada buldum. Şeref aradım, kanaatta buldum. Rahat aradım, zühdde buldum.

Komşularının şöyle söyledikleri nakledilir: Biz onu deli sayardık. Hatta ikamet ettiği mahalde bir kulübe yapmak için kendisinden müsaade istemiştik. Bir sene geçerdi de eline, orucunu açacak bir şey geçmezdi. Zaman zaman hurma çekirdeklerini toplar, akşamleyin satar, bunu gıdaya sarfederek rızkını temin ederdi. (Eğer eline hurma geçecek olsa, çekirdeklerini satar ve bunu da sadaka olarak verirdi.) Eski bir elbisesi vardı. Mezbeleliklerden toplamış olduğu elbise parçalarını yıkamış, yekdiğerine yamamış, dikmiş ve kendine elbise yapmıştı. Esasen ehl-i hak olan birinin nefesi böyle yerlerde zuhur eder, sabah namazı vakti dışarı çıkar, yatsıya kadar bir daha geri gelmezdi. Uğramış olduğu her mahallenin çocukları kendisini taşa tutar, o ise (yavrucuklar) bacaklarımı incedir, biraz daha küçük taşları atınız ki, ayaklarım kanamasın ve namazdan kalmayayım. Çünkü benim için ayaklar dert değil, dert olan namazdır, derdi.

Şöyle naklederler ki, ömrünün sonunda Emiru'l-müminîn Ali'nin huzuruna geldi. O'na tâbi olarak Sıffîn'da şehid olana kadar savaştı. Şanla yaşamış, saadetle ölmüştü.

(Malumun olsun ki, **«Üveysîler»** denilen bir zümre vardır. Bunların şeyhe ihtiyacı yoktur. Zira başka bir vasıtaya hacet kalmadan, nübüvvet bunları bizzat kendi kucağında terbiye etmiştir, tıpkı Veysel'i terbiye ettiği gibi. Gerçi o, zâhiren Peygamberler Efendisini görmemişti. Ama O'nun tarafından terbiye ve irşad edilmişti. (Risalet ocağında nübüvvetten terbiye görmüş ve hakikatla hemdem olmuştu. Bu makam o kadar ulu ve yücedir ki, kolay kolay kimseyi oraya ulaştırmazlar. Bu devlet kime yüz gösterir ki? «Bu Allah'ın dilediğine bahşettiği bir lûtuftur.» (Maide, 5/54)

HASAN BASRÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Nübüvvetin perverdesi, Fütüvveti huy edinen, ilim ve amel ka'-besi, Vera' ve hilim kıblesi, sahib-i sadr, sadr-ı sünnet (Hz. Peygamber) nezdinde baş olan Hasan Basrî, (r.a. v. 110) menkıbeleri çok, meziyetleri hadsız hesapsızdır. İlim ve muamele sahibi idi. Hakk'ın havf ve hüznü dâimî surette kendisini istila etmişti. Annesi, Ümm-i Seleme'nin (r.a.) hizmetçisiydi. Annesi işle meşgul iken, Hasan ağladığı vakit (Hz. Peygamber'in zevcesi) Ümm-i Seleme, kendisine süt emzirmek için memelerini ağzına verirdi. Bu esnada (sütten kesilmiş bulunan yaşlı hanımın memelerinde) bir kaç damla süt peyda olurdu. Hak Tealâ'nın onda vücuda getirdiği bunca bereketler (kerametler ve faziletler) hep o bir kaç damla sütün eseriydi. (1) Nakl ederler ki, Ümm-i Seleme'nin (r.a.) evinde çocukluk döneminde bir kaç gün Hz. Peygamber'in (a.s.) testisinden su içmişti. Peygamber (a.s.) sormuş:

— Bu suyu kim içti?

— Hasan.

— İçtiği su kadar benim ilmim ona sirayet eder!

Naklederler ki, bir gün Hz. Peygamber (a.s.) Ümm-i Seleme'nin hücresinde bulunuyordu, Hasan'ı getirip önüne koydular, Hz. Peygamber (a.s.) ona dua etti. Daha sonra ne bulmuşsa, hep bu duanın yüzü suyu hürmetine bulmuştu.

---

(1) Hal tercümesi için bk: İbn Hallikân, Vefeyât; II, 69, Nr. 156, İbn Sa'd, Tabakât, VII, 156; İbn Hacer, Tehzibu'z-Tehzib: 11, 263; Zehebi, Mizânu'l-İtidâl, I, 527; Hilye, II, 131, Hücvirî, 294; Sıfatu's-Safve, III, 233; Münavi, el-Kevâkib, I, 96; Şa'rânî; I, 29. Geniş bir monoğrafisi için bk. İbn Cevzi, Menakıbu Hasan Basrî, Kâhire, 1952, Neşr ve tahkik, İhsan Abbas, 110'da vefat eden H. Basrî, Hz. Peygamber'in vefatından çok sonra dünyaya gelmiştir.

Nakl ederler ki, o varlık âlemine gelince, Ömer b. Hattab'ın (r.a.) huzuruna götürdüler: «Buna Hasan ismini verin, zira yüzü güzeldir,» buyurdu. Bu sebeple kendisine Hasan (güzel) adını verdiler.

Ümm-i Seleme (r.a.) tarafından bakılmış ve yetiştirilmişti. Onun, hakkındaki şefkatının tesiriyle memelerinde süt peyda olmuştu. Dâimâ: «Allahım, bunu halkın kendisine tâbi olduğu bir rehber haline getir» derdi. Yüzotuz sahabeye yetişmiş ve yetmiş Bedir gazisini görmüştü; Ali b. Ebu Tâlib'e (r.a.) irâdet getirmiş ve ondan hırka giymişti.

Başlangıçta tevbe etmesi şöyle olmuştu:

Mücevherat ticaretiyle uğraşıyordu, kendiisne mücevheratçı Hasan (Hasan-ı Lü'lüî) diyorlardı. Bir zamanlar Rum diyarına gitmiş ve vezir'in yanına varmıştı, vezir ona:

— Biz bugün bir yere gideceğiz, istersen sen de gel, dedi. O da; olur, dedi ve birlikte sahraya çıktılar. Hasan diyor ki; İpleri ibrişimden ve kazıkları altından bir ipek çadırın kurulmuş olduğunu gördüm. Muazzam bir askerî birlik gördüm, hepsi savaş âletleriyle techiz edilmişlerdi. Bir müddet o çadırın çevresini tavaf ettiler, bir şeyler söylediler ve oradan gittiler. Sonra dörtyüz kadar filozof ve âlim geldi. Bunlar da çadırın etrafında dolaştılar, bir şeyler söylediler ve gittiler. Sonra heybetli bazı aksaçlı ihtiyarlar gördüm, bunlar da aynı şekilde hareket etti ve gittiler. Bundan sonra dörtyüz kadar ay yüzlü câriye geldi, herbiri başında altın ve mücevheratla dolu bir tepsi koymuştu. Bunlar da aynı şekilde hareket ettiler ve gittiler! Sonra Kayser ve Vezir aynı tarzda çadıra girip çıktılar ve gittiler. Hasan diyor ki, bu manzara karşısında hayrete düşmüş ve «Bu hal ne böyle!» diye vezirden sormuştum. Vezir anlattı:

— Kayser'in güzel bir çocuğu vardı. Her çeşit ilimde kemal ve fazilet sahibi olup cenk meydanında eşsiz idi. Babası onun âşıkıydı. Bir gün aniden hastalandı, mütehassıs doktorlar onun tedavisinden âciz kaldı, nihayet çocuk öldü, o çadırın içinde toprağa verdiler. Her sene bir kere onu ziyaret ediyorlar. Gördüğün gibi ilk önce o muhteşem askerler geldiler ve:

— Ey şehzade, eğer başına gelen şu hâli asker ve cenkle defetmek mümkün olsaydı, senin yaşaman için bizler tamamiyle canlarımızı feda ederdik. Ama ne yapalım ki, bu hal, kendisiyle hiç bu şekilde muharebe yapılamayacak olan bir Zât'tan gelmektedir, dediler ve geri dönüp gittiler. Sonra filozoflar ve âlimler gelerek:

— Ey şehzâde! Başına gelen bu hali, eğer felsefe, marifet, ilim ve akılla defetmek kabil olsaydı, defederdik, dediler ve dönüp gittiler. Sonra saygıdeğer akyüzlü ihtiyarlar gelerek:

— Ey şehzâde! Eğer şefaat ve yalvarmakla veya ilim ve irfanla bu hali defetmek müyesser olsaydı, gereğini yapardık. Lâkin bu hal, yanında sızlanmak fayda vermeyen ve şefaat dinlemeyen bir Zat'tandır, dediler. Sonra ay yüzlü cariyeler altın tepsilerle geldiler ve:

— Eğer mal, mevki ve güzellikle seni kurtarmak kâbil olsa; bunları sana feda ederdik ama mal ve güzelliğin burada bir kıymeti yok, dediler. Sonra Kayser veziri ile çadıra girdi ve:

— Ey ciğer parem! Canım! Yavrucuğum! Pederinin elinde ne var ki? Senin için heybetli askerler, filozoflar, âlimler, akyüzlü yaşlılar, şefaatçılar, mala ve türlü türlü nimetlere sahip ay yüzlü güzeller getirdim, bizzat kendim de geldim. (Derdine deva bulmak için) elimden bir şey gelse, derhal yaparım. Ama bu hal, öyle birinin elindedir ki, bütün ihtişamına rağmen pederin onun huzurunda âciz kalmaktadır. «Gelecek yıla kadar selâm sana!» dedi ve dönüp gitti.

Bu söz Hasan'ın gönlüne tesir etti, derhal geri döndü. Basra'ya geldi. İşimin akibeti malûm olmadıkça dünyada gülmeyeceğim, diye and içti. Kendisini türlü türlü riyazet ve ibadetlere vererek o kadar çok meşakkata soktu ki, onun zamanında hiç bir kimse için bundan daha fazla riyazet mümkün olmadı. Neticede öyle bir makama vasıl oldu ki, yetmiş sene müddetle abdestini sadece abdesthanede bozardı. Kendisini öylesine uzlete vermişti ki, bütün halktan ümit kesmiş, el etek çekmiş, sonunda mutlak surette cümlesinden üstün olmuştu. Şöyle ki: Bir gün bir şahıs ayağa kalktı ve:

— Niçin Hasan en büyüğümüz ve en iyimizdir, bilir misiniz? diye sordu. Orada bulunan büyük bir Zat: Çünkü dedi, bütün halkın onun ilmine ihtiyacı vardır. Din itibariyle bütün halk kendisine muhtaçtır, o ise dünya itibariyle herkesten el etek çekmiştir, onun en büyük ve en iyi oluşu bundan olmalı.

Haftada bir kere meclis kurar ve nasihat ederdi. Ne zaman kürsüye çıkacak olsa, şayet Rabia Hatun orada hazır değilse kürsüden inerdi. Bir kere kendisine:

— Burada bunca büyükler ve muhterem zevat var. Şayet bir kocakarı hazır bulunmazsa ne olur ki, diye sordukları zaman:

— Fillerin havsalasına göre yapmış olduğumuz bir (lokmayı) ve şerbeti, karıncaların sinesine dökemeyiz, demişti.

Ne vakit mecliste bir hararet hasıl olur, gönüllere ateş düşer ve gözlerden yaş akarsa, o vakit yüzünü Rabia'ya çevirir ve:

— Ey hanım! Bu, senin kalbindeki korların hararetinden hasıl olmaktadır, derdi.

— Görüyoruz ki, vaaz meclisinde hazır bulunan şu kalabalık cemaat sebebiyle memnun oluyorsun, dediklerinde:

— Hayır, dedi. Bizi sevindiren cemaatın kalabalık oluşu değildir. Eğer halkamızda iki fakir hazır bulunsa, biz yine memnun oluruz.

İslâm nedir? Müslüman kimdir? sorusuna şu cevabı verdi: (Şimdiki zamanda) Müslümanlik kitapta, müslümanlar da toprağın altındadır!

Ona şu soruyu sordular:

— Dinin kökü nedir?

— Vera.

— Onu ifsad eden nedir?

— Tamah!

Yine kendisine sordular:

— Adn cenneti nedir?

— Altından bir köşk olup oraya ancak ya Nebî; ya Sıddîk, ya Şehid, ya da âdil hükümdar yol bulur.

— Bizat kendisi hasta olan bir tabib (ayni, hastalığa yakalanan) diğerlerini nasıl tedavi edebilir?

— Sen evvela kendini tedavi et, sonra diğerlerini, diyenlere dedi ki:

— Siz sözümü dinleyiniz. Zira ilmim size fayda verir, amelsizliğim ise size ziyan vermez!

— Ey şeyh! Kalblerimiz (gaflet) uykusunda olduğundan sözlerin gönüllerimize tesir etmemektedir; ne yapalım, diye soranlara dedi ki:

— Keşke uyumuş olsaydı! Çünkü uyumuş olanı dürterek uyandırmak mümkündür. Halbuki sizin kalbleriniz ölü olduğundan ne kadar dürtsek de uyanmıyor!

Ona sordular:

— Bir tâife var, söyledikleri sözlerle gönlümüzü parçalayacak kadar bizi (Allah'ın gazabından ve azabından) korkutuyor, bu revâ mıdır? Şöyle dedi:

— Bu tâife, bugün size emniyet verip de yarın korku içinde çaresiz kalmanıza sebep olan bir tâife ile sohbet etmekten daha iyidir.

Dediler ki: Bir tâife meclisinize gelmekte ve sözlerinizi bellemekte. Maksadları, bununla sana karşı itirazda bulunmak ve o sözlerde kusur aramaktır. Dedi ki:

— Firdevs-i Â'lâya ve Hak Tealâ'nın komşusu olmaya temah ettikleri halde insanların dilinden kurtulup selâmete ermeye asla tamah etmeyen âhu gözlü huriler gördüm: Bunlar halkın dilinden kurtulmaya temah etmezler, zira yaratıcıları dahi onlardan selâmet bulmuş değildir.

Dediler ki: «Önce kendinizi pak bir hale getirmeden halkı hakka dâvet etmeyiniz» diyen kimseler var. Buna ne dersiniz?

Dedi ki: Şeytanın, bu sözün söylenmesini arzu ettiği kadar arzuladığı başka hiç bir şey yoktur. Zira o bu sözü gönlümüze süslü ve hoş göstermek ister. Tâki biz emr bi'l-ma'ruf ve nehy ani'l-münker kapısını kendi elimizle üzerimize kapatalım.

Dediler ki: Mümin haset eder mi? Dedi ki: Hz. Yusuf'un kardeşlerini unuttunuz mu? Ama (hasedden hasıl olan elemi ve) ızdırabı sineden dışarı attınız mı, zarar etmez.

Hasan'ın bir müridi vardı, Kur'an'dan okunan bir âyeti işitince kendini yerden yere vurur ve feryad ederdi. Hasan ona dedi ki: Eğer yapmakta olduğun şu hareketi yapmamaya kadir olduğun halde yaparsan, bütün muamele ve taatını yokluk ateşine vurmuş olursun. Eğer yapmamaya kadir değilsen, beni kendinden on menzil geride bırakmış olursun. Sonra: («Nara Şeytandandır», bir kimse nara atarsa, hakikatte o narayı atan ancak şeytandır, dedi. Burada hüküm, gâlib ve şâyi olna göre verilmiştir.) Zira her yerde vaziyet böyle değildir. Nara atmamaya muktedir olduğu halde kendisinden sayha çıkan bir kimse şeytandır, diyerek Hasan sözünü bizzat kendisi şerh etmiştir.

Bir gün mecliste konuşuyordu. O sırada Haccac, ellerinde sıyrılmış kılıçlar bulunan çok sayıda askerle birlikte içeri girdi. İçerde bir büyük vardı. «Bu gün Hasan'ı imtihan edelim, zira tam tecrübe edilecek zamandır,» dedi. Hasan hiç tınmadı ve asla Haccac'a bakmadı, anlatmakta olduğu meseleden geri dönmedi, böylece konuşmasını tamamladı. Bunun üzerine o büyük zat dedi ki: Hasan da Hasan'mış hâ!

Meclis tamam olunca Haccac kendisini onun önüne attı, kolunu tuttu ve: Şu adama bakınız, eğer gözünüz erkek görmek istiyorsa, Hasan'a bakınız, dedi.

Haccac'ı rüyada, kıyamet günü Arasat meydanında gördüler ve: Ne taleb ediyorsun, diye sordular. «Tevhid ehli olanlar neyi taleb ediyorlarsa onu,» diye cevap verdi. Böyle demiş olmasının sebebi, can çekişirken şunu söylemiş olmasıydı: Ya ilâhî! Şu havsalası dar kişilere bağışlayıcı ve kerem sahibi olanların en kerimi olduğunu göster, çünkü bunlar beni esfel-i sâfiline atman ve affetmemem için gönül ve ağız birliği etmişlerdir. Onlardaki bu cidal ve husumet haline rağmen beni affederek: «Faalün Li-mâ-yürid» (dildiğini yapan, Hûd, 107) olduğunu göster. Bu sözü Hasan'a nakl ettiklerinde, dedi ki: Öyle görülüyor ki, bu habîs, soygunculuk (ve açık gözlülük)le ahireti de ele geçirecek!

Naklederler ki, Murtazâ Aleyhisselâm Basra'ya gelmişti. Orada ikâmeti sırasında, üç gün içinde vaaz kürsülerinin kırılmasını ve vâzilerin vaazdan menedilmelerini emr etti. Bu arada Hasan'ın meclisine geldi ve ona:

— Sen hoca mısın? yoksa talebe misin, diye sordu. Hasan: Hiç bir şey değilim, sadece Peygamber'den bana rivayet olunan bir çift sözü naklediyorum, deyince; Murtazâ onu vaazdan menetmedi ve «Bu delikanlı vaaz etmeye lâyıktır», deyip oradan gitti. Hasan onun kim olduğunu Firasetiyle anlamıştı. Kürsüden inerek peşinden gitti, yetişti ve:

— Allah için buna abdest almayı öğret, dedi. Hasan'a abdest öğretilmesi için Bâbu't-Teşt denilen yere bir leğen getirdiler. (Hz. Ali ona abdest aldırdıktan sonra) yoluna devam etti.

Bir kere Basra'da kuraklık oldu. Yirmibin kişi yağmur duâsına çıktı. Bir kürsü kurdular. Duâ etmesi için Hasan'ı bu kürsüye çıkarmak istediler, ama o:

— Eğer yağmurun yağmasını istiyorsanız ben (günahkâr)i Basra'dan çıkarınız, dedi. Üzerinde havf (ve Allah korkusu) o kadar gâlib idi ki, bir yere oturduğu vakit sanki celladın önüne oturmuş zannedilirdi. Kimse dudaklarında tebessüm göstermemişti, büyük bir derdi vardı.

Nakl ederler ki, bir gün ağlayan birini gördü ve:

— Niçin ağlıyorsun, diye sordu. Adam dedi ki:

— Muhammed b. Ka'b Kurazî'nin nasihat meclisinde idim. Bu zat, «müminler içinde öyle kişiler vardır ki, günahlarındaki uğursuzluk yüzünden şu kadar yıl cehennemde kalacaklardır» diye bahsediyordu. Hasan:

— Keşke dedi, Hasan bin yıl cehennemde kaldıktan sonra oradan çıkarılanlardan olsa!

Naklederler ki bir gün: «Cehennemden en son çıkarılan, Hunâd denilen bir adamdır,» mealindeki hadisi okuyor ve: «Keşke ben o olsam» diyordu.

Naklederler ki, Hasan bir gece evinde inliyordu. «Sendeki bu inlemenin sebebi nedir, halbuki (ibadet ve taatta geçmiş) bunca zamana sahipsin, böyle hoş halin var!» dedikleri zaman şöyle dedi: Sebebi şudur: Bilmeden ve kasıtsız olarak bir iş yapmış veya ayağım kayarak hataya düşmüş olabilirim. Bu da Hakk'ın dergahında makbul olmayan bir şey olabilir. O vakit Hasan'a derler ki: Hadi git, zira bizim dergahımızda senin kadru kıymetin kalmamıştır, hiç bir taatın kabul edilmemiştir!

Naklederler ki, bir gün bir savmaanın damında o kadar çok ağlamıştı ki, göz yaşları damın çörteninden aşağı akmış ve bir şahsın üzerine damlamıştı. Adam: «Acaba bu su temiz midir?» diye sorunca Hasan: «Değil, değil, yıkamalısın, zira günahkâr birisinin göz yaşlarıdır», demişti.

Naklederler ki, bir kere bir cenaze götürülmekteydi. Ölüyü defn edince, Hasan mezarın başında oturdu ve o kadar çok ağladı ki, toprak çamur oldu. Sonra dedi ki: «Ey insanlar! İşin önü de sonu da şu çukurdur! Bakınız dünyanın sonu mezardır, yine bakınız ahiretin başlangıcı da mezardır! Kabir, ahiretteki menzillerden ilk menzildir. Bir âlem ki, sonu budur, neden ona güveniyor ve naz ediyorsunuz. Bir âlem ki, başı şudur, niçin ondan korkmuyorsunuz? Ey gaflet ehli! Başlangıcınız ve sonunuz bu olunca, evvel ve ahirdeki iş için hazırlık yapınız!» Nihayet orada hazır bulunan cemaat o kadar çok ağladılar ki, hepsi ayni rengi aldılar!

Nakl ederler ki, bir cemaatla bir kabristandan geçiyordu. Şöyle dedi: «Bu kabristanda öyle zevat vardır ki, (Burunları havada olduğundan) himmetleri sekiz cennete tenezzül etmezdi. Lâkin topraklarına o kadar çok hasret bulaşmış ve sinmiştir ki, bu hasretin bir zerresi bile semâ ve arz ehline arz olunsa, hepsi de şapır şapır dökülüverirlerdi!»

Nakl ederler ki, küçükken bir günah işlemişti. Ne vakit yeni bir gömlek diktirse o günahı bunun yakasına yazardı, sonra o kadar çok ağlardı ki, aklı başından giderdi.

Bir zamanlar Ömer b. Abdulaziz (r.a.) kendisine bir mektup yazarak: «Buna nasihat et, her zaman hatırlayabilmem ve kendime rehber yapabilmem için kısa olsun», dedi. Hasan (r.a.) ona:

İzzet ve celâl sahibi Allah seninle olunca, kimden korkuyorsun, (eğer Allah seninle değilse, o vakit de kime ümit bağlayacaksın) diye yazdı.

Başka bir seferinde Hasan O'na mektup yazarak:

— Kaderinde ölmek bulunan son kişinin de can vereceği günü (ve kıyamet vaktini) gelmiş farz et! Vesselâm! dedi. O da cevaben:

— Dünyanın asla bulunmayıp da ahiretin bulunacağı günü gelmiş farz et. Ben dünyayı hiç olmamış, ahireti daima olmuş sayıyorum.

Bir zamanlar Sâbit Bünânî (r.a. v. 123) Hasan'a bir mektup yazarak: «Hacca gideceğini işitiyorum, Hac yolunda sana arkadaş olmak istiyorum», dedi. Hasan, cevabî mektupta:

— Bırak da Allah'ın örtüsü altında (setr halinde) yaşayalım, zira birlikte bulunmamız, yekdiğerimizin kusurlarını görmemize sebep olur ve böylece birbirimize düşman kesiliriz, diye yazdı.

Naklederler ki, Said b. Cübeyr'e (v. 95) nasihat ederken şöyle dedi: Şu üç şeyi sakın yapma. Birincisi: Sultanların kapılarına ayak basma, içleri halka karşı şefkatle dolu olsa bile. İkincisi: Başı örtülüler (ve kadınlar) ile hiç düşüp kalkma, o kadın Râbia olsa ve sen de ona Allah'ın kitabını talim etme durumunda bulunsan bile. Üçüncüsü: Erler derecesinde bir veli olsan bile semaa kulak verme (2). Zira âfetten hâli olmaz ve ergeç sana darbesini indirir, seni yaralar. Mâlik b. Dinâr, Hasan Basri'ye sorar:

— Âlime verilen ceza nedir?
— Kalbinin ölmesi.
— Kalbin ölümü nedir?
— Dünya sevgisi (ve hırsı!)

Büyüklerden biri anlatıyor: Seher vakti namaz kılmak için Hasan'ın mescidine gitmiştim. Mescidin kapısını kilitli buldum. Hasan, mescid'in içinde dua ediyor, bir topluluk da «âmin» diyordu. Ortalık aydınlanıncaya kadar sabr ettim, sonra elimi kapıya attım, kapı açıldı, içeri girdim. Hasan'ı orada yanlız olarak görünce hayret ettim. Namazı edâ ettikten sonra hâdiseyi kendisine anlatarak:

— Allah için beni bundan haberdar et! dedim. Şöyle cevap verdi:

— Kimseye söyleme! Cuma geceleri bana periler (ve cinler) gelir, ben onlara ilimden bahs eder, dua ederim, onlar da: «Âmin!» derler.

Naklederler ki, Hasan dua edince, Habîb Acemî eteğini açar ve: «İcabet edildiğini görmekteyim» derdi.

Naklederler ki, büyüklerden biri, şunu anlatmıştı: Bir cemaatla hacca gidiyordum, çölde susadık, bir kuyunun başına ulaştık, yanımızda kova ve ip yoktu. Hasan:

— Ben namaza durunca, siz suyunuzu içiniz, dedi ve namaza durdu. Suyun başına vardık, su kuyunun ağzına kadar doldu, biz de suyu içtik. Arkadaşlarımızdan biri yanına bir tulum su alınca, su kuyunun dibine kaçtı. Hasan namazı bitirince:

— Allah'a sağlam bir itikadla bağlanmadığınızdan su kuyunun dibine kaçtı, (bu çeşit sulardan azık alınmaz) dedi. Sonra oradan ayrıldık. Hasan yolda bir hurma buldu, onu bize verdi. Sıra ile bu

(2) Veya erler derecesinde yiğit bir kişi olsan bile kulağını emirlere ariyet verme, onlar hesabına casusluk yapma.

hurmadan yedik, çekirdeği altın çıktı. Medine'ye götürdük. Onunla aldığımız yenecekleri yedik, geriye kalan kısmını da sadaka olarak verdik.

Kurrânın imamı olan Ebu Amr, Kur'an talim ederdi. Bir gün güzel bir erkek çocuk Kur'an öğrenmek için çıkageldi. Ebu Amr, ona hâin bir nazarla bakınca Elham'ın başındaki eliften «mine'l-cinneti ve'n-nâsi» nin sonundaki sîn'e kadar, Kur'an'ı baştan sona unuttu. İçine bir ateş düştü ve yerinde duramaz oldu. Hasan Basrî'ye giderek, ağlaya sızlaya başından geçen hali ona anlattı ve:

— Üstad! Başıma böyle bir iş geldi ve Kur'an'ı tamamıyle unuttum, dedi. Bu hale üzülen Hasan:

— Şimdi hac mevsimidir, git ve haccını edâ et. Haccı ifâ ettikten sonra Hayfa mescidine git. Orada mihrabta oturmuş bir pîr göreceksin, vaktini ifsat etme, meşguliyeti sona erene kadar bekle. Sonra sana dua etmesini söyle, dedi. Ebu Amr, yukarıda anlatılan tarzda hareket ederek gitti, mescidin bir köşesine oturdu. Etrafında halkın oturmakta olduğu heybetli bir pîr gördü. Bir zaman geçtikten sonra temiz, beyaz bir elbise giyinmiş olan bir adam içeri girdi. O pîr ve cemaat onun huzuruna vararak selâm verdiler, birbirinin hal ve hatırını sordular. Namaz vakti olunca o adam kalkıp gitti, halk da onunla beraber gitti. Pîr yalnız kaldı. Ebû Amr diyor ki: Huzuruna vardım, selâm verdim ve: «Ey pîr! Allah aşkına imdadıma yetiş!» diyerek halimi arz ettim. Halime üzülen pîr, göz ucuyla semaya şöyle bir baktı, daha pîr yüzünü semadan çevirmeden Kur'an'ı tamamıyle zihnimde ezber ve hazır olarak buldum. Ebu Amr diyor ki; Sevincimden pîrin ayağına kapanmıştım. Sonra:

— Beni sana kim haber verdi, diye sordu.

— Hasan Basrî, dedim.

— Hasan gibi bir imamı olan kimsenin, ondan başkasına ne ihtiyacı vardır?, dedi. Sonra: Hasan bizi rüsvay etit, biz de onun perdesini yırtalım, dedi ve anlattı: Beyaz elbiseler içinde gelen, herkesin önünden geçen ve herkesin kendisine tazimde bulunduğunu görmüş olduğun o şeyh Hasan Basrî idi. Hergün öğlen namazını Basra'da kılar, buraya gelir, (ikindi namazını bizimle kılar ve) bizimle sohbet eder ve müteakib namazını yine Basra'da kılar. Bunları söyledikten sonra:

— Hasan gibi bir imamı bulunan kimse, neden bizden dua ister, dedi.

Naklederler ki, Hasan'ın zamanında bir şahsın atı sakat olmuştu. Çaresiz kalan adam halini Hasan'a anlatmış, Hasan bu atı (o adamı zarardan kurtarmak için) dörtyüz dirheme satın almış ve para-

sını ödemiş. Gece olunca adam cennetteki çimenlikte bir at, dörtyüz tay görmüş ve :

— Bu at ve taylar kimin, diye sormuş.

— Bunlar senin namına kayıtlı idi ama şimdi Hasan'ın namına kayıtlıdır, şeklinde cevap almış, uyanınca doğru Hasan'ın yanına gelerek :

— Ey imam! Gel pazarlığı bozalım, zira pişman oldum, demiş. Lâkin Hasan ona :

— Hadi işine bak, senin gördüğün rüyayı ben daha evvel görmüştüm, dedi. Adam üzgün olarak geri dönüp gitti. Ertesi gece bu sefer de Hasan rüyasında köşkler ve güzel manzaralı yerler gördü ve:

— Bunlar kimin, diye sordu. Pazarlığı bozmaya razı olan kimsenin olacak, denilince, Hasan hemen sabahleyin o adamı aradı ve pazarlığı bozdu.

Naklederler ki, bir kere Hasan'ın Şem'ûn, ismindeki âteşperest komşusu hastalanmış ve hastalığı can çekişme derecesine varmış, Hasan'a :

— Komşunun imdadına yetiş! dediler. Hasan, hastanın baş ucuna geldi, adamın ateşini dumanından simsiyah kesildiğini gördü ve :

«— Allah'tan kork, zira bütün ömrün ateşle duman arasında geçmiştir, şimdi İslâm ol, olaki, Yüce Allah sana merhamet eder, dedi. Şem'ûn; Beni İslâm'dan vazgeçiren şu üç şeydir : Birincisi bir yandan dünyayı kötülüyorsunuz ama öbür yandan gece gündüz onu taleb ediyorsunuz. İkincisi, hem ölüm haktır, diyorsunuz, hem de onun için hazırlık yapmıyorsunuz. Üçüncüsü, Hakk'ın didarını görelim diyorsunuz, ama onun rızasına aykırı hareket ediyorsunuz, dedi. Hasan, ona şu cevabı verdi : «Bu, âşinâların nişanı ve âriflerin âlemetidir. Şimdi eğer mü'minler böyle diyorlarsa, sen ne diyorsun? Onlar (böyle yapıyorlar ama) Allah'ın vahdaniyetini ikrâr ediyorlar. Sen ise bütün ömrünü ateşperestlikle geçirmişsin. Sen yetmiş sene ateşe taptın! Ben ise ona hiç tapmadım. Ama yine de ateş her ikimizi yakmakta. Seni (kayırmakta ve) hakkını gözetmemektedir. Ama benim Rabbim dilerse, ateş benim bir kılımı bile yakmaya cüret edemez. Zira âteş Allah'ın mahlûkudur ve mahlûk memurdur, şimdi gel ikimiz de elimizi ateşe sokalım, bu suretle ateşin aczini ve yüce Allah'ın kudretini müşahade et. Hasan bunu söyledi, sonra elini ateşe soktu, elini ateşten çıkarınca vücudunda zerre kadar bir değişiklik olmadığı ve hiç yanma alâmeti bulunmadığı görüldü. Bu manzarayı gören Şem'ûn hayrete düştü, aşinalık rüzgârı esmeye (ve İslâm olma alâmetleri zuhur etmeye) başladı. Hasan'a :

— Yetmiş yıl var ki, ateşe taptım durdum, şimdi şurada bir kaç nefeslik ömrüm kaldı, benim için tedbir ve çare nedir, diye sordu. Hasan:

— İslâm olman, dedi. Şem'ûn:

— Eğer Hak Teâlâ'nın bana azab etmeyeceğine dair elime yazılı bir vesika verirsen, iman getiririm. Lâkin yazı vermezsen iman etmem, dedi. Bunun üzerine Hasan bir yazı yazdı. Şem'ûn:

— Emret de bundan sonra Basra'nın âdil kişileri buna şâhit yazılsınlar, dedi ve onlar da şâhit yazıldılar, sonra Şem'ûn ağlaya ağlaya iman getirdi. Hasan'a şu yolda vasiyette bulundu: «Emir buyur, beni gasl edsinler, kendi elinle beni toprağa ver, bu yazıyı da elime koy, taki huccetim olsun», Hasan: «Bunları kabul ettim», dedi. O da kelime-i şehadet getire getire vefat edince, gasl edip namazını kıldılar, o yazıiy da eline koyarak toprağa verdiler. O gece, endişesinden Hasan'ın gözüne uyku girmedi: «Ben ne yaptım! Kendim batmışım, batan biri diğerinin elinden nasıl tutabilir? Benim kendi mülkümde bile hiç tasarruf hakkım yok, izzet ve celal sahibi Allah'ın mülkü hususunda böyle bir vesikayı nasıl tanzim ettim?» düşüncesiyle bir ara uyudu ve rüyasında Şem'ûn'u gördü, yüzü ayın ondördü gibi pırıl pırıl, başında taç, üzerinde hulle, gülerek cennet bahcelerinde salına salına geziyor, Hasan:

— Ey Şem'ûn! Nasılsın? dedi. Şem'ûn dedi ki:

— Bana bunu neden soruyorsun? Gördüğün gibiyim, lûtfuyla kendi civarına konaklamamı emir buyurdu, keremiyle bana didârını gösterdi. Lûtfunun eseri olarak hakkımda ferman buyurdukları hususlar vasf ve ifade edilemez derecededir. O yüzden şimdi sen de verdiğin teminattan kurtuldun, şu senedi al, zira artık benim buna ihtiyacım kalmadı.

Hasan uyanınca, verdiği, senedi elinde buldu ve dedi ki: «Rabbim! Bana malûm olmuştur ki, senin muamelen illete, işin sebebe bağlı değil! İşin sırf lûtfunun eseridir, senin kapında kim zarar ziyan görecek? Yetmiş yıllık bir mecusiye, bir kelime söylemekle civarına vasıl olmak için yol verdin. Yetmiş yıllık bir mümini nasıl olurda mahrum kılarsın?»

Nakl ederler ki, onda öyle bir inkisar ve mahviyet hâli vardı ki, kimi görse, kendisinden üstün bilirdi. Bir gün Dicle kenarına gitti. Orada bir siyahîyi gördü. Adamın elinde bir kadeh, yanında bir kadın vardı. Kadehten içiyordu. Hasan: «Bu adam da benden üstün müdür,» diye hatırından geçirdi. Ama şeriat şahini hücum ederek: «Böyle birisi benden nasıl üstün olur,» dedi. Derken ağır yüklü bir sandal çıkageldi, sandalda yedi kişi vardı. Birden sandal devrildi ve bat-

tı. O siyahi hemen koşarak beş kişiyi kurtardı. Sonra yüzünü Hasan'a döndürüp:

— Bak ben beş kişi kurtardım, eğer benden üstün isen şu iki kişiyi de sen kurtar ey müslümanların imamı! dedi. Bu kırbada (şarab değil) su var. Şu kadın da (oynaşım değil) annemdir. İstedim ki, acaba zâhir gözüyle mi, yoksa bâtın gözüyle mi bakıyorsun; bu konuda seni imtihan edeyim. Şimdi malum olmuştur ki, körsün ve zâhir gözüyle nazar etmektesin! dedi. Bunun üzerine Hasan onun ayağına kapandı, özür diledi, bu kişinin Hak'tan ona gelen bir sefir olduğunu anladı ve:

— Ey siyâhi! Onları deryadan kurtardığın gibi beni de zan ve şek deryasından kurtar, dedi. Siyâhî:

— Gözün aydın olsun, diye dua etti. Bundan sonra öyle oldu ki, hiç bir şekilde kendilerini başkalarından üstün görmezdi. Hatta bir zamanlar bir köpek görmüş ve: «İlâhî beni bu köpek sayesinde yücelt,» demişti.

Biri ona: «Sen mi yoksa köpek mi daha üstündür,» diye sormuş, o da bu suale şu cevabı vermişti: «Eğer Allah'ın azabından kurtulabilirsem, ondan iyi olabilirim, aksi halde Allah'ın izzetine and olsun ki, o benim gibi yük kişiden iyidir.

Naklederler ki, Hasan'ın kulağına: Falan kişi seni gıybet etti, diye bir söz ulaşınca, hemen bir tabak üzerine koyduğu bir kaç hurmayı o kişiye göndererek özür dileme sadedinde:

— Haber aldığıma göre kazanmış olduğun sevapları, benim amel defterime nakletmişsin, bundan dolayı seni mükâfatlandırmak istedim, seni hakkıyle mükâfatlandıramadığım için mazur gör, diye haber gönderdi.

Hasan'ın şöyle dediği nakl edilir: Dört kişinin sözüne taaccub etmişimdir: Çocuk, muhannes, sarhoş ve kadın. Bir kere yolumun uğradığı bir muhannesten (eşcinsten) elbisemi sakındırıyorken bana:

— Üstad, henüz bizim halimiz açıklık kazanmamıştır, elbiseni benden sakındırma, zira, ikinci haldeki işlerin (ve biraz sonra vaki olacak şeylerin) ne olacağını ancak Allah bilir, dedi. Bir kere çamur içinde düşe kalka yürüyen bir sarhoşa:

— Ey biçare! Ayağını sağlam bir şekilde bas ki sürçmeyesin, demiş ve şu cevabı almıştım: Bütün bu dâvalarla birlikte sen ayağını (manevî yolda) sağlam mı basıyorsun? Şayet sarhoş olduğum halde ben düşersem çamura belenir, ama kalkar ve yıkanırım, bu kolay bir iştir. Lâkin sen kendi düşüşünden kork: İşte bu muazzam söz bana tesir etmiştir. Bir zamanlar bir meşale götüren bir çocuk görmüş ve:

— Bu aydınlığı nereden getiriyorsun, demiştim. Çocuk meşaleyi üfleyerek söndürdükten sonra şöyle demişti:

— Şimdi sen bana söyle, bu aydınlık nereye gitti? Bana bunun nereye gittiğini söylersen nereden getirmiş olduğumu san asöylerim! Bir kere yüzü ve elleri açık güzel bir kadın görmüştüm; Hışımlı bir hal ile kocasını bana şikâyet ediyordu, «Önce yüzünü ört» deyince, dedi ki; «Ben bir mahlûkun sevgisi sebebiyle öyle sırılsıklamım ki, aklım başımdan gitmiştir. Şayet beni durumdan haberdar etmeseydin bu şekilde pazara da çıkacaktım. Bütün bu davâlar muvacehesinde, O'nun sevgisi sebebiyle sen de benim şu açık halimi görmemiş olsaydın ne olurdu?» Hasan Basrî; «Bu söz de hoşuma gitmişti», demiştir.

Naklederler ki, bir kere kürsüden aşağı inerken, bu tâifeden bir kaç kişiyi yanına alarak: Geliniz, nur saçalım, dedi. Diğer taraftan bir gün bu sözün ve yolun ehli olmayanlardan biri onlara yoldaş olmuştu. Hasan ona: «Sen geri dön», dedi.

Naklederler ki, bir gün yaranına ve ahbablarına; «Hz. Peygamber'in (a.s.) sahabesine benziyorsunuz», dedi ve onlar da buna sevindi. Bunun üzerine Hasan: Sadece şekil ve reviş bakımından, diyorum, başka bakımdan değil. Şayet siz sahabeyi görmüş olsaydınız, hepsi gözünüze deli divane görünürdü. Eğer onlar sizi görmüş olsalardı, sizden hiç birinize müslüman demezlerdi. Çünkü onlar önde gidiyor, rahvan at üzerinde yol alıyor, ve kuş gibi, yel gibi uçuyor. Biz ise sırtı yağır olmuş eşekler üzerinde oturup kalmışız, dedi.

Naklederler ki, Hasan'ın yanına gelen bir bedevî, Ona sabrın ne olduğunu sordu. Hasan da: «Sabır iki çeşittir. Biri belâ ve musibet içinde gösterilen sabır, diğeri Hak Tealâ'nın bizi nehyettiği şeylere karşı gösterilen sabır,» diyerek sabrın ne olduğunu hakkıyle bedeviye izah etti. Bunun üzerine bedevî: «Senden daha zâhit ve daha sabırlı birini görmedim,» dedi. Hasan ona: «Ey bedevî! Benim bütün zühdüm (dünyaya) meyl şeklinde, sabrım ise yakınma tarzındadır, (buna zühd ve sabır mı denir?)» dedi. Bedevî, «Bu sözün mânasını açıklamalısın, zira itikadım altüst olmuştur», deyince, Hasan anlattı: «Benim belâda veya taatta göstermiş olduğum sabır, cehennem ateşinden korktuğumu ifade eder. Bu ise yakınmanın ta kendisidir. Dünyadaki zühdüm de ahirete rağbetin ifadesidir. Bu da bir nasib ve karşılık taleb etmenin ta kendisidir.» Hasan sözüne devamla dedi ki: «O kimsenin sabrı kavidir ki, sabrım sırf Hak için olsun diye kendi nasibini ortadan kaldırmıştır. Gösterdiği sabır kendi bedenini cehennemden emin kılmak için değildir. Zühdü de kendini cennete ulaştırmak için değil, sadece Hak içindir ve ihlâsın alâmeti de bundan ibarettir.»

SÖZLERİ:

Kişiye lâzım olan; faydalı ilim, ihlasa istinad eden kâmil amel ve sabra dayanan tatminkâr bir kanaattır. Bir kimsede bu üç şey bulundu mu, bilmem ki, o kimseye ne yapabilirler!

— Koyun insanoğlundan daha hassastır. Çünkü çobanın seslenmesini onu otlamaktan alakoymaktadır. Halbuki Allah azze ve cellenin kelamı insanoğlunu arzusundan vazgeçirmemektedir.

— Şerli kişilerle düşüp kalkan, iyi insanlara suizanda bulunur.

— Birinin beni şarab içmeye dâvet etmesini, dünyayı taleb etmeye dâvet etmesinden daha çok severim.

— Marifet, kendinde bir zerre kadar husumet bulunmamandır.

— Ebedi ve sonsuz olan cennet şu bir kaç günlük amelin değil, iyi niyetin karşılığıdır.

— Cennet ehli ilk defa cennete nazar ettiklerinde, Hak Tealâ'nın kendilerine tecelli etmesi sebebiyle yediyüz kere kendilerinden geçerler. Eğer celâline nazar etseler heybetinden mest olurlardı; eğer cemaline nazar etseler vahdete gark olurlardı.

— Fikir, sevaplarını ve günahlarını sana gösteren bir aynadır.

— Kimin sözü hikmet değilse, ayniyle âfettir, kimin sükûtü tefekkür değilse, arzu ve gaflettir. Kimin nazarı ibret değilse, eğlence ve sürçmedir.

— Tevrat'ta yazar ki, bir kimse kanaat ederse muhtaç olmaz. Halktan ayrılıp uzlete çekilince selâmet bulur. Arzuları ayağının altına alınca âzâd olur. Hasedden el çekince mürüvveti zâhir olur. (Fâni âlemde) bir kaç gün sabır edince, ebedî saadete nâil olur.

— Gönül ehli olanlar, sürekli susmayı itiyad edinmişlerdir. Gönülleri dile gelip söz lisana sirayet etmedikçe konuşmazlar.

— Vera'ın üç makamı vardır: Birincisi: Vera' sahibi ister öfkeli, ister sâkin zamanlarında olsun, ancak hak olanı söyler. İkincisi: İzzet ve Celal sahibi Allah'ın gazabına yol açan şeylerden organlarını muhafaza eder. Üçüncüsü: Yüce Allah'ın razı olduğu hususları gâye edinir.

— Bir zerre ağırlığı kadar vera', bin yıl namaz kılıp oruç tutmaktan daha iyidir.

— Amellerin en faziletlisi fikir ve vera'dır.

— Bende nifak bulunmadığını bir bilsem bu, benim için yeryüzünde var olan herşeyden daha sevimlidir.

— Bâtın ile zâhirin, dil ile kalbin birbirini tutmamaları nifak cümlesindendir.

— Ne geçip gidenlerden ne de gelecek olanlardan: «Olmaya ki münafık olayım», deyip de titremeyen hiç bir mümin yoktur.

— Kim, ben hakikaten müminim derse, o kimse kat'iyen mümin değildir. «Kendinizi tezkiye etmeyiniz, takva üzere olanı o biliyor.» (Necm, 32) âyetine işaret ediyor.

— Mümin, temkinli ve sâkin olan kişidir. Mümin; gece, körü körüne iş gören kişi gibi olamaz, yani elinden gelen herşeyi yapan ve diline gelen herşeyi söyleyen kimse gibi değildir.

— Üç kişinin gıybet edilmesi (günah) olmaz: Hevâ ve hevesine uyan, fâsık ve zâlim devlet reisi.

— Gıybet için keffaret (olmak üzere sadaka) vermek, helâllık dilenmese dahi istiğfar üzere olmak kâfidir.

— Zavallı insan! Helâlı hesab ve haramı azab gerektiren bir âleme razı olmuştur!

— Âdem oğlu, şu üç şeyin hasretini çeke çeke can verir: Biri mal toplamaya doymamış, diğeri ümit ettiğini elde edememiş, üçüncüsü öyle bir yolculuk için gerekli olan hazırlığı yapmamış olarak. Biri: «Falan kişi can veriyor», deyince: «Öyle söyleme, zira o yetmiş senedir can veriyor. Sen, can çekişmekten kurtulup nereye varacağını düşün,» diye müdahalede bulundu.

— Yükü hafif olanlar kurtulmuş, ağır olanlar mahvolmuşlardır. Yüce Allah, dünyayı yanlarında bir vedia olarak kabul eden tâifeyi affeder. Bunlar vedi'ayı iâde ederek hafiflemiş bir halde geçip giderler.

— Buna göre akıllı ve âlim kişi odur ki, dünyasını harab eder ve harab ettiği dünyanın enkazı üzerine ahiretini inşa eder. Ahiretini harab edip de bunun enkazı üzerine dünyasını inşa etmez.

— Aziz ve celil olan Allah'ı tanıyan, ona dost, dünyayı tanıyan ona düşman olur.

— Dünyada, nefsten çok sıkı bir şekilde gem vurulmaya müstahak hiç bir binek yoktur.

— Senden sonra dünyanın nasıl olacağını seyr etmek istersen, diğerlerinin ölümünden sonra nasıl olduğuna bak.

— Vallahi de billahi de puta tapanlar, sırf dünyayı sevdikleri için ona tapmışlardır.

— Sizden evvel yaşayanlar, Kur'anı Hak'tan kendilerine gönderilen bir mektup olarak bilir, gece üzerinde düşünür ve gündüz de gereğine göre hareket ederlerdi. Siz ise sadece onu tedris diyor, ama ona göre amel etmiyorsunuz. Onun irabını ve harflerini tedris ediyor ve bu meşgaleyi (icazetnameyi) dünyevi bir mektup (ve geçim vasıtası) haline getiriyorsunuz.

— Andolsun Allah'a ki, altın ve gümüşü dost ve aziz bilen bir kimseyi izzet ve celâl sahibi Allah mutlaka zelil kılar.

— Ahmak o kimsedir ki, halkın peşine düştüğünü görünce, kat'iyyen kalb yerinde durmaz (istikamet üzerinde kalmaz.)

— Başkasına bir şey emretmek istediğin zaman, onunla önce senin amel etmen lâzım gelir.

— Başkalarının sözlerini sana taşıyan bir kimse, bilki senin sözlerini de onlara taşır.

— (Din) kardeşlerimiz, bizim nazarımızda ailemizden ve evlâdımızdan daha azizdir. Çünkü onlar din itibariyle dostlarımızdır. Bunlar ise dünya itibariyle dostlarımız, ama din itibariyle hasımlarımızdır.

— Dostlarının ve misafirlerinin önüne getirdiği yemek müstesna, kulun kendisi, anne ve babası için araştırdığı (dünyevi ve maddî) her şeyin hesabı vardır.

— Kalb huzuru ile kılınmayan bir namaz, (mükâfattan çok) cezaya (vesile olmaya) yakındır.

Huşû nedir, sorusuna: «Kalbte karar kılan ve kalb tarafından iyice benimsenen korku», diye cevap vermişti.

Dediler ki, bir adam var, yirmi senedir cemaatla namaz kılmıyor, kimse ile görüşmüyor, bir köşeye çekilip oturmuş. Hasan ona gitti ve:

— Niçin namaza gelmiyor ve halka ihtilât etmiyorsun, diye sordu. Adam:

— Beni mazur kılan bir meşgalem var, dedi. Hasan:

— Neymiş bu meşgale, dedi. Adam anlattı:

— Verdiğim hiç bir nefes yoktur ki, o esnada Haktan bana bir nimet ulaşmasın ve benden ona bir günah gitmesin. O nimetin şükrü ve bu günahın özrü ve tevbesiyle meşgulüm. Bunun üzerine Hasan dedi ki: «Böyle hareket et, zira sen benden daha iyi (halde)sin.»

Senin hiç hoş bir vaktin olmuş mudur, sorusuna, «evet» dedi ve anlattı: «Bir gün damda idim. Komşunun karısı kocasına şöyle hitab ediyordu: Elli yıl var ki, senin evinde bulunuyorum, olur olmaz işlere katlandım, kanaat ettim, soğuğa sıcağa sabrettim. Olandan

fazlasını istemedim. Aşını ve tuzunu dikkatle korudum. Senden kimseye şikâyet etmedim. Sadece bir tek şey müstesna: Üstüme birini getirmene (bir kuma ve ortak sahibi olmama) hiç dayanamam. Bütün bunlara şunun için katlanmıştım: İstiyordum ki, hep seni göreyim, sen ise benden başkasını görme. Bugün başka birisine iltifat ettiğini gördüm. İşte şimdi gidip İmamü'l-Müslimin'in (H. Basrî'nin) eteğine sarılıp seni rezil edeceğim!

Hasan diyor ki, bu sözleri işitince hoş bir an yaşadım, gözlerimden yaşlar aktı. Bunun bir benzerini Kur'an'da bulmak istedim. Şu ayeti buldum: «Allah, ortak koşmak müstesna dilediği kimselerin dilediği günahlarını affeder.» (Nisa, 48) Yani kulum, senin bütün günahlarını bağışladım. Ama hatırının köşesinden diğer birine meyl ederek O aziz ve Celil Allah'a şirk koşarsan, seni hiç affetmem!»

Naklederler ki, biri ona:

— Nasılsın, dedi.

— Denizde gemileri parçalanan ve herbiri bir parça üzerinde kalan yolcuların hâli nasıl olur, diye sordu.

— Çok zor, dediler.

— İşte benim halim de öyle! dedi.

Naklederler ki, bir bayram günü güle oynaya eğlenen bir topluluğa uğradı ve dedi ki:

— Şaşarım o kimselere ki, hallerinin hakikatından haberdar olmadıkları halde gülmektedirler!

Naklederler ki, kabristanda ekmek yiyen birini gördü ve: «Bu münafıktır», dedi. Niçin? diye sorulunca, çünkü dedi, şu ölülerin arasında iştahı kabaran bir kimseye insanın: «Galiba ahirete ve ölüme imanı yoktur», diyeceği geliyor ve bu münafıklık alâmetidir.

Şöyle niyazda bulunduğu nakledilir: «İlâhî! Bana nimet verdin, şükretmedim. Üzerime belâ gönderdin, sabr etmedim; şükretmediğim için verdiğin nimeti geri almadın, sabretmediğim için belâyı daim kılmadın. İlâhî! Senden, lûtuftan başka ne gelir?»

Hayatında hiç gülmemişti ama ölümü yaklaştığı zaman güldü ve: «Hangi günah» dedi ve ruhunu teslim etti. Bir pir onu rüyasında gördü ve: «Hal-i hayatında hiç gülmemiştin, can çekişirken o ne hal idi», diye sordu. Şöyle dedi: «Yâ Meleku'l-mevt! Onu sıkı tut, bir günahı kaldı!» diye bir ses işitmiş ve bundan hasıl olan sevinç sebebiyle gülmüş ve: «Hangi günah», diyerek can vermiştim. Büyüklerden biri, O'nun vefat ettiği gece rüyasında semaların kapılarının açıldığını ve: «Hüda kendisinden hoşnud olduğu halde Hasan-i Basrî, Hüda'ya vasıl olmuştur», diye bir tellalın ilân verdiğini işitmişti, vesselâm.

MÂLİK B. DİNÂR BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Hidayette mütemekkin, velayette mütevekkil, sıddıkların önderi, din yolunun rehberi Sultan-ı Tayyâr Mâlik-i Dinâr (r.a. v. 131.), Hasan Basrî'nin dostu olup bu tâifenin büyüklerinden bulunuyordu. Doğduğu zaman pederi köle idi. Gerçi bende-zâde idi ama, iki cihandan âzâde idi. Kerâmetleri meşhur, riyazetleri mezkurdur. Babasının adı Dînâr idi. Biri anlatıyordu: Mâlik denizde yolculuk yapıyordu, deryanın ortasına varınca, geminin ücretini istediler. Mâlik: «Param yok», dedi. Kendinden geçene kadar dayak attılar. Aklı başına gelince, tekrar gelip ücret istediler, yine: «Yok», deyince bir daha dövdüler ve:

— Elini ayağını bağlar seni denize atarız, dediler. Bu esnada denizde balıklar zuhur etti. Herbirinin ağzında bir dinâr vardı. Mâlik elini uzatıp bir dinar aldı ve onlara verdi. Onlar, bu manzarayı görünce ayağına kapandılar ama o ayağını gemiden dışarıya attı, suyun üzerine bastı, yürüdü ve gözden kayb oldu. İşte bundan dolayı ona: «Dînâr», ismi verilmişti. (1)

Tevbesinin sebebi şu idi: Gayet güzel ve çok zengindi. Şam'da ikâmet ederdi. Muaviye tarafından inşa ettirilmiş olan Dımeşk camiinde itikafa çekilmişti. Caminin vakıfları çoktu. Mâlik «Bu caminin mütevelliliğini bana verirler», diye tamah ediyordu. Bu sebeple bu camide itikafa çekilmiş bulunuyordu. Bir sene sürekli olarak ibadet etti. Herkes onu namazda görürdü. O ise kendi kendine: «Sen münafıksın!» diyordu. Bir sene sonra temaşa için dışarı çıktı. Çalgı

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, II, 357; Sıfatu's-Safve, III, 273; İbn Hallikân, IV, 139; Şa'rânî, I, 37; Münavî, I, 154; Hücvirî, I, 298; Tehzibu't-Tehzib, I, 14; GAS. I, 634

ile meşguldü, arkadaşları da uyumuşlardı. Çalmakta olduğu rebâb'tan: «Yâ Mâlik! Sana ne hal oldu ki, tevbe etmiyorsun» diye bir ses geldi. Bunu işitince doğru camiye gitti, hayrette kalmıştı, içinden: «İzzet ve celâl sahibi Allah'a bir sene riya ve nifak hali içinde ibadet ettim, bundan böyle ihlasla ibadet edeceğim, utanıyorum», diyordu. O gece hulus-i kalble ibadet etti. Ertesi gün camiye gelen bazı kişiler: «Bu caminin tamire muhtaç yerleri olduğunu görüyoruz, bu işlere nezaret edecek mütevelli lâzımdır», diye konuştular ve Mâlik üzerinde ittifak ederek: «Bu işe ondan daha lâyık olan yoktur», dediler. Yanına vardıklarında namaz kılıyordu, sabr ettiler, namazı bitirince: «Şu vakfın mütevelliliğini kabul etmen için ricaya geldik», dediler. Mâlik (dua için ellerini semaya kaldırarak) dedi ki:

— Yâ İlâhi! Bir seneden beri sana mürâî olarak ibadet ettim, kimse başını kaldırıp da yüzüme bakmadı. Şimdi gönlümü sana verdim ve yakînimi sıhhatli hale getirdim, böyle şeyler istemem, diye. Fakat yirmi kişi gönderdin. İzzetine and olsun ki istemem!

Bundan sonra Mâlik camiden çıktı, amele yöneldi, kendini mücahedeye verdi. Derler ki, o sıralarda Basra'da bulunan servet sahibi bir zat ölmüş, geriye de çok miktarda mal ve gayet güzel bir kız bırakmıştı. Bu kız Sâbit Bünânî'nin yanına geldi ve:

— Taat işinde bana yardımcı olması için Mâlik'in karısı olmak istiyorum, dedi. Sâbit, meseleyi Mâlik'le konuştu. Mâlik dedi ki: «Ben dünyayı üç talâkla boşamışım; kadın da dünya cümlesindendir. Üç talâkla boşanan birini tekrar nikâhlamak mümkün değildir.»

Naklederler ki, Mâlik bir duvarın gölgesinde uyuyor, ağzında bir nergis dalı bulunan bir yılan, bu dalı sallayarak onu serinletiyordu!

Şöyle dediği nakledilir: Yıllardan beri gazâya gitme arzusunu taşırdım. Rum diyarında harb vaki olduğu gün tesadüfen ateşli bir hastalığa yakalandım ve gazaya gitmeye imkân bulamadım, kendi kendime; «Ey Bedenim! Eğer senin Allah katında bir değerin olsaydı, şu hummalı hastalığa yakalanmazdın!» diye diye uyudum. Gördüğüm rüyada hâtiften gelen bir ses: «Şayet sen bugün harb yapmış olsaydın esir düşecektin, sana domuz eti vereceklerdi, domuz eti yeyince de kâfir olacaktın. Bu humma senin için (Hak'tan gönderilen) muazzam bir hediye oldu, dedi. Mâlik diyor ki; Bunun üzerine uykudan uyandım ve Allah'a şükrettim.

Naklederler ki, Mâlik bir kere bir dehrî ile münazaraya tutuşmuştu. Münakaşaları uzayıp gitti. Herbiri: «Hak üzere olan benim», diyorlardı. Nihayet, her ikisi de ellerini yekdiğerine bağlayıp ateşe sokmak üzere anlaştılar. Hangisinin eli yanarsa, onun dâvası batıl sayılacaktı. Bu şekilde hareket ettiler ama hiçbiri yanmadı ve ateş söndü gitti, o vakit:

— Bunların her ikisi de hak üzere, denilmişti. Canı sıkılan Mâlik evine gidip alnını toprağa koyarak, «yetmiş yıldır ki, iman sahasına ayak basmış bulunuyorum, en sonunda bir zındıkla eşit bir durumda kaldım,» diye müracaatta bulundu. Hâtiften şöyle bir ses işitti: «Senin elinin, zındıkın elini himaye ettiğini bilmiyor musun? Şayet o zındık elini yalnız olarak ateşe soksaydı, ne olurdu, görecektin!»

Mâlik'in şöyle dediği nakledilir: Bir zamanlar şiddetli bir hastalığa yakalanmıştım, öyle ki yaşama ümidini bile kaybetmiştim. Biraz iyi olunca, ihtiyaç duyduğum bir şey için binbir güçlükle pazara kadar gidebildim. Birden şehrin emiri ortaya çıktı. Çavuşlar: «Savulun!» diye haykırıyorlardı. Kuvvetim olmadığı için ağır yürüyordum. Biri çıkageldi ve bana bir kamçı vurdu: «Allah o elini kırsın!» dedim. Ertesi gün adamı eli kesik olarak gördüm.

Naklederler ki, Mâlik'e komşuluk yapan müfsid bir genç vardı. Mâlik devamlı olarak ondan ezâ görür, ben değil, başkası şikayetçi olsun, diyerek sabr ederdi. Nihayet ondan eziyet gören bir topluluk şikayet için Mâlik'in yanına gittiler. Mâlik kalkıp o gencin yanına gitti. Genç gayet zorba biriydi. Mâlik'e: «Ben padişahın adamıyım. Hiç bir kimse benim hareketlerime engel olamaz», dedi. Mâlik:

— Seni gider padişaha şikayet ederim, deyince genç:

— Padişah daima benim rızamı dikkate alır, her ne söyler ve yaparsam o buna razı olur, dedi. Mâlik:

— Eğer sultan'a söz dinletemezsek, Rahman'a söyleyebiliriz, dedi. Genç:

— O beni yakalamayacak kadar kerem sahibidir, dedi. Mâlik diyor ki: Çaresiz kaldım ve yanından ayrılıp gittim. Aradan bir kaç gün geçti, ama gencin çıkardığı fesad da haddı aşmıştı. Halk bir kere daha teşebbüse geçip yanıma geldiler. Artık onu edeblendirmeye azmettim, yolda giderken:

— Dostumuzdan el çek! diye bir ses işittim, taaccub ettim ve gencin yanına vardım. Genç:

— Yine mi geldin? dedi.

— Bu sefer işitmiş olduğum bir sesten sana bahsetmek için geldim, dedim, (ve hâdiseyi anlattım.) Bunun üzerine genç dedi ki: «Madem ki hal budur. Sahib olduğum her şeyi onun uğruna vereceğim, dostum neden razı olursa, hep ona tâlib olacağım ve ben biliyorum ki, dostun rızası taattadır. Tevbe ediyorum, bir daha ona âsi olmayacağım». Sonra genç mal ve mülk namına sahib olduğu her şeyi tasadduk ederek yola çıkıp gitti. Bir daha onu hiç kimse görmedi. Mâlik anlatıyor: Bir müddet sonra bu genci Mekke'de gördüm, çöp gibi olmuş, canı da dudağına gelmişti. Şöyle diyordu: «O, bize dos-

tumuz, demiş dost (diyarın) a gitmiş bulunuyoruz!» Bu sözü söyledi ve ruhunu teslim etti.

Naklederler ki, Mâlik bir zamanlar icarla bir ev tuttu, ev komşusu bir yahudi idi. Mâlik'in evinin mihrabı, (kıblesi ve cephesi) yahudinin evinden yana idi. Bu yahudi evinin önünde helâ yapmış. Pisliğini buraya yapıyor, sonra da bunu Mâlik'in evine atarak cephesini pisletiyordu. Bir gün yahudi, Mâlik'in evine geldi ve:

— Sen bu helâdan rahatsız olmuyor musun?

— Evet, oluyorum, ama yıkıyor ve temizliyorum.

— Bu sıkıntıya niçin katlanıyorsun? Bu gayzı ve hışmı kimin hatırı için tutuyorsun?

— Hak Tealâ'nın rızası için. Zira şöyle ferman buyurmuş: «Ve öfkelerini yutup insanları affedenler.» (Al-i İmran, 134).

— Ne iyi bir din ki, Allah'ın dostu Allah'ın düşmanının verdiği eziyete böylece katlanmakta, asla feryad basmamakta, bu biçimde sabredip kimseye söylememekte! Yahudi bunları söyledi ve derhal müslüman oldu.

Naklederler ki, yıllar geçmiş ama Mâlik hiç tatlı ve ekşi namına hiç bir şey yememişti. Her gece ekmekçi dükkânına gider, ekmek satın alır, orucunu açar ve sıcak ekmek yerdi. Bir ara hastalandı, gönlüne et arzusu düştü, ama sabretti. İş haddi aşıp arzuusna dayanamaz bir noktaya ulaşınca kasab dükkanına gitti, üç adet paça satın aldı. Yenine koyup oradan uzaklaştı. Kasab: «Acaba ne yapacak» diye gözetlemek için çırağını onun peşine taktı. Çırak diyor ki: Boş ve ıssız bir yere varınca, paçaları yeninden çıkardı, üç kere öptü ve:

— Ey nesf! Sana bundan fazla bir şey ulaşmayacak! dedi, sonra o ekmeği ve paçaları bir fakire verdi ve:

— Ey benim zayıf bedenim! Seni soktuğum bütün bu sıkıntılar, sana olan düşmanlığımdan değildir. Lâkin (bu fâni âlemde) bir kaç gün sabr et, ola ki, şu mihnetler nihayet bulur ve zevale ermeyecek bir nimete konarsın, dedi.

Mâlik demiş ki: «Her kim kırk gün et yemezse, onun aklı eksilir», sözünün mânası nedir, bilmiyorum. Ben yirmi yıl var ki, asla et yemedim ve her gün aklım da artmaktadır.

Naklederler ki, Basra'da bulunduğu kırk yıl zarfında hiç hurma yememişti. Hurma mevsimi geldiğinde:

— Ey Basralı'lar! (hurma yemediğim için) karnımda hiç bir eksiklik olmadı. Hergün hurma yediğiniz için de sizin karnınızda hiç bir şey artmadı, derdi. Tam kırk sene geçince, nefsinde hurma yeme arzusu zuhur etti. O ise bu arzuya karşı çıkıyordu. Derken bir gece hâtiften:

— Hurma ye ve nefsi kayddan kurtar! diye bir avâz işitti. Nefsine :

— Eğer ne gece ne de gündüz hiç bir şey yememek şartıyle bir hafta oruç tutarsan, senin bu arzunu yerine getireceğim, dedi. Nefsi buna razı oldu ve oruç tuttu. Mâlik hurma satın alarak yemek için camiye gitti. Orada bulunan küçük bir oğlan :

— Aaaa! Bir yahudi camie girmiş ve hurma yiyor, diye âvâz âvâz bağırdı.

— Yahudinin camide ne işi var? diyen, oğlanın babası eline bir değnek alarak içeri girdi, değneği vuracağı sırada onu gördü ve Mâlik olduğunu anladı. Ayaklarına kapandı, özür diledi ve :

— Üstad beni mazur gör, gündüzleri mahallemizde yahudilerden başka yiyen olmaz. Sen gelip de bir şey yeyince, oğlan seni yahudi sandı. Onu affet. Zira o küçük seni tanıyamadı, dedi. Mâlik dedi ki :

— İlâhi! Henüz hurma yemediğim halde adımı yahudi koydun, şayet yiyecek olsam demek ki adımı kâfire çıkaracaksın. İzzetine and olsun ki asla hurma yemeyeceğim!

Naklederler ki, Basra'da bir yangın çıkmıştı. Mâlik âsâsını ve na'linlerini alarak yüksek bir yere çıktı, oradan şehre baktı, halk meşakkat içinde yorgun argın düşmüştü, kimi yanıyor, kimi kaçıyor, kimi de eşyasını kurtarmaya çalışıyordu. Bu manzara karşısında Mâlik şöyle dedi :

— Yükü hafif olanlar kurtuldu, ağır olanlar bahvoldu!

Bir kere hasta ziyaretine giden Mâlik diyor ki : Baktım, hastanın eceli yakın, kendisine kelime-i şehadet arz ettim, ama ne kadar çabaladıysam da söylemedi. Durmadan : «On, onbir», diyordu. Sonra :

— Ey üstad, önümde ateşten bir dağ var! Ne zaman şehadet kelimesini söylemeye kasd etsem, bu ateş bana hücum ediyor, dedi. Mâlik diyor ki, «bunun üzerine mesleğini sordum.», Malını ribâya verir, faizini yer, ölçü ve tartıda hile yapardı, dediler.

Ca'fer (veya Hafs) b. Süleyman (v. 133) anlatıyor :

— Mâlik'le Mekke'de bulunuyordum. Lebbeyk Allahümme Lebbeyk, (Buyur Mevlâm, huzuruna geldim, emrine amadeyim) diye telbiye getirmeye başlayınca, kendinden geçerek yere yığılıverdi. Aklı başına gelince, ne oldu, diye sordum. Dedi ki : «Lâ-Lebbeyk ve Lâ-Sa'deyk!» (senin duana icabet etmiyorum, niyazını reddediyorum) diye cevap gelecek diye korktum!

Naklederler ki : «Sadece sana ibadet eder, ancak ve ancak senden yardım isteriz» (Fatiha suresi) âyetini okuyunca, hüngür hüngür ağladı, sonra dedi ki : «Şayet bu âyet Ulu ve Yüce Allah'ın kitabında bulunmasaydı ve bunu okumak emredilmemiş olsaydı, onu

asla okumazdım. Bununla şunu kasdediyorum: «Sadece sana tapıyorum, diyorum ama yakînen biliyorum ki kendime tapıyorum!». «Ancak ve ancak senden yardım istiyorum,» diyorum ama onun bunun kapısına gidiyorum, şükr ve şikayetimi herkese arz ediyorum.»

Naklederler ki, bütün geceleri sabaha kadar uyanık olarak geçirirdi. Bir gece kızı ona:

— Babacığım! Ne olur bir lahza istirahat et, dedi. Yavrucuğum, dedi. Baban bir gece baskınına uğrayıp kahr ve mahv olmaktan korkmakta ve olmaya ki, başıma bir devlet kuşu konar da ben o esnada uyur halde bulunurum, diye kaygılanmaktadır.

— Nasılsın? diye sorduklarında: Nasıl olacağım, Ulu ve Yüce Allah'ın nimetini yiyor ama şeytanın sözünü tutuyorum, demişti.

Caminin kapısına biri gelip de:

— İçinizde en fenanız hangisi ise dışarı çıksın! diye bağırsa, benden başka kimse dışarıya çıkmazdı.

Abdullah b. Mübarek bu sözü işitince:

— Mâlik'in büyüklüğü bundandır, demişti.

Bu sözün doğruluğu şu rivayetten de belli olmaktadır:

Bir zamanlar kadının biri Mâlik'e: «Ey Mürâî!» diye hitap etmişti, o da: «Yirmi senedir ki kimse beni (kendime has olan) adla çağırmamıştı, kim olduğumu sen iyi bildin, diye cevap vermişti.

— Halkı tanıdığımdan beri, ha övmüşler ha yermişler hiç korkum yoktur. Çünkü daima övenleri de yerenleri de ifratta görmüşümdür. Yani bir kimse herhangi bir konuda aşırı giderse zaten ona göre bir hesap yapamazsın. Bu yüzden onun sözlerine hiç kulak asma!

— Din bakımından sana faydası dokunmayan arkadaşın sohbetini defet gitsin!

— Zamâne halkının dostluğunu pazar (lokanta) yemeği gibi buldum. Rengi güzel, tadı hoş değil!

— Şu cadıdan, yani dünyadan sakının! Çünkü âlimlerin kalblerini büyülemiş ve kendine bağlamıştır.

— Bir kimse halvette oturmaktan ve Allah Tealâ'ya münacaat etmekten çok, oturup halkla konuşmayı arzu ediyorsa, o kimsenin ilmi az, kalbi kördür ve ömrü de ziyandadır.

— Buna göre amellerin en sevimlisi ihlastır.

Hak Tealâ Mûsa'ya (a.s.) vahyetti ki: «Demirden bir âsâ, iki nalin yap, yer yüzünde dolaşarak eserleri ve ibretâmiz şeyleri ara. Nimetleri ve hikmetleri seyr et, âsâ parçalanana kadar, nalinler eskiye-

ne kadar buna devam et.» Yani sabretmek lazımdır. Çünkü bu din metindir, onun dahilinde rıfk ile hareket et.

Hak Teala'nın: «Size şevk verdik, ama siz iştiyak duymadınız, sizin için Semâ yaptık ama siz raks etmediniz,» diye buyurduğu Tevrat'ta kaydedilmiştir.

Semavî kitablardan birinde okumuştum: «Hak Teala Muhammed (s.a.s.) Ümmetine iki şey vermiştir ki, bunları ne Cebrail'e, ne de Mikail'e vermişti. Biri şu: «Beni zikrediniz, sizi zikredeyim», (Bakara, 152) Diğeri de şu: «Beni davet ediniz, size icabet edeyim.» (Gâfir, 60)

Hak Teala'nın: «Ey Sıddıklar! Dünyada beni zikretme nimetiyle nimetleniniz. Zira benim zikrim dünyada muazzam bir nimetdir. Ahiretteki sonsuz hazineyi de yine dünyada iken yaptığınız zikrimle bulunuz», şeklinde hitab etmekte olduğunu Tevrat'ta okumuştum.

Hak Teala, Semavî kitaplardan birinde buyurmuştur ki:

— Dünyayı seven bir âlime yapacağım en ehven şey, zikir ve münacaat zevkini gönlünden söküp atmaktır.

— Dünyevî arzular peşinde koşan bir kimsenin peşinden koşmaktan şeytan vazgeçer. (Zira bu belâ ona yeter.)

Ömrünün sonunda, kendisinden nasihat isteyen birisine: Necâta ermek istersen, her işte, her vakit yapılana rıza göster. Zira senin işini yapan O'dur, demişti.

Vefatı vâki olunca, büyüklerden biri onu rüyada gördü ve:

— İzzet ve Celâl sahibi Allah sana nasıl muamele etti, dedi. Şöyle cevap verdi:

— Bütün o günahlarımla birlikte Aziz ve Celil Allah'ı gördüm. Allah, hakkında beslediğim ve huzuruna götürdüğüm hüsnüzan sebebiyle günahların hepsini sildi.

Diğer büyük bir zat rüyasında kıyametin koptuğunu, Mâlik b. Dînâr ile Muhammed b. Vâsi'in Cennete doğru gitmekte olduklarını gördü. Bu zat diyor ki: «Hangisinin daha önde yürüdüğünü görmek için dikkat ettim. Mâlik daha önde gidiyordu. Hayret! Muhammed b. Vâsi ondan daha âlim ve daha kâmildir, dedim. Dediler ki: Evet, öyle ama Muhammed b. Vâsi'in dünyada iken iki gömleği, Mâlik b. Dînâr'ın ise sadece bir tane gömleği vardı. İşte bu fark ondandır. Yani o gömleğin (hesabını verip) uhdesinden kurtulana kadar sabr et, (deyip onu beklettiler) vesselâm.

MUHAMMED B. VÂSİ' BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Mukaddem zâhid, muazzam âbid, âmil, âlim, kâmil, ârif, kanaatkâr zengin Muhammed b. Vâsi', (r.a. v - 127) vaktinde bir eşi daha yoktu. Bir çok tabiinin hizmetinde bulundu, eski şeyhlere yetişti. Şeriatta ve tasavvufta büyük bir hazzı vardı. Rizayatta öyle idi ki, kuru ekmeği suda ıslatarak yer ve «Bununla kanaat eden bir kimse halka muhtaç olmaz», derdi. (1)

Münacatında şöyle demişti «İlâhi! Dostlarına yaraşırcasına beni aç ve uryan bırak. Acaba o makamı ne ile bulurum ki, halim dostlarının hali gibi olsun?»

Bazan gayet aç olduğundan arkadaşlarını alarak Hasan-ı Basri'nin evine gelir ve orada ne bulursa yerdi. Hasan gelince buna sevinir ve:

— Ne mutlu o kimseye ki, sabahleyin aç kalkar, akşamleyin aç yatar ve bu halde iken İzzet ve Celâl sahibi Allah'tan hoşnud olur! derdi.

Bir gün kendisinden tavsiye isteyen birisine: «Dünya ve ahiret padişahı olmanı tavsiye ederim,» dedi. Adam: «Ama bu nasıl olur,» deyince, anlattı:

— Dünyada zâhid ol, yani hiç bir kimseden bir şey umma, bütün halkı muhtaç olarak gör, mutlaka zengin ve padişah olursun! Her kim böyle yaparsa hem dünya, hem de ahiret padişahı olur.

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Şa'rânî, I, 36; İbn Kuteybe, Maarif, s. 209, Safuyiddin Ahmed b. Abdillah, Hülasatu Tahzibi'l-Kemal, s. 31; Münâvî, I, 161; Sıfatu's-Safve, III, 266; Hilye, II, 345

Bir gün Mâlik b. Dînâr'a : «Halka karşı dili muhafaza etmek, altını ve gümüşü muhafaza etmekten çok daha zor!» demişti.

Bir gün, üzerinde softan bir elbise olduğu halde Kuteybe b. Müslim'in (v' 96) yanına geldi. Kuteybe :

— Niçin sof giydin? diye sordu. O, sustu. «Neden cevap vermiyorsun, dedi. Bu sefer konuştu. «Zühdümden bu elbiseyi giydim, diyeceğim ama kendimi meth etmiş olacağım. Fakirlikten giydim, desem, o vakitte aziz ve Çelil Allah'tan şikayet etmiş olacağım!»

Bir gün oğlunu şen ve şakrak olarak görünce, ona dedi ki : «Kim olduğunu hiç biliyor musun? Anneni yirmi dirheme satın almıştım! Senin pederin olan ben ise, müslümanlar arasında daha beteri bulunmayan birisiyim. Şu halde sendeki şu şakraklık ve şaklabanlık neden?»

— Nasılsın, diye sorduklarında, dedi ki : «Ömrü eksilen, ama günahı artan bir kimsenin hali nasıl olur?»

Marifet'te : «Hiç bir şey görmedim ki, Allah Teâlâ'yı o şeyde görmüş olmayayım», sözünü söyleyebilecek bir halde idi.

— Allah'ı tanıdın mı, onun hakkında marifetin var mı?, diye sorduklarında, bir müddet başını önüne eğdi ve sonra : «Onu tanıyan bir kimsenin sözü az, düşünmesi devamlı olur» dedi.

— Allah Teâlâ'nın, marifetiyle aziz kıldığı bir kimseye yaraşan, asla onu müşahede etmeyi bırakıp başka bir şeye bakmamak ve hiç bir şeyi ona tercih etmemektedir.

— Allah korkusundan hâlî olmayacağını ümit etmedikçe, bir sâdık asla sâdık olamaz. Yani bir kimsenin havf hali reca haline müsavi olmalıdır ki, hakîkî manada Sâdık ve mümin olabilsin, vesselâm.

* * *

Kaza ve keder hakkında ne buyurursun sorusuna :

— Allah yarın kıyamet günü kaza kader nedir, diye sana bir soru sormayacak. Lâkin neler yaptın, diye soracak, diye cevap verdi. (Münavî, 1-161.)

Kader hakkında ne dersin, diyen birisine : «Senin komşuların mezardakilerdir, bırak kaderi de onlar hakkında düşün, bu düşünce meşguliyet olarak sana yeter, demişti. (Münavî, 1-161.)

— Bir kul kalbiyle Allah'a teveccüh ederse, Allah bütün müminlerin kalblerini ota tevcih eder.

— Günahın kokusu olsaydı, o kadar pis koku saçardım ki, hiç biriniz bana yaklaşamazdınız.

— Allah için nefsine hışm edeni, Allah kendi hışmından emin kılar.

— Az yiyen anlar, anlatır; saf ve rakik olur; çok yiyen ağırlaşır, istediklerinin çoğundan geri kalır.

— Bezgin kişinin dostu olmaz, hasedci zengin olmaz, görüşünü beğenenin tavsiyesinden sakın, zira bu tavsiye makbul değildir.

— Kalbten çıkan zikir kalbe tesir eder.

Bana dua et, diyen birine «Kapında, bana zulm ettin, diyen bunca kişi varken duamı ne yapacaksın? Zulmetme, duama ihtiyacın kalmaz,» demişti. (Münavî, 1-161.)

HABÎB ACEMÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Gayret ve kıskanma kubbesinin velisi, vahdet perdesinin saf-derûnu, sıdk ve himmet sahibi, şeksiz bir yakînin mâliki, ıssız ve kimsesiz yerlerin münzevişi, Fakir-i ademî Habib-i Acemî (r.a. v - 130), Sıdk sahibi olup şümüllü riyazetleri ve kerametleri vardı. İlk zamanlarda Basra'da murabahacılık yapan bir sermayedâr idi. (2)

Hergün borç tahsil etmeye çıkardı, şayet para alarak borcunu tahsil ederse ne a'lâ, aksi halde ayak kirası alır ve bununla da o günün rızkını temin ederdi. Derken bir gün borç tahsil etmeye gitti, ama aradığı şahsı evinde bulamadı. Borçlunun karısı:

— Sana verecek bir şeyim voktur, sadece bayatlamış bir hayvan boynu kalmıştır, istersen (buraya kadar gelerek emek sarf ettiğin için sana) onu verelim, dedi. Habib teklifi kabul etti. Onu alarak evine getirdi, karısına: «Kazanı ocağa koy,» diye emr etti. Karısı, «Ekmek ve odun yok» deyince, «Gider aynı hile ile ekmek ve odun da getiririm,» dedi. Gitti. Aynı usulle aldı ve getirdi. Kadın da yemeği yaptı. Derken bir dilencinin sesi duyuldu. Habib dilenciye: «Bunca zamandan beri sana o kadar şey veriyoruz, sen zengin olmadın, ama biz fakir oluyoruz,» diye sert bir şekilde bağırdı. Dilenci ümitsiz olarak geri dönüp gitti. Yemek getirmek üzere kazanın başına gelen kadın, kazandaki yemeğin kan kesildiğini görünce korktu. Habîb'e:

— Gel, gör, o dilenciye bağırmanın uğursuzluğu yüzünden ne olmuş, diye seslendi. Bu hali gören Habib'in gönlüne ateş düştü, yap-

(2) Hal tercümesi için bkz: Hilye, VI, 149; Hücvirî, s. 297; Sıfatu's-Safve, III, 316; Münâvî, I, 100

tığına pişman oldu. Ertesi gün yine dışarı çıktı. Maksadı borçlularını bulup alacağını tahsil etmek ve artık bundan böyle faize para vermemekti. Günlerden cuma günü idi. Hasan Basrî'nin meclisine gitmeye karar vermişti. Habib, yolda oyun oynayan çocukların yanından geçerken; çocuklar: «Uzaklaşınız, ta ki ribâ-hor Habib'in ayağının tozu bize dokunmasın, eğer dokunursa onun gibi bedbaht oluruz», diye biribirlerini uyardılar. Bu söz Habib'in çok gücüne gitti. Gitti, Hasan Basrî'nin meclisinde Tevbe etti. Onun vaazı muazzam bir şekilde kalbine tesir etti. Aklı başından gitti. Vaaz meclisinden dışarı çıkınca, bir alacaklısını gördü, adam ondan kaçmak istiyordu. Bu hali gören Habib:

— Kaçma, kaçma! Şimdiye kadar senin benden kaçman gerekiyordu, artık bundan böyle benim senden kaçmam gerekiyor, dedi.

Geri döndüğü zaman çocuklar hâlâ yolda bulunuyorlardı. Onu görünce, bu sefer de:

— Savulun, bizim tozumuz tevbekâr Habib'e bulaşmasın, bulaşırsa Hakk'a âsi oluruz, diye birbirini uyardılar. Bunun üzerine Habib:

— İlâhî! Seninle sulh yaptığım şu bir saat içinde, adımı iyi olarak ilan edip gönüllerin davulunu benim için çaldırdın, diye niyazda bulundu. Sonra: «Kimin Habib'e bir şey vermesi gerekiyorsa, gelsin, senedini de getirsin,» diye ilan verdi. Borçluların hepsi toplandı, birikmiş olan malların cümlesini, (ana parasıyle birlikte faizlerini mahalline) sarfetti, senedleri de iade etti. Hatta elinde hiç bir şey kalmadı. Biri geldi, (bana da vermen gerekir diye) davâda bulundu, Verecek bir şeyi olmadığı için ona karısının çarşafını verdi, başka biri daha davâda bulundu, ona da sırtına giydiği gömleği çıkarıp verdi ve çıplak kaldı.

Fırat nehrinin kenarında yaptığı bir savmaada ibadetle meşgul oluyor, gündüzleri gidip Hasan-ı Basrî'den ilim tahsil ediyor ve bütün geceleri tamamıyle ibadet yaparak geçiriyordu. Ona Kur'an'ı okumayı beceremediği için «Acemî» (Gayr-i Arab) demişlerdi. Bir müddet geçtikten sonra karısı nafakasız kalınca: «Ev için erzak lazım,» dedi. Habib gündüzün yine zaviyesine gitti ve ibadetle meşgul oldu. Akşamleyin tekrar evine döndü. Karısı:

— Bir şey getirmedin mi? diye sorunca, Habib:

— Benim, işinde çalışmış olduğum Zât kerimdir, kerem sahibi olduğu için ondan bir şey istemeye utandım. Vakti gelince bizzat kendisi verecektir. Ücreti on günden on güne vermekte olduğunu söylüyor, dedi. Sonra ibadete koyuldu. On günlük süre doldu. Onuncu gün: Bu gece eve ne götüreyim, diye endişelenmeye başladı. Bu

düşünce ile evin yolunu tuttu. Hak Teâlâ evine üç hammal, ayyüzlü bir oğlan gönderdi. Hammalın biri bir yük yağ, diğeri bir yük bal, üçüncüsü bir yük et, ve ayyüzlü oğlan da içinde üç yüz dirhem bulunan bir kese getirmişlerdi. Oğlan, Habib'in karısına:

— Bunları (Habib'in işinde çalışmakta oluğu) iş veren göndermiştir. Ayrıca diyorki, Habib'e söyle, o işini artırırsa, biz de ücretimizi arttırırız,» dedi ve bunu söyler söylemez geçip gitti. Akşam olunca, Habib düşüne taşına üzgün bir şekilde eve geldi, pişen yemeklerin kokusunu aldı, karısı kendisini karşıladı ve dedi ki:

— Kimin işinde çalışıyorsan, onun işini görmeye devam et, zira O, kerem ve şefkat sahibi, iyi bir iş verendir. Bu gün şu kadar gıda maddesi gönderdi. Ayrıca da: «Habib'e söyle, işini arttırırsa, biz de ücretini arttırırız,» diye haber yollamış,» diye haber salmış.»

Bunun üzerine Habib:

— Acaib şey! On gün çalıştım, bana bu iyiliği yaptı, eğer daha fazla çalışırsam acaba ne yapar, bilemiyorum!» dedi. Sonra dünyadan tamamıyle yüz çevirerek Hakk'a teveccüh etti. En nihayet, duası makbul büyüklerden biri oldu.

Bir gün Habib'e bir kadın geldi, hüngür hüngür ağladı ve:

— Çocuğumu kaybettim. Ondan ayrı kalmaya takatım kalmadı. Allah için dua et de bu duanın bereketine çocuğum geri gelsin!, diye yalvardı. Habib:

— Hiç paran var mı, diye sordu, kadın:

— İki akçem var, dedi. Habib bu parayı alarak fakirlere dağıttı, dua etti ve kadına da:

— Var git, oğlun sana gelir, dedi. Kadın henüz evine gelmeden oğlu evine gelmişti.

— Ey yavrucuğum halin nedir, başından geçeni anlat!

— Kirmân'da bulnuyordum. Üstadım beni et almak için pazara göndermişti. Eti satın aldım. Bu sırada bir rüzgar çıktı, beni kaptı, tam bu esnada: «Ey rüzgar, Habib'in duası yüzüsuyu hürmetine ve verilmiş olan iki akçe sadakanın bereketine onu evine iade et,» diye bir âvâz işittim!

Eğer biri çıkar da: «Rüzgar onu nasıl getirdi?», derse, ona de ki: Süleyman'ın (a.s.) Şadırvanını, bir aylık mesafeden bir günde götürdüğü ve Belkis'ın tahtını göz açıp kapayıncaya kadar Süleyman'a (a.s.) ulaştırdığı gibi.

Naklederler ki (Habib'i, Terviye günü Basra'da, arafe günü Arafat'ta görmüşlerdi. Vaktiyle Basra'da büyük bir kıtlık olmuştu. Habib, çok miktarda veresiye gıda maddesi almış, cümlesini fakir fu-

karaya dağıtmıştı. Sonra bir kese dikip yastığının altına koymuştu. Alacaklılar para istemeye geldiklerinde bu keseyi çıkarır, kesenin para ile dolu olduğu görülürdü. Borçlarını bu para ile öderdi.

Basra'da yolların ayrıldığı noktada bir evi vardı. Daima giyindiği bir abası bulunuyordu. Bir zamanlar taharete giderken abasını köşe başına bırakıvermişti. Oradan uğrayan Hasan Basrî abayı görmüş: «Habib Acemî buradan geçti, bu onun olmalı, biri alıp götürmesin», diye, Habib gelene kadar orada durup beklemişti. Habib gelip te bu manzarayı görünce:

— Ey müslümanların imamı, burada niçin bekliyorsun?, diye sordu, O da:

— Ey Habib, bilmez misin ki, abayı yolların ayrım noktasına koymak uygun olmaz, zira alıp götürürler, onu buraya bırakırken kime itimad ettin?, dedi. Habib, «Abayı muhafaza edersin, diye seni buraya göndermiş olan Zât'a itimat ettim», diye cevap verdi.

Naklederler ki, Hasan Basrî bir gün Habib'in yanına geldi, Habib bir parça tuzla birlikte bir arpa aşı getirip, Hasan'ın önüne koydu. Hasan bunu yiyorken kapıdan bir dilenci sesi geldi. Habib aşı Hasan'ın önünden kaldırıp dilenciye verdi. Bunun üzerine Hasan dedi ki:

— Sen sâlih bir kişisin ey Habib! Ama bir parça ilme sahib olsaydın iyi olurdu! Misafirin önündeki ekmeğin kaldırılması uygun olmaz. Bir kısmını dilenciye vermek, bir kısmını geriye bırakmak icap eder. Bu kadarını bilmez misin?

Habib hiç bir şey söylemedi. Bir müddet geçtikten sonra iki oğlan çıka geldi. Oğlanlardan birinin başında bir sofra; sofrada nefis bir helva ile beraber kuzu kebabı; öbür oğlanın elinde de beşyüz akçe bulunuyordu. Bunlar, Habib'in önüne konuldu. Habib akçeleri fukaraya dağıttı ve yemeği yerlerken Hasan'a dedi ki:

— Ey üstad! Sen iyi bir adamsın. Ama bir parça da yakîne sahib olsaydın ,iyi olurdu. Böylece hem ilmin hem de yakînin bulunurdu. Zira ilmin yakînle beraber olması lazım gelir.

Naklederler ki, bir akşam namazı sırasında Hasan Habib'in savmasına varmıştı. Habib namaza durmuştu. Fâtiha süresindeki: elhamdü, kelimesini: el-Hemdü, şeklinde (vâv'dan sonra gelen H ile) okuyordu. Hasan, onun peşinde namaz kılmak sahîh olmaz, diye namazını münferiden kıldı. O gece rüyasında gördüğü şanı yüce Allah'a:

«İlahi! Senin rızan ne şeydedir?» diye niyazda bulundu.

— Ey Hasan! Rızamı buldun ama onun kadrini bilmedin!

— Rabbım! Neydi o?

— Habib'in ardında ona tâbi olarak namazı eda etmek! Hiç şüphen olmasın ki, o namaz, ömür boyu kıldığın namazların mührü olacak, kılmış olduğun tüm namazlar o namazın hürmetine kabul edilecekti. Ama sen lâfzın doğruluğunu, niyetin sıhhatından önde tuttun, niyetin doğru olduğunu değil, ibarenin eğri olduğuna baktın. İmdi lisanı düzeltmekle, kalbi düzeltmek arasında pek çok fark vardır!

Naklederler ki, Haccac'ın adamları Hasan'ı takip ediyor, o da onlardan firar ediyordu. Gitti Habib'in zaviyesine girdi. Muhafızlar gelip Habib'e :

— Hasan nerede?, diye sordular. Habib :

— Zaviyededir, deyince muhafızlar içeriye daldılar. Hasan'ı bulamayınca dışarı çıktılar ve Habib'e :

— Haccac'ın size yaptığı muameleye müstahaksınız, zira hepiniz yalan söylüyorsunuz, dediler. Habib :

— Hasan oradadır, eğer siz onu göremediyseniz, ben ne yapayım, diye karşılık verdi. Bunun üzerine muhafızlar bir daha içeriye girip ihtiyaten etrafı tekrar sıkıca aradılar. Bir şey bulamayınca çıkıp gittiler. Sonra Hasan, savmadan çıktı ve :

— Ey Habib! neden üstad hakkını gözetmeyip yerimi onlara gösterdin?, dedi. Habib :

— Ey üstad! Benim doğru konuşmam sayesinde kurtuldun, şayet yalan söylemiş olsaydım, her ikimiz de helâk olurduk, diye mukabele etti. Hasan :

— Ne okudun da bunlar beni görmediler? Habib :

— On kere Ayetelkürsî, on kere Amenerresül, on kere de Kulhüvallahu Ahad okudum, ve dedim ki :

— İlahî Hasan'ı sana ısmarladım, onu muhafaza buyur!»

Naklederler ki, bir gün Hasan yola çıkmış, Dicle'nin kenarına varmış ve orada beklemeye başlamıştı. Bu sırada oraya gelen Habib sormuş :

— Ya imam niçin bekliyorsun?

— Geminin gelmesi için.

— Üstad! Ben ilmi senden öğrendim. Halka hased etmeyi gönlünden çıkar, dünyaya karşı soğuk ol, belaları ganimet say! Her işi Hak'tan bil, (bu itikad ve yakînle) ayağını suya bas ve karşıya geç! Habib bu sözleri söyledikten sonra ayağını suya bastı, geçti gitti. Bunu gören Hasan'ın aklı başından gitti. Kendine gelince :

— Sana ne hal vaki oldu, diye sordular.

— Habib ilmi benden öğrenmiş iken biraz evvel beni kınadı ve su üzerinde yürüyerek gitti. Eğer yarın : «Sırat köprüsünden geçiniz!»

diye bir nidâ işitir ve o vakit de böyle kala kalırsam ben ne yaparım? dedi, sonra Habib'i gördü ve sordu:

— Bu makamı neyle buldun?

— Sen (ilim yolunda) kağıdı karalarken ben (tasavvuf yolunda) gönül beyazlaştırıyordum, bu makamı bu yoldan buldum, işte o zaman Hasan dedi ki:

— Eyvah! Başkasına fayda eden ilmimden kendim istifade edemiyorum!

Burada bazıları: «Habib'in derecesi Hasan'ın derecesinden yüksektir», şeklinde bir zanna kapılabilirler. Ama durum hiç de öyle değildir. Allah Tealâ'ya giden yolda ilim derecesinden daha üstün bir derece yoktur. Bundan dolayıdır ki, Mustafa'ya (a.s.): «Rabbım! İlmimi artır, de», (Tâhâ, 114) diye ferman gelmiştir. Onun için Şeyhlerin sözleri arasında: «Kerametler, tasavvuf yolunun ondördüncü derecesindedir, esrar ve ilim ise (ondan dört derece daha yüksekte olmak üzere) onsekizinci derecededir, diye bir söz geçer. Bunun sebebi kerematlerin, ibadetlerin çok oluşundan; esrârın da tefekkürün ziyade olmasından neşet etmesidir. Buna örnek Süleyman'ın (a.s.) halidir. Onun sahib olduğu (harikulâde hal ve) işlere âlemde kimse sahib olmamıştı. Devler, Periler, cinler, bulutlar, rüzgar, vahşi hayvanlar ve kuşlar hep onun emrine verilmişlerdi. Su ve ateş ona itaat ediyordu. Bisat (Şadırvan), kırk fersahlık mesafeyi havada gitmişti. Kuşların ve karıncaların dilini anlıyordu. Bütün bunlara rağmen bir esrar âlemi olan (İlâhi) kitab Musa'ya verilmiş, bu azametle birlikte Süleyman (a.s.) da Musa'ya (a.s.) tâbi olmuştur.

Naklederler ki, Ahmed b. Hanbel ile Şâfiî otururlarken Habib (Allah'ın rahmeti bunların üzerine olsun) göründü. Ahmed:

— Ona bir sual soralım, dedi, Şâfiî:

— Sakın sorma! Zira bunlar acaib bir tâifedir, dedi. Habib yanlarına varınca, Ahmed:

— Beş vakit namazdan birini fevt eden ve kazaya kalan namazının hangisi olduğunu da kestiremeyen bir kimse hakkında ne dersin, bu kişinin ne yapması lazımdır?, diye bir soru sordu. Habib:

— Böyle bir kalb, ancak İzzet ve Celâl sahibi Allah'tan gâfil olan bir kimsede bulunabilir, evvelâ onu edeplendirmek lâzım gelir ve beş vakit namazdan herbirini de kaza etmesi icab eder, deyince, Ahmed bu cevap karşısında hayrete düştü. O vakit İmam Şâfiî dedi ki:

— Ben sana, bunlara sual sormamak lazımdır, demedim mi?

Naklederler ki, Habib, evin karanlık olduğu bir sırada elindeki iğneyi yere, düşürmüştü. Ev birden aydınlandı. Habib, hemen iki eliyle iki gözünü kapatarak:

— Hayır, hayır, (böyle harikülâde haller istemem), biz çıradan başka bir şeyle iğneyi aramayı bilmeyiz, dedi.

Habib'in evinde otuz seneden beri bir câriye vardı. Bir süre içinde onun yüzünü hiç tam olarak görmemişti. (Bir gün bir hacet için dışarıya çıkmakta iken karşılaştığı) câriyeye:

— Ey Mestüre! Cariyemi çağır, diye seslendi. Câriye ona:

— Senin câriyen, benim (otuz yıldan beri evindeyim, nasıl bilmezsin); dedi. Habib dedi ki:

— Bu otuz yıl içinde O'ndan başkasına nazar etme cür'etini kendimde bulamadım ve o yüzden seninle ilgilenmedim!

Naklederler ki, bir köşeye oturmuş ve şöyle niyaz ediyormuş: «Her kim ki, seninle hoş değilse asla hoş olmasın! Her kimin ki, göz aydınlığı sen değilsin, gözü hiç aydın olmasın! Her kim ki seninle huzur bulmazsa, hiç kimse ile huzur bulmasın!»

«Rıza nerededir?, sorusuna şu cevabı verdiği nakledilir: «Üzerinde münafıklık tozu bulunmayan gönülde!»

Ne vakit Kur'an okur (veya dinler) ise, ağlardı. Ona: «Sen A'cemî (ve gayr-i Arab'sın, Kur'an Arabîdir. Onun manasını bilmiyorsun, ağlamanın sebebi nedir?» diye sorduklarında dedi ki:

— Evet, öyle, benim lisanım A'cemîdir. Fakat kalbim Arabîdir!

Bir derviş anlatıyor: «Habib'i yüce bir mertebede görmüş ve (içimden): Nihayet o bir A'cemîdir, bu mertebeyi nereden buldu?» demiştim. (Hâtiften) bir ses geldi:

— Evet A'cemîdir ama Habib (ve Âşık)tır.

Naklederler ki, bir kanlıyı idam sehpasında asmışlardı. O gece katilin üzerinde gayet değerli huller olduğu halde, cennet bahçelerinde salına salına gezmekte olduğu rüyada görülmüş ve:

— Sen bir kâtil değil misin? Bu dereceyi nereden buldun?, diye sorulmuş. Adam demiş ki: «Beni idam sehpasında asarlarken Habib A'cemî oradan geçti ve göz ucuyla şöyle bir bana nazar eyledi ve niyazda bulundu. Bütün bunlar işte onun yüzüsuyu hürmetinedir.»

* * *

— Çocukların cevizle oynadıkları gibi, İblis kurrâ (ve nâsikler) ile oynamakta! (Sıfatu's-safve, 111.317)

«Boş oturmayınız, zira ölüm peşinizde!»

«Kişi için asıl mutluluk, öldüğü zaman günahlarının da kendisi ile birlikte ölmesidir.» (Sıfatu's-safve, 111.317)

EBU HÂZIM MEKKÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

İhlâslı, Mutteki, Muktedâ olan Muktedî, başta gidenlerin meş'alesi, Sâdıkların Sabahı, o zengin olan fakir, Ebu Hâzim Mekkî (r.a. V. 140). Mücahede ve müşahedede emsalsiz olup bir çok şeyhin rehberi idi. Uzun bir ömür sürmüştü. Ebu Amr Osman Mekkî onun şanını anlatmada çok ileri giderdi. Sözleri, bütün gönüllerde kabul görürdü. Her çeşit müşkilin anahtarıydı. Pek çok sözleri eserlerde nakledilmiştir. Bu hususta daha fazla bilgi isteyen, çok şey bulabilir. Biz teberrük maksadıyla bir kaç sözünü nakledeceğiz. Sözümüzü kısa kesmek istiyoruz. Fazla açıklama yapacak olursak söz uzar. Şu kadarını bilmen fazlasıyle kafidir: Tabiinin büyüklerinden olup sahabeden, Enes b. Mâlik (v. 93) ve Ebu Hüreyre (v. 57) (r-anhümâ) gibi bir çok zevatla görülmüştü. (1)

Naklederler ki, (Halife) Hişam b. Abdülmelik ona sormuştu:

— Bu işte (ve devlet muamelelerinde) necata ermemizin yolu nedir?

— Aldığın her kuruşu helâl yerden almalı ve hakkı olan yere sarf etmelisin!

— Peki buna kimin gücü yeter?

— Cehennemden kaçan, Cenneti arayan ve Rahman'ın rızasına tâlip olan kimsenin!

— Size dünyadan sakınmanızı tavsiye ederim. Bana ulaşan rivayetlere göre kıyamet kopunca ibadetlerin cümlesini tam olarak yerine getiren ama dünyayı seven bir kulu topluluğun karşısına çıkarıp dikeltecekler ve bir tellâl şöyle ilân edecek:

---

(1) Hilye, X, 299; Sıfatu's-Safve, II, 156; Hucvirî, I, 300; Münâvî, I, 83; Şa'rânî, I, 36; Mizanu'l-İtidal; I, 129.

— Bakınız! İşte şu kul o kimsedir ki, Allah Tealâ'nın zelil ve itibarsız kıldığı şeyi aziz ve itibarlı tutmuştur!

— Dünyada seni sevindiren hiç bir şey yoktur ki, onun altında seni üzen bir şey yatmış olmasın. Dünyada katıksız bir sevinç yaratılmamıştır.

— Az bir dünya işi, çok ahiret içinden alakor.

«Her şeyi şu iki şeyde buldum: Bunlardan biri benimdir, öbürü başkasınındır. Benim olan şeyden ne kadar çok kaçarsam kaçayım, o benim başıma gelir. Başkasının olan şeyi ele geçirmek için ne kadar çabalarsam çabalayayım onu elde edemem.»

«Dua yapmaktan mahrum olmam, benim için duama icabet edilmesinden çok daha zordur.»

«Şayet icraat yerine lafla iktifa edilen ve amel yerine ilimle kanaat olunan bir zamanda yaşıyorsan, en berbat insanlar arasında ve en kötü bir zamanda bulunuyorsun, demektir.»

«Servetin nedir», sorusuna: «Servetim Allah'tan razı olmam, halka ise muhtaç bulunmamamdır. Şüphe yok ki, Halktan müstağni olmayan bir kimse, Aziz ve Celil Allah'tan razı olamaz.»

Halka karşı olan feragatı çok üstün bir dereceye varmıştı. Bir gün, içeride gayet güzel et bulunan bir kasap dükkanının önünden geçiyordu. Et baktığını gören kasab:

— Buyurun, et tazedir, alın, dedi.

— Param yok.

— (Parayı ödemek için) Sana zaman verebilirim.

— Fakat ben vermem. (nefsin para bekleyeceğine, nefsim et beklesin.)

— Ama kaburgaların görünüyor.

— Mezar kurtlarına bu kadarı yeter!

Büyüklerden biri anlatıyor: «Hacca gitmek üzere yola çıkmıştım. Bâğdat'a varınca, Ebu Hâzîm'e gıttim. Onu uyur halde bulunca, uyanana kadar bekledim, uyanınca:

— Şu anda rüyada Hz. Peygamebr'i (a.s.) gördüm, benimle sana şu haberi gönderdi, dedi.

— Annenin hakkını gözetmen, senin için hac yapmaktan daha iyidir. Geri dön ve onun rızasını kazan. Bunun üzerine Mekke'ye gitmeyerek geri döndüm. Vesselâm.

* * *

«Dünyanın geçen kısmı hülya, kalan kısmı hayâldır. (Sıfatu's-safve, 11.157)

«Sen âsi iken yüce Allah'ın ard arda nimetlerini sana göndermekte olduğunu müşahede ettiğinde dikkatli ol!» (Bu bir deneme olabilir.)

«İnsan, ayağını bastığı yerden çok diline dikkat etmeli!»

«Verilenin şerrinden korunabilirsek, verilemeyene aldırmayız.»

«Allah'ın seni nehyettiği, yerde görmesinden ve emr ettiği yerde bulmamasından sakın!»

«Öyle ulemaya yetiştim ki, ümera ve sultanlar gelir, kapılarının önlerinde kul gibi durrlardı. Şimdilerde ise fakihler, âlimler ve âbidler gidip zenginlerin ve emirlerin kapıları önünde bekleşmektedirler. Bunu gören zenginler ve emirler; «Bizdeki onlardakinden daha iyi olmasa, bize karşı böyle davranmazlar», diyorlar.» (Sıfatu's-safve, 11.159)

UTBE B. GULÂM BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

(Mutlak) Cemâle karşı bağrı yanık, vuslâta müştak, vefâ-deryası, safâ menbaı, zamanın beyi Utbe b. Gulâm (r.a. Utbe b. Ebân v. -) Gönül ehli olup acaib şekilde nurâni idi. Bütün dillerde övülmüştü, Hasan Basrî'nin şâkırdı idi. (1) Bir zamanlar Dicle'nin kenarından giderken ayağını suya bastı ve yürüdü gitti. Nehir sahilinde bulunan Hasan bu işe şaştı ve :

— Bu dereceyi ne ile buldun, dedi. Utbetu'l-Gülâm :

— Otuz yıldan beri sen emr edileni yapmadasın, ben ise irade edileni, diye seslendi. Bu sözü ile içinde bulunduğu rıza ve teslimiyet haline işaret etmişti.

Tevbe etmesinin sebebi şu idi: İlk zamanlarda bir kadına bakıyordu. O yüzden gönlünde bir zulmet peyda oldu, sevdaya düştü. Durum, o kadına haber verilince :

— Benim neremi görmüş, dedi.

— Gözünü, dediler. Kadın derhal gözünü çıkardı, bir tabağa koydu, Utbe'nin yanına gönderdi ve :

— Baktığın şey işte bu, al ve gör!, dedi. Bunun üzerine Utbe (gaflet uykusundan) uyandı ve tevbe etti. Gitti. Hasan Basrî'nin hizmetine girdi. Öyle bir mertebeye ulaşmıştı ki, gıdasını bizzat eliyle ekerdi, ektiği şey arpa idi. Arpayı döver, un haline getirir, yoğurur, güneşte kuruturdu. Haftada ancak bir tanesini yerdi. Hep ibadetle meşgul olur ve : «Haftada birden fazla abdesthaneye gidersem, kirâmen katibinden utanırım», derdi.

---

(1) Hal tercümesi için bkz : Hilye, VI, 226; Sıfatu's-Safve, III, 370; Şa'rânî, I, 47; Münavî, I, 136.

Naklederler ki, havaların çok soğuduğu bir gün Utbe'yi görmüşlerdi. Üzerinde sadece bir gömlek olduğu halde duruyor ama bedeninden su gibi ter akıyordu. «Bu ne hâl böyle?» diye soranlara anlattı:

— Vaktiyle bir cemaat misafir olarak bana gelmişlerdi. Elimizi yıkamak için komşunun şu duvarından bir parça toprak almıştım. Ne vakit bu duvarın yanına varsam, mahcubiyet ve nedametten, benden bu kadar tek akar. Gerçi helâl da ettirmiştim ya!

Abdulvâhid b. Zeyd'e: (V. 177) «Nefsiyle meşgul olduğu için halk ile meşgul olamayan birini hiç gördün mü?» diye sormuşlar. Demiş ki:

— Evet, böyle birini tanıyorum, bu zat şimdi kapıdan içeri girecek, dedi ve o anda Utbe içeri girdi. Utbe'ye sordu:

— Yolda giderken kimi gördün?

— Hiç kimseyi, dedi. Halbuki yolu, pazardan geçiyordu.

Naklederler ki, yemek yemediği, su içmediği hiç bir zaman yoktur ki, (gıdasının az olduğunu gören) annesi ona:

— Nefsine rıfk ile muamele et, dememiş olsun. Annesine şu cevabı verirdi: «Anneciğim ben de onun rahatını istiyorum. Bir kaç gün belâ ve çile çekecek ama, ebedî olarak rahat edecek!»

Naklederler ki, bir gece sabaha kadar uyuyamamış ve: «Beni affedersen seni severim!», cümlesini tekrarlamış durmuştu.

Naklederler ki, rüyada gördüğü bir hûrî ona:

— Ben sana âşıkım, bizi birbirimizden ayıracak bir işi sakın yapma!, diye hitap etmiş, o da (Ahirette) seni görene kadar «dünyayı üç talakla boşamışım bir daha asla ona dönmeyeceğim», diye karşılık vermişti.

Naklederler ki, soğuk günleri oturulan evin alt katında iken, biri ona geldi ve:

— Halk senin halini benden soruyor, bana (kerametinden olmak üzere) bir şey göster de, göreyim, dedi. O da:

— Ne istiyorsun, dedi.

— Yaş hurma, dedi. Derhal ona bir sepet taze hurma verdi. Halbuki mevsim kıştı.

Naklederler ki, Muhammed b. Semmâk ve Zunnûn, Rabiâ'nın (Allah Tealâ bunlara rahmet eyleye) yanında bulunurlarken, yeni bir gömlek giydirmiş olan Utbe böbürlenerek içeri girdi. Muhammed b. Semmâk:

— Bu ne yürüyüş böyle!, dedi. Utbe:

— Nasıl böbürlenerek yürümem ki, benim adım: Gûlâm-i Cebbârdır. (Cebbar'ın kuluyum, Kahhâr olan Allah gibi bir efendim var!)

dedi. Bu sözü söyler söylemez yere düşüverdi. Baktılar ruhunu teslim etmiş!

Yüzünün yarısı siyahlaşmış bir halde rüyada gördüler ve durumu sordular, o da anlattı:

— Bir zamanlar üstadıma giderken yolda gördüğüm bir oğlana bakmıştım. Hak Tealâ benim, cennete götürülmemi emr edince, yolumuz cehenneme uğradı. Cehennemden çıkan bir yılan kendisini üzerime attı ve yüzümün yarısını soktu. (Cehennemin sıcak havasını yüzüme üfledi) ve:

«Bir bakış, bir (sokuş ve) üfleyiş! Eğer sen bakışı fazlalaştırırsan, biz de sokuşu artırırız!» Vesselâm.

RÂBİATU'L-ADEVİYYE BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Hususî bir mahremiyet perdesi altında saklı ve ihlâs örtüsü ile gizli olan, aşk ve iştiyakla tutuşan, yakîn ve yanık olmaya vurulan, Meryem-i Safiyye'ye nâib bulunan, erenler nezdinde kabul gören Râbiatu'l-Adeviye (r.a. V. 185). (1)

Biri çıkıp onu; «Niçin erkekler safında zikr ettin», diye sorarsa, derim ki: Hâce'-i Enbiya (s.a.v.)

«Allah sizin suretinize bakmaz...» buyurmuşlardır.

İmdi amel, surete göre olmayıp iyi niyete göredir. Şayet dinimizin üçte birini Aişe-i Sıddıka'dan (r.a.) almak aciz ise, aynı şekilde onun câriyelerinden, (yani halefleri olan veliye hanımlardan) dinimizi öğrenmek (ve feyz) almak da caizdir.

Bir kadın Allah Tealâ'nın yolunda er olursa, artık ona kadın denemez. Nitekim Abbase-i Tûsî: «Yarın Arasât meydanında:

«Ey erler!» diye nidâ edildiği vakit, ricâl safına ilk önce ayağını basacak olan Hz. Meryem'dir», demiştir. Bir şahıs ki, o mecliste hazır olmayınca Hasan Basri konuşmazdı. Öyle bir şahsın mutlaka erkekler safında yâd edilmesi lazım gelir. Belki hakikat açısından bakılınca, görülür ki, bu zümrenin bulunduğu makamda herkes tevhidde yok, (İlahî Vahdette fâni) olmuştur. Şu halde tevhidde: «Ben» ve «sen» namına bir şey kalmamış, olduğundan: «Erkek» ve «ka-

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Câmî, Nefahât, s. 692; Sıfatu's-Safve, IV, 27; Şa'rânî I, 65; Münâvî, I, 108; Hacı Zihni, Meşâhiru'n-Nisa, s. 225; O. Rıza Kehhâle; Meşahiru'n-Nisa; İbn Hallıkân; II, 285; İslâm Ansiklopedisi, IX, 588; Abdurrahman Bedevî; Şehidetü'l-Işkı'l-İlâhî, Mısır, 1949; Margaret Smith, Rabiathe Mistic, 1928, Camb. Ridge; Ömer Rıza Doğrul, Hz. Rabia, İstanbul 1976.

dın» ayrımından söz edilemez. Nitekim Ebu Ali Fârmedî (r.a. V. 477), «Nübüvvet, İzzet ve Şeref'in ta kendisidir, orada büyüklükten-küçüklükten söz edilemez», demiştir. İmdi velâyet de aynen öyledir, hele bahis konusu olan Râbia olursa. Zira muamele ve marifet itibariyle çağında onun bir eşi daha yoktu. O zamandaki büyükler nezdinde muteber olup çağdaşlarına karşı sözü kat'î bir hüccet idi.

Naklederler ki, babasının evinde onu saracak bir bez parçası, göbeğini yağlamak için bir katre yağ ve çerağ bulunmamıştı. Babasının üç kızı daha vardı. Râbîa dördüncü idi. Bunun için ona Râbîa, yani «dördüncü» ismini vermişlerdi. Kadın, kocasına:

— Falan komşuya git ve lamba için yağ iste, dedi. Lâkin Râbîa'nın pederi hiç bir mahluktan hiç bir şey istememek için and etmişti. Buna rağmen hanımını memnun etmek için o komşunun evine kadar gidip geldikten sonra:

— Uyumuşlar, dedi. Ama adamın canı sıkılmıştı, yattı, uyudu, rüyasında Hz. Peygamebr'i (s.a.v.) gördü. Hz. Peygamber ona:

— Üzülme! Bu kız öyle hanımdır ki, ümmetimden yetmişbin kişi onun şefaatını isteyecekler», dedi. Sonra buyurdu ki: «Basra emiri olan İsâ Râdân'ın (zâzân) yanına var, ve benim adıma ona aynen şunu söyle: «Sen her gece bana yüz kere, Cuma gecesi ise dörtyüz defa salavat getiriyorsun, geçtiğimiz cumartesi getirmen gereken salavatları unuttun. Onun keffareti olmak üzere bana dört yüz sarı altın ver!»

Râbîa'nın babası uyanınca, derhal sabahleyin bu rüyayı bir kağıda yazdı, kağıdı alıp İsâ Râdân'ın evinin kapısı önüne götürdü, biri vasıtasıyle bu kağıdı ona ulaştırdı. İsâ Râdân, pusulayı mutalaa edince, Resulullah'ın (s.a.v.) kendisini yâd etmiş olmasının şükrânesi olmak üzere onbin gümüşün sadaka olarak dağıtılmasını, ayrıca Râbîa'nın pederine de dörtyüz kızıl altın verilmesini emr etti. Ayrıca ona, kendisi adına şöyle söylemesini istedi: «İçeri girmeni ve seninle görüşmeyi isterim. Ama bunu caiz görmem. Zira sen Resulullah'ın (s.a.v.) haberini bana iletme gibi bir menkıbeye ve fazilete sahib bulunuyorsun. Lâkin ben bizzat sona varacağım, sakalımı eşiğinin toprağına süreceğim. Ama şimdi Allah adına yemin veriyorum, ne zaman bir ihtiyacın çıksa, gelip bize arz et». Sonra Râbîa'nın babası o altınları getirip ihtiyaçları için harcadı.

Râbîa büyüyünce babası ve annesi öldü. Basra'da büyük bir kıtlık zuhur etti. Bacılar sağa sola dağıldı, Râbîa'da zâlım birinin eline düştü, bu zâlım onu sadece bir kaç akçeye satmıştı. Yine efendisi ona güç ve çetin işler emr ediyordu. Bir gün yolda rastladığı bir namahremden kaçarken düştü, kolu kırıldı, ve şöyle niyazda bulundu:

—İlâhi! Garibim, annem babam yok. Esir düştüm, kolum kırıldı. Fakat yine de bunların hiç biri umurumda bile değil. Bana ancak senin rızan lâzım. Benden razı olup olmadığını bir bilsem!» Hâtıften şöyle bir ses işitti:

— Gam yeme, istikbalde öyle bir merteben olacak ki, semadaki mukarreb melekler seninle iftihar edecekler, sana imrenecekler!

Sonra Râbîa eve gitti, daima oruç tutuyor, her gece sabahlara kadar ayakta namaz kılıyordu. Bir gece efendisi uykudan uyandı, bir ses işitti, dikkat edince, secde halinde bulunan Râbîa'yı gördü, şöyle diyordu:

— İlâhî! Biliyorsun ki, gönlümün arzusu senin fermanına muvafakat etmektir, göz aydınlığım ise dergahında hizmet etmektir. Eğer iş elimde olsaydı bir lahza sana hizmetten geri kalmaz, durup dinlenmeden hep sana itaat halinde olurdum. Ama sen beni bir mahlukun emri altıan soktun, onun için sana hizmetten geri kalıyorum!

Efendi dikkat edince orada Râbîa'nın baş ucunda asılı bir kandil gördü. Kandil bir zincire bağlı olmaksızın muallakta duruyordu. Ev tamamıyle nurla dolmuştu. Ayağa kalktı ve kendi kendine: «Artık o köle olarak tutulamaz», dedi. Sonra Râbîa'ya:

— Seni âzâd ettim, dilersen burada kal, hepimiz sana hizmet edelim, bunu dilemezsen gönlünün dilediği yere git, dedi.

Bunun üzerine Râbîa destur isteyip oradan ayrıldı ve kendini ibadete verdi. Derler ki, bir gün bir gece zarfında bin rekat namaz kılıyordu. Zaman zaman da Hasan Basri'nin meclisine gidiyordu.

Bir tâife demiştir ki, (Râbîa) mutriblikle uğraştı. (hanendelik, sazendelik ve rakkâselik yaptı) Sonra tekrar tevbe etti, ıssız bir harabeye çekildi. Sonra bir savmaa yaptı, bir müddet burada ibadet etti. Bundan sonra da Hacca gitmeye azın ederek çölün yolunu tuttu. Eşyasını sırtına yüklediği bir merkebi çölde ölünce, kâfiledekiler:

— İsterseniz eşyanızı biz taşıyalım, demişler, ama o:

— Ben yola çıkarken size tevekkül etmiş değildim, yolunuza devam ediniz, demişti. Bunun üzerine kervan yoluna devam etmiş, Râbîa da:

— İlahî! Padişahlar âciz bir kadına böyle mi yaparlar? Beni evine davet ettin, ama eşeğimi yolun yarısında öldürdün! Beni çöllerde yapayalnız bıraktın!, diye (nazla) niyazda bulundu. Bunun üzerine merkep derhal ayağa fırlamış, Râbîa da yükünü sırtına vurarak yoluna devam etmişti. Râvi diyor ki, bundan bir müddet sonra merkebin satılmış olduğunu görmüştüm.

Râbîa, Mekke'ye giderken günlerce kaldığı çölde:

— İlahî! Gönlüm gamla dolu, nereye gideyim? Ben (topraktan ya-

pılmış) bir kerpiçim, o (Ka'be) ise taştan bir evdir, bana seni gerek!, diye münacatta bulunmuştu. Bunun üzerine Hak Tealâ vasıtasız olarak gönlüne hitap etmişti:

— Yâ Râbîa! On sekiz bin âlemin kanına giriyorsun! Ortalığı karıştıracaksın! Görmedin mi, Musâ (a.s.) didâr isteyince, tecellinin bir zerresini dağın üzerine atıverdim, bunun üzerine dağ kırk parça oldu! (bk. Araf. 143)

Naklederler ki, başka bir defasında yine Mekke'ye gidiyordu. Çölün ortasında iken Kâbe'nin kendisini karşılamaya geldiğini görünce, şöyle dedi:

— Bana evin sahibi (ve Kâbe'nin Rabbı) gerek, Kâbe'yi ben ne yapayım? Benim Kâbe'ye istitaatım, (ve onu görmeye takatım) yoktur! Kâbe'nin cemâliyle nasıl sevinilir? Beni, «kim bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım», diyenin karşılaması lazım! Ne diye Kâbe'ye bakayım?

Naklederler ki, İbrahim b. Edhem, Kâbe'ye varabilmek için tam ondört yıl yolculuk yapmış ve: «Başkaları bu yolda ayakla, ben ise gözle yürüyorum», demişti. İki rekat namaz kılıyor ve bir adım atıyordu. Mekke'ye varıp Kâbe'yi yerinde göremeyince:

— Acaba gözlerim mi bozuldu!, demiş, bunun üzerine:

— Gözlerinde hiç bozukluk yok. Lakin Kâbe, buraya gelmekte olan zayıf bir kadını karşılamaya gitti, diye hâtiften bir ses geldi. Bu yüzden İbrahim'in kıskançlık damarları kabardı ve: «Bu kim ola!», dedi. Sonra Râbîa'nın, âsâsına dayana dayana gelmekte olduğunu gördü. Kâ'be tekrar yerine geldi. (İbrahim b.) Edhem, sordu:

— Yâ Râbîa! Şu cihana saldığın velvele ne böyle!, Râbîa cevap verdi:

— Cihana velvele ve fitne salan sensin. Kâbe'ye vâsıl olabilmek için ondört sene bekledin!

— Evet, ondört sene namaz halinde çölü katettim.

— Sen namazda katettin, ben niyazda.

Râbîa daha sonra Haccını ifa ederek zâr zâr ağladı ve:

— İlahî! Sen hem hac üzerine, hem de musibet üzerine hoş bir vaidde bulundun. Şimdi şayet haccım makbul değilse, başıma büyük bir musibet gelmiştir, demektir, söyle, musibetin sevamı ne?

Râbîa, ertesi yıl yine hac yapmak üzere Basra'ya geldi, sonra da:

— Geçen sene Kâ'be beni istikbal etti, bu sene de ben (bana gelmekte olan) Kâbe'yi istikbal edeceğim!, dedi.

Ebu Ali Farmedî naklediyor, hacca gitme vakti gelince, çölün yoluna düştü, yani üzerinde yuvarlana yuvarlana yedi senede arafata ulaştı. Hâtiften bir ses geldi:

— Ey Müddeiye! Bu ne talebtir böyle, eteğime sarılıp duruyorsun! Şayet sana bir kere tecelli etmemi istiyorsan, (tecelli etmem halinde) derhal tuz gibi erirsin!

— Ey izzet sahibi olan Rab! Râbîa'nın bu derece için sermayesi ve takatı yoktur. Ama bir zerrecik fakr dilerim!. Bunun üzerine nidâ geldi ki:

— Fakr, kahrımızın kurak senesidir, onu erenlerin yoluna koymuşuzdur, Hakk'ın huzuruna vâsıl olmaya, bir kıl ucundan daha fazla bir mesafe kalmadığı zaman dahi iş değişebilir, kalbe fırak düşebilir! Halbuki senin (önünde) henüz halinden yetmiş hicab var, bunca perdelerin ardında bulunuyorsun. Bütün bu hicabların dışına çıkmadıkça, yolumuza ayak basmadıkca ve (hal hicabından olan) yetmiş menzili geçmedikçe, fakrımızdan (ve bize muhtaç olduğundan) bahs edemezsin! Ve eğer bu böyle değilse, yukarıya bak!

Râbîa yukarıya bakınca, havada muallak bir vaziyette duran bir kan deryası gördü, yine hâtiften ses geldi:

— Bu, vuslatımızı taleb etmek için gelmiş olan ama ilk menzilde kalmış bulunan aşıklarımızın gönül kanıdır, bunların nam ve nişanı iki cihanda hiç bir makamda okunmamıştır. Râbîa:

— Ey İzzet sahibi Rab! Onların devletinden bana bir sıfat göster, der demez hemen kendisinde kadınlık özrü peydâ oldu, adet gördü. O vakit hâtiften gelen ses:

— Kerpiçten yapılmış bir kulübeyi (ve taştan inşa edilmiş Kâbe'yi) ziyaret maksadıyle, yedi yıl yanları üzere yuvarlanarak yol alan, o kulübenin yanına vardıklarında, kendilerinde mevcut olan illet ve özür ile yolları bağlanmış bulunan kimselerin ilk makamı işte budur! Bunun üzerine Râbîa'ya bir hüzün çöktü. Bu elem içinde:

— Rabbım! Beni evine bırakmıyor (huzuruna kabul etmiyor) sun, ama Basra'da oturmam (ve beden memleketinde ikamet etmem) için beni kendi evimde bırakmıyorsun. Ya beni Basra'daki evimde bırak veya Mekke'deki kendi evine al. Başlangıçta Kâbe'nin önünde baş eğmemiş, (ona tenezzül etmemiş) ve seni istemiştim. Şimdi ise senin evine de lâyık olamaz biri haline düştüm, dedi. Bunu söyledikten sonra, geri döndü. Basra'daki evine geldi. Savmaada itikafa çekildi.

Nakledərler ki, iki ihtiyar onu ziyarete geldiler, karınları açtı, aralarında:

— Râbîa ne getirirse, hemen gönül hoşluluğuyla yiyelim. Zira helaldır, dediler. Râbîa'nın iki somunu vardı. Getirdi, önlerine koydu.

Tam bu esnada aniden bir dilencinin sesi işitildi. Bunun üzerine Râbîa ekmekleri onların önünden alıp dilenciye verdi. Derhal elinde sıcacık ekmek destelemiş olan bir câriye çıkageldi, ve:

— Bunları sana bizim hanımefendi gönderdi, dedi. Râbîa bunları saymış, onsekiz olduğunu görünce, hizmetçi kıza:

— Bunları geri götür, zira sayıda hata var, demiş; Câriye: Hayır, sayıda yanlışlık yok, demişse de, Râbîa: «Yanlış saymışsın, geri götür», diye ısrar edince, kız ekmekleri alıp geri götürmüş ve durumu Efendisi olan Hatuna hikâye etmiş, Hatun da iki ekmek daha ekleyerek câriyeyi tekrar Râbîa'ya göndermiş. Râbîa ekmekleri saymış, yirmi adet olduğunu görünce almış, misafirlerinin önüne koymuş, onlar da bu ekmeklerden yemiş ve hayretle ona sormuşlar:

— Bundaki sır ve hikmet nedir? O da anlatmış:

— Buraya geldiğinizde aç olduğunuzu anlamış ve iki büyük dervişin önüne, iki ekmeği nasıl koyayım, demiştim. Dilenci gelince, bu ekmekleri ona verdim ve: Yâ İlahî! **«Bire on karşılık veririm»** (bk. Enâm/160) buyurmuşsun. Bunda yakîn halinde bulunuyorum. Bire on vererek iade edesin diye şimdi, senin rızan için iki somun verdim, dedim. Somunlar onsekiz olarak gelince anladım ki, ya bu ekmekler de tasarruf yapılmıştır veya bunlar bize gönderilmemiştir. O yüzden yirmiye tamamlayıp getirilsin diye iade ettim.

Naklederler ki, bir gece savmaada (halvethanede) namaz kılıyordu, uyuyakaldı. Gayet fazla şevk ve istığrak halinde oluşu sebebiyle gözüne bir çöp girdi. Ama haddinden fazla huşû' içinde olduğundan bunun farkına dahi varamadı.

Naklederler ki, (Rabia uyurken) bir gece evine bir hırsız girdi. Sırtına giymekte olduğu çarşafı alıp götürmek istedi. Ama çıkış yolunu bulamayınca, çarşafı yerine koydu ve yolu buldu. Ama çarşafı tekrar eline alıp götürmek istedi. Bu sefer yolunu yine kaybetti. Bu hadise yedi defa aynı tarzda tekerrür etti. Nihayet savmaanın köşesinden bir ses geldi: «Be adam! kendini boş yere zahmete sokup durma, bunca yıldır ki, o, kendini bize ısmarlamıştır. İblis bile onun etrafında dolaşmaya cüret edememektedir. Bir hırsız, onun çarşafının çevresinden dolaşmaya nasıl cüret etmektedir? Ey soyguncu! Sen boş yere kendini meşakkata sokma. Zira eğer bir dost uyumuşsa, diğer dost uyanıktır!»

Naklederler ki, Râbîanın hizmetçisi bir gün işkembe çorbası yapmıştı. Günlerden beri hiç bir şey yememişlerdi. Soğana ihtiyaç hasıl oldu, ama yoktu. Hizmetçi: «Komşudan alayım», dedi. Râbîa: «Kırk yıldır ki, İzzet ve Celâl sahibi Allah'la, ondan başkasından hiç bir şey istememek üzere ahd etmişimdir. Zararı yok, işkembe soğansız ve sarımsaksız olsun», dedi. Derhal gök yüzünde kabuğu soyulmuş bir kaç

soğan taşıyan bir kuş belirdi ve bu soğanları onun çanağına bırakıverdi. Bunu gören Râbîa:

— Mekr'den emin değilim, (bu, ilâhî mekr ve imtihan olabilir) dedi. Paça çorbasını yemedi, boş ekmek yedi.

Naklederler ki, bir gün Râbîa bir dağa çıkmıştı. Çevresinde toplanan vahşî hayvanlar ve geyikler onu seyr ediyorlarken birden Hasan-ı Basrî çıkageldi. Hayvanların hepsi de ürküp dağıldı. Bunu gören Hasan, bozuldu ve sordu:

— Ya Râbîa! Seninle ünsiyet ve ülfet eden bu hayvanlar neden benden ürktüler?

— Sen bugün ne yedin?

— İşkembe çorbası.

— Onların işkembelerini (ve ciğerlerini) yemişsin, senden nasıl ürkmesinler?

Naklederler ki, bir zamanlar onun yolu Hasan'ın hanesine uğradı. Savmaasının damında bulunan Hasan o kadar çok ağlamıştı ki, akıttığı göz yaşları damın çörteninden aşağıya akmış ve bundan bir kaç katra Râbîa'nın üzerine düşmüştü. Râbîa bu su neyin nesidir, diye araştırdı. Durum malum olunca:

— Ey Hasan! Sakın bu göz yaşları nefsin bencilliğinden husule gelmiş olmaya. Göz yaşlarını muhafaza et (onları dışa değil, içe akıt). Öyle ki, bu damlalar derununda bir derya haline gelsin. Şöyle ki, eğer sen bu umman içinde gönlünü arayacak olursan, onu ancak **«Muktedir hükümdarın nezdinde»** (Kamer/55) bulabilesin, dedi. Bu sözler Hasan'ın gayet gücüne gitti, ama bir şey de söylemedi. Bir gün Râbîa'yı Fırat nehrinin kenarında gördü. Hasan seccadesini suyun üzerine attı, (geçti üzerine kuruldu ve oradan Râbîa'ya):

— Ey Râbîa! Gel de burada iki rek'at namaz kılalım, diye hitap etti. Râbîa:

— Üstad! Dünya pazarını uhrevî (ve ruhanî) olanlara mı arz ediyorsun? Bârî öyle bir şey yap ki, insanoğlu benzerini yapmaktan âciz kalsın, diye karşılık verdi. Sonra Râbîa seccadesini havaya sererek:

— Ey Hasan! Buraya gel, (yukarı makamlara çık). Ta ki, halkın gözünden gizli kalasın, (böylece ameline riya bulaşmasın), dedi. Fakat sonra Hasan'ın gönlünü almak için dedi ki:

— Ey Üstad! Senin yaptığını bir balık yapar, benim yaptığımı ise bir sinek yapar. İş şu iki şeyin de dışında ve ötesindedir.

Naklederler ki, Hasan Basrî demiş ki: Bir gün, bir gece Râbîa'nın yanında bulundum,Tasavvuf yolundan ve hakikatten bahs ettik. Öyle ki, benim hatırımdan «Ben erkeğim», onun hatırından da «Ben ka-

dınım», diye bir düşünce geçmedi. Meclis nihayete erip ayağa kalktığım zaman, kendimi müflis, onu ise muhlis olarak buldum.

Naklederler ki, bir gün Hasan, yarenleriyle birlikte Râbîa'nın yanına geldi. Râbîa'nın, evini aydınlatacak bir çerağı yoktu. Onlara ise bir çerağ gerekiyordu. Râbîa parmaklarına sıcak bir nefes üfledi. Bunun üzerine, sabaha kadar parmakları ortalığı aydınlattı. Biri çıkıp: Bu nasıl olur?, diye sorarsa: Musa'nın (a.s.) eli nasıl böyle olduysa, (bk. Neml/12) aynen öyle, derim. O Peygamber idi, denilecek olursa; cevaben derim ki: Her kim bir Nebiye ittiba ve iktida ederse, bu tebaiyetin neticesi olmak üzere o kimsenin kerametten bir nasibi bulunur. Eğer Nebinin mu'cizesi varsa, Peygamber'e (s.a.v.) tabi oluşunun yüzüsuyu hürmetine velinin de kerameti vardır. Nitekim Peygamber (s.a.v.) : **«Her kim haram olarak eline geçirdiği bir parayı sahibine iade ederse, nübüvvetten bir dereceye nâil olur.»**, buyurmuşlardır. Diğer bir hadis de şöyledir: **«Sâdık ve sâlih bir rüya, nübüvvetin kırk cüzünden bir cüzdür»**.

Naklederler ki, Râbîa, Hasan'a üç şey göndermişti: Bir parça mum, bir iğne, bir de kıl! Bunları ona götürene şunu söylemesini tenbih etmişti: Ey Hasan! Mum gibi kendini yaka yaka âlemi aydınlat. İğne gibi çıplak (mücerred) bir şekilde, sürekli olarak faaliyette bulun. Bu iki hasleti yerine getirince, kıl gibi ol, ta ki, amelin boşa gitmesin!

Naklederler ki, Hasan, Râbîa'ya sormuş:

— Kocan olsun, arzu eder misin?

— Nikah akdi, vücûdu olanlar hakkında bahis konusudur. Burada vücûd nerede? Zira ben, ben olarak var değilim, O olarak varım, O'nun hükmünün gölgesindeyim, nişânın (ve hitbenin) de ondan olması lazımdır.

— Ey Râbîa bu dereceyi (ve hiçlik makamını) neyle buldun?

— Bulunan ve mevcut olan her şeyi onun uğrunda kayb etmekle (mutlak ve külli fenâ ile).

— Onu nasıl biliyorsun?

— Onu, nasıl (ve keyfiyet) ile bilen sensin, biz nasıl'sız (bî-çün ve keyfiyetsiz olarak) biliyoruz!

Naklederler ki, Hasan bir gün Râbîa'nın savmaasına gitti ve:

— Ne talimle, ne de işitmekle öğrenilmeyen, belki halk aracı olmadan kalbe nüzûl eden ilimden bana bir harf anlat, dedi. Râbîa cevap verdi:

— Satayım da bedeliyle rızkımı temin edeyim, diye bir kaç yumak iplik eğirmiştim. Bunları iki akçeye sattım. Akçelerin birini bu, öbürünü de şu elime koydun. Korktum ki, ikisini (üst üste) bir elde tutsam çift olur ve beni yoldan çıkarırlar. Bugünkü fütûhum (ve zu-

huratım) budur. (İki parayı üst üste koyan bu ilmin ne olduğunu sormamalı.)

Derler ki, Râbîa ile iken Hasan şöyle demişti: Eğer Cennette bir nefes Hakk'ın didârından mahrum kalacak olsam, o kadar çok ağlar ve sızlardım ki, cennettekilerin tümü bana merhamet ederlerdi. Râbîa dedi ki: Bu söz güzeldir. Ama eğer dünyada iken Hakk'ın zikrinden bir nefes gâfil kalındığı zaman, aynı tarzda matem tutulur, ağlanır ve sızlanırsa, bu hal ahirette öyle olunacağının nişanı olur. Aksi halde bahsettiğin hal gerçekleşmez.

— Niçin evlenmiyorsun, diye sorduklarında, dedi ki:

— Üç şeyin gamı içinde hayrette kalmışımdır. Eğer beni bunların derdinden kurtarırsanız evlenirim: Birincisi şu: Ölüm anında ve can verme vaktinde, acaba imanı selâmete erdirecek miyim, yoksa erdiremiyecek miyim? İkincisi şu: Acaba kıyamet günü amel defterimi sağ taraftan verecekler mi vermeyecekler mi? Üçüncüsü de şu: Amel defterini sağ eline alan bir cemaat cennete, sol eline alan diğer bir cemaat cehenneme giderlerken, acaba ben hangisinden olacağım? Bu sorulara cevap verebilir misiniz?

— Bunların cevabını biz bilemeyiz.

— Önümde böylesine matemler ve kara günler durmakta olduğuna göre kocaya varmaya nasıl heveslenebilirim?

Ona sordular:

— Nereden geliyorsun?

— O âlemden.

— Nereye gideceksin?

— O âleme.

— Bu âlemde ne yapıyorsun?

— Haksızlık yapıyorum (dalga geçiyorum).

— Nasıl yani?

— Nasıl olacak. Bu âlemin ekmeğini yiyor, ama o âlemin işini görüyorum.

— Çok tatlı dilli ve gayet şirin sözlüsün, bir ribatta muhafız (ve bir misafirhanede mihmandar) olmaya şayestesin, diyenlere dedi ki:

— Zaten ben de fiilen ribatın (ve kalenin) muhafızlığını yapmaktayım. İçimde (ve ruh kalesinde) bulunan hiçbir şeyi dışarı çıkarmıyor, dışarda bulunan hiç bir şeyi içeriye bırakmıyorum (bâtınımdakini orada, zâhirimdekini burada muhafaza ediyorum). Eğer bir kimse gelir - giderse, onun benimle bir işi yoktur, ben (gül ve) kil değil, gönül muhafızıyım! Bedeni değil, kalbi koruyorum. Sordular:

— Hazret-i İzzeti seviyor musun?

— Evet, seviyorum pek tabii.

— Şeytandan nefret ediyor musun?

— Rahman sevgisi içimi öyle doldurmuştur ki, şeytandan nefret etmeye zaman ve imkan bulamıyorum. Lâkin Resulullah'ı (s.a.v.) rüyamda gördüm. Dedi ki:

— Ya Râbîa! Beni seviyor musun? Dedim ki:

— Ya Resulullah! Seni kim sevmez ki! Lâkin Hakk'ın mahabbeti beni öylesine istila etmiştir ki, Ondan başkasına ait bir sevgiye veya bir nefretle gönlümde yer kalmamıştır!

Mahabbetten sorulduğunda dedi ki:

— Mahabbet, ezelden gelip ebede gitmiştir. Onsekizbin âlem içinde, O'ndan şerbeti (ve aşk şarabını) içip de, en sonunda Hakk'a ermemiş ve: «**O, onları sever, onlar da onu**» (Maide/54) ibaresi kendisinden yâdigar olarak kalmamış olan hiç bir kimse mevcut değildir.

Râbîa'ya sordular:

— Tapınakta olduğun varlığı gördün mü? Cevap verdi:

— Görmeseydim tapmazdım.

Naklederler ki, daima ağlar dururdu. Niçin bu kadar ağlıyorsun, diyenlere dedi ki:

— Hicranı huy haline getirmekten korkuyorum. Olmaya ki, can verme anında, «Sen bize layık değilsin», diye bir nidâ gelsin.

Sordular: Kul ne zaman razı olur (ve rıza haline erişir?) Cevap verdi:

— Nimette olduğu gibi, mihnette de şükrettiği zaman.

— Eğer günahkâr tevbe ederse (O, bu) tevbeyi kabul eder mi etmez mi? Sorusuna cevaben dedi ki:

— Eğer Allah tevbe nasib etmez ve yapılan tevbeyi kabul etmezse nasıl tevbe eder? Şüphe yoktur ki, O, tevbe nasib etmedikçe günahkâr tevbe edemez. Şöyle demişti:

— Ey insanoğlu! Gözden (ve nazardan) Hakk'a bir menzil (geçit) yoktur. Lisanlardan O'na yol yoktur. Semî (kulak, nakil) zahmet çekenlerin şâh-rahıdır. El, ayak hayret vâdisinde ikamet etmede, bu durumda, iş kalbe düşmektedir. O halde uyanık bir kalb elde etmek için çabalayınız. Zira kalbi bîdâr (ve muteyakkız) olanın yâra ihtiyacı yoktur. Demek ister ki, uyanık kalb, Hak'da gâib olan kalbtır ve her kim gâib olursa (ondan başka) yârı ne yapsın. Allah'da fenâ, işte burada hasıl olur.

«Dil ile olan istiğfâr, yalancıların işidir.»

«Eğer biz bir tevbe yapacak olursak, (nasûh, Samimi ve tesirli olmayan) bu tevbe de diğer bir tevbeye muhtaçtır.» (Allah'ım böyle tevbe etmeyeceğime tevbe olsun, demek gerekir.)

«Eğer sabır insan olsaydı, kerem sahibi bir kişi olurdu.»

«Marifetin semeresi, İzzet ve Celâl sahibi Allah'a teveccüh etmektir.»

«Ârif, o kimsedir ki, Hak'tan kalb ister. Hak ona kalb verince, o derhal bunu Aziz ve Celil olan Allah'a iade eder, taki Onun kabzasında mahfuz olsun ve Onun perdesinde halktan örtülü bir hale gelsin!»

Sâlih Mürrî (r.a., v. 172) sık sık: Bir kimse bir kapıyı durmadan çalarsa, nihayet bu kapı ona açılır, derdi. Yine bir kere bu sözü söylediği zaman orada hazır bulunan Râbîa:

— Daha ne zamana kadar «Tekrar açılır», deyip duracaksın. Bu kapı ne zaman kapandı ki açılsın?, deyince, Sâlih Mürrî:

— Acayib şey! Erkek câhil ama, âciz kadın âlim, demekten kendini alamadı.

Bir gün Râbîa: Vâh vâh ne kadar çok tasalıyım!, diyen bir kişiyi gördü ve ona dedi ki:

— Vâh vâh ne kadar tasasızım, de. Zira eğer sende tasa bulunsaydı, bir nefes almaya dahi cüret edemezdin.

Naklederler ki, bir zamanlar başına sargı dolayan birini gören Râbîa ona sormuş:

— Neden başına sargı bağladın?

— Başım ağrıyor da ondan.

— Peki kaç yaşındasın?

— Otuz.

— Şu otuz sene boyunca vücudun daha çok sıhhat içinde miydi yoksa hasta mıydı?

— Sıhhat ve afiyette idi.

— Bu müddet zarfında hiç şükür sargısını sardınız mı? Başın ağrır ağrımaz neden şikâyet sargısını sarıyorsun?

Naklederler ki, Râbîa bir gün bir şahsa dört akça vererek: Benim için bir kilim al, dedi. Adam:

— Siyah mı beyaz mı olsun, diye sorunca, hemen paraları geri alıp Dicle Nehrine fırlattı ve dedi ki:

— Henüz satın alınmamış olan bir kilim sebebiyle, siyah mı yoksa beyaz mı olması lazım, diye gözümün önüne tefrika hali geldi.

Naklederler ki, bahar vakti bir eve çekilir ve hiç dışarı çıkmazdı. Hizmetçi:

— Hanımefendi! Dışarı çık da sanat eserlerini seyret! dedi. Râbîa, bu teklife şu cevabı verdi:

— Sen içeri girsen de sanatkârı seyretsen olmaz mı? Sanatkârı müşahede etme hali ile meşgul olmam ,sanatı mütâlaa ve temaşa etmeme engel olmaktadır!

Bir zamanlar, bir cemaat Râbîa'nın ziyaretine gitmişler. Râbîa'nın, eti dişleriyle parçaladığını görünce : Bıçağın yok mu?, diye sormuşlar. O da : Kesilme korkusundan, (ve Allah'a olan irtibatımın kopması endişesinden) asla bıçak bulundurmuyorum, demişti. (Bıçağın kesmesi, ona Allah'tan kesilmeyi ve kopmayı hatırlatıyordu.)

Naklederler ki, bir defa yedi gün-yedi gece üst üste orucunu açmadı ve uyumadı. Sekizinci gece açlık belini büktü ve nefs feryadı bastı :

— Bana neden bunca zahmet çektiriyorsun? Tam bu sırada biri kapıyı çaldı ve bir çanak aş getirdi. Râbîa çanağı aldı, bir tarafa koydu ve çırayı yakmağa gitti. Bu esnada içeri giriveren bir kedi yemeği döktü. Râbîa :

«Bâri gideyim de su testisini getirip orucumu açayım», diye düşündü. Testiyi almak için kalkınca çıra söndü, buna rağmen su içmeğe teşebbüs etti. Lâkin bu sefer de testi elinden düştü ve kırıldı. Bunun üzerine Râbîa, öyle ateşli bir ah çekti ki, neredeyse ev yanacak diye korkuldu :

— İlâhi! Ben biçâre kuluna reva gördüğün şu muamele nedir?, diye bağırdı. Hâtiften gelen şöyle bir ses işitti :

— Dikkat et, ey Râbîa! Şayet dilersen seni dünyevî nimetlerin içine gark ederim. Ama buna karşı kendi kaygımı gönlünden çekip çıkarırım. (artık kaygın ve tasan ben olmam.) Zira benim kaygımla dünya nimeti bir gönülde bir araya gelmez. Ey Râbîa! Senin bir muradın var, benim de bir muradım var, benim muradımla senin muradın bir kalbte bir araya gelmezler ki :

Râbîa diyorki : «Bu hitabı işitince, dünya ile olan alâkamı öylesine kestim ve emelimi o kadar kısalttım ki, otuz seneden beri kılmakta olduğum her namaz için hayatımın son namazı mı olacak, diyorum. Vedâ halinde olan kişinin namazı gibi namaz kılıyorum. Halktan öylesine müstağni oldum ve öylesine koptum ki, gündüz olunca halk beni meşgul edecek, korkusuyla :

— Allah'ım! Beni kendin (veya kendim) ile meşgul et, ki hiç bir kimse beni senden alakoymasın, niyazını bıkmadan, tekrarladım durdum.

Naklederler ki, aralıksız olarak sızlanır dururdu. «Hiç bir hastalığın yok. Sızlanmana ve yakınmana sebep nedir?» diye soranlara dedi ki : «Sînemin dahilinde bir derdim var, tabibler bu derdin tedâvisinde âciz kalmışlardır, yaramın merhemi Ona vuslattır, işi has-

talığa vuruyorum, ola ki yarın kıyamet günü maksadıma ererim, gerçi dert-zede değilim ama kendimi onlara benzetiyorum, yapacağım şeyin bundan daha az da olmaması lâzım gelir.»

Naklederler ki, büyüklerden bir cemaat ziyaret için onun yanına gitmişlerdi. Râbîa, bunlardan birine:

— Sen Allah'a niçin ibadet ediyorsun, diye sordu. Adam:

— Yedi kat cehennem, çok dehşetli bir şeydir, herkesin bunların üzerinden geçmeleri lazım gelmektedir. Cehennemden bir pay alabilirim korkusu ve endişesi sebebiyle ona tapıyorum.

Râbîa aynı soruyu diğer birine sordu. O da:

— Cennetin katlarında iyi bir mevki vardır, orada gayet fazla huzur ve rahat var, diye de vaad olunmuştur, (Cennete girme ve o makamı kazanma ümidiyle O'na ibadet ediyorum), dedi. Bunun üzerine Râbîa:

— Korktuğu veya ücrete tamah ettiği için Efendisine (ve Rabbına) perestiş eden bir kul Fenâ bir kuldur», deyince, bu sefer onlar sordular:

— Ya sen niçin ibadet ediyorsun? Sen Cennete hiç mi tamah etmiyorsun», Râbîa dedi ki:

— Önce câr, sonra dâr, evvelâ komşu sonra ev! O'na ibadet etmemiz için destur verilmesi bizim için mükemmel bir nimet değil mi? Eğer cehennem (korkusu) ve cennet (ümidi) bulunmasaydı, O'na itaat etmek gerekmez miydi? O, vasıtasız olarak ibadet edilmeye müstahak değil midir?

Naklederler ki, büyüklerden biri onun yanına gitti, üzerinde yırtık pırtık bir elbise görünce:

— Eğer bir kere işarette bulunacak olsan, sana bakacak ve hakkını gözetecek pek çok kişi var, dedi. Râbîa dedi ki: Ben dünyayı (onun hakiki sahibi olan Allah'tan bile istemeye utanır iken) onu iğreti olarak elinde bulunduran kimseden istemekten hiç haya etmez miyim?» Bunun üzerine o büyük zat: Şu zayıf hatunun yüce himmetine bakınız! Bu, onu şu zirveye çıkarmış. Soru sorarak vaktini almak yazık olur, dedi.

Naklederler ki, bir cemaat, imtihan maksadıyle onun yanına gitmişler ve:

— Bütün faziletler erkeklerin başına saçılmış, mürüvvet tâcı onların başına konulmuş, keramet kemeri onların beline bağlanmış, hiç bir kadına asla nübüvvet gelmemiştir, sen bu lafı nereden ediyorsun?, demişler o da cevaben demiş ki:

— Söylediğiniz şu lâfların hepsi doğru, ama bencillik, hodpesentlik, hodperestlik ve: «**Ben sizin en yüce Rabbınızım**» (Naziât/24) iddiası da katiyen her hangi bir kadından sâdır olmamıştır ,ayrıca kadınlar arasında asla muhannes olan da yoktur.

Naklederler ki, Râbîa bir gün hasta olmuş, hastalığının sebebini soranlara:

— Şöyle bir göz ucuyla Cennete bakıvermiştim de o yüzden Rabbım beni te'dib etti, demişti. Yani, seher vakti gönlümüz Cennete meyl ettiğinden, dostumuz bize itab etti, bu hastalık işte ondandır, demek istedi.

Hasan Basrî anlatıyor: Bir gün hasta olan Râbîa'nın ziyaretine gitmiştim. Basra'nın zengin kişilerinden bir ağayı, elinde altın dolu kese olduğu halde Râbîa'nın savmaasının kapısı önünde oturmuş ve ağlar bir vaziyette gördüm. «Ağlamanızı icab ettiren şey nedir?» diye sordum. «Şu âbide, zâhide ve zamanın kerem sahibesi hatun! Zamanın kerimesi odur. Zira onun bereketi olmasa, halk mahv olur. İşte bu hatuna vermeyi ahd ettiğim bir şey getirdim, ama kabul etmeyebilir, diye de korkuyorum, sen şefaatçı ol, ola ki kabul eder», dedi. Hasan diyor ki, içeri girdim ve haberi Râbîa'ya ilettim. Beni şöyle bir göz ucuyla süzdü ve dedi ki:

— Yakışıksız konuşanların (ve kelime-i küfür söyleyenlerin) rızkını dahi geri almayan bir Zât, kendi mahabbetiyle ruhu coşan bir kimsenin rızkını hiç istirdad eder mi? Ben onu tanıyalıdan beri halka sırtımı döndürmüşümdür. Helâl'dan mı yoksa haramdan mı kazandığını bilmediğim bir kimsenin malını şimdi nasıl kabul edebilirim? Vaktiyle devlete ait bir lâmbanın ışığında yırtık olan gömleğimi diktiğimden dolayı gönlüm bir zaman bağlandı, o dikişleri sökmedikçe de açılmadı. Efendiden (benim nam ve hesabıma) özür dile, ta ki gönlüm ağa düşmesin!

Abdulvâhid b. Âmir (Zeyd) anlatıyor: Süfyan Sevri ile birlikte hasta olan Râbîa'yı ziyaret etmiştim. Râbîa'daki heybet sebebiyle dilimiz tutulmuş ve hiç bir şey söyleyememiştik .Süfyan'a, «Bir şey söyle, diye rica edildi. Bunun üzerine dedi ki:

— Ya Râbîa! Dua et de Hak Tealâ bu ızdırabı hafifletsin.

— Ey Süfyan! Bilmez misin ki ızdırap çekmemi Hak Tealâ irade etmiştir.

— Evet biliyorum.

— Bunu bildiğine göre O'ndan O'nun irade ettiği şeyin aksini mi dilememi mi emrediyorsun bana? Sevgilinin iradesine muhalefet etmek revâ mıdır? Sonra Süfyan sordu:

— Ya Râbiâ! Arzu ettiğin şey nedir? O cevap verdi:

— Ey Süfyan! Sen bir ilim adamı olarak niçin bu şekilde konuşuyorsun? Hakk'ın izzetine and olsun ki oniki yıldır canım taze hurma yemeyi arzu etmektedir, henüz yemiş değilim ve Basra'da hadsız ve hesapsız miktarda hurma bulunduğunu da bilirsin. Çünkü ben bir kulum, kulun arzu ile işi ne? Eğer ben irade edecek ama Allah irade etmeyecekse olursa, küfür olmaz mı?

— Senin hakkında konuşmak benim için mümkün değil, bâri sen benim hakkımda konuş Ey Râbîa!

— Şayet dünyayı seven bir kişi olmasan ne iyi bir adam olurdun!

— Ne yapmışım da dünyayı sevmişim?

— Hadis rivayet ediyorsun, demek isterim ki bu da (dünya sevgisinden hasıl olan maddî bir itibar ve fâni) bir mevkidir.

Süfyan diyor ki, bu söz rikkatıma dokundu ve: «Ya Rab! Benden razı ol», dedim. Bunun üzerine Râbîa dedi ki:

— Kendisinden razı olmadığın bir Zat'ın senden razı olmasını dilerken hiç utanmaz mısın?

Mâlik b. Dinar anlatıyor: Râbîa'nın yanına gittim, abdest alırken kullandığı bir kırık testiden su içerken gördüm onu. Altına da eski püskü bir hasır sermiş, bir kerpiçi de başına yastık yapmıştı. Bunu görünce içim yandı ve:

— Ey Râbîa! Zengin dostlarım var. Eğer müsade edersen senin için onlardan bir şey isteyeyim, dedim.

— Ya Mâlik! Yanılıyorsun! Bana da onlara da rızk veren bir ve aynı Zât değil midir?, dedi.

— Evet, öyledir, dedim.

— Şu halde, O, fakirleri fakir oldukları için unutuyor da zenginleri sırf zenginlikleri sebebilye mi hatırlıyor ve kendilerine yardım ediyor?, dedi.

— Hayır, hiç de öyle değil, dedim.

— O, halimi bildiğine göre kendisine neyi hatırlatacağım? O öyle istiyor, biz de aynı şekilde O'nun istediğini istiyoruz.

Naklederler ki, bir kere Hasan Basrî, Mâlik b. Dinâr ve Şakik Belhi (yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun) Râbîa'nın (r.a.) yanına vardılar. Söz Sıdktan ve Sâdıktan açılmış, doğruluk nedir, doğru kimdir meselesi müzakere edilmeye başlanmıştı. Hasan:

— Mevlâ'sından gelen darbelere sabretmeyen bir kimse davasında Sâdık ve samimi değildir, dedi. Râbîa:

— Bu sözden benlik kokusu geliyor, dedi. Bunun üzerine Şakîk:

— Mevlâ'sının darbına şükretmeyen davasında sâdık değildir, dedi. Râbîa:

— Bundan daha iyi bir ibare ile ifade edilmesi lazım, dedi. Bunun üzerine Mâlik b. Dinâr:

— Mevlâ'sından gelen darbelerden haz almayan, dostunun açtığı yaradan zevk duymayan bir kimse davâsında sâdık değildir, dedi. Râbîa:

— İfadenin bundan da güzel olması lazımdır, deyince bu defa ona: «Şimdi konuşma sırası sende», dediler. O da, dedi ki:

— Mevlâ'sını müşahedede ve Murad'ını temaşada darbenin elemini unutmayan bir kimse davâsında sâdık değildir ve bunda taaccüb edilecek bir şey de yoktur. Çünkü Yusuf'u (a.s.) müşahedeye dalan Mısırlı hatunlar yedikleri darbenin elemini (ve bıçakla doğranan ellerinin acısını) hiç duymamışlardı. Şayet bir kimse Hâlık'i müşahede halinde bu vasıf üzere bulunursa, bunda şaşılacak ne var?

Naklederler ki, Basra'daki şeyhlerden biri Râbîa'nın yanına gelmiş, yastığının başucuna oturmuş ve başlamış dünyayı yermeye ve karalamaya! Râbîa ona demiş ki: Sen dünyayı gayet fazla seviyorsun, dünya gönlünde taht kurmuş, zira eğer onu sevmemiş olsaydın durmadan onu yâd etmezdin. Çünkü kumaşı eğip büken kimse onu satın almaya heveslidir, debbağ sevdiği postu yere vurur. Şayet dünya sevgisinden gönlünü tamamıyle boşaltmış olsaydın, onun iyi tarafı da kötü tarafı da yâdına düşmezdi. Dünyayı durmadan anıyorsunuz, öyle ya, «Bir şeyi seven, onu çok zikr eder».

Hasan'ın şunu anlattığı nakledilir: Bir ikindi zamanı Râbîa'nın yanında bulunuyordum. Aş pişirmek istedi. Çanağa bir parça et konulmuştu. Sohbete dalınca; «şu sohbeti kaynatmak kazanı kaynatmaktan daha hoştur», dedi ve çömleği (altını ateşlemeden) olduğu gibi bıraktı. Nihayet akşam oldu ve namazı kıldık. Orucumuzu açmak için kuru bir ekmek ve bir testi su getirdi. Kaldırayım, diye kazanın yanına vardı. Hak Tealâ'nın kudretiyle çanağın fokur fokur kaynadığını gördü. Sonra aşı bir sahana koydu ve getirdi. Biz de bu etten yedik. Ömrüm boyunca o lezzette bir yemek, onun kadar hoş bir aş yememiştim. Râbîa dedi ki:

— Namaz için kâim olanlara işte böyle yemek hazırlarlar.

Süfyan Sevrî anlatıyor: Bir gece Râbîa'nın yanında bulunuyordum, bir mihraba (ve köşeye) çekilmişti. Tâ sabaha kadar namaz kıldı. Ben de bir bucağa çekilmiş namaz kılmıştım. Sabah olunca: «Yâ Râbîa! Hak Tealâ bizi buna muvaffak kıldığı ve sabaha dek namaz kılmamızı nasib ettiği için şükr edelim», dedim. Dedi ki: Bu tevfikin şükranesi olmak üzere gel bugün oruç tutalım!

Ve onun belli bir takım münacaatları vardır. Vesselâm.

RABİATÜ'L ADEVİYYE'NİN (r.a.) MÜNACAATLARI

— Ya Râb! Eğer yarın kıyamet günü beni Cehenneme gönderecek olursan, öyle bir sır fâş ederim ki, Cehennem bana bin yıl mesafede olan bir yere kadar kaçar.

— İlâhi! Kısmetim olmak üzere dünyadan bana her neyi tahsis etmiş isen onları düşmanlarına, ahiretten her neyi tahsis etmiş isen onu da dostlarına ver. Zira bize sen kâfisin! Bana seni gerek seni!

— Rabbım! Eğer Cehennemden korktuğum için sana tapıyorsam, beni Cehenneme at ve orada yak! Eğer Cennete girme emeliyle ibadet ediyorsam, Cennete girmeyi bana haram kıl! Yok eğer sırf senin (zatın ve rızan) için sana tapıyorsam, o zaman da bâki olan Cemâlini (ve ebedî olan Hüsn-i Mutlakını temaşa etmeyi) benden diriğ etme!

— Ya Râb! Şayet yarın beni Cehennemde yakacak olursan: «Seni dost edindim, dost dosta hiç böyle muamele eder mi?», diye feryâdı basarım! Bu söz üzerine hâtiften bir avâz geldi: «Ya Râbia! Hakkımızda suizanda bulunma, hüsnüzanda bulun! Çünkü Bizimle mükâlemede bulunasın diye seni dostlarımın arasında (Cennette) ağırlayacağım (Ben sana öyle bir şey yapar mıyım hiç!)»

— İlahi! Benim bütün dünyadaki işim ve arzum seni yâd etmek, ahiretde de senin likâna ermektir ve işte ben buyum, Sen ne istersen onu yap!

Bir gece: Ya Râb! Ya huzur-i kalb ile namaz kılmamı nasib et veya kalb huzuru olmadan kılınan namazı kabul et! (diye nazlanarak yakarmıştı).

Vefatı yaklaştığı sırada büyükler baş ucunda bulunuyorlardı. Onlara:

— Kalkınız, burasını boşaltınız, beni yalnız bırakınız, ta ki Allah'ın elçileriyle başbaşa kalayım!, dedi. Bunun üzerine kalkıp dışarı çıktılar ve kapıyı da örttüler. İçerden şöyle bir sesin geldiğini işittiler:

«Ey Nefs-i mutmainne! Râzi ve Marzi olduğun halde Rabbine dön! (has) kullarımın arasına katıl ve Cennetime gir!». (Fecr/89) Aradan bir zaman geçti, artık bir daha hiç ses seda çıkmadı. İçeri girdiler, vefât etmiş olduğunu gördüler.

Şeyhler derler ki, Râbia dünyaya gelip ahirete gidene kadar kat'iyen Hak Tealâ'ya karşı herhangi bir küstahlık yapmamış, (şahsî, nefsânî ve cismânî) hiç bir talebte bulunmamış ve: «Beni şöyle kıl, bana böyle yap», dememişti.

Naklederler ki, onu rüyada gördüler ve :

— Münker ve Nekir denilen sorgu melekleri karşısındaki halinden bahs et, dediler. Dedi ki :

— O iki civân-merd zuhur edip de : «Men Rabbüke!» (Rabbın kimdir!) dedikleri zaman, dedim ki : «Hemen geri dönüp Hak Tealâ'ya deyiniz ki : Bunca halk içinde Sen bir kocakarıyı unutmadın. Bütün cihanda sadece sana sahib olan biri olarak ben seni hiç unutur muyum? Ne diye birilerini gönderip : «Rabbın kimdir», süâlını sorduruyorsun?

Naklederler ki, çölde (hiç suyun bulunmadığı zamanda) otuzbin kişiye su vermiş olan Muhammed b. Eslem Tûsi ile Nu'mâ Tarsûsî, Râbîa'nın mezarı başında hazır olup :

— Sen ki, her iki âlemden de vazgeçmişimdir, iki cihana baş eğmem, diye laf ederdin, şimdi hâl nereye vardı?, demişler. O da seslenmiş :

— Görmüş olduğum bâdeyi içiyorum, gördüğüme erdim!

FUDAYL B. İYÂZ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Tevbekârların önderi, nâiblerin büyüğü, kerem ve ihsan güneşi, vera' ve irfan deryası, iki cihandan yüzçeviren pir-i vakt Fudayl b. İyaz (r.a. V. 187) büyük şeyhlerden olup tasavvuf yolunun ağyarı, akranı tarafından kabul gören ve sûfiler tâifesinin mercii olan bir zattır. Riyazetlerde ve kerametlerdeki şânı yüce olup vera' ve marifette eşi menendi yoktur. (1)

Onun ilk hali şöyle idi: Merv ile Ebiverd arasındaki sahranın ortasına çadır kurmuş, sırtına bir âba giymiş, başına yünden bir külah geçirmiş ve boynuna da bir tesbih asmıştı. Bir çok yârânı olup hepsi de eşkiya ve haramî idi. Vurdukları her malı onun önüne getirirlerdi. Zira vurguncuların reisi o idi, dilediği şeyi kendi payı olmak üzere ayırırdı. Asla cemaattan el çekmez, cemaata hizmet etmeyen (ve cemaatle namaz kılmayan) bütün hizmetkârları kovardı.

Nihayet günlerden bir gün, muazzam bir kervan çıkageldi, yoldaşları kervanın gelmekte olduğunu fark edince kulak kesildiler. Kervanla gelen kâfilede bulunan bir kişi, harâmîlerin sesini işitti. Kervan halkı arasında bir ağa vardı. Sahip olduğu altınları alarak: «Bu nakdi öyle bir yere gizlemeliyim ki, kervanı vuracak olurlarsa, hiç olmazsa geriye bu kalsın», diye düşündü. Sahraya açıldı. Orada bir çadır gördü. Çadır içinde, sırtında âba bulunan biri oturmak-

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Sülemî, s. 6; Hılye, VIII, 84; Sıfatu's-Safve, II, 237; Şa'rânî, I, 68; Münavî, I, 168; Hucviri, I, 308; İbn Hallikân, IV, 47; Risale, s. 115; Nefahât, s. 87; Şezerâtü'z-Zeheb, I, 316; el-Bidâye Ve'n-Nihâye, I, 198; Mir'âtü'l-Cenân, I, 415; Tarihu Dımeşk, XXXIV, 638; Mizanü'l-İtidâl, II, 334; Tezhibu't-Tehzib, VIII, 284; Gas, I, 636.

ta idi. Altınları ona emanet etmek istedi. Bu zat ona, «Çadırın içine gir ve bir köşeye koyuver», dedi. O da altınları bırakarak geri döndü. Kervanın yanına varınca, haramîlerin yolu kesip malların hepsini götürdüklerini gördü. Bu zat geriye kalan eşyasını toplayıp çadırın yolunu tuttu. Oraya vardığında, eşkiyanın malları taksim etmekte olduklarını gördü. Bir âh çekti ve: «Demek altınlarımı Haramîlere teslim etmişim», dedi. Geri dönmek istedi ama bu sırada Fudayl onu gördü ve: «Gel», diye seslendi. Oraya varınca, Fudayl: «Senin burada ne işin var», diye sordu. Emaneti almak için gelmiştim de...», dedi. Fudayl: «Nereye koyduysan hemen git oradan al», dedi. Adam gitti ve altınları koyduğu yerden aldı. Yoldaşları Fudayl'a:

— Biz bu kervanda hiç nakit bulamadık, sen ise bunca nakdi iade ediyorsun, dediklerinde Fudayl dedi ki:

— O, hakkımda hüsnüzan besledi ve ben de Allah Tealâ hakkında hüsnüzan besliyorum. Ben onun hakkımdaki hüsnüzannını doğru çıkardım. Ola ki Allah Tealâ da benim kendisi hakkındaki hüsnüzannımı doğru çıkarır.

Naklederler ki, bir gün bir kervan daha vurdular, aş yemek için oturmuşlardı. Kervan sahiblerinden biri geldi ve «Reisiniz kimdir», diye sordu, «Ulumuz burada değil, şu ağacın altında namaz kılmaktadır», dediler. Ama, «Namaz vakti değil, neden sizlerle yemek yemez», diye sordu. «Çünkü o oruç tutar», dediler. Adam iyiden şaşırmıştı. Yanına vardı, huşû' ile namaz kılmakta olduğunu gördü. Namaz bitince selâm verdi ve «Namaz ve oruçla haramîlik bir arada bulunur mu?», diye sordu. Fudayl, bu soruya cevap olarak:

«Diğer bir takım kişiler daha vardır ki, belki Allah tevbelerimizi kabul eder, diye, iyi amellerle kötülerini birbirine katmış ve karıştırmışlardır.» (Tevbe/102) mealindeki ayeti okudu. Adam hayrette kaldı. Ama bir şey de diyemedi.

(Naklederler ki, Fudayl'in öyle bir yüce himmeti ve âlicenablığı vardı ki, vasfa sığmazdı. Fıtraten temiz ve iyi mayalı idi. Vurduğu kâfiledeki kadınlara kat'iyen ilişmez, borçlu veya sermayesi az olanların mal ve davarlarını almazdı, daima salâha meyl ederdi.)

Naklederler ki, ilk zamanlarda bir kadına âşık olmuştu. Eşkiyalıktan her ne elde ederse ona gönderirdi. Gâh gâh yanına gider tutkusundan ağlardı. Bir defasında yine bu şekilde akşama kadar gönül eğlemiş, derken oradan geçmekte olan bir kervanda bulunan bir kişi **«İnen hak aşkına ve Allah'ın zikri için iman edenlerin gönüllerinin huşû' duymaları zamanı gelmedi mi?»** (Hadid/16), uyuyan kalbinizi uyandırma vakti henüz gelmedi mi, meâlindeki ayeti okuyor-

du. Okunan bu âyet bir ok gibi Fudayl'in yüreğine dokundu. Onu içinden yaraladı. «Geldi, geldi, hatta geçti bile!», diye söylendi. Şaşkın, ve mahcuptu, yerinde duramıyordu. Gitti bir harabeye sığındı. Kervanda bulunanlardan meydana gelen bir cemaat, hazırlanmışlardı, yola çıkmak istiyorlardı. İçlerinden biri «Nasıl yola çıkabiliriz ki, Şakî Fudayl yol üzerinde bulunmaktadır», dedi. Bu sözü duyan Fudayl:

— Size müjdeler olsun, artık o yaptığına pişman olmuş ve tevbe etmiştir. Şimdiye kadar, siz ondan nasıl kaçıyor idiyseniz, bundan böyle o da aynı şekilde sizden kaçmakta ve sakınmakta, diye bağırdı. Bundan sonra ağlaya ağlaya diyar diyar gezdi, haksızlık yaptığı kişilerden af ve helâllık diliyordu. Nihayet Ebiverd'deki bir Yahudiye sıra gelmişti. Yahudi hiçbir şekilde razı olmuyor, hakkını helâl etmiyordu. Sonra Yahudî kendi yoldaşlarına:

— İşte şimdi Muhammedîleri ve müslümanları hafife almanın tam zamanı geldi!, dedi. Sonra:

— Eğer sarı hakkımı helâl etmemi istiyorsan, falan yerdeki filan kayalık tepeyi kaldır, yerini dümdüz et ,diye bir şart ileri sürdü. O tepe gayet büyüktü. Fudayl bu tepeyi gece gündüz demeden kazımaya başladı. Nihayet bir seher vakti bir rüzgâr çıktı. O rüzgâr, kayalık tepeyi yerinde hiçbir şey yokmuş gibi bir hale getirdi. Bu manzarayı gören Yahudi bu defa:

— Malımı iade etmedikçe hakkımı sana helâl etmeyeceğim diye and içmiştim. Şimdi, benim şu yastığın altında altın var. Sana hakkımı helâl edebilmem için onu al ve bana ver, dedi. (Meğer Yahudi yastığın altına çakıl koymuş, maksadı da Fudayl'ı denemekmiş) Fudayl, elini onun yastığının altına sokarak çıkardığı bir avuç altını Yahudiye verdi. Bunun üzerine Yahudi:

— Sana hakkımı helâl etmeden evvel bana İslâmı arzet, dedi. Fudayl:

— Bu ne hal böyle?, deyince Yahudi anlattı: «Tevbesi sıhhatlı olanın elinden çakıl taşı altın haline gelir, diye Tevrat'ta okumuştum. Ben seni imtihan ettim, aslında yastığın altında çakıldan başka bir sey yoktu. Elinde çakılın altın olduğunu görünce, anladım ki, tevbende sâdık ve samimisin, dinin de haktır.» (Daha sonra Yahudi iman getirdi.)

Naklederler ki, Fudayl bir kişiye; «Üzerime bir çok had cezasının tatbik edilmesi lazım gelmektedir. Allah için beni bağla ve Sultanın huzuruna götür, ta ki üzerimde had cezası icra edilsin», dedi. Adam, kendisinden isteneni yaparak onu hükümdarın yanına götürdü. Sultan, simâsına nazar edince, üzerinde salâh nişaneleri gör-

dü. İzâz ve ikrâmda bulunarak evine götürmelerini, vazifelilere emr etti. Evin önüne gelen Fudayl inledi. Bunu gören ailesi:

— Yoksa sana dayak mı attılar ki, böyle inliyorsun?

— Evet, hem de muazzam bir dayak yedim!

— Nerene yedin?

— Canıma ve ciğerime!

Sonra karısına:

— Ben Hudâ'nın Hanesine gitmeye karar verdim, dilersen ayağındaki bağı çözeyim, seni boşayayım!

— Maazallah! Ben asla senden ayrılmam! Nereye gidersen git, hizmetinde olacağım.

Sonra karı-koca Mekke'ye gitmek üzere yola koyuldular. Hak Tealâ Kâbe'nin yolunu onlara kolaylaştırdı, orada mücavir oldular, bazı evliyâ ile buluştular. Ebu Hanife'nin (r.a.) sohbetine iştirak etti ve ondan ilim tahsil etti.

Âlî (senedi olan) rivayetleri ve güzel riyazetleri vardı. Mekke'de iken dili açılmıştı. (Etrafına hikmet, marifet ve hakikat saçıyordu). Mekkeliler yanına geliyor, o da bunlara vaaz ediyordu. Hali o hadde ulaşmıştı ki, yakınları onu görmek için tâ Ebiverd'den Mekke'ye gelmişlerdi. Yol vermediği için, gelenler avdet etmiyorlardı. Bir gün Fudayl Kâbe'nin damına çıktı ve:

— Şu insanlar ne kadar çok gaflet içindedir! Aziz ve Celil Allah size akıl versin ve amelle meşgul etsin! diye bağırdı. Hepsi yere kapandılar ve ağlaştılar, nihayet Horasan'ın yolunu tuttular ve o, Kâbe'nin damından inmedi.

Naklederler ki, Hârun Reşîd bir gün Fadl Bermeki'ye:

— Gönlüm şu tumturaktan ve debdebeden sıkılmıştır, beni öyle bir zatın önüne götür ki; yanında iken huzur bulayım, dedi. Bunun üzerine Fadıl Bermekî onu alarak Süfyan b. Uyeyne'nin (v. 198) evine götürdü ve içeriye seslendi. Süfyan:

— Kim o!, diye bağırdı. Fadl:

— Emiru'l-müminin!, dedi. Süfyan:

— Hizmete koşmam için neden bana haber göndermediniz, (Halife benim ayağıma geleceğine ben onun ayağına giderdim), dedi. Bu lakırdıyı işiten Hârun, Fadl'a döndü ve:

— Benim aradığım zat bu değil, dedi. Bunun üzerine Süfyan b. Uyeyne:

— Ey müminleri Emiri! Senin aradığın zat Fudayl b. İyaz'dır, dedi. Fudayl'ın evine gittiler. Kapıya geldiklerinde **«Acaba günah kazanan kişiler kendilerini, iman edip amel-i salih işleyen zevatla bir**

tutacağımızı mı sanıyorlar?» (Casiye/21) meâlindeki âyeti okumakta olduğunu duydular. Bunu işiten Hârun:

— Eğer aradığım öğüt ise bu kadarı kâfi gelir, dedi. Sonra kapıyı çaldılar. Fudayl, içerden:

— Kim o!, diye seslnedi. Onlar da:

— Emiru'l-müminin!, dediler. Fudayl:

— Emiru'l-mümininin yanımda işi ne? Benim onunla işim ne? Beni neden meşgul etmektedir?, dedi. Fadl-ı Bermekî:

— Ulu'l-emre itaat vaciptir. Şimdi söyle, içeriye (senin vereceğin) desturla mı yoksa (Halifenin vereceği emir ve) hükümle mi girelim, dedi. Fudayl:

— Destur yoktur, eğer hükümle girerseniz, onu da siz bilirsiniz, dedi. Hârun içeriye girince, Hârun'un yüzünü görmeyeyim, diye Fudayl hemen çırayı söndürüverdi. Hârun elini attı, tesadüfen eli Fudayl'ın eline değdi. Fudayl:

— Ne kadar yumuşak bir el! Bir de Cehennem ateşinden kurtulabilse!, dedi. Bunu söyledi ve namaza durdu. Gözleri buğulu ve ağlamaklı olan Hârun:

— Son sözünü söyle!, dedi. Selâmı verip, namazını bitiren Fudayl dedi ki:

— Mustafa'nın (s.a.v.) amcası olan pederin, «Beni bir kavme emir yap,» diye ondan rica etmişti, o da: (s.a.v.)

— Amcacığım! Bir an seni sana emir yaptım, dedi. Yani, bir nefes Ulu ve Yüce Allah'ın taatında bulunan, binlerce yıl halka hükümdar olmandan daha iyidir. Çünkü kıyamet günü emaret nedamettir, demek istedi. Hârun:

— Biraz daha öğüt vermez misin? deyince anlattı:

— Vaktiyle Ömer b. Abdûlaziz'i (r.a.) hilafet makamına geçirdikleri zaman Sâlim b. Abdullah'ı (v. 106), Recâ b. Hayve'yi (v. 112) ve Muhammed b. Ka'b'ı davet ederek:

— Ben şu işe mübtelâ oldum, benim için tedbir nedir, diye sormuştu. Bunlardan biri:

— Eğer yarın, kıyamet günü azabtan kurtulmak istersen müslümanların yaşlılarını pederin, gençlerini biraderin, çocuklarını evlâdın, kadınlarını da annen ve bacın bil, demişti. Hârun:

— Biraz daha!, dedi. Fudayl anlattı:

— İslâm diyarı senin evin, bu diyardaki halk da aile efrâdın mesabesindedir. Pederine, biraderlerine ve yavrularına nasıl muamele ediyorsan onlara karşı da öyle davran. Babanı ziyaret et, kardeşlerine iyilik yap, evlâdlarına ikramda bulun. Sonra Fudayl ilâve etti:

— Korkuyorum ki, şu güzel yüzün Cehennem ateşinde yanma belâsına giriftar olur da çirkinleşir! Nice pırıl pırıl çehreler vardır ki, Cehennem ateşi içinde feryâd ve figân etmekteler! Burada emir olan niceleri orada esirdir! Bu sözleri dinleyen Hârun:

— Biraz daha!, dedi. Fudayl devam etti:

— Ulu ve Yüce Alah'tan kork, Allah'a cevap verirken aklını başına topla! Çünkü kıyamet günü Hak Tealâ, müslümanları senden tek tek soracak ve herbirinin hakkını tam olarak ödemeni senden taleb edecektir. Eğer bir gece bir kocakarı evinde aç olarak uyumuşsa, yarın kıyamet günü yakana yapışacak ve orada senin hasmın olacak. Fudayl bunları söylerken, Hârun'un ağlamaktan aklı başından gitmişti. Bunu gören (vezir) Fadl Bermekî:

— Ey Fudayl! Yetişir! Emiru'l-mümininî mahv ettin, dedi. Bunun üzerine Fudayl:

— Ey Hâmân! Sen sus! Çünkü asıl onu mahv eden ben değil, sen ve senin kavmindir!, dedi. Bunun üzerine Hârun daha çok ağladı. Sonra Fadl Bermekî'ye:

— Sana Hâmân demesinin sebebi, beni Firavn bilmesidir!, dedi. Sonra Fudayl b. İyaz'a hitaben:

— Borcun var mı?, diye sordu. Fudayl:

— Evet var! Allah'ın üzerimde borcu var ve bu taattır. Eğer o bu borcum sebebiyle beni yakalarsa, vay başıma!, dedi. Hârun:

— Ben Hakk'a değil, halka borcun var mı, demek istiyorum, dedi. Fudayl:

— Elhamdülillah ki, Onun nimetleri içinde yüzüyorum. Halka söyleyeceğim hiç bir şikayetim yoktur. Sonra Hârun, içinde bin kızıl altın bulunan ağzı mühürlü bir keseyi onun önüne koydu ve:

— Bu, annemden mirâs kalmış helâl bir paradır, dedi. Bunu gören Fudayl, dedi ki:

— Demek ki, yapmış olduğum nasihatların hiç bir faydası olmadı, hemencecik burada iken zulme başladın. Haksızlık yapmayı meslek edinmişsin. Ben senin kurtuluşunu istiyorum, sen ise bana böylesine ağır bir yük yüklüyor ve beni bir girdaba atıyorsun! Ben sana: Mâlik olduğun her şeyi hak sahiblerine iade et, diyorum. Sen ise (ehline verilmesi ve) bana verilmemesi gereken, daha başka şeyler vermeye uğraşıyorsun. (Bu zulüm değil midir?) Anlaşılan sözümün bir faydası ve tesiri yok! Fudayl bunu söyler söylemez Hârun'un yanından kalkıp gitti, kapıyı da üzerine çarptı. Dışarı çıkan Hârun, şöyle dedi:

— Âh! Bu ne adammış! Gerçek mânâsıyla merd olan ancak Fudayl'dır!

Naklederler ki, vaktiyle Fudayl küçük çocuğunu kucaklamış bağrına basmış, babaların adeti üzerine okşamıştı. Küçük sormuş :

— Babacığım! Beni seviyor musun?

— Tabii seviyorum!

— Peki Allah'ı seviyor musun?

— Elbette ki seviyorum!

— Peki senin kaç tane kalbin var?

— Bir tane.

— Bir kalbe iki sevgiyi, nasıl sığdırabiliyorsun? Fudayl bu sözün nereden geldiğini anlamış, hakikatın tarifi olmak üzere Hak Teâlâ'nın gayretinden ve kıskançlığından neş'et eden bir beyân olduğunu bilmişti. Yavrusunu kucağından atarak, eliyle başını dövmeye başladı. Bundan böyle sadece Hak'la meşgul oldu. Oğluna:

— Yavrucuğum sen ne hoş bir vâizsin!, derdi.

Naklederler ki, bir gün Arafat'ta durmuş, halkı seyr ediyor, âhâlinin âhu eninini dinliyor ve diyordu ki:

— Sübhanellâh! Eğer bu kadar ahâli bir şahsa gitseler ve ondan bir dânık altın isteseler, o şahıs bunları eli boş ve ümitsiz geri çevirmez. Sen hem Kerim hem Gaffârsın, onları affetmen, elbette ki, o şahsın onlara bir dânık altın vermesinden senin için çok daha kolaydır. Sen en çok kerem edenlerden daha fazla kerem edersin. Onun için bunların tümünü affetmen Senden ümid edilir. (Ya Rab!)

Naklederler ki, bir gece Arafat'ta ona: Şu âhâlinin halini nasıl görüyorsun, diye sordular. Dedi ki; Eğer Fudayl aralarında bulunmasa, hepsi de affolunmuşlardır, demektir.

Ona sordular: Niçin hâifleri, yani Allah'tan korkanları göremiyoruz? Dedi ki:

— Eğer hâif olsaydınız, onlar sizin için gizli kalmazdı. Çünkü hâifi -hâif olan müstesna- hiç kimse göremez. Nitekim mâtemzedeyi de ancak mâtemzede olan görebilir, (dertlinin halini dertli olan bilir.)

Sordular:

— Kişi ne zaman mahabbetin son haddine ulaşır? Cevap verdi:

— Men ve atâ hali katında bir, (Allah'ın ona bir şeyi vermesi ve vermemesi eşit) olduğu vakit!

— Lebbeyk (buyur yâ Râb emrine ve hizmetine âmâdeyim!) demek isteyen, ama: Lâ-Lebbeyk (senin Lebbeykini reddediyorum) cevabının verilmesi korkusu yüzünden bu kelimeyi ağzına alamayan bir kişi hakkında ne dersiniz?, sorusuna şu karşılığı vermişti: Ümit ederim ki, hiç bir Lebbeyk sözü, bu şekilde hareket eden ve kendini böyle bilen bir kimsenin bu haline denk olamaz!

Ona şu sorunun sorulduğu nakledilir:

— Dininin aslı ve kökü nedir?

— Akıl.

— Aklın aslı nedir?

— Hilim.

— Hilmin aslı nedir?

— Sabır.

İmam Ahmed b. Hanbel (r.a.) anlatıyor: Fudayl'ın (r.a.) : Riyaset taleb eden hor ve hakir olur, dediğini işitmiş ve bana öğüt ver demiştim.

— Tâbi ol, metbû olma!, cevabını alınca, «Bu, hoş bir sözdür», demiştim.

Bişr Hâfi anlatıyor: «Zühd mü rıza mı, daha iyidir», diye Fudayl'a sormuştum. Dedi ki; «Rızâ. Şunun için ki, râzı olan bir kimse, içinde bulunduğu (hal ve) menzilden yüksek diğer herhangi bir menzil (ve makam) taleb etmemektedir.»

Süfyan Sevrî'nin şunu anlattığı nakledilir: Bir gece Fudayl'ın yanına giderek âyetlerden, ahbâr ve âsâr'dan bahs ettik. Sonra ben: «Bu gece ne bereketli ve feyizli bir gece idi! Elbette ki, böyle bir sohbet halvetten ve yalnızlıktan daha iyidir», dedim. Fudayl:

— Bu gece fena bir gece, akşamki sohbet de fâsid bir sohbet idi, diye mukabelede bulundu. «Neden?», deyince de anlattı: «Şunun için ki, sen bütün gece boyunca: Benim hoşuma gitmesi için acaba ne söyleyeyim, kaydında ve derdinde idin . Ben de: Senin hoşuna gitmesi için acaba nasıl cevap vereyim kaydında ve kaygısında idim. Her ikimiz de birbirimizin sözüyle meşgul olup Aziz ve Celil Allah'tan geri kalmıştık. İmdi yalnızlık ve Hakk'a münacaat daha iyidir!»

Naklederler ki, Abdullah b. Mübarek'in yanına gelmekte olduğunu gören Fudayl, ona dedi ki:

— Geldiğin yere çark et! Aksi takdirde ben çark ederim! Çok miktarda sözü allayıp pullayıp bana beğendirmek, aynı şekilde benim de sana söz beğendirmem için geliyorsun değil mi?

Naklederler ki, ziyaretine gelen bir kişiye Fudayl sordu:

— Ne iş için geldin?

— Yanında huzur ve sukûn bulmak için!

— Allah'a yemin ederim ki bu halin, yalnızlıkta bulunması daha ziyade muhtemel ve mümkün! Sen, yalan dolanla beni aldatmak ve de aynı şekilde benim de yalan dolanla seni atlatmama sebep olmak için gelmiş bulunuyorsun! Hemen geldiğin yere çark et!

DİĞER SÖZLERİ :

«Arzu ederim ki, hastalanayım da namaz kılmak için cemaata gitmem, halkın arasına karışmam ve halkı görmem lâzım gelmesin!» [İsterim ki, hasta olayım ama, ziyaretçim olmaya. (Sülemi, 12)]

«Kimsenin seni, senin de kimseyi görmeyeceğin bir yerde ikamet etmen mümkün ise, öyle yap. Zira bu, gayet iyi bir şeydir.»

«Yanımdan geçen bir kimsenin benden selâmı sabahı kesmesini, hasta olunca ziyaretime gelmemesini, (beni yalnız ve Hakla başbaşa bırakmasını) bana yapmış olduğu gayet büyük bir iyilik kabul ederim.»

«Gece olunca, tefrikasız bir halvetim olacak, diye sevinir dururum. Sabah olunca, halkla görüşmekten hoşlanmamam sebebiyle üzülür dururum. Zira gelip zihnimi teşviş etmelerinden korkarım.»

«Her kim yalnızlıktan sıkılır, halkla bulunmaktan hoşlanırsa, o kimse selametten ırak kalmıştır.»

«Bizzat halinden bahs edenin sözü az olur. (Sözü amelinden sayan az konuşur.) Zira böyle biri sadece kendisine faydası olan şeyleri söyler.»

«Ulu ve Yüce Allah'tan korkanın dili lâl olur.»

«Allah bir kulunu sevdi mi, üzüntüsünü artırır, diğer bir kuluna da buğz etti mi, dünyasını genişletir. Eğer bir ümmet arasında bir dertli ağlasa, O ümmetin cümlesi onun için amel eder, bu amelin sevabı ona gider.»

«Her şeyin bir zekatı vardır, aklın zekatı da uzun uzadıya hüzünlenmek (ve derin düşünmektir.) Bu yüzdendir ki, Resulullah'ın (s.a.v.) hüznü aralıksız ve kesintisizdi.»

«Cennette ağlamak acaibtir, ama ondan daha acaib olan dünyada gülmektir.»

«Bir kimsenin kalbine Allah korkusu yerleşti mi, dilinde işe yaramaz bir söz bulunmaz. Bu korku dünya sevgisini ve arzusunu yakar, dünyaya rağbet etme halini gönülden dışarı atar.»

«Allah Tealâ'dan korkan(heybetli) kimseden her şey korkar.»

«Kulun havf ve rehbeti, korkusu ve kaygısı bilgisi nisbetinde olur. Kulun dünyaya karşı olan zühdü, ahirete olan rağbeti miktarınca olur.»

«Bu ümmet içinde, İbn Sirin'den (r.a.) daha çok Allah'tan korkan ve ümitvâr olan birini görmedim!»

«Hâlâldır, herhangi bir hesabı da yoktur, demek şartıyle bütün dünyayı buna verseler, yine de sizler murdar bir leşi pis saydığınız gibi, onu pis sayardım.»

«Bütün şerleri bir evde toplayıp dünya sevgisini ve hırsını ona kilid yapmışlar. Tüm hayırları diğer bir eve toplayıp dünyadan nefret etmeyi bu evin kilidi yapmışlar.»

«Dünya kapısından içeriye dalıvermek kolaydır ama dışarıya çıkmak ve kurtulmak güçtür.»

«Dünya bir tımarhane, içindeki halk da divânelerdir. Tımarhanelerdeki delilerde bukağı ve kelepçe bulunur. (Ta ki akılları başlarına gelsin.)

«Allah'a and olsun ki, şayet âhiret bâki kerpiçten, dünya fâni altından olsaydı, halka yaraşan bâki olan kerpiçe rağbet etmek olurdu. Kaldı ki, dünya fâni olan kerpiçten, ahiret ise bâki olan altından (yapılmış) dır.»

«Dünyada bir kimseye bir şey verilince, mutlaka ahiretteki payından bunun yüz misli eksiltilir. Şunun için ki, ister çok ister az çalış bugün burada ne kazanırsan, yarın yüce Allah'ın katında eline geçecek olan odur.»

« Bu gün yumuşak elbiselere, lezzetli ve nefis yemeklere bakmayınız. Zira yarın ne giysileri ne de bu yemekleri bulamayacaksınız.»

«Birbiriyle alakayı kesen kimseler (resmiyet ve) külfet içinde bulunurlar, ne vakit aradan külfet kalksa, bu sefer de yekdiğerine karşı küstahlık yaparlar.»

«Hak Tealâ, dağlara, içinizden birinin üzerinde bir Peygamberle konuşacağım, diye vahy edince, Tur-i Sinâ müstesnâ bütün dağlar kibirli bir şekilde başlarını kaldırdılar. Tûr dağı ise tevazu ile başını önüne eğdiğinden Hakkın kelâmıyle izzet buldu.»

«Nefsinin bir kıymeti olduğuna inanan bir kimsenin tevazudan aldığı bir nasib yoktur.»

«Şimdiki zamanda üç şeyi aramayınız, zira bulamazsınız: İlmi, ameline mutabık olan âlîm aramayınız, zira böyle birini bulamaz ve âlimsiz kalırsınız. Ameline muvafık ihlâsı bulunan bir âmil aramayınız, zira böylesini bulamaz ve amelsiz kalırsınız. Kusursuz dost aramayınız, zira böyle birini bulamaz ve dostsuz kalırsınız.»

«Kim ki, kardeşine dil ile sevgi izhar eder de gönlünde ona karşı nefret beslerse, Allah Tealâ ona lânet ederek (basiret gözünü) kör ve sağır kılar.»

«Bir zamanlar yaptıklarını riya ile yaparlardı. Şimdilerde ise yapmadıkları şeyi riya olsun diye yapmıyorlar!»

«Bir ameli halk için sevmek (veya terk etmek) riyadır, halk için amel etmek ise şirktir. İhlas ise Hak Tealâ'nın seni bahis konusu iki husustan muhafaza etmesidir, inşallah Tealâ.»

«Mürâîyîm» diye yemin etmem, «Değilim», diye yemin etmemden benim için daha çok arzu edilir bir şeydir.»

«Zühdün aslı, her ne yaparsa yapsın Hak Tealâ'dan razı olmaktır. Halk için Hakk'ın rızasına en fazla lâyık olan marifet sahibleridir.»

«Her kim hakiki bir marifetle Hak Tealâ'yı tanırsa, takatı kadar ona tapar.»

«Fütüvvet, kardeşleri affetmektir.»

«Hakikî manadaki tevekkül Ulu ve Yüce Allah'tan başkasından korkmamak ve ümitvâr olmamaktır.»

«Mütevekkil, Aziz ve Celil Allah'a güveni olan kimsedir. Böyle birisi ne yaptığı şeyden dolayı İzzet ve Celâl sahibi Allah'ı itham eder ne de ondan şikayette bulunur. Yani, gösterdiği teslimiyet itibariyle zâhiri ve bâtını bir renkte bulunur.»

«Ulu ve yüce Allah'ı seviyor musun, diye sana sorsalar, sükût et. Zira eğer: Hayır, dersen kâfir olursun. Evet, dersen, hareketlerin onu sevenlerin hareketlerine benzememektedir, (onun için sahtekâr olursun.)»

«Sık sık helâya gitme hususunda Ulu ve Yüce Allah'tan son derece fazla haya ederim,» demiş ve üç günden daha fazla helâya gitmez olmuştu.

«Bir kimsenin abdesthaneye girmesi ama oradan temiz olarak çıkması (hayır ve fazilet olmak üzere) o kimseye kâfidir. Diğer taraftan bir kimsenin Kâ'be'ye girmesi lâkin oradan pis olarak çıkması (şer ve rezilet olmak üzere) o kimseye yeter!»

«Akıllılarla cenk etmek, aptallarla helva yemekten daha kolaydır.»

«Fâsıkın yüzüne gülen bir kimse, müslümanlığı tahrib etmek için çabalamıştır.»

«Her kim bir binek ve yük hayvanına «lânet olsun!», derse, o hayvan (hal diliyle) der ki: «Amin, lâkin Ulu ve Yüce Allah'a hangimiz daha fazla âsi ise, lânet onun üzerine olsun!»

«Bana, senin bir duan kabul edilecektir, her ne istersen onu dile, diye bir haber gelse, ben bu duâ hakkımı hükümdarın âdil olması için sarf ederdim. Çünkü kendi iyiliğim için dua etsem, benim dirlik düzen içinde olmam münferid bir şeydir. Halbuki hükümdarların dirliği düzeni, bütün âlemin dirliği düzeni demektir.»

«Şu iki vasıf kalbe kasvet verir: Çok uyumak, çok yemek, (çok konuşmak).»

«Sizde iki vasıf vardır ki, her ikisi de cehaletin eseridir: Acâib bir şey görmediğiniz halde gülüyorsunuz. Nasihat ediyorsunuz ve geceyi uykusuz da geçirmiyorsunuz!» [«Hiç taaccup etmeden gülmek, hiç uykusuz kalmadan sabah etmek» (Sülemi, 13)]

«Hak Tealâ buyuruyor ki: Ey Âdemoğlu! **«Eğer sen beni hatırlarsan, ben de seni hatırlarım»** Bakara/152). Şayet sen beni unutursan, ben de seni unuturum. Beni zikr etmediğin şu an senin lehine değil, aleyhinedir. Şimdi ne yaptığına dikkat et.»

«Hak Tealâ, Peygamber'e demiştir ki: «Günahkârlara müjde ver, zira eğer tevbe ederlerse kabul ederim. Sıddıkları tehdid et, zira onlara adaletle muamele edecek olsam hepsini yakarım!»

«Kendisinden öğüt isteyen birine dedi ki: **«Müteferrik rablar (ve sunî putlar) mı, yoksa bir ve Kahhâr olan Allah mı daha hayırlıdır?»** (Yusuf/30)

«Bir gün gördü ki, oğlu, birine vermek istediği sağlam ve ayarı yerinde altını, nakşındaki kirleri temizlemek için ateşte kızdırıyordu. «Evladım», dedi. «Bu dürüstlük senin için on hacdan daha faziletlidir.»

Bir gün oğlu idrar yapamama hastalığına tutuldu. Fudayl, ellerini semaya kaldırarak:

«Ya Râb! Sana olan muhabbetimin hürmetine, bu çocuğu şu acıdan kurtar!» diye niyazda bulundu ve henüz bulunduğu yerden ayrılmadan şifâ zuhur etti.

Münacaatında derdi ki: «Ya Allah! Bana merhamet et, zira sen halimi biliyorsun, bana azab etme, zira bunu bana yapmaya Kâdirsin. Ya Allah! Halimi bildiğin için bana merhamet et, gücün yettiği için azab etme!»

Bir zamanlar şöyle niyaz ediyordu: «İlâhî! Sen beni aç, ailemi çıplak bırakıyor, bana geceleri evimi aydınlatmak için bir çerağ bile vermiyorsun! Sen ancak dostlarına böyle muamele edersin! Acaba hangi menzile (ve meziyet) sebebiyle Fudayl bu devleti bulmuştur!»

Naklederler ki, tam otuz yıl dudağında hiç tebessüm görülmemişti. Sadece çocuğunun öldüğü gün gülmüştü. «Ey Efendi! Şu an

gülme zamanı mıdır?», diye sorduklarında, dedi ki: (Şu anda Hz. Peygamber'in tatmış olduğu evladın ölümü acısını tatmış bulunuyorum). Anladım ki, şu yavrunun ölümüne Allah razı olmuştur, ben de O'na muvafakat ettim ve onun rızasına tebessüm ettim!

Âhir ömründe derdi ki: «Peygamberlerin durumuna imrenilmez. Zira önlerinde hem kabir, hem kıyamet, hem cehennem, hem de sırat var! Cümlesi de (yarın kıyamet günü canlarının derdine düşecekler ve) ellerinden bir şey gelmez bir halde, «Nefsî!, Nefsî!» diyecekler. Meleklere de gıpta edilemez. Zira onlar, insanoğlunun korktuğundan daha çok korkmaktadırlar. Âdemoğlunda bulunan derd onlarda yoktur. Her kimde ki, bu dert yoktur, ben onu istemem! Lâkin ben, asla anasından doğmamış ve doğmayacak olan kimseye imrenirim! (Mutlak hiç ve fenâ halinde olmak isterim.)»

Derler ki: Bir gün bir mukrî yani Kur'an hocası yanına gelmiş ve bir şey okumuş. «Bu hâfızı oğlumun yanına götürünüz, ta ki ona okusun», demiş, sonra hâfıza, «Ama el-Kâria suresini okuma, zira kıyamet sözünü işitmeye takat getiremez», diye tenbih etmişti. Hâfız, kazara bu sureyi okudu. **«Kıyamet! Nedir şu Kıyamet!»** deyince, çocuk bir ah çekti. **«O gün insanlar perişan bir halde sağa sola dağılan pervaneler gibi olurlar»** ayetini okuyunca, oğlan bir âh daha çekti ve aklı başından gitti. Baktılar masum yavru ruhunu teslim etmiş.

Vefatı yaklaştığı zaman, Fudayl'ın iki kızı vardı. Ailesine şöyle vasiyet etti: «Ben ölünce şu iki kızı alarak Ebu Kubeys tepesine çık, yüzünü semaya döndürerek şöyle niyaz et: «Allah'ım! Fudayl bana vasiyette bulunarak dedi ki: Hayatta olduğum müddetçe şu emanetlere takatım nisbetinde ben bakıyordum, beni kabir zindanına haps edince, emanetleri sana iade ettim!» Fudayl defn edilince, ailesi söylendiği gibi hareket etti. Kızları o dağa götürerek münacaatta bulundu ve hüngür hüngür ağladı. Tam o anda, yanında iki delikanlı oğlu bulunan Yemen Emiri oradan geçiyordu. Onları ağlayıp sızlanır bir halde görünce yanına varıp, «Bu ne haldir böyle!», diye sordu. Kadın hadiseyi hikâye etti. Emir, «Bu kızları oğullarıma nikahlayalım, her biri için de başlık olarak bin kızıl altın vereyim, buna razı olur musun?», diye sordu. Kadın, «Razıyım» deyince, Emir, emir verdi, derhâl hevdecler, döşemeler, atlas ve dibalar hazırlandı. Kızlar anneleriyle birlikte hevdeclere oturtularak Yemen'e götürüldü. İleri gelenler toplanarak kızların nikahlarını kıyıp oğlanlara teslim etti. «Evet: Kim Allah için olursa, Allah da onun için olur!»

Abdullah b. Mübarek (r.a.): «Fudayl vefat edince, hüzün tümüyle yeryüzünden kalkıp gitti.» demiştir.

* * *

«Davul ve zurna ile dünyaya tâlib olmam, ona ibadetle tâlib olmamdan benim için daha sevimlidir.» (Sıfatu's-safve, 11.242.) Sufyan b. Uyeyne'ye dedi ki:

— Ey Ulemâ cemaati! Sizler eskiden beldelerin meşâlesi idiniz, herkesi aydınlatıyordunuz; bugün ise bir zâlim olup çıktınız. Önceleri sayenizde yol ve yön tesbit edilen birer hidayet yıldızları idiniz, şimdilerde yolunuzu kaybedip şaşkın şaşkın dolaşır hale geldiniz. Sonra hiçbiriniz şu zalimlerden mal istemekten ve almaktan utanmıyor, üstelik sırtınızı mihraba dayamış, «Falan, filandan bize hadis rivayet etti, deyip duruyorsunuz». Bunun üzerine (başını eğen ve estağfirullah diyen) (hadis âlimi) Süfyan: «Her ne kadar sâlih değilsek de, sâlihleri seviyoruz», dedi. (Sıfatu's-safve, 11.241.)

«Ey Süfyan b. Uyeyne! Şayet yeryüzünden senden ve benden daha şerli bir kimsenin mevcut olduğu kanaatında isen, cidden kötü bir kanaatın sahibisin!» (aynı eser, 11.240)

«Allah'a itaatsızlık ettiğimi, eşeğimin ve hizmetçimin huyundan (ve bana itaatsızlık yapanlardan) anlarım.» (aynı eser, 11.238).

«Kurrâ'dan uzak durun, zira eğer onlar seni sevecek olurlarsa, seni sende olmayan şeylerle överler, senden nefret edecek olursa, (iftira ve yalanla cerh ederek), aleyhinde şahitlik yaparlar ve bu şahitlikleri kabul da görür.» (Sülemi, 11)

«Rahman'ın kurrâ'sı alçak gönüllü ve huşû' sahibidir, Ümerânın kurrâ'sı kendini beğenmiş kibirli kişiler olup halkı horlarlar.» (Münâvî, 1.149.)

«Şimdilerde ulemânın kılık ve kıyafeti İmamu'l-Mürselinden çok Kisraların ve Kayserlerin kılık ve kıyafetlerine benzemektedir. Unutmamak gerekir ki, o taş üstüne taş koymamıştı. Lâkin kendisi için dikilen bir bayrağı yüceltmek için kollarını sıvamıştı.» (Münâvî, 1. 149).

«Kurrâ ile oturup kalkmaktan sakının! Zira onların yemişi gıybettir.» (Münâvî, 1.149).

«Âhir zaman insanları görünüşte dost, hakikatte düşman olur.» «Hâmil-i Kur'an olanın, ne halka, ne halifelere, ne de onun aşağısındaki devlet adamlarına muhtaç olmamaları icab eder; tüm halkın ona muhtac olması lâzım gelir.» (Sülemi, 10).

«Bize göre maksadını elde eden, bunu çok çok namaz kılmak ve oruç tutmakla elde etmemiştir. Ancak ve ancak ruh cömertliği, gö-

nül temizliği ve ümmete karşı olan samimiyeti ile elde etmiştir.» (Sülemi, 10).

«Rıza halindeki kişinin dostluğuna inanmam, kızdırdığım bu kişinin gazab halindeki dostluğuna inanırım.» (Sülemi, 10).

«Hakk'a boyun eğ, Hakk'ı takib et, kim söylerse söylesin Hakk'ı kabul et.» (Sülemi, 12).

«Nimeti dile getirme, nimete şükürdendir.» (Sülemi, 13).

«Ne bahtiyardır o kişi ki, halktan sıkılır, Hak'la huzur bulur, hatasına ağlar.» (Sülemi, 14).

«Halkı (gerçek yüzleriyle) tanıyan rahat eder». (Sülemi, 11).

«Şimdiki gibi bir ömür sürmekle, köpekler arasında yaşamak, veya bir köpek olarak ölmek ve kıyamet gününü hiç görmemek arasında muhayyer bırakılsaydım, köpek olarak yaşamayı, veya köpek olarak ölüp kıyamet günü hiç görülmemeyi tercih ederdim.» (Sıfatu's-safve, 11.234; Münavî, 1.149).

«Gıybetini yapan düşmanın, dostundan daha faydalıdır; zira onun sevapları senin defterine yazılmaktadır.» (Şa'rânî, 1.68).

«Kur'an'ı anlayan hadisten müstağni olur.» (Şâ'rânî, 1.68).

«Kusursuz dost isteyen dostsuz kalır.» (Şâ'rânî, 1.69).

«İstediği şeyi vermediğin zaman sana kızan kişi, dostun değildir.» (Şâ'rânî, 1.29).

«Nebiler, risâleti tebliğ etmenin hesabını nasıl veriyorlarsa, Kur'an okuyanlar da aynı şekilde hesab vereceklerdir; zira bunlar, onların vârisidir.» (Şâ'rânî, 1.69).

«Âhiret âliminin ilmi örtülü, dünya âliminin ilmi yaygındır. Âhiret âlimine tâbi olunuz, dünya âlimi ile oturup kalkmaktan sakınınız. Çünkü o sizi gururu, yaldızlı lafları ve samimiyetsiz amel davasıyla fitneye düşürür.» (Şâ'rânî, 1.69, Münavî, 1.149).

«Eğer ulemâ dünyaya karşı zâhid olsaydı, cebbarlar, huzurlarında boyun eğer, halk kendilerine itaat ederdi. Lâkin ilimlerini dünya uşakları için sergilediler. Maksadları, onların elinde bulunanı almaktı. Böylece insanlar karşısında hor ve hakir bir hale düşmüş oldular. Zâhidlerin alâmeti, ümerânın ve kendilerine yakın olanların yanında cehaletle vasfedildiklerinde ferahlanmaktır.» (Şâ'rânî, 1.29).

«Namazımı kıldığım vakit, sanki şarap içmişim gibi, hatta ondan daha çok utanırım.» (Münavî, 1.148).

«Faziletli kişiler, kendilerini faziletli görmedikleri sürece, fazilet sahibidirler.» (Münavî, 1.148).

«Anılmayı arzulayan anılmaz, anılmaktan hoşlanmayan anılır.» (Münavî, 1.149).

«Allah'tan korkana, hiç bir şey zarar veremez. Allah'tan korkmayan, hiç bir şeyden fayda temin edemez.» (Münavî, 1.149).

«İzzetine and olsun ki, beni Cehenneme soksan, orada kül olsam, yine Sen'den ümit kesmem.» (Münavâ, 1.149).

«Kalbinde ne kadar Allah'ın heybeti varsa, insanların kalblerinde senin o kadar heybetin vardır.» (Münavî, 1.149).

«Midesine girene dikkat eden «Sıddîk» olur.» (Münavî, 1.149).

«Allah'tan korkun da nasıl isterseniz öyle olun, bilin ki, insan herkese iyilik yapsa da, sadece tavuğuna kötülük yapsa, yine iyilerden olamaz.» (Münavî, 1.150).

«Ey nefsim neye korkuyorsun! Aç kalacağım diye mi? Hiç korkma, senin Allah katında o kadar değerin yok. Allah ancak Muhammed'i (a.s.) ve Ashabını aç bırakır.» (Münavî, 1.150)

İBRAHİM B. EDHEM BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Din ve dünya sultanı, yakîn kâf (dağının) simurgu, uzlet âleminin hazinesi, devlet esrarının defilesi, en büyük iklimin Padişahı, (ilahî) lutf ve keremle yetişen, Cihan Şeyhi İbrahim Edhem (r.a.), vaktin dindarı ve asrın sıddîki idi. Çeşit çeşit muamelelerde ve türlü türlü hakikatlarda mükemmel bir hazzı ve nasibi vardı. Herkes tarafından makbul sayılırdı. Bir çok Şeyhleri görmüştü. İmam A'zam Ebu Hanife'nin (r.a.) sohbetinde bulunmuştu. (1) Cüneyd, «Bu tâifedeki ilimlerin anahtarları İbrahim Edhem (in elinde)dir», demişti.

Bir gün İmam A'zam'ın yanına gelince, talebeleri onu hor ve hakir görmüşler, ama Ebu Hanife, «İbrahim Edhem seyyidimiz (ve efendimiz)dir», demişti. Talebeleri kendisine, «O bu efendiliği neyle buldu», diye sorduklarında, «O daimî surette Hak Tealâ ile meşgul bulunmakta, bizse başka işlerle uğraşmaktayız», diye cevap verdi.

Belh Padişahı bulunuyordu. Başlangıçtaki hali şöyle idi: Padişahlığı sırasında âlem, fermanı altında iken altın kalkanlı kırk kişi önünden gider, altın gürzlü kırk kişi de ardından yürürdü. Bir gece tahtı üzerinde uyuya kalmıştı. Gece yarısı olunca, sanki dama biri çıkmış gibi tavan sallandı. İbrahim bağırdı:

— Kim o?

— Tanıdık biriyim, devemi kaybettim, (burada onu arıyorum).

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, VII, 367; Sülemî, s. 26; Risale, s. 112; Sıfatu's-Safve IV, 152; Şezerâtü'z-Zeheb, s. 255; İbn Hallikan, I, 31; Nefahât, s. 95; Hücvirî, s. 200; Münavî I, 73; Şa'rânî, I, 81; Fevâtü'l-Vefeyât, s. 13.

— Hey şaşkın! Ne diye damda deve arıyorsun, damda deve ne gezer?

— Ama ey gâfil! Sen Allah'ı altın taht üzerinde ve atlas elbiseler içinde arıyorsun. Damda deve aramak bundan daha mı acaib?!.

Bu sözden kalbinde bir heybet hasıl oldu, gönlünde bir ateş zuhur etti. Tefekküre daldı, hayrete düştü, müteessir oldu.

Diğer bir rivayette şunlar anlatılır: Umumî bir şölen verilmişti. İleri gelen devlet adamlarından herbiri onun önünde yerlerini almışlar, kullar karşısında dizilmişlerdi. Derken aniden heybetli bir adam çıkageldi. Adam öylesine heybetli idi ki, kullardan ve hizmetkârlardan hiç biri yanına varıp ta: «Sen kimsin? Burada ne işin var?» deme cesaretini bulamadı. Adam bu şekilde (etrafına heybet ve dehşet saça saça İbrahim'in tahtına kadar ilerledi. İbrahim sordu:

— Ne istiyorsun?

— Bu Ribat'ta (ve kervansarayda) konaklamak istiyorum.

— Burası Ribât (ve han) değil, benim sarayımdır.

— Peki bu saray bundan evvel kimindi?

— Pederimin.

— Ondan evvel kimindi?

— Falan zatın.

— Ondan evvel kimindi?

— Falan oğlu filanın.

— Bunlar şimdi nereye gittiler?

— Hepsi de göçüp gittiler ve öldüler.

— Bu ne biçim kervansaraydır ki, biri gelmede, biri gitmede! Adam bu sözleri söyledi, sonra da acele acele saraydan çıkıp gitti.

İbrahim peşine düştü, ardından seslendi ve «Mutlaka seninle konuşmam lazım», diye yemin verdi. Bunun üzerine adam durunca, İbrahim sordu:

— Sen kimsin ve nereden geliyorsun ki, canımda ateş tutuşturdun?

— Ben arzî, bahrî, berri ve semâî biriyim, herkesce bilinen adım Hızır'dır.

— Azıcık bekle, tâ ki eve gidip geleyim! Adam, «Bu kadar bekleyemem, iş bundan da acele!» deyip kayıplara karıştı. İbrahim'in gönlündeki ateş daha da artmış, derdi fazlalaşmıştı. «Gece işitmiş ve gündüz görmüş olduğum bu hal ne halettir?», dedi ve «Atı eğerleyin, avlanmaya gideceğim, bakalım bu hal nereye varacak?», diüe

emir verdi. Ata bindi, sahranın yolunu tuttu. Sahrada şaşkın şaşkın dolaşıyor ve ne yapacağını bilemez bir halde bulunuyordu. Bu hal içinde muhafızlardan ayrı düşüp uzaklaşmıştı. Bu sırada «Uyan!» diye bir âvâz işitti, ama duymazlıktan geldi. Bu sesi ikinci defa işitti. Üçüncü seferinde ise kendisini oradan uzaklaştırdı ve duymazlığa vurdu. Dördüncü seferinde, «Başkaları seni uyandırmadan evvel kendin uyan!» diye bir ses duydu. Bu hitabı işitince, birden (iradesi) elden gitti. Aniden bir ceylân peyda oldu. Kendisini onunla meşgul etti. Ceylan dile geldi ve: «Beni, seni avlamam için göndermişlerdir, beni avlaman için seni göndermiş değillerdir hâ! Sen beni avlayamazsın. Bir biçâreye ok atıp onu avlamak için mi seni yaratmışlardır? Bundan başka bir işin yok mu?» dedi. İbrahim: «Bu ne hal böyle», deyip yüzünü ceylândan çevirdi ama ceylândan işitmiş olduğu sözlerin aynısını, bu kere de eğerinin kaşından işitti. İçinde bir üzüntü ve korku zuhur etti. Keşfi daha da ziyadeleşti. Hak Tealâ onun işini tamamlamayı murad edince, aynı sözleri bir kere de yakası, yani göğsü cihetinden işitti. İşte keşfi (o zaman ve) orada tamamlandı. Artık melekût(un kapıları) ona açılmış oldu. Ricâlullah, denilen Allah adamlarının vâkasını müşahede etti, (ruhî bir tahavvûl ve inkılâb geçirdi) ve yakîn hâsıl oldu. Derler ki, bu hadise üzerine o kadar ağlamıştı ki, gözünden akan yaşlar sebebiyle at da, elbisesi de tümüyle ıslanmıştı. Samimi bir şekilde canû gönülden tevbe etti. Gelişigüzel bir cihete yönelip gitti. Sırtına bir maşlah giyinmiş, maşlahın külâhını da başına çekmişti. Koyun güden bir çoban gördü. Dikkat edince, bunun kendi uşağı olduğunu fark etti. Üzerindeki altın sırmalı kaftanı çıkardı ve ona verdi. Koyunları da kendisine bağışladı. Çobanın sırtındaki maşlahı alıp giyindikten sonra külâhını da başına çekti. Bundan sonra yaya olarak dağlarda ve çöllerde dolaşıyor, günahlarına ağlıyordu. Böyle, böyle Merv'e ulaştı. Burada bir köprü gördü. Âmâ bir adım köprüden geçiyordu. Köprüden düşmek üzere iken, İbrahim, «Allahümme'hfazhu» (Allahım onu muhafaza et), diye dua etti. Âmâ havada muallakta kaldı. (Orada bulunanlar) onu tutup içeri çektiler ve İbrahim hakkında da, «Na kadar büyük adammış», diye şaşıp kaldılar. Sonra oradan da ayrılıp Nişabur'a geldi. İbadet ve taatla meşgul olmak için ıssız bir yer arıyordu. Burada meşhur bir mağara vardı. Dokuz sene bu mağarada ikâmet etti. Mağaranın her köşesinde üç sene kaldı. Geceleri ve gündüzleri bu mağrada, ne mücahedeler yaptığını ve ne çileler çıkardığını kimse bilmezdi. Perşembe günleri mağaranın yukarısından dışarı çıkar, bir yük odun toplar, sabah olunca bunu sırtına yüklenip Nişabur'a götürüp satar, Cuma namazını eda ettikten sonra bu para ile ekmek alır, yarısını bir fakire verir, yarısını kendi harcardı. Öbür haftaya

kadar işte bununla kanaat ederdi. Ahval ve zamanları bu minval üzere geçerdi.

Naklederler ki, bir kış gecesi bu mağarada bulunuyordu; hava soğuktu. İhtilam oldu, zemherî günleriydi. Bu halde buzu kırmış, gusl etmişti. Seher vaktine kadar namaz kılmış, seher vakti soğuktan mahv olacağından korkmuştu. O sırada bir ateş veya kürk lâzım, diye hatırına bir fikir gelmişti. Hemen o anda bir kürkün sırtını ısıttığını hissetmişti. Böylece uykuya dalmış, uyanınca da ortalığın aydınlandığını ve havanın da ısındığını görmüştü. Bu kürk büyük, iki kadeh gibi iki gözü olan bir ejderhanın derisi idi. Ağladı ve kalbinde bir korku zuhur etti. «Yâ Rabbi! Bunu bir lutûf olmak üzere bana gönderdin. Lâkin şimdi ben onun kahır edici sûretini görüyor ve buna da takat getiremiyorum», dedi. Bunun üzerine ejderha harekete geçti, onun önünde kendisini selâmlar gibi iki üç defa yüzünü yere sürdü ve oradan uzaklaşarak kayıplara karıştı.

Naklederler ki, insanlar onun hali hakkında biraz malumat sahibi olduklarında, sözü edilen mağaradan kaçtı. Mekke'nin yolunu tuttu. Şeyh Ebu Said (kaddesallahü sırrehü) bu mağarayı ziyarete gittikleri vakit şöyle demişti: «Subhenellah! Eğer bu mağara miskle dolu olsaydı, bu kadar hoş kokmazdı. Bir civanmerd bir kaç gün burada sıdk ile bulunduğu için burası baştan sona kadar huzur ve sükûn mahalli haline gelmiştir.»

Sonra sahranın yolunu tuttu, derken din büyüklerinden birine rastladı. Bu zat «İsm-i A'zamı», yüce Allah'ın en büyük ismini ona öğretti. O bu isimle Hak Tealâ'ya dua etti, derhal Hızır'ı gördü. Hızır ona: «Ey İbrahim, İsm-i A'zam'ı sana belleten zat, biraderim İlyas idi», dedi. Sonra onunla Hızır arasında bir çok şey konuşuldu. Onun piri Hızır idi. Zira başlangıçta onu çekip bu yola sevk eden o idi. Yolculuk yaptığı çöl hakkında şöyle demişti: «Zatu'l-Irk'a ulaştığımda hırka ve yamalı elbise giymiş yetmiş kişi gördüm, hepsi de can vermişlerdi, kendilerinden kan akıyordu. Sadece içlerinden biri ölmeye ramak kalmıştı, ona: «Ey civanmerd! Bu ne hal böyle», diye sordum. Şöyle dedi:

«Ey İbrahim Edhem! Su ile mihrabdan ayrılma, daima taharet ve taat üzere ol. Uzak uzak gitme ki terk edilmiş duruma düşersin. Yakın yakın gelme ki zayıf düşersin. Selâmet (ve saltanat) sergisi üzerinde bu küstahlığı yapan bir kimse olma, sakın! Beytu'l-Haram hacılarının Rum kâfirleri gibi katl edildikleri ve hacılara karşı gaza yapılan bir dostluktan kork. Şimdi dinle: Biz bir sûfî tâifesiydik. Tevekkülle çölün yolunu tuttuk. Hiç söz söylememeye ve Allah'tan

başkasını düşünmemeye azmetmiştik. Hareket ve sükûnumuz hep O'nun için olacaktı, ondan başkasına iltifat etmeyecektik. Çölü aşıp ihrâm giyilen yere varınca, Hızır (salavatullahi aleyh) bize yetişti. Selam verdik, sevindik ve: «Elhamdülillah ki, sarf ettiğimiz çabalar kabul edildi, boşa gitmedi; tâlib (olan bizler) matlûba kavuştuk ki böyle biri bizi karşıladı», dedik. Hemen o hal içinde ruhumuza şöyle nidâ olundu:

— Sizi yalancılar ve iddiacılar sizi! Sözünüz ve cehdiniz bu muydu? Bizi unutup ta bizden başkasıyle mi meşgul olacaktınız? Ceza olarak canınızı yağmalayacağız. Civanmerd bunları söyledikten sonra: «Şu görmüş olduğun civanmerdlerin hepsi bu iddia sebebiyle yanmışlardır.»

— Ey İbrahim gel gel! Eğer senin başında da bu sevda varsa, ayağını bu kapıya koy! dedi.

Şiir:

«Kan dökülür daimâ memleketimizde»; can, ûd (günlük) idi daima buhurdanımızda.»

«Bizi istiyor musun? İşte böyle, aksi halde defol bizden!» «Biz dost katl ederiz, tabiî sen de bizi istemezsin!»

Bunun üzerine İbrahim hayrete düştü ve, «Peki sen onların elinden yakanı nasıl kurtardın», dedi. Civanmerd dedi ki:

— Şunlar pişmiş idiler, sen ise henüz hamsın, pişmek için çabala ve onların ardından gel, dediler. Bunu söyledi ve o da can verdi.

Naklederler ki, sahrayı katetmek için ondört yıl (mesafe alması) lâzım geldi. Bu süre içinde hep namaz kılar, niyazda bulunurdu. Bu suretle Mekke'ye ulaştı. Harem'in pirleri durumdan haberdar olunca, kendisini karşılamaya çıktılar. O ise, kimse beni tanımasın diye kâfilenin önüne düşmüştü. Pirlerin önüne çıkıp, yürümek hizmetkârların adetiydi. Karşılamaya çıkanlar, kâfilenin önünde yürümekte olan bir adamı görüp ona, «Acaba İbrahim Edhem yaklaştı mı? Çünkü kendisini karşılamaya gelen Harem Şeyhleri yaklaşmış bulunmaktadırlar», diye sordular. İbrahim, «O zındık heriften ne istiyorsunuz?» dedi. Bunun üzerine onlar da ellerini kaldırıp ensesine bir sille vurdular ve, «Sen böyle bir adama nasıl zındık diyebilirsin? Asıl zındık sensin!» dediler. İbrahim de, «Zaten ben de aynı şeyi söylüyorum», dedi. Onu bırakıp gittikleri zaman İbrahim, nefsine: «Sen ne halt ettin, Muhterem Harem Şeyhlerinin seni karşılamalarını mı istiyordun? Elhamdulillah ki nasibini aldığını (ve müstahak olduğun muameleyle karşılaştığını) gördüm», dedi. Nihayet kendisini tanıdılar ve özürler dilediler. Sonra Mekke'de ikamet etti. Burada eş

dost edindi. Daima elinin emeği ve alnının teriyle temin ettiği kazançla geçinirdi. Gâh odun keser (ve taşır), gâh halkın bağ-bahçe bekçiliğini yapardı.

Naklederler ki, Belh'ten ayrıldığı vakit, geride süt emme çağında bulunan bir oğlunu bırakmıştı. Oğlan büyüyünce anasına, babasını sordu. Annesi de:

— Pederin kayboldu. Mekke'de bulunduğuna dair işaretler var, demişti. Oğlan:

— Ben Mekke'ye gidip Ka'beyi ziyaret edeceğim, babamı bulup hizmetinde çalışacağım, dedi. Sonra her kim hacca gitmeyi arzu ediyorsa, buraya gelsin. Zâd ve râhilesini ben temin edeceğim, yol masraflarını ben karşılayacağım, diye ilân etmelerini emr etti. Derler ki, bu ilân üzerine tam dörtbin kişi toplandı. Hepsinin yol masraflarını karşılayarak hacca götürdü. «Belki pederimin yüzünü görürüm», diye ümit ediyordu. Mescide (ve Ka'be'ye) gelince, hırka ve yamalı elbise giymiş bir takım kişiler gördü. Bunlara, «İbrahim Edhem'i tanıyor musunuz?» diye sordu. Onlar da: «O bizim şeyhimizdir, odun getirmek için Mekke sahrasına gitti. O, her gün sırtında bir yük odun getirir, satar; parasıyle ekmek alıp bize getirir», dediler. Bunun üzerine Mekke sahrasına açıldı. Sırtına ağır bir yük odun yüklenip gelen ve çocuğuna ağlayan bir ihtiyar gördü. Kendini gizleyip onun peşisıra pazara kadar geldi. İhtiyar, «Hoş, (helâl ve) temiz olanı, temiz karşılığında kim satın alır?» diye bağırmaya başladı. Adamın biri odunları alarak karşılığında ekmek verdi. İbrahim ekmeği alarak yoldaşlarına getirdi, önlerine koydu ve kendisi de namaz kılmakla meşgul oldu. Onlar ekmek yiyor, bu namaz kılıyordu. Dostlarına daima: «Kendinizi (parlak) oğlanlardan ve nâmahrem kadınlardan koruyunuz, bilhassa kadınların ve küçüklerin hacda bulundukları şu günlerde gözlerinizi muhafaza ediniz», diye tavsiyede bulunur ve hepsi de bunu kabul ederlerdi. Hacılar Mekke'ye gelip «Kâ'be'yi tavaf ettikleri sırada, İbrahim bütün yârâniyle birlikte tavaf yapıyordu. Güzel yüzlü bir oğlan gelip önünde durdu. İbrahim sık sık ona bakıyor ve yoldaşları da bunu görüyorlardı. Bu manzarayı müşahede eden yoldaşları ona taaccüp ediyorlardı. Tavafı bitirdiklerinde dediler ki:

— Allah'ın rahmeti üzerine olsun, «Sakın hiç bir kadına ve oğlana bakmayın», diye bize emr etmişsiniz; oysa siz güzel yüzlü oğlana bakıyorsunuz!

— Siz de gördünüz mü?

— Evet gördük.

— İnsaf ediniz, çünkü kanaatıma göre o benim Belh'teki yavrumdur. Belh'ten ayrıldığımda, henüz süt emme çağında bulunan bir

çocuğumu orada terk etmiştim. Öyle zannediyorum ki, bu oğlan o çocuktur.

«Pederim benden kaçmasın», diye oğlan hiç kendini belli etmiyor, her gün geliyor ve burada babasını seyrediyordu. Bu kanaatı taşıyan İbrahim, bir yoldaşını yanına alarak dışarı çıktı. Belh kâfilesini araştırıp aralarına sokuldu. Atlas bir çadırın kurulu olduğunu, ortasında bir kürsü bulunduğunu, o oğlanın da bu kürsünün üzerine oturup Kur'an okuduğunu, gördü. Derler ki, oğlan da esnada: **«Mallarınız ve çocuklarınız ancak bir fitnedir»** (Tegâbun/15) mealindeki ayeti okumakta imiş. İbrahim bunun üzerine ağlamış ve «Rabbim celle celalühü doğru söylemiştir», ve geri dönüp giderken yanındaki yârına; «Git, şu oğlana kimin oğlu olduğunu sor?» demişti. Bu zat gitmiş ve sormuş:

— Nerelisin?

— Belhliyim.

— Kimin oğlusun?

Oğlan başını öne eğer, eliyle yüzünü kapatır, gözlerinden yaşlar boşanır, başlar hüngür hüngür ağlamaya ve:

— İbrahim Edhem'in oğluyum, dedikten sonra eindeki mushafı yere kor ve:

— Dün hariç pederimi hiç görmedim. Dün gördüğüm zatın o olup olmadığını da kestiremedim. Benden kaçmasından korktuğum için durumu da kendisine açamadım. Zira o, evvel de bizden kaçmıştı. Annesi de oğlanın yanında bulunuyordu. Derviş, «Gelin, sizleri onun yanına götüreyim», diye teklif etti. Gittiler, İbrahim yârânı ile Rükn-i Yemânî'de oturmuşlardı. İbrahim uzaktan bakınca, oğlan ve annesiyle birlikte bulunan yoldaşını gördü. Kadın, İbrahim'i görünce sabrı tükendi ve coşkuyla, «İşte baban!» diye bağırdı. Orada bulunan ahbap ve halkın hepsi aniden kendilerini ağlamaya kaptırdılar. Ağlaya ağlaya kendinden geçen oğlan kendine gelince, babasını selâmladı, o da mukabelede bulunup onu bağrına bastı, ve sordu:

— Hangi dindensin?

— İslâm dinindenim.

— Elhamdülillah! Peki Kur'an biliyor musun?

— Biliyorum.

— Elhamdülillah! İlimden bir şey tahsil ettin mi?

— Evet, tahsil ettim.

— Elhamdulillah!

Sonra İbrahim oradan ayrılmak istedi ama oğlan elini bırakmadı, anne ise feryâd ediyordu. İbrahim, oğlanı yanına almış, yüzünü semaya çevirmiş ve:

— İlahî imdadıma yetiş! diyordu. Oğlan kucağında can vermişti. Ahbabları:

— Yâ İbrahim ne oldu? diye sorduklarında, dedi ki: «Oğlanı bağrıma basınca, şefkatı ve sevgisi kalbimde kaynamaya başladı. Bunun üzerine şöyle bir nidâ geldi: «Yâ İbrahim beni sevdiğini iddia ediyorsun, ama benimle birlikte başkalarını da seviyorsun, değerleriyle meşgul oluyorsun, dostluğa ortak katıyorsun, öyle mi? Eşe-dosta, sakın ha kadın ve küçüklere bakmayın, diye tavsiyede bulunuyorsun ama sen şu kadına ve küçüğe bağlanmış bulunuyorsun!» İbrahim diyor ki; «Bunu işitince dua edip «İzzet sahibi Rabbim! İmdadıma yetiş! Eğer onun mahabbeti beni Senin mahabbetinden alakoyacaksa, ya onun ya da benim canımı al!» diye niyazda bulundum. Duam onun hakkında kabul edildi.»

«Eğer biri bu hale taaccüb ederse, deriz ki: Peki (Halil) İbrahim'in, oğlunu kurban etmesi taaccüb edilecek bir şey değil midir?»

Şöyle dediği nakledilir: «Kâ'be'nin tavaf edenlerden hâlî olduğu bir zamanı bulmak ve hacetimi dilemek için geceleri fırsat kollar, ama hiç fırsat bulamazdım. Nihayet bir gece muazzam bir yağmur yağdı. Fırsatı ganimet bilerek Beytullah'a vardım, burası o kadar ıssız idi ki, bir Kâbe, bir de İbrahim vardı. Tavaf yaptım ve elimle halkaya yapışarak günahtan ma'sum olmayı diledim. Bu esnada:

— Sen günahtan ma'sum olmayı diliyorsun. Bütün halk ta benden bunu diliyorlar. Ama ben herkese ma'sum olmayı nasib etsem benim afv, mağfiret, merhamet ve rahmet edicilik deryam nereye gidecek ve (Gafûr, Gaffâr, Rahman ve Rahim olma ummanım) ne işe yarayacak?» diye bir nidâ işittim. Bunun üzerine:

— Allah'ım günahlarımı affet!», dedim. Şunu işittim:

— Dünyada benimle konuşurken kendinden bahsetme, (ve diğerlerinin affını iste), senden, başkalarının bahs etmeleri (ve affını dilemeleri daha) iyi olur.

Münacaatında şöyle demişti: «İlahî! Bana ihsanda bulundun, seni zikr esnasında bana üns bahş ettin, azametin hakkında tefekkür etme vaktinde bana feragat ve huzur hali lutfettin. Biliyorsun ki, bunların yanında sekiz cennet, fazla bir şey değildir.»

Diğer bir münacaatı da şöyle idi: «Ya Rab! Beni günah zilletinden uzaklaştırıp taat izzetine ulaştır!»

Derdi ki; «İlahî! Âh!... Seni bilen (hakkıyle) seni bilmemiştir, imdi Seni bilmeyen bir kimsenin hali aceb nice olur?»

Şöyle dediği nakledilir: «Onbeş yıl çile ve meşakket çektim. «Bu öyle olmaz» var kul ol, rahat bul», diye bir nidâ işittim. Bu, **«Emr olunduğun gibi istikamet üzere ol.»** (Hûd/112) demektir.

Rivayete göre ona sorulmuş: «Sana ne oldu ki, mülkü terkettin?». Demiş ki: «Bir gün taht üzerinde oturuyordum, önüme bir ayna tuttular. Aynaya bakınca gördüm ki, öz ikametgâhım mezar imiş, orada bir ahbab ve dert ortağı da yok. Seferi uzak, önümdeki yolu uzun olarak müşahede ettim, azık ve erzakım da yok. Kâdıyı (âdil, hâkîmi hakşînas) buldum, ama benim hüccetim yok. İşte bunun üzerine hükümdarlıktan soğudum.»

«Niçin Horasan'dan firar ettin?» diyenlere: «Çünkü», dedi, «Orada sık sık; Dün nice idi, bugünün nasıldır?, diye hal hatır soruyorlardı. «Niçin kadın istemiyorsun, evlenmeyi arzu etmiyorsun?» diyenlere, dedi ki: «Kocaya varıp da onun tarafından aç ve çıplak bırakılan bir kadın hiç var mıdır? Halbuki ben evlenmiyorum. Çünkü evleneceğim kadın aç ve uryan kalır. Gücüm yetse nefsimi boşayacağım. Diğer birini nasıl terkime bağlayabilirim? Bir kadını nefsimle nasıl kandırabilirim?»

Dervişin birine sordu:

— Karın var mı?

— Hayır.

— Çocuğun var mı?

— Hayır.

— İyi iyi. Derviş sordu:

— Bu ne demek?

— Evlenen bir derviş (ve fakir) gemiye binmiştir, çocuğu oldu mu batmıştır!

Naklederler ki, bir gün sızlanan bir derviş görmüş ve sormuş:

— Sanırın dervişliği bedava satın aldın (ki böyle ortalıklarda sızlanıp duruyorsun)?

— Ey İbrahim! Dervişliği (ve fakirliği) satın alan bir kimse hiç varmı ki?

— Bak, ben (fakirliği satın almak için) Belh ülkesini satmışımdır ve (fakirliği) gayet ucuza almışımdır! Adeta bedâvâ! Zira dervişlik gayet kıymetlidir!

Naklederler ki, biri İbrahim'e bin altın getirdi ve: «Bunu kabul buyur!» dedi. İbrahim, «Ben fakirlerden hiç bir şey almam», dedi. Adam: «Ama ben fakir değilim ki!», dedi. İbrahim: «Peki sahib olduğun servetten daha fazlası sana lazım mı?», diye sordu. Adam: «Evet», deyince İbrahim dedi ki: «Bu parayı al, götür; zira tüm fakirler içinde baş fakir sensin, şu hal fakirlik değil midir?» Şu söz onundur: «Karşılaştığım hallerin en çekilmez olanı, gittiğim bir yerde (halkın) beni tanımalarıdır. Zira tanındığım bir yerden firar etmem lazım gelmekte idi. Bilmiyorum ki şu iki halden hangisi daha

zordur: Tanınmadığım zaman çekmiş olduğum zillet mi, yoksa tanındığım zaman izzetten firar etmek mi?»

«Biz fakirlik aradık, karşımıza zenginlik çıktı. Halk zenginlik arıyor ama karşılarına fakirlik çıkıyor», demişti.

Derler ki, adamın biri kendisine onbin gümüş para getirmiş, ama o bunu kabul etmemiş ve: «Bu kadar siyah gümüşle ismimi fakirler defterinden silmek mi istiyorsun?» demişti.

Naklederler ki, kendisine gaybten bir vârid (ve feyz) geldiği zaman: «Şu dünya hükümdarları nerede? Gelsinler de bunun ne kadar zevkli ve hazlı bir şey olduğunu görsünler, ta ki mülklerinden âr etsinler!» demişti.

«İhlâs, Yüce Allah karşısında, niyetteki (samimiyet ve) doğruluktur.»

«Her kim üç yerde, içinde huzur bulmazsa bu, onun yüzüne kapıyı kapatmış olduklarının işaretidir: İlki Kur'an okuma vaktinde, ikincisi zikir yaparken, üçüncüsü namaz kılarken.»

«Ârifin alâmeti odur ki, ekseriya hatırı tefekkür ve ibret, sözleri Hakk'ı medhu sena, amelleri taat, nazarları (ilahî) sanat ve kudretteki inceliklerle olur.

«Yola atılmış bir taş gördüm. Üzerine: «Çevir ve altını oku», diye yazmışlardı. Çevirdim ve gördüm ki, «Eğer bildiğinle amel etmiyorsan, ne diye bilmediğini bellemek istiyorsun», diye yazılmış.»

«Bu yolda benim için kitabtan ayrılmaktan daha güç hiç bir şey olmamıştır. Zira: «Mütalaâda bulun», diye emredilmiştir.»

«Bugün sana en ağır gelen amel hangisi ise, yarın terazide en ağır basacak olan amel de odur.»

«Bir Sâlikin kalbinden, şu üç perde kalkmalıdır ki, ona devlet kapısı açılmış olsun: Biri şudur: Şayet ebedî ihsana mukabil iki âlemin mülkünü kendisine verseler, buna sevinmemeli, zira bu takdirde o mahluk olan bir şeyin varlığıyle sevinmekte ve henüz harîs bir kişi durumunda bulunmaktadır. Halbuki, «Harîs mahrumdur.» İkinci perde şudur: İki cihanın mülkü onun olsa ve bunu kendisinden geri alsalar, «iflas ettim» diye, üzülmemeli. Zira bu durumda üzülmek, kızgınlık alametidir ve «Kızgın azab içindedir.» Üçüncüsü budur: Övünmeye ve okşanmaya aldanmamalı, zira okşanmaya kanan bir kişinin himmeti hakîrdir ve himmeti hakîr olan, (Hak'tan) perdelenmiştir. Yüksek himmet sahibi olmalıdır.

Nakledildiğine göre birine sormuş:

— Evliyadan olmayı arzu eder misin?

— Tabiî.

— O halde zerre kadar dünyaya ve ahirete rağbet etme. Bütün mevcudiyetinle İzzet ve Celâl sahibi Allah'a yönel, Allah'ın dışındaki varlıklardan kendini uzak tut.

«Helâl lokma ye de, zararı yok geceleri sabaha kadar namaz kılıp gündüzleri oruç tutma.»

«Hiç bir kimse namaz, oruç, zekat ve hac ibadetlerini edâ ederek (Allah) adamlarının pâyesine ulaşamaz. Bu payeye ancak boğazından geçen şeyin (helâl olduğunu) bilen ulaşır»

Derler ki; Vech sahibi bir genç vardı. Muazzam bir (manevî) hali vardı, acâib şekilde çile çekiyordu. İbrahim:

— Beni onun yanına götürün, kendisini göreyim, dedi. Onu alıp götürdüler. Genç, ona: «Misafirim ol», dedi. Üç gün orada kalıp bu gencin halini murakebe etti. Onu anlatılandan fazla buldu. Bunun üzerine İbrahim'i bir kıskanma tuttu; «Biz böyle donuk bir vaziyette bulunurken o bütün gece boyunca uykusuz ve kararsız. Onun halini araştırmalıyım. Acaba içindeki şeytan ona (musallat olmak için) hiç yol bulmuş mudur, yoksa baştan sona kadar hali gereği gibi hâlis midir?», diye düşündü. Sonra kendi kendine: «İşin esası olan hususu dikkatle incelemek lâzım gelir», dedi. İmdi (sûfilik yolunda) işin aslı ve esası lokmadır. Onun lokmasını ve aldığı gıdaları araştırdılar. Bunu helâl yoldan kazanmadığı anlaşıldı. İbrahim; «Allahu Ekber, şeytandır», dedi. Sonra gence: «Ben geldim sana üç gün misafir oldum, şimdi sen de gel bir kaç gün benim misafirim ol», diye teklif etti. Genci alıp onun yanına getirdiler. İbrahim ona kendi lokmasından yedirince genç halini kayb etti, kendisinde şevk kalmadı, aşkı yok olup gitti. O hararet ve kararsızlık zâil oldu ve uykusuz kalma halini de terk etti. Genç İbrahim'e:

— Â sen bana ne yaptın? diye sordu. İbrahim anlattı:

— Yediğin lokma helâl yoldan değil, şeytan o lokma ile senin içine girmiş. Burada içine helâl lokma girince, şeytanın oraya girmesini temin eden kapılar kapanmış oldu. Sana görünen (o haller rahmanî değil) şeytanî idi. Bu helâl lokma ile işinin aslı ne ise o zuhur etti ki, bu işin helâl lokma esası üzerine kurulmuş olduğunu bilesin.

Sûfyân'a dedi ki: «Bir kimse taleb ettiği şeye âşinâ olunca, onun dışında kalan ve onun uğrunda feda edilmesi gereken her şey, nazarında küçülür.»

Yine Sûfyân'a : «Her ne kadar çok ilme sahib isen de, yine de yakîne muhtaçsın», demişti.

Nakledeler ki, bir gün İbrahim'le Şakîk birlikte bulunuyorlardı. Şâkik, «Niçin halktan kaçıyorsun?» diye sorunca İbrahim dedi ki : «Dinimi yanıma alıp o şehirlerden bu şehire, o dağ başından bu dağ başına kaçmaktayım, tâ ki beni görenler bir hammal veya vesveseye tutulmuş biri sansınlar. Belki bu suretle şeytanın elinden imanımı kurtarıp selâmetle kabir kapısına kadar götürürüm.»

Naklederler ki, Ramazanda çıkar, ekin biçer, verilen ücreti fakirlere dağıtır, gece sabaha kadar namaz kılar ve hiç uyumazdı. «Niçin gözün uyku nedir bilmiyor?» diyenlere derdi ki : «Bir an ağlamaktan kesilip de dinlenmiş değilim. Bu sıfat üzere olunca gözüme nasıl uyku girer!» İbrahim, namazını edâ edince elleriyle yüzünü kaparak; «(Yapmış olduğum bu ibadeti paçavra gibi) yüzüme çarpmalarından korkarım», derdi.

Naklederler ki; bir gün (gıda namına) hiç bir şey bulamayınca : «İlâhî, bu halin şükranesi olmak üzere dörtyüz rekat namaz kılacağım», diye niyazda bulundu. Ertesi gece de hiç bir şey bulamadı. Üçüncü gece de böyle oldu, böyle böyle bir hafta geçtiği halde eline gıda namına hiç bir şey geçmedi. Kendisinde bir za'af hali belirdi ve «İlâhî, artık ihsanına müstahak oldum», derdemez derhal bir delikanlı çıkageldi ve «Gıdaya ihtiyaç var mıdır?», diye sordu. İbrahim, «Var», deyince, kendisini alıp eve götürdü, ona dikkatle bakıp bir nara attı. İbrahim, «Ne oldu?», diye sorunca, Genç, «Ben senin kulunum, sahib olduğum her şeye senin sayende malikim», dedi. Bunun üzerine İbrahim, «Seni âzâd ettim, ve elinde her ne varsa onları da sana bağışladım, bana destur ver, gideyim», dedi. Sonra şöyle niyazda bulundu :

— İlâhî! Ahd ettim, bundan sonra senden başka hiç bir kimseden bir şey istemeyeceğim. Zira ben sadece bir parça ekmek istedim, ama sen bütün dünyayı önüme serdin!

Naklederler ki, üç kişi virane bir mescidde ibadet ediyorlardı. Bunlar uyuyunca İbrahim mescidin kapısında durarak sabaha kadar bekledi. «Niçin böyle yaptın?» diye sorulduğunda dedi ki «Hava gayet soğuktu, şiddetli bir ayaz vardı. İçerdekiler fazla üzülmesinler ve çekilmesi gereken zahmetlerin hepsini ben çekeyim diye kendimi mescide kapı yaptım».

Naklederler ki, İbrahim seferde bulunuyordu, azığı tükenmişti. Kırk gün sabr etti. Benim yüzümden kardeşler zahmete girmesinler, diye çamur yedi ve derdini kimseye açmadı.

Sehl b. İbrahim'in şunu anlattığ nakledilir: «İbrahim Edhem'le sefere çıkmıştım. Hasta oldum. Elinde, avucunda ne varsa bana harcadı. İyi olunca, baktım eşeği göremedim, «Neyin üzerine bineceğim, neyin sırtına oturacağım?» dedim. «Ya birâder! Gel sırtıma bin», dedi ve beni sırtına yükleyip üç menzil taşıdı.»

Atâ Sülemî'nin şunu söylediği nakledilir: Bir kere İbrahim'in nafakası kalmamıştı. On beş gün kum yedi.

«Bir kere kırk yıl var ki Mekke meyvesinden hiç bir şey yemedim. Eğer şu anda can verme halinde bulunmasaydım bunu söylemez ve haber vermezdim» demişti.

Şunun için yememişti ki, (kazançları şüpheli olan) askerler, Mekke topraklarından bazısını satın almış bulunuyorlardı.

Naklederler ki, yaya olarak bunca hac yapmıştı, ama zemzem kuyusundan su çekip çıkarmamıştı. Zira bu kuyunun kovası Sultan (ve devlet) malıyle satın alınmıştı.

Naklederler ki, amelelik yapar, elde ettiği parayı da yoldaşlarına harcardı. Bir gün akşam namazını kıldı. Bir şeyler de satın aldı. Yârânına gitmek üzere yola koyuldu. Yol uzundu, gece gecikmişti. Geciktiğini gören ahbabları, «O, bu gece gecikti, gelin yemeğimizi yiyelim, tâ ki o bir daha böyle geçkalmasın ve bizi böyle bekletmesin», dediler. Yemeklerini yeyip yatsı namazlarını kıldıktan sonra yatıp uyudular. İbrahim gelince, onları uyur halde buldu. «Hiç bir şey yemeden aç olarak uyudular», diye düşündü. Hemen bir ateş yakarak getirmiş olduğu bir miktar unu yoğurup, uyandıkları zaman yesinler de yarın oruç tutabilsinler, diye onlar için bir şeyler pişirdi. Arkadaşları uyandıkları vakit onu bu halde gördüler, sakalı yere sürünüyor, küllere belenmiş, her tarafını duman sarmış, bu vaziyette ateşe üflüyordu. Sordular:

— Ne yapıyorsun?

— Hiç, dedi, sizi uyur halde bulmuş, hiç bir şey yemeden aç olarak yattığınıza kanaat getirdiğimden, uyandığınız zaman karnınızı doyurasınız, diye sizlere yemek hazırlıyorum. Arkadaşları:

— Bakınız, dediler, o bizim hakkımızda ne düşünüyor, biz onun hakkında hangi fikirde bulunuyoruz!

Naklederler ki, her kim kendisiyle sohbet etmek isterse, ona üç şart koşardı: «İlk olarak hizmeti ben yapacağım. İkinci olarak, ezanı ben okuyacağım. Üçüncü olarak da dünyevî bir futûh ve rızk elimize geçtiği vakit müsâvi olarak bölüşeceğiz». Bir keresinde adamın biri, «Ben buna takat getiremeyeceğim», deyince İbrahim, dedi ki: «Doğruluğuna taaccüb ettim, doğrusu!»

Naklederler ki, bir zamanlar bir kişi onun sohbetinde bulunmuş ve kendisinden ayrılmak istediği zaman sormuş:

— Üstad, bende görmüş olduğun ayıb ve kusurları bana bildirir misin? İbrahim dedi ki:

— Sende hiç ayıb ve kusur görmedim. Çünkü ben sana daima sevgi gözüyle nazar ettim, sende her ne görmüşsem mutlaka hoşuma gitmiştir!

Naklederler ki, evlâd u iyal sahibi biri vardı, akşam namazını kılıp evine gidiyordu. Ama eli boştu, bütün gün boyunca eline hiç bir şeygeçmemişti, açtı ve gönlü de gayet sıkıntı içindeydi. «Elim boş olarak eve dönüyorum, hanıma ve çocuklara ne diyeceğim», diye kasavetleniyordu. Yüreği büyük bir dert ve üzüntü ile dolu olduğu halde giderken, sâkin bir şekilde durmakta olan İbrahim'i gördü ve: «Ya İbrahim! Böyle huzur ve sükûn içinde oturuyorsun, seni kıskanıyorum», dedi. İbrahim dedi ki: «Kabul olmuş ibadetler ve sevap kazanmış olan hayırlı işler namına her ne yaptımsa, bunların cümlesini sana veriyorum. Buna karşılık sen de şu bir anlık elem ve kederini bana ver!»

Naklederler ki; (Halife) Mu'tasım, İbrahim'e:

— Mesleğin nedir? diye sormuş, o da şöyle demiş:

— Dünyayı dünya tâliblerine terk ettim, ahireti ahirete tâlib olanlara bırakıverdim. Bu dünyada Hak Tealâ'nın zikrini, o dünyada Aziz ve Celil olan Allah'ın didârını tercih etmiş bulunmaktayım, işte mesleğim bu!

Başka bir defasında Mu'tasım yine, «Ne işle uğraşıyorsun?» diye sormuş ve şu cevabı almıştı: «Bilmiyor musun ki, Allah'ın işinde çalışanların, başka bir işle uğraşmaya ihtiyaçları yoktur!»

Naklederler ki, biri İbrahim'e, «Ey cimri!», diye hitab etmiş, o da: «Belh vilayetini terk etmiş ve hükümdarlıktan vazgeçmiş bir kimseyim, nasıl cimri olabilirim», diye karşılık vermişti. Aradan bir zaman geçmiş, bir berbere saçlarını düzelttiriyordu. Müridlerinden biri oradan geçmiş ve: «(berbere verecek) bir şeyin var mı?» diye sorduktan sonra, bir kese altını oraya bırakıvermişti. İbrahim bu keseyi alıp berbere vermiş, derken oraya bir dilenci gelmiş, berberden bir şey istemiş, o da: «Şu keseyi al», deyince, İbrahim: «Ama bu kesenin içi altınla dolu», diye müdahele etmiş, bunun üzerine berber: «Ey cimri! Biliyorum. Zenginlik, gönül zenginliğidir, mal zenginliği değil! İbrahim yine: «O altındır» deyince, berber: «Ey avâre kişi! Kendisine keseyi verdiğim zat onun ne olduğunu biliyor», diye karşılık vermişti. İbrahim derdi ki: «Bu hitab karşısında o kadar

mahcub oldum ki, Ona söyleyecek hiç bir söz bulamadım. Nefsimin de muradını (ve müstahak olduğu muameleyi) orada bulduğunu gördüm.»

Ona sordular: «Bu yola girdin gireli hiç seni neşelendiren bir hadiseyle karşılaştın mı?» «Evet, bir kaç defa» dedi ve anlattı: «Bir keresinde bir gemiye binmiştim. Üzerimdeki elbise eskiydi, saçlarım da uzamıştı. Bütün gemi halkının gâfil oldukları bir hal içinde bulunuyordum. Oradakiler bana gülüyor ve (bazan) da acıyorlardı. Gemide maskaralık yapan biri vardı. Sık sık yanıma gelir, kafamdaki saçları tutarak enseme bir sille şaplatırdı. Ben de nefsimi, muradına ve (lâyık olduğu muameleye) ermiş bulurdum. Nefsimin bu şekilde aşağılanmış olmasından (mânen) neşelenirdim. Bu arada dalgalar kabardı ve ortalığı mahv olma korkusu sardı. «Geminin hafifletilmesi lazım gelmektedir.», dediler. İçlerinden biri: «Şu kişinin aramızda ne işi var, o zat neci oluyor? Onu denize atmak icab ediyor», dedi. Denize atmak için beni tuttular, ama bu sırada dalgalar durdu, gemi de sâkinleşti. Denizin sularına atmak için etimi tuttukları zaman, nefsimi bir kere daha (müstahak olduğu) muradına ermiş olarak buldum (ve neşelendim.)»

«Başka bir seferinde uyumak için bir mescide vardım, ama içeriye bırakmadılar. Bu sırada ayakta duramayacak kadar zayıf ve âciz bir vaziyette idim. Ayağımdan tutup aşağı sürüklediler. Mesciddeki merdivenlerin üç basamağı vardı. Kafam bu basamaklara çarptıkça kırılıyor ve al kanlar içinde kalıyordum. İşte burada da nefsimi (müstahak olduğu muameleye maruz kalmış ve) muradına ermiş olarak görmüş ve (ruhen) neşelenmiştim. Beni bu üç basamaktan aşağı attıklarında ve kafam kırıldığında her basamakta bana bir iklimin sırrı keşf olunuyor ve kendi kendime, «Keşke basamak sayısı daha da çok olsa», diyordum. Onlara, «Günahım ve suçum ne?», diye sorduğumda: «Çünkü» dediler, «Sen mescidin sergilerini çalmak için buraya geldin!»

«Diğeri de şu: Bir yerde bulunuyordum. Orada bulunan bir maskara gelip, üzerime işedi. Ben orada da sevinmiştim.»

«Bir keresinde de üzerimde bulunan kürküme bit düşmüş ve beni yemeğe başlamış. Aniden (Padişah iken) hazinedeki dolaba koymuş olduğum elbiselerimi hatırladım. Nefsim: «Çektiğin bu zahmet ne böyle?», diye feryâd bastı. İşte burada da nefsimi (lâyık olduğu) muradına ermiş olarak buldum ve neşelendim.»

«Bir keresinde de Dicle kenarında taharet yapıyordum. Biri gelip bana baktı ve yüzüme tükürdü. Bütün yüzüm berbat olmuştu. Burada da şâd olmuştum.»

«Bir kere bir yere gitmekte idim. Halk yekdiğeriyle çekişiyordu. Birisi hasmına beni göstererek: «Sen şu Hindli (kâfir)den daha alçaksın», dedi. Burada da keyiflenmiştim.»

Şöyle dediği nakledilir: «Bir defa tevekkül esasına bağlı kalarak çölde sefere çıkmıştım. Günlerce gıda namına bir şey bulamadım. Bir dostum vardı, onun yanına gidecek olsam, tevekkülüm bâtıl olur, diye düşündüğümden bir mescide gittim. **«Ölümsüz Diri'ye tevekkül ettim»** (Furkan/58) ifadesi dilimden dökülüverdi. Hâtiften: «Tesbih ve tenzih ederim o Allah'ı ki, yeryüzünü metevekkillerden arındırmıştır, (şimdi tevekkül ehli yok) diye bir âvâz geldi. «Niçin?» dedim. Şöyle dedi: «Nasıl mütevekkil olur o kimse ki, dostunun hemen yanı başına koyduğu bir lokma rızk için uzun bir yolçuluğu göze alır! Sonra: «Ölümsüz olan Diri'ye tevekkül ettim», der ve yalancılığa tevekkül adını verir.»

Diyor ki: «Bir zamanlar mütevekkil bir zâhid görmüş ve: «Nerelisin, nereden geçimini temin ediyorsun?» diye sormuştum. Dedi ki: «Buna âit bilgi benim yanımda yoktur. Bunu rızk verene sormak lâzımdır. Bu gibi lüzumsuz şeylerle benim işim ne?»

Yine o anlatıyor: «Vaktiyle bir kul (köle) satın almış ve kendisine «Adın nedir?», diye sormuştum, dedi ki :

— Ne diye çağırırsan, o.

— Ne yersin?

— Ne yedirirsen, onu.

— Ne iş yaparsın?

— Ne emredersen, onu.

— Peki ne arzu edersin?

— Kulun hiç arzusu olur mu? Onun arzu ile ne işi var? Sonra kendi kendime: «Ey Miskin! Acaba sen ömür boyu Hak Tealâ'ya böyle kul olabildin mi? Bâri kulluğu bundan öğren», dedim ve başladım ağlamaya. O kadar ağladım ki, aklım başımdan getti.»

Naklederler ki, hiç bir kimse onun bağdaş kurup (kibir ehli gibi) oturduğunu görmemişti. Diyor ki, «Bir gün bu şekilde oturmuştum, şöyle bir âvâz işittim : «Ey Edhem'in oğlu! Efendilerinin önlerinde kullar böyle mi oturur?» Bunun üzerine (köleler gibi) dizlerimin üzerine dosdoğru oturdum ve bir daha öyle oturmamaya da tevbe ettim!»

Naklederler ki, bir zamanlar ona «Sen kimin kulusun?», diye sormuşlardı. Bu sual üzerine başladı zangır zangır titremeye, sonra yere düştü ve toprağa yuvarlandı. Daha sonra ayağa kalktı ve: **«Semalarda ve arzda bulunanların hepsi kul olarak Rahman olan Allah'ın**

huzuruna gelmişlerdir.» (Meryem/93) mealindeki âyeti okudu. «Niçin önce cevap vermedin?» diye sorulunca, «Çünkü» dedi, «Korktum, eğer onun kuluyum demiş olsaydım, o benden kulluk hakkını isteyecek ve: «Bize kul olma hakkını ifa ettin mi?», diyecekti. Eğer, «Onun kulu değilim», deseydim, asla söyleyemediğim bu sözü nasıl söyleyebilirdim? (Bu yüzden onun huzurunda yatıp yuvarlandıktan sonra kulu olduğumu beyan ettim.)»

Ona şu sualin sorulduğu nakledilir:

— Zamanını nasıl geçiriyorsun? Cevap verdi:

— Benim emirimde üç merkebim (ve atım) var: Bir nimet zuhur edince, şükür merkebine binerek onu karşılarım. Belâ zuhur edince, sabır merkebine biner ve onu böyle karşılarım. Taat peyda olunca, ihlâs merkebine binerek istikbal ederim. (Dördüncüsü, günah zuhur edince, tevbe atına binip onu karşılarım.)

«Karıyı dul, çocukları yetim gibi bırakıp geceleri köpeklerin barındıkları yerler olan mezbeleliklerde yatmadığın müddetçe, Allah adamlarının safında yer almam için bana yol verecekler, diye tamah etme», dediği nakledilir. O muhteşem ve muhterem zatın bu ibareyle anlattığı husus (kendisi cihetinden de) doğrudur. Çünkü o, bu mertebeye ulaşmak için Padişahlığı bırakmıştır.

Naklederler ki ,bir gün şeyhlerden bir cemaat oturmuşlardı. İbrahim onların sohbetine katılmak istedi, fakat müsaade etmediler ve: «Senden hâlâ Padişahlığın pis kokusu gelmektedir», dediler. Malum ameline rağmen ona böyle söyleyenler, başkalarına ne söylerler, bilmem!

Naklederler ki, ona: «Neden gönüllerle hak arasında perde çekilmiştir?», diye sorulduğunda, «Çünkü» dedi, «Hak Talâ'nın düşman olduğu şeyi dost ediniyorlar. Şu fâni külhanı dost edinmek suretiyle bâki olan gülşenden yüz çeviriyorlar. Ebedî hayat için gerekli ameli terk ederek ve fânî nimetlere dalarak zevale ermeyen mülk ve hayattan geri kalıyorlar!»

«Bana tavsiyede bulun», diye ricada bulunan birine şunu söylediği nakledilir: «Hakk'ı zikr et, halkı terk et.»

Tavsiye isteyen diğer birine: «Bağlı olanı aç, açık olanı bağla,» dedi. Adam, «Bunu açıklar mısınız?», deyince anlattı: «Bağlı olan kesenin ağzını aç (ve cömert ol), açık (ve salıverilmiş) olan dilini de bağla!»

Ahmed b. Hadraveyh'in anlattığına göre İbrahim, tavaf yapan bir adama şunu söylemişti: «Şu altı engeli aşmadıkça sâlih kişiler derecesine eremezsin: Nimet kapısını, üzerine kapatıp, mihnet kapı-

sını açacaksın. İzzet kapısını kapatıp, zillet kapısını açacaksın. Uyku kapısını kapatıp, uyanıklık kapısını açacaksın. Zenginlik kapısını kapatıp, fakirlik kapısını açacaksın. Emel kapısını kapatıp, ecel kapısını açacaksın. Eğrilik kapısını kapatıp, (doğruluk ve) ölüme hazırlık kapısını açacaksın.»

Naklederler ki, bir kere İbrahim otururken, adamın biri gelmiş ve demiş ki:

— Ey Şeyh! Ben kendime zulm etmiş bulunuyorum. Bana bir iki söz söyle, tâ ki onu kendime rehber edineyim. İbrahim dedi ki:

— Eğer benden şu altı hasleti ve öğüdü kabul edersen (ne yaparsan yap), bir daha hiç zarar ziyan görmezsin. Asi olmak ve günah işlemek istediğin zaman, artık onun rızkını yeme.

— Alemde her ne varsa, onun rızkıdır, ben rızkımı nereden temin edeceğim?

— Peki onun rızkını yeyip kendisine âsi olman hiç iyi olur mu? İkincisi:

— Âsi ve günahkâr olmak istediğinde Hak Tealâ'nın mülkünün haricine çık.

— Bu söz (gereğini yerine getirme bakımından) daha zordur. Meşrik ve mağrîb hep Allah'ın beldeleri olduğuna göre ben nereye gidebilirim?

— Peki onun memleketinde ikamet edip kendisine âsi olman hoş bir şey olur mu? Üçüncüsü:

— Âsî olup günah işlediğinde, öyle bir yerde ol ki, Hak Tealâ seni görmesin.

— O, tüm sırları bilirken bu hiç mümkün olur mu?

— Onun rızkını yemen ve memleketinde ikamet etmen, sonra da ondan utanmayıp gözü önünde kendisine âsî olman hiç yakışık alır mı? Dördüncüsü:

— Canını almak için ölüm meleği geldiği vakit ona: «Tevbe edebilmem için bana mehil ver», de.

— O benim bu teklifimi kabul etmez ki!

— Ölüm emleğini kendinden bir dem bile uzaklaştırma gücüne sahip bulunmadığına göre, o sana gelmeden evvel tevbe etme imkanını kullan, (ve bu anı o zaman olarak bil ve tevbe et.) Beşincisi:

— Münker ve Nekir, (sorgulamak üzere kabirde) yanına geldikleri zaman, her ikisini de kendinden defet!

— İşte buna hiç gücüm yetmez.

— O halde onlara vereceğin cevabı şimdiden hazırla. Altıncısı:

— Yarın kıyamet günü, «Günahkârları cehenneme atınız», diye ferman geldiği vakit sakın sen gitme!

— Meleklere karşı gelmem ne mümkün? Sonra adam, «Söylemiş olduğun bu sözler tam (doğru)dur.» deyip tevbe etti, tevbesine sadık kalarak altı sene yaşadıktan sonra dünyadan göçtü.

İbrahim'e şöyle bir sualin sorulduğu nakledilir: «Hak Teâlâ: «**Dua ediniz kabul edeyim**» (Gâfir/60) buyurmuştur. Dua ediyoruz ama, kabul etmiyor, bunun sebebi nedir?» Sebep şudur!» demiş: «Mukaddes ve Müteal olan Allah'ı biliyor ama, O'na itaat etmiyorsunuz. Resûlünü tanıyorsunuz. Lâkin sünnetine tabi olmuyorsunuz. Kur'an okuyor, fakat, onunla amel etmiyorsunuz. Nimetini yediğiniz halde şükr etmiyorsunuz. İtaatkârlar için cennetin donatılıp hazırlandığını biliyorsunuz ama, ona (gönülden) tâlib olmuyorsunuz. Âsileri ateşten bukağılara ve zincirlere vurmak için Cehennemin yaratılmış olduğunu biliyosunuz fakat, ondan korkup kaçmıyorsunuz. Biliyorsunuz ki, Şeytan size düşmandır, ama siz ona düşman olmuyorsunuz. Ölüm vardır, diye bildiğiniz halde, onun için hazırlık yapmıyorsunuz. Annenizi, babanızı ve yavrularınızı toprağa gömüyor, lâkin bundan ibret almıyorsunuz. Kendi kusurlarınıza bakmıyor, hep başkalarının kusurlarıyle uğraşıyorsunuz. Böyle olan birinin duası nasıl kabul edilir! «Bütün bunlara tahammül (Allah'ın) gayet sabırlı ve pek merhametli olma vasıflarının eseri olup, (neticeleri itibariyle) hesab gününe bağlıdır, dâvâ orada görülür.»

Naklederler ki, ona sorulmuş: «Bir adam acıkır ve yenecek bir şey de bulamazsa, ne yapar?» «Sabr eder, bir gün, iki gün, üç gün», dedi ve ekledi: «On gün sabr eder ve ölür, diyeti de (rızk vermeyip) onu öldürene düşer!»

Naklederler ki, ona: «Et pahalıdır», denilmiş, «O halde ucuzlatalım», demiş. «Nasıl?» denilince de: «Almayız, yemeyiz, (böylece ucuzlatmış oluruz)», demişti.

Naklederler ki, ahbaplardan biri davet için hazırlık yapmış, (bu davete gitmesi gereken) birini beklemeye başlamışlardı. Oradakilerden biri: «O ağır bir adamdır», deyince, İbrahim, dedi ki: «Halk, ekmeği etten evvel yiyor, (gıybet yaptığınıza göre) siz eti ekmekten evvel mi yiyorsunuz?» (Gıybet yapan ölü eti yer.)

Naklederler ki, hamama gitmeye karar vermişti. Elbisesi eski olduğundan (parası yoktur diyerek) içeri girmesine izin vermediler. O vakit kendisinde bir hal zuhur etmiş ve:

— Eli boş olana, Şeytanın evine girme izni vermiyorlar, Rahman'ın evine girmesine hiç izin verirler mi?, demişti.

Şöyle dediği nakledilir: «Bir zamanlar tevekkül esası üzere (azıksız ve hazırlıksız olarak) çölde gidiyordum. Üç gün geçtiği halde gıda olacak bir şey elime geçmemişti. İblis geldi ve:

— Padişahlığı ve bunca nimetleri, aç olarak hacca gitmek için mi terk ettin? Refah ve rahat içinde de hacca gidebilirdin, dedi. Bunun üzerine:

— İlâhî yaksın, diye düşmanını dostuna mı musallat ediyorsun? Ben bu çölü senden gelecek olan yardımla kat edebilirim, dedim. Bunun üzerine:

— Yâ İbrahim, cebindekileri at ki, gaybta olan zuhur etsin diye bir ses işittim. Elimi cebime soktum, dört gümüş para buldum, unutmuşum ve orada kalmış. Bu paraları fırlatınca, İblis ürktü ve gaybten bir kuvvet zuhur etti. Bu suretle de İblis'in, elinde dünyalık bulunduranların etrafında dönüp dolaştığı malum oldu.

Şöyle dediği nakledilir: «Bir zamanlar (acıktım ve) bir üzüm bağı sahibinin yanına gittim. Eteğime ne zaman üzüm doldursam, bana vurur ve durdururlardı. Tam kırk defa böyle yaptılar, kırkbirinci seferinde yapmadılar. Bir avâz işittim: «Bu kırk sayısı, (Padişah iken) önün sıra götürülen kırk altın kalkan mukabilidir.»

Şöyle dediği nakledilir: «Bir zamanlar bağ bekçiliği yapıyordum. Bağ sahibi gelip: «Tatlı nar getir» dedi. Bir tabak nar götürdüm ama ekşi çıktı. Yine «tatlı nar getir» dedi ve bunun üzerine bir tabak nar daha götürdüm. Ama bu da ekşi çıktı. Bu sefer «Sûbha'nellah», dedi, «Bunca zamandır bu bağı bekliyorsun, yine de narın tatlısını ekşisinden ayırt edemiyorsun?» Dedim ki:

— Ben bağ bekliyorum, hiç tatmadığımdan narın tadını (ekşi mi tatlı mı) bilemiyorum! Adam:

— Sendeki bu zühte bakınca, İbrahm b. Edhem'sin, diyeceğim geliyor, dedi. Bu lafı işitince, (tanınmamak için) oradan çekip gittim.

Şunu anlattığı nakledilir: «Elinde bir defter olduğu halde Cebrail aleyhisselâm'ın semadan yer yüzüne inmekte olduğunu bir gece rüyada gördüm ve sual edip:

— Burada ne yapacaksın?, dedim.

— Hak dostlarının ismini (bu deftere) kayd edeceğim.

— Benim ismimi de kayd edecek misin?

— Sen onlardan değilsin ki!

— Ama Hakk dostlarının dostuyum. Bunun üzerine Cebrail bir süre düşünceye daldıktan sonra, dedi ki:

— İlk defa İbrahim'in adını kayd et, diye şimdi ferman geldi, zira bu yolda ümit, ümitsizlikten zuhur etmektedi!

Şunu sölyediği nakledilir :«Bir gece Beytü'l-Makdis'te kendimi hasırların arasına gizlemiştim. Zira kayyımlar, câminin içinde her hangi bir kişinin kalmasına müaade etmiyorlardı. Gecenin bir kısmı geçince, câminin kapısı açıldı, içeriye abalı bir pir giriverdi. Yanında kırk tane abalı daha vardı. İhtiyar, mihraba geçip, iki rekat namaz kıldıktan sonra sırtını mihraba verdi. İçlerinden biri:

— Bu gece bu câmide bizden olmayan biri var, dedi. İhtiyar tebessüm ederek:

— Evet, Edhem'in oğlu var, kırk günden beri yaptığı ibadetten (manevî zevk ve) haz alamamaktadır, diye karşılık verdi. Bu sözü duyunca, açığa çıktım ve:

— Tesbiti iyi yaptın, Allah aşkına, bunun sebebini bana anlat, dedim. Adam:

— Falan gün Basra'da hurma satın almıştın, bu esnada yere düşen bir hurmayı kendi hurmalarından sanarak kaldırmış ve hurmaların arasına koymuştun, dedi. Bu sözü işitince doğru, hurmaları satan kişiye giderek kendisinden helâllık diledim; o da hakkını helâl etti ve:

— Madem ki bu iş bu kadar incedir, şu andan itibaren ben hurma satıcılığını bırakmış bulunuyorum, dedi. Sonra tevbe etti, dükkanının kapatıp kendini (ibadet ve taat) işine verdi ve en sonunda abdallar sınıfına dahil oldu.

Naklederler ki, İbrahim bir gün bir yere gidiyordu. Karşısına bir asker çıktı:

— Sen kimsin?

— Ben bir kulum.

— Âbâdân ve Mamur yer hangi taraftadır?

İbrahim, kabristanı işaret edince, Adam:

— Sen benimle dalga mı geçiyorsun, deyip başına bir kaç kırbaç vurdu; bu darbelerle kafası kırıldı, kan revan oldu. Sonra o askerin yaptığına karşılık kendisine dua edip yoluna devam etti. Şehir halkı, onun gelmekte olduğunu haber alınca dışarılara dökülüp kendisini karşıladılar ve onu bu hal içinde görünce, askere:

— Be hey cahil adam! Kendisine bu muameleyi reva gördüğün zat, yücelerden yüce olan Allah'ın velisidir, dediler. Bunun üzerine asker, İbrahim'in ayaklarına kapanıp özür diledi ve sordu:

— Ben *senin kafanı yarınca sen bana* dua ediyordun sebep ne idi?

— Evet öyle yapmıştım, zira bana yapmış olduğun muamele sebebiyle sana hayır duada bulunmamı hak etmiştin. Şunun için hayır duada bulundum ki, yapmış olduğun muamele sebebiyle benim

hisseme Cennet düştü, senin hissene de Cehennemin düşmesini istemedim.

— Peki neden ben bir kulum, demiştin?

— Kim Allah'ın kulu değil ki?

— Mamur bir yer ararken, sen neden mezarlığı işaret ettin?

— Çünkü şehir her gün (nüfusu azlıp) biraz daha harab hale gelirken, mezarlık daha maînur vaziyete gelmektedir!

Hakkın evliyâsından olan bir zatın şunu anlattığı nakledilir: «Rüyamda Cennette olanları gördüm, her biri eteklerine ve ceblerine inciler doldurmuşlardı. Bu ne hal böyle?» diye sorunca, anlattılar:

— Bir serseri, İbrahim b. Edhem'in başını yarmıştır. Onu cennete getirdiklerinde, ferman geldi ki: «Kendini bilmezin biri dostumun kafasını kırmıştır. Bu cevherleri onun başı üzerine saçınız. «Saçtılar, Cennette olanların hepsi saçılan mücevherâtı topladılar, bize de bu kadar düştü!»

Naklederler ki, İbrahim bir sarhoşun yanından geçmiş, ağzının pis kokulu ve bulaşık olduğunu görünce, su getirip ayyaşın ağzını yıkamış ve:

— Şayet Yüce Allah'ın adını diline alan bir ağzı bulaşık olarak bırakacak olsak, hürmetsizlik olur, demişti. Ayıldığı zaman adama:

— Horasan zâhidi ağzını yıkadı, demişler. Adam:

— Ben de tevbe ettim gitti, demişti. Bundan bir müddet sonra İbrahim bir rüya görmüş, kendisine:

«Bizim için sen onun ağzını yıkadın, bizse senin (için onun) kalbini yıkadık!» diye hitap edilmişti.

Sûrî'nin (veya Sanavberî'nin) şunu söylediği nakledilir: «Öğle sıralarında bir nar ağacının altında İbrahim'le beraber Makdis'te bulunuyordum. Bir kaç rek'at namaz kıldık. Bu ağaçtan:

«Ey Sûrî, şefâatçı ol da İbrahim benim meyvemden yesin», diye bir ses duydum. Bunun üzerine:

— Ey İbrahim duyuyor musun, dedim. «Tabii!» dedi. (Bir nüshada; ağaç: Ey İbrahim! Bizi memnun etmek için şu narlardan ye, diye seslenmişti). Bunun üzerine İbrahim başını öne eğdi. Aynı ses ağaçtan üç defa gelince İbrahim kalkıp iki nar kopardı, birini kendi yedi diğerini bana verdi. Nar ekşi idi, zaten bu ağaç da küçüktü. Geri döndüğüm vakit, yine o ağaca uğradım, ağaç artık büyümüş, meyveleri tatlanmış ve bir senede iki kere ürün verir olmuştu. Halk bu ağaca: «Rummânetu'l-âbidîn» (abidlerin nar ağacı) derlerdi. Bunlar İbrahim Edhem'in yüzüsuyu hürmetine idi. Âbidler o ağacın gölgesinde dinlenir ve sohbet ederlerdi.

Naklederler ki, İbrahim, büyük bir zatla bir dağın başında oturmuş konuşuyordu. Bu büyük zat ona:

— Kemale ermiş bir kişinin alâmeti nedir?, diye sordu. İbrahim:

— Odur ki, dağa yürü deyince, dağ harekete geçer, dedi ve de hemen dağ harekete geçti. Bunun üzerine İbrahim:

— Ey dağ! Sana sölyemiyorum, seni sadece temsil yoluyla bahis konusu ettim, sâkin ol, deyince dağ derhal sâkinleşti.

Recâ (b. Hayve. V/112) nakledip der ki: «İbrahim'le beraber bir gemide bulunurken şiddetli bir fırtına çıktı, ortalık simsiyah kesildi. «Vah vah! Galiba gemi batacak», dedim. Havadan gelen bir ses:

— İbrahim Edhem sizlerle olduktan sonra hiç korkma, dedi. O saatte fırtınanın hızı kesildi ve kararan dünya aydınlandı.

Naklederler ki, bir zamanlar İbrahim bir gemiye binmiş ve çıkan şiddetli fırtına sebebiyle gemi bata yazmıştı. İbrahim sağa-sola bakındı, orada asılı bir Kur'an cüzünü görüp:

— İlahî, kitabın aramızda iken bizleri batıracak mısın?, deyince, o saatte fırtınanın hızı kesildi ve o anda bir ses duyulud: «Hayır, öyle bir şey yapmayız!»

Naklederler ki, İbrahim bir kere gemiye binmek istedi ama parası da yoktu. Kendisine: «Buna binen her kişinin altın vermesi lazım gelir» denilince, gitti, iki rekat namaz kıldı ve:

— İlâhî! Bunlar bende bulunmayan bir şey istiyorlar, dedi. Derhal denizin kenarındaki kumların tümü altın oldu. Bir avuç alıp onlara verdi.

[Halef b. Temim anlatıyor: «İbrahim bir kere gemiye binmiş, abasını başına çekip bir kenara oturmuş, bir müddet sonra şiddetli bir fırtına çıkmış, gemidekileri bir korku sarmış, İbrahim ise abasının altında rahat ve huzur içinde uyuyormuş, gemidekiler ona:

— Be adam içinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun, ne kadar kaygısızsın?, deyince, başını abasının altından çıkarmış yüzünü semaya çevirmiş ve:

— Allah'ım azabını gösterdin, şimdi de rahmetini göster, diye niyazda bulunmuş, bunun üzerine fırtına durmuş, gemi sakinleşmişti. (Hilye, VIII.5)]

Naklederler ki, İbrahim bir gün Dicle'nin kenarına oturmuş, eski ve yırtık hırkasına yama dikiyormuş. Biri gelip:

— Belhin Padişahlığından vazgeçmekle ne kazandın ve ne buldun?, diye sordu. Bu sırada elindeki iğne Dicle'ye düşmüştü. Balıklara: İğnemi veriniz, diye işaret edince, her birinin ağzında altından iğne bulunan binlerce balık suyun yüzüne çıktı. İbrahim: Onlar be-

nimki değil, ben kendi iğnemi isterim, deyince, ağzında onun iğnesi bulunan zayıf bir balıkçağız su üzerine çıktı. Bunun üzerine İbrahim adama dönüp dedi ki, «Belhin hükümdarlığını terketmekle bulduğum şeylerin en azı işte budur, geri kalanlarını sen (nereden) bilirsin?»

Naklederler ki, bir gün İbrahim bir kuyunun başına vardı, kovayı aşağı sarkıttıktan sonra geri çıkarınca içinin gümüşle dolu olduğunu gördü. Hemen geri döktü ve kovayı tekrar kuyuya saldı. Bu sefer içinin altınla dolu olduğunu gördü. Tekrar kovayı içeriye saldı, bu sefer kova mücevheratla dolu olarak çıktı. Bunun üzerine duygulandı ve:

— İlâhî! Bana hazine sunuyorsun, halbuki böyle şeylere aldanmayacağımı da biliyorsun, taharet yapmam için sen bana su ver, diye niyazda bulundu.

Naklederler ki, bir kere İbrahim hacca gidiyordu, beraberinde daha başkaları da vardı. Kendisine: «Bizim hiç azığımız, bineğimiz ve hazırlığımız yok», dediler. İbrahim:

— Hakk'a olan itikadınız sağlam olsun, o vakit rızk için şu ağaca nazar ediniz, eğer altına tamah ediyorsanız ağaç altın olur, dedi. Bunun üzerine baktılar; Yüce Allah'ın kudreti ile bütün deve dikenlerinin altına dönüştüğünü gördüler.

Naklederler ki, bir gün bir derviş cemaatıyle giderlerken önüne çok miktarda odun yığılmış bir hisara vardılar. «Bu gece burada kalalım, odun çoktur, ateş yakarız», dediler. Ateşi yakıp aydınlığında oturdular. Herkes yiyeceği şeyi hazırlıyor, İbrahim de namaz kılıyordu. Biri: «Keşke helâlinden elimize bir et geçse de şu ateşte kızartsak», dedi. İbrahim selâm verdi ve: «Allah bize helâl et vermeye kadirdir», deyip tekrar namaza durdu. Derken bir aslanın uluması işitildi. Arslanın, yaban bir eşeği önüne katıp kovalamakta olduğunu gördüler. Yaban eşeğini boğazladıktan sonra kebap yapıp yediler. Arslan orada durmuş bekliyor ve onları seyrediyordu.

Naklederler ki, âhir ömründe ortalıktan kaybolmuştu, öyle ki, mezarının nerede olduğu kat'i olarak malum değildi. Bazıları Bağdat'da (medfun) dur, bazıları Şam'dadır, derler. Bazıları da Lût Peygâmber'in (a.s.) buunduğu şehrin yere battığı mahaldedir, halktan kaçıp oraya gitmiştir, orada vefat etmiştir, derler.

Naklederler ki, İbrahim'in eceli yetince, «Dikkat! Yeryüzünün emânı ölmüştür», diye hâtiften bir ses geldi. Bu manayı işiten çağın bütün ahalisi: Acaba ne olacak?, diye hayretlere düştüler. İbrahim fenâ diyarından bekâ beldesine gitmiştir, haberini alıncaya kadar hayretleri devam etmişti.

BİŞR B. HÂFÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Mücâhede meydanının muharibi, müşâhede sarayının teçhizatcısı, hidayet işlerinin işçisi, kifayet otağındaki kâmil er, (manevî) memleketlerin mâliki, sâfî-sûfî Bişr-i Hâfî (rahmetullahî aleyhi rahmeten vâsıa), büyük bir mücahede ve yüce bir şan sahibi olup sûfîler tâifesinin parmakla gösterilen bir şahsiyetiydi. Fudayl b. Iyaz'ın sohbetine yetişmişti. Dayısı Ali Haşrem'in müridiydi. Usûl ve furû' ilimlerine vâkıftı; Merv'de doğmuş, Bağdad'da bulunmuştu, perişan bir hali vardı. (1)

Başlangıçta tevbe etmesinin sebebi şu idi: Bir gün mest olmuş bir halde giderken, üzerinde «Bismillahirrahmanirrahim» yazılı olan bir kağıdın yola düşmüş olduğunu gördü. Derhal misk satın alıp bu kağıdı hoş kokulu bir vaziyete getirdi, öptü, gözlerine sürdü ve fevkelâde mükemmel bir tazimle bir yere koydu. O gece büyüklerden biri, kendisine rüyasında şunu söylediğini gördü: «Bişr'e varıp de ki: Bizim ismimizi misk kulu yaptın, biz de seni misk kokulu yaptık, ismimizi yücelttin, biz de seni yücelttik, ismimizi temizleyip arındırdın, biz de seni arındırdık, izzetime and olsun ki, dünyada da ahirette de ismini hoş haline getireceğim!» Bu hitap üzerine o büyük zat: «Bişr, fâsık bir kişidir, gâliba gördüğüm rüya asılsızdır», diye düşündü. Kalktı, abdest aldı, namaz kılıp yattı. Fakat yine aynı hitabı işitti. Ve bu hal üç kere tekerrür etti. Sabah kalkıp Bişr'i ara-

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, VIII, 336; Sülemî, 39; Şa'rânî, I, 84; İbn Hallikân, I, 274; Sıfatu's-Safve, II, 325; Şezerâtü'z-Zeheb, II, 460; Risale, 119; Hücvirî, 203; Münâvî, I, 208; el-Bidaye ve'n-Nihaye, X, 297; GAS. I, 638.

dı, lâkin: «O şarap meclisindedir», denilince meyhaneye gitti, o sırada Bişr sarhoş bir halde bulunuyordu. Adam:

— Ey Bişr! Sana biri bir haber getirmiş, diye içeriye haber saldı. Bişr:

— Gidip ona: «Bu haberi kimden getirdin?» deyiniz. Adam:

— Haber, Ulu ve Yüce Allah'tandır, diye karşılık verince Bişr ağladı ve:

— Eyvah o beni azarlayacak, dedi. Şeyh:

— Hiç de öyle değil, dedi. Bişr:

— Ahbablarla konuşmam için biraz bekle, dedi. Gitti arkadaşlarına:

— Dostlar! Bizi davet etmişler, gidiyoruz, sizleri de ona ısmarlıyorum, beni bir daha asla bu meyhanede bulamayacaksınız, dedi. Sonra bir daha onun adını hiç bir kimse duymadı. Daha sonra aynı şekilde perişan bir halde, baş açık, yalınayak bir vaziyette dışarıya çıkıp tevbe etti. Zühd yolunu tuttu, himmet eliyle evliyanın devletli eteğine sarıldı. Bir daha asla ayağına ayakkabı giymedi. Bundan dolayı kendisine: «Hâfî» (yalınayak gezen) derlerdi.

— Niçin ayağına ayakkabı giymiyorsun, diye soranlara:

— Çünkü sulh yaptığım (ve O'na misâk verdiğim) gün yalınayaktım, şimdi ayağıma ayakkabı giymekten utanıyorum. Ayrıca Hak Teâlâ: **«Biz yeryüzünü sizin için tefriş ettik»** (Bakara/22; Nuh/19) buyurmaktadır. Padişahların mefruşâtı üzerinde ayakkabı ile yürümek edebten değildir.

Halvete çekilen öyle münzeviler vardır ki, kesek, tezek gibi şeylerle taharet yapmaz ve yerlere tükürmezlerdi. Zira tümüyle eşyayı Allah'ın nurunun sırrı olarak görürlerdi. Aynı hal Bişr'de de vardı. Hatta Allah'ın nurunu «gören gözü» haline getirmiş olduğundan «Gözsüz» olarak kendisinden başkasını görmezdi. Zaten Ulu ve Yüce Allah bir kimsenin gören gözü olursa, o, Allah'tan başkasını göremez. Nitekim Resulullah (s.a.v.) Sa'lebe'nin cenazesinin peşinden giderken ayaktaki parmakların uçlarına basa basa yürüyor: **«Meleklerin üzerlerine basmış olmayayım, diye korkuyorum»**, diyordu ve bu «Melekler nedir?» sorusuna da şu cevabı veriyordu: **«Allah'ın nuru! Mümin, Allah'ın nuruyle nazar eder»**.

Naklederler ki, Ahmed b. Hanbel sık sık onun yanına giderdi, tam manasıyle ona bağlanmıştı. Talebeleri ona:

— Sen hadis ve fıkıh âlimi bir müctehidsin, muhtelif ilimlerde bir benzerin daha yok. Buna rağmen bir pejmürdenin yanına gidiyorsun, bu sana hiç yakışır mı? diyorlardı. Ahmed:

— Evet, şu saymış olduğunuz ilimlerin hepsini ben ondan daha iyi bilirim. Ama o da yücelerden Yüce olan Allah'ı benden daha iyi tanımaktadır! dedi. Sonra Bişr'in yanına giderek: «Haddisnî an Rabbî!» (yani bana İzzet ve Celal sahibi Rabb'ımdan bahs et!) dedi.

Naklederler ki, Bişr bir gece evden çıkarken, ayağının biri eşiğin iç kısmında, diğeri dış kısmında olduğu halde sabaha kadar mütehayyir bir vaziyette kalmıştı. Kızkardeşinin kalbine: «Bu gece Bişr senin yanına geliyor», denildi, o da beklemeye başladı. Bişr, perişan ve mest olmuş halde aniden çıkageldi, hemen dama çıkmaya teşebbüs etti, bir kaç basamak yukarı çıktı. Ortalık aydınlanıncaya kadar hayran hayran orada kaldı; namaz vakti aşağı inip camiye gitti, namazını kılıp geri geldi. Kızkardeşi:

— Bu ne hal böyle! diye sordu. O da anlattı:

— Hatırımdan geçti ki, Bağdat'ta Bişr adında bunca kişi bulunsun, bunlardan kimi Yahudi, kimi Hıristiyan, kimi de Mecûsi olsun, benim ismim de Bişr olsun ve İslam'a kavuşarak bunca devlet bulmuş olayım! Onlar ne yaptılar ki (İslâm devletinden ve din gerçeğinden) onları bu kadar uzağa attılar? Ve ben ne yaptım ki, şu devlete erdim. İşte bu konuda şaştım kaldım!

Bilâl Havvâs'ın şöyle dediği nakledilir: Beni İsrâil çölünde giderken biriyle karşılaştım. Galiba bu Hızır'dır, diye hatırımdan bir fikir geçti ve sordum:

— Hak hakkı için kim olduğunu söyle!

— Biraderin Hızır'ım!

— İmam Şafiî hakkında ne dersin?

— O evtâd'dandır.

— Ahmed b. Hanbel hakkında ne buyurursun?

— O Sıddîk'lardandır.

— Bişr için ne dersin?

— Ondan sonra onun gibisi yoktur!

Ebu Abdullah Cellâ'nın şunu söylediği nakledilir: Zunnun'u gördüm, (fevkalâde güzel bir ifade ve) ibareleri vardı. Sehl'i gördüm onun da verâ'ı ve takvası vardı.

— Peki sen hangisine daha fazla temayül gösterdin? diye soranlara: Bişr b. Hâris'e, zira o üstadımızdır, diye cevap verdi.

Bişr; «Yedi dolap dolusu kitaplarım vardı, bunların hepsini toprağa gömdüm», demiş, hadis rivayet etmemiş ve demiş ki: «Şunun için hadis rivayet etmiyorum: Nefsimde susma arzusunu göremiyorum, eğer susma arzusunu görsem (nefse muhalefet edip) hadis rivayet ederim.»

[Nakledildiğine göre biri ona sormuş:

— Bağdat çok karışık bir şehir haline gelmiştir, hatta (alınıp satılanların) çoğu haram! Bu durumda ne yiyorsun?

— Sen ne yiyiyorsan onu. (Lâkin ağlaya ağlaya yiyen, güle güle yiyen gibi değildir) (Münavî, 1.208)]

[«Bu makama neyle erdin?», diyenlere cevaben: «Bir lokmadan sonra daha küçük bir lokma (yemek sureti) ile, hergün bir evvelki güne nazaran (dünyadan) daha fazla el etek çekerek. Yeyip de ağlayan bir kimse yeyip de gülen bir kimse ile müsavi olamaz», dedi ve ekledi: «Helâl israf kabul etmez.» «Ekmeği neyle yiyeyim?», diyene: «Afiyeti hatırla ve bunu ekmeğine katık yap», dedi. (Sülemi, 45)]

Naklederler ki, kırk yıl canı kızartılmış et istemiş, ama satın alacak parası olmamıştı. Yıllarca canı baklava arzulamış ama yememişti.

Naklederler ki, (Helallığı şüpheli olan para ile) akıttılar diye sultanlar tarafından yapılan çeşmelerden su içmemişti.

Büyüklerden biri anlatıyor: Bişr'in yanında bulunuyordum. Gayet şiddetli bir soğuk vardı. Böyle bir havada onu üryan bir halde tir tir titrerken gördüm ve:

— Yâ Bişr! Bu ne hal böyle, dedim. Dedi ki:

— Fakir fukarayı hatırladım, (bu soğukta ne yaparlar, diye düşündüm), kendilerine yardımda bulunmak için mala sahib olmadığımdan, bu bedenle onlara muvafakat edip, (acılarını paylaştım).

«Bu dereceye neyle ulaştın», sorusuna:

— Bütün bir ömür boyu, Ulu ve Yüce Allah müstesna, herkesten gizli tuttuğum bir halle, diye cevap verid.

«Niçin bize zulmeden Sultana nasihat etmiyorsun?» diye soranlara; dedi ki:

— Allah biliyor ve görüyor. O, Uludur. Ulu olduğunu bildiğim için O'nu tanıyanların yanında dahi ondan bahs etmem; nasıl olur da O'nu tanımayanların yanında O'nun adını anarım?

Ahmet b. İbrahim Mutayyab anlatıyor: Bişr, bana:

— Maruf Kerhi'ye söyle, namazı kılınca yanına gideceğim, dedi. Haberi yerine ulaştırdım, ve beklemeye başladım. Öğleyi, ikindiyi, akşamı ve yatsıyı kıldık. Sonra seccadeyi kaldırıp yola revan oldu. Dicleye ulaşınca suyun üzerinden (yürüyerek) geçip Ma'ruf'un yanına vardı; seher vaktine kadar sohbet ettiler, sonra kalktı, geri döndü, aynı şekilde suyun üzerinden geçti. Ayaklarına kapanıp:

— Bana dua et, dedim; dua etti ve: «Sakın kimseye söyleme», diye de tenbihledi. O hayatta bulunduğu sürece kimseye bir şey söylemedim.

[Naklederler ki, bir topluluk onun yanında bulunuyor, o da Rıza'dan bahs ediyordu. Oradakilerden biri:

— Ey Bişr, makam (ve itibar sahibi olman) için halktan hiç bir şey kabul etmiyorsun. Eğer zühdde muhakkik biri olup dünyadan da yüz çevirmişsen, halktan gizlice bir şeyler alıp fakirlere ver ve kendin de tevekkül üzere oturup rızkını gaybtan al, dedi. Bu söz Bişr'in sohbetinde bulunanların zoruna gitti. Bunun üzerine Bişr, «Bunun cevabını dinle!» dedi: «Fukara ve dervişler üç çeşittir. Birinci kısım asla kimseden bir şey istemez, verirlerse de almaz. Bunlar, Ruhânîlerdir. İzzet ve Celâl sahibi Allah'dan her ne isterlerse Allah onu, bunlara ulaştırır. «Allah şunu verecek» diye yemin edecek olsalar, derhal duaları kabul edilir. Diğer bir kısmı halktan bir şeyler istemezler, ama verildiğinde de kabul ederler. Bunlar orta halli fakirler olup Allah Tealâ'ya tevekkül esası üzere sükûn bulurlar. Bu kısım, kudsiyet makamında ebediyet sofrasına oturmuş bir tâifedir. Üçüncü kısım güçleri yettiğince sabr ederek oturur ve (rızkın geleceği) vakti gözler, arzuları defeder.»

Bu cevabı alan sûfî: (Beni tatmin eden) Bu söze razı oldum, Allah da senden razı olsun, dedi. (bk. Sülemi, 47)]

Bişr diyor ki; Ali Cürcânî (veya Ebu Ali Cüzcânî) nin yanına vardım, bir çeşme başında idi. Beni görünce:

— Ne günah işledim ki, bugün bir insanoğlunu gördüm, deyip oradan tüydü. Arkasından koşup:

— Bana nasihat et, dedim. Dedi ki: Fakra dört elle sarıl; sabırla yaşa; heva ve hevesi düşman bil; (nefsânî) arzuya muhalefet et.

— Bugün evini mezardan daha boş hale getir. Evinin böylesine bomboş olduğu gün seni mezara yatırırlarsa, Allah'a taze ve hoş olarak ulaşabilirsin.

Naklederler ki, onun yanına Şam'dan bir topluluk gelmiş ve: «Hacca gitmeye karar vermiş bulunuyoruz, bizimle gelmeyi arzu eder misiniz?», demiş. O da:

— Üç şartla: Yanımıza azık namına bir şey almayacağız; hiç kimseden bir şey istemeyeceğiz; istemeden verirlerse, o vakit de kabul etmeyeceğiz, dedi. Dediler ki:

— İlk iki şarta uyabiliriz, verileni kabul etmeme şartına riayet edemeyiz.

— Şu halde siz (Allah'a değil) hacıların azığına güveniyorsunuz! Bu, bir sûfî'nin (bir sûale) cevaben söylemiş olduğu şu sözün açıklamasıdır: «Eğer asla halktan bir şey almayacağım, diye gönülden azm etmişsen, Allah'a tevekkül işte budur.»

Bişr'in şöyle dediği nakledilir: «Bir gün eve gidince, bir adam gördüm ve sordum:

— Sen kimsin? Nasıl olur da destursuz içeri girersin?

— Ben biraderin Hızır'ım.

— Ban dua et.

— Allah Tealâ taatı ifâ etmeyi sana kolaylaştırsın.

— Biraz daha.

— Taatını gizli tutmayı sana nasib etsin!»

Naklederler ki, istişare için gelen bir zat Bişr'e:

— Helâl yoldan kazanılmış iki bin altınım var, hacca gitmek istiyorum, ne dersin?

— Sen temaşa için gidiyorsun, şayet Hak rızası için hacca gidiyorsan bir kaç yoksulun borcunu öde veya bir yetime veyahut da çoluk çocuğu çok olan birine bu parayı ver. Zira bunların gönlüne ulaşacak olan rahat ve huzur yüz hacdan daha üstündür.

— Ama ben daha çok hac yapmayı arzuluyorum.

— Öyle ama bunun sebebi şudur: Sen bu malı doğru dürüst bir şekilde elde etmemiş olduğundan, onu doğru dürüst olmayan bir şekilde harcamadıkca rahat edemeyeceksin!

Naklederler ki, mezarlıktan geçerken dedi ki; Kabirdekileri gördüm, mezarların üzerine çıkıp sanki bir şey bölüşüyorlarmış gibi çekişip duruyorlardı.

— Ya Rab! Bu ne haldir? Beni buna vâkıf kıl!, dedim.

— Bu soruyu onlara sor, diye bir hitab işittim ve sordum. Dediler ki:

— Bir haftadır ki, din adamlarından biri üzerimizden geçmekte ve üç kere İhlâs süresini okumakta, bundan hasıl olan sevabı da bize bağışlamakta, bir haftadan beri, o sevabı bölüştüğümüz halde henüz bitirmiş değiliz!

Naklederler ki, bir kere rüyasında gördüğü (Mustafa s.a.v.) Bişr'e:

— Hiç bilir misin ki, Hak Tealâ, akranın arasından seni niçin seçip dereceni yüceltmiştir?, diye sordu. Bişr karşılık verdi:

— Hayır, bilmiyorum yâ Resûlallah!

— Çünkü sen sünnetime tâbi oldun, sâlihlere saygı gösterdin, kardeşlere öğüt verdin ve Ashabımı ve ehl-i Beytimi sevdin. Bu yüzden seni ebrâr makamına terfi ettirdim.

Diyor ki: Bir gece rüyada gördüğüm (Hz. Ali) Murtaza'ya) aleyhisselâm):

— Ya Emirelmüminin! Bana nasihat et!, dedim. Dedi ki:

— Rahmandan sevab almaya tâlib olarak zenginlerin fakirlere şefkat göstermeleri ne hoştur! Bundan daha hoş olan, Hallâk-ı Cihanın keremine itimad ederek fakirlerin zenginlere karşı gururlu davranmalarıdır!

Sohbetine katılanlara, şunu söylediği nakledilir: «Seyyahat ediniz, çünkü su aktığı sürece hoştur, sâkin hale gelince bozulur!»

«Dünyada aziz olmak isteyenlere söyleyin, şu üç husustan kendilerini uzak tutsunlar: İhtiyaçlarını mahluktan istemesinler, kimseye kötü söz söylemesinler, kimsenin misafiri olmasınlar!»

«Halkın, kendisini bilmelerini ve tanımalarını arzu eden bir kimse, ahiretin (ve bu maksatla işlediği amelin) hazzına varamaz.»

«Kanaatkar olmanın, dünyada izzetle yaşamaktan başka bir faydası olmasa, bu da kâfidir.»

«Eğer halkın seni bilmelerini arzu ediyorsan, bil ki, dünya sevgisinin başı işte bu arzudur.»

«Kendinle arzular arasında demir bir duvar örmedikçe ibadetten hazz alamazsın!»

«İşlerin en güç olanı şu üç iştir: Elin dar iken cömert olman, ıssız yerde verâ', korktuğun kişinin yanında (doğru olarak) konuşman.»

«Verâ', (helâl olduğu) şübheli olan şeyleri tamamıyle terk etmen ve her an nefs muhasebesini göz önünde bulundurmandır.»

«Zühd, (hırs ve tamah'tan) boş olan bir gönülden başka bir yerde karar kılmayan bir sultandır.»

«Hüzün, öyle bir sultandır ki, bir yerde karar kılınca, kendisiyle beraber başka bir şeyin orada yerleşmesine asla razı olmaz.»

«Bir kula verilen şeylerin en iyisi marifet ve yoksullukta sabrdır.»

«Şayet Allah'ın has dostları varsa, bunlar ârîflerdir.»

«Sûfî, Allah'ın huzurunda kalbi saf olan kişidir.»

«Ârifler öyle bir tâifedir ki, Hak Tealâ'dan başkası onları tanımaz ve ancak Yüce Allah'ın rızası için kendilerine hürmet ve itibar edilir.»

«Kim hürriyetin hazzını tatmak istiyorsa, ona: «Sırrını pak tut» de.»

«Her kim sıdk ve samimiyetle Hak için amel ederse, halktan sıkılır.»

«Dünya ehlini, kendilerine selâm vermeyi terk etmek sûretiyle selâmlayınız.»

«Dostlar arasında edebi terk etmek edeptir.»

«Hiç bir kimse ile oturmadım ve hiç bir kimse de benimle oturmadı ki, ayrıldığım vakit, bu oturumların olmaması, hem onlar hem benim için iyi olurdu, kanatına kesinlikle varmamış olayım.»

«Ölümden hoşlanmıyorum, halbuki ölümden hoşlanmayanlar ancak (Cennete gideceğinden) şüphesi olanlardır.»

[«Düşmanın senden emin olmadıkça kâmil olamazsın (ve sen de hiç hayır olur mu ki, dostun dahi senden emin değil». (Sülemi, 34)]

«Allah'a itaat etmiyorsan bâri ona âsi olma!»

Naklederler ki, biri onun yanında:

— **Allah'a tevekkül ettim** (Hud/56), deyince Bişr dedi ki:

— Allah'a karşı yalan söylüyorsun, eğer tevekkül etmiş olsaydın ,Allah'ın yaptığına da yapmakta olduğuna da râzı olurdun!

«Konuşurken sana kendini beğenmişlik hali gelirse sus, susunca kendini beğenmişlik hali (ve ucb) ârız olunca da konuş.»

«Dünyada bütün ömrünü şükür secdesiyle meşgul olarak geçirsen, dostları arasında senden bahs etmiş olmasının şükrünü eda etmiş olamazsın, o halde dostlardan olmak içinçabala!»

Vefatı yaklaşınca, kendisini büyük bir ızdırap kapladı. «Galiba hayatı seviyorsun», diyenlere, «Hayır», dedi. «Lâkin Padişahlar Padişahının huzuruna çıkmak cidden güç bir iş!»

Naklederler ki, ölüm hastalığında bulunduğu sıralarda yanına gelip elinin dar olduğundan yakınan birine hemen çıkarıp gömleğini verdi, kendisi de iğreti bir gömlek giydi ve vefatı bu gömlek içinde vaki oldu.

Naklederler ki, hayatta olduğu müddetçe, yalın ayak gezdiği için (sokaklarda) hayvanlar ona hürmeten hiç terslemezlerdi. Bir gün bir şahıs (sokakta) hayvan tersi görünce: «Eyvah! Bişr gitti!» diye feryadı bastı. Araştırdılar, adamın dediği doğru çıktı. «Bunu nasıl anladın?», diyenlere, «Çünkü» dedi, «O hayatta olduğu sürece Bağdad'ın hiçbir sokağı hayvan tersiyle kirlenmeişti; bu sefer ise alışılmışın aksine bir durum gördüm; anladım ki, Bişr artık hayatta değil!»

Vefatından sonra onu rüyada görüp:

— Ulu ve Yüce Allah, sana karşı nasıl davrandı?, diye soranlara:

— Neden dünyada benden korkar dururdun, sıfatımın kerem olduğunu bilmezmiydin, deyip beni azarladı, diye cevap verdi.

Diğer biri onu rüyada görüp sordu. O da cevap verdi:

— Beni affetti ve: «Ey benim için (dünyada) yemeyen, ye! Ey benim için içmeyen, iç!» dedi.

«Aziz ve Celil olan Allah'ın sana karşı muamelesi ne oldu?» diyen başka birine dedi ki:

— Affetti ve Cennetin yarısını bana tahsis etti ve buyurdu ki: «Ey Bişr! Bilir misin ki, eğer ateş üzerine secde etseydin, kullarımın gönlünde sana verdiğim yerin şükrünü eda etmiş olmazdın!»

Onu rüyada gören diğer biri: «İzzet ve Celâl sahibi Allah sana ne yaptı?» diye sorunca, şu cevabı aldı: «Merhaba Ey Bişr!» diye ferman geldi, sonra: «Ruhunu teslim ettiğin an yeryüzünden senden daha çok sevdiğim hiç bir kimse yoktu», diye bir hitab işittim.

(Birisi rüyasında onu yürür halde gördü ve «Nereden geliyorsun?» diye sordu, İlliyyûn'dan, dedi. «Allah, Ahmed b. Hanbel'e nasıl muamele yaptı?» diye sordu, «Şu anda onu Allah'ın huzurunda nânu nimet içinde yer ve içer bir vaziyette bıraktım.» «Peki ya sana ne yaptı?» dedi. «Allah, benim yemeğe pek rağbet etmediğimi bildiğinden, kendisini temaşa etmemi lutf etti», dedi.)

Naklederler ki, bir gün âciz ve zayıf bir kadın Ahmed b. Hanbel'in yanına geldi ve sordu:

— Devlete ait meşalelerin ışığı altında, yazın damda iplik eğiriyorum, sultanın adamları (yoldan) geçerken ortalık, aydınlanıyor, iplik eğirme imkânı hasıl oluyor, bu caiz mi değil mi?

— Sen kimsin ki, bu çeşit sözleri ağzına alıyorsun?, denildi. Kadın:

— Ben Bişr b. Hâris'in kardeşiyim, deyince, İmam Ahmed hüngür hüngür ağladı ve:

— Bu çeşit bir takvâ ancak onun gibisinin evinden zuhur eder, dedi. Sonra ekledi:

— Asla caiz değildir, kulak ver, tâ ki saf suyun bulanmasın, biraderin olan o tertemiz rehbere uy; bu sûretle öyle bir mertebeye ulaşırsın ki, onların ışığında iplik eğirmek istediğin zaman senin elin sana itaat etmez. Kardeşin öyle biri idi ki (helâllığı) şüpheli olan bir yemeğe elini uzatmak istediği zaman eli kendisine itaat etmezdi. Derdi ki:

— Benim bir sultanım var, ona: «Gönül», diyorlar. O, takvâya rağbet etmektedir, ben de buna muhalefet etme gücüne sahib değilim.

Selâm, hidayete uyanlara!

ZUNNÛN MISRÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Melâmet ehlinin rehberi, kıyamet âhâlisinin meş'alesi, mertebe ve tecrid itibariyle burhan, marifet ve tevhid itibariyle sultan, «fakrla iftihar ederim» ifadesinin hucceti, vaktin kutbu Zunnûn Mısrî (v. 245, r.a.), tasavvuf ehlinin hükümdarlarından olup belâ ve melâmet yolunu tutmuştu. Tevhidin esrârı konusunda ince bir fikri ve mükemmel bir gidişâtı vardı, sayısız riyazetleri ve kerametleri mevcuttu. (1)

Mısır halkının çoğu ona «Zındık» derlerdi; bazısı ise onun hali hakkında hayrette kalmışlardı. Yaşadığı sürece herkes onu reddetmişti. Ölmeden evvel kimse haline vâkıf olamadı, kendini gizlemiş olması (fazilet olarak ona) kâfidir.

Zunnûn, tevbe etmesinin sebebini şöyle anlatıyor: «Falan yerde bir âbid var», diye haber alınca, onu ziyaret maksâdıyle yola düştüm; gördüm ki, adam kendini bir ağaçtan başaşağı asmış ve:

— Ey bedenim (ve nefsim)! İbadet ve taat için bana müsaade et, yoksa acından ölene kadar seni bu şekilde bırakırım, diyordu. Bunu görünce beni bir ağlama tuttu. Âbid, ağlama sesini duyunca:

— Hayası az, suçu çok birine merhamet eden bu zat kimdir? dedi. Bunun üzerine önüne varıp selâm verdim ve:

— Bu hal böyle?, dedim.

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, IX. 3; Sıfatu's-Safve, IV, 315; Risale terc., s. 115; Hücviri, 198; Sülemî, 15; İbn Hallıkan, I, 126; Şezeratu'z-Zeheb, II, 107; Nafahat, 87; Şa'rânî, I, 81; Münavî, 1, 223; GAS. I, 643.

— Şu benim vücudum Hak Tealâ'ya itaat konusunda söz tutmuyor, halkla ihtilât etmek istiyor, dedi. «Bu zat ya bir müslümanın kanını dökmüş veya büyük bir günah işlemiş, zannetmiştim». Adam:

— Bilmiyor musun ki, halkla ihtilât edince, her şey bunun peşinden gelir, dedi.

— Zâhidlik dehşeti ve korkusu mu, dedim.

— Benden daha zâhid olanı görmek ister misin?» dedi.

— İsterim, dedim.

— O halde şu dağa git, dedi. Dağa varınca, zâviye'nin kapısında bir genç gördüm. Ayağının biri savmanın eşiğinin iç tarafında, öbürü dışında idi. Dışında kalan ayak kesikti ve kesilen yere de kurd düşmüştü, yanına varıp selâm verdim ve halini sordum. Dedi ki:

— Bir gün şu zâviyede oturuyordum. Buraya bir kadın uğradı, gönlüm ona meyl etti, ardı sıra dışarı çıkmak istedim. Ayağımın birini zâviyenin eşiğinden dışarı atar atmaz:

— Hiç utanmıyor musun? Otuz senedir Ulu ve Yüce Allah'a ibadet ediyorsun, taatında, bulunuyorsun, şimdi tuttun Şeytana itaat ediyorsun?, diye bir hitab işittim. Dışarıya attığım ayağımı bedenimden ayırıp: «Acaba bu sefer ne göreceğim ve bana ne yapacaklar», diye buraya oturmuş bulunuyorum. Günahkârların yanında senin işin ne? Şayet Allah adamlarından bir adam görmek istiyorsan, dağın tepesine çık.

Zunnûn anlatmaya devamla: «Yüksek olduğundan dağın tepesine çıkamadım, ama bu adam hakkında malûmat istedim», diyor. Bunun üzerine bu zat şöyle dedi:

— Bir müddetten beri bu adam ibadet ediyor. Bir gün biri, «Rızkın sebebi kesbtir», diye onunla tartışmaya tutuştu. O adam da: «Mahlukâtın kesbiyle ilgisi bulunan hiç bir şey yemeyeceğim», diye nezr etti. Bir kaç gün geçti, hiç bir şey yemedi. O vakit çevresinde uçup ona bal versinler, diye Hak Tealâ arıları gönderdi.

Zunnûn diyor ki, bütün bunları görünce anladım ki, her kim Ulu ve Yüce Allah'a tevekkül ederse, Allah onun işini üzerine alır ve emeğini zayi etmez. Bunun üzerine yola düştüm, bir ağaç üzerinde kör bir kuş gördüm ve kendi kendime:

— Şu biçare acaba suyu ve yemi nereden temin ediyor, dedim. Kuş derhal ağaçtan uçup aşağıya kondu ve gagasıyle yeri eşeledi. İki kavanoz peyda oldu, biri altından, öbürü gümüştendi. Birinde ak susam, diğerinde gülsuyu vardı. Susamı yeyip gülsuyunu içtikten sonra tekrar ağaca çıktı. Ve bu kavanozlar da kayb olup gitti. Zunnûn, bu manzarayı görünce birdenbire «tevekküle itimad hali» ortaya çıktı, diyor.

Sonra oradan ayrılıp bir kaç menzil gitti. Akşamleyin bir harabeye vardı. Burada bir küp altın buldu; küpün üzerine konulmuş olan tahta üzerinde Ulu ve Yüce Allah'ın adı yazılmıştı. Zunnûn'un yârânı altını bölüştürdüler. Zunnûn:

— O tahtayı bana veriniz, üzerinde dostumun adı yazılıdır, deyip küpün kapağını aldı ve öptü. Bu hareketinin bereketi hürmetine, hali öyle bir mertebeye ulaştı ki, bir gece rüyada şu hitabı işitti:

— Ey Zunnûn! Aziz olduğu için herkes altını ve mücevherâtı aldı. Sen ise, bundan daha aziz olanı istedin ve bu benim ismimdir. Biz de mutlaka ilim ve hikmet kapısını sana açacağız!

Sonra tekrar şehre geldi. Diyor ki: «Bir ırmak kenarına vardım. Kenarında bir köşk gördüm. Gittim taharet yaptım. İşim bitince gözüm aniden köşkün damına düştü. Balkonunda duran gayet güzel bir cariye gördüm. Onu denemek istedim ve:

— Ey Cariye! Kimsin, dedim. Cariye de:

— Ey Zunnûn! Uzaktan görünce seni delinin biri zannettim, biraz yaklaşınca âlim sandım, daha da yaklaşınca ârif olduğuna kanat getirdim. Sonra dikkat edince bunların hiç biri olmadığını anladım, dedi.

— Nasıl yani, deyince, cariye anlattı.

— Eğer deli olsaydın taharet yapmazdın, âlim olsaydın nâmahreme bakmazdın, ârif olsaydın Hak'tan başkasında gözün olmazdı. Cariye bunu söyledi ve kayıplar karıştı. Zunnûn diyor ki: Anlaşılmış oldu ki, o insan cinsinden değildi, bir tenbih, bir ikaz idi. O vakit canıma bir ateş düştü. Kendimi denizden tarafa attım. Gemiye binmiş bir cemaata rastlayınca aralarına katıldım. Gemide bulunan bir tüccarın bir mücevheri kayboldu. Bu mücevherin bende olduğu hususunda herkes ağız birliği etti. Bana işkence yaptıkları ve hakare ettikleri halde ses çıkaramıyordum, iş sınırı aşınca:

Sen bilirsin Rabbım!, dedim. Hemen su üzerinde binlerce balık belirdi, herbirinin ağzında bir mücevher vardı. Birini alıp onlara verdim. Gemidekiler bu manzarayı görünce ayağıma kapandılar, özür dilediler. Bundan dolayı da ona: «Zunnûn (balık sahibi, balıkçı) adını verdiler.

İbadet ve riyazetlerinin nihayeti yoktu. Hizmetinde bulunan kız kardeşi de irfan sahibi olmuştu. Bir gün: **«Üzerinizdeki bulutla sizi gölgelendirdik, size kudret helvası ve bıldırcın indirdik.»** (Bakara/57) mealindeki ayeti okurken:

— İlâhî! İsrail oğullarına kudret helvası ve bıldırcın gönderdin. Muhammed ümmetine neden göndermedin? Ulûhiyetine and olsun

ki, kudret helvası ve bıldırcın yağdırmadıkça oturmam, dedi ve derhal kudret helvası ve bıldırcın yağmaya başladı. Bunun üzerine evden kapıya koştu, çölün yolunu tuttu ve bir daha hiç bir kimse bu kadını görmedi.

Naklederler ki; Zunnûn dağlarda dolaşırdı. Bir kere şöyle demişti: Bir araya toplanmış hasta bir topluluk gördüm, «Size ne oldu?» diye sordum: «Orada bir âbid var, her sene bir kere dışarı çıkıp bize üfleyince, hepimiz şifâ buluruz, sonra zaviyenin içine kapanır, ertesi seneye kadar bir daha çıkmaz», dediler. Ben de, o çıksın diye oturup sabırla bekledim. Bir adam gördüm, yüzü sarı, vücudu zayıf ve gözleri çukurlaşmış. Heybetinden dağ sallandı. Sonra şefkatli bir gözle bir onlara, bir de semâya baktı, onlara doğru üfledi. Derhal hepsi şifâ buldu. Zaviyesine girmek isterken, eteğine yapışıp:

— Allah için onların maddî hastalıklarını tedavi ettin, benim de manevî hastalığımı tedavi et, dedim. Bana bir göz attıktan sonra:

— Ey Zunnûn! Elini eteğimden çek ki, dost azamet ve haşmet zirvesinden bakmaktadır. Seni, kendisinden başka birinin eteğine sarılmış olarak görürse, seni ona havale eder, onu da sana!, dedi ve savmaasına çekildi.

Naklederler ki, yârânı bir gün onu ağlar bir vaziyette bulmuşlar ve sormuşlar:

— Ağlamanızı gerektiren şey nedir? Şöyle cevap vermişti: Akşam secdede iken uyuya kalmıştım. Rüyamda İzzet ve Celâl sahibi Allah'ı gördüm. Buyurdu ki: «Ey Ebu Feyz! Halkı yarattım, on parça oldular, kendilerine dünyayı sununca, onda dokuzu dünyaya yöneldi. Geriye kalan onda bir de, ona bölündü. Cenneti onlara takdim ettim. Onda dokuzu Cennete yöneldi. Geriye kalan onda bir de ona bölündü. Cehennemi getirip bunların önüne koyunca onda dokuzu Cehennem korkusundan kaçıp dağıldı. Geriye onda bir kaldı. Bunlar ne dünyaya aldanmışlardır, ne Cennete meyletmişlerdir, ne de Cehennemden korkmuşlardır. Ey kullarım! Siz ne dünyaya baktınız, ne Cenneti ümit ettiniz, ne de Cehennemden korktunuz. Şu halde ne istiyorsunuz, dedim.» Bu ilâhî hitap üzerine başlarını önlerine eğip:

«Ne istediğimizi sen bilirsin» (Hud/79) dediler. (Şimdi ben, acaba bu kısımlardan hangisine dâhilim, mahrum kalanlara dahil olmayayım, diye ağlıyorum.)

Naklederler ki; bir çocuk Zunnûn'un yanına gelip:

— Bana yüzbin altın miras kaldı, bunu hizmetinizde harcamak istiyorum, dedi. Zunnûn:

— Bülûğ ve rüşd çağına geldin mi?, dedi. Çocuk:

— Hayır, dedi. Zunnûn:

— O halde senin malını harcamak câiz olmaz, rüşd çağına erinceye kadar sabr et, dedi. Sonra çocuk bülûğ çağına gelince şeyhin önünde ve onun eliyle tevbe etti. Altınları da sûfîlere sarf etti, elinde hiç bir şey kalmadı. Bir gün mühim bir iş çıktığı için borç para almak icap etti, ama bulamadı. O vakit o genç:

— Bir yüzbin altınım daha olsaydı, onu da bu azizlere sarf ederdim, ah nerede o paralar?, dedi. Şeyh bu sözü işitti ve gencin henüz işin hakikatına ermediğini anladı. Çünkü onun nazarında hâlâ dünyanın bir değeri vardı. Genci çağırıp:

— Falan Attar'ın dükkanına git, söyle, üç dirhem falan ilâcı (ve otu) versin, dedi. Genç gidip ilacı getirdi. Sonra Şeyh:

— Bunu havanda ez, yağa bulayıp hamur yap, ondan üç boncuk yap, herbirini iğne ile delerek getir, diye emr etti. Genç isteneni yaptıktan sonra şeyhin huzuruna getirdi. Şeyh onu elinde ovaladıktan sonra nefesini üzerine üfledi. Derhal her biri, hiç bir kimsenin eşini görmediği üç yakut oluverdi. Şeyh, gence:

— Bunları al, pazara götür, değerini öğren ve getir, dedi. Genç pazara gidip bunlara kıymet biçtirdi. Herbirine (yüz) bin altın kıymet biçtiler. Genç geri gelip durumu Şeyhe anlattı. O zaman Şeyh:

— Bunu havan koy, ufala ve suya at gitsin! Şunu bil ki, dervişler ekmek bulamadıkları için aç değiller; lâkin aç kalmak onların tercihidir, dedi. Bunun üzerine genç tevbe etti, kendisine geldi, gönlünde dünyanın bir değeri kalmadı.

Nakledildiğine göre, şöyle demişti: Otuz sene halkı davet ettim, ancak bir tanesi gereği gibi Allah'ın dergâhına geldi. Bu da şöyle oldu. Bir şehzâde, bir cemaatle camiden çıkmıştı. Ben de: «Güçlü ile boy ölçüşen bir zayıftan daha ahmak hiç bir kimse yoktur», diyordum. Şehzade:

— Bu ne demektir, dedi. Anlattım:

— İnsanoğlu zayıf bir şeydir, kuvvetli olan Allah'la boy ölçüşüyor, dedim. Bunun üzerine gencin rengi attı. Kalktı ve gitti. Ertesi gün tekrar gelip:

— Allah Tealâ'ya giden yol nedir?, dedi. Dedim ki:

— Bir yol var çok küçüktür, bir yol var çok büyüktür. Eğer küçük yolu soruyorsan bu, günahı terk, dünyayı terk, arzuları terk etmekten ibarettir. Büyük yolu soruyorsan bu da: Hak hariç her şeyi terk edip her şeyi kalbten tahliye etmektir. O zaman genç:

— Vallahi en büyük yoldan başkasını tercih etmem, dedi. Sonra ertesi gün sûf giyip geldi ve işe koyuldu. Sonunda abdâl zümresine dahil oldu.

Ebu Cafer A'ver anlatıyor: Zunnûn'un yanında bulunuyorken bir taht konulmuştu. Zunnûn:

— Maddî şeylerin evliyâya itat etmesi odur ki, şu anda şu tahta: «Bu evin etrafını dolaş», derim; o da hemen harekete geçer; derdemez hemen o taht harekete gelip o evi dolaştı ve tekrar yerine geldi. Orada bulunan bir genç bu manzaryı görünce, canı çıkıncaya kadar ağladı durdu. Ölünce, bu taht üzerinde yıkanıp defnettiler.

Naklederler ki, biri yanına gelip:

— Borcum var ve hiç bir şeyim de yok, dedi. Yerden bir taş alıp ona verdi. Adam da taşı pazara götürdü. Taş zümrüd olmuştu. Dörtyüz dirheme satıp borcunu kapattı.

Naklederler ki, durmadan sûfîleri reddeden bir genç vardı. Bir gün Şeyh yüzüğünü ona verip:

— Falan ekmekçinin yanına git ve bunu ona bir altına rehin ver, dedi. Genç şeyhten yüzüğü alıp götürdü, ama rehin almadılar; o yüzden şeyhin huzuruna dönüp geldi ve:

— Bir dirhemden daha fazlaya rehin almıyorlar, dedi. Şeyh de:

— O halde falan mücevheratçıya götür de kıymetini biçsin, dedi. Genç yüzüğü götürdü, iki bin altın kıymet biçtiler. Tekrar gelip vaziyeti anlatınca, şeyh:

— İşte sûfîlerin hâli karşısında senin ilmin, ekmekçinin bu yüzük hakkındaki bilgisi gibidir, dedi. Bunun üzerine genç tevbe etti ve kafasındaki inkâr zâil oldu.

Naklederler ki, on sene canı «sikbac» denilen ekşi bir aş yemek istediği halde yememişti. Bayram gecesi nefsi kendisine:

— Ne olur, bayramlık olmak üzere yarın bana bir sikbac aşı versen, dedi. Zunnûn:

— Ey nefs! Eğer bu gece bana yardım eder de iki rekatta namazda Kur'an'ı hatmedersem, yarın sana sikbac aşı veririm, yersin, dedim. Nefs de buna razı oldu. Ertesi gün bayram namazından çıktıklarında sikbac aşı getirdiler. Şeyh ağzına götürmek üzere bir lokma aldı, ama geri çevirip tekrar tabağa koydu ve namaza durdu. Daha sonra hizmetçi:

— Ya şeyh! Bu ne haldir, diye sorunca:

— Lokmayı aldığım an nefs bana: En sonunda maksadıma ulaştım, dedi. Ben de: Hayır ulaşamadın, dedim ve lokmayı geri koy-

dum, dedi. Derler ki, aynı anda birisi, Sikbac aşı ile içeri girip yemeği şeyhin önüne koydu ve:

— Ey Şeyh! Ben aile sahibi hammal bir kişiyim. Bir müddetten beri ailem benden sikbac aşı istediği halde; bu arzularını yerine getirmek elimden gelmiyordu. Derken nihayet bayram akşamı, yani dün gece Sikbac aşı yaptık. Bugün bir ara uyudum. Rüyamda Peygamberi (a.s.) gördüm. Bana:

— Yarın kıyamet günü beni görmek ister misin?, dedi.

— Evet isterim yâ Resulallah, dedim.

— Şu halde bu sikbac kazanını al, doğru Zunnûn'a götür, benden selâm söyle ve:

— Allah Resûlü Muhammed, şefaat ediyor, şundan bir kaç lokma al ve nefsinle sulh yap, de, dedi. Bunun üzerine Zunnûn ağladı ve emrinin başımın üstünde yeri var, dedi.

Naklederler ki, işi büyüyünce Mısırlılar onu zındık olmakla suçladılar. Zamanın halifesi Mütevekkil'e, ahvaline dair bilgi verdiler. Sonra halife bir kişi gönderip onu çağırttı. Ayağına zincir vurdular. Halifenin sarayına varınca, orada oturan bir kocakarı önüne gelip:

— Sakın halifeden korkma, zira o da senin gibi Allah'ın kullarından bir kuldur. Ulu ve Yüce Allah dilemedikçe, hiç bir şey yapamaz, dedi. Zunnûn daha sonra diyor ki: Yolda süslü ve temiz bir saka gördüm. Bana bir içim su verdi. Yanımda bulunan zata: Buna bir dinar ver, diye işaret ettim. Ama saka bunu almadı ve:

— Sen esir, garip ve ayağında bukağı bulunan birisin, senin gibi birisinden bir şey almak civanmerdliğe sığmaz, dedi. Sonra Zunnûn'u, zindana atın, diye emir geldi. Zindana götürdüler. Kırk gün hapishanede kaldı. Bişr Hafî'nin kız kardeşi ona her gün bir somun gönderiyordu. Zindandan çıktığı gün yanında kırk somun bulunduğu görüldü. Bişr'in kız kardeşi:

— Biliyorsun ki, bu çörekler helâl ve minnetsizdir; niçin yemediniz? deyince; dedi ki:

— Çünkü tabakları temiz değildi, yâni gardiyanın elleri vasıtasıyle bana ulaştı. Zindandan çıkarken yere düştü ve alnı yarıldı. Çok kan aktı ama yüzüne, saçına ve elbisesine hiç bir şey bulaşmadı. Yere düşenler de Aziz ve Celil Allah'ın emriyle kaybolup gidiyordu. Sonra onu halifenin yanın götürdüler ve meseleyi ona izah etmesini istediler. O da meseleyi güzelce izah etti. O derece ki, Halife dahi ona mürid ve mu'tekid olmuş ve kendisini izzet ve ikramla Mısır'a iade etmişti.

Ahmet Sülemi'nin şöyle dediği nakl edilir: Zunnûn'un yanında bulunuyordum. Önüne konulmuş altın bir leğen gördüm. Çevresinden misk ve anber kokusu gibi hoş kokular kokutuyordu. Bana:

— Bast halinde hükümdarın huzurunda yaktıkları kokuyu böyle yakarlar, (Bast halindeki Padişahların huzurlarına giren kişilerden misin?) dedi. İçime korku doldu, geri dönerken bana bir altın verdi. Tâ Belh'e gelinceye kadar onu harcadım durdum.

Naklederler ki, Zunnûn'un bir müridi vardı. Kırk kere çile çıkarmış, kırk defa hacca gidip vakfeye durmuş ve kırk sene uyumamıştı. Kırk sene oturup kalb hücresinin bekçisi olmuştu. Bir gün şeyhin yana gelip dedi ki:

— Ya şeyh! Şöyle şöyle yaptım. Bütün bunlara rağmen henüz dostumuz konuşmuyor; bize şöyle bir bakmıyor, bizi hiç kabul etmiyor, gayb âleminden hiç keşf vâki olmuyor. Bütün bu sözleri kendimi övmek için söylemiyorum. Halimi izah ediyorum; bütün bîçareliğime rağmen gücümün yettiği her şeyi yerine getirmiş bulunuyorum. Allah'tan herhangi bir şikayetim de yok, yine de aynı şekilde ruhum ve kalbim onun hizmetine can atmaktadır. Ama devletsiz bir derdden bahs ediyor ve bedbahtlık hallerimi hikâye ediyorum. Bunu da hâşâ gönlüm ibadet ve taattan bıktığı için söylemiş değilim. Lâkin korkuyorum ki, geriye kalan ömrüm de böyle geçecek, ömür boyu bir halkaya yapışıp kapıyı çalacağım ve (haydi gir içeri! diye) bir ses işitemeyeceğim. Bu bana çok zor geliyor, şimdi sen ki dertlilerin tabibisin, tedavi ettiklerini hazakat ve bilgi ile tedavi ediyorsun, çaresizliğime çare bul!

Zunnûn: «Git, bu gece doyasıya ye, gece namazını (teheccüdü veya yatsıyı) kılma, bütün gece yat uyu, ola ki lutf ile gelmeyen dost itabla gelir, sana rahmetle nazar etmezse hışımla nazar eder», dedi. Bunun üzerine derviş gitti ve anlatıldığı gibi hareket etti. Lâkin yatsı namazını eda etmemeye gönlü razı olmadı. Yatsı namazını kılıp uyudu. Rüyada Mustafa'yı (a.s.) gördü, ona dedi ki: **Dost selâm ediyor** ve diyor ki: Dergâhımıza gelip çabucak kanan bir kimse muhannestir, namerddir; işte asıl olan istikamettir. (halktan gelen) melâmeti terk etmektir. Hak Tealâ buyurur ki: Kırk senelik murâdı yanıbaşına koyuyorum ve her ne dilersen dile, muradını yerine getiriyorum. Ama (Zunnûn denen) şu yol kesen iddiacıya selâmımı iletip de ki: Ey yol kesen sahtekâr! Yalan söyleme! Eğer seni âleme rüsvâ etmezsem senin Allah'ın olmayayım, seni rezil edeceğim ki, artık daha fazla dergâhımızdaki bîçârelere ve âşıklara mekr edip onları baştan çıkarmayasın!

Mürid uykudan uyanınca ağlamaya başladı. Sonra kalkıp şeyhin huzuruna vardı. Durumu şeyhin huzurunda hikaye etti. Zunnûn Yüce Allah'ın kendisine selâm gönderdiğini, sahtekâr ve yalancı dediğini işitince sevincinden hıçkıra hıçkıra ağladı. Biri çıkıp Şeyhin müridine :

— Namaz kılma ve yat uyu, demesi câiz olur mı, derse, derim ki : Şeyhler tabibtir. Bazan tabib zehiri tedavide ilaç olarak kullanabilir. Müridin işi bununla açılıp yoluna girecektir, diye kanaat getirirse, böyle hareket edilmesini emredebilir. Ayrıca da bilir ki mürid mahfuzdur ve namaz kılmamazlık edemez. Nitekim Hak Tealâ Habibi İbrahim'e (a.s.) çocuğunu kurban etmesini emretmişti, halbuki etmeyeceğini biliyordu. Tasavvuf yolunda zâhir itibariyle şeriata uygun görünmeyen bir takım şeyler vardır. Nitekim Halil İbrahim'e (oğlunu kurban etmeyi) emretmiş, ama bu emri icra etmesini irade etmemişti. Keza Hızır (a.s.) oğlanı öldürmeyi emretmemiş, ama bunu irade etmişti. Her kim bu makama ermediği halde oraya ayak basarsa, zındık ve ibaheci olur. Meğer ki yaptığı her iş, şeriata uygun olsun.

Zunnûn'un şöyle dediği nakledilir : Tavaf esnasında yüzü sarı, bedeni nahif ve erimiş bir bedevî gördüm ve sordum :

— Sen muhib (ve aşık) mısın?

— Evet.

— Sevgilin sana yakın mı, uzak mı?

— Yakın.

— Sana muvafık mı muhalif mi?

— Muvafik.

— Sübhanellah! Sevgilin hem yakın, hem muvafık olsun, sen de bu kadar arık düşmüş olasın!

— Be hey sersem! Yakınında ve muvafık olma azabının, uzağında ve muhalif olma azabından bin beter olduğunu bilmiyor musun?

Şöyle dediği nakledilir : Yaptığım seferlerin birinde görmüş olduğum bir kadına :

— Muhabbetin son derecesi nedir?, diye sordum.

— Saçmalam sersem! Muhabbetin sonu olmaz, dedi.

— Niçin? dedim.

— Sevgili sonsuz da ondan, dedi.

Naklederler ki, Zunnûn muhabbet konusunda anılmış olan bir kavme mensub bulunan bir kardeşine gitti ve onu belâya mübtelâ olarak gördü ve :

— Kendini O'nun sevgisiyle meşhur eden, O'nu sevmiyor, deyince o da :

— O halde Allah'tan af diler, O'na tevbe ederim, dedi.

Naklederler ki, Zunnûn hasta olmuş, biri onu ziyarete gelmiş, sonra:

— Dostan gelen elem hoştur, demişti. Zunûn bu söze son derece bozuldu, ve:

— Eğer onu tanımış olsaydın, adını bu kadar rahat ağzına alamazdın, dedi.

Naklederler ki, Zunnûn bir dostuna şöyle bir mektub yazmıştı: Hak Tealâ beni de seni de cehalet perdesiyle gizlesin. Bu perdenin altında razı olduğu şeyi göstersin, zira O'nun perdesi altında saklanmış niceleri var ki, ona düşmandırlar!

Zunnûn'un şöyle dediği nakledilir: Seferde iken karla dolu bir sahrayaulaşmıştım. Burada darı saçan bir mecûsiye rasladım ve:

— Ey mecûs! Bu taneleri neye saçıyorsun? dedim.

— Bugün tane bulamayan kuşlar toplasınlar diye saçıyorum. Ola ki, bu yüzden Allah'ın rahmetine ererim, dedi.

— Yalancı birinin saçtığı tanelere Allah karşılık vermez ki, dedim.

— Kabul etmese bile yaptığımı görür, bana bu da yeter!, dedi. Sonra oradan ayrılıp hacca gittim. Burada mecûsiyi âşikâre tavaf yaparken gördüm. Beni görünce:

— Ey Zunnûn! Gördün mü nasıl kabul etti, attığım tohumları bitirdi ve beni evine getirdi, dedi. Bu sözden duygulandım ve:

— Rabbim! Kırk yıllık bir mecûsiyi bir avuç darıya, ucuza sattın (ve Cehennemden âzâd ettin) dedim. Bunun üzerine hâtiften ses geldi:

— Hak Tealâ birini (evine ve huzuruna) davet ederse, sebep göstererek davet etmez, sürdüğünü de sebep göstererek sürmez. Ey Zunnûn! Hiç uğraşma, zira «**İrade ettiğini derhal yapan**»nın (Hûd/107) işi, aklınca yaptığın kıyasa sığmaz.

Zunnûn'un şöyle dediği nakledilir: Vefat eden fakir bir dostum rüyada gördüm ve:

— Allah sana nasıl muamele yaptı, dedim. Dedi ki:

— Affetti ve buyurdu ki: Seni affediyorum, sebep şu: Bütün ihtiyacına rağmen şu aşağılık dünya ehlinden hiç bir şey almadın! «Doya doya yemek yemediğimden bende ne Allah'a karşı bir günah işleme ne de içimde günah işlemeye kasd etme duygusu meydana geldi, dediği nakledilir.

Namaza durmak istediği zaman şunları söylediği nakledilir:

«Rabbım! Dergâhına hangi ayakla geleceğim? Kıblene hangi gözle bakacağım? Sırrını hangi dile anlatacağım? Sermayesizliği sermaye yaparak dergahına geldim, iş sıkışınca da şaşkınlaştım.» Böyle diyor ve durmadan tekbir getiriyordu, sonra dedi ki:

— Eğer bu gün bir derdle karşılaşır ve önüme bir hüzün çıkarsa, varır O'na söylerim, yarın (kıyamette) başıma bir dert gelecek olursa kime söyleyebilirim?

Münacaatında daima derdi ki: «Allah'ım! Perde arkasında kalma zilletiyle bana azab teme!

«Tenzih ederim o Allah'ı ki, marifet ehlini, âhiret perdeleriyle bütün dünya halkından, dünya perdeleriyle de bütün ahiret halkından gizlemiştir!»

«Yemekle dolu bir midede hikmet durmaz.»

«Günahtan vazgeçmeksizin yapılan istiğfar, dedikoducu kadınların tevbesidir.»

«Ne mutlu o kimseye ki, kalbinin şiârı verâ' olur, gönlü tamahtan pak bulunur ve yaptığı her işten dolayı nefsini hesaba çeker.»

«Bedenin sıhhatı az yemekte, rûhun sıhhatı az günah işlemektedir.»

«Belâya uğradığı halde sabır edenin haline şaşılmaz, belâya uğradığı halde buna râzı olanın haline taaccüb edilir.»

«İnsanlar, Allah'tan korktukları müddetçe doğru yolda yürürler, bu korku kalblerinden gitti mi, yollarını kaybederler.»

«Kulun fakirlikten korkması, Allah'ın hışmına uğradığının alâmetidir.»

«Bir adama fesad altı şeyden gelir: Birincisi, âhiret işindeki niyetin zayıf olması; ikincisi, bedenini şeytanın rehin almış olması; üçüncüsü, ecel yakın olduğu halde uzun emelin kendisine gâlib gelmiş olması; dördüncüsü, mahlûkun rızasını Hâlikın rızasına tercih etmesi; beşincisi, hevâ ve heveslerine tâbi olup Hz. Peygamber'in (a.s.) sünnetini terk etmiş bulunması; altıncısı, selefin hünerlerini toprağa gömüp ufak tefek hatalarını kendisine delil yapması. (Kişilere bu yüzden fesad gelir veya) Bu sebeple fesâd onlarda tesir bırakır.

«Himmet sahibi eğri de olsa, selâmete yakındır, irade sahibi doğru da olsa, münafıktır.» Yâni himmet sahibi bir kimsenin baş eğeceği bir isteği asla yoktur. Çünkü himmet sahibinin arzusu olmaz. İrade sahibi ise çabucak razı olur, her şeye tenezzül eder, hemen baş eğer.

«Gönüllerinde takvâ arzusu bulunan ve Mevlâ'nın zikriyle neşelenen kimselerle olanı hariç, artık yaşanacak hayat yoktur.»

«Öyle birisiyle dostluk kur ki, senin değişmenle değişmesin.»

«Sohbet ehli olmak istiyorsan, Sıddîk (r.a.), Hz. Peygamber (a. s.) ile nasıl sohbet ettiyse, dostlarınla öyle sohbet et. Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamber'e din ve dünya işlerinde muhalefet etmediğinden Hak Tealâ onu:

«O'nun arkadaşı» diye isimlendirdi.» (Tevbe/40)

«Aziz ve Celil olan Allah sevgisinin alâmeti, Allah Sevgilisi'nin ahlâkına, fiillerine, emirlerine ve sünnetlerine tâbi olmaktır.

«Sarhoş oldukları sırada sarhoşları tedavi etmeye kalkışan bir tabîbten, daha cahil birini görmedim. Yani dünya sarhoşu olan birine söylenen sözler faydasızdır. Ayılmadıkça sarhoş tedavi edilmez. Ayılınca da o, tevbe ile tedavi edilir.»

«Allah Tealâ bir kulunu, nefsinin zilletini kendisine göstererek aziz kıldığı kadar hiç bir şeyle aziz kılmamıştır. Diğer bir kulunu, nefsinin zilletini, kendisinden gizlemek suretiyle zelil kıldığı kadar, hiç bir şeyle zelil kılmamıştır.»

«İnsanı arzulardan vazgeçiren iyi dost ikidir: Gözü ve kulağı muhafaza etmek.»

«Halkla ünsiyet ettiğin sürece Hak'la ünsiyete tamah etme!»

«Halvetten daha çok ihlâslı olmayı temin eden hiç bir şey görmedim. Halvete çekilen, Ulu ve Yüce Allah'tan başkasını görmez, (görmeyince de onu Allah'ın hükmünden başkası harekete geçirmez.) Halveti seven, ihlas direğine sarılmış olur, doğruluk sütûnlarından bir sütûna yapışmış bulunur.»

«İlk adımda, aradığın her şeyi bulursun», yani eğer hiç bir şey bulamazsan, bu, henüz bu yolda adım atmadığının alâmetidir. Senin varlığından bir zerre kaldıkça bu yola adım atmış olamazsın.

«Mukarreb olanların günahı, ebrânın sevabıdır. En iyiler için günah olan, iyiler için sevaptır.»

«Mescidin mefruşâtını serince, evvelkilerin de sonrakilerin de günahları bu mefruşâtın kenarlarında silinir ve yok olup gider.»

«Peygamberlerin ruhlarını marifet meydanına attıklarında, Hz. Peygamber'in (a.s.) ruhu bunların hepsinin önüne geçip vuslat gülistanına ulaştı.»

«Allah'ı sevene, kalbindeki kan yanıp, kesme son bulmadıkça, sevgi kadehini sunmazlar.»

«Hicran korkusunun yanında ateş korkusu, büyük okyanusa atılmış bir damla su mesabesindedir. Hicran korkusundan, kalbe daha çok ızdırap veren bir şeyin bulunduğunu bilmiyorum.»

«Her şeyin bir cezası var. Mahabbetin cezası da, Ulu ve Yüce Allah'ın zikrinden gâfil kalmaktır.»

[«Sûfî, konuştuğu zaman tümüyle sözü halinin hakikatlarını beyan eden kimsedir. Yâni kendisinde bulunmayan bir şeyi söylemez; sükût edince de, muamelesi halini ifade eder. Her şeyden alakayı kestiğini hali anlatır.» (bk. Sülemî, 19)]

«Ârif kimdir, sorusuna, insanlardandır ama, onlardan ayrılır, diye cevab vermişti.»

«Ârif her an daha fazla huşû' içindedir, zira her an daha yakın bir halde bulunmaktadır.»

«Ârifin vasf etmesi değil, korkması lazımdır. Yani kendini marifetle vasf eden ârif değildir, zira ârif olan korkar.» **«Allah'tan, ancak âlim kullar korkar.»** (Fâtır/28)

«Ârif, sadece bir hale yapışıp kalmaz. Zira her an onun üzerine gayb âleminden ayrı bir hâl nâzil olur. Bu suretle o hal sahibi değil, haller sahibi olur.»

«Ârifin edebi, bütün edeblerin üstündedir. Zira ona edeb öğreten marifettir.»

«Marifetin, şekilleri vardır: Biri tevhide dair olan marifettir. Bütün müminler bu durumdadır. İkincisi, hüccet ve beyana dair olan marifet. Hakîmlerin, belağatçıların ve ulemânın marifeti budur. Üçnücüsü Vahdâniyet sıfatına dair olan marifet, Allah'ın velilerine ait marifet budur. Kalbleriyle Hakkı müşahede edenlere, Allah Tealâ âlemde hiçbir kimseye izhar etmediğini izhar eder.

«Marifetin hakikatı, aralıksız olan nurlardaki latîfelerle Hakkın sırlarına vâkıf olmasıdır.» Yani güneşin ışığı yine güneşle görülür.

«Zinhar marifet iddiasında olma! Yani iddiacı olursan yalancı olursun veya bunun diğer bir manası şudur: Şayet iddiacı isen, iddia ederken ya doğru söylersin veya yalan. Eğer söylediklerin doğruysa bil ki Sıddîklar kendilerini övmezler. Nitekim Sıddîk-ı Ekber (r.a.), «Sizin en hayırlınız ben değilim», demişti. Bu hususta Zunnûn (r.a.) da «En büyük günahım, onu tanımış olmamdır.» (kul kendini Ârif-i billah sayarsa varlığını ispat etmiş olur, kendini görmek en büyük günahtır.) Eğer söylediklerin yalansa yalancı, **ârif olamaz.**

Bunun diğer mânâsı da şudur: O demedikçe sen: «Ben ârifim!» deme.»

«Allah hakkında en çok marifeti olanın, Allah karşısında hayreti o nisbette fazla olur. Sebebi de şu: Bir kimse güneşe ne kadar yakın olursa, o nisbette güneşe hayran olur. Nihayet öyle bir noktaya varır ki o, o olmaz! «Yakınların çok olur hayreti; Çünkü onlar bilir Sultandaki siyaseti.»

Nitekim, ârifin sıfatı hakkında sorulan bir soruya şu cevabı vermişti: Ârif görür ama ilimsiz, gözsüz, habersiz, müşahedesiz, sıfatsız ve perdesiz. Onlar, onlar değillerdir. Onlar, onlarla da değillerdir. Belki, onlar ki onlardırlar, Hak ile onlardırlar. Onların dolaşmaları Hakk'ın dolaştırmasiyledir. Onların sözü, Hakk'ın sözü olup onların dilleriyle ifade edilmektedir. Onların bakışı Hakk'ın bakışı olup, onların gözleriyle icra edilmektedir. Hz. Peygamber (a.s.) bu sıfatı izah etmiş ve Hak Tealâ'dan hikaye ederek şöyle demiştir: **«Bir kulumu sevince Ben, Allah olarak, onun işiten kulağı, gören gözü, konuşan dili ve tutan eli olurum.»**

«Ahiret Padişahları zâhidlerdir. Zâhidlerin Padişahları da âriflerdir.»

«Allah sevgisinin alâmeti, insanı Ulu ve Yüce Allah'tan alakoyan her şeyin terk edilmesidir. Böylece bir O, kalır, bir de Allah'la meşgul olmak ve bu da kâfi!»

«Hasta kalbin alameti dörttür: Birincisi: Taattan haz almaz, İkincisi: Aziz ve Celil olan Allah'tan korkmaz, Üçüncüsü: Eşyaya ibret gözüyle bakmaz, Dördüncüsü: Dinlemekte olduğu ilimden bir şey anlamaz.»

«Kulun ubûdiyet makamına ulaşmış olduğunun alameti, hevâ ve hevesine muhalefet edip arzuları terk etmesidir.»

«Ubûdiyet, her hâlûkârda O, senin Mevlân olduğu gibi senin de, O'nun kulu olmandır.»

«İlim var, ilimle amel yok; tutalım ki, amel de var ama amelde ihlas yok; sevgi var ama sevgide samimiyet yok, ne çıkar bundan?»

«Tevbe iki kısımdır: İnâbe tevbesi, isticâbe tevbesi İnâbe tevbesi, kulun, Hakk'ın azabından korkup tevbe etmesidir. İsticâbe tevbesi, kulun Allah'tan utanıp tevbe etmesidir.»

«Her organın bir tevbesi vardır. Kalbin tevbesi haram olan arzulara niyetlenmekten vazgeçmektir. Gözün tevbesi nâmahremlere bakmamakdır. Elin tevbesi yasak olan şeylerden el etek çekmekdir.

Ayağın tevbesi günah işlenen yerlere gitmemektir. Kulağın tevbesi boş ve asılsız sözleri dinlemekten korunmaktır. Midenin tevbesi haram yemekten uzak durmaktır. Cinsiyet organının tevbesi fuhuştan uzak durmaktır.»

«Korku, amelin mürâkıbı, recâ ise ihsan sahibinin şefaatçisidir», (recâ mihnetlerin şefatçısıdır. Sülemî)

«Korku, ümitten daha güçlü olmalı, eğer ümit gâlip olursa kalb teşvişe düşer.»

«Hâceti, hüküm diliyle değil, fakr diliyle isteyiniz.»

«Şımarık olarak daimi bir saflığa sahib olmaktansa, karışık olarak fakrı her zaman tercih ederim.»

«Ulu ve Yüce Allah'ı zikretmek ruhumun gıdası, O'nu övmek canımın şarabı ve O'ndan haya etmek de canımın elbisesidir.

«Hayâ, yapılmaması gerekenleri yaptığın için, kalbte heybetin bulunmasıdır.»

«Sevgi seni konuşturur, haya susturur, korku rahatsız eder.»

«Takvâ, dış yüzün günahlara ve iç yüzün fuzûlî şeylere bulaşmaması ve makamda Allah'la kâim olmasıdır.»

«Doğru kimse dili hak ve gerçek olanı anlatan kimsedir.»

«Doğruluk, Allah'ın bir kılıcıdır ki, üzerine konulduğu her şeyi keser.»

«Doğruluk, mahzun bir dille Hakla ölçülü konuşmaktır.» (Dili koruyup gerçeği ölçülü olarak anlatmaktır.)

«Mürakabe, Hakk'ın seçtiğini tercih etmektir. Yani en iyisini tercih etmektir. Aziz ve Celil olan Allah'ın ulu tuttuğu şeyi ulu tut. Eğer senden diğerkamlık namına zerre kadar bir şey vücûda gelirse, dönüp göz ucuyla dahi ona bakma, onu Hakk'ın lûtfu olarak gör, kendi işin olarak bilme. Gerek dünyaya, gerekse önemsiz sayılan diğer şeylere iltifat etme, elini bundan da çek ve sözü edilen el etek çekme konusunu da kendini arada görme!»

«Vecd, kalbdeki bir sırdır. Sema, Hak'tan gelen bir vârid olup kalbi, ona gitmeye zorlar ve ona onu talep etme hırsını verir. Her kim onu Hak'la dinlerse, Hakk'a yol budur, her kim nefsle dinlerse zındıklığa düşer.»

«Tevekkül, çok sayıdaki Rabların itaatından çıkıp bir tek Rabbın itaatıyla meşgul olmak ve sebeplerle ilgiyi kesmektir.» Biraz daha izah et, denilince:

«Tevekkül, uluhiyet sıfatının dışına çıkmak, kendini kulluk sıfatı içinde tutmak ve bundan da zevk almaktır» dedi.

«Tevekkül, tedbiri terk edip kuvvet ve çareden uzaklaşmaktır, (Lahavle ve Lakuvvete illabillah, demektir.)»

«Üns sahibi -Hakkın Evliyâsı hariç- bütün halktan ve dünyadan sıkılır. Evliyaullah ile ünsiyet etmek, Hakla ünsiyet etmek demek olduğundan onlardan sıkılmaz.»

«Evliyayı, üns içinde yaşama haline bıraktıkları zaman, kendilerine Cennette nurdan bir dille hitab edilmektedir, dersin. Heybet içinde yaşama haline bıraktıkları vakit de, kendilerine Cehennemde ateşten bir dille hitab edilmektedir, sanırsın.»

«Allah Tealâ ile üns halinde bulunanların en aşağı derecesi, onunla üns halinde oldukları için ateşte yaksalar dahi himmetlerinden bir zerre kayb etmemeleridir.»

«Hakla ünsiyet etmenin alâmeti, halkla ünsiyet etmemektir.»

«İbadetin anahtarı fikirdir; ermişlik alâmeti nefse, heva ve hevese muhalefet etmektir. Nefse muhalefet, nefsâni arzuları terk etmektir. Her kim kalb ile tefekkür etmeye devam etse, ruh ile gayb alemini görür.»

«Rıza, kazâ'nın acılığına kalben sevinmektir. Rıza; kazâdan evvel iradenin terk edilmesi; kazadan sonra acı duyulmaması ve belâ içinde sevginin coşmasıdır.»

Nefsini en iyi bilen kimdir sorusuna:

— Kısmete razı olan, diye cevap vermişti.

«İhlâsta dürüstlük ve sabır olmadan, ihlas tam olarak gerçekleşmez. Dürüstlükte ihlâs ve devam olmadan da dürüstlük tam olarak gerçekleşmez.»

«İhlas, ifsad etmesin diye, taatı düşmandan korumaktır.»

«Şu üç şey ihlâsın alametidir: Halkın övmesini ve yermesini eşit tutmak, (amelde iken) ameli görme halini terk etmek ve amelin Ahirette herhangi bir sevap getireceğini akıldan çıkarmak.»

«Yalnızken ihlaslı olmaktan daha güç bir şey görmedim.»

«Gözün gördüğü ilme, gönlün bildiği yakîne nisbet edilir.»

«Yâkinin alameti üçtür: İlki her şeyde Hakka bakmak. İkincisi her işte Hakk'a dönmek. Üçüncüsü her halükârda ondan yardım istemek.»

«Yakîn, kanaatkâr olmaya; kanaatkâr olmak, zâhid olmaya; zâhid olmak hikmete davet eder. Hikmetin semeresi, işlerin sonuna bakmaktır.»

«Azıcık yakîn, dünyadan daha çoktur. Çünkü azıcık yâkîn, kalbi ahiret sevgisine meylettirir ve azıcık yakînla kalb âhiretin tüm melekûtünü temâşâ eder.»

«Yakînın alâmeti, hayatta halka fazla muhâlefet etmek, ikramda bulunmaları halinde, halkı övmemek, bulunmadıkları takdirde de kötülememektir.»

[Halkla ünsiyet eden, Firavn'ların tahtına yerleşir. (Nefsi, kendisine gösterilmyeen ihlâs makamına yerleşir, (Sülemî, 22)]. Yakîni muhafaza edemeyen ihlâstan uzak düşer. Bütün eşyadaki nasibi sadece Hak olan, Hak hariç elden kaçırdığı şeylere hiç aldırmaz; çünkü Hakk'ın huzuru el vermiştir.

«Her iddia sahibi, davâsı ile Hakk'ı ve Hakk'ın sözünü müşahede etmekten perdelenmiştir. (Zira Hak, Hak'lığına şâhiddir; çünkü Allah Haktır, sözü de haktır. Onun için) Eğer bir kimsede Hak, şâhid ve hâzırsa o, davâya muhtac olmaz; gâib ise, işte davâ oradan ileri gelmektedir. Zira davâ, Hakla aralarında perde bulunanların alâmetidir.»

«Üstâdına, Allah'tan daha fazla teslimiyet göstermeyen asla mürid olamaz.»

«Bir kimse gönlündeki hatıralarda Allah'ı murakabe ederse, Ulu ve Yüce Allah zâhirdeki hareketleri itibarıyle onu büyük kılar.»

«Her kim korkarsa Allah'a kaçar, ve Allah'a kaçan herkes kurtulur.»

«Kim kanaat ederse, zamane halkından rahat bulur ve herkesten üstün olur.»

«Tevekkül eden emin ve metin olur, faydalı işleri ihmâl eden faydasız işlerle uğraşır.»

«Ulu ve Yüce Allah'tan korkanın yüreği erir ve Ulu ve Yüce Allah'ın sevgisi gönlüne sapasağlam olarak yerleşir, aklı kemale erer.»

«Büyük bir şey isteyen büyük bir tehlikeye maruz kalır, ama taleb ettiğinin değerini bilenin gözünde fedâ edilmesi lâzım gelenin değeri küçülür.»

«Bir kimsenin Hak'tan fazla kaygılanmaması, nazarında Hakk'ın fazla önemli olmadığının alametidir.»

«Zâhiri, bâtınına delâlet etmeyen bir kimse ile sohbet etme.»

«Ma'budu zikr etme hali varsa, maksût konusunda gam yeme!».

«Hakîkî olarak Allah'ı zikr eden, O'ndan başkasını unutur. Yüce Allah'ın zikri esnasında her şeyi unutan için Yüce Allah, her şeyi tastamam muhafaza eder ve Allah her şeye bedel olur.»

«Allah'ı neyle tanıdın?», sorusuna:

— Allah'ı Allah'la tanıdım, halkı da Peygamberle, diye cevap vermişti. Yani Allah'ı Allah'ın nuruyla tanıdım, Allah yaratıcıdır ve yaratıcı ancak yaratıcıyla tanınabilir. Halk ise Allah'ın nurudur ve halkın aslı Muhammed'in (s.a.v.) nurudur. İmdi halk da, ancak Muhammed'le (a.s.) tanınabilir.

«Halk hakkında ne dersin?» sorusuna cevaben:

— Bütün halk vahşette (ve sıkıntıda) olup, vahşette olanlar arasında Hakk'ı zikr etmek kayıp (veya gıybet) tır, demiştir.

«Kul, ne zaman tefviz ehli olur?», sorusuna şu cevabı vermişti:

— Nefsi ve fiilinden ümit kesip Ulu ve Yüce Allah'ın dergâhına sığındı da, Haktan başka hiç bir şeyle ilgisi kalmadı mı, işte o zaman!

«Kimle sohbet edeyim?», sorusuna cevaben dedi ki:

— O kimseyle ki, mülkü bulunmasın, hiç bir halini inkâr etmesin, ona karşı ne kadar fazla değişirsen değiş, sana karşı değişmesin. Zira, dosta en çok muhtaç olduğun zaamn, en fazla değiştiğin zamandır.

«Allah korkusu yolu, kula ne zaman kolaylaşır?» sorusuna:

— Kendini hastalık uzamasın diye, her şeyden perhiz yapan bir hastanın yerine koyduğun vakit, cevabını vermişti.

«Kul, hangi sebeple Cenneti hak eder», sorusuna şu cevabı verdi:

— Beş şeyle: Eğrilik bulunmayan bir doğruluk, gevşeklik bulunmayan bir gayret, gizli-aşikâr Allah'ı murakabe etme, yol hazırlığı yapıp ölümü bekleme ve hesaba çekilmeden evvel kendini hesaba çekme, halleriyle!

«Allah korkusunun alâmeti nedir?», diye sorduklarında:

— Bu korkunun, kişiyi diğer bütün korkulardan emin kılmasıdır, demişti.

Kendini en ziyade koruyan kimdir?» dediklerinde:

— Dilini muhafaza eden, demişti.

«Tevekkülün alâmeti nedir?» dediklerinde:

— Halktan ümit kesmek (ve kimseden bir şey beklememek), demişti.

«Tevekkülün alâmeti nedir?» sorusuna, diğer bir defasında şu cevabı vermişti:

— Rabları söküp atmak, sebeplerle ilgiyi kesmek, nefsi kulluk halinin içine atmak, ve rubûbiyet iddiasından vazgeçirmek!

«Uzlet, ne zaman sıhhatli olur?, dediklerinde:

— Kişi nefsiyle uzlet halinde (ve ona yabancı) bulununca, demişti.

«Kimin hüznü daha çoktur?», dediklerinde:

— Halkın en kötü huylusu olan kişinin, demişti.

«Dünya nedir?» dediklerinde:

— Seni Allah'tan alakoyan her şey, demişti.

«Âdi kişi kimdir?» dediklerinde:

— Hakk'a giden yolu öğrenmeyen, demişti.

Nakl ederler ki, Yusuf b. Hüseyin (r.a.):

— Kimle sohbet edeyim?, diye sorunca, Zunnûn (r.a.):

— O kimseyle ki, arada «Ben ve Sen» bulunmasın, demişti. «Bana övüt ver», deyince de şöyle demişti:

— Nefsine hasım olma hususunda Rabbına yâr ol, Yüce Allah'a hasım olma hususunda nefsine yâr olma, müşrik bile olsa hiç bir kimseyi horlama, işin sonuna bak! Olabilir ki, marifeti (ve imanı) senden çekip alır ve ona verirler, (itibar hâtimeyedir).

Kendisinden nasihat isteyen birine:

— İçini Hakk'a havale et, dışını halka ver, Ulu ve Yüce Allah'la izzet bul ki, seni halka muhtaç kılmasın, dedi. «Biraz daha» denilince de şunu ekledi:

— Şübheyi yakîne tercih etme, rahat etmemesi için nefsinden razı olma, bir belâ ortaya çıkınca sabırla tahammül göster ve Allah'ın dergâhından asla ayrılma!

Nasihat isteyen diğer birine:

— Himmetini ileriye ve geriye gönderme, dedi. Adam:

— Bunun açıklanması lazım, deyince, dedi ki:

— Geçmişte olanı ve henüz olmamış olanı düşünme. Nakit olan vakit (ve hal) ile ol!

«Sûfîler kimlerdir?» diye sorulunca:

— Hak Teâlâ'yı her şeye tercih ettikleri için, O'nun tarafından her şeye tercih edilen bir topluluk, demişti.

«Beni Hakk'a delâlet et», diyen birine:

— O'na delâlet istiyorsan, sayılmayacak kadar çok delil vardır; yakınlık istiyorsan ilk adımdadır, demişti. Evvelce bu sözün izahı geçmişti.

Biri gelip Zunnûn'a:

— Seni seviyorum? dedi. Zunnûn:

— Şayet Allah'ı tanıyorsan, sana O kâfidir, yok eğer tanımıyorsan, evvelâ O'nu tanıyanı ara ki seni O'na delâlet etsin, (yapılacak iş budur) dedi.

«Marifetin son haddini», sorduklarında dedi ki:

— Marifetin nihayetine ulaşanın alâmeti, olduğunda, orada olduğu gibi olması, kezâ (olmadan) evvelki gibi olmasıdır.

«Ârifin ilk defa yüzyüze geldiği derece nedir?» denilince:

— Önce tahayyur, sonra iftikâr, sonra ittisal, sonra da (hayret veya) hayattır, dedi.

Ârifin amalinden sorduklarında:

— Her halûkârda ârifin işi Hakk'a nazar etmektir, dedi.

«Nefse dair en mükemmel bilgi nedir?» dediklerinde:

— Nefs hakkında hep suizan beslemek ve hiç hüsnüzanda bulunmamak, dedi.

«Kalblerin hakikatları, nefslerin nasibini unutmaktan ibarettir.»

«Allah'tan (C.C.) en uzak kalan, zâhir itibariyle ona en fazla işarette bulunandır», Yani (sâlik marifeti) gizli tutar. Nitekim Zunnûn'un şöyle dediği nakledilir:

— Tevhidde, tefridde, tecridde ve te'yidde yetmiş yıl yürüdüm ve bütün buralarda zandan başka bir şey elde edemedim.

Naklederler ki, ölüm döşeğine düşünce:

— Ne arzu edersin?, diye sorduklarında:

— Bir lâhza da olsa, ölmeden evvel onu tanımak! dedi ve şu beyti okudu:

Beni Allah korkusu hasta etti, özlemi de yaktı. Beni sevgi kül etti, Allah da diriltti.

Bir gün kendinden geçmişti. Yusuf b. Hüseyin:

— Bu halde bana nasihat et, deyince:

— Öyle birinin sohbetinde bulun ki, zâhirinde selâmet bulasın, onu görmek sana Allah'ı hatırlatsın, dedi.

Can çekişme esnasında:

— Bize nasihat et, diyenlere:

— Beni meşgul etmeyiniz, çünkü lûtfunun çokluğundan hayrette kalmış bulunuyorum, dedi ve vefat etti. O gece yetmiş kişi, gördükleri rüyada Hz. Peygamberin (a.s.) şöyle dediğini işitmişlerdi:

— Hak dostu Zunnûn gelecek, onu karşılamaya gidelim!

Vefat edince yeşil bir hatla alnına:

«Bu, Allah sevgisidir. Allah'ın sevgisinde öldü. Bunu Allah katletmiştir, Allah'ın kılıcıyla ölmüştür!»

Cenazesini kaldırdıklarında, kuşlar havada kanatlarını çatıp gölge yaptılar. Zira o gün güneş müthiş sıcaktı. Yolda, cenazesi götürülürken, bir müezzin namaz için ezan okudu. Şehadet kelimelerine gelince, Zunnûn parmağını çıkardı, halk arasında bir feryad

koptu. Galiba bu diridir, dediler. Cenazeyi yere koydular, dışarı çıkan parmak tekrar eski haline getirmek için ne kadar çabaladılarsa da başarılı olamadılar. Daha sonra onu bu vaziyette toprağa veridler. Onun ahvalini bu şekilde gören Mısır halkı, evvelce kendisine yaptıkları eziyetten dolayı mahcub olup tevbe ettiler.

BAYEZİD BİSTÂMÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Âriflerin sultanı, muhakkıkların bürhanı, ilahî halife, sonsuzluk sütûnu, mahrumiyet âleminde pişen, vaktin şeyri Ebu Yezîd Bistâmî (r.a.) meşayıhın en ulusu, evliyanın en büyüğü, Allah'ın hücceti, Halife bi'l-Hak, âlemin kutbu ve Evtâd'ın mercii olup bir çok riyazetleri ve kerametleri vardı. Esrar ve hakikatlar konusunda içe işleyen bir nazarı ve tesirli bir ciddiyeti vardı. Daima kurb ve heybet makamında bulunurdu. Mahabbet ateşine gark olmuştu. Aralık olarak bedenini mücahedede, kalbini müşahedede tutardı. Hadis sahasında, senedi âli olan rivayetleri vardı. Tasavvuf yolunun manâlarını, ondan evvel hiçbir kimse onun kadar ortaya koyamamıştı. Denebilir ki, bu yolda her şey o idi. Zira (tasavvufî) sahaya bayrak dikmişti, kemali hiç gizli değildir. Hatta hakkında Cüneyd (r.a.) :

— Cebrail'in melekler arasındaki yeri ne ise, Bayezid'in aramızdaki yeri de odur, demişti. Yine O :

— Tevhid sahasına girenlerin seyrettikleri meydanın nihayeti, Bayezid'in bulunduğu meydanın bidayetidir, demişti. Onun ayak bastığı yerin bidayetine varan erenlerin cümlesi hep orada dolaşır, aşağı iner ve orada kalamazlar. Bayezid'in :

— Bizim gibi bir gülün açması için, bir gül bahçesinin üzerinden ikiyüz senenin geçmesi lazım gelir, demesi de yukardaki sözün doğruluğunun delilidir. (1)

Şeyh Ebu Said b. Ebu Hayr :

---

(1) Hal tercümesi için bkz : Hilye, VIII, 58; Sülemî, 61; Şa'rânî, I, 68; Risâle, s. 124; İbn Hallikan, I, 283; Fevâtu'l-Vefeyât, I, 240; Şezerâtu'z-Zeheb, I, 341; Sıfatu's-Safve, IV, 159; Münavî, I, 121; Hücvirî, s. 210; Nefahât, s. 103. GAS, I, 645.

— Onsekizbinci âlemi Bayezid'le dolu görüyorum, halbuki Bayezid ortada yok, demiş ve bununla:

«Bayezid'in varlığı Hak'ta mahv olmuştur», demek istemiştir.

Derler ki; ceddi mecûsi idi. Babası ise Bistâm'ın ileri gelenlerinden biriydi. Vâkıası, anasının karnından itibaren kendisine yoldaş olmuştu. Nitekim anasının:

— Ona hâmile iken, ne zaman helâl olduğu şübheli bir lokmayı ağzıma koyacak olsam, bu lokmayı ağzımdan atana kadar karnımı teperdi, dediği nakledilmiştir.

Bu sözün doğru olduğunun delili de şudur: Bayezid'e sormuşlar:

— Bu yolda kişiye yaraşan nedir?

— Anadan doğma devlet (ve saadet)!

— Şayet bu yoksa?

— Bilgin bir kalb!

— Şayet bu yoksa?

— (Hakk'ı) gören bir göz.

— Bu da yoksa?

— (Hakk) sesi işiten kulak.

— Bu da yoksa?

— Fücceten ölüm.

Naklederler ki, anası onu mektebe göndermişti. Lokman suresindeki: **«Bana, anne ve babana teşekkür et»**, (Lokman/14) meâlindeki ayete gelince, hocasından bu âyetin manasını sordu. Hoca, âyetin manasını anlatınca, gönlüne tesir etti. Defteri elinden bıraktı, izin alıp eve gitti. Annesi:

— Ya Tayfur! Ne iş için geldin, bir özür mü vâki oldu veya bir hediye mi getirdiler, dedi. Bayezid:

— Hayır, ne o ne de bu. Lâkin Hak Tealâ'nın hem kendisine hem de sana hizmet etmemi emreden bir âyetine rastladım. Ben iki evde nasıl kethûda olabilirim? Bu âyet canıma tak etti. Ya, Allah'tan niyaz et, bütünüyle senin olayım veya beni Allah'a bağışla, hep onun olayım. Annesi:

— Seni Allah'ın işine verdim ve kendi hakkımı da sana bağışladım, dedi.

Sonra Bayezid Bistâm'dan ayrıldı. Otuz sene Şam sahrasında dolaştı, çile çekti. Devamlı surette aç ve uykusuz kaldı, hizmetinde bulunduğu yüzonüç pirin herbirinden faydalandı. Bu pirlerden biri de Ca'fer Sâdık (r.a.) idi.

Naklederler ki, bir gün Ca'fer Sâdık'ın huzurunda bulunuyordu. C. Sâdık dedi ki:

— Şu kitabı raftan indir.

— Hangi raftan?

— Hayli zamandır burada olduğun halde şu rafı görmedin mi?

— Hayır, benim rafla işim ne? Önüne baş koydum, baş kaldırmak ne haddime! Zaten etrafı seyretmeye gelmedim ki?

— Madem ki hal budur, bu takdirde işin tamam olmuştur, var yine Bistâm'a git.

Naklederler ki, falan yerde ulu bir pir var, diye kendisine bahs edildi. Görmek için ona gitti, yakınına varınca, bu pirin Kıble'ye karşı tükürdüğünü gördü ve onunla görüşmeden derhal gerisin geri döndü.

— Şayet bu adam tasavvuf yolunda bir mertebe sahibi olsaydı, şeriata muhalif bir husus kendisinden sâdır olmazdı, dedi.

Naklederler ki, evi ile mescid (ve zaviye) arası kırk adımdı. Mescide olan saygısından ötürü asla yola tükürmemişti.

Naklederler ki, Kâ'be'ye varması için, oniki sene bir zaman gerekmişti. Bir kaç adımda bir seccadesini serip iki rekat namaz kılıyor ve :

— Burası dünya padişahlarının salonu değil ki, bir baş burada koşturalım», derdi. Sonra Kâ'be'ye vardı, ama o sene Medine'ye gitmedi ve :

— Peygamber (a.s.) ziyaretini bu ziyarete tâbi kılmak edebden değildir. Onun için ayrı bir ihrama gireceğim, dedi. Ertesi sene dönüp geldi, tekrar ihrama girdi. Yolda vardığı bir şehirde, büyük bir kalabalık peşine düşmüştü. Buradan ayrılınca halk yine onun peşini takib etti. Bayezid baktı ve :

— Bunlar kimdir? dedi.

— Bunlar senin sohbetinde bulunmak istiyorlar, dediler. Bunun üzerine :

— Yâ Rab! Kendini halk perdesiyle benden perdelememeni dilerim! sözünü söyledikten sonra onların gönlünde kendisi hakkında mevcud olan sevgiyi izâle etmek ve karşılaştığı zahmeti onların yolundan kaldırmak istedi. Sabah namazını edâ edip onlara baktı ve :

— **«Hiç şüphe yok ki, ben Allah'ım, benden başka ilâh da yoktur. O halde bana tapınız»** (Taha/14) dedi. Bunun üzerine oradakiler:

— Galiba bu adam divanedir, dediler, onu terkedip oradan ayrıldılar. Halbuki şeyh onlara burada Yüce Allah'ın lisanıyle hitab etmişti. Nitekim (minberin üstünde bunu) Rabbından hikaye tarikiyle söylerler.

Sonra yolda kuru bir insan kafası buldu, üzerinde: **«Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler ve artık geri dönmezler.»** (Bakara/18) yazılı idi. Bunu görünce bir nara atıp yere düştü. Sonra bu kelleyi öptü ve dedi ki:

— Bu, Hak'da mahv olup yok olan bir sûfî'nin başı olmalı, kulağı yok ki ilahî hitabı işitsin, gözü yok ki cemal-ı Lâyezalî görsün, dili yok ki O'nun yüce övgüsünü söylesin, aklı yok ki, O'nunla ilgili marifetin bir zerresini bilsin. Bu âyet onun durumu hakkındadır.

Zunnûn Mışrî (r.a.), Bayezid'in (r.a.) huzuruna gönderdiği bir mürid vasıtasıyle ona:

— Ey Bayezid! Bütün gece uyuyor ve keyfine bakıyorsun, halbuki kâfile geçip gitmiştir, dedi. Mürid, vardı ve bu haberi iletti. Bayezid, müride:

— Zunnûn'a söyle, kâmil er odur ki, bütün gece yatıp uyur ama sabahleyin kâfilenin konaklamasından evvel menzile ulaşmış olur, diye cevap verdi. Zunnûn bunu işitince ağladı ve:

— Ne mübarektir o! Bizim ahvâlimiz henüz bu dereceye ermedi! Bu çöl yol ister, bu gidiş te bâtın sülûku!

Naklederler ki, Hac yolunda iken bir devesi vardı. Azığını ve eşyasını bu devenin sırtına yüklemişlerdi. Biri ona:

— Behey miskîn! Şu devenin yükü ağırdır ve bu da tam manasıyle bir zulümdür, dedi. Bayezid:

— Ey Civanmerd! Yükü taşıyan deve değildir, dikkat et, devenin sırtında hiç yük var mı, dedi. Adam dikkat edince, yükün devenin sırtından bir karış yukarıda durmakta olduğunu fark etti ve:

— Sübhanellah, acâib iş, dedi. Bayezid:

— Halimi sizden saklasam, melâmet dilini uzatıyor, uzun uzadıya kınıyorsunuz, halimi size açacak olsam, ona da takat getiremiyorsunuz; acaba benim size ne yapmam lazım? deyip oradan ayrıldı. Medineyi ziyaret etti. Bu esnada hatırına:

— Annenin hizmetine git, diye (bir nîdâ) geldi. Bir toplulukla Bistâm'ın yolunu tuttu. Bistâm'da gelişi duyulunca, ora halkı kendisini karşılamak için yola döküldü. Bayezid onları (ve hatırlarını) gözetledi, Hak'tan geri kaldı. Şehre girince bir dükkandan bir somun alıp yedi. Ramazan ayı idi, onu bu vaziyette gören ahali birden ürküp dağıldı. Bunun üzerine şeyh, sohbetinde bulunanlara:

— Görüyorsunuz değil mi? Şer'î bir meseleyi böyle icrâ edince bütün halk beni reddetti, dedi. Sonra seher vakti annesinin evinin kapısına gelip kulak verdi, içerde abdest alan annesinin sesini duydu. Annesi:

— İlahi! Şu benim garibimi güzel muhafaza buyur, şeyhlerin gönüllerinin ondan hoşnud olmalarını temin et, ona güzel haller ikram eyler, diyordu. Bunu işiten Bayezid ağladı, sonra varıp kapıyı çaldı. Annesi:

— Kim o! dedi. Bayezid:

— Şu senin garibin, dedi. Gözlerinden yaş akan annesi varıp kapıyı açtı, sonra:

— Ey Tayfûr! Senden ayrı düştüğüm için o kadar çok ağladım ki, gözlerime ak düştü. Derdini o kadar fazla çektim ki, belim iki büklüm oldu, dedi.

Şöyle dediği nakledilir: «İşlerin en sonuncusu olarak bildiğim iş, hepsinden önde geliyormuş! Bu, anne rızasıdır!»

— Tüm mücahedelerde, riyazetlerde ve gurbette aradığımı anne rızasında buldum. Bir gece annem benden su istedi. Ne testide, ne de ibrikte su kalmıştı; çaya gidip su getirdim. Annem uyuya kalmıştı. Gece de soğuktu, testiyi elimde tutyorken uyandı, durumu fark etti. Testideki suyun elimde durduğunu görünce, bana dua edip:

— Testiyi niçin yere koymuyorsun?, dedi. Ben de:

— Uyandığın vakit yanıbaşında bulunamam, diye korktuğumdan, dedim.

Diğer bir seferinde annem:

— Şu kapının bir kanadını aç, dedi. Annemin emrine aykırı hareket etmiş olmamak için seher vaktine kadar acaba kapının sağ kanadını mı yoksa sol kanadını mı açmam lâzım, diye düşünüp taşındım. Derken seher vakti aradığım şey kapıdan içeri giriverdi!

Naklederler ki, Mekke'den gelirken Hemedan'a ulaşınca çörek otu satın aldı. Bir miktarını hırkasına koyup Bistam'a getirdi. Hırkayı açınca, çörek otunda bir kaç karınca bulunduğunu gördü, ve:

— Bunları yerlerinden ayırmışım, deyip kalktı, onları tekrar Hemedân'a götürüp yuvalarının bulunduğu yere koydu. Öyle ki, hiç bir kimse ne: «Allah'ın emrine tazim» makamında bu hadde ulaşmış, ne de: «Allah'ın halkına şefkat» sahasında bu dereceye varmıştı.

Şöyle dediği nakledilir: «Oniki sene nefsimin demircisi oldum, onu riyazet körüğüne koyup mücahede ateşiyle kızarttım. Mezemmet örsüne koyup melâmet çekiciyle dövdüm. Böyle böyle kendimden (ve benliğimden) bir ayna yaptım. Beş sene kendimin aynası oldum. Türlü türlü ibadet ve taatlarla bu aynayı cilâladım. Sonra bir sene ibret gözüyle baktım ve belimde gururdan, işveden, riyâdan, taata itimaddan ve amelimi beğenmekten yapılmış bir Zünnar'ın bu-

lunduğunu gördüm. Bu Zünnar'ı da kesip atmak için, beş sene daha çabaladım, yeniden müslüman oldum. O vakit dikkat edince, bütün halkı ölü olarak gördüm. Cenaze namazlarını kılmak için, dört tekbir getirdim. Bütün cenazeleri bir yana bıraktım. Halkın izdihamı olmadan, Hakk'ın medediyle Hakk'a erdim.»

Naklederler ki, (zaviye ve) mescidin kapısına varınca, bir süre bekler ve ağlardı. «Bu ne hal böyle?» diyenlere:

— Kendimi, «mescide girersem, burasını kirletebilirim», diye korkan istihâze halindeki bir kadın gibi buluyorum, demişti.

Naklederler ki, bir kere hacca gitmeye karar vermiş, ama bir kaç konak gittikten sonra geri dönmüştü. Dediler ki:

— Sen Hacca gitme kararından hiç dönmezdin, ne oldu? Dedi ki:

— Yolda kılıcını çekmiş bir zenciye rastladım, bana «Geri dönersen ne alâ, yoksa başını bedeninden ayırırım», dedi. Sonra da ekledi:

— Allah'ı Bistâm'da bırakıp Beytu'l-Harama gidiyorsun ha!

Şunu söylediği nakledilir: Biri yanıma gelip:

— Nereye gidiyorsun? diye sordu:

— Hacca, dedim.

— Neyin var? dedi.

— Yirmi dirhemim, dedim.

— Onu bana ver ve yedi kere çevremi tavaf et, senin haccın işte budur, dedi. Ben de öyle yapıp geri döndüm.

Onun işi fevkalâde mükemmel bir hale gelince, söylediği sözler zâhir ehlinin havsalasına sığmadı. O yüzden yedi kere Bistâm'dan kovdular. Şeyh:

— Beni niçin kovuyorsunuz? dediği zaman.

— Çünkü sen kötü bir kişisin, dediler. Şeyh de:

— Bu ne iyi bir şehir ki, (halkının en) kötüsü Bayezid! dedi.

Naklederler ki, bir gece zikir yapmak için savmasının damına çıkmış, ama duvarın üzerinde durmuş ve sabaha kadar hiç bir şey söylememişti. Dikkat edildiğinde, idrar yerine kan akıttığı görülmüş ve:

— Bu ne hal böyle? diye sorulunca, demiş ki:

— İki sebepten dolayı sabaha kadar avare bir halde kaldım. Biri şu ki, küçüklüğümde dilimden bir söz çıkmıştı. Diğeri şu ki, azametin gölgesi beni o kadar kapladı ki, kalbim hayretler içinde kaldı, kalbim hâzır olunca dilim işten geri kalıyor, dilim hareket edince de kalbim işten geri kalıyordu. Sabaha kadar bütün geceyi bu hal içinde geçirdim!

Naklederler ki, şeyh ibadet veya tefekkür maksadıyle halvete çekilince evine kapanıp bütün menfezleri iyice kapatır ve:

— Herhangi bir sesin zihnimi karıştırmasından korkarım, derdi ve bu da aslında bir bahane idi.

İsâ Bistâmî: «Onüç sene şeyhin sohbetinde bulunmuş, ama kendisinden bir tek söz işitmemiştim; âdeti, başını, dizinin üzerine koymaktı», demiştir. Şeyh Sehlegî de:

— Sözü edilen husus kabz halinde idi, bast halinde ise, halk ondan bir çok faydalar bulurlardı, demişti. Bir kere halvette iken:

— Tesbih ederim kendimi, şânım ne yücedir, sözü dilinden çıkmıştı. Kendine gelince, müridler:

— Siz şöyle şöyle dediniz, dediler. Şeyh de:

— Eğer diğer bir seferinde daha bu sözü benden işitir de, beni paralamazsanız Ulu ve Yüce Allah hasmınız olsun, dedi ve diğer bir zamanda aynı şeyi söylemesi halinde kendisini öldürmeleri için herbirinin eline bir bıçak verdi. Öyle oldu ki, şeyh diğer bir defasında yine aynı şeyi söyledi. Sohbetinde bulunanlar onu katletmeye teşebbüs ettiler. Evi Bayezid'le dolu olarak gördüler, öyle ki, evin dört köşesi onunla dolmuştu. Müridler bıçak vurmaya başladılar, ama suya bıçak vuran bir kimsenin hali gibi, bir vaziyet hâsıl olmuştu. Aradan bir zaman geçince, o suret küçüldü, nihayet Bayezid, mihrabta bir serçe kadar zuhur etti. Müridler bu hali şeyhe anlattıklarında, şeyh:

— Bayezid, şu görmekte olduğunuzdur, o Bayezid değildi, dedi ve ekledi: «Cebbâr kendini kulunun diliyle tenzih etmiştir.»

Eğer biri çıkar da: «Bu nasıl olur» derse, deriz ki: «Başlangıçta Âdem'in (a.s.) başı semaya dayanıyordu, Cebrail (a.s.) üzerine bir kanat indirince, onun bir kısmı kaybolup gitti. İmdi büyük bir suretin küçülmesi caiz olunca, bunun aksi neden caiz olmasın? Nitekim ana karnındaki bir bebeği ağırlığı şu kadar kilo iken, delikanlı olunca şu kadar kilo olmaktadır ve yine Cebrail'in (a.s.) Hz. Meryem'e bir insan biçiminde tecelli etmeside böyledir. Bayezid'in hali dahi bu tarzda vukua gelmişti. Ama vakıa ile oraya ulaşmamış bir kimseye, verilen izahatın bir faydası olmaz.»

Naklederler ki, bir gün eline kırmızı bir elma almış, ona bakıyor ve:

— Lâtif bir elma! diyordu. Sırrına:

— Ey Bayezid: Bir meyveye ismimizi vermekten utanmaz mısın, diye bir nidâ geldi. Sonra kırk gün Hak Tealâ'nın adı kalbine unutturuldu. Diyor ki: «Bu yüzden sağ oldukça Bistâm'ın meyvesini yememeye and içtim!»

«Bir gün otururken hatırımdan: «Vaktin piri ve asrın ulusu benim», diye bir fikir geçti. Bunun üzerine düşününce, büyük bir hata yaptığımı anladım. Hemen kalkıp Horasan'ın yoluna düştüm. Bir konak yerinde ikamet etmeye başladım. Hak Tealâ beni bana gösterecek birini yanıma yollamadıkça, buradan ayrılmayacağım, diye and içtim. Burada üç gün oturdum. Dördüncü gün, dişi bir deve üzerinde gelen, bir gözü olmayan bir kişi gördüm, ona bakınca, kendisinde âşinâlık eseri gördüm. Ben deveye «dur», diye işaret edince, derhal devenin ayakları yere gömüldü. Adam bana baktı ve:

— Kapalı gözümü açmam, açık gözümü kapatmam. Bayezid'le birlikte Bistâm'ı ve halkını batırmam için mi, beni buraya getiriyorsun? dedi. Aklım başımdan gitti, sonra:

— Nereden geliyorsun? dedim.

— Ahd ettiğin an, üçbin fersah uzaklıkta idim, oradan geldim, dedi daha sonra da:

— Ey Bayezid, kalbini koruduğun sürece, zinhar! (aklına öyle şeyler getirme) dedi ve dönüp gitti.

Naklederler ki, kırkyıl mescidde mücavir hayatı yaşamıştı. Mescidde kullandığı elbise ayrı, evde giydiği elbise ayrı, abdest alırken kullandığı elbise daha başka idi. Kırk yıl sırtını, mescidin veya ribatın duvarı hariç, bir duvara dayamamıştı. Derdi ki:

— Hak Tealâ bir zerrenin hesabını soracaktır. İşte şu (yaslanma ve dayanma hali) zerreden fazla bir şeydir!

«Kırk yıldır insanların yediğini yemedim.» Demek istiyor ki, benim gıdam başka yerdendi.

«Kırk yıldır ki, gönlümün gözcüsü oldum. Dikkat edince belimde şirk zünnarı olduğunu gördüm.» Şirk dediği, Hak'tan başkasına iltifat etmiş olmasıydı. Zira bir kalbte şirk kalmazsa, o kalb Hak'tan gayri bir şeye meyletmez. Diğer bir yere meyletme halin bulundukça şirk bâkidir.»

Kırk yıl var ki, kalbimin bekçisiyim, dikkat edince kulluğu da, rububiyeti de Hak'tan gördüm!»

«Otuz yıldan beri, Ulu ve Yüce Allah'ı taleb ediyorum. Dikkat edince anladım ki, o tâlib imiş, bense matlûb!»

«Otuz seneden beri, her ne vakit Allah'ı anmak istesem, Hakk'a olan saygım sebebiyle önce ağzımı ve dilimi üç kere su ile yıkıyorum.»

Ebu Musa:

— Bu yolda karşılaştığın en zor iş nedir? diye sorunca:

— Bir zamanlar nefsi, ağlaya ağlaya dergaha götürürdüm. Hakk'ın movedi ulaşınca bu defa beni nefs güle güle dergaha götürmekte!, diye cevap verdi.

Naklederler ki, işin sonunda öyle bir makama ulaştı ki, hatırından geçen herşey hemen yanında zâhir olurdu. Ulu ve Yüce Allah'ı zikr edince, ondan idrar yerine kan akardı.

Bir gün şeyhin yanına bir cemaat gelmişti. Başını önüne eğmişti, başını kaldırdı ve:

— Sabahtan beri size vermek için bir çürük tâne arıyorum. Ama takat getirip hazmedebileceğiniz bir habbe bulamıyorum! dedi.

Naklederler ki, Ebu Tûrab'ın bir müridi vardı, yüzü gayet hararetli, siması ateşli ve vecd sahibi idi. Ebu Tûrab daima ona:

— Böyle olduğun için, senin Bayezid'i görmen lâzım, derdi. Bir gün mürid:

— Her gün yüz kere Bayezid'in Rabbını gören Bayezid'i ne yapacak, dedi. Ebu Tûrab:

— Sen Allah'ı görünce, kendin kadar görüyorsun, Bayezid'in yanında görünce Bayezid kadar görürsün, görmeden görmeye fark var. Allah Sıddîk'a (r.a.) bir kere (hususî olarak), cümle halka da bir kere (umumî olarak) tecelli etmeyecek midir? dedi. Bu söz müridin gönlüne dokundu ve:

— Peki, kalk hemen gidelim, dedi. İkisi birlikte yola koyulup Bistâm'a geldiler. Şeyh evinde yoktu, suya gitmişti; onlar da oraya gittiler. Elinde bir testi su ve sırtında eski bir âbâ olduğu halde şeyhin gelmekte olduğunu gördüler. Bayezid'in gözü Ebu Tûrab'ın müridinin gözüne, Ebu Tûrab'ın müridinin gözü de Bayezid'e ilişince, mürid derhal sarsılarak yere yığılıverdi ve ruhunu teslim etti. Bunu gören Ebu Tûrab:

— Ey şeyh! Bir bakış ve ölüm ha! dedi. Şeyh:

— Ey Ebu Tûrab! Bu gencin fıtratında öyle bir hal vardı ki, henüz onu keşfetme vakti değildi. Bayezid'i müşahedesinde o mânâ birdenbire keşf olunca, buna takat yetiremedi ve göçüp gitti. Nitekim Mısırlı kadınların başına da bu hal gelmişti. Yusuf'un güzelliğini temaşaya takat getiremediklerinden, hiç farkında olmadan birden bire ellerini doğrayı vermişlerdi.

Naklederler ki, Yahya b. Muaz (r.a.), Bayezid'e (r.a.) yazdığı bir mektupta:

— Bir kadeh içip Ezel ve Ebed sarhoşu olan bir kişi hakkında ne dersin? dedi. Bayezid:

— Burada bir zat var ki, gece gündüz demeyip, Ezel ve Ebed denizini içmekte ve: **«Daha fazlası yok mu»** (Kaf/30) diye nara atmaktadır, diye cevap verdi. Yahya yine:

— Bizim, Bayezid olarak seninle bir sırrımız var, lâkin seninle benim aramdaki bu sırrı konuşmak için buluşma yeri Cennetteki Tû-

bâ ağacının altıdır, diye yazdı. Mektubun içine bir dilim ekmek koyup gönderdi ve:

— Şeyhin, bu ekmek diliminden istifade etmesi lâzım, zira bunun hamurunu zemzemle yoğurmuşumdur, diye yazdı. Bayezid; onun sözü edilen sırrını zikredip:

— Hakk'ın zikredildiği yer, hem Cennettir, hem de Tûrab'ın gölgesi. Biz o ekmekten faydalanmadık, zira onun hamurunu zemzem suyu ile yoğurdum, buyurmuşsun, ama hangi tohumdan istihsal ettiğini söylemiyorsun, diye cevap verdi. Yahya bunu duyunca, şeyhle görüşme özlemi kendisine gâlip gelidi, şeyhi ziyarete gitti. Yatsı namazı oraya vardı. Yahya diyor ki: Sabaha kadar şeyhi rahatsız etmek istemedim. Çünkü şeyhin oranın kabristanında ibadetle meşgul olduğunu işitmiştim. Mezarlığa varıp, şeyhi sabaha kadar iki parmağın ucunda ayakta durur vaziyette gördüm. Haline taaccub edip kendisine kulak verdim. Bütün gece faaliyette bulunuyor, konuşuyor, alıp veriyordu. Sabah olunca şeyhin dilinden:

— Şu makamı istemekten sana sığınırım, sözleri döküldü. Daha sonra yanına gidip selâm verdim; geceki o vâkiadan sordum, Şeyh, dedi ki:

— Yirmi küsür makam sayıp bize arzettiler. Ben de: Bunlardan hiç birini istemem, çünkü bütün bunlar, perde bulunan makamlardır, dedim. Yahya, mübtedi, Bayezid ise müntehi idi. Yahya:

— Ey Şeyh! Dile dilediğini demişken, niçin padişahlar padişahı olan marifeti istemedin, deyince, Bayezid bir nara atıp:

— Sus ey Yahya! O'nu tanımayı ben kendimden dahi kıskanıyorum, çünkü ben O'nu, ondan başkasının tanımasını ve bilmesini asla istemiyorum. Bir yerde ki, O'nun marifeti bulunur, ben orada ne gezerim? Ey Yahya! O'nu kendisinden başka kimsenin bilmemesini bizzat kendisi irade etmiştir, dedi. Yahya:

— İzzet sahibi Allah'ın hakkı için, akşam sende bulunan futûhtan bana bir nasip ver, deyince, Şeyh buyurdu ki:

— Eğer Âdem'in safvetini, Cebrail'in kudsiyetini, İbrahim'in dostluğunu, Musa'nın şevkini, İsa'nın taharetini ve Muhammed'in muhabbetini (Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun) sana verseler, zinhar bunlara razı olma ve bunların ötesini iste. Zira bunların ötesinde neler var neler! Himmet sahibi ol, hiç bir şeye tenezzül etme, zira neye tenezzül edersen onunla perdelenmiş olursun!

Ahmet b. Harb «Geceleri üzerinde namaz kılsın», diye Şeyh'in yanına bir hasır göndermişti. Şeyh dedi ki: «Ben yer ve gök ehlinin ibadetlerini toplayıp yastığın içine, onu da başımın altına koydum!»

Naklederler ki, Zunnûn Şeyh'in yanına bir seccade gönderdi. Bunu geri gönderen Şeyh :

— Benim seccadeyle ne işim var, benim işime mesned yanı yastık yarar, gönderirsen ona yaslanırım, dedi. «İş namaz kılma merhalesini aşıp nihayete ulaştı», demek istedi. Bunu işiten Zunnûn mükellef bir yastığın yapılmasını emr etti ve bunu Şeyh'in huzuruna gönderdi. Ama Şeyh bunu da iade etti. Zira o vakit erimiş, bir deri bir kemik kalmıştı, şöyle dedi :

— İstinadgâhı, Hakk'ın lûtfu ve keremi olan bir kimse halkın yastığına rağbet etmez ve ihtiyaç duymaz.

Şöyle dediği nakledilir : «Bir gece sahrada bulunuyordum, hırkayı başıma çekmiştim, ihtilâm oldum, hava gayet soğuktu, gusl etmek istedim ama nefsim ağırdan aldı ve :

— Sabret gündüz olsun ve güneş doğsun, o zaman gusl yaparsın, dedi. Nefsin tenbelliğini görünce, namazın kazaya kalacağını anladım, hemen buzu kırıp olduğu gibi hırka ile gusül yaptım, aynı şekilde hırkanın içinde kaldım, hırka buz bağlamıştı. Derken hava ısındı. Ama bütün kış boyu bunun sıkıntısını çektim, hatta öyle gün olurdu ki, yetmiş kere kendimden geçer, sonra yine kendime gelirdim. Nefsin ağırdan almasının cezası buydu.»

Naklederler ki, Şeyh bir gece mezarlığa geldiğinde, Bistam'ın eşrafından birinin oğlu olan bir gencin burada keman çaldığını gördü. Genç, Şeyhe yaklaşınca, Şeyh :

— Lâhavle ve Lâ kuvvete İllâ billah, «Ancak Allah sayesinde hareket ve kuvvet sahibi olunur», dedi. Genç kemanı şeyhin başına vurunca, keman da, baş da kırıldı. Zaviyeye dönen Şeyh, sabah olur olmaz, kemanın değerini, bir tabak helva ile birlikte hizmetçi vasıtasıyla gence gönderdi ve özür dileyip hizmetkâra :

— Gence söyle, Bayezid özür diliyor ve diyor ki : «Akşam o keman bizim başımızda kırıldı, şu altın kırıntılarını al ve onun yerine yenisini satın al, şu tatlıyı da ye ki, o kemanın kırılmasından hasıl olan üzüntü ve acılık gönlünden gitsin», dedi. Delikanlı bu hali görünce, gelip Şeyhin ayaklarına kapandı, tevbe etti, pek çok ağladı. Şeyhin ahlâkındaki bereket sebebiyle diğer bir kaç delikanlı da, o gence uyup aynı şekilde hareket etti.

Naklederler ki, bir gün sohbetinde bulunanlarla birlikte daracık bir yoldan geçerken, bir köpeğin geldiğini görünce, şeyh geri çekilip tercihen köpeğe yol verdi. Bir müridin hatırından inkar yoluyla :

«İnsanoğlu şereflidir, şeyh de Sultanu'l-ârîfîndir. Bütün bu makamlara ve samimi bir mürid topluluğuna rağmen şeyh, bir köpeği onlara tercih etti, bu nasıl olur?» diye bir düşünce geçti. Bunun üzerine Şeyh dedi ki:

Ey Azizler! Şu köpek hal diliyle Bayezid'e: «Tâ ezelin ezelinde benim kusurum, senin meziyetin neydi ki, köpeklik postunu benim sırtıma geçirirken Sultanu'l-ârîfin olma hil'atını sana giydirdiler?» dedi. Sırrımıza bu fikir geldiğinden yolu tercihen ona verdik.

Naklederler ki, bir gün şeyh yürürken yolda yanı sıra bir köpek gidiyordu. Şeyh, köpeğe değmesin (ve pis olmasın) diye eteğini çekince, köpek dedi ki:

— Şayet kuru olursam, aramızda bir mesafenin bulunmasına lüzum yok, bana değmen sana zarar vermez, ıslak olursam yedi kere su veya toprak (ile temizlenmen) aramızı düzeltir. Ama eğer sen eteği kendine (ve nefs köpeğine) dokundurursan, yedi deryada güsul yapıp yıkansan da pak olamazsın. Bayezid:

— Senin zâhirin murdar, benim bâtınım; ikisini bir araya getirelim, birlikte olalım. Belki bu birlikte olma sebebiyle aramızdan bir temizlik zuhur eder, dedi. Köpek:

— Sen benim yoldaşım olmaya lâyık değilsin, çünkü halk beni reddederken sana kabul gösteriyor. Benimle karşılaşan, eline taş alıp üzerime fırlatıyor, seninle karşılaşan: «Ey Âriflerin sultanı! Selâm sana», diyor. Ben yarına bir tek kemik saklamadım, seninse bir küp buğdayın var! (Ben zâhid bir melametiyim, sen öyle değilsin), dedi. Bayezid dedi ki:

— Bir köpeğin yol arkadaşı olmaya dahi lâyık değilim. Ezel ve Ebed'in yol arkadaşı olmaya nasıl lâyık olabilirim? - Ne yücedir o Allah ki, yaratıkların en şereflisini, en hakîriyle terbiye ediyor, Allah, Allah! İçime bir şüphe girdi, ibadet ve taattan artık ümit kesmiştim. Bâri pazara gidip bir zünnar satın alayım ve belime kuşanayım, dedim, pazarda asılı bir zünnarı görünce: «Kaça» dedim. «Bin altın», deyince, başımı önüme eğdim. Hâtiften: «Bilmiyor musun ki, senin gibi birinin beline kuşattıkları bir zünnarı bin altından aşağı vermezler», diye bir ses işitince neşelendim. Anladım ki Hak Tealâ'nın hakkımda inâyeti var!

Naklederler ki, Bistam'ın ileri gelenleri arasında bir zâhid vardı, kendisine tâbi adamlar vardı, herkes ona kabul gösterirdi. Bayezid'in halkasından hiç eksik olmazdı. Bir gün:

— Ya Şeyh! Otuz senedir ki, sürekli olarak gündüzleri oruç tutuyor, geceleri namaz kılıyorum. Buna rağmen anlatmış olduğun şu ilimden kendimde eser bulmuyorum, halbuki buna itikad ediyor ve seviyorum, dedi. Bayezid:

— Eğer üçyüz sene oruç tutup namaz kılsan yine de, şu (tasavvufî) sözlerden zerre kadar koku alamazsın!

— Niçin?

— Şunun için ki, sen nefsinle perdelenmişsin!

— Bunun devâsı var mı?

— Evet, yanımda var ama, sen kabul etmezsin.

— Kabul ederim, zira yıllardır onu arıyorum!

— Şu anda git, başındaki saçı, yüzündeki sakalı kazıt, giydiğin şu elbiseyi de çıkarıp at, beline çuldan bir peştemal bağla, seni en iyi tanıyanların ikamet ettiği sokağın başına var otur. Hurcunu cevizle doldurup önüne koy. Mahallenin çocuklarını çevrene toplayıp:

— Bana bir sille vurana bir, iki vurana iki ceviz vereceğim, de. Çocukların, göğsüne yumruk indirmeleri için şehirde dolaş, senin ilacın budur işte!

— Sübhanellâh! Lâilâhe illâllâh!

— Şayet bir kâfir, bu cümleyi söylese mümin olur, sen ise bu cümle ile müşrik oldun.

— Niçin?

— Çünkü sen söylemiş olduğun cümle ile, Hakk'a değil, kendine tazîmde bulunuyorsun!

— Ben bunu yapamayacağım, sen bana başka bir şey emr et.

— Senin dermanın budur ve zaten ben sana, bunu yapmazsın, demiştim!

Naklederler ki, Şâkîk'in müridi hacca gitmeye karar verince, Şâkîk:

— Bistam'a uğra ve Şeyh Bayezid'i ziyaret et, dedi. Mürid, Bayezid'in huzuruna varınca, Şeyh sordu:

— Kimin müridisin?

— Şâkîk Belhî'nin müridiyim.

— O ne diyor?

— O, halktan el etek çekmiş ve tevekkül esası üzere oturmuş bir halde; «Yer demir, gök bakır olup gökten bir şey yağmasa ve yerden bir şey bitmese ve bu şartlar altında âlemdeki bütün halkın nafakası üzerime olsa, yine tevekkülümünden dönmem», diyor.

Zor olan müşriklik işte onun bu durumudur. Eğer Bayezid karga olsa, o müşrikin şehri üzerinde uçmaz, geri döndüğünde ona de

ki: «Ulu ve Yüce Allah'ı iki dilim ekmekle denemeye kalkışma, acıkınca hemcinsinden iki lokma ekmek al, tevekkül ehliyetnamesini bir tarafa koy, dikkat et meymenetsizliğinden şehir ve vilâyet yere batmasın.

Mürid bu kocaman lafı duyunca geri dönüp Şâkîk'in yanına vardı. Şâkîk:

— Çabuk döndün, dedi. Mürid:

— O'nu ziyaret et, demiştin. Gittim, şöyle şöyle hadiseler vâki oldu, deyip vaziyeti hikâye etti. Şâkîk, bu sözde bahis konusu edilen ayıbı kendinde gördü. Şöyle söylerler ki, dörtyüz yük kitabı vardı. Gerçi gayet muazzam (bir zat) idi, (Bu kitaplar çok değerliydi). Lâkin ulularün kanaatı çok daha fazla muazzamdır. Şâkîk, müridine sordu:

— Sen, de ona: «Eğer o böyle ise, sen nasılsın?» demedin mi?

— Hayır.

— Peki, hemen geri git ve sor.

Mürid, geri dönüp Bayezid'in yanına geldi.

Bayezid sordu:

— Geri mi geldin?

— Eğer o böyle ise sen nasılsın? diye sormam için, beni sana gönderdiler.

— Bak hele! Bu da başka bir cahillik, eğer ben nasıl olduğumu söylesem, sen bilemezsin ki!

— Şayet şeyh münasib görürse, emredip bir yere yazdırır, (ben de bu yazıyı alıp götürürüm), bu suretle emeğim boşa gitmiş olmaz, zira uzun bir yoldan gelmiş bulunuyorum.

— Yazınız bakalım: «Bismillâhirrahmanirrahîm, Bayezid işte budur». Şeyh bunu söyleyip kağıdı dürdü ve ona verdi. Demek istedi ki, Bayezid bir hiçtir, bir mevsuf değildir, nasıl vasf olunabilir? Bayezid bir zerre kadar dahi zâhir değildir. Bu yüzden ona «nedir, nasıldır» yol bulmaz. Onun için: «o nasıldır», tevekküle mi, yoksa ihlâsa mı sahiptir? diye sorulamaz. Çünkü bütün bunlar halkın sıfatıdır. «Allah'ın ahlâkıyle ahlâklanınız», esası lazım, tevekkülle bezenmek değil!

Bu cevabı alan mürid yola çıktı, ölüm yatağında bulunan Şâkîk ise, ölmeden evvel Bayezid'in cevabını işitmek için, bir kişiyi dama gönderip yol gözetliyor ve gelecek cevabı dört gözle bekliyormuş; bir kaç nefesi kalmış, derken mürid memleketine vardı. Şâkîk'i, hastalanmış ve eceli yaklaşmış olarak Bayezid'in cevabını bekler bir vaziyette buldu, kağıdı ona verdi. Kağıda göz gezdiren Şâkîk:

— Eşhedü en Lâilahe illâllah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlüh, deyip kanaatındaki ayıp ve kusurdan arınmış bir müslüman oldu, yaptığına tevbe edip can verdi.

Naklederler ki, Ahmed b. Hadraveyh'in bin müridi, Bayezid'in yanına gelmişlerdi. Bu bin müridden herbiri su üzerinde yürür, havada uçardı. Ahmed: «Biz gidip Bayezid'i ziyaret edeceğiz, sizden her kim onu müşahede etmeye tâkat getirirse gelsin, getiremeyen gelmesin», dedi. Bunun üzerine bin müridin hepsi de yola çıktı, herbirinin elinde bir âsâ vardı. Âsâhane denilen bir sofaya âsâları koydular, içlerinden biri:

— Ben onu görmeye tâkat getiremeyeceğim, sofadaki âsâlara bekçilik yapayım, dedi. Şeyh ve müridleri Bayezid'in huzuruna çıktıklarında, Bayezid:

— İçinizde en iyi olanı içeri alın, dedi. Bunun üzerine onu da içeriye getirdiler. Bayezid, Ahmed'e:

— Daha ne zamana kadar seyyâhat edip âlemin dört bucağını dolaşacaksın? dedi. Ahmed:

— Bir yerde duran su bozulur, diye cevap verdi. Bayezid:

— Niçin deniz olmuyorsun? Öyle olsan ne bozulur, ne de kir kabul ederdin, dedi. Sonra Bayezid söze daldı, Ahmed:

— Seviyemize in, çünkü dediğini anlamıyoruz, dedi ve bunu yedi defa tekrarladı. Ancak o vakit Bayezid'in sözünü anlayabildiler. Bayezid susunca, Ahmed:

— Ey Şeyh! İblisi senin bulunduğun sokağın başında asılmış olarak gördüm, dedi. Bayezid dedi ki:

— Evet, öyle. Bistam'ın çevresinde dolaşmamak üzere bize ahid vermişti. Şimdi gizlice gelip birine vesvese verdi. O yüzden kanını akıtmak gerekti. Soyguncuyu padişahın dergâhında asmak şarttır!

«Yanında, kadınlara benzeyen bir topluluk görüyoruz, bunlar hangi kavimdir?» diye soran birine dedi ki:

— Melekler gelip bana ilimlere dair sualler soruyorlar ve ben de onlara cevap veriyorum!

Şöyle dediği nakledilir: Bir gece rüyada, birinci kat gökteki meleklerin yanıma gelip:

— Hadi kalk da Ulu ve Yüce Alah'ı yâd edelim, dediklerini gördüm. Buna cevaben:

— Bende onu zikr edecek dil yoktur, dedim. Bunun üzerine ikinci kat semadaki melekler gelip aynı şeyi teklif ettiler, ben de aynı cevabı verdim. Bu hal böyle sürüp gitti. Nihayet yedi kat semanın melekleri gelip aynı şeyi teklif ettilerse de, ben yine aynı cevabı verdim. Sonra:

— Peki O'nu zikreden dile ne zaman sahip olursun? dediler. Dedim ki:

— Cehennemlikler Cehennemde, Cennetlikler Cennette karar kılıp kıyamet geçince, Bayezid, İzzet ve Celâl sahibi Allah'ın Arşının çevresini: «Allah! Allah!» diye diye tavaf eder.

Şöyle demişti: «Bir gece evim aydınlandı. Dedim ki: (Ey evimi aydınlatan), eğer şeytânî isen, bana tamah edemeyeceğin kadar yüce bir himmetim ve izzetim var, yok eğer büyüklerden isen, bırak beni de hizmet mahallinden lûtuf makamına ereyim!»

Naklederler ki, bir gece yaptığı ibadetin zevkini bulamayınca hizmetcisine:

— Evde ne var ne yok, bak bakıştır, demiş; bunun üzerine evi araştırmışlar, bir salkım üzüm bulmuşlar o vakit Şeyh:

— Bunu birine verin, zira evimiz bakkal dükkânı değil, demiş ve bu sûretle hali hoş olmuştu.

Naklederler ki, şeyhin, mecûsî bir komşusu varmış, adamın süt emme çağında bir çocuğu varmış, çırası olmadığı için karanlık yüzünden bebek bütün gece ağlamış. Şeyh, bebek sussun, diye her gece bir çıra alıp onun evine götürürmüş. Mecûsî, seferden dönünce, bebeğin annesi şeyhin halini ona hikaye etmiş, Mecûsî:

— Şeyhin aydınlığı gelince, kendi karanlığımızda dolaşmamız yazık olur, dedi ve hemen gidip müslüman oldu.

Naklederler ki, Mecûsî'nin birine:

— Müslüman ol, denildiğinde, demiş ki:

— Eğer müslümanlık Bayezid'in yaptığı şeyse, Benim ona takâtım yetmez, onu yapamam; eğer sizin yaptığınız şeyse, benim buna hiç ihtiyacım yok!

Naklederler ki, mescidde otururken birden Şeyh:

— Hadi, kalkınız! Allah'ın dostlarından birini karşılamaya gidelim, demişti. Şehrin kapısına vardıklarında, İbrahim Herevi'nin, bir eşeğin sırtında gelmekte olduğunu görmüşler. Bayezid:

— Kalk, onu karşıla ve şefaatçı olması için bize getir, diye kalbime nidâ ettiler, dedi. İbrahim:

— Eğer evvelkilerin ve sonrakilerin şefaatını sana verseler, bunun değeri, bir avuç topraktan fazla değildir, dedi. (Bk. Risale trc. 566). Bu söz Bayezid'in hoşuna gitti, sofra kurma zamanı olunca, nefis bir yemek getirildi. İbrahim, içinden:

— Şeyh böyle yemekleri yer mi, dedi. Ama Bayezid bu manayı bilmişti, yemek yeme bitince şeyh, İbrahim'in elinden tutup bir kenara götürdü. Duvarın dibine el vurunca, bir kapı açılıp ucu bucağı olmayan bir umman göründü. O vakit:

— Hadi gel! Şu denizde yürüyelim, dedi. Ama İbrahim korktu ve:

— Benim böyle bir makamım yok, dedi. Sonra Bayezid:

— Şu senin sahradan getirdiğin, pişirip ekmek yaptığın ve dağarcığa koyduğun arpa var ya, işte onu dört ayaklı hayvanlar yemişler ve dışkı olarak atmışlar, sen bunu pişirip yiyorsun, dedi. Araştırdıkları zaman durumun böyle olduğu görülmüştü. Bunun üzerine İbrahim tevbe ve istiğfar etmişti.

Bir şahsın Bayezid'e şunu söylediği nakledilir:

— Ben Taberistan'da falan zatın cenazesinde seni görmüştüm, elinle Hızır'ın elinden tutmuştun. Cenaze namazı eda edilince, senin havada uçmakta olduğunu gördüler. Bu sözleri dinleyen Şeyh:

— Doğru söylüyorsun, dedi.

Naklederler ki, bir cemaat şeyhin yanına gelip, kıtlık korkusundan yakınmışlar ve:

— Hak Tealâ'nın yağmur göndermesi için dua et, demişlerdi. Şeyh, başını önüne eğmiş, sonra kaldırmış ve:

— Gidiniz çörtenleri düzeltiniz, zira yağmur geldi, demişti. Derhal yağmur bulutları peyda olmuş ve yirmidört saat yağmur yağmıştı.

Naklederler ki, bir gün şeyh otururken ayağını uzatmıştı. Bunu gören bir mürid de ayağını aynı şekilde uzattı. Sonra Şeyh ayağını çekti, lâkin mürid ayağını toplamak için ne kadar çabaladıysa da başaramadı. Ömrünün âhirine kadar ayağı öyle kaldı. Bunun sebebi, «Şeyhin ayağını uzatması başkalarının uzatmasıyla aynıdır», diye zannetmiş olmasıdır.

Naklederler ki, Şeyh bir defa ayağını uzatmıştı. Gitmek üzere kalkan bir molla, ayağını Şeyhin ayağı üzerinden atıp geçti. Kendisine:

— Behey câhil! Niçin böyle hareket ettin ?denilince:

— Ne diyorsunuz? Bütün belâlar ondandır, dedi. Bundan sonra adamın ayağında cüzzâm peyda oldu. Derler ki, bu hastalık birçok çocuklarına sirayet etmişti. Büyüklerden birine:

— Nasıl oluyor? Biri günah işliyor, bunun cezası başkalarına da sirayet ediyor, bunun manası nedir?, diye sorduklarında, dedi ki:

— Atıcı gayet usta olursa, attığı ok daha hızlı gider, daha uzak mesafelere ulaşır.

Naklederler ki, bir münkir (ve tasavvuf muhalifi bir) kişi, Şeyhin yanına gelip:

— Falan meseleyi (ve ilahî sır ve hakikatı) keşfle bilmemi temin et, dedi. Ondaki bu inkârı ve muhalefeti gören Şeyh:

— Falan dağda bir mağara var, dostlarımdan biri orada bulunmaktadır. Bunu ona sorarsan sana keşfen bildirir, dedi. Adam kalkıp tarif edilen mağaraya gitti. Orada kocaman ve gayet korkunç bir ejderha gördü. Bunu görür görmez aklı başından gitti ve donunu kirletti, kendini kaybetti. Zar zor kendini dışarıya attı. Ayakkabılarını orada bırakarak doğru Şeyhin huzuruna geldi ve ayaklarına kapandı, yaptığına bin pişman oldu. O vakit Şeyh dedi ki:

— Sübhanallah! Sen henüz bir mahlûkun heybetinden ayakkabını ve abdestini muhafaza edemiyorsun! Hâlıkın heybetinden keşfi nasıl muhafaza edebilirsin ki, bana gelip inkar yoluyla:

— Bana falan sözü keşf et, diyorsun!

Naklederler ki, Şeyhi inkar edip duran bir sofu vardı. Muazzam işler ve haller gördüğü halde o biçare bundan mahrum kalır ve:

— Onun katlandığı muamelelere ve çektiği çilelere ben de katlanıyor ve çekiyorum, halbuki, o yabancısı olduğumuz bir takım sözler söylemektedir, derdi. Şeyhin, onun bu halinden haberi oldu. Adam bir gün Şeyhin yanına gelince, Şeyh bir nefes edip üzerine havale etti. Ham sofu (karrâ) tam üç gün elden ayaktan düşüp altını kirletti, kendini derleyip toparlayınca, gusl edip özür dilemek için Şeyhin huzuruna vardı. Şeyh şöyle dedi:

— Bilmiyor musun ki, fillerin yükünü eşeklere vurmazlar! (Benim bir nefesimi taşıyamadın).

(Naklederler ki, Saîd Meyhorânî, imtihan etmek maksadıyla Bayezid'in yanına geldi. Şeyh onu çoban Ebu Saîd adındaki bir müride havale ederek:

— Onun yanına git, zira «keramet vilayetini» arpalık olarak ona vermiş bulunmaktayım, dedi. Saîd tarif edilen yere varınca gördü ki, çoban sahrada namaz kılmakta ve kurtlar da onun koyunlarına çobanlık yapmakta. Çoban namazı bitirince, Saîd'e dönüp:

— Ne istiyorsun? diye sordu. Saîd:

— Sıcak bir ekmek ve yaş üzüm, dedi. Çobanın elinde bir çubuk vardı. Bunu ortadan böldü, yarısını kendisine doğru, öbür yarısını da ona doğru sarkıttı. Çubuklar derhal üzüm verdi. Ama çobandan yana olan çubuktaki üzüm beyaz, öbür taraftaki üzüm siyahtı, Saîd:

— Neden senin tarafındaki beyaz da, benim tarafımdaki siyah? diye sorunca. Çoban:

— Çünkü ben yakîn kuvvetiyle istedim, sen ise imtihan yoluyla! Elbetteki bir şeyin rengi onun haline lâyık biçimde olacaktır, dedi. Daha sonra çoban, Saîd Meyhorânî'ye bir âbâ verip:

— Bunu iyi muhafaza et, dedi. Said, hacca gidince, bu âbâyı Arafat'ta kaybetmişti. Lâkin Bistam'a dönünce, onu çobanda gördü.

Naklederler ki, Bayezid'e :

— Pirin kim idi? diye sormuşlar, o da anlatmış :

— Bir kocakarı! Bir gün şevkin galebeleri ve (vecd ile) tevhid içinde bulunuyordum. Öyle ki, bir kıla dahi takatım kalmamıştı, araya bir kıl bile girmezdi. Kendimden geçmiş bir halde sahralara düştüm, yanında un dolu bir heybe bulunan bir kocakarıya rasladım. Bana :

— Şu heybeyi sırtıma kaldır, dedi. Kendim onu taşıyamaz bir vaziyette olduğumdan arslana işaret ettim. Arslan geldi, heybeyi onun sırtına vurdum ve kocakarıya :

— Eğer şehre gidersen kimi gördüm dersin? - Oysa benim kim olduğumu bilmesini istemiyorum. - Kocakarı :

— Avanak bir zâlimi gördüm, derim. Bayezid :

— Aa! Ne diyorsun? Kocakarı :

— Şunu demek istiyorum : Bu arslan mükellef midir, yoksa değil mi? Bayezid :

— Değil, elbette. Kocakarı :

— Sen, Ulu ve Yüce Allah'ın mükellef kılmadığı bir şeyi mükellef tutarsan, bu zulüm olur mu olmaz mı? Bayezid :

— Olur, elbette. Kocakarı :

— Bak işte, bütün bunlara rağmen, şehir halkının arslanın sana itaat ettiğini ve keramet sahibi olduğunu bilmelerini istiyorsun. Peki bu avanaklık değil de nedir? Bayezid :

— Evet, öyle!, dedim ve tevbe ettim, en üstten en alta indim. Benim pirim işte bu sözdü.

Bundan sonra ne zaman kendisinden hârikülâde bir hal veya keramet zuhur edecek olsa, Hak Tealâ'dan bunun (mekr olmadığının) tasdik edilmesini ister. Bunun üzerine derhal sarı bir nur peyda olurdu. Bu nur üzerinde yeşil bir yazıyla :

— Lâilâhe illâllâh, Muhammed Resulullâh, Nuh Neciyullâh, İbrahim Halilullâh, Musa Kelîmüllâh ve İsa Ruhullah (Allah'ın salat ve selamı üzerlerine olsun) ibaresi yazılı olurdu. Kerameti işte bu beş şâhidle kabul ederdi. Nihayet öyle bir mertebeye vardı ki, bu işte şâhid de lâzım olmadı.

Ahmed b. Hadraveyh diyor ki : Hak Azze ve Celleyi rüyada gördüm. Buyurdu ki :

— Herkes benden dileğini istiyor, sadece Bayezid benden beni istiyor!

Naklederler ki, Şeyh Şâkîk Belhî ile Ebû Tûrab Nahşebî, Şeyhin yanına gelmişlerdi. Şeyh yemek istedi. Şeyhin müridlerinden biri hizmet için orada bulunuyordu. Ebû Tûrâb bu müride:

— Buyur, bizimle ye, dedi. Mürid:

— Siz buyurun, ben orucum, diye karşılık verdi. Ebû Tûrâb:

— Gel, ye, bir ay oruç tutmuş kadar sevap alırsın, dedi. Mürid:

— Orucu açmak olmaz, dedi. Bu sefer Şâkîk:

— Orucu aç ve bir sene oruç tutmuş kadar sevab al, dedi. Mürid yine:

— Orucu açmak kabil değil, deyince, bu defa Bayezid müdahele edip:

— Bırak şunu, zira o, (ilâhî) huzurdan kovulmuştur, dedi. Bu hadisenin üzerinden çok geçmeden bu kişiyi hırsızlık yaparken yakalayıp ellerini kestiler.

Naklederler ki, Şeyh bir gün bastonunu camide dikti, baston devrildi ve orada bulunan bir ihtiyarın bastonu üzerine düştü. İhtiyar eğilip bastonunu kaldırdı. Bunu gören Şeyh, ihtiyarın evine kadar gidip:

— Hakkını helâl et, zira bastonu almak için eğilmene ben sebep oldum, dedi.

Naklederler ki, bir gün biri gelip Bayezid'e, hayâya dâir bir mesele sordu. Şeyh, bu meselenin cevabını kendisine bildirince, (utancından) su oluverdi. O sırada içeri giren bir mürid, yerde durmakta olan sarı suyu görünce:

— Ya Şeyh! Bu nedir? dedi. Şeyh:

— Biri, kapıdan içeri girip hayâdan bir mesele sordu ve ben de cevabını verince, tâkat yetiremeyip, utancından bu biçimde su kesildi, dedi.

Şöyle dediği nakledilir: «Bir kere Dicle nehrine vardım, Diclenin iki yakası, bana yol vermek için birleşti. Ben:

— And olsun ki, ben, buna kanmam, zira öte tarafa sandalcılar bir adamı yarım akçeye geçiriyorlar, otuz senelik ömrümü yarım akçeye verip ziyan etmem. Bana Kerîm lâzım, kerâmet ve kerem değil!

Şöyle dediği nakledilir: Kadın külfetini (ve şehvet duygusunu) üzerimden kaldırması için Allah'a niyazda bulunayım, istedim. Sonra içimden:

— Peygamber'in (a.s.) dahi taleb etmediği bu hususu benim taleb etmem caiz olmaz, dedim. İşte Peygamber'e (a.s.) gösterdiğim bu saygı sebebiyle Allah Tealâ o hususta bana yetti, bu külfeti üzerimden kaldırdı; şimdi önümdeki şey ister kadın ister duvar olsun fark etmiyor, ikisi bir!

Naklederler ki, arkasında namaz kıldığı bir imam, Şeyhe:

— Sen çalışıp para kazanmıyorsun, kimseden de bir şey istemiyorsun, şu halde nereden yiyorsun? demiş. Şeyh de:

— Sabr et de namazı kaza edeyim. Rızk vereni bilmeyen bir kişinin peşinde namaz kılmak caiz değildir, dedi.

Bir keresinde mescidde namaz kılan bir şahıs görmüş ve demiş ki:

— Namaz kılmak, Hak Tealâ'ya ermek için sebeptir kanaatında isen yanılıyorsun. Bu tümüyle bir zandan ibaret olup, asla vuslatın kendisi değildir. Eğer namaz kılmazsan kâfir olursun. Eğer bir zerre kadar itimad gözüyle namaza bakarsan, bu sefer de müşrik olursun.

Şöyle dediği nakledilir: «Öylesi var ki, bizi ziyaret eder ve bunun semeresi lânet olur. Öylesi var ki, bizi ziyarete gelir ve bunun faydası rahmet olur». Sordular:

— Nasıl yani? Cevap verdi:

— Şöyle ki, biri bana geldiği vakit, üzerimde öyle bir hal gâlip olur ki, o halde kendimde olmam. Beni gıybet eder ve lânete müstahak olur. Diğer biri gelir, üzerimde Hakk'ı gâlip bulduğundan beni mazur görür ve bunun semeresi de rahmet olur.

— Bir an evvel kıyamet kopsun, isterim. Tâ ki varayım, çadırımı Cehennem tarafına kurayım, Cehennem beni görünce (heybet, azamet ve dehşetimden) yerle bir olsun, bu suretle halkın rahata ermelerinin sebebi olayım!

Hâtem Asam müridlerine:

— Hanginiz, kıyamet günü Cehennemliklere şefaatçı olmazsa, o benim müridlerimden değildir, demişti. Bu sözü Bayezid'e naklettiklerinde, dedi ki:

— Ben derim ki, benim müridim odur ki, varıp Cehennemin kapısında durur, Cehenneme götürülen bir kimsenin elinden tutup onu Cennete gönderir, yerine de kendisi Cehenneme girer!

Hak Tealâ'nın sana bahşetmiş olduğu bu inâyetle niçin halkı Hakk'a çağırmıyorsun, denilince de:

— Onun yıktığı bir kimseyi Bayezid nasıl kaldırabilir? dedi.

Büyüklerden biri, Bayezid'in yanına geldi; onu, başını âbâsının yakasına sokmuş halde düşünüyor gördü. Başını kaldırınca:

— Ey Şeyh! Ne yaptın? dedi. Bayezid:

— Başımı kendi fenâmla eğip, onun bekâsiyle kaldırdım! dedi.

Naklederler ki, Hatib bir gün minberden: **«Allahı hakkıyle tak-**

dir edemediler» (En'am/91) ayetini okudu. Bayezid, başını o kadar yere vurdu ki, en sonunda aklı başından gitti, sonra dedi ki:

— Ey Rab! Madem ki böyle buyurdun, o halde bile bile şu yalancı sahtekârı marifet iddiasında bulunması için neden vücuda getirdin? Şeyhi titrer bir halde gören bir mürid:

— Yâ Şeyh! Sendeki bu hareket nedendir? dedi. Şeyh:

— Evlâd! dedi. Otuz yıl zibilleri sakalla süpürmen ve başını dizinin üzerine koyup kara kara düşünmen lazımdır ki, erlerin titremesini anlayabilesin! Öyle bir iki gün (zâhir dersi verilen) rahlenin önüne oturmakla erlerin esrârına vâkif olmak mı istiyorsun? Heyhât!

Naklederler ki, bir zamanlar İslâm ordusu Rumda düşman karşısında zor durumda kalmıştı, az kalsın hezimete uğrayacaktı, tam bu sırada:

— Yâ Bayezid! Yetiş!, diye bir ses duyuldu. Bunun üzerine derhal Horasan tarafından bir ateş göründü. Bu yüzden düşman ordusuna bir korku düştü ve İslâm ordusu zaferi kazandı.

Naklederler ki, Şeyhin yanına bir zat geldi, Şeyh başını önüne eğmişti, başını kaldırınca, adam sordu:

— Nerede idin?

— Hazrette (ve ilahî huzurda) idim.

— Şu anda ben de Hazrette bulunuyordum, orada seni görmedim!

— Doğru söylüyorsun, ama ben perdenin iç tarafında idim, sense dış tarafında. Dışardakiler içerdekileri göremezler!

Demişti ki: «Her kim Kur'an okur da müslümanların cenazelerinde hazır bulunmaz, hastaları ziyarete gitmez, öksüzleri soruşturmaz ve Tasavvuftan dem vurursa, onun bir sahtekâr olduğunu biliniz».

Birisi Şeyhe:

— Kalbini saf hale getir, sana bir söz söyleyeyim, dedi. Şeyh dedi ki:

— Otuz senedir Hak Tealâ'dan saf bir kalb istediğim halde henüz bulmuş değilim. Senin için bir anda saf bir kalbi nereden getireyim?

Şöyle demişti: «Halk, zannediyor ki, Hak Tealâ'ya giden yol güneşten daha aydın! Ben bunca yıldır bu yoldan, bir iğnenin ucu kadar bana açmasını O'ndan niyaz ediyorum ama, henüz olmadı.»

Naklederler ki, bir gün başına belâ gelmese:

— İlahî! Ekmek gönderdin ama ekmeğe katık lâzım, belâ gönder ki, ekmeğe katık yapayım, diye niyazda bulunurdu.

Bir gün Ebu Musa, Şeyhe:

— Sabahın nasıldır? diye sordu. Şeyh dedi ki:

— Benim ne sabahım var ne de akşamım! (Allah nezdinde akşam-sabah yoktur.)

Şöyle demişti:

— Sinemize: «Ey Bayezid! Bizim hazinelerimiz makbul ibadet ve hoş hizmetlerle doludur. Eğer bizi diliyorsan, bize bizde olmayan bir şey getir», diye seslendiler. Ben:

— Ya Rab! Sende bulunmayan şey nedir, dedim. Buyurdu ki:

— Biçarelik, acz, ihtiyaç, zavallılık, miskinlik ve zillet!

— Sahraya gittim. Baktım, aşk yağmış, zemin ıslanmış, ayak nasıl kara batarsa öylesine aşka gömülüyordum!

— Namazda, bedenin ayakta durmasından başka; oruçta, karnın aç kalmasından başka bir şey görmedim. Neyim varsa onun lûtfundandır, kendi fiilimden değil!

— Kesb ve cehdle hiç bir şey hâsıl olmaz. Bendeki şu hal, iki âlemin varlığından evveldir. Lâkin bahtiyar kul odur ki, yürürken aniden ayağı bir defineye batar ve zengin olur çıkar!

Naklederler ki, Hakk'ın sıfatlarından bahs ederken sâkin, ama neşeli bir şekilde konuşurdu. Hakk'ın zatından bahs edince, yerinde duramaz, coşar ve:

— Geldi, geldi, başa geldi! Tamam, derdi.

Şeyh:

— Şaşarım şu kimseye ki, O'nu bilir de ibadet etmez, diyen bir mürid gördü ve:

— Şaşarım şu kimseye ki, O'nu bilir de ibadet eder, dedi. Böyle birisinin (sevincinden) yerinde durması şaşılacak bir şeydir, demek istedi.

[Şöyle dediği nakledilir: «Birinci sefer, Hacca gittiğimde evi (Beytullah'ı) gördüm. İkinci sefer, eve gittiğimde evin sahibini (Rabbını) gördüm. Üçüncü seferinde ne evi gördüm ne de evin sahibini, (Bir kere Mekke'ye gittim, sadece evi gördüm, ikincisinde hem evi, hem de sahibini gördüm, üçüncüsünde evi değil, sadece sahibini gördüm.) (bk: Hücvirî, terc. 205)] Demek istiyor ki; Hakta öylesine gâib oldum ki, hiç bir şey bilmiyorum, her ne gördümse Hak olarak gördüm. Bu sözün doğru olduğunun delili şu hâdisedir: Biri, evinin kapısına varıp seslendi, Şeyh sordu:

— Kimi arıyorsun?

— Bayezîd'i.

— Hanede Hudâdan başkası yok!

Diğer bir seferinde, evine varan birine Şeyh sordu:

— Kimi arıyorsun?

— Bayezîd'i.

— Biçâre Bayezid! Otuz yıldır ki, ben de Bayezid'i aradığım halde nişanından eser bulamıyorum!

[Bu sözü Zunnûn'a naklettiklerinde, dedi ki:

— İzzet ve Celâl sahibi Allah, kardeşim Bayezid'i affetsin, zira Allah'da gâib olan bir cemaatla birlikte gâib olmuştur, (Allah'a gidenlerle birlikte gitmiş.) (Risale terc. 210)]

Naklederler ki, Bayezid'e:

— Katlandığın mücahede ve çektiğin çilelerden bize bir parça bir şey anlat, diye sorduklarında dedi ki:

— Eğer en büyüğünü anlatacak olsam, buna takat getiremezsiniz, o yüzden en küçüğünü anlatayım. Bir gün nefse bir iş emrettim. Serkeşlik etti, o yüzden bir sene su vermedim ve:

— Ya kendini taata verirsin veya geberirsin! dedim. Şöyle demişti:

— Perdesi Hak olan bir kimse hakkında ne dersiniz! Yani O, Hakk'ı Hak'dır, diye bildiği sürece (bu bilgi ona) perdedir. Ne o kalmalı, ne de bilgisi ki, hakikî keşf vücud bulsun!

Öyle bir istiğrak hali içinde idi ki, yanından hiç ayrılmayan yirmi yıllık bir müridi vardı. Bu müridi her gün çağırdığı zaman, önce:

— Yavrum ismin nedir?, diye sorardı. Bir gün mürid Şeyhe:

— Yoksa benimle alay mı ediyorsun? Yirmi yıldır ki, hizmetini görüyorum, yine de her gün ismimi soruyorsun, dedi. Şeyh cevaben dedi ki:

— Evladım! Seninle asla alay etmiyorum. O'nun ismi kalbime gelince, sâir bütün isimleri hatırımdan silip süpürüp götürüyor. Adını hatırımda tutuyorum ama tekrar unutuyorum!

Naklederler ki, ona:

— Bu dereceyi neyle buldun ve bu makama neyle erdin? diye sorulmuş, o da demiş ki:

— Küçüklüğümde bir gece Bistam'dan dışarı çıkmıştım. Bir mehtab her tarafı aydınlatıyordu, alemi bir sukûn bürüyordu. Bir Hazret gördüm ki, onsekizbin âlem o Hazretin yanında bir zerre görünüyordu. İçime bir ateş düştü, büyük bir hal bana gâlib gelmişti. Bu durum karşısında:

— Ya Rab! Şu muazzam dergâh bu kadar boş olur mu? Şu muhteşem ve göz kamaştırıcı dükkan bu kadar gizli kalır mı? dedim. Bundan sonra:

— Dergâh, kimsenin gelmemesi sebebiyle boş kalmış değildir, sebep bizim taleb etmeyişimizdir. Yüzü yıkanmamış hiç bir kimse

buraya lâyık değildir, diye hâtiften bir ses işittim. Tüm halkı, yani herkesin affolunup buraya gelmesini dilemeye niyet ettim. Ama tekrar hatırıma:

— Şefaat makâmı Muhammed'indir (a.s.), diye bir ses geldi. Edebe dikkat ettim. Bunun üzerine şu yolda bir hitab işittim:

— Gözettiğin şu bir tek edeb sebebiyle adını yücelttik. Öyle ki, tâ Kıyamete kadar herkes senden: «Sultanu'l-Ârifin Bayezid», diye bahs edecek!

Ebû Nasr Kuşeyrî'nin yanında dediler ki:

Bayezid'in şöyle buyurduğu hikâye edilir: «Akşam, Rububiyetin kereminden öyle bir niyazda bulunayım ki, evvelkilerin ve sonrakilerin cürümlerini af boyası kapatsın, diye arzu ettim. Lâkin bu kadar bir hacetle Hazret-i Kereme müracaat etmekten haya ettim. Zira şefaat, Şeriat Sahibinin makâmıdır. Bunu tasarrufumun altına sokmaktan utandım ve edebi gözettim.

Bu sözleri dinleyen Kuşeyrî:

— İşte o, bu yüce himmetle, uçarak şeref burcuna ulaşmıştır, dedi.

Şöyle dediği nakledilir: «Ömür boyu Hazrete lâyık bir namaz kılmayı arzulayıp durdum ama, başaramadım. Bir gece yatsı namazından sabaha kadar dört rekat namaz edâ ettim. Edâ ettiğim her namazın sonunda: «Bundan daha iyi olarak kılmalıyım», diyordum. Derken sabah yaklaştığı halde, istediğim gibi bir namaz kılamamıştım. Dedim ki:

— İlâhî! Sana lâyık bir namaz için çabaladım ama olmadı. Bayezid'e yaraşan biçimde oldu. Şimdi senin bir çok beynamaz kulların var, Bayezid'i de onlardan biri olarak kabul et!

Kırk yıl riyazet ve çile çektikten sonra bir gece perde kalktı, yol vermeleri için sızlandım. Hitâb geldi:

— Şu testi ve âbâ sende bulundukça sana ruhsat yoktur, diye. Bunun üzerine testiyi ve abâyı attım. Bir nidâ geldi:

— Ey Bayezid! Şu sahtekârlara de ki: Bayezid kırk sene süren mücahede ve riyazetten sonra bile kırık bir testi ile eski püskü bir abâyı atmadan izin alamadı. Bunca bağlar sizi (maddeye) bağlamış ve tasavvuf yolunu nefsin heva ve hevesi için tuzaktaki tane yapmışken yüce dergâha varmak için size mi ruhsat verilecek? Haşâ ve kellâ! Asla ruhsat bulamayacaksınız!

Naklederler ki, «Acaba ne yapacak?» diye birisi seher vakti Bayezid'e kulak verdi. Şeyh birden öyle bir «Allah!» dedi ki yere düşüp kan revan oldu. «Bu ne haldir?» diyenlere dedi ki:

— Sen kim oluyorsun da adımızı ağzına *alıyorsun*? diye bir nidâ geldi de ondan!

Naklederler ki, bir gece yatsı namazından seher vaktine kadar ayaktaki parmakların ucunda dikilmişti. Bu halde şeyhin gözünden yere kan aktığını müşahede eden hizmetkâr taaccub içinde kalmış ve sabahleyin Şeyhe sormuş:

— O ne hal idi, bize ondan bir nasib ver! Şeyh demiş ki:

— Attığım ilk adımda Arş'a ulaştım. Arşı, dudakları bulaşık ve karnı aç bir kurt şeklinde gördüm ve:

— Ey Arş! Sana işaret edip: «**Rahman Arş üzerine istivâ etti**», (Tâhâ/4, Allah Arş'tadır) derler, gel de sende ne var görelim, dedim. Arş dedi ki:

— Bu sözün ne yeri ve manası vardır. Zira bize de, senin gönlünü işaret edip: «Ben, gönülleri kırık olanların yanındayım», diyorlar. Semadakiler onu yerdekilerden sorup soruşturuyor, yerdekiler de semâdakilerden; ihtiyarlar gençlerden, gençler de ihtiyarlardan onu taleb ediyorlar. Zâhid, harabâtîden, harabâtî zâhidden sual edip O'nu arıyor!

Bayezid sözüne devamla diyor ki: Kurb makamına ulaşınca:

— Dile dilediğini! dediler. Ben de:

— Dileğim yok, imdi benim nâmıma sen dile, dedim. Sonra: «Sadece seni diliyorum, işte o kadar!» diye ekledim. Bunun üzerine:

— Bayezid'in varlığından bir zerre kaldığı sürece, bu dileğin yerine getirilmesi imkânsız, nefsini bırak da öyle gel, dediler. Ben:

— Bir hata yapmadan geri dönemem, bir küstahlık yapacağım! dedim.

— Söyle bakalım, dediler.

— Tüm insanlara rahmet et! dedim.

— Arkana bak, dediler. Dönüp baktım, şefaatçısı bulunmayan hiç bir mahluk görmedim. Hakkın, benden çok daha fazla onların iyiliğini istediğini müşahede ettim ve bu yüzden sustum. Ama daha sonra:

— Rahmetini İblis'ten de esirgeme, dedim, buyurdular ki:

— Sus, küstahlık yapıyorsun! Çünkü o ateşten yaratılmıştır ve ateşe ateş lazımdır. (O, ancak tabiatına uygun olan ateşten zevk ve haz alır.) Sen ateşe müstahak olmamak için çabala ki, buna takat yetiremezsin!

Şöyle dediği nakledilir: Allah Tealâ ikibin makâmda beni kendi huzuruna celbetti, her makâmda bana bir memleket teklif etti, ama kabul etmedim. En sonunda bana:

— Ey Bayezid! Ne diliyorsun? dedi.

— Hiç bir şey dilememeyi diliyorum, dedim.

Biri ondan bir dua dica etse:

— Ya Rab! Şu insanlar, Senin halkındır, Sen de onların Hâlıkısın! Ortada ben kim oluyorum ki, seninle halkın arasında vasıta olayım, derdi. Sonra kendine hitaben:

— O esrâra vâkıftır, şu lüzûmsuz işlerle benim işim ne? derdi.

Biri Şeyhe gelip:

— Bana öyle bir şey bellet ki, kurtuluşuma vesile olsun, dedi. Şeyh dedi ki:

— Şu iki cümleyi hatırında tut, ilim olarak bunu bilmen sana kâfidir: «Hak Tealâ bana vâkıf olup yaptığım her şeyi görmektedir ve Allah'ın amelime ihtiyacı yoktur.»

Bir gün Şeyh yolda gidiyor, bir genç de ayağını izine basıp onu adım adım takib ediyor ve:

— Şeyh, adım adım böyle takib edilir, diyordu. Şeyhin üzerinde bir kürk vardı. Genç:

— Yâ Şeyh! Şu kürkün bir parçasını bana ver ki, sendeki bereketler ve feyizler bana ulaşsın, dedi. Şeyh:

— Şu postu ve kürkü değil, bizzat Bayezid'in derisini giyinsen, Bayezid'in yaptığını yapmadıkça bunun sana bir faydası olmaz, dedi.

Bir gün (sevdadan) perişan olmuş birinin:

— İlâhî! Bana nazar kıl, dediğini görünce, galebesi altında bulunduğu vecd hallerinin ve kıskançlığın tesiriyle:

— Başın ve yüzün güzel (ve yakışıklı kimse) olduğun için mi sana baksın, dedi. Meczûb:

— Yâ Şeyh! Başım ve yüzüm güzel ve iyi olsun diye, bana nazar kılmasını istiyorum, deyince, bu cevap Şeyhin gayet hoşuna gitti ve:

— O halde doğru konuştun, dedi.

Naklederler ki, Şeyh bir gün «Hakikat», sözünü telaffuz edip (ilâhî) gerçekten bahsediyorken dudağı titriyor ve:

— Hem şarab, hem şarab içen ve hem de Sâkî gibiyim, (aşk da, âşık da, maşuk da benim) diyordu.

Şöyle dediği hikâye edilir:

«Belimdeki yetmiş Zünnarı bir bir çözüp attım. Ancak bir tanesi kaldı. Ne kadar çabaladıysam da bunu açamadım, sızlanıp durdum ve:

— Yâ İlâhî! Bunu da çözmem için bana güç ver, dedim. Bir ses geldi:

— Bütün zünnarları açtın ama, şu bir tanesini açmak senin kârın değil! (benim tevfikimdir) Şöyle demişti: «Bütün ellerle, Hakkın

kapısını çaldın, Belâ eliyle çalmadıkça bu kapı açılmadı. Bütün dillerle izin istedim, hüzün diliyle (dergâha girmek için) izin istemedikçe izin verilmedi. Bütün ayaklarla ona giden yolda yürüdüm. Zillet ayağıyle yürümedikçe izzet karargâhına varamadım!»

Yine demiştir ki, otuz senedir ki, (Allah'a dua edip) :

— Şöyle yap, böyle ver, dedim durdum. İlk adımda marifet makâmına ulaşınca :

— İlâhi! Sen benim ol ve her ne dilersen yap, dedim.

Yine o demiş ki, bir kere dergâhında münacaat edip :

— Sana nasıl gelebilirim, dedim. Şöyle bir nidâ işittim :

— Ey Bayezid! Nefsini üç talâkla boşa, sonra : «**Allah, de!**» (En'am/ 91).

— Otuz sene Allah'a ibadet ettim. Sükût edince baktım ve gördüm ki, zikrim perde imiş!

— Eğer Allah Tealâ bana yetmiş senenin hesabını sorarsa, ben ondan yetmiş bin senenin hesabını sorarım. Zira yetmiş bin sene var ki, «**Ben Rabbınız değil miyim**» (Araf/172) demiş ve «Belâ» (evet» demekten cümle halkı kargaşaya düşürmüştür. Yer ve gökte mevcut bütün hayhuy «Elest» meclisine duyulan şevktendir. Daha sonra Bayezid şöyle dedi :

— Bundan sonra şu hitab geldi : «Cevabı dinle : Hesab günü yedi uzvunu zerre zerre ederiz, her zerreye bir rüyet (ve temaşa kabiliyeti) veririz ve deriz ki : İşte yetmiş bin yıllık hesab! Hâsılayı ve bâkiyeyi de kenara koyuyoruz!»

— Eğer sekiz cenneti kulübemizde açıp iki cihan vilâyetini arpalık olmak üzere bize verseler, O'nun şevkıyle seher vakti ruhumuzdan kopan o bir âh'a değişmeyiz. Belki onun derdiyle teneffüs ettiğimiz bir nefesi, onsekiz bin âlemin mülküne denk tutarız.

— Eğer yarın cennette didârını göstermezse, o kadar ağlar ve hıçkırırım ki, yedi cehennem ehli ağlama ve sızlanmam sebebiyle kendi azablarını unuturlar!

— Bizden evvelkilerden herbiri bir şeye batmışlardı. Bizse, hiç bir şeye batmadık. Doğrudan doğruya ve tamamiyle kendimizi ona fedâ etmişizdir. Kendimizi kendimiz için istemiş değiliz. Çünkü sıfatımızdan bir zerre varlık sahasına çıksa yedi kat gök ve yer birbirine girer!

«O bizi görmek istemiştir, ama, biz onu görmek istemiş değiliz.» Şunu demek istiyor : Kulun iradesi ve talebi olmaz!

«Kırk sene halka yönelip onları Hakk'a davet ettim. Lâkin kimse icabet etmedi. Bunun üzerine onlardan yüz çevirip Hazrete var-

dım, orada hepsini kendimden önde gördüm!» Şunu anlatmak istiyor: Hakkın halk hakkındaki inâyetini, benim hakkımdaki inâyetimden fazla gördüm. İstemiş olduğum şeyi, bizzat Hak Tealâ, bir tek inayetle benden evvel hepsine ulaştırmış!

«Yılan derisinden çıkar (ve gömleğini değiştirir) gibi, Bayezid'likten çıktım, sonra baktım, (aşkı), âşıkı ve maşûku bir olarak gördüm. Zâten tevhid âleminde her şey bir olarak görülebilir.»

«Benden bana: «Ey ben olan sen!» diye nidâ geldi.» Allah'ta fânî olma makamına ulaştım, demek istiyor.

«Bin makâmı geride bıraktım, dikkat edince kendimi; «Allah lâfzı» makamında gördüm.» Bununla şunu söylemek istiyor: Künh demek olan «Allah'ın manâsına» yol yoktur. (Allah kelimesinin lafzı malûm, manâsı meçhuldür.)

«Allah Tealâ otuz sene aynam oldu. Şimdi ben kendimin aynasıyım.» Yani ben, ben olarak kalmadım. Zira bir «ben» bir de «Hakk»'ın bulunması şirk olur. Ben kalmayınca Hak Tealâ kendisinin aynası oldu. Bu yüzden diyorum ki: «Şimdi kendim kendimin aynasıyım, dilimle konuşan da Haktır ve ben arada yokum!»

«Şu dergâhta otuz sene mücavir olarak bulundum. Sonunda nasibime heybet ve hayretten başka bir şey düşmedi.

«İzzet dergâhına vardım, hiç kalabalık değildi. Dünya ehli dünya ile, aynı şekilde ahiret ehli ahiretle, iddiacılar davâ ile meşgul ve perdeli idi. Tarikat ve tasavvuf erbabının bir kısmı yeme ve içme, diğer bir kısmı ise semâ ve raks ile meşgul ve perdelenmişti. Öncüler ve akıncılar ise hayret sahrasında kayb olmuşlar ve acz denizinde batmışlardı!»

«Bir müddet Ev'in (Beytullah'ın) etrafını tavaf ettim. Hakk'a varınca, Evin (Ka'be'nin) etrafımda tavaf etmekte olduğunu gördüm.»

«Bir gece kalbimi aradım ama bulamadım. Seher vakti bir nidâ işittim: «Ey Bayezid! Bizden başka bir şey mi arıyorsun? Senin kalble işin ne?»

«Eşyanın peşinde koşan er değildir, er odur ki, nereye gitse, dilediği her şey yanına gelir, kime hitab ederse etsin, cevabı O'ndan işitir.»

«Hak Tealâ, beni öyle bir makâma ulaştırdı ki, tüm mahlukâtı iki parmağımın arasında gördüm.»

«Müride taat zevkini verirler, bununla neşelenince, neşesini ona yakınlık perdesi yaparlar.»

«Ârifin en aşağı derecesi, kendisinde Hakk'ın sıfatlarının bulunduğu derecedir.»

«Cümle âlem yerine beni ateşte yaksalar ve ben de sabretsem, onun mahabbetini davâ edinmiş biri olarak henüz hiçbir şey yapmış olmam! Benim ve cümle âlemin günahlarını tutup affetse, rahmetine ve şefaatına nazaran henüz fazla bir iş yapmış olmaz!»

«Günahtan bir, taattan bin kere tevbe etmek lazım! Yani ibadete bakıp kendini beğenmek ve şımarmak günahtan bin beterdir.»

«Ârifin en mükemmel derecesi, mahabbete yanmasıdır.»

«Ezel ilmini iddia etmek, daha başlangıçta kendisine zâtın nuru gösterilen kimse için sahih olur.»

«Dünyayı düşman tanıdım. Hâlık'ın nezdine gittim. Allah'ı mahlukâta tercih ettim. Hakk'ın sevgisi üzerimi o kadar istilâ etti ki, kendi varlığıma dahi düşman kesildim, kalabalıkları aradan çıkarınca, bâki kalan Hakk'ın lûtfu ile üns haline kavuştum.»

«Allah Tealâ'nın öyle kulları vardır ki, eğer tüm zinetiyle birlikte kendilerine Cennet arz edilse, Cehennemliklerin Cehennemden feryad ettikleri gibi feryâd ederler.»

«Gerçek âbid ve samimî amel sahibi O'dur ki, cehd kılıcıyla bütün isteklerinin başını koparır, bütün arzu ve hevesleri Hak sevgisinde yok olup gider. Ancak Hakk'ın irade ettiğini sever ve Hakk'ın şâhid olduğu şeyi arzular.»

«Allah Tealâ, rızasını verdiği kimseleri Cennete koyuyor, değil mi?» diye yanındakilere sordu:

— Evet öyle, diye cevap alınca dedi ki:

— Allah bir kimseye rızasını verince, o kimse Cenneti ne yapacak?

— Kalbin O'ndan aldığı bir zerre haz, Firdevs-i âlâdaki bin köşkten daha iyidir.

— O'nun vahdâniyeti, bir çok adamı âciz kılmış, birçok âcizi de adamlık mertebesine ulaştırmıştır!

«Eğer fâni iseniz, bu maksada ulaşmak için fenâ-ı evvel kâidesi üzerinde yürüyünüz. Aksi takdirde biliniz ki, şu salâh ve zühd, aleyhinize esen rüzgardan başak bir şey değildir.»

«Ârif-i billâh olanlar Cennetin sevabı, Cennet de onların (günahı ve) vebalidir.»

«Müslüman kardeşlerinize saygısızlık yapmanın ve onları horlamanın size verdiği zarar kadar günah zarar vermez.»

«Dünya, dünya ehli için aldanış üstüne aldanıştır. Ahiret, ahiret ehline neşe üstüne neşedir. Hak sevgisi, marifet ehline nur üstüne nurdur.»

«Muayenede kâr peşindir, müşahedede her şey peşinin de peşinidir.»

«Marifet ehli için ibadet, nefeslerin muhafazasıdır.»

«Ârif susunca, maksadı Hak'la konuşmaktır, gözünü kapayınca muradı, açtığı vakit Hakk'a bakmaktır, başını dizine koyunca arzusu, İsrâfil sura üflemeden başını kaldırmamaktır. Çünkü Hak Tealâ'dan gayet ümitlidir.»

«Kalb süvarisi, beden piyadesi ol!»

«Hakk'ı tanımanın alâmeti halktan köşe bucak kaçıp O'nun marifetinde sükût etmektir.»

«Hakk'a mübtelâ olandan memleketi esirgemezler, böyle biri iki cihana baş eğmez.»

«O'nun aşkı zuhur edince, ondan başka ne var ne yok hepsini sildi süpürdü; mâsivadan eser bırakmadı. Bu suretle ancak Bir kaldı. Zaten o da Bir idi. Bir, yine Bir kaldı,»

«Ârif için kemâl, Hak sevgisinde yanıp tutuşmaktır.»

«Yarın Cennet ehli (Hakk'ı temaşa için) ziyarete giderler, dönüşte kendilerine bir takım (güzel ve câzib) sûretler arz edilir. Bunlardan bir tek sureti tercih edene, bir daha ziyaret için yol verilmez.»

«Kul için, hiç olmaktan daha iyi hiç bir şey yoktur; ne zühd, ne ilim ne de amel! Kul, hiç olunca hep olur!»

«Şu kıssa (ve tasavvuf meselesi) için elem lâzımdır. Zira o, asla kalemden hâsıl olmaz!»

«Ârif, marifetten o kadar bahs eder ve bu sahada o kadar koşar ki, neticede marifetler kalmaz ve ârif (kemâle) erer. Bu halde marifetler ârife niyâbet eder. Ârif, marifetleri hatırlamaz bir duruma gelmedikçe marifete ulaşamaz.»

«İlmi ve haberleri öğrenmeyi arzu etmek, ilimden hareket ederek Malum'a ve haberden hareket ederek, hakkında Haber verilen Zat'a varan yaraşır. Ama ilmi, övünmek ve onunla bir rütbe sahibi olup süslenmek ve bu suretle halkın itibarını kazanmak için tahsil eden her gün biraz daha (O'ndan) uzağa düşer ve biraz daha fazla hicrana dûçâr olur».

«Dünyanın ne kadar değeri vardır ki, bir kimse onu terk etmede bir kâr tasavvur edebilsin?»

«Bir kimsenin Hakk'ı bilip sevmemesi imkansız! Sevgisiz bir bilgi değersizdir!»

«Nehir suları akarken, nasıl ses geldiğini işitiyorsunuz. Sular denize ulaşınca sâkinleşir. Suların katılmasından ve ayrılmasından deniz ne artar, ne de eksilir.»

«O'nun öyle kulları var ki, eğer dünyada bir an O'ndan perdelenseler yok olup giderler ve yok olan nasıl ibadet edebilir?»

«Allah'ı bilenin dili, Hakk'ı zikr etmekten gayri bir şey için açılmaz. Ârifin yapması lâzım gelen asgarî şey mal ve mülkten uzak durmaktır. Hak şudur ki, eğer O'nun dostluğu uğruna iki cihanı feda etsen, henüz fazla bir şey yapmış olmazsın.»

«Ârifin sevabı Hak'dan Hakk'a olur (O, Hak'tan Hak'la sevap alır.)»

«Ârifler iyân'da mekân ararlar, ayn'da esere kâil olmazlar. Eğer Arştan Arz'a kadar bir çok zürriyetleri, sayısız tebaası ve nesli ile birlikte yüzbin Âdem, Cebrâil ve Mikâil (a.s.) gibi yüzbin mukarreb melek bulunup yokluk sahasından gelip ârifin gönlünün bir köşesine kurulsalar, Hakk'a dair marifetin vücudu yanında onları mevcut olarak tasavvur etmez, geliş ve gidişlerinden haberi olmaz. Aksi halde ârif, ârif değil, iddiacı biri olur.»

«Ârif Ma'rufu görür, âlim de âlimle oturur. Âlim «Bakalım ben ne yaparım», der. Ârif «Görelim o neyler», der. Hak dostu olanların nezdinde Cennetin hatırı sayılır bir değeri yoktur. Buna rağmen sevenler sevgiyle hicrandadır. O zümre kârdadır ki, ister uyumuş, ister uyanık olsun daima tâlib ve matlubtur, kendi sevgilerini ve alacaklarını bir yana bırakıp Hakk'ın müşahedesinde mağlub bir hale gelmişler. Zirâ âşık için aşkını görmek zarardır, alacaklının yüzüne, menfaat karşılığında bakmak sevgi yolunda azgınlıktır.»

«Allah, evliyasının kalbine muttali oldu. Bunlardan bazılarının, (saf) marifeti taşıyamayacağını gördüğünden onları ibadetiyle meşgul etti.»

«Mücâhedeyle itaat altına alınmış ve müşâhedeyle eğilmiş Hakk'ın beygirlerinden başkası Hakk'ın ihsanını taşıyamaz.»

«Keşke halk kendini tanıyabilseydi! Çünkü marifetleri kendilerini tanımalarıyla tamam olur.»

«Yer ve gökte Hak'tan başka birini görmeyeceğin bir an yakalamak içi çabala!» Yani bu suretle o bir nefesle tüm ömrünü iyileştirebilirsin.

«Bir kimsenin Hakk'ı sevmesinin alâmeti, kendisine şu üç meziyetin verilmiş olmasıdır: Deniz gibi cömertlik, güneş gibi bir şefkat, yer gibi tevazû.»

«Hacılar kalıbla Ka'be'nin çevresini tavaf edip bekâ ister, mahabbet ehli kalb ile Arş'ın etrafını tavaf edip likâ ister!»

«İlimler arasında ulemânın bilmediği bir ilim, zühd çeşitleri arasında zâhidlerin tanımadıkları bir zühd vardır.»

«**O, birini dost seçerse»** (bk: Taha, 41) işkence etmesi için Firavn'ı ona musallat eder.»

«Bütün şu konuşmalar, uğraşmalar, hayhuylar ve coşup taşmalar perdenin dışındadır. Perdenin iç tarafında sadece sükûn, sükût, huzur ve heybet vardır.»

«Bu cüret o kadar fazladır ki, hoca Hakk'ın huzurundan gâib olup kendine âşık olmuştur. Huzur hâsıl olunca, konuşmaya ne mahal var?»

«İyilerle sohbet iyi, iyi işten iyidir; kötülerle sohbet, kötü işten kötüdür.»

«Kendi fiilini değil, Ulu ve Yüce Allah'ın lûtfunu görerek her işi mücâhedede yapmak lâzımdır. (Her işi mücâhedede yaparsan kendi fiilini değil, Allah'ın lûtfunu görürsün)»

«Aziz ve Celil Allah'ı tanıyanın, dileğini O'na arz etmeye ihtiyacı yoktur, olamaz da. O'nu tanımıyan, âriflerin sözünü idrak edemez.»

«Ârifin su içtiği çeşme hiç bulanmaz ve ona ulaşan her bulanıklık durulur.»

«Ateş, Allah'ı tanımıyanlar için azabtır, ama ârif-i billah olanlar da ateş için azabtır.»

«Bir insan için herşey iki adımda hâsıl olur: Bir adımı nefsin hazları üzerine, diğerini Hakk'ın fermanı üzerine kor. O bir ayağı kaldırır, bu bir ayağı yerinde tutar, (işte o kadar!)»

«Heva ve hevesi terk etmenin lüzumuna kani olan Hakk'a erer.»

«Hakk'a yakın olan, her şeyde ve her yerde O'nunla bulunur, zira hak Tealâ her yerdedir ve her şey Hakk'ındır.»

«Her kim Hakk'a ârif ise câhildir. Her kim Hak hakkında câhil ise âriftir.»

«Ârif tayyar, zâhid seyyardır; biri uçar, öbürü yürür.»

«Allah hakkında marifet sahibi olan, ateşe azab çektirir; ateş Allah'ı bilemeyene azab çektirir. Her kim Allah'ı tanırsa Cennetin sevabı olur, Cennet de onun vebali«»

«Ârif, vuslattan başka hiç bir şeye sevinmez.»

«Âriflerin iki yüzlülüğü, müridlerin samimiyetinden daha üstündür.»

«İbrahim, Musa ve İsa'nın (a.s.) : «Allahım! Bizi Muhammed ümmetinden kıl, dedikleri rivayet edilir. Sen zannediyor musun ki, azıcık bir riyaset elde etmek uğrunda (Hakk'ın huzurunda) rüsvay olmayı arzu ettiler. Hâşâ ve kellâ! Tersine onlar bu ümmet içinde öyle şahsiyetler görmüşlerdir ki, bunların ayakları yerin dibinde olduğu halde başları a'lây-ı illiyini aşmış ve onlar da bu arada kaybolup gitmişlerdir.»

«Dereceleri farklı olmakla beraber, evliyanın nasibleri dört isimden kaynaklanır. Velilerden her zümre Ulu ve Yüce Allah'ın isimlerinden bir isimle kâimdir. Bu da Allah'ın : **«Evvel, âhir, zâhir, bâtın O'dur»** (Hadid/3) sözüdür. Bu isimlerin içinde zâhirden en fazla pay alanlar onun kudretinin zâhirdeki acâib ve garâib tezahürlerine bakarlar. Bu isimlerin içinde bâtından daha ziyade nasib alanlar, envâr ve esrâr nevinden olmak üzere cereyan eden şeylere daha fazla nazar ederler. Bu isimler içinde, daha ziyade Evvel'den haz alanlar, ezelde cereyan etmiş bulunan hususlarla meşgul olurlar. Bu isimler içinde daha ziyade âhir'den nasib alanlar, «Acaba ne olacak», diye istikbâle bağlı olan şeylerle meşgul olurlar. Bundan, herkesin takâtı kadar bir keşfi bulunur. (İdaresini, Allah'ın üstlendiği kulları müstesnadır.)»

«Cümle halkın sahib olduğu devletler kapınıza havale edilse buna güvenmeyiniz. Tüm devletsizlikler yolunuza konsa, ümitsiz olmayınız. Zira Ulu ve Yüce Allah'ın işi: **«Kün Feyekün»** (Bakara/117) **Allah bir şeyi diledi mi ona, «Ol», der o da hemen «oluverir»** iledir. Her kim kendine bakıp, ibadetini ihlâslı görür, keşf safasından bir hesab tutabilir ve nefslerin en çirkefi olarak kendi nefsini görmezse, hiç bir hesapta onun yeri yoktur.»

«Fazla arzu ile gönlünü öldüreni lânet kefenine sarıp nedamet toprağına gömerler. Arzulardan vazgeçme hali ile nefsini öldüreni, rahmet kefenine sarıp selâmet zeminine gömerler.»

«Hakka eren, sırf (şar'î ahkâma) hürmeti muhafaza ettiği için ermiştir; yolda kalan, sırf hürmeti terk ettiği için geri kalmıştır.»

«Şu tasavvufî hayat asla taleble ele geçmez, ama onu ancak taleb edenler elegeçirilirler.»

«Bir mürid nara atıp hâyhuy etti mi havuz olur, sükût edince inci dolu bir deryâ olur.»

«Ya olduğun gibi görün veya göründüğün gibi ol!»

«Ulu ve Yüce Allah bir kimsenin sevabını (ve amelinin mükâfatını) yarına bırakırsa, o kimse bugün ibadet etmemiştir. Çünkü her nefesin sevabı mücahededen derhal hasıl olur.»

«İlim gaddârlık, marifet hilebâzlık ve müşâhede perdedir. İmdi aradığın şeyi ne zaman bulacaksın?»

«Kalblerin kabzı, nefslerin bastıdır. Kalblerin bastı da nefslerin kabzıdır. Biri tutulunca öbürü açılır.»

«İlimde hayat, marifette rahat, zikirde zevk (ve mânevî rızk) vardır.»

«Şevk, âşıkların hüküm sürdükleri bir saraydır. Bu sarayda fırkat siyasetinden bir taht (ve bir idam sehpası) kurulmuş, hicran korkusundan bir kılıç çekilmiş, vuslat nergisinden de recânın eline bir dal verilmiştir. Bahis konusu kılıçla, her nefeste bin başı yerinden koparmaktadırlar.»

«Aradan yedi bin sene geçti, o nergis hâlâ o kadar ter u tazedir ki, hiç bir emel eli ona ulaşmamıştır.»

«Marifet, halkın bütün hareket ve sükûn hallerinin Hakla olduğunu bilmektir.»

«Tevekkül, hayatı bir güne ircâ edip (zihindeki) yarın fikrini silip süpürmektir.»

«Çok zikir, adedi fazla olan zikir değildir. Gafletsiz olarak huzurla olan zikirdir.»

«Mahabbet, dünyayı ve âhireti sevmemendir. (Mahabbet senden olanı az, Hak'tan olanı çok görmendir.)»

«(Mücerred tevhid) müstesna, geri kalan yerlerde ulemanın ihtilâfı rahmettir.»

«Açlık, öyle bir buluttur ki, hikmet yağmurundan başka bir şey yağdırmaz.»

«Halkın Hak'tan en uzak olanı, ona en fazla işarette bulunandır.»

«Halkın Hakk'a en yakını, en fazla halkın yükünü çeken ve huyu hoş olandır.»

«Nefsi unutmak Hakk'ı yâdetmektir. Her kim Hakk'ı Hakla tanırsa zinde olur. Her kim Hakk'ı nefsle tanırsa fâni olur. (Zira nefsini tanıyan Rabbını bilir.)»

«Ârifin kalbi, tertemiz camdan yapılmış bir fanusun içindeki meşale gibidir. Bütün melekûtü o aydınlatır, onun karanlıktan ne korkusu vardır?»

«Halkın helâki iki şeydedir: Biri, halka hürmet etmemek diğeri Hakk'a minnet etmemek!»

«Farz nedir, sünnet nedir? sorusuna cevaben:

— Fariza, sohbet-ı Mevlâ; sünnet Terk-i dünyâdır, dedi.

Naklederler ki, sefere çıkmak üzere olan bir mürid Şeyhe:

— Bana tavsiyede bulun, deyince Şeyh demiş ki:

— Sana üç haslet tavsiye ediyorum: Kötü huylu biriyle sohbet ettiğinde, onun kötü huyunu senin iyi huyun olarak kabul et ki, selâmet ve âfiyetle yaşayabilesin. Biri sana ikramda bulundu mu, önce Allah'a sonra o şahsa teşekkür et. Zira onun kalbini senin için şefkatlı kılan Hakdır. Başın belâya girdi mi, hemen aczini itiraf edip imdad iste. Zira aksi halde sen sabredemezsin, Hakk da hiç aldırmaz!

Zühdden sorulunca dedi ki: «Zühdün bir kıymeti yoktur. Ben zühdde üç gün bulundum. İlk gün dünyaya, ikinci gün ahirete, üçüncü gün Allah'tan gayri her şeye karşı zâhid oldum. O vakit hâtiften:

— Ey Bayezid! Sen bize tâkât getiremezsin, diye ses geldi. Ben:

— Benim muradım işte budur, deyince kulağıma:

— Buldun! Buldun! diye nidâ geldi.

— O'ndan razı olmamdaki kemâl o hadde ulaşmıştır ki, eğer bir kulunu A'lây-ı illiyyine çıkarsa, beni de yine ebedî olarak esfel-i sâfiline atsa, ben Allah'tan, o kuldan daha çok razı olurum.

«Kul, kemâl mertebesine ne zaman erer», sorusuna şu cevabı verdi:

— Nefsinin kusurunu görüp halktan himmet beklemediği vakit, Hak onu himmeti kadar ve nefsinden uzaklaşması nisbetinde kendine yaklaştırır.»

«Bize zühd ve ibadet emr ediyorsun, ama kendin fazla âbid ve zâhid değilsin», denilince, bir nâra atıp:

— Zühd ve ibadet, benden (korkup) paramparça olmuşlardır, dedi.

«Hakka giden yol nasıldır? Ona nasıl ulaşılır?» sorusunu:

— Sen yoldan kalktın mı, Hakka erersin, diye cevapladı. (Bu yolda kendin kendine engelsin.)

«Hakka neyle ulaşılır?» sorusuna:

— **«Körlük, sağırlık ve dilsizlikle»** (Bakara/18) diye cevap verdi.

«Bir çok pirlerin sözlerini işitiyoruz, bunlardan hiçbiri senin sözünden daha çok tesir etmiyor», diyenlere dedi ki:

— Onlar muamele safâsı deryâsında konuşuyorlar, bense sünnet safâsı deryâsında konuşuyorum. Onlar karışık söz söylüyorlar, bense hâlis söz söylüyorum, karışık olan karışığı temizlemez. Onlar:

— Sen ve biz, diyorlar. Bizse:

— (Yâ İlâhî! Yalnız) sen! sen! diyoruz.

Nasihat isteyen birine:

— Kaldır başını semâya bak, dedi. Adam semaya bakınca:

— Biliyor musun bunu kim yarattı? dedi. Adam:

— Evet, biliyorum, dedi. Bayezid:

— Bunu yaratan zat, nerede olursan ol, seni gözetlemektedir. Ondan sakın, dedi.

«Şu tâlibler hiç seyahat etmiyorlar», diyen birine dedi ki:

— Çünkü matlûb olan misâfir değil, mukimdir. Sefer ederek mukimi taleb etmek saçmadır!

Kimle sohbet edelim?» diye soranlara dedi ki:

— Hastalandığın zaman seni ziyarete gelen, kabahat işlediğin vakit nedametini kabul eden ve Hakk'ın sende var, diye bildiği hiç bir şeyi kendisinden gizlemediğin kimse ile.»

«Niçin teheccüd namazı kılmıyorsun?» diyen birine:

— Benim için namazdan vazgeçme söz konusu olmaz. Lâkin ben melekûtün çevresinde dolaşıyorum, nerede bir düşkün görürsem, elinden tutuyorum, dedi. Bu sözle, ben iç âlemde amel ediyorum, demek istedi.

«Ârifin en büyük alâmeti nedir?» diyenlere dedi ki:

— Şudur: Ârif oturup seninle yemek yer ama senden kaçar, senden satın alıp yine sana satar, (bu esnada) kalbi, gece boyu kudsiyet hareminde üns yaptığına konulmuş bir halde bulnur.

«Ârif, rüyasında Ulu ve Yüce Allah'tan başkasını görmez, O'ndan başkasına muvafakat etmez ve sırrını açmaz. (Ârifin fikri neyse zikri de odur.)»

«Emr-i bi ma'rûf Nehy-i min-münker» den sorulunca, dedi ki:

— Öyle bir vilâyette bulununuz ki, orada Ma'rufu emr ve münkeri nehy diye bir şey olmasın. Zira bu iki husus halk vilâyetinde (ve maddî âlemde) vardır. Hazret-i vahdette ne iyiyi emr vardır, ne de kötüden nehy!

«Kişi, marifetin hakikatına ermiş olduğunu ne zaman bilir?» diyenlere şu cevabı verdi:

— Hakk'ın gözetimi altında fâni olup, nefs olmaksızın Hakk'ın sevgisinde bâki olduğu vakit. İşte o, bu durumda: «Bâkî olan fâni», «fânî olan bâkî», «diri olan bir ölü», «ölü olan bir diri», «keşfi açık bir perdeli», «perdeli bir keşfi açık» olur.

Sehl b. Abdullah (r.a.) marifet hakkında konuşuyor, diyenlere:

— Çünkü Sehl, denizin kenarına gidip, burada girdaba düşmüştür, dedi. Sonra:

«Ey Şeyh! Denizde gark olmuş bulunanın hali nice olur.» denilince de:

— Halkı görme halinin veya iki cihan kaygısının bahis konusu olduğu bir yerde, lakırdı sergisi dürülür. (Orada Hak'tan söz edilmez.) Çünkü Allah'ı tanıyanın dili lâl olur, dedi.

«Dervişlik nedir?» diyenlere:

— Bir kimsenin, gönlünün bir köşesinde ayağı bir defineye düşer, onu âhiret rüsvaylığına çağırırlar ve kimse burada «mahabbet» dedikleri bir cevher bulur, işte bu cevheri bulan derviştir, dedi.

«Kişi ne zaman Allah'a erer?» diyenlere, dedi ki:

— Ey miskin! Hiç Allah'a ermek diye bir şey olur mu?

«Bulduğunu neyle buldun?» diyenlere dedi ki:

— Dünya sebeplerini topladım, kanaat zincirine bağlayıp doğruluk mancınığına koydum, ümitsizlik (ve kimseden bir şey beklememe) denizine fırlattım!

Sordular:

— Kaç yaşındasın?

— Dört.

— Nasıl olur?

— Şöyle: Yetmiş yıl dünya perdelerinde (ve maddî hicablar arasında) bulundum. Ama dört senedir ki, onu görüyorum, nasıl gördüğümü de sorma gitsin! (Çünkü anlatılamaz!) Perdeli geçen zaman ömürden sayılmaz ki!

Ahmed b. Hadraveyh, Şeyhe:

— Tevbenin nihayetine ulaşamıyorum, deyince, dedi ki:

— Tevbenin nihayetinin bir izzeti vardır ve izzet Hakk'ın sıfatıdır. Bir mahluk bunu nasıl elde edebilir?

Namazdan sorulunca, dedi ki:

— Namaz dâimîdir, (mâsivâdan) kesilmeden de dâimî olmaz. (Asıl namaz, salât-ı dâimdir.)

«Allah'a giden yol nasıldır?» sorusuna şu cevabı verdi:

— Yoldan gâib ol Allah'a vâsıl olursun.

«Neden açlığı methusenâ ediyorsun?» diyenlere:

— Çünkü dedi, eğer Firavn aç olsaydı, «**Ey büyük Rabbınız benim**», (Naziat/25) demezdi.

«Kibirli kişi, asla marifetin kokusunu koklayamaz.» «Kibrin alâmeti nedir?» denilince:

— Onsekizbin âlemde, kişinin kendi nefsinden daha iğrenç bir nefs görmesidir, dedi.

Dediler ki:

— Su üzerinde yürüyormuşsun!

— (Öyle ama) Bir çöp de su üstünde yüzer.

— Havada uçuyormuşsun!

— Kuş da havada uçar.

— Bir gecede Kabe'ye gidip geliyormuşsun!

— Bir cadı da bir gece Hindistan'dan Demâvend'e gidiyor. (Önemli mi ki, bu gibi kerametler!)

— O halde erlerin işi nedir?

— Ulu ve Yüce Allah'tan başka hiç bir kimseye gönül bağlamamak!

— Mücâhedelerde ve çile çekerken halin nasıldı?

— Onaltı yıl mihrabta ve (kûşe-i inzivâda) bulundum, kendimi hep âdet gören (ve Hakk'ın huzuruna çıkamayan) bir kadın gibi gördüm.

«Dünyayı üç talâkla boşadım. «Teke, tek olarak gittim. Hazret'in huzurunda durdum ve:

— Yâ Rab! Senden başka kimsem yok. Sen benim olunca her şey benim olur, dedim. Samimiyetimi bildiği için, bana ilk lûtfu, nefs dikenini önümden kaldırmak oldu.

«Hak Tealâ'nın emri var, nehyi var. Buyruklarını tutanlar hil'atlar giyer ve bu hil'atlarla meşgul olurlar. Ben ise; O'ndan, O'ndan başkasını istemedim.

«Onu o kadar çok zikrettim ki, cümle âlem de onu zikr etti. Zikr ede ede öyle bir yere vardım ki, benim zikrim O'nun zikri oldu. Sonra O'nun marifeti bana hücüm edip beni yok etti; bir kere daha yüklendi ve beni ihya etti!»

«Onu sevdiğimi sanıyordum, dikkat edince, gördüm ki O'nun beni sevmesi daha önce imiş!»

«Herkes amel denizinde boğulmuş, bense iyilik ve lûtuf denizinde boğuldum.» (Yani diğerleri kendi riyazetlerini gördüler, bense Hakk'ın inâyetini gördüm.)

«Ulema, ilmi ölülerden almıştır, bizse ilmi, hiç ölmeyen bir Diri'den aldık.»

«Herkes Hakk'a söz söyler, bense Hak'tan söylerim.»

«Şüphesiz ki, ilme tâbi olmaktan, yani zâhir ilminin talimâtına uymaktan daha zor bir şey yoktur.»

«Nefse: «Hadi Allah'a gidelim», dedim, «olur», demedi. Bu yüzden onu bırakıp ben Hazret'e yalnız gittim.»

«Kalbimi semaya götürdüler, bütün melekûtün çevresini dolaşıp geri döndü. Kalbime sordum:

— Ne getirdin oradan?

— Mahabbet ve rıza! Zira padişah, bu ikisiydi.

— Hakkı, O'nun ilmiyle bilince (kendime hitaben) : «Eğer senin için, O herşeye karşı kâfi değilse, hiç bir şey sana kâfi değildir», dedim.

«Uzuvlarımı hizmete soktuğumdan beri, ne zaman bir uzvum tenbellik yapsa, onu koyup diğer uzvu hizmetle meşgul ederdim. Bayezid, Bayezid olana kadar iş böyle sürüp gitti!»

«Bedenime en ağır gelen ceza nedir, bilmek istedim! Gafletten daha beter hiç bir şey görmedim. Erlere, bir zerre gafletin ettiğini Cehennemin ateşi etmez!»

«Yıllardır ki, namaz kılıyordum; her namaz kılışımda, nefsim hakkındaki inancım şu idi:

«Ben, zünnarını kesmek isteyen bir mecûsîyim!»

«Kadınların işi bizden daha iyidir. Zira her ay, pak olmama hali için gusül yapıyorlar. Bizse, ömür boyu paklıkta gusül yapmış değiliz ve eğer bütün ömür boyu Bayezid'den bahis konusu bu cümle sahîh ve yerinde olarak zuhûr etse, korkulacak hiç bir şey yoktur!»

«Yarın Arasât meydanında: «Niçin yaptın?» demelerinden çok: «Niçin yapmadın?» demelerini arzu ederim.» Yani, O'nun uğrunda ne yapsam benim benliğim olur. Benlik ise şirk olup günahların en beteridir. Meğer ki, ben arada olmadan, üzerimde bir taat cereyân etmiş ola.»

«Allah Tealâ, halkın esrârına vâkıftır, Bayezid'inki hâriç hangi sırra baksa, boş görür. Bayezid'in sırrını (ve gönlünü), benlikle (veya kendisiyle) dolu olarak görür!»

«Kâfidir o zat ki, bize yakındır ve bizden uzaktır, kâfidir o zat ki, bize uzaktır ama bize yakındır!»

«Rüyada gördüm ki, Hak Tealâ'dan, tevhidden başka bir şey istiyorum. Uyanınca, dedim ki: Ya Rab! Tevhidden öte bir şey istemiyorum!»

«Şânı Ulu ve Yüce Allah'ı rüyada gördüm:» Bana:

— Ey Bayezid! Dile benden dileğini, dedi.

— Sen neyi diliyorsan onu diliyorum, dedim. Dedi ki:

— Ben seninim, nitekim sen de benimsin.

Rüyada gördüğüm Hak Tealâ'ya:

— Sana nasıl gelebildirim?, diye sordum.

— Nefsini bıraktın mı, bana ermiş olursun, dedi.

«Halk, zannediyor ki, ben onlardan biriyim, eğer benim gayb âlemindeki sıfatımı görseler, mahv olurlardı!»

«Benim meselim, ne derinliği, ne de başı ve sonu görünmeyen bir denizin meseline benzer.»

Biri sordu:

— Arş nedir? Bayezid cevap verdi:

— Benim!

— Kürsi nedir? Şeyh:

— Benim!

— Peki Levh ve Kalem nedir? Şeyh:

— O da benim!

— İzzet ve Celâl sahibi Allah'ın İbrahim, Musa ve Muhammed'e (a.s.) bedel ve denk olan kulları vardır! Şeyh:

— Onlar hep benim!

— İzzet ve Celâl sahibi Allah'ın Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve 'Azrâil'e (a.s.) denk olan kulları vardır, derler. Şeyh:

— Onlar da hep benim!

Bunun üzerine soru soran adam sustu. O vakit Bayezid dedi ki:

— Her kim Hakta mahvolursa, var olan her şeyin hakikatına erer, (var olan) hep Haktır. Eğer o kimse mevcut olmasa da, kendisini tümüyle Hak olarak görse bunda şaşılacak bir şey yoktur. Vesselâm!

Şeyh Bayezid'in (r.a.) Mirâcı:

Şeyh buyurur ki:

«Hakk'a, yakîn gözüyle nazar ettim. Bunun üzerine beni, bütün varlıklardan müstağni olma derecesine ulaştırdı; kendi nuruyla nurlandırdı, bana bir takım acâib şeyler ve sırlar âşikâr kıldı. Kendi azamet ve hüviyetini üzerimde izhâr etti. Ben, Hak'tan kendime nazar ettim. Sıfatlarım üzerinde düşündüm taşındım. Hakk'ın nuru yanında benim nurum karanlıktan başka bir şey değildi. Hakk'ın azameti yanında benim azametim hakîrliğin tâ kendisiydi. Hakk'ın izzeti yanında benim izzetim yok olup gitmişti. Orası hep safâ, burası hep kederdi, biri duru, öbürü bulanıktı.

Tekrar nazar edince, kendi mevcudiyetimi O'nun nurunda gördüm, izzetimi O'nun izzet ve azametinde bildim. Her ne yaptımsa, O'nun kudretiyle yapabildim; O'nun nuru, kalbimde ışıldadı, bedendeki gözüm ne bulduysa O'ndan buldu.

İnsaf ve hakikat gözüyle baktım, tüm perestişler Hak'dandı, benden değildi. Halbuki önceleri, O'na ben tapıyorum, sanırdım. Yâ Rab! Bu ne hal! dedim. «O, hep benim, benden gayrısı değil», buyurdu. Yani fiilleri doğrudan icrâ eden sensin ama (onları) takdir edip sana nasib eden benim. Benim tevkifim yüz göstermezse, ne senden, ne de taatından hiç bir şey husûle gelmez.

Sonra arada vâsıta görmemek ve kendimi görmemek için gözümü dikti. Sonra nazarı, işin aslına ve kendi hüviyetine tevcih etti. Beni, kendi varlığımdan yok etti, kendi bekâsıyle bâkî ve azîz kıldı. Kendi benliğimi, varlığımdan gelen bir engel olmaksızın bana gösterdi. Şüphesiz bir şekilde Hak bana çok hakikat ihsan etti. Hakk'a Hak'la nazar ettim. Hakk'ı hakikatla gördüm. Burada bir makâm edinip rahata kavuştum, tecessüs kulağını kapattım; niyaz dilini muradsızlık emeline çektim; kesbî ilmi terk ettim. Nefs-i emmâreden gelen engellemeleri ortadan kaldırdım. Bir müddet âletsiz ve uzuvsuz olarak karâr kıldım. Usul yolundan, fuzulî ve lüzumsuz şeyleri Tevfik eliyle silip süpürdüm. O vakit, Hakk'ın bahşişleri üzerime geldi. Bana ezelî bir ilim verdi. Lûtfundan muradım için bir lisan verdi: Gözümü, nurundan yarattı. Bunun üzerine bütün varlıkları Hak'la gördüm. Lûtuf diliyle Hakk'a niyaz edip ve Hakk'ın ilminden bir bilgi elde ederek O'nun nuruyla O'na nazar ettim. O zaman:

— Ey Bayezid! Hep'siz Hep'sin, hiç olan külsün, âletsiz (ve uzuvsuz olarak uzuv ve) aletlisin, buyurdu. Dedim ki:

— Ya Rab! Ben buna kanmam, kendi varlığımla senin varlığından müstağni olmam; senin, «Benim benim» olman, benim «Sensiz kendimin» olmamdan daha iyidir. Sana seninle hitab etmem, sensiz olarak kendi benliğimle senin semtinde olmamdan daha iyidir.

Buyurdu ki:

— Şimdi şeriata kulak ver, nezdimizde çabalarına teşekkür edilsin, istersen, ayağını emir ve nehiy hududundan öteye atma. Dedim ki:

— Muradım (sen) olduğundan ve kalbimde yakîn bulunduğundan, eğer sen «kendinden (kendine)» teşekkür edersen, kula teşekkür etmenden daha iyidir. Eğer kötülersen, kusur ve noksandan münezzehsin. Bana:

— Kimden öğrendin bunu? dedi.

— Bunu soran, sorulandan daha iyi bilir; çünkü hem mürid, hem murâd, hem icabet olunan, hem de icâbet edendir, dedim. Sırrımın safâsını görünce, kalbime: «Hak razı», nidâsını duyurdu. Üzerime hoşnudluk hattını çekti, beni nurlandırdı. Nefsin karanlığından ve beşeriyetin bulanıklığından arındırdı. O vakit anladım ki O'nunla diriyim. O'nun lûtfundan olan neşe sergisini kalbe seriverdim!

Buyurdu ki:

— Her ne dilersen dile!

— Seni isterim, zira sen lûtuftan daha üstünsün, keremden daha ulusun; senden, seninle kanaat ederim. Sen benim olunca, lûtuf ve kerem beraatını dürerim, beni kendinden menetme, senden gay-

rı olan şeyleri önüme getirme, dedim. Bir müddet bana cevap vermedi. Sonra lûtuf tâcını başımın ucuna koyup bana dedi ki:

— Hak söylüyor ve hakikatı arıyorsun, o yüzden de Hakk'ı gördün ve Hakk'ı dinledin! Dedim ki:

— Eğer gördüysem seninle, gördüm, eğer dinlediysem seninle dinledim, ilk önce sen dinledin, sonra ben. Bunu deyip O'na hamdü senâlar ettim. Hiç şüpheye mahal kalmayacak şekilde bana Zât-ı Kibriyâ'dan kanat verdi. Bu suretle onun izzet meydanlarında uçuyor ve sanatındaki hârikaları seyrediyordum. Za'fımı bilip niyazımı ve ihtiyacımı görünce beni kendi kuvvetiyle kuvvetlendirdi, zinetiyle süsledi, lütuf tâcını başımın üstüne koydu. Tevhid sarayının kapısını bana açtı. Sıfatlarımın O'nun sıfatlarına ulaştığına vâkıf olduğum zaman, bana kendi Hazret'inden bir ad verdi. Kendi zatıyle şereflendirdi, teklik tecelli etti, ikilik ortadan kalktı ve buyurdu:

— Senin rızan, bizim rızamızdır, sözün âlâyiş kabul etmez, sendeki benliğimi kimse üzerinden kaldıramaz. Sonra bana kıskançlık yarasının acısını tattırdı, beni tekrar ihya etti. İmtihan fırınından hâlis olarak çıktım. En sonunda buyurdu:

— «Mülk kimin?» (Gâfir/16)

— Senin.

— «Hüküm kimin?»

— Senin.

— «Peki tercih kimin?»

— O da senin.

— Söz, bidayette dinlediğinin aynısı olunca, bana göstermek istedi ki; «Eğer benim ezelî rahmetim olmasaydı, kat'iyen halk rahat yüzü görmezdi ve eğer mahabbet olmasaydı, tahribkâr kudret âlemdeki her şeyi altüst ederdi!»

Sonra kahhârlık nazarı ve cebbârlık vâsıtasıyle bana baktı. O vakit bir daha kimse benden eser görmedi, kendi mestliğimi bütün vâdilere fırlatıp, bedendeki kıskançlık ateşini bütün potalarda eritip, arayış atını fezaya doludizgin salınca, ihtiyaç ve fakrdan daha iyi bir av, za'f ve aczden daha iyi bir şey, sükûttan daha ışıklı bir çerağ görmedim ve sözsüzlükten daha iyi bir söz işitmedim. Sükût sarayının sâkini oldum, sabır önlüğünü giydim. Derken en sonunda iş bir noktaya geldi ki, zâhir ve bâtın, beni beşeriyet illetinden hâli gördü, kapkaranlık sinemde, menfezlerden bir menfez açtı, bana tecrid ve Tevhidden bir dil ihsan etti. İster istemez şimdi dilim samedânî bir lütûftan ve rabbânî bir nurdandır. Gözüm de ilâhî sanattandır. Onun medediyle konuşuyor ve O'nun kuvvetiyle tutuyorum. Onunla diri olduğum için hiç ölmüyorum. Bu makama vâsıl olduğumdan, işaretim ezelî, ibadetim ebedîdir. Lisanım tevhid lisanıdır. Ruhum,

tecrid ruhudur, kendimden konuşmuyorum ki, muhaddis olayım veya kendimle konuşmuyorum ki vâiz olayım. Dili, dilediği biçimde o dönderiyor ve ben arada sadece bir tercümanım. Hakikatte konuşan ben değil, O'dur. Şimdi beni ulu kılıp dedi ki:

— Halk seni görmek istiyor. Dedim ki:

— Ama ben onları görmek istemiyorum ki! Eğer beni halkın önüne çıkarmayı arzu ediyorsan, ben sana muhalefet etmem. Ama beni vahdâniyetine büründürürsün, tâ ki, halk beni görünce, sanata bakıp sanatkârı, arada ben olmaksızın görmüş olsun. İşte bu muradı bana verip lûtuf tâcını başımın üzerine koydu, beşeriyet makâmının ötesine geçirdi. Sonra bana:

— Hadi, halkımın önüne çık! dedi. Bunun üzerine Hazret'ten (ve İlâhî huzurdan) bir adım dışarı attım. Daha ilk adımda ayağım sürçtü. O vakit: Şöyle bir nidâ işittim:

— Dostumu geri getiriniz, çünkü bensiz edemez ve benden başkasına giden yolu bilmez!

Bayezid sözüne şöyle devam ediyor: «Vahdâniyete erince, ilk anda tevhide nazar ettim. Yıllarca bu vâdide anlayış adımlarıyla koştum. Nihayet bir kuş oluverdim. Bu kuşun gözü teklikten, kanadı süreklilikten olup keyfiyet havasında uçuyordu. Mahlukâttan gâib olunca:

— Hâlık'a vâsıl oldum, dedim. Sonra başımı Rubûbiyet vâdisine çevirdim. Öyle bir kadeh içtim ki, tâ ebediyete kadar onun zikrine olan susamışlığa hiç kanmadım. Sonra otuzbin sene onun vahdâniyet fezasında uçtum. Diğer otuzbin sene Ulûhiyet ve diğer otuzbin sene Ferdâniyet semasında uçtum. Doksanbin sene tamam olunca Bayezid'i (hakiki Bayezid olarak) gördüm ve her ne gördümse, hepsi ben idim. Sonra dörtbin sene çölü katedip sonuna vardım. Dikkatle bakınca, kendimi Nebilerin ilk derecesinde gördüm. O sonsuzlukta o kadar gittim ki, bu derecenin yukarısına kat'iyen hiç bir kimse ulaşmamıştır ve bundan yüksek bir makam da yoktur, dedim. Dikkat edince, başımı, bir nebinin ayağı altında gördüm. Bu suretle malum oldu ki, evliyanın son hali, enbiyanın başlangıç halidir ve Nebilerin son hallerinin sınırı yoktur.

Sonra ruhum, bütün melekûtü geçti, ona, Cenneti ve Cehennemi gösterdiler, hiç iltifat göstermedi; önüne çıkan hiç bir şeye tâkatı yoktu, karşılaştığı her Peygamber'in ruhuna mutlaka selâm veriyordu. Mustafâ'nın (a.s.) ruhuna varınca, orada yüzbin ummana benzeyen nihayetsiz bir ateş ve binlerce nurdan perde gördü. Şayet ben

bu ummanlardan ilkine bir adım atsaydım, tutuşup yanar ve (kül olup) kendimi rüzgara verirdim. Heybet ve dehşetten öylesine hayretlere düşerdim ki, mutlaka bir hiç olurdum. Muhammed'in (a.s.) çadırının ipini görmeyi, ne kadar istersem isteyeyim, Muhammed'e vâsıl olmaya cesaret edemezdim. Bununla beraber Hakk'a vâsıl oldum. Yani (Bayezid demek ister ki) herkes kendi miktarınca Allah Tealâ'ya vâsıl olabilir. Zira Hak küll ile yani herkesledir. Muhammed'se, önlerde özel bir (harim ve) haremdedir. Şübhe yok ki, «Lâ-ilâhe illâllâh» vâdisini katetmeden, «Muhammedün Resûlullah», vâdisine vâsıl olamazsın, Hakikatte ise her iki vâdi de birdir. Nitekim daha evvel:

«Ebu Tûrab'ın müridi Hakk'ı görürdü ama Bayezid'i görme tâkatına mâlik olamadı», sözüyle bu hususu anlatmıştım. Sonra Bayezid:

— İlâhi! Her ne gördümse, o tümüyle bendim. Benim benliğimle benim için sana yol yoktur, kendi benliğine benim için geçit yoktur. Şimdi benim ne yapmam lazım? deyince, ferman geldi:

— Senin senliğinden kurtulman, dostumuz Arab Muhammed'e (Rahman'ın salavatı üzerine olsun) tabi olmandadır. Onun ayağının tozunu göze sürme yap ve dâima ona tâbi olma gayretini göster!

Şaşarım o kavme ki, bir zâtın nübüvvete bu kadar ta'zimde bulunduğunu görürler de sonra onun, bu hususa aykırı düşen ve manâsını da bilmedikleri bir sözünü bahis konusu ederler. Şöyle ki, Bayezid'e:

— Yarın Kıyamette bütün âhâli Muhammed'in (a.s.) bayrağı altında olacaklardır, dediler. O da:

— Allah'ın Ulûhiyetine and olsun ki, benim bayrağım Muhammed'in bayrağından (ve Livau'l-hamd denilen Livâ-ı Muhammedîden) ziyadedir. Zira bütün âhâli de Peygamberler de benim bayrağımın altında olacaklardır, demişti. Yani: «Ne semada benliğimin mislini bulurlar ne de yeryüzünde sıfatlarımı bilirler. O yüzden sıfatlarım gaybta gâib olmuşdur.» Bir kimse ki, serapa gayb perdesindedir, ondan söz etmek katıksız bir cahillik ve baştanbaşa tamamiyle gıybettir. Bir kimse böyle olursa, bu kimse nasıl olur da, bu kimse (yani alelâde bir kimse) olur. Daha açıkçası (aslında benliği kalmamış bulunan) bu kimseye Hak dil olur, konuşan da Hak olur.

Bayezid demiştir ki: Bir kimsenin sözü «O, benimle konuşur, benimle işitir, benimle görür» (Kudsî hadisinin mazharı olabilir.) Hiç şüphe yok ki, Hak Bayezid'in lisanıyle söz söyler. Bu da: «Benim bayrağım, Muhammed'in bayrağından daha muazzamdır», ifadesidir. Evet Hakk'ın bayrağı, Muhammed'in bayrağından daha muazzam-

dır! Bir ağaçtan bile: «Şüphesiz ki, ben Allah'ım» (Kasas/30) ifadesinin zuhur etmesi câiz olunca, elbette ki Bayezid'in tabiat ağacından «Sancağım, Muhâmmed'in sancağından daha uludur», «Takdis ederim kendimi! Şanım ne kadar muazzamdır!», ifadesinin zuhur etmesi de câiz olur!

Şeyh Bayezid'in (r.a.) Münâcatları:

— Yâ Rab! Daha ne zamana kadar aramızda benlik-senlik bulunacak? Benliğimi aradan çıkar ki, benliğim seninle olsun, bu sûretle ben de hiç olayım!

— Yâ İlâhî! Seninle olduğum sürece en büyük benim, kendimle olduğum sürece en küçük benim!

— İlâhî! Beni (bendeki) fakirlik ve mahrumiyet sana ulaştırdı. Lûtfun bunu izâle etmesin!

— Rabbim! Bana ne zâhidlik lazım, ne de sofuluk ve ne de âlimlik! Eğer beni bir şeye sahip kılacaksan, zâtının esrârından bir kokuya sahip kıl ve dostlarının derecesine yükselt!

— Sana naz ediyor ve, senden sana varıyorum! Yâ İlâhî! Kalblerde hatıralar olmak üzere senin ilhamın ne hoş! Verdiğin anlayışla gayb âleminin yolunda yürüyüş ne tatlı! Ne muazzamdır o hal ki, halk onu keşf edemez, diller onun vasfını bilmez ve bu kıssa sona ermez!

— Âciz, zayıf ve muhtaç bir kul olarak, Seni sevmemde yadırganacak hiç bir şey yok. Şaşılacak şey şudur ki, Allah, Padişah ve hiç bir şeye muhtaç olmayan bir Ganî iken Sen, beni seviyorsun!

— İlâhi! Şimdi korku içinde bulunduğum halde bu kadar sevinçliyim, eğer emniyete kavuşursam nasıl sevinmem!

Nakledilmiştir ki, Bayezid, yetmiş kere Hazret-i İzzet'in yakınlığını bulmuştu. Her geri dönüşünde zünnar bağlar, sonra da keserdi. Ömrü nihayete erince, mihraba vardı ve zünnarı bağladı, abâsını ters çevirip giydi, külâhını ters olarak başına koydu ve dedi ki:

— İlâhi! Ömür boyu çektiğim çileleri (sana) satmıyorum, gece boyu kıldığım namazları arz etmiyorum. Hayat boyu tuttuğum oruçlardan söz etmiyorum, Kur'an hâtimlerini saymıyorum, yakarış ve yakınlık zamanlarımı da hesaba katmıyorum. Zaten Sen de bilirsin ki, hiç bir şeye dönüp bakmıyorum. Dille izah ettiğim şu husus, ne övünmekten, ne de bahsi geçen şeylere itimad etmekten ileri gelmiyor. Açıkcası şunu izah etmek istiyorum: Her ne yaptımsa, hepsini de iğrenç buluyorum, kendimi böyle gördüğümden şu hil'ati bana sen ihsan ettin ve nazarımda bu tamamiyle hiçtir, bunu da yok farz et. Yetmiş yıl saçını mecûsilikte ağartan bir Türkmenim, bozkırlardan şimdi gelmekteyim, (Puta tapıp) «Tengri Tengri», diyordum.

«Allah Allah», demeyi yeni yeni öğreniyorum. Şu anda zünnarımı kesip adımımı İslâm dairesine atıyorum. Kelime-i Şehadet getirmek için dilimi şimdi harekete geçiriyorum. Senin işin bir sebebe dayanmaz, birini kabul etmen taata ve diğer birini reddetmen günaha bağlı olmaz. Ben, her ne işledimse hebâen mensûrâ sayıyorum. Sen de benden, Hazretine yaraşmayan her ne gördünse üzerine af çizgisini çek, Sen benden günah tozunu yuy ki, ben de taatı tasavvur etme tozunu yuyayım!

Naklederler ki, Şeyh başlangıçta sık sık: «Allah! Allah!» derdi. Can çekişme halinde iken de Allah! diyordu. Sonra:

— Yâ Rab! Gaflętle olanı müstesna, Seni hiç zikretmedim, şimdi can gidiyor! Taatından gâfilim, huzur ne zaman hâsıl olacak, onu da bilmiyorum, dedi. Sonra da zikir ve huzur hali içinde ruhunu teslim etti.

Vefat ettiği gece Ebu Musâ yoktu. Ebu Musâ anlatıyor: «O gece bir rüya gördüm: Arş'ı başımın üstüne koyup götürüyordum. Bu rüyaya taaccub ettim. Rüyayı şeyhe tabir ettireyim, diye sabahtan yola düştüm. Şeyhin vefat ettiğini öğrendim. Etraftan, haddi hesabı olmayan bir kalabalık toplanmıştı. Cenazeyi omuza aldıklarında, bir köşesinden ben tutayım diye çabaladım ama hiçbir şekilde maksadıma ulaşamadım. Artık sabrım kalmadı. Gittim cenazenin altına girdim, başımı tabuta dayadım, bu suretle gidiyordum. Söz konusu rüyayı da unutmuştum, Şeyhin:

— Yâ Ebû Musâ! Akşam görmüş olduğun rüyanın tabiri işte budur. Rüyada başının üzerine koymuş olduğun Arş, Bayezid'in cenazesidir! dediğini duydum.

Naklederler ki, müridin biri, Şeyhi rüyada görüp:

— Münker ve Nekir'in elinden nasıl kurtuldun? diye sordu. Şeyh anlattı:

— O iki aziz suallarini sorunca, dedim ki: Bu sualleri sormakla maksadınız hâsıl olmaz. «Eğer, Rabbım O'dur, desem, söylediğim bu söz hiçtir. İyisi mi, geri dönüp, benim O'nun neyi olduğumu, kendisinden sorun, ne derse o olsun. O beni kendi kulu bilmedikçe, yüz defa: «Benim Rabbım odur», dememin hiç bir faydası olmaz.» Büyüklerden biri, onu rüyada görmüş ve:

— Ulu ve Yüce Allah, sana nasıl muamele etti? diye sormuş. Şeyh demiş ki: «Allah bana sordu: «Ey Bayezid! Ne getirdin?» Dedim ki: Mevlâm, Hazret-i izzetine yaraşır bir şey getirmedim, ama şirk günahını da getirmedim. Hak Tealâ buyurdu: «Yâ! Süt gecesi şirk yok muydu?» Şeyh diyor ki: Bir gece süt içmiştim, karnım ağrıdı. «Süt karnımı ağrıttı» cümlesi dilimden çıkıverdi. O yüzden Hak

Tealâ beni bu kadar tersledi. Demek istedi ki: «Benden başka müessir ve âmil var mı?»

Naklederler ki, Şeyhi toprağa verdiklerinde Ahmed b. Hadraveyh'in hanımı olan Ali'nin annesi Şeyhi ziyarete geldi. Ziyaret işini bitirince:

— Şeyh Bayezid'in kim olduğunu biliyor musunuz? diye sordu. Oradakiler:

— Bunu, sen daha iyi bilirsin, deyince anlattı: «Bir gece Kabe'yi tavaf ediyordum. Bir müddet oturdum, uyuyakalmışım. Rüyada, beni semaya götürdüklerini gördüm, hatta tâ Arş'ın altını bile gördüm. Arşın alt tarafının bulunduğu yerde ucu bucağı görünmeyen bir saha gördüm. Bu saha baştan başa gül ve reyhanla doluydu. Her gülün yaprağına yazmışlar: «Allah'ın dostu Bayezîd!»

Naklederler ki, büyüklerden biri anlatmış: «Şeyhi rüyada gördüm ve:

— Bana nasihat et, dedim. Dedi ki:

— Ahâli, ucu bucağı olmayan bir ummandadır, uzaklarında (şeriat denilen) bir gemi var, bu gemiye binmek için çabala ve şu miskin bedenini denizden kurtar.»

Naklederler ki, Şeyhi rüyada görüp:

— Tasavvuf nedir? diye sormuşlar. Demiş ki:

— Rahatlık kapısını üzerine kapatıp sıkıntı kapısının eşiğine diz çöküp oturmaktır!

Şeyh Ebu Said b. Ebu Hayr, (r.a.) şeyhi ziyarete gidince, bir müddet ayakta durdu, geri dönerken:

— Burası öyle bir makâmdır ki, her kim âlemde bir şey kaybetse aradığını burada bulur, dedi.

Allah'ın geniş rahmeti ve en mükemmel selâmı üzerine olsun.

ABDULLAH B. MÜBAREK BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Zamanın zineti, emânın köşe taşı, şeriat ve tarikatın imamı, gerçek manasıyle cihad-ı ekber ve asgarın sahibi, kalem ve kılıcın emiri Abdullah b. Mübarek (r.a.) ulemanın «Şehinşâhı» adını almıştı. İlim ve cesarette eşsiz olup tarikatın muhteşemlerindendi ve şeriat erbabının muhteremlerinden bulunuyordu. Çeşitli ilim dallarında makbul halleri vardı. Büyük şeyhlerle görüşmüş ve herkesce muteber sayılmıştı, meşhur eserleri ve dillere destan olmuş kerametleri vardır. (1)

Bir gün gelirken, Süfyan-i Sevrî :

— Gel bakalım ey Doğunun eri, dedi. Bunun üzerine orada hazır bulunan Fudayl, bu cümleyi :

— Doğunun, Batının ve ikisi arasındaki yerlerin eri, şeklinde tamamladı. Bir kimse ki, Fudayl onun faziletini dile getirir, onu hakkıyle medh u sena etmek nasıl mümkün olur?

İlk zamanlarda tevbe etmesinin sebebi, bir cariyeye meftûn olması idi. Cariyeye öyle vurulmuştu ki, yerinde duramıyordu. Bir kış gecesi gidip, âşık olduğu kadına ait evin duvarı dibinde durup sabaha kadar onu bekledi. (Maşukası da duvara çıktı. Sabaha kadar birbirini seyrettiler.) Gece sabaha kadar kar yağmıştı. Sabah ezanı okununca, yatsı ezanının okunmakta olduğunu sanmıştı. Ortalık aydınlanınca, bütün gece sevgilisinin halinde (ve güzelliğinde) müstağrak olmuş bir halde bulunduğunu anladı. Kendi kendine :

---

(1) Hücvirî, s. 192; İbn Hallikân, III, 32; Hilye, VIII, 162; Şezerat, I, 295; el-Bidaye ve'n-Nihaye, I, 446; Tarihu Bağdad, I, 152; Şâ'rânî, I, 48; Sıfatu's-Safve, IV, 134, Münavî, I, 132.

— Yuh sana ey İbn Mübarek! Utan! Sırf nefsinin heva ve hevesi için böyle mübarek bir gecede sabaha kadar ayakta dikildin durdun. Eğer imam, namazda uzun bir süre okusa deli olursun, dedi. Bunun üzerine derhal gönlüne bir dert düştü. Tevbe edip kendini ibadete verdi. Nihayet öyle bir dereceye ulaştı ki, bir gün bağa giden annesi onu, bir gül ağacının altında uyumuş bir vaziyette gördü. Bir yılan, ağzına bir nergis yaprağı alıp sinekleri ondan uzaklaştırıyordu.

Daha sonra Merv'den ayrılıp Bağdad'a geldi. Bir müddet burada şeyhlerin sohbetinde bulundu, sonra Mekke'ye gidip bir süre burada mücavir hayatı yaşadı. Tekrar Merv'e döndü. Merv halkı ona sıcak bir ilgi gösterdi. O vakit bura ahalisinin bir yarısı fıkıh yolunu, diğer yarısı hadis yolunu tutmuş bulunuyordu. İbn Mübarek her iki zümreyle de iyi geçindi. Her iki zümreyi de memnun ettiğinden, kendisine:

«İki zümreyi hoşnud eden zat, manasına gelmek üzere «Reziyyu'l-Farîkayn», adı verilmişti. Her iki zümre de onun hakkında, (o bizdendir, diye) davâ ederlerdi. O ise burada biri hadisçilere, diğeri fıkıhçılara ait olmak üzere iki Rıbat (ve zaviye) kurmuştu. Sonra yine Mekke'ye gidip Ka'be'ye komşu oldu.

Naklederler ki, bir sene hacca gider, diğer sene gazaya çıkar, diğer bir sene de ticaret yapardı. Kendi hissesine düşen kârı, sohbetinde bulunanlara dağıtırdı. Dervişlere hurma verir ve hurmanın çekirdeklerini sayardı. Her kim çok hurma yerse, beher çekirdeğe karşılık bir dirhem para verirdi.

Naklederler ki, bir zaman kötü huylu biriyle yolculuk yapmıştı. Abdullah, ondan ayrılınca ağladı. Neden ağlıyorsun, diyenlere şu cevabı verdi:

— O bîçâre gitti, o kötü huy da onunla birlikte öylece gitti! (Adam hiç değişmedi!, kendisine faydalı olamadım.)

Naklederler ki, bir kere devenin sırtında çölde yol alıyordu. Bir dervişe rastladı ve:

— Ey Derviş! Biz zenginiz, o yüzden bizi (hacca) davet ettiler. Ama sen ki, bir Tufeylîsin, nereye gidiyorsun böyle? dedi. Derviş:

— Hane sahibi kerem sahibi olunca, Tufeylî'yi daha güzel ağırlar, şayet o sizi hanesine okumuş (ve Ka'be'ye davet etmiş) ise, bizi bizzat kendine davet etmiştir, dedi. Abdullah:

— Ama o, biz zenginlerden borç istemiştir, dedi. Derviş: Şayet borç (zekât ve sadaka) istemişse, bizim için istemiştir, deyince, Abdullah utandı ve «Doğru söylüyorsun», dedi.

Naklederler ki, o derece dindardı ki, bir kere konak yerinde atından indi. At gayet değerli idi. Namazla meşgul oldu. At ekinlerde yayılmaya başladı. Bu yüzden atı orada bırakıp yoluna yaya olarak devam etti ve bunun sebebini izah için de:

— Çünkü devlet adamlarına ait ekinlerde yayılmıştır, dedi. Bir zamanlar iğreti olarak alıp iade edemediği bir kalem için tâ Merv'den Şam'a gelmiş ve kalemi sahibine teslim etmişti.

Naklederler ki, bir gün yoldan geçerken âmâ bir kişiye:

— Abdullah b. Mübarek geliyor, sana ne lazımsa iste, dediler. 'Amâ:

— Dur ya Abdullah, deyince, Abdullah durdu. 'Amâ sözüne devamla:

— Hak Tealâ'nın gözümü bana iade etmesi için dua et, dedi. Abdullah başını önüne eğip dua edince, derhal gözü açıldı.

Naklederler ki, bir gün Zilhicce'nin onunda sahrada bulunuyordu, hac yapma arzusuyla yanıp tutuşuyordu. (Ka'be'ye varamayacağını anlayınca) şöyle dedi: «Orada bulunamadım. Hiç değilse hacıların yaptıkları işleri ve haccın menâsikini yerine getireyim.» Saçını tıraş etmeme ve tırnağını kesmeme gibi ihramda bulunanlara has ameller hususunda hacılara uyanlar için onların sevaplarından nasib vardır.

Bu arada bir kocakarı geldi, beli iki büklüm olmuştu, elinde bir asâ vardı:

— Ey Abdullah! Yoksa hac yapma arzusunda mısın, diye sordu. Abdullah:

— Evet, öyle, dedi. Sonra yaşlı kadın:

— Ey Abdullah! Ben senin için gönderilmişimdir. Seni Arafat'a ulaştırmam için bana yoldaş ol, dedi. Abdullah içinden:

— Üç günlük yol daha var, beni Arafat'a nasıl ulaştırabilirsin, diye düşündü. Yaşlı kadın:

— Bir kimse ki, sabah namazının sünnetini Sencab'ta edâ eder, farzını Ceyhun'un kenarında kılar, güneş doğarken Merv'e gelmiş olur, ona yoldaş olunabilir, dedi. Abdullah:

— Bismillâh, deyip yola düştüm, geminin bile zar-zor geçebildiği bir kaç muazzam nehirden geçtim. Ne zaman bir sudan geçmemiz gerekse bana:

— Kapa gözlerini, derdi. Gözlerimi kapayınca, kendimi suyun ötesinde görürdüm. Böyle böyle beni hacca yetiştirdi. Haccı edâ ettim, tavafı, sa'yı ve ümreyi tamamladım. Vedâ haccını da ifâ ettim, kocakarı:

— Hadi artık gidelim. Zira bir oğlum var, şu kadar zamandır bir mağarada çile çekmektedir, varıp O'nu görelim, dedi. Oraya varınca beti-benzi solmuş, zayıf ve nurânî bir genç gördüm. Annesini görünce, ayaklarına kapandı, yüzünü ayaklarının altına sürdü ve:

— Biliyorum, mûtad olarak gelmiş değilsin, seni buraya Rabb'ın gönderdi, çünkü benim gitmem yakındır, beni techiz ve tekfin etmek için gelmiş bulunuyorsun, dedi. Kocakarı bana dönüp:

— Ey Abdullah! Gel burada ikamet et, tâ ki onu toprağa defn edesin, dedi. Sonra genç hemen ölüverdi. Onu defn ettik, ondan sonra ihtiyar kadın dedi ki:

— Benim hiçbir işim yok, ömrümün geri kalan kısmı onun mezarı başında geçecek. Ey Abdullah! Git, gelecek sene gene gel ama beni göremeyeceksin, beni hayır dua ile yâd et!

Naklederler ki, bir sene haremde bulunuyordu. Haccını ifâ edip bir süre uyuyakaldı. Rüyasında, semadan inen iki melekten birinin diğerine şunu sorduğunu duydu:

— Bu sene, kaç kişi hacca gelmiştir? Öbür melek cevap verdi:

— Altıyüzbin!

— Peki, kaçının haccı kabul edilmiştir?

— Bunlardan hiç birinin haccı kabul edilmemiştir. Abdullah diyor ki: Bunu işitince, üzerime bir sıkıntı çöktü, dedim ki:

— Bunca ahâli, bunca zahmet ve meşakkata katlanıp dünyanın dört tarafından, **«en ücra yerlerinden ve uzun yollardan gelmişler»**, (Hac/27) ve ucu bucağı olmayan sahraları katetmişlerdir. Bütün bu emekler boşa mı gidecek? Bunun üzerine o melek:

— Şamda ayakkabı tamir eden biri var, adı Ali b. Muvaffak. O hacca (gitmeye niyet etmişti ama) gidemedi. Lâkin haccını kabul ettiler ve herkesi de ona bağışladılar, dedi. Bunu işitince uykudan uyandım ve:

«Şam'a gidip o eskiciyi ziyaret etmeli», dedim. Şam'a gidip bu zatın evini buldum ve seslendim. Bir şahıs çıktı.

— Adın nedir? dedim.

— Ali b. Muvaffak, dedi.

— Seninle konuşmak istiyorum, dedim.

— Konuş, dedi.

— Ne iş yaparsın? dedim.

— Yama dikerim, dedi. Sonra vâkıayı kendisine anlatınca:

— Adın nedir, diye sordu:

— Abdullah b. Mübarek, deyince, bir nâra atıp kendinden geçerek yere düştü. Aklı başına gelince:

— Bana halini haber ver, dedim, O da anlattı:

— Otuz senedir ki, hacca gitmeyi arzu eder dururum. Eskicilikten, üçyüz dirhem para biriktirdim. Bu sene hacca gitmeye karar verdim. Derken bir gün hâmile bulunan evdeki başı örtülü (eşim) meğer bir komşuda pişen etin kokusunu almış. Bana: «Git ve şu etten bir parça al», dedi. Komşunun evine gidip, bahis konusu hali anlatınca, ağladı ve: «Yedi gündür ki, çocuklarım hiç bir şey yememişlerdir. Bugün gebermiş bir eşek gördüm, ondan bir parça et kesip aş yaptık. (Zaruret halinde olduğumuzdan bize helâl olsa da) size helâl olmaz», dedi. Bunu duyunca, içime bir ateş düştü, sözünü ettiğim üçyüz dirhemi kaldırıp ona verdim ve: «Bunu çocuklarına nafaka yap, bizim haccımız budur», dedim. Bunu dinleyen Abdullah dedi ki:

— Melik (olan Allah) rüyada doğru söylemiştir. Melik, hükümde ve kazada isabet üzeredir!

Naklederler ki, Abdullah'ın mükâtep bir kölesi vardı. (Ona: çalış, kazan, bana şu kadar para ver, seni âzâd edeyim, demişti). Biri, Abdullah'a:

— Kölen mezar açıp kefen soyuyor ve bu suretle elde ettiği paraları sana veriyor, deyince, Abdullah çok üzüldü. Bir gece onu takib etti. Köle mezarlığa vardı, bir kabrin üstünü açtı, orada bir mihrab vardı, burada namaza durdu. Bu manzarayı uzaktan gören Abdullah yavaşça yaklaştı. Gördü ki, kölenin üzerinde bir çul, boynunda bir zincîr var, yüzünü yere koyup ağlıyor ve sızlıyordu. Bunu müşahede eden Abdullah yavaşça geri çekildi. Bir köşeye çekilip ağladı. Köle, sabaha kadar orada kaldı. Sonra dışarıya çıkıp mezarın üstünü örttü. Camiye giderek sabah namazını edâ edip:

— Yâ İlâhî! Hakiki efendim! Gündüz oldu, mecâzî efendim benden para istiyor, müflislerin sığındıkları mercî sensin. Nasıl bilirsen öyle ver?, diye niyaz etti. Bunun üzerine derhal havada peyda olan bir nur, kölenin avucuna getirip bir dirhem koydu. Ama Abdullah'ın da takatı kalmamıştı, kalktı, köleyi kucaklayıp öptü ve:

— Senin gibi bir köleye bin can feda! Keşke sen efendi olsan, ben de kölen! dedi. Bunu gören köle:

— İlâhî! Mahremiyet perdem yırtıldı, sırrım ifşa edildi. Dünyada bana rahat kalmadı. İzzetin hakkı için beni fitneye düşürmeden canımı al, dedi. Henüz başı Abdullah'ın kucağında idi ki, can verdi. Abdullah'da onu, aynı elbise ile aynı mezara defn etti. Aynı gece Efendimiz (a.s.) ile Halil İbrahim'in birer burak üzerinde gelmekte olduklarını rüyasında gördü, kendisine dediler:

— Ey Abdullah! Niçin dostumuzu çulla defn ettin? (Şehid de ondan mı?)

Naklederler ki, Abdullah, bir gün büyük bir cemaatla câmiden çıkmış, gidiyordu. Hz. Ali neslinden gelen (sarhoş) bir çocuk:

— Ey Hindî-zâde! Bu hal ve debdebe ne böyle? Ben ki Allah Resûlü Muhammed'in torunuyum, bir parça rızık temin edip geçimimi sağlamak için bunca zamandır bir «biz» ile çalışıyorum, sense böyle muazzam bir cemaat ve paye ile yürüyorsun, dedi. Abdullah:

— Bunun sebebi, ceddinin amel ve emrine uygun hareket etmemendir ,diye cevap verdi. Abdullah'ın şöyle dediği de rivayet edilir.

— Ey Seyyid-zâde! Senin de bir pederin vardı, benim de. Pederine Mustafa'dan (a.s.) ilim miras kaldı. Servet sahibi olan pederimden bana da servet kaldı. Ama ben pederinizin mirasına dört elle sarıldığımdan aziz oldum, sense pederimden kalan mirasa sıkıca sarıldığın için zelil oldun!

Abdullah, bu sözü söylediği günün gecesinde Resulullah'ı (s.a.v.), kendisine karşı değişmiş olarak ve üzgün bir halde gördü ve:

— Ya Resulullah! Dargın duruşunun sebebi ne?, diye sordu. Resulullah:

— Evet üzgünüm, zira ahfadıma nükteli söz söylüyorsun, dedi. Abdullah uyanınca, özür dilemek için Alevîyi aramaya başladı. Aynı gece rüyada Peygamber'in (a.s.) kendisine:

— Eğer sen olması lâzım gelen bir hal üzere bulunsaydın, o, sana bu sözleri söylemezdi, dediğini gören Alevî, uyanınca özür dilemek için Abdullah'ın huzuruna gitmeye azmetti. Yolda karşılaşıp maceralarını birbirine anlattılar ve tevbekâr oldular.

Naklederler ki, Sehl b. Abdullah fasılasız Abdullah'ın dersine giderdi.

Sehl, bir gün dersi terkedip dışarı çıktı ve:

— Bir daha senin dersine gelmeyeceğim! Zira cariyelerin bugün dama çıkıp beni kendilerine davet ettiler ve bana «Benim Sehl'im, Benim Sehl'ciğim!» diye hitap ettiler! Niçin onları edeblendirmiyorsun! dedi. Abdullah, sohbetinde bulunanlara:

— Sehl'in cenaze namazını kılmak için hazır olunuz, derdemez hemen Sehl ölüverdi ve cenaze namazı da kılındı. Sonra müridler:

— Yâ Şeyh! Öleceği sana nasıl malum oldu, dediklerinde anlattı:

— Onu davet eden cariyeler, hakikatte huriler idiler. Zira benim hiç cariyem yok!

Naklederler ki, «Ne gibi acâib ve garâib şeyler gördün?» diye soranlara şu cevabı vermişti:

— Mücahededen ve çile çekmekten arık düşmüş bir râhib gördüm ve: Allah'a giden yollar ne kadardır ve nasıldır?» diye sordum.

«Onu bilirsen, ona giden yolu da bilirsin», dedi ve ekledi: «Bak; ben tanımadığım bir zâta nasıl tapıyorum! Sen tanıdığın bir zâta nasıl isyân ediyorsun!» Demek istedi ki, marifet, Allah korkusunu gerektirir, halbuki ben sende korku diye bir şey görmüyorum. Küfür ise cehâleti gerektirir. Oysa kendimi korkudan erimiş bir halde görmekteyim. Onun bu sözü bana ders oldu ve yapılmaması gereken bir çok şeylerden beni vazgeçirdi.

Şöyle dediği nakledilir: Bir kere gaza için bir Rum şehrinde bulunuyordum. Bir çok halkın toplanmış olduğunu gördüm. Birini ceza veren kişilerin önüne getirip:

— Eğer zerre kadar kusur edersen büyük put hasmın olsun, deyip şiddetli bir dayak ve dehşetli bir sopa attılar. O bîçâre bu kadar ağır bir işkence altında, âh bile etmiyordu. Dedim ki:

— Bu kadar ağır bir muameleye maruz kalıp bu kadar şiddetli dayak yediğin halde âh bile etmiyorsun, bunun sebebi nedir? Dedi ki:

— Büyük bir kabahat işledim. Bizim dinimizde bir kimsenin, sahib olduğu her şeyden arınmadıkça ulu putun adını ağzına almaması dinî bir töredir. Şimdi sen müslüman görünüyorsun. Bil ki, ben terazinin iki kefesi arasında (tartı sırasında) ulu putun adını söyledim. İşte bu, onun cezasıdır.

Abdullah demiştir ki: «Bizim dinimizde de şu var: Kim onu tanırsa, yâd etmeye kâdir olamaz. Zira Allah'ı tanıyanın dili lâl olur!»

Naklederler ki, bir kere gazaya gitmişti. Bir kâfirle cenk ediyordu. Namaz vakti gelince, kâfirden mehil isteyip namazını kıldı, kâfirin ibadet vakti gelince, o da mehil istedi. Yüzünü puta koyunca, Abdullah, içinden:

— İşte şu anda ona karşı zafer buldum, deyip, onu katletmek için kılıcını çekerek başının ucuna vardı, tam bu sırada:

— Ya Abdullah! **«Ahdinde dur, şüphe yok ki verilen sözün sorumluluğu vardır.»** (bk: İsra/34) diye bir ses duydu ve ağladı. Kâfir başını kaldırınca, başının ucunda çekilmiş kılıçla duran Abdullah'ın ağlamakta olduğunu görüp:

— Sana ne oldu, diye sordu. Abdullah durumu anlattı ve:

— Senin yüzünden bizi âzârladılar, dedi. Kâfir bir nâra atıp:

— Düşmanı için dostunu azârlayan böyle bir Allah'a baş kaldırmak ve karşı gelmek nâmertliktir, dedi ve müslüman olup din yolunda bir aziz oldu.

Şöyle dediği nakledilir: Mekke'de güzel ve yakışıklı bir genç gördüm, Ka'be'ye gitmeye kasdediyordu. Birden düşüp kendini geçti. Yanına varınca derhal kelime-i şehadet getirdi. Kendisine:

— Ey genç! Başına ne geldi?, deyince anlattı:

— Bir Hıristiyandım. Müslüman kılığına girip kendimi Ka'be'nin içine atmak ve bu suretle Ka'be'nin güzelliğini seyretmek istedim. Hâtiften şöyle bir ses geldi:

— Kalbin, dost düşmanlığı ile dolu olduğu halde dostun evine nasıl revâ olur?

Naklederler ki, soğuk bir kış günü Nişabur pazarında yürürken, sırtında sadece bir gömlek bulunduğu için tir tir titreyen bir köle gördü ve:

— Ağana söylesen de sana bir cübbe alsa, olmaz mı? dedi. Köle:

— Nasıl söyleyebilirim ki, halimi biliyor ve görüyor, deyince Abdullah'ın hali hoş olup bir nara attı ve yere yığılıverdi. Daha sonra:

— Tarikatı bu köleden öğreniniz, dedi.

Naklederler ki, bir zamanlar Abdullah'ın başına bir musibet gelmişti. Halk, kendisine geçmiş olsun, demeye geliyorlardı. Bir mecûsî de kalkıp gitti ve Abdullah'a:

— Akıllı kişi odur ki, başına bir musibet gelince, cahilin üç gün sonra yapacağı şeyi ilk gün yapar, dedi. Bunun üzerine Abdullah:

— Yazınız bu sözü, zira hikmettir, dedi.

O'na şöyle bir sorunun sorulduğu nakledilir:

— İnsandaki en faydalı haslet hangisidir?

— Tam akıl.

— Eğer o yoksa?

— Güzel edeb.

— O da yoksa?

— Kendileriyle istişare edilecek şefkatli bir birader.

— Bu da bulunmazsa?

— Sürekli olarak sükût etmek.

— Bu da bulunmazsa?

— Derhal ölmek!

Şöyle dediği nakledilir: Edebi basit görenin, ifâ ettiği sünnetlerde aksamalar olur. Sünnetleri basit göreni farzlardan mahrum ederler. Farzları basit göreni ilâhî marifetten mahrum ederler. Marifetten mahrum kalanın halinin nasıl olacağı da malum! (Tevhidden mahrum kalıp kâfir olur).

— Dünya fakirlerinin hali malum, böyledir. Hak fakirlerinin hali ve derecesi nasıl olur?, diyenlere:

— Hak dostlarının gönlü hiç sükûn bulmaz, sükûn onlar için haramdır. Yani daima tâlib olur zirâ her kim duraklarsa, makamını kaybeder.

«Şimdi biz az edebe, çok bilgiden daha fazla muhtacız!»

«Şimdi edeb öğrenmek istiyorlar, halbuki edip olan zevât göçüp gitmiştir.»

«Ulema edeb hakkında çok şey söylemiştir. Benim nazarımda edeb nefsi tanımaktan ibarettir.»

«Elinde bulunan fedâ etmekten, halkın elinde bulunandan müstağni olman daha iyidir.»

«Allah için (helâllığı şüpheli olan) bir dirhemin (hak sahibine) iade edilmesini, yüzbin dirhem sadaka vermekten daha çok severim.»

«Haramdan kırk para alan mütevekkil değildir.»

«Kendini mütevekkil olarak görmen tevekkül değildir. Tevekkül, Ulu ve Yüce Allah'ın seni mütevekkil olarak bilmesidir.»

«Kazanmak tefvize ve tevekküle mani değildir. Kazanmada bunlardan herbiri bir ibadettir. Tevekkül ve tefviz halin içinde kazanmak taattır.»

«Kişi bir miktar mala sahip olmalıdır ki, hasta olunca harcasın, ölünce kefen alınsın.»

«Kazanma zilleti çekmemiş bir adamdan hiçbir hayır gelmez.»

«Kanaat tarzındaki mürüvvet, ihsanda bulunma tarzındaki mürüvvetten daha iyidir.»

«Zühd, fakirliği severek Allah Teâlâ ile emniyet ve rahat bulmaktır.»

«Kulluğun tadını tatmayan, hiç bir şeyden zevk bulmaz.»

«Bir kimsenin ailesi ve evlâdları olup onların işini yoluna koymak için çalışsa, geceleri uyanıp üzerlerini açmış olarak gördüğü çocukların üzerlerine yorganı örtse, onun bu türden işleri gaza yapmaktan ve cihada gitmekten daha üstündür.»

«Bir kimsenin halk nezdindeki itibarı ne kadar büyük olursa, nefsi nezdinde kendisini o kadar hakir görmesi icab eder.»

«Kalbe karşı âdilâne davranmak nasıl olur?» sorusuna:

— Halktan uzak durarak, diye cevap vermişti.

«Zenginlere karşı gururlu, fakirlere karşı alçak gönüllü olmak tevazudandır.»

«Tevazu, dünyada senden üstün olana karşı kibirli, aşağı olana karşı alçak gönüllü olmandır.»

«Esas recâ, havftan hâsıl olur; başlangıçta Allah korkusu bulunmayan bir ümid, sahibini çabucak emn haline sokup hareketsiz vaziyete getirir.»

«Kalbte karar kılan bir Allah korkusunu vücuda getiren, gizli âşikâr devamlı olarak mürakabe halinde olmaktır.»

Naklederler ki, yanında gıybet edilince:

«Şahsen gıybet edecek olsam, anne ve babamın gıybetini yaparım. Çünkü benim için en uygun olanı onlara *iyilik* yapmaktır. (Bu suretle kazandığım sevaplar onların defterlerine kaydedilir, ele gitmez)»

Naklederler ki, bir gün bir genç gelip Abdullah'ın ayaklarına kapandı, hıçkıra hıçkıra ağladı ve:

— Öyle bir günah işledim ki, çok utandığımdan söyliyemiyorum, dedi. Abdullah:

— Hiç çekinmeden söyle, görelim ne yapmışsın, deyince, genç:

— Zina yaptım, dedi. O vakit Şeyh:

— Korktum ki, gıybet yaptım, diyeceksin, dedi. Kendisinden öğüt isteyen birine:

— Allah'la mürakabe halinde ol, dedi. Adam:

— Bunun izahı nedir?, diye sordu. Abdullah:

— Sürekli olarak Ulu ve Yüce Allah'ı görüyormuşsun gibi ol! dedi.

Naklederler ki, hayatta iken bütün servetini fakirlere vermişti. Bir zamanlar kendisine gelen bir misafire herşeyini harcadıktan sonra:

— Misafirler, Aziz ve Celil olan Allah tarafından gönderilirler, dedi. Karısı kendisiyle çekişti. O da:

— Bu hususta benimle kavga yapan bir karıyı daha fazla evde tutmam doğru olmaz, dedi. Karıyı boşayıp tazminatını da ödedi. Hak Tealâ şöyle hükmetti ki, asilzâdelerden birinin kızı onun meclisine geldi, konuşması hoşuna gitti. Eve gidip babasından, «Beni onunla evlendir», diye rica etti. Babası ellibin altınla birlikte kızı ona nikahladı. Rüyasında ona şu gösterildi: «Bir kadını bizim için boşadın, işte bu onun karşılığıdır. Bilesin ki, bizimle alışveriş yapan hiçbir kimse ziyan etmez!»

Ölüm döşeğinde can çekişirken bütün mallarını yoksullara vermişti. Başının ucunda duran bir mürid:

— Ey Şeyh! Gözlerini dünyaya kaparken geriye üç tane kız bırakıyorsun. Onlara da bir şey bırak. Onlara nasıl bir çare düşündün, dedi. Şeyh:

— Ben, onlar hakkında söylenecek sözü söylemiştim! **«Sâlihlerin işini, O üstlenir»**, (A'raf/196). Bir kimsenin işini Allah'ın üstlenmesi, Abdullah'ın üstlenmesinden iyidir, dedi.

Can verirken gözlerini açıp gülümsedi ve: **«Çalışanlar, böylesi için çalışsınlar»** (Saffat/61) dedi. Sufyan Sevrî'yi (r.a.) rüyada görüp:

— Adı Azîz, Şânı Yüce Allah sana nasıl muamele etti? diye sordular. Şöyle dedi:

— Merhamet buyurdu, rahmet etti! Sonra:

— Abdullah b. Mübarek'in hali nasıl? dediler.

— O, Hakk'ın huzuruna günde iki defa çıkanlar zümresindendir, dedi.

* * *

Bazı Sözleri:

[«Sâlihler anılınca, Allah'ın rahmeti iner.» (Münavî, 1.132)]

«Ulemayı hafife alanın ahireti, ümerayı hafife alanın dünyası, dostlarını hafife alanın mürüvveti yıkılır.»

«Sâlihlerden olmadığım halde onlardan hoşlanırım, bedbaht kişilerden daha şerli olduğum halde onlardan hoşlanmam.»

«Zühd iddiası, insanı zühdden çıkarır.»

«Namaz kılmak câiz olacak kadar Kur'an bellediniz mi, artık ilimle meşgul olunuz. Zira Kur'an'ın manâlarına sizi vâkıf kılacak olan, ilimdir.»

«Cebdeki hokka, ulemanın miskidir. (İlim tahsil ediniz, kalem erbabı olunuz)»

«Kadına güvenme; mideye ancak tâkat getireceğin kadar gıda koy; mala kanma; sadece işine yarayacak kadar ilim öğren.»

«Basiretli kişiler şu dört husustan emin olmazlar; İşlenmiş günah: Acaba bu hususta Cenab-ı Hak ne yapacak? Ömrün geri kalan kısmı: Acaba insan bu süre içinde ne gibi tehlikelerle karşılaşacak? Verilen lûtuf, acaba mekr ve istidrac mıdır? Hidayet olarak gördükleri allanıp pullanmış dalalet midir?»

«Dilencilik zilletinden haysiyeti korumak maksadıyle dünya malını elde tutmak insanı zâhidlikten çıkarmaz.»

«Halk kim? Ulema hükümdarlar kim? Zâhidler Zibidiler kim? Dini alet edip dünyayı yiyenler.»

«Elimizde, sakatına ihtiyaç göstermeyecek kadar sağlam hadis var!»

«Nâmsızlığı sev ve şöhretten tiksin. Namsızlığı sevdiğine inanma ki, nazarında nefsin büyüyeceğinden daha kötü bir duruma düşersin.»

[«Nice küçük iş vardır ki, niyet onu büyütür ve bunun aksi de böyledir.» (bk: Münavî, 1.132)]

SUFYÂN SEVRÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Din ve dindârlık tâcı, zühd ve hidâyet meşalesi, ulemanın şeyhi ve padişahı, eski âlimlerin dergâh hâcibi, devredip duran hareketin kutbu, imam ve âlim Sufyan Sevrî (r.a.) ululardan olup kendisine:

«Emiru'l-Müminin», denmesi hususunda hiç bir kimsenin muhalefeti yoktur. Hakk'a tâbi olmuş ve kabul görmüştü. Zâhir ve bâtın ilimlerde bir eşi daha yoktu. Beş büyük müctehidden biri olup vera' ve takvâda son mertebeye varmıştı. Gayet büyük bir edebi ve tevazuu vardı. Bir çok şeyhle görüşmüştü. (1) Baştan sona kadar işi öyle idi ki, zerre kadar değişmemişti. Nitekim İbrahim b. Edhem:

— Gel de hadis dinleyelim, diye onu davet edince hemen koşup gelmişti. O vakit İbrahim:

— Onun huyunu denememiz gerekmişti, demişti.

Anasının karnından dindâr olarak doğmuştu. Nitekim naklederler ki, bir gün anası dama çıkmış, komşuya ait parmak kadar bir turşuyu ağzına koymuştu. Bunun üzerine (henüz ana rahminde bulunan) Sufyan, başını annesinin karnına o kadar çok vurdu ki, yaptığı iş annesinin aklına geldi, gidip komşudan helâllık diledi.

İlk zamanlarda hali şöyle idi: Bir gün dalgınlık eseri câmiye girerken önce sol ayağını attı. Bunun üzerine:

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, VI, 356; Sıfatu's-Safve, III, 147; Münavî, I, 115; Şa'rânî, I, 57; Tarihu Bağdâd, IV, 151; İbn Sa'd, VI, 371; Tezkiretu'l-Huffâz, I, 203, İbn Hallikân, I, 386; Tehzîbu't-Tehzîb, IV, 111; el-Cevahiru'l-Mudîe I, 250; el-Maarif, s. 497.

— Ey Sevr! Sevrlık yapma; yani, Ey Öküz! Öküzlük yapma! diye bir ses duydu. İşte bu yüzden ona Sevr (öküz) demişlerdi. Bu sesi işitince, aklı başından gitti, kendine gelince, sakalını tutup suratına bir şaplak patlattı ve kendi kendine:

— Bak, ayağını câmiye edeble atmadığın için adını insanlık defterinde sildiler. Aklını başına topla ve ayağını nereye bastığına dikkat et! diyordu.

Naklederler ki, bir kere ayağını ekine basınca şöyle bir ses duydu:

— Yâ Sevr (Ey Öküz) Sünnete aykırı bir adım atmaya kâdir olamayan bir kişi hakkındaki inâyetin ne (kadar muazzam) olduğuna dikkat et! Zâhirdeki kadru kıymeti bu olunca, bâtınına dair kim söz söyleyebilir? Yirmi yıl aralıksız olarak hiç gece uykusu uyumamıştı.

Şöyle dediği nakledilir:

— İşitip de amel etmediğim Hz. Peygamber'in (a.s.) bir tek sözü bile yoktur.

— Ey Hadisciler! Hadisin zekâtını veriniz, derdi. Hadisin zekâtı nedir? »dediklerinde:

— Yirmi hadisten beşiyle amel etmeniz, derdi.

Naklederler ki, devrin Halifesi yanında namaz kılarken sakalıyla oynuyordu. Sufyan:

— Böyle namaz olmaz! Bu namazı yarın kıyamet günü Arasât meydanında eski bir paçavra gibi yüzüne çarparlar, dedi. Halife:

— Daha yavaş konuş, deyince:

— Şayet ben böyle mühim bir şeyden el çekecek olsam, idrarım derhal kan olur, dedi. Bu söz Halifeye dokundu. Başka birinin de aynı şeye cüret etmemesi için «Onu aşağıya atıp idam edin», diye emr verdi. Kapısının çalındığı gün Sufyan, başını bir Ulu'nun kucağına ve ayaklarını da Sufyan b. Uyeynen'in kucağına koyup uyumuştu. Bu hal bu iki ulu zata malum oldu, yekdiğerine:

— Onu bu durumdan haberdar edelim, dediler. Aslında o da uyanıktı. «Ne oldu», diye sordu. Durumu kendisine anlatıp üzüntülerini ifade ettiler. Sufyan:

— Ben canıma o kadar bağlı birisi değilim. Lâkin dünya işlerinin hakkını vermek lâzım geliyor, dedi' Gözleri doldu ve:

— Yâ Rab! Bunları dehşetli bir yakalayışla yakala, dedi. O anda Halife, taht üzerinde, devlet erkânı da etrafında bulunuyordu. Aniden bir âfet oldu üzerlerine bir saç düştü ve saray çöktü, devlet ricâli ile birlikte Halifeyi birden yerin dibine geçirdi. Bunun üzerine o iki ulu kişi:

— Böylesine çabucak kabul edilen bir dua görmemiştik, dediler. Sufyan da:

— Evet, öyle ama bizim de bu dergâha yüz suyu döktüğümüz yoktu, dedi.

Naklederler ki, diğer bir Halife gelip tahta oturdu. Sufyan'a inanırdı. Tesadüf bu ya o sırada Sufyan hastalandı. Halifenin gayet mütahassıs Hıristiyan bir tabibi vardı. Onu tedavi için Süfyan'a gönderdi. İçinde Sufyan'ın idrarı bulunan şişeye bakan tabib: «Bu zatın ciğeri Allah korkusundan parçalanıp kan olmuş, parçalar mesâneden dökülmektedir, bir dinde böyle bir zat bulunursa, o din bâtıl olamaz», deyip hemen müslüman oldu. O vakit Halife:

— Biz hastaya hekim gönderdiğimizi zannetmiştik, meğer hastayı hekime göndermişiz, dedi.

Naklederler ki, genç olduğu halde Sufyan'ın beli iki büklüm olmuştu. Bunu görüp:

— Ey Müslümanların İmamı! Şimdi senin için bu erken, dediler. Buna cevap vermedi. Çünkü o, Hakk'ı zikr ederken halktan perva etmezdi. Bu hususta bir gün fazla ısrar edilince dedi ki:

— Benim bir üstâdım vardı, gayet ulu bir zat idi. Ondan ilim öğreniyordum, ömrü sona erip, ömür gemisi ecel girdabına yakalanınca, başının ucunda oturmuş bulunuyordum. Birden gözünü açıp bana: «Ey Sufyan! Bize ne yapmakta olduklarını görüyorsun değil mi? Elli yıl var ki halka doğru yolu gösteriyorum ve onları Hakk'ın dergâhına davet ediyorum. Şimdi beni kovuyorlar ve: «Defol, bize lâyık değilsin», diyorlar, dedi. (İman telkin etmek için ne kadar çabaladımsa da getirmedi, imansız gitti, bunu gören kişinin beli iki büklüm olmaz mı?)

Şöyle dediği rivayet olunur: «Üç üstâda hizmet edip kendilerinden ilim öğrendim. Birinin ömrü nihayete erince, yahudi oldu ve bu hal içinde öldü, diğeri mecûsî, üçüncüsü Hıristiyan oldu. Bu korkudan belime ağrı girdi ve iki büklüm oldum! (Bu kalkandan kopan bir demir belime saplandı ve belim kırıldı)»

Naklederler ki, biri ona iki kese altın gönderip:

— Bunu al, zira pederim senin dostundu, bunu tamamiyle helâl yoldan çalışıp kazanmıştır, onun mirasından alıp sana yolladım, dedi. Sufyan, keseleri kendi oğluna verip geri gönderdi ve:

— Benim pederinle olan dostluğum Allah içindi, diye haber yolladı. Sufyan'ın çocuğu dönüp geri gelince:

— Babacığım! Yoksa senin yüreğin taş mıdır? Görüyorsun ki, bir âilem var ve hiçbir şeyim de yok, bana hiç mi, merhametin yok? deyince, Sufyan dedi ki:

— Yavrucuğum! Evet senin yemen içmen lâzım ama ben Allah için olan dostluğu dünya için olan dostluğa satıp kıyamette iflâs etmiş bir halde kalamam ki!

Nakledерler ki, biri ona bir hediye getirmiş ama o bunu kabul etmemişti. Adam:

— Ben senden hiç hadis tahsil etmedim, demiş. Lâkin Sufyan:

— Ama kardeşin tahsil etti, verdiğin mal sebebiyle, diğerlerinden, ona daha çok şefkatli davranabilirim ve bu suretle ona meyletmiş bulunurum, demişti. Hiçbir kimseden hiçbir şey almazdı. «Eğer minnet altında kalmayacağımı bilsem, o alemi alırdım», derdi.

Bir gün birisiyle birlikte itibarlı zevattan birinin kapısından geçiyordu, yanındaki kişi konağa bakınca, onu bundan menedip:

— Şayet siz bu konaklara böyle bakmamış olsaydınız, onlar konaklara bu kadar para israf etmezlerdi. O yüzden bu konaklara bakınca şu haksız israfta onlara ortak oluyorsunuz, dedi.

Bir komşusu vardı. Vefat edince cenaze namazında hazır bulundu. Halk, müteveffa hakkında hüsnü şehadette bulunuyor: «Bu iyi zat idi», diyorlardı. O ise şöyle diyordu:

— Şayet halkın ondan memnun olduğunu bilmiş olsaydım, kat'iyen cenazesinde hazır bulunmazdım, zira bir kimse münafık olmadıkça halk kendisinden memnun kalmaz!

Gidip caminin maksûresinde oturmak, Sufyan'ın âdeti idi. Buhurdanlığı, Sultanın malıyle tüttürdükleri zaman, kokusu burnuna gelmesin, diye hemen oturduğu yerden sıçrar ve bir daha oraya oturmazdı.

Naklederler ki, bir gün elbisesini ters çevirip öyle giymişti. Durum kendisine anlatılınca ,düzeltmek istedi ama yapmadı ve:

— Şu gömleği Ulu ve Yüce Allah için giymişimdir, istemem ki halk için çıkarıp çevireyim! deyip öylece geçti gitti.

Naklederler ki, bir genç hacda bir «Ah» edip ölmüştü. Sufyan (onun ruhuna hitaben):

— Dört hac yaptım, bunları sana bağışladım, sen de şu «Ah'ı» bana veriyor musun? dedi. Genç:

— Verdim, gitti, dedi. Sufyan o gece gördüğü rüyasında kendisine şöyle dediklerini duydu:

— Kâr ettin, hadi bakalım, eğer bunu tüm Arafattakilere bölüştürsen, hepsi zengin olur.

Naklederler ki, hamama girdi. Parlak bir oğlanın içeriye girdiğini görünce:

— Dışarı atın bunu! Herbir kadının yanında bir, herbir oğlanın yanında onsekiz şeytan vardır. Bunlar onu halkın gözlerine süslü ve câzip gösterilirler, dedi.

Naklederler ki, bir gün ekmek yiyor ve ısırdığı ekmeği orada bulunan bir köpeğe veriyordu. Kendisine :

— Niçin ailen ve evlâdlarınla yemiyorsun? diyenlere demişti ki :

— Eğer ekmeği köpeğe verecek olursam, sabaha kadar beni bekler, ben de namaz kılarım, çoluk ve çocuklarıma versem, beni ibadet ve taattan alakorlar!

Bir gün sohbetinde bulunanlara dedi ki: «Bir yemeğin hoş veya nâhoş olması en fazla dudaktan boğaza inene kadardır. İster hoş olsun ister olmasın bu kadarına sabrediniz ki, hoş ve nâhoş nezdinizde bir olsun. Bu kadar çabuk geçip giden bir şeyin yokluğuna katlanılabilir.»

Naklederler ki, fakirlere o kadar büyük değer verirdi ki, meclisinde fakirler emirler gibi itibar görürdü.

Naklederler ki, bir kere hevdece binmiş, yanındaki arkadaşlarıyle Mekke'ye gidiyor ve yol boyunca durmadan ağlıyordu. Arkadaşı :

— Günah korkusundan mı ağlıyorsun? diye sordu. Sufyan elini uzatıp bir saman yaprağı aldı ve :

— Gerçi günahlarım çoktur, ama günahlarım şu saman yaprağı kadar bile olmaz. Ben, getirmiş olduğum iman hakikî iman mıdır, değil midir? diye korkuyorum, dedi.

«Başkaları ibadetle meşgul oldu, bunun verdiği semere hikmet oldu.»

«Ağlamak on kısımdır. Bunlardan dokuzu riya, biri Allah içindir. Sende eğer gözden bir damla (samimî surette) yaş gelse, bu da çok şeydir!»

«Eğer bir yere bir kalabalık toplanıp bir tellâl: «Bugün akşama kadar yaşayacağım, diyen ayağa kalksın», diye ilân verse, bir tek kişi ayağa kalkmaz. Şaşılacak şeydir ki, önlerinde bulunan malum işlere rağmen bütün halka: «Her kim ölüme hazırlık yapmış ise, ayağa kalksın», diye ilan edilse, bir tek kişi bile yerinden kalkamaz!»

«Amelde takvâ üzere olmak, amelin kendisinden daha zordur, kişi umumiyetle iyi iş yapa yapa, nihâyet onu, «Alenî olarak amel edenler» defterine yazarlar. Sonra bununla o kadar övünür ve ondan o kadar bahs eder ki, nihayet bu ameli riya defterine kayd ederler.»

«Zenginlerin çevresinde dolaşan fakir, bil ki riyakârdır; Sultanın etrafında dolaştı mı bil ki, soyguncudur.»

«Dünyada fiilen zühdü icrâ eden zâhid, zühdü lafta kalan mütezehhiddir.»

«Dünyada zühd ne âbâ giymektir, ne de arpa ekmeği yemek zühd, dünyaya gönül bağlamamak ve tamahkâr olmamaktır.»

«Allah'la aranda kalan bir çok günahla Hakk'ın huzuruna çıkman, insanlarla aranda kalan bir günahla onun huzuruna çıkmaktan daha basittir.»

«Şu devir, inziva köşesine çekilip sükût etme zamanıdır.»

Biri ona sordu:

— Şayet kûşe-i inzivaya çekilip oturursam, kazanç ne olacak? Bu hususta ne dersin?» Dedi ki:

— Allah'tan kork! Kazanca muhtac olan zâhidi hiç görmedim!

«İnsanoğlu için, bir deliğe kaçıp orada kendini kaybetmesinden daha iyi bir şey olduğunu bilmiyorum. Zira selef, ister eski ister yeni olsun, şöhrete vesile olan bir elbise giymekten hiç hoşlanmazdı. Belki öyle olmalı ki, bunun lafını etmemeli. Zira her iki şöhret de men olunmuştur. (Yeni giyerek meşhur olmakla eski giyerek dikkat çekmek arasında fark yoktur.)»

«Zamane halkının selâmette olmaları için yatıp uyumaktan daha iyi bir çare bilmiyorum!»

En iyi sultan, ulema ile oturup onlardan ilim tahsil edendir. En kötü âlim sultanlarla oturup kalkandır.»

«En iyi ibadet halvettir. Sonra ilim tahsil etmek, sonra tahsil edilen ilimle amel etmek, sonra da onu yaymak gelir.»

«Kendisinde bir kelime hikmet görmeden evvel, hiç bir kimseye tevazu göstermedim.»

«Beden için dünyayı, ruh için ahireti elinde tut!»

«Şayet günah, pis kokan bir nesne olsaydı, hiçbir kimse onun kokusundan kurtulmazdı!»

«Kendini başkasından üstün gören kibirlidir.»

«En aziz insanlar beş çeşittir: Zâhid âlîm, Sûfî fakîh, Mütevazi zengin, haline şükreden fakir, (Ali soyundan gelen) sünnî şerif.»

«Namazı huşû' ile kılmayanın namazı sahih değildir.»

«Haram maldan sadaka veren ve hayrat yapan kimse, pis elbiseyi kanla veya idrârla temizlemek isteyen kişiye benzer ki, bu yoldan elbise daha da pis hale gelir.»

«Rıza, takdir olunanı, şükrederek kabullenmektir.»

«Güzel huy, Ulu ve Yüce Allah'ın hışmını söndürür.»

«Yakîn, karşılaştığın hususlarda Allah'ı itham etmemendir.»

«Tenzih ederim o Allah'ı ki, bizi (ailemizi ve evlâdımızı) öldürüp malımızı almakta ve biz onu daha da çok sevmekteyiz!»

«O, dost edindiğini düşman edinmez.»

«Müşâhedede, mükâşefede ve muâyenede nefes almak haram, hatarât'da helâldır.»

«Birinin sana: «Ne iyi adamsın!» demesi, «Ne kötü kişisin!» demesinden daha çok hoşuna gidiyorsa, bil ki, hâlâ fena bir kişisin!»

Yakîn nedir? sorusuna cevaben dedi ki:

— Kalbde bulunan bir fiildir, yakîn sıhhatlı olunca, marifet sâbit olur; yakîn, başına gelen her şeyin Hakla sana geldiğini bilmendir veya va'd olunanın sana gözle görülür hale gelmesi, hatta daha da âşikâr olmasıdır. Yani va'd olunanın hazır olması, belki bundan fazla apaçık olmasıdır.

Peygamber Efendimiz: (a.s.v.) **«Çok et yenen bir hâne halkından Allah nefret eder»**, hadisiyle neyi kasdetmiştir? diye sorduklarında dedi ki:

— Gıybet edenleri kastetmiştir. Zira hiç durmadan müslümanların etini yiyorlar!

Hâtem Asam'a dedi ki: «Sana dört söz söyleyeceğim. Dört hususun kaynağı (kâfirlik ve) bilgisizliktir. Birincisi halkı kınamak kaza ve kaderi görmemektendir ve kazayı görmemek kâfirliktir. İkincisi müslümanlara hased etmek kısmeti görmemektendir ve kısmet'i görmemek kâfirliktir. Üçüncüsü haram ve helâllığı şüpheli mal biriktirmek kıyametteki hesabı görmemektendir ve kıyametteki hesabı görmemek kâfirliktendir. Dördüncüsü Allah'ın tehdidlerinden emîn olmak ve vaadına bel bağlamamak, Cenab-ı Hakk'ın vaîdini ve vaadını görmemekten olup vaîd ve vaadı görmemek de tümüyle kâfirliktir.»

Naklederler ki Sufyan, şayet müridlerinden biri sefere çıkacak olursa ona:

«Eğer bir yerde satılık ölüm görürsen, benim için satın al», diye tenbih ederdi. Eceli yaklaşınca ağladı ve:

«Ölümü arzu etmiştim. Şimdi ölüm gayet güç, keşke bütün seferler bir asâ, bir matara ile çıkılabilir cinsten olsaydı. Ama Allah'ın huzuruna varmak üzere çıkılan sefer cidden çok zor. Aziz ve Celil olan Allah'ın katına varmak kolay değil!» Her ne zaman ölüm ve onun insanı istilâ etmesiyle ilgili bir söz işitse, günlerce kendinden

geçerdi. Kime rastlasa, «Gelmeden evvel ölüm için hazırlık yap», derdi. Ölümden hem bu kadar korkar hem onu bu kadar arzu ederdi. Ahbabları:

— Cennet hoşuna gidiyor mu? diye sorduklarında, başını sallayıp, dedi ki:

— Ne diyorsunuz? Hiç cennete girebilir miyim veya onu benim gibi birine verirler mi?

Ölümü, Basra'da vâki olmuştu. Basra Emiri, valiliği ona vermek istemişti. Aradılar, ahırda buldular, karnı ağrıyordu. Ama bir an durmadan dinlenmeden ibadetle meşguldü. O gece hesap ettiler, tam altmış kere abdest almış, ama yine de abdesti bozulmuştu. Namaz kılayım derken abdest bozma ihtiyacını duyuyordu. «Böyle zamanda abdestli olmasan da olur», diyenlere:

— İstiyorum ki, Azrâil gelince pis değil, temiz olayım. Zira murdar, yüz bulup Cenab-ı Hazret'in huzuruna yönelemez ki! dedi.

Abdullah Mehdî anlatıyor: Sufyan bana:

— Yüzümü zemin üzerine koy, çünkü ecelim yaklaştı, dedi. Yüzünü toprağa koydum, durumu cemaata haber vermek için dışarı çıktım. Dönüp içeri girince, bütün arkadaşları orada hazır buldum ve:

— Sizi kim haberdar etti? dedim. Şöyle dediler: «Rüyamızda: Hadi, Sufyan'ın cenaze namazına hazır olun», diye bir ses işitmiştik!»

Halk içeri dolmuştu, ecel terleri döküyordu, elini yastığın altına sokup içinde bin altın bulunan bir kese çıkardı ve:

— Bunu sadaka olarak dağıtınız, dedi.

— Allah! Allah! dediler. Sufyan hiç durmadan: Dünyalık edinmeyiniz, derdi, kendisinin ise bu kadar altını var? dediklerinde, Sufyan dedi ki:

— Şu para dinimin bekçisidir, bedenimi de bununla muhafaza edebilmiştim. Bu yüzden İblis bana el atamadı. Şayet şeytan:

— Bugün ne yiyecek ve giyeceksin? diye bana vesvese verince, «İşte altın», derdim. «Ama kefenin yok,» deyince, «işte altın», derdim. Bu suretle onun vesvesesini ve kışkırtmalarını kendimden defederdim. Yoksa benim buna ihtiyacım olmamıştı. Sonra kelime-i şehadet getirip ruhunu teslim etti.

Derler ki, Buhara'da bir müridi vardı. Ölünce, Buhara ulemâsı onun mallarını muhafaza altına aldı. Bundan haberdar olan Sufyan, Buhara'ya gitmeye azmetti. Buharalılar onu ta nehrin kıyısında karşılayıp îzaz ve ikramla şehirlerine götürdüler. Sufyan onsekiz yaşında idi. Sözü edilen altınları kendisine teslim etmişlerdi. Kimseden bir şey isteme ve dilenme durumunda kalmayayım diye o da bunları saklamıştı. Öleceğini kesinkes bilince sadaka olarak dağıtmıştı.

Öldüğü gece: «Vera' öldü! Dindârlık ve dinî hassâsiyet vefat etti!» diye bir ses duyuldu.

Rüyada görüp sordular:

— Mezardaki karanlığa ve yalnızlığa nasıl sabrediyorsun? Dedi ki:

— Benim mezarım, içinde bülbüllerin ötüştükleri cennet bahçelerinden bir bahçedir!

Diğer biri onu düşünde görüp:

— Allah Tealâ sana nasıl muamele yaptı? diye sordu. «Bir adımımı sırat köprüsüne koydum, ikinci adımda cennete vardım», dedi.

Diğer biri onu rüyada gördü ki, cennette bir ağaçtan öbürüne uçmakta. «Bunu neyle kazandın?» diye sordu, cevap verdi:

— Hassas bir dindârlıkla!

Allah'ın mahlûkatına karşı gayet şefkatlı idi. Bir gün pazarda kafeste feryad edip tepinen bir kuşcağız gördü, satın alıp serbest bıraktı. Bu kuş her gece Sufyan'ın evine gelirdi. Sufyan bütün gece namaz kılar, kuş da onu seyreder durur, zaman zaman da gelip üzerine konardı. Sufyan'ı toprağa verdikleri vakit, bu kuşcağız kendini onun cenazesine vurup feryat ve figan ediyordu. Halk da hay huy edip ağlaşıyordu. Şeyhi toprağa gömdüklerinde, kuşcağız bu sefer de kendini mezarın toprağına çarpmaya başladı, derken:

«Hak Teâlâ, mahlûkâta karşı beslediği şefkattan ötürü Sufyan'ı affetmiştir», diye bir ses geldi. Kuşcağız öldü ve Sufyan'a yoldaş oldu!

* * *

[«Tevekkül, kaderin hücumu karşısında, için sâkin olmasıdır.» (Münavî, 1.117)]

«Yirmi sene bile çalışılsa, edeb öğrenilmeden ilim öğrenilmez.»

«Alim, din tabibidir, para da din hastalığı. Tabib onu kendine çekince başkalarını neyle tedavi edecek?»

«Bir kişinin ihtilaflı hükümlerden birine göre hareket ettiğini görürsen, o kanaatta olmasan bile o kişiye ilişme!»

«Bir adam evlendi mi gemiyle deniz yolculuğuna çıkmış olur, çocuğu oldu mu, gemi parçalanmış olur!»

«Çok karıya sahip olmak dünyadan değildir. Çünkü sahabenin en zâhidi olan Hz. Ali'nin bile dört karısı, dokuz cariyesi vardı.»

«Komşuları tarafından sevilen bir fakıh gördünüz mü, bilin ki o yağcının biridir.»

«En gaddâr kişi, kendinde aksi durumun mevcut olduğunu bile bile, kendisini hiç tanımayan bir kişinin övmesine itibar edendir.»

Devlet adamlarına hizmetçilik eden birine:

— Onlardan uzaklaş, deyince, adam:

— Ama ailem ne olacak? dedi. Sufyan:

— Bakın hele şuna ne diyor? Kendisine âsi iken sana rızık veren Allah, itaatkâr olduğunda vermez mi hiç?»

«Haram yiyen pervasız kişilerin delilleri: «Ailem» (viran olası hânede evladu iyâl var) sözüdür.»

«Evladu iyâlı (çok) olan kimselere tâbi olmayınız. Zira bunlar karışık işlerden kolay kolay kurtulamazlar.»

«Harcamak maksadiyle elinde tuttuğun bir malın sana bir zararı olmaz. Zira halka muhtaç olan bir kimsenin (şayet malı bulunmazsa) bazen onlar için dininden fedakârlık yapması kaçınılmaz olabilir.»

«Kendini tanı, hakkında söylenen sana zarar vermez.»

«Sana cömertlik taslayanla yoldaş olma. Çünkü onun kadar masraf yaparsan, bunu yüzüne çarpar, lûtufta bulunursa, seni bununla uşak yapar.»

«Kendisini önem vermeni hırsla isteyen dostunu bırak gitsin.»

«Riyasetteki kadar az zühde hiç bir sahada raslamadık. Çünkü kişi, çekişme konusu olan maldan vazgeçip onu öbürüne verebilir. Ama başkanlıkta durum hiç de böyle değildir.»

«Bir sofuya ihtiyacın olursa, yanında iken akranından hiç bir kimseyi hayırla yâd etme, aksi halde ihtiyacını görmez.»

«Dünyayı seven sofulardan uzak dur. Vallahi hiçbir sofu ile çekişmedim ki, canıma kıymasından kaygı duymuş olmayayım.»

«Bütün düşmanlıkların kökü, namerdlere yapılan iyiliktir.»

«Allah hakkında marifet sahibi olan, tevekkülün hakikatına erer ve göçe özlem duyar.»

[«Amel ve ilim bakımından kendini din kardeşinden üstün görenin ameli de ilmi de hebâ olur.» (Münavî, 1.115.117)]

EBU ALÎ ŞAKÎK BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Fazilet sahipleri içinde mütevekkil, esrârda mütasarrıf, muhterem zât, muhteşem kıble, tarîk ehlinin kılavuzu, Ebu Ali Şakîk (r.a.) zamanın biriciği ve asrının şeyhi idi. Zühd ve ibadette sapsağlam bir temele dayanıyordu. Tüm ömründe tevekkül esasına göre hareket etmişti, muhtelif ilimlerde kemal sahibi olup çeşitli ilimlere dair bir çok eserleri vardı. Hâtem b. Esam'ın üstâdı olup İbrahim b. Edhem'in yolundan gidiyordu. Bir çok şeyhlerin sohbetinde bulunmuştu. Diyor ki: «Binyediyüz üstâda talebelik yaptım, bir kaç yük kitaba sahip oldum. Anladım ki, Allah'ın yolu şu dört şeydedir: İlki rızk konusunda emin olmak, ikincisi amelde ihlas, üçüncüsü şeytana düşman olmak, dördüncüsü ölüme hazırlık yapmak.» (1)

Tevbe etmesinin sebebi şu idi: Ticaret için Türkistan'a gitmişti. Bir puthaneyi görmeye gitti, içini döke çeke puta tapan bir putperest gördü, Şâkîk dedi ki:

— Senin ölümsüz, bilgili ve güçlü bir yaratıcın var, ona tap, utan ve puta tapma! Çünkü onun elinden hiç bir şey gelmez. Putperest:

— Eğer durum gerçekten de dediğin gibi ise, O, kendi şehrinde sana rızk vermeye kâdir değil midir ki, buralara kadar gelmen icab etti? dedi.

Şâkîk bu söz üzerine uyandı, kendine geldi. Behl'in yolunu tuttu, tesadüfen bir mecûsî onun yol arkadaşı oldu ve:

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, VIII, 58; Sülemî, 61; Şâ'rânî, I, 91; Risale, s. 124; İbn Hallıkan, I, 283; Fevatu'l-Vefayat, 1, 240; Şezeratu'z-Zeheb, 1, 341; Sıfatu's-Safve, IV, 159; Münavî, I, 121; Hücvirî, s. 210; Nafahat, s. 103.

— Ne iş yaparsın? diye sordu. Şâkîk:

— Ticaretle uğraşıyorum, dedi. Mecûsî:

— Şayet kısmetin olmayan bir rızk peşinde koşuyorsan, kıyamete kadar peşinde koşsan bile onu elde edemeyeceksin. Yok eğer nasibin olan bir rızk peşinde koşuyorsan, onun için de koşmana ve dolaşmana gerek yok. Zira mutlaka o seni bulur, dedi. Şâkîk bu sözü işitince daha da uyandı, dünyaya karşı kalbinde bir soğukluk hâsıl oldu.

Ve sonra Belh'e geldi. Gayet civanmerd bir zât olduğundan dostlardan teşekkül eden bir cemaat etrafında toplandı. O sıralarda Belh şehrinin emiri olan Ali b. İsâ b. Mâhân'ın av köpeklerinden biri kayb olmuştu. «Bu köpeği sen aldın», diye Şâkîk'in komşusunu yakalayıp işkence etmeye başlamışlardı. Adam Şâkîk'a sığındı. Şâkîk Emir'in yanına varıp:

— Bu adamı salıver, üç gün sonra köpeğini sana teslim edeceğim, deyince adamı, salıverdiler. Meğer üç gün sonra köpeği bir kişi bulmuş ve: «Bu köpeği Şâkîk'a götürmeliyim, zira o civanmerd olduğundan bana bir şey verir», diye düşünmüş. Sonra da köpeği Şâkîk'a getirmiş, Şâkîk de götürüp Emir'e vermiş, sonra da dünyadan tamamıyle el etek çekmiş.

Naklederler ki, bir kere Belh'te korkunç bir kıtlık baş göstermiş, öyle ki âhâli biribirini yiyormuş. Şâkîk, pazarda şen şakrak bir köle gördü ve:

— Ey uşak! Şen şakrak olmanın âlemi ne? Halkın açlıktan ne halde olduğunu görmüyor musun? dedi köle cevap verdi:

— Bundan bana ne? Ben, kendine has bir köyü ve buradan bir sürü geliri olan bir zâtın kuluyum. O beni aç bırakmaz ki!

Şakîk'in eli ayağı buz kesildi ve şöyle dedi: «İlâhi! Bir anbarı olan bir ağaya güvenen şu köle bu kadar şen ve şakrak! Sen ki, hükümdarlar hükümdarı olup rızka kefil olmuşsun! Biz neye gam yiyelim?» dedi. Derhal dünya meşgalelerinden yüz çevirdi, samimi bir şekilde tevbe edip Hakk'ın yoluna baş koydu, tevekkülde kemal haddine vardı. Dâimâ (bu hali hatırlar ve):

— Ben bir kölenin çömeziyim, der dururdu.

Hâtem Asamm'ın şunu anlattığı nakledilir:

— Şakîk'le bir gazaya gitmiştim. Dehşetli bir gündü, saflar teşkil edilmişti. Öyle ki, havada, fırlayan oklardan ve parlayan mızrak uçlarındaki demirlerden başka bir şey görmek kabil olmuyordu. Bu sırada Şakîk, bana:

— Yâ Hâtem! Kendini nasıl buluyorsun? Dün gece karınla yatağa girip emniyet içinde uyuduğun gibi hissediyor musun şimdi kendini? diye sordu. Ben:

— Hayır, dedim. O:

— Allah'a and olsun ki, ben dün gece yatakta kendimi nasıl buluyorduysam şimdi de bedenimi öyle buluyorum, dedi. Sonra gece olunca gitti, iki ordunun arasında yattı, hırkasını yastık yaptı, uykuya daldı. Allah'a olan itimadından, öyle düşmanların arasında başını koyup yattı.

Naklederler ki, bir gün mecliste iken, dışarıda: «Kâfir geldi!» diye bir vâveylâ koptu. Şakîk hemen dışarı seğirtip kâfirleri hezimete uğrattı ve geri dönüp geldi. Bir mürid, Şeyhin seccadesinin önüne birkaç gül koymuştu. Şeyh bunları eline alıp kokluyordu. Câhilin biri bunu görünce:

— Düşman askerleri şehirde, müslümanların imamı ise gül koklamakta! deyip hayıflandı. Şeyh dedi ki:

— İşte böyle! Münâfıklar hep gül koklamayı görürler, düşman askerlerini kırmayı hiç görmezler!

Naklederler ki, bir gün yolda giderken bir bîgâne onu görüp:

— Utanmıyor musun ki, hâs kul olduğunu iddia edip bu biçim laflar ediyorsun? Bu sözün manası şudur: Her kim, rızk verdiği için ona iman edip ibadet ederse, hakikatte o (hakperest değil), nimetperesttir», dedi. Şakîk yârânına dönüp:

— Bu zâtın dediği şu sözü kayd ediniz, dedi. Bîgâne (kâfir):

— Senin gibi biri benim gibi birinin sözünü kaydeder mi? dedi. Şakîk:

— Evet, eder. Biz bir cevher bulduk mu, pisliğe bile düşmüş olsa alır ve temizleriz, dedi. Gâvur:

— Bana İslâm'ı sun ki, senin dinin tevazu ve hakkı kabul etme dinidir, dedi. Şakîk:

— Evet, öyledir, dedi. Allah Resûlü (a.s.) buyurur ki: **«Hikmet, müminin yitik malıdır, kâfir katında bile olsa onu arayıp bulunuz.»**

Naklederler ki, Şakîk Semerkand'da bir mecliste konuşurken yüzünü cemaata çevirip dedi ki:

— Ey cemaat! Eğer ölü iseniz mezarlığa, çocuksanız mektebe, deliyseniz tımarhaneye, kâfirseniz küfür diyarına! Yok eğer kul iseniz müslümanlığın şartını hakkıyle yerine getiriniz, Ey mahluk-perestler!

Biri Şakîk'e:

— Halk seni kınıyor ve halkın el emeğiyle geçindiğini söylüyor, gel ben sana malımdan nafaka bağlayayım, dedi. Şakîk:

— Kabul, eğer sende şu beş kusur yoksa, öyle yapayım, dedi ve saydı: «Bir: Bana verdiğin nafaka yüzünden hazinen de bir eksilme olabilir. İki: Malını hırsızlar soyabilir. Üç: Yaptığına pişman ola-

bilirsin. Dört: Bende bir kusur görecek olsan nafakayı kesebilirsin. Beş: Caizdir ki, ecelin gelir ve ben nafakasız kalırım. Sende bu kusurlar yoksa, söyle, teklifine «Evet» diyeyim. Halbuki benim, bütün bu ayıplardan mukaddes ve münezzeh bir Mevlâm var!»

Naklederler ki, yanına gelen biri:

— Hacca gitmek istiyorum, dedi. Şâkîk:

— Peki yol harçlığın nedir, diye sordu. Adam anlattı:

— Dört şey: Bir: Hiçbir kimseyi kendi rızkıma kendimden daha yakın görmem! İki: Benim dışımda kalanları benim rızkıma benden pek çok uzak görürüm. Üç: Nerede olursam olayım, Allah'ın takdirinin benimle olduğunu görürüm. Dört: Hangi halde bulunursam bulunayım, bilirim ki, Ulu ve Yüce Allah, benim halimi benden daha iyi bilmektedir.

Adam bunu söyleyince, Şakik:

— Çok güzel, iyi bir yol harçlığın var, mübarek olsun! dedi.

Naklederler ki, Şakîk hac maksadıyle yola çıkıp Bağdad'a varınca, Hârun Reşid kendisini çağırmış, Şakîk de yanına gitmiş, H. Reşid sormuş:

— Zâhid Şakîk sen misin? Şakîk cevap vermiş:

— Şakîk benim, ama zâhid değilim. Harun: «Bana öğüt ver», deyince Şakîk anlatmış:

— Aklını başına topla! Zira Hak Tealâ seni Sıddîk'ın makâmına oturtmuş olduğundan, ondan istediği gibi senden de sıdk istiyor. Fâruk makâmına oturtmuş olduğundan, ondan istediği gibi senden de hak ile batıl arasını tefrik etmeni istiyor. Zinnureyn makâmına oturtmuş olduğundan, ondan istediği gibi senden de haya ve kerem istiyor. Murtazâ makâmına oturttuğundan, ondan istediği gibi senden de ilim ve adalet istiyor. Harun: «Biraz daha» deyince, Şakîk anlatmaya devam etmiş:

— Allah'ın bir yeri var, ona cehennem derler, seni ona kapıcı yapıp eline üç şey vermiş: Mal, kılıç, kırbaç! Demiş ki, halkı bu üç şeyle cehennemden uzaklaştır. Muhtaç biri yanına gelirse, malını ondan esirgeme, kim Hakk'ın fermanına aykırı davranırsa, bu kırbaçla onu edeblendir. Kim haksız olarak adam katlederse, maktûlün vârislerinin iznini alarak onu bu kılıçla -kısas olarak- idam et. Eğer bunu yapmazsan cehenneme gidenlerin ilki sen olursun. Hârun, «Biraz daha», dedi. Şakîk yine anlattı:

— Sen suyun menbaısın, vâlilerin bu suyun arklarıdır. Eğer su kaynağında saf ve berrak olursa, arkların bulanık olması ziyan vermez. Ama kaynağında bulanıksa, arklarda durulması hiç ümit edilmez. Hârun, «Biraz daha», dedi. Şakîk anlattı:

— Farz et ki, çölün ortasındasın ve mahvolmana ramak kalacak şekilde susadın, o saatte bir içim su buldun, kaça satın alırsın? Hârun :

— Kaç isterlerse ona, dedi. Şakîk :

— Ama adam, «Mülkünün yarısını almadan satmam, derse. Hârun :

— Onu da veririm. Şakîk :

— Farz et ki, bu suyu içtin, ama içtiğin su dışarı çıkmadı, idrâr yapamadın. Öyle ki, mahvolmaktan korktun, o zaman biri çıkıp : «Ben seni tedavi edebilirim ama buna karşılık mülkünün öbür yarısını alırım, derse ne yaparsın? Harun :

— Bunu da veririm. Şakîk :

— Şu halde önce içip sonra idrâr yoluyla dışarıya attığın bir içim su değerindeki bir mülkle ne nâz edip duruyorsun? Bunun üzerine Hârun ağladı ve Şakîk'i mükemmel bir şekilde ağırlayıp uğurladı.

Şakîk, daha sonra Mekke'ye gitti. Burada bir çok kişi çevresinde toplandı. «Burada rızk aramak cehalet, rızk için çalışmak haramdır», diyordu. İbrahim b. Edhem'e rastladı. Şakîk :

— Ey İbrahim! Geçimini temin hususunda ne yapıyorsun? diye sordu. İbrahim :

— Şayet elime bir şey geçecek olsa şükrediyorum, geçmese sabrediyorum, diye cevap verdi. Şakîk :

— Belh köpeklerinin yaptığı da budur. Buldukları vakit riayetkâr olur, kuyruklarını sallayıp iz sürerler. Bulamadıkları zaman da sabrederler, dedi. İbrahim :

— Peki maîşet konusunda siz nasıl davranıyorsunuz? dedi. Şakîk :

— Şayet, elimize bir şey geçecek olsa, onu tercihan başkalarına veririz (îsâr), geçmezse şükrederiz, deyince, İbrahim yerinden fırlayıp onu kucakladı, öptü ve :

— Vallahi, billahi sen üstadsın, dedi.

Mekke'den ayrılıp tekrar Bağdad'a geldiğinde bir meclis kurup vaaz etmeye başladı. Daha çok tevekkül üzerinde duruyordu, konuşma esnasında :

— Çölde yol alırken cebimde dört akçe vardı, bu akçeler şimdi de aynen yanımda, dedi. Orada bulunan bir genç ayağa kalkıp :

— Peki o dört akçeyi cebine koyduğun yerde Ulu ve Yüce Allah hâzır değil miydi? O saatte, İzzet ve Celâl sahibi Allah'a itimadın kalmamış mıydı? diye sordu. Şakîk'in yüzünün rengi değişti, bu sözdeki isabeti itiraf edip :

— Doğru söylersin, dedi ve kürsüden aşağı indi.
Naklederler ki, yanına gelen yaşlı bir zât:
— Günahım çok, tevbe etmek isterim, dedi. Şakîk:
— İyi ama geç kaldın, dedi. İhtiyar:
— Hayır, erken bile geldim, dedi. Şakîk:
— Nasıl olur? dedi. İhtiyar:
— Her kim ölümden evvel gelirse, erken gelmiş olur, dedi. Şakîk:
— Hoş geldin ve güzel söz söyledin, dedi.

Sözleri :

«Rüyada şöyle dediklerini görmüştüm: Rızkı hususunda Aziz ve Celil olan Allah'a itimad edenin güzel huyları ziyadeleşir, eli açık olur taatında vesvese bulunmaz.»

«Taatın aslı, (Allah'la ilgili bulunan) korku, ümit ve sevgidir.»
«Allah korkusunun alâmeti, haramları terk etmek; Allah'tan ümitvâr olmanın alâmeti, sürekli taat; Allah sevgisinin alâmeti, aralıksız bir şevk ve inâbe halidir.»

[«Bir kimsede şu üç şey bulunmazsa, cehennemden kurtulamaz: Emn, havf, ızdırar» (Izdırâb. Sülemî, 66)]
«Allah'tan korkan bir kimse, hayatın geçen kısmına bakıp, «Nasıl geçti?» diye kaygılanır, geriye kalan kısmında başına neyin geleceğini bilmediğinden endişelenir. [(Hâtimenin nasıl olacağını bilmediğinden, sonucun mübhem olmasından korkar). (Sülemi, 63)]
«İbadet on parçadır, bunun dokuzu halktan kaçmak, biri de sükût etmektir.»
«İnsanlar için felâket şu üç şeydedir: Tevbe ederiz, ümidiyle günah işliyorlar; daha yaşarız ümidiyle tevbe etmiyorlar; rahmet ümidiyle tevbe etmeden kalıyorlar. İmdi böylesi bir kimse asla tevbe etmez.»
«Hak Tealâ, taatta bulunan kullarını ölüm hallerinde diri kılmıştır, günahkârları da sağ iken ölü kılmıştır.»

«Üç şey fukaranın arkadaşıdır: Gönül feragatı, hesab kolaylığı, can rahatı. Üç şey de zenginlerin arkadaşıdır: Gönül meşguliyeti, hesab zorluğu, can sıkıntısı.»
«Ölüm için hazırlıklı olmak icab eder, zira ölüm bir kere geldi mi, bir daha geri gitmez.»
«İkramda bulunduğun kişi ile sana ikramda bulunan kişi arasındaki farka dikkat et. Eğer ikramda bulunduğun zatı, sana ikramda bulunan zattan daha çok seviyorsan, dostluğu ahiret üzerine kurmuşsun, aksi halde dünya ve menfaat üzerine.»

«Misafir kadar sevdiğim hiçbir şey yoktur. Zira rızk da, rızkın külfeti ve ücreti de Allah'a aittir. Ben bu arada hiçbir şey değilim. Ama ecri ve sevabı bana aittir.»

[«Nânu nimet içinde bulunan bir kimse, yoksulluk ve darlık haline düşer de katında darlık hali daha da makbul olursa iki neşeye düşmüş olur: Biri dünyadadır, öbürü ahirette.» (bk: Sülemî, 65) Tersi de öyledir.]

«Kulun, Hak Tealâ'ya güvenmekte ve dayanmakta olduğu neyle bilinir?» sorusuna şu cevabı verdi:

— Dünyalık bir şeyi elinden kaçırdı mı, bunu ganimet saymak, (ve maddî bir menfaatın gecikmesini erken gelmesine tercih etmek) ile.

«Eğer bir şahsı tanımak istersen, Hakk'ın vaat ettiğine mi yoksa halkın vaat ettiğine mi daha çok itimad ettiğine bak!»

«Kişinin takvâsı üç şeyde belli olur: Alışında, men edişinde, ahireti alır, dünyayı terkeder, konuşmasında. «Almak dindir», yani orada (tavka sahası içinde) almış olduğun şey dindir. «Menetmek dünyadır», yani sana verilen malı, dünya olduğu için alma. «Konuşmak, hem din hem dünyadır», yani her iki mahal hakkında da konuşulabilir. Sözün dine ait olanı da dünyaya ait olanı da vardır. Bu sözün diğer bir manası da şudur: Almış olduğun şey dindir, demek, dinî emirleri ifâ etmek demektir. Men (ve terk) ettiğin şey dünyadır, sözü yasaklardan uzak durmak manasına gelir. Konuşmak ise, her ikisini de kuşatır. Çünkü kişinin dünyada mı yoksa dinde mi olduğu sözle malum olur.»

«Şu beş hususu tam yediyüz âlime sordum: Akıllı kimdir? Zengin kimdir? Zeki kimdir? Fakir ve derviş kimdir? Cimri kimdir? Hepsi de aynı cevabı verip dediler ki: Akıllı, dünyayı sevmeyen zattır. Zeki, dünyanın kendisini kandıramadığı şahıstır. Zengin, Aziz ve Celil olan Allah'ın taksimine ve kendi kısmetine razı olan kimsedir. Derviş, gönlünde fazla şey arzu etme hali bulunmayan kişidir. Cimri, Allah'ın hakkını Allah'ın halkından esirgeyen kimsedir.»

Hâtem Asam anlatıyor: «Şakîk'ten faydalı bir öğüt rica etmiştim: «Eğer», dedi, «Umumi bir öğüt istersen, dilini koru; sevabını terazinde ve amel defterinde görmeyeceğin bir sözü asla söyleme. Hususî bir öğüt istersen, dikkat et, bir sözü ancak, «Söylemesem yanarım», diye kanaat getirdikten sonra söyle.» Vesselâm.

* * *

[«Tevekkül, Rabbın vaadiyle kalbin tatmin olmasıdır». (Sülemî, 63)]

«Tevbenin tefsiri, kendini Allah'a karşı cüretkâr, Allah'ı kendine karşı halim-selim görmendir.»

«Rahat olayım dersen eline geçeni ye, bulduğunu giy, Allah'ın hakkındaki takdirine razı ol.»

[«Servet için kendini hiç yorma, eğer kısmetine fakirlik düşmüşse, asla zengin olamazsın.» (Münavî, 121)]

«Ulemâ ve sofiyye her çağda çobandır. Çobanlar kurtlar haline dönüşürse, sürüyü kim bekleyecek?»

«Halkla olan münasebetin, ateşle olan münasebetin gibi olsun. Faydasından istifade et, zararından korun!»

[«Muvaffakiyet kapısının halkın yüzüne kapatılmış olmasının sebepleri altıdır: Nimetlerden istifade ediyor, ama şükrünü edâ etmiyor. Dünya için ilim tahsil ediyor, keyfleri için ameli terk ediyorlar. Günaha hemen girişiyor, ama tevbeyi erteliyorlar. İyi kişilerle uzun boylu sohbet ediyor, ama fiillerini örnek almıyorlar. Cenazelerini toprağa veriyor, lâkin bundan ibret almıyorlar. Dünya kendilerine yüz vermiyor, ama yine de onun peşinden ayrılmıyorlar, ahiret yüzlerine gülüyor, fakat görmezlikten geliyorlar.» (Münavî, 121)]

[«Mümin, gül eken kimse gibidir ama yine de diken vermesin, diye kaygılanır. Münafık, diken eken kimse gibidir ama yine de gül devşirmeye tamah eder. Heyhât, heyhât! Allah katında iyi işin karşılığı iyiliktir, iyiler asla kötülerle bir tutulmazlar.» (Sıfatu's-safve, IV. 160)]

[«Ey Cemaat! Bugün ölseniz, yarınki namazın hesabını Allah sizden sorar mı? dedi. Hayır, dediler. Hâ işte öylece siz de ondan, yarınki rızkınızı bugünden istemeyin!» (Hilye, VIII.69.)]

[«Sizi şekten yakîne, husumetten samimiyete, kibirden tevazua riyâdan ihlâsa, arzulu olmaktan endişeli olmaya davet eden âlimler hariç, hiç bir âlimin sohbetine katılmayınız.» (Hilye, VIII.72.)]

CİHÂN İMÂMI EBÛ HANÎFE BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Şeriat ve milletin çerağı, din ve devletin meşalesi, hakikatların gelincik çiçeği, manâ ve hikmet cevherlerinin ummânı, âlim, ârif, sûfî ,cihân imâmı Ebû Hanîfe Kûfî (r.a.) gibi her dilde övülen ve her millette makbul sayılan bir zatı kim tasvir edebilir? Nihayetsiz bir riyâzete, mücahedeye, halvete ve müşahedeye sahipti. Tarikatın usûlü, şerîatın furuu sahasında yüce bir mertebeye ve derin bir görüşe mâlikti. Firasette, siyasette ve kıyasette tek; mürüvvet ve fütüvvette hârika idi. Hem cihanın kerem sahibi, hem de asrın cömerdi idi. Hem çağın en faziletlisi, hem devrin en âlimi idi. En yüksek derecede, en yüce mertebede bulunuyordu. (1)

Enes, Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **«Ümmetimde, adına Numan b. Sâbit denilen bir er bulunacak, künyesi Ebu Hanife olan bu zat ümmetimin meşalesidir. Ebu Hanife'nin sıfatı Tevrat'da da bahis konusu edilmiştir.»**

Ebu Yusuf anlatıyor: «Ondokuz sene Ebu Hanife'nin hizmetinde bulundum. Bu süre içinde sabah namazlarını hep yatsı namazı için aldığı abdestle edâ ediyordu.»

Mâlik, b. Enes diyor ki: «Ebu Hanife'yi öyle gördüm ki, «Eğer şu sütûn, altındır», diye iddia etseydi, bunu delille ispatlamaya muktedir olurdu.»

İmam A'zam Şafii «Âlemdeki bütün ulemâ fıkıhta Ebu Hanife'nin aile fertleridir,» demişti.

(1) Hal tercümesi için bkz: Hücvirî, s. 188; Şa'rânî, I, 48; Münavî, I, 175; Şezerâtu'z-Zeheb, I, 227; el-Bidâye ve'n-Nihaye I, 107. İbn Hallikan, VI, 405; el-Cevâhiru'l-Mudie, I, 26; Tarîhu Bağdât, XIII, 323.

Hz. Ali (r.a.) : «Hz. Peygamber'in (s.a.v.) : «Ne **mutlu beni görene veya beni göreni görene**», dediğini işittim», demiştir. Diğer taraftan Ebu Hanife bir kaç sahabeye yetişmiştir. Bunlar Enes b. Mâlik, Abdullah b. Zübeydî, Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Ebu Evfâ, Vâşile b. Eska' ve Aişe bint Acrid'dir. Allah hepsinden razı olsun. İmdi bahis konusu ettiğim delillerle, O'nun önde gelen bir zat olduğu sabit olmuştur. Bir çok şeyhleri görmüş, C. Sâdık'ın (Radıyallahuanh) sohbetinde bulunmuştur. İlimde, Fudayl'ın, İbrahim b. Edhem'in, Bişr Hafi'nin, Dâvud Tâî'nin ve Abdullah B. Mübarek'in üstâdı bulunuyordu.

Daha sonra Peygamberler efendisinin Ravzasına gitmiş, aleyhissalatü vesselâma varıp: «Selam sana Peygamberlerin beyti!», diye selam verip, «Selam sana müslümanların imamı», karşılığını almıştı.
İlk fırsatta inzivâya çekilip azmetti.

Nakledilmiştir ki: O hakikî Kıble'ye yönelmişti, halktan yüz çevirmiş, âbâ (ve hırka) gitmişti. Derken bir gece rüyasında Peygamber'in (a.s.) kemiklerini toplayıp yekdiğerinden ayırmakta olduğunu gördü. Bunun heybet ve dehşetinden uyandı. İbn Sirîn'in talebelerinden birine varıp tabirini sordu. O da:
— Sen Peygamber (a.s.) ilminde ve sünnetini muhafazada büyük bir dereceye ulaşacaksın, öyle ki, bu hususta tasarrufta bulunup sağlamını sakatından ayırdedeceksin, dedi.

Diğer bir seferinde, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) rüyada kendisine şöyle dediğini gördü:
— Ey Ebu Hanife! Seni, sünnetimi ihya edip ortaya çıkarman için sebep kılmışlardır, bu maksatla hayata getirmişlerdir. O halde sakın inzivâya çekilme!
İhtiyatkâr oluşunun feyz ve bereketi şu suretle kendini gösterdi: Üstadı Şâ'bî ihtiyarlamıştı. Devrin halifesi bir toplantı, düzenleyip Şâ'bî'yi davet etti. Ulemayı da orada hazır bulundurdu. Her hizmetkârı ve kulu nâmına bir çiftlik yazmaları için polise emir verdi. Bunlardan bazısı ikrâr, bazısı mülkiyetle, bazısı da vakıfla ilgili idi. Hizmetkâr, bununla ilgili yazıları, o sırada kadı olan Şâ'bî'nin yanına koydu ve:
— Emirülmüminin, şâhid olarak bunu imzalamanızı emr ediyor, dedi. Önce Şâ'bî, sonra bütün fakihler evrakı imzaladılar. Sonra hizmetkâr, evrakı Ebu Hanife'ye getirip:
— Şâhid olarak bunun altını imzalamanızı, Emiru'l-müminin emretmektedir, dedi. Ebu Hanife:
— Peki Halife nerededir? diye sordu. Hizmetkâr:

— Sarayında, dedi. Ebu Hanife:

— Şâhidliğin sahih olması için, ya Emirü'l-müminin buraya gelmesi veya benim oraya gitmem icab eder, dedi. Hizmetkâr, «Nasıl olur? Başta kadı olmak üzere bütün fıkıh âlimleri imzaladılar. Sen lüzumsuz yere zorluk çıkarıyorsun», diye çıkıştı. Ebu Hanife: **«Onlar kendi yaptıklarından sorumlu, vebali boyunlarına»** (Bakara/286) dedi. Bu söz Halifenin kulağına gidince, Şâ'bî'yi celb edip:

— Şâhidlikte görmek şart mıdır, değil midir? diye sordu. Şâ'bî:

— Evet, şarttır, dedi. Halife:

— Peki sen beni ne zaman gördün ki, (kullarımla aramda olan bir muamele için) şâhid olarak imza attın? dedi. Şâ'bî:

— Bunun senin fermanın olduğunu biliyordum, onun için seni görmeyi taleb edemedim, dedi. O vakit Halife:

— Bu söz hak olmaktan uzaktır ve o genç kadı olmaya senden daha lâyıktır, dedi.

Daha sonra Halife bulunan Mansur «Kadılığı kime vereyim?» diye düşündü. Herbiri ulu âlim olan dört kişi üzerinde istişâreler yaptı. Bunlardan biri Ebu Hanife, ikincisi, Mis'âr b. Küdâm, üçüncüsü Sufyan, dördüncüsü, Şüreyk idi. Herbirini çağırdılar, yolda giderlerken Ebû Hanife:

— Firâset olmak üzere herbirimiz hakkında bir şey söyleyim mi? diye sordu. Onlar da:

— İsabet olur, dediler. Ebu Hanife:

— Ben bir hile ile kadılığı kendimden def edeceğim. Sufyan firâr edecek, Mis'âr deliliğe vuracak, Şüreyk kâdı olacak, dedi. Sonra Sufyan, yolda giderken kaçtı, bir gemiye sığınarak: «Beni gizleyiniz, zira başımı kesecekler», dedi. Bu tutumu Resulullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen: **«Kadı tayin edilen bir kimse muhakkak ki bıçaksız olarak boğazlanmıştır»** mealindeki hadisin teviline ve yorumuna dayanıyordu. Kaptan, Sufyan'ı sakladığından Halife'nin huzuruna üçü vardı. Halife önce Ebu Hanife'ye:

— Senin kadı olman lazım, dedi. Ebu Hanife:

— Ey Emir! Ben Arabtan değil, onların mevâlinden olan bir kişiyim, Arab beyleri hükmüme razı olmazlar, diye bir mazeret ileri sürdü. Ebu Ca'fer:

— Bu işin soy-sopla bir ilgisi yoktur, bunun için ilim gerek, dedi. Ebu Hanife:

— Ben bu işe lâyık değilim, «Lâyık değilim», sözünde şayet sâdık isem, gerçekten lâyık değilim, demektir. Eğer bu sözde yalancı isem yalan konuşanı, müslümanların başına kâdı yapman lâyık değildir. Zaten sen de Allah'ın halifesi olarak bir yalancıyı kendine halife ta-

yin edip müslümanların canı ve malı hususunda ona itimad etmeyi caiz görmezsin, deyip yakasını kurtardı. Sonra Mis'âr ileri atılıp Halife'nin elini kendi eline aldı ve:

— Nasılsın, çoluk çocuk nasıllar? dedi. Mansur:

— Bunu dışarı atın, zira delidir, dedi. Sonra Şüreyk'e:

— Senin kâdı olman lâzım, dediler. O da:

— Ben sevdaî ve malihülyâlıyım, dimağım da zayıf, dedi. Mansur:

— Aklın kâmil olması için tedavi görürsün, olur biter, dedi. Sonra kâdılığı Şüreyk'e verdiler, kâdı olduktan sonra Ebu Hanife, Şüreyk'le olan alâkasını kesti ve bir daha onunla hiç konuşmadı.

Naklederler ki: Bir kere çocuklar toplanmışlar, top oynuyorlardı. Topları, Ebu Hanife'nin ders halkasının ortasına düştü. Topu buradan alıp getirmek için hiçbir çocuk gitmedi. Çocuğun biri:

— Ben gider getiririm, dedi. Sonra küstahca gidip topu aldı ve getirdi. Ebu Hanife:

— Galiba bu oğlan helâl yoldan kazanılmamıştır, dedi. Araştırdılar öyle çıktı.

— Ey Müslümanların İmamı! Bunu nasıl bildin, diyenlere şu cevabı verdi:

— Eğer helâl-zâde olsaydı, hayası bu işi yapmasına mani olurdu.

Naklederler ki, Ebu Hanife'nin birinden alacağı vardı. Bu şahsın oturduğu mahallede oturan bir talebesi vefat etmişti. İmam, onun cenazesine gitti. O gün ortalığı kavuran bir sıcak vardı. Orada, borcunu imama ödemesi lâzım gelen şahsa ait duvarın gölgesi hâriç, hiç gölge yoktu. Halk imama:

— Şu gölgede biraz oturmaz mısın, dediklerinde:

— Ben bu duvarın sahibinden alacaklıyım, bu yüzden onun duvarından faydalanmam caiz olmaz. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.) **«Borcun getirdiği her çeşit fayda faizdir»**, buyurmuştur. Şayet fayda temin edersem faiz olur, diye karşılık verdi.

Naklederler ki, bir kere onu hapse atmışlardı. Zorbalardan biri gelip:

— Benim için şu kalemi aç, dedi. (Adam bu kalemle haksız bir hüküm ve emir yazacağından) Ebu Hanife:

— Açmam, dedi. Zorba:

— Niçin açmıyorsun, diye sordu. Ebu Hanife:

— Çünkü Hak Teâlâ'nın **«Zorbaları ve yandaşlarını haşr ediniz»** (Saffât/22) diye tasvir ettiği bir zümreden olmaktan korkuyorum, dedi.

Her gece, üçyüz rekat namaz kılardı. Bir gün yoldan geçerken, bir kadın diğer bir kadına:

— Her gece beşyüz rekat namaz kılan adam işte bu zattır, dedi. Bunu duyan imam, kadın kanaatında yanılmış olmasın, diye bundan böyle her gece beşyüz rekat namaz kılmaya niyet etti.

Başka bir gün, yoldan geçerken çocukların yekdiğerine:

— Bu zat her gece bin rekat namaz kılmaktadır, dediklerini duyunca, niyet edip bundan sonra her gece bin rekat namaz kılar olmuştu.

Bir gün bir talebe Ebu Hanife'ye:

— Halk senin hakkında: «İmam gece uyumuyor», diyorlar, dedi. Ebu Hanife, «İşte bunun üzerine bir daha gece uyumamaya karar verdim», diyor. Sebebini soranlara:

— Çünkü Hak Teâlâ; kötüleme sadedinde:

«Öyle kişiler vardır ki, yapmadıkları şeylerden dolayı övülmelerini arzu ederler» (Bakara/188) buyurmuştur. İşte bu zümreden olmamak için bundan sonra sırtımı yere koymam», dedi. Bundan sonra otuzsene yatsı için aldığı abdestle sabah namazını kılmıştır.

Naklederler ki, Ebu Hanife'nin dizleri, fazla secde etmekten dolayı devenin dizleri gibi nasırlaşmıştı.

Naklederler ki, Ebu Hanife, imanı vardır, diye bir zengine tevazu göstermiş imiş, işte bu durumu bahis konusu ederek: «Buna keffaret olmak üzere bin hâtim indirdim», demiştir.

Derler ki, bazan kendisine müşkil gelen ve halli zor olan bir meseleyi keşf ve hal için Kur'an'ı kırk kere hatm ederdi.

Naklederler ki, talebesi Muhammed b. Hasan (r.a.) gayet güzel ve çok yakışıklı idi. Onu bir kere gören imam bir daha ona bakmadı. Dersini vereceği zaman, gözü ona ilişmesin, diye direğin arka tarafında otutturcard.

Dâvud Tâi şunu anlatmıştı: «Yirmi yıl Ebu Hanife'nin yanında bulundum. Bu müddet zarfında dikkat ettim, ne yalnızken ne de yanında birileri varken başı açık olarak oturduğunu ve istirahat maksadıyle ayaklarını uzattığını hiç görmedim. «Yalnızken ayağını uzatsan ne mahzuru var?» dediğimde:

— Ulu ve Yüce Allah karşısında yalnızken edebli olmak daha münasibtir, demişti.

Bir gün yoldan geçerken, çamurda bir oğlan gördü ve:

— Dikkat et, düşmeyesin, dedi. Oğlan:

— Benim düşmem basittir, düşersem yalnız ben düşerim, ama asıl sen dikkatli ol. Zira eğer ayağın kayacak olursa, sana tabi olup peşinden gelen bütün müslümanların ayakları kayar ve düşerler, bunların hepsini kaldırmak da zordur, dedi. Oğlanın zekâsına hayret eden imam derhal ağladı ve talebelerine dönüp :

— Şayet size bir mesele, bir husus zâhir olur ve daha açık bir delil ortaya çıkarsa, o hususta bana tabi olmayınız, beni taklidle zâhirimde kalmayınız, (taklidime tahkikimi gösteriniz) demişti. İnsâfta kemâlin alâmeti işte budur. Şüphe yok ki, İmam Ebu Yusuf'a ve Muhammed'e ait, muhtelif meselelerde (Ebu Hainfe'ye muhalif) bir çok ictihadlar ve sözler vardır. (Bununla beraber demişlerdir ki, onun ictihad oku, hiç şaşmadan tam bir isabetle hedefine varırdı, öbürlerinin ictihad okları ancak hedefin çevresine varırdı.)

Naklederler ki, servet sahibi bir kişi vardı. Emirülmüminin Osman'a (r.a.) düşman kesilmişti. O derecede ki, ondan «Yahudi», diye bahsederdi. Bu söz imamın kulağına gitti. Onu çağırıp :

— Kızını, falan Yahudiye vereceğim, dedi. Adam :

— Sen hem müslümanların imamı olacaksın, hem de bir müslümanın kızını kaldırıp bir Yahudiye vermeyi caiz göreceksin, olmaz böyle şey, ben bunu asla caiz göremem, dedi. İmam :

— Fesubhanellah! Sen kendi kızını bir Yahudiye vermeyi caiz görmüyorsun da, Muhammed'in (a.s.) iki kızını bir yahudiye verdiğini nasıl caiz görüyorsun? dedi. Adam, bu sözün nereden geldiğini derhal anladığından, o itikadından dönüp yaptığına tevbe etti.

Naklederler ki, Ebu Hanife, bir gün hamamda bulunuyordu. Peştemalsız birini gördü, bazıları bu kişi bir filozoftur, demişler, bazıları da onun dehrî olduğunu söylemişlerdi. Bunu gören Ebu Hanife hemen gözlerini kapadı. O kişi :

— Yâ İmam! Görme duyusunu ne zaman geri aldılar? deyince, Ebu Hanife cevabı yaptıştırdı :

— Üzerinden peştemalı (ve haya perdesini) kaldırdıkları vakit!

Naklederler ki, Ebu Hanife kaldırımda yürürken, öbür taraftan gelen bir öküzle karşı karşıya gelince, aşağıya inip ona yol verdi. «Yâ İmam! Bu kadar sakınganlık nedendir?» denilince dedi ki :

— Benim aklım var, onun boynuzu da ondan!

Bir kere şöyle demişti : Kaderi kabul etmeyen biriyle tartışmaya giriştiğinde söylenecek iki söz var. Bu kişi ya kâfir olur veya mezhebinden ve kanaatından döner. Önce ona :

— Allah, insanlar hakkındaki bilgisinin dosdoğru çıkmasını ve malumun ilme mutabık olmasını irade etmiş midir, etmemiş midir? diye sorarsın. Eğer «Etmemiştir», derse kâfir olur. Çünkü Allah, in-

sanlar hakkındaki ilminin doğru çıkmasını ve bilginin bilinene uygun düşmesini dilememiştir, demek küfürdür. Eğer «Etmiştir», derse teslim olup kendi mezhebinden dönmüş olur.

«Ben cimriyi dürüst saymadığımdan şahitliğini kabul etmem. Çünkü cimrilik onu, hakkından fazlasını istemeye ve haddinden çok araştırmaya sevk eder.»

Naklederler ki, bir camiyi tamir ederken, teberrüken Ebu Hanife'den de bir şey istediler. Bu, imama ağır geldi. Oradakiler:

— Maksadımız teberrüktür, sen ne dilersen onu ver, dediler. Bunun üzerine hiç istemeye istemeye tam ayar bir altını kaldırıp verdi. Talebeleri:

— Ya İmâm! Sen cömertlikte bir eşi daha bulunmayan kerem sahibi bir zatsın, bu kadar bir altını vermek neden sana bu kadar ağır geliyor, dediklerinde dedi ki:

— Mal olması itibariyle onu vermek bana ağır gelmiş değildir. Lâkin kesinkes biliyorum ki, helâl asla suya ve çamura harcanmaz. Ben malımı helâl biliyorum. Benden, (cami inşaatı için) bir şey istediklerinde, hiç hoşlanmadım, zira malımın helâl oluşu hususunda bir şüphe ortaya çıktı ve bu benim zoruma gitti.

Bir kaç gün geçtikten sonra o tam ayar altını getirip iade ettiler ve:

— Bu değersiz bir madendir, dediler. İmam A'zam bundan, son derece memnun kaldı.

Naklederler ki, bir kere pazardan geçerken tırnak kadar bir çamur elbisesine sıçradı. Gidip Dicle kenarında yıkadı. «Ya İmam! Sen belli miktarda elbise üzerinde bulunan necasete bile ruhsat veriyorsun, bu kadar çamuru neden yıkıyorsun?» diyenlere, şu cevabı verdi:

— Evet, öyle ama o fetvadır, bu takvâ! Nitekim Resulullah (s.a.v.) yarım somunu saklaması için Bilâl'a izin vermediği halde kadınlara bir yıllık gıda ayırmıştı.

Naklederler ki, Davud-i Tâî (r.a.) başkalarına rehber olma durumuna gelince, Ebu Hanife'ye:

— Şimdi ne yapacağım? diye sordu. O da:

— İlimle amel etmelisin. Zira kendisiyle amel edilmeyen bir ilim ruhsuz cesed gibidir, dedi.

Derler ki, devrin Halifesi, rüyasında gördüğü ölüm meleğine:

— Ne kadar ömrüm kaldı, diye sordu. Ölüm meleği de ona, beş parmak gösterdi. Bunun yorumunu birçok kimselere sorduysa da, bununla neyin kasd edildiği malum olmadı. Ebu Hanife'yi çağırıp

ona sordu. Ebu Hanife dedi ki: «Bununla beş ilme işaret edilmiştir. Yani bu beş ilmi kimse bilmez. Mugayyebât-ı hams denilen bu beş ilim ayette vardır: **«Kıyametin ne zaman kopacağını ancak Allah bilir, yağmuru o indirir, rahimlerde olanı o bilir, yarın ne kazanacağını kimse bilmez, nerede öleceğini hiçbir kimse kestiremez. Şüphesiz ki, o bilir ve her şeyden hâberdardır».** (Lokman/33)»

Şeyh Ali b. Osman Cüllâbî anlatıyor: «Şam'da bulunuyordum. Müezzin Bilâl' (r.a.)'in mezarının başında uyumuştum. Rüyada kendimi Mekke'de gördüm. Benû Şeybe kapısından içeri giren Hz. Peygamber'in (a.s.) küçük yaştaki çocuklar kucaklanır gibi bir ihtiyarı tam bir şefkatla kucaklayıp bağrına bastığını gördüm. Hemen atılıp ayaklarını öptüm. Bu ihtiyar kimdir?, diye taaccüb etmiştim. Hz. Peygamber (a.s.) mucizenin hükmü ile batınıma vâkıf oldu ve:

— Bu, senin ve memleketindeki halkın imamı olan Ebu Hanife'dir, (r.a.) buyurdu.»

Nevfe b. Hayyah'ın şunu anlattığı nakledilir: «Ebu Hanife (r.a.) vefat ettiği zaman rüyamda kıyameti gördüm. Bütün mahlûkat hesab yerinde dikiliyorlardı. Havuzun kenarında duran Hz. Peygamber'in (a.s.) sağ ve sol tarafında şeyhlerin durmakta olduklarını müşâhede ettim. Ak saçlı, ak sakallı, nûrânî yüzlü bir pir gördüm, yüzünü Hz. Peygamber (a.s. tarafına çevirmişti. Hz. Peygamber'in (a. s.) karşısında duran Ebu Hanife'yi görüp selâm verdim ve:

— Bana havuzdan kevser şerbeti ver, dedim.

— Hz. Peygamber (a.s.) izin vermeden olmaz, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

— Ona şerbeti sun, buyurunca bana bir kadeh şerbet verdi. Ben ve arkadaşlar bu şerbetten kana kana içtiğimiz halde hiç azalmadı. Sonra:

— Hz. Peygamber'in sağ tarafındaki şu ihtiyar kimdir? diye sordum:

— O İbrahim Halil, sol tarafındaki Ebu Bekir Sıddik'tır, dedi. Aynı şekilde tekrar tekrar soruyor ve her seferinde parmağıma bir düğüm atıyordum. Sayı onyediye ulaşmıştı, uyanınca, parmağımda onyedi düğüm bulunduğunu gördüm.

Yahya b. Muaz Râzî anlatıyor: «Rüyada gördüğüm Hz. Peygamber (a.s.):

— Seni nerede arayayım? dedim. Buyurdu ki:

— Ebu Hanife'nin ilminin bulunduğu yerde!

O'nun menkıbeleri pek çok, övülecek tarafları sayısızdır. Biz bu kadariyle yetinip bahsi kapatıyoruz.

İMÂM A'ZAM ŞÂFİÎ MUTTALİBÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Şeriat sultânı, hakikat bürhânı, ilâhî esrâr müftisi, sonsuz tavırlar mehdisi, Peygamber'in amcazâdesi ve vârisi, Veted-i Alim-i Şâfiî Muttalibî (r.a.)'yi izah etmeye hâcet yoktur. Zira bütün âlemin nuru, onun sinesinin şerhinden bir pırıltıdır. Faziletleri, meziyetleri ve menkıbeleri pek çoktur. Şunu söylersek onu tam olarak vasfetmiş oluruz: O, nübüvvet ağacının bir dalı ve Mustafa fidanının bir meyvesidir. Firasette, siyasette ve kıyasette yegâne idi. Mürüvvet ve fütüvvette bir hârika idi. Hem cihanın cömerdi, hem de asrın kerem sahibi idi. Hem zamanın en faziletlisi, hem de devrin en âlimi idi. Hem Kureyş'ten imamların hücceti, hem de «Kureyşi önde tutunuz» ifadesinin öncüsü idi. Şu kitaba sığmayacak kadar keramet ve riyazetleri fazla idi. Daha onüç yaşında iken Harem'de:

— Dilediğinizi bana sorun, demiş, daha onbeş yaşında iken fetvâ vermişti. (1)

Cihan imamı Ahmed b. Hanbel'in ezberinde üçyüzbin hadis bulunduğu halde, talebelik yapmak üzere ona gelmiş, başı açık olarak hizmetkârlığını yapmıştı. Bir kısım kimseler ona itiraz edip:

— Bu dereceye ulaşmış bir şahıs, ulu üstadların ve şeyhlerin sohbetini terkedip yirmibeş yaşındaki bir gencin önünde diz çöküp durur mu? dediler. Ahmed:

— Benim ezberimde bulunan her şeyin manasını o biliyor, eğer o elimize geçmemiş olsaydı, biz onun arayışı içinde olurduk. Çünkü o, haberlerin, rivayetlerin ve okumuş olduğu şeylerin hakikatını an-

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, IX, 63; Sıfatu's-Safve, II, 248; Hucvirî, s. 215; Münavî, I, 263; İbn Hallikân, IV, 163; Şa'rânî, I, 73; Tabakatü's-Subkî, I, 184; Tehzibu't-Tehzib, IX, 25; Tarihû Bağdâd, II, 56; Tabakâtu'l-Hanâbile, I, 280; Mu'cemu'l-Udebâ, XVIII, 280; Fihrist, s. 209.

lıyor. Biz fazla bir hadis bilmiyoruz. Ama o âdeta cihanın güneşi, halkın afiyetidir.»

Yine Ahmed diyor ki, «Fıkıh kapısı halkın üzerine kapatılmıştı. Hak Tealâ bu kapının açılmasına onu sebep kılmıştır.»

Yine Ahmed diyor ki, «Çağında, Şâfii'den daha çok İslâma iyiliği dckunan hiç bir kimse görmedim.»

Yine Ahmed: «İmam Şâfiî şu dört ilimde filozoftur: Lügat, halkın (ve ulemânın) ihtilâfı, fıkıh ilmi ve meânî ilmi», demiştir.

Yine İmam Ahmed, Mustafa'nın (a.s.) : «**Her yüz senede bir, halka dini öğreten bir zat gönderilir**», buyurmuş olduğunu bahis konusu ederek; «O, Şâfii'dir», demiştir.

Sevrî demiştir ki, «Eğer Şâfii'nin aklı terazinin bir kefesine, halkın akıllarının yarısı öbür kefesine konulsa, Şâfii'nin aklı ağır basardı.»

Bilâl Havvâs demiş ki: İmam Şâfiî hakkında ne dersin, diye, Hızır'a sorduğumda:

— O, Evtaddandır, diye karşılık verdi.

İlk zamanlarda hiç bir davete ve düğüne gitmez ,durmadan ağlar, yanar tutuşurdu. Daha bebekken üzerine bin yıllık hil'at giydirilmişti. O yüzden Selîm Râî ile karşılaşmış, uzun boylu onun sohbetinde bulunarak tasarrufta hepsini geçmişti. Nitekim Abdullah Ansarî (r.a.) :

— Mezhebine bağlı olmamakla beraber, İmam Şâfiî'yi severim, çünkü hangi makâma nazar etsem onu önümde görüyorum, demiştir.

— Yavrum! Sen kimsin?, dedi. Ben:

— Ya Resulallah! Senin ümmetinden biriyim, dedim.

— Yaklaş, dedi, yaklaştım. Tükrüğünü ağzında topladıktan sonra ağzıma koymak için tükürdü. Ben de ağzımı açtım. Neticede tükrüğü dudağıma, ağzıma ve dilime ulaştı sonra bana:

— Hadi şimdi git. Ulu ve Yüce Allah'ın feyz ve bereketi üzerine olsun, buyurdu. O saatta Emirü'l-müminin Ali'yi (r.a.)da rüyamda gördüm. Parmağındaki yüzüğü çıkarıp parmağıma taktı. Bu suretle bir Nebî ile bir Veli'nin ilmi bana sirayet etmiş oldu.

Derler ki, Şâfiî henüz altı yaşında iken mektebe gidiyordu. Annesi, Haşimoğullarından zâhide bir kadındı. Emin biri olduğu için herkes emanetini ona bıraktı. Bir gün iki kişi gelip ona bir elbise sandığı emanet ettiler. Sonra bunlardan biri gelip sandığı isteyince, san-

dığı getirip ona teslim etti. Aradan bir müddet geçtikten sonra öbür arkadaşı gelip o da sandığı istedi. Kadın:

— Arkadaşına verdim, dediyse de adam:

— Her ikimiz de hazır bulunmadıkça sandığı vermeyeceğini kararlaştırmamış mı idik? diye sordu. Kadın:

— Evet, öyle idi, dedi. Adam:

— O halde neden ona verdin? deyince, Şâfiî'nin annesi üzüldü. Şâfiî gelip annesine:

— Neden üzgünsün? dedi. Anne olayı anlattı. Şâfiî: «Bunda üzülecek ve korkulacak hiçbir şey yoktur, iddia sahibi nerede? Ona cevabı ben vereyim», dedi. Davacı kişi:

— İddia sahibi benim, dedi. Şâfiî:

— Senin sandığın buradadır, hemen arkadaşını getirip sandığı al, deyince, adam şaştı kaldı, oraya kadar getirdiği kâdı vekili de oğlanın sözü karşısında hayrete düştü. Sonra savuşup gittiler.

Şâfiî, daha sonra Mâlik'in talebesi oldu. Mâlik yetmiş küsür yaşında bulunuyordu. Mâlik'in evinin kapısı önünde oturur, verilen her fetvaya bakar ve fetva verilen kişiye dönüp:

— Geri dön ve daha fazla ihtiyatkâr ve dikkatli olmasını söyle, derdi. Mâlik, Şâfiî'nin haklı olduğunu görünce, kendisini takdir ederdi.

O sırada Halife, Hârun Reşid (r.a.) idi. Naklederler ki, bir gece Hârun Reşid, eşi Zübeyde ile bir hususta tartışmaya girmişti. Zübeyde, Hârun'a:

— Ey cehennemlik, demiş Hârun da:

— Eğer ben cehennemliksem sen benden boş ol, demiş ve bu suretle birbirinden ayrılmışlardı. Hârun, Zübeyde'yi son derece fazla seviyordu, canından kopan âh vâh sesleri semayı tuttu. Bir dellâla, Bağdad ulemâsının toplanıp bu meselenin fetvasını vermeleri için ilân vermesini emretti. Bu meselenin cevabını hiç kimse veremedi: «Hârun cennetlik mi yoksa cehennemlik midir? Bunu ancak Allah bilir», dediler. Topluluğun arasından ayağa kalkan bir oğlan:

— Bunun cevabını ben veririm, deyince halk taaccüb etti, ve:

— Galiba bu oğlan delidir, bu kadar ulu ulemânın âciz kaldığı bir meselede, onun söz söylemede ne mecâli olur, dediler. Sonra Hârun ile, Zübeyde'yi çağırıp:

— Cevap ver, yâ Hârun! Senin mi bana ihtiyacın var, benim mi sana? diye sordu. Halife:

— Benim sana ihtiyacım var, dedi. Şâfiî:

— O halde tahttan aşağıya in, çünkü ulemânın mevkii yüksektir, dedi. Bunun üzerine halife aşağı inip onu tahta oturttu, sonra Şâfiî:

— Önce ben sana bir mesele soracağım, sen bana cevap verirsen, ben de senin meseleni cevaplandıracağım, dedi. Halife:

— Sualin neyse sor? dedi. Şâfiî:

— Senin hiç elinde günah işleme imkânı varken o günahtan vazgeçtiğin oldu mu? diye sordu. Halife:

— Evet, vallâhi böyle bir hadise başımdan geçmişti. (Gençliğimde, hoşuma giden bir kadınla baş başa kalmıştık, dilediğimi yapmaya kâdirdim. Allah'tan korktuğum için kadına ilişmedim), dedi. Bunun üzerine Şâfiî:

— Ben senin cennet ehlinden olduğuna hükm ediyorum, deyince ulemâ seslerini yükseltti:

— Hangi delil ve hüccete dayanıyorsun? dediler, Şâfiî dedi ki:

— Kur'an'a dayanıyorum. Zira Hak Tealâ buyurur ki: **«Rabb'ının makamından korkup ta nefsini günah işlemekten vazgeçirenin yurdu cennettir!»** (Nâziat/40). O, bunu söyleyince, bütün ulemâ feryadı yükseltti: «O daha oğlanken böyle! Genç olunca nasıl olur?»

Naklederler ki, bir kere ders ortasında on kere ayağa kalkmış ve oturmuştu. «Bu ne hal böyle», diyenlere dedi ki:

— Bir Alevî-zâde, yani Hz. Ali neslinden gelen bir kişi kapıda alışveriş yapıyor, ne zaman hizama gelip karşımda görünce, ona hürmeten ayağa kalkarım. Zira Resulullah'ın evlâdından biri göründüğü zaman ayağa kalkmamak yakışık almaz.

Naklederler ki, vaktiyle bir kişi, Mekke'de mücavir olanlara sarf olunsun», diye bir miktar mal göndermişti. Bu malın bir kısmını orada hazır bulunan İmam Şâfiî'ye götürdüler.

— Mal sahibi ne demiştir? diye sordu.

— Mal sahibi, bunun takvâ sahibi fakirlere verilmesini vasiyet etmiştir, dediler. Şâfiî:

— O halde takvâ sahibi olmadığımdan bu maldan almak yaraşmaz, dedi ve almadı.

Naklederler ki, bir kere, yanında onbin altın olduğu halde San'a'dan Mekke'ye gelmişti. «Bu servetle bir çiftlik ve bir sürü koyun alması lazımdır», diye söz edilince, hemen Mekke'nin dışında bir çadır kurdu. O altınları önüne yığdı, her geçene bir avuç verdi, öğlene varmadan altın namına hiç bir şey bırakmadı.

Naklederler ki, gençliğinde, Mekke'de mücavir iken, Ka'be'de mum yandığı halde ay ışığında kitap okuyordu, «Mum ışığı varken neden ay ışığında kitap okuyorsun?» diyenlere:

— Bu mum kitap okumak için değil, Ka'be için yanmaktadır, demişti.

Naklederler ki, her yıl Rum diyarından Hârun Reşid'e mal gönderirlerdi. Rumlar, bir sene bir kaç ruhbân gönderip:

— Bu rahipler, İslam âlimleriyle ilmî tartışmalar yapsınlar, eğer İslâm âlimleri bilir ve gâlip gelirlerse harac veririz, aksi halde bizden mal istemeyiniz, dediler. Bu maksatle dörtyüz keşiş geldi. Halife, bütün Bağdad ulemâsının Dicle sahilinde toplanması için ilân yaptırdı. Sonra halife, İmam Şâfiî'yi arayıp buldurdu ve:

— Onlara senin cevap vermen lâzım gelir, dedi. Herkes Dicle'nin kenarında hazır olunca, Şâfiî omuzuna bir seccade atıp su üzerinde yürüdü, seccadeyi suyun yüzüne serip:

— Her kim benimle tartışmaya girişecekse, buraya gelsin, dedi. Bu manzarayı gören, keşişlerin cümlesi müslüman oldu. «Keşişler, imam Şâfiî eliyle müslüman oldular», diye Rum Kayser'e haber ulaşınca, dedi ki:

— Elhamdülillah ki; kişi buraya gelmedi, şayet o kişi buraya gelmiş olsaydı, tüm Rumlarda bir tek zünnar ve haç bile kalmazdı!

Naklederler ki, bir kısım kişiler Hârun Reşid'e:

— İmam Şâfiî, Kur'an'ı ezbere bilmiyor, demişlerdi. Hakikat-ı hal de öyle idi. Lâkin onun güçlü bir hafızası vardı. Hârun, onu bu hususta imtihan etmek istediğinde, Ramazan ayında imamlık yapmasını emretti. Şâfiî her gün bir cüz Kur'an ezberleyip teravihte okuyordu. Bu suretle Ramazan ayında Kur'an'ı baştan başa ezberlemiş oldu.

Çağında iki yüzü bulunan bir kadın vardı. İmam Şâfiî bu kadını görmek istiyordu. (Namahrem olduğu için de bakamıyordu.) Onu yüz altına nikâhladı, gördü, sonra boşadı.

İmam Ahmed'in mezhebine göre kasten namazını kaçıran kâfir olur. İmam Şâfiîn mezhebinde kâfir olmaz ama böyle birine, kâfirlere bile yapılmayan bir azab yapılır. İmam Şâfiî, İmam Ahmed'e:

— Namazı terk eden bir kimse kâfir olunca, müslüman olması için ne yapar? diye sordu.

— Namaz kılar, dedi. Şâfiî:

— Peki ama kâfirin namazı hiç sahih olur mu? deyince, Ahmed sükût etmek zorunda kaldı. Fıkhın sırlarına dair olan bu cins sözleri, sual ve cevapları pek çoktur ama bu kitap onun yeri değildir.

«Ruhsat ve te'villerle uğraşıp duran bir âlim gördün mü, bil ki ondan hiç hayır gelmez!»

«Ben, talim âdâbından bir edeb ve bir harf öğretenin kölesiyim.»

«Kendini bilmezlere ilim öğreten, ilmin hakkını zayi etmiş olur, lâyık olandan ilmi esirgeyen zulm etmiş olur.»

«Dünyayı bir somun ekmek karşılığında bana verseler, satın almam.»

«Himmeti, karnına giren şey olan kimsenin kıymeti, karından çıkan şey kadardır.»

«Dirilere, ölülere imrendiğin tarzda imren!» Demek ister ki: «Yazık ki, mütevaffanın ele geçirdiği ve hasretle bırakıp gittiği akçe kadar akçe elde edemedim, deme hiç. Belki, «Keşke onun yaptığı ibadet ve taat kadar ben de ibadet ve taatta yapsaydım», diye imren! Bu sözün diğer izahı şudur: Hiç kimse ölüye hased etmez. Aynı şekilde diriye de etmemesi lâzım gelir. Zira bu diri de kısa sürede ölü hale gelecektir.

Naklederler ki, bir gün Şâfiî vaktini (ve manevi halini) kaybetmiş, bütün makâmları dolaştığı, harâbâttan geçtiği, câmi, pazar ve medreselere uğradığı halde bulamamıştı. Nihayet hankâhtan geçerken, orada oturan bir sûfiler cemaatını gördü, içlerinden biri:

— Vakti aziz tutmak ve değerini bilmek lâzımdır, zira vâkit bâkî değildir, dedi. Şâfiî, hizmetçisine dönüp:

— Vakti şu anda burada buldum, baksana adam ne diyor?, dedi.

Şeyh Ebu Said b. Ebu Hayr (r.a.), İmam Şâfiî'nin (r.a.) şöyle dediğinden bahseder:

— Bütün âlemin ilmi benim ilmim kadar değildir, benim ilmim sûfilerin ilmi kadar değildir. Sûfilerin ilmi, pirimin bir sözü kadar değildir ve o söz şudur: Vakit, keskin bir kılıçtır, (Vakit nakittir.)

Rebî anlatıyor: «Şâfiî'nin ölümünden bir kaç gün önce, rüyada Hz. Âdem'in (a.s.) öldüğünü ve halkın, cenazesini dışarı çıkartmak istediklerini gördüm. Rüya tabirinden anlayan birine bunun yorumunu sordum. Dedi ki: «**Çağın en bilgili kişisi vefat edecek.**» Zira ilim Hz. Âdem'in özelliğidir. Çünkü «**Allah (Âdem'e tüm isimleri öğretti**» (Bakara/31) buyurmuştur.» Sonra çok geçmeden İmam Şâfiî vefat etti.

Vefat edeceği vakit:

— Falan zata söyleyin, beni o yıkasın, diye vasiyet etmişti. O sırada bu zat Mısır'da bulunuyordu. Avdet ettiğinde, Şâfiî'nin vasiyeti kendisine anlatıldı. Adam, Şâfiî'nin not defterini getirin, dedi. Getirdiler. Yetmiş bin akçe borcu çıktı. Hepsini tasfiye eden bu zât:

— Benim onu gasl etmemden maksad budur, dedi.

Rebî' b. Süleyman anlatıyor: «Şâfiî'yi rüyada görüp:

— İzzet ve Celâl sahibi Allah sana ne yaptı? diye sordum. Dedi ki:

— Beni bir tahta oturtup üzerime altın ve mücevher saçtı. Dünyanın yediyüzbin mislini bana verdi.»

İMAM AHMED B. HANBEL BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Din ve sünnet imamı, mezheb ve milletin nümûne şahsı, amel ve dirâyet âlemi, emsalsiz kifâyet mekânı, zamanın rehberi, yegâne takvâ sahibi, ilk ve son sünnî, hakikî imam Ahmed b. Hanbel, (r.a.) Ehl-i sünnet ve'l-cemaatın şeyhi din ve devletin imamı idi. Hadis ilmine, onun kadar hiçbir kimsenin hakkı geçmemişti. Verâda, takvada, riyazette ve kerametette şânı yüce olup duası makbul olan bir firâset sahibi idi. Son derece zâhid ve insaflı olduğundan bütün zümrelerce mübarek kabul edilmiştir. Müşebbihe'nin ona sıçrattığı çamurdan mukaddes ve münezzeh idi. Hem de o derecede ki, bir gün oğlu, **«Allah Âdem'in çamurunu eliyle yoğurdu»**, hadisi hakkında konuşurken, bunun manasını izah sadedinde, elini yeninden çıkarınca, Ahmed hemen:

— Allah'ın elinden bahs edince, aman ele işaret etme! dedi. (1)

Zunnûn, Bişr Hâfî, Serî Sakatî, Maruf Kerhî ve emsali (r.a.) pek çok şeyhleri görmüştü. Bişr-i Hâfî demiştir ki: «Ahmed b. Hanbel'de üç fazilet vardır ki, bende yoktur: O, hem kendisinin hem de aile efradının rızkını temin maksadıyle helâl lokma için çalışmıştır. Bense sadece kendim için bunu aradım. [(O, evlenip genişliğine erdi, ben evlenmeyip darda kaldım. O, umuma imam tayin olundu, ben olunmadım) (Bk: İhya, 11.24)]

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, IX, 161; Sıfatu's-Safve, II, 336; İbn Hallikân, I, 63; Tabakâtu Ebî Ya'lâ, c. 46; Münâvî, I, 192; Hucvirî, s. 216; Mu'cemu'l-Müellifîn, II, 96; Mevzûâtu'l-'Ulûm, II, 96; Şezerâtu'z-Zeheb, II, 96; Şa'rânî I, 67; Târîhu Bağdad, IV, 412; Tehzîbu't-Tehzîb, I, 72; Fihrist, s. 229.

Serî Sakatî (r.a.) demiştir ki: «Hayatta iken aralıksız olarak Mutezilenin hücumlarından ızdırap çekmişti, vefat edince de Müşebbihenin zan ve vehminden! Oysa onun bunlardan hiçbiriyle ilgisi yoktur.»

Naklederler ki, Mutezile Bağdad'da gâlip duruma gelince:

«Kur'an mahlûktur», demesi için Ahmed'e teklif yapmak lâzımdır, dediler. Sonra Halife'nin sarayına götürdüler. Sarayın kapısındaki çavuş:

— Dikkatli ol ve yiğitce davran! Vaktiyle ben bir kere hırsızlık yapmıştım, bin kırbaç vurdular, ikrar etmedim, nihayet salıverdiler, ben bâtıl üzere böyle sabredince, senin hak üzere haydi haydi sabr etmen lazım gelir, dedi. İmam Ahmed: «Bu çavuşun sözü benim için bir meded ve destek olmuştu» demiştir. Sonra onu alıp götürdüler. Zayıf bir ihtiyardı, gardiyanların önüne çektiler. Kur'an'a mahlûk, demesi için bin kırbaç vurdukları halde demedi. Bu arada donunun uçkuru çözüldü, elleri de bağlı idi. Gâibten iki el peydâ olup uçkuru bağladı. Bu burhanı görünce, kendisini salıverdiler, o anda öldü.

İşin sonunda, yanına bazı kişiler:

— Sana işkence eden şu kimseler hakkında ne dersin? dediler. Dedi ki: «Bunlar beni Allah için dövüyorlar, benim bâtıl üzere olduğumu sanıyorlar, sırf vurulan sopaların verdiği acı sebebiyle, hiçbir şekilde kıyamet günü onlardan davacı olmam!»

Naklederler ki, bir gencin annesi hastalanıp kötürüm olmuştu. Bir gün annesi ona:

— Eğer senden hoşnud olmamı istersen, İmam Ahmed'e git, benim için dua etmesini rica et, ola ki, Hak Tealâ sıhhatımı geri verir. Çünkü bu hastalık canıma tak etti, dedi. Genç, İmam Ahmed'in kapısına varıp seslenince içerden:

— Kim o? diye ses geldi. Genç:

— Bir muhtaç, dedi ve halini hikâye ederek:

— Bir hastamız var, senden dua istiyor, dedi.

İmam A'zam bundan hiç hoşlanmadı. Fevkalâde rahatsız oldu. Neden beni tanıyorlar, demeye getirdi. Sonra imam kalkıp gusul yaptı ve namazla meşgul oldu. Hizmetkâr:

— Ey Genç! Gidebilirsin, zira İmam senin işinle meşguldur, dedi. Delikanlı oradan ayrılıp evine varınca, anası ayağa kalktı, gidip kapıyı açtı ve Hak Tealâ'nın fermanıyle tam olarak sıhhate kavuştu.

Naklederler ki, bir kere bir suyun kenarında abdest alıyordu, başka biri de onun yukarı tarafında abdest almakta idi. Bu adam, imama saygısından kalktı, aşağı tarafa indi ve orada abdest aldı. Bu zât vefat edince, onu rüyada gören bir şahıs:

— Aziz ve Celil Allah sana ne yaptı? dedi. Şöyle cevap verdi: «Abdest alırken, imama göstermiş olduğum saygı sebebiyle beni rahmetine nâil kıldı!»

Şöyle dediği nakledilir: «Bir kere tek başıma çölde yol alıyordum, yolumu kaybettim. Bir köşeye çekilip oturmuş bir bedevi gördüm, varıp yol sorayım, dedim. Varıp sordum:

— Şübhe ve zanla gitme, dedi. «Gâliba aç kalmış», deyip, yanımda bulunan bir parça ekmeği ona verdim. Adam afalladı ve:

— Ey Ahmed! Sen kim oluyorsun ki, hem Allah'ın evine gidiyorsun, hem Ulu ve Yüce Allah'tan rızkın ulaştırılmasına razı olmuyorsun? Böyle yaparsan işte yolunu öyle kaybedersin, dedi. Ahmed, «Bunun üzerine gönlüme kıskançlık ateşi düştü» ve:

— İlâhi! Köşede bucakta gizli kalmış o kadar kulların vardır ki, şayet Allah Tealâ'ya yemin verseler, onların yüzüsuyu hürmetine yerler ve dağlar tümüyle altın haline gelir, dedim. Dikkat edince bütün toprakları ve dağları altın olarak gördüm. Kendimden geçtim. Hâtiften bir ses geldi:

— Niçin gönlünü muhafaza etmiyorsun? Ey Ahmed! O öyle bir kulumuzdur ki, istese yeri, göğe çarpar, göğü yerin dibine geçiririz. Onu sana bir kereye mahsus olarak gösterdik, bir daha görmeyeceksin!

Naklederler ki, Ahmed Bağdad'da oturur ama buranın ekmeğini hiç yemez ve:

— Emirülmüminin Ömer (r.a.) bu toprakları gâzilere vakf etmiştir, derdi. Musul'a gönderdiği altınlar, oradan getirttirdiği undan yaptığı ekmeği yerdi. İsfahan kâdısı olan oğlu Sâlih b. Ahmed aralıksız olarak gündüzleri oruç tutar, geceleri namaz kılarak geçirir, bir gecede iki saatten fazla uyumazdı. Evinin önüne, kapısı bulunmayan bir ev daha yaptırmıştı. Gece gündüz burada otururdu. «Gece, önemli bir işi olan biri gelirse, kapı kapalı olmamalıdır», diye düşünmüştü. Onun kâdılığı işte böyle idi. Bir gün imam Ahmed için ekmek pişirdiler. Hamurun mayasını, Sâlih'inkinden almışlardı. Ekmek pişince, Ahmed'e getirdiler. Hemen:

— Buna ne olmuş? diye sordu.

— Hiç, sadece hamurun mayası Sâlih'ten alınmıştır, dediler.

— Hâ, o bir sene İsfahan kâdılığı yapmıştı, bu ekmek boğazımıza yaraşmaz, dedi.

— Peki şimdi bunu ne yapalım? diye sordular.

— Bırakınız kalsın, bir dilenci gelince: «Bunun hamuru Ahmed'in, mayası Sâlih'indir, dilersen al götür», dersiniz, dedi. Bu ekmek evde kırk gün kaldığı halde bir dilenci gelip almadığı için koktu, o yüzden Dicle'ye attılar. Ahmed:

— Ekmek ne oldu? diye sordu.

— Dicleye attılar, cevabını alınca, bir daha Dicle'den avlanan balıkları hiç yemedi. Son derece takva sahibi olduğundan:

«Bir toplulukta, sadece birinin altından bir sürmedanlığı bulunsa, onlarla oturmak doğru olmaz», demişti.

Naklederler ki, bir kere Sufyan b. Uyeyne'den hadis dinlemek için kalkıp Mekke'ye gelmişti. Derslere aralıksız devam ediyordu. Bir gün gelmeyince, Süfyan, niçin gelmediğini öğrenmek için bir adam gönderdi. Adam geldi, baktı ve gördü ki, elbiseyi çamaşırcıya vermiş olduğundan çıplak olarak oturmakta ve dışarıya çıkamamakta. Adam bunu görünce:

— İşini yoluna koyman için sana şu kadar altın vereyim, diye teklif etti. Ahmed:

— Olmaz, dedi.

— Peki kendi elbisemi ariyet olarak vereyim.

— Olmaz.

— Ama bana bulacağın çareyi söylemezsen geri dönmem.

— Bir kitap yazarım, onun parasıyle bana bir bez al.

— Keten elbise alayım.

— Hayır, olmaz. Sen on arşın astar al, bunun beş arşınını gömlek, beş arşınını peştemal yaparım.

Naklederler ki, bir talebe Ahmed'e misafir oldu. O gece, testiye suyu doldurup yanına götürdü. Sabah olunca, testiyi olduğu gibi dolu buldu ve:

— Niçin testideki su böyle dolu? diye sordu. Talebe:

— Ne yapmalıydım ki, dedi. Ahmed dedi ki:

— Abdest alıp teheccüd namazı kılmalıydın. Eğer böyle yapmayacaksan, ne diye bu ilmi tahsil ediyorsun?

Naklederler ki, Ahmed'in bir işçisi vardı. Akşam olunca, talebesine:

— Bu işçiye hakkı olan ücretten fazla bir şey ver, diye tenbih etti ama işçi bunu almadı. İşçi oradan ayrılınca Ahmed, talebeye:

— Bu fazla şeyi peşinden götür. Çünkü o şimdi bunu alır, dedi. Talebe:

— Nasıl ve neden, dedi. Ahmed anlattı:

— O vakit içinde ona dair bir tamah görmemiş idi. Şu anda görür ve alır.

Bir zamanlar eski bir talebeyi terketmişti. Sebep, (yoldan aldığı çamurla) evin duvarını sıvamış olmasıydı. Ona:

— Müslümanların gelip geçtiği umumi bir yoldan bir mala çamur aldın, sana ilim öğrenmek yaraşmaz, demişti.

[Bir zamanlar bir sitili rehin vermişti. Geri alacağı zaman bakkal, önüne birkaç sitil koyup:

— Bunlardan hangisi seninse, seç. Çünkü ben hangisinin sana ait olduğunu bilmiyorum, dedi. Ahmed(de kendisine ait olanı kesinlikle bilemediğinden) sitili bakkala bağışlayıp oradan ayrıldı. (bk: Risale, 251)]

Naklederler ki, Ahmed, epey bir zaman Abdullah b. Mübarek'i görmeyi arzu ediyordu. Nihayet bir gün Abdullah kapıya geldi. Oğlu Abdullah:

— Baba, Abdullah b. Mübarek seni görmeye gelmiş, kapıda bekliyor, dedi. İbn Mübarek'in içeri girmesine Ahmed (müsade etmeyince) oğlu:

— Bundaki hikmet nedir? Yıllardır onu görme arzusuyla yanıp utuşuyorsun. Şimdi böyle bir devlet kapına kadar gelmiştir, niçin müsade etmiyorsun? dedi. Ahmed:

— Durum gerçekten de dediğin gibidir. Ama korkarım ki, onu görürsem, lûtufkâr huyuna alışır, sonra da kendisinden ayrılmaya takat getiremem. Öyle yapacağıma O'nun hasretiyle ömrümü böyle geçiririm. Onu, peşinden ayrılığın gelmeyeceği bir yerde görmek isterim, dedi.

Muamelelere dair veciz sözleri vardır. Biri gelip kendisine bir mesele soracak olsa, şayet soru muamelelerle ilgili ise cevap verir, hakikatlarla ilgili ise Bişr Hâfi'ye havale ederdi. Şöyle demişti:

— Hak Tealâ'dan, korku kapılarından bir kapıyı bana açmasını niyaz ettim. O da açtı. Fakat bunun dehşetinden aklım başımdan gitti. Dedim ki:

— İlâhî! Kulunu sana en iyi yaklaştıran şey nedir? Buyurdu ki:

— Kelâmım Kur'an!

Sorulan soruların ve verdiği cevapların bazıları şöyle:

— İhlas nedir? dediler.

— Amelleri âfetlerden arınmış bulman, dedi.

— Tevekkül nedir?

— Rızk hususunda Allah'a güvenmek!

— Rıza nedir?

— İşlerini Allah'a ısmarlamak!

— Mahabbet nedir?

— Bunu Bişr Hâfi'den sorunuz, o hayatta olduğu sürece ben bu soruya cevap vermem.

— Zühd nedir?

— Üç türlü zühd vardır: Haram olan şeyleri terk etmek ava-

mın, helâlin fazlasını terk etmek havâssın, insanı Hak'tan alakoyan her şeyi terk etmek âriflerin zühdüdür.

«Şu sûfiler, ilimsiz olarak câmide tevekkül üzere oturmuşlardır», diyenlere:

— Yanılıyorsunuz, onları oraya oturtan ilimdir, dedi. «Bunların himmetleri bir hırka bir lokmaya bağlı», denilince de dedi ki: «Yeryüzünde bu zümreden daha yüce bir himmete sahip başka bir zümre bilmiyorum. Zira bunların dünyadaki himmetleri bir parça ekmekten ibarettir.» «Sûfiler musikî dinleyip raks ediyorlar», denilince:

— Bırakın Rabbıyle ferahlansınlar, dedi. Sahib olduğu yüce makamına rağmen sûfilerden birine gider gelirdi. «Yüce kadrına rağmen şu şeyhin zaviyesine devam mı ediyorsun?» denilince:

— İşin başı olan Allah korkusu veya marifetu'llah onun yanındadır, dedi. (Münavi, 1.194)

Yukarıda bahsettiğim gibi onu şehidler derecesine ulaştıran dövülme hadisesi sebebiyle vefatı yaklaşınca, can çekişme halinde hem eliyle işaret ediyor, hem de:

— Henüz değil, diyordu. Oğlu:

— Babacığım bu ne haldır? deyince dedi ki:

— Henüz tehlikeyi atlatamadık, cevaba ne mahal var? Dua ile meded eyle, destek ol, yastığın başında hazır bulunup ta: **«Biri solda, diğeri sağda oturan»** (Kaf/17)dan biri İblistir ki karşımda durup bedbahtlık toprağını başıma dökmekte ve:

— Ey Ahmed! Canını elimden kurtarıyorsun, demekte, bense:

— Henüz değil, bir nefeslik ömür kaldığı sürece burası emniyet mahalli değil, tehlike mahallidir, demekteyim.

Vefat edip cenazesi kaldırılınca, kuşlar gelerek kendilerini onun cenazesine çarptılar. Hatta o gün kırkikibin mecusi, yahudi ve hıristiyan müslüman olmuş, zünnarlarını kesmiş ve nâralar atarak: «Lâilâheillallah», demişlerdi. Sebeb şu idi: Hak Tealâ, o gün dört topluluğu ağlamaklı kılmıştı. Biri kuşlar, (muğlar) diğeri yahudiler, öbürü hıristiyanlar, dördüncüsü de müslümanlar. Büyüklerden birine:

— Onun nazarı (ve nüfûzu) hayatında mı yoksa mematında mı daha fazla idi? diye sorduklarında demişti ki:

— Onun kabul olunmuş iki duası vardı. Biri: Ya Rab! İman vermediklerine iman ver» diye, diğeri: «Ya İlâhî! İman verdiklerinden imanı geri alma», diye yaptığı dua. Bu iki duadan biri hal-i hayatında, diğeri ölüm halinde kabul olunmuştu. O yüzden iman verilenlerin imanı geri alınmamış, söz konusu gayri müslümlere de iman nasib olmuştu.

Muhammed b. Hüzeyme anlatıyor: «Vefatından sonra rüyada Ahmed'i salına salına yürür bir halde gördüm ve:

— Bu ne biçim yürüyüştür, dedim.

— (Bu hizmetkârlara has olan) selâmet yurduna doğru bir yürüyüştür, dedi.

— Ulu ve Yüce Allah sana nasıl muamele yaptı? dedim. Dedi ki:

— Beni affedip başıma tâç, ayaklarıma pabuç giydirdi ve «Ya Ahmed! Bu, Kur'an'a mahluktur, demediğinin karşılığıdır», dedi. Sonra buyurdu ki: [«(Sufyan Sevrî'den) sana ulaşan dualarla beni çağır!» (bk: Risale, 437)]

DÂVÛD TÂÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

İlim ve basiret meşalesi, hılkat çerağı, tarikatta amel eden, hakikatı bilen, Allah adamı Dâvûd Tâî (r.a.) bu tâifenin ulularından olup sûfiler fırkasının efendisidir. Vera'da kemâl mertebesinde bulunuyordu. Muhtelif ilimlerden almış olduğu nasib tamdı. Bilhassa fıkıh temayüz etmiş ve parmakla gösterilen bir dereceye yükselmişti. Yirmi yıl süreyle Ebu Hanife'nin talebesi olmuştu. Fudayl ve İbrahim b. Edhem'i görmüştü. Tarikatta piri Habîb Râî idi. İşin başında derûnunda gâlib olan hüzündü. Sürekli olarak halktan ürküp köşe bucak kaçardı. Tevbesinin sebebi, aşağıdaki beyti, ağıtçı bir kadından dinlemiş olmasaydı: «Şimdi çürüme, senin hangi yanağından başladı? Önce hangi gözün aktı? Toprağa düşüp çürümeyen yüz ve saç hangisidir ki, yere akmayan göz hangisi ki?»

Bunun manâsından, içine muazzam bir dert düştü, elinden iradesi gitti, kararı kalmadı, şaşkınlaştı. Bu hal içinde İmam Ebu Hanife'nin dersine geldi. İmam, onu her zamanki gibi görmeyince:

— Sana ne oldu? diye sordu. O da olayı anlatıp:

— Gönlüm dünyadan soğudu, bende birşey peyda oldu. Ama peyda olan o şeye giden yolu bilmiyorum, hiçbir kitapta onun manâsını bulamıyorum, hiçbir fetvâya dahil olmuyor, dedi. Dâvûd, halktan yüz çevirip itikaf için eve kapandı. Aradan bir müddet geçtikten sonra Ebu Hanife yanına gelip:

— Eve çekilip gizlenmen iş değildir, yapılacak iş, imamlar arasında oturup bilmediklerini onlardan öğrenmen, bu hususta sabır

göstermen, hiçbir sey söylememen ve bahse konu olan meseleleri onlardan daha iyi bilmendir, dedi. (1)

Dâvûd, Ebu Hanife'nin tavsiyesinin yerinde olduğuna kanaat getirdiğinden bir sene derse devam ederek, hiç bir şey konuşmadan imamlar arasında oturdu. Sabr etti, hiç bir soruya cevap vermedi, ders dinlemekle yetindi. Bir sene dolunca : «Bu bir sene içinde göstermiş olduğum sabır, evvelce icrâ etmiş olduğum otuz senelik amele değdi», demiştir. Sonra Habib Râî'ye rastladı. Ona, yolun kapısı o vâsıta ile açılmıştı. Derken bu yola mertçe girdi. Kitaplarını götürüp suya attıktan sonra inzivâya çekildi. Halktan tamamiyle ümid ve alâkayı kesti.

Naklederler ki, miras yoluyla eline altın geçmiş ve bununla yirmi sene geçinmişti. Hatta şeyhler :

— Bu yol, saklama yolu değil, tercihen başkalarına harcama yolludur, demişlerdi. O vakit Dâvûd :

— Ben bu kadarını, gönlüm dünya kaygısından bomboş olsun da, ölene kadar âhiret için hazırlık yapayım, diye saklıyorum, demişti. Hiç durmadan dinlenmeden amel ederdi. O derecede ki, ekmeği suya koyup yal yapar ve öylece içer ve :

— Bu ekmeği çiğneyerek yiyene kadar Kur'an'dan elli ayet okunabilir, neden zamanı zâyî edeyim, derdi. Ebu Ayaş anlatıyor : Dâvûd'un hücresine vardım, elinde bir kuru ekmek olduğu halde onu ağlar vaziyette buldum ve :

— Yâ Dâvûd! Sana ne oldu? dedim.

— Şu ekmeği yemek istiyorum ama helâl olup olmadığını bilmiyorum», dedi.

Diğer biri anlatıyor : «Dâvûd'un yanına gittiğimde, güneşe konulmuş bir testi gördüm ve :

— Niçin bunu gölgeye koymuyorsun? dedim. Testiyi buraya koyduğumda gölgeydi. Şimdi nefsin keyfi için yerini değiştirmek hususunda Allah'tan utanıyorum! cevabını verdi.»

Naklederler ki, büyük bir yeri vardı ve bu yerde birçok evler ve odalar) vardı. Odalardan biri harap olunca, gider öbür odada otururdu. «Evi niçin tamir ve imar etmiyorsun?» dediklerinde :

(1) Hal tercümesi için bk : Münavî, I, 103; İbn Hallikân, II, 259; Hilye, VII, 335; Risale, s. 123; Hücvirî, s. 207; Sıfatu's-Safve, III, 131; Nafahat, s. 94; Tarihu Bağdad, VIII, 347; Tehzibu't-Tehzib, III, 203; el-Cevahiru'l-Mudîe, II, 536; Şâ'rânî, I, 65.

— Dünyayı imar etmemek için Ulu ve Yüce Allah'la ahdim var, demişti. Bu sofa müstesna, bütün odalar viran olup gitti ve vefat ettiği gece, bu sofa da çökmüştü. Başka biri yanına varıp:

— Evin tavanı yarılmış, çökmek üzere, deyince, Dâvûd:

— Olsun, biz de göçmek üzereyiz. Yirmi yıldır ki, şu tavanı görmüş değilim! dedi.

Naklederler ki, «Niçin halkla oturmuyorsun?» diyenlere:

— Kimle oturacağım? Benden akıllı ve zeki biriyle oturduğum zaman, bana dini hususları emretmiyor ki! Benden büyük biriyle oturduğumda, kusurlarımı sayıp bana göstermiyor ki! Tersine kusurlarımı bana fazilet olarak gösteriyor! Bu durumda halkla oturup da ne yapacağım?

«Niçin evlenmiyorsun?» diyenlere:

— Bir mümineyi kandıramam ki, demişti.

— Nasıl yani? Ne demek istiyorsun? dediklerinde şöyle dedi:

— Onunla evlenince dinî ve dünyevî bütün işlerini görmeyi üstlenmiş, bunun altından kalkamayınca da onu kandırmış olurum, dedi.

«Peki sakalını niye taramıyorsun?» denilince:

— Ne zaman boş kaldım ki tarayayım, demişti.

Naklederler ki, mehtaplı bir gecede dama çıkıp semâya bakıp melekûtta tefekküre daldı. O kadar ağladı ki, kendinden geçip komşusunun damına düştü. Komşusu, dama hırsızın geldiğini zannettiğinden kılıcını alıp dama çıktı. Dâvûd'u görünce elinden tutup:

— Seni buraya kim attı? diye sordu.

— Bilmiyorum, dedi. Kendimden geçmiştim, haberim yok, (ama zannın doğru, hırsızı yakaladın).

Naklederler ki, onu namaza koşarken görüp, «Niçin koşuyorsun?» diyenlere:

— Askerler şehirde olup, beni beklemektedirler, dedi.

— Hangi askerler? diye sorduklarında:

— Mezarlıktaki ölüler, diye cevap verdi. Namazı bitirip selâm verince, eve varana kadar sanki birinden kaçıyormuş gibi yürürdü. Halktan gelen sıkıntı sebebiyle namaza gitmeyi son derece güç bulurdu. Nihayet Hak Tealâ bu zorluğu üzerinden kaldırdı. Nitekim naklederler ki, bir gün annesi onu güneşte oturmuş ve tere batmış bir halde görünce:

— Canım oğlum! Hava son derece sıcak, sen ise aralıksız olarak oruç tutuyorsun, gölgede otursan ne olur? dedi.

— Anneciğim! Nefsimin hoşlanması için adım atma hususunda Allah'tan utanıyorum. Ben kendimde de liyâkât (ve yürümek kuvveti) görmüyorum, dedi. Annesi:

— Bu ne söz? diye sordu. Şöyle dedi :

— Bağdad'da o halleri ve uygunsuzlukları görünce, Allah Teâlâ'ya niyazda bulundum ki bendeki yürüme gücünü geri alsın da cemaata gitmem lâzım gelmesin, bu suretle onları görmemiş olayım. Şu anda onaltı seneden beri bende cemaata devam etme liyâkatı ve mükellefiyeti yoktur ama bunu sana söylemedim.

Sürekli olarak hüzünlü olduğu nakledilir. Gece olunca :

— Ah! Senin derdin, öbür dertlerimin hepsine gâlib geldi ve beni uykusuz bıraktı! dedi.

«Üzerine ard arda musibetler gelen bir kimsede hüzün hiç eksik olur mu?» derdi.

Bir zamanlar dervişin biri şunu anlatmıştı : «Dâvûd'un yanına gittiğimde, kendisini güler halde gördüm ve şaştım. Dedim ki :

— Yâ Dâvûd! Gönlündeki bu neşe nereden? Dedi ki :

— Seher vakti, üns şarabı dedikleri bir şarap sundular. O yüzden bugün bayram ediyor ve neşeleniyorum.

Naklederler ki, ekmek yerken yanından bir hıristiyan geçti. Yesin, diye ona da bir parça ekmek verdim. O gece hıristiyan, hanımı ile cinsi münasebette bulundu ve kadın hâmile kaldı. Marûf Kerhî, işte bu birleşmeden vücuda gelmişti.

Ebu Rabî Vâstî, Dâvûd'a :

— Bana öğüt ver, deyince dedi ki :

— Dünyadan uzak durman, orucun; ölüm, bayramın olsun. Tıpkı yırtıcı arslandan kaçar gibi halktan kaç!

Öğüt isteyen diğer birine :

— Dilini tut, dedi. Adam :

— Biraz daha, dedi.

— Halktan uzaklaşıp yalnız ol, dedi. Adam :

— Biraz daha, dedi.

— İmkânın varsa, gönlünün halkla olan ilgisini kes, dedi. Adam :

— Biraz daha, dedi.

— Nasıl dünya ehli dünyalarını selâmete çıkarma karşılığında bu cihandan razı oluyorlarsa [(veya dinlerinin fesada uğraması pahasına dünyadan razı oluyorlarsa) (Münavî, 1.192)], öylece dinini selâmete çıkarma karşılığında senin de bu âlemden razı olman (ve dünyanın harab olmasını göze alman) gerekir, dedi.

Öğüt isteyen başka birine dedi ki : «Dünya için orada ne kadar kalacak ve ne kadar işine yarayacaksa, o kadar çalış; ahiret için de orada ne kadar kalacak ve ne kadar işine yarayacaksa o kadar çalış!»

Nasihat isteyen başka birine:

— Ölüler seni beklemekteler, dedi.

«Tevbe edip taatta bulunan, sonra da (başkalarını gıybet etme ve haklarını yeme gibi sebeplerle bunları) kaldırıp atan kimse, başkasının menfaatına avlanan kimse gibidir.»

«Eğer selamet istersen, dünyaya: «Hadi dünya selâmün aleyküm», deyip veda et. Eğer keramet istersen âhirete: «artık sen nazarımda ölü gibisin, deyip cenaze namazını kılmak üzere» Allahu ekber, diyerek terk et, yani hakka erebilmek için ikisinden de geç.»

Naklederler ki, Fudayl, bütün ömründe Dâvûd'u ancak iki defa görmüştü ve hep bununla övünürdü. Birinci görüşmesinde tavanın altında meydana gelmiş olan çatlaklığı gören Fudayl:

— Buradan kalk, zira tavan çatlamış, çökmeye yüz tutmuş, deyince, Dâvût demiş ki:

— Ben epeydir bu sofadayım, bırak çatlaklığını tavanı bile görmüş değilim. (Bilmez misin ki eskiler) fuzûlî söz gibi lüzumsuz bakışlardan da hoşlanmazlardı?

İkinci sefer görüştüğünde Fudayl, Dâvûd'a:

— Bana nasihat et ,deyince:

— Halktan firar et, demişti.

Ma'ruf Kerhî anlatıyor: «Dâvûd kadar dünyayı hakir gören hiç bir kimse görmedim. Onun nazarında, tüm dünyanın ve dünyadakilerin zerre kadar değeri yoktu. Dünya ehlinden birini görünce, ondan kendisine sirayet eden (ruhî ve manevî) karanlıktan şikâyet ederdi. Dünyevî yol ve davranıştan son derece uzak kalırdı. O derece ki, «Ne zaman gömleğimi yıkasam, gönlümü değişmiş bulurum», derdi.

Cüneyd diyor ki, kendisinden kan alan bir hacamatçıya, bir altın verince:

— İsraf yapıyorsun, dediler. Dedi ki:

— Mürüvveti olmayanın ibadeti ve dini olmaz!

Naklederler ki, yanında bulunan birisi kendisini seyretmeye dalınca, dedi ki:

— Bilmez misin ki, çok konuşmak kadar, çok bakmak da hoş bir şey değil?

Naklederler ki, İmam Ebu Yusuf'la İmam Muhammed, bir meselede ihtilâfa düştüklerinde o hakem olurdu, yanına geldiklerinde, yüzünü Muhammed'e, sırtını Ebû Yusuf'a çevir, Muhammed'le içli-dışlı olduğu halde Ebû Yusuf'la konuşmazdı. Muhammed'in sözünü doğru bulunca: «Doğrusu Muhammed'in söylediği sözdür», der. Ebû Yusuf'un sözünü doğru bulunca da, adını söylemeyip: «Doğrusu bu sözdür», derdi. Kendisine:

— İkisi de ilimde uludur. Niçin birine izzet ve ikram gösterdiğin halde, öbürünü yanına bırakmıyorsun? dediklerinde şöyle dedi:

— Şunun için ki, Muhammed b. Hasan bir çok serveti olduğu halde (bunları terk edip) ilim muhitine intisab etmiştir, onun nazarında ilim dini aziz, dünyayı zelil görme vesilesidir. Ebû Yusuf ise yoksulluk ve zillet muhitinden gelip, izzet ve mevki sahibi olmak için, ilmi vesile kılmıştır. Halbuki Muhammed, üstadımız Ebu Hanife'nin (r.a.) dayak yemesine rağmen kabul etmediği kâdılık mevkiini kat'iyen kabul etmemişti. Ebû Yusuf ise bunu kabul etti. İmdi üstâdının yolundan gitmeyen bir kimse ile benim konuşmam bahis konusu olamaz!

Naklederler ki, Hârun Reşid; «Beni Dâvûd'un yanına götür, kendisini ziyaret edeyim», diye Ebu Yusuf'tan rica etmişti. Bu maksatla kalkıp Dâvûd'un evine geldiler, ama içeri girmek için izin alamadılar, kendilerine şefaatçı olmak isteyen Dâvûd'un annesi: «Yol ver, içeri girsinler», dediyse de bunu da kabul etmedi ve:

— Dünya ehli ve zâlim kişilerle benim ne işim var? dedi. Annesi:

— Sana emzirdiğim süt hakkı için ona müsaade et, dedi. Dâvûd:

— Bu zâlimi göremem, dedi. Sonra:

— İlâhî! Annenin hakkını gözet, zira onun rızası benim rızamdır, buyurmuşsun. Yoksa benim bu heriflerle işim ne, diye niyaz edip, içeri girmelerine müsaade etti. İçeri girip oturdular. Dâvûd, vaaz etmeye başladı. Hârun ise ağlıyordu. Hârun, geri döneceği zaman önüne altın bir yüzük koyup:

— Al, helâl yoldan elde edilmiştir, dedi. Dâvûd:

— Onu hemen al, zira benim buna ihtiyacım yoktur, helâl yoldan (ve miras olarak) elime geçen bir evi satmışımdır, bunu harcıyorum. Hak Tealâ'dan diledim ki, bu para bitince canımı olsın. Bu suretle kimseye muhtaç olmayayım. Ümid ederim ki duamı kabul buyuracaktır! dedi. Sonra her ikisi de kalkıp geri döndüler. Ebû Yusuf, Dâvûd'un vekil-i harc'ına:

— Dâvûd'un kaç parası kaldı? diye sordu. Harc vekili:

— On dirhem gümüş, dedi. Her gün bir zırnık harcıyordu. Hesabını yaptılar: Son gün, Ebû Yusuf sırtını mihraba vermiş otururken:

— Bugün Dâvûd vefat etmiştir, dedi. Soruşturdular, gerçekten de vefat ettiğini öğrendiler. Ebû Yusuf'a:

— Bunu nasıl bildin? diye sordular. Şöyle dedi: «Parasını hesab ettim, bugün hiç parasının kalmaması lâzım geliyor. Ayrıca duasının da makbul olduğunu biliyordum!»

Ölüm zamanındaki halini annesinden sordular. Dedi ki:

— Bütün gece namaz kıldı, gecenin sonuna doğru başını secdeye koyup bir daha kaldırmadı, bu sıra benim gönlüm meşguldu. Yavrucuğum namaz vaktidir, dedim, dikkat edince vefat etmiş olduğunu gördüm!

Büyüklerden biri anlatıyor: «Dâvûd, hastalık halinde iken, bahsi geçen o dehlizde yatıyordu, hava gayet sıcaktı, yastık yaptığı bir kerpiçin üzerine başını koymuş, hem can çekişiyor hem de Kur'an okuyordu.» «Seni açık havaya çıkarmamı arzu eder misin?» diye sorduğumda:

— Nefs için böyle bir şeyi arzu etmekten utanırım. Zira şimdiye kadar nefs, bana hiç bir isteğini kabul ettirememiştir, bu halde iken kat'iyen kabul ettiremez, dedi. Sonra aynı gece vefat etti.

«Ölünce, beni duvarın arka tarafına gömün, tâ ki önümden kimse geçmesin!» diye vasiyet etmişti. Öyle yaptılar, hâlâ da öyledir. (Duvarın dibinde dikkat çekmeyen bir yerde, halvettedir.)

Vefat ettiği gece semadan bir ses gelmişti:

«Ey yeryüzü halkı! Dâvûd Tâî, Allah Tealâ kendisinden razı olduğu halde Hakk'a ermiştir!»

Sonra birisi onu: «Şu anda zindandan kurtuldum», diye diye havada uçar bir halde rüyada görmüştü. Bu şahıs rüyasını Dâvûd'a anlatmak için geldiğinde, onu ölmüş olarak bulmuştu.

Ölümünden sonra gökten âvâz geldi: «Dâvûd muradına erdi!»

HÂRİS B. MUHÂSİBÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Evliyânın beyi, takvâ sahiblerinin direği, itibarlı muhteşem, iftihar edilen muhterem hatmedilen menkıbeler sahibi, âlim, Şeyh Hâris Muhâsibî (r.a.) zâhir ve bâtın ilimlerine vâkıf bulunan şeyhlerden olup, her fende çağındaki evliyânın müracaat kaynağı idi. Muhtelif ilimlere dair pek çok eserleri vardır. Gayet ulu ve yüce bir himmete, mükemmel bir cömertliğe ve mürüvvete sahipti. Firâsette ve zekâda bir eşi daha yktu. Devrinde şeyhler şeyhi idi. Tevhid ve Tecridde hususî bir yolu vardı. Mücâhede ve müşâhedede, ulaşılması mümkün en yüksek mertebeye ermişti. Tarikat müctehidi olup nazarında rızâ, makâmlar çeşidinden değil, haller cümlesindendi. Bu sözün izahı uzundur. (1)

Basra'lı olup Bağdad'da vefat etmişti. Şeyh Ebu Abdullah b. Hafîf, demiştir ki: Pirlerimizden şu beş şahsı kendinize örnek alıp hallerine uyunuz, geriye kalanları halleriyle başbaşa bırakınız. Bunlardan ilki Muhasibî, ikincisi şeyh Cüneyd, üçüncüsü Rüveym, dördüncüsü İbn Atâ, beşincisi de Amr b. Osman Mekkî'dir (r.a.). Çünkü bunlar şeriat ilmi ile tarikat, yani hakikat ilmini bir araya getirmişlerdir. Bu beşin dışında kalanlar da itikat edilmeye lâyıktırlar ama bu beşi hem itikad, hem de iktidâ edilmeye lâyıktırlar. Tarikat uluları (r.a.) demişlerdir ki, bunların altıncısı Abdullah b. Hafif'tir -ki, o da inanılmaya ve örnek alınmaya lâyıktır- Kendilerini öğmek, onların işi olmadığından İbn Hafif kendisinden bahs etmemiştir.

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X, 73; Sülemî, s. 39; Şâ'rânî, I, 84; İbn Hallıkan, II, 57; Şezeratu'z-Zeheb, II, 460; Nafahat, s. 102; Risale, s. 121; Sıfatu's-Safve, II, 367; el-Bidaye ve'n-Nihaye, X, 297; Tarihu Bağdad, VIII, 121; Tabakatu's-Sübkî, II, 37; Hücvirî, s. 206; Münavî, I, 218; GAS, I, 639.

Naklederler ki, Hâris'e, pederinden otuzbin altın miras kalmıştı. «Bunu götürüp Beytu'l-mal'a teslim ediniz, sultanın olsun», dedi. Sebebini sorduklarında:

— Çünkü Hz. Peygamber (a.sö): **«Kaderi kabul etmeyenler bu ümmetin mecusileridir»**, buyurmuştur. Babam da Kaderiye mezhebinde idi. Keza Peygamber de (a.s.): **«Müslüman, mecûsiye mirasçı olamaz»**, demiştir. Pederim mecûsi idi, ben ise müslümanım.

Hak Tealâ'nın inayeti onu o kadar çok korurdu ki, helâllığı şüpheli olan bir yemeğe elini götürdüğü zaman, hemen parmağındaki bir damar atmaya başlardı. Parmağına söz dinletemeyince, o lokmanın usulsuz kazanıldığına kâni olurdu.

Cüneyd anlatıyor: Bir gün Hâris yanıma geldi, üzerinde açlık alâmeti görünce:

— Amca yemek getireyim, dedim.

— İyi olur, dedi. Eve girip bir şeyler aradım. O gece düğün evinden bize gönderilen yemekleri alıp önüne koydum. Parmağı kendisine itaat etmiyordu. Lokmayı alıp ağzına koydu ama ne kadar çaba gösterdiyse de lokmayı yutamadı, ağzında yuvarlayıp durdu. Derken sabah oldu, ayağa kalktı, lokmayı yere attı, sonra dışarı çıkıp gitti. Daha sonra kendisine:

— O hal neydi öyle? diye sorduğumda:

— Açtım. Gönlün olsun diye sana geldim. Lâkin Aziz ve Celil olan Allah'la aramızda öyle bir alâmet vardır ki, ne zaman şüphe götüren bir yemeği yemeğe teşebbüs etsem boğazımdan aşağı inmez, parmağım bana itaat etmez. Ne kadar cehdettiysem de lokmayı yutamadım. Peki söyle bakalım, sen o yemeği nereden getirmiştin? dedi.

— Bir akrabamızın evinden, dedim. Sonra da:

— Bugün de evimize buyurmaz mısın? dedim.

— Olur, dedi ve geldi. Bir parça kuru ekmek getirip önüne koydum. Birlikte yedik. «Hâlı, dedi. İşte şöyle. Dervişlerin önüne bir şey getirdiğin zaman böylesini getir!»

«Otuz senedir ki, kulağım, sırrımdan başka bir şey dinlememiştir. Otuz sene sonra üzerimi bambaşka bir hal istilâ etti. Bu süre zarfında sırrım, Allah'tan başka hiçbir şey dinlememiştir.» (Önce kulağım sırrımı, sonra sırrım Mevlâ'yı dinledi.)

«Namaz kılıp ta buna sevinen bir kimseyi gördüğümde, «Acaba namazı bâtıl mıdır, değil midir?» diye önceleri tereddüt ederdim. Şimdi gâlib zannıma göre «batıl olur», diyorum.»

Nefs muhasebesinde fevkalâde mübalâğa ederdi. Bu yüzden ona Muhâsibî, (kendini sıkı bir şekilde hesaba çeken) ismi verilmişti. Bu hususta diyor ki: «Muhasebe ehlinin bir takım hasletleri vardır. Onlar bunu tecrübe edip, uygulamaya koyduklarında, Hakk'ın tevfikiyle şerefli makâmlara ulaşmışlardır. Onlara göre her şey güçlü bir azimle ve nefsânî arzuları kahr ile elde edilir. Zira azmi, kavî olan için nefsin hevâ ve hevesine karşı durmak basitleşir. İmdi kuvvetli bir azme sahip aşağıdaki hasletleri aralıksız olarak tatbik et ki, (müsbet ve faydalı neticeler verdikleri) tecrübe ile sabittir:

Birincisi: İster doğru ister asılsız, ister kasten ister hataen olsun, Allah adına and içme.

İkincisi: Yalandan sakın.

Üçüncüsü: Vefakâr olmak imkân dahilinde bulunduğu sürece ahdinden dönme. Ama mümkün mertebe vaadda bulunmamak daha uygundur.

Dördüncüsü: Zulüm bile yapmış olsa hiç bir kimseye la'net okuma.

Beşincisi: Ne sözle, ne de hal ve hareketle kimseye beddua etme! (Yaptığın iyilik için) mükâfat bekleme. Ulu ve Yüce Allah rızası için tahammüllü ol.

Altıncısı: Kâfirdir veya müşriktir veya münafıktır, diye hiç bir kimse aleyhinde şâhidlik yapma. Halka karşı daha merhametli olmak ve Hak Tealâ'nın hışmından daha uzak kalmak için en uygun hareket tarzı budur.

Yedincisi: Ne içten ne de dıştan günaha asla kasd ve azmetme. Organlarını hepsinden menet.

Sekizincisi: Hiçbir kimseyi incitme. İster az ister çok olsun, ister muhtaç ister müstağni durumda bulun, hiç bir halde kendi yükünü kimseye yükleme.

Dokuzuncusu: Halktan, tamamiyle ilgiyi kesip onlardan hiçbir şey bekleme, sahip oldukları hiçbir şeye göz dikme, her şeylerinden ümidini kes.

Onuncusu: Dünya ve ahiret itibariyle Ulu ve Yüce Allah katında rütbe yüksekliği ve izzet mükemmelliği, onun dilediğine bağlıdır. Bu sebeple kendini, karşılaştığın hiçbir insan oğlundan daha iyi görme.

«Mürâkebe, kalbin, kendini Yüce Allah'ın yakınında bilmesidir.»

«Rıza, tabiî mecralarda akan (İlahî ve kevnî) hükümlerin altında kalbin huzur ve sükûn içinde bulunmasıdır.»

«Sabr, belâ okuna hedef olmaktır.»

«Tefekkür, sebepleri Hak Tealâ ile kâim bilmektir.»

«Teslimiyet, başa belâ gelince, ne içte ne dışta bir değişiklik olmaksızın (sâkin ve) sâbit olmaktır.»

«Hayâ, Allah'ın razı olmadığı bütün kötü huyları terk etmektir.»

«Mahabbet, bütün mevcudiyetilne bir şeye (ve bir Zâta) meyletmen, sonra onun uğrunda bedeni, ruhu ve malı feda etmen, gizli ve açık her halukârda ona muvafakat etmen, daha sonra da hep kendini kusurlu olarak bilmendir.»

«Allah'tan korkman, her hareketten dolayı mutlaka ahirette sorumlu olacağım, kanaatında olmaktır.»

«Halkla üns halinde olmanın alâmeti halktan sıkılmaktır. (Halktan sıkılmanın alâmeti) halkın içinde bulundukları şeylerden kaçmak, Hak Tealâ'nın zikrinin hazzıyle başbaşa kalmaktır. İmdi Allah'ın zikriyle ünsiyet etme, bir kalbe girip yerleştiği nisbette, o kalbten halka ünsiyet hali dışarı fırlar.»

[(Sâdık o kimsedir ki, eğer halkın nezdinde hiç itibarı kalmasa, katiyen kaygılanmaz, bilakis kalbin yararını bunda bilir. (İyi) Amellerinden zerre miktarının görülmesini istemez. (Kötü amellerinin bilinmesinden rahatsız olmaz. Zira bu yüzden hoşnutsuz olması, halkın nezdinde daha ziyade itibar sahibi olduğuna delâlet eder. Bu ise sâdıkların huyundan değildir). (Risale, 359).]

«Her hususta azim gevşekliğinden sakın; çünkü düşman, azim gevşekliği vaktinde sana karşı zafer kazanır. Ne zaman kendinde azim gevşekliği görürsen, hiç durup dinlenme Ulu ve Yüce Allah'a sığın.»

«Ya (hep) Allah için ol ya da hiç olma!» Bu, güzel bir sözdür.

«Nefsini riyazetle düzelten kimseler, makâmlara giden yolun kendilerine gösterilmesine lâyıktır.»

«Cennetlik olanların hazzını bulmak isteyenlere söyleyiniz, sâlih ve kanaatkâr dervişlerin sohbetinde bulunsunlar.»

«Bâtınını, mürakabe ve ihlâsla düzeltenin zâhirini, Allah Tealâ mücâhede ve sünnete tebaiyetle bezer.»

[«Gaybları müşâhede mahallinde, kalblerin hareketleriyle amel etmek, uzuvların hareketleriyle amel etmekten daha şereflidir.» (Sü-

lemî, 59; Hücvirî, 206)] (Gaybı müşâhede makamına yükselenler için kalble amel, uzuvlarla amelden daha makbuldur.)

«Ârifler, fasılasız olarak rıza hendeğine iner, safâ denizine dalar ve vefâ cevherlerini çıkarırlar. Bu suretle şüphesiz bir biçimde, sırda ve hafâda Hakka ererler.»

«Üç şey vardır ki, eğer insanlar onu bulsalar semeresini devşirirler. Ama biz bunu bulamıyoruz: «Siyânet, vefâ ve şefkat ile olan iyi dostluk!» [(Üç şey üç şeyle birlikte bulunursa faydalı olur, oysa biz bunu kayb etmişizdir: Korumak şartıyle güzel yüz, dindârlık şartıyle güzel ses (ve söz), emin ve vefâkâr olma şartıyle güzel dostluk). (Risale, 519)]

Naklederler ki, bir eser yazarken dervişin biri gelip:

— Acaba marifet, Hakk'ın kul üzerindeki hakkı mıdır, yoksa kulun Hak üzerindeki hakkı mıdır? diye sordu. İşte bu söz üzerine o, eser yazmayı terketmişti. Bunun manâsı şudur: Eğer, marifet, kulun bizzat tanıyıp kendi cehdiyle hâsıl ettiği şeydir, denirse, bu durumda kulun Hak üzerindeki hakkı olur. Bu ise caiz değildir. Eğer marifet, Hakk'ın kul üzerindeki hakkıdır, denecek olursa, bu takdirde de Hakk'ın hakkını edâ etmek (yani onun künhüne vâkıf olmak) mümkün olmaz. Muhasibî, işte bu noktada hayrete düştü ve eser yazmaktan vazgeçti. Bu sözün diğer izahı da şudur: Marifet Hakk'ın (kul üzerindeki) hakkıdır, ama bu hak (sırf ilahî) lûtufla ifâ edilir. Bu durumda marifete dair kitab telif etmekten ne fayda hâsıl olur? Bizzat Hakk, kulun hakkını ona lûtf etmiştir. Çünkü mesele; «Beni Rabbim terbiye etti», (hem de güzel bir şekilde) kabilindendir. Eğer bir kimsenin üzerindeki hakkı ifâ etmeyi, Hak üzerine alacak olursa, o hak edâ edilir. **«Şüphesiz ki, sen sevdiklerini hidayete erdiremezsin, lâkin Allah dilediğine hidayet eder.»** (Kasas/56) âyetinde de bu husus anlatılmıştır.

Bu sözün başka bir manâsı da şudur: Marifet, Hakk'ın kul üzerindeki hakkıdır. Şu mânâda ki, Hak kuluna marifet ihsan edince, o hakkın hakkını ödemek kula vâcib olur. Kulun kendi ibâdetiyle ifâ edeceği her hak, aynı zamanda Hakk'ın hakkı olacak ve onun tevfikiyle yerine getirilecektir. İmdi kulun öyle bir hakkı vardır ki, onu Hakk'ın hakkıyle Hak edâ eder. O yüzden Muhasibî kitab yazmayı terk etmişti. En doğrusunu Allah bilir.

İbn Mesrûk (r.a.) anlatıyor: Can cekişme sırasında Muhasibî muhtaç bir haldeydi. Babasından miras kalan muazzam servete hiç el sürmedi, halbuki o esnada eli dardı. Böylece yürüdü gitti. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

* * *

Bazı Sözleri :

[«Muhasebe ve mukayese dört yerde bahis knusudur: İmanla küfür, doğru ile yalan, tevhidle şirk, ihllasla riyâ arasında». (Sülemi, 58.)]

«İlmin neticesi Allah korkusu, zühdün neticesi rahatlık, marifetin neticesi Allah'a dönüştür.»

«Bu ümmetin en hayırlıları ne din işleri için dünya işlerini, ne de dünya için ahiret işlerini terk etmeyendir.»

«Kulun, farzı zayi edip dindârlık peşinde koşması uygunsuz bir iştir.»

«Hakimin en çok meşgul olduğu şey, vaktin kendisine lüzumlu kıldığı ve o vakit içinde yapılması en uygun olan şeydir.»

«Kulluk sıfatı, kendin için mülk görmemen, kendine fayda temin etme ve zararı defetme gücüne sahip olmadığını bilmendir.»

«Recâ; Allah Tealâ'nın lûtfuna ve rahmetine bel bağlayıp ölüm başa gelince, samimi bir hüsnüzanna sahip olmandır.»

«Güzel ahlâk; ezaya katlanmak, kızmamak, güler yüz, tatlı sözdür.»

«Bidatçılık tabiatı üzere bulunan bir kimse vasıtasıyle hak nasıl yayılabilir?»

«Hakk'ın nidâsını işitmezsen, davetine nasıl icabet edeceksin?»

«En akıllı kişi, onun marifetinin kühnüne yol yoktur, deyip acznı itirâf ve ikrâr eden kimsedir.»

[«Halk kendini övse bile, zulmeden pişman olur. Halk kendisini yerse bile, zulme uğrayan selâmate erer. Kanaatkâr aç bile olsa zengindir, tamahkâr servet sahibi olsa bile yoksuldur.» (Sülemî, 59.60.)]

EBÜ SÜLEYMAN DARÂNÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Zâhir ve bâtın mücerridi, gâib ve hâzır misafiri, vera' ve marifette âmil, yüz çeşit sıfatta kâmil, bilginlik deryası Ebu Süleyman Dârânî (r.a.) vaktin yegânesi ve asrın lâtifi idi. Gayet lâtif olduğundan, kendisine: «Reyhanu'l-kulûb» (gönüllerin güzel kokulu çiçeği) derlerdi. Çetin riyazetler ve haddinden fazla açlık itibariyle iyi bir şanı vardı. Öyle ki, bu yüzden ona: «Bündâru'l-çâiîn» (Açların reisi) derlerdi. Bu ümmetten hiçbir kimse, onun kadar açlığa dayanmış değildir. Marifet, kalblerin kusurlu halleri, nefsin ayıplarından hâsıl olan âfetler gibi hususlarda büyük bir ehliyeti vardı. Vecîz sözleri ve lâtif işâretleri vardır. Dârâ (veya Dâreyya) Şam yöresinde bir köy olup Ebu Süleyman oradandı. (1)

Müridi Ahmed Havârî anlatıyor: «Bir gece tek başıma namaz kılarken, bu esnada muazzam bir rahatlık hissetim. Ertesi gün bunu Ebu Süleyman'a anlattım. Dedi ki:

— Zayıf bir adamsın. Zira hâlâ önünde halvet (ve halk) var, o yüzden de yalnızken başka, halkla iken başka türlü oluyorsun. Aslında iki cihanın, insanı Hak'tan alakoyacak hiçbir önemi yoktur!

Ebu Sülyeman diyor ki: Bir gece mescidde bulunuyordum, soğuk canıma tak etmiş, ben de rahatlık diye bir şey kalmamıştı. Dua edeceğim zaman elimin birini koynuma soktum, (öbürünü semâya doğru açtım.) Bu el yoluyla bana muazzam bir rahatlık ulaştı. Uyuduğumda hâtif'ten ses geldi:

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, IX, 254; Sülemî, s. 91; Nefahat, s. 116; Risale, s. 129; Tarihu Bağdad, VIII, 241; Sıfatu's-Safve, IV, 223; Hucvirî, s. 211; Münâvî, II, 251; İbn Hallikan, III, 131; Şezerâtu'z-Zeheb, II, 87; Şa'rânî, I, 87; el-Bidaye ve'n-Nihâye, X, 255.

— Ey Ebu Süleyman! Şu selmaya açılan ele nasibini verdim, öbürünü de semâya kaldırılsaydı onun da kısmetini verirdik! Ebu Süleyman:

— İşte bunun üzerine, ister soğuk, ister sıcak olsun, bir daha elimi havaya kaldırmadan asla dua etmeyeceğim, diye and içtim, diyor ve ekliyor:

— Tenzih ve takdis ederim O Allah'ı ki, bir nasib ve murad talebinde bulunmadan da O, kendi lûtfunu bize ihsan etmiştir!

Dârânî diyor ki: «Bir zamanlar uyumuş ve virdimi kaçırmıştım, rüyada gördüğüm âhu gözlü bir hurî bana: «Yatıp böyle güzelce uyuyorsun hâ? Halbuki, beni beşyüz seneden beri, haremde senin için yetiştirmişler ve süslemişlerdir», dedi. (Beni elde etmek için amel etsen ya!)

«Yine bir gece, bir köşeden bakıp tebessüm eden ceylân gözlü bir hurî gördüm. Tasviri imkânsız derecede pırıl pırıl, idi. İfade edilmeyecek kadar fevkâlede alımlı idi. «Bu cazibeyi ve alımlılığı nereden aldın», dedim. Dedi ki: «Hani hatırlıyor musun? Bir gece gözünden bir kaç damla yaş akıtmıştın. Onu getirip yüzüme çaldılar. Bütün bunlar işte onun eseridir. Ahû gözlü hûrîlerin yanağındaki gül renk, sizlerin akıttığı göz yaşlarındandır. Göz yaşı ne kadar çok olursa, hûrîler o kadar fazla güzel olur.»

«Adetim şu idi: Yemek zamanı, tuzluğu getirip önüme korlardı, ben de ekmeği tuza batırıp yerdim. Bir gece tuzlukta kalmış bulunan yenilmiş bir susamı farkına varmadan yedim. Bunun üzerine bir sene vaktimi ve mânevî halimi kaybettim. (Ey nefsim!) Bir yere ki bir tek susam bile sığmaz, bilmem ki kalbindeki yüzbinlerce arzu ile orada ne yapacaksın-, dedim.

«Dilediğim her şeyi vermesini arzu ederdim. Bir gece bir şey diledim:

— Ne kadar istiyorsun? deyince, sevgisinin hazzı gönlümden gitti.»

[«Bir kere falan halifeyi tenkit etmek istemiştim, ama sözümü kabul etmeyeceğini de biliyordum. Öbür taraftan orada bir çok adam vardı. Bunların, tenkit sırasında beni görmelerinden (ve takdir etmelerinden, netice itibariyle de) bu tenkitteki salâbetin kalbime şirin gelmesinden, bu yüzden de samimiyetsiz ve ihlâssız bir duruma düşmekten korktum.» (Münavi, 1.252)]

Mekke'de, sadece zemzem içen ve başka hiçbir şey ağzına almayan bir mürid gördüm ve:

— Şayet zemzem suyu da kurursa, ne yaparsın? dedim. Ayağa kalktı ve:

— Allah sana hayırlar vresin, zira bunca yıldır zemzeme tapıyormuşum, deyip oradan ayrıldı.

Ahmed Hâvârî diyor ki: Süleyman, ihrama girince, Lebbeyk... (Buyur yâ ilâhî, emrine âmâdeyim!) demezdi ve: «Hak Tealâ Musa'ya (a.s.) şöyle vahyetmişti»: Ümmetindeki zâlimlere söyle, beni yâd etmesinler. Çünkü bir zâlim beni anarsa, ben onu la'netle anarım! derdi. Sonra şunu ilâve ederdi: İşittim ki, her kim hac harçlığını, helâllığı şüpheli olan bir maldan temin eder, sonra Hicaz'a varıp: «Lebbeyk...» derse, ona derler ki: «Hayır, elindekini iade edene kadar senin Lebbeykini de sa'deykini de kabul etmiyorum! Sana ne cevap veriyorum ne de saadet!»

Naklederler ki, Fudayl'ın oğlu, azab âyetini dinlemeye takat getiremezdi. Fudayl'a:

— Oğlun, Allah'tan korkma derecesine ne hadla ve ne suretle erdi? dediklerinde:

— Az günahla, dedi. Bunu Süleyman'a anlattıklarında:

— Bir kimsenin Allah'tan korkması, günahın azlığından değil, çokluğundandır, dedi.

Naklederler ki, Sâlih b. Abdülkerim «Müminin kalbindeki havf ve recâ, çifte nurdur», demişti. «Hangisi daha parlaktır?» diye sorulunca: «Recâ», diye cevap vermişti. Bu sözü Süleyman'a ulaşınca şöyle dedi:

— Fesübhanellah! Bu ne biçim sözdür? Görüyoruz ki, havftan takvâ, oruç, namaz ve benzeri ameller hâsıl oluyor, bunlar recâdan hâsıl olmuyor. Şu halde recâ nuru nasıl daha parlak olur?»

«Ateşi ceza» olan Ulu ve Yüce Allah'tan korka korka, «Cezası ateş» olan Allah'tan korkar oldum!» (Önceleri Allah'ın ateşi ceza idi, şimdi cezası ateş oldu.)

«Dünya ve ahirette her şeyin aslı Allah korkusudur. Recâ, havfa gâlib olunca, kalb bozulur, kalbte Allah korkusu sürekli olunca, gönülde huşû' zuhur eder. Eğer korku, sürekli değil de ara sıra kalbe gelirse, gönülde asla huşu' husule gelmez.»

«Bir kalbten Allah korkusu çıktı mı, mutlaka o kalb harâb olur.»

Bir gün Ahmed Hâvârî'ye dedi ki: «Başkalarının recâ esası üzere amel ettiklerini görünce, sen havf esası üzere amel edebilirsen, öyle et.»

Lakman (a.s.) oğluna şöyle demişti: «Allah'ın rahmetinden ümit kesmemek şartıyle, ondan alabildiğine kork. Allah'ın mekrinden emin olmamak kaydıyle, ondan alabildiğine ümitli ol!»

«Kalbine şevk salınca, hemen peşinden korkuyu da sal ki, bu korku, o şevki yol üzerinden kaldırsın. Yani gönlüne özlem düşünce, o anda sen şevkten çok korkuya muhtacsın.»

«En faziletli amel, nefsin rızasına, (heva ve hevesine) zıd hareket etmektir.»

«Her şeyin bir alâmeti vardır, Allah tarafından terk edilmişliğin alâmeti ağlamayı terk etmektir.»

«Herşeyin bir pası vardır, kalbin pası karın tokluğudur.»

«Karın tokluğunun alâmeti ve sonucu olması bakımından ihtilâm ve cezadır.»

«Karnını tıka basa doyuran bir kimsede altı şey meydana gelir: Yaptığı ibadetten haz almaz. Hikmeti hâfızada tutması zorlaşır. Dünyada bulunan herkesin tok olduğunu zannedeceğinden halka karşı şefkatlı olma hususiyetinden mahrum kalır. İbadet yapmak kendisine ağır gelir. Arzuları çoğalır. Bütün müminler câmilere gelirken o, mezbeleliklere ve helalara gider.»

«Açlık, Ulu ve Yüce Allah nezdinde, saklı bir hazinedir. Bunu, sevdiğinden başkasına vermez.»

«İnsanoğlunun karnı doyunca, bütnü organları şehvetlere ve arzulara karşı açlık duyar. Acıkınca, bütün organları arzulara kanar, yani karnı tok olmadığı sürece, hiçbir şeye karşı arzu duymaz.»

«Açlık, (kıllet-ı taâm) ahiretin (ve uhrevi amellerin) anahtarıdır, tokluk (kesret-i taâm) dünyanın (ve dünyevî işlerin) anahtarıdır.»

«Ne zaman dünya ve ahiretle ilgili hâcetlerden bir hacetin bulunursa, o hâcet görülene kadar hiçbir şey yeme. Çünkü tokluk, aklı değiştirir, hâcet dilemek de değişik bir şeydir. (Yani tokluk, düşünceyi izâle eder, düşünce zâil olunca da hâcet bitmez.) İmdi, sana tavsiyem açlıktır. Zira açlık nefsi zelil, kalbi rakîk hale getirir, üzerine semavî ilmi akıtır.»

«Geceleyin helâl yemekten bir lokma az yemeyi, sabaha kadar namaz kılmaktan daha çok severim. Çünkü güneş battığı vakit gece gelir, ama mümin için kalbin gecesi mide dolduğu zaman gelir.»

«Kalbine gelen bir nur sayesinde ahiret işleriyle meşgul olan kimse müstesna, arzulardan uzak kalmaya kimse sabredemez.»

«Kul, (yeme, içme ve evlenme gibi) çok sevdiği arzulardan uzak kalmaya sabredemeyince, (Allah'ın inayeti olmasa, belâ ve musibet gibi) hiç sevmediği şeylere nasıl sabredecek?»

«(O'na erenler bir daha hiç geri dönmemişlerdir.) Geri dönenler ancak yoldan dönmüşlerdir. Şayet erselerdi kat'iyen geri dönmezlerdi.»

«Tüm ömründe bir kere ihlâsı ele geçirene ne mutlu!»
«Kul hâlis olunca, pek çok vesvese ve riyâdan halâs bulur.»
«Hâlis amel azdır.»

[«Sâdık o kimsedir ki, kalbinin tasdik etmediği bir şeyi dili söylemez.» (Sülemî, 77)] [(Sadık, kalbinde olanı vasf etmek istese, bunu dili ile anlatamaz.) (Risale, 356)]

«Sıdk Sâdıkların dili ile birlikte gitmiştir, yalancıların dilinde ancak adı kalmıştır.»

«Her şeyin bir süsü vardır, doğruluğun süsü huşûdur.»
«Sıdkı kendine binek, hakkı kılıç yapıp Allah'ı nihâî maksad bil.»
«Rızaya göre kanaat neyse, zühde göre vera' da odur, yani kanaat rızanın, vera' da zühdün başlangıcıdır.»

«Allah'ın öyle kulları vardır ki, onunla sabr esası üzere muamele yapmaktan haya ettiklerinden, rıza esası üzere muamele ederlerdi. Yani sabr etmek, «Bizatihi benim sabrım vardır» manâsına gelir, ama rızada hiçbir şey yoktur. Nasılsa öyle olur. Sabr seninle, rıza onunla alâkalıdır.»
«Râzı olmak ve rızâ, Allah Tealâ'dan cenneti istememen ve cehennemden O'na sığınmamandır.»

«Ben zühd ve vera'nın haddi ne, gayesi ne, nerden başlar, nerede biter bilmem. Lâkin O'ndan bir yol bilirim.»

«Rıza müstesna, her makâmdan bir halet bana ulaşmıştır. Rızanınsa, bana kokusundan başka bir şeyi ulaşmamıştır. Bununla beraber bütün cihan halkını cehenneme götürseler, herkes istemeyerek gitse, ben rızamla giderim. Zira her ne kadar cehenneme gitmede benim rızam yoksa da O'nun rızası vardır.» (O'nun benim için razı olduğu şeye nasıl râzı olmam.)

«Biz rızada öyle bir yere varmışızdır ki, yedi kat cehennemi sağ gözümüze koysalar, niçin sol gözümüze koymadılar? diye hatırımızdan bir fikir geçmez.»
«Tevazû, ameline bakıp (asla kendini beğenmemen ve) hiç şımarmamandır.»
«Kul kendini gördüğü müddetçe asla tevazû göstermiş olmaz. Dünyanın hiç olduğuna kanaat getirmedikçe kat'iyen zâhid olmaz. Zühd, seni Hak Tealâ'dan alakoyan şeyleri terk etmendir.»

«Bir kimse sana değeri üç akçe olan bir abâ giydirir de gönlünde değeri beş akçe olan bir abâya rağbet olmazsa, zühdün alâmeti işte budur.»

«Hiç bir kimsenin zâhidliğine aleyhte şâhidlik yapma, zira zühd, gönülde olması itibarilye senden gâibtir, vera'da hazırdır.»

«Dildeki vera' kalbteki altın ve gümüşten daha zor ve katıdır.»

«En müstahkem kale, dili muhafaza etmektir, ibadetin karar kıldığı yer açlıktır, her türlü günahın başı dünya sevgisidir.»

«Tasavvuf, sûfînin üzerinde Allah Tealâ'dan başka kimsenin bilmediği birtakım fiillerin câri olması ve Allah'tan başka kimsenin bilmediği şekilde sûfinin Allah'la olmasıdır.»

«Ahiret hususundaki tefekkür, hikmetin semeresi ve kalblerin hayatıdır.»

«İlim gayretten, havf tefekkürden artar.»

Birisi yanında bir günahtan bahsedince, içini çekerek ağladı ve:

— Vallahi taatta o kadar çok afet görüyoruz ki, aslında başkaca günaha hacet yoktur, dedi.

«Gözünüzü ağlamaya, gönlünüzü düşünmeye alıştırınız.»

«Kul, şu ânâ kadar zayi ettiği zamanlar hariç başka hiçbir şeye ağlamasa, bu bile ölünceye kadar onun için tam bir derddir.»

«Her kim Allah'ı tanırsa, gönlünü boşaltıp onun zikrine tahsis eder. O'nun hizmetiyle meşgul olur, kendi hatalarına ağlar.»

«Cennette bomboş araziler vardır, kul ile meşgul oldu mu, melekler onun namına buralara ağaç dikerler, kul zikrini artırdıkça onlar da dikme işini artırırlar.»

«Vâiz isteyen, gece ile gündüzün değişmesine baksın, (ve ibret alsın.)»

«Gündüz iyilik yapan gece, gece iyilik yapan gündüz mükafatını bulur.»

«Her kim samimi surette kendini arzulardan uzak tutarsa, Hak Tealâ kalbindeki bu arzuları izâle eder. Bilmelidir ki, Allah terkettiği (nefsâni ve sûflî) arzulardan dolayı ona azab etmeyecek kadar kerem sahibidir.»

«Evlenen, (maişet için) sefere çıkan ve hadis tahsil eden dünyaya dalmış olur. Ancak Sâliha hatun dünyadan değil, ahiretten sayılır. Yani iyi kadın, seni dünya ile uğraştırmayacağından ahiret işiyle meşgul olabilirsin, ama:

— Seni Hak'dan alakoyan her mal, kadın ve evlâd senin için bir uğursuzluktur.»

«Dünyada peşin olarak sevabını (ve faydasını) görmediğin bir işin, bil ki, ahirette de karşılığını görmeyeceksin, yani o taatın kabul edilmesinden hâsıl olan rahatlığın burada sana ulaşması lâzımdır.»

«Arzusunu tatminden âciz kalan bir fakirden çıkan soğuk bir nefes, zenginin binlerce senelik ibadet ve taatından daha makbuldur.»

«Cömertliğin en makbulu, ihtiyaca uygun düşenidir.»

«Zâhidlerin son mertebesi, mütevekkillerin ilk mertebesidir.»

«Eğer gâfiller, kaçırdıkları fırsatın farkına varsalardı, karşılaştıkları manzaranın dehşetiyle fücceten ölürlerdi.»

«Hak Tealâ, namazda iken ârife hiç feth ve izhâr etmediğini, yatakta iken ona feth ve izhâr eder.»

«Ârifin baştaki gözü kapatılıp kalbteki gözü açılınca O'ndan başkasını görmez.»

«Kulun Hak Tealâ'ya yaklaşmasını temin eden en iyi şey, Allah kalbine baktığı zaman kulu iki cihanda O'ndan başkasını istemez bir halde görmesidir.»

«Şayet bir yerde marifetin bir sureti ve resmi bulunsaydı, ona bakan bir kimse mutlaka güzelliğinin cazibesine kapılarak derhal can verir ve onun ışığı yanında, sair tüm aydınlıklar simsiyah bir hale gelirdi.»

«Marifet, sözden çok sukûta yakındır.»

«Mü'minin gönlü zikirle aydınlanmıştır. Onun gıdası zikir, rahatı üns, ticareti (manevî), muamele, dükkânı câmi, kazancı ibadet, sermayesi Kur'an, çiftliği dünya, harman yeri kıyamet ve Hak Tealâ'nın verdiği sevab ve emeğinin semeresidir.»

«Şu bizim yaşadığımız zamanda en iyi şey sabırdır ve sabır iki kısımdır: Hakkın emri olup ifası nefsin hoşuna gitmeyen şeylerde gösterilen sabır. Hakk'ın menettiği ve heva ve hevesin seni davet ettiği hoşa giden şeylere karşı gösterilen sabır.»

«İçinde hiç şer bulunmayan şey, nimete şükür ve belâya sabırdır.»

«Canının değeri olduğuna kani olan, hizmetteki hazzı hiç bilemez.»

«Bütün insanlar toplanıp benim kendimi zelil kıldığım kadar zelil kılmak için çabalasalar, başaramazlar. Kezâ benim kendimi aziz

kıldığım kadar aziz kılmak için uğraşsalar, bunu da başaramazlar.» Yani benim zilletim, günahta, izzetim taattadır, demek ister.

«Her şeyin bir mehri vardır. Cennetin mehri (ve başlığı), dünyayı içindekilerle beraber terk etmektir.»

«Bir kalbde dünya sevgisi karar kılarsa, ahiret sevgisi pılıyı pırtıyı toplayıp o kalbden göçer.»

«Hakîm, dünyayı terk edince, hikmet nuruyla aydınlanır.»

«Ulu ve Yüce Allah katında dünyanın, bir sineğin kanadı kadar bile önemi yoktur. Dünyanın ne kıymeti vardır ki, bir kimse ona karşı zâhid olmasın.»

«Canını telef ederek İzzet ve Celâl sahibi Allah'a ermeye çare arayanın canını Allah Tealâ korur ve onu cennetliklerden kılar.»

«Allah Tealâ buyuruyor ki: Ey benim kulum! Eğer benden haya edersen, ayıplarını örterek halktan gizlerim, hatalarını Levh-i Mahfuz'dan silerim, kıyamet günü sana soracağım hesab üzerinde fazla durmam.»

Bir müridine demiş ki: «Bir dostundan bir hiyanet gördüğünde, onu azarlama, çünkü olabilir ki, azarlama esnasında, hiyanetten daha çok zoruna giden bir söz işitirsin.» Mürid, «denedim, doğru çıktı», diyor.

Ahmed Hâvârî anlatıyor: «Bir gün şeyh kara bir elbise giymiş ve şöyle diyordu:

— Keşke kalbler arasında kalbim elbiseler arasında elbisem gibi olsa!

Şeyh Cüneyd (r.a.) diyor ki: Gayet ihtiyatkâr olduğundan derdi ki: «Şu zümrenin nüktelerinden gönlüme bir şey gelir, günler geçer de, Kitab ve sünnetten iki âdil şâhid bulmadıkça onu kabul etmem.»

Münacaatında derdi ki: «İlâhi! Hizmetkârına bile lâyık olmayan bir kimse, sana nasıl lâyık olabilir? Veya utanmadan azabından kurtulmayı uman bir kimse rahmetini nasıl ümid eder?»

Süleyman, Muaz (bin) Cebel'in sohbetinde bulunmuş ve ilmi ondan almıştı.

Naklederler ki, ölümü yaklaştığında, müridleri:

— Çok af sahibi bir Hazret'e gidiyorum, diye bize müjde ver, deyince:

— Öyle bir Allah'ın huzuruna gidiyorsun ki, küçük günahlar için hesab soruyor, büyükleri için azab ediyor, «Niçin bu şekilde demiyorsunuz?» dedi ve can verdi.

Ölümünden sonra rüyada görüp sordular:

— Ulu ve Yüce Allah sana nasıl muamele yaptı? Dedi ki:

— Merhamet edip hakkımda inayet gösterdi. Lâkin bu zümrenin, (meşhur zat işte budur, şeklindeki) işaretin bana çok zararı dokundu. Yani dindarlar arasında parmakla gösterilen ve işaret edilen bir durumda olmam bana ziyan verdi, demek istemişti. Vesselâm.)

* * *

[«Dünya ile güreş tutanın sırtını, dünya yere getirir.» (Sülemi, 77.)]

[«Karnı aç olanın kalbi saf ve rakîk, tok olanın kalbi kör ve azgın olur.» (Münavî, 252)]

[«Arayıp da ele geçiremediğin dünyalığı, hiç hatırına gelmemiş ve aramamışsın gibi say.» (Sülemî, 80)]

«Çoluk çocuk insanın yakînini zayıflatır. Zira yalnız olan kişi acıkınca ferahlar ama çoluk çocuğu varsa, onların rızkını aramaya koyulur. Aramaya koyulunca da yakîni za'fa uğrr.»

«Kişi ile Allah arasındaki en tesirli şey (nefs) muhasebesidir.»

«**Dikkat! Allah ancak hâlis dindârlığı kabul eder.**» (Zümer/3) ifadesi, «Lûtuf ile tehdid» biçimindeki hoş bir taşlamadır.»

«Nefslere mukadderâtın tecellilerine razı olmayı belletmeniz, marifet dereceleri için ne hoş vesiledir.»

«Vesilesi doğruluk olanın Allah'tan aldığı mâkafaat rızadır.»

«Fakir, kalb temizliğinin yanı sıra elbise temizliğine de önem vermelidir ki, içi dışına uygun olsun.»

«Kullar itaat etmeden Allah onları cennete, isyan etmeden (tâ ezelde) cehenneme göndermiştir. Hikmetinden sual olmaz, yaptığından sorumlu tutulamaz.»

«Yâ Rab! «Getir içini», dersen, «Nerede tevhidin», derim: «Bu günahlar ne böyle», dersen, «Nerede keremin», derim; beni cehenneme atarsan, oradakilere: «Onu sevdim de bana bunu etti», diye şikâyet ederim.»

«Usûlü zayi eden vusûldan mahrum olur. Ahlâkı güzel olmayan hakîkatı bulamaz. Vuslatı sahih olanın alâmeti tabiattan çıkmak, şeriat karşısında edebli olmak ve nereye giderse gitsin dinî hükümlere uymaktır.»

«Akıllı bir kimse ameline bakıp kendini nasıl beğenir ki, aslında amel de Allah'ın bir lûtfu olup ona şükür de yine onun ihsanıdır!»

«İbadetten en çok zevk aldığım zaman (açlıktan) karnımın sırtıma yapıştığı vakittir.»

«Bugünü dün gibi olan, noksandadır.»

«Âbidler, külfet gösterip îrabsız konuşmadıkları zaman, kalblerindeki huşû' gider.»

«Evlenip de eski halini muhafaza eden hiçbir müridimi görmedim.»

«Bizce ibadet, başkaları rızkını temin ederken, taatla uğraşman değildir. Önce gıdanı temin et, sonra ibadet et.»

«Öyle biri ile arkadaş ol ki, sana ya dünya veya ahiret cihetinden faydası dokunsun, bunun dışındakilerle meşgul olmak büyük bir ahmaklıktır.»

[«Allah sana hangi ismi verirse, orada dur, aksi halde mahvolursun.» (Münavî, 1.252.253)]

İBN SEMMÂK BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Kur'ân hâfızı, ihvân vâizi, temkinli zâhid, dindâr âbid, feleklerin kutbu Muhammed Semmâk (r.a.) her vakitte imam, her zaman makbul idi. Veciz sözleri, gönüllere şifâ veren açıklamaları vardı. Vaazda bir hârika idi. Ma'ruf Kerhînin keşfi, onun sözleriyle açılmıştı. (1) Harun Reşid ona son derece tevazu gösterirdi. Nitekim ona :

— Ey Emirülmüminin! Şeref itibariyle tevazûun, sendeki şereflerin pek çoğundan daha çok şereflidir, demişti.

«En şerefli tevazu, kendini hiç bir kimseden üstün görmemendir.»

«Bundan evvel, (hastaları) tedavi edip onlara şifâ bahşeder zevât vardı. Şimdiyse herkes devasız bir derde yakalanmış. Bu durumda tutulacak yol şudur : Ulu ve Yüce Allahı dost edin, kitabını da kendine sırdaş yap.»

«Tamah, boyundaki bir tasma, ayaktaki bir bukağıdır, kurtulman için onu çıkarıp at.»

«Şimdi amel edenlere ,amel etmek zor geldiği gibi eskiden de vâaz edenlere vaaz etmek zor gelirdi. O yüzden bugün amel edenlerin sayısı ne kadar az ise, o günlerde de vaaz edenlerin sayısı o kadar azdı.»

---

(1) Hal tercümesi için bkz : Hilye, VIII, 203; Sıfatu's-Safve, III, 174; Şezerâtu'z-Zeheb, I, 303; Tarihu Bağdad, V, 365; Tabakâtü'l-Mu'tezile, s. 2; el-Vâfî, III, 158; Şa'rânî, I, 101; Münâvî I, 162; İbn Hallikân, IV, 301.

Ahmed Hâvârî anlatıyor: «İbn Semmâk hastalanmıştı. İdrarını bir şişeye koyup bir hıristiyan tabibine götürdüm, yolda karşıma çıkan güzel yüzlü, hoş kokulu ve temiz elbise giymiş nûrânî bir pir:

— Nereye gidiyorsun? dedi. Halimi anlatınca:

— Fesübhanellah! Hiç Allah dostu, Allah düşmanından yardım ister mi? Hemen dönüp İbn Semmâk'a var, neresi ağrıyorsa oraya elini koyup:

— Eûzübillahi Mineşşeytanirrecîm: **«Biz onu hak ile indirdik. Zaten o hak ile inmiştir.»** (İsra/105) âyetini okusun, dedi. Geri dönüp durumu anlattım, şeyh de tarif edildiği gibi yaptı ve derhal şifâ buldu. Sonra Şeyh **bana:**

— Onu tanıdın mı? diye sordu.

— Hayır, dedim.

— O Hızır (a.s.) idi, dedi.

Vefat ederken şöyle yakardığı nakledilir:

— İlâhî! Bilirsin ki âsi olduğum zamanlarda sana itaat edenleri severdim. Bunu ona keffaret kıl!

Onun bekar olduğu nakledilir. «Niçin bir kadınla evlenmiyorsun?» diyenlere:

— Çünkü ben iki şeytana güç yetiremem, demişti. «Bu ne demektir?» diye sorulunca da şu cevabı vermişti.

— Zaten benim bir şeytanım var, bir de onun şeytanı oldu mu iki eder. İki şeytanın elinden kurtulmaya nasıl takat getirebilirim?

Onu ölümünden sonra rüyada görüp:

— Ulu ve Yüce Allah sana nasıl muamele etti?, diyenlere cevaben dedi ki:

— Hep hüsnükabul gösterdi, hilat giydirdi, ikramda bulundu. Ama, kendilerini zahmete ve meşakkata sokup aile yükünü çeken zümre kadar şerefli hiçbir zümre yoktur.

* * *

«Musibet birdir ama kişi sızlandı mı iki olur.»

«Şu mezarların sâkin sâkin duruşu sizi aldatmasın! İçinde bulunanların niceleri ızdırap içinde kıvranıyor! Kabirlerin birbirine eşit olduklarını da sanmayın! Aralarında ne kadar muazzam fark var!

«Kelâm âlimleri konuştuklarında kimsenin gözünden yaş gelmiyor, sen konuşmaya başlayınca her tarafta ağlama sesleri duyuluyor, sebep nedir?»

[«Öz yavrusunun ölümüne ağlayan biri, ağlasın diye para ile tutulan ağıtçı gibi olur mu hiç.» (Münavî, 1.162.)]

MUHAMMED B. ESLEM TÛSÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Din ve devlet kutbu, ehl-i sünnet ve'l cemaat meş'alesi, pak bedeni ile zemin, nurlu ruhu ile semâ olan, kudsiyet sarayında karargâh kuran Muhammed b. Eslem Tûsî (r.a.) cihanda tek ve mutlak örnek idi. Ona «Resûlün lisanı» derler ve «Horasan serdârı» diye hitab ederlerdi. (2)

Sünnete tabi olmada, hiç bir kimse onun seviyesine çıkamamıştır. Hayatındaki bütün hal ve hareketleri sünnet esasına uygun bulunmuştu. Nişabur'a Ali b. Musa Rıza ile birlikte gelmişlerdi, yolsa her ikisi de yoldaş idi. Devesinin yularını İshak b. Raheveyh çekiyordu. Nişabur'a varınca, şehrin ortasına geldi. Sırtında bir yün âbâ, başında keçeden bir külah, omuzunda bir torba kitab vardı. Onu bu halde gören halk ağladılar ve :

— Biz seni bu sıfat üzere görmeye kâdir olamayız, dediler. Meclisine mahdud sayıda birkaç kişi gelmişti. Bununla beraber mübarek nefesindeki feyz ve bereketler sayesinde ellibin kişi doğru yola gelip tevbe etti ve bozgunculuktan el çekti. Sonra onu, iki sene kadar bir müddet hapse attılar. Sebep de, kendisine, «Kur'an mahluktur, de» dedikleri halde bunu söylememesiydi. Her cuma günü (cuma namazını camide kılmak için) gusül yapıp seccadesini omuza atar, âsâsını eline alır, zindanın kapısına gelir, dışarı çıkmasına engel olununca, geri döner ve :

(2) Münâvî, I, 162; Sıfatü's-Safve, IV, 125.

— İlâhî! Ben üzerime düzeni yaptım, gerisini sen bilirsin, derdi. Zindandan kurtulduğu zaman, o sıralarda Nişabur vâlisi bulunan Abdullah b. Tâhir, bu şehre yeni gelmekte olduğundan, şehrin, a'yân ve eşrafı kendisini karşılamışlar, üç gün bütün şehir halkı (tanışma) töreni için ona varmışlardı. Üç gün sonra:

— Şehirde selâm merasimine gelmeyen tanınmış bir kimse kaldı mı? diye sordu.

— İki kişi gelmedi, Ahmed b. Harb ile Muhammed b. Eslem Tûsî, dediler.

— Niçin gelmedi bunlar? diye sordu.

— Bunlar iki Rabbânî âlim olup Sultanların selâm törenine gitmezler, diye cevap verdiler. O vakit Abdullah b. Tâhir:

— Şayet onlar benim selâmıma gelmez, (benimle görüşüp tanışmazlarsa) ben onların selâmına varırım, dedi. Sonra önce Ahmed'e gitmeye karar verdi. Durumu Şeyh Ahmed'e haber verdiler. O da:

— Onunla görüşmekten başka çare kalmadı, deyip, «Ulu'l-emr» in hükmü ve gereği, kendisine izin verdi. Abdullah kapıya vardı. Ahmed'e haber verildi. Ahmed başını önüne eğmişti. Aradan bir süre geçtikten sonra, başını kaldırıp Abdullah'a baktı ve:

— Yakışıklı ve güzel yüzlü biri olduğunu işitmiştim, şimdi gördüğüm manzara işittiğimden fazladır, söylediklerinden daha yakışıklısın, şimdi yapacağın iş bu güzel yüzü, günaha girerek ve Allah Tealâ'nın emrine karşı gelerek çirkinleştirmemektir, dedi. Sonra Abdullah, Muhammed b. Eslem'in huzuruna varmaya karar verdi, ama Muhammed buna müsaade etmedi. Abdullah, onun kapısında at üstünde duruyordu kendi kendine:

— Nasıl olsa namaz vakti dışarı çıkar, o zaman, görüşürüm, diyordu. O gün cuma idi namaz vakti olunca, Muhammed dışarı çıktı. Abdullah, Muhammed'i görünce attan inip onun ayaklarını öptü, başını onun ayağının bastığı toprağa koydu ve:

— İlâhî! Kötü bir kişi olduğumdan o benden nefret etmektedir. İyi bir zat olduğundan ben onu sevmekteyim. Ben onun kuluyum! Lûtfunla bu kötüyü, o iyiye bağışla! diye yakardı, sonra Muhammed, Nişabur'dan Tûs'a geldi. Burada, gayet sağlam bir mescidde bereketle ikamet etti. (Bu mescide hasta gelen şifa bulup giderdi. Mescid gayet feyizli idi.)

Naklederler ki, kapısının önünde akar su bulunuyordu. Akar suyu kullanmayı şiddetle arzu ediyordu. Buna rağmen o müddet zarfında; «Bu su umûmundur», diyerek oradan bir testi su almamıştı. Oradan su alma meyli ve arzusu haddi aşınca kuyudan suyu çekip

arka döker, sonra arktan bir testi su alırdı. Daha sonra Tûs'dan Nişabur'a gitti.

Tarikat büyüklerinden birinin şunları söylediği nakledilir: «Rum-da bulunduğum sıra birden havadan yere düşen İblisi gördüm, az kalsın ayağı kırılacaktı. «Ey Mel'un bu ne haldir? Sana ne oldu?» dedim.» Dedi ki:

— Şu anda Muhammed b. Eslem Şadrevan'da abdest alıyor. Onun korkusundan ben buraya düştüm, az kalsın bacağım kırılacaktı!

Naklederler ki, sürekli olarak borç alıp fakirlere verirdi. Bir keresinde bir yahudi:

— Senden ne kadar alacağım varsa, iade et, deyince:

— Hiç bir şeyim yok ki, demekten başka vereceği bir cevap bulamamıştı. Orada açılan ve yontulan kalemin yongaları vardı. Yahudiye, bunları gösteren Muhammed:

— Şunları al, dedi. Yahudi yongaları alınca, yongalar altına dönüşüverdi. Bunu gören yahudi:

— Bir din ki, ona mensub olan bir azizin elinde yonga altın ola, o din bâtıl olamaz, deyip hemen müslüman oldu.

Naklederler ki, Ebu Ali Farmedî, Nişabur'da bir mecliste vaaz ediyordu. İmamu'l-Harameyn de orada hazırdı. Ebu Ali'ye:

— «**Alimler, Peygamberlerin vârisleridir**», hadisi ile hangi zümre kasd olunmuştur? diye sordu.

— O zümrenin mensupları ne soran gibidir, ne de sorulan gibi. Lâkin vâris o kişidir ki, (mescidin) kapısında yatmaktadır, deyip Muhammed b. Eslem'in mezarına işaret etti.

Naklederler ki, Nişabur'da hastalanmıştı, komşusu onu, rüyasında:

— Elhamdülillah ki, şu meşakkattan kurtulduk, derken görmüştü. Bu şahıs uyanınca, durumu haber vermek için Şeyhe gelmiş ama onun vefat ettiğini görmüştü.

Mezara götürürlerken giyinmekte olduğunu eski hırkasını cenazenin üstüne örtmüşler, üzerinde oturmakta olduğu keçeyi de cenazenin altına sermişlerdi. Bu manzarayı gören dam üstündeki iki kocakarı şöyle demişlerdi:

— Muhammed b. Eslem gerçekten erdir, nesi varsa yanında götürmektedir. Dünya onu hiç bir şekilde kandıramamıştır!»

AHMED B. HARB BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Temkin makâmında metîn olarak duran, ehli sünnete emîn ve emân olan, zâhidler zâhidi, âbidler kıblesi, şark ve garbın örnek adamı, Horasan piri, Ahmed b. Harb'ın (r.a.) pek çok faziletleri olup vera'da eşi, ibadette dengi yoktu. Kendisine itikad olunan bir zattı. O derecede ki, Yahya b. Muaz Râzî bile:

— Ben ölünce, başım O'nun ayaklarına gelecek şekilde beni toprağa verin, diye vasiyet etmişti. Takvâda yüksek bir seviyede bulunuyordu. Şöyle ki: İlk zamanlarda annesi bir tavuk kızartıp önüne getirmiş ve:

— Ben bunu kendi evimde beslediğimden helallığında hiç şüphe yoktur. Bundan yiyebilirsin, demiş. O ise şunu söylemişti:

— Bu tavuk, bir gün komşunun damına gidip bir şeyler yemişti. O komşu da (malı şüpheli olan) ordu mensubu bir askerdi. Boğazıma yaraşmaz!

Derler ki, biri Ahmed Harb, diğeri Ahmed Bâzargân olmak üzere Horasan'da iki Ahmed vardı. Ahmed Harb, o kadar çok zikir yapardı ki, Allah Tealâ'nın zikri onu istilâ etmişti. Zikir esnasında dudaklarını kımıldatırken, (sakal, bıyık birbirine karıştığından, meşhûr sûfî) el-Müzeyyin: «Dudağındaki kılları düzeltmeme yetecek kadar bir süre durmaz mısın?» diye teklif edince:

— Sen kendi işine bak, diye cevap verdi. Hatta derler ki, bu kıllar, onun dudağını birkaç yerinden kesmişti.

Bir zamanlar bir dostu kendisine bir mektup yazmış, uzun müddet cevap vermek istediği halde buna fırsat bulamamıştı. Nihayet bir gün kâmet esnasında müridine dedi ki:

— O dostumuzun mektubuna cevap ver ve cevap verecek kadar boş vaktimiz bulunmadığından bir daha bize mektup yazmamasını hatırlatıp, «Allah'la meşgul ol, vesselâm, diye yaz!» demişti.

Ahmed Bâzargân'a gelince, onun üzerini de büyük bir dünya sevgisi ve hırsı istilâ etmişti. Bir gün câriyesine:

— Bana yemek getir, dedi ve hemen hesab işlerine daldı, derken uyuya kaldı. Uyanınca, yine:

— Ey câriye! Sana yemek getir, dememiş miydim, dedi. Câriye yemeği getirdi ama o hesab işlerine öyle dalmıştı ki, getirilen yemeği yiyemeyip uyuya kaldı ve bu hal üç kere tekerrür etti. Câriye, efendisinin uyumakta olduğunu görünce, bu yemekten bir parmak alıp O'nun dudağına ve ağzına sürdü. Uykudan uyanan efendi, ağzındaki yemek bulaşığını görünce:

— Leğeni getir, dedi. Yemeği tıkabasa yediğinden kusacak, zannına kapılmıştı.

Naklederler ki, Ahmed b. Harb çocuklarından birini tevekküle teşvik eder ve:

— Yavrum! Sana bir şey lâzım olduğu zaman, şu köşedeki deliğe git ve: Rabbım! Bana falan şeyi ver, de, diye tenbih etmişti. Ev halkına da, «Bu ne isterse, görmeden derhal şu deliğe koyuverin», demişti. Bir müddet böyle geçti. Çocuk her istediğini buradan alıyordu. Derken bir gün ev halkı evde yoktu, çocuk adeti üzere deliğin yanına varıp yemek istedi. Allah Tealâ gaybtan ona yemek gönderdi. Ev halkı eve geldikleri zaman, onu yemek yerken gördüler ve:

— Bu yemek nereden geldi? diye sordular. Çocuk:

— Her gün nereden geliyordu ise yine oradan, diye cevap verdi. Bunun üzerine Ahmed, artık çocuk için bu yol açılmıştır, kanaatına vardı.

Naklederler ki, bir gece evinden çıkıp ibadet için zaviyesine gitti. Dehşetli bir yağmur bastırdı. Acaba yağan yağmur odaya damlar da oradaki kitapları ıslatır mı, diye hatırına bir fikir düştü. Derhal bir ses işitti:

— Ey Ahmed! Hemen kalk ve eve dön! Zira sende bulunup da işe yarayan gönlünü evde koyup buraya gönülsüz geldin! Bunun üzerine Ahmed, hatırına getirdiği bu düşünceden dolayı tevbe etti.

Büyüklerden birinin şöyle dediği nakledilir: «Ahmed'in vaaz ettiği meclise uğramıştım. Bahis konusu etmekte olduğu bir meseleyi dinleyince gönlüm güneş gibi açıldı. Tam kırk yıl bunun zevkini duydum, bu haz şimdi de kalbimden zâil olmuş değil!»

Ahmed, Yahya b. Yahya'nın (b. Muaz'ın) müridi idi. Yahya'nın bir bağı vardı. Bir gün bağda biraz üzüm yedi. Ahmed:

— Bunu niçin yiyorsun? dedi. Yahya:

— Çünkü bu bağ benim mülkümdür, dedi. Ahmed, «Ama halka haber vermeden ve izin almadan bu bağı bir gün vakıf suyu ile sulamışlardır», deyince Yahya tevbe edip bir daha (vakıf suyu ile sulanan) bu bağdan üzüm yemedi.

Naklederler ki, Nişabur'un ileri gelenleri ve beyleri bir gün toplanıp Ahmed'i ziyarete gelmişlerdi. Ahmed'in, çok rind bir oğlu vardı. Oğlan, elinde rebâb olduğu halde sarhoş bir şekilde kapıdan içeri girip oradakilerin üst tarafına geçti. Beylere hiç aldırmadı. Bunu gören beylerin hatırları kırılmıştı. Ahmed dedi ki:

— Oğlanı mazur görün, zira suç onda değil, bizde. Bir gece bize komşudan aş gönderilmişti. Onu yedikten sonra tesadüfen anasıyla yattık. İşte o yatmadan bu oğlan vücuda geldi. Sonra o lokmanın nereden geldiğini araştırınca, Sultanın evinden getirilmiş olduğunu öğrendim.»

Naklederler ki, Ahmed'in mecûsî bir komşusu vardı. Adı Behram'dı. Ticaret için gönderdiği bir malını, Haramîler vurmuşlardı. Şeyh Ahmed bunu duyunca yaranına:

— Komşumuzun başına böyle bir hal gelmiş, biz varalım derdini paylaşıp kendisini teselli edelim, mecûsî de olsa komşudur, dedi. Kalkıp Behram'ın hanesine gittiler. Behram kendilerini karşıladı, şeyhin yenini tutup öptü, izzet ve ikramda bulundu. O sene kıtlık olduğundan bunların, evine bir şeyler yemek için geldiklerini zannetmişti. O yüzden de önlerine bir sofra çıkarma çabasına düştü. Bunu gören Şeyh:

— Hatırını hoş tut, malınızı vurguncuların yağmaladığını duyduğumuz için seni teselli edip geçmiş olsun, demeye geldik, dedi. Behram:

— Evet, hadise böyledir. Ama yine de bu hadise sebebiyle üç yönden şükr etmemiz icap ediyor: Birincisi başkaları benim malımı alıp götürdü, ben kimsenin malını almadım. İkincisi malımın yarısını vurdularsa da öbür yarısı yanımızda kaldı. Üçüncüsü dinimiz yanımızdadır. Onu vurmadılar. Dünya malı ise gelir gider, dedi. Bu söz Ahmed'in gayet hoşuna gittiğinden, müridlerine:

— Bunu yazınız, zira bu sözden marifet kokusu geliyor, (Bu, Allah'ı tanıyan birinin sözü) dedi. Sonra Şeyh:

— Ey Behrâm! Niçin ateşe tapıyorsun? dedi. Behrâm:

— Yarın beni yakmasın ve bana vefasızlık yapmasın, diye; ben Ulu ve Yüce Allah'a ulaştırması için ona bunca yemek (odun) vermişim ve tazimde bulunmuşumdur, dedi.

— Büyük bir hata yapıyorsun! Çünkü ateş hem zayıf, hem câhil, hem de vefâsızdır. Onun üzerine kurduğun her hesab mutlaka

bâtıldır. Zayıftır zira bir çocuk, üzerine bir parça su dökse ölüverir. Bu kadar zayıf olan bir şey sana nasıl güç verir? Üzerine dökülen bir parça suyu kendinden defetmeye kadir değilken seni Hakk'a nasıl ulaştırabilir? Câhildir çünkü misk ile necaset arasındaki farkı bilmediğinden derhal ikisini de yakar, birinin daha iyi olduğunu anlamaz. Vefâsız olduğunun misali şu: Bak sen, 70 senedir ona tapıyorsun, bense ona hiç tapmadım, gel ikimiz de elimizi ateşe sokalım, bakalım her ikisini de yakacak mı? Yoksa sana vefâ gösterecek mi?»

Bu sözün tesiri altında kalan Behrâm, Ahmed'e:

— Sana dört mesele soracağım, cevabını doğru verirsen, iman getiririm, dedi. Şeyh:

— Sor bakalım, deyince Behrâm sorularını sıraladı:

— Allah Tealâ şu mahlukatı niçin yarattı? Yaratmaya yarattı diyelim, onlara niçin rızk veriyor? Rızk vermeye veriyor, diyelim, sonra bunları niçin öldürüyor? Öldürmeye öldürüyor diyelim, peki sonra bunları niçin diriltip haşr ediyor? Şeyh cevaplarını şöyle sıraladı:

— Yaratıcılığını bilsinler, diye yaratıyor. Rızk verenin o olduğunu anlasınlar diye rızk verip besliyor; Kahhâr olduğunu idrak etsinler, diye öldürüyor; Kâdir olduğunu bilmeleri için de tekrar diriltiyor. Bu sözleri dinleyen Behrâm:

— Eşhedü enlâilâhe illallah ve eşhedüenne muhammeden Resûlullah, deyip müslüman oldu. O şehadet kelimesini getirip müslüman olurken, Şeyh bir nara atıp yere düştü ve aklı başından gitti. Aradan bir müddet geçtikten sonra kendine gelen Şeyhe yârânı:

— Ne hal vâki oldu? diye sordular, şeyh dedi ki:

— Behrâm, kelime-i şehadet getirdiği an kalbime şöyle bir nidâ geldi: Ey Ahmed! Behrâm yetmiş yıl sonra iman getirdi. Sense yetmiş yıllık ömrünü müslüman olarak geçirdikten sonra, bakalım işin sonunda ne getireceksin? Küfür mü? İmân mı?

Naklederler ki, Ahmed ömür boyu hiç uyumamıştı. Bir gece:

— Bir an dinlensen ne olur? diyenlere, dedi ki:

— Bir kişi düşünün ki, onun için yukarıda cenneti donatıyorlar, altında cehennemi tutuşturuyorlar ve o bunlardan hangisine gideceğini bilmemekte! Böylesi birinin gözüne uyku girer mi hiç?

«Keşke bana kim düşmanlık yapıyor, kim beni gıybet ediyor ve hakkımda kötü söylüyor, bilsem de, ona altın ve gümüş göndersem. Benim işimde çalıştığına (ve kandığı sevapları benim defterime geçirdiğine) göre benim paramdan harcasın!»

«Dünyanın sizi kandırıp evvelkileri düşürdüğü belâya sizi de düşürmemesi için İzzet ve Celâl sahibi Allah'tan gücünüz yettiği kadar korkun. Bilginizle amel edin ve dikkatli olun!» Vesselâm...

HÂTEM ASAMM BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Asrının zâhidi, yegâne âbid, dünyadan yüz çeviren, âhirete yönelen, kerem sahibi Hâtem Asamm (r.a.) ulu şeyhlerden olup Horasan beldesinde dünyaya gelmiş, Şakik'a mürid olmuş ve Ahmed b. Hadraveyh'le de görüşmüştü. Zühd, riyazet, vera', edep ve sıdkda emsalsiz bir hassasiyeti vardı. Denebilir ki, bülûğ çağına geldikten sonra mürâkebesiz ve muhasebesiz olarak aldığı bir tek nefesi bile olmamış, doğruluk ve samimiyet esasına uymayan bir tek adım dahi atmamıştı. (1) Hatta bu yüzden şeyh Cüneyd (r.a.) :

— Çağımızın sıddîkı Hatem'dir, demişti. Nefsi sıkı tutma, nefsin başvurduğu hilelerin inceliklerini bilme ve benliklerini tanıma konusunda veciz sözleri ve mûteber eserleri vardır. Nükte ve hikmette eşi-manendi yoktu. Nitekim yârânına:

— Eğer size, Hâtem'den ne öğreniyorsunuz? deseler, ne cevap verirsiniz? diye sormuş.

— İlim öğreniyoruz, deriz.

— İlmi kendisi bilmiyor derlerse, ne dersiniz.

— Hikmet öğreniyoruz, demişler.

— Eğer, hikmeti kendisi bilmiyor ki size öğretsin derlerse, ne dersiniz?

— Ne diyeceğimizi siz buyurun.

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, VIII, 73; Sülemî s. 91; Sıfâtu's-Safve, IV, 161; Şezerâtu'z-Zeheb, II, 87; Şa'rânî, I, 80; GAS. I, 639; Tarihu Bağdât, VIII, 241, İbn Hallikân, II, 26; Risâle s. 131; Münâvî, I, 220; Hücvirî s. 214; Nafahat, s. 108.

— İki şey öğreniyoruz, deyin. Birisi elde olana kanaat etmek. İkincisi başkalarının elinde bulunana göz dikmeyip bel bağlamamak!

Bir gün yârânına hitaben:

— Bir ömürdür ki meşakkatinizi çekiyorum. Bâri içinizden bir tanesi bu emeğe lâyık olsa, demiş, içlerinden biri de:

— (İçimizden) falan zat bir çok gaza yapmıştır, diye karşılık vermişti. Hatem:

— Cihad yapıp gazi olmuş olabilir ama bana: «Verdiğin emeğe lâyık biri lâzım», dedi. Diğer biri:

— Falan şahıs bir çok mal infâk ediyor, dedi. Şeyh:

— O şahıs cömert olabilir. Lâkin bana lâyık biri lâzım, dedi. Bir başkası:

— Falan zat hacca gitmiştir, dedi. Şeyh:

— O zat hacı olabilir, fakat bana lâyık biri lâzım, dedi.

— Sana lâzım olan lâyık ve şâyeste kişi nasıldır? Siz izah buyurun, dediklerinde, dedi ki:

— Sadece Allah Tealâ'da korkup ondan başkasına bel bağlamayan!

Yüksek bir kerem sahibi idi. Bir mesele sormak için yanına gelen kadın kazâen yellenmiş ve son derece mahcub olmuştu. Hâtem ona:

— Yüksek sesle konuş, zira kulağım ağır işittiğinden duymuyorum, dedi. Maksadı, kadının mahcup olmamasını temin etmekti. Bu meseleye öyle cevap verdi ki, kadın, «Bu zat benim yellenmemi işitmedi», kanaatına kesinkes vardı, kadın hayatta olduğu sürece sağırlığa vurdu. Bu yüzden adı Asamm'a (sağıra) çıktı.

Naklederler ki, bir gün Belh'te vaaz ederken:

— İlâhî! Bu mescidde en günahkâr kimse, onu affet, diye dua etti. Kefen soyucunun biri orada hazır bulunuyordu. Gece olunca adam mezar soymaya gitti. Mezarın üstünü açınca:

— Utanmıyormusun ki, bugün Hâtem Asamm'ın meclisinde affolundun, bu gece yine günahın başına geçiyorsun, diye bir âvâz işitti. Bunun üzerine kefen soyguncusu tevbekâr olmuştu.

Muhammed Râzi anlatıyor: Bunca yıl, Hâtem'in hizmetinde bulundum, bir kere hariç hiç kızdığını görmedim. O da şöyle oldu: Bir defa pazardan geçerken bir bakkal, talebesini yakalamış ve:

— Malımı alıp yedin, ver parasını, diyordu, Hâtem bunu görünce:

— Ey aziz! Yardımcı ol, mehil ver, dedi. Ama, «Olmaz», diye tutturdu. Bunun üzerine öfkelenen Hâtem, omuzundaki fotasını alıp yere vurdu, o anda pazarın ortası altınla doldu, Hâtem, adama:

— Gel, ne kadar alacağın varsa al, ama hakkından fazlasını alma ki elin kurur, dedi. Bakkal gleip hakkını aldı ama hırsından hakkından fazlasına elini uzatınca, derhal eli kurudu ve çolak oldu.

Naklederler ki, biri Hâtem'i davete çağırmış ama o, buna icabet etmemişti. Adam ısrar edince, Hâtem:

— Üç şartla gelirim: Bir: Nereye dilersem oraya otururum. İki: Ne istersem onu yerim. Üç: Ne dersem onu yapacaksın. Adam:

— Münasib, deyince Hâtem kalkıp davet edilen eve vardı ve ayakkabıların konulduğu yere oturdu.

— Senin yerin burası olur mu, hiç, denilince:

— Bunu baştan şart koştum, dedi. Sonra sofrayı getirip kurduklarında, Hâtem yenindeki somunu çıkarıp yemeye başladı.

— Ya Şeyh! Bundan ye, dediklerinde:

— Ne istersem onu yerim, diye şart koşmuştum, dedi. Sonra sofra kaldırılınca, mihmândara:

— Demir tavayı ateşle kızdırıp getir, dedi. Mihmândar, söyleneni yaptı. Hâtem:

— Tavaya ayağını basıp «Somun yedim», dedi ve ayağını kaldırdı. Sonra:

— Yarın kıyamet günü yaptığınız ve yediğiniz her şeyin hesabını Hak Tealâ'nın sizden soracağına itikad ediyor musunuz? diye sordu:

— Evet, dediler.

— Farz edin ki, şurası arasât meydanıdır. Her biriniz teker teker gelip şu tavaya ayağınızı koyunuz ve bu evde yediklerinizin hesabını, ayağınız tavada olduğu halde veriniz, dedi.

— Bizim buna gücümüz yetmez ki, dediler.

— Hâ işte böyle. Yarın kıyamet günü nasıl cevap vereceksiniz. Arasatın kızgın zemininde durup nasıl hesap vereceksiniz? Oysa Hak Tealâ:

«**Her nimetin hesabını behemehal vereceksiniz**», (Tekasür/8) buyurmaktadır.

Bunun üzerine oradakiler ağlamaya başladılar ve pek çok ağladılar. Davet de matem olmuştu.

Naklederler ki, Hâtem'in yanına gelen biri:

— Servetim çok, yaranınla birlikte nasiblerinizi bundan almanızı istiyorum, dedi. Hâtem:

— Olmaz, dedi. Korkarım ki sen öldüğün zaman benim: «Ey semâdaki Rezzâk! Yeryüzündeki Rezzâk öldü! Yetiş!» demem gerekir.

Bir adamla Hâtem arasında şu konuşma geçti. Adam sordu:

— Nereden yiyorsun? Hâtem cevap verdi:

— Hak Tealâ'nın harmanından! Bu harman ne artar, ne de eksilir! Adam:

— Yazık ki, halkın malını haksız olarak yiyorsun! (Buna da zühd diyorsun!) Hâtem:

— Senin malından hiç yedim mi? Adam:

— Hayır. Hâtem konuşmaya devam eder:

— Keşke müslümanlardan olsaydın? Adam:

— Buna delil mi istiyorsun? Hâtem:

— Hak Tealâ kıyamet günü kuldan delil isteyecek, müslüman olduğunu ispat et, diyecek.

— Bu, sadece bir sözdür, o kadar!

— Söz deyip geçme. Allah gökten yere kelâm, yani söz göndermiştir ve anan babana bir çift sözle helâl olmuştur.

— Sizin rızkınız hep semâdan mı geliyor?

— Herkesin rızkı semâdan geliyor. **«Rızkınız semâdadır.»** (Zâriyât/22)

— Galiba rızkın, evindeki tavanda bulunan delikten aşağı iniyor! O halde git, sırtüstü yat, ağzına insin!

— Bu, denenmiştir. Beşikte iki sene sırt üstü yattım, rızkım hep ağzıma aktı!

— Hiç ekmeden biçen birini gördün mü?

— Bak, başındaki saçları ekmedin ama biçiyorsun, yani faydasını görüyorsun.

— Öyleyse, havaya git, rızkın sana ulaşsın!

— Eğer kuş olsamda havaya gitsem, rızkım beni orada da bulur. Kuşlara baksana!

— Peki denizin dibine git, rızkını orada ara!

— Dikkat et, balığa rızk, suyun dibinde verilmektedir. Eğer balık olsam, rızkım orada da beni bulur.

Bunun üzerine adam önce sustu, sonra tevbe etti, daha sonra da:

— Acaba Şeyh bize bir öğüt lutf etmez mi, dedi. Hâtem de şunları söyledi:

— Halktan hiç bir şeye tamah etme ki onlar da senden bir şeye tamah etmesin. Onlara bel bağlama ki onlar da bel bağlamasın. Gizlice kendinle Allah Tealâ arasında kalacak şekilde iyilik yap ki, Ulu ve Yüce Allah da seni açıkta itibarlı kılsın. Nerede olursan ol Hakk'a hizmet et ki, halk da sana hizmet etsin!

«Nereden yiyip içiyorsun?» diye soran birine şu âyeti okumuştu: «**Yerlerin ve göklerin hazineleri Allah'ındır ama münafıklar bunu kavramıyorlar.**» (el-Münafikûn/7)

Naklederler ki, Hâtem, Ahmed b. Hanbel'e:

— Rızk arıyor musun? diye sormuştu. O da:

— Evet, deyince, eklemiş:

— Vaktinden önce mi? sonra mı? yoksa tam vaktinde mi? Bu soru üzerine Ahmed başlamış kendi kendine düşünmeye. «Vaktinden evvel» desem, «Niçin henüz vakti gelmemiş bir rızk için zamanını zayi ediyorsun», diyecek, «Vaktinden sonra» desem, «Elinden kaçan ve bir daha ele geçmeyecek olan bir şeyi ne diye arıyorsun», diyecek. «Eğer tam vaktinde», desem, «Niçin hemen hazır olacak bir şeyi arıyor ve hâsıl olanı tahsil etmek için uğraşıyorsun?» diyecek, demiş ve bu meselede âciz kalmıştı.

Büyüklerden biri demiş ki, bu meselenin cevabını vermek lâzımdır: Rızkı aramak bizim için ne farz, ne vâcip ne de sünnettir. Aslında bizzat rızk bizi ararken (Hz. Peygamber'in ifadesiyle; üzerimize doğru gelirken) ne diye biz onu arıyalım. Bu durumda Hâtem'e verilecek cevap şudur: Üzerimize düşen, emrine uygun olarak O'na ibadet etmektir. Onun üzerine düşen, vaadına uygun olarak bize rızk vermektir.

Hâmid Leffâf'tan nakledildiğine göre Hâtem şöyle demişti: Her Allahın sabahı İblis bana vesvese verip diyor ki:

— Bugün ne yiyeceksin? cevap veriyorum:

— Ölümü!

— Ne giyeceksin?

— Kefeni!

— Nerede yatacaksın?

— Mezarda. Bunun üzerine İblis:

— Sen hiç hoş adam değilsin, diyor. Sonra da beni bırakıp karşımdan defoluyor.

Naklederler ki, Hâtemin karısı, aşağıdaki sözleri söyleyebilecek kadar yüksek bir mertebede idi. Hâtem:

— Ben dört aylığına Rûm diyarına gazâ için gidiyorum. Sana ne kadar nafaka hazırlayayım? Karısı:

— Hayatımı idame ettirecek kadar, dedi. Hâtem:

— Senin hayatını idame ettirmek benim elimde değil ki, dedi. Karısı:

— Peki benim rızkım senin elinde mi ki?

Hâtem cihada gidince, kocakarının biri Hâtemin karısına:

— Hâtem sana ne kadar rızk bıraktı? diye sorunca, dedi ki : Hâtem de benim gibi rızk yiyendir, «Rızk veren» burdadır, bir yere gitmedi.

Hâtem'in şunu anlattığı nakledilir : «Gazaya gittiğimde Türk'ün biri beni yakalayıp öldürmek üzere yere savurdu. Gönlüm bu işle hiç meşgul olmadı, aklıma kat'iyen korku gelmedi. Nasıl hükmedilmiştir ve kader nasıl tecelli edecektir, diye bekliyordum. Türk, kılıcını çıkarmaya uğraşırken, aniden bir ok kendisine saplanınca, cansız yere düştü. Bu durumda dedim ki : Sen mi beni katl ettin, yoksa ben mi seni? Söylesene!»

Nakledederler ki, sefere çıkmak isteyen bir kişi gelip Hâtem'den öğüt istedi. Hâtem ona şöyle dedi :

— Yâr istersen Yüce Allah yeter, yoldaş istersen Kirâmen Kâtibîn yeter, ibret istersen dünya yeter, vaaz istersen ölüm yeter, şayet bahsettiğim şeyler yetmezse, o zaman da sana cehennem yeter!

Bir gün Hâtem'in, Hâmid Leffâf'a şöyle dediği nakledilir :

— Nasılsın? Hâmid :

— Selâmet ve âfiyetteyim.» Hâtem :

— Selâmet ancak sırat köprüsünü geçtikten sonra bahis konusu olur. Afiyet ise cennette bulunmandır.

Hâtem'e sordular :

— Kendin için ne arzu ediyorsun? Cevap verdi :

— Afiyet! Yine sordular :

— Her gün afiyette değil misin ki? dedi ki :

— Afiyette olduğum gün, ona âsi olmadığım gündür.

Hâtem'e şöyle denildiği nakledilir :

— Falan zât muazzam bir servet toplamış!

— Bu servetle birlikte hayat da toplamış mıdır? Ömrünü uzatabilmiş midir?

— Hayır.

— Öyleyse servet, ölünün ne işine yarar?

Birisi (bir Emir) Hâtem'e gelip demiş ki :

— Bir ihtiyacın var mı?

— Evet.

— Dile.

— Hacetim ne senin beni görmen ne de benim seni!

Biri Hâtem'e sormuş :

— Namazı nasıl kılıyorsun?

— Vakti gelince, hem dış abdestimi, hem de iç abdestimi alırım. Dışımı su, içimi tevbe ile arındırırım. Sonra camiye giderek orada Mescidu'l-Haram'ı müşahede eder, Makâm-ı İbrahim'i iki kaşımın

arasına getiririm. Cenneti sağ, cehennemi sol tarafta bilirim. Sırat köprüsünün ayaklarımın altında olduğu kanaatını taşırım, ölüm meleğini arkamda, farz eder, gönlümü Allah'a ısmarladıktan sonra ta'zimle tekbir getirir, hürmetle ayakta durur, heybetle Kur'an okur, tazarrû' ile secdeye kapanır, tevazû ile rukûa varır, hilm ile teşehhüde oturur ve şükr ile selâm veririm. Benim namazım işte böyle!

Naklederler ki, bir gün âlimlerin bulunduğu bir meclisten geçerken:

— Eğer sizde üç şey varsa, ne âlâ, yoksa, haliniz harab, çaresiz cehennemde yanarsınız, dedi. Bu üç şey nedir denilince, anlattı:

Birincisi: Elinizden kaçmış bulunan geçmişin hasreti içinde olmayınız. Çünkü artık ne düne ait ibadet ve taata bir ilâve yapabilirsiniz, ne de günahlar için bir bahane ve mazeret bulabilirsiniz. Şayet bugünü dün için mazeret arayarak geçirirsek, bugünün hakkını ne zaman ödeyeceğiz? Bugün dünü düşünmek, bugünü de zâyi etmek olmaz mı? İkincisi: Bugünü ganimet bilip çalışmak ve işleri düzene koymak, imkân nisbetinde taatta bulunup haksızlık yapılan hasımları hoşnud etmek. Üçüncüsü: Acaba yarın kurtulacak mıyım yoksa mahv mı olacağım, diye korkmak ve kaygılanmak.

Hak Tealâ, üç şeyi üç şeye bağlamıştı: Kalb huzuru ile ibadeti, rızk kaygısı çekmemeye; amelde ihlâslı olmayı halktan ümit kesmeye; kul, kurtuluş ümidiyle itaatkâr olsun diye de azabtan kurtulmayı taata bağlamıştır.

Şu üç halden birinde iken, ölümün seni yakalamasından sakın: Kibir, hırs, böbürlenme. Zira Ulu ve Yüce Allah, dünyadaki en miskin bir kimseden gelen zilletin tadını tatırmadan mağrur kişiyi aç ve susuz bırakmadan, yemeye teşebbüs ettiği bir şeyin boğazından geçmesine mani olmadan muhteris kimseyi; idrâr ve necâsetin içine yuvarlamadan şımarık bir kişiyi bu dünyadan ayırmaz.

«Eğer zamanımızdaki şu zâhidlerin, âlimlerin ve hâfızların kibrini tartsalar, emirlerin ve hükümdarların gururundan çok daha ağır gelir!»

«Görkemli konaklara, verimli bağ ve bahçelere sakın aldanma! Cennetten daha güzel bir yer yoktur, Adem'in başına ne geldiyse orada geldi. Keramet ve ibadet (daha doğrusu ilim) çokluğuna da aman aldanma! Zira sahib olduğu bunca keramete, Ulu ve Yüce Allah'ın kendisine İsm-i Â'zam'ı öğretmiş olmasına rağmen Balgam b. Bagura'nın başına gelen geldi ve Allah, onun hakkında: **«Onun meseli köpek meseli gibidir.»** (A'raf/176) buyurdu. Sen sen ol, amel ve taat çokluğuna da kanma! Çünkü onca taata rağmen İblis'in başına

gelen geldi. Âbidlerin ve âlimlerin sohbetinde bulunuyorum, diye de aldanma. Zira Mustafa'dan (a.s.) daha büyük hiçbir kimse yoktur. Sa'labe'nin (Ebu Leheb'in) onun yanında bulunması, akrabalarının onu görüp hizmetinde bulunmaları, kendilerine bir fayda sağlamadı.

[«Bu yola giden bir kimsenin üç çeşit ölümü tatması lâzımdır: Beyaz ölüm; açlıktır. Siyah ölüm: Halktan gelen ezâya katlanmaktır. Kızıl ölüm: (Nefse muhalefet etmektir. Yeşil ölüm) yama üstüne yama dikmektir.» (bk. Sülemî, 93)]

«Bir kimse, Kur'an'ın yedide biri kadar ve sâlih kişilerin menkıbelerinden bir miktar her günde okuyup kendine arz etmezse, dinini selâmete erdiremez.»

«Beş türlü kalb vardır; kalb vardır ölüdür, kalb vardır hastadır, kalb vardır gâfildir, kalb vardır mühürlüdür, kalb vardır sapasağlamdır. Gavurların kalbi ölü, günahkârlarınki hasta, nasibsizlerinki gâfil. «Kalbimizde perde vardır», deyip fena iş yapan yahudininki mühürlü ve şanı yüce Hükümdardan korkup çok taatta bulunan ve daima faaliyet gösteren uyanık olanınki sapasağlamdır.»

«Şu üç vakitte nefsine dikkat etmeyi vazife bil: Bir iş yaptığında, Ulu ve Yüce Allah'ın sana nâzır olduğunu aklından çıkarma; bir şey söylediğinde, Ulu ve Yüce Allah'ın dediklerini duymakta olduğunu hiç unutma; sükût ettiğinde, Hak Tealâ'nın nasıl sükût ettiğini bildiğini daima hatırla!»

«Şehvet, yani arzu üç kısımdır: Yeme arzusu, konuşma arzusu, bakma arzusu. Rızk hususunda Ulu ve Yüce Allah'a itimad ederek boğazını, doğru konuşarak dilini, ibretle bakarak gözünü koru.»

«Nefsinden şu dört şeyi iste: Riyâsız olarak iyi bir iş yapmayı, tamahsız olarak almayı, başa kakmadan vermeyi ve cimrilik yapmadan elde tutmayı.»

«Münafık dünyada aldığını hırsla alır, vermeyip elde tuttuğunu (rızk hususunda) şüpheye düşerek vermez, harcadığını (riya ile) günaha sarf eder. Mümin ise aldığını korkarak isteksizce alır, elde tuttuğunu zor tutar, yani malı elde tutmak ona zor gelir, harcadığını da sırf Hak rızası için sevap olan işlere sarf eder.»

«Cihâd üç çeşittir: Mukavemeti kırılana kadar şeytana karşı içte sürdürdüğün cihad. Allah'ın emrettiği gibi farzları yerine getirene kadar dışta (nefse karşı) sürdürdüğün cihâd. Nitekim farz namazı cemaatla açıkça kıl, zekâtı da açıktan ver», denilmiştir. Ya gazi veya şehid olana kadar (İslâm'ın izzeti için), düşmana karşı muharebe meydanında sürdürdüğün cihad.»

«İnsan, nefsi hariç, her şeye karşı tahammüllü ve hazımlı olmalı.»

«Zühdün başı Allah Tealâ'ya itimad, ortası sabır, sonu ihlastır.»
«Her şeyin bir zineti var, ibadetin zineti Allah korkusudur. Allah korkusunun alâmeti tamahkâr olmamaktır. Nitekim Hak Tealâ buyurur: **«Korkmayın, üzülmeyin.»** (Fussılet/30)

«Ulu ve Yüce Allah'ın dostu olmayı istersen, O'nun her yaptığına râzı ol, seni göklerde övsünler istersen, ahdine vefa et!»
«Şu beş yer hariç, acele şeytandandır: Hemen misafirin önüne yemek çıkarmak, ölüyü techiz edip toprağa vermek, bülûğ çağına gelen kızları evlendirmek, borcu ödemek, işlenen günaha derhal tevbe etmek, (vakti gelen namazı anında kılmak.)»

Naklederler ki, Hâtem'e bir şey (hediye) gönderildiğinde, kabul etmez, «Niçin kabul etmiyorsun?» diyenlere:

— Onu kabulde kendim için zillet, reddetmekte izzet buluyorum, derdi. Fakat bir keresinde kabul etmişlerdi. «Bundaki hikmet nedir?» diyenlere şu cevabı vermişti:
— Onun izzetini kendi izzetime, kendi zilletimi onun zilletine tercih ettim!
Naklederler ki, Hâtem, Bağdat'a gelince, «Horasan Zâhidi geldi», diye durumdan halifeyi haberdar etmişlerdi. Halife, Hâtem'i arattı, Hâtem kapıdan içeri girince, halife'ye:

«Ey Zâhid», diye hitab etti. Halife:
— Bütün dünya emrimin altında iken ben nasıl zâhid olabilirim? Zâhid ve züğürt sensin, deyince, Hâtem ona şu cevabı verdi:

— Hiç de dediğin gibi değil. Çünkü Hak Tealâ: **«De ki, dünya metâı az ve önemsiz bir şeydir.»** (Nisa/77) buyurmaktadır. Aza kanaat ettiğinden esas zahid sensin. Ben ise senin hakimiyetin altında bulunan o dünyaya baş eğmeye tenezzül bile etmiyorum. Nasıl zâhid olabilirim?

* * *

[«Rızk hususunda güven içinde olan; zenginliğe sevinmez, fakirliğe üzülmez, ister geçim sıkıntısı çeksin, ister eli geniş olsun aldırmaz.» (Sülemi, 94)]

«Halka karşı samimi olmak, iyilik yapanları bu işi sürekli yapmaya teşvik edip günah işleyenlere acımaktır.»

«Şaşarım o kimseye ki, taatta bulunur ve : «Ben sırf Allah rızası için iş görüyorum» der de daima Allah'a karşı sinirli olur ve hükmünü reddeder! Sen Allah'tan razı değilken, O senden razı olsun mu istiyorsun? Sen ondan razı değilken o senden nasıl razı olur?»

Mevlâ'nın hizmetine dört elle sarıl ki, dünya boyun eğerek, âhiret de âşık olarak sana gelsin!»

«Allah'a âsi olmak istediğinde, seni görmeyeceği bir yerde isyan et!»

[«Haramlara karşı gayet hassas olmadığı halde, Allah'ı sevdiğini iddia eden de, malını hayra ve hasenâta harcamadığı halde cenneti arzuladığını iddia eden de, fukarayı sevmediği halde Hz. Peygamber'i (a.s.) sevdiğini iddia eden de sahtekârdır.» (Sülemi, 97)]

[«Zâhid, canından önce kesesini eritir; zâhidlik taslayan, bunun tersini yapar.» (Münavi, 220.)]

[Medine'ye geldiğinde buranın halkına : «Resulullah'ın sarayı nerede? Gidip iki rekat namaz kılacağım», dedi. «Onun sarayı değil, sadece bir kulübesi vardı», dediler. «Peki sahabenin köşkleri nerede?» diye sorunca, «Onların da evleri derme çatma idi», diye cevap aldı. «O halde burası Firavn'ın ve komutanlarının şehri olmuş, şu konaklar ne böyle», dedi. İlk defa kargirden ve tuğla ile konaklar yapan Firavn idi. Hak Teală : «**Resûlullah sizin için güzel bir örnektir**», buyurmamış mıdır? Siz Allah Resûlünü ve ashabını mı, yoksa Firavn ve avanesini mi örnek alıyorsunuz?» (Hilye, VIII.82)]

SEHL B. ABDULLAH TÜSTERİ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Hakikat beyabânının Seyyahı, hakikat (ve marifet) ummânının dalgıcı, ululların şerefi, hatırlardan geçenleri bilen, rehberlik isteyen yolun mehdisi Sehl b. Abdullah Tüsteri; (r.a.) tasavvuf ehlinin muhteşemlerinden ve bu tâifenin büyüklerindendi. Bu şivede müctehiddi. Devrinde tarikat sultanı ve hakikat burhanıydı. Kendisinden zuhur eden pek çok harikulade haller vardır. Aç ve uykusuz kalmada büyük bir şânı vardı. Âlim şeyhlerden olup asrının imamıydı. Herkesce muteber sayılırdı. Riyazet ve kerametté eşi, muamele ve işaretlerde dengi, hakikat ve nüktelerde benzeri yoktu.

Zâhir uleması: «Şeriatla hakikatın arasını o te'lif etmiştir», derler. Şaşılacak şeydir ki, haddizatında bu ikisi bir ve aynı şeydir. Zira hakikat şeriatın yağı, şeriat da hakikatın kaymağıdır. (1)

Piri, Zunnûn Mısrî idi. Hacca gittiği sene onunla görüşmüştü. Bebekken başına gelen harikulâde hallere dair olmak üzere bizzat kendisinin şunları söylediği nakledilir:

— Hak Tealâ'nın **«Ben Rabbınız değil miyim»**, (A'raf/172) hitabını hatırlarım. Anamın karnında bulunduğum zamanı hatırlıyorum.

«Henüz üç yaşında iken, geceleri kalkıp gece namazı kılan (ve ağlayıp sızlanan) dayım Muhammed b. Sevvâr'ı seyrederdim.» Dayım:

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, X, 189; Sülemî, s. 206; Sıfatu's-Safve, IV, 64; Şa'rânî, I, 90; Risale, s. 128; Hucvirî, s. 242; Münâvî, I, 237; İbn Hallikân, II, 429; Şezerâtu'z-Zeheb, II, 182; Nefahât, s. 119; Gas, I, 647.

— Ey Sehl! Git yerine yat, zira gönlümü meşgul ediyorsun, derdi ama yine de ben bazan açıktan, bazan da gizliden onu seyrederdim. Derken bir gün dayıma:

— Çok zor bir hal içindeyim, sırrımı, Arş'ın önünde secde eder bir halde görmekteyim, dedim. O da:

— Küçük! Bu hâli gizli tut, kimseye açma, dedikten sonra sözüne:

— Yatağına girip bir yandan öbür yana döndüğünde, dilini oynatmadan (üç kere) : «Allah benimledir, Allah nâzırımdır, Allah şâhidimdir», ifadesini kalbinden geçir, diye devam etti. Tarif edileni yaptıktan sonra neticeyi kendisine haber verdim. Bu sefer: «Aynı şeyi, her gece yedi defa tekrarla», dedi. İsteneni yapıp sonucu bildirdim. Sonra «Her gece onbeş kere söyle», dedi. Onu da yapınca, ondan kalbimde bir zevk hasıl oldu. Aradan bir sene geçtikten sonra, Dayım:

— Sana öğretmiş olduğum şeyi muhafaza edip mezara girene kadar buna devam et ki, dünya ve ahirette bunun sana faydası dokunsun, dedi. Aradan seneler geçtiği halde ben buna aralıksız devam ediyordum. Neticede bunun hazzı yine sırrıma da hâsıl oldu. Sonra dayım:

— Ey Sehl! Aziz ve Celîl Allah bir kimse ile bulunur ve onu görürse, o kimse Allah'a nasıl isyan edebilir? Sakın günah işleme, dedi. Tekrar halvete çekilmiştim. Daha sonra beni mektebe gönderdiler. Fakat, ben, himmetimin ve dikkatimin dağılmasından korktuğum için: «Öğretmene şart koşun, her gün bir saat yanına varayım, bir şeyler öğreneyim, sonra tekrar kendi işime döneyim», dedim. Bu şartla mektebe gidip Kur'an'ı ezberledim. Daha yedi yaşımda iken hiç ara vermeden sürekli olarak oruç tutuyor ve arpa ekmeği yiyordum. Oniki yaşımda iken, kimsenin halledemediği müşkil bir mesele ile karşılaştım. Bu meseleyi sorup öğrenmek maksadiyle Basra'ya gitmek için âilemden izin rica ettim. Gelip Basra ulemâsına meseleyi sordum. Hiç kimseden beni tatmin eden cevap alamadım. Abadân'a gidip Habîb b. Hamza dedikleri bir zata meseleyi, [(kalb secdesinin ne olduğu hususunu), (bk: Münavî, 1.238)] sordum, cevabını verdi. Orada bir müddet bu zatın yanında kaldım. Bu süre içinde kendisinden çok faideler temin ettim. Sonra dönüp Tüster'e geldim. Aldığım gıdayı o derece azaltmıştım ki, benim için bir dirhem karşılığında satın aldıkları arpayı öğütür, ekmek yaparlardı. Her gece seher vakti, tuzsuz ve katıksız olarak bir ûkiyye ekmekle orucumu açardım. Bu bir dirhem bana tam bir sene yeterdi. Sonra her üç günde bir, sonra her beş günde bir, sonra her haftada bir, sonra da her yirmibeş günde bir, orucumu açardım. (Her yetmiş günde bir

rivayeti de vardır.) Gâh olurdu ki, kırk günde ancak bir tek badem çiğidi yerdim. Yıllarca açlık ve tokluk temrinleri yaptım. Başlangıçta acıkınca zayıfladığım, doyunca kuvvetlendiğim halde sonraları karnım doyunca zayıflıyor ve acıkınca güçleniyordum. O vakit:

— Yâ Rab! Sehl'in her iki gözünü dik de açlıktaki tokluğu da tokluktaki açlığı da sadece senden görsün, diye niyaz ettim.

Sehl daha Şaban ayında oruç tutardı. Çünkü bu ayda oruç tutmayı tavsiye den hadisler daha çoktur. Ramazan gelince bir kere bir şey yer, gece ve gündüz hep ayakta ihyâ ederdi.

«İster avamdan, ister havastan olsun, ister itaatkâr, ister günahkâr olsun, her an tevbe etmek kul üzerine farzdır.» derdi.

Tüster'de, zâhid ve âlim diye tanıtılan bir kişi vardı. Sırf «Günahkârın günahtan, itaatkârın taattan tevbe etmesi lâzım gelir», dediği için Sehl'e karşı ayaklanmış, hallerini halka çirkin göstermiş, davranışlarını dine muhalif olarak vasıflandırmış, hem halkın, hem de büyüklerin yanında tekfir etmişti. Tefrikaya düşmelerinden çekindiği için muhalifleriyle tartışmalara girmedi. Eteğinden, din ateşi tutuştu, mal, mülk, eşya, yatak, tutak, kapkacak, altın, gümüş namına nesi varsa, bir listeye yazdı. Halkı toplayıp listeyi küçük parçalara ayırdı ve onların başına saçtı. Herbirine bir kâğıt parçası düştü. Herkesin elindeki kâğıt üzerinde ne yazılı ise, bunu ona verdi. «Şükürler olsun o Allah'a ki, dünyayı benden kabul buyurdu», dedi. Sehl, her şeyini bahsedildiği tarzda dağıttıktan sonra, hac seferine çıkmaya karar verdi ve nefsine hitaben:

— Ey nefsim! İflâs ettim! Artık benden fazla bir şey isteme, zira bulamazsın, dedi. Nefsi, kendisinden bir şey istemeyeceğine dair söz verdi. Kûfe'ye gelince, nefsi:

— Buraya kadar senden bir şey istemedim, şimdi gıda alınam için bir parça ekmek ve balık vermeni istiyorum, eğer verirsen, Mekke'ye gidene kadar bir daha seni rahatsız etmem, dedi. Sehl, Kûfe'ye gelince, beygir koşulan bir arsana (değirmen) gördü. Arsana sahibine:

— Bu beygire kaç akça kira veriyorsun? dedi. «İki akça», cevabını alınca:

— O halde beygiri açıp beni koşun, akşama kadar bir akçe verin, yeter, diye teklif etti. Teklifi kabul edilince, atı açıp yerine şeyhi koştular, akşama kadar çalışmasına karşılık da bir akçe verdiler. O da bu para ile ekmek ve balık alıp önüne koydu ve:

— Ey nefs! Benden bir şey istediğin zaman buna önce kendin karar ver. Çünkü sabahtan akşama kadar hayvan gibi çalıştırmadan hiçbir arzunu yerine getirmeyeceğim!

Sonra Ka'be'ye gelip burada ikamet etti. Şeyhlerle, bu arada Zunnûn'la burada görüştü. Daha sonra Tüster'e döndü.

Arkasını duvara verip yaslandığı ve ayaklarını uzattığı hiç vâki değildi. Hiç bir suale cevap vermemiş, kürsüye çıkmamış, dört ay ayağının parmağı sarılı kalmıştı. Dervişin biri:

— Parmağına ne oldu?. diye sormuş. O da:

— Hiç bir şey olmadı, diye cevap vermişti.

Günün birinde bu derviş Mısır'a gidince, Zunnûn'un yanına varmış, onun parmağının da sarılı olduğunu görünce, sormuş:

— Ayağınıza ne oldu? Yara var, ağrıyor, cevabını aldı.

— Kaç aydan beri?

— Dört aydan beri.

Mürid diyor ki, hesap ettim, Zunnûn'un ayağındaki parmağın ağrımaya başladığı tarihten itibaren Sehl'in parmağını sardığı kanaatına vardım. Demek ki, müridin her hususta şeyhine muvafakat etmesi şarttır. Durumu Zunnûn'a anlatınca, şöyle dedi: «Derimize vâkıf olup bize muvafakat eden biri mevcud muymuş?»

Naklederler ki, Sehl bir gün Tüster'de bağdaş kurup oturmuş, sırtını da duvara verip yaslanmış, ve:

— Aklınıza geleni sorun, sualinize cevap vereyim, demişti. Bunu görenler:

— Daha evvel böyle şeyler yapmazdın, şimdi ne oldu? dediklerinde:

— Üstad hayatta olduğu sürece talebenin edebe riayet etmesi lazım gelir, demişti. Bu günün tarihini kaydettiler. Zunnûn'un göçtüğü güne denk düştüğünü gördüler.

Naklederler ki, Amr (Ya'kûb) b. Leys hasta olunca, bütün tabibler toplanıp onu tedavi etmek için uğraştılar ve neticede âciz kalıp: «Artık bunun işi duaya kalmıştır», dediler. «Sehl, Allah nezdinde duası makbul bir zattır», diye bahsedildi. Arayıp buldular. «Ululemre itaat ediniz», emrine uyup, Amr'ın davetine icabet etti, yanına varıp oturdu ve:

— Tevbe eden kişi hakkında yapılan dua kabule mazhar olur. Ayrıca zindana atmış olduğun bunca mahzunlar var, dedi. Amr hepsini salıverdi ve tevbe etti. O vakit Sehl:

— Ya Rab! Bu kişiye günahtaki zilleti gösterdiğin gibi taattaki izzeti de göster, içine inâbe tevbesini giydirdiğin gibi, dışına da sıhhat ve afyet elbisesini giydir, dedi. O, bu münacaatı bitirir bitirmez, Amr b. Leys derhal kalkıp oturdu ve sıhhata kavuştu, bir çok mal arz ettiyse de Sehl bunu kabul etmeyip oradan ayrıldı. Müridin biri:

— Bir miktar kabul etseydin de, yapmış olduğumuz borçları ödeseydik daha iyi olmaz mıydı, diye söylendi. Sehl:

— Sana altın mı lâzım? Bak işte!, dedi. Mürid bakınca, sahranın baştan başa altın olduğunu gördü, çakıllar yakuta dönüşmüştü. Sehl dedi ki:

— Ulu ve Yüce Allah katında böyle bir hali bulunan bir kimse niçin mahlûktan bir şey alsın?

Naklederler ki, Sehl semâı dinleyince, kendisinde bir vecd hasıl olurdu. Yirmibeş gün bu vecdin tesirinde kalır ve yemek yemezdi. Bu hal kışa rastladığı zaman, gömleği ıslanacak kadar terlerdi. Bu halin ne olduğunu ulemâ, ona sorduklarında dedi ki:

— Bunu bana sormayınız. Çünkü bu vakitte iken ne benim ne de sözümün size faydası dokunur.

Naklederler ki, su üzerinde yürüdüğü halde ayakları bile ıslanmazdı. «Su üzerinde de yürüdüğün söylenmektedir», diyenlere:

— Gidin, bunu şu caminin müezzininden sorun. Çünkü o, doğru sözlü bir kişidir, dedi. Hâdiseyi anlatan zat diyor ki: Gidip meseleyi müezzinden sordum. Müezzin şöyle dedi: Onu bilmem ama Sehl şu günlerde gusl etmek için havuza girdi. Orada düştü, eğer ben olmasaydım boğulup ölecekti. (Su üzerinde yürüyen zat, küçük bir havuzda boğulur mu hiç?). Şeyh Ebu Ali Dekkak (r.a.): «Sehl'in kerametleri çoktu ama o bunları hep anlatıldığı gibi gizli tutmak isterdi», demiştir.

Naklederler ki, bir gün mescidde otururken, sıcaktan ve sıkıntıdan bunalan bir güvercin içeriye düştü. Bunun üzerine Sehl, (memleketin güvercini olan) «Şâh Kirmânî ölmüştür», dedi. Araştırdılar, vâkıa Sehl'in dediği gibi çıktı.

Büyüklerden biri anlatıyor: Bir cuma günü öğle namazından evvel yanına varmıştım. Evde kocaman bir yılan görünce, korktum. Sehl'e:

— Korkuyorum, dedim.

— İçeri gir, yeryüzündekilerden korkan bir kimse henüz imânın hakikatına ulaşmamıştır, dedi. Sonra bana:

— Cuma namazına ne dersin? Kılalım mı? dedi.

— Güzel olur ama cuma kılınan cami ile aramızda mesafe bir günlüktür, dedim. Elimden tuttu, biraz sonra baktım kendimi cuma camiinde gördüm. Namazı kılıp dışarı çıktım. Oradaki kalabalığa bakıyordum. Şöyle dedi:

— Lâ ilâhe illallah, diyen çoktur ama bunda ihlâslı olan azdır!

Naklederler ki, arslanlar ve vahşi hayvanlar yanına gelirlerdi.

Sehl bunları besler, gözetler ve bakımlarını yapardı. Hatta bu gün bile Sehl'in Tüster'deki evine: «Beytu's-Sibâ» (vahşi hayvanlar ini) adı verilmektedir.

O kadar uğraştı, didindi ve çile çekti ki, bir yerde gücü tükendi. Kendisinde Hurkat-ı Bevl denilen idrar yanıklığı ve idrar tutamama hastalığı peyda olmuştu: Öyle ki, bir saatta birkaç defa helâya gidiyor ve sürekli olarak lâzımlığı yanında bulunduruyordu. Ama namaz vakti geldi mi, bir yere gidip abdestini alır ve namazını kılardı, kürsüye çıkınca, mesânedeki yanma tamamıyle geçer ve ayaklarındaki bütün ağrılar kesilirdi. Kürsüden inince, hastalık olduğu gibi geri gelirdi. Ama yine de şer'î hükümlerden bir zerre bile elinden kurtulmadı.

Bir müride şöyle dediği nakledilir: «Gün boyu Sübhanellah! Allah! Allah!, demek için, olanca gücünle çabala.» Adam adet haline getirene kadar bunu söyledi durdu. Sonra Şeyh, «Buna geceleri de aralıksız olarak devam et», dedi. Mürid, verilen talimata göre hareket etti. Öyle ki, kendini rüyada görse hemen, uykusunda «Allah», derdi. Nihayet ona: «Bundan vazgeçip (içinden) hatırlama haliyle meşgul ol», denildi. Mürid buna, (kalb ile zikre) devam ede ede, daimî olarak zikirde istiğrak haline erdi. Derken evinde olduğu bir sırada yukardan düşen bir ağaç başını yardı. Başından yere damlayan her damlanın «Allah», ismini nakşettiği görüldü.

Sehl, bir zamanlar müridin birine bir iş buyurmuş. Mürid de:

— Söz olur, halkın dilinden korktuğumdan yapmam, demişti. Bunun üzerine Sehl, sohbetinde bulunanlara dönüp dedi ki:

— Bir kimse şu iki vasfı kazanmadığı sürece bu işin hakikatına eremez. Hâlıktan başkasını görmeyecek şekilde halk gözünden düşmeli. Nefs gözünden düşmeli ve halkın kendisinde gördüğü hiçbir sıfattan çekinmemelidir, yani her şeyi Hak olarak görmeli.

Naklederler ki, Sehl bir müridin yanında:

— Basra'da, velilik derecesine sahib bir ekmekçi var, diye bahsetmişti. Mürid kalkıp Basra'ya gitmiş, ekmekçiyi görmüştü. Ekmekçi, fırıncılarda adet olduğu üzere saçını sakalını ateşten korumak için yüzüne peçe bağlamıştı Bunu gören müridin hatırından:

— Eğer bu zat velilik mertebesinde olsaydı, ateşten bu kadar sakınmazdı, diye bir düşünce geçti. Sonra selâm verip bir sual sormuş. Lâkin somuncu:

— Başlangıçta beni küçümseyip horladığından sözümün sana faydası olmaz artık, demişti.

Şeyh diyor ki :«Bir zamanlar çölde giderken, başına bir sarık dolamış ve elinde bir âsâ bulunan mücerred bir pirin gelmekte olduğunu gördüm ve: «Galiba kâfileyi kaçırmış», diye düşündüm. Elimi cebime sokup çıkardığım parayı kendisine uzatarak:

— Menziline ulaşıncaya kadar bununla idare et, dedim. Hayretinden parmağını ısıran ihtiyar elini havaya doğru kaldırıp bir avuç altın aldı ve:

— Sen cebten alıyorsun. ben gaybtan, deyip sırra kadem bastı. Bu halin verdiği hayretle yol yürüyüp Arafat'a vardım. Tavaf mahalline ulaşınca, Ka'be'nin, birinin etrafında tavaf etmekte olduğunu gördüm. Oraya gittim. O zatı gördüm. Dedi ki:

— Ey Sehl! Bir kimse Ka'be'nin cemâlini görmek için yollara düşerse, onun mutlaka Ka'be'yi tavaf etmesi icab eder. Ama her kim Hakk'ın cemâlini görmek üzere kendi benliğine ayak basıp bir adım yükselirse, Ka'be'nin onu tavaf etmesi lazım gelir.

Sehl diyor ki: «Abdal'dan bir er bana geldi, kendisiyle sohbet ettim. Hakikata dair bana sorduğu meseleleri cevaplandırdım. Sabaha kadar böyle devam etti. Adam sabah namazını kıldıktan sonra suya dalıp öğlene kadar suyun dibinde oturdu. Kardeşim İbrahim ezan okuyunca, dışarı çıktı. Bir tek kılının ucu bile ıslanmamıştı. Öğle namazını edâ ettikten sonra tekrar vardı, suyun içine girip dibine oturdu. Namaz vakitleri hariç bu sudan dışarı çıkmıyordu, katiyetle hiçbir şey yememek ve hiçbir kimse ile oturmamak üzere bir süre benimle bulundu, sonra geçip gitti.»

«Rüyamda kıyameti gördüm, halk mevkıfte ayakta dikiliyorlardı. Birden mevkıfın ortasına gelerek her yerden birini alıp cennete götüren beyaz bir kuş gördüm. Kendi kendime:

— Bu ne kuşudur acaba ki, Hak Tealâ kullarına onu minnetle bahis konusu etmiş, dedim. Aniden havada bir kağıt peyda oldu, kağıdı elime alıp açtım. İçinde:

— Vera' kuşu dedikleri işte budur, diye yazıyordu.

Rüyada beni cennete götürdüklerini gördüm. Orada gördüğüm üçyüz kişiye:

— Esselamû aleyküm, deyip sordum:

— Sizi dünyada ençok korkutan şey neydi?

— Hâtime korkusu, sonucun nereye varacağı kaygısı idi.

— Hak Tealâ Adem'e ruhu üflemeyi irade ettiğinde ona ruhu Muhammed namına üfledi, ona Ebû Muhammed künyesini verdi. Tüm cennette, üzerinde Muhammed adı yazılı olmayan bir tek yaprak, onun ismi çizilmemiş bir tek ağaç yoktur. Başlangıçta her şey onun namına vücuda getirilmiştir, bütün nebiler onunla hatmolun-

muştur. Bu yüzden ona «Hatemu'l-enbiya» adının verilmesi zarurî olmuştur.»

[«İblis'i, bir topluluğun arasında gördüm ve onu himmetle bağladım. O topluluk dağılınca:

— Tevhide dair konuşmadıkça seni serbest bırakmam, dedim. Bunun üzerine ortaya çıkıp tevhide dair öyle bir fasıl açtı ki, eğer asrın ârifleri orada hazır olsalardı, mutlaka hepsi parmak ısırırlardı. (bk: Münavi, 1.242.)]

«Bir gece gayet fazla acıkmış bir zât gördüm ve önüne bir lokma ekmek koydum. Meğer ekmeğin helâllığı şüpheli olduğundan terk etmiş ve yememiş. O gece aç olduğundan kendinde taatta bulunma gücünü bulamamış, oysa iki üç senedir aralıksız taatta bulunuyormuş. O gece aç kalmasından ve helâllığı şüpheli olan bir yemekten el çekmesinden hâsıl olan sevabı bir tarafa, bütün mahlukâtın amellerinden hâsıl olan sevabı bir tarafa koymuşlar ve bunu verelim, onu ver, demişler, ama ucuz gidecek diye satmamış.»

Demiş ki:

— Midenin şarapla dolu olmasını, helâl gıda ile dolu olmasına tercih ederim.

— Niçin?, diye sorulmuş. O da:

— Çünkü mide içki ile dolunca akıl dinlenir, arzu ateşi söner, halk elimden ve dilimden emin olur ama helâl bile olsa mide gıda ile dolunca bir takım fazla arzular vücuda getirir, şehveti güçlendirir, nefs arzularını tatmin için baş kaldırır, cevabını vermişti.

«Helâl lokma yemeden halvet, Ulu ve Yüce Allah'a hakkını vermeden de helâl lokma sıhhatli olmaz.»

[«Günde bir kere yemek yeme sıddıkların yeme tarzıdır.» (bk. Risale, 281)]

«Kişi aç kalmadıkça asla yaptığı amel hâlis, ibadet sahih olmaz. İbadetin ihlâslı (ve amelin sıhhatlı) olması, için şu dört hususu göz önünde tutman lâzımdır: Açlık, fakr, zillet, kanaat.»

«Açlığın çilesini çekenin çevresinde Ulu ve Yüce Allah'ın fermanı ile şeytan dolaşamaz. Karnınız doyunca, acıkmanın yolunu arayınız. Çünkü bu durumda, bir ibtilâ ve imtihan olmak üzere size tokluk verilmiş, demektir. Eğer bahsedildiği gibi hareket etmezseniz haddi aşar, azgınlaşırsınız.»

«Tüm âfet ve felâketlerin başı tokluktur.»

«Haram yiyen bir insanın yedi organı günaha girer, ister istemez günaha düşer. Her kim helâl yerse yedi organı taatta bulunur. Aralıksız olarak hayır işlemeye muvaffak kılınır.»

«Saf helâl kazanılırken, Allah Tealâ unutulmayan gıdadır.»

Naklederler ki, son derece fazla acıkan bir mürid Sehl'e sordu:

— Ya Üstad! Gıda nedir? Sehl cevap verdi:

— Ölümsüz diriyi zikretmek!

«İnsanlar üç kısımdır: Bir kısmı, Ulu ve Yüce Allah için nefsiyle cenkeder. Bir kısmı Ulu ve Yüce Allah için halkla cenkeder. Bir kısmı da: Niçin rızamızı alıp takdirini ona göre yapmadın ve neden iradeni kullanırken bizimle müşavere yapmıyorsun, diye nefsi için Allah'la cenk eder.»

«Takvasının sıhhatli olmasını isteyen bir kimsenin bütün günahlardan el çekmesi şarttır.»

«Hz. Peygamber'i örnek almadan yaptığınız her işin, nefsiniz için tamamıyle azab olacağını hiç unutmayınız.»

«Bir kul üzerinde, ademde muhabbet, fenâda vücût eseri görmedikçe kulluğu sıhhatli olmaz.» (Kulun üzerinde yoklukta sevgi, fenâda varlık bulunmalı).

«Âlimler, zâhidler ve âbidler, henüz kalbleri kılıfta olduğu halde dünyadan çıkıp gitmişlerdir. Sıddik ve şehidlerin kalblerinden başkası açılmamıştır.»

«Vera' esasına göre hareket etmedikçe kişinin imânı kâmil olmaz. Vera', ihlâsla; ihlâs da müşâhede ile olmalı. İhlâs, Ulu ve Yüce Allah müstesna, her şeyden uzaklaşmakdır.»

«Allah'tan korkanlar içinde en iyi zümre ihlâslılar zümresidir, ihlâslılar içindeki en iyi zümre de ihlâsı ölüme kadar devam eden zümredir.»

İhlâslıdan başkası, riyâya vâkıf olamaz.»

«Bu makâmda bulunan zevâta, binek olarak belâyı verirler, sızlanırlarsa hicrana düşer. Ferahlık duyarlarsa vâsıl olurlar.»

«İhtiyarî olarak Ulu ve Yüce Allah'a tapmayan, mecburî olarak mahlukâtına tapar!»

«Hak Tealâ'dan başkasıyle huzur bulabilen bir kalbin, yakînin kokusunu koklaması haram kılınmıştır. İçinde Allah Tealâ'nın razı olmadığı bir şey barındıran bir kalbe, herhangi bir nurun girmesi yasaklanmıştır.»

«Kitap ve sünnetin (hak oluşuna) şâhid olmadığı, bir vecd bâtıldır.»

«En faziletli amel, kulun «Artık ben arındım» şeklindeki tasavvurdan arınmasıdır.»

«Bir nefesten öbür nefese, Ulu ve Yüce Allah'ı anmadan geçen, ömrünü zayi etmiştir.»

«Himmet, ziyadelik ister, tamamlanınca, (Mürid) ya maksûda ermiş veya inkıtaa uğramış olur.»

«Şayet belâ olmasaydı, Hakk'a yol bulunmazdı.»

«Kırk gün ihlâslı olarak zühd hayatı yaşayan bir kimsede kerâmet zuhur eder, eğer etmezse, bunun sebebi zühdü aksatmış olmasıdır.» Bahsettiğin gibi davranan birinden kerametler nasıl zuhur eder?» diye soranlara:

— Dilediğini dilediği biçimde (gâibten) alır, dedi.

«Kalblerin en katısı, ilimle katılaşan kalbtır. İlimle katılaşan bir kalbin alâmeti, bu kalbin tedbir ve çarelere bel bağlaması ve kendi tedbirini bir türlü Mevlâ'ya teslim edememesidir. Hak Tealâ, bir kimsenin tedbirini o kimseye havâle ederse, onu hem bu dünyada, hem de o dünyada cehenneme atmış olur.»

«Ulemâ üç kısımdır: Zâhir ilmini bilen ve bu husustaki bilgilerini zâhir ehline anlatan âlim, ,bütün ilmini bilen ve bu husustaki bilgiyi bâtın ehline anlatan âlim. Allah Tealâ ile arasında kalan bilgiye vâkıf olup bunu hiçbir kimseye anlatamayan âlim.»

«Allah Tealâ'yı bedenine, canına, malına, dünya ve âhiretine tercih eden bir kimseden daha iyi birisinin üzerine ne güneş doğmuş, ne de batmıştır.»

«Cehaletten daha büyük bir musibet yoktur.»

«Şu mecnunları hakir görmeyiniz. Zira onlara «Nebilerin halifeleri», adı verilmiştir.»

«İlminiz nedir?», sorusuna cevaben dedi ki:

— Bu ilim, tasarruf ve kesble elde edilemez, lâkin o ilim de tekellüfle elden çıkmaz. Bu husus bir kere hâsıl oldu mu, o şeylerin tümünü senden alır.» (*)

[«Yolumuzun usûlü şu altı şeydir: Ulu ve Yüce Allah'ın kitabına sıkı şekilde sarılma. Resulûllah'ın (a.s.) gidişâtını örnek alma, he-

(*) Bâtın ilmi kazanmak ve uğraşmakla tahsil edilemez. Zâhir ilmi çaba ile salıverilemez. İlki hasıl oldu mu, ikinci zâil olur.

lâl yeme, seni inciten halkı bile incitmeme, günahlardan uzak durma, hak sahiplerinin haklarını ödemede acele davranma», (tevbe etme). (Sülemi, 210)]

«Şu üç şey, mezhebimizin esaslarını teşkil eder: Ahlâkı, davranışları (ve sözleri) itibariyle, Allah Resûlünü örnek alıp helâl yemek ve bütün işlerde samimi davranmak.»

«Yola yeni giren bir kimse için gerekli olan ilk şey tevbedir ve bu da pişmanlıktan ,arzuları kalbten söküp atmaktan ve kötü davranışları iyi davranışlara dönüştürmekten ibarettir. Kul, sükûtu kendisinden ayrılmaz bir vasıf haline getirmedikçe ona tevbe elvermez. Halvete girmedikçe de sükût, onun ayrılmaz bir vasfı olmaz. Helâl yemedikçe halvet onun yanında hâsıl olmaz. Hak Tealâ'nın hakkını ifâ etmedikçe helâl yemek el vermez. Organları muhafaza etmeden de Allah Tealâ'nın hakkını ifâ etmek kâbil olmaz. Allah Tealâ'dan yardım istemedikçe, burada saydıklarımızdan hiç biri gerçekleşmez.»

«Ubûdiyette ilk makâm, ihtiyardan vaz geçip kuvvet ve kudreti kendine nisbet etmekten, bizâr olmaktır.»

«Makâmların en muazzamı kötü bir huyu iyi bir huya dönüştürmektir.»

«İnsanoğlunu iki şey mahvetmiştir: İzzet arzusu ve fakirlik korkusu!»

«Kalbi, azami derecede huşû' içinde bulunanın çevresinde şeytan dolaşamaz.»

«Şu beş şey nefsin cevherindendir: Zenginken fakir, açken tok, üzgünken neşeli, birine düşmanken ona dost, gece namaz kılıp gündüz oruç tutmuşken güçlü görünmek.»

«Allah'la kul arasında, davâ perdesinden daha kalın bir perde yoktur. Ulu ve Yüce Allah'a, ona muhtaç olmaktan daha kestirme giden hiç bir yol yoktur.»

«İddiası olanın Allah korkusu olmaz. Allah korkusu olmayan emin olmaz. Emin olmayan, Padişahın hazinelerine vâkıf olamaz.»

«Başkasına yağcılık yapandan, doğruluk kokusu gelmez. Kendine yağcılık yapmaksa riyadan ibarettir.»

«Hak Tealâ, bid'atçıya yağcılık yapandan, sünnete saygılı olma hususiyetini alır.»

«Günahkârdan alınan her helâl, bunu alanlara haram olur». (Masiyet ehline her helâl haramdır.)

«Sünnetin dünyadaki meseli, ahiretteki cennettir. Sünnet cennetine giren, hevâ, heves ve bid'at (Cehennemin) den emin olur.»

«Kazanmayı tenkit eden sünneti, tevekkülü tenkit eden imânı tenkid etmiş olur. Sünnet caddesinde bulunmadıkça, tevekkül ehlinin yardımlaşma niyeti ile olmadıkça, tevekkül ehli olmayanların kazanma faaliyeti sıhhatli olmaz.» Burada yardımlaşma sözü ile halkın kalbi benimle meşgul olmasın, diye yapılan yardım kastedilmektedir.

«Sabr ile oturabilirsen otur, ama sakın üzerinde, sabrın oturduğu bir zümreden olma!»

«Bütün âfetlerin kökü, eşyaya karşı fazla sabırlı olmamaktır. Şükrün nihâî noktasını ârifin «İnsan ,onun şükrünü ifa etmekten âcizdir,» diyebilmesidir. Şükür hududuna yine şükürle erişilebilinir.»

«Ulu ve Yüce Allah'ın her gece, her gündüz ve her an lutûfları vardır. Bu lutûfların en büyüğü, kendi zikrini sana ilham etmesidir.

«Hakk'ı unutmaktan daha beter hiç bir günah yoktur!»

«Haram karşısında gözünü uyutan ömründe hiç göz ağrısı görmez.» Bir rivayette : «Göz ağrısı ona bir an bile yol bulmaz», şeklindedir.

«Hak Tealâ, Arş'tan yerin dibine kadar olan sahada müminin kalbinden daha aziz hiç bir mekân yaratmamıştır. Bu yüzden halka marifetten daha aziz olan hiç bir şeyi lûtfetmemiştir. Bu suretle lûtufların en azîzini, mekânların en azîzine koymuştur. Şayet âlemde müminin kalbinden daha azîz bir mekân bulunsaydı, marifetini oraya koyardı.»

«Ârifin asla tadı bozulmaz ve her an misk gibi daha bir hoş kokar.»

«Allah'tan başka yardımcı, Allah Resûlünden başka delil, takvâdan başak azık, sabırdan başka amel asla yoktur. Bahsettiğim şu beş şeye (?) dikkat edip ona göre hareket edin.»

«Allah Tealâ, insana şu şekilde hitap etmediği hiçbir gün yoktur: Kulum! Hiç insaflı davranmıyorsun! Ben seni anıyorum ama sen beni unutuyorsun, seni kendime davet ediyorum. Lâkin sen başkalarının dergâhına gidiyorsun! Ben belâları senden defediyorum, fakat günah üzerinde israr edip duruyorsun! Ey Ademoğlu! Yarın kıyamette huzuruma çıkınca mazeret olarak ne söyleyeceksin?»

«Hak Tealâ halkı yaratıp onlara şöyle hitap etmiştir : Ey insanlar! Sırrınızı bana söyleyiniz, eğer sırrınızı bana söylemezseniz bâri bana bakınız. Bakmazsanız, (hiç değilse sözüme kulak veriniz. Sözüme kulak vermezseniz, bâri dergâhımdan kaçmayınız. Dergâhımdan kaçarsanız hiç değilse benden) hacet dileyiniz. (Ne iyi Rab! Ne hoş Mevlâ)

«Nefs ölmeden kalb asla dirilmez.»

«Nefsine hâkim olan, hem aziz olur hem de başkalarına hâkim olur. Nitekim demişlerdir ki: Bedenin padişahı ol ki, kendine karşı kendin çıktığından hiçbir hasım senin karşına çıkamaz!»

«Nefsi, kendisine hâkim olan zelil olur, Sıddîkların işlediği ilk cinayet, nefse karşı müsamahakâr (ve ihmalkâr) davranmalarıdır.»

«Nefsin zıddına zıddına hareket etmek, Ulu ve Yüce Allah'a yapılan ibadetlerin en üstünüdür.»

«Her kim kendi nefsini Rabbının (kulu olarak) tanımazsa, Rab onu kendi nefsinin (kulu olarak) tanır.» (Her kim ki nefsin bildi Hudâvendin bildi).

«Ulu ve Yüce Allah hakkında marifet sahibi olan, hüzün ve neşe deryasına batmış olur.»

«Marifetin nihâî noktası hayret ve dehşettir.»

«Marifetin ilk makâmı, kulun sırrına bir yakîn verilmesi ve bütün uzuvlarının bu yakîn içinde huzur ve sükûn bulmasıdır.» Yani kötü hatıralar ve düşünceler yakîndaki za'fdan kaynaklanmaktadır.

«Allah hakkında marifet sahibi olanlar (Hakk'ı temaşa makamında bulunan) A'râf ehlidir, herkesi nişan ve sîmâlariyle tanırlar.» (el-Arâf/46-48)

«Sâdık olan kimseye Allah Tealâ bir melek gönderir, namaz vakti gelince bu melek o kimseye namaz kılmayı hatırlatır, uyumuşsa uyandırır.»

«Kurrâ'nın (ve ham sofuların) tevbesindeki kabul ümidi, kâfirlerin ve günahkârların tevbesinden daha azdır.»

«Halkın «Lâilâhe illallah», ifadesine kalben itikad edip dille ikrar etmeleri ve buna fiilen vefa göstermeleri lâzım gelir.»

«Tevbe, (Hakk'ın davetini kabul edip ona) icâbetle başlar, sonra inâbe, sonra tevbe, sonra istiğfar gelir. İcâbet fiille, inâbe kalble, tevbe niyetledir, istiğfar ise ihmalden olur.»

«Sûfi o kimsedir ki, bulanıklıktan kurtulup durulur, fikirlerle dolar, beşerî varlığından koparak Aziz ve Celil Allah'a yakın olma makamında bulunur, nazarında altınla toprak müsavi olur.»

«Tasavvuf, az yemek, Aziz ve Celil Allah'la huzur ve sükun bulup halktan firar etmektir.»

[«Tevekkül, Peygamber'in halidir. (çalışıp kazanmak sünnetidir). Tevekkülde Peygamber'in hali üzerine olan, sünnetini terk etmez.» (Risale, 305)]

«Tevekkülde ilk makam, ilâhî kudret önünde, hiçbir iradeye ve harekete sahib bulunmayan bir cenazeyi dilediği gibi evirip çeviren gassâlın önündeki ölü gibi olmandır.»

«Ruh fedâ edilmeden tevekkül sıhhatlı olarak hâsıl olmaz, tedbir terk edilmeden de ruh fedâ edilmez.»

«Tevekkülün alâmeti üçtür: Kimseden bir şey istememek, verileni kabul etmemek ve kabul edileni de hemen elden çıkarmak.»

«Tevekkül ehline üç şey verilir: Yakînî bir hakîkat, gaybî bir mükâşefe ve Hak Tealâ'nın yakınlığını müşahede.»

«Tevekkül, Hak Tealâ'yı itham etmemendir. Yani ne söylemişse, başına o gelecektir», (diye inanmandır.)

«Tevekkül alâkasız olarak Ulu ve Yüce Allah'la beraber bulunan bir kalbin hayatıdır.»

«Bütün hallerin bir yüzü, bir de kafası (arkası) vardır. Sadece tevekkül, hiç kafası olmayan bir yüzdür. Bunun manası şudur: Zühd ve takvâ, dünyadan kaçınmaktır. Mücahede nefse ve onun hevâ ve hevesine muhalefette, ilim ve marifet eşyayı görme ve bilmede, söz konusu olur. Havf ve recâ kibriyânın lutfundandır. Tefvîz ve teslîm, meşakkat ve zahmette olur. Rıza, kaza ile olur; şükür, nimet üzerine olur. Tevekkül ise Allah üzerine (Alellâh) olur. Bu yüzden, tevekkülün hiç kafa olmayıp hep yüz olması kaçınılmaz olmuştur. Biri: «Mahabbet de tevekkül gibi Allah üzerine olur», derse, derîz ki: Mahabbet Allah üzerine değil, Allah'ladır.»

«Sevgi, itaatla kucaklaşıp muhalefetten uzak kalmaktır.»

«Ulu ve Yüce Allah'ı seven (onun hayatını) yaşar!»

«Hayâ, havf'tan daha yüksektir. Çünkü hayâ has dostlara, havf ulemâya mahsustur.»

«Ubudiyet, Ulu ve Yüce Allah'ın fiiline razı olmaktır.»

«Mürakabe, dünya elden çıkacak diye değil, ahiret elden gidecek diye korkmaktır, reca dişidir, havf erkektir. İmân bu ikisinin çocuğudur.»

«Kibir bulunan bir kalbte, havf ve recâ karar kılmaz.»

«Havf, menedilenden uzak durmak; recâ, emredilenin ifâsına koşmaktır.»

«Recâ ile amel, ancak havfa sahip olan bir kimseye elverir.»

«En yüce ve en sıhhatlı makam kulun, «Acaba Ulu ve Yüce Allah'ın ilmindeki (benimle ilgili) takdiri ne yöndedir?» diye düşünüp korkmasıdır.»

Allah'tan korkma davâsında bulunan bir müride Sehl sordu:

— Senin sırrında, hicran korkusundan başka bir korku var mıdır? Mürid:

— Evet, var. Sehl:

— O halde sen Allah Tealâ'yı tanımış ve ondan korkmuş değilsin!

— Sabr, «Yüce Allah bir çıkış kapısı açar», diye beklemektir.

«Perde kaldırılsa, yakînim artmaz!»

«Fütüvvet, sünnete tâbi olmaktır.»

«Zühd, üç şeyde olur: Biri elbisede olur. Giyilen elbise sonunda mezbeleliğe atılır, kardeşler ve dostlarda olur. Bunun sonu ayrılıktır. Dünyada olur. Bunun neticesi fenâdır.»

«Vera' dünyayı terketmektir ve dünya nefstir. Her kim nefsini dost edinirse, Ulu ve Yüce Allah'ı kendine düşman edinmiş olur.»

«Nefsten, Ulu ve Yüce Allah'a doğru sefer yapmak çetindir.»

«Nefs, şu üç sıfattan hâli olmaz: Ya kâfir, ya münafık veya mürâî olur.»

«Nefsin bir sürü şerleri vardır ve bunlardan biri Firavn'da zuhur etmiş olup bu da Firavnlığı açığa vurmaktan başka bir şey değildir. O da ulûhiyet davasında bulunmaktır.»

«Öyle biriyle ünsiyet et ki, sana lâzım olan herşey onun yanında bulunsun.»

«Hak Tealâ, ebrâra hayırlarla yakınlık ve yakînle kuvvet bahşetmiştir.»

«Aklınızın ziyadeleşmesi için (marifet) yağı kullanınız. Zira aklı eksik olan bir kalb Allah Tealâ'yı asla anlamaz.»

«Tecelli üç hal üzeredir: Zât'ın Tecellisi; mükâşefedir. Sıfatların tecellisi; nur mahallidir. Zât'ın hükmünün tecellisi; âhiret ve orada bulunan şeylerdir.»

Ünsten sorduklarında:

— Üns, organların akılla, akılın ilimle, ilmin kulla ve kulun Allah'la ünsiyet etmesi (ve ahenk içinde bulunması) dır, demişti.

Hallerin bidâyeti ve nihâyetiyle ilgili olarak sorulan bir soruya şu cevabı vermişti: «Vera', zühdün başlangıcı; zühd, tevekkülün başlangıcı olup tevekkül de ârifin derecesinin başlangıcıdır. Marifet kanaatın başlangıcıdır. Kanaat da şehveti terketmektir. Şehveti ve nefsâni arzuları terk rızanın başlangıcıdır. Rıza da muvafakatın başlangıcıdır.»

«Nefs için en zor olan şey nedir?» sorusuna:

— İhlâstır. Zira nefsin ihlâsta hiç nasibi ve hazzı yoktur, diye cevap vermişti.

«İhlâs (Hakk'ın davetine) icâbettir. İcâbeti olmayanın ihlâsı da yoktur.»

İhlâstan sorulunca:

— İhlâs, dini nasıl Ulu ve Yüce Allah'tan adlıysan, yine öylece onu ondan başka hiçbir kimseye vermemendir, diye cevap vermişti.

«Bize sâdıkları vasf et», diyenlere: «Siz evvelâ, sâdıkların esrârını getiriniz ki, ben de size onların vasfını haber vereyim!» demişti.

Ona sordular:

— Müşahede nedir? Cevap verdi:

— Ubudiyet!

— Buna ne ile ulaşılır?

— Geceleri namaz kılmak, gündüzleri günah işlememekle.»

— Peki âsilerin ve günahkârların üns hali olur mu?

— Hayır, onların da, günah düşüncesine sahip olanların da üns hali olmaz.

— Gece namazını kılma mertebesine neyle ulaşılır?

— Gündüz hâinlik etmemek (ve günah işlememek) ile.

— Ben kapı gibiyim, beni hareket ettirmedikleri sürece kendi kendime hareket etmem, diyen biri hakkında ne dersiniz?

— Bunu, bir sıddîk söyler, bir zındîk! Başkası söylemez.

— Yirmidört saatte bir öğün yemeğe ne dersin?

— Bu sıddîkların yeme tarzıdır, derim.

— İki defa yemeye ne buyurursun?

— Bu, müminlerin yeme biçimidir, derim.

— Üç defa yemeye ne dersin?

— Böyle yiyene söyleyin de bâri bir ahır yaptırsın ve hayvan gibi yesin!

Güzel huydan sorulunca, şöyle dedi: «Güzel huylunun en aşağı hali, başkalarının yükünü çekmek kötülüğe kötü karşılık vermemek, yapılan kötülüğü affedip onu yapanı bağışlamaktır.»

«Kulların Allah'a yönelmeleri zühddür.»

«Ne şeyle lutfunun eserini kulda vücuda getirir?» sorusuna cevaben dedi ki:

— Allah'ın dilemesi müstesna, kulun belâya, hastalığa ve açlığa sabr etmesiyle!

Uzun günler hiç bir şey yemeyen bir kimse bahis konusu edilerek:

— Onun açlık ateşi nereye gidiyor? diye sorulunca:

— O nârı (ve ateşi) nur söndürür, diye cevap vermişti.

«Açlık için üç yer vardır: Tabiat açlığının yeri akıl, ölüm açlığının yeri fesâd, şehvet açlığının yeri israftır.» (İlki fikir, ikincisi fitne, üçüncüsü israfa yol açar.)

«Tevbe nedir?», diye sorana:

— Günahı unutmandır, demişti. Soru sahibi:

— Asıl tevbe, günahı unutmamandır, deyince:

«[— Hiç de bildiğin gibi değil, çünkü vefâ günlerinde cefâyı anmak cefâ olur», demişti. (Risale, 231)]

«Bana öğüt ver», diyen zata dedi ki:

— Kurtuluşun şu dört şeydedir: Az yemek, uykusuz kalmak, halvet ve sükût!

«Sana arkadaş olmamı istermisin?», diyen birine dedi ki:

— İkimizden biri ölünce, o zaman kime arkadaş olacaksın, şimdi de ona arkadaş ol!

«Şayet vahşi hayvanlardan korkuyorsan, bana yoldaş olma!»

«Arslan seni ziyarete geliyormuş», diyorlar, diyen birine:

— Evet, köpek köpeğin yanına gider! dedi.

«Derviş ne zaman rahata kavuşur?» diyenlere:

— Kendisi için, içinde bulunduğu vakitten başka bir vakit görmediği zaman, demişti.

«Şu insan topluluğu içinde, hangi zümreyle sohbet edelim?» diye soranlara dedi ki:

— Âriflerle. Şunun için ki, onlar hiç bir şeyi (ve yaptıkları iyiliği) çok saymazlar, senden zuhur eden her (kötü) fiile bir yorum getirirler, mutlaka seni her halukârda mazur görürler.

Münacatında şöyle derdi: «İlâhi! Ben bir hiç iken, sen beni zikrettin. Eğer ben seni zikredersem hiç kimse benim gibi (bahtiyar) olmaz. Bana bu saadet yetmez mi? Ve yine de benden daha hakir kimse yok!»

Sehl (r.a.), hakikî bir vâiz idi. Halk, onun sayesinde doğru yola gelmişlerdi. Vefatı yaklaştığı günlerde sahip olduğu dörtyüz er mürid başının ucunda bulunuyorlardı. Şeyh'e:

— Yerine kim geçecek ve kürsüne kim çıkıp nâmına konuşacak? diye sordular. O vakit Şâd-dil denen bir mecûsi vardı. Şeyh gözünü açıp:

— Yerime Şâd-dil oturacaktır, dedi. Orada bulunan halk, «Galiba şeyhin aklı karışmış ve şuuru dağılmış. Bir kimsenin dörtyüz seçkin, âlim ve dindâr müridi bulunsun ve bu kimse yerine bir kâfiri nasbeylesin, hiç olacak şey mi», dediler. Şeyh:

— Gürültüyü bırakınız da Şâd-dil'i yanıma getiriniz (zira vaktim azizdir), dedi. Onlar da gidip Şâd-dil'i getirdiler. Şeyh onu görünce:

— Vefatımdan üç gün geçince, ikindi namazından sonra kürsüye çıkıp benim yerime otur ve halka vaaz u nasihat eyle, dedi. Şeyh bu sözleri söyledikten sonra göçtü. Üçüncü gün ikindi namazından sonra halk toplandı. Şâd-dil gelip kürsüye çıktı. Halk: «Bu ne haldir?» deyip merakla gözlerini ona çevirmişlerdi. Kürsüde bir mecûsi, başında mecûsilik şiarı olan bir külah ve belde zünnar! Şâd-dil halka hitaben:

— Sizin ulunuz beni size elçi kılıp: Ey Şâd-dil! Mecûsilik zünnarını kesip atma zamanı gelmedi mi? demiştir. Bakın şu anda ben zünnarı kesip atıyorum, dedi. Sonra bıçağı koydu, zünnarı kesip attı. Mecûsilik alâmeti olan külâhı da başından çıkarıp attı ve: «Eşhedü en Lâilâheillallah ve eşhedü enne muhammeden Rasûlüllah», dedi. Sonra sözüne devam edip dedi ki:

— Şeyh şöyle dedi. Cemaata de ki: «Sizin piriniz ve üstâdınız şu zâttır. Bu zât nasihatta bulunmuştur ve üstâdın nasihatını kabul etmek de esasen şarttır. Şâd-dil, işte o nasihata uyup zâhirdeki zünnarı kesmiştir. Eğer yarın kıyamet günü bizi görmek isterseniz, size tavsiyem civânmertlik edip tüm bâtın zünnarlarını kesiniz.» Şâd-dil bu sözleri söyler söylemez o cemaat arasında bir kıyamet koptu ve çok acâib haller zuhur etti.

Naklederler ki, şeyhin cenazesinin kaldırıldığı gün izdiham olmuştu. Yetmiş yaşında bir yahûdi vardı. Vâveylâyı ve hayhuyu işitince, ne var ne yok diye dışarı çıktı. Cenaze ile karşılaşınca:

— Ey Ahâli! Benim gördüğümü siz de görüyor musunuz? diye bağırdı. Semadan inen melekler kendilerini, teberrüken onun nâşına sürüyorlardı. Bunu müşâhede eden yahûdi derhal kelime-i şehadet getirip müslüman olmuştu.

Ebu Talha Mâlik anlatıyor: «Sehl, anasından doğduğu gün oruçlu idi, göçüp gittiği gün de oruçlu idi ve orucunu Hakk'ın huzurunda açtı.»

Naklederler ki, bir gün yârânı ile otururlarken adamın biri yanlarından geçti. Sehl:

— Bu adamda bir sır var, dedi. Oradakiler buradan geçen adama baktılar, ama adam gitmişti. Sehl vefat edince, bir mürid gelip

mezarının başında oturmuştu. Bu esnada o adam buradan geçiyordu. Mürid o adama:

— Şu toprakta yatan efendi sende bir sırrın bulunduğunu söylemiştir. Sana bu sırrı vermiş olan Allah Hakkı için bize bu sırdan bir parça bir şey göster, dedi. Adam, Sehl'in kabrine işaret edip:

— Ey Sehl! Sen söyle, dedi. Bunun üzerine Sehl, mezardan sesini yükseltip:

— Lâilâhe illallahü vahdehü lâşerîke leh, (ya fülân cehennemlik olmaktan, cennetlik olmak çok daha iyidir, İslâm ol,) dedi. (Adam kelime-i şehadet getirip müslüman oldu) ve sordu:

— Lâilâhe illallâh, diyenler için kabir karanlığı olmaz, diyorlar, doğru mu? Sehl cevap verdi:

— Evet, doğrudur. (Rabbım! Günahkârları da kabir karanlığından ve ondaki azabtan muhafaza buyur! Yâ Gaffâr).

MARUF KERHİ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Vuslat nesîminin hemdemi, Celâl harîminin mahremi, tarikatta baş örnek, hakikat yolunda rehber, şeyhliğin esrârına âşinâ, vaktin kutbu Ma'rûf Kerhî (r.a.), tarikat öncüsü, muhtelif tâifelerin kılavuzu, çeşit çeşit lâtifelerle mümtâz, çağındaki aşıkların efendisi, zamanındaki âriflerin hülasası idi. Daha açıkçası eğer (o) «Ârif olmasaydı Ma'rûf olmazdı» kerâmet ve riyâzetleri çok olup fütüvvet ve takvâda bir hârîka idi. Muazzam bir lûtfa ve kurba mazhar olmuştu. Üns ve şevk makamında nihâî mertebeye ermişti. (1) Anne ve babası Hıristiyandı. Muallimin yanına gönderdiklerinde, üstadı ona:

— Üçün üçüncüsü, de, bakalım, dedi. O:

— Hayır, olamaz, tam tersine o bir olan Allahtır, dedi. Üstadı onu ne kadar dövdüyse de fayda etmedi. Bir kere şiddetli bir şekilde sopaladı. Bunun üzerine Ma'rûf oradan kaçtı. Onu bir daha orada bulamadılar. Annesi ve babası:

— Keşke geri dönse de dilediği din üzere bulunsa, biz buna razı oluruz, diyorlardı. O ise gidip Ali b. Musâ Rıza'nın elinde müslüman olmuştu. Aradan bir müddet geçtikten sonra gelip babasının evinin kapısını çaldı. İçerden ses geldi:

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Sülemî, s. 73; Hilye, VIII, 360; Risale, s. 116; Nafahat, s. 91; Şezeratu'z-Zeheb, I, 316; İbn Hallikan, V, 231; Bidayetu'n-Nihaye, I, 198; Şa'ranî, I, 86; Hücvirî, s. 212; Münavî, 1, 268; Tarihu Bağdad, XIII, 199; Sıfatu's-Safve, II, 318; İbn Cevzî Menakıbu Maruf Kerhi, Şehit Ali Paşa Kit, Nu: 1324. Mustafa Kara, Hareket Dergisi, sayı, 16-17, Haziran - Temmuz, 1980, GAS, I, 637.

— Kim o?

— Ma'rûf!

— Hangi din üzeresin?

— Allah Resulü Muhammed dini üzereyim. Bunun üzerine anne ve babası da müslüman oldular.

Daha sonra Dâvut Tâî ile karşılaştı, çok riyazet ve çile çekti. İbadetleri tâm ve mükemmel bir şekilde yerine getiriyordu. Doğruluk yolunda o kadar taban dövdü ki, nihayet parmakla gösterilen bir mertebeye erişti. Muhammed b. Mansur Tâî (r.a.) anlatıyor: «Bâğdat'da Ma'rûf'un yanında bulunuyordum. Yüzünde bir sıyrık eseri gördüm ve:

— Dün yanında idim, bu sıyrık yoktu, ne oldu? diye sordum.

— Sana faydası dokunan şeyi sor, dedi.

— Ma'budun hakkı için bunu bana söyle! dedim.

— Akşam namazı kılınca Mekke'ye gidip Kâ'be'yi tavaf etmek istedim. Su içmek için zemzem kuyusu tarafına gittim. Ayağım kayınca orada kapıya çarptım, bu sıyrık işte ondandır, dedi.

Naklederler ki, bir kere Dicle nehrine gidip abdest aldığı bir sırada bir kocakarı zaviyeye girip oradaki mushafını ve seccadesini alıp gitmişti. Peşinden giden Ma'ruf, ona yetişince yüzüne bakmış olmamak için başını önüne eğip onunla konuşmaya başladı ve:

— Hiç Kur'an okumasını bilen çocuğun var mı? diye sordu. Kocakarı:

— Hayır, deyince. Ma'rûf:

— Öyleyse dedi mushafı bana ver, seccade senin olsun! dedi. Onun halim, selim tavrı karşısında hayrette kalan kadın, her ikisini de götürüp yerine koyunca, Ma'rûf:

— Seccade senin, helâl olsun, al götür, dedi. Bu manzara karşısında haya edip mahcub olan kadın oradan sıvışıp gitti.

Naklederler ki, Ma'ruf bir gün bir toplulukla gidiyorken gençlerden teşekkül eden bir cemaat (kayık içinde) içip eğleniyordu. Dicle'nin sahiline varınca, yanındaki ahbabları:

— Ya Şeyh! Dua buyur da Hak Tealâ bunların tümünü suya batırsın, bu suretle uğursuzluklar ortadan kalksın, dediklerinde, Ma'rûf:

— Ellerinizi semaya kaldırınız, dedi. Sonra:

— İlahî! Şu gençlere şu cihanda nasıl hoş bir hayat verdinse, öbür dünyada da öylece hoş bir hayat bahşet, diye dua etti. Bu sözden taaccüb eden arkadaşları:

— Ey Şeyh! Biz bu duanın sırrını anlayamıyoruz, dediler. Şeyh de:

— Sırrı zuhur edene kadar bekleyiniz. Bu topluluk Şeyhi görünce rebablarını kırıp şarabı döktüler, hepsini bir ağlama tuttu. Şeyhin ellerine ve ayaklarına kapanıp tevbe ettiler. O vakit Şeyh dedi ki:

— Gördünüz mü, kimseyi batırmadan ve kimsenin canını yakmadan hepsinin muradı nasıl hâsıl oldu?

Serî Sakatî anlatıyor: Bayram günü hurma çekirdeği toplar halde gördüğüm Ma'rûf'a:

— Bunu ne yapacaksın? dedim.

— Şu çocuğu ağlar bir vaziyette gördüm ve: «Küçük niçin ağlıyorsun?» dedim. «Ben yetimim, ne annem var ne de babam, çocuk arkadaşlarımın cici elbiseleri var, benim yok, onlarda olan oyuncaklar bende mevcut değil», dedi. «Şimdi şu çiğitleri toplayıp satacağım, ağlamasın, oynayıp eğlensin diye ona top alacağım», dedi. Serî diyor ki:

— Bu işi bana bırak, sen müsterih ol, dedim. Küçüğü alıp götürdüm, ona bir cici elbise giydirdim, bir de top satın alıp gönlünü şâd ettim. Bunun üzerine derhal gönlümde bir nur zuhur edip halim bambaşka bir şekil aldı.

Naklederler ki, bir gün Ma'rûf'a bir misafir geldi. Hankâhın kıblesini kestiremediğinden aksi cihete yönelip namazaını kıldı. Daha sonra ters istikamete doğru namaz kıldığını anlayınca mahcub oldu ve:

— Peki doğru olan ciheti niçin bana haber vermediniz? diye sordu. Şeyh:

— Biz dervişiz, dervişin tasarrufla ve işe müdahele ile işi ne? deyip bu misafire hadsiz hesabsız iltifatlarda bulundu.

Naklederler ki, Ma'rûf'un bir dayısı vardı, şehrin vâlisi bulunuyordu. Bir gün virâne bir yerden geçerken gördü ki, Ma'rûf oturmuş, yanındaki köpekle birlikte aynı kaptan yemek yiyir. Bir lokmayı kendi ağzına, öbürünü itin ağzına koyuyor. Bunun üzerine yeğenine:

— Utanmıyor musun ki, oturmuş bir itle ekmek yiyorsun, dedi. Ma'rûf:

— Utandığımdan ekmeği ona veriyorum, deyip başını kaldırdı. Havâdan bir kuş çağırdı, kuş aşağıya inip Ma'rûf'un eline kondu ve kanadıyle (Ma'rûf'tan utandığından) gözünü ve yüzünü örttü. Ma'rûf:

— Bak, dedi. Her kim Aziz ve Celil olan Allah'tan haya ederse, her şey ondan haya eder, dedi. Bunu gören dayı mahcub olup gitti.

Naklederler ki, bir gün abdestini bozmuş ve derhal teyemmüm etmişti. «İşte Dicle şuracıkta; neden teyemmüm ediyorsun?» diye soranlara:

— Olabilir ki, (ölürüm de) oraya ulaşamam, dedi.

Naklederler ki, bir kere kendisine şevk hali galebe çaldığından, kalkıp orada bulunan bir sütûnu öyle kucakladı ve sıktı ki, az kalsın sütun ikiye bölünecekti!

Çok veciz sözleri vardır:

«Civanmerdlik alameti üçtür: Muhalefetsiz bir vefâ, cömerdlik görmeden övmek, (minnetsiz iyilik) ve istenmeden vermek!»

«Ulu ve Yüce Allah'ın bir kimseye gadab etmiş olmasının alâmeti, o kimseyi nefsinin faydasız işleriyle meşgul etmiş olmasıdır.»

«İzzet ve Celâl sahibi Allah'ın evliyasının alâmetleri şudur: Onların hep akıllarında Allah fikri vardır, kararları Allah'ladır, (firarları Allah'adır.) meşguliyetleri Allah'dadır.»

«Hak Tealâ bir kuluna hayır murad ederse, iyi iş yapma kapısını ona açıp lâf etme (ve cedel yapma) kapısını kapatır. Kişinin işe yaramaz şeyler hakkında konuşması, ilâhî inayetten uzak kalmış olmasının alâmetidir. Allah bir kimseye şer murad edince de bunun tersi olan bir muameleye onu tâbi tutar.»

«Vefânın hakikatı, sırrın ve şuurun gaflet uykusundan uyanıp kendine gelmesi ve düşüncenin âfet olan lüzumsuzluktan **kurtulması**dır.»

«Allah Tealâ bir kuluna hayır murad edince, ona amel kapısını açıp gevşeklik ve tenbellik kapısını kapatır.»

«Amelsiz olarak cenneti taleb etmek günahtır, sünnete riayetkâr olmaksızın şefaat beklemek bir çeşit aldanıştır. İtaat olunmayan bir zattan rahmet ummak cehalet ve ahmaklıktır.»

«Tasavvuf; hakikatları almak, dakik şeyleri dile getirmek, halkın elinde ve avucunda bulunan şeylere bel bağlamamaktır.»

«Her kim riyasete âşık olursa, asla felah bulmaz.»

«Ulu ve Yüce Allah'a giden benim bildiğim yol şudur: Kimseden bir şey isteme, kimsenin senden isteyeceği bir şeye hiç sahib olma! İster erkek ister dişi olsun gözünü her şeyden sakındır.»

«Dilini, kötülemeden muhafaza ettiğin gibi övmekten de muhafaza et!»

[«Neyle taatta bulunmaya muktedir oluruz», diye soranlara de ki:

— Dünyayı gönlünüzden ihraç etmekle. Zira dünyadan gönlünüzde az bir şey kalsa, yaptığınız her secde ona yapılmış olur, bu yüzden sahih olmaz». (Sülemi, 89)]

Mahabbetten sorulunca, dedi ki :

— Mahabbet halkın öğretmesiyle olan bir şey değildir. Hakk'ın (hibesi ve) lutfudur.

Naklederler ki, bir gün nefis yemekler yiyordu. Neden leziz yemekler yiyorsun, diyenlere :

— Ben konuğum, ne verirlerse onu yerim, demişti. Bununla beraber gün boyunca nefsine hitaben :

— Ey nefs! Ey zavallı! Sen benim yakamı bırakırsan, senin de yakanı bırakırlar, [(ihlâslı olursan halâs bulursun) (Sülemi, 89)] derdi.

Bir gün kendisinden öğüt isteyen İbrahim'e şöyle dedi :

[— Allah'a tevekkül et ki, seninle olsun, dostun olsun, müracaat edeceğin merciin olsun, her şeyden şikayetin ona olsun. Zira cümle âlem sana ne fayda temin etmeye ne de senden zararı defetmeye kâdir olur. (Hilye, VIII.360)]

[«Öyle bir makamdan iltimas iste ki, bütün dermanlar orada bulunsun. Bir üzüntü veya bir belâ veyahut da yoksulluk namına başına her ne gelirse. yakînen bil ki, bunlardan kurtulup rahata ermek bunları gizli tutmaktadır.»

Nasihat isteyen diğer birine :

«Allah Tealâ'nın seni, miskinler zümresinde olmadığın bir halde, görmesinden sakın», demişti.

Serî anlatıyor : Ma'rûf bana dedi ki :

— Aziz ve Celil olan Allah'tan bir ihtiyacın olunca, yemin edip : «Ma'rûf Kerhî'nin hakkı için hacetimi revâ eyle! de. Zira bu dua derhal kabul edilir.

Naklederler ki, (Ma'rûf, Ali b. Musâ'nın kapısında haciblik yapıyordu). Bir gün Şiilerin meydana getirdikleri izdihamda Ma'rûf Kerhî'nin kaburgaları kırıldı ve yatağa düştü. Serî ona sordu :

— Bana vasiyetini yap!

— Öldüğümde, (sahib olduğum) şu gömleği tasadduk et, çünkü dünyaya çıplak geldiğim gibi oradan çıplak gitmek istiyorum!

Hiç şüphe yok ki, tecridde onun eşi manendi yoktu. Tecriddeki kuvveti sebebiyledir ki, vefatından sonra ona; (Ma'rûf'un kabri) tecrübe edilmiş bir tiryâk ve devâdır», denilmiştir. Çünkü hangi hacet için onun kabrine gidilirse gidilsin, Hak Tealâ onu yerine getirir.

Gâyet güzel bir ahlâka ve tevazua sahip bulunduğundan vefat ettikten sonra bütün din mensupları, onun kendilerinden olduğunu

iddia ettiler. Yahudiler de Hıristiyanlar da Müminler de, «O bizdendir», davâsında bulundular. Bu durum muvacehesinde hizmetkârları gelip:

— Şeyh şöyle vasiyet etmiştir: Benim cenazemi zeminden kim kaldırırsa, ben o zümredenim, dedi. Yahudiler ve Hıristiyanlar nâşını yerden kaldıramadılar. Bunun üzerine ehl-i İslâm gelip kaldırdı, namazını kıldırdı ve oracıkta onu toprağa verdi.

Naklederler ki, bir gün orucluydu. Gün de ikindi vaktine ulaşmıştı. Pazardan geçerken bir sakânın:

— Bu sudan içene Ulu ve Yüce Allah rahmet eylesin, diye bağırıyordu. Ma'rûf suyu alıp içti. «Oruçlu değil miydin?» diyenlere:

— Evet öyleydim, lâkin sucunun duasına rağbet ettim, dedi. Vefat edince rüyada görüp sordular:

— Aziz ve Celil Allah sana ne yaptı? Cevap verdi:

— O sakanın işi sebebiyle beni yarlığayıp bağışladı!

Muhammed b. Hüseyn (r.a.) anlatıyor: Ma'rûf'u rüyada görüp sordum:

— İzzet ve Celâl sahibi Allah sana nasıl muamele etti?

— Beni affetti! Devamla sordum:

— Zühd ve takvan sebebiyle mi?

— Hayır. İbn Semmâk'ın Kûfe'de işittiğim aşağıdaki sözlerini kabul ettiğimden: «Kim bütün mevcûdiyetiyle Allah Tealâ'ya teveccüh ederse, Ulu ve Yüce Allah da rahmetiyle ona teveccüh eder, ayrıca bütün halkı da ona tevcih eder», İbn Semmak'ın bu sözü kalbime tesir ettiğinden Allah'a yönelip Ali b. Musâ Rıza'ya hizmet hariç sâir işlerin hepsinden el-etek çektim. İbn Semmak'ın sözünü Ali Rıza'ya anlattığımda:

— Eğer kabul edip gereğine göre hareket edersen, bu söz sana kâfi gelir, dedi.

Serî anlatıyor: «Ma'rûf'u rüyada Arş'ın altında dehşet ve hayret içinde kalmış bir halde gördüm. Hak Tealâ'dan meleklere:

— Bu kimdir, biliyor musunuz? diye bir nidâ geliyordu. Melekler:

— Ya Rab! Bunu sen daha iyi bilirsin, dediğinde, ferman geldi: «Bu, Ma'rûf'tur, mahabbetimden sarhoş olup kendinden geçmiştir. Bizi temâşâ etmeden aklı başına gelmez, bize kavuşmadan kendine gelmez.

[Ma'rûf, ne cennette duyduğu özlemden ne de cehennemden korktuğundan Allah'a ibadet etti. O, sadece ona duyduğu özlemden dolayı ibadet ettiği için o da onu en yüksek makama yüceltti ve aradaki perdeleri de kaldırdı. Mukaddes ve mücerreb tiryâk, işte budur. (Sıfatu's-safve, 11.324)]

SERİ SAKATİ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Mücâhede ile nefsini öldüren, müşâhede ile kalbini dirilten, melekût hazretinin sâliki, ceberût izzetinin şâhidi, noktaların bulunmadığı dâirenin merkezi, asrın şeyhi Serî Sakatî (r.a.), tasavvuf ehlinin imamı olup muhtelif ilimlerde kemal derecesinde bulunuyordu. Hüzün ve dert deryası, hilim ve sebat dağı, mürüvvet ve şefkat hazinesiydi. Rumuz ve işaretlerde acâib bir hali vardı. Bağdad'da hakikatlardan ve (tasavvuf) tevhidten ilk önce bahseden zat O'ydu. Irak şeyhlerinin çoğu onun müridiydi. Cüneydin dayısı ve Ma'rûf'un müridi olup, Habib Râî'yi (Allah'ın rahmeti hepsinin üzerine olsun) görmüştü. Başlangıçta Bağdad'da otururdu, bir dükkanı vardı, (hurda satardı), dükkanın kapısına perde çekip namaz kılardı. Her gün nice (bin) rekat namaz kılardı. (1)

Biri Lükâm dağından onu ziyarete geldi, kapısının üzerindeki perdeyi kaldırıp selâm verdi ve Serî'ye:

— Lükâm dağındaki falan pirin sana selâmı var. Serî dedi ki:

— O pir dağda mı ikamet ediyor? Kâfi bir işi yok mu? Er, pazar ortasında işi gücü ile meşgul olmalı ama bir lâhza bile Hak Telâ'dan gâib olmamalıdır!

Naklederler ki, alış verişte yüzde beşten fazla kâr yapmazdı. Bir kere altmış dinarlık badem almış. Fakat az sonra badem fiatları yükselmişti. Simsar gelip bademi satmasını söyledi. Serî, «Olur», deyince, simsar, «kaça», diye sordu. Serî, altmış üç dinara, dedi. Simsar, ama bugün bademler doksan dinardan satılıyor, deyince Serî:

---

(1) **Hal tercümesi için bkz: Sülemî, s. 48; Hilye, X, 116; İbn Hallıkân, II, 357; Tarihu Bağdad, IX, 187; Şa'ranî, I, 86; Risale, s. 117; Hücvirî, s. 208; Münâvî, I, 231; Şezeratu's-Zeheb, II, 127; Sıfatu's-Safve, II, 371; el-Bidaye ve'n-Nihâye, XI, 13; Nafahat, s. 92.**

— Benim kararım her on dinarda, yarım dinardan fazla kâr etmemektir. Verdiğim kararı bozmamaya azimliyim, dedi. Simsar da:

— Ben de senin malını değerinden az fiatla satamam, deyince, bademleri ne simsar sattı ne de Serî!

İlk zamanlarda hurdacılık yapıyor ve eski şeyler alıp satıyordu. Bir kere Bağdad çarşısında yangın çıkmıştı. «Çarşı yanıp kül oldu», diye haber verdiklerinde, «Ben zaten o işle ilgimi kesmiştim», dedi. Sonra baktılar, dükkanının yanmamış olduğunu gördüler. Bu hali görünce, sahib olduğu her şeyi dervişlere verip tasavvuf yolunu tuttu.

«Başlangıç halin nasıldı?» diye soranlara şunu anlatırdı: «Bir gün Habib Râî dükkanımın önünden geçerken, «Dervişlere ver», diye kendisine bir şeyler vermiştim. Bana:

— Allah sana hayırlar ihsan buyursun, dedi. O, bana bu duayı yaptıktan sonra dünyadan soğudum. Günler böyle geçerken, bir başka gün Ma'rûf Kerhî, yanında bir çocukla bana gelip:

— Bu küçüğü giydir, dedi. Ben de çocuğa elbise giydirdim. Bunun üzerine Ma'rûf:

— Hak Tealâ kalbini dünyadan nefret ettirsin ve seni bu meşguliyetten kurtarıp rahata erdirsin, dedi. Ma'rûf'un duasının hürmetine ve bereketine birden bire dünyadan el etek çektim.»

Riyâzette onun kadar hiç bir kimse mübalağa yapmamıştı. Hatta bu yüzden Cüneyd:

— İbadette Serî'den daha kâmil hiç bir kimse görmedim, doksansekiz yaşında olduğu halde, ölüm hastalığı müstesna yanını yere koyup yatmamıştı, demişti.

«Kırk senedir ki canım havucu hurma pekmezine batırıp yemeği istiyor ama nefsime bunu vermedim.»

«Günahın uğursuzluğu yüzünden «Acaba yüzüm karardı mı?» korkusuyla bir günde bir çok kere aynaya bakar dururum!»

«İsterim ki halkın gönlünde, bulunan derdin tümü benim gönlümde olsun da onlar dert ve kasavetten âzâd olsun!»

«Bir biraderim geldiğinde (kendimi güzel ve büyük göstermek için) sakalımı elle sıvazlasam, adımın münafıklar defterine geçmesinden endişe ederim.»

Bişr-i Hafî anlatıyor: «Serî hariç hiçbir kimseden bir şey istemezdim. Zira onun zühdünü biliyordum, elinden çıkan şeye sevinmekteydi.»

Cüneyd anlatıyor: Bir gün Serî'nin yanına gittiğimde onu ağlar bir halde buldum ve:

— Hayrola, ne oldu, dedim. Dedi ki:

— Bu gece testiyi asayım da suyu soğutayım, diye hatırımdan geçmişti, yatıp uyuduğumda rüyada bir hurî gördüm ve: «Kiminsin», dedim. «Suyu soğutmak için testiyi asmayanın», dedi. Bu hurî testiyi yere çaldı, bak işte parçaları. Cüneyd diyor ki, çömleğin kırık parçalarının görmüştüm, uzun süre bu kırık parçalar orada saçılmış bir vaziyette kalmıştı.

Yine Cüneyd anlatıyor: Bir gece uyumuştum, uyanınca Şûnîziye mescidine gitmem için sırrım beni sıkıştırdı, kalkıp gittim, mescidde korkunç bir şahıs gördüm ve korktum. Bana:

— Ey Cüneyd! Benden korktun mu yoksa, dedi.

— Evet, dedim.

— Şayet Allah'ı tanıyorsan, niçin ondan başkasından korkuyorsun?

— Sen kimsin?

— İblisim!

— Allah'tan korkmayandan korkarım. Ben de seni görmek istiyordum.

— Benden endişe ettiğin an, hiç farkında olmadan Ulu ve Yüce Allah'tan gâfil oldun. Beni görmekten muradın nedir?

— Acaba fukaraya hiç el atabiliyor musun, diye bir sual sormak istiyordum, sana.

— Hayır, onlara el atamıyorum!

— Niçin?

— Çünkü dünyayı ileri sürerek onları ele geçirmeye teşebbüs edince, ahirete kaçıyorlar, ahireti öne sürüp kendilerini yakalamak istediğimde de Mevlâ'ya kaçıyorlar ve benim için oraya gitmeye yol yoktur.

— Onlara el atamayınca acaba onları (kötü bir halde) hiç görebiliyor musun?

— Görüyorum, semâ ve vecd haline düştükleri zaman nereden sızlandıklarını görüyorum, (Kimi Hak için semâ yapmakta, onlara bir şey yapamıyorum; kimi halk için semâ yapmakta, bunların bu halini fırsat biliyorum.) Bunu söyler söylemez İblis gayb olup gitti, Mescide gelince, Serî'yi başını dizine koymuş bir vaziyette gördüm. Başını kaldırdı ve:

— O Allah düşmanı yalan söylüyor, çünkü fukara o kadar azizdir ki, kendilerine Cebrâil gösterilmektedir. Şu halde onlara düşman nasıl gösterilebilir? dedi.

Cüneyd diyor ki: «Serî ile bir muhannesler (ve eşcinseller) cemaatının yanından geçerken kalbime: «Acaba bunların hali nasıl olacak?» diye bir fikir geldi içime. Serî bana dönüp:

— Bütün bu âlemde, kendisinden daha üstün olduğum bir yaratık vardır, diye bir fikir asla kalbime gelmemiştir, dedi.

— Ya Şeyh! Şu eşcinsellerden mi üstün değilsin? dedim.

— Evet, kesinlikle durum budur, dedi.

Cüneyd anlatıyor: Serî'nin yanına vardım, onu değişmiş bir halde gördüm ve:

— Ne oldu? diye sordum. Şöyle dedi:

— Bir cin yanıma gelip hayâ nedir, diye sordu. Cevab verince, gördüğün gibi cin eridi, su oldu!

Naklederler ki, Serî'nin bir kız kardeşi vardı. «Senin evini ben süpüreyim», diye ondan müsade istedi ama Serî buna razı olmadı, ve «Benim hayatım buna değmez» dedi. Gel zaman git zaman kız kardeşi, bir kocakarının Serî'nin evini süpürmekte olduğunu görünce:

— Ey birader! Sana hizmet etmek için bana destur vermedin ama şimdi evine bir namahrem getirdin, dedi. Serî dedi ki:

— Ey hemşirem! Gönlünü bununla meşgul etme! Çünkü gördüğün kocakarı aşkımıza yandığı halde bizden mahrum kalmış olan dünyadır. Şimdi Hak Tealâ'dan, hayatımızdan bir nasib almak için izin istemiştir. Evimizin süpürgecisi olma görevi ona verilmiştir.

Büyüklerden biri diyor ki: Bir çok şeyh gördüm. İçlerinde halka karşı Serî'den daha şefkatli birini görmedim.

Naklederler ki, kendisine selâm verenlere yüzünü ekşiterek mukabele ederdi. «Bunun sırrı nedir?» diye sorduklarında şöyle dedi:

Peygamber (s.a.v.) buyurmuştur ki: «**Bir kimse bir müslümana selâm verirse, yüz rahmet iner. Bunun doksanı güleç yüzlü olanadır. Doksan rahmet muhatabımın olsun, diye ben kaşlarımı çatıp önüme bakıyorum.**»

Biri derse ki, Serî'nin bu hareketi digerkâmlıktır ve digerkâmlık, onun yaptığından fazla bir şeydir. (Gerçi o yüz rahmetin doksanını muhataba veriyor ama bununla, daha yüksek bir derece olan isâr mertebesini kazanıyor.) İmdi o hareketiyle kendisinden daha iyisini ve çoğunu öbürü için nasıl istemiş olur?

Deriz ki, «Biz zâhire hükm ederiz», Zâhirde yüz ekşitmeye hükm edebiliriz, ama isâra, yâni diğerkâmlık duygusuna hükm edemeyiz ve o hakikaten diğerkâm mıdır, değil midir? Veya bunda samimi midir değil midir? bilemeyiz. Bu yüzden de o ,çarnâçar zâhir itibariyle elinden geleni yerine getirmiştir.

Naklederler ki, bir kere Yakub'u (a.s.) rüyasında görüp:

— Ey Allah'ın peygamberi! Yusuf için cihana saldığın şu vâveylâ nedir? Senin Hazret hakkındaki mahabbetin kâmil idiyse, şu Yusuf meselesini ve tutkusunu defedip gitseydin a, dedi. Bunun üzerine sırrına :

— Ey Serî! Kalbini koru! diye bir nidâ erişti. Sonra ona Yusuf'u gösterdiklerinde bir nara atıp aklı başından gitti. Onüçgün aklı başında olmadığı halde düşüp kalmıştı. Kendine gelince, dediler ki :

— Dergâhımızda âşıkları kınayan bir kimsenin cezası işte budur!

Naklederler ki, bir kişi Serî'nin (r.a.) yanına geldi, Serî önüne yemek getirdi ve sordu :

— Kaç gündür ekmek yemedin? Adam :

— Beş gündür, dedi. Serî dedi ki :

— Senin açlığın cimrilik açlığıdır, fakr açlığı değil!

Naklederler ki, bir kere Serî evliyâdan birini görmek istedi. Tesadüfen mahallesinde birini görüp :

— Selâmün aleyküm, sen kimsin? dedi. Adam :

— Hû! Yani O! dedi.

— Ne yapıyorsun?

— O! (Hu!)

— Ne yiyorsun?

— O! (Hu!)

— Telaffuz ettiğin bu O'lardan maksadın Allah mıdır? Adam bu sözü işitince bir nara atıp can verdi.

Cüneyd anlatıyor: Bir gün Serî bana, «Mahabbet nedir?» diye sordu. «Bir zümreye göre (Allah'ın iradesine) muvafakat etmektir, diğer bir zümreye göre diğerkâmlıktır, ve bu hususta daha başka tarifler de vardır», dedim. Bunun üzerine Serî elinin derisini tuttu ve çekti ama kemiğe yapıştığından yukarı kalkmadı. Serî, «Kudretine and olsun ki, şu deri O'nun sevgisinden kurumuştur, desem, doğru söylemiş olurum», deyip kendinden geçti, yüzü ay gibi olmuştu.

Serî'nin şöyle dediği nakledilir : [Kul, mahabbette öyle bir mertebeye ulaşır ki; eğer ona ok saplasan veya kılıç vursan haberi olmaz. (Cüneyd diyor ki), bu söz hususunda kalbimde bir tereddüd vardı, acaba gerçekten böyle bir hal var mı diyordum, nihayet aşikâr oldu ki, hakikat-ı hal böyle imiş. (bk: Risale, 188)]

Serî diyor ki, «Halk ilim öğrenmek için sana geliyorlar», diye haber aldığım zaman dua edip diyorum ki :

— Ya Rab! Sen onlara ilim ihsan buyur, bu ilim onları meşgul etsin, bu suretle benimle işleri olmasın, zira yanıma gelmelerini arzu etmiyorum!

Naklederler ki, otuz sene mücahedeyle meşgul olan bir zat vardı. «Bunu neyle buldun?» diye sordular:

— Serî'nin duası sayesinde! dedi.

— Nasıl oldu? dediler. Adam anlattı:

— Bir gün Serî'nin evine gidip kapısını dövdüm, içerde halvet halindeydi. «Kim o» diye seslendi. «Bir âşinâ», dedim. «Eğer âşinâ olsaydın onunla meşgul olur, bize meyletmezdin» diye ilave etti. Sonra: «Rabbim! Bu zâtı, başkalarıyla meşgul olmaya ihtiyaç duymayacak bir biçimde kendisiyle meşgul et», diye niyazda bulundu. Bu duayı yaptığı anda sineme bir şeyin indiğini hissettim ve iş bu raddeye vardı!

Naklederler ki, Serî bir gün meclis kurup vaaz ederken, Ahmed Yezid ismindeki halifenin bir nedimi, fevkalâde muazzam bir alâyişle, maiyetinde hizmetkâr ve kulları olduğu halde oradan geçiyorken, «Gelin şu zatın meclisine varalım, nice kere gidilmemesi gereken yerlere gidiyoruz, bir de buraya gidelim. Zira gönlüm bu meclise tutuldu», dedi. Sonra meclise geldi. O sırada Serî'nin dilinden şu sözler çıkıyordu:

— Şu onsekiz bin âlem içinde insandan daha zayıf hiç bir kimse yok! Buna rağmen Allah'ın yaratmış olduğu çeşit çeşit mahlûklar arasında onun emrine insan gibi âsi olan başka hiç bir yaratık yoktur! Eğer insan iyi olursa, o kadar iyi bir varlık olur ki, melekler onun haline imrenir! Eğer kötü olursa, o kadar fena bir varlık olur ki, şeytan bile ondan ve ona yoldaş olmaktan nefret eder. Tuhaftır ki, bu kadar âciz olan insanoğlu o kadar muazzam olan Allah'a âsi olabilmektedir!

Bu söz, Serî'nin kemanından fırlayıp Ahmed'in canına saplanan bir ok oldu. Ağlaya ağlaya kendinden geçti. Sonra ağlar bir vaziyette kalkıp evine döndü. O gece hiçbir şey yemedi ve konuşmadı. Ertesi gün yaya olarak tekrar vaaz meclisine geldi, mahzundu, yüzü sapsarı kesilmişti, meclis nihayete erince yine evine döndü. Üçüncü gün yine yaya ve yalnız olarak meclise geldi. Meclis sona erince, Serî'nin önüne varıp:

— Ey Üstâd! Söylemiş olduğun sözler canıma işledi ve beni dünyadan soğuttu, istiyorum ki, halktan ayrılıp inzivaya çekileyim ve dünyadan el etek çekeyim! Bana sâliklerin yolunu beyan et. Serî:

— Tarikat yolunu mu istiyorsun, şeriat yolunu mu? Avamın yolunu mu dilersin, havassın mı?» Ahmed:

— Her ikisini de açıkla. Serî:

— Umumun yolu şudur: Sürekli olarak beş vakit namazı imamın ardında kılma esasına riayet eder, malın varsa zekâtını verirsin. Hususun yolu da şudur: Bütün dünyayı ayağının altına alıp çiğ-

nersin, dünyanın süsü ve debdebesiyle meşgul olmazsın, dünyayı sana verecek olsalar, kabul etmezsin. İşte iki yol budur!

Sonra Ahmed oradan çıkıp sahranın yolunu tuttu. Aradan bir müddet geçtikten sonra saçları yolunmuş ve yüzü tahriş edilmiş bir kocakarı gelip:

— Ey Müslümanların İmamı! Yeni yetişmiş terutâze yiğit bir oğlum var. Gülerek ve salınarak meclisine geliyor, ama ağlayarak ve eriyerek geri dönüyordu. Kaç günden beri de kayıp, nerede olduğunu bilmiyorum. Onun hicranıyle gönlüm yanıp tutuştu. Benim bu işime çâre bul?, dedikten sonra sızlandı durdu. Kadına acıyan Serî:

— Canını sıkma! Zira neticesi ancak hayır olur, geldiği vakit ben sana haber veririm. O, dünyadan eletek çekmiş, dünyayı dünya ehline bırakmış ve gerçek manasıyle tevbe etmiştir, dedi. Aradan bir müddet geçtikten sonra bir gece Ahmet geldi. Serî, hizmetkârına:

— Git ve kocakarıya haber ver, dedi. Sonra Serî döndü ki, Ahmet'in betibenzi sararmış, zayıflamış, servi gibi boyu iki büklüm olmuştu. «Ey şefkatli üstâd! Sen beni nasıl karanlıklardan kurtarıp rahata kavuşturduysan, öylece Allah'da da iki cihanda sana rahat ve hayır ihsan eylesin», dedi. Onlar böyle konuşurlarken Ahmed'in annesi, çoluğu ve çocuğu geldi. Ahmed'ın küçücük çocuğunu da yanlarında getirmişlerdi. Anne, Ahmed'i hiç görmediği bir halde eskipüskü elbiselerle ve çehresi solmuş bir vaziyette görünce, dayanamayıp kendisini onun yanına attı. Ailesi bir tarafa çekilip içini çekiyor ve bebek de ağlıyordu. Bir vâveylâ kopmuştu. Serî de göz yaşlarını tutamadı. Anne, bebeği babasının ayaklarına attı. Ahmed'i eve döndürmek için ne kadar uğraştılarsa, fayda etmedi. Ahmed:

— Ey müslümanların rehberi! Niçin onlara haber verdin? Bu iş bana ziyan getirecek! dedi. Serî:

— Annen bir hayli ağlayınca, ricasını kabul etmek zorunda kaldım, dedi. Ahmed geri dönmek isteyince, karısı:

— Beni hayatta iken dul, çocuklarımızı yetim koydun, eğer çocuk seni ister ve «Baba! Baba!» diye tutturursa, ben ne yaparım! dedi. Bunun üzerine Ahmed ister istemez çocuğu kendine alıp:

— Çocuğu şöyle yapacağım, dedi ve çocuğun üzerinden cici elbiseleri çıkarıp üzerine bir çul parçası attı ve eline bir zenbil verip: «Haydi git!» (dilen), dedi. Anne bu hali görünce:

— Ben buna dayanamam, deyip yavrusunun üzerine abandı. Ahmed:

— İstersen senin ayağını da açayım, nikâh bağını sona erdireyim, dedi. Sonra dönüp sahranın yolunu tuttu. Aradan yıllar geçti. Bir gece yatsı namazı vakti birisi Hankâh'a çıkageldi ve:

— Beni, Ahmed gönderdi! Vaktim daraldı yetişin! diyor, dedi. Bu haberi alan Şeyh kalkıp gitti, gördü ki, Ahmed mezar gibi çukur bir yerde toprakta yatmakta, canı boğazına geldiği halde dili kımıldamakta, kulak verdi: **«Çalışanlar, böylesini elde etmek için çalışsınlar»** (Saffat/61) dediğini duydu. Serî, Ahmed'in başını kaldırıp, toprak ve tozunu sildi, kucağına koydu. Gözünü açan Ahmed, Şeyhi görünce:

— Ey Üstad! Halimin sıkıştığı vakit gelip çattı, dedi ve nefesi kesildi. Cenazeyle ilgili işleri yapmak üzere Serî, ağlayarak şehre geldi. Halkın, şehrin haricine çıkmakta olduklarını görünce:

— Nereye gidiyorsunuz? diye sordu.

— Haberin yok mu? Akşam semadan: «Her kim Allah'ın has bir velisinin cenaze namazını kılmak istiyorsa, söyleyin Şûnîzîye mezarlığına gitsin», diye bir nidâ geldi, dediler. Serî'nin öyle bir nefesi ve nazarı vardı ki, müridleri böyle yetiştiriyor ve böyle ayağa kaldırıyordu. Bu müridlerden sacede Cüneyd ayağa kalkmış olsa, bu bile onun için mükemmel bir haldir.

«Ey Gençler! Bizden ibret alıp gençken amel ediniz; ihtiyarlamadan, zayıflamadan ve benim gibi (amel ve ibadette) kusurlu olma durumuna düşmeden evvel çalışınız.» Serî bu sözü söylediği vakit, hiçbir genç onun kadar ibadet etmeye takat getiremiyordu.

«Bir kere şükredip «Elhamdülillah» dediğim için otuz senedir ki, istiğfar ediyorum», deyince, sordular: «Bu nasıl olur?» anlattı: «Bir kere benim dükkanım hariç Bağdad çarşısı yanmıştı. Bu haber bana ulaşınca, «Elhamdülillah», demiştim. Kendimi kardeşlerime tercih edip dünya için hamd ettiğimden istiğfar ediyorum!

«Virdimden bir harf elden gitse, bir daha onu kaza etmem asla mümkün olmaz.»

«Zengin komşulardan, piyasada çalışan hafızlardan, âlimlerden ve emirlerden uzak durunuz.»

«Dininin selâmette, gönlünün ve bedeninin rahatta, gamının da az olmasını isteyen halktan ayrılıp inzivaya çekilsin. Çünkü şu zaman uzlet zamanı ve yalnız yaşama vaktidir.»

«Şu beş şey hariç dünya tümüyle fuzûlî ve lüzumsuzdur: Zaruret miktarı yemek, harareti giderecek kadar su içmek, mahrem yerini örtecek kadar giyinmek, başını sokacak kadar bir barınağa sahib olmak, amel edilecek kadar bilgiye sahib olmak.»

«Şehvet ve nefsânî arzu sebebiyle işlenen her günahın affedilmesi ümid olunabilir. Sebebi kibir ve gurur olan bir günahın affolunması ise asla ümid edilemez. İblisin günahı kibirden, Adem'in zilleti şehvetten kaynaklanmıştı, bu da ona delildir.»

«Bir kimse sık ve çok ağaçlı bir bahçeye girdiği vakit, bu ağaçların her birine konmuş bulunan kuşlar fasih bir lisanla ona:

— Esselâmü aleyküm yâ veliyyellâh! dese ve kişi bunun mekr ve istidrâc olmasından korkmasa, öylesi birinden sizin korkmanız lâzım gelir.

«İstidrâcın alâmeti, nefsin kusurları karşısındaki körlüktür.»

«Edep, kalbin(ve aklın) tercümanıdır.»

«En güçlü kişi nefsine gâlip gelen zattır. Nefsini tedip ve terbiye etmekten âciz olan, başkalarını edeplendirip terbiye etmekten bin kere âciz olur.»

«Sözü işine uygun olmayan bir sürü kimse vardır. Ama işi sözüne uyan ne kadar azdır?»

«Bir kimse sahib olduğu nimetin kadrini bilmezse, o nimet hiç farkında olmadan zevâle erer.»

«Üstüne itaat edene, astı itaat eder.»

«Dil, kalbin tercümânı, yüz, gönlün aynasıdır. O yüzden, kalbinde gizlediklerin, yüzünden belli olur.»

«Üç türlü kalp vardır: Kalp vardır dağ gibi sâbittir, hiçbir şey onu yerinden kımıldatamaz. Kalp vardır ağaç gibidir, kökü muhkemdir ama zaman zaman rüzgâr onu sallar. Kalp vardır tüy gibidir, rüzgâr esince her tarafa gider.»

«Ebrâr olanların kalpleri hâtimeye, mukarreb olanlarınki sâbikaya, yani ezele takılıdır. (Ebrâr acaba hâtimeler ve akîbetler ne olacak diye, ârifler acaba ezelde bize ne takdir edildi diye düşünürler.)»

Bu sözün manası şudur: Ebrârın hasenâtı mukarreb olanların seyyiâtıdır, yani iyi insanların sevap olan amelleri, daha iyi olanlara nazaran günah sayılır. Sevap günaha dönüşüyor, çünkü ebrâr ona meyletmektedir. Neye meyledersen senin hâtimen o şey üzerine olur. Ebrâr **«Şüphe yok ki, ebrâr nimete konmuştur.»** (Mutaffifin/22) ayetiyle anlatılan hususa ve uhrevî nimete tenezzül ettiklerinden kalpleri mutlaka hâtimeye takılıdır. Bir adı da sâbikûn olan mukarrebûnun gözü ezeldedir, o yüzden katiyen aşağılara konmazlar. Hiçbir zaman ezele erişilmez. Bu yüzden hiç aşağılara inmedikleri için onları zincirle çekip cennete götürmek icap eder.

«Haya ve üns kalbin kapısına inerler, eğer bir kalpte zühd ve takvâ varsa, orayа konarlar, aksi halde geri dönüp giderler.»

«Beş şey vardır ki, onlarla beraber başka bir şey kalpte karar kılmaz: Sırf Ulu ve Yuce Allah'tan korkma (başka konuları kalpten siler süpürür) sadece Allah'tan ümitvâr olma, sadece Allah için sevme, sadece Allah'tan haya etme, sadece Allah'la üns halinde olma.»

«Sünnet dahilinde işlenen az iş, bid'atla olan çok amelden hayırlıdır. Takvâ ile olan amel hiç azımsanabilir mi?» (Sülemî, 52)

[«Musibetleri hafife alan bunun sevabını alır.». (Sülemî, 52)]

[«Üç türlü iş vardır: Sence doğruluğu apaçık olan iş, onu yap. Yanlışlığı âşikâr olan iş, ondan kaçın. Sana şüpheli gelen iş, orada dur ve onu *Allah'a havale et. Delilin Allah olsun, kendini daima* Allah'a muhtaç bil ki, ondan başkasına mudârân olmasın.» (Sülemî, 52)]

[«Allah'tan korkandan her şey korkar.» (Sülemi, 53)]

[«Hayırlı bir rızkta şu beş husus bulunmaz: Kazanılırken günah işlenmez, dilenilerek zillet ve meskenete düşülmez, sanatta hile yapılmaz, günah olan aletlerin bedeli alınmaz, haksızlık yapanlarla muamelede bulunulmaz.» (Sülemi, 54)]

[«Bir kimse önce zâhidlikle işe başlar, sonra hadis tahsil ederse sürçer; ama önce hadis tahsil eder, sonra zühde intisâb ederse, sağlam basar». (Sülemi, 755)]

[«Cennete giden kısa bir yol biliyorum: Kimseden hiç bir şey isteme, kimseden hiç bir şey alma, kimseye verecek hiç bir şeye sahib olma». (Sülemi, 49)]

«Bir kişinin anlayışındaki miktarı, kalbi nezdinde Allah'ın (taşıdığı önem) miktarıdır.» (Bir kimsenin Allah katındaki değeri, Allah'ın onun kalbi katındaki değeri kadardır.)

«Halkın en anlayışlı olanı, Kur'an'ın esrârını anlayan ve bu esrâr üzerinde düşünüp taşınandır.»

«İnsanların en sabırlısı, hak üzerine sabr edebilendir.»

«Yarın kıyamet günü bütün ümmetleri peygamberlerle çağıracaklar, lâkin dostları Allah'la çağıracak ve okuyacaklardır.»

«Ârif odur ki, hastaların yediği gibi yer, yılan tarafından sokulanların uyuduğu gibi uyur, batmış kimselerin yaşadığı gibi yaşar.»

«Semâvî kitaplardan birinde yazar: Ulu ve Yüce Allah: «Ey kulum! Zikrim sana gâlib olunca, ben sana âşık olurum.» buyurmuştur. Buradaki aşk mahabbet manasınadır.»

«Ârifte güneşin vasfı vardır, bütün âlemi ışıklandırır; yeryüzünün şekli vardır, bütün varlıkların yükünü çeker; suyun tabiatı vardır, bütün gönüller onunla hayat bulur; ateşin rengi vardır, âlem onunla aydınlanır.»

«[Tasavvuf şu üç manânın ismidir: Sûfinin marifetindeki nur takvâsındaki nuru söndürmez. Kur'an'ın (veya sünnetin) zâhirine aykırı düşen bir bâtınî ilimden katiyen bahsedilmez, sahib olduğu kerametler, halkı haramlardan alakor.» (Risâle, 118)]

«Zâhidlik alametleri: Nefsin talebten kurtulup rahata ermesi, açlığı giderecek miktarda bir gıdaya kanaat etmesi, mahrem yerleri örtecek kadar bir elbiseye razı olması, lüzumsuz şeylerden nefsin nefret etmesi ve hile ve hud'anın kalbten atılmasıdır.»

«İbadetin sermayesi dünyada zâhid olmak, fütüvvetin sermayesi ahirete rağbet etmektir.»

[«Zâhidin hayatı hoş olmaz, zira o nefsiyle meşguldur; ârifin hayatı hoş olur, zira nefsiyle meşgul değil, (Allah'la meşgul)dur.» (Risale, 255)]

[«Zühd namına ne varsa hepsini elde ettim, bu hususta muradıma nâil oldum. Sadece halka karşı zühd (inzivâ) bir istisnadır. Zira ben buna ne alışabildim ne de takat yetirebildim.» (bk. Risale, 257)]

«Kendisinde bulunmayan hususları halka, varmış gibi gösterip onların gözüne hoş görünen Allah'ın gözünden düşer.»

«Halkla çok içli dışlı olmak, fazla dürüst olmamaktandır.»

«Güzel ahlâk, kin gütmeden ve karşılık beklemeden herkesin eziyetine katlanmak, ve hiç kimseyi incitmemektir.»

[«Zan ve şüpheye istinaden hiçbir kardeşinden alâkayı kesme, azâr işitmeden sohbetinden el çekme». (Sülemî, 53)]

«En güçlü olan, gadabına hâkim bulunandır.»

«Günahı terk etmenin üç yolu vardır: Cehennem korkusu, cennet arzusu, Ulu ve Yüce Allah'tan haya etme duygusu.»

[«Kul, dinini hevâ ve hevesine tercih etmedikçe kâmil olamaz. (heva ve hevesin dinine tercih etmedikçe asla mahvolmaz.)» (Sülemî, 55)]

Bir gün sabırdan bahsederken, bir akreb gelip ona birkaç darbe indirdiği halde hiç kıpırdamadı. «Niçin bunu defetmiyorsun?» diyenlere:

— Çünkü sabırdan bahsederken sabr etmemekten utanıyorum, dedi.

Münacaatında şöyle demişti: «İlâhî! Azametin sana niyazda bulunmaktan beni alakoymuştur, ama hakkındaki marifetim seninle üns halinde olmamı temin etmiştir!»

[«Allahım bana neyle azab edersen et, yeter ki, perde zilletiyle azab etme.» (Sülemî, 51)]

«Şayet beni dille zikret, demeseydin seni zikr etmezdim ya Rab! Şunu demek istiyor: Sen benim dilime sığmazsın, lüzumsuz ve boş şeylere bulaşan bir dili seni zikretmek için nasıl kullanabilirim?»

Cüneyd, Serî'nin şöyle dediğini anlatır: «Bağdad'da ölmeyi (ve orada gömülmeyi) istemiyorum. Zira toprağın beni kabul etmeyip rezil ve rüsvay olmaktan korkuyorum! Hakkımda hünüzan besleyen halk bu suretle fena bir durumla karşılaşmış olurlar.»

Cüneyd anlatıyor: «Serî hastalanınca, ziyaretine gittim, elime bir yelpaze alıp kendisini serinlendiriyordum. Serî:

— Ey Cüneyd! Bırak onu! Çünkü ateş rüzgârdan daha hızlıdır! İçi yananın dışına yelpaze ne yapsın!

Cüneyd sordu:

— Halin nasıl?

— **Hiçbir şeye gücü yetmeyen mülkiyet altındaki bir kul (nasıl olur?)** (Nahl/75)

— Vasiyet etmez misin?

— Halkla sohbet, seni Hak'la sohbetten asla koymasın! [(Şerlilerle sohbetten sakındığın gibi hayırlıların sohbetiyle Hak'tan kopmaktan da sakın.) (Münavî, 1.233)] Cüneyd:

— Şayet bu sözü daha evvel söyleseydin senin sohbetinde bile bulunmazdım. Sonra Serî Hakk'ın huzuruna erdi.

* * *

[Şu üç şey bir kimsede bulunursa, o kimsenin imanı kâmil olur: Kızınca, öfkesi onu Hakk'ın haricine çıkarmaz; memnun olunca, rızası onu bâtıla sürüklemez; gücü yettiğinde haddini aşmaz. (Sıfatu's-Safve, 11.381)]

[«Dini kazanca âlet etmek zibidiliktir.» (İbid, 11.380)]

[«Birbirini seven iki zattan herbiri öbürüne: «Ey ben» «Ey ben olan sen», diye hitab etmedikçe aralarındaki mahabbet kemâle ermez.» (Münavî, 11.232)]

FETH MEVSİLÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Asl ve fer'in âlimi, fasl ve vaslın hâkimi, erler tarafından övülen, Celâl tarafından cezbedilen, hakiki veli, Musullu Feth (r.a.), ulu şeyhlerden himmet sahibi bir zat olup, üzerinde gâlib olan hüzün ve Allah korkusuydu. (1)

Halktan kopup bir köşeye çekilmişti, kendini halktan gizlerdi. Hatta bu maksatla sanki tüccardan biriymiş gibi yanına bir deste anahtar takar ve kim olduğunu kimse bilmesin, diye bunları her gittiği yerde seccadenin önüne kordu. Bir veli ona: «Bu anahtarlarla heybet gösterme kapısına kilit vurmuş bulunuyorsun», demişti. Ululardan birine: «Fethin hiç ilmi var mı?» diye sorduklarında, «Dünyadan tamamıyle el-etek çekmiş olması ilim olarak ona kâfi gelir», dedi.

Ebu Abdillah b. Cellâ anlatıyor: Serî'nin evinde bulunuyordum, gecenin bir kısmı geçince, kalktı, elbiselerini giyinip ridâsını üzerine attıktan sonra dışarı çıktı. «Gecenin bu saatında nereye gidiyorsun?», dedim. «Feth Mevsilî'yi ziyarete gidiyorum», dedi. Ama dışarı çıkar-çıkmaz zaptiye çavuşu kendisini yakalayıp zindana attı. Gündüz olunca, gece tutuklanan mahpuslara kırbaç vurulması emredildi. Cellâd Serî'yi kırbaçlamak üzere elini kaldırınca eli kurudu, kıpırdatmaya kâdir olamadı. Cellâd'a:

— Niçin vurmuyorsun? dediklerinde:

— Bir şahıs karşımda durup: «Sakın vurma ha!» diyor. Bu yüzden elime hâkim değilim, dedi. Baktıkları zaman bu şahsın Feth Mevsilî olduğunu gördüler. Serî'yi onun yanına götürüp salıverdiler.

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, VIII, 292, Sıfatu's-Safve, IV, 183; Münâvî, I, 151.

Naklederler ki, bir gün Feth'e:

— Sıdk nedir? diye sorduklarında, içinde demir bulunan bir ocağa elini sokup kızgın bir demir parçasını çıkarıp elinde tuttu ve:

— Sıdk işte budur, dedi.

Feth diyor ki: Emirülmüminin Ali aleyhisselamı rüyamda görüp:

— Bana nasihat et, dedim.

— Tevazudan daha iyi bir şey görmedim, sırf Hak'tan sevab umarak zenginin yoksula gösterdiği tevazûdan daha güzel bir şey bilmiyorum, dedi.

— Biraz daha öğüt vermez misin? dedim. Dedi ki:

— Ondan daha güzel olanı, Hak Tealâ'ya gayet fazla itimat ettiğinden fakirin zengine karşı kibirli ve gururlu davranmasıdır!

Feth'in şunu anlattığı nakledilir: Vaktiyle dostlarla bir mescidde bulunurken, elinde eski bir gömlek bulunan bir genç yanımıza gelip selâm verdi ve:

— Gariblerin Allah'tan başka kimseleri yok, imdi yarın olunca falan mahalleye gel, evimi ara ve bul, ben orada uyumuş (ve ölmüş) olacağım. Beni gaslet, şu gömleği kefen yap ve toprağa defn et, dedi. Ertesi gün kalkıp gittim, benden istenen hususları yerine getirdim. Cenazeyi toprağa verdikten sonra geri dönmek istediğimde, eteğime yapışan genç:

— Ey Feth! Eğer benim İzzet ve Celâl sahibi Allah'ın katında bir mevkiim olursa, çekmiş olduğun şu zahmetin karşılığını veririm, dedi. Sonra da:

— Kişi hangi tarzda yaşamış ise o tarzda ölür, dedi. Bunu söyleyip sessizliğe gömüldü.

Naklederler ki, Feth'in beş oğlu vardı, her gece bir çul altında yatarlardı. Bunu görüp ağlar ve derdi ki: Benim beş oğlum her gece bir çul altında yatar, acaba ben bu mertebeye neyle eriştim? Ne mutlu bana!

Naklederler ki, bir gün gözlerinden oluk gibi yaşlar akıyordu. «Ey Feth! Neden hiç durmadan ağlıyorsun?» diyenlere:

— Günahlarımı hatırlayınca, gözlerimden yaş akmakta, ağlamam ihlassız ve riyâ ile olmasın diye de kan ağlamaktayım!, cevabını verdi.

Naklederler ki, Feth'e elli akçe getirdiklerinde:

— Haberde vârid olmuştur ki, her kim dilenmeksizin kendisine verilen bir şeyi reddederse, onu Hak Tealâ'ya karşı reddetmiş olur! dedi. Bu yüzden bir akçeyi alıp geri kalanlarını iâde etti.

«Herbiri âbdâldan olan otuz pirin sohbetinde bulundum. Hepsi de: «Halkla sohbetten (Oğlanlarla düşüp kalkmaktan; bk: Risale, 602) sakının», diye öğüt vermişler ve az yemeyi emretmişlerdi.»

Naklederler ki, bir gün Feth yere düşünce tırnağı çıktı. O ise gülüyordu. «A! Neden gülüyorsun?» diyenlere: «Gülmem şükür yerine geçer; ağlamam şikayet sayılır, sevab almama mâni olur», dedi.

— Ey Ahâlî! Yeme ve içmeden uzak tutulan hasta ölür, değil mi?

— Tabiî.

— İşte bunun gibi ilimden, hikmetten ve şeyhlerin sözlerinden uzak tutarsanız kalb de ölür!

Bir zamanlar râhibin birine:

— Allah Tealâ'ya giden yol nasıldır, nerededir? diye sormuştum. Râhib:

— Onun emrini nerede ifâ eder (ve nerede onun yoluna yönelir) isen oradadır, dedi.

«Marifet ehli olan o zümredir ki: Konuştuklarında Hak'tan bahsederler, bir işyaptıklarında Allah için yaparlar, bir şey istediklerinde Allah'tan isterler!»

[«Burada kalb zikrine» devam eden bir kimsede sevgiliyle neşelenme hali zuhur eder. Kim Ulu ve Yüce Allah'a özlem duyarsa, ondan başka her şeyden yüz çevirir, (kim O'nu hava ve hevesine tercih ederse, bunun semeresi, onun tarafından sevilmek olur, kim onun hakkını gözetip gıyabında ondan korkarsa, bunun sonucu onun Yüce Zat'ını temaşa etmek olur.» (Münavî, 1.151)]

Naklederler ki, vefat ettikten sonra Feth'ı rüyada görüp:

— İzzet ve Celâl sahibi Allah sana ne yaptı? diye sormuşlar, o da şu cevabı vermiş:

— Allah Tealâ (beni affedip). buyurdu ki: Ey Feth! Pek çok ağladığın için senin günahlarını yazan meleğe kırk yıl defterin günah hanesine bir şey yazmamasını emretmiştim. [(Kiramen kâtibin kırk yıl bana amel defterini takdim ettiler. Üzerinde günah namına bir şey yazılı değildi.) (Sıfatu's-Safve, IV.189)] vesselâm.

AHMED HAVÂRÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Ulu şeyh, hatırlı imam, zamanın zineti, cihanın temel taşı, gizlilik kulübesinin altındaki veli, çağın kutbu Ahmed Havârî (r.a.), vaktinin yegânesi olup bütün ilimlerin tüm dallarına vâkif bir âlimdi. Tarikatta yüksek bir beyana sahip olup hakikatlarda ve dakik hususlarda muteber, rivayetlerde ve hadis sahasında örnekti. Zamanın insanları, karşılaştıkları meseleleri halletmesi için ona müracaat ederlerdi. Şam'ın ulularından olup bütün dillerle övülmüş, herkes ondan sitâyişle bahsetmiştir. (1) Hatta Cüneyd : (r.a.)

— Ahmed Havârî Şam'ın gülüdür, demiştir. Ebu Süleyman Dârânî'nin müridlerinden olup Sufyan b. Uyeyne'nin sohbetinde bulunmuştu, söylediği sözlerin gönüllerde bıraktığı tesir büyüktü. Başlangıçta ilim tahsil etmekle meşguldu. İlimde kemâl derecesine vardıktan sonra kitapları götürüp denize attı ve onlara hitaben:

— Güzel delil idiniz. Ama maksada ulaştıktan sonra delil ve kılavuzla uğraşmak saçma bir şey olur, yolda olduğu müddetçe müride delil lâzımdır. Huzura erişince, yolun ve eşeğin ne kıymeti kalır? dedi. Sonra kitapları denizin sularına bırakıverdi. Bu yüzden (Ulemâdan gelen) büyük eziyetlere maruz kaldı. Şeyhler bu hadisenin sekr halinde iken vâki olduğunu ifade etmişlerdir.

Naklederler ki, Şeyh Süleyman Dârânî (r.a.) ile müridi Ahmed Havârî (r.a.) arasında bir ahid vardı. Buna göre Ahmed, hiçbir hususta ona muhalefet etmeyecekti. Bir gün Dârânî konuşurken, Havârî ona :

(1) Hal tercümesi için bk : Hilye, X, 5, Sülemî, 98, Sıfatu's-Safve, IV, 237; Risale, s. 134; Şa'rânî, s. 96; Şezeratu'z-Zeheb, II, 11; el-Bidaye ve'n-Nihâye, X, 318; Nafahat, 117; Münâvî, I, 199. Hücvirî, 217.

— Fırın kızmıştır, neyin pişirilmesini emr edersiniz? dedi. Ama Ebû Süleyman Dârânî ona cevap vermedi. Havârî bu sorusunu üç defa tekrarlayınca, Ebû Süleyman :

— Git, içine otur, dedi. Bir müddet sonra, söylediği sözü hatırlayınca Dârânî :

— Hemen gidip Ahmed'i arayınız, dedi. Ahmed'i aradılar ama bulamadılar. Dârânî :

— Fırına bakınız, zira o hiçbir hususta bana muhalefet etmeyeceğine söz vermişti, dedi. Fırına baktıklarında içerde oturmakta olduğunu gördüler, bir kılı bile yanmamıştı.

Şöyle dediği nakledilir : Bir kere rüyamda nur gibi, pırıl pırıl parlayan ay yüzlü bir hurî gördüm ve :

— Ey Hurî! Ne kadar güzel yüzün var, dedim. «Evet», dedi. «Ey Ahmed! Ağlamış olduğun gece, döktüğün göz yaşlarını kaldırıp yüzüme sürünce, çehrem işte böyle ışıl ışıl oldu!»

«Bir kul kalben pişman ve lisanen istiğfar edip bütün hakları sahiblerine iâde edip haksızlıkları helâl ettirmedikçe ve olanca gücüyle kendini ibadete vermedikçe tevbekâr olmaz. Bahsettiğim gibi olunca tevbe ve ibadet cehdinden zühd, zühdden sıdk, sıdktan tevekkül, tevekkülden istikamet, istikametten marifet, (marifetten zikir, zikirden zevk ve haz) hasıl olur. Bu hazdan sonra Allah'la üns, ünsten sonra haya, hayadan sonra mekr ve istidractan korkma hali hasıl olur. Kısaca «Bu ahval benden zâil olup gider de Hak'la mülâkattan alakonulurum» endişesinden, kulun kalbinden bu haller hiç eksik olmaz.»

«Korkulması lâzım gelenden korkma, kendisine yasaklanan şeyden uzak durmak kolay gelir.»

«Allah hakkında en ziyade düşünceye sahip olan, onun hakkında en fazla marifet sahibi olandır. Allah hakkında fazla marifet sahibi olan maksadına çabuk ulaşır.»

«Allah'tan korkanların gıdası, Allah'tan ümitvâr olmaktır.»

«En faziletli ağlama, kulun, Allah'ın iradesine uymadan geçirdiği ve elden kaçırdığı vakitlere ağlamasıdır.»

«Dünyaya, onu arzulayarak ve severek bakanın gönlünden Allah Tealâ fakr, (yakîn) ve zühd nurunu çıkarır.»

«Dünya bir mezbeleliğe ve köpeklerin toplandıkları yere benzer. Belli miktardaki malum bir rızk için orada kalakalan köpekten daha aşağıdır. Çünkü köpek, mezbelelikten ihtiyacı kadar gıda aldıktan sonra doyar ve oradan savuşup gider.»

«Nefsini tanımayan, dini itibariyle aldanış halinde olur.»

«Allah Tealâ hiçbir kulunu kasvet ve gafletten daha ağır bir şeye mübtelâ kılmaz.»

«Peygamberler (a.s.) sırf Hak Tealâ'nın zikrinden ayrı kalmaya sebep olduğu için ölümden hoşlanmamışlardır.»

«Allah'ı sevmenin âlameti ona itaatı sevmektir.»

«Ulu ve Yüce Allah üzerine Allah'tan başka hiçbir delil yoktur, ilim tahsil etmek, sırf ona hizmetin âdâbını bellemek içindir.»

«Hayırla tanınmak ve iyilikle anılmak isteyen, bu tâifeye göre Hak Tealâ'ya ibadette şirk koşmuş olur. Çünkü sevgi esasına göre Allah Azze ve Celle'ye ibadet eden, hizmetini, hizmetinde bulunduğu zattan başka hiçbir kimsenin bilmesini arzu etmez.» Vesselâm.

* * *

[«Sünnete uymadan amel edenin ameli bâtıl olur.» (Sülemi, 101)]

«Dünyayı tanıyan ondan soğur, ahireti tanıyan ona ısınır, Allah'ı tanıyan rızasını tercih eder.»

Allah'ı sevmenin alâmeti zikrini sevmektir. Allah kulu sevince kul da Allah'ı sever. Daha önce Allah kulu sevmeden kul Allah'ı sevmeye muktedir olamaz. Allah da kulunu, «Kul rızamı kazanmak için çabalıyor», diye bildiğinde sever.»

«Gaza ve cihad ne hoş bir istirahat yeridir! Bu suretle ibadetten usanan kul, günaha girmeden istirahat eder.»

«Allah sevdiği bir zümreye uyurken de uyanıkken de feyz ihsan eder. Zira bunlar uyurken de uyanıkken de onun rızasını taleb etmişlerdir.»

«Dünya sevgisi ve çok günahla hastalanan kalbi, dünyadan soğuyarak ve günahları terkederek tedavi ediniz.»

«Dünya senden yüz çevirdiğinde, nefsin «Dünyayı terk et», derse bil ki, bu onun bir hilesidir, dünya sana yöneldiğinde aynı şeyi söylerse, işte makbul olan budur.»

[«Kalbinde bir kasvet gördüğünde zikir ehliyle sohbet et, zâhidlerin yanında bulun, yemeyi azalt, muradından uzaklaş ve nefsini sıkıntılara alıştır.» (Sülemi, 102)]

[Zayıf ve nahif bir râhibe sormuş:

— Hasta mısın?

— Evet.

— Ne zamandan beri?

— Kendimi bildiğimden beri.

— O halde seni tedavi edelim!

— Tedâviden âciz kaldım, dağlamaya karar verdim.

— Dağlama dediğin nedir?

— Nefse muhalefet etmek. (Münavî, 1.199)]

[«Bir hususta tereddütde kalıp doğrusunu kestiremediğin vakit, nefsin arzusuna aykırı olan hangisi ise o şıkkı tercih et. Çünkü işin doğrusu, nefsânî arzulara muhalefet etmektir.» (Münavî, 200)]

[«Ağzına fuzulî bir lokma koydun mu, oradan lüzumsuz bir söz çıkar.» (Sülemi, 1.200)]

AHMED B. HADRAVEYH BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Tasavvuf yolunun civânmerdi, dergâhın âşık divânesi tarikata mutasarrıf, hakikata mütevekkil, fetvâ sahibi, Şeyh Ahmed b. Hadraveyh Belhî (r.a.), Horasan şeyhlerinin muteber olanlarından olup tarikatta kâmil, fütüvvette meşhur, vilâyette sultan, tüm kurbet ehlince makbul olanlardandı. Riyazette şöhret sahibi bulunuyordu. Veciz sözleri her yerde zikredilir. Eserleri vardı. Her biri su üzerinde yürüyen ve havada uçan binlerce muridi vardı. İlk zamanlarda Hâtem Asamm'ın müridi bulunuyordu. Ebû Türâb'ın sohbetinde bulunmuş. Ebû Hafs'la görüşmüştü. (1)

[Ebu Hafs'a:

— Bu taifede gördüğün en ulu sufî kimdir? diye sorduklarında:

— Ahmed b. Hadraveyh'ten daha büyük himmete ve daha dürüst bir hale sahib olan hiç bir kimse görmedim, demiştir. (Sülemî, 103)]

Ebu Hafs demiştir ki: «Eğer Ahmed olmasaydı, fütüvvet ve mürüvvet zuhur etmezdi.»

Ahmed (melâmet yolunu tutmuş ve) askerlerin giydikleri biçimde elbise giymişti. Tarikatta bir hârika olan Fatma, ailesi olup Belh emirinin kızlarından biriydi. Tevbekâr olmuş ve Ahmed'e bir elçi gönderip:

— Beni pederimden iste (de evlenelim) diye teklifte bulunmuş, Ahmed bu teklifi kabul etmeyince de:

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, X, 42; Sıfatu's-Safve, IV, 163; Risale, s. 133; Şa'rânî, I, 95; Nafahat, s. 119; Şezerâtu'z-Zeheb, II, 11; Tarihu Bağdad, IV, 137; Münâvî, I, 198; Hücvirî, s. 219; Sülemî, s. 103; GAS, I, 639.

— Ben senin Hak'ın yolunda durup yol kesmeyecek kadar merd bir kişi olduğuna kâni idim. Ey Ahmed! Rehber ol, rehbur (yol kesen) olma, diye bir kere daha elçi gönderdi. Bu sefer Ahmed elçi gönderip kızı babasından istedi. Babası teberrüken ve teklifi şeref bilerek kızı ona verdi. Artık dünya meşgalelerini terk eden Fatma inzivaya çekilip Ahmed'le huzur ve sükûn içinde yaşadı. Derken, Ahmed, Bayezid'i ziyarete karar verince, Fatma da onunla birlikte gitti. Bayezid'in yanına vardıklarında, Fatma yüzünü örten peçeyi kaldırdı ve Bayezid'le cüretli bir şekilde konuşmaya başladı. Bunu gören Ahmed hayret etti, gönlünü kıskançlık hisleri istilâ etti ve:

— Ey Fatma! Bayezid'e yaptığın bu küstahlık ne böyle, dedi. Fatma:

— Çünkü sen benim tabiatıma ve bedenime, Bayezid ise yoluma ve ruhuma mahremdir. Senden hevâ ve hevesime erişiyor, ondan ise Allah'a ulaşıyorum. Bunun delili de şudur: O, benimle bulunmaya muhtaç olmadığı halde sen bana muhtaçsın. Bayezid sürekli olarak Fatma ile cüretli bir münasebet için de bulunuyordu. Hatta Bayezid bir gün baktı ve Fatma'nın eline kına yaktığını görünce:

— Ey Fatma! Niçin eline kına yaktın? diye sordu. Fatma:

— Ey Bayezid! Şu ana kadar sen elimi ve ondaki kınayı görmediğinden, hiç çekinmeden seninle içli dışlı olmuştum. Şimdi sen bunları gördüğünden artık sohbetinde bulunmak bana haram olmuştur, dedi. Şayet burada birinin hayaline itiraz yollu bir düşünce gelirse, bunun cevabı daha evvel naklettiğim şu sözdür: Bayezid, Ulu ve Yüce Allah'tan: «Karşıma çıkan kadınlarla duvarı nazarımda bir kıl», diye niyazda bulundum, demiştir. Bir kimse böyle olunca, kadını nereden görecek?

Daha sonra Ahmed, Fatma ile beraber Bistam'dan ayrılıp Nişabûr'a gitti. Nişabûr halkının Ahmed'le arası hoştu. Yahya b. Muaz Râzî, Nişabûr'a gelmiş, ama Belh'e gitmek üzereydi. Onu davet etmek isteyen Ahmed, Yahya'nın davetinde nelerin yapılması lâzımdır», diye Fatma'ya danıştı. Fatma da:

— Bir çok sığır ve koyun kesmeli, şu kadar levâzımâta ihtiyaç var, bir hayli şamdanlar, buhur ve misk temin etmeli, bütün bunlara ilâveten yirmi tane de eşek kesmeli, deyince Ahmed:

— Eşek kesmek de ne oluyor? dedi. Fatma:

— Kerem sahibi biri kerem sahibi birinin evine davet edilip misafir edilince, mahallenin köpekleri de bundan nasiblerini almalıdır, dedi. Fatma, mürüvvette (ve fütüvvette) işte böyleydi. Bayezid, onun hakkında:

— Kadın kıyafeti içinde saklanmış bir «Er» görmek isteyen Fatma'ya baksın, demiştir.

Ahmed'in şöyle dediği nakledilir: Uzun müddet nefsimi kahretmiştim. Bir gün bir cemaat gazâya gidiyorlardı. Gazâ için bende de muazzam bir arzu hasıl oldu. Nefs, gazânın sevabına dair olan hadisleri önüme serdi. Taaccüb edip, kendi kendime:

— Nefs, seve seve taatta bulunmaz, gâlibâ bu bir oyundur, dedim ve:

Gâlibâ nefsin oynamak istediği oyun şudur: Aralıksız olarak oruç tutmakta olduğumdan açlıktan takatı kesildi. O yüzden orucu açmam için sefere çıkmak istiyor, diye düşündüm. Nefse:

— Seferde orucumu açmam, dedim. Nefs:

— Peki kabul, dedi. Bunun üzerine: «Gâlibâ ben onu gece namazıyle mükellef tuttuğum için sefere çıkmak suretiyle dinlenmek ve rahata kavuşmak istiyor, diye düşündüm ve:

— Seni sabaha kadar uyutmam, dedim.

— Bu da caiz, deyince, taaccüb edip düşüncelere daldım ve: Gâlibâ yalnızlıktan bıktığından halkla ihtilâtı istediği için nefs böyle söylemektedir, diye yorumladım ve:

— Konakladığımız her yerde seni bir kenara çekip halkla oturmayacağım, dedim. Nefs:

— Buna da peki, dedi. Artık âciz kalmıştım. Bunun üzerine boynumu büküp Hak Tealâ'ya yüneldim ve:

— Ya Rab! Beni nefsin oyununa vâkıf kıl ve ondan koru, sana sığındım, deyince, Allah'ın dile getirdiği nefs dedi ki:

— Arzularıma aykırı davranarak, beni bir günde yüz defa gebertiyordun, bundan hiç kimsenin haberi de yoktu, hiç değilse burada gazâ yaparak bir kere katl olunur ve kurtulurum. Bütün cihan halkı da:

— Bravo Ahmed b. Hadraveyh'e! (ve nefsine!) ki onu öldürdüler, o da bu suretle şehidlik derecesine erdi, derler.

Bunun üzerine:

— Tesbîh ve takdîs ederim o Allah'ı ki, öyle bir nefs yaratmıştır ki, hayatında münafık, ölümünden sonra da münafık! Ne bu âlemde, ne de o âlemde İslâm dairesine girmek istiyor! Ben taatta bulunmayı taleb ediyor sanmıştım, Zünnar bağlamakta olduğunun farkına varmamıştım, dedim ve ona daha çok muhalefet ettim.

Diyor ki: Bir kere tevekkül esası üzere haccın yolunu tutup beyabâna açılmıştım. Bir müddet gittikten sonra ayağıma deve dikeni battı ama çıkarmadım ve içimden:

— Çıkarırsam tevekkül bâtıl olur, böyle gideceğim, dedim. Ayağım şiştiği halde deşmedim ve topallaya topallaya Mekke'ye varıp haccı edâ ettim ve aynı şekilde geri döndüm. Bütün yol boyunca

ayağım ağrıdığından fevkalâde ızdırap çektim. Bunu gören halktan biri gelip dikeni ayağımdan çıkardı, yaralı ayağımla Bistam şehrinin yolunu tutup Bayezid'in yanına vardım. Beni görünce gülümsedi ve:

— Ayağına koydukları o kösteği ne yaptın? diye sordu.

— O'nun ihtiyarı uğruna kendi ihtiyar ve irademden vazgeçtim, deyince:

— Ey Müşrik! Hâlâ mı «Benim ihtiyarım», diyorsun, diye çıkıştı. Yani senin varlığın var mı ki, iraden olsun? Eğer olursa, şirk olmaz mı?, demek istedi.

«Dervişlik izzetini gizli tut», demiş, sonra da şunu anlatmıştı: Dervişin biri Ramazan ayında, bir zengini evine götürmüştü. Evde kuru ekmekten başka bir şey yoktu. Zengin oradan ayrıldıktan sonra dervişe bir kese altın gönderdi. Derviş bu altını geri gönderdi ve (bu yüzden kendini bedbaht sayıp) dedi ki:

— Senin gibi birine sırrını açıklayana lâyık olan, bu muameleye maruz kalmaktır. Oysa ben, iki Cihanı verseler bu fakrı vermem!

Naklederler ki, evine giren bir hırsız, evin her tarafını arayıp taradığı halde götürecek, hiçbir şey bulamadı ve eli boş olarak döneceği zaman, Ahmed:

— Ey genç! Şu kovayı alıp su doldur, abdest al ve namaz kılmakla meşgul ol, belki o zamana kadar evime bir şey gelir de sana veririm. Bu suretle, evimden eli boş olarak dönmemiş olursun, dedi. Genç, onun istediği gibi hareket etti. Sabah olunca, ağanın biri yüzelli altın alıp şeyhin huzuruna getirdi. Şeyh, gence:

— Al bunu, bir gece namaz kılmanın karşılığı budur, dedi. Bunun üzerine gençde bir hal zuhûr etti. Vücudundaki bütün organlar ve zerreler tirtir titriyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyor ve:

— Yolumu kaybetmişim. İzzet ve Celâl sahibi Allah için bir gece iş yaptım, bana böyle ikramda bulundu, diyordu. Tevbe edip Allah Tealâ'ya döndü, altınları kabul etmedi ve şeyhin müridlerinden oldu.

Büyüklerden birinin şunu anlattığı nakledilir: Ahmed b. Hadraveyh'i, havada melekler tarafından çekilen ve altın zincirlerle örülen bir arabaya binmiş olarak gördüm ve:

— Ey Şeyh! Bu mertebeye ulaşmış biri iken nereye gidiyorsun? dedim.

— Bir dostu ziyarete, dedi.

— Senin gibi bir makama sahip olan birinin, başka bir kimseyi ziyaret etmesi gerekir mi? dedim.

— Ben ona gitmeyip o bana gelmiş olsaydı, ziyaretçilerin (yüksek) derecesi benim değil, onun olurdu!

Naklederler ki, bir kere Ahmed, üzerinde eski bir elbise bulunduğu ve sûfilerin kılık ve kıyafetlerinden de eser bulunmadığı halde hankâha gelip «Hakikat vazifeleriyle» meşgul oldu. Hankâhın sâkinleri onu içlerinden inkâr edip şeyhlerine de, onun hankâhın ehli olmadığını söylediler. Derken bir gün Ahmed kuyunun başına vardı, kovası kuyuya düştü. Bu yüzden hizmetkâr onu rencide etti. Ahmed Şeyhe gelip:

— Kovanın kuyudan çıkması için fâtiha oku! diye rica etti. Ama Şeyh: «Bu ne biçim rica» diye durakladı. O vakit Ahmed:

— Eğer sen okumazsan, izin ver ben oyuyayım, deyince Şeyh izin verdi. Ahmed Fâtihayı okuyunca kova kuyunun üzerine çıktı. Bunu gören Şeyh, külâhını çıkarıp önüne koydu ve:

— Ey genç! Sen kimsin ki, senin bir «tane»n karşısında benim «çeç» saman oldu, dedi. Ahmed:

— Yârânına söyle, misafire kem nazarla bakmasınlar, (senin için büyük belâ budur.) zaten ben de gidiyorum, dedi.

Naklederler ki, adamın biri yanına gelip:

— Bitkin ve yoksul birisiyim, bu sıkıntıdan kurtulabilmem için bana bir yol göster, dedi. Şeyh:

— Git, bütün mesleklerin adlarını yazıp bir torbaya koy ve bana getir, dedi. Adam bütün mesleklerin isimlerini yazıp Şeyh'in huzuruna getirdi. Şeyh elini torbaya sokup bir kağıt çıkardı, üzerinde: «Vurgunculuk» yazıyordu. Şeyh:

— Senin vurgunculuk yapman gerek, dedi. Adam, hayrette kaldı ve:

— Madem ki asrın piri vurguncu olmamı emir buyuruyor, çar nâçar bunu yapmalıyım, deyip yol kesen harâmîlerin yanına vardı ve:

— Ben bu işe heves ediyorum, ne yapmam lâzım, dedi. Şâkiler:

— Bu işin tek şartı vardır. O da emrettiğimiz her şeyi tereddütsüz icrâ etmekten ibarettir, dediler. Adam:

— Koştuğunuz şartı kabul ediyorum, deyip kendilerine katıldı. Birkaç gün aralarında kaldı. Derken bir gün, gelen bir kervanın yolunu kestiler, kervandakilerden birinin gayet çok serveti vardı. Onu getirip mesleğe yeni girmiş bu adama:

— Bunun boynunu vur, dediler. Ama adam durakladı ve içinden:

— Şu harâmîlerin reisi nâhak yere bunca kan dökmüştür. Tüccarı öldüreceğime onu katlederim, daha iyi olur, diye düşündü. Şakî, ona:

— Eğer iş yapmak için geldinse, yapman lâzım gelen iş, işte budur, aksi halde git, başka bir işin peşine takıl, dedi. Bunun üzerine adam:

— Madem ki, emre uymak gerekiyor, hiç değilse şu eşkiyanın emrine değil, Hakk'ın emrine itaat ederim, deyip kılıcını çekti ve harâmî reisinin başını vücudundan ayırdı. Bunu gören öbür vurguncular tabanları yağlayıp kaçtılar. Bu suretle kervandaki emtia kurtulmuş oldu. Selâmete eren tâcir de adama, zengin olacağı kadar altın ve gümüş verdi.

Naklederler ki, dervişin biri gelip Ahmed'e misafir olmuş, Ahmed de onun için yetmiş mum birden yakmıştı. Derviş:

— Şu iş hiç hoşuma gitmiyor, zira tasavvufun resmiyet ve tekellüfle ilgisi yoktur, dedi. Ahmed:

— O halde var, bunlardan hangisi Hak rızası için yakılmamışsa, onu söndür, dedi. Bunun üzerine derviş o gece sabaha kadar su ve toprak taşıyıp bunların üzerine döktü, ama bir tanesini bile söndüremedi. Ahmed ertesi gün dervişe: «Bu taaccüb de ne ki! Kalk da daha acâib şeyleri gör», dedi. Kalkıp büyük kilisede oturan Hıristiyanlara kadar gittiler. Ahmed'i gördüklerinde, Hıristiyanların reisi:

— İçeriye buyurun, dedi. İçeri girdiler. Reis, bir sofra kurdurduktan sonra Ahmed'e:

— Buyur, ye, dedi. Ahmed:

— (Hakk'a dost) olanlar düşmanlariyle yemek yemez, dedi. Reis:

— O halde bize İslâmı arzet, dedi ve İslâm oldu, ona bağlı olan keşişlerden yetmiş tanesi de İslâma girdi. Ahmed, o gece Hak Tealâ'yı rüyasında gördü, Allah kendisine şöyle hitâb etti:

— Ey Ahmed! Sen bizim için yetmiş mum yaktığından biz de senin için yetmiş kalbi, iman nuruyla tutuşturduk!

Ahmed'in şöyle dediği nakledilir:

— Bütün halkı bir ahırda saman yiyen öküzler ve eşekler suretinde gördüm!

Biri:

— Peki efendi, sen neredeydin? diye sorunca dedi ki:

— Ben de onlarla beraberdim. Ama aradaki fark şu idi ki, onlar yiyor, gülüşüyor, tepişiyor ve bunun farkında olmuyorlardı. Bense yiyor, lâkin ağlıyor, başımı dizime koyup düşünüyor ve işin farkında oluyordum.

«Fukaraya hizmet edene üç şey ikram edilir: Tevazû, güzel edeb ve cömertlik.»

«Hak Tealâ'nın kendisiyle olmasını isteyenler, doğruluktan kat'iyen ayrılmasınlar. Zira Kur'an'da **«Hiç şübhe yok ki, Allah doğru olanlarla beraberdir.»** (Tevbe/119) buyrulmuştur.

«Sabırlı «Sabır göstermede sabırlı» olana derler, yoksa sızlanarak sabredene demezler.»

«Sabır, fakru zarurette kalanların azığı, rıza ise âriflerin derecesidir.»

«Hakiki marifet O'nu kalble sevmek, dille zikretmek ve O'ndan gayri olan her şeyden himmeti kesmektir.»

«Allah Azze ve Celle'ye en yakın olan, en müsamahakâr (huyu ve karnı en geniş) olandır.»

«Hakk'ın, (hususî) lûtufları hususunda hesaba çektiği bir kimse, nimetleri hususunda hesaba çektiği bir kimse gibi olmaz.»

«Bir kimsede mahabbetullah bulunmasının alâmeti nedir?» diye soranlara şu cevabı verdi:

— Böyle birinin kalbi Hak Tealâ'nın zikriyle dolu olduğundan, iki cihandaki hiçbir şey, onun gönlünde O'ndan büyük ve önemli olmaz. Dünya ve ahiret izzetini sadece onun hizmetinde gördüğünden O'na hizmetten başka bir şey arzu etmez. Hısım ve akrabası arasında dahi olsa kendini garib görür. Çünkü ona hizmet yolunda, içinde bulunduğu hal üzere ona hiç kimse muvafakat etmez, bu yüzden de tek başına kalır.

«Kalbler hiç durmadan dolaşır, durur. Ya Arşın etrafında veya kenefin çevresinde!»

«Kalbler birtakım kaplardan ibarettir. Hak'la doldukları vakit, nurun fazla olan kısmı organlara yansır, bâtılla dolduğu zaman da ondaki karanlık deryası organlara akseder.»

«Gaflet uykusundan daha ağır hiçbir uyku ve şehvetten daha güçlü bir şekilde insana mâlik olan hiçbir kölelik şekli yoktur. Şayet gafletin ağırlığı olmasaydı, şehvet asla zafere ulaşamazdı.»

«Tam hürriyet ubûdiyettir, hakikî ubûdiyette de tam hürriyet vardır.»

«Sizlerin dünya ve ahirette ve iki zıd arasında yaşamanız lâzım.»

«Yol açıktır, Hak bellidir, davetçi daveti duyurmuştur ve bu kâfidir. Bundan sonraki şaşkınlık sadece körlüktendir.»

«Amellerin en faziletlisi hangisidir», sualine:

— Alah'tan başka bir şeye iltifat etmekten sırrı muhafaza etmek, diye cevap vermişti.

«Bir gün yanında: **«Allah'a firâr ediniz»** (Zâriyât/50) mealindeki ayet okunduğunda:

— Bu, her hususta kaçıp sığınılacak en hayırlı yerin Ulu ve Yüce Allah olduğunu öğretmektedir, dedi.

«Bana nasihat et», diyen birine:

— Nefsini (yani kalbini) diriltmen için, onu öldür, dedi. Vefatı yaklaştığı sırada üzerinde yediyüz altın borç vardı. Bunun tamamını yoksullarla yolda kalmışlara harcamıştı. Can çekişirken borçluların hepsi birden gelip yastığının çevresini sardı. Bunu gören Ahmed, bu hal içinde:

— Allah'ım! Beni alıp götürüyorsun ama onların rehini canımdır, ben onların nezdinde rehin bulunuyorum, şimdi onların güvendikleri kefili aldığına göre bu borcu öyle birine havale et ki, onların haklarını ödesin, canımı o zaman al, diye niyaz etti. O bu sözleri bitirir bitirmez biri gelip kapıyı çaldı ve:

— Şeyhten alacaklı olanlar nerede? Dışarı çıksınlar! diye bağırdı. Hepsi dışarı çıkıp altınlarını noksansız olarak aldılar. Borç ödendiği an Ahmed'in ruhu bedeninden ayrıldı. Allah rahmet eylesin.

* * *

[İbn Hâmid anlatıyor: İhtizâr halinde bulunan Ahmed'in yanında oturuyordum, doksan beş yaşını doldurmuştu, kendisine bir mesele sorulunca, gözleri yaşardı ve dedi ki:

— Evlâdım! Doksanbeş senedir çaldığım bir kapı şu anda açılmak üzeredir, kapının açılması beni bahtiyar mı yoksa bedbaht mı kılacak, bilmiyorum. Suale cevap verecek zamanım nereden olsun? (Hilye, X.42)]

EBÛ TURÂB NAHŞEBÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Belâ safının cengâveri, vefâ meydanının eri, Sıdk ve safâ sahasında ârif, takvâ sarayında yegâne, Hak ve Nebi'yi tahkik eden asrın kutbu Ebû Tûrâb Nahşebî (r.a.), tarikatın baş ayyârlarından, belâ yolunun mücerredlerinden, fakr sahrasının seyyahlarından, bu taifenin beylerinden ve Horasan şeyhlerinin ulularından bulunuyordu. Mücahede ve takvâ sahasına sapsağlam bir şekilde ayağını basmıştı. İşaretlerde ve kelimelerde yüce nefesleri vardı. Kırk defa (Arafat'ta) vakfeye durmuş, haremde bir kere seher vakti uyuya kalması müstesna o kadar sene hiç yastığa baş koymamıştı. (1)

Bir bölük huri gelip kendilerini ona sunmak istemişler ama o:

— Ben Gafûr ile öyle bir münasebet kurmuşum ki, hûri ile alâkadar olamam, dedi. Hûrîler:

— Ey Ulu kişi! Gerçi hakikatı hal dediğin gibidir. Lâkin bize yüz vermediğini duyan dostlarımız bize karşı şamata yaparlar, deyip tekliflerinde direndiler. Nihayet **Rıdvan** gelip onlara:

— Mümkün değil! Bu Aziz sizlerle alâkalanamaz, şimdi dönüp gidin, yarın cennete gelip orada karar kılınca ve memleket tahtına oturunca, o vakit geliniz. Hizmette yaptığınız kusurları o zaman telâfi ediniz, dedi. Ebû Turâb:

— Ey Rıdvan! Eğer ben cennette konaklarsam, söyle o vakit hizmet etsinler, (ama oraya inmem ki), dedi.

İbn Cellâ anlatıyor: Altıyüz şeyhin hizmetinde bulundum. İçlerinde dört tanesinden daha ulusu yoktu. Bunların ilki Ebû Tûrâb'tı.

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Sülemî, s. 146; Hilye, X, 45; Sıfatu's-Safve, IV, 172; Şa'rânî, I, 96; Risale, s. 136; Nafahat, s. 104; Şezeratu'z-Zeheb; II, 108; Tarihu Bağdad, XII, 315; Münavî, I, 202; Hücvirî, s. 221.

İbn Cellâ diyor ki: Ebû Tûrâb Mekke'ye geldiği vakit, yüzü taze ve hoştu, üzerinde sefer alameti yoktu. «Nerede yemek yedin?» deyince:

— Bir kere Basra'da, bir kere Bağdad'da ve bir kere de burada, dedi. (Tayy-i Mekân)

Naklederler ki, müridlerinde hoş olmayan bir hal gördüğü vakit, derhal tevbe edip mücahedesini artırır ve:

— Bu bîçâreler benim meymenetsizliğimden bu belâya düşmüşlerdir, derdi.

Sohbetinde bulunanlara: «Kim hırka giyerse dilencilik yapmıştır, kim hankâha gelip oturursa dilenmiştir, kim mushaftan Kur'an okursa dilenmiştir», derdi.

Bir gün sohbetinde bulunanlardan, üç gün bir şey yememiş biri, karpuzun kabuğuna elini uzatınca:

— Sen tasavvufa yaraşmazsın, hadi git, senin çarşıda bulunman (ve orada geçimini temin etmen) lâzımdır, dedi.

«Benimle Hak Tealâ arasında bir ahid vardır. Buna göre elimi harama uzattığımda beni ondan menedecektir», derdi.

Şöyle diyor: Hiçbir arzu gönlümde tesirli olmamıştır. Ancak bunun bir istisnası var. Bir kere sahrada yol alırken, ekmek ve yumurta yemek arzusu gönlümden geçti. Tesadüfen yolumu yitirip bir kabilenin içine düştüm. Bir araya toplanıp bir şeyle meşgul oluyorlardı. Meğer biri gelip eşyalarını almış, götürmüş. Beni gördüklerinde yakama yapışıp:

— Bizim eşyamızı sen alıp götürdün, deyip beni yakaladılar, ikiyüz kırbaç vurdular, onlar bana dayak atarken bir pir oradan geçiyordu. Birini dövdüklerini görünce yaklaştı ve beni tanıdı. Baktı, hırkam yırtılmış ve feryâd ediyorum. Bunu görünce:

— Ne yapıyorsunuz? Bu zat tasavvuf yolunu tutan şeyhlerin şeyhidir. Tasavvuf yolunu tutan şeyhlerin en ulusu olan bu zata reva gördüğünüz saygısızlık ve edebsizlik ne böyle? dedi. Bunun üzerine bu kişiler yaptıklarına üzüldüler, pişman oldular ve özür dilediler. Şeyh:

— Ey biraderler! İslâma vefâ hakkı için and olsun ki, şu andakinden daha hoş bir zaman içinde yaşamadım. Yıllar var ki, şu nefsim nasibini almasını ve müstahak olduğu muameleye tabi tutulmasını arzulayıp duruyordum. Bu arzuma şimdi erdim, dedi. Sonra yaşlı bir sûfi elimden tutup beni hankâha götürdü. Yemek getirmek için, benden destûr isteyip oradan ayrıldı. Gitti sıcak ekmek ve kay-

gana getirdi. Elimi yemeğe uzatmaya teşebbüs edince şöyle bir ses duydum:

— Ey Ebû Tûrâb! Bunca kırbaçtan sonra ye bakalım! Kalbinden geçen bir arzunun karşılığı ikiyüz kırbactan aşağı olmayacaktır!

Naklederler ki, Ebû Tûrâb'ın bir hayli çocukları vardı. O sıralarda insan yiyen bir kurd peyda olmuş ve onun bir kaç çocuğunu paralamıştı. Bir gün Şeyh seccadenin üzerinde otururken kurt ona hücum etmişti. Durum kendisine haber verildiği halde, hiç kımıldamadı kurt onu görünce geri dönüp savuştu.

Naklederler ki, bir kere müridleriyle yolda gidiyordu. Susayan ve abdest almak isteyen yoldaşları Şeyh'e müracaat edip hallerini arz ettiler. Şeyh bir hat çekince hemen su kaynamaya başladı. Bu sudan içip abdest aldılar.

Ebu Abbas anlatıyor: Ebû Tûrâb'la birlikte çölde bulunuyordum, arkadaşlarımdan biri «Susadım» deyince Şeyh ayağını yere vurdu, hemen bir çeşme peydâ oldu. Adam:

— Ama ben kadehle içmeyi arzu ediyorum, deyince bu sefer de elini zemine vurdu. Daha güzeli tasavvur edilemeyecek beyaz billûrdan yapılmış bir kadeh zuhur etti. Bundan su içti, yârânına da içirdi. Mekke'ye varıncaya kadar bu kadeh yanımızda bulundu.

Ebû Tûrâb, Ebû Abbas'a:

— Hak Tealâ'nın evliyâsına bahşettiği şu kerametler hususunda arkadaşların ne diyorlar? diye sordu. O da:

— Pek azı müstesna buna iman getiren hiçbir kimse görmedim, diye cevap verdi. Şeyh de:

— Her kim buna iman getirmezse, kâfirdir, dedi.

Bir kere müridler, çölde yol alırlarken:

— Gıda «olmadan olmaz» dediler, O da:

— O, olmadan olmaz. Zât, (O, olmadan hiç bir şey olmayan varlık) olmadan olmaz, dedi.

Ebû Tûrâb anlatıyor: Gayet karanlık bir gecede tek başıma sahrada yürürken birden karşıma, minare kadar siyah bir adam dikildi. Korktum ve:

— İn misin, cin misin? dedim. O da bana:

— Sen müslüman mısın, gavûr musun? diye sordu:

— Müslümanım, dedim.

— Ama müslüman Ulu ve Yüce Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmaz, dedi. O vakit aklım başıma geldi. Anladım ki, gaybtan gönderilmiş, hemen teslimiyet gösterince gönlümden korku gitti.

Çölde azıksız ve bineksiz yolculuk yapan bir köle görmüş ve:

— Eğer, senin ona yakînin bulunmasaydı mahvolurdun, demiş, sonra da: «Ey Köle! Böyle bir yere azıksız olarak nasıl gidebiliyorsun? diye sormuştum. O da:

— Ey Pir! Kaldır başını da bak ki, Allah'tan başka hiçbir şey görebiliyor musun? diye karşılık verince:

— Şimdi (bu itikadla) istediğin yere git, dedim.

«Yirmi senedir ki, ne kimseden bir şey aldım, ne de kimseye bir şey verdim, deyince sordular:

— Bu nasıl olur? Cevap verdi:

— Eğer bir şey aldımsa O'ndan aldım, almadımsa yine O'ndan almadım. Veren de vermeyen de O!

«Bir gün bana sunulan yemeği yemekten kaçınmıştım. Bu kaçınmakdaki meymenetsizlik yüzünden ondört gün aç kaldım.» (Bunun bir ceza olduğunu anladım.)

«Bir mürid için, nefsin heva ve hevesine uyup sefer yapmasından daha zararlı hiçbir şey bilmiyorum, bir müridin karşılaşmış olduğu fesadın yegâne sebebi bâtıl seferlerdeki fesâddır.»

«Hak Tealâ büyük günahlardan uzak kalmamızı emretmiştir. Büyük günah fâsid davâ, bâtıl işaret, gelişigüzel manasız ifadeler kullanıp hakikatı olmayan boş lâflar etmekten ibarettir. Şeyh daha sonra şu ayeti okudu: **«Sizlerle mücâdele etmelerini sağlamak maksadıyle şeytan kendi dostlarına vahiy getirir.»** (En'am/121)

«Gönlünde dünyanın zerre kadar değeri bulunan, Ulu ve Yüce Allah'ın rızasına hiç bir zaman eremez.»

«Kul amelde samimi olursa, yapmadan evvel o amelden zevk alır, samimiyetinde samimi olursa o ameli icrâ ettiği sırada da haz alır.»

«Sizler, size ait olmayan üç şeyi seviyorsunuz: Nefsi seviyorsunuz, halbuki nefs Ulu ve Yüce Allah'a aittir. Ruhu seviyorsunuz, oysa ruh Hak Tealâ'ya aittir. Malı seviyorsunuz, halbuki mal (vârislere ve dolayısıyle) Allah'a aittir. İki şeyi arıyorsunuz, ama bulamıyorsunuz: Ferahlık ve rahatlık. Bu ikisi cennette bulunacak.»

«Hakk'a vuslat sebebi onyedi derecedir. En aşağısı (Allah'ın davetine) icâbet, en yükseği hakiki manada Allah'a tevekkül etmektir.»

«Tevekkül, kendini kulluk denizine atıp Rabb'a gönül bağlaman (ve kifâyetle itminan bulman)dır. Verirse şükr, vermezse sabredersin!»

«Hiçbir şey ârifi bulandırmaz, bütün bulanıklıklar onunla durulur. (Onu hiçbir şey karartmaz, bütün karanlıklar onunla aydınlanır, onu hiçbir şey kederlendirmez, her şey onunla safâ bulur.)»

«Kanaat, Hak Teâlâ'dan gıda (ve güç) almaktır.»

«Kalbdeki hatıraları islâh etmekten daha faydalı hiç bir ibadet yoktur.»

[«En şerefli kalb, Allah'tan anlama nuruyla hayat bulan kalbtir.» (Sülemî, 149)]

«Düşünceni koru, zira her şeyin başlangıcı odur. Düşüncesi sıhhatli olanın, ondan sonra gelen fiilleri ve halleri sıhhatlı olur.»

«Hak Tealâ, ulemâyı her zaman, o asırdakilerin amellerine uygun düşecek tarzda konuşturur.»

«Hakiki, zenginlik, mislin olan hiç bir kimseye muhtaç olmaman, hakiki fakr da misline muhtaç olmandır.»

«Senin hiç bize ihtiyacın var mı», diye soranlara şu cevabı verdiği nakledilir:

— Size ve sizin gibilerine nasıl ihtiyacım olur ki, İzzet ve Celâl sahibi Allah'a bile ihtiyacım yoktur. [(veya size ve sizin gibilerine muhtaç olduğum gün Allah'a muhtaç olmamış olurum.) (Sülemî, 150)] Şunu demek istiyor: Rıza makamındayım, rıza halindeki birinin ihtiyarla ve irade ile işi ne?

«Bulduğu şey fakirin gıdası, mahrem yerini örten şey elbisesi, barındığı yer meskenidir.»

Naklederler ki, Basra sahrasında vefat etmişti. Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra bir cemaat ona ulaşabildi. Gördüler ki, hiçbir şeye yaslanmadan ayakta durmakta, yüzü kıbleye çevrili, bedeni kurumuş, önünde bir matara durmakta, elinde bir âsâ tutmakta, hiç bir yırtıcı hayvan çevresinde dolaşmamış bir halde bulunmakta! Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

* * *

[«Allah'la meşgul olanı meşgul eden derhal gazaba uğrar.» (Sülemî, 149)]

[«Sadıkların, Allah'tan başkasına şikâyetlerini arz etmelerine mani olan, Ulu ve Yüce Allah korkusudur.» (İbid, 150)]

[«Dünya gölgen gibidir, ardından koşarsan uzaklaşır, terkedersen ardına takılır. (Münavî, 1.203 Hilye, X.49)] [Kalbler, Allah'tan yüz döndürmeye alıştı mı, evliyânın aleyhinde bulunma hastalığına tutulur.» (Sıfatu's-Safve, IV.173 Hilye, X.49)]

[«Şu dört şeyi, sonraya bırak: Uyumayı kabre, rahatı sırat köprüsüne, övünmeyi amellerin tartılma zamanına ve arzuları cennete tehir et». (Hilye, X.50)]

[«Bir üstadda mutlaka şu dört şeyin bulunması icabeder: Hakk'ın fiilini halkın fiilinden ayırmak, amel sahiplerinin makamlarını bilmek, tabiatlara ve nefslere vâkıf olmak, muhalefeti ihtilâftan seçmek.» (Hilye, X.47)]

[«Halkla münasebetin ateşle olan münasebetin gibi olsun, faydasından istifâde et, zararından sakın.» (Hilye, X.47)]

YAHYÂ B. MUÂZ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Rızâ gülistanının çeşmesi, recâ bahçesinin noktası (ve kıblesi), hakikatlerden bahsedip halka vaaz eden, Yahya b. Muâz (r.a.), zamanın lâtifi olup acâib bir huyu vardı. Bastı kabzı ile karışıktı ama recâsı gâlibti. Allah'tan korkanların hareket tarzını benimsemişti. Tarikat ve mahabbet diliyle konuşurdu. Dergahta küstahtı, fevkalâde bir vâiz idi. Bu yüzden kendisine: «Vâiz Yahya» derlerdi. İlim ve amelde sağlam bir esasa dayanmıştı. Lâtifeler ve hakikatlar kendisine hastı. Mücâhede ve müşâhede, sıfatıydı. Telif ettiği eserler vardı. Sözü ölçülü, nefesi câzibti. Bu sebeple şeyhler (yani Husrî) demişlerdir ki: Aziz ve Celil olan Allah'ın iki Yahya'sı vardır. Biri enbiyadan, öbürü evliyâdandır. Bunlardan birincisi, yani Yahya b. Zekeriya (a.s.), Allah korkusu yolunu öyle bir şekilde kat etmişti ki, onun horku halini gören tüm sıddıklar iflâh bulmaktan ümit kesmişlerdi. Bunlardan ikincisi, yani Yahya b. Muâz, (1) Allah'tan ümitli olma yolunu o biçimde tutmuştu ki, recâ yolunda olduklarını iddia edenlerin tümü yerlerde süründü. (Bu sözleri söyleyen Husrî'ye) dediler ki:

— Yahya b. Zekeriya'nın hali malum, bu Yahya'nınki nasıldı?

Dedi ki:

— Bana ulaşan bilgilere göre taattan asla bıkmazdı, kendisinden, büyük günah sadır olmamıştı. Muamele ve riyâzet hususunda Allah'tan o kadar korkar (ve o kadar ciddi davranır) dı ki, kimse buna takat getiremezdi.

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, X, 51; Sülemî, 107; Sıfatu's-Safve, IV, 90; İbn Hallikan, VI, 165; Şa'rânî, 94; Şezeratu'z-Zeheb, II, 138; Tarihu Bağdad, XIV, 208; Risale, s. 132; Nafahat, s. 108; Hücvirî, s. 222; Münâvî, I, 172; GAS, I, 644.

Sohbetinde bulunanlardan biri :

— Ey Şeyh! Makamın recâ ehlinin makamıdır, ama muamelen havf ehlinin muamelesidir, dediklerinde, dedi ki :

— Evladım! Bil ki, ubûdiyeti terketmek dalâlettir. Havf ve recâ imanın iki ayağıdır. İmanın erkânından bir rükünde temrin yapanın dalâlete düşmesi imkânsızdır. İmdi Allah'tan korkan hicran korkusundan ona ibadet eder. Allah'tan ümitli bulunan ise ona vuslatı umnaktadır. İbadet hasıl olmadıkça ne havf sıhhatlı olur ne de recâ, ibadet hasıl olunca da havfsız ve recâsız olmaz.

O müstesna, Râşid Halifelerden sonra bu tâifeden hiç bir kimse kürsüye çıkmamıştı. Nitekim naklederler ki, bir gün dört bin kişinin hazır bulunduğu bir mecliste kürsüye çıkmış etrafı şöyle bir süzdükten sonra minberden aşağı inmiş ve :

— Kendisi için minbere çıkmış olduğumuz «zat» hazır değildir, demişti.

Naklederler ki, bir kardeşi vardı. Mekke'ye gidip Harem'de mücâvir olarak yaşıyordu. Yahya'ya :

— Üç arzum vardı, ikisini buldum, biri kaldı. Ulu ve Yüce Allah'ın onu da ihsan etmesi için dua et. Ömrümü mübarek ve kudsî bir beldede nihayete erdirmeyi arzuluyordum. Bu maksatla beldelerin en mukaddesi olan Harem'e geldim. İkincisi bir hizmetkârım olsun, da bana hizmet etsin, muntazam bir şekilde abdest suyumu hazırlasın, diye arzu ediyordum. Hak Tealâ bana, uygun bir câriye ihsan etti. Üçüncüsü ölmeden önce seni görmeyi arzu ediyorum. İnşallah Ulu ve Yüce Allah bunu da nasib eder, diye yazdı. Buna cevaben Yahya şunları yazdı :

— En mübarek bir beldede bulunmayı arzu ediyorum, diyorsun, önemli olan, hangi beldede olursan ol, insanların en iyisi sen ol. Çünkü belde insanla izzet kazanır, insan beldeyle izzet kazanmaz. (Zira mekânın şerefi mekinledir, mekinin şerefi mekânla değildir.)

— Bir hizmetkâr arzu ediyordum, onu da buldum, demene gelince, şayet sende fütüvvet ve civanmerdlik bulunsaydı, Hakk'ın hizmetkârını kendi hizmetkârın haline getirmez ve onu Hakk'a hizmetten alakoymazdın. Asıl senin «Hizmet eden» olman lâzımken «Hizmet olunan» olmayı mı arzu ediyorsun? Mahdûmluk (hizmet edilen olmak) Allah'ın, hâdimlik (hizmet eden olmak) kulun sıfatıdır, kula yaraşan kul olmaktır. Kul, Hakk'ın makamını arzu etti mi, bu kulluk değil, firavnluktur.

— Seni görmeyi arzuluyorum, demene gelince, şayet Ulu ve Yüce Allah'tan haberdar bulunsaydın, ben hatırına gelmezdim. Allah'la öyle ol ki, biraderin hatırına gelmesin. Zira burada evlâd kur-

ban etmek gerek, birader dediğin ne ki! Şayet O'nu buldunsa, ben senin ne işine yararım? Yok bulmadınsa benden sana ne fayda!

Naklederler ki ,bir kere Yahya, bir dostuna şu mealde bir mektup yazdı:

— Dünya uyku, ahiret uyanıklık gibidir. Bir kimse rüyada kendini ağlar bir vaziyette görürse, rüyasının tabiri şudur: Uyandığı zaman gülüp neşelenecektir. (Zira rüyalar aksine ve zıddına yorumlanır.) Şu halde ahiret uyanıklığında gülüp neşelenmen için dünya uykusunda ağla!

Naklederler ki, Yahya'nın bir kız kardeşi vardı. Bir gün annesine:

— Bana falan şey lâzım, dedi. Annesi:

— Allah'tan, iste, deyince şöyle cevap verdi:

— Anneciğim nefsime lâzım olan bir şeyi Yüce Allah'tan istemekten utanıyorum. Ne vereceksen sen ver, zaten senin bana verdiklerin de onun sana verdikleri değil mi?

Naklederler ki, bir gün Yahya bir biraderiyle bir kasabadan geçiyordu. Kardeşi:

— Ne kadar hoş bir kasaba! dedi. Yahya, cevap verdi:

— Bundan daha hoş olan, bu kasabayla hiç ilgilenmeyen zatın kalbidir. Bu zat, mülkü bir yana koyup Melik'le iktifâ etmiştir.

Naklederler ki, onu bir davete götürmüşlerdi, ama az yemiş ve daha fazla bir şey de yememişti. Hâne sahibi israr edince, dedi ki:

— Senin üzerine düşen yemeği takdim etmek, bizim üzerimize düşen de bedenlerimizi tehzib etmektir. Biz bir an bile riyazet kamçısını elimizden bırakmayız, zira nefsimizin heva ve hevesi pusuya oturup bizim için tuzak kurmuştur. Eğer bir an nefsin dizginini salıversek, bizi götürüp felaket girdabına fırlatır!

Bir gece bir mum yakıp mecliste önüne koymuşlardı. Bir rüzgâr çıktı ve mumu söndürdü. Yahya da ağlamaya başladı. «Niçin ağlıyorsun? Derhal mumu tekrar yakarız», diyenlere dedi ki:

— Onun için ağlamıyorum. Şunun için ağlıyorum ki, sinelerde bir takım iman mumları ve çerağları yakmışlardır. Korkuyorum ki, hiçbir şeye ihtiyacı bulunmayan Ganiyyun Ani'l-Âlemîn cihetinden, böyle bir rüzgâr çıkar da bunlarını tümünü söndürüverir!

Bir gün onun yanında:

— Ölüm meleği mevcud olunca, bu dünya bir zerreye değmez, dediklerinde:

— Asıl ölüm meleği olmasa bu dünya bir zerreye değmezdi. Zira ölüm dostu dosta ulaştıran bir köprüdür, dedi.

Bir gün Kur'an okurken: **«Sihirbazlar secdeye kapanıp Âlemlerin Rabbına iman ettik, dediler.»** (A'raf/121; Şuarâ/47) mealindeki ayete gelince:

— Bir anlık iman ikiyüz yıllık küfrü silip süpürmekten âciz kalmıyor, yetmiş yıllık iman yetmiş senelik günahları silip süpürmekten nasıl âciz kalır, dedi.

Eğer kıyamet günü, Hak Tealâ:

— Benden ne istiyorsun, derse, derim ki:

— Şunu istiyorum ya Rabbi! Beni, cehennemin dibine gönder ve emret, orada benim için ateşten kocaman bir çadır kurup bunun içine yine ateşten bir taht koysunlar. Biz cehennemin dibinde memleket (ve hükümranlık) tahtına oturunca, emir buyur da, sırrıma vedia olarak konulmuş bulunan ateşten öyle bir nefes verip sıcak bir âh çekelim ki, bunların reisi olan Mâlik'i de cehennem zebanîlerini de yokluğun gizliliğine götürsün!

Şayet yukardaki sözün, nastan bir mesnedini isterseniz: **«Cennete gitmek üzere yola çıkan mümin, cehennem üzerinden geçerken cehennem «Ey mümin! Çabuk geç, zira nûrun nârımı ve alevlerimi söndürecek!»** mealindeki hadis tam bir delildir.

«Eğer cehennemi bana bağışlasalar, hiç bir âşıkı yakmam. Çünkü zaten aşk âşıkı yüz defa yakmıştır.» Yahya bunu deyince biri sordu:

— Şayet bir âşıkın bir sürü cürmü olsa da mı? Yahyâ cevap verdi:

— Evet öyle! Zira o cürüm ihtiyarî olarak vâki olmamıştır, çünkü âşıkların işi ihtiyarî değil, ızdırarî ve mecbûrîdir.»

«Ulu ve Yüce Allah'ın hizmetinde bulunmaktan haz alanın hizmetinde bulunmaktan her şey zevk alır. Bir kimsenin gözü Aziz ve Celil olan Allah'la aydın olursa, ona nazar eden her şeyin gözü aydın olur!»

«Ulu ve Yüce Allah'ta hayrete düşen bir kimse, O'ndan üzerine gelen acâib şeylerde hayrete düşen bir kimse gibi değildir.»

«Ulu ve Yüce Allah gayet kerim olduğundan ârifleri cennetteki yemeğe davet etmez, çünkü onların Aziz ve Celil olan Allah'tan başkasına boyun eğip tenezzül etmeyecek bir himmetleri vardır.»

«Sen Ulu ve Yüce Allah'ı hangi ölçüde seversin, insanlar da seni o ölçüde sever. Hak Azze ve Celle'den korktuğun ölçüde halka karşı heybetli olursun, Hak Tealâ ile meşgul olduğun nisbette halk senin işinle meşgul olur.»

«Bir kimse taat halindeyken Ulu ve Yüce Allah'tan haya ederse o da, kerem hayasıyla haya edip işlediği günahtan dolayı kula azab etmez. Kul itaat halindeyken Allah'tan haya ederse, isyan halindeyken de Allah ondan haya eder. Lâkin kulun hayası nedâmet hayası, Allah'ın hayası kerem hayasıdır.»

«Kulun, Allah hakkındaki hüsnüzannı, onun keremi hakkındaki bilgisi ölçüsünde olur.»

«Nefsinin azaba duçar olmasından korkup nefsi için günahı terkeden bir kimse, Nehyettiği bir işi yaparken: «Allah Tealâ beni görüyor», deyip ondan utandığı için günahı terkeden bir kimse gibi asla değildir. Çünkü ikincisi kendine bakarak değil, onu dikkata alarak günahtan yüz çevirmektedir.»

«Allah Azze ve Celle hakkındaki hüsnüzan, ona yaraşan amel ve mürakabe ile birlikte bulununca zanların ve kanaatların en iyisidir. Ama gaflet ve günahla birlikte bulunursa, onun hatırdan atılması arzu edilir.»

«Hüsnüzandan iyi amel, sûizandan kötü amel hâsıl olur.»

«O kişi ayıplanır ki, tembellik yapıp vaktini ihmalkârlıkla geçirir, zarara yol açan işlerde kullanarak organlara felâketi musallat kılar, günah işleme düşüncesinden vazgeçmeden önce ölür.»

«İbret ton tondur. İbret alanlar gram gram!»

«Muayene (ve gözle görme hali) ile ibret almayan, nasihattan müstağni olmaz, muayene ile ibret alan nasihattan müstağni olur.»

«Şu üç sınıf halkın sohbetinden kaçının: Gâfil ulemâ, yağcı kurrâ ve hâfızlar, câhit mutasavvuflar!»

«Yalnızlık Sıddîkların arzusudur, onlar halkla ünsiyet etmekten sıkılırlar.»

«Şu üç haslet evliyânın sıfatlarındandır: Her hususta Ulu ve Yüce Allah'a tam olarak itimad etmek, ona dayanıp her şeyden müstağni olmak ve her şeyden (kopup) ona dönmek!»

«Şayet ölümü bir tabak üzerine koyup çarşıda satsalardı, ahiret ehline, ondan başka hiçbir şeyi arzulamamak ve satın almamak yaraşırdı.»

«Dünya ehline köleler ve câriyeler hizmet eder, ahiret ehline eşraf, asiller, (ulular ve zâhidler) hizmet eder.»

«Bir kimse, şu üç hasleti kendisinde toplamadıkça hakîm olmaz: Zenginlere hased gözüyle değil, nasihat gözüyle bakmak, kadınlara şehvet gözüyle değil, şefkat gözüyle nazar etmek, fakirlere kibir gözüyle değil, tevazû gözüyle bakmak.»

«Ulu ve Yüce Allah'a hiyânet edenin perdesini, Ulu ve Yüce Allah açıktan yırtar.»

«Kul, nefsi itibariyle Hak Tealâ'ya karşı insaflı olursa Hak Tealâ onu affeder.»

«Halktan az, Hak Tealâ'dan çok bahsediniz.»

«Ârif, Allah karşısında edebli olmaktan el çekti mi, mahvolanlarla birlikte mahvolup gider.»

«Allah'la zengin ve güçlü olan daima zengin, kendi kazancıyla zengin olan da daima fakirdir.» Yahya birinci zümreyle cezbe ehlini, ikinci zümreyle mücâhede ehlini kasdetmiştir. Nitekim diğer bir sözünde şöyle demiştir:

— Hak Tealâ'nın ferahlıkta lutuf nimeti, darlıkta arındırma nimeti vardır. Şayet rahat verirse, lutfundan; sıkıntı verirse, seni tezkiye etmek istemesindendir. Eğer sen kul isen ferahlıkta bulun.

«Cehennemde yanıp tutuşan tevhid ehlinin âhından hayret ediyorum! Tevhidlerindeki samimiyetten, ateş onları nasıl yakabiliyor!»

«Tenzih ederim o Allah'ı ki, kul günah işler ama bundan o haya eder!»

«Veli, münâfıklık ve mürâilik yapmaz. Böylesi birinin dostu gayet az olur. (Allah onu dost edinir mi?)

«Kötü dost odur ki, kendisinden bir şey istemeye ve ona: «Beni duadan unutma» demeye veya onunla yaşarken kendisine müdârâ etmeye veyahut da senden sadır olan bir hata sebebiyle ondan özür dilemeye ihtiyaç duyarsın.»

«Müminin senden aldığı nasib (asgarî) şu üç şey olmalıdır. «Eğer ona faydalı olamıyorsan, bari zararlı olma, şayet onu sevindiremiyorsan hiç değilse kendisini üzme, eğer övmüyorsan bâri yerme.»

«Ateşin tohumunu ekip cennete tamah etmekten büyük bir ahmaklık yoktur!»

«Tevbeden sonra işlenen bir günah, tevbeden evvel işlenen bin günahtan daha çirkindir.»

«Müminin günahı korku ile ümid arasında bulunur, iki arslan arasındaki tilkiye benzer.»

«Günahı terk etmek, deva olarak size yeter.»

«Şaşarım o kimseye ki, hastalanmak korkusuyla yemekten perhiz eder de ceza görmek korkusuyla günahtan perhiz etmez!»

«Hak Tealâ'nın keremi; cehennemi yaratmış olmasında, cenneti yaratmış olmasından daha açıktır. Zira her ne kadar cenneti vaad etmişse de, şayet cehennem korkusu olmasaydı bir tek kişi bile taat ehlinden olmaz (ve onun için de cennete gidemez) idi.»

[«Dünya meşguliyetler ve korkular diyarıdır, kul ya cennete veya cehenneme varıp orada karar kılana kadar sürekli olarak meşgalelerle korkular arasında bulunur.» (Sülemî, 110)]

«Dünya, baştan sona kadar bir anlık gama değmez, imdi dünyadan alınan azıcık bir pay için tüm ömrü gam içinde geçirmek nasıl doğru olur?»

«Dünya şeytanın dükkânıdır, sakın onun dükkânından bir şey aşırmayasın, zira koşup onu senden geri alır.»

«Dünya şeytanın şarabıdır. Ondan içip sarhoş olanın, kıyamet günü Allah'ın jandarmaları arasında hasret ve nedamet içinde ayılması müstesna hiç aklı başına gelmez.»

[«Dünya bir geline benzer, ona tâlip olan saçlarını taramakta ve süslemektedir. Ona karşı zâhid olan ise yüzünü karalamakta, saçlarını yolmakta ve elbisesini yırtmaktadır. (Arîf ise, Allah'la meşgul olduğu için bu gelinle hiç ilgilenmez.) (Risale, 257)]

«Dünyada endişe ve gam, âhirette azab ve ceza vardır. İmdi ne zaman ondan (kurtulup) rahata erilecek? Aziz ve Celil olan Allah buyurur ki: Benden şikâyet ediyorsunuz ama, size gizli değildir ki, her iki cihan benimdir ve ben de sizinim!»

«Dünyayı kazanmada nefsler için zillet, cenneti kazanmada izzet vardır. Şaşılır o kimsenin haline ki, bâki ve dâimî olmayan bir şeyi eline geçirmek için zillet ve meskeneti tercih eder!»

«Dünyanın meymenetsizliği o derecedir ki, onu arzu etmen bile, seni Ulu ve Yüce Allah'tan alakoymaktadır. Onu elde edince ne olacağını var buna kıyas et!»

«Üç kişi akıllıdır: Biri, dünya kendisini terketmeden evvel dünyayı terk eden; diğeri, mezara girmeden evvel kabrini hatırlayıp yatacağı yeri imar eden; üçüncüsü, huzuruna varmadan evvel Ulu ve Yüce Rabbinin rızasını kazanan.»

«Kul için ne evvelkilerin ne de sonrakilerin eşini görmedikleri ve mislini işitmedikleri iki şiddetli musibet var: Mala sahip bulunan bir kul, ölüm zamanı bunlarla yüzyüze gelir. «Bu musibetler hangileridir?» diye soranlara dedi ki: Ölüm vakti kulun topladığı malların tümünü elinden alırlar, bu bir. Öldükten sonra da tek tek hepsinin hesâbını sorarlar, bu iki!»

«Altın ve gümüş akrebtir, bunlarla ilgili tılsımı öğrenmeden sakın onlara el uzatma, aksi halde onun zehiri seni mahveder. «Onun tılsımı nedir?» diyenlere dedi ki: Helâl yoldan kazanıp halkla harcanmakdır.»

«Akıllı kimsenin dünyaya yönelmesi, câhil kişinin ondan yüz çevirmesinden daha iyidir.»

«Ey ilim sahipleri! Köşkleriniz Kayser'in saraylarına, konaklarınız Kisra'nın konaklarına, binalarınız Şeddâd'ın binalarına benzemekte; kibriniz de, Âd kavminin kibrini andırmaktadır. Bütün bunlar hiç bir kimsede olmayan tarzda sizde var!»

«Bu dünya peşinde koşan daima günah zilletinde, o dünyayı arayan hep taat izzetinde, Hakk'ı arayan da sürekli olarak ferahlık ve rahatlıktadır.»

«Tevekkülü tenkit eden, imanı tenkit etmiş olur.»

«Servetine dayanıp sana karşı gururlanan kimseye kibirli davranman tevâzûdur.»

«Kişinin ayağının sürçmesi, kendisi hakkında hataya düşmüş olmasındandır.»

«Müridlere şu üç şey mutlaka gereklidir: Başını sokacak bir ev, hayatını idâme ettirecek miktarda gıda, bir meslek sahibi olabilecek kadar iş. Evi halvettir, zarûret miktarındaki gıdası tevekküldür, sanatı ibadettir.»

«Oburluğu mübtelâ olan müridden melekler kaçar; hırsla fazla yemeye mübtelâ olan, derhal şehvet ateşiyle yanıp tutuşur. İnsanoğlunun bedeninde bin uzuv vardır. Bunların hepsi de şerden olup tümü şeytanın elindedir. Mürid aç kalır ve nefsini riyazete çekerse, sözü edilen organlar kurur ve açlığın ateşinde yanar.

«Açlık, nurdur, tokluk ateş, iştah ve arzu da odun. Şehvet odunundan çıkan yangın sahibini yakmadan sönmez.»

«Tıkabasa karnını doyuran hiçbir kul yoktur ki, Hak Tealâ, bir daha asla bulamayacağı bir şeyi ondan almasın.»

«Açlık sıddıkların bedenlerinin gıda (ve güç) aldıkları, Allah Tealâ'nın yeryüzündeki yemeğidir.»

«Müridlerin açlığı riyâzet, tevbekârlarınki tecrübe, zâhidlerinki siyâset, âriflerinki hediyedir.»

«Zenginlerin türlü türlü yemeklerini tıkabasa yiye yiye midesini fesada uğratan bir zâhidden Allah'a sığınırım!»

«Sûfiler üç zümredir: Zâhidler, müştâklar, vâsıllar. (ve ârifler) Zâhidler sabr ile, müştâklar şükr ile, ârifler velâyetle uğraşmakta (ve tedavi görmekte) dirler.»

«Bir kimsenin amele işaret ettiğini görürsen, bil ki onun yolu vera'dır. Zikre sarıldığını görürsen bil ki onun yolu abdalların yoludur. İlâhî lutuflara işaret ettiğini görürsen bil ki, onun yolu âriflerin yoludur.»

«Şükrettiğin sürece şükreden değilsin. Zira şükrün nihâi noktası hayrette kalmaktır.»

«Ahireti irade eden bir müridin gönlü şu dört yerin dışında sükûn ve huzur bulmaz: «Ya mescidde, ya evinde bir köşede veya mezarlıkta, veyahut da hiç kimsenin göremeyeceği bir yerde! Sonra Ulu ve Yüce Allah'ın zikrine doymayan kimse hariç, kimseyle oturup kalkmaz!»

«Mürid için en zor olan nedir?» sorusuna:

— Zıddı olanlarla oturup kalkmaktır, cevabını verdi.

«Halvetle ünsiyet»le «Halvette Hak'la ünsiyet» arasındaki farka dikkat et. Eğer halvetle üns halindeysen, halvetten çıkınca üns gider. Şayet Hak'la ünsiyet halindeysen, ister çöl, ister dağ ,ister yayla olsun, bütün cihan sana göre bir olur.»

«Yalnızlık, Sıddîkların oturup kalktıkları dostlarıdır.»

«Belâ gelince sabrın hakikatları zuhûr eder, kaderin tecellisi temaşa edildiği vakit, rızanın hakikatları yüz gösterir.»

«Bugünü hoş olan, yarın hoşlanmadığı şeyle karşılaşır; bugünü hoş olmayan, yarın hoşlandığı şeye ulaşır.»

«Din, tamahkârlıktan zâyi olur, vera'da bâkî kalır.»

«Güzel huyla birlikte bulunan günah ziyân vermez.»

«Hardal tanesi kadar sevgiyi ve sevgiyle yapılan ibadeti, sevgisiz yetmiş yıllık ibadete tercih ederim.»

«Ameller şu üç şeye muhtaçtır: İlim, niyet, ihlâs!»

«Dürüst bir tevekkülle (masivâya) kulluktan âzâd olunabilir, ihlâsla cezâdan halâs olunabilir. Kazaya rıza göstererek hayatınızı hoş hale getirebilirsiniz.»

«İman üç şeydir: Havf, recâ, mahabbet. Havfın zımnında, günahı terk vardır. Bu suretle cehennemden kurtulursun. Recâ'nın zımnında, taata dalmak vardır. Bu yolla cennete girersin. Mahabbetin zımnında, sıkıntılara tahammül etmek vardır. Hakk'ın rızası bu yolla hâsıl olur.»

«Ârif, Allah Tealâ'nın zikrinden daha çok sevdiği bir şeyi bulunmayan kimsedir.»

«Marifet, nezdinde ifâ olunmadık hakkı bulunduğu sürece kalbine girmeye yol bulmaz.»

«Allah korkusu, kalbte bulunan bir ağaç olup semeresi dua ve niyazdır. Bu korku kalbte yerleşince, bütün organlar itaat edip dinin davetine icabet eder ve günahlardan uzaklaşırlar.»

«Tâliplerin en yüksek makamı havf, vâsıllarınki hayadır.»

«Her şeyin bir zîneti vardır, ibadetin zîneti Allah korkusudur. Bu korkunun alâmeti de ihtiraslı olmamaktır.»

«Fakrın alâmeti fakr korkusudur.»

«En yüksek takvâ tevazûdur.»

«Allah için ihlâs, ameli kusurlardan arındırmaktır.»

«Şevkin alâmeti, organları günahtan korumandır.»

«Hak Tealâ'ya iştiyâk duymanın alâmeti, gamla rahat bularak hayatı sevmektir.» Yani kul hayatta bulunup kendisini yakıp yandıran bir sıkıntısı bulunmadığı zaman, şevki ziyâde olur, demek istiyor.

«Taat, Allah'ın hazinesi, dua onun anahtarıdır.»

«Tevhid nur, şirk ateştir. Tevhid nuru, tevhid ehlinin tüm günahlarını yakar. Nitekim şirkin ateşi de müşriklerin bütün günahlarını yakıp kül eder.»

«Tevhid, evvelce vâki olan küfür ve inkârları yok etmekten âciz olmadığı gibi, aynı şekilde işlenmiş olan günahları ve isyânları yok etmekten de âciz değildir.»

«Vera'; te'vilsiz olarak şer'î ilim hududunda durmaktır.»

«Vera' iki türlüdür. Zâhirdeki vera', ancak Allah için hareket etmek; bâtındaki vera' Allah'tan başka bir şeyi kalbe sokmamaktır.»

«Zühd üç harftir : Z-H-D. Z, zineti terk; H, hevâ ve hevesi terk etmek; D, dünyayı terk etmektir.»

«Zühdden, mal ve mülk hususunda; mahabbetten de nefs ve ruh hususunda cömertlik hâsıl olur.» (Zâhid malını, aşık canını fedâ eder.)

«Zühd, terk-i dünyadır.»

«Zühd, dünyayı hırsla taleb etmekten çok onu hırsla terk etmektir. Zâhid, dünyayı talebten çok onu terketme ihtirasını taşır.»

«Zâhidin dışı sâf, içi karışıktır. Ârifin içi sâf ve dışı karışıktır.»

«Fevt, mevtten zordur; elden kaçırma ölümden çetindir. Zira mevt halktan, fevt Hak Tealâ'dan ayrılmaktır.»

«Düşünüp taşınmadan önce konuşan pişman olur, konuşmadan evvel düşünüp taşınan selâmet bulur.»

«Samimi bir tevbenin alâmeti üçtür: Oruç tutmak için az yemek, namaz kılmak için az uyumak, Hak Tealâ'yı zikr etmek için az konuşmak.»

«Tevbe, günahların hepsini boğar. Tevbe bunu yaparsa, acaba O'nun rızası ne yapar? Rızası bütün arzuları boğar. Rızası, bunu yaparsa sevgisi ne yapmaz ki? Sevgisi, akılları dehşete düşürür. Sevgisi bunu yaparsa, dostluğu ne yapmaz ki? Dostluğu, ondan gayri her şeyi unutturur. Dostluğu bunu yaparsa lûtfu ne yapmaz ki?»

«Allah Tealâ'nın bizden razı olup olmadığını neyle bilebiliriz? sorusuna cevaben:

— Senin O'ndan razı olman, O'nun senden razı olduğunun nişanıdır, demişti.»

«O'ndan razı olmadığı halde âriflik davâsında bulunan bir kişi hakkında ne dersin? diye soranlara: «Evet», dedi. «O'nun nimetlerinden gâfil olan, ister nimet, *ister mihnet, ister masiyet olsun*, kaderin her tecellisini hışımla karşılar!»

«Ne vakit tevekkül makamına erer, zühd âbâsını giyip zâhidlerle oturur ve kalkabilirim?» diyen birine:

— Hak Tealâ sana üç gün gıda vermemiş olmasına rağmen kendinde bir zafiyet duymama noktasına varıncaya kadar nefese sırren çile çektirdiğin vakit! Şayet bu dereceye ulaşmış değilsen, zâhidlerin oturdukları mefruşâtta oturman cehâlettir, aksi halde aralarında rezil olmandan emin olmam, demişti.

«Yarın en emin kim olur?» sorusuna:

— Bugün en fazla korkan, diye cevap vermişti.

«Kişi ne zaman tevekkül mertebesine ulaşır?» diyenlere:

— Ulu ve Yüce Allah'ın kendisine vekâlet etmesine razı olduğu zaman, demişti.

— Zenginlik nedir?

— Allah'la emniyet bulmak.

— Ârif kimdir?

— Varlığı yok olan.

— Dervişlik nedir? Fakirlik neye denir?

— Rabbınla tüm kainattan müstağni olmandır.

Bir kere yanında fakirlikten ve zenginlikten bahs edilince, şöyle demişti:

— Yarın ne fakr ne de zenginlik tartılacak, sadece sabır ve şükür tartılacak. Şu halde fakra sabr, zenginliğe şükretmek gerekmektedir.

— İnsanların en sebatkârı kimdir?
— En fazla yakîni olandır.
— Mahabbetin alâmeti nedir?
— İyilik görmekle fazlalaşmaması, eziyet görmekle noksanlaşmamasıdır.

Biri kendisinden öğüt isteyince:
— Fesubhanellah! Verdiğim öğütü nefsim kabul etmeyince başkası nasıl kabul eder?, dedi.

— Gıybetini yapan bir cemaat görüyoruz, diyenlere dedi ki:
— Şayet Hak Tealâ beni, affetmek dilerse, bunun bana bir zararı olmaz. Şayet affetmezse, demek ki söylediklerine müstahâkım!
— Sen neden hep recâdan söz açıp daima O'nun lûtuf ve keremini anlatıyorsun, diyenlere:
— Benim gibi bir civanmerd ve fütüvvet ehli ,ancak lûtuf ve keremden bahs eder, demişti.

MÜNACAATI:

«Ya Rab! Kazandığım sevaplardan ziyade işlediğim günahlara bakıp sana bel bağlıyorum. Zira sevap kazandığım zaman kendimi taatta ve ihlâsa itimad eder buluyorum. Âfetlerle tanınmış bir kimse iken taatım nasıl ihlaslı olabilir? Ama günahta iken kendimi affına itimad eder buluyorum. Vasfın cömerdlik iken nasıl olur da beni affetmezsin?
İlâhî! Musâ Kelîm ve Hârûn Azîzi, zâlim ve azgın kâfir Firavn'ın yanına gönderirken bile:
«Ona gidip yavaş ve yumuşak bir ifade ile deyin ki...» (Taha/44) buyurdun, Mevlâm! Tanrılık davasında bulunan bir kişiye karşı lûtfun bu olunca, canu gönülden sana hizmet edip kulluk yapan kimseye lûtfun acaba ne olur? İlâhî! **«Ene Rabbukümu'l-A'lâ (en ulu Tanrınız benim)»** diyen bir kimseye bu kadar lûtufkâr, halim (Nâziât/24) selim bir şekilde davranırsan, **«Sübhane Rabbiye'l-A'la» (Yüce Rabb'ın ismini tesbih ve takdis ederim).** (A'lâ/1) diyen bir şahsa karşı kim bilir nasıl davranırsın?
İlâhî! Bütün malım mülküm bir çuldan ibaret! Bununla beraber biri bunu benden isterse, ihtiyacıma rağmen bunu ondan esirgemem. Senin ise bunca rahmetin var ve bir zerreye bile ihtiyacın yok.

Rahmete muhtaç, bunca kişiler varken rahmetini onlardan nasıl esirgersin?

İlâhî! Bize bir iyilikle gelene, ondan daha hayırlısını ihsan ederiz. **«Bir sevab getireni, on katıyle mükafatlandırırız.»** (En'am/128) buyurmuşsun. Verdiğin şeylerin en iyisi imandır. Geriye, cemâlini temaşadan daha iyi ne kalmaktadır?

İlâhî! Nasıl sen kimseye benzemiyorsan, işlerin de kimsenin işine benzemiyor. Bir kimse sevdiği kimsenin rahatını ister, sense sevdiğin kimsenin başına belâ yağdırıyorsun!

Mevlâm! Bana dünyada vermek istediklerini kâfirlere ver, ahirette vermek istediklerini de müminlere. Zira bana dünyada zikrin, ahirette dîdârın kâfidir!

İlâhî! Günah işledim diye sana dua etmekten nasıl vazgeçebilirim ki, günah işledim diye senin bana ihsanda bulunmaktan vazgeçtiğini görmemekteyim! Her ne kadar günah işliyorsam da, sen yine lûtfunu aynı şekilde gönderiyorsun. İmdi ben de her ne kadar günah işliyorsam da, yine aynı şekilde sana dua etmekten geri durmayacağım.

İlâhî! Şayet ben günahtan vazgeçmeye kâdir değilsem, günahımı affetmeye sen kâdirsin!

Benden meydana gelen bir günahın iki yüzü vardır: Bir yüzü lutfuna bakmakta, diğeri zaafıma. Lutfuna bakan günahımı bağışla, zaafıma bakan günahımı yarlığa!

İlâhî! Bendeki kötü fiile bakıp senden korkuyorum, sendeki lutufkârlığa bakıp ümitleniyorum. İmdi bendeki kötü fiil yüzünden sendeki lûtfu benden esirgeme!

Rabbım! Bana lutufta bulun, zira ben de seninim! (İyiliğim lutfunladır. Çünkü ben seninim.)

İlâhî! Senden nasıl korkarım ki, sen Kerim'sin! Nasıl korkmam ki sen Azîz'sin!

[İlâhî! Sana hangi yüzle dua ederim ki, ben günahkâr bir kulum! Nasıl dua etmem ki, sen Kerem sahibi bir Allah'sın! Nasıl ferahlanırım ki, sana âsi oldum. Nasıl ferahlanmam ki, seni tanımış bulunuyorum, (İbn Cevzî, IV.91)]

İlâhî! Ne hoş bir Rab'sın ki, kul günah işliyor. Sen kerem hayasıyla haya ediyorsun!

İlâhî! Benim seni sevmemi arzu ediyorsun, halbuki senin bana ihtiyacın yok, imdi ben, senin beni sevmeni nasıl arzu etmem ki, her şeyimle sana muhtacım!

İlâhî! Ben bir garibim, senin zikrin de garib, zikrinde ülfet etmişim, zira garib garible ülfet eder.

Mevlâm! Gönlümdeki lutufların en zevklisi, sen Rabb'ımdan ümitli olmam; şu günahkârın dilindeki en hoş söz senin övgün, bu zavallı mücrim kulun üzerinden geçen en sevimli zaman senin dîdârındır.

İlâhî! Cennete gitmek için sevabım yok. Cehenneme de takat getiremem. Şimdi iş lutfuna kaldı.

«Yarın kıyamet günü, ne getirdin?» derlerse derim ki:

— Rabbım! Dünya zindanından ancak birbirine karışmış saç sakal, eski bir elbise, bir âlem üzüntü ve yığın yığın mahcubiyet getirilebilir. Beni rahmet suyu ile yuy, bir hil'ât giydir ve bir şey de sorma!

[Allah'ım! Bizi, bedenle dua edip kalble kaçanlardan kılma! Ey katımızda en değerli olan! Bizi katında en değersiz kılma! (Sıfatu's-Safve, IV.90)]

İlâhî! Hüccetim hâcetim, hazırlığım yoksulluğum, sana vesilem üzerimdeki nimetin, katındaki şefaatçım yanımdaki lutfundur. (Ayet, IV/9) Allah'ın en çok sevdiği şey, af olmasaydı, varlıklar içinde en çok sevdiği zâtı günahla mübtelâ kılmazdı.» (Ayet, IV/92.)

«Emelinin nihaî noktası af olmayan ârif değildir.»

«Kendine, «Bağışlayan ve Yarlıgayan» (Afûv ve Gafûr) ismini verdiği gün, insanları günahın içine atmış oldu!»

İlâhî! Günahımı affetmeni nasıl ummam ki, beni ona sürükleyen senden ümitvâr olmam oldu!

Nefsimi nasıl severim ki, sana âsi oldu, nasıl sevmem ki, seni tanıdı!

Adaletini ileri sürecek olsa sevabımız, lûtfunu ortaya getirecek olsa günahımız kalmaz!

Affedersen merhametli davrananların en hayırlısı sensin, azab edersen, zâlim değilsin! Rabbim!

İlâhî! Kâdir olduğun için veya muhtaç olduğum için rahmetine nâil kıl beni!

Ey hazinesinde bulunanların en hayırlısı olan, imanı istemeden işaret eden! Seni tanımam sana delilimdir, seni sevmem nezdindeki şefaatçındır.

Ey hazinesinde bulunanların en hayırlısı olan, imanı istemeden veren! İstediğimiz affını bizden esirgeme!

İlâhî! İblis sana da bize de düşmandır. Senin bizi affetmen onu dehşetli şekilde kızdırıp çatlatır. Affet bizi ey en Merhametli Zât!

Ey dua etmeyene gazab eden! Dua edeni eli boş çevirme!

[İlâhî! Sana delâlette ve rubûbiyetine işarette bulundum. Bunu unutma! Günahla kepçelenmiş ellerimi sana kaldırıyor, ümitle sûr-

meli gözlerimi sana çeviriyorum. Latîf bir Melik olduğun için beni kabul et, zavallı bir kul olduğum için bana merhamet et! (Sıfatu's-Safve, IV.90-97)]

Naklederler ki, Yahya bir şehirde yüzbin akçe borç alıp bunu hacılara, gâzilere, fakirlere, âlimlere ve sûfilere sarf etmişti. Vâdesi dolunca, alacaklılar gelip paralarının ödenmesini istediler. Bu yüzden Yahya'nın kalbi meşguldu. Cuma gecesi Peygamber'i (a.s.) rüyasında gördü. Hz. Peygamber buyurdu ki:

— Ey Yahya! Canını sıkma, çünkü canını sıkmana ben üzülüyorum, kalkıp Horosan'a git. Zira o yüzbin akçe için bir kadın, orada sana verilmek üzere üçyüzbin akçe bırakmıştır. Ben:

— Ya Resulallah! Bu, Horasan'ın hangi şehridir, o şahıs kimdir?, dedim.

— Şehirden şehire uğrayarak git, geçtiğin yerlerde vaaz et, çünkü sözün gönüllere şifadır. Ben nasıl gelip rüyada sana göründümse, öylece gidip rüyada o şahsada görüneceğim.

Sonra Yahya Nişabur'a vardı, burada onun için Tâk'ın yanında ve halkın önünde bir kürsü kurdular. Şöyle dedi:

— Ey Nişaburlular! Peygamber'in (a.s.) işaretiyle Nişabur'a gelmiş bulunuyorum. Zira Hz. Peygamber: «Senin borcunu birine havale ettim», buyurdu. Benim yüzbin akçe borcum var. Biliyorsunuz ki, benim sözüm her zaman güzel ve çekicidir, şimdi bu borç perde oluyor. (Borcu düşündüğüm için güzel konuşamıyorum). Biri:

— Ben, senin ellibin akçe borcunu ödeyeyim, dedi. Diğeri:

— Kırkbin akçe borcunu ben ödeyeyim, dediyse de, Yahya bu teklifleri kabul etmeyip:

— Efendimiz (a.s.) bir kişiye işaret buyurdu, dedi. Sonra vaaz etmeye başladı. İlk gün vaaz meclisinde yedi cenaze kaldırdılar. Sonra Nişabur'da borcu ödeyecek olan bulunmadığından buradan ayrılıp Belh'e gitmeye karar verdi. Buraya ulaşınca, vaaz etmekten bir süre onu alıkoydular. Zenginliğin fakirlikten üstün olduğuna dair vaazlar verince kendisine yüzbin akçe verdiler. O bölgede bir şeyh vardı. Meğer Yahya'nın sözlerini hiç hoş bulmamış ve:

— Hak Tealâ ona bunun bereketini göstermesin, demiş. Yahya Belh'ten ayrılınca, yolunu vurup malını yağmaladılar. Bu hadise o pirin bedduasının eseriydi, denilmişti. Sonra Hire'ye ve diğer bir rivayete göre Merv'e gitmeye karar verdi. Hire'ye gelince rüyasını anlattı. Bura Emir'inin kızı meclisteydi. Biri vasıtasıyla ona:

— Ey İmam! Müsterih ol, borç meselesini gönlünden çıkar, çünkü falan gece Efendimiz (a.s.) rüyada sana söylediğini bana da söy-

ledi: «Ya Resûlallah ben onun yanına gideyim mi?» diye sorduğumda: «Hayır, o buraya gelecek» buyurdu. O günden beri seni bekliyorum. Babam beni kocaya verince, başka kadınlara verdikleri kurşun ve bakır kadar bana altın ve gümüş yaptı. Bunun tutarı üçyüzbin akçe etmektedir. Hepsini sana feda edeceğim ama bir dileğim var, dört gün daha meclis kurup vaaz et, dedi. Yahya da dört gün meclis kurup nasihat etti. İlk gün on, ikinci gün yirmi, üçüncü gün kırk, dördüncü gün yetmiş cenaze kaldırdılar, vaazın tesiriyle bu kadar kişi kendinden geçip can vermişti. Beşinci gün yedi deve yükü altınla birlikte Hire'den ayrıldı. Belhûm'e (veya Belh'e) ulaşınca, kendisiyle birlikte bulunup o malı götürmekte olan oğlu, şehre varınca bu malı alacaklılara ve yoksullara verip bizi eli boş bırakır, düşüncesiyle, seher vakti münacaat edip başını secdeye koyan babasının kafasına, birden kocaman bir kaya bıraktı. Yahya:

— Malı alacaklılara veriniz, dedikten sonra son nefesini verdi. Tarikat ehli naşını omuzları üzerinde Nişabur'a getirip «Ma'mer» mezarlığında toprağa verdiler. Vesselâm.

ŞÂH ŞUCÂ' KİRMÂNÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Basiret gözü keskin, sûret ve sirette şâhin, marifet Sıddîkı, sıfatsız ihlâslı, ruhânî çerağın nuru, Şâh Şucâ' Kirmânî (r.a.), asrının ulusu, zamanının muhteşemi olup tarikat ayyârlarından ve hakikat yolunu tutanlardan bulunuyordu. Firâseti öyle keskindi ki, asla firâsetinde hata vâki olmazdı. Şehzadelerden olup eserleri vardı. Telif ettiği kitaplardan birinin ismi: «Mir'âtu'l-Hükemâ»'dır.

Ebû Türâb ve Yahya b. Muaz gibi bir çok şeyhle görüşmüş, (âba değil, kabâ ve) kaftan giymişti. Nişabur'a gelince; azametli bir şeyh olan Ebû Hafs onu görünce (Firâsetiyle tanıyıp) ayağa kalktı, kendisini karşıladı ve:

— Abâda aradığımı kabâda, buldum, dedi. (1)

Naklederler ki, kırk sene uyumamıştı, uyumamak için gözlerine tuz kordu, iki gözü iki kan çanağı olmuştu. Kırk seneden sonra bir gece uyudu ve rüyasında Ulu ve Yüce Allah'ı görüp:

— Ya Rab! Seni uyanık halde ararken rüyada buldum, dedi. Allah:

— Ey Şâh! Sen beni o uyanıklık sayesinde buldun. Eğer o uyanık hallerin ve uykusuzluk olmasaydı, bu rüyayı görmezdin, buyurdu. Bundan sonra her gittiği yere bir yastık götürüp başının altına koyarak uyuduğunu ve: «Ola ki, bir daha öyle bir rüya görürüm», deyip durduğunu görürlerdi. Gördüğü rüyaya âşık olmuştu: «Bu uykudan bir zerreyi, bir âlem dolusu uyanıklığa değişmem», diyordu. Nevm halini yakaza halinden üstün tutuyordu.

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, X, 227; Sıfatu's-Safve IV, 67; Sülemî, s. 192; Şa'rânî, I, 105; Risale, s. 148; Nafahat, s. 137; Hücvirî, s. 240; Münâvî, II, 360.

Naklederler ki, Şâh dünyaya gelince, Yeşil bir hatla sinesinin üzerine: «Allah», diye yazılmıştı. Kendisine gençlik galib gelince, temaşâ ile meşgul oldu. Rebâb çalmayı belledi, hoş bir sesi vardı. Rebab çalıp ağlıyordu. Bir gece saz çalarak ve şarkı söyleyerek dışarı çıktı. Bir mahalleye indi. Bir gelin, kocasının yanından kalkmış onu seyretmeye gitmişti. Adam uyanmış, karıyı görememiş ve bu hali müşahede edince: «Ey Zâlim! Tevbekâr olmanın zamanı daha gelmedi mi?» demişti. Bu sözün tesirinde kalan Şâh Şucâ':

— Geldi, geldi... demiş. Elbisesini yırtmış sazını kırmış, gusûl yapmış, dönüp evine gelmiş ve oturmuştu. Sinesi üzerindeki o «Allah» ismi müsemmâya dönüşüp sinesinin içine yerleşmişti. Kırk gün evinden çıkmadı ve hiçbir şey yemedi. Sonra çıkıp gitti. Bunun için babası:

— Bize kırk yılda verdiklerini ona kırk günde verdiler, demişti.

Naklederler ki, Şâh'ın bir kızı vardı. Kirmân Şahı dünür olmuştu, üç gün mühlet istedi. Bu üç günde gidip mescidleri ve zâviyeleri dolaştı. Nihayet (fevkalâde güzel bir biçimde) namaz kılan bir derviş gördü. Namazını tamamlayana kadar sabretti ve:

— Ailen var mı? dedi. Derviş:
— Hayır, dedi. Şâh:
— Kur'an ehli bir aile ister misin? dedi. Derviş:
— Üç akçeden fazla parası olmayan biriyim, bana böyle bir aileyi kim verir, dedi. Şâh:

— Sahip bulunduğun bu üç akçeye ben sana kızımı veririm, bir akçeyle ekmek, biriyle helva, biriyle de güzel koku alır ve nikahı akdedersin, dedi. Derviş bu şekilde hareket etti. Şâh da o gece kızı onun evine gönderdi. Dervişin evine gelen kız ,su testisinin üzerine konulmuş kuru bir ekmek görünce:

— Bu nedir? diye sordu. Derviş:
— Dünden kaldı, bu gece (iftar etmek) için bıraktım, dedi. Bunun üzerine kız oradan ayrılıp gitmeye teşebbüs edince, Derviş:

— Zaten Şâh'ın kızının yanımda kalamayacağını biliyordum, dedi. Kız:

— Ey Genç! Hiç de zannettiğin gibi değil, seni yoksul bulduğum için gidiyor değilim, daha doğrusu iman ve yakînındaki zaafından dolayı gidiyorum, zira dünkü bir ekmeği saklamışsın, rızk verene itimadın yok. Lâkin ben asıl babama şaşıyorum, yirmi yıl beni evinde muhafaza etti de, sonra:

— Seni iffetli ve muttakî birine vereceğim, deyip beni tuttu Ulu ve Yüce Alah'a güvenmeyen birine verdi, dedi. Derviş:

— Bu günahın bir yolu var, bağışla beni, dedi. Kız:

— Bunun yolu şudur: Bu evde ya ben bulunurum ya da kuru ekmek! İkimizden birini tercih et, dedi.

Naklederler ki, Ebu Hafs Şâh'a gönderdiği bir mektupta:

«Nefsime, amelime ve kusuruma bakıp ümitsizliğe düştüm, vesselâm», diye yazmış, Şâh da gönderdiği cevabî mektupta şunları yazmıştı:

«Mektubunu kendi gönlüme ayna yaptım, şayet hâlisâne bir şekilde nefsimden ümit kesecek olursam, sâf bir şekilde Allah'a ümit bağlamış olurum. Eğer Allah hakkındaki ümidim sâf olursa, Ulu ve Yüce Allah'tan sâf bir şekilde korkmuş olurum. İşte o vakit kendi nefsimden tamamiyle ümit keserim, nefsimden ümit kesersem, o zaman İzzet ve Celâl sahibi Allah'ı zikredebilirim. Ben Allah'ı zikredersem Allah da beni zikreder. Allah beni zikredince, yaratılanlardan kurtulur, aralıksız olarak (Allah tarafından) sevilenlerle olurum.»

Naklederler ki, Şâh'la, Yahya b. Muâz arasında bir dostluk vardı. Ama bir şehirde bulundukları halde Şâh, Yahya'nın meclisinde bulunmazdı. «Niçin gelmiyorsun?» diyenlere Şâh:

— Doğrusu budur da ondan, derdi. İsrar edilince, meclise gelip, Yahya'nın farkına varamayacağı bir şekilde bir köşeye çekilip oturdu. Yahya konuşmaya başlayınca, dili tutuldu ve:

— Burada vaaz etmeye benden daha lâyık biri var, dedi. O vakit Yahya, cemaata dönüp:

— Meclise gelmem doğru olmaz, demedim mi, dedi.

«Faziletlerini görmedikleri sürede fazilet sahipleri herkesten üstündür. Faziletlerini görünce, artık başkalarından üstün olmazlar. Velâyet sahipleri veliliği görmedikleri müddetçe velidirler, veliliği görünce artık veli değillerdir.»

«Fakr, kulun nezdindeki Hakk'ın sırrıdır, kul fakrı gizli tutarsa emin olur, açıklarsa fakr ismi ondan kalkıp gider.»

«Fakr alâmeti üçtür: İlki şu: Nazarında dünyanın hiçbir değeri bulunmamalı, öyle ki önündeki altın ve gümüşle toprağı bir görmelisin, eline geçen altın ve toprağı, eline bulaşan toprağı silkeler gibi silkelemelisin. İkincisi şu: Gönlünden halkı görme arzusu zâil olmalı. Öyle ki, onların övmesiyle yermesi, nezdinde bir olmalı. Ne övmeden artmalısın, ne de yermeden eksilmelisin, onlara karşı tutu-

mun hep aynı seviyede olmalı, üçüncüsü de şu: Arzuları tatmin düşüncesi gönlünden gitmeli. Arzularını tatmin etmeye düşkün olanlar, doya doya yeyip içmek suretiyle arzularını tamin etmekten nasıl zevk alıyorlarsa, sen de açlıktan, susuzluktan ve nefsânî arzuları terketmekten öyle zevk almalısın. İmdi, böyle olduğun vakit, müridlerin yoluna dört elle sarılmış olursun. Şayet böyle değilsen, bu yolla işin ne?»

«Korku daimî hüzündür, hâifin alameti daimi havftır.»

«Vacib olan havf, Allah Tealâ'nın hukukuna riayette kusurluyum, diye bilmendir.»

«Güzel huylu olmanın alâmeti, insanlara eziyet etmemek, onlardan gelen eziyetlere katlanmaktır.»

«Takvanın alâmeti vera', vera'ın alâmeti helâllığı şüpheli olan şeylerden geri durmaktır.»

«Âşıklar, aşkla idam edilmişlerdir. Zira vuslata erdiklerinde hayalî olarak hudalık davasında bulunmuşlardır.»

«Recânın alâmeti, zâhirin (ve taatın) güzel olmasıdır.»

«Sabrın alâmeti üçtür: Şikayeti terk, samimî bir rıza, kaderin tecellisini gönül hoşluğuyla kabullenme.»

«Her kim gözünü haramdan sakındırır, nefsini arzulardan alıkor, sürekli mürâkabeyle içini mamur eder, sünnete tâbi olmak suretiyle dışını süsler ve helâl yemeyi alışkanlık edinirse, firâseti hiç şaşmaz.»

Bir gün yaranına:

— Yalan söylemekten, hıyanette bulunmaktan ve gıybet yapmaktan uzak durunuz da başka ne isterseniz yapın, demişti.

«Tevbe etmiş olmak için dünyayı, murâda ermek için de nefsin hevâ ve hevefisini terk et.»

«Gece nasılsın?» diye, soranlara cevaben dedi ki:

— Şiş üzerine konulup ateşte kızartılan bir tavuğa, «Nasılsın?» diye sormaya ne hacet!

Naklederler ki, Hace Ali Sîrgânî (Kirmanî veya Sircânî) Şâh'ın mezarının başında yemek verirdi. Bir gün yemeği getirip koydu ve:

— Ya Allah! Misafir gönder, dedi. Birden bir köpek çıkageldi. Hâce Ali, köpeği kovmak için: «Oşd», diye bağırınca Şâh'ın kabrinin başından:

— Misafir istiyorsun ama gönderdiğimizde kovuyorsun, diye hâtiften bir ses geldi. Derhal kalkıp dışarıya koşan Hâce Ali bütün mahalleleri dolaştıysa da köpeği bulamadı. Kıra çıktı, köpeği orada bir köşeye çekilmiş ve uyumuş bir vaziyette gördü. Elinde avucunda bulunan şeyleri itin önüne koydu. Ama it buna hiç iltifat etmediğinden Hâce Ali gayet mahcûb oldu. İstiğfar makamına durup mendiliyle yüzünü örttü ve:

— Tevbe ettim, dedi. Köpek dedi ki:

— Ey Hâce Ali! Güzel bir şey yaptığını mı zannediyorsun? Misafir istiyorsun, gelince de sürüyorsun! Sana göz lâzım! Eğer arada Şâh olmasaydı, başına geleni görürdün! Vesselâm.

* * *

[«Mümkün olan en nezih şekilde amel yapınız, ama yaptığınız amelleri gayet çirkin görünüz.» (Sülemi, 193)]

YUSUF B. HÜSEYN BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Yüksek huzurda daimî olarak elpençe divân duran, **«Kınayıcının kınamasından korkmazlar»** (Mâide/54) velâyetinin hücceti olan, gizlilikteki güneş, karanlıktaki âb-ı hayat, iki cihanın şahini, vaktin kutbu Yusuf b. Hüseyn (r.a.), şeyhler cümlesinden olup önde gelen evliyâdandı. Zâhir ve bâtın ilimlerinin envâına vâkıftı. Marifetlerin ve esrârın izahında güzel bir ifadesi vardı. Ulu şeyhlerin sohbetine yetişmiş, Ebû Turâb'ın sohbetinde bulunmuştu. Ebu Said Harrâz'ın arkadaşlarındandı. Zunnûn Mısrî'nın müridiydi. Uzun bir ömür sürmüş, aralıksız olarak tamamıyle ciddi işlerle meşgul olmuştu. Melâmet yoluna ayağını sapasağlam basmış, yüce bir himmet sahibiydi. (1)

Başlangıçtaki ahvalı şöyle idi:

Bir gün bir Arab kabilesinin bulunduğu bir yere vardı. Arab Beyinin gayet güzel bir kızı vardı. Bu kız kendini Yusuf'un üzerine atmak için fırsat kolladı ve attı. Yusuf titredi, silkelendi ve oradan kaçıp kurtuldu, kabileden uzakta bulunan başka bir kabileye vardı. O gece uyumadı. Bütün gece, başını dizine koymuş bir halde geçirdi. Bir ara uykuya daldı ve bir rüya gördü. Bir mislini daha görmediği bir yer gördü. Burada yeşil elbiseli kişiler toplanmışlardı. Biri gidip, Padişah gibi tahta oturdu. Yusuf, bunların kim olduklarını öğrenmek istedi. Kendini onlara yakın bir yere attı. Topluluk, kendisine yol verip saygı gösterdi. Yusuf:

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, X, 238; Sülemî, s. 185; Sıfatu's-Safve, IV, 102; Şâ'rânî, I, 105; Tarihu, Bağdad, XIV, 314; el-Bidaye, ve'n-Nihaye, XI, 126; Şezerâtu'z-Zeheb, II, 425; Risale s. 148; Nafahat, s. 238; Hücvirî, s. 238; Münâvî, I, 57; GAS, I, 650.

— Siz kimsiniz? diye sordu.

— Melekleriz, şu taht üzerinde gördüğün zat da Yusuf Peygamberdir. (a.s.) Yusuf b. Hüseyn'in ziyaretine geldi, dediler. Yusuf: «Ben kim oulyorum ki, Allah'ın Peygamberi hâl ve hatırımı sormak için yanıma geliyor», dedim. Beni bir ağlama tuttu. Bu haldeyken Yusuf (a.s.) tahttan inip geldi beni kucakladı, götürüp tahta oturttu.

— Ey Allahı'n Nebisi! Ben kim oluyorum ki, bu kadar lutufkâr davranıyorsun bana, dedim.

— O güzel kızın kendini senin kucağına atıp, senin de kendini Hak Tealâ'ya havale edip ona sığındığın an, Allah Tealâ seni bana ve meleklerine arz ve takdim edip:

— Dikkat et, Ey Yusuf Nebi! Sen kasd eden Yusuf'sun, **(Ama biz seni ondan defleyledik)** (Yûsuf suresi/24) O ise kasd etmeyen Yusuf'tur. Sen Zeliha'ya kastetmiştin, (Rabbının bürhanını görmemiş ve bu seni alıkoymamış olsaydı Zeliha'ya kasdetmiş gitmiştin.) O ise Arab Şahının kızına kasdetmedi. Bilakis ondan kaçtı, buyurdu ve beni bu meleklerle birlikte senin ziyaretine gönderdi. Müjdeler olsun ki, sen Hakk'ın güzide bir kulusun, dedi ve ekledi:

— Her çağın nişânesi (ve kutbu) var, bu çağın nişânesi Zunnûn'dur, ism-i A'zam'ı o bilmektedir. Onun yanına git.

Yusuf, uyanınca, bütün varlığı derde giriftâr olmuştu, kendisine şevk galebe çaldı, Mısır'ın yolunu tuttu, Hak Tealâ'nın İsm-i A'zam'ı arzusuyla yanıp tutuşuyordu. Zunnûn'un meclisine varınca, selâm verip oturdu. Zunnûn: «Aleyküm selâm», diye karşılık verdi. Burada meclisin bir köşesinde bir sene kaldığı halde Zunnûn'dan bir şey sormaya cesaret edemedi. Bir sene sonra Zunnûn:

— Bu genç neredendir? diye sordu. Yusuf:

— Rey'den diye cevap verdi. Aradan bir sene daha geçtiği halde ikisi arasında bundan başka bir konuşma geçmedi. Yusuf da bahis konusu köşede ikamet ediyordu. Bir sene geçtikten sonra Zunnûn:

— Bu genç ne iş için gelmiş? dedi. Yusuf:

— Sizi ziyarete, dedi. Sonra Zunnûn:

— Hiç hacetin var mı? diye sordu. Yusuf:

— Bana İsm-i A'zam'ı öğretmen için gelmiş bulunuyorum, dedi. Sonra bir sene geçtiği halde aralarında bundan başka hiçbir konuşma cereyân etmedi. Bundan sonra Zunnûn, üzeri örtülü bir ağaç çanağı ona vererek:

— Bunu alıp Nil nehrinin öte tarafına geç, falan yerde bir şeyh var, bu çanağı ona ver ve her ne söylerse hatırında tut, dedi. Bir

miktar yol yürüdükten sonra, nehri geçeceği sırada, «Acaba bu kâsenin içinde kımıldayan şey nedir?» diye içine bir vesvese geldiğinden kâsenin başını açtı, kâseden bir sıçan fırlayıp kaçtı. Yusuf hayretler içinde kalmıştı. Şimdi ben nereye gitmeliyim? O şeyhin yanına mı, yoksa Zunnûn'a mı? diye düşünmeye başladı. Nihayet boş kâseyle o Şeyhin yanına vardı. Şeyh onu görünce, tebessüm ederek:

— Sen Zunnûn'dan İsm-i A'zam'ı öğretmesini mi ricâ etmiştin? dedi. Yusuf:

— Evet, öyle, dedi. Şeyh:

— Zunnûn senin sabırsızlığını görünce, sana bir fare teslim etti. Fesübhanellah! Sen bir sıçanı muhafaza etmeye muktedir değilsin! İsm-i A'zam'ı, nasıl muhafaza edeceksin? deyince, Yusuf gayet mahcub oldu. Dönüp Zunnûn'un zâviyesine geldi. Zunnûn:

— Dün gece, İsm-i A'zam'ı sana öğretmek için yedi kere Hak Tealâ'dan izin istedim, ama destûr vermedi, yani henüz vakti değil. Sonra Hak Tealâ: «Bir fare verip onu dene», buyurdu. Deneyince de durum bu oldu. Şimdi sen kendi şehrine dön, vakti gelene kadar bekle, dedi. Yusuf:

— Bana öğüt ver, dedi. Zunnûn:

— Biri küçük, diğeri büyük, öbürü de ikisi ortası olmak üzere sana üç öğüdüm var: Büyüğü şu: Her ne okudun ve tahsil ettinse unut, her ne yazdınsa sil ki perde kalksın, dedi. Yusuf:

— Bunu yapamam, dedi. Zunnûn:

— Ortancası şu: Beni unut ve adımı da kimseye söyleme. Çünkü «Pirim şöyle demiştir, Şeyhim böyle buyurmuştur», demek tamamiyle kendini methetmekten ibarettir, dedi. Yusuf:

— Bunu da yapamam, dedi. Zunnûn:

— Küçüğü de şu: Halka vaiz edip onları Hakk'a davet et, dedi. Yusuf:

— İnşallah bunu yaparım, dedi. Zunnûn:

— Ama kendini arada görmemek şartıyle vaaz edeceksin, dedi. Yusuf:

— Öyle yapayım, deyip Rey'e döndü. Şehrin asilzâdelerinden olduğundan, bütün şehir halkı kendisini karşıladı.

Rey'de meclis kurup hakikatlar hakkındaki sözleri izaha başlayan Yusuf'a, zâhir ehli düşman kesilip, ona karşı ayaklandı. Çünkü o vakit ilmin ancak sureti kalmıştı. Diğer taraftan Yusuf melamîmeşrepti. İş o raddeye vardı ki, kimse onun vaaz meclisine gelmiyordu. Bir gün vaaz etmek üzere meclise gelince, hiç kimseyi göremedi. Geri dönmek istediği sırada, bir koca karının:

— Vaaz ederken arada halkı görmeyeceğim, sadece Allah için konuşacağım, diye Zunnûn'a söz vermemişmiydin, diye bağırdığını işitince, hayrete düştü. Bundan sonra mecliste dinleyici olsa da olmasa da konuşuyor ve vaaz ediyordu. Elli seneyi bu minvâl üzere geçirdi.

İbrahim Havvas, Yusuf'un müridi idi. Hali kuvvetlenmişti. O'nun sohbeti bereketiyle çölü azıksız ve bineksiz katetme merhalesine ulaşmıştı. İbrahim diyor ki: Bir gece:

— Git ve Yusuf b. Hüseyn'e, «Sen (ilahî huzurdan) nefy ve tardolunan, kişilerdensin, de», diye bir nidâ işittim. Lâkin sırtıma bir dağı yüklenmek bunu ona söylemekten daha kolaydı. Ertesi gece yine aynı sesi işittim. Aynı sesi üst üste üç defa işittim. Üçüncü seferinde bu ses:

— Ona tardelilenlerden olduğunu söyle, eğer söylemezsen, öyle bir darbe yersin ki, yerinden kalkamazsın, diyordu, kalktım ve fevkalâde bir üzüntü içinde olduğum halde zâviyeye vardım, onu, mihrabta oturmuş bir vaziyette gördüm. Beni görünce:

— Hiç bir beyt hatırlıyor musun? diye sordu.

— Evet, dedim. Bildiğim arabça bir beyti (nağme ve makamla) terennüm edince, vakti hoş oldu, cezbeye tutuldu, ayağa kalktı, uzun müddet dikildi, gözlerinden su gibi kanlı yaş akıyordu. Bir süre sonra yüzünü bana döndürüp:

— Sabahtan beri şu ana kadar yanımda Kur'an okuyorlar, gözümden bir damla yaş akmadı. Okumuş olduğun iki mısra sayesinde bende böyle hal zuhur etti, tufan koptu, gözlerimden sel gibi yaş boşandı. Bana «O, zındıktır», diyen halk doğru söylüyor. Yüce Huzur'dan «O, tardolunmuştur», diye gelen hitap da doğrudur. Kur'an okununca hiç tınmayıp yerinde kalan, iki mısra dinleyince bu hale gelen bir kimse elbette ki, (Huzur-ı Hak'tan) tardolunmuştur, dedi. İbrahim diyor ki: O'nun hali hususunda şaşmış kalmıştım, itikadım sarsıldı, bir korkuya kapıldım. Kalkıp çölün yolunu tuttum. Tesadüfen Hızır'la karşılaştım. Buyurdu ki: «Yusuf b. Hüseyn, Hakk'ın darbesini yemiştir ama yine de onun yeri A'lây-i İlliyyîn'dir. Hak yolda o kadar çok taban tepip ileri mertebelere varmak lâzımdır ki, alnına reddedilmişlik elini koyup, seni istenmeyen kişi ilân etmeleri halinde bile hâlâ yerin A'lây-i İliyyîn olsun. Zira bu yolda padişahlıktan sâkıt olan, vezirlikten düşmez.»

Naklederler ki, Abdûlvâhid b. Zeyd (?) şettâr(rind) ve çok serkeş bir kişi idi. Anne ve babası aralıksız olarak bu yaramaz çocuklarının peşinde koşar dururlardı. Zira onu seviyorlardı. Bir gün Yusuf b. Hüseyn'in meclisine uğradı. Şeyhin:

— Lûtfunun eseridir ki, Hak Tealâ (günahkâr kulları ve âsî) insanları, sanki onlara muhtaçmış gibi kendine davet etmiştir, sözlerini söylemekte olduğunu işitince bir nara atıp yere yığılıverdi, kalkıp kabristana gitti ve üç gün orada kaldı. İlk gece Yusuf b. Hüseyn rüyasında:

— Tevbekâr gence yetiş! diye bir hitap işitti. Yusuf sağda solda dolaştı, nihayet söz konusu mezarlıkta ona ulaştı. Başını kucağına alınca, genç, gözünü açıp dedi ki:

— Buraya gönderileli üç gün oldu, şimdi mi geliyorsun?

Naklederler ki, Nişabur'da bir tüccarın bin altına satın aldığı gayet güzel bir Türk cariyesi vardı. Başka bir şehirde bir alacaklısı vardı. Acele oraya gidip ondan malını almak istiyordu. Nişabur'da, bu cariyeyi emanet edebileceği güvendiği bir kimsesi olmadığından Ebu Osman Hirî'nin yanına varıp halini arzetti. Ebu Osman:

— Bu cariyenin yanımda kalmasını kabul edemem, dedi. Tüccar pek çok şefaat dileyip yalvardı ve:

— Hareminde cariyenin kalması için müsaade et, ben mümkün olduğu kadar tez gelirim, diye ricada bulundu. Hülâsa Ebu Osman, tüccarın teklifini kabul etti ve tüccar da oradan ayrıldı. Câriye, Ebu Osman'ın gözüne ilişti, onu görünce aşık oldu, takatı kalmadı, ne yapacağını şaşırdı, kalkıp şeyhi Ebu Hafs Haddad'a gitti. Ebu Hafs ona:

— Senin Rey'e, Yusuf b. Hüseyn'in yanına gitmen lâzım geliyor, deyince, hemen Irak'a gitmeye karar verdi. Rey'e varınca, ilk işi Yusuf b. Hüseyn'in makamını sormak oldu. Kendisine:

— O, ibâhîyeci zındıkı ne yapacaksın? Sen sâlih bir kişiye benziyorsun, onun sohbetine varman sana ziyan verir, deyip bu manaya gelen o kadar çok sözler söylediler ki: Ebu Osman, Yusuf'un memleketine kadar geldiğine pişman olup geri döndü. Nişabur'a avdet edince, Ebu Hafs:

— Yusuf b. Hüseyn'i gördün mü? diye sorunca:

— Hayır, dedi.

— Niçin? diye sorduğunda, durumu anlatıp:

— Onun şöyle şöyle bir kişi olduğunu duyduğumdan yanına varmaktan vazgeçip geri döndüm, dedi. Ebu Hafs:

— Hemen geri dön ve onu gör, dedi. Ebu Osman geri dönüp tekrar Rey şehrine geldi ve Yusuf'un hanesini sordu. Birinci sefer kendisine söylenenlerin yüz misli fazla Yusuf'un aleyhinde bir şeyler söylediler. Ama o:

— Benim için onun yanına gitmem önemlidir, kendisiyle mühim bir işim var, deyince, evini tarif ettiler. Evin kapısına varınca, gördü

ki, ihtiyar bir zat oturmuş, önünde güzel ve parlak bir oğlan, bir sürahi, bir de kadeh! Ama ihtiyarın yüzünden nur akıyor! Yanına vardı ve selâm verip oturdu. Şeyh Yusuf konuşmaya ve vaaz etmeye başladı, o kadar güzel ve tesirli konuştu ki, Ebu Osman hayretler içinde kaldı. Sonra:

— Efendim Allah aşkına söyle, bu gözel sözler ve şu nûrani manzara ne? Şu şarab ve oğlan ne? Bu ne hal böyle, diye sordu. Yusuf:

— Henüz tüyü bitmemiş şu oğlan benim çocuğum, kendisine Kur'an okutuyorum, şu kırmızı sürahi de düşmüş, kaldırıp temizledim ve dileyen gelip su içsin diye de su ile doldurdum, zira testim yoktu, dedi. Ebu Osman:

— Allah aşkına söyle, niçin böyle hareket ediyor ve halkın hakkında malûm sözleri söylemelerine yol açıyorsun, diye sordu. Yusuf:

— Hiç kimse bana itimad edip Türk cariyeyi evime bırakmasın, diye böyle hareket ediyorum, dedi. Bu sözleri işiten Ebu Osman şeyhin ayaklarına kapandı ve anladı ki, sâlih kişi olmakla ziyadesiyle meşhur olan herkesin halinde melâmetten bir damar vardır.

Naklederler ki, Yusuf b. Hüseyn'in gözünde, kendini açıkça belli eden bir kırmızılık ve gayet fazla bitkinlik vardı, bunun sebebi de uykusuzluktu. İbrahim Havvas'a:

— O'nun ibadeti nasıldır? diye sorulunca:

— Yatsı namazını bitirince, rükû ve secde etmeden tâ sabaha kadar ayak üstü durmaktır, diye cevap verdi. Sonra Yusuf'a:

— Sabahlara kadar dikilmek ne biçim ibadettir, diye sorulmuş, o da demiş ki:

— Farz namazı kolaylıkla eda ediyorum. Ama gece namazına teşebbüs edince, o şekilde dikilip kalıyorum. O'nun azametinden, tekbir getirme imkanını bulamıyorum, Allahü ekber, demeye teşebbüs edince, birden bana bir şey gelip sabah vaktine kadar beni o biçimde tutmaktadır. Sabah olunca, farz namazını kılmaktayım!

Naklederler ki, bir zamanlar Cüneyd'e:

— Allah Tealâ sana nefsinin tadını tattırmasın, eğer sana bu tadı tattırırsa, bundan sonra gözün hiç bir şey görmez, diye yazmıştı.

«Her ümmet içinde seçkin kullar vardır. Ulu ve Yüce Allah, o ümmetteki vedîası olan bu zevatı halktan gizlemiştir, şayet onlar bu ümmet içinde de varlarsa, sûfilerdir.»

«Sûfilerin âfeti, oğlanlarla oturup kalkmak, zıddı olanlarla sıkı fıkı olmak ve kadınlarla arkadaşlık (yapıp onlara hediyeler takdim etmek) tir.»

[«Neyi yaptığımı görürseniz, onu siz de yapınız. Ama oğlanlarla sohbet müstesna, çünkü bunlar baş beladır.» (Sülemi, 189)]

[«Oğlanlarla sohbet etmemek üzere Rabb'ımla yüzden fazla andlaşma yaptım. Ama al yanak, servi boy ve ceylân göz bahis konusu olunca, Hak Tealâ ahdi genişletip bunlar karşısında günahtan beni sorumlu tutmadı.» (Sülemi, 191)]

«Sûfîler tâifesi, Ulu ve Yüce Allah'ın, kendilerini görmekte olduğunu bildiklerinden, Hakk'ın nazarından utanıp, (ondan ve) emrinden başkasına ehemmiyet vermekten hayâ edip çekinirler.»

«Hakiki manada Aziz ve Celil Allah'ı zikreden, onun zikri esnasında, diğer şeylerin zikrini unutur. Hakk'ı hatırında tuttuğu için eşyayı hatırlamayıp unutan bir kimsenin lehine bütün eşya muhafaza edilir. Çünkü onun için Allah Tealâ her şeye bedel olmuştur.»

«Halkın işareti, «Buluşları» kadar; buluşları, «Bilişleri» kadar; bilişleri, «sevişleri» kadardır. Allah Tealâ nezdinde, kulun Allah'ı sevmesinden daha sevimli bir hal yoktur.»

Mahabbetten sorduklarında:

— Allah'ı seven bir kimsenin zilleti ve mesketeni gayet çok, halka karşı beslediği şefkat ve samimiyet duyguları pek fazla olur, demişti.

«Samimi ve dürüst kimsenin iki alâmeti var: Yalnızlığı sever, amelini gizli tutar».

«Havâssın tevhidi vecd hali içinde kalben ve sırren O'nun huzurunda duruyormuş gibi bir hal içinde olmaktır. Bu halde iken Allah'ın idaresiyle ilgili tasarrufları ve kudretinin ahkâmı, tevhid denizinde kul üzerinde cereyan ederek onu kendisinden fânı kılar, (hissini izale eder) ve bundan onun haberi olmaz. Şu anda, onun hükmü üzerinde önceden cereyan ettiği zaman nasıl idiyle öyle olur. Yani olmadan evvel ne ise öyle olur, açıkçası «Hiç». olur.»

«Tecrid (ve Tevhid) ummanına düşenin, zamanla ancak susuzluğu artar ve asla kanmaz. Zira O, hakikata susamış olduğundan Hak'tan gayrı bir şeyle sâkinleşmez.»

«Dünyada ihlâstan daha aziz bir şey yoktur; kalbimden riyâyı atmak için ne kadar cehd edersem edeyim, yine de başka bir renkle kalbimde câri olmaktadır.»

«Bütün insanların günahı ile Allah'ın huzuruna çıkmayı, bir zerre sun'ilikle onun huzuruna çıkmağa tercih ederim.»

«Zühdün alâmeti, yanında var olan yok olana kadar, yok olanı aramamandır.»

«Ubûdiyetin nihâî noktası, her hususta ve her şeyde onun kulu olmandır.»

«Onu fikirle tanıyan, gönüllü ibadet eder.»

«En zelîl kişiler, (sevgilisini seven âşıklarla) tamahkâr kimselerdir. Nitekim insanların en şereflileri de dürüst fakirler, (ve kanaatkârlar) dır.»

«Vefatı yaklaştığında şöyle dua etti : Ya Rab! Biliyorsun ki, halkla sözle, nefse fiilen nasihat ettim. Halkına yapmış olduğum nasihata bedel olmak üzere nefsimin hıyanetini bağışla!»

Vefatından sonra rüyada görüp «Allah (azze ve celle) sana nasıl muamele etti?» diyenlere :

— Affetti, diye karşılık verdi.

— Hangi sebeple, diye sorduklarında da :

— Hiçbir zaman şakayı ciddî olanla karıştırmadığımdan, dedi. Vesselâm.

EBU HAFS HADDÂD BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Erlerin örneği kemâlin merkezi, samimî âbid, âşık zâhid, evtâd'ın sultanı, âlemin kutbu Ebu Hafs Haddâd (r.a.), mutlak olarak şeyhlerin padişahı ve hakkıyle Hakk'ın halifesi olup bu tâifenin muhteşemlerindendi. O'nun kadar ulu başka bir kimse yoktu. Riyâzet, kerâmet, mürevvet ve fütüvvet itibariyle asrında emsalsizdi. Keşf ve beyanda yegâne olup, Ulu ve Yüce Allah vasıtasız olarak kendisine talim ve telkinde bulunmuştu. Ebu Osman Hirî'nin piriydi. Şâh Şucâ', onu (ve öbür şeyhleri) ziyaret edip sohbetlerinde bulunmak üzere Kirmân'dan gelmişti. O sırada Ebu Hafs da, şeyhleri ziyaret maksadıyla Bağdad'daydı. Ahmed b. Hadreveyh'le çok sohbet etmişti. (1)

Başlangıç hali şöyle idi: Bir câriyeye öyle aşık olmuştu ki, kararı kalmamıştı. Kendisine:

— Nişabur'da, büyücü bir yahudi vardır. Başındaki sevdaya o çare bulur, dediler. Bunun üzerine Ebu Hafs kalkıp ona gitti ve halini anlattı. Sihirbaz yahudi:

— Kırk gün süreyle namaz kılmaman, hiçbir taatta bulunmaman ve iyi iş yapmaman ve Allah adını ağzına almaman lâzımdır ki, sana bir çare bulup sihirle muradına erdireyim, dedi. Ebu Hafs kırk gün böyle hareket etti. Bundan sonra yahudi tılsım yaptı ama muradına nâil olamadı. Yahudi:

— Mutlaka senden (iyi) bir şey vücuda gelmiştir, aksi halde muradının husûle geldiğinde asla şüphem yoktur, dedi. Ebu Hafs:

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, 229; Sıfatü's-Safve, IV, 118; Sülemî, s. 115; Şezerâtü'z-Zeheb, II, 150; Şa'rânî, I, 96; Risâle, s. 134; Nefehat, s. III, Hücvirî, s. 224; Münâvî, I, 257.

— Yolda yürürken gördüğüm bir taşı, kimsenin ayağına takılıp onu tökezletmesin diye ayağımla kenara ittim. Bunun dışında hiç bir şey yapmadım, dedi. Yahudi:

— Kırk gündür emrini terk ettiğin Allah, bu kadar yaramazlığına rağmen kereminin eseri olmak üzere bak seni terk etmemektedir, o Allah'a hiç darılma!, dedi. Bu sözden, Ebu Hafs'ın yüreğine bir ateş düştü ve bu ateş o kadar kuvvetlendi di, nihayet Ebu Hafs yahudinin elinde tevbe etti. O sıralarda demircilik yapıp dururdu. Başından geçen vakayı gizli tutardı. Her gün bir altın kazanır ve bunu da yoksullara verir, geceleyin kimsenin fark edemiyeceği bir biçimde yetimlerin ve dul kadınların kapısına bırakır, yatsı namazında dilenir ve orucunu bununla açardı. Öyle zaman olurdu ki, çeşmede yıkanan sebzelerin artıklarını toplar, temizler ve bundan kendine aş yapardı, bir müddet zamanını bu biçimde geçirmişti.

Bir gün bir amâ çarşıdan geçerken:

— «Bismillahirrahmanirrahim», **«Allah'tan beklemedikleri şey kendilerine göründü.»** (Zümer/47) mealindeki ayeti okuyordu. Kalbi buna takıldı, yüreğine bir vârid indi, kendinden geçti. Maşa yerine elini ocağa sokup, körükle kızdırılan kıpkırmızı demiri çıkarıp örse koydu. Çekiç sallayıp demir döven çıraklar Ebu Hafs'ın kızgın demiri elinde tutup çevirdiğini görünce:

— Usta! Bu ne hal? dediler. Ebu Hafs, çıraklara bağırdı ve:

— Dövün, dedi. Çıraklar:

— Usta! Demir temizlenmiş, neresini dövelim, dediler.

Bunun üzerine Ebu Hafs kendine geldi. Elindeki kızgın demiri gördü ve çırakların da:

— Temizlenmiş, neresini dövelim, dediğini işitince, bir nara atarak demiri elinden fırlattı, dükkanını yağmaya verdi ve:

— Bunca yıldır bu işten kurtulmak için kendimizi zorladık durduk, ama olmadı, bu mesleği bırakmayı başaramadık, derken şu hal bize hücum edip bizi bizden aldı. Gerçi biz bu işten el çektik ama, iş benden el çekmedikçe, bunun bir faydası olmadı, iş beni terketmeden benim işi bırakmam bir şeye yaramadı, dedi. Sonra riyazete yönelip kendini inzivâ ve mürâkebeye verdi, halka karışmaz oldu. Hatta naklederler ki, bulunduğu yere yakın bir mahalde hadis okunur ve dinlenirdi. Kendisine:

— Niçin gelip hadis dinlemiyorsun? diyenlere:

— Otuz yıl var ki, dinlediğim bir hadisin hakkını vermek ve gereğine göre hareket etmek istiyorum ama bunu başaramıyorum. Diğer hadisleri dinleyip de ne yapacağım, dedi.

— O hadis hangisidir? diye sorduklarında, **«Kişinin, işine yara-**

mayan şeyleri terketmesi, iyi bir müslüman oluşundandır.» mealindeki hadis, dedi.

Naklederler ki, ahbaplarını alıp kıra çıkmış, burada onlara vaaz ediyordu. Yanındakiler, konuşmasının tesirinde kalıp hislenmişlerdi. Bu esnada dağdan bir geyik inip başını Ebu Hafs'ın kucağına koymuştu. Ebu Hafs, geyiğin yüzüne bir sille indirip bağırdı : Hadi buradan! Geyik de oradan gitti. Şeyh kendine gelince, yârânları sordular :

— Bu ne haldir?

— Vaktimiz hoş olup dinî heyecan bizi istilâ edince :

— Keşke bir koyun olsa da kızartsak ve bu suretle ahbaplar bu gece dağılmasalar, diye hatırımdan bir fikir geçmişti. Hatırımdan bu husus geçince geyik çıkageldi!

— Ya Şeyh! Allah karşısında böyle bir hali bulunan bir kimsenin geyiğe sille atıp bağırmasında ne manâ var?

— Bilmiyor musunuz ki, kucaklamaktan maksad kapı dışarı etmektir. Eğer Hak Tealâ, Firavn'ın iyiliğini istemiş olsaydı, arzusu üzerine Nil nehrini (hiç ters) akıtır mıydı?

Naklederler ki, Ebu Hafs ne zaman öfkelenecek olsa, öfkesi sükûnet bulana kadar güzel ahlâktan bahseder, sonra sözü değiştirip esas konuya geçerdi.

Naklederler ki, bir gün giderken, şaşırıp kalan ve ağlayıp sızlayan birini gördü ve :

— Sana ne oldu? diye sordu. Adam :

— Bir eşeğim vardı, kayboldu, başka hiç bir şeyim de yok, dedi. Şeyh durdu ve :

— İzzetine and olsun ki, eşeği ona iade etmedikçe bir adım atmam, deyince, derhal eşek göze göründü.

Ebu Osman Hicrî anlatıyor : Bir gün Ebu Hafs'ın yanına gittim. Önüne konulmuş bir kaç muz görünce, birini kaldırıp ağzıma attım ama boğazıma durdu. Ebu Hafs :

— Ey hâin! Ne hakla muzumu yiyorsun, dedi.

— Ben senin gönlünü bilirim, sana güvenim var, sahip olduğun her şeyi başkalarına isâr ve ikram etmekte olduğunu da bilirim, dedim. Dedi ki :

— Cahil adam! Ben kendi kalbime itimad etmiyorum, sen ona nasıl itimad edebilirsin? Hakk'ın kudsiyetine and olsun ki, bir ömürdür onun heva ve hevesine göre yaşıyorum, benden meydana gelecek olan şeyin ne olacağını bilmiyorum. Bir kimse, kendi içini bilmezse, başkası onun içini nasıl bilebilir?

Yine Ebu Osman Hirî anlatıyor : Ebu Hafs'la birlikte Ebu Bekr Hanefiye'nin evinde bulunuyordum. Arkadaşlardan bir cemaat ora-

da toplanmıştı. Bir dervişi yâd ettiler. Ben: «Keşke burada o da bulunsaydı!», dedim. Şeyh:

— Şayet burada kağıt olsaydı, gelmesi için ona pusula yazardım, dedi.

— İşte burada kağıt var, dedim.

— Ama hane sahibi çarşıya gitti, şayet orada öldü ve kağıt da vârislerine intikal ettiyse, öyle bir kağıda yazı yazmak uygun düşmez, dedi.

Ebu Osman anlatıyor: Ebu Hafs'a:

— İçimdeki bir his apaçık bir şekilde: «İlim meclisi kur ve konuş», diyor, dedim.

— Sana bunu söyleten his nedir? dedi.

— Halka karşı duyduğum şefkat hissi, dedim.

— Halka karşı duyduğun şefkat hissi hangi hadde varmıştır, dedi.

— O hadde ulaşmıştır ki, şayet Hak Tealâ bütün günahkârlara bedel olmak üzere beni ceheneme atıp azab edecek olsa, razıyım, dedim.

— Eğer durum gerçekten böyleyse, bismillah deyip meclis kur. Ama mecliste konuşurken şu hususlara dikkat et: Önce kendi kalbine ve şahsına nasihat et. Sonra halkın etrafında toplanmaları seni aldatmasın ve şımartmasın, çünkü onlar senin dış yüzünü, Hak Tealâ ise iç yüzünü murâkabe etmektedir, diye tavsiyede bulundu. Sonra ben bir kürsünün üzerine çıktım. Ebu Hafs ta gizlice bir köşeye çekilip saklandı. Meclis sona erince, bir dilenci kalkıp bir gömlek istedi. Derhal gömleğimi ona verdim. Ebu Hafs:

— Seni yalancı seni! İn şu kürsüden!

— Söylediğim yalan ne ola ki?

— Halka karşı beslediğim şefkat, kendime karşı beslediğim şefkattan çoktur, diye davâ etmiyor muydun? Şimdi sadakayı ilk önce verme fazileti ve sevabı benim olsun, diye neden herkesten evvel sadaka vermeye davranıyorsun? En iyi halin kendine ait olmasını isteyip neden bencillik yapıyorsun? Şayet dâvanda samimi olsaydın, sadakayı ilk önce verme sevabı başkalarının olsun, diye biraz ağırdan alırdın. İşte bu yüzden sahtekârsın ve sahtekârların yeri kürsü değildir!

Naklederler ki, bir gün çarşıda giderken karşısına bir yahudi çıktı. Derhal Şeyh kendinden geçip yere düştü. Kendine gelince, durumdan sordular. Dedi ki:

— Adalet elbisesi giymiş bir adam gördüm, bense lutuf elbisesi içindeyim. Lutuf elbisesini benden çıkarıp ona giydirirler, adalet elbisesini de ondan çıkarıp bana giydirirler, diye korktum. Allah ona lutfuyla, bana adaletiyle muamele ederse halim harab olmaz mı?

«Görüyorum ki otuz senedir Allah, bana hışımlı olarak bakmakta! (Amellerim de buna delâlet etmektedir.)» Sübhanellah! O halde ne dehşetli bir korku ve yanış içinde bulunmakta!

«Otuz yıl Tanrı Tealâ benim aynamdı, şimdi ben Tanrı aynası oldum.»

Naklederler ki, Ebu Hafs Hac seferine çıkmıştı, kendisi âmî (ve ümmî) idi. Bağdad'a gelince, müridler aralarında:

— Horasanda'ki şeyhlerin şeyhi olan bir zatın, muhataplarına maksadını bir tercüman aracılığıyla anlatması çok ayıp diye konuştular, sonra onu karşılamak için Cüneyd, müridleri gönderdi. Ama müridlerin neler düşündüklerini anlayan şeyh derhal arapça konuşmaya başladı. O kadar güzel konuştu ki, Bağdad'lılar fesahatına taaccüb etti. Büyüklerden mürekkeb bir cemaat, yanına gelip futüvvetten sordular. Ama Ebû Hafs:

— Güzel ifade size mahsustur, önce siz söyleyin, deyince, Cüneyd:

— Bana göre fütüvvet, kendinde fütüvveti görmemen ve yapmış olduğun şeyi, «Bunu ben yaptım», diyerek kendine nisbet etmemendir, dedi. Ebu Hafs:

— Güzel ama bana göre fütüvvet, insaf etmek lâkin insaf beklememektir, deyince, Cüneyd:

— Arkadaşlar hadi kalkınız! Zira Ebu Hafs, Âdem ve onun zürriyetinde ilâve meydana getirdi, yani eğer civanmerdlik onun dediği şeyse fütüvvet konusunda Âdemoğullarının etrafında bir hat çekti. Kimse bu hattın dışına çıkamaz. Zira O, fütüvvette hepsini geçip kimsenin daha güzelini söyleyemeyeceği bir söz söyledi.

[(Ebu Hafs, Bağdad'dan ayrılacağı zaman, kendisini uğurlamaya gelen şeyhlerin ve fütüvvet ehlinin:

— Bize fütüvvetin ne olduğunu anlat, demeleri üzerine:

— Fütüvvet anlatmakla değil, fiil ve tatbikâtla olur, deyince, herkes hayrete düşmüştü.) (Sülemi, 118)]

Ebu Hafs, sohbetinde bulunanlar üzerinde muazzam bir heybet hissi bırakırdı. Kendisine karşı gayet edebli davranılırdı. Hiçbir mürid, önünde oturup yüzüne göz atmaz, ve emri olmadan oturma cesaretini kendinde bulamazdı. Ebu Hafs, sultanvârî otururdu. Cüneyd, ona:

— Sohbetinde bulunanlara sultanların (meclislerindeki) edebini öğretmişsin, dedi. Ebu Hafs:

— Sen mektubun başlığına fazla değer vermiyorsun ama başlık, mektubun muhtevasının sıhhatına delil olabilir, zarf mazrufun doğruluğunu gösterebilir, dedi. Sonra Ebu Hafs:

— Bir kazan baharatlı aş ve helva yapmaları için emir ver, dedi. Cüneyd, bu yemekleri yapması için bir müride işaret etti, yemek getirilince, Ebu Hafs:

— Bunu bir hammalın başına koyun, yorulana kadar götürsün, yorulduğu yerdeki evin kapısında seslensin, içerden kim çıkarsa bunu ona versin, dedi. Hamal, bu şekilde hareket edip yorulduğu noktaya kadar yürüdü, burada taşıdığı yemeği evin kapısının önüne koyup seslendi. Ev sahibi:

— Eğer baharatlı aş ve helva getirdiysen, içeri buyur, dedi. Hammal:

— Şaşılacak şey, dedi ve ev sahibine: «Bu ne haldir, benim baharatlı aş ve helva getirdiğimi nereden bildin? diye sordu. Ev sahibi anlattı:

— Dün münacaat sırasında hatırımdan bu yemekler geçmişti, bir süredir ki, çocuklarım bunu benden isteyip durmaktadırlar, bu isteğin yere düşmeyeceğini ve boşa gitmeyeceğini bilmekteyim! Denemeye ne hacet!

Naklederler ki, Ebu Hafs'ın sohbetinde bulunan gayet edebli bir mürid vardı, edebi çok hoşuna gittiğinden Cüneyd bir kaç defa ona bakıp, Şeyhe:

— Kaç yıldır sizin sohbetinizde bulunmaktadır? diye sordu. Ebu Hafs:

— On sene oldu, dedi. Cüneyd:

— Mükemmel bir edebi ve fevkalâde bir nezaketi var, bir gence yaraşır hoş halleri var! Ebu Hafs:

— Evet, öyledir. Bu genç bizim uğrumuzda onyedibin altını elden çıkardı. Onyedibin altın daha borç alarak bu yolda feda etti ama hâlâ bizden bir şey sorma cesaretini kendinde bulamamaktadır.

Sonra Ebu Hafs sahralara düştü. Bu konuda bizzat kendisi şunları söylüyor: Sahrada Ebu Tûrâb'a rasladım. Onaltı günden beri ağzıma hiç bir şey almamıştım, su içmek için çeşmenin kenarına varıp derin düşüncelere dalmıştım. Ebu Tûrâb:

— Seni burada oturtan şey nedir? dedi. Ebu Hafs:

— İlimle yakîn arasında, (şer'î bilgi ile tasavvufî gerçek ortasında) bulunuyor ve bunlardan hangisi öbürüne gâlib gelecek, diye bekliyorum. Hangisi galip gelirse ona yâr olacağım, yani ilim gale-

be çalarsa su içeceğim, yakîn galebe çalarsa, içmeden savuşup gideceğim, cevabını verdi. Ebû Tûrâb:

— Halin büyük olacak! Ulu bir maneviyât adamı olacaksın!, dedi.

Sonra Mekke'ye geldi. Burada fakr, zarûret, ve żaaf içinde bir miskinler topluluğu görüp onlara ikramda bulunmak istedi. Ateş kesildi, vecde geldi ve kendisinde fevkalâde bir hal belirdi. Elini uzatıp yerden bir taş aldı ve:

— İzzetine and olsun ki, eğer bana bir şeyler vermezsen, meclisin (ve evin olan şu Kâbe'nin) bütün kandillerini taşa tutup kırarım, dedi. Bu sözleri söyleyip hemen tavafa başladı. Derhal biri çıkageldi ve elindeki altın keseyi, dervişlere harcanmak üzere getirip kendisine teslim etti.

Hac vazifesini ifa edip Bağdad'a gelince, Cüneyd'in müridleri kendisini karşıladı. Cüneyd:

— Ey Şeyh! Bize ne yol hediyesi getirdin, dedi. Ebu Hafs anlattı:

— Galiba müridlerimizden biri gereği gibi yaşamıyor, benim futûhum ve yol hediyem nerede, diyor. Ona hediyem şu sözümdür: «Şayet (benim gibi) bir kardeşin size karşı saygısızlık yaptığını görseniz, onu kendinizden özür dilemeye teşvik ediniz ama, onun sizden dilediği özürden çok, siz kendisinden özür dileyiniz. Eğer bu özür dileme ile kırgınlık ortadan kalkmaz ve hakkın tarafınızda bulunduğuna da kâni olursanız, en güzel bir tarzda onun özür dilemesini temin edip, ayrıca siz de kendisinden özür dileyiniz ve bunu kırk kere tekrarlayınız. Bundan sonra yine kırgınlık ortadan kalkmaz, hak tarafınızda olur ve bu kırk özür o bir cürüm karşılığı olarak görülmezse, o vakit oturup kendinize şöyle hitap ediniz «Ey öküz nefs! Ne vurdumduymaz, ne yobaz, ne inadçı, ne edebsiz ve ne bencilsin! Sende mertlikten hiç eser yok! Bir kardeşin, işlediği bir cürümden dolayı senden kırk kere özür diledi. Sen bunlardan bir tanesini dahi kabul etmeyip aynı şekilde bencilliğinde direttin durdun. Artık ben elimi senden çektim, sen bilirsin, nasıl istersen öyle ol!

Cüneyd, bu sözleri işitince taaccüb etti ve sen kendinde ne zaman bu gücü bulabileceksin, demek istedi.

Naklederler ki, Şiblî, Ebu Hafs'ı kırk gün misafir etmiş ve her gün önüne çeşit çeşit yemekler, türlü türlü tatlılar getirmişti. Nihayet veda için yanına gittiğinde:

— Ey Şiblî! Şayet zaman gelir de yolun Nişabur'a uğrarsa, misafir ağırlamak ve civanmertlik nasıl olur, sana öğretirim, dedi. Şiblî:

— Ey Ebu Hafs! Ben ne yaptım ki? Ebu Hafs:

— Başka ne yapacaksın? Külfete girip mükellef yemekler hazırladın, halbuki civanmertlikte külfet yoktur, (ülfet için külfeti terk etmek şarttır.) Misafire karşı öyle davranmalıdır ki, geldiği için üzerine bir ağırlık çökmemeli, gidince de hafiflik hissetmemelisin. Külfete girdin mi, misafirin gelişi sana ağır, gidişi kolay gelir ve her kim misafirine karşı böyle davranırsa, civanmert olamaz.

Bir zaman sonra Şiblî, Nişabur'a gelip yanında bulunan kırk kişi ile Ebu Hafs'ın evine indi. Ebu Hafs o gece tam kırkbir şamdan yaktı. Şiblî sordu:

— Külfete girmemelidir, dememiş miydin? Ebu Hafs:

— Külfet olacak ne yaptım ki? Şiblî:

— Kırk bir şamdan yaktın! Ebu Hafs:

— O halde kalk ve söndür! Bunun üzerine Şiblî kalkıp mumları söndürmek için uğraştı, ama ne kadar çabaladıysa da biri hariç diğerlerini söndüremedi. Sonra:

— Ya Şeyh! Bu hal nedir? Şiblî:

— Sizler Hakk'ın gönderdiği kırk kişisiniz. Zira misafir Hak tarafından gönderilmiş olduğundan Tanrı konuğudur. O yüzden her biriniz için Allah Tealâ rızası adına bir mum yaktım, birini de kendim için yaktım. Allah Tealâ'nın rızası için yaktığım kırk mumu söndüremedin, ama kendim için yaktığım mumu söndürebildin. Sen Bağdat'ta her ne yaptınsa benim için yaptın, benim burada yaptığım Allah içindir. Bu yüzden zarurî olarak o külfet ve resmiyet oldu, bu olmadı!

Ebu Ali Sakafî, Ebu Hafs'ın şunu söylediğini nakleder: Bir kimse, sürekli olarak hal ve hareketlerini Kur'an ve hadis terazisiyle tartıp (buna aykırı olan) kendi düşüncelerini itham etmezse, onu erler cümlesinden saymazlar.

[«Veli için sükût mu? Söz mü? daha iyidir?» diye soranlara şu cevabı verdi: «Eğer söz söyleyen kimse konuşmadaki felaketi bilse, Nuh kadar ömrü bile olsa gücü yettiği kadar susma için çabalar; sükût eden, eğer sükûttaki rahatı bulsa, konuşmadan geçirmek için Nuh'un iki misli kadar bir ömür vermesi için Allah Tealâ'ya niyazda bulunur (Sükût eden susmadaki âfeti bilse, Nuh'un ömrünün iki misli kadar bir süreyle konuşmak için Allah'a dua eder.» (Risale, 262)]

Dünyadan neden nefret ediyorsun, diyenlere:

— Çünkü dünya kulun her an bir günahtan diğer bir günaha sürüklendiği bir yerdir, dedi. Sonra:

— Eğer dünya kötüyse, tevbe iyidir. Tevbe de orada hasıl olmuyor mu? denilince, dedi ki:

— Öyledir, ama dünyada günah işlediğimi yakînen bilmekte, lâkin yaptığım tevbenin kabûlünü yakînen bilmeyip şübhe ve endişe içinde bulunmaktayım.

Ubûdiyet nedir? sorusuna şu cevabı vermişti:

— Lehinde olan hususları bırakıp emrolunduğun hususa sıkı bir şekilde sarsılman (Hak yok, vazife var). «Fakr nedir?» sorusuna:

— Allah Tealâ'nın huzuruna inkisâr halini arzedip zavallı biri olarak çıkmaktır, cevabını verdi.

«Sevginin alâmeti nedir?» dediklerinde de:

— Öldüğün gün, dostların sevinmeleridir, dedi. Yani tecrid davasına aykırı düşecek herhangi bir şey bırakmaksızın dünyadan el-etek çekmiş bir mücerred gibi bu âlemden çekip gitmektir, demek istiyor.

— Veli kimdir?

— Kendisine kerâmet gücü verilip bu kerâmetten gâib kılınan kimsedir.

— Akıllı kimdir?

— Nefsinde ihlası taleb eden zattır.

— Cimri kimdir?

— İhtiyaç vakti, diğergâmlık yapmayandır.

— İsâr ve diğerkâmlık nedir?

— Dünya ve âhiret işlerinde, kardeşlerinin menfaatlarını kendi menfaatından önde tutmaktır.

— Kerem nedir?

— Dünyayı, ona muhtaç olanlara atıp, muhtaç bulunduğun Allah Tealâ'ya yönelmendir.

«Kulu Allah'a yaklaştıran en iyi vesile, kulun her hâlûkârda daimî surette O'na ihtiyaç duyması, bütün fiillerde sünnete dört elle sarılması ve gıdayı helâl yoldan temin etmesidir.»

«Her zaman nefsini suçlamayıp her hâlükârda ona muhalefet etmeyen, (ve onu, hoşlanmadığı hususlara icbar etmeyen) aldanmıştır. Nefsine rıza gözüyle bakan (ve ondan vücûda gelen bir şeyden hoşlanan) mahvolmuştur.»

«Allah korkusu, kalbte bulunan bir meş'aleden ibaret olup hayır ve şer namına kalbte bulunan şey ancak onunla görülebilir.»

«Almaktan çok vermekten hoşlanmadıkça bir kimsenin fakrı sıhhatlı olmaz.»

«Firâset davasında bulunma mertebesine kimse varamaz. Onun için yapılması lâzım gelen şey, diğerlerinin firâsetinden (sakınmak ve) korkmaktır.»

«Hem veren, hem de alan bir adamdır. Veren, ama almayan yarım adamdır. Ne veren, ne de alan adam değil, sinektir. Öylesinden hiç hayır yoktur. Bir soru üzerine Ebu Osman Hirî, bu sözün manasını şöyle açıklamıştı: Her kim Ulu ve Yüce Allah'tan alıp, yine O'na verirse, o tam bir adamdır. Zira o bu halde arada kendini görmemektedir. Her kim verir de almazsa yarım adamdır. Çünkü yapmış olduğu bu işte (nefsini ve) almama faziletini kendisinde görmektedir. Ne veren, ne de almayan; adam değil, hiçtir. Zira veren ve alan Allah değil, benim, kanaatını taşımaktadır.»

«Ümit ederim ki, her hâlükârda, üzerindeki Allah'ın lutfunu gören bir kimse mahvolmaz.»

[«Sakın Ulu ve Yüce Rabbına olan ibadetin ma'bud olmana sebep olmasın.» (Sülemi, 121)]

«Amel sahibi için en faziletli şey, Allah Tealâ karşısındaki mürakabe halidir.»

«Allah Tealâ'ya dayanıp kendini zengin bilmek ne hoş! Bir nâmerde dayanıp kendini zengin bilmek fena!»

«Zevk ve şevk şarabından bir kadeh içen, öylesine kendinden geçer ki, Allah'a kavuşma ve onu temaşa etme vaktinden evvel bir daha kendine gelemez.»

[«Hal, ilimden ayrılmaz, lâfla birlikte bulunmaz.» (Sülemi, 119)]

«Halk (Hakk'a) ermekten, yakınlığını kazanmaktan ve yüksek makamlardan haber veriyorlar. Benim bütün arzum ise, bütün ömür boyunca bir lâhza bile olsa Hakk'a giden yolda bana rehberlik yapacak olan birini bulmaktır.»

«İbadet, zâhirde sevinme, hakikatte aldanmadır. Zira ibadet ezeldeki kadere bağlıdır? Bu hususta esas olan, aldanış halinde bulunanlar müstesnâ, hiçbir kimsenin kendi fiiline bakıp sevinmemesidir.»

«Zehir ölümün habercisi olduğu gibi günah da küfrün habercisidir.»

«Öldükten sonra dirilip hesaba çekileceğini bildiği halde günahlardan uzaklaşmayan ve dine aykırı işlerden vazgeçmeyen kimse, ke-

sinlikle şunu haber vermekte : Öldükten sonra dirilmeye ve hesaba çekilmeye benim imanım yok!»

«Gönlünde tevazûun bulunmasını isteyen bir kimsenin salihlerin sohbetinde bulunması ve onlara hizmetten ayrılmaması lâzım gelir.»

«Bedenlerin parlaklığı hizmetle, ruhların parlaklığı istikâmetledir.»

«Kurtuluş, saf takvadadır.»

«Tasavvuf tümüyle, edepten ibarettir. (Her vaktın ve her makamın bir edebi vardır. Vakitlerin edebine bağlı kalan, erlerin vardığı noktaya varır. Edebi zayi eden yaklaştığını sandığı bir sırada uzak düşmüş, makbul olduğuna kani olduğu bir sırada merdud olmuş olur.)»

«Kulun tevbede hiç bir tesiri yoktur. Zira tevbe kuladır, kuldan değildir. (Allah, kula dönerse, ancak o vakit kul Allah'a dönebilir.)»

«O'na yaraşan ameli alıp götürürler, bunu sana da unuttururlar.»

«Ulu ve Yüce Allah'ı eşya ile gören basîretsiz ve Celâl sahibi Allah'tan mükevvenâta nazar eden basîretlidir.»

Kendisinden nasihat isteyen birine dedi ki :

— Kardeşim! Bütün kapılar bana açılsın dersen, bir kapıdan hiç ayrılma. Tüm beyler bana baş eğsin, istersen bir uluya sıkıca bağlan (İbrahim b. Muhammed) Muhammed anlatıyor : Yirmiiki yıl Ebu Hafs'ın hizmetinde bulundum. Bu sürede Allah Tealâ'yı gaflet ve keyf hali içinde zikrettiğini hiç görmedim, daha doğrusu Allah Tealâ'yı ancak huzur, tazim ve hürmet yoluyla zikrederdi. Zikredince de hali o kadar değişikdi ki, yanındakilerin hepsi bunu farkederlerdi.

Can çekişirken :

«İşlenen kusur ve kabahatlardan ötürü her hâlükârda gönlü kırık olmak lâzım gelmektedir,» demişti.

«Allah'a hangi yüzle vardın?» sorusuna :

— Fakir, fakr ve acz müstesna, zengine hangi yüzle varır, diye cevab vermişti.

«Ebu Abdurrahman Sülemî öldüğüm zaman, başımı Ebu Hafs'ın ayağının ucuna gelecek şekilde beni toprağa koyun, diye vasiyet etmişti.» Vesselâm.

HAMDÛN KASSÂR BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Kıyametin yegânesi, melâmetin nişânesi, zevk erbabının piri, şevk sahiplerinin şeyhi, faziletli zevatin ölçüsü, Hamdûn Kassâr (r. a.), vera' ve takvâ vasıflarına hâiz ulu şeyhlerden olup fıkıh ve hadis ilminde yüksek bir derecede bulunuyordu. Nefsin kusurlarını görmede acaib bir nazarı vardı. Mücâhede ve muamelesi son haddindeydi. Sözleri hem veciz, hem de kalblerde tesirliydi. Sevri'nin mezhebini kabul etmişti. Ebu Türâb'ın müridi, Abdullah b. Münaliz'in şeyhi olup, halkın melâmetine mübtelâ olmuş ve Nişabur'da melâmetîler mezhebi ondan yayılmıştı. Tarikatta mezheb sahibi bir müctehiddi. Bu tâifeden bir cemaat ona bağlanmışlardır. Bunlara Kassâriyân (ve melâmetîler) derler. (1)

Takvada o derecede idi ki, bir gece can çekişen bir dostunun baş ucunda bulunurken, dostu ruhunu teslim ederetmez, hemen orada yanmakta olan mumu söndürmüş ve:

— Şu andan itibaren mum vârislere intikal ettiğinden onu yakmak caiz değildir, demişti.

Şöyle diyor: «Bir gün Nişabur'da bir mahalleden geçerken, fütüvvetle tanınmış Nuh isminde bir ayyâr yanıma geldi. Kendisine:

— Ya Nuh! Civanmertlik nedir? dedim.

— Benim civanmertliğimi mi yoksa seninkini mi soruyorsun?

— İkisini de.

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, X, 231; Sülemî, s. 123. Sıfatu's-Safve, IV, 122; Şa'rânî, I, 98; Münâvî, I, 22; Risâle, s. 138; Hücvirî, s. 226; Nefahât, s. 113.

— Benim civanmertliğim şudur: Kaftanı çıkarıp hırkayı giymeli, sûfî olabilmek için hırka giyenlerin hareket ettikleri gibi hareket etmeli ve halktan utandığımdan bu kıyafet içinde günah işlemekten sakınmalıyım. Senin civanmertliğin de şu: Halkın sana, senin de halka aldanmaman için hırkayı çıkarmalısın. İmdi benim civanmertliğim açıktan açığa şeriatı korumak, senin ki gizliden gizliye hakikatı korumaktır ve bu muazzam bir esastır.

Naklederler ki, Hamdûn'un hâli yükselip sözleri etrafa yayılınca, Nişabur'un imamları ve ileri gelenleri kendisine gelip:

— Vaaz etmen lâzım. Zira sözlerin ölü kalbler için faydalıdır, dediler. Ama o:

— Vaaz etmem câiz değildir, dedi. Niçin, diye sorduklarında meseleyi şöyle izah etti: Benim kalbim henüz dünyaya ve makama bağlı. Bu yüzden sözüm faydalı olmaz ve kalblere tesir etmez. Kalblere tesir etmeyen bir sözü söylemek ilimle alay etmek ve şeriatı hafife almak olur. Ancak susması, din için sakıncalı olan kimselerin konuşmaları doğru olur. Çünkü bunlar konuşunca, mahzur ortadan kalkar.

«Bir sözü başka biri söyleyecek ve bu da maksada kâfi gelecekse, ilim diye aynı şeyden söz etmek hiçbir kimseye yaraşmaz. «Şu sözü söylemek üzerime farz olmuştur» veya; «Bunu söylemeye selâhiyetim vardır», kanaatına varmayan bir kimsenin ilimden söz açıp vaaz etmesi câiz olmaz. Salâhiyetin alâmeti nedir? denilince, dedi ki: «Söylenmiş bir sözü tekrar etmeye asla hacet kalmamalı, bundan sonra acaba ne söyleyeceğim», deyip bunun çaresini aramanın derdinde olmamalı, söylediği söz gâibten olmalı, gaybten kendisine geleni geldiği gibi söylemeli ve kendini arada görmemeli.»

«Selefin sözü niçin kalbler için daha faydalıdır?» sorusuna şu cevabı vermişti:

— Çünkü onlar İslâm'ın izzeti, nefsin kurtuluşu ve Hakk'ın rızası için konuşmuşlardır. Bizse nefsin izzeti, dünyayı kazanma maksadı ve halkın kabûlü için konuşuyoruz.

«Hak Tealâ'nın hakkındaki ilmi, halkın hakkındaki bilgisinden daha iyi olmalı, yani yalnızken sahip olduğun hal ve hareket, halk arasında iken sahip bulunduğun hal ve hareketten daha iyi olmalı.»

«Bir hali gerçekleştiren, o halden bahsetmez.»

«Sende bulunduğu zaman gizli kalmasını gerekli gördüğün bir şeyi, başkalarında görünce, ifşâ etme.»

«Gizli kalmasını arzuladığın bir şeyi hiçbir kimseye fâş etme.»

«Kendisinde bir haslet ve bir fazilet gördüğün kimseden aman ayrılma! Zira onun feyz ve bereketinden bir şey sana da ulaşıverir.»

«Size şu iki şeyi tavsiye ediyorum: Ulemânın sohbetinde bulunun ve cahillerden sakının! (Onlara tahammül edin.)»

«Sufilerle sohbet ediniz. Çünkü çirkin bir şey için onlar katında türlü türlü mazeretler vardır. Güzel bir şeyin yanlarında fazla bir değeri olmadığından bir iyi davranışdan dolayı sana büyük değer verip hataya düşmene sebep olmazlar.»

«Selefin sîretine bakan kendi kusurunu bilir ve erlerin derecesinin gerisinde bulunduğunu kavrar.»

«Kifâyet miktarı gıda, sana zahmetsiz ve meşakkatsiz olarak ulaşır. Çekilen zahmet ve meşakkat, kifayet miktarından fazlasını talep uğrundadır.»

«Nimete şükür, kendini nimette tufeylî görmendir.»

«Nefsinin kusurlarını görme hususunda kör olmamaya gücü yeten, bu konuda kör olmasın.»

«Nefsim, Firavn'ın nefsinden daha iyidir, kanaatında olan kibrini açığa vurmuş olur.»

«Düşe kalka giden bir sarhoş gördüğünde, dikkatli ol ve onu kınama ki, aynı belâya sen de mübtelâ olmayasın!»

«Melâmet, selâmeti terk etmektir.»

Melâmetten sorduklarında dedi ki:

— Halk için bu yol hem zor hem de kapalıdır. Ama yine de bu hususta bir parça bir şey söyleyelim. Mürcie kadar Allah'tan ümitli olmak, Mutezile kadar korkmak melâmetilerin sıfatıdır. Yani melâmetiler, Allah'ın keremine belbağlama konusunda, o kadar çok ileri giderler ki, bu yüzden Mürcie mezhebi mensupları dahi onlara melâmet ederler. Diğer taraftan Allah'ın gazabından korkma konusunda o kadar çok ileri giderler ki, Mutezile mezhebi mensupları bile bu yüzden onları kınar dururlar. Bu suretle de melâmetîler her hâlükârde melâmet okunun hedefi olurlar.

«Cömertlikten başka güzel huy, cimrilikten başka çirkin bir huy bilmiyorum.»

«Bir mülkü bulunduğuna kani olan cimridir.»

«Fakir için güzellik tevazûdadır. Fakir, fakrına dayanıp kibirlendi mi, kibirlenmede zenginleri geride bırakmış olur.»

«Tevazû, ne dünyada ne de ahirette, hiçbir kimseyi kendine muhtaç görmemendir.»

«Hakk'ın fakire verdiği mansıb tevazûdur. Fakir, tevazuu terk etti mi, tüm hayırları terk etmiş olur.»

«Zekânın sonucu şımarıklıktır. Bu yüzden şeyhler ve ulular, fazla zeki olan kişileri bu yoldan uzak tutmuşlardır.»

«Bütün dertlerin kökü çok yemektir, dinin âfeti oburluktur.»

«Bir kimsenin dünya meşgaleleri, onu ahiretten alıkorsa, ya dünyada veya ahirette mutlaka hor ve hakir düşer.»

Abdullah b. Münâzil, Hamdûn'dan öğüt isteyince:

— Mümkün mertebe dünya için kızma, demişti.

— Kulluk nedir?

— Kulun Hakk'a tapması ve başkalarının kendisine tapmalarını arzu etmemesidir.

— Zühd nedir?

— Bana göre zühd, elde bulunandan çok Mevlâ-i Müteâl'in teminatı altında olana bakıp, kalbin huzur ve sükûn içinde bulunmasıdır.

— Tevekkül nedeir?

[«İkinbin akçe borcun bulunsa, elinde ve avucunda da hiçbir şey bulunmasa, senin adına bu borcu Allah Tealâ'nın ödemesinden ümit kesmemendir.» (bk: Risale, 305)]

— Tevekkül nedir?

— Allah Tealâ'ya sıkıca sarılıp ona güvenmendir.

«Eğer yapabilirsen, bir işi Allah Tealâ'ya havale etmen, bizzat kendin tedbir alıp o işe çare bulmak için meşgul olmandan daha iyidir. Tedbir ehli olmandan, tefvîz ehli olman daha doğrudur.»

«Musîbet karşısında, ancak Hak Tealâ'yı itham eden bir kimse yakınır.»

«İblis ve dostları, şu üç şeye memnun oldukları kadar hiç bir şeye memnun olmazlar: Birincisi, müminin mümini öldürmesi; ikincisi, bir kimsenin kâfir olarak ölmesi; üçüncüsü, bir kalbte fakirlik korkusunun bulunması.»

Abdullah b. Münâzil anlatıyor: Ölüm döşeğine düşen Hamdûn'a:

— Çocuklara vasiyette bulun, dediklerinde:

— Onlar hakkında fakirlikten çok zenginlikten korkuyorum, demişti.

Can çekişirken Abdullah'a:

— Beni kadınlar arasında bırakma! (zira kopardıkları feryad ve figanla halimi teşviş ederler), demişti.

MANSUR B. AMMAR BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Manâ yolunun öncüsü, takvâ altınının sarrafı, hidayet mührünün ve yüzüğünün kaşı, velilik âleminin emini, esrar hazinesinin sahibi, Mansur b. Ammar (r.a.), hakîm şeyhlerden ve bu zümrenin ileri gelenlerinden olup vaaz vâdisinde söylediği veciz sözleri vardı. Öyle ki, hiç bir kimse ondan daha güzel söz söylememiştir. Mükemmel bir beyan tarzı vardı. İlim dallarında kâmil bir mertebede olup, muamele ve marifetteki hali tamdı. Bir kısım mutasavvıflar onun hali hakkında mübalağa etmişlerdir. Iraklıların sohbetinde yetişmişti, ama Horasanlılarca da makbuldu. Merv'dendi. Bazıları Bûsenc'den olduğunu söylemişlerdir. Basra'da ikamet ederdi. (1)

Tevbesinin sebebi şu idi: Üzerinde: «Bismillahirrahmanirrahim», yazısı bulunan bir kağıd bulmuş, kaldırmış, koyacak bir yer bulamadığından ağzına atıp yutmuştu. Rüyasında bir sesin kendisine:

— O kağıda göstermiş olduğun hürmetten dolayı, sana hikmetin kapısını açmış bulunuyoruz, dediğini görmüştü. Sonra bir müddet çile çekip vaaz meclisi kurmuştu.

Naklederler ki, bir genç fesad ve îşu-nûş meclisi düzenlemekle meşgul olurdu. Kölesine dört akçe verip meclise mezelik almasını emretti. Köle yolda giderken Mansur b. Ammar'ın meclisine uğradı. «Biraz durup ne söylediğini anlayayım», diye düşündü. Mansur, bir fakir için bir şey istiyor ve:

— Dört dua yapmam karşılığında bana dört akçe verecek biri var mı içinizde? diyordu. Köle:

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, VI, 325; Şa'rânî, I, 97; Sülemî, s. 130; Târîhu Bağdât, XIII, 71; Risâle, s. 137, Nefahât, 114; Münâvî, I, 270; Hücvirî, s. 227; Gas, I, 637.

— Bundan daha iyi hiçbir şey yoktur, deyip elindeki dört akçeyi ona takdim etti. Mansur:

— İstediğin dua nedir? diye sordu. Köle:

— İlk olarak azâd olmam için; ikinci olarak Hak Tealâ'nın efendime tevbe nasib etmesi için; üçüncüsü olarak elimden çıkan dört akçenin bedeli iade edilmesi için; dördüncüsü olarak da, Allah'ın sana, meclisinde bulunanlara, bana ve ağama rahmet buyurması için dua buyur, dedi. Mansur bu yolda niyazda bulundu. Köle eve geri dönünce ağası:

— Nerede kaldın ve ne getirdin? diye sordu. O da:

— Mansur b. Ammar'ın meclisinde idim, o dört akçe ile dört dua satın aldım, dedi. Ağa:

— Ne duası? diye sorunca, köle durumu hikâye etti. O vakit Ağa:

— Sana hürriyetini bağışladım, bir daha hiç içki içmemek için Allah'a tevbe ettim, o dört akçeye bedel olmak üzere sana dörtyüz akçe bağışladım. Geriye kalan dördüncü dilediğin de benimle alakası yok, ben elimden geleni yaptım, dedi. Ağa o gece rüyasında, hâtiften gelen bir sesin şunları söylediğini gördü:

— Sen, âciz bir kul iken elinden geleni yaptın, biz de bize havale ettiğin şeyi yaparak sana da, kölene de, Mansur'a da mecliste bulunanlara da rahmet ettik.

Naklederler ki, bir gün mecliste vaaz ederken biri, üzerinde şu mısraların yazılı olduğu bir kağıdı kendisine uzattı:

«Dindar olmadığın halde dindarlığı emrediyor(sun)!
Tabib halkı tedavî ediyor, oysa kendisi hasta!»

Mansur ona şu cevabı verdi: «Be adam! Sen benim sözümle amel et. Zira sözüm ve ilmim sana faydalı olur. Ameldeki kusurumun ise sana ziyanı olmaz.»

Kendisi anlatıyor: «Bir gece dışarı çıktım, bir evin kapısına vardım. İçerde biri şöyle münacaatta bulunuyordu:

— Ya Rab! İşlediğim şu günahlar emrine muhalefet etmek için değildir. Daha doğrusu bu günahlar yolumu kesen nefsimden sâdır olmuş, İblis te onun imdadına koşunca, günaha girmem kaçınılmaz oldu. Şimdi eğer sen benim elimden tutmazsan kim tutar? Bizi sen affetmezsen kim affeder?

Bu niyazı işitince «Euzû billâhi mineşşeytanirracîm», deyip «**Cehennemin yakıtı insanlarla taşlardır, görevlileri sert ve şiddetli meleklerdir.**» (Tahrim/6) mealindeki âyeti okumaya başladım. Sonra bir ses duydum. Sabahleyin o evin önünden geçerken, orada bir kaynaşmanın ve vaveylânın bulunduğunu görünce:

— Bu hal nedir? dedim. Oradaki bir ihtiyar:

— Akşam oğlum Allah Tealâ'nın korkusundan öldü, birinin mahallede okuduğu bir âyet üzerine oğlan bir nârâ atıp can verdi, dedi. Mansur dedi ki :

— O âyeti ben okudum, onu da ben öldürdüm!

Naklederler ki, Hârun Reşid, Mansur'a :

— Sana bir soru soracağım, cevap vermen içinde üç gün mühlet vereceğim, dedi. Mansur :

— Sor, deyince, Harun :

— İnsanların en âlimi ve câhili kimdir? dedi. Mansur dışarı çıktı, sonra yoldan geri dönüp geldi ve dedi ki :

— Ey Müminlerin Emiri! Cevabı dinle! İnsanların en âlimi, Allah'tan korkarak ona itaat eden, en cahili de kendinden emin olarak ona âsi olandır.

«Tenzih ederim o Allah ki, âriflerin kalbini zikrinin mahalli, zâhidlerin kalbinin tevekkül mevzii, tevekkül ehlinin kalbinin rıza menbaı, fukarânın kalbini kanaat yeri, dünya ehlinin kalbini tamah vatanı kılmıştır!»

«İnsanlar iki kısımdır. Bir kısmı Ulu ve Yüce Allah'a muhtaç olma durumunda olup şeriatın zahirinin hükmü ile en yüksek derecede bulunmaktadırlar. Diğer kısmının gözü ihtiyacı görmez, Allah Tealâ'dan başkasına iftikâr gözüyle bakmaz, çünkü bilir ki, yaratma, rız, ecel, hayat, saadet ve bedbahtlık hususunda, Hak Tealâ ezelde ne takdir etmiş ve herkesin kısmetine ne ayırmışsa ondan başkası olmaz. İmdi bu kısım tam manasıyla Hakk'a muhtaç, kezâ Hakk'ın gayrisinden tam olarak müstağnî durumdadır.»

«Hikmet âriflerin kalblerinde tasdik diliyle, zâhidlerin kalbinde tafdil diliyle, âbidlerin kalbinde tevfik diliyle, müridlerin kalbinde tefekkür diliyle, âlimlerin kalbinde tezekkür diliyle konuşur.»

«Ne mutlu o kimseye ki, sabahleyin kalkınca mesleği ibadet, fakr arzusu, uzlet isteği, ahiret himmeti, ölüm düşüncesi, tevbe azmi, tevbenin kabulü ve rahmete nâil olma ümidi olur.»

[«İnsanlar iki türlüdür: Ya nefsi hakkında, ya Hak hakkında âriftir. Nefsi hakkında marifet sahibi olanın meşgalesi mücâhede ve riyâzet olur. Hak hakkında marifet sahibi olanın meşgalesi de onun hizmeti, ibadeti ve rızası olur.» (bk: Sülemi, 136)]

«Kulların kalbleri tamamiyle ruhâniyet sıfatı üzeredir, ama bir kalbe dünya, (şek ve pislik) girince, o kalblerde mevcut olan ruh perde ardında kalır.»

«Kulun en güzel elbisesi tevazu ve inkisârdır.» **«Ârifin en güzel elbisesi takvâdır.»** (A'raf/26)

«Halkın zikriyle meşgul olan Hakk'ın zikrinden geri kalır.»

«Nefse muhalefette, nefs için selâmet, muvafakatta beden için felâket vardır.»

«Dünya müsibetleri karşısında yakınan bir kimsenin bu musîbeti, dinî musîbet şekline dönüşüverir.»

«Dünya tamahını bırak, gamdan kurtulup rahata erersin; dilini koru, özür dilemekten kurtulup istirahat edersin.»

«Bir günahı işlediğin zaman duyduğun «sevinç», günahın kendisinden daha beterdir.»

«Vardığın her yerde bir taş alıp bir demire çak, (çakmak taşını polata vur), olur ki bir yanık, (kıvılcım ve âşık) ortaya çıkar, eğer yanarsa; «mazur gör, zira kâfilenin güzergâhına düşmüşsün», de.»

Vefat edince, Ebu Hasan Şâ'rânî onu rüyada görmüş ve:

— Ulu ve Yüce Allah sana nasıl muamele yaptı? diye sormuş. O da şunu anlatmıştı: Allah:

— Mansur b. Ammar sen misin? Mansur:

— Evet. Allah:

— Halka zâhidliği tavsiye edip , ona göre hareket etmeyen sen değil misin? Mansur:

— Ya Rab! Evet, durum buyurduğun gibidir ama ilk önce senin kuds övgünü dile getirmeden, sonra Peygamber'e (a.s.) salavât göndermeden, daha sonra da senin halkına samimi sûrette nasihatta bulunmadan hiçbir vaaz meclisini açıp kapamış değilim. Allah:

— Doğru söyledin, buyurdu. Sonra meleklere:

— Onu bir kürsüye oturtup semaya götürün, tâ ki yeryüzünde Âdemoğulları arasında şanımın yüceliğini ifade ettiği gibi melekler arasında da ifade etsin! diye buyurdu. Veseelâm.

AHMED B. ASIM ANTÂKÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Baş köşeyi işgal eden imam, kadri yüce ulu rehber, ciddiyet ve cehd meydanının cengâveri, ahd sahibi olanların mücâhidi. kudsiyet âleminin mukaddesi Ahmed b. Antâkî (r.a.), eski şeyhlerden ve ulu velilerdendi. Çeşit çeşit zâhir ve bâtın ilimlerine âşinâ idi. Mükemmel bir mücâhedeye sahip olup uzun bir ömür sürmüş ve etbâu't-Tâbiine yetişmişti. Muhasibî'nin müridi olup Bişr Hâfi'ye, Serî Sakati'ye ve Fudayl b. İyaz'a yetişmişti. Firaseti keskin olduğundan, Ebu Süleyman Dârânî, ona «Kalblerin Câsûsu» adını vermişti. Sözleri veciz, işaretleri hoş ve inceydi. (1) Nitekim kendisine:

— Allah'a iştiyâk duyuyor musun? diye sorulunca:

— Hayır, dedi.

— Niçin? diye sordular. Şunun için dedi: İştiyâk, gâib hakkında bahis konusu olur. Gâib, hâzır olunca, iştiyâk nerede kalır?

— Marifet nedir?

— Marifetin üç basamağı vardır: Birinci derece, tek olan Kâhhâr'ın tekliğini benimsemektir. İkinci derece, Allah hariç, kalbin her şeyle alâkasını kesmektir. Üçüncü derece, bunu ifade etmek için hiçbir kimseye yol yoktur. **«Allah bir kimseye nur vermezse, artık o kimsenin kesinlikle nuru bulunmaz.»** (Nur/40)

— Mahabbetin alâmeti nedir?

— Mahabbet sahibinin sözü az, tefekkürü dâimî, yalnızlığı fazla, sükûtu aralıksız olur. Kendisine bakılınca görmez, çağrılınca

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, IX, 280; Sıfatu's-Safve, IV, 277; Sülemî, 137; el-Bidâye ve'n-Nihâye, I, 318; Risâle, 137; Nafahat, 134; Şâ'rânî, I, 97; Hücvirî, 228; Münâvî, I, 197; GAS, I, 630.

duymaz, musibete uğrayınca üzülmez, nimet zuhûr edince sevinmez, kimseden korkmaz, kimseden ümitvâr olmaz.

— Havf ve recâ nedir? Bunların alâmetleri nedir?

— Allah korkusunun alâmeti, (günahtan) kaçmak ve Allah'tan ümitli olmanın alâmeti (sevabı) taleb etmektir. Recâsı olup da kaçışı bulunmayan yalancıdır.

«İnsanlar içinde en fazla kurtuluş ümidini taşıyan kimse olarak; «Olmaya ki kurtulamam» diye nefsi hakkında en fazla korkan şahsı gördüm. Kezâ insanlar içinde en çok mahvolmaktan korkan kimse olarak, nefsine en ziyade güvenen şahsı buldum. Yunus'a (a.s.) baksanıza! «Hak Tealâ, beni tekdir etmez», zannettiği için kendisine ceza nasıl yüz gösterdi!»

«Yakînin en az miktarı bir kalbte yerleşti mi, onu nurla doldurup içinde bulunan şek ve şüphe pisliğinden arındırır. Bunun neticesinde kalbte Allah Tealâ'ya şükretme ve ondan korkma duygusu zuhûr eder. Yakîn, Allah Tealâ'nın azâmeti hakkındaki marifet olup Allah'ın azameti kadar olabilir ve azamet, Allah'ın azameti hakkındaki marifettir. [Önemsiz bir yakîn bile her çeşit şüpheyi kalbten defeder, önemsiz bir şüphe bile her çeşit yakîni kalbten dışarı atar.» (Münavî, 198)]

«Ciddi (ve dürüst) zevatla oturduğunuzda, dürüst olarak oturunuz. Zira onlar kalblerin casuslarıdır. Hiç farkında olmaksızın kalblerinize girer ve çıkarlar.»

— Kuldaki recânın alâmeti nedir?

— Şudur: Lutuf kendisini kuşatınca, Hak Tealâ'nın dünyadaki nimetinin tam, ahiretteki affının eksiksiz olması ümidiyle kendisine şükrün ilhâm edilmiş olmasıdır.

«Zühdün alâmeti dörttür: Hakka itimad etmek, halktan bîzâr olmak, Ulu ve Yüce Allah için ihlâslı olmak, dini aziz kılmak için zulme tahammül etmek.»

«Kulun Allah'tan korkmaz ve utanmaz olması, nefsi hakkındaki bilgisizliğindendir.»

«Allah hakkında en çok marifet sahibi olan, ondan en fazla korkandır.»

«Kalbin düzgün olsun, istersen, dilini korumak suretiyle ona yardımcı ol.»

«En faydalı fakr, tahammül ve rıza gösterdiğin fakrdır.»

«En faydalı akıl, Ulu ve Yüce Allah'ın nimetini sana tanıtan, bu-

na şükretmek için sana yardımcı olan ve hevâ ve hevese karşı duran akıldır.»

«En faydalı ihlâs, riyâyı, sun'îliği ve süslenmeyi senden uzaklaştıran ihlâstır.»

«En muazzam tevâzû, sendeki kibri defedip hışmı öldüren tevâzûdur.»

«En ziyankâr günah, bilmeden yaptığın taattır. Çünkü bunun sana verdiği zarar, bilmeden yaptığın günahtan daha fazladır.»

«Günahın azını küçümseyip basit gören büyüğüne yakalanıverir.»

«Havâs, fikir ummanına dalan dalgıçlardır, avâm ise gaflet sahrasında yolu kaybeden şaşkınlardır.»

«Tüm amellerin öncüsü ilim, bütün ilimlerin öncüsü inâyettir.» [«Yakîn, Hak Tealâ'nın, kulun kalbinde vücuda getirdiği bir nur olup kul bu nurla ahiretteki nurların cümlesini müşahede eder.» (Sülemi, 139)]

«İhlâs; bir iş yapınca, bununla anılmayı arzu etmemen, bu yüzden saygı görmeyi istememen, Hak Tealâ hariç amelinin sevabını hiçbir kimseden beklememendir. Amelde ihlâs işte budur.»

«Yeryüzünde senden başka, gökte O'ndan gayrı hiçbir kimse yokmuş gibi amel et.»

«Geriye kalan şu birkaç günü büyük bir ganimet say, önünde kalan şu kadarcık ömrünü, doğru dürüst geçir ki önceden yaptıkların affa uğrasın.»

«Kalbin devası şu beş şeydir: İyilerle oturup kalkmak, Kur'an okumak, mideyi boş tutmak, gece namazı kılmak, seher vakti sızlanmak.»

«Adalet iki kısımdır. Halkla arandaki zâhir adalet, Hak Tealâ ile arandaki bâtın adalet. Adalet yolu istikamet yoludur. Lutuf yolu fazilet yoludur. (zulüm nedâmet yoludur.)»

«Beden fiilleri itibariyle iyi insanlara muvafık himmet itibariyle muhalifiz.»

«Ulu ve Yüce Allah: «**Mallarınız ve evlâdlarınız fitneden başka bir şey değil.**» (Tegâbün/151) buyurmuş iken, biz hiç durmadan fitneyi artırıyoruz.»

Naklederler ki, bir gece ahbaplarından otuz tanesi bir araya gelip sofra kurmuşlardı. Ama ekmek azdı. Şeyh ekmekleri bölüştürdü ve mumu da söndürdü. (ağızlar oynamaya başladı) ve mumu tekrar yaktıklarında, ekmek dilimlerinin yerli yerinde durdukları görüldü, isâr olsun, diye yememiş, (ekmekleri birbirinin önüne itmişler) idi. Müridleri işte böyle terbiye etmişti.

ABDULLAH B. HUBEYK BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Din deryasının dalgıcı, yakîn ummanının incisi, kudretin kutbu, sünnetin rüknü, imam-ı ehl-i cezbe ve sübeyk, Abdullah b. Hubeyk (r.a.), zâhid, abid, mutasavvıf, muttakî ve mütevekkiller cümlesindendi. Helâl yemede gayet fazal mübalağa ederdi. Yusuf b. Esbât'ın sohbetinde bulunmuştu. Aslen Kûfe'li olup Antakya'da ikâmet ederdi. Fıkıhta, muamelede ve hakikatta Sufyân b. Saîd Sevrî'nin mezhebinde bulunuyordu. Onun sohbetinde bulunanlarla görüşmüştü, yüksek (değerde veciz) sözleri vardı. (1)

Feth Mevsilî (veya Şahraf) anlatıyor: Onu ilk defa gördüğümde bana dedi ki: Ey Horasanlı! (Dikkat edilmesi gereken), fazla değil sadece şu dört uzuv: Göz, dil, kalb, hevâ. Gözünle uygun olmayan bir yere bakma. Dilinle, Yüce Allah'ın kalbinde aksini var olarak bildiği bir şeyi söyleme. Müslümanlara karşı kibirlenmekten ve hâinlik yapmaktan kalbini korku. Hevânı (ve arzunu) aklında muhafaza et ve onu hiç söyleme. (Hevâna dikkat et ve şerli olan bir şeyi arzulama). Şayet bu dört vasıf sende mevcut olmazsa, başına kül (ve ateş) dökmelidir. Çünkü senin bedbahtlığın bundadır.

Sözleri:

«Allah Tealâ kalbeleri zikirin meskeni olsun, diye yaratmıştır. Lâkin nefsle arkadaşlık kuran kalbeler, arzuların meskeni haline gelmişlerdir. İmdi ya zorlayıcı bir korku veya rahatsız edici bir şevk olmadan nefsânî arzuları kalbten hiçbir şey silmez.»

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X. 280; Sülemî, 137; Nufuhat trc. 115, Sıfatu's-Sufve, IV. 252, Hücvirî, 229, Münavî, I. 178.

«Hayatında «Hay» (Sülemi'de, gâni) olmak isteyen bir kimse kalbinde tamaha yer vermesin», tâ ki her şeydenâzâd olsun.»

«Sadece yarın sana zarar dokunacak olan şeyi kendine derd edin, sadece yarın seni neşelendirecek olan şeye sevin!»

[«Kulların Hak'tan sıkılmaları, gönüllerin onlardan sıkılmasına sebep olmuştur. Şayet (Hakk'a sarılıp) Rableriyle ünsiyet etselerdi elbetteki onlarla herkes ünsiyet ederdi.» (Sülemi, 145)]

«En faydalı korku, seni günahtan vazgeçiren korkudur.»

«En faydalı ümit, (umulanı elde etmek için) sana amelin yolunu kolaylaştıran ümittir.»

«Uzun boylu bâtıl söz ve boş laf dinlemek kalbteki taat zevkini söndürür.»

«En faydalı korku, (havf); ömrün, gaflet içinde geçtiği için elden kaçan kısmı hususunda seni devamlı olarak hüzünlendiren ve hayatın geriye kalan kısmı üzerinde düşünmeni lüzumlu kılan korkudur.»

«Recâ üç kısımdır: Öyle adam vardır ki, iyi amel işler ve kabul edilmesini ümid eder. Bir diğeri kötü iş yapar, sonra tevbe eder ve Hak Tealâ'nın kendisini affetmesini ümit eder. Başka biri sahte recâdır. Şöyle ki, bir adam aralıksız olarak günah işler ve Hak Tealâ'nın kendisini affetmesini ümit eder. Ameli kötü olan bir kimsenin havf hali, recâ haline gâlib olmalıdır.»

«Amelde ihlâs, amelin kendisinden daha güçtür. Halbuki amel dahi erlerin ifasından âciz kalmış oldukları bir şeydir. Şu halde ihlâsa nasıl ulaşılabilir?»

«Haller cümlesinden olan hiç bir hal (sıdk ve) doğruluktan müstağnî olamaz ama sıdk, hallerin hepsinden müstağnî olabilir. Eğer bir kul, kendisiyle Allah arasındaki hususlarda hakiki manada tam olarak sıdk üzerinde bulunsa, Allah onu gaybın hazinelerine vâkıf kılar, yer ve göklerin emîni o olur.»

«Şayet Mevlân için amel etme hususunda herkesten önde gitmeye kâdir isen, öyle harekte et. Gücün yettiği nisbette hiçbir şeyi Mevlâna tercih etme. Zira senin için o, her şeyden iyidir.»

CÜNEYD BAĞDÂDÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Mutlak şeyh, hakikî kutub, esrâr menbaı, nurlar otlağı, üstad olarak başı çeken, tarikat şeyhi Cüneyd Bağdâdî (r.a.), âlemdeki şeyhlerin şeyhi ve cihandaki imamların imamı olup muhtelif ilim sahalarında kemâl derecesinde idi. Üsûlde ve fürûda fetva verme ehliyetine sahipti. Muameleler, riyâzetler, kerâmetler, ince ifadeler ve yüksek işaretler gibi hususlarda herkesten üstündü. Başlangıçtan sonuna kadar geçen süredeki hali hep muteber ve makbuldu. Her fırka tarafından sevilirdi. İmam olduğu hususunda herkes ittifak etmişti. Tarikattaki sözleri hüccetti, herkesce övülmüştü. Hiç bir kimse, zâhir ve bâtın itibariyle sünnete aykırı bir hal ve hareketini tesbit edememiş ve körler hariç kendisine itiraz edebilen çıkmamıştır. Tasavvuf ehli tarafından örnek alınmıştı, kendisinden: «Seyyidu't-Tâife ve Lisânu'l-Kavm» (sufilerin beyi ve bu zümrenin dili) diye bahsedilir. Adını, «A'bedu'l-Meşayıh» (şeyhlerin en âbidi) diye yazar ve «Tâvusu'l-Ulemâ ve Sultanu'l-Muhakkikîn» (Alimlerin tâvusu ve hakikat ehlinin Sultanı) derlerdi. (1)

Şeriat ve tarikatta nihâî noktaya ulaşmış olup zühd ve aşkda eşsiz ve tarikatta müctehiddi. Gerek çağdaşı olan, gerekse ondan sonra gelen Bağdad şeyhlerinin ekserisi onun mezhebini tutmuşlardır. Cüneyd'in tutmuş olduğu yol Sahv (ve ayık olma) yoludur. Bu yol, Bayezid'in taraftarlarının yolu (olan sekr) yoluna muhalif olan bir yoldur. Tarikatta en tanınmış tarik ve en meşhur mezheb Cü-

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X, 225; Sülemî, 155; Sıfatu's-Safve, II, 416; Şâ'rânî, I, 98; İbn Hallikan, I, 373; Tarihu Bağdad, VII, 241; el-Bidâye ve'n-Nihâye, XI, 113; Risale, 139; Nafahat, 131; Hücvirî, 229; Münâvî, I, 219. Süleyman Ateş, Cüneyd-i Bağdadî ve Mektupları, İstanbul, 1970, GAS, I, 647.

neyd'in tariki ve mezhebidir. Çağında şeylherin müracaat ettikleri merci o idi. İşaretlere, hakikatlara ve manâlara dair değerli telifleri vardır. İşaret ilmi ilk önce ondan yayılmıştı. Böyle bir hale sahip olmasına rağmen düşmanları ve hasedcileri kâfir ve zındık olduğuna dair şahitlik yapmışlardı. Muhâsîbin'in sohbetine yetişmişti. Serî Sakatî'nin müridi ve kızkardeşinin çocuğu idi.

Bir gün Serî'den :

— Şeyhinin derecesinden daha yüksek bir dereceye sahip bulunan mürid hiç var mı? diye sordular.

— Var, dedi. Bunun söz götürmez delili de âşikârdır. Cüneyd'in derecesi benim derecemden üstündür.

Cüneyd, serâpâ derd ve şevkten ibaretti. Tevhidi keşf ve marifette tuttuğu üslûb itibariyle şânı yüce idi. Mücâhede, müşâhede ve fakr hususunda bir hârika idi. Hatta Sehl Tüsterî'nin, mâlûm azametine rağmen hakkında demişti ki : «Sehl bir harika olup nihâî noktaların ötesine geçmişti. Lâkin gönlü yoktu, melek sıfatlı idi. (Meleklerde olduğu gibi kalbi bulunmadığından aşk nedir bilmezdi). Melik sıfatlı değildi. Nitekim Âdem (a.s.) hep ibadet ve derd içindeydi.» Dertli olmak ise başka bir iştir demek istemişti. Onlar, söylediklerinin manasını bilirler. Bizim işimiz dediklerini nakletmekten ibarettir. Onlardan birini diğerinden üstün tutmak bizim haddimiz değildir.

Başlangıç hali şöyle idi : Tâ küçüklüğünden itibaren derd-zede, heveskâr, edebli, firâsetli, düşünceli ve acâib bir şekilde keskin anlayışlı idi. Bir gün mektebten eve dönünce, pederini ağlar bir halde görüp :

— Ne oldu? diye sordu.

— Bugün zekat malından bir miktar dayına, yani Serî'ye götürdüm ama kabul etmedi. Ağlıyorum çünkü uğrunda bir ömür harcadığım şu üç-beş kuruş, Hakk dostlarından hiçbir dosta lâyık değil! Cüneyd :

— Bu parayı ver bana, ona götüreyim, o bunu benden alır, deyip parayı aldı, yola revân oldu. Dayısının kapısını dövdü, içerden biri :

— Kim o!, diye seslendi.

— Ben Cüneyd, diye cevap verince kapıyı açmadılar. Cüneyd :

— Şu altın kırıntılarını al, dedi. Serî :

— Almam mümkün değil!

— Sana bu fazileti ve babama o adaleti veren Allah Hakk'ı için bunu al.

— Ey Cüneyd! Bendeki fazîlet ne? Babandaki adalet ne?

— Allah'ın sana verdiği fazilet ve lutuf fakirlik, babama verdiği adalet de onu dünya ile meşgul etmiş olmasıdır. Sen bunu kabul de etsen red de etsen, o istese de istemese de zekat malı mutlaka hak sahibin ulaşacaktır.

Cüneyd'in bu sözü Serî'nin hoşuna gitti ve:

— Çocuk! Bu zekatı kabul etmeden önce seni kabul ettim, deyip kapıyı açtı, altını aldı ve o vakitten itibaren Cüneyd'e gönlünde ayrı bir yer verdi.

Cüneyd daha yedi yaşında ikken Serî, onu alıp Hacca götürdü. Mescid-i Haram'da dörtyüz pir arasında şükür meselesi etrafında konuşuluyor, şükrün ne olduğunu şerh ve izah için herkes bir şey söylüyor ve neticede dörtyüz ayrı görüş ortaya atılıyordu. Serî, Cüneyd'e:

— Bu konuda sen de bir şey söyle, dedi. Cüneyd:

— Şükür, Ulu ve Yüce Allah'ın sana verdiği nimete istinaden ona âsi olmaman ve nimetini günah için sermaye yapmamandır, dedi. Cüneyd bunu söyler söylemez, dörtyüz pirin herbiri:

— Ey Sıddîkların göz nuru! Âferin, maksadı gayet güzel ifade ettin, dediler ve bu meselenin bundan daha güzel tarif edilemeyeceği hususunda ittifak ettiler. Nihayet Serî:

— Ey oğlan! Korkarım ki, senin Hak'tan nasibin lisandan ibaret olacak, dedi. [Cüneyd diyorki: Serî'nin bana söylemiş olduğu bu söze baktım (ve ağladım) durdum. Sonra şeyh:

— Bu (hikmet) sana nereden geliyor? dedi. Ben de:

— Meclislerinde bulunmaktan, karşılığını verdim. (bk: Risale, 317. Sıfatu's-Safve, 11-417)]

Sonra Bağdad'a döndü, cam alıp satardı. Her gün dükkana gelip kepenkleri çeker ve dörtyüz rekât namaz kılardı. Bir müddet böyle geçti, sonra dükkanı tamamen bıraktı. Serî'nin evinin avlusunda bulunan bir hücreye çekilip burada oturdu, kalb mürâkabesiyle meşgul oldu. Hatırından Hak'tan gayri bir şeyin geçmemesi için ayn-ı mürâkabede seccadeyi serdi. Kırk yıl da böyle oturdu. Otuz sene yatsı namazını kılar, sabahlara kadar ayakta dikilip:

— Allah! Allah! der, yatsı abdestiyle sabah namazını kılardı. Cüneyd diyor ki: Kırk yıl bu minval üzere geçtikten sonra: «İşim tamam, maksada erdim», diye benden bir kanaat hâsıl oldu. Derhal hâtiften bir sesin:

— Yü Cüneyd! Belindeki zünnarın ucunu gözünün önüne sereceğimiz zaman gelmiştir, dediğini işittim. O vakit:

— Ya Rabb! Cüneyd ne günah işledi ki, böyledir, dedim. Şöyle bir nidâ işittim:

— Sen varsın ya, günah olarak bu yeter; vücudunu istemenden daha büyük günah olmaz ki!

Bu nidayı işiten Cüneyd bir âh çekip başını secdeye koydu ve :

— Bir kimse vuslata ehil olmazsa, tüm sevapları günah, iyilikleri vebal olur! diye niyazda bulundu.

Sonra Cüneyd, o hücrede oturup inzivâya çekilmişti. Sabahlara kadar : «Allah! Allah!» diyordu. Düşmanları kendisine dil uzatıyorlar, halini halifeye hikâye ediyorlardı. Ama halife :

— Ortada delil olmadan onu bundan men edemeyiz, diyordu. Halifenin, üçbin kızıl altına satın aldığı ve güzellikte bir eşi daha bulunmayan bir câriyesi vardı. Halife bu kıza âşıktı. Halifenin emri üzerine bu kızı fevkalâde güzel elbiseler ve gayet değerli mücevherâtla süsleyip Cüneyd'in yanına gönderdiler ve :

— Cüneyd'in yanına gidip yüzünü aç, kendini, elbiselerini ve zinetlerini ona sun ve : «Kimsem yok, servetim çok, gönlümü dünya işlerinden çektim, sana geldim, dilersen sohbetine gelip ibadet ve taatta bulunayım. Zira gönlümün hiçbir kimse ile kararı yok, deyip kendini ona takdim et, örtülerini de aç, bu hususta son derece ciddi, gayet inandırıcı ol, dediler.

Cariye, bir hizmetçi ile şeyhin yanına gelip kendisine tarif edilen şeylerin kat kat fazlasını yaptı. Cüneyd'in gözü gayr-ı ihtiyârı cariyeye ilişti. Sükût etti ve hiç karşılık vermedi. Bunun üzerine cariye o tavrını tekrarladı. Cüneyd başını öne eğmişti, birden başını kaldırıp bir «Ah!» çekti ve cariyeye üfledi. Cariye derhal olduğu yere düşüp can verdi. Hizmetkâr hemen gidip durumu halifeye arzetti. Halifenin canına ateş düşmüş, yaptığına bin pişman olmuştu. «Erlere, yapılmaması icap edeni yapan, görülmemesi lâzım geleni görür», deyip kalktı ve Cüneyd'in yanına vardı. «Böylesi birinin huzuruna gitmek lâzım», diyordu. Sonra Cüneyd'e :

— Ey Şeyh! Böylesine güzel bir sûreti ve nâzenin bir cariyeyi yakmaya gönlün nasıl razı oldu?

— Ey Müminlerin Emiri! Senin müminlere olan şefkatin, kırk yıl çile çekerek, uykusuz kalarak ve canımı dişime takarak kazandığım şeyi berbat etmekten mi ibaret? Arada (Allah var), ben kim oluyorum? Öyle yapma ki, böyle yapmasınlar?

Bundan sonra Cüneyd'in işi büyüdü, ünü âlemi tuttu, her neyle imtihan etseler bin katını söyleyip altından kalkardı. Vaaz etmeye başladı. Bir zamanlar bu hususta :

— Abdâldan otuz kişi, «Senin halkı Hakk'a davet etmen uygundur», diye işaret etmeden vaaz edip halka hitap etmedim, demişti.

«İkiyüz pirin hizmetinde bulundum, bunların içinde yedi tanesinden fazlası örnek alınmaya yaraşır bir halde değildi.»

«Biz bu tasavvufu dedikodu ile elde etmedik, cenk ve harbla kazanmadık, lâkin aç ve uykusuz kalarak, dünyadan el etek çekerek, sevilen ve göze hoş görünen şeylerden koparak bulduk. [(Çünkü tasavvuf, Allah Tealâ ile olan muamelenin saflığından ibaret olup bunun da aslını dünyadan el etek çekmek teşkil eder.) (Sülemi, 158)]

«Bu yolda, sağ elinde Ulu ve Yüce Allah'ın kitabını, sol elinde Mustafa'nın (a.s.) sünnetini tutan kimseler yürür. Şübhe çukuruna ve bid'at karanlığına düşmemek için bu iki meş'alenin ışığında yürümek icab eder.»

«Usûlde, furûda ve çilekeşlikte şeyhimiz Emirülmüminin Ali Murtaza aleyhisselamdır. Yapmış olduğu savaşlarla ilgili olmak üzere Murtazâ'dan öyle şeyler nakl ve hikâye edilmektedir ki, bunları dinlemeye hiç kimsenin tâkatı yetmez. Çünkü O, Allah Tealâ'nın kendisine çok miktarda ilim ve hikmet ikram ettiği bir Emirdi.»

«Eğer Murtazâ keramet ve ilâhî inâyetle aşağıdaki sözü söylemeseydi, acaba tarikat sahibleri ne yaparlardı? Bu söz, «Ulu ve Yüce Allah'ı neyle tanıdın?», sorusuna Murtazâ'nın verdiği şu cevaptı:

— Allah'ı, bana marifet lutfedip kendini şu şekilde tarif etmesiyle tanıdım:

«O, benzeri olmayan bir Allah'tır, onu bulmak hiçbir şekilde mümkün değildir, hiçbir mahlûka kıyas olunamaz. Uzaklığında yakın, yakınlığında uzaktır, her şeyden yücedir. Onun altında (Arş gibi) bir şey var, denemez. Ne bir şeydendir, ne bir şey gibidir, ne bir şeydedir, ne de bir şeyledir. Takdis ederim o Allah'ı ki, böyledir ve ondan başka böyle olan hiçbir şey yoktur!»

«Hz. Ali'nin bu sözünün açıklanması cildler doldurur. Anlayan anlar!»

Onbin müridi Cüneyd'le birlikte dürüstlük yoluna çektiler, (Hak yola sevk ettiler.) Marifet itibariyle (ağırladılar) hepsini kahr denizine daldırıp suya verdiler, tümünü suyun dibinde bıraktılar. Cüneyd'i suyun üzerine çıkardılar, bu sûretle onun, âlemin güneşi olmasını irade ettiler.

«Bin yıl yaşasam, amelimden zerre kadar eksiltmem, meğer ki, amelle arama (şer'î bir mazeret ve) engel girsin.»

«Evvelkilerin de sonrakilerin de işledikleri günahların sorumlusu benim, hepsinin hesabını ben vereceğim. Zira Ebu Kâsım Cüneyd, iğneden ipliğe her şeyin hesabını vermenin üstesinden gelmelidir.»

Cüneyd'in bu sözü küllden gelmenin alâmetidir. Zira bir kimse küllü müşâhede eder, mahlukâtı kendi vücûdunun uzuvları mesabesinde görür ve «Müminler tek bir ruh gibidir» makamına ererse, sözü bu olur. Hz. Peygamber'in : **«Hiç bir Nebî benim kadar çok ezâ-cefâ görmemiştir»**, (hadisini burada hatırlamak lâzımdır.)

«Ömrünün bir kısmını öyle geçirdim ki, yer ve gök ehli halime bakıp ağladı. Sonra öyle oldu ki, ben onların kusuruna ağladım. Şimdi o hale geldim ki, ne onlardan haberim var ne de kendimden!»

«On sene kalbimin üzerinde oturup gönlümün bekçiliğini ve koruyuculuğunu yaptım. Bir on sene de kalbim beni korudu. Şimdi yirmi yıl oldu ki, ne benim kalbimden, ne de kalbimin benden haberi var!»

«Allah Tealâ otuz sene Cüneyd'in diliyle halkla konuşmuştur. Bu süre içinde Cüneyd ortada yoktu ve halk da bu durumdan haberdar değildi.»

«Yirmi yıl bu ilmin sathından ve kenarından bahsettim, derinliklerine dalmadım, zor anlaşılan tarafları hakkında hiçbir şey söylemedim. Çünkü bu hususta söz söylemekten dil men olunmuş, onu idraktan kalb mahrum bırakılmıştır.»

[«Havf beni kabz, recâ ise bast haline getirmektedir. Havfla kabz haline geldiğim zaman fâni oluyorum. Recâ ile bast haline geldiğim vakit, beni bana iade ediyorlar.» (bk: Risale, 187)]

«Şayet yarın kıyamet günü Allah Tealâ bana : «Bana bak», (ve temaşa et) diyecek olursa, dönüp bakmam, ve derim ki : Göz, sevgide yabancı ve eldir. (Seni gözümden de esirgiyor ve kıskanıyorum, bu sebeple) kıskançlık bakınama mani olmaktadır. Çünkü dünyada göz vasıta olmadan görüyordum.» (O'nu.)

«Sözün kalbte olduğunu bildiğim zamandan beri otuz senelik namazımı kazâ ettim. İlk tekbiri kaçırmayalı yirmi yıl oldu. (Bu süre içinde «Allahü Ekber»in manasını şuuruma yerleştirdim, hafızama nakşettim) Şöyle ki, eğer bir namazda dünya düşüncesi hatırımdan geçse, kaza eder, ahiret ve cennet düşüncesi geçse ona da sehiv secdesi yapardım.»

Bir gün sohbetinde bulunanlara dedi ki : «Farzların hâricindeki namazların, sizlerle oturup sohbet etmekten daha faziletli olduğunu bilseydim, asla oturup sizlerle sohbet etmezdim!»

Naklederler ki, Cüneyd aralıksız oruç tutar, ama eş-dost geldikleri vakit orucunu açar, oturup onlarla yemek yer ve :

— Kardeşlerle birlikte hareket etmek, oruç tutmaktan daha az faziletli değildir, derdi.

Naklederler ki, Cüneyd'le Ebu Bekir Kettânî arasında bin meselede mektuplar teatî edilmişti. Kettânî vefat edince, «Bu mektupları kimsenin eline vermeyin ve benimle birlikte toprağa koyun», diye vasiyet etmişti. Cüneyd de:

— Ben de aynı şeyi arzu ediyorum, bu meseleleri ihtiva eden mektuplar kimsenin eline geçmesin, demişlerdi.

Naklederler ki, Cüneyd ulemâ tarzında giyinirdi, sohbetinde bulunanlar:

— Ey pir-i tarikat! Ne olur, müridlerin hatırı için hırka giy!, dediklerinde şöyle karşılık verdi:

— Hırkanın ve yamalı elbise giymenin bir işe yaradığına kâni olsam, demirden ve ateşden elbise yaptırıp onu giyinirdim. Lâkin her an içime: «İtibar hırkaya değil, ancak yanık kalbedir», diye nidâ olunmaktadır!

Cüneyd'in ünü her tarafa yayılınca, Serî, ona:

— Artık meclis kurup vaaz etmen lâzım, dedi. Kalbi tereddüt içinde olan Cüneyd, bu teklife rağbet etmiyor ve:

— Şeyh varken benim vaaz etmem edebe uymaz, diyordu. Nihayet rüyada gördüğü Mustafa (a.s.) ona vaaz etmesini söyleyince, sabahleyin kalkıp durumu haber vermek için Serî'nin evine gitti, Serî'nin kapıda beklemekte olduğunu gördü. Serî, ona:

— Vaaz et, sözünü başkalarından duymayı mı gözlüyordun? Artık vaaz etmen şart. Zira âlemin kurtuluşu için sözünü sebep kılmışlardır. Müridlerin teklifi üzerine vaaz etmedin. Bağdad şeyhleri şefaatçi oldu, yine vaaz etmedin, ben söyledim yine konuşmadın, şimdi vaaz etmeyi sana Peygamber (a.s.) emretmiştir. O yüzden nasihat etmen zarûrîdir, dedi. Cüneyd bu teklifi kabul edip, önceden yaptığından af diledi. Serî'ye sordu:

— Rüyada Peygamber'i (a.s') gördüğümü ne biliyorsun?

— Ulu ve Yüce Allah'ı rüyada gördüm: «Kürsüye çıkıp vaaz etmesini Cüneyd'e söylemesi için ona Resûl'ü gönderdim», diye buyurdu.

— Vaaz ederim, ama meclisimde kırk kişiden fazla kişinin bulunmaması şartiyle, dedi. Bir gün kırk kişinin hazır bulunduğu bir mecliste vaaz etti. On sekizi can verdi, yirmiikisi kendinden geçti. Bunları kaldırıp omuzlarına koyarak evlerine götürdüler.

Bir gün Ulu camide vaaz ediyordu. Bir Hıristiyan çocuğu çıkageldi, ama tam bir İslâm kıyafeti içinde olduğundan hiç kimse onun Hıristiyan olduğunu bilmedi. Genç:

— Ey Şeyh! **«Müminin firâsetinden korunun, zira o Allah'ın nuruyla nazar eder»**, cümlesi Peygamber sözüdür. (Bunu açıklar mısın? Cüneyd bir süre düşüncelere daldıktan sonra başını kaldırdı ve :)

— Müslüman olmanın vakti geldiğinden, zünnarını kesip İslâm olman manasına gelmektedir, deyince genç derhal müslüman oldu. Halk arasında bir vâveyla koptu. Cüneyd bir müddet mecliste vaaz ettikten sonra, bu işi terk edip evine inzivâya çekildi, gözden kayboldu. Tekrar vaaz etmesi için ne kadar ricada bulundularsa da kabul etmedi. «Kendimi mahvetmemek daha çok hoşuma gidiyor», diyordu. Bir süre geçtikten sonra kimse bir şey söylemeden kendi kendine kürsüye çıkıp vaaz etmeye başlayınca, sordular:

— Bundaki hikmet ne?

— Bir hadis buldum. Hz. Peygamber (a.s.) âhir zamanda bir zümrenin başı, zümrenin en beteri olacak ve onlara öğüt verecek, buyuruyor. Ben kendimi halkın en beteri olarak biliyorum. Peygamber'in (a.s.) hadisine muhalefet etmiş olmamak için, onun sözüne uyup vaaz ediyorum!

«Bu dereceye neyle erdin», diyenlere :

— O'nun eşeğinde, kırk yıl mücahede ayağı üzerinde durarak, diye karşılık verdi. Bununla da Serî'nin dergâhını kasdetti.

Şöyle dediği nakledilir : «Bir gün gönlüm kayboldu. İlâhî! Kalbimi bana iade et! diye niyaz edince, şu hitabı duydum :

— Ya Cüneyd! Bizimle olman için kalbi yanımızda alakoyduk. Bizden başkasıyla olman için mi bunun iadesini istiyorsun?

[Naklederler ki, Hüseyn b. Mansur Hallac (r.a.) vecd hallerinin galebesiyle Amr b. Osman Mekki'den uzaklaşıp ondan alâkayı kesince Cüneyd'in yanına geldi. Cüneyd :

— Niçin geldin? Sehl Tüsterî ile Amr b. Osman Mekki'ye davrandığın gibi davranırsan doğru olmaz, dedi. Hallac :

— Sahv ve Sekr kulun sıfatlarıdır, kul kendi vasıflarından fâni olmadıkça, daima Hak'la arasında perde bulunur, dedi. Cüneyd :

— Ey İbn Mansur! Sehv ve sekr konusunda hata ediyorsun! Zira (Sekrin, kuldaki fart-ı mahabbet ve şevkten), sahvın, Hakla olan halin sıhhatından ibaret olduğu hususunda ihtilâf yoktur. Ve bu husus halkın iktisabına ve sıfatına dahil olmaz. Ey Mansur oğlu! Konuşmanda birçok manasız ifadeler, fuzulî ve lüzumsuz şeyler görüyorum, dedi. (bk: Hücvirî, 300)]

Cüneyd'in şöyle dediği nakledilir : Çölde, deve dikeni ağacının altında oturan bir genç görmüş ve :

— Seni burada oturtan şey nedir? demiştim, Genç :

— Bir (manevî) halim vardı, burada yitirdim, onu tekrar ele geçirene kadar buradan ayrılmayacağım, dedi. Cüneyd diyor ki, oradan ayrılıp hacca gittim. Geri dönünce genci aynı yerde aynı şekilde oturmuş bir vaziyette gördüm ve:

— Neden buradan ayrılmıyorsun? dedim. Genç:

— Aradığını burada buldum. Bu yüzden buraya sıkı bir şekilde bağlandım, dedi. Cüneyd diyor ki:

— Bu gencin iki halinden hangisinin daha şerefli olduğunu bir türlü kestiremiyorum: Kayb olan hali araması mı? Yoksa bulduğu hale dört elle sarılması mı?

Şiblî'nin şöyle dediği nakledilir: Eğer Hak Tealâ kıyamet günü beni cennetle cehennemi tercih arasında muhayyer bırakırsa, ben cehennemi tercih ederim. Çünkü cennet benim muradımdır, cehennemse dostun muraddır. Kendi muradını dostun muradına tercih etmemek muhabbet alametidir.

Şiblî'nin bu sözü Cüneyd'e haber verilince, dedi ki:

— Şiblî çocukluk ediyor! Eğer aynı durumda beni muhayyer bıraksalar, tercih yapmam, ve derim ki: Kulun irade ve tercihle ne işi var? Nereye gönderirse oraya giderim, nerede tutarsa orada bulunurum! Benim tercihim onun tercihidir!

Naklederler ki, Nesim-i ervâh içinde Cüneyd, Tûr-i Sinâ'da vecde geliyor, müridleri de çevresinde raksediyorlardı. Bu haldeyken bir keşiş çıkageldi ve:

— Size bu hali veren Allah hakk'ı için sesime cevap verin, diye bağırdı. Lâkin bunlar manevî zevklerin içine garkolmuş bir vaziyette olduklarından, ona kulak vermediler. Semâ son bulunca, müridler şeyhe: Bir râhib çağırıp şöyle şöyle sözler söyledi, ama semâ ile meşgul olduğumuzdan hiçbirimiz ona cevap vermedik. Papaz da dönüp geri gitti, dediler. Şeyh, bunu işitince, müridlerini yanına alarak rahibin manastırına vardı. Bunların geldiğini gören rahip, zaviyeden aşağı indi, kendilerini karşıladı ve: «Büyüğünüz kimdir?» diye sordu. Şeyhi gösterdiler. Şeyh istediğin cevap neydi, dedi. Rahip: «Yaptığınız semâ ve raks ne mezheb ve tarikdir? Havas yolu mudur, yoksa avam yolu mu? Söyleyin biz de bilelim, dedi. Cüneyd:

— Bu şive Tanrı'nındır, hâslar şivesidir, zühd yolunu tutan zümreye mahsustur, iradesiz vâki olur, diye cevap verdi. Râhip, bunu duyunca şeyhin elini tutup: Lâilâheillallah Muhammedün Resûlüllah, dedi ve anlattı: «Ya Cüneyd! İncil'de şöyle okudum: Âhir zamanda bir Peygamber dünyaya gelir, adı Muhammed Mustafa'dır, onun ümmetinin havâssı semâ ve raksederler, ama dünyadan da eletek çeker, bir hırka bir lokma ile kanaat ederler, fazlasına iltifat

etmezler, bunlar Allah âşıklarıdır. Aşkla dolup iradesiz raksederler. O zümrenin sizler olduğu kanaatındayım, dedi. (bk: Tezkirenin Türkçe tercümeleri)

Naklederler ki, biri Cüneyd'in yanına gelip:

— Bir söz söylemem için bir an *hâzır* ol, (*huzur* halinde ve dikkatli ol) dedi. Cüneyd şöyle dedi:

— Ey Aziz! Sen benden, uzun müddetten beri benim de aradığım ve istediğim bir şey taleb ediyorsun! Bir nefes Hak Tealâ ile hâzır olmayı istiyorum ama bulamıyorum. Şu anda ben seninle nasıl hâzır olabilirim?

Rüveym'in şunu söylediği nakledilir: Hicaz çölünde giderken, elinde bir âsâ ve eteğini beline bağlamış bir kocakarı gördüm. Bana:

— Bağdad'a varınca, Cüneyd'e: «Hiç utanmıyor musun ki, halka O'ndan bahsediyorsun», de dedi. Bağdad'a gelip elçilik görevimi ifa edince, Cüneyd:

— Allah korusun! dedi. Biz O'ndan nasıl bahsedebiliriz? Zira O'ndan bahsolunamaz ki! (Biz O'ndan halka değil, halktan O'na bahsediyoruz, O'ndan kimse bahsedemez!) dedi.

Naklederler ki, büyüklerden biri şöyle bir rüya görmüştü: Cüneyd yanında olduğu halde Resûl (a.s.) otururken, biri gelip Peygamber (a.s.) dan fetva istedi. Hz. Peygamber:

— Cüneyd'den iste! Cevabı o versin, buyurdu. Adam:

— Ey Allah Resûlü! Senin huzurunda kim fetva verebilir? Hz. Peygamber:

— Peygamberler, kendi ümmetlerinin tümüyle ne kadar övünüyorlarsa, ben de Cüneyd'le o kadar iftihar ediyorum!

Ca'fer b. Nusayr anlatıyor: Cüneyd bana bir akçe verip; «Bununla incir, susam ve zeytin yağı al», dedi. Dediklerini satın alıp getirdim. Akşam namazı orucunu açınca, ağzına bir incir koydu, sonra çıkarıp attı, ağladı ve bana:

— Bunları kaldırıp götür, dedi. Ne oldu, diye sorduğumda, inciri ağzıma alınca hâtiften bir ses geldi:

— Utanmıyor musun ki, bizim için kendine haram kıldığın bir şeye tekrar avdet ediyorsun? dedi. Sonra şu mısraları okudu:

— (Zillet manasına gelen) «Hevân» kelimesindeki Nûn (Nefsâni arzu manasına gelen) «Heva» kelimesinden çalınmıştır. O yüzden Hevân'ın alıp yere çarptığı herkes hevâ'nın yere vurduğu kimselerdir.

Naklederler ki, bir kere hastalanmış ve:

— Ya Allah! Bana şifa ver, demiş, ama tam o sırada hâtiften şöyle bir ses duymuştu:

— Ey Cüneyd! Kulla Mevlâsı arasında ne gezersin? Aradan çık ve sana ne emredilmişse onunla meşgul ol! Mübtelâ kıldıkları şeye de sabret! İrade ile işi ne?

Naklederler ki, bir gün hasta bir dervişi ziyarete gitmişti. Derviş sızlanıp duruyordu. Cüneyd: «Kimden sızlanıyorsun», diye sorunca, derviş sustu. Cüneyd bu sefer:

— Şimdi kimle sabrediyrsun, (kendinle mi, Rabbınla mı) diye sordu. Derviş feryad edip dedi ki:

— Ne sızlanmaya takat var! Ne de sabr etmeye kuvvet var!

Naklederler ki, bir kere Cüneyd'in ayağı ağrıdığından fâtiha okuyup ağrıyan yere üflemiş, ama bu esnada hâtiften bir ses duymuştu:

— Hak kelâmını nefsin için harcamaktan haya etmiyor musun?

Naklederler ki, bir kere Cüneyd'in gözü ağrımış, tedavi için gelen tabib:

— Sana göz lâzımsa, sakın gözüne su değdirme, demişti. Tabib gidince, Cüneyd abdest alıp namaz kıldı, yattı, uyudu. Uyanınca, gözünün iyileşmiş olduğunu gördü. Hâtıften:

— Rızamızı kazanma uğrunda gözünü kaybetmeyi göze aldın. Eğer sen bu azimle bütün cehennemliklerin affını dileseydin, dileğin kabul edilir, diye bir ses duydu. Tabib tekrar gelince, gözün iyileştiğini görüp:

— Ne yaptın, diye sordu. Cüneyd:

— Hiç, abdest aldım ve namaz kıldım, o kadar, dedi. Tabib Hıristiyandı, derhal iman getirip:

— Bu, mahlûkun değil, Hâlık'ın ilacıdır, gözünde derd olan sen değil benim. Tabib ben değil sensin, dedi.

Naklederler ki, büyüklerden biri Cüneyd'in yanına geldiği vakit, İblisin O'nun yanından kaçtığını görmüştü. Yanına varınca Cüneyd'in kızmış ve öfkesinin alâmetlerinin de yüzünden belli olduğunu, birini incittiğini gördü ve:

— Ey Şeyh! İşitmiştim ki, İblis en fazla, insanoğlu hışımlı ve hırslı olduğu zaman ona el atar. Şu anda gadablanmış olmana rağmen İblisin senden kaçmakta olduğunu görüyorum, dedi.

Cüneyd ona şu cevabı verdi:

— İşitmedin ve duymadın mı ki, biz kendiliğimizden kızmayız? Belki Hak uğrunda Hak'la kızarız. Bu yüzden de İblis, kızdığımız vakit bizden kaçtığı kadar hiçbir zaman kaçmaz. Başkaları nefslerinin keyfi için öfkelenirler, bunun için de şeytan onlara bu sırada el atar.

— Şayet Hak Tealâ, kullarım «Eûzübillâhimineşşeytanirracîm», (şeytanın şerrinden kaçıp Allah'a sığınırım) desinler, diye emret-

memiş olsaydı, ben asla «Eûzü» çekmez, onun şerrinden Allah'a sığınmazdım. İblisin kaçması için Hak Tealâ buyurmuş; «Eûzü çekip: «Me'lûn şeytanın şerrinden Allaha' sığınırım», deyiniz» diye. Emretmeseydi, ben asla «Eûzü» çekmezdim.

Şöyle dediği nakledilir: İblisi görmeyi arzu ediyordum. Bir gün mescidde dururken uzaktan bir ihtiyarın gelmekte olduğunu gördüm ve onu görür görmez içimde bir sıkıntı peyda oldu.

— Sen kimsin, diye sordum.

— Görmek istediğin kişi!

— Ey Me'lûn! Âdem'e secde etmene engel olan neydi?

— Ey Cüneyd! Sen ne zannediyorsun? Ben O'ndan başkasına hiç secde eder miyim? (sen hiç ondan başkasına secde ettin mi?)

Cüneyd, «İblisin bu sözü beni hayretlere düşürdü», diyor. O sırada ona şunu söylemem için ruhuma nidâ geldi.

— Yalan söylüyorsun! Şayet onun kulu olsaydın emrine boyun eğip iradesinin dışına çıkmaz ve yasakladığı şeye yaklaşmazdın! İblis bunu işitince, esefinden bir «Hey!» çekti ve:

— Billâh yaktın beni!, deyip kayıplara karıştı.

Naklederler ki, bir gün Şiblî, «Lâhavle ve velâkuvvete illâ billâh», deyince Cüneyd:

— Bu, canı sıkılanların söylediği bir sözdür, can sıkıntısı da kazaya rıza göstermemekten hasıl olur, dedi.

Cüneyd'in yanına gelen biri:

— Müridlerinden, sohbetinde bulunmaya ve arkadaş olmaya lâyık birini bana tavsiye et, dedi. Cüneyd ona dedi ki:

— Eğer «Külfetimi çeksin», diye birini arıyorsan, böylesi çok nâdir bulunur, «Külfetini çekeyim», diye birini arıyorsan, bu cins biraderler yanımda pek çoktur.

Naklederler ki, bir gece bir müridiyle yolda giderken bir köpek hışımla saldırıp havlayınca Cüneyd:

— Lebbeyk! Lebbeyk! (Buyur, emrine âmâdeyim) diye karşılık verdi. Mürid:

— Bu ne haldir? deyince, Cüneyd dedi ki:

— Köpeğin hiddetli bir şekilde ürümesini ve havlamasını, Hak Tealâ'nın kahrından gördüm, onun sesini Hak Tealâ'nın kudretinden duydum. Arada köpeği de görmedim. O yüzden «Lebbeyk», diye cevap vermem zarurî oldu.

Bir gün hıçkıra hıçkıra ağladığını görenler:

— Bu ağlamanın sebebi nedir? diye sorduklarında dedi ki:

— Eğer belâ bir ejderha olsa, kendini ona lokma yapan ilk kimse ben olurdum. Bununla beraber tüm ömrümü belâ aramakla geçirdim. Ama bana hâlâ:

— Belâmıza değecek kadar kulluğun yok, diyorlar.

Cüneyd'e:

— Can verme esnasında Ebû Saîd'de pek çok vecid halleri görülmüştü, dediklerinde, şöyle dedi:

— Şayet ruhundaki iştiyakından dolayı uçsaydı, bunda bile şaşılacak bir şey olmazdı.

— Ebû Saîd'in bulunduğu makâm ne makâm idi?

— Mahabbetin son haddi! Bu makam gayet aziz ve pek değerlidir. Burada bütün akıllar batmış ve tüm nefsler unutulmuş bir haldedir. Marifetteki en yüce makâm budur. Aslında bu esnada ilim ve marifetin herhangi bir makamı bulunmaz. Çünkü bu sayede kul öyle yüce bir yere erer ki, Ulu Allah'ın kendisini sevdiğini idrâk eder. O zaman kul, zarurî olarak Allah'a hitaben:

— Yâ Rab! Senin üzerindeki hakkıma and olsun ki..! Nezdindeki makâmıma ve itibarıma yemin ederim ki..! Senin bana olan sevgine kasem olsun ki..!, der. Cüneyd, daha sonra buna şu sözleri de ekledi: «Bunlar öyle bir zümredir ki, Ulu ve Yüce Allah'a karşı naz ederler, O'nunla üns ve samimiyet halinde bulunurlar. Aziz ve Celil Allah'la aralarındaki haşmet ve resmiyet ortadan kalkmıştır. Bunun sonucu olarak halk nazarında iğrenç sayılabilecek bir takım sözler söylerler.»

Cüneyd anlatıyor: Bir gece rüyamda Ulu ve Yüce Allah'ın huzurunda durmakta olduğumu gördüm. Hak Tealâ, bana:

— Şu sözleri nereden söylüyorsun, ey Cüneyd!, dedi.

— Ne söylersem söyleyeyim hak söylüyorum (önemli olan da bu), dedim. Buyurdu ki:

— Bunu da doğru söyledin!

Naklederler ki, İbn Süreyc (metinde: İbn Şureyh) bir kere Cüneyd'in sohbet meclisinden geçerken, kendisine:

— Cüneyd'in bahsettiği şeylerin ilimde yeri var mı?, diye sordular. (Okumaya ve tahsile mi istinad ediyor?), dedi ki:

— Bunu bilmem ama bildiğim şey şudur: Sözlerinde öyle bir savlet ve saldırma var ki, âdetâ bu sözleri O'nun dili üzerinden sevk eden Haktır!

Şöyle naklederler ki, Cüneyd tevhidden söz açtığı vakit her defasında ayrı bir ifade ile ve değişik bir üslûpla konuşur ve kimsenin idrakı buna ulaşamazdı.

Bir gün Şiblî, Cüneyd'in sohbet meclisinde:

— Allah!, dedi. Bunun üzerine Cüneyd O'na şunları söyledi:

— Şâyet Allah gâib ise, gâib olandan söz etmek gıybettir. Yok eğer hâzır ise, hâzır olanı müşâhede ve temaşa ederken adını zikretmek saygısızlıktır!

Bir gün vaaz ederken biri ayağa kalkıp:

— Benim bu sözlere aklım ermiyor, dedi. Cüneyd:

— Yetmiş yıllık ibadetini ayağının altına al, (zira bu, hakikatla arana perde oluyor) dedi. Adam:

— Aldım gitti ama yine de aklım ermiyor, dedi. Cüneyd dedi ki:

— Bu sefer başını ayağının altına al, eğer yine ermezse, o vakit bunun günahını benden bil!

Bir gün Cüneyd'in vaaz meclisinde bulunan bir zat O'nu uzun uzadıya övdü durdu. Bu sözleri dikkatle dinleyen Cüneyd dedi ki:

— Söylediklerinin hiçbiri bende yok, sen Allah'tan bahsedip O'nu methu sena ediyorsun!

Naklederler ki meclisinde bulunanlardan biri kalkıp:

— Gönül, hangi vakitte hoş (ve huzurlu) olur, dedi. Cüneyd cevap verdi:

— O, Gönül olduğu vakit!

Beşyüz sarı altın getirip önüne koyan şahsa Cüneyd sordu:

— Bundan başka bir şeyin var mı?

— Çook!

— Sana daha fazlası lâzım mı?

— Tabiî

— O halde bunları kaldırıp götür. Zira buna benden çok sen muhtaçsın. Çünkü benim hiç bir şeyim yok ve bununla beraber bu da bana lâzım değil!

Naklederler ki: Namazdan sonra camiden çıkan Cüneyd, kalabalık bir topluluk gördü ve yüzünü müridlerine döndürüp dedi ki:

— Bütün bunlar, yerleri cennet olan ayak takımıdır! Hakk'ın huzurunda bulunanlar (ve O'nun mutlak cemâlini temaşâ edenler) ayrı bir zümredir!

Naklederler ki: Adamın biri kalkıp Cüneyd'in meclisinde dilendi. Bu durumu gören Cüneyd, hâtırından:

«Adamın vücudu sıhhatlı, çalışıp kazanabilir, hal böyle iken niçin dileniyor ve bu zillete katlanıyor?», diye bir fikir geçti. O gece rüyasında, üzeri örtülü bir tepsinin önüne konulup kendisine: «Hadi ye!», denildiğini gördü. Tepsinin kapağını kaldırınca, sözü edilen dilencinin ölmüş ve bu tepsinin içine konulmuş olduğunu gördü ve: «Ben ölü eti yemem!» dedi. Kendisine: «Peki dün gece mescidde niye yedin?», denildi. Cüneyd: «Kalb ile gıybet edilmiş olduğunu ve hâtırından geçen şeylerden sorumlu tutulduğunu» anlamıştı. Diyor

ki: Bu rüyanın heybet ve dehşetiyle uyanmış, abdest alıp iki rekât namaz kıldıktan sonra o dervişi aramaya koyulmuştum. Nihayet kendisini Dicle nehrinin kenarında gördüm. Suya atılan sebze artıklarını, suyun yüzünden toplayıp yiyordu. Yanına vardığımı fark edince başını kaldırdı ve bana:

— Hakkımızdaki düşüncenden ötürü tevbe etmedin mi, diye sordu.

— Ettim, ettim, dedim. Şöyle dedi:

— O halde şimdi var git. **«Kullarından tevbeyi kabul eden O'dur»** (Şura/25) Şu «Hâtır tevbesini» de muhafaza et!

Şöyle dediği nakledilir: İhlâsın ne olduğunu, vaktiyle Mekke'de bulunurken bir hacamatçıdan öğrenmiştim. Hacamatçı (berber), bir efendinin saçlarını düzeltirken, yanına varıp:

— Allah için benim saçlarımı da düzeltebilir misin?, deyince, «Tabii», dedi ve gözleri yaşla doldu. Efendinin traşını tamamlamaktan vazgeçip:

— Hadi kalk, Allah'ın adı anılınca, her şey geriye kalır, dedi. Onun kalktığı yere beni oturttu, başıma bir bûse kondurup saçlarımı traş etti. Sonradan üzerinde altın kırıntıları bulunan bir kağıdı bana verip:

— Bunu ihtiyaçlarına sarfet, dedi. Kendi kendime, «Elime bir futûh ve zuhûrât geçerse, onun yerine gidip mürüvvetimi göstereceğim», diye niyet ettim. Aradan çok geçmeden elime, Basra'dan gönderilen bir kese altın ulaştı. Bunu o zatın yanına götürünce, sordu:

— Bu ne?

— Elime ilk geçecek olan fütûhu sana vereceğim, diye niyet etmiştim, elime ulaşan ilk zuhurât bu!

— Be Adam! Hiç mi Allah'tan utanmıyorsun? Önce «Allah için saçımı traş et», dedin, sonra bana, (emeğimin karşılığı olarak Hak rızasını değil de başka) bir şeyi veriyorsun? Allah için bir iş yapıp da karşılığında (maddî) ücret alan kimi gördün?

Şunu anlatmıştı: Gece namaz kılıyordum. Ne kadar çabaladıysam de bir secdede nefs bana muvafakat etmedi, tefekküre de hiç kâdir olamadım. Canım adamakıllı sıkıldığından evden dışarı çıkmaya teşebbüs ettim. Kapıyı açınca bir gençle karşılaştım. Üzerinde bir âbâ bulunan bu delikanlı bir çula sarılıp eşiğe uzanmıştı. Beni görünce dedi ki:

— Şu ana kadar seni bekledim durdum!

— Şu halde beni yerinde duramaz eden sen miydin?

— Evet, öyle, nefsle ilgili bir meselem var, ona cevap ver! Nefsin derdi hiç onun devâsı olur mu?

— Heva ve hevesine muhalefet etti mi, nefsin illeti onun şifâsı haline gelir. Bunu söylediğimde, başını yakasına sokup:

— Ey nefs! Kaç kere bu cevabın aynını benden duydun, ama dinlemedin! Şimdi Cüneyd'den duydun, bâri onu dinle, deyip kalktı ve oradan ayrıldı. Nerden gelip nereye gittiğini bilemedim. (Risale, 291).

Cüneyd diyor ki: Yunus o kadar çok ağladı ki, gözü görmez oldu; o kadar namaz kıldı ki, ayakta durmaktan beli iki büklüm oldu. Bu hal içinde şöyle niyazda bulunuyordu:

— Yâ Rab! İzzetine and olsun ki, huzurunla aramda ateşten bir deniz bulunup da sana gelen yol bunun üzerinden geçse, Yüce huzuruna duyduğum iştiyâkın gayet fazla olması sebebiyle, hiç dinlemem o yaldan geçip sana gelirim!

Ali b. Selh'in (r.a.) Cüneyd'e şöyle bir mektup yazdığı nakledilir: Uyku gaflettir ve (tenbelliğin neticesi olan) karâr kılmak (yüz çevirmek) dir. Sevende (gece, gündüz) uyku ve karârı olmaz, şâyet uyursa, maksadından geri kalır. Kendinden de halinden de gâfil olur. (Hak'tan uzak düşer) Nitekim Hak Tealâ, Davud'a (a.s.):

«Bizi sevdiğini iddia ettiği halde, gecenin karanlığı basınca, beni ve mahabbetimi bir tarafa bırakıp uyuyan yalan söylemiştir», diye vehiy göndermiştir.

Cüneyd, ona yolladığı cevâbî mektupta şunları yazdı: «Uykusuz kalmamız Hakk'ın yolundaki muamelemizdir, uyumamız ise, bilakis Hakk'ın üzerimizdeki fiildir. İmdi irademizde olmaksızın Hak'tan bize gelen bir şey, irademizle bizden Hakk'a giden şeyden daha iyidir. Uyku, sevenler üzerindeki Allah'ın bir lutfudur.»

Şaşılacak şeydir ki, Cüneyd sahv sahibi olduğu halde, bu mektupta sekr ehlini kayırmaktadır. Burada onun maksadı: **«Âlimin uykusu ibadettir.»** hadisine veya: **«Gözlerim uyur ama gönlüm uyumaz»**, hadisine temas ve işaret olabilir. (bk: Hücvirî, 500)

Naklederler ki, Bağdad'da bir hırsızı asmışlardı. Cüneyd gidip ayağını öptü. Böyle hareket etmesinin sebebi sorulunca dedi ki:

— Bin kere rahmet olsun ona! Zira mesleği uğrunda canını feda etmiştir. Bu işi öylesine kemâle erdirmiş ki, o yolda baş verdi. Başını darağacının başına çıkardı!

Naklederler ki, bir gece Cüneyd'in evine giren bir hırsız, burada bir gömlekten başka bir şey bulamadı. Gömleği alıp gitti. Ertesi gün pazara uğrayan Cüneyd, kendi gömleğini bir dellâlın elinde

gördü. Dellâl gömleği satıyor, ama müşteri de, bu gömleğin çalınma olmayıp gerçekten satıcıya ait olduğuna kanaat getirmesi için bir tanıdık ve bir şahit istiyordu. Cüneyd, adamın yanına varıp:

— Bu gömleğin ona ait olduğuna ben şahitlik ediyorum, deyince adam gömleği satın aldı.

Naklederler ki, bir kocakarı Cüneyd'e gelip:

— Oğlum kayboldu, eve dönmesi için dua et, dedi. Cüneyd, «Sabret», deyince, kadın evine gidip bir kaç gün sabrettikten sonra tekrar geldi. Şeyh yine «Sabret», dedi ve bu hal bir kaç kere tekerrür etti. Bir gün kocakarı gelip:

— Artık hiç sabrım kalmadı, çaresiz kaldım, Allah Tealâ'ya dua et, dedi. Cüneyd:

— Eğer doğru söylüyorsan, git, zira yavrun evine dönmüştür, dedi. Kadın evine gidince çocuğu orada buldu. Sonradan Cüneyd'e: «Çocuğun eve dönmüş olduğunu nereden bildin?» dediklerinde, Çünkü Allah Tealâ, **«Çaresizlerin çağrısına ondan başka cevap veren yoktur.»** (Neml/62) buyurmuştur, dedi.

Naklederler ki, bir kişi Cüneyd'in yanına gelip açlıktan ve çıplaklıktan dert yandı. Cüneyd ona dedi ki:

— Müsterih ol, hiç tasalanmadan git. Çünkü o açlığı ve çıplaklığı, iğrenç sözler söyleyip yakınan ve cihanı şikâyetle dolduran bir kimseye vermez. Sadece Sıddîklara ve kendi dostlarına lutfeder, bu yüzden hiç şikâyetçi olma!

Naklederler ki, Cüneyd, müridleriyle oturup sohbet yaparken varlıklı bir kişi gelip bir dervişi davet edip, yanına aldı-götürdü. Bir müddet sonra derviş, içinde türlü türlü yemekler bulunan bir zenbil başında olduğu halde geldi. Cüneyd bu durumu görünce, gayretine dokundu ve: «Bu zenbili görüp o zenginin yüzüne çarpsın», diye emretti ve: «Dervişin hammal olması mı icab eder», dedikten sonra ekledi:

— Eğer dervişlerin nimetleri yoksa, himmetleri var! Dünyaları yoksa ahiretleri var!

Naklederler ki, sadaka ve zekâtını dervişlerden başkasına vermeyen bir zengin vardı. Dedi ki: «Sûfiler, Allah Tealâ'dan başka hiçbir şey düşünmeyen bir zümredir. Bir ihtiyaçları çıkınca, düşünceleri dağılacağından Hak Tealâ'dan geri kalırlar. Ben, bir tek kalbin Hazret-i Hüdâ'ya (a.c.) yönelmesini temin etmeyi, düşüncesi dünya olan bin kalbe tercih ederim.» Bu söz Cüneyd'e nakledilince:

— Bu, Hak dostlarından bir zatın sözüdür, dedi. Sonra tesadüfen bu zat iflâs etti. Bunun sebebi de dervişlere sattığı şeylerin bedelini almamasıydı. Cüneyd ona bir miktar mal verdikten sonra:

— Senin gibi bir zata ticaret ziyan vermez, dedi.

Naklederler ki, çok zengin bir mürid, bütün servetini şeyhin uğrunda harcamış, bir ev hariç elinde avucunda hiçbir şey kalmamıştı. Mürid, Cüneyd'e :

— Ya Şeyh! Bu evi ne yapayım? diye sordu. Cüneyd :

— İşinin neticelenmesi için onu da satıp parasını getir, dedi. Mürid gidip evi sattı, altınları alıp şeyhe geldi. Şeyh :

— Bu altınları götürüp Dicle nehrine at, dedi. Mürid altınları götürüp Dicle'ye attıktan sonra dönüp şeyhin huzuruna geldi. Ama şeyh onu yanından kovdu, kendisine yabancı gibi davrandı ve :

— Bunu benden def edin, dedi. Adam kaç kere şeyhe geldiyse, her defasında sürüldü. Şeyh bu hareketiyle :

«Ben, senin uğrunda bunca altını elden çıkardım», deyip sakın kendini görmeyesin ve bencillik etmeyesin», demek istedi. Ama böyle yapa yapa müridin hali düzelip işi yoluna girince, kendisini kabul etti.

Naklederler ki, Cüneyd'in meclisinde bir gençte bir hal zâhir oldu. Genç tevbe edip elinde avucunda bulunan şeyi yağmaya verdi, hak sahiplerinin haklarını ödedi. Şeyhin huzuruna götürmek üzere yanında bin altın alakoydu. Kendisine :

— O Hazret dünyayı kabul eden bir Hazret değildir. O Hazreti böyle şeylere bulaştırmak kabil değildir, denilince, adam altınları alıp Dicle'nin kenarına oturdu ve elinde hiç altın kalmayana kadar teker teker hepsini nehrin sularına attı, sonra kalkıp Hankâh'a vardı. Cüneyd, onu görünce :

— Bir kere atılması gereken bir adımı sen bin kere atar mısın? Git buradan! Zira bize yaramazsın! Bunların hepsini toptan ve birden suya atayım, diye hiç kalbinden geçmedi mi? Eğer bu yolda da hesabı böyle yapacaksan, buradan defolup git! Zira bu anlayışınla hiçbir yere varamazsın. Hemen geri dönüp çarşı ve pazardaki işinle meşgul ol. Çünkü hesap yapmak ve fayda gözetmek ancak çarşı pazarda doğru olur!

Naklederler ki, müridin biri, «Artık kemâl mertebesine erdim, yalnız kalmam benim için daha iyidir», şeklinde bir hayâle kapılmış, bir köşeye çekilip bir müddet burada tek başına oturmuştu. Zamanla öyle oldu ki, kendisine her gece bir arslan (veya deve) getiriyor, onu buna bindirip : «Hadi, seni cennete götürüyoruz», diyorlardı. O da arslanın sırtına atlayıp gayet hoş ve güzel bir yere gidiyordu. Burada, genç ve güzel kişiler, nefis yemekler ve gürül gürül akan sular vardı. Seher vaktine kadar burada kaldıktan sonra uyuya kalır, uyandığı vakit de kendini zaviyesinde bulurdu. Neticede

onda bir benlik belirdi, kendini büyük görme sevdasına kapıldı, böyle bir davâ ile ortaya çıktı ve:

— Beni her gece cennete götürüyorlar, demeye başladı. Onun bu yoldaki sözleri Cüneyd'e anlatılınca, kalkıp zaviyesine vardı, onu korkunç bir kibir ve gurur içinde gördü. Halini sordu. O da başına gelenlerin hepsini bir bir anlattı. Cüneyd ona:

— Bu gece seni oraya götürdükleri zaman, üç kere: «Lâ havle ve Lâ kuvvete illâ billâhilaliyyilazim», de, diye tavsiyede bulundu. Gece olunca, onu yine alıp götürdüler. Diğer taraftan bu zat, Cüneyd'i kalben red ve inkar ediyordu. Her zamanki yere varınca, Cüneyd'i tecrübe etmiş olmak için: «Lâ Havle», duasını okudu. Derhal etrafındaki topluluk bir gürültü koparıp oradan gittiler. Dikkat edince kendisinin de mezbelelikte bulunduğunu ve önüne gebermiş hayvan kemiklerinin konulmuş olduğunu gördü. Hatasını anlayıp tevbe etti. Şeyh Cüneyd'in sohbetine aralıksız devam etti ve mürid için yalnızlığın zehir olduğunu anladı.

Naklederler ki, Cüneyd, vaaz ederken, naralar atan bir müridin bulunduğunu görüp onu bundan menetti ve:

— Eğer bir daha nara atarsan seni terkeder, yanıma yaklaştırmam, dedi. Sonra Şeyh konuşmasına devam etti. Bu zat Cüneyd'i dinlerken, nara atmamak için kendini zabtetmeye çalışıyordu. Ama hali öyle bir raddeye ulaştı ki, daha fazla takat getiremeyerek çatladı ve mahvolup gitti. Yanına vardıklarında müridin âbâsı içinde yanıp kül olduğunu gördüler.

Naklederler ki, meğer bir müridden edebe aykırı bir hal zuhûr etmişti. Mürid, utancından oradan ayrılıp «Şûnîziye» mezarlığındaki mescide varıp oturdu. Bir gün Cüneyd'in yolu buraya düştü. Kaşını çatıp müride bakınca, mürid derhal şeyhin heybetinden yere düştü, yere düşerken yarılan kafasından akan kanlardan her katrenin «Allah» kelimesini nakşettiği görülüyordu. Cüneyd:

— Cilve yapıyorsun! dedi. Bununla şunu anlatmak istedi: (Şimdi senden akan kanlar «Allah» kelimesini yazıdığına göre henüz) zikir makamına erdin. Çünkü bütün küçükler (ve aşağı derecedeki veliler) zikirde seninle eşittirler. Oysa er olanın, zikre değil, Mezkûr'e ulaşması lâzım, dedi. Bu söz müridin canına kâr etti ve derhal vefat etti. Bundan bir süre sonra onu rüyada görüp:

— Kendini nasıl buldun, diye sordular. Dedi ki:

— Uzun yıllardan beri gidiyorum, şimdi küfrümün başına ulaştım, kâfirliğimi görmekteyim, dine gelince: Heyhât! O hep oyundur!

Naklederler ki, Cüneyd'in Basra'da bir müridi vardı. Meğer bir gün halvette bir günah (iş yapmayı) düşündü. Aynaya bakınca, yüzünün siyahlaşmış olduğunu gördü ve şaşkına döndü. Beyazlaştırmak için hangi çareye başvurduysa fayda etmedi. Utancından, üç gün, üç gece yüzünü kimseye göstermedi. Bu sürede o siyahlık kendiliğinden yavaş yavaş azaldı. Bir gün âniden biri gelip kapıyı çaldı. Mürid cevap verdi:

— Kim o?

— Sana, Cüneyd'den mektup getiren biri!

Mürid mektubu alıp okudu. Şöyle yazıyordu: «İzzet sahibi Allah'ın huzurunda niçin edebli hareket etmiyorsun? (Teslimiyet göstersen olmaz mı?) Üç gündür yüzündeki karayı ak hale getirmek için çamaşırcılık yapmam lâzım geliyor!

Naklederler ki, Cüneyd'in bir müridi vardı. Bir gün onu, kendisine leke olacak bir durumda yakalamışlardı. Bundan utanan mürid, oradan ayrıldı ve bir daha hankâha gelmedi. Aradan bir müddet geçtikten sonra, sohbet arkadaşlarıyle çarşıdan geçen Cüneyd'in gözüne ilişince, mürid durumu farkedip tabanlarını yağladı. Cüneyd, yanındaki sohbet arkadaşlarına dönüp:

— Siz geri dönün, benim tuzaktan bir kuşum kaçmış!, deyip onu takip etmeye başladı. Geri dönüp bakan mürid, Şeyh'in kendisini takip ettiğini görünce adımlarını sıklaştırdı, gide gide bir çıkmaz sokağa girdi. Şeyhten utandığı için yüzünü duvara çarptı. Birden şeyhin kendisine ulaştığını görünce:

— Nereye gidiyorsun?, dedi. Cüneyd:

— Mürid başını duvara vurduğu zaman Şeyh işe yarar! deyip müridi aldı ve hankâha götürdü. Şeyhin ayaklarına kapanan mürid yaptığına tevbe etti, af diledi. Bu manzarayı gören halkın yürekleri yumuşadı, pek çok tevbe ettiler.

Naklederler ki, Cüneyd, bir müridiyle çölde giderken, müridin yakasının bir kısmı yırtıldı. Güneş bağrını kızarttı ve yaktı. Yanan yerden kan akınca, müridin ağzından gayr-i ihtiyarı:

— Bugün hava sıcak!, sözleri çıkıverdi. Bunun üzerine Şeyh ona şöyle heybetli bir şekilde baktıktan sonra:

— Sen sohbete ehil değilsin! deyip kendisini terketti.

Naklederler ki, Cüneyd'in bütün müridlerinden daha fazla değer verdiği bir müridi vardı. Diğer müridler, onun halini kıskanıyorlardı. Firâsetiyle bunu anlayan Şeyh:

— Onun edebi ve anlayışı hepsinden ziyâde olduğundan nazarımızı ona çevirmişizdir. Bu durumun size de malum olması için im-

tihan yapacağım, deyip kendisine yirmi kuş getirmelerini emretti. Sonra:

— Her biriniz bir kuş alarak hiç bir kimsenin görmediği bir yere gidiniz, kuşları orada boğazlayıp getiriniz, dedi. Müridlerin her biri, bir kuş alıp gitti, kesti ve geri geldi. Sadece o mürid kuşu kesmeden sağ olarak geri getirdi. Şeyh sordu:

— Niçin kuşu kesmedin? Mürid:

— Çünkü Şeyh, hiçbir kimsenin görmediği bir yerde kesmemizi emretmişti ve ben her nereye gittimse Allah Tealâ'yı (orada hâzır ve nâzır) gördüm! Şeyh:

— Bunun nasıl bir kavrayışa sahip olduğunu ve bu bakımdan diğerleriyle arasındaki farkı gördünüz mü? dedi. Bunun üzerine müridler, yaptıklarına pişman olup af dilediler.

Naklederler ki, sohbetine katılanlar arasında Cüneyd'in sekiz tane müridi vardı. Her ne düşünce ve ihtiyacı çıksa, onu bunlar karşılardı. Bir gün bunların hatırlarından «Cihada gitmemiz lâzım» diye bir fikir geçmişti. Ertesi gün Cüneyd, hizmetkâra, «Cihada hazır ol», diye emir verdi. Sonra sekiz müridini yanına alarak, cihad yapmak üzere Rum diyarına gitti. Taraflar saf bağlayınca, kâfirlerden bir silahşör çıkıp bu sekiz müridin hepsini şehit etti. Cüneyd şöyle bir baktıktan sonra:

— Havada hazır vaziyette dokuz sedye gördüm. Bu sekiz müridden her birinin ruhunu bir sedyeye koydular, bir sedye boş kalmıştı. Kendi kendime:

«Galiba boş kalan sedye de benim», diye düşündüm, ve savaş meydanına atıldım. Arkadaşlarımı öldüren o silahşör, öne atıldı ve:

— Ey Cüneyd! Boş kalan o dokuzuncu sedye benim, sen Bağdad'a geri dönüp sufiler tâifesinin piri ol, bana da iman ve İslâmı sun, dedi. Sonra müslüman oldu. Müslümanları katlettiği kılıcın aynısıyle sekiz kâfir katlettikten sonra şehid düştü. Cüneyd diyor ki: Onun ruhunu o sedyeye koydular ve gözden kayboldular.

Naklederler ki, Cüneyd'e:

— Falan kişinin otuz seneden beri başını dizine eğmiş ve ne bir şey yemiş ve de içmiş, üzerine bir dağ düşmüş, ama onun bundan haberi yok. Böyle biri hakkında ne dersin? Bu zat Cem'ul-Cem' makamında mıdır, değil midir? diye sorulmuş o da:

— Olur inşallah, demiş.

Naklederler ki, Nâzır denilen bir Seyyid vardı. Hacca gitmeye karar vermiş, Hicaza giderken Bağdad'a uğramış, Cüneyd'i ziyaret edip hal ve hatır sormuştu. Cüneyd:

— Ya Seyyid nerelisin?

— Geylân'danım.

— Kimin soyundansın?

— Emirülmüminin Hz. Ali'nin.

— Baban iki kılıç sallardı. Birini düşmanlarına, diğerini nefsine karşı. Şimdi söyle ey Seyyid! Onun oğlu olarak sen bu iki kılıçtan hangisini kullanıyorsun?

Seyyid bu sözü işitince, hıçkıra hıçkıra ağlayıp Şeyhin önünde yuvarlandı ve:

— Ey Şeyh! Benim haccım burasıdır. Bana Allah'a giden yolu göster!

— Senin şu sinen Allah'ın hususî haremidir. Gücün yettiği nisbette hiçbir nâmahremin bu harime girmesine izin verme!

— Tamam!

Cüneydin Vecizeleri:

«Fütüvvet Suriye'de, fesahat Irak'ta, dürüstlük Horasan'dadır.»

«Bu yolda yol kesenler pek çoktur. Ama bu yolda kurulan başlıca tuzaklar üçtür: Mekr-İstidrâc-kahr ve lutuf tuzakları. Buna yani sonuncusuna nihayet yoktur. Şimdi tuzakları yekdiğerinden ayıran bir mürid gerek!»

«Rahmânî nefes sırdan esti mi, sine ve kalbin nefesini öldürür, geçtiği her şeyi yakar, «Her şey» deyimine Arş da girer.»

«Kudreti muâyene eden zoraki nefes alıp verir, azameti muayene eden nefes alıp vermekten men edilir, heybetin muayene ve müşâhede edildiği makamda nefes alıp veren kâfir olur.»

«Kişiden, mecbûrî olarak çıkan bir nefes, Allah Teâlâ ile kul arasındaki bütün perdeleri ve günahları yakar.»

«Ta'zim sahibi nefes alıp verebilir ve bu teneffüs onun için günah da olmaz, zira o, bunsuz yapamaz. Heybet sahibi, cem (veya hamd) sahibi olduğundan teneffüs onun için günahtır. Zaten o makamda nefes alıp vermesi de mümkün değildir.»

«Bütün ömrü boyunca bir an huzurlu olana ne mutlu!»

«Mülâhaza küfür, hatırlama iman, işaret mağfirettir. Burada mülâhazadan maksad (müridin masivâ olan gaybı düşünmesi yani) ihtiyarî mülâhazadır. (Hatırlamaktan maksat tarikat ahkâmı ve evrâdı, işaretten maksat da, lafız aracılığı olmadan muraddan haber vermektir.)»

«Kullar iki kısımdır: Hakk'ın kulları; Hakikatın kulları. Hakk'a kul olanlar; «Ya Rab! Hışmından hoşnudluğuna sığınırız», makamında, hakikate kul olanlar; «Mevlâm! Senden sana sığınırız», makamında bulunurlar,»

«Ulu ve Yüce Allah, kullardan iki şeyi bilmelerini ister: Bunlardan biri Ubûdiyetle ilgili bilgilere, diğeri Rubûbiyetle alâkalı bilgilere sahip olmaktır. Bunun dışında kalan her şey nefsin hazzından ibarettir.»

[«Oturumların en şereflisi ve en yücesi, tevhid meydanında tefekkürle oturmaktır.» (Münavi, 1.215)]

[«Peygamber'in (a.s.) (sünnetine uyan ve yolundan ayrılmayıp izini adım adım takip edenlerin tuttukları) yolu hariç, Hakk'a giden yolların hepsi halk için kapalıdır.» (Bahis konusu şartlara sahip olanlar için bütün hayır yolları açıktır.) (Sülemi, 159)]

[«Kur'an ezberleyip hadis bellemeyenleri bu yolda örnek almayınız. Çünkü bizim bu ilmimiz kitap ve sünnetle kayıtlıdır.» (Risale, 140)]

«Hak Tealâ ile kulu arasında dört deniz vardır. Bir kul bu denizleri kat etmeden Hakk'a eremez: Biri dünyadır. Bunun gemisi zühddür. Dünya denizinden zühdle geçilir. Biri insanlardır, bunun gemisi onlardan ayrılıp inzivâ köşesine çekilmektir. Biri iblistir, onun gemisi kendisinden nefret etmektir. Biri nefstir. Onun gemisi de hevâ ve hevesine muhalefet etmektir.»

«Nefsin tahriki ile şeytanın vesvesesi arasındaki fark şudur: Nefs bir şeyi istedi mi, onda ısrar eder, onu bundan men edince, bir süre sonra da olsa yine aynı isteğine döner ve muradına nâil olana kadar buna devam eder. Ama şeytan seni bir şeye davet eder de, sen bunun zıddı olan bir şeyi yaptın mı, artık o seni buna davet etmekten vazgeçer. (Başka bir şeye tahrik eder. Zira İblis'in maksadı sana belli bir günahı değil, herhangi bir günahı yaptırmaktır.)»

«Şu nefs(-i emmâre) kötülüğü emretmekte, insanı mahvolmaya davet etmekte, düşmanlara yardımcı olup keyfine göre hareket etmekte; bu yüzden de her çeşit kötülükle itham edilmiş bulunmaktadır!»

«İblis (Allah'a baş kaldırmadan evvel) taatında müşâhede bulmadı ama hataya düşdüğünde Âdem'in müşâhedesi yok değildi.»

«Taat, ezelde takdir edilen şeyin illeti değildir. Lâkin taatta bulunan hakkında mukadder olan amele istinaden, «Kaderin iyidir», diye ona müjde verilmektedir.»

«Adam, sûretle değil, sîretle iyi adamdır.»

«Hak dostlarının gönlü, Aziz ve Celil Allah'ın sırrının mahallidir. O sırrını, içinde dünya sevgisi bulunan bir kalbe koymaz.»

«Aslolan nefsin arzusunu yerine getirmemektir.»

«İzzet ve Celâl sahibi Allah'tan gâfil olmak, ateşte yanmaktan daha zordur.»

[«Üzerinde zerre kadar kulluk borcu kalan bir kimse, hürriyetin hakikatına eremez. Tam kul tam hürdür.» (bk: Sülemi, 158)]

«Nefs, asla Hak Tealâ ile ülfet etmez.»

«Nefsini tanıyana, kulluk yapmak kolay gelir.»

«(Dini hükümlere) riayeti güzel olanın veliliği sürekli olur.»

«Muamelesi, işarete zıd olan yalancı ve sahtekârdır.»

«Müşâhedesiz olarak «Allah», diyen kimse yalan söylemiştir.»

«Allah'ı tanımayan asla şâd olmaz!»

«Dinim selâmette, bedenim rahatta, gönlüm âfiyette olsun, diyen bir kimsenin, kendini halktan tecrit etmesi lâzımdır. Çünkü bu zaman ıssız ve kimsesiz yerlerde yaşama çağıdır. Aklı başında olan yalnızlığı tercih eder.»

«İlmi yakîn, yakînı Allah korkusu, Allah korkusu faaliyet, faaliyeti vera', vera'ı ihlâs, ve ihlâsı müşâhede mertebesine ulaşmayan bir kimse, mahvolmuşlardan biridir.»

«Öyleleri vardı ki, sahip oldukları yakîn sayesinde su yüzünde yürürlerdi ,ama (su bulamadıkları ve kerâmetle de bunu temin etme cihetine gitmedikleri için) susuzluktan ölenlerin yakîni onlardan daha üstündür!»

«Kalbler korunmadan, hukuka riayetle vuslatın hâsıl olması mümkün değildir.»

«Bütün dünya bir adamın elinde toplansa, bunun ona zararı dokunmaz, (yeter ki, kalbinde hırs bulunmasın) ama eğer kafasında bir hurma tanesi için hırs bulunsa, bu ona ziyan verir.»

«Evdeki kap ve kacağın topraktan ve çömlekten olmasını temin edebilirsen, bunu tercih et!»

«Kul odur ki, hiç kimseden şikayetçi olmaz, hizmette (ve huzurda) kusuru terkeder, kusuru (takdirde değil) tedbirde arar.»

«Dost ve ahbaplar hazır bulunduklarında nâfile ibadetler düşer.»

«Gerçek mürid, âlemde kimsenin ilmine ihtiyaç duymaz.»

«Hiç şüphe yok ki, netice itibariyle Hak Tealâ'nın kullarına yapacağı muamele, başlangıç itibariyle kullarının kendisine yaptıkları muamele ile orantılı olur.»

«Şüphe yok ki, Hak Tealâ, kulu kendisine yakın gördüğü ölçüde ona yakın olur.»

«Eğer sende tahkik (ve manevî hakikat vardır, diye) bilseler, sana yolu kolaylaştırırlar. Eğer başına musibetlerin geldiği ilk anda mertçe davranırsan pek çok lâtif ve acâib şeyler sana aşikâr olur. Zira: «Sabır ilk sarsıntı vaktinde olur», buyurulmuştur.»

«Bütün delillerin kapısı (ve değerli bilgilerin anahtarı) çaba harcamaktan ibarettir. Ancak çaba harcayarak Allah Tealâ'yı arayan bir kimse, lutuf yoluyla onu arayan bir kimse gibi olamaz.»

«Bütün ulemânın ilmi ancak şu iki cümleye ulaşmıştır:

«Milleti tashih, hizmeti tecrid! (sıhhatlı bir din, saf bir huzur)»

«Nefsiyle yaşayan bir kimsenin canı gidince ölür. Allah'la yaşayan bir kimse ölünce, tabiî hayattan aslî hayata intikal etmiş olur. Hakikî hayat da budur.»

«Hakk'ın ibretiyle meşgul olup (rü'yeti ibret olmayan) bir göz kör olsun daha iyidir. O'nun zikrinde müstağrak olmayan bir dil lâl olsun daha iyidir; söylenen sözleri ve sesleri Hak'tan duymak için fırsat kollamayan bir kulak sağır olsun daha iyidir. Ulu ve Yüce Allah'a hizmet için harekete geçmeyen bir beden ölsün, daha iyidir.»

«Elini kendi işine atanın ayağı kayar, elini mala atan yoksulluğa düşer, dört elle Allah'a sarılan büyür ve yükselir.»

«Allah Tealâ bir müride iyilik yapmayı dilediği zaman onu mutaassıb dindarlardan uzaklaştırıp sûfiler zümresine yaklaştırır.»

«Müridlere yaraşan, namazda ihtiyaç duyacakları zamm-ı sûreler, fâtiha ve Kulhüvallah hariç hiçbir şey öğrenmemektir. Bir mürid evlenir ve ilimle meşgul olursa, artık ondan hayır gelmez.»

«Bir kimse Hazret-i Allah'la arasına yemekle dolu bir torba yani şişirilmiş bir mide kor, sonra da münacaatın zevkini bulayım derse, hiç olmayacak bir şey istemiş olur.»

«Müridlerin gönlünde dünya, baldıran otundan daha acıdır, kalblerine marifet ulaştı mı, gönüllerindeki baldıran otu baldan daha tatlı hale gelir.»

«Ey Dervişler! Sizler Allah sayesinde tanımakta ve o yüzden ikrâma nâil olmaktasınız. Şu halde yalnızken O'nunla nasıl olduğunuza dikkat ediniz.»

«Gökyüzü nasıl yıldızlarla pırıl pırıl ise, tıpkı onun gibi yeryüzü de âbidlerle pırıl pırıldır!»

«En faziletli amel, vakitlerin ilmini tahsil etmektir. Bu da nefs, kalb ve dinin muhâfızı olmana dair olan bilgidir.»

«Hâtırlar (içe doğan his ve bilgiler) dört çeşittir: Haktan olan hâtır kulu Hakk'a davet eder. Melekten olan hâtır kulu taata davet eder. Nefsten olan hâtır nefsin alâyişine ve dünya nimetlerinden haz almaya davet eder. Şeytandan gelen hâtır kine, kıskançlığa ve düşmanlığa davet eder.»

«Belâ âriflerin meş'alesidir, müridleri uyarır, gâfilleri mahveder.»

«Himmet Allah'ın, irade meleğin, hâtır marifetin, bedeni bezemek şeytanın, arzu nefsin eğlence de küfrün işaretidir.»

«Günahkâr bile olsa, Allah Tealâ himmet sahibine asla azab etmez.»

«Himmeti olan görür, iradesi olan kördür.»

«Hiç bir şahıs öbür şahısı geçmez, hiçbir amel diğer amellerden önce olmaz. Lâkin «geçmek» demek himmet sahibi birinin öbür himmet sahiplerini geçmesi; «Önde olmak» demek de himmetlerin öbür amellerden önde olması demektir.»

«Dörtbin tarikat piri şu hususta ittifak etmiştir: Riyâzet, her ne zaman kalbini yoklasan, onu dört elle Hakk'a sarılmış bir halde görmenden ibarettir.»

«Muvafakat suretiyle Hakk'a eren bir kimse, «Mâsivâ ile Ulu ve Yüce Allah'tan aldığım hazzı elden kaçırırım», diye korkar.»

«Makamlar şâhidlere (ve tecellilere) göredir. Halleri müşahede edene Refîk, sıfatları müşâhede edene emir derler. Çünkü Refik'in çektiği meşakkat ve çile henüz benliği yok etmemiştir. Halbuki bir günde bin kere ölmesi lâzım gelmektedir. Benliğinden fâni olup Hak Tealâ'yı müşâhede etme durumu hâsıl oldu mu, emir olur.»

(Huldî anlatıyor: Cüneyd'i rüyada görüp: «Nebilerin sözleri», müşâhededen işaretler değil midir?, diye sordum, Cüneyd tebessüm edip dedi ki:)

— Peygamberlerin sözleri «Huzurdan verilen haberlerdir», Sıddıkların sözleri «Müşâhededen işaretlerdir.»

«Hal ehli olanların ahvâlinden ilk önce zâhir olan şey, fiillerinin hâlis ve sâf bir vaziyete gelmesidir. Çünkü sırrı hâlis olmayanın fiili asla sâfî olmaz.»

«Sûfî yer gibidir, her çeşit pislik üzerine atılır ama bütün iyi şeyler de ondan çıkar.»

«Tasavvuf cemiyetle zikir, semâ ile vecd ve tebaiyetle amel etmekten ibarettir.»

«Tasavvuf bir arınmadır. Allah'tan başkasından arınan kimseye sûfi derler. (ıstıfâ-Mustafâ)»

«Sûfi o kimsedir ki, gönlü, İbrahim'in gönlü gibi dünya sevgisinden kurtulup selâmete ermiş, Allah'ın emrini onun gibi yerine getirmiş, İsmail gibi teslimiyet göstermiş, Davut gibi hüzünlenmiş, İsa gibi fakr fayatı yaşamış, Eyyûb gibi sabretmiş, niyaz zamanı Musa gibi iştiyak duymuş ve Muhammed gibi (aleyhimüssalâtü vesselâm) bir ihlâsa ve samimiyete sahip olmuştur.»

[Cüneyd, tasavvufu: Kulun, içinde ikamete memur edildiği bir vasıftır», diye tarif edince sordular:

— Bu vasıf Hakk'a mı halka mı aittir.?

— Hakikatte Hakk'a, şeklen halka aittir. (Sülemi, 158)]

«Tasavvuf, Aziz ve Celil Allah'ın sendeki «Seni» öldürüp kendisiyle yaşatmasıdır.»

«Tasavvuf, mâsivâdan âlâkayı kesip, Ulu ve Yüce Allah'la olmandır.»

«Tasavvuf ilk önce zikirdir, sonra vecddir. Daha sonra ne odur ne de bu! Olmadan evvelki gibi olmaktır.»

Tasavvufun zatından ve mahiyetinden soranlara şu cevabı vermişti: «Size tavsiyem, tasavvufun zâhirini esas alıp hakikatını soruşturmamanızdır. Zira bu, O'na sitemde bulunmak (ve haksızlık yapmak) olur.»

«Sûfîler Allah'la kâim bir zümredir. Bu yüzden ondan başkasını bilmezler.» Nitekim naklederler ki, bir genç, Cüneyd'in sohbetinde bulunan müridlerin arasına düşmüştü. Başını hiç kaldırmadı, sonra da çekip gitti. Cüneyd, peşinden bir mürid gönderip:

— Ona sor ki, safâ vasfına sahip bulunan bir sûfi, vasfı bulunmayan bir şeyi nasıl bulabilir? Mürid gidip dervişe bu suali sorunca, genç:

— Vasıfsız ol ki, vasıfsızı bulasın, diye cevap verdi. Cüneyd, bunu duyunca, bu sözdeki azametin tesiriyle yere yığılıverdi ve birkaç gün öyle kaldı. Sonra dedi ki:

— Yazık! O büyük bir kuş ve değerli bir av idi ama ben kadrini bilemedim!

— Ârifin yetmiş makamı vardır. Bu makamlardan biri de şu cihanla ilgili hiçbir murâda nâil olmamaktır.

«Hiçbir hal, ârifi öbür halden menetmez, hiç makam diğer makamdan vazgeçirmez.» (Zira o, herhangi bir halin ve makamın inhisarında bulunmaz.)

«Allah Tealâ, ârife öyle bir makam verir ki, kendisi sükût eder ama sırrı(ndan Hak) konuşur.»

«Ârif odur ki, derecelerde dolaşır ve hiçbir şey ona perde olmaz ve onu durduramaz.»

[«Marifet iki kısımdır: Taarruf şeklindeki marifet; tarif şeklindeki marifet. Taarrufa dayanan marifet, Hakk'ın insanları kendisine doğrudan âşinâ kılmasıdır. Tarife dayanan marifet onları (eşya vasıtasıyle dolaylı olarak kendisine) âşinâ kılmasıdır.» (Taarruf, 64)]

«Marifet, Hak Tealâ ile meşgul olmaktır.»

«Marifet, Allah Tealâ'nın mekri, yani oynudur. Ârif olduğu zannına kapılan oyuna gelmiştir.»

[«Marifet, onun ilminin bulunduğu yerde senin cehlinin var olmasıdır. Cüneyd'e, «Bunu biraz açar mısın?» dediklerinde: «Daha açıkçası ârif te Ma'rûf ta odur», dedi. (Taarruf, 66)]

«İlim ihâta eden bir şeydir, keza marifet de ihâta eden bir şeydir. Şu halde (ihâta olunmaktan münezzeh bulunan) Allah nerede, kul nerede?» Cüneyd şunu demek *istiyor: İlim* Allah'a, marifet kula ait olup her ikisi de ihâta etme hususiyetine sahiptir. Birinin ihâta etme hususiyeti, diğerinin aksi olan bir yöndedir. Bu kuşatan, o kuşatana inince, şirk ortadan kalkar, ikilik zâil olur. «Allah ve kul» dediğin sürece ortada şirk vardır. Bu yüzden açık bir ifade ile «Ârif ve Ma'rûf birdir». Tanıyan ve tanınan aynıdır. Nitekim «Hakikatte o vardır», demişlerdir. İmdi Allah ve kul nerede kaldı? Yani Allah heptir, (Mâsivâ hiçtir.)

«Önce ilim gelir, sonra o işe dair marifet var, sonra inkarın reddi, sonra nefiy, sonra garkolma, sonra da mahvolma bahis konusu olur. Ama perde kalkınca, hepsinin de perde sahibi olduğu anlaşılır!»

«İlim kadrini (ve haddini) bilmenden ibarettir.»

«İsbât mekrdir, keza isbat (varlığa) dair olan ilim demekdir, hareketler gadrdır. Dahilde bulunan her şey mekr ve gadrdır.»

«Allah'ın vahdaniyetine dair olan ilim, onun varlığından farklıdır, keza onun varlığı, ona dair olan ilimden faklıdır.» [(Tevhidin ilmi, vücûduna, vücûdu da ilmine zıddır, biri olunca, diğeri bulunmaz.) (Risale, 477)]

«Yirmi yıldır «Tevhid ilmi» sergisi dürülmüştür, şimdi halk bu serginin kenarlarında konuşmaktadır.»

«Allah'ı tevhid, «Kıdemi hadesten tefrik» ve «Ezelî olanı hâdis olandan ayırd» etmektir, yani gerçi sel denize varmıştır ama denizin kendisi olmamıştır, diye bilmektir.»

«Tevhidin nihâî mertebesi tevhidi inkâr etmektir. Yani bildiğin tevhidlerin tümünü red ve inkâr edeceksin. Zira bu (bildiğin şey hakîkî) tevhid değildir.»

«Mahabbet, Allah'ın emanetidir.»

«Karşılık (ve menfaat) beklemeye dayanan bir sevgi, o karşılığın ortadan kalkmasıyle mutlaka son bulur.»

«İki kişiden herbiri diğerine: «Ey Ben (olan sen!) diye hitab etmedikçe, aralarındaki mahabbet sıhhatli olmaz.»

«Mahabbet sıhhatlı olursa, dostlukta edebe riayet (ve resmiyet), şart olmaktan çıkar.»

«Hak Tealâ, alâka sahibine (ve madde ile irtibatı bulunanlara) mahabbeti haram kılmıştır.»

«Mahabbet, (Bir nimete ve menfaata) nâil olma bahis konusu olmaksızın meyildeki ifrat, (sevgideki aşırılık) tır.»

«Allah sevgisine ancak Allah'la ulaşılabilir, onun yolunda seve seve canını kurban etmeden bu hedefe ulaşamazsın!»

«Verilen müjdelerle itminan bulup buna güvenmek, cömertlikte aksaklıktır (ve bu, ilâhî sahaveti kavramadaki kusurdan neş'et eder.)»

«Üns ehli olanlar yalnızken ve niyaz esnasında bazı sözler söylüyorlar ki, bunlar avama göre küfür sayılmaktadır. O yüzden, şayet avam bu sözleri duysa, sahiblerine «Gâvûr» der. Bunun üzerine, üns ehli, kendi hallerinde daha (güçlenir ve) fazlasını bulurlar, bu yüzden onlardan duydukları her şeye tahamül ederler. Zaten kendilerine yaraşan da budur!»

«Müşâhede batmak, vecd mahvolmaktır.»

«Vecd, her şeye hayat verir, müşâhede her şeyi öldürür.»

«Müşâhede, arada kendin olmaman şartiyle Rubûbiyetin ikâme edilip Ubûdiyetin izâle edilmesidir.»

«Bir şeyin zatını bulmamakla beraber onu muâyene etmek müşâhededir.»

«Vecd, (vecde gelenin mahv) vecdin helâk olmasıdır.»

«Vecd, sürûr içinde zuhûr eden zatta, vasıfların kesilmesidir, yani sendeki benliğin vasıfları kesilir, gaybın içindeki zâtın kendini dışa vurup yüz gösterir.»

«Vecd ile olan yakınlık cem ve bunun beşeriyette kaybolması tefrikadır.»

«Mürâkabe, fırsatın elden kaçmasından korkmaktır.»

«Mürâkabe ile hayânın arasındaki fark nedir?» sorusuna, Cüneyd şu cevabı vermişti:

«Mürâkabe gâibte olanı dört gözle beklemek: haya, müşâhedede hâzır olan (Allah) dan sıkılmaktır.»

«Elden kaçan zamanı bir daha elde etmek katiyen mümkün olmadığından, vakitten daha aziz hiç bir şey yoktur.»

«Dürüst ve sâdık bir zât bir milyon sene Allah'a yönelse de sonra bir lâhza Hak'tan yüz çevirse, bu bir lâhza içinde kaybettiği, o binlerce senede elde ettiğinden daha fazla olur.» Cüneyd demek ister ki: Sözü edilen bir milyon senede kazanılan o bir lâhzada kazanmak mümkündür. Bunun diğer bir izahı da şudur: O bir anda ilâhî huzurda bulunma saadetini kaybetmenin, Ulu ve Yüce Allah'tan yüz çevirmenin verdiği zarar ve ziyan öyle bir felâkettir ki binlerce senelik taat ve huzurla o edeb dışı hal tamir edilemez.

«Evliyâ için, (bir birini takip eden) vakitlerde nefesleri kontrol altında tutmaktan daha zor hiç bir şey yoktur.»

«Kulluk iki hasletten ibarettir: Aziz ve Celil Allah'a hem gizli hem açıktan samimî bir surette ihtiyaç duyma, yüce Allah'ın Resûlünü güzel bir tarzda örnek alma.»

«Ubûdiyet, şu iki hususun terk edilmesidir: Birincisi, lezzette sâkin ve mukim olmak; ikincisi, hareket ve faaliyete itimad etmek. Bu iki huy senden zâil oldu mu, o vakit kulluğun hakkını ifâ etmiş olursun.»

«Şükür, kendini nimete ehil görmemektir.»

«Şükürde bir illet vardır. O da şudur: Şükreden, Allah'la beraber nefsinin hazzı üzerinde durup nimetin ziyadeleşmesini istememektedir.»

«Zühdün tarifi: Ne elde bir şey bulundur, ne de elde bulunmayan şeyle meşgul ol!» [(Elde olmayan bir şeyin gönülde de bulunmamasıdır.) (Risale, 254)]

«Hâkiki doğruluk, yalandan başka hiçbir şeyin seni kurtaramayacağı çok önemli bir hususta doğru söylemendir.»

«Doğruluğu arayıp da bulamayan hiç bir kimse yoktur. Hepsini bulamazsa, hiç değilse bir kısmını mutlaka bulur.»

«Dürüst kişi, bir günde kırk kalıba girer, mürâî kırk yıl bir hâl üzere kalır.»

«Samimî fakirlerin alâmeti dilenmemek ve (rızk konusunda kimse ile) çekişmemek, biri kendileriyle çekişince de sükût etmektir.»

«(Kalbdeki tasdik artar ama eksilmez, dildeki ikrâr artmaz ama noksanlık kabul eder, organlardaki amel fazlalığı da noksanlığı da kabul eder.»

«Sabır, sızlanmadan nefsi Allah'la birlikte bulundurmaktır.»

«Sabrın nihâî noktası tevekküldür. O yüzden Allah Tealâ: «**Sabredenler Rablarına tevekkül ederler**», (Nahl/42) buyurmuştur.»

«Sabr, yüzü ekşitmeden acıları yudumlamaktır.»

«Tevekkül, yemeksiz yemektir. Yani yemeği arada görmemektir.»

«Tevekkül, Allah'ın bulunup da senin bulunmadığın zaman nasıl Allah'a ait idiysen şimdi de öyle olmandır.»

«Bundan önce tevekkülün hakikatı vardı, şimdi ona ait bilgi kaldı.»

«Tevekkül ne kazanmaktır ne de işi bırakmaktır. Ama Hak Tealâ'nın vaadına bakan kalbin sükûn içinde bulunmasıdır.»

«Yakîn, hiç bir halde değişmeyen ve kalbten zâil olmayan bir ilmin kalbte karar kılmasıdır.»

«Yakîn rızka azm etmemen, rızk kaygısı çekmemen, bunun sana temin edileceği kanaatını taşıman ve yapılması boynuna borç olan işle meşgul lmandır. Zira nasıl olsa «Yakîn», rızkı sana sevkedecektir.»

«Fütüvvet, fakirlerle didişmemek ve zenginlerle çekişmemektir.»

«Civanmertlik, halkın yükünü çekip (onlar için) elde avuçta bulunanı severek harcamaktır.»

«Tevâzû, iki cihân halkına karşı büyüklük taslamaman ve Hak Tealâ ile müstağni olmandır.»

«Şu dört şey (güzel) huydur: Cömertlik, cana yakınlık, samimiyet, şefkat!»

«Güzel huylu günahkârlarla sohbet etmeyi, mutaassıb dindarlarla sohbete tercih ederim.»

«Hayâ, bir taraftan verilen nimetleri, diğer taraftan yapılan kusurları görmektir. Bu iki hal arasından bir hal doğar ki, hayâ budur.»

«İnâyet, su ve balçıktan öncedir, yani Âdem yaratılmadan evvel Allah'ın insanı kayırmış olmasıdır.»

«Hal, insanın kalbine iniveren ama sürekli olmayan bir şeydir.»

«Rıza, (beşerî) iradenin ve tercihin ortadan kalkmasıdır.»

«Rıza, belâyı nimet saymaktır.»

«Fakr, belâ denizidir.»

«Fakr, kalbn eşkâlden (müşkilâttan veya nazlanma hallerinden) hâli olmasıdır.»

«Allah korkusu, mideye haram sokmamak ve «Belki yaparım», «İlerde yapabilirim» esasına göre hareket etmekten vazgeçmektir.»

«Oruç, tarikatın yarısıdır.»

«Tevbenin üç manası ve merhalesi vardır: İlk olarak pişmanlık duymak; ikinci olarak, yapılan kötü işi tekrar etmemeye azm etmek; üçüncü olarak, yapılan haksızlıkları helâl ettirip husûmetten arınmaktır.»

«Hakîkî zikir, zâkirin zikirde, zikrin de Mezkûr'un müşâhede edilmesi halinde fâni olmasıdır.»

«Mekr şudur: Bir kimse su yüzünde yürür, havada uçar, bu hususta vehmi onu tasdik ve işaretlerini tashih eder. (Bendeki bu haller, büyük velilerde görülen kerâmetleridr. Kuruntusuna kapılıp şımarır.) Şuurlu bir kimse için bütün bunlar vehimden ibarettir.»

«Ne haldir ki, sâkin sâkin duran bir kimse semâı dinleyince kendisinde bir sallanma peyda olmakta», sorusuna Cüneyd şu cevabı verdi:

— Hak Tealâ, mîsâk aldığı mecliste Âdem'in zürriyetine :«**Ben Rabbınız değil miyim**» (Araf/172) diye hitab edince, bütün ruhlar bu hitabın hazzına garkolmuşlardır. Onun için bu âlemde semâı işitince harekete geçip sallanmaktadırlar.

«Tasavvuf, kalbi halka müracaattan uymaktan arındırmak, tabiattan gelen huylardan ayırmak, beşerî sıfatları söndürmek, nefsâni davalardan uzaklaşmak, ruhânî sıfatlar üzerine konmak, hakikatın bilgileri (ne sarılıp onun) ile yücelmek, ebediyetlere kadar en uygun tarzda hareket etmek, bütün ümmete karşı samimi davranmak, hakikî olarak (Allah'ın ahdine ve mîsâkına) vefa gösterme görevini yerine getirmek, şeriatta Peygamber'e (a.s.) tabi olmaktır.»

Bir kere tasavvuftan sorulunca:

— Size, tasavvuf sözünden uzak durmanızı tavsiye ederim. Görünen şekliyle kabul edip tasavvufun zatından sual sormayın, künhünü araştırmayın, demiş, sonra Ruveym bu hususta ısrar edince, sözünü şu şekilde nokatlamıştı:

— Sûfîler, Allah'la kâim olan öyle bir kavimdir ki, onları Hak Tealâ'dan başkası bilmez.

«Tüm çirkin şeyler içinde sûfiye en yakışmayan şey nedir?» sorusuna, «Cimrilik», diye cevap vermişti.

Tevhidden sorulunca dedi ki: «Bir manadır ki, onda rusûm yok, ilimler kaybolur, Hak Tealâ her zaman ezelde olduğu gibi kalır. Fenâ hâsıl olur, eksiklik onun çevresine varmaya yol bulamaz.»

Başka bir defasında tevhidden sorulunca şöyle dedi: «Zillet, acz, zaaf ve zavallılık, tümüyle kulluğun, izzet ve kudret de tümüyle Rubûbiyetin sıfatıdır. Bahsedilen sıfatlardan ayrılmayı başarıp kaybolan muvahhiddir.»

Cüneyd'e sordular:

— Tevhid nedir?

— Yakîndir.

— Nasıl?

— Şöyle: Bileceksin ki halkın tüm hareket ve sükûn halleri Ulu ve Yüce Allah'ın fiilidir, bu hususta hiç bir kimse onun ortağı değildir. Bunu böyle bildin mi, tevhidin şartını yerine getirmiş olursun.

Fenâ ve bekâdan soruldukta:

— Bekâ Hakk'a, fenâ mâsivâya aittir, dedi.

«Tecrid nedir?» dediklerinde:

— Bir kimsenin zâhiri i'râz'dan, (Hak'tan yüz çevirmekten) bâtını (Hakk'a) itirazdan mücerred olursa buna, tecrid, denir, demişti.

— Mahabbet nedir?

— Sevendeki sıfatların gidip, yerini sevilendeki sıfatların olmasıdır. Nitekim, Hak Tealâ, Peygamberinin (a.s.) diliyle: **«Ben bir kulumu sevdim mi, onun gören gözü, işiten kulağı......... olurum»**, buyurmuştur.

— Üns nedir?

— Haşmetin ortadan kalkmasıdır.

— Tefekkür nedir?

— Bunun bir kaç şekli vardır: Biri Allah'ın âyetlerinde düşünmektir. Bunun âlâmeti, bu halden marifetin doğmasıdır. Diğeri Allah'ın lutuf ve nimetleri üzerinde düşünmektir. Bunun alâmeti, bundan mahabbetin vücuda gelmesidir. Üçüncüsü Allah'ın verdiği müjde, yaptığı tehdid ve itâb üzerinde düşünmektir. Bundan da heybet hâsıl olur. Dördüncüsü nefsin sıfatları ve Aziz ve Celil Allah'ın nefse olan ihsanı üzerinde düşünmektir. Bundan da Allah Tealâ'dan haya etme hâsıl olur. Biri çıkar da:

— Allah'ın verdiği müjdelerden nasıl olur da heybet hasıl olur? derse, deriz ki: «Çünkü kul, İzzet ve Celâl sahibi Allah'ın keremine

itimad edip Ulu ve Yüce Allah'dan kaçmakta ve günahla meşgul olmaktadır.»

Kulun Ubûdiyeti gerçekleştirmesinden sorulunca, şöyle demişti: «Kul bütün eşyayı, Ulu ve Yüce Allah'ın mülkü olarak görür, her şeyin Allah'tan zuhûr ettiğini müşâhede eder, bütün varlıkların Allah'la kaim olduğunu, Allah Tealâ'nın: **«Takdis ederim O yüce varlığı ki, her şeyin melekûtu onun elindedir ve siz de ona döndürüleceksiniz»** (Yasin/83) âyetinde buyurduğu gibi her şeyin mercînin o olduğunu görürse, bütün bunlar onu hakiki kul yapıp Ubûdiyetin safvetine eriştirir.»

— Mürâkebenin hakikatı nedir?

— Mürâkabe öyle bir haldir ki, bu hal içinde bulunan mürakabe ehli, gece baskınının korkup uyuyamayan kimselerin halet-i ruhiyesi içinde, vukûundan korktukları şeyi dört gözle beklerler. Nitekim Allah Tealâ: **«(O dehşetli günü) mürâkabe et»** (Duhan/10), yani dört gözle bekle buyurmuştur.

— Sâdık ve sıddık kimdir? Sıdk neye denir?

— Sıdk, sâdıkın sıfatıdır. Sâdıkı gördüğün zaman, onu işittiğin gibi bulursun. Hakkında aldığın haberle, gözünle görmen arasında benzerlik bulunur. Daha açıkçası, onun haberi bir kere bile sana ulaşmış olsa, bütün ömür boyu onu aynı şekilde bulursun. Sıddîk, sürekli olarak işi, sözü ve davranışları bakımından dürüstlükten ayrılmayan zattır.

— İhlâs nedir? (ve ne hükmü nedir?)

— Farzda farz, nâfilede nâfiledir. Yani namaz gibi farz olan amellerde ihlâsa riayet etmek farzdır. Sünnette ihlâslı olmak, farz olan namazın farzıdır, zira ihlâslı olmak namazın ruhudur, namaz da sünnetin. (Sünnetin ruhu namaz, namazın ruhu ihlâstır.)

— İhlâs nedir?

— Fiilinden fâni olup fiilini de fiili görmeyi de önünden kaldırman.

«İhlâs, halkı da nefsi de Hak'la olan muamelenin dışında tutmandır. Çünkü nefs, Rubûbiyet davâsında bulunmaktadır.

— Allah korkusu nedir?

— Her an ceza görme bekleyişi içinde olmaktır.

— O'nun belâsı ne işe yarar?

— Onun belâsı, kişiyi tasfiye eden bir potadır. Bir kere bu potada eriyip arınan bir kimse bir daha hiç belâ yüzü görmez.

— Halka şefkat göstermek nasıl olur?

— Halka karşı şefkatli olmak, onların isteklerini gönüllü olarak yerine getirmek, kendilerine takat yetiremeyecekleri yükü yüklemeyip anlamadıkları bir dille hitap etmemektir.

— Uzlet ne zaman sahih olur?
— Nefsinden ayrılıp inzivâya çekildiğin ve dün senin için yazılmış olan (kaderin) bugün senin dersin olduğu vakit!
— İnsanların en azizi kimdir?
— (Halinden) Râzı olan derviş!
— Kimle sohbet edelim?
— Sana karşı yaptığı iyiliği unutup üzerine düşeni ifâ edenle!
«Ağlamaktan daha faziletli bir şey yoktur.»
«Ağla ha babam ağla!»
— Kul kimdir?
— Diğer kimselerin kulluğundan âzâd olan!
«Müridin sevk ve idaresi ilim ve amele dayanan bir siyasetle olur. Murad, Hakk'ın gözetiminde bulunur. Zira mürid yürür, murad uçar, yürüyen uçana nasıl yetişir?»
— Allah Tealâ'ya giden yol nasıldır?
— Dünyayı terk et (saadeti) bulursun, hevâ ve hevesine uyma Hakk'a erersin!
— Tevazu nedir?
— Dik başlı olmamak ve yumuşak huylu olmaktır.
«Avam için perde üçtür: Nefs, halk, dünya. Havas için de üçtür: Taatı görmek, sevabı görmek, kerameti (lutfu) görmek.

«Âlimin hatası helâldan harama, zâhidin hatası bekâdan fenâya, ârifin hatası Kerîm'den (kereme ve) kerâmete meyletmektir.»

«Müminle münafıkın kalbi arasındaki fark nedir?»
«Müminin kalbi bir anda yetmiş kere değişir, münafıkın kalbi yetmiş sene tek bir hal üzere kalır.»

«Ya Rab! Yarın kıyamet günü beni âmâ olarak haşret», diye niyazda bulununca sordular:

— Bu ne biçim duadır?
— Seni görünce, (artık bu gözün) diğer birini görmemesi lâzım gelir.

Vefatı yaklaşınca: «Sofrayı getirip ortaya kurunuz ki, yoldaşlar masafta yemek yerken can vereceğim!» dedi. Hali iyice daralınca:
— Bana abdest aldırın, dedi. Ama meğer abdest aldırılırken sakalını hilâllemeye unuttular. Hilâllenme işinin de yerine getirilmesini emretti. Sonra secdeye kapanıp ağlamaya başladı:

— Ey Tarikat Efendisi! Gideceğin yere, önceden bunca ibadet ve taat göndermiş iken şimdi secde etmenin zamanı mı? diyenlere:

— Cüneyd, şu andaki kadar hiç muhtaç hale düşmemiştir! şeklinde karşılık verdi. Derhal Kur'an okunmaya başlandı. O da okuyordu. Müridin biri:

— Sen de mi Kur'an okuyorsun? deyince, dedi ki:

— Şu anda bana Kur'an okumaya benden daha müsait olan kim vardır? Baksana şu anda ömür sayfam dürülmekte iken yetmiş yıllık ibadet ve taatımı havada asılı bir tüy gibi görmekteyim. Bir rüzgâr çıkmış, onu sallamakta! Bu rüzgârın hicran mı yoksa vuslat mı getireceğini de bilmemekteyim! Bir tarafta sırat köprüsü var, öbür tarafta ölüm meleği! Adalet sıfatını haiz olan kadı (zerre kadar Hak'tan) meyletmiyor! Önümüzde iki yol var. Beni bunlardan hangisine götüreceklerini de bilmiyorum!

Sonra Bakara sûresinden yetmiş âyet okudu, ama durumu da fenalaşmıştı. Bu sırada:

— Allah, de, diye telkinde bulunanlara:

— O'nu unutmadım ki! dedi. Sonra tesbih getirmeye ve her tesbih için bir parmağını kapatmaya başladı. Parmakların dördünü de yumdu. Şehadet parmağını da salıverip tam bir azametle:

— Bismillâhirrahmanirrahim, dedi ve gözünü kapayarak ruhunu teslim etti. Gassâl gelip nâşını yıkamaya başladı, su gözlerine de girsin istedi. Ama hâtiften:

— Elini dostumuzdan çek! Adımızla kapanan bir göz, bizimle buluşmadan açılmaz, diye bir ses geldi. Sonra kitlenmiş olan parmaklarını açmaya teşebbüs etti ama yine:

— Adımızla kapanan bir parmak fermanımız olmadan açılmaz, diye bir ses duydu. Cenazesini kaldırdıklarında, beyaz bir güvercin gelip bir köşesine kondu. Kovmak için ne kadar uğraştılarsa da gitmedi. Nihayet güvercin seslendi:

— Kendisini de beni de üzmeyiniz. Zira benim pençemi onun nâşına aşk sırrıyla bağlamışlardır. Ben, onun nâşını, bugün Kerrûbîlerin nasibi olduğu için buraya koymuş bulunuyorum. Sizin bu kavganız ve gürültünüz olmasaydı, onun nâşı beyaz bir şahin gibi kanat açıp semada uçar giderdi!

Biri onu rüyada görüp sordu:

— Münker ve Nekir'e nasıl cevap verdin?

— Bu iki mukarreb melek, izzet sahibinin dergahından heybetli bir şekilde geldiklerinde:

— Rabbın kim? diye sordular. Kendilerine şöyle bir bakıp güldükten sonra:

— Elest bezminde: «Ben senin Rabbın değil miyim? diye sorulunca, o vakit «Evet», diye cevap vermiştim, şimdi siz gelip: «Rabbın kimdir», diye sual soruyorsunuz. Sultana cevap vermiş bir kimse, onun uşağına cevap vermekten hiç çekinir mi? Bugün de yine onun diliyle size: **«Beni yaratan, doğru yola iletir»**, (Şuara/79) diyeyim, dedim. Bunun üzerine saygı ile yanımdan kalkıp giden melekler aralarında:

— Adam hâlâ sevgi sarhoşluğu içinde! diye konuşuyorlardı.

Bir veli dahi Cüneyd'i düşünde görüp sordu:

— Ya Cüneyd! Tanrı sana nasıl muamele etti?

— Rabbım beni yargılayıp bana rahmet eyledi ve:

— Ya Cüneyd! Cennete girer misin, diye sordu. Ben de:

— Hayır, dedim.

— Ya ne istersin, dedi.

— Seni zorlukla buldum, bırak ta karşında hayran hayran seni temaşa edeyim, dedim.

Onu rüyada gören diğer biri:

— Halini nasıl buldun? diye sorunca, dedi ki:

— İş bildiğimizden başka türlü imiş! Yüz küsur bin nübüvvet noktası (ve Peygamber) sessiz sedasız başlarını önlerine eğmişler, çıt yok! Ben de sükût ediyorum, bakalım iş nereye varacak!

Cerirî, Cüneyd'i rüyada görüp:

— Ulu ve Yüce Allah sana karşı nasıl davrandı? diye sorunca, dedi ki:

— Rahmet etti. Gece yarısı kalkıp kıldığım o iki üç rekât namaz hariç, o işaret ve ibarelerin hepsi havaya gitti! (Tasavvufî ifadeler berhevâ oldu!)

Nakledeler ki, bir gün Şiblî, Cüneyd'in mezarı başında dururken biri gelip kendisine bir mesele sorunca dedi ki:

— O, beni görürken böyle meselelere cevap vermekten nasıl utanıyor idiysem, aramızda toprak varken de aynen öyle utanıyorum. Zira uluların hayat ve memat halleri birdir.

[— Ey Cüneyd! Ben seninim, sen de benim! Şimdiye kadar sen benim sözümü tutuyordun, artık bundan böyle ben senin sözünü tutacağım!]

AMR B. OSMAN MEKKÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Tarikat şeyhlerinin şeyhi, hakikatta asılların aslı, âlim, mürşid, Harem'in meş'alesi, melek gibi insan Amr b. Osman Mekkî (r.a.), tarikat ulularından, bu zümrenin ileri gelenlerinden, bu tâifenin muhteşem ve muteberlerinden olup herkes kendisine itaat etmişti. Sözleri herkesçe makbûldu, hususi bir riyazet ve vera' anlayışına sahipti, hakikat ve lâtifeler kendisinin vasfıydı. Makbul bir hali ve vakti vardı. Kendini hiç sekre kaptırmamış, hep sahv esasına göre hareket etmişti. Bu yola dair hoş eserleri ve veciz sözleri vardır. Ebu Said Harraz'ı gördükten sonra gitmiş, Cüneyd'e mürid olmuştu. Harem'in piri idi, uzun yıllar burada itikafa çekilmişti.

Naklederler ki, Amr, Hüseyn b. Mansur Hallac'ın bir şeyler yazdığını görmüş ve:

— Ne yazıyorsun? diye sormuş. Hallac'tan:

— Kur'an'la muâraza etmek için ona nazîre yazıyorum, cevabını alınca, ona beddua etmiş ve yanından kovmuştu. Pirler derler ki, Hallac'ın başına gelen belâların sebebi, onun bu bedduasıydı. (1)

Naklederler ki, bir gün Genç-Nâme (Sırlar Risalesi) tercümesini bir kağıt üzerine yazıp seccadenin altına koymuş, taharet için oradan ayrılmış, abdesthanede durumu hatırlayınca, hizmetkârına o risaleyi kaldırıp muhafaza etmesini söylemişti. Hizmetkâr gitmiş, bakmış, bir şey bulamayınca, dönüp gelmiş ve durumu şeyhe anlatmış. Şeyh de:

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye. X, 291; Sülemi, 200; Risale, 146; Nafahat, 136; Şâ'rânî, 1. 134; Tarihu Bağdad, XII. 233; Şezeratu'z-Zeheb, II. 225; Hücvirî, 241; Sıfatu's-safve, II. 440; Münavî, 1. 259. GAS. I. 650.

— (Bunu Hallac) götürüp gitti, demiş ve eklemişti ki: Bu Genç-Nâmeyi (ve esrâr hazinesini) alıp götüren o kişinin ellerinin kesilmesi, ayaklarının vücûdundan ayrılması, idam sehpasında sallandırılması, ateşte yakılıp külünün yele verilmesi yakındır, onun «Gencin» (ve Hazinenin) başına ulaşması (varması) icab ediyor. Görsün Genç-Nâme çalmak nasılmış? Sözü edilen Genç-Nâme'nin muhtevâsı şudur:

«Âdem'in (a.s.) ruhu, bedenine girince, bütün meleklere, ona secde etmeleri emrolunduğundan hepsi alınlarını toprağa koymuşlardı. Ancak İblis:

— Ben secde etmem, (ondaki sırrı görmek için canımı feda edeceğim, bu uğurda beni lânetleyip azgın, mürâî ve fâsık diye çağırsalar revâdır, deyip secde etmedi. En sonunda Âdem'in sırrını gördü ve öğrendi. (Derler ki, İblis, meleklerden birine lânet olunacağını okur durur ve: «Bakalım hangisine lânet olunacak?» deyip beklerdi. Meğer lânet olunan bizzat kendisi imiş! İblis, «Bakalım, can Âdem'in başından mı, ağzından mı kulağından mı girecek?» diye gözledi.) İşte bundan dolayı İblis'ten başka hiçbir kimsenin insanlığın sırrına vâkıf olmadığı hususunda kat'iyen şübhe yoktur. Tersi de böyledir. İblis'in sırrını da insandan başkası bilmez. Şu halde sırrı göreyim diye secde etmeyen İblis, insanlığın sırrına vâkıf olmuştur. (Secde etmemişti, zira bu sırada sırrı görmekle meşguldu. İblis merdûd biri idi. Zira gözünün üzerine (görebileceği bir yere) «Genci» yani Hazineyi koyup demişlerdi ki: Biz Hazineyi toprağa, (Âdem'in tînetine) koyduk. Hazinede şart olan da şudur: Onu bir kişi görecek olsa, gammazlık yapmasın (ve gidip hazînenin yerini ona buna söylemesin) diye o kişinin kellesini uçurdular. Bu sözleri duyan İblis dizini dövmeye başladı, benim bunca ibadet ve taatım nerede kaldı, dedi) ve:

— «Ne **olur beni öldürme! Bu hususta bana mühlet ver»** (A'râf/15). Çünkü hazinesi olan bir kişiyim, zira hazineyi gözümün üzerine koydular. Onun için bu göz selâmete gitmez, sağ kalmaz», dedi. Allah, **«Sen mühlet verilenlerdensin»** (A'râf/15) buyurmuştur. Sana emân verdim ama aynı zamanda seni itham ettim. Gerçi seni mahvetmiyorum ama töhmet altında tutuyorum. Sahtekâr olduğun için kimse seni dürüst olarak tanımayacak, yalan söyler, doğru söylemez biri olarak bilecek ve **«O, cinden idi. Rabb'ının emrine karşı gelip günahkâr oldu»** (Kehf/50) diyecekler. Lânetlenmiş, kovulmuş, horlanıp terkolunmuş biri olduğunda hiç şüphe bulunmayan şeytan nereden doğru söyleyecek?»

Amr b. Osman Mekkî'nin Genç-Nâme'si işte bu idi. Keza Kitabu'l-Mahabbet isimli eserinde Amr b. Osman diyor ki:

— Hak Tealâ (bedenlerden yedi bin sene evvel kalbleri yaratıp

kurb makamında muhafaza etmiş), kalblerden yedi bin sene evvel ruhları yaratıp bunları üns gülistanında muhafaza etmiş, ruhlardan yedi bin sene evvel sırları yaratıp ermişlik derecesinde muhafaza etmiştir. (Her gün üçyüzaltmış defa, lûtuf nazarıyle bakıp «Mahabbet», sözünü ruhlara duyurmuş, üçyüzaltmış kere «Üns» lâtifesini kalblere izhâr etmiş, üçyüzaltmış kere sır üzerine cemâli keşfedip ona tecelli etmiştir. Bu yüzden her biri maddî âleme bakıp kendini en mükerrem ve en şerefli biri olarak görmüş, neticede aralarında bir kibirlenme ve böbürlenme hali peydâ olmuştur.) Ama Hak Tealâ onlara merhamet edip sırrı ruha zindan yapmış, ruhu kalbe hapsetmiş, kalbi de beden kafesine koymuş, sonra onlarda aklı terkib edip bünyelerine fikir yerleştirmiş ve Peygamberler gönderip emirler vermiştir. İşte o vakit bunun ehli olanlardan herbiri kendî (aslî) makamını (ve Hak Tealâ'yı) aramaya koyulmuşlardır. Bu yüzden yüce Allah, «Beden, namazda iken kalb aralıksız olarak mahabbette olsun, vuslatta karar kılsın», diye onlara namaz kılmalarını emretmiştir. (Zira, müminin miracı namazdır.)

Naklederler ki Amr, Irak'ta bulunan Cüneyd'e, Cerirî'ye ve Şiblî'ye :

— Siz ey Irak'ın pirleri ve azizleri! Şunu biliniz : Bir kimseye Hicaz zemini ve Kâbe Cemâli lâzımsa ona : «**Nefsinizi meşakkate sokmadan (ve nefsinizi feda etmeden) oraya varamazsınız**» (Nahl/7) derler. Kurbiyet makamına ermek isteyenlere : «Kalbinizi meşakkate sokmadan (ve fedâ etmeden) oraya varamazsınız», derler.

Vuslat ve izzet dergâhına ermek isteyenler : «Ruhunuzu meşakkate sokmadan (ve fedâ etmeden) oraya varamazsınız», derler, diye Harem'den bir mektup yazmış ve sonuna da şunları kaydetmişti :

Bu mektup Amr b. Osman ile Hicaz pirlerince kaleme alınmıştır. Bunların hepsi de kendileriyledir, kendilerindedir ve kendi üzerlerinedir. (maannefs, finnefs ve alennefs.) Ey Irak pirleri! Eğer sizler yüce himmet sahibi kimseler iseniz, gelin, üzerinde ateşten iki bin dağ ve batırıcı ve mahvedici coşkunlukta iki bin deniz bulunan şu yola girin, yok eğer bu mertebede değilseniz, davada bulunmaktan da vazgeçin. Zira dava ile hiç bir şey vermezler!»

Bu mektup Cüneyd'in eline ulaşınca, Bağdad şeyhlerinin toplayıp onlara okudu. Sonra Cüneyd :

— Gelin! Bu dağlar sözüyle neyi kast ettiğini anlatın, dedi. Onlar da :

— Bu dağlardan murad «Yokluktur», kişi bin kere yok olup bin kere de (yeniden) «Var» olmadıkça Dergâh-ı İzzete ermez, dediler. Sonra Cüneyd :

— Ben ateşten olan şu bin dağdan henüz birden fazlasını kat etmiş, değilim, dedi. Cerirî:

— Ya Cüneyd! Ne devletlisin ki, hiç değilse bunlardan birini kat etmişsin! Bense henüz üç adımlık mesafeyi kat etmiş değilim, deyince Şiblî âh vâh diye ağladı ve:

— Ey Cerirî! Ne mutlu sana ki hiç değilse üç adımlık mesafeyi kat etmiş bulunuyorsun, ben henüz o kadar uzağım ki, o dağın eteklerini bile görmüş değilim, dedi.

Naklederler ki, Amr b. Osman, İsfahan'a gelince, bir genç, hiç aralık vermeden onun sohbetine devam etti, sonra genç hastalandı ve bu hastalığı bir müddet çekti. Bir gün şeyh, müridlerini toplayıp onu ziyaret etti. Ziyaret sırasında genç, şeyhe: «Güzel sesli kavvâle söyle de bir şeyler okusun», diye işaret etti. Amr, ilâhiciye aşağıdaki beyti okumasını söyledi:

«Nedendir ki, hastalandığımda, sizden hiçbiri beni ziyaret etmiyor? Oysa sizin bir köleniz hastalansa, ben derhal onu ziyaret ediyorum». (**«Ey kulum! Ben hastalandım, ama beni ziyarete gelmedin»**, mealindeki kudsî hadise işarettir.)

[Bu beyti dinleyen hasta, derhal sıhhat bulup tarikatın büyüklerinden oldu. (bk: Hücvirî, 241; Sülemi, 204)]

«Allah, **bir kimsenin kalbini İslam'a açmışsa, o kimse Rabbından bir nur üzerine olmaz mı hiç»**. (Zümer/22) mealindeki âyetin manasını sorduklarında dedi ki:

«Bunun manası şudur: «Kulun nazarı, vahdâniyet ilminin azametine ve Rubûbiyetin haşmetine düşünce, nazarına düşen ve gözüne çarpan sâir hiçbir şeyi görmez olur.»

«Allah'ın azametinden veya sıfatlarından herhangi bir şey hakkında düşüncelere dalmaktan sakınmanızı tavsiye ederim. Çünkü yüce Allah hakkında tefekküre durmak hem günah hem de küfürdür.»

«Allah Tealâ'nın misâk zamanı elest bezminde kullarına hitap etmesi cem, dünyada var oldukları zaman bundan aynı şekilde bahsetmesi tefrikadır.»

«Dostlardaki vecdin keyfiyeti sözle anlatılamaz, zira o, müminin nezdindeki Hakk'ın sırrıdır.»

«Müşâhedenin evvel yakınlık, ilm-i yakîn ve onun hakikatları hakkındaki marifettir.»

«Müşâhedenin başlangıcı, yakînde görülen artışlardır. Yakînin başlangıcı da hakîkatın sonudur.»

«Mahabbet rızaya, rıza da mahabbete dahildir. Rızasız mahabbet, mahabbetsiz rıza olmaz. Çünkü insan ancak sevdiğine razı olur, razı olduğunu sever.»

«Tasavvuf, her zaman, içinde bulunulan vakte en uygun şeyle meşgul olmaktır.»

«Sabır, Allah'a dayanıp sebat etmek ve belâyı gönül hoşluğu ve rahatlığı ile karşılamaktır.»

EBU SAİD HARRÂZ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Kuds âleminde pişmiş, üns makâmında yanmış, tarikat konağının rehberi, hakikat deryasına garkolan, ağırlanma âleminde saygı gören, asrın kutbu Ebu Said Harrâz (r.a.), büyük ve eski şeyhlerden olup, büyük bir vukûf kudretine sahipti. Vera' ve riyâzette gayet ileri idi. Kendisine has kerâmetleri vardı. Hakikatlarda ve dakik hususlarda mükemmeldi. Her fende başı çekmişti. Mürid yetiştirmede bir hârika idi. Kendisine «Tasavvufun lisanı», derlerdi. Bu ümmet içinde, onda olduğu kadar hakikattan bahseden lisan, başka hiçbir kimsede bulunmadığından ona bu ünvânı vermişlerdi. Bu ilme dair dörtyüz kitap telif etmişti. Tecridde ve eletek çekmede eşsizdi. (1)

Aslen Bağdad'dan olup Zunnûn'la görüşmüş, Bişr Hâfi ile Serî Sakatî'nin sohbetlerinde bulunmuştu. Tarikatta müctehid olup «fenâ ve bekâ»dan ilk önce o bahsetmişti. Onun tarikatını ve tasavvuf telakkisini bu iki tabir ihtiva eder. İlimlerin ince meseleleriyle ilgili olmak üzere, zâhir ulemâsında bazıları onu reddetmişler ve küfre nisbet etmişlerdi. Eserlerinde gördükleri bazı ifadelerin mânâsını müftüler anlayamamışlardı. Kitabu's-Sırr adını verdiği eserinde yer alan bu çeşit sözlerden biri şu idi:

«Allah'a dönen, Allah'a dört elle sarılan, Allah'ın civarında ikamet eden, kendini de Allah'tan gayri olan şeyleri de unutan bir kula:

— Sen nerdensin? Muradın nedir? diye sorulsa: Şüphe yok ki «Allah» diye cevap verir ve bundan daha güzel vereceği hiçbir cevap

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, X, 246; Sıfatu's-Safve, II, 435; Sülemî, s. 228; Risâle, s. 150; Nefahât, s. 125; Tarihu Bağdat IV, 276; Şa'rânî, I, 117; el-Bidâye ve'nNihâye, XI, 58; Şezerâtu'z-Zeheb, II, 192; Hucvirî, s. 246; Münâvî, I, 190; Gas, I, 646.

da yoktur. Sûfiler zümresini tavsif ederken de şöyle demişti: Sûfilerden birine sormuşlar:

— Dileğin nedir? Cevap vermiş:

— Allah! Şâyet böyle birinin vücûdundaki bütün organlar dile gelseydi hep birlikte: «Allah!», derdi. Çünkü organları ve eklemleri Allah'tan gelen nurla dolup taşmıştır. Zira O, O'nda cezbelenmiştir. Öyle olunca da Hakk'a yakınlıkta öyle bir noktaya ulaşmıştı ki, hiçbir kimse, onun yanında «Allah» diyemez. Zira orada her ne cereyan ederse hakikatten hakikat üzerine, «Allah»tan «Allah» üzerine cereyan eder. Bu sebeple sırra, Allah'tan hiçbir şey gelmemiş olunca, bir kimse nasıl «Allah» diyebilir? Tüm düşünenlerin düşüncesi ve fikir ehlinin aklı bu noktaya ulaşıp hayrette kalır. Bu söz burada tamamlanmıştır.

Harraz diyor ki: «Yıllarca sufilerle sohbet ettim. Onlarla aramda asla bir anlaşmazlık çıkmamıştır. Bunun sebebi onlarla iken aynı zamanda kendimle, (daha doğrusu nefsimin aleyhinde, (Risale, 150) olmamdır.»

«Allah'a yakın ve uzak olma hususunda herkesi muhayyer bıraksalar, ben uzak kalmayı tercih ederdim. Çünkü yakın olmaya bende takat yok! Nitekim Lokman (a.s.) «Beni hikmetle nübüvvet arasında muhayyer bıraktılar ama nübüvvetin yükünü taşıma gücünü kendimde bulamadığımdan ben hikmeti tercih ettim», demiştir.»

«Bir gece semadan inen iki meleğin bana:

— Doğruluk nedir? diye sorduklarında şâhid olmuştum. «**Ahde vefa etmektir**». (Nahl/91 - İsrâ/34) deyince:

— Doğru söyledin, deyip her ikisi yine semaya çıktı.

«Bir gece Resulullah'ı (a.s.) rüyada gördüm. Buyurdu ki:

— Beni seviyor musun? Dedim ki:

— Lütfen beni mazur gör. Zira Allah sevgisi senin sevginden beni alıkoymuştur. Buyurdu ki:

— Her kim Allah'ı severse, aslında beni sevmiş olur. İblisi rüyada gördüm. Dövmek için sopayı kaptım. Ama hâtiften ses geldi:

— O, sopadan korkmaz, kalbte bulunan marifet nurundan korkar! İblise:

— Beri gel, dedim.

— Gelip te sizi ne yapayım? Zira siz, halkı kandırmak için kullandığım şeyi içinizden çıkarıp atmış bulunuyorsunuz, dedi.

— Bu şey nedir? dedim.

— Dünya, dedi. yanımdan geçip giderken dönüp baktı ve:

— Ama sizde bana ait bir lâtife (ince bir mesele) var, bu sayede muradıma nâil oluyorum, dedi.

— Nedir, bu lâtife, dedim.

— Oğlanlarla düşüp kalkmak. [(Ebu Said diyor ki, oğlanlarla sohbetten kendisini kurtaran pek az sûfi vardır.) (Sülemi, 222)]

«Şam'da bulunduğum sırada, Resulullah'ın (a.s.) Ebu Bekir'le Ömer'e (r.a.) dayanarak gelmekte olduğunu **gördüm. Bense bu sırada** kendi kendime bir beyt terennüm ediyor ve bir çubukla sineye vuruyordum. Resulullah (a.s.) bunu, yani semâı kasdederek buyurdu ki:

— Bunun şerri, hayrından daha fazladır!

Naklederler ki, Ebu Said Harrâz'ın iki oğlundan biri kendisinden evvel vefat etmişti. Bunu rüyada görüp sordu:

— Yavrucuğum! Ulu ve Yüce Allah sana nasıl muamele yaptı?

— Beni civarına alarak ağırladı!

— Yavrucuğum! Bana öğüt ver!

— Babacığım! Allah Tealâ'ya karşı kötü kalbli olarak davranma.

— Allah Tealâ'dan (maddî) yardım dilerim!

— Babacığım! Hak Tealâ ile arana, bir gömlek bile koyma!

Harraz, bundan sonra otuz sene yaşadığı halde asla başka bir gömlek giymedi ve:

— Bir zamanlar nefsim Allah Tealâ'dan bir şey iste, diye beni teşvik etmişti. Ama:

— Allah'tan başka bir şey mi istiyorsun, diye hâtiften bir ses geldi, sonra zarurî olarak dedim ki:

— Rızkımı teminat altına aldıktan sonra gıda maddelerini toplayıp biriktirirsem Allah'a karşı ayıp etmiş olurum! (bk: Risale, 585), onun için de utanırım!

«Vaktiyle çölde yolculuk yaparken açlık canıma tak etmiş, Allah Tealâ'dan yiyecek istemem için nefsim beni sıkıştırmıştı. Ama ben:

— Yemek istemek tevekkül ehlinin işi değildir, demiş ve başka hiçbir şey söylememiştim. Nefs, bundan ümidini kesince, bana başka bir tuzak kurup:

— Allah'tan yemek istemiyorsun, bari sabır iste, demiş, bunun üzerine sabır istemeye karar vermiştim, ama Hakk'ın ismeti ve himâyesi imdadıma yetişti. Bir ses duydum, bir zat şöyle diyordu:

— Şu dostumuz, bizim kendisine yakın olduğumuzu söylüyor. «Bize taraf gelen kimseyi zâyi etmiyeceğimiz» değişmez bir gerçek

iken kendi acz ve zaafını ileri sürerek bizden gıda ve sabır istemekte ve zannetmektedir ki, ne o bizi görmüş, ne biz onu:

Bununla şunu söylemek istiyor «Ey Harraz! Yemek istemekle bizimle arana bir perde koymuş oldun, zira yemek, bizden ayrı bir şeydir. Sabr istemekle de aynı şekilde bizden perdelenmiş oldun. Çünkü sabır da bizden başka bir şeydir! (Bizden bizi iste, rızkı ve sabrı değil!

Vaktiyle bir beyabânda azıksız olarak yolculuk yaparken, gıdasızlıktan bitmiştim. Derken gözüme bir konak yeri ilişince sevinmiş ve nefs de: «Artık sükûn buldum», demişti. Bunun üzerine and içip:

— O menzilde konaklamıyacağım, dedim ve bir çukur kazarak içine girdim. Bu esnada:

— Ey Ahâli! Evliyâullah'tan biri, falan menzilde kendisini kumlar arasında bir çukura hapsetmiştir, imdadına yetişin! diye bir ses duydum. Bunun üzerine bir cemaat gelip beni aldı ve konak yerine götürdü.

Bir müddet, her üç günde bir yemek yerdim. Bir kere sahrada yolculuk yaparken, üç gün geçtiği halde gıda alacak bir şey elime geçmedi. Dördüncü gün bende bir zafiyet belirdi. Adeti üzere beşerî tabiat, yemek istedi. Bir yere gidip oturdum. «Zâfiyeti defetmek için dayanma gücümü dilersin, yoksa nefsini teskin için yemek mi? Bunlardan birini seç», diye bir ses geldi. «Dayanma gücü tercih ediyorum yâ İlâhî!», deyince, kendimde öyle bir kuvvet buldum ki, hiçbir şey yemeden ve içmeden oniki menzil daha gittim!

«Bir gün deniz kenarında bir genç görmüştüm, üzerinde yamalı bir hırka vardı, bir de asılı bir divit. Kendi kendime «Siması apaçık, ama hareketleri öyle değil», dedim. Kendisine bakınca, ermişlerden bir zat, divitine bakınca ilme tâlib olanlardan biri, diyordum. (yanımda bulunan Verrâk'a), gel, yanına varıp hangisinden olduğunu kendisine soralım, dedim. Yanına varınca:

— Delikanlı! Allah'a giden yol nasıldır? dedim.

— Allah'a giden yol ikidir: Biri umumî, diğeri hususi. Senin havâssın yolundan hiç haberin yok! Çünkü avamın yolunu tutmuş bulunuyorsun. Zira kendi muameleni Hakk'a ermek için sebep olarak ileri sürüyor ve divitin perde mesabesinde bir âlet olduğunu zannediyorsun. Oysa Allah, **«Umumiyetle zandan uzak durun»** (Hucurat/12) buyurmaktadır. (Risale, 555). Tasavvufta ilim, hicab sayılır.)

«Bir kere sahrada yol alıyordum, yolda on adet yırtıcı çoban köpeği üzerime saldırdılar. Bense o anda murakabe haline yönelmiştim. Bunların içinden beyaz bir köpek, diğerlerine **hücum edip hep-**

sini benden uzaklaştırdı ve o köpekler benden iyice ırak olana kadar da yanımdan ayrılmadı.»

[Naklederler ki, bir gün vera' ve takvâ konusunda vaaz ediyordu. Abbas b. Mühtedî oradan geçiyordu. «Ey Harraz! Utanmıyor musun ki, Ebu Devânik'in damı altında oturuyor. Zübeyde havuzundan su içiyor, sonra da oturup vera' hakkında vaaz ediyorsun», dedi. Harraz bu sözün doğruluğunu derhal teslim edip, «Hakikaten durum dediğin gibidir», dedi. (Risale, 252)]

Sözleri:

«Kalbler, kendilerine lûtufta bulunanları sevme tabiatı üzerine yaratılmıştır. Şaşarım o kimseye ki, bütün âlemde Aziz ve Celil Allah'tan başka lutufta bulunan olmadığını bilir de bütün mevcudiyetiyle ona yönelmez!»

«Fukaranın birbirine düşman olması, Hakk'ın gayretindendir. Zira birbirlerinden huzur ve sükûn bulmalarını Allah kıskanır.»

«Hak Tealâ, evliyâsından amel ister, ama bunu tercih ve ihtiyar ettiklerinde, onlarla arasına başka bir şeyin girmesini caiz görmez, kendisi hariç başka hiçbir işle rahat ve huzur bulmalarına dayanmaz, (araya amelin girmesine katlanamaz!)»

[«Hak Tealâ, kullarından birini dost edinmek istediğinde, ona zikir kapısını açar, zikirden zevk aldıklarında, bu sefer onlara fütüvvet (ve yakınlık) kapısını açar, (sonra üns meclisine yükseltir, sonra tevhid kürsüsüne oturtur, sonra aradaki perdeleri kaldırır.) Sonra onu ferdâniyet sarayına alır, Celâl ve Azamet mahallini ona temaşâ ettirir. Kulun gözü Celâl ve Azamete ilişti mi, kendi hüviyeti olmaksızın bâki olur, (bu suretle fânî bir kul haline gelir) Onun hüviyeti Allah'ın himayesinde bulunur.» (Şâ'rânî, 1.79)]

«Marifet ehlinin ilk makâmı, ihtiyaç hali içinde hayrette kalmaktır. Sonra ermişlikle birlikte neşe, sonra uyanık ve dikkatli olmakla birlikte fenâ, sonra bekleyişle birlikte bekâ gelir ve hiçbir mahlûk bundan daha yukarıya çıkamaz.

Birisi: «Peygamber (a.s.) de mi, çıkmazdı», diyecek olsa derim ki: Çıktı ama kendi kabiliyeti nisbetinde. Nitekim Hak Tealâ, herkese tecelli eder. Ebu Bekir'e (r.a.) bir kere kendi kabiliyeti nisbetinde tecelli eder. Allah her kişiye, onun kabiliyetine göre tecelli eder.»

«Her kim cehd ile Hakk'a ereceğini zannederse, boşuboşuna kendini sonu gelmeyen zahmetlere sokmuş olur. [(Her kim, cehd harcamadan ona vâsıl olacağını zannederse, bu sefer de kendini boş bir hayâle kaptırmıştır.) (Münavi, 1.19)]

«Halk, Ulu ve Yüce Allah'ın mülkünde ve mutlak hakimiyeti altındadır Her ne zaman Hak'la kulu arasında müşâhede hâsıl olsa, kulun sırrında ve aklında Allah'tan başka hiçbir şey kalmaz.»

«Kıymetli zamanını, en kıymetli şeylerden başkasına harcama, en kıymetli şey, geçmişle gelecek arasında bulunan haldeki meşguliyettir. Yani vakti ve hali iyi muhafaza et.»

«Firâset nuruyla bakan, Hakk'ın nuruyla bakmıştır. Firâset sahibinin ilim maddesi ve menbaı, sehiv ve gaflet bahis konusu olmaksızın Hak'tandır. Daha açıkçası, firâset, kulun dili ile söylenen Hakk'ın hükmüdür.»

«Hakk'ın kulları içinde öyle bir zümre vardır ki, onları yüce Allah'ın korkusu susturmuştur. Yoksa onun hakkında gayet fasih ve beliğ konuşmayı da bilirler.»

«Kalbinde (İlahî) marifet karar kılan bir kimseye, iki cihanda ancak O'nu görmek, O'ndan duymak ve O'nunla meşgul olmak yaraşır.»

«Fenâ, kulun kulluğunu görmekten fânî olması, bekâ kulun ilâhî Huzur'da bâki olmasıdır.»

«Fenâ, Hak ile yok olmak, bekâ Hakla hâzır olmaktır.»

«Allah'a hakikaten yakın olmak, kalbi herşeyden arındırıp Hak Tealâ ile huzur bulmasını temin etmektir.»

[«Zâhire (ve şeriat ilmine) muhalif düşen her bâtın ilim bâtıldır. (Zira Allah, ilmi tanınmanın yolu kılmıştır.» (Münavî, 1.191)]

«Zikir üç şekildir: Kalb gaflette iken dille yapılan zikir. Buna âdeten zikir denir. Kalb huzuru ile dille yapılan zikir. Buna sevap isteme zikri denir. Kalbi allak bullak, dili lâl eden zikir. Bu zikrin kadru kıymetini, Allah Tealâ'dan başka kimse bilmez!»

«Tevhidin başlangıcı, gönlündeki her şeyden fânî olan kişinin, bütün mevcûdiyetiyle Ulu ve Yüce Allah'a dönmesidir.»

«Ârif (Allah'a) ermediği sürece her şeyden meded umar, erince de Allah sayesinde her şeyden müstağni olur ve artık her şey kendisine muhtaç bulunur.»

«Allah'a yakınlığın hakikatı, kalbte hiçbir şeyi hapsedememek, bedene hiçbir şeyi hapsolunmuş bulmamaktır.»

«İlim seni amele götürür, yakîn ise seni taşır.»

«Tasavvuf, zamana hâkim olmaktır.»

«Tasavvuf nedir?»

— Tasavvuf kendi benliğinden arınıp (İlahî) nurlarla dolmak, zikirden (hâsıl olan) zevkin aynında olmaktır.

[— Tasavvuf ehli kimdir?

— Sen ne yapıyorsun? Bunlar öyle bir zümredir ki, tatmin olana kadar ihsana nâil olmuşlar, benliklerini kaybedene kadar (mâsivaya iltifattan) men olunmuşlardır. Sonra (başaklarına deyiniz ki,) üzerime ağlayınız, diye sırlarına nidâ olunmuştur. (Risale, 452)]

— Ârif ağlar mı?

— Yolda olduğu sürece ağlar. Ama yakınlığın hakikatlarına ulaşıp ermişliğin zevkini tattı mı, ağlama zâil olur.

«Zâhid kendisiyle meşgul olduğundan yaşayışı hoş değildir. (Ârif, Rabbiyle meşgul olduğundan yaşayışı hoştur.)»

«Yüksek ahlâk, (bk: Hun/4) sahibinin himmeti ancak ve ancak Allah olur.»

«Tevekkül, kalbin Allah'a güvenmesidir.»

«Tevekkül sükûnu olmayan bir ızdırab ve ızdırabı bulunmayan bir sükûndur. Yani tevekkül sahibinin, yakınlığı bulmaması halinde hiç sükûnu yokmuş gibi hareketli, yakınlığı bulması halinde ise bilakis hiç hareketli değilmiş gibi sükûn halinde bulunması lâzım gelir.»

«Bir kimse, Allah'la arasındaki münasebetlere takvâ ve mürâkabeyi hâkim kılmazsa, keşf ve müşahede mertebesine eremez.»

[«Ubûdiyetin saflığına aldanmayınız, (zira burada Rubûbiyeti unutmak bahis konusudur. Bundan kurtulmanın yolu, Ubûdiyette ikâmet ederken Rubûbiyetin tecellilerini müşahede edip) nefsten kopmak ve Rab ile sükûn bulmaktır.» (Şâ'rânî, 1.79)]

Sual:

— Zenginlerin, fakirlere vermeleri gereken hak neden yerine ulaşmıyor? Cevap:

— Bunun üç sebebi vardır: İlki onların sahip oldukları mal helâl değil. İkincisi: Allah onları buna muvaffak kılmıyor. Üçüncüsü: Fakirler belâyı tercih etmişler. Vesselâm.

EBU HÜSEYN NURÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Vahdetin meczûbu, izzete vurulan, nurlar kıblesi, sırlar noktası, hicrân derdinin kurbanı, âlemin lâtifi Ebu Hüseyn Nurî (r.a.); çağının yegânesi, zamanının rehberi, tasavvuf ehlinin zarîf sîması ve mahabbet ehlinin şerefli bir şahsiyetiydi. Acâib bir riyâzeti, makbul bir muamelesi, değerli nükteleri, hoş rumuzları, isabetli fikirleri, şaşmaz bir firâseti, mükemmel bir aşkı ve nihayetsiz bir şevki vardı. Onun herkese takdim edilmesi hususunda ittifak eden şeyhler, kendisine: «Kalblerin komutanı» ve «Sûfilerin Ayı» adını vermişlerdi. Serî Sakati'nin müridi ve Cüneyd'in akranı olup Ahmed b. Ebu Havâri'nin sohbetinde de bulunmuştu. Tarikatta müctehid ve mezheb sahibiydi. Ulemâ ve şeyhlerin ileri gelenlerindendi. Tarikatta kat'î bürhanları ve parlak hüccetleri vardı. (1)

Mezhebinin temeli, tasavvufu fakrdan, sûfiliği dervişlikten üstün tutmaktı. Muamelesi Cüneyd'inkine uygundu. Tarikatındaki hoş şeylerden biri isârsız sohbeti ve fedakârlığa dayanmayan dostluğu haram bilir, arkadaşlıkta arkadaş, arkadaşın hakkını kendi hakkına tercih etmeli diye, emredip «Dervişlerle sohbet farzdır, uzlet makbul bir şey değildir», «Keza arkadaş, arkadaşını kendine tercih etmelidir», demesidir.

Kendisine Nurî (ışıklı) denmesinin sebebi, karanlık gecede konuşurken, evi aydınlatırcasına ağzından nur saçılmasıdır. Diğer bir sebebi de, firâset nuruyla bakıp bâtındaki sonları haber vermesiydi. Başka bir sebep de şuydu: Sahrada bir zâviyesi vardı. Her gece bu-

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X. 249; Sülemi, 164; Sıfatu's-safve, II. 439; Şâ'rânî, I. 26; Risale, 152; Nafahat, 138; el-Bidaye, ve'n-Nihaye, XI. 106; Tarihu Bağdad, V. 130; Münavî, I. 194; Hücvirî, 132. GAS. I. 650.

rada ibadet eder, halk ta burada (kendisini) seyre dalarlardı. Geceleri parlayan ve zâviyesinden çıkıp yukarıya doğru yükselen bir nur görürlerdi. (Ak sakallı, ak benizli ve nuranî yüzlü idi.)

Ebu Muhammed Megâzilî, «Nurî'den daha âbid birini görmedim» demiş, [Cüneyd'den de mi?) diye soranlara, (evet), diye cevap vermişti.) (Risale, 142)]

Başlangıç hali şöyle idi: Her gün sabahleyin, «Dükkâna gidiyorum», diye evden çıkar, yanına aldığı azığı yolda sadaka olarak verir, mescide girip öğlene kadar orada namaz kılar, sonra dükkana gelirdi. Evdekiler, «Yemeğini dükkanda yiyor», zaneder, dükkandakiler de «Yemeğini evde yemiş» kanaatını beslerlerdi. Yirmi yıl bu minvâl üzere hareket etmiş, hiçbir kimse ahvâline vâkıf olamamıştır.

Şöyle dediği nakledilir: Yıllarca mücâhede yapmış, kendimi zindana hapsetmiş, halka sırtımı dönmüş ve çile çekmiştim. Ama yine de yolum açılmadı. İçimden:

— Şu nefsten kurtulmak için, ya yükselecek veya batacak bir iş yapmak lâzım, dedim ve kendime şöyle hitap ettim:

— Ey bedenim! Maddî varlığım! Yıllarca hevesine ve keyfine göre yedin içtin, konuştun, gördün, dinledin, dolaştın, aldın, tuttun, uyudun, dilediğince yaşadın, arzularını tatmin ettin, bütün bunlar sana kâfi, yeter artık! Şimdi eve dön ki, seni orada bukağıya vurup Hakk'ın hukuku olan şeyleri boynuna asayım. Eğer bu hal üzere kalırsan devlet sahibi olursun, aksi takdirde hiç değilse Hakk'ın yolunda batmış olursun!

Kırk sene bu minvâl üzere hareket ettim. «Bu taifenin kalbleri gayet nâziktir. Onlar, gördükleri ve duydukları her şeyin sırrını bilirler», diye işitmiştim. Halbuki ben kendimde bu hâli görmemiştim. Kendi kendime:

— Nebilerin ve velilerin sözü haktır, herhalde ben mücâhedeyi riyâkâr olarak yaptım, kusur bendedir. Bu sözün aksi olan bir hâlin meydana gelmesinin yolu tıkalıdır, dedim ve:

— Şimdi ne var ne yok, bunu görmek için kendi etrafıma dönmeli ev benliğimin üzerine çıkmalıyım, diye düşündüm. Şöyle dönüp benliğime baktım. Gördüm ki âfet, nefsin kalbimle bir olmasından ibaretmiş. Nefs kalble bir ve eşit olunca, kalbte pırıldayan her şeyden nefs, hazzını alır ve bu de belâdan başka bir şey değildir. Durumu böyle görünce, şunu anladım ki, dergâhtan kalbe her ne ulaşırsa nefs ondan kendi nasibini almaktadır. Onun için bu hususa iyi dikkat etmek icab etmektedir. Bundan sonra nefsin rahat bulduğu hiçbir şeyin çevresinde dolaşmadım ve diğer birşeye teşebbüs ettim. Meselâ, nefsin namaz veya oruçla başı hoşsa, halkla veya tek ba-

şına olmaya hevesleniyorsa, bunun tam tersini yaptım. Bu-sûretle nefsi her şeyin dışına attım, hazlarını kestim. İşte o zaman bende esrar zuhûr etti. Sonra (içimde zuhûr eden şeye :)

— Sen kimsin? dedim.

— Ben hazsızlık ocağının incisiyim, dedi ve ekledi : Şimdi git ve müridlerine de ki :

— Benim işim hazsızlık işidir, benim kapım muradsız olma kapısıdır!

Sonra Dicle nehrine varıp iki kayık arasında durdum ve :

« (Bir kerâmet olmak üzere) oltama bir balık düşmeden buradan ayrılmam» dedim. Nihayet balık ağa düştü. Ağı çekince :

— Elhamdülillâh ki, işim düzeldi, dedim. Gittim, meseleyi Cüneyd'e anlattım : «Bana şöyle böyle bir takım fetihler ve tecelliler zâhir oldu,» dedim. Dedi ki :

— Ey Ebu Hüseyn! Ağına düşen balık eğer yılan olsaydı, senin için asıl kerâmet, bu olurdu. Lâkin aradan sen olunca bu kerâmet değil, ancak merkdir. Çünkü kerâmet, ortada benliğinin bulunmadığı şeydir. (bk: Risale, 545)

— Sübhanellah! Şu hür erler ne de merd imişler!

Naklederler ki, Gulâm Halil, sûfiler cemaatına karşı düşmanlığını ilân edip halifenin nezdinde :

— Bir cemaat zuhur etti, şarkı söylüyor, raksediyor, küfür olan şeyler konuşuyor, (haram olan şeyleri) seyretmekle meşgul oluyor, gizlice mahzenlere gidiyor, buralarda birtakım (mahzurlu) sözlerden bahsediyor. Bunlar zındıklardan bir topluluktur. Eğer Emirulmüminin, bunların başlarının kesilmeleri için emir verirse, zındıklar mezhebinin kökü kazınmış olur, zira hepsinin başı bu gürûhtur. Şayet Emirülmüminin eliyle böyle hayırlı bir iş yapılırsa, gayet çok sevap alacağını temin ederim, yollu sözler söyleyince, halife bunların derhal huzuruna celb edilmelerini emretti. Bunlar Ebu Hamza, Rakkâm, Şiblî, Nurî ve Cüneyd idiler. (Allahın rahmeti üzerlerine olsun) Bunların idam edilmeleri için halifeden ferman çıktı. Cellâd önce Rakkâm'ı katletmeye teşebbüs edince, Nurî hemen yerinden fırladı, kendini samimi bir surette ileriye attı, neşeli ve mütebessim bir şekilde gidip Rakkâm'ın yerine idam sehpasına çıktı ve :

— Önce beni katlet, dedi. Cellâd :

— Henüz seni idam etmeye sıra gelmedi, kılıç öyle acele bir şekilde yanına koşulacak bir şey değil, dedi. Nurî :

— Benim tarikatım isâr ve fedakârlık temeli üzerine kurulmuştur. En aziz şey, candır. Şu bir kaç nefesi ve soluk alacak zamanı bu biraderlerime sarf etmek istiyorum, bu suretle ömrümü de feda et-

miş olacağım. Çünkü ben dünyadaki bir nefes alacak kadar zamanı, ahiretteki binlerce yıllık hayata tercih ediyorum. Zira burası hizmet, orası kurbet mahallidir. (Orada Allah'a yakın olmak buradaki hizmete göredir.) dedi. Oradakiler Nurî'nin bu sözlerini işitince, durumu halifenin huzuruna arzettiler. Halife, Nurî'nin samimiyetine ve sadakatine taaccüb etti ve: «Emrin icrasını durdurunuz», dedi. Bunların durumunu incelemesi için Kâdîya başvurmalarını emretti. Kâdî, delilsiz olarak bunlara mani olmak mümkün değildir, dedi. Cüneyd'in ilimlerde kâmil olduğunu biliyordu. Nurî'nin sözünü de işitmişti. Onun için şu divâne mizaçlıya, yani Şiblî'ye, fıkıhtan, cevap veremeyeceği bazı şeyler sorayım, diye düşündü, ve dedi ki:

— Yirmi altına ne kadar zekât düşer?

— Yirmi buçuk altın.

— Bunu kim böyle yapmıştır?

— Sıddık-ı Ekber (r.a.) böyle yapmıştır. Zira o, kırk bin altın vermiş ve geriye de hiçbir şey bırakmamıştı.

— Peki şu yarım altın da ne oluyor?

— Bu da o yirmi altını elde tutmuş olmasının cezası, bu parayı biriktirmiş olmasının tazminatı. İşte bunun için yarım altın daha vermesi lâzım gelir!

Sonra Kâdî, Nurî'ye fıkıhtan bir mesele sordu, o da derhal cevabını verdi. Kâdî mahcûb olmuştu. Nurî sözüne şöyle devam etti:

— Ey Kâdî! Bütün bunları sordun ama şunu hâlâ sormadın. Acaba Ulu ve Yüce Allah'ın öyle erleri var mıdır ki, bunların kıyamları hep O'nunla, hareket ve sükûnları aralıksız olarak O'nunla, bütün hayatları O'nunla, müşâhededeki bekâları da daima O'nunla olsun? Öyle ki Hakk'ı temaşâ etmeleri hali bir lahzâ kesintiye uğrasa canları bedenlerinden çıksın? O'nunla uyusun, O'nunla yesin içsin, O'nunla tutsun, O'nunla yürüsün, O'nunla görsün, O'nunla işitsin ve O'nunla olsun! İşte ilim bu sorulara verilen cevaptır, senin sorularına verilen cevap ilim değil!

Bu sözleri dinleyen Kâdî hayrete düştü ve halifeye bir elçi gönderip:

— Şayet bunlar da mülhid ve zındık iseler, ben yeryüzünde bir tek muvahhidin bile bulunmadığına hükmediyorum, dedi. Halife bunları yanına çağırıp:

— Dileyin dileğinizi, dedi. Dediler ki:

— Bizim dileğimiz senin bizi unutmandır, çünkü sen ne hüsnü kabul göstermekle bize şeref verirsin, ne de katından kovmakla bizi hakir kılabilirsin. Zira bize göre senin bizi kabul etmen reddetmen gibi, reddetmen de kabul etmen gibidir.

Bu sözleri dinleyen halife pek çok ağladı ve kendilerini izzet ve ikramla uğurladı.

Naklederler ki, Nurî bir gün, sakalıyla oynayan bir mürid görüp:

— Hakk'ın sakalından elini çek! dedi. Bu sözü halifeye ulaştırdılar, fıkıh âlimleri: «O, bu sözüyle kâfir olmuştur», diye ittifak ettiler. Nurî'yi alıp halifenin huzuruna götürdüler. Halife sordu:

— Gerçekten böyle mi dedin?

— Evet.

— Niçin?

— Kul, kimindir? İnsan kimin kölesidir?

— Hakk'ın kuludur.

— Peki buna göre kuldaki sakal kimin olur?

— Kul kiminse onun olur.

Sonra halife: «Elhamdülillâh ki, Allah Tealâ onu katletmekten beni korudu!» dedi.

Şöyle demişti: «Kırk yıl var ki, kalbimle aramı ayırmışlar, o yüzden bu kırk sene zarfında benim hiçbir arzum olmamıştır, hiçbir şeyden hoşlanmamışımdır, hiçbir şey gönlüme câzip gelmemiştir. Hak Tealâ hakkında mârifet sahibi olalıdan beri, hâl hep böyle olagelmiştir.» Kendisi hakkında diyor ki: «Gayb aleminde Nurî'yi pırıl pırıl gördüm, fasılasız onu seyrediyordum. Ben tümüyle o nurun aynısı olup çıkana kadar bu hal böyle devam etti!»

Bir zamanlar Hak Tealâ'dan: «Bana dâimî bir hal var», diye niyazda bulunmuştum. Hâtiften ses geldi:

— Ey Ebu Hüseyn! Dâim üzere olmaya, Dâim (olan Allah)'dan başkası sabredemez!»

Naklederler ki, bir gün Cüneyd, Nurî'nin yanına geldi. Cüneyd'in önünde yere düşen Nurî yakınmaya başladı: Harb çetindir, takat da kalmadı, otuz yıl var ki, o zuhur edince ben kayboluyorum, ben zuhûr edince bu sefer de o kayboluyor, onun zuhuru benim gaybetimdedir. Ben yokken bana gelmektedir. Bu durumdan ne kadar yakınırsam, aldığım cevap şu oluyor:

— Hayır! Ya ben olurum ya sen!

Bu sözleri dinleyen Cüneyd, müridlerine dönüp:

— Bakınız şu zata ki, acz ve zaaf içinde kalmış, imtihana çekilmiş, Hak Tealâ karşısında hayretlere düşmüştür, dedi. Sonra şunu söyledi:

— Öyle olmalıdır ki, seninle yaşar ve seninle âşikâr olursa, sen olmamalısın, haddizatında hep o olmalı!

Naklederler ki, Cüneyd'in yanına gelen bir cemaat:

— Günlerden beri Nurî, bir kerpiçin üzerinde fırıl fırıl dönüp: «Allah! Allah» diyor. Hiçbir şey yemiyor, içmiyor ve asla uyumuyor. Ama namazlarını vaktinde edâ ediyor, ve namazın âdâbını tam olarak yerine getiriyor, dediler. Cüneyd'in müridleri:

— O halde Nurî sahv halindedir, kendinden geçip fâni olmuş değil. Zira namaz vakitlerini muhafaza edip, namazını âdâb ve erkânını yerine getirmeyi bilmektedir. Bu durumda bu işi iradesiyle kendini zorlayarak yapmaktadır. Bu, fenâ değildir. Zira, fâni olanın hiçbir şeyden haberi olmaz, diye aralarında konuşunca, Cüneyd:

— Durum, hiç de dediğiniz gibi değildir. Zira vecd halinde bulunanlar mahfuz olurlar. Bu yüzden hizmet vakti, hizmette bulunmaktan mahrum kalmamak için, Allah Tealâ onları muhafaza altına alır, dedi. Sonra kalkıp Nurî'nin yınına gitti ve:

— Ey Nurî! O'nunla (iken) coşup taşmanın faydası bulunduğu kanaatında isen söyle. Ben de coşup taşayım, yok eğer rıza halinde bulunmanın daha iyi olduğu kanaatında isen, teslimiyet göster ki, gönlün fâriğ olsun, dedi. Bunun üzerine Nurî, derhal cûşû hurûştan vazgeçip dedi ki:

— Sen bizim en iyi hocamızsın!

Naklederler ki, Şiblî mecliste vaaz ederken, Nurî gelip şöyle bir kenarda durdu ve:

— Selamün aleyhküm, ey Şiblî, dedi.

— Ve aleyküm selâm, ey Gönüller Sultanı!

— Allah ilmiyle amel etmeyen bir âlimden razı olmaz, şayet bildiklerini uyguluyorsan yerini muhafaza et, aksi halde in aşağı!

Bunun üzerine Şiblî dikkat edince, kendini dürüst bulmadı, kürsüden inip evinde inzivâya çekildi, dört ay dışarı çıkmadı. Sonra halk toplanıp kendisini dışarı çıkardı ve kürsüye oturttu. Durumdan haberdar olan Nurî geldi ve şöyle dedi:

— Ey Şiblî! Sen halktan gizlendiğin için, onların seni arayıp kürsüye çıkarmaları zarurî oldu. Bense, onlara nasihat ettiğim için beni taşla kovaladılar ve çöplüklere attılar!

— Ey Gönüller Sultanı! Senin nasihatın neydi? Benim gizlenmem neydi?

— Benim nasihatım (samimi ve dürüst davranışım) halk Hak'la başbaşa kalsın, diye onları salıvermemdir. Senin gizlenmiş olman Hak'la halk arasında perde olmandır. Sen kim oluyorsun ki, Allah'la kulları arasında vasıta olabiliyorsun? Bundan dolayı ben, seni ancak lüzumsuz şeyler yapan bir fuzûlî olarak görmekteyim!

Naklederler ki, bir genç, yalınayak İsfahan'dan çıkıp Nuri'yi ziyaret etmeye karar verdi. Yanına yaklaşınca, Nurî, «Bir fersahlık yolu süpürge ile süpürünüz», diye müridlerine emir verdi. Sonra:

— Bu derdle tutuşan bir yiğit geliyor, dedi. Genç gelince, Nurî sordu:

— Nereden geliyorsun?

— İsfahan'dan. Meğer İsfahan hükümdarı bu gence, «Oraya gitme, Nuri ile görüşme» diye bir köşk, bin altın değerinde eşya, bir Türk cariye ve bin altın vermeyi teklif etmiş imiş. Nurî:

— Şayet İsfahan hükümdarı sana bir köşk, güzel bir cariye ve bin altın değerinde eşya verip:

— Gel gitme, deseydi, bu arzunu ona değişir miydin? diye sorduğunda, genç derhal feryad koparıp:

— Bana vurma! diye bağırdı. Nurî dedi ki:

— Hak Tealâ onsekizbin âlemi bir tepsi üzerine koyup bir müridin önüne getirse de mürid buna şöyle bir baksa, Allah'tan (ve ilâhî aşktan) söz etmek o müride yaraşmaz!

Naklederler ki, Nurî biriyle oturmuş, her ikisi de hüngür hüngür ağlıyordu. Yanındaki şahıs gidince, Nuri yüzünü müridlerine döndürüp, sordu:

— Bu şahsın kim olduğunu biliyor musunuz?

— Hayır.

— İblisti. (Allah'a âsi olmadan evvel) ifâ ettiği hizmetleri hikâye edip başından geçen mâcerayı anlattı ve hicran derdinden sızlandı durdu. Gördüğünüz gibi, o ağlayınca dayanamayıp, ben de ağladım.

Ca'fer Huldî anlatıyor: Nurî, halvette münacaatta bulunuyordu. Acaba ne diyor, diye merak edip kulak verdim. Şöyle niyazda bulunuyordu:

— Ey Rab! Cehennem ehline azab ediyorsun. Halbuki hepsi de ezelî iraden, ilmin ve kudretinle yarattığın mahlûklarındır. Her ne pahasına olursa olun, cehennemi mutlaka insanlarla dolduracaksan. Onu benimle doldurup onları cennete göndermeye kadirsin! Böyle yap!

Cafer diyor ki, bu sözler karşısında hayrete düştüm, sonra uyuya kaldım. Biri gelip rüyamda dedi ki: «Ulu ve Yüce Allah buyruğudur. Nuri'ye var ve de ki; «Biz seni o ta'zim ve şefkata bağışladık!»

Nuri'nin şöyle dediği nakledilir: Bir gece tavaf mahallini boş bulup, tavafa başladım. Hacer-i Esved'in yanına vardığımda, her defasında dua edip:

— Ya Allah! Hiçbir zaman değişmeden bende kalan bir hal ve bir sıfat nasib et bana! dedim. Ka'be'nin ortasından gelen bir ses işittim. Deniyordu ki:

— Ey Nurî! Bizimle eşit olmak mı istiyorsun? Sıfatı hiç değişmeyen ancak biziz, «Ubûdiyetten Rubûbiyet peyda olsun», diye kulları

daimi bir değişiklik içinde bulunduruyoruz. Bir sıfat üzere kalan biziz. Beşerî sıfat değişir durur!

Şiblî anlatıyor: Nurî'nin yanında bulunuyordum, onu mürâkabeye oturmuş olarak gördüm. Vücûdundaki bir tek kılı bile kımıldamıyordu. Kendisine sordum:

— Böylesine güzel bir mürâkabe halini kimden öğrendin?

— Benden daha çok dikkatli ve sâkin bir şekilde fare deliğinde vaziyet alıp dört gözle av bekleyen bir kadiden!

Naklederler ki, bir gece Kadisiye ahalisi:

— Hey! Allah Tealâ'nın dostlarından bir zat, «Aslanlar vâdisi»nde kendisini tevkif etmiştir. İmdadına yetişin!, diye bir ses işitmişti. Halk, hep birlikte sokağa dökülmüş, ve vahşi hayvanların bulunduğu vâdinin yolunu tutmuşlardı. Nurî'yi, bir çukura indirilmiş ve orada oturmuş bir vaziyette gördüler, kendisini kurtarıp Kadisiye'ye götürdüler ve içinde bulunduğu halden sordular. Dedi ki:

— Epey zamandan beri hiçbir şey yememiş, içmemiştim. Şu sahrada bulunuyordum. Ekmekle hurmayı görünce, hurmanın tazesini arzuladım. Bunun üzerine kendi kendime: Demek hâlâ bende (nefsânî) arzu denen şey var! Arslanlar beni parçalasın da (nefs) daha fazla hurma arzu etmesin, diye şu vâdiye daldım!

Bir kere şunu anlatmıştı: Bir gün gusul yapmak için elbiselerimi çıkarıp suya girmiştim. Hırsızın biri elbiselerimi alıp götürdü. Daha sonra sudan çıkmadan hırsız elbiseleri geri getirdi, eli kurumuş, çolak olmuştu.

— Ya İlâhi! O elbiseleri iade ettiğine göre sen de ona elini iade et, diye niyazda bulundum. Derhal iyi oldu.

«Allah Tealâ sana nasıl muamele yapıyor?», diye soranlara şunu söyledi:

— Hamama gidince, elbiselerimi muhafaza ediyor. Bir kere hamama gidince, biri elbiselerimi alıp götürdü. Hemen:

— (Hakikî) Hamam sahibi! Elbiseyi iade et, diye bağırınca, derhal o adam elbiseyi geri getirip özür diledi.

Naklederler ki, Bağdat'ta, bakırcılar çarşısında yangın çıkmış, bir çok kişi yangında yanmıştı. Bu sırada köle olan iki Rum çocuğu bir dükkanın üzerine çıkıp imdât istiyorlardı. Ateş, gayet güzel olan bu iki oğlanın etrafını sarınca, bunların efendileri:

— Her kim bunları dışarı çıkarırsa, ona bin adet mağrib altını vereceğim, dedi. Ama kimse onların yanına yanaşmaya cesaret edemedi. Birden Nurî çıkageldi. İki Rum yavrusunun feryâd ettiklerini görünce, «Bismillahirrahmanirrahim», deyip ayağını ateşe attı ve her

ikisini de sağ salim olarak dışarı çıkardı. Kölelerin sahibi, bin adet mağrib altını getirip önüne koyunca, Nurî dedi ki:

— Bunları alıp götür ve Allah Tealâ'ya şükret, zira bize verilen bu mertebe, kimseden bir şey almadığımız için verilmiştir. Biz dünyayı verip, karşılığında ahireti almışızdır!

[Naklederler ki, Zeytûne namında kadın hizmetçisi şunları anlatmıştı: Bir gün Nurî'nin önüne ekmek ve süt götürdüm. Eliyle ateşi karıştırdığını ve parmaklarının simsiyah kesildiğini gördüm. Kömür gibi ellerini yıkamadan ekmek yemeye başladığını görünce, kendi kendime: «Ne münasebetsiz bir kişi!» (Hey Allah'ım! Şu velilerin ne kadar pis adamlar!) dedim. Tam böyle düşünürken bir kadın gelip yakama sarıldı ve:

— Elbise bohçamı alıp götüren işte budur, dedi.

Vâlinin yanına götürdüler. Arkamdan gelen Nurî, vâliye:

— Buna eziyet etmeyin, işte bohça geliyor, dedi. Baktılar bir cariyenin, kaybolan bohçayı getirmekte olduklarını gördüler. Böylece ben kurtulmuş oldum. Şeyh dönüp bana dedi ki:

— Bir daha: «Bu ne münasebetsiz adam!» diyecek misin?

— Asla! Tevbeler olsun! (Risale, 563)]

Naklederler ki, Nurî bir yerden geçerken baktı ki, biri yuvarlanmış, eşeği de düşüp ölmüş, adam da hıçkıra hıçkıra ağlıyor. Nurî, ayağıyle eşeği dürttü ve:

— Çüş! Hadi kalk, yatıp uyunacak yer mi burası! dedi. Eşek derhal ayağa kalktı. Adam da yükünü yükleyip yoluna revan oldu.

Naklederler ki, Nurî bir kere hastalanmış, kendisini ziyarete gelen Cüneyd, ona çiçek ve meyve getirmişti. Bundan bir müddet sonra Cüneyd hastalanıp yatağa düşünce, Nurî yoldaşlarını alıp kendisini ziyarete gelmiş sonra yârânına dönüp:

— Herkes Cüneyd'in şu hastalığından bir parçasını kendi üzerine alsın ki, o sıhhat bulsun, dedi. Yoldaşları da:

— Başüstüne, aldık gitti, deyince, Cüneyd derhal ayağa kalktı. Nurî ona dedi ki:

— Bundan sonra ziyaret sırası sana gelince, işte böyle ziyarete gel, çiçek ve meyve getirerek değil! (Sülemi, 167). Nurî anlatıyor: Kırbaçla dövdükleri halde sabreden âciz ve zayıf bir ihtiyar gördüm. Bu zatı daha sonra götürüp hapse atmışlardı. Yanına varıp sordum:

— Bu kadar fersiz ve güçsüz biri iken, seni kırbaçlıyorlar! Bu dayağa nasıl sabredebiliyorsun?

— Yavrum! Belâya, bedenle değil, himmetle katlanılabilir!

— Peki sana göre sabır nedir?

— Belâya girdiğin zaman, tıpkı belâdan çıktığın zamandaki gibi olmak!

Naklederler ki, «Marifete giden yol nasıldır?» sorusuna, Nurî şu cevabı vermişti: Nâr ve Nur'dan yedi deniz var. Her yedi denizi geçince öyle bir lokma yuvarlarsın ki, evvelkilerin ve sonrakilerin hepsini bu bir lokma ile aşağı indirmiş olursun! Her şeyi yutarsın!

[Naklederler ki, Ebu Hamza Kurba, yani Allah'a yakın olma haline işaret ederdi. Nurî, onun müridlerinden birine dedi ki:

— Ebu Hamza'ya selâmımı iletip kendisine şu sözümü naklet: «Bizim, içinde bulunduğumuz halde kurbun kurbu, bu'dun bu'dudur. Yani Allah'a en yakın olma hali, ondan en uzak kalma halidir? (bk: Risale, 216)]

— Ubûdiyet nedir?

— Rubûbiyeti müşahede etmektir.

— Bir adam halka vaaz etme ehliyet ve liyâkatını ne zaman kazanır?

— Ulu ve Yüce Allah'tan anladığı, (idrâk ve ilmini ilhamla Hak'tan aldığı) vakit, şayet fehmini Aziz ve Celil Allah'tan almazsa, onun belâsı ibadüllaha da bilâdüllaha da şâmil olur!

— İşaret nedir?

— İşaret, ifadeden müstağnidir. Hakk'a işaretin bulunması, sırların Sıdktan istiğrak haline geçmesidir.

— Vecd nedir?

— Vallahi vecdin hakikatının vasfını dille anlatmak imkânsızdır. Onun cevherini anlatmak bahis konusu olunca edibin belağatı tutulur, dili lâl olur, zira vecd en muazzam işlerdendir. Hiçbir hastalık, vecdin tedavisinden daha fazla ızdırap vermez.

— Vecd, sırda meydana gelen bir kıvılcımdır, şevkten zuhûr eder ve bu sırada ya zevkden veya hüzünden uzuvlar sallanır, (beden coşar!)

— Allah'a delil nedir?

— Allah'tır.

— Peki akıl neci oluyor?

— Akıl âcizin biri olup kendisi gibi âciz olandan başkasına delâlet edemez.

— İslâmın yolu halka kapalıdır, başını Resûlün (a.s.) çizgisine koymadan bu yol kimseye açılmaz.

«Sûfiler öyle bir zümredir ki, ruhları beşerî bulanıklıktan âzâd olmuş nefsin âfetinden arınmış, hevâ ve hevesten uzaklaşıp hâlis hale gelmiş, bu suretle Hak'la sükûn ve rahata erip, O'ndan gayri olan

her şeyden nefret edip ilk safta ve en yüksek derecede yerlerini almışlardır. Onun için onlar ne mâliktirler, ne de memlûk. (Fakir oldukları için mâlik, nefsin ve hırsın kölesi olmadıkları için de memlûk, yani kul değillerdir.) »

«Sûfînin bendinde hiçbir şey yoktur, sûfî de hiçbir şeyin bendinde (ve derdinde) değildir. Ne o bunu bağlar, ne de bu onu.»

«Tasavvuf, ne ilimlerden ibarettir, ne de resim ve suretlerden. O, ancak ahlaktır. Yani, eğer tasavvuf resim ve şekil olsaydı mücâhede ile ele geçerdi, bilgi olsaydı talimle hâsıl olurdu. Daha açıkçası tasavvuf sadece ahlâktır. «Allah'ın ahlâkıyle ahlâklanınız» ifadesi de bunu gösterir. Allah'ın ahlâkı ile (ahlâklanıp insanlar arasına karışmak ve) dışarı çıkmak ne resimle ne de ilimle mümkündür.»

«Tasavvuf hürriyet, civanmertlik, külfeti terk ve cömertliktir.»

«Terk, Hakk'ın nasibi için nefsin bütün nasiblerini terk etmektir.»

«Tasavvuf, Dünyaya düşman, Mevlâ'ya dost olmaktır.»

Naklederler ki, bir gün bir âmâ «Allah! Allah!» diyordu. Yanına varan Nurî :

— Sen onu ne bilirsin? Şayet bilmiş olsaydın hayatta kalmazdın, deyip kendinden geçti, şevkinden sahralara düştü, yeni kesilmiş kamışlığa girip burada dolaşmaya başladı. Yerdeki kesik kamışlar ayağına, yanına ve yöresine bata bata yürüyordu, kan revan olmuştu. Vücûdundan akan kan damlalarının «Allah! Allah!» kelimelerini resmettiği görülüyordu. Ebu Nasr Serrac'ın (r.a.) anlattığına göre Nurî'yi buradan alıp evine götürdükleri zaman :

— Lâilâhe illâllah, demesi telkin edildi. Zaten O'na gidiyoruz ya, deyip canını teslim etti.

Cüneyd (r.a.), «Nurî öleliden beri, Sıdkın hakikatı hakkında hiçbir kimse konuşmamıştır. Çünkü çağın sıddıkı oydu», demiştir.

Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun.

EBÛ OSMAN HÎRÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Tarikat esrârının hâzırı, hakikat envârının nâzırı, ubûdiyet eşiğinde edeb bulan, Rubûbiyet cezbesiyle ciğeri yanan, müridliği de şeyhliği de önde götüren asrın kutbu Ebû Osman Hirî (r.a.), bu zümrenin ulularından ve tasavvuf ehlinin mûteberlerinden olup, kadri yüksek ve himmeti yüce bir zattı. Sohbete katılanlarca makbul bir şahıstı. Kendisine hâs türlü türlü kerâmetlere ve riyazetlere sahipti. Vaazlara yüksek seviyede, işaretleri yüce mertebedeydi. Şeriat ve tarikat ilimlerinin her dalında kâmildi. Sözü ölçülü ve tesirliydi. Onun ululuğunda hiç kimsenin sözü ve itirazı yoktu. Nitekim çağındaki tarikat ehli:

— Üç zat vardır ki, bunların dördüncüsü yoktur: Nişabur'da Ebû Osman, Bağdad'da Cüneyd, Şam'da Ebu Abdullah b. Cellâ, demişlerdir. Abdullah Muhammed Râzi:

— Cüneyd, Rüveym, Yusûf b. Hüseyn, Muhammed b. Fadl, Ebu Ali Cüzcâni vesâire gibi (Allah hepsine rahmet eylesin) pek çok şeyhle buluştum. Bu zümre içinde Allah hakkında Ebu Osman Hirî'den daha çok marifet sahibi hiçbir kimse göremidm», demiştir.

Horasan'da tasavvuf ondan yayılmıştır. Cüneyd, Rüveym, Yusuf b. Hüseyn ve Muhammed b. Fadl gibi sûfilerin sohbetinde bulunmuştu. Üç büyük piri vardı. İlki Yahya b. Muâz; ikincisi Şâh Şucâ' Kirmânî; üçüncüsü Ebu Hafs Haddâd'dı. Şeyhlerden hiçbir kimse, pirlerin kalbinden, onun aldığı nasib kadar nasib almamıştır. Tasavvuf ehlinin sözlerini açıklasın diye, Nişabur'da kendisi için bir kürsü kurmuşlardı.

[Başlangıç halini bizzat kendisi şöyle anlatmıştı: «Çocukluk halimde, kalbim daima hakikattan bir şeyler aramakta ve zâhir ehlin-

den nefret etmekteydim. Hep inanırdım ki, umûmun üzerinde bulundukları şeyden başka bir şey daha vardır; şeriatın, şu zâhirinden başka bir de esrârı mevcuttur.» (bk: Hücvirî, 234)]

Naklederler ki, bir gün dört kulla birlikte mektebe gidiyordu. Bunlardan biri, Habeşli, biri Rum, biri Keşmir'li, diğeri de Türk'dü. Ebu Osman'ın elinde altın bir divit, başında zarif bir keten sarık vardı, ipekli bir elbise giymişti. Yolları köhne bir kervansaraya uğradı, sırtı yağır olmuş bir eşek gördü. Bir tarla kargası gelmiş, onun yarasını gagalıyordu. Eşek de bu kargayı kendisinden defedecek bir kuvvet kalmamıştı. Merhamete gelen Ebu Osman yanındaki gülâmdan birine:

— Sen niçin benimle bulunuyorsun? diye sordu. Köle:

— Hatırına her ne fikir gelir ve neyi yapmaya karar verirsen, o hususta sana yardımcı olmak için, dedi.

Ebu Osman derhal ipek cübbesini çıkarıp eşeğe örttü, keten sarığıyla yarasını sardı. Akabinde, eşek hal diliyle Hazret'i İzzet'e niyazda bulundu. Bunun üzerine Ebu Osman daha eve varmadan erlerin vakiası içine düştü. Perişan bir halde Yahya b. Muaz'ın meclisine vardı. Yahya'nın sözleri sebebiyle, işi yoluna girmişti. Anne ve babasıyle olan ilgisini kesip Yahya'nın huzurunda ve nezaretinde riyâzet yaptı, çile çekti. Derken Şâh Şucâ'ın yanından gelen bir cemaat gelip Şâh'ın ahvâlini hikâye ettiler. Bu hadise, Şâh'ı görmek için onda büyük bir arzu meydana getirdi. Kirman'a gidip hizmetinde bulunmak için Şâh'tan destûr istedi. Ama Şâh ona izin vermedi ve:

— Sen Recâyı kendine huy edinmiş, ümidi tabiatın haline getirmişsin. Yahya'nın makamı recâdır. Recâ ile beslenen bir kimsenin sükûnü doğru dürüst husûle gelmez. Çünkü recâyı taklid etmek tenbellik neticesini doğurur. Yahya'nın recâsı hakikidir, seninki ise takliddir, dedi. Ama ben durmadan yalvarıp yakardım, yirmi gün âsitânesinden hiç ayrılmadım. Nihayet izin çıktı.

Ebu Osman bir müddet Şâh'ın sohbetine devam etti. (1) Ondan pek çek faydalar edindi. Feyz aldı. Günlerden bir gün Şâh, Nişabur'a gidip Ebu Hafs'ı ziyaret etmeye karar vermiş, Ebû Osman da onunla beraber yola çıkmıştı. Şâh; (kıymetli elbise olan) kabâ giyinmişti. Ebu Hafs onu karşılayıp hakkında övücü sözler söyledi, (Âbâda aradığımı kabâda buldum, dedi.) Ebû Osman, Ebu Hafs'ın sohbetinde

---

(1) Hal tercemesi için bk: Hilye, X. 244; Sülemi, s. 170; Sıfatu's-Safve, IV, 103; Risale, s. 141; Şâ'rânî, I, 101; Nafahat, s. 138; İbn Hallıkan, 11, 369; Tarihu Bağdad, IX, 99; el-Bidâye, ve'n-Nihaye, XI, 415; Hücvirî, s. 234; Münavî, I, 233, GAS. I, 665.

bulunmayı canu gönülden arzu ediyordu, ama Şâh'ın haşmet ve heybeti onu bundan menediyordu. Çünkü gayûr ve gayet kıskanç bir zat olan Şâh (nâhoş) bir şey söyleyebilirdi. Bunun için Şâh'ın azarını işitmeden ve onu kırmadan Ebu Hafs'ın yanında kalmasını nasib etmesi için durmadan Allah'a yalvardı. Çünkü Ebu Hafs'ın halini gayet muazzam bulmuştu. Ama yine de Ebû Osman yola çıkmaya karar verdi. Bir gün Ebu Hafs, samimi ve neşeli bir şekilde:

— Bu genci burada bırak, zira hoşumuza gitti, deyince, Şâh dönüp Ebu Osman'ın yüzüne baktı ve:

— Şeyhin teklifini kabul et, dedi. Sonra Şâh gitti. Ebû Osman burada kaldı ve göreceği (acâib ve garâib) şeyleri gördü. En sonunda Ebu Hafs onun hakkında:

— Yahya'nın va'azı ziyân getirmiş, tekrar nasıl ve ne zaman düzelebilir, dedi. Yani ilk önce bir ateşti, bu sırada onu artıracak ve (yana yana) yok edecek birinin bulunması lâzım geliyordu.

Ebu Osman'ın şöyle dediği nakledilir: Henüz gençken Ebu Hafs beni yanından kovmuş ve:

— Bir daha yanıma gelmeni istemiyorum, demişti. Ama ben hiç ses çıkarmadım; gönlüm, sırtımı ona dönmeye izin vermediğinden, yüzüm yüzüne gelecek şekilde ağlayarak geri geri gittim ve nihayet gözünden kayboldum. Gittim, tam karşısında kendime bir yer yapıp, burada açtığım delikten onu seyretmeye ve şeyh emir vermeden buradan, (yâni eşikte kazmayı düşündüğüm çukurdan) çıkmamaya azmettim. Şeyh beni bu vaziyette görüp bu hali müşâhede edince, beni çağırıp yakınları arasına aldı ve kızını da bana verdi.

«Kırk yıldan beri, Allah beni hangi hal içinde bulundurursa bulundursun, hiç hoşnutsuzluk duymadım», demiştir. Bu sözünün doğru olduğunun delili şudur: Bir gün bir münkir kendisini (yemeğe) davet etti. Ebu Osman, daveti kabul edip bu kişinin kapısına kadar gitti, sonra Adam, Şeyhe:

— Ey Obur! Yenecek bir şey yok, dön geri! dedi. Bunun üzerine Ebû Osman geri döndü. Bir miktar gittikten sonra adam tekrar:

— Ya Şeyh! Geri gel! diye bağırınca, tekrar geri döndü. Adam yine:

— Bir şeyler yiyebilmek uğrunda ne de kadar iyi bir şekilde ciddî davranıyorsun! Defol buradan! Hiç bir şey yok! dedi. Şeyh yine geri döndü. Adam yine çağırdı. Şeyh de geldi. Adam:

— Köpek var, yersen ye, yoksa geri git, dedi. Şeyh de dönüp gitti. Adam böyle böyle Ebû Osman'ı otuz kere çağırıp kovdu. Şeyh de hiç kırılmadan ve kendisinde incinme alâmetleri görülmeden geldi

gitti. En sonunda adam, şeyhin ayaklarına kapanıp ağladı ve tevbe etti. Ona mürid oldu ve:

— Sen ne adamsın ki, otuz defa hakaretle kovduğum halde, zerre kadar kırgınlık belirtisi göstermedin, dedi. Ebû Osman cevaben dedi ki:

— Bu, gayet basit bir iştir. Köpeklerin hali de aynen böyledir. Sürünce gider, çağırınca gelirler ve onlarda hiç bir değişme ve bozulma alâmeti de görülmez. Köpeklerin benimle eşit oldukları bu iş fazla önemli değildir. Erlerin işi daha başkadır.

Naklederler ki, bir gün yolda yürürken, biri damdan başına bir mangal kül döktü. Öfkeye kapılan yanındaki müridler bu kişiye eziyet etmeye teşebbüs ettiklerinde, Ebû Osman dedi ki:

— Ateşe lâyık olan bir kimseyle, kül ile sulh yaparlarsa, buna binlerce defa şükretmek lâzım gelir!

Ebu Amr anlatıyor: İlk önce Ebû Osman'ın meclisinde tevbe etmiş, bir müddet bu hal üzerinde bulunduktan sonra tekrar günaha düşerek onun hizmetinden ve huzurundan yüz çevirmiştim. Nerede görsem O'ndan kaçıyordum. Bir gün aniden kendisiyle karşılaştığımda:

— Yavrucuğum! Günahsız ve temiz olmadığın sürece düşmanlarla oturup kalkma, zira düşman sendeki kusuru görür. Bunun için kusurlu olduğunda düşman sevinir, günahsız olduğun vakit üzülür, şayet günah işlemen gerekiyorsa yanımıza gel ki, belâna canla başla katlanalım, böylece düşmanın şamatasına yol açmış olmayasın!, dedi. Şeyh bu sözü söyleyince günaha doydum, kötülüğü kanıksadım ve samimi bir şekilde tevbe ettim.

Naklederler ki, kafayı çekmiş bir berduş, elinde saz bulunduğu halde yolda giderken birden Ebû Osman'ı görünce, saçını külâhının altına gizleyip sazını âbâsının içinde sakladı, zira şeyhin emr bilmaruf ve nehy anilmünker yapacağını zannetmişti. Ama Ebû Osman şefkatli bir çehre ile yanına varıp:

— Hiç çekinme, zira kardeşlerin hepsi birdir, tüm müridler eşittir, dedi. Genç onu görünce, tevbe edip hankâha gitti. Gusül yapmasını emr eden Şeyh, ona bir de hırka giydirdikten sonra başını semâya kaldırdı ve:

— İlâhî! Ben bana düşeni yaptım, geri kalanı senin yapman lâzım, diye niyazda bulundu. O saatte erlerin vâkıası, (insanı insan yapan manevi hal) gencin içine iniverdi. Hatta bizzat Ebû Osman bile bu vâkıaya hayret etmekten kendini alamamıştı. İkindi namazında Ebû Osman Mağribî çıkageldi. Ebû Osman Hirî ona dedi ki:

— Ey Şeyh! Kıskançlıktan yanıp tutuşuyorum. Bir ömür boyu elde etmeye tamah ettiğimiz şeyi getirip, henüz midesinden şarab kokuları gelen şu gencin kucağına bedava olarak koyuverdiler! Bilesin ki hale hâkim olan halk değil, Hak'tır! İş O'nun elindedir!

Birinin ona şunu sorduğu nakledilir:

— Dille zikir ediyorum ama kalb ona yâr olmuyor. Buna ne dersin?

— Hiç değilse bir organın itaatkâr olduğuna şükret. Senden bir parçaya yol verilmiştir. İnşaallah kalb de ona uyar!

Nakledildiğine göre müridin biri ona:

— Bir şahıs farz edelim, içeri girdiği zaman, topluluğun kendisine hürmeten ayağa kalkmalarından hoşlansa, kalkmamalarından hoşnutsuzluk duysa, bu şahıs hakkında ne dersin? diye bir sual sormuş. Ama Şeyh hiçbir şey söylememişti. Günler sonra bir topluluk içinde şöyle konuştu:

— Benden, şöyle şöyle bir mesele sormuşlardı. Böyle birisi hakkında ben ne diyebilirim ki? Eğer aynı hal üzere bulunan biri varsa, hemen söyleyelim: İster Hıristiyan olarak ölsün, isterse Yahudi olarak! Hiç kıymeti yok! (zira o kişide Firavn ve Nemrud sıfatı var)

Nakleder ki, Ebû Osman'ın bir müridi vardı. On sene hizmetinde bulunduğu halde edeb ve hürmette hiç kusur etmemişti. Şeyhle Hicaz seferine çıktı, riyazet ve çile çekti. Bu süre içinde hep:

— Bana esrârdan bir sır söyle, der dururdu. Şeyh on sene sonra ona:

— Helâya gittiğin zaman tumanın uçkurunu bağla ve fotanın eteklerini sıkı çek, (kıçını iyi sil, böyle şeylere karışma), çünkü bu uzun bir hikâyedir. Bunu anlayan anlar, dedi. Bu söz, Ebu Said Ebu Hayr'in «Marifet nedir», şeklindeki bir soruya verdiği şu cevabı andırmaktadır: Küçük çocuklara «İlk önce burnunu temizle, sümüğünü sil, sonra bizden bahset», derler ya, işte marifet de öyle!

«Allah Tealâ ile sohbet güzel edeb, devamlı (mürâkabe ve) heybetle; Peygamber'le (a.s.) sohbet sünnetine tabi olmak ve zâhir ilmine sıkı bir şekilde sarılmakla; evliyâ ile sohbet hürmet ve hizmetle; dostlarla sohbet, günahta olmamaları şartıyle kendilerine daima güler yüz göstermekle, (aile ile sohbet güzel huyla); cahillerle sohbet kendilerine dua edip Allah'ın rahmetine nâil olmalarını dilemekle olmalıdır.»

«Bir mürid şu zümrenin ilminden bir parça bir şey duysa da onunla amel etse, bunun nuru ömrünün sonuna kadar kalbinde parlar durur. Bunun faydası ona ulaşır, onun sözünü dinleyen bir kimse bundan istifade eder. Bir kimse bu tâifenin ilminden bir şey du-

yar da onunla amel etmezse, bu hafızasında tuttuğu bir hikaye mesâbesinde kalır, bir kaç gün geçtikten sonra unutur gider.»

«Başlangıçta idaresi dürüst olmayanın, zamanla ancak bedbahtlığı artar.»

«Sünneti kendine hâkim kılan, hikmet; heva ve hevesi kendine âmir kılan, bid'at söyler.»

«Nefse ait herhangi bir şeyi güzel gören bir kimse nefsinin kusurunu hiç göremez. Nefsinin kusurunu, her hususta kendini itham edenlerden başkası göremez.»

«Bir müridin kalbinde şu dört şey birbirine eşit hale gelmedikçe, mürid kemale eremez.» (Kendisine bir şeyin) verilmesiyle verilmemesi, izzetle zillet!

«Şu üç şey yeryüzünde en aziz olan şeylerdir: Bildiğini tatbik eden âlim, tamahkâr olmayan mürid, keyfiyetsiz olarak Hakk'ı vasfeden ârif.»

«Bizim bu yolda esas aldığımız şey sükût edip Allah Tealâ'nın ilmiyle iktifa etmektir.»

«Zâhirde sünnete muhalefet etmek, bâtındaki riyânın alametidir.»

«Allah Tealâ'nın mârifetle aziz kıldığı bir kimseye yaraşan, kendini günahla zelil kılmamaktır.»

«Kalbin salâhı şu dört şeyledir: Allah'a karşı ihtiyaç, ondan başkasına karşı istiğna halinde olmak, tevazu ve mürâkabe. Bir kimsenin, her hususta düşüncesi Allah olmazsa, onun her hususta Allah'tan aldığı nasib eksik olur.»

«Ahiret ve onun bekâsı konusunda düşünen bir kimsede, ahirete rağbet hissi hâsıl olur. (Dünya ve onun zevâli üzerinde düşünmenin semeresi, dünyadan soğumaktır.)»

«Rahat, izzet ve riyâsetten hissesine düşen şeye karşı soğuk davrananın kalbi, huzurlu olur, Allah'ın kullarına merhamet eder.»

«Zühd, dünyadan eletek çekmek ve kimin eline geçerse geçsin kaygılanmamaktır.»

«Mahzun, hüzünden korkma kaygısı bulunmayan kimsedir.»

«Günaha sebep olmaması şartıyle, hüznün her çeşidi mümin için fazilettir.»

«Korku, O'nun adaletinden, ümit ise lutfundandır.»

«Dürüst korku, zâhiren ve bâtinen günahlardan titizlikle sakınmaktır.»

«Hususi korku, halde, umumi korku istikbalde bulunur.»

«Korku, seni Allah'a ulaştırır, şımarıklık seni ondan uzak düşürür.»

«Sabırlı, sıkıntılara katlanmayı huy edinen kimsedir.»

«Yenilen, içilen ve giyilen şeylerle ilgili şükür umûmîdir; velilerin kalblerine gelen hususlara şükretmeleri özeldir.»

«Tevazû, şu şeyden kaynaklanır : Kişi cehaletini hatırında tutmalı, işlediği günahı unutmamalı ve Allah Tealâ'ya olan ihtiyacını hiç aklından çıkarmamalı.»

«Tevekkül, Allah Tealâ'ya itimâd tam olduğundan onunla iktifâ etmektir.»

«Bir kimse Allah'tan haya etmekten söz eder de, bahse konu olan şey hususunda Allah'tan utanmazsa, o istidrâc sahibidir.»

«Yakîn, (rızk konusunda) yarını pek az düşünmek (ve gelecek için fazla tedbirli olmamak) dır.»

«Şevk, mahabbetin semeresidir. Allah'ı seven Allah'a da, onunla görüşmeye de arzulu olur.»

«Kulun kalbine Hak Tealâ'dan ne kadar surûr ulaşırsa, kulda ona karşı o kadar iştiyak husûle gelir, kul O'ndan uzak kalmaktan ve O'nun nezdinden kovulmaktan ne kadar korkarsa, O'na o kadar yakın olur.»

«Mahabbet, Allah korkusuyla sıhhat bulur; edeb, sıkı sarılmakla da pekişir.»

«Mahabbete «Mahabbet» denmesinin sebebi, mahbubtan başka kalbte bulunan her şeyi mahvetmesindendir.»

«Gafletin verdiği sıkıntıyı tatmayan, ünsün verdiği zevki bulamaz.»

«Tefviz, hakkında bilgi sahibi olmadığın şeyi, onun âlimine havale etmendir. Tefviz rızanın mukaddimesi olup rıza ile Allah'ın en büyük kapısıdır.»

«Haramdaki zühd farîza, mübahtaki zühd fazilet ve helâldaki zühd yakınlık vesîlesidir.»

«Bahtiyarlığın alâmeti, itaatkâr olduğun halde, «Kapısından kovulmayayım» diye korkmandır. Bedbahtlığın alâmeti, günahkâr olduğun halde, «Beni kabul eder», diye ümit beslemendir.»

«Akıllı, vukûundan evvel endişe ettiği korkunç şeylere hazırlık yapan kişidir.»

«Arzu ve isteklerine tâbi olduğun sürece zindandasın. İşi Allah'a havale ettin mi, rahata erip selâmeti bulursun.»

«Taatı kaçırmamak için taat üzerine sabretmen de taattır. Günahta ısrar etmekten kurtulmak için «Günahtan uzak durmada» gösterdiğin sabır da ayrıca taattır.»

«Zenginlerle sohbet ederken aziz, fakirlerle sohbet ederken zelil ol. Zira zenginlerle karşı izzetli davranman tevazû, fakirlere karşı zilletli davranman şereftir.»

«Dünya ile neşelenmen, Allah'la neşelenmeni kalbinden alıp götürür. Allah'tan başkasından korkman, Allah korkusunu kalbinden siler süpürür. Allah'tan başkasından ümitvâr olman, Allah'a olan ümidini kalbinden uzaklaştırır.»

«(İlahî tevkife mazhâr olan) muvaffak, Allah'tan başkasından ne korkar, ne bir şey umar, ne de nefsinin arzusunu onun rızasına tercih eder.»

«Allah'tan korkman, seni Allah'a ulaştırır, nefsin şımarıklığı ve kibir seni Ulu ve Yüce Allah'tan koparır. Halkı hor ve hakir görmen hiç ilacı bulunmayan korkunç bir hastalıktır.»

«Arzularına muhalefet edilmediği sürece insanlar ahlâkları üzerine bulunurlar, hevâ ve heveslerine muhalefet edildi mi, iyi ahlâklı merd kişilerin hepsi kötü ahlâklı namert kişiler haline geirler. (Hakiki iyilerle kötüler yekdiğerinden seçilirler.)»

«Düşmanlığın kökü şu üç şeydir: Mala tamah, halkın itibarına tamah, halkın makbulu olmaya tamah!»

«Müridin dünyadan her kopuşu, onun için ganimettir.»

«Edeb, fukarânın mesnedi, zenginlerin zinetidir.»

«Hak Tealâ, ibadette kusur eden kullarını affetmeyi, kereminin gereği olarak üzerine vâcip kılıp **«Rabbınız rahmeti zatına yazmıştır.»** (En'am/54) buyurmuştur.»

«İhlâsta nefsin hiç bir şekilde payı yoktur, böylesi ihlâs avamın ihlâsıdır. Havâssın ihlâsı ise, üzerlerine icra ve tatbik edilir, yaptıkları taatlar onlarla (ve iradeyle) değildir, onlar bunun çok uzağında ve dışında kalırlar, taatları gözlerine hiç görünmez, bunu hiçbir şey saymazlar.»

«İhlâs, Hak Tealâ'ya karşı beslenen niyetteki dürüstlüktür.»

«İhlâs, daima Hâlk'a nazar edildiği için halkı görmeyi unutmaktır.»

Naklederler ki, Hacca gitmek üzere yola çıkan Fergana'lı bir zatın yolu Nişabur'a düşmüş, Ebu Osman'ın huzuruna varıp selâm vermiş; ama şeyh hiçbir şey söylememişti. Fergana'lı, kendi kendine:

— Bir müslüman selâm verip hal hâtır sorduğu halde cevap vermiyor, ne biçim kişi, diye düşünmüştü. Bu sırada Ebu Osman:

— Hiç böyle hac yapılır mı? Geride hasta anne bırakılıyor ve onun rızası alınmadan yola çıkılıyor. Böyle iş mi olur? diye konuştu. Bunun üzerine Fergana'lı, «Hacca gitmekten vazgeçip geri döndüm, valide sağ olduğu sürece hacca gitmeyip bekledim. Vefatından sonra hacca gitmek üzere yola düştüm. Şeyh Ebû Osman'ın huzuruna vardım. Beni mükemmel bir izzet ve ikramla karşılayıp oturttu. Bütün mevcudiyetimi onun hizmetine vakfetmiştim. Merkeplere bakma işini bana vermesi için çok uğraştım. Vefat edinceye kadar bu işle meşgul oldum, diyor.

Vefatı yaklaşıp can çekişmeye başladığı zaman, oğlu üstünü başını yırtıp vâveylâ koparınca, Ebû Osman:

— Yavrum! Sünnete aykırı davranıyorsun, sünnete muhalefet etmek, münafıklığın alâmetini açığa vurmaktan başka bir şey değildir. Nitekim, «Her kap, içinde ne varsa onu sızdırır», demişlerdir, deyip tam bir huzur hali içinde canını teslim etti.

EBÛ MUHAMMED RÜVEYM BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Mârifet perdesinin arınmışı, dilek kubbesinin velisi, halis kaynak, eşsiz kul, bulutsuz semanın güneşi, asrın imamı Ebu Muhammed Rüveym (r.a.), ulu şeyhlerden olup herkesce övülmüştür. Büyüklüğü ve imamlığı hususunda herkes hemfikirdir. Cüneyd'in sırdaşlarından olup fakihler fakihi Davut'un mezhebindeydi. Tefsir ilminden aldığı nasib tamdı. Muhtelif ilim dallarındaki hazzı mükemmeldi. Sûfiler arasında parmakla gösterilirdi. Hem himmet hem de firâset sahibiydi. Tecrid sahasına gayet sağlam bir şekilde adım atmış, pek çok riyâzetler çekmiş, tevekkül esası, üzere seferler yapmış, tasavvuf yoluna dair bir hayli eserler vücuda getirmişti. (1) (Sema hakkındaki eserinin ismi Galatu'l-Vacidîn'dir.)

Şöyle dediği nakledilir: Yirmi yıldan beri kalbimden hiç yemek yeme fikri geçmemiştir ki daimî surette, yemeği derhal yanımda zuhûr etmiş ve hazır bir vaziyette bulmayayım.

Öğle sıcağının bastırdığı sıralarda Bağdad'ın bir sokağından geçerken susuzluk bana galebe çalmıştı. Evin birinden su rica ettim. Elinde bir testi su bulunan bir küçük, dışarı çıkıp beni görünce:

— A! Sûfi gündüzleyin su içer miymiş?, dedi. Bundan sonra bir daha gündüzleri hiç orucu açmadım.

[Nakledildiğine göre: «Hâlin nasıldır?» diye soran bir kişiye şu cevabı vermişti: «Dini hevâ ve heves, himmeti dünya olup halkla ihtilattan sakınan salih bir kişi olmadığı gibi, halktan seçilmiş bir ârif

---

(1) **Hal tercemesi için bk: Hilye, X. 269; Sıfatu's-safve, II. 442; Sülemi, 180 - Risale, 143; Nafahat, 130; Şâ'rânî, I. 103; Tarihu Bağdad, VIII. 430; el-Bidaye ve'n-Nihaye, XI. 125; Hücvirî, 237; Münavî, II. 34.**

de olmayan, ne arı ne de duru olan bir kimsenin hali nasıl olur ki?» (Sülemi, 184)]

«Allah Tealâ'nın, kul üzerine ilk olarak farz kıldığı şey nedir?» sorusunu şöyle cevaplamıştı:

— Marifet. Zira, **«Ben cinni ve insi, ancak bana ibadet etsin (ve beni tanısın) diye yarattım»** (Nâziât/57) buyurulmuştur.

«Allah Tealâ bazı şeyleri, diğer bazı şeylerde gizlemiştir: «Rızasını taatta, gazabını günahta, mekrini hilminde, hilesini lutfunda ve cezasını kerâmet ve ikramında saklamıştır.»

«Hâzırlar (ve ilâhî tecellileri seyredenler) üç kısımdır. «Bir hâzır vardır vaid şâhidi (ve celâlin) seyircisidir. Bu, mutlaka heybet içinde bulunur. Bir hâzır vardır vaad şâhididir, (cemâli temaşâ eder). Bu, behemehal rağbet halinde bulunur. Bir hâzır vardır, Hak şâhididir, (ulûhiyetin tecellilerini temaşâ eder.) Bu da daimi olarak neşeli olur.»

«Şayet Hak Tealâ sana hem söz hem de iş nasib eder de sonra sözü geri alıp işi sende bırakırsa, hiç aldırma, zira bu bir nimettir. Bilakis işi geri alır da lafı bırakırsa, dikkatli ol, zira bu bir musîbettir. Her ikisini geri alırsa bu da felâket olur.»

[«Her tabakadan insanlarla oturup kalkman, sûfilerle oturup kalkmandan selâmete daha yakındır. Zira bu zümre hariç, öbür zümrelerin hepsine şeriatın zâhirinden hesap sorarlar. (Sûfiler hakikatlar üzerine oturmuşken, diğerlerinin tümü rüsûm üzerine oturmuşlardır. Herkes, şeriatın zâhirine göre nefs muhasebesi yaparken) bunlar hakikî vera' ve daimî doğruluk esasına göre nefs muhasebesi yaparlar. Bu yüzden her kim bunlarla oturup kalkar da bunların tahakkuk ettirdikleri şeylere muhalefet ederse, Hak Tealâ onun kalbindeki iman nurunu çekip alır.» (bk: Sülemi, 182)]

«Ahkâmı, din kardeşlerine tatbik ederken müsamahalı, kendine tatbik ederken sıkı davranmak hakîmin hükmüdür. Çünkü hükümleri onlara tatbik ederken müsamahalı hareket etmek iman ve ilme tabi olmanın, kendine karşı sıkı hareket etmek veranın hükmüdür.»

«Misafirin seferdeki adâbı nasıldır?» sorusuna cevaben:

— Misafirin endişesi adımının ötesine geçmemeli, gönlünün dilediği ve durduğu yer ona konak yeri olmalıdır, demişti.

«(İlahî huzurdaki) sergide müsterih ol, ama keyflenmekten de sakın; sıratı geçene kadar kırbaç vuranın darbesine sabret.»

«Tasavvuf üç haslet üzerine bina edilmiştir: Fakr ve ihtiyaca sıkı bir şekilde sarılmak, fedakarlığı ve ferâgatı gerçekleştirmek, (Allah'ın iradesine teslim olup) itirazı ve iradeyi terketmek.»

«Tasavvuf, güzel fiiller üzerinde durmaktır.»

«Hakiki tevhid, onun dostluğunda kendi hevâ ve hevesinden, ona karşı vefakâr olmada kendi cefandan fâni olmandır. İşte bu yolda kül külle fâni olur.»

«Tevhid, beşerî eserlerin silinip ulûhiyetin tecrid edilmesidir.»

«Ârifin bir aynası var, ona bakınca, Mevlâsı ona tecellî eder.»

«Hakikatların tamamiyeti, (şer'î ve zâhirî) ilme muvazi olmalarıdır.»

«(Allah'a) yakınlık, taarruz ve itirazın zâil olmasıdır.»

«Üns, kendi şahsın da dahil olmak üzere Allah'tan gayri olan her şeyden sıkılma halinin sende zuhûr etmesidir.»

«Üns, hitabtaki taattan kalbin neşelenmesidir.»

«Üns, Allah'tan gayri olan her şeyden uzaklaşıp yalnız kalmaktır.»

«Himmet ancak mahabbetle birlikte ikamet eder, irade (ve müridlik) ancak arzu uzaklaştığı zaman (kalbte) ikâmet eder. Arzu ise adımını kabara kabara atan bir kimsede bulunur.»

«Mahabbet, vuslata karşı vefakâr olmak, vuslatı aramak için hizmette bulunmaktır.»

«Yakîn, müşâhededen ibarettir.»

Fakirin vasfı sorulunca, şöyle demişti: «Fakir, sırrını koruyan, nefsini gözetleyen ve Yüce Allah'ın farzlarını ifâ eden kimsedir.»

«Sabr, şikayeti terk etmen; şükür, gücünü sonuna kadar harcayıp yapabildiğin her şeyi yapman; (rıza, belâdan hazz alman; tevekkül, vasıtaları görme halini düşürmen)dir.»

«Tevazû, Allâmülguyûb'un dostluğunda kalblerin zelil oluşudur.»

«Arzu, gizli bir şey olduğundan, amel vakti hariç başka zaman ortaya çıkmaz.»

«Lahzâ, rahatlık; hatır, emare; işaret de işaret (ve beşaret)dir.»

«İşaretlerde teneffüs haramdır; hatır, mükâşefe ve muayene hallerinde ise helâldır.»

«Zühd, dünyayı horlayıp izlerini kalbten silmektir.»

«Korkan, Allah'tan başkasından korkmayandır.»

«Rıza, şayet cehennemi sağ eline koysalar, «Biraz da sol ele kalsın», dememektir.»

«Rıza, (dinî ve tabiî hadiseleri ve) hükümleri gönül hoşluğuyla karşılamaktır.»

«Amelde ihlâs, amele bedel olmak üzere iki cihanda herhangi bir karşılığa göz dikmemendir.»

Kendisinden öğüt isteyen Ebu Abdullah b. Hafif'e, Rüveym şöyle dedi: «Bu yolda yapılması icab eden asgari şey ruhu feda etmektir, şayet bunu göze alamıyorsan, bu yola girip de sûfilerin türrehatiyle, yani ipe sapa gelmeyen sözleriyle hiç meşgul olma!»

Naklederler ki, «Rüveym, ömrünün sonunda kendini servet sahiplerinin arasında gizlemişti. Kâdılık hususunda halifenin itimadını kazanmıştı. O'nun bundan maksadı, bu durumu kendine maske yapıp perde ardında kalmaktı. Hatta Cüneyd (r.a.) bile bu durumu bahis konusu ederek:

— Biz ârifler meşgul olan avareleriz, ama Rüveym âvâre olan meşguldür, demişti.

Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun.

İBN ATÂ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Ruhânî âlemin kutbu, Rabbânî hikmetin ocağı, kudsiyet kâbesinde ikamet eden, vefâ deryasının cevheri, şeyhlerin imamı İbn Ata (r.a.), tahkik ehlinin sultanı ve tevhid ehlinin bürhanı olup çeşitli ilim dallarında bir hârikaydı. Usûl ve Furu'da fetva veren bir müftüydü. Tenzilin esrarı, manaları ve te'vili, beyan ilmi ve onun nükteleri konusunda hiç bir kimse onun kadar keşf sahibi değildi. Muazzam bir kemale sahipti. Bütün akranı kendisine saygı duyarlardı. Ebu Said Harraz, onun şanında mübalağa eder ve tasavvufta ehliyetli olmayı ondan başkası için kabul etmezdi. Cüneyd'in önde gelen müridlerindendi. (1)

Naklederler ki, zaviyesine giren bir cemaat, burasını baştan başa ıslak görünce:

— Bu ne haldir, diye sordular.

— Bende bir hal zuhûr etti, mahcûbiyetimden gözümden yaş akıta akıta savmaanın çevresinde dolaştım durdum, dedi.

— Bu hal neydi, diye sorduklarında şu cevabı verdi:

«Küçüklüğümde bir kişinin güvercinini almıştım, onu hatırlayıp, sevabını sahibine bağışlamak üzere bin altın kırıntısı tasadduk ettim. Ama kalbim hâlâ tatmin olmuş değil. Acaba netice nereye varacak, diye ağlıyorum!

«Her gün ne kadar Kur'an okuyorsun», diye soranlara şu cevabı verdi:

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, X, 302, Sıfatu's-safve, II. 444; Şa'rânî, I, 111; Risale, s. 153. Nefahat, s. 191; Şezeratu'z-Zeheb, II, 257; el-Bidaye ve'n-Nihâye, XI, 144; Tarihu Bağdât, V, 26; Hucvirî, s. 253; Münâvî, II, 13

— Bundan evvel bir günde iki defa hatim indiriyordum, şimdi ise ondört seneden beri Kur'an okuduğum halde bugün ancak Enfal suresine gelebildim. Yani bundan evvel gafletle okuyordum, (şimdi ise düşüne taşına ve tertille okuyorum.)»

Naklederler ki, herbiri güzel ve yakışıklı on çocuğu vardı. Bir kere babalarıyla sefere çıkmışlardı. Birden karşılarına çıkan haramîler, çocukları bir bir tutup boyunlarını vurdular. Babalarından hiç ses çıkmıyordu. Her çocuk katledildikçe, başını semaya doğru çevirip gülüyordu. Nihayet dokuzuncu çocuğun boynunu da vurup sıra onuncusuna gelince, «Gel bakalım seni de katledeceğiz», diye çocuğu çağırdıklarında, oğlan yüzünü babasına döndürüp:

— Sen ne kadar şefkatsiz bir baba imişsin! Dokuz yavrunu boğazladıkları halde hiç ses çıkarmıyor ve gülüp duruyorsun, dedi. İbn Atâ:

— Babasının ciğerparesi! Bunu yapan zata hiçbir şey söylenmez ki! Esasen o, bunu biliyor ve görüyor, dilese hepsini korumaya da kâdirdir, dedi. Eşkiyabaşı, bu sözü işitince, kendisinde bir hal hâsıl oldu ve:

— Ey pir! Şayet bu sözü baştan söyleseydin, çocuklardan hiçbiri katledilmiş olmazdı, dedi. (Ve oğlanı salıverdi. İbn Atâ buna:

— Takdir böyle imiş, söyleseydim bile bir şey değişmezdi, diye cevap verdi.)

Naklederler ki, bir gün İbn Atâ:

— Zenginler, fakirlerden daha üstündür. Çünkü kıyamet günü zenginleri hesaba çekerler. Hesaba çekmek, itâb mahallinde vasıtasız olarak kelâmı (ve ilahî hitabı) işittirmek manasına gelir, itâb da dosttan dosta olur, dedi. Cüneyd:

— Eğer zenginleri hesaba çekerlerse, fakirlerden de mazeret isterler ve (zenginler hesaba çekildiklerinde, fakirler kendilerinden, özür dilenince ilahî hitabı işitirler), mazeret hesaba çekmedeki itâbdan daha iyidir, diye karşılık verdi. Şeyh Ali b. Osman Cüllahî bu naktada şunları söylemektedir: Hakiki mahabbetin bulunduğu bir yerde özür dilemek yabancılık, âzârda bulunmak dosta mücamele (veya muhalefet)tir. Yani âzâr mahabbeti onarmaktır. Bunun içindir ki, «İtâb, mahabbetin onarılmasıdır», denilmiştir. Dostluğun sağlam olması istenince, onu itâbla tamin ederler. Özür ise, kusurun bulunduğu yerde bahis konusu olur. (Attâr diyor ki) Ben de burada bir kaç söz söylemek isterim:

«Zenginlikdeki sır kul tarafından vukua gelir, zira Hak Tealâ, kulu zengin kılmıştır. Kul, nefsin sırrı sebebiyle fuzulî şeylerle meşgul olduğundan âzârâ duçâr olmuştur. Fakr da ise sır, Hak tarafın-

dan ortaya çıkar. Çünkü fakirlik sebebiyle bu sıkıntıları çeksin, diye kulu fakir kılan O'dur. Şu halde onun özür dilemesi gerekmektedir ve Hak'tan vakî olan özür her şeye bedeldir. Bundan dolayı bir kimse ne kadar çok fakir ise, o kadar çok Allah'la zengindir. **«En insanlar! Sizler Allah'a muhtaç olan fakirlersiniz»**, (Fâtır/15), **«Allah katında en makbul olanınız en dindar olanınızdır»** (Hucurat/49) mealindeki ayetler de bunu gösterir. Bir kimse Allah'tan ne kadar fazla (müstağnî ve) zenginse, o nisbette Hak'tan uzaktır. Onun için zengine tevazû gösteren fakirin dinin üçte biri gitmektedir. İmdi zenginliğine mağrur olan zenginin halinin nasıl olacağı malumdur. Şüphe yok ki, zenginler hakikatte ölüdürler. «Ölülerle oturmaktan sakınınız», ikazında buna işaret edilmiştir. Zenginler, ancak fakirlerden beşyüz sene sonra (cennete gidip) Allah'ın huzuruna çıkarlar. Beşyüz yıl beklemeyi icab ettiren bir âzâr, sahibini beşyüz sene evvel vuslata garkeden bir mazeretten nasıl daha iyi olabilir? Ayrıca Hz. Peygamber'i (a.s.) kendi hanesi hakkında fakrdan başka bir şeyi layık görmemesine karşılık yabancılara bol bol ihsanda bulunmayı reva görmesine ne demeli? Bu durumda zenginler fakirlerden daha faziletlidir, denebilir mi hiç? Şu halde söz, Cüneyd'in sözüdür.»

Bazı kelam âlimleri İbn Atâ'ya:

— Siz sûfiler, mutad konuşma dilini terk ederek dinleyicilerin kulağına garib gelen bir takım kelimeler türetmiş, bulunuyorsunuz. Bunun ancak iki sebebi olabilir: Ya gerçekleri tersyüz ediyorsunuz, halbuki Allah Tealâ'ya, olanı olduğundan başka türlü göstermek mümkün değildir veya mezhebinizde bir sakatlık zuhûr ettiğinden, söylenen sözleri bu yolla halktan gizliyorsunuz! dediler. İbn Atâ şöyle cevap verdi:

— Bunun sebebi şudur: Bu, bizim için izzettir, zira bize göre en aziz şey bu iştir. O yüzden bu zümreden başkasının bunu bilmesini arzu etmiyoruz, bu iş için umumun kullandığı malum kelimeleri kullanmak istemediğimiz için bir takım hususi tabirler vücuda getirdik.

İbn Atâ'nın veciz sözleri :

«En iyi iş yapılmış, en iyi ilim söylenmiştir .Bu sebeple: «Şimdiye kadar yapılmamış bir işi yapma», söylenmedik sözü söyleme!»

[«Kişiyi önce ilim, sonra hikmet, daha sonra da tevhid meydanında ararlar. Şayet bu üç meydanda bulunmazsa, onun dindarlığından ümit kes». (bk: Risale, 153)]

«Davâların en büyüğü bir kimsenin Allah'la (olduğunu) davâ edip Allah'a işarette bulunması veya Allah'tan bahsedip inbisat, (gön-

lünce yaşama) sahasına ayak bastığını iddia etmesidir. Hiç şüphe yoktur ki, bütün bunlar sahtekârların sıfatlarıdır.»

«Sıfatlara iltifat edip onlara tenezzül etmek kula yaraşmaz.»

«Her ilmin bir beyânı, her beyânın bir lisanı, her lisanın bir ifadesi, her ifadenin bir yolu, her yolun hususi bir cemaatı vardır. O yüzden, ancak bütün bu halleri yekdiğerinden ayırdedebilen (ehliyetle) konuşma mertebesine ulaşır.»

[«Kendini, sünnetin edebiyle süsleyeni, Hak Tealâ marifet nuruyla süsleyip nurlandırır. Emirleri, fiilleri ve huyları itibarıyle Allah sevgilisine (a.s.) tâbi olup söz, iş, inanç ve niyet olarak onun edebleriyle edeplenmekten daha şerefli hiçbir makâm yoktur.» (bk: Sülemi, 268 - Risale, 153)]

«Emirlerde ve ahlâkta muvafakat üzere olmaktan daha yüksek bir makâm yoktur.»

[«En büyük gaflet, kulun, Ulu ve Yüce Allah'tan ve onun muamelesindeki âdâptan ve emirlerinden gâfil kalmasıdır.» (bk: Sülemi, 271)]

«Kahir ve cebir altında bulunan bir kul, bir de takdir edilen bir ilim vardır. Lâkin bu ikisi arasındaki kul yine de mazur değildir.»

«Nefeslerini, nefsin hevâ ve hevesi için harcama da zararı yok, var olan şeylerden her neyi dilersen onun için harca.»

«En faziletli taat, bütün zaman boyunca Hakk'ı mürâkabe edip ona kulak vermektir.»

«Bir kimsenin yirmi sene münafıklık yolunda taban tepip, bu müddet içinde bir kardeşinin menfaatı için bir kerecik bir adım geri atması, altmış sene ihlâslı bir şekilde kendi kurtuluşu için ibadet etmesinden daha faziletlidir.»

«Her kim Allah'tan başka bir şeyle sükûn ve huzur bulursa, onun belâsı işte o şeydedir.»

«En sıhhatli düşünce, tevfike muvafık düşen düşüncedir. En kötü taat, şımarıklığa ve kendini beğenmişliğe dayanan taattır. En iyi günah, tevbe ve pişmanlığa yol açan günahtır.»

«Sebeplerle tatmin olup rahat etmek, aldanmışlıktır. Haller üzerinde durmak, halleri verip alan Muhavvilden, yani Allah'tan kopmaktır.»

«Hakk'ın nazar ettiği yer bâtın, halkın nazar ettiği yer zâhirdir,

şu halde halkın baktığı yerden çok Hakk'ın baktığı yeri temiz tutmak daha münasip olur.»

«Bir kimsenin ilk girdiği yer himmet olursa, Allah'a; irade olursa, ahirete; arzu olursa, dünyaya ulaşır.»

«Kulu ahiretten alıkoyan neyse, dünya odur. Buna göre kiminin dünyası saray ve mesken, kimininki ticaret, kimininki izzet ve galebe, kimininki ilim ve onunla iftihar etme, kimininki meclis kurup konuşma, kimininki de nefs ve arzudur. Halktan herkesin himmeti kendi haddine göredir, her ne (hadde ve istidat) da iseler, onunla bağlıdırlar.»

«Kalblerin de, ruhların da nefslerin de bir arzusu vardır. Bunların hepsini bir araya topladılar, gördüler ki, ruhların arzusu (Allah'a) yakın olmak, kalblerinki (onu) müşâhede etmek, nefsinki de rahatlıktan zevk almaktır »

«Nefsin tabiatı edebsizlik üzerinedir. Halbuki kul sıkı bir şekilde edebe sarılmaya memur kılınmıştır. Nefs, cibilliyeti icabı muhalefet meydanında at oynatır; kul, çabasıyle nefsin fena arzularına ulaşmasını engeller. Nefsini doludizgin salıveren, fesadda onun ortağı olur.»

«Allah Tealâ'nın en çok gadab ettiği şey nedir, sorusuna şu cevabı vermişti : Kulun (arada) nefsini ve hallerini görüp fiiline karşılık istemesidir.»

«Münafıkın gıdası yemek içmek, müminin gıdası zikr ve hamd etmektir.»

«Allah'la kul arasındaki insaf üç mertebedir : Yardım istemek, cehd harcamak, edebe riayet etmek. Yardım istemek kuldan, kuvvet vermek Allah Tealâ'dandır. Cehd kuldan, muvaffak kılmak Ulu ve Yüce Allah'tandır. Edebe riayet etmek kuldan, kerâmet vermek İzzet ve Celâl sahibi Allah'tandır.»

[Salihlerin edebleriyle edeblenen kerâmet sergisinde, sıddıkların edebiyle edeblenen üns ve inbisat sergisinde bulunma ehliyetini kazanır. (bk: Sülemi, 270)]

«Edeblerden mahrum bırakılan bir kimse, bütün hayırlardan mahrum bırakılmış olur.»

«Yakınlık halinde edebte kusur etmek, uzaklık halinde edebte kusur etmekten daha zordur. Çünkü cahilleri, büyük günahlar içinde kendi halleriyle başbaşa terkederler ama sıddıkları, göz kırpmaları ve bakış tarzları sebebiyle bile muâheze ederler.»

«Velilerin mahvolmaları kalblerin lahzâları, âriflerin mahvolması işaretlerin hatıraları ve tevhid ehlinin mahvolması hakikatın işaretiyledir. Kalblerin mülâhazası velileri, işaretlerin hatırlanması ârifleri, hakikatlerdeki işaret Tevhid ehlini helâk eder.»

Tevhid ehli dört tabakadır : Birinci tabaka, içinde bulunulan vakte ve hale; ikincisi, akıbete; üçüncüsü hakikatlara; dördüncüsü, ezelde takdir olunana bakar.»

«Nebilerin en aşağı mertebesi şehidlerin en yüksek mertebesidir. Şehidlerin en aşağı mertebesi sâlihlerin en yüksek mertebesidir. Sâlihlerin en aşağı mertebesi müminlerin en yüksek mertebesidir.

«Allah Teâlâ'nın öyle kulları vardır ki, dürüst bir şekilde Allah'a ermişlerdir. Bunların gözleri ebede kadar onunla aydınlanmıştır. Hayatları ancak onunladır. Kalbleri, ona mutasıl olduğu için, yakînin verdiği safâ ile daimî olarak ona nazar eder. Onların hayatı onun hayatıyle kaynaştığından hiç şüphe yok ki, bunlar ebede kadar asla ölmezler.»

«Sırda Rubûbiyet tecellî eder de, bunun sahibi nefes alırsa, artık bu onun üzerine haram olur, gider, bir daha hiç geri gelmez.»

«Gayret, yani kıskançlık evliya üzerine farzdır.»

«Yârenlikte ve mahabbette gayret ne kadar iyidir!»

«Eğer gayret sahibi (kıskanç kişi)nin hali sıhhatlı olsa, onu katletmek, (idamı hak eden) başka birini öldürmekten daha hayırlı olurdu, yani sıhhatli hal, gayret sahibini öyle bir noktaya ulaştırır ki, kim onu katletse sevab alır. Bu suretle o, kıskançlık ateşinde kurtulmuş olur.»

«Himmet, arizî şeylerden hiçbirinin bâtıl hale getiremediği bir şeydir.»

«Himmet, dünyada olmayan şeydir.»

«Sevenin hayatı kalble, özleyenin hayatı göz yaşıyle, ârifin hayatı zikirle, tevhid ehlinin hayatı lisanla, ta'zim sahibinin hayatı nefesle, himmet sahibinin hayatı nefesten kesilmekledir ve bu sonuncusu yanmak ve batmaktan ibaret olan bir hayattır. «Tevhid ehlinin hayatı ve yaşayışı nasıl dille olur», denirse, deriz ki : Onun bâtınını, tevhidin himmeti kapladığından, sadece dilini kımıldatması müstesna hiçbir şeyden haberi olmaz. Nitekim o büyük (Veli Bayezid Bistami), «Otuz yıl var ki, biz de Bayezid'i anıyoruz», demiştir. Ta'zim sahibinin hayatının nefesle olması, dili işten kesildiği için sadece nefesinin kalmış bulunmasındandır. Himmet sahibi nefesten

kesilmiştir. Zira nefes kesen o heybet içinde eğer bir soluk alsa mahvolup gider. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) «**Benim Allah'la öyle bir vaktim var ki, bu vaktin içine ne resul olan bir nebi sığar ne de derecesi en yüksek olan bir melek**» demesi de buna işaret eder.» (Acluni, II.173)

«İlim dört çeşittir: Marifete dair olan ilim, ibadete dair olan ilim, Ubûdiyete dair olan ilim, hizmete dair olan ilim.»

«Hakikat kulun ismidir. Her Hakk'ın bir hakikatı, her hakikatın bir hakkı ve her hakkın da bir hakkı var. Yani bildiğin her hakikat kulun ismidir ve o nişansız ve nihayetsizdir. Nihayetsiz olunca da her hakkın bir hakikatı, her hakikatın bir hakkı bulunur.»

«Tevhidin hakikatı, tevhidin alâmetidir. Bu söz «Hakikat kulun ismidir..» diye başlayan yukardaki sözü izah eder.»

«Tevhidin sıdkı, biriyle kâim olmasıdır.»

«Seven, memleket davâsında bulundu mu, sevgi mertebesinden düşer.»

«Vecd, irade ve arzudan nişan kalmayıp her şey hüzün haline gelene kadar vasıfların kesilmesidir.»

«Vecdi hatırlayabildiğin sürece vecd senden uzaklaşır.»

«Sevginin sükût bulduğunun nişanı, kalblerle gâibleri bilen arasındaki perdenin kalkmasıdır.»

«En büyük ilim (olan marifetullahın neticesi) heybet ve hayadır, bir kimseden bu ikisi uzaklaştı mı, artık onda hiçbir şey kalmaz.»

«Amelle birlikte tevbesini sıhhatlı hale getirenin tevbesi makbuldur.»

«Akıl, kulluğu ifaya yarayan bir âlettir, yoksa Rubûbiyete (yukardan bakıp ona) vâkıf olmak için değildir.»

«Allah'a Allah için tevekkül edenin işini, Allah dünyada da ahirette de yoluna koyar. Bu suretle tevekkül eden, diğer herhangi bir nisbet ve sebeple değil, sadece kendi tevekkülüyle Allah'a güvenmiş olur.»

«Tevekkül, yüce Allah'a güzel bir biçimde sığınıp samimi bir şekilde ona muhtaç olmaktır.»

«Tevekkül, şiddetle ihtiyaç duyduğun halde, rahatsızlanıp sebeplere meyletmemen, sebepler üzerinde durmakla birlikte Hak ile sükûn bulma halinin hakikatından ayrılmamandır.»

«Marifetin üç rüknü vardır: Heybet, haya, üns.»

«Rıza, Allah Tealâ'nın kadim iradesiyle kul için ezelde tercih ettiği şeye kalbin bakmasıdır. Bu ise, kızmayı terk etmekten ibarettir.»

«Rıza, kalb ile şu iki şeyi seyretmendir: Biri halihazırda bana ulaşan her şey ezelde benim için tercih olunmuştur, deyip hadiseleri bu gözle görmendir. Diğeri, bana, benim için en iyi ve en faydalı olan tercih edilmiştir, deyip hadiselere bu gözle bakmandır.»

«İhlâs (nefsânî) âfetlerden arınan şeydir.»

«Tevazû, (kim söylerse söylesin) Hakk'ı kabul etmektir.

«Takvanın bir zâhiri vardır bir de bâtını. Zâhiri hak ve hukuk gözetmektir. Bâtını da ihlâs ve niyettir.»

«Bu işin başı ve sonu nedir», diye sorulunca:

— Başı marifet, sonu tevhiddir, diye cevap verdi.

«İki şeyde karar kılınır: Kulluğun edeblerinde, Rubûbiyetin hakkını tazimde.»

«Edeb nedir», sorusuna: Güzeldir, denilen şeyleri kollamaktır, diye cevap verdi. «Bu, nasıl olur», denilince, dedi ki: Gerek âşikâr, gerek gizli Yüce Allah'la olan muamelenin edebe dayanmasıdır. Böyle oldun mu, (Arapçayı hiç bilmeyen bir) acemî de olsan edibsin!»

— En üstün amel hangisidir?

— Her zaman devamlı olarak Hakk'ı mürâkabe etmektir.

— Şevk nedir?

— Kalbin yanması, ciğerlerin parçalanması ve onda ateşin tutuşmasıdır.

— Şevk mi mahabbet mi daha üstündür?

— Mahabbet. Zira şevk ondan hasıl olur.

Şöyle dediği nakledilir: «Âdem, Rabbına âsi oldu», sadası yayılınca, altın ve gümüş hariç Âdem'in haline her şey ağladı. Bu ikisine:

— Âdem'in haline siz niçin ağlamıyorsunuz, diye Allah Tealâ'dan vahiy geldi. Bunlar da:

— Sana baş kaldıran bir kimseye biz ağlamayız, dediler. Bunun üzerine Hak Tealâ buyurdu ki:

— İzzet ve Celâlime and olsun ki, her şeyin kıymetini sizinle ortaya koyup Âdemoğlunu size hizmetçi kılacağım!

«İnzivâya çekilmek istiyorum», diyen birine sordu:

— Halktan ayrılıp da kimle birlikte olacaksın?

— Peki o halde ne yapayım?

— Zâhirde halk, bâtında Hak ile ol.

Sohbetinde bulunanlara:

— İnsanın derecesi neyle yükselir, diye sordu: «Kimi çok çok namaz kılmakla, kimi devamlı olarak oruç tutmakla, kimi de mücâhede ve muhasebe yapıp bol bol mal harcamakla», diye cevap verince, şöyle konuştu:

— Hayır, hayır! Yüksek derecelere ulaşan sırf hoş huylarıyla bu mertebelere ermişlerdir. Baksana Mustafa (a.s.) bununla övülerek hakkında: «Şübhe yok ki, sen yüksek bir ahlâk üzeresin», (Kalem/4) buyrulmuştur.»

Naklederler ki, bir kere sohbetinde bulunanların yanında: «Edeb ehlinin yanında edebi terketmek edebtir», deyip ayağını uzatmıştı. Nitekim Resulullah (s.a.v.) de Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in (r.a.) yanlarında, bunlarla gayet samimi olduğundan ayağını uzatmış, ama Osman (r.a.) içeri girince, ayağını toplamıştı.»

Naklederler ki, İbn Atâ'yı zındık olmakla suçlamışlardı. [O sırada halifenin veziri bulunan Ali b. İsa yanına çağırıp ona acı sözler söylemiş, İbn Atâ: «Be adam sâkin ol!» (bk: Luma, 281, 500)] demiş. Bunun üzerine gadablanan Vezir, ayağındaki postalını çıkarıp ölene kadar başına vurulmasını emretti. Bu darbeler arasında can veren İbn Atâ:

— Yüce Allah senin ellerini ve ayaklarını kırsın, diye beddua etmişti. Bundan bir müddet sonra halifenin hışmına uğrayan Vezirin ellerinin ve ayaklarının kesilmesi için ferman çıkmıştı. Bu sebeple şeyhlerden bazıları, İbn Atâ'nın böyle yapmasını tasvip etmeyerek:

— Dua edilmesi gereken bir şahsa niçin beddua etti. Ona dua etmesi icab ederdi, demişler, diğer bazıları da onu mazur görüp:

— Mümkündür ki, Vezir zâlim olduğundan müslümanlar adına ona beddua etmiştir, demişlerdir. Diğer bazıları da:

— İbn Atâ firâset ehli idi. Onun başına neyin geleceğini biliyordu, kadere uydu, bu sebeple bahis konusu sözleri ona Allah söyletti, kendisi arada yoktu, demişlerdir. Bana öyle geliyor ki, İbn Atâ, onun kötülüğünü değil, iyiliğini istediği için bu şekilde konuşmuştur. Gerçekten de Vezir, dünyada iken horlanıp serveti, makamı ve mevkii elinden alınmış, çektikleri yaptıklarına keffaret olduğundan şehidler derecesini kazanmıştı. Bu, güzel bir yorumdur. Bu dünyada çekilen ceza, o dünyada çekilecek olan cezanın yanında basit kaldığından İbn Atâ onun iyiliğini istemiştir. Vesselâm.

EBÛ ABDULLAH İBN CELLÂ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Diyânet deryâsının sefînesi, metânet ehlinin sekîneti, makâmların rehberi, (makamlar kubbesinin dolunayı), kerâmetler aynası ve rızâ semâsının güneşi Ebû Abdullah İbn Cellâ (r.a.), (V. 306) Şam'daki büyük şeyhlerden olup bu tâifenin makbulu ve övdüğü bir zattır. Kendine has birtakım yüksek değerde sözleri ve bediî işaretleri vardı. Hakâika, maârife ve dekâike dair olan latifeleri ve nükteleri eşsizdir. Ebu Tûrâb ve Zunnûn'u görmüş, Cüneyd ve Nurî ile sohbet etmişti. (1)

Ebû Amr Dımeşkî, onu, şunu anlatırken dinlemiştim diyor: Başlangıçta peder ve vâlideme:

— Beni Allah'a hibe ediniz, onun işine vakfediniz, dedim. Onlarda: «Ettik» dediler. Bir müddet kendilerinden uzak kaldım. Avdet edince, evin önüne gelerek kapıyı çaldım. Babam içerden: «Kim o!» diye seslendi, «Evlâdın» dedim. «Bizim bir evlâdımız vardı, onu da Allah'a hibe ettik, biz bağışladığımız şeyi geri almayız», dedi ve bana kapıyı açmadı.

Diyor ki; «Bir gün güzel bir Hıristiyan oğlan gördüm. Onu müşâhedede hayrete düştüm ve karşısına geçtim, seyrettim. Oradan geçmekte olan şeyh Cüneyd'e:

— Üstad! Böyle bir yüz hiç cehennemde yanar mı? dedim. Şöyle dedi: «Bu nefs, pazarıdır, seni yakalamak için şeytanın kurmuş olduğu bir tuzaktır. Bu nazar, ibretli bakış değildir. İbretle bakacak olsan, onsekizbin âlemin her zerresinde hayret edilecek bir hârika

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X, 314; Sıfatu's-Safve, II. 443; Risale, s. 143; Nafahat, s. 162; Münavî, II, 14; Hücvirî, I, 346; Şâ'rânî, I, 87; Tarihu Bağda, V, 213; el-Bidaye ve'n-Nihaye, XI, 129; el Muntazam, VI, 148.

mevcuttur. Lâkin ona bakmak suretiyle yapmış olduğun saygısızlık sebebiyle çok geçmeden cezalandırılacaksın!» İbn Cellâ, «Cüneyd, oradan ayrılınca, ezberimde bulunan Kur'an'ı unuttum», diyor, yıllarca Hak Tealâ'dan yardım istedim, inledim ve tevbe ettim. Nihayet Hak Tealâ fazl ve keremi ile Kur'an'ı tekrar lutfetti. Şimdi yıllar var ki, mevcûdattan hiçbir şeye iltifat etme cüretini kendimde bulamıyorum, vaktimi eşyaya bakarak zâyi etmiş olmayayım, diye.

Naklederler ki, bir kere ona, «Fakr nedir» diye sorulmuş, o da susmuş, sonra dışarı çıkmış, tekrar içeri girmiş, (sonra soruyu cevaplandırmış), «Niçin böyle hareket ettin», diyenlere şu cevabı vermişti: «Üzerimde dört gümüş para vardı. Bunlar bende iken fakr konusunda konuşmaktan utandığımdan, gittim, onları tasadduk ettim.» Kendisi anlatıyor: «Yoksul bir şekilde yorgun argın olarak Medine'ye vardım, Mustafa (a.s.) türbesinin yanına ulaşınca:

— Ya Resulallah! Sana misafir geldim, dedim ve sonra uykuya daldım. Peygamber'in (a.s.) bana bir çörek verdiğini (rüyada) gördüm, yarısını yedim, uyanınca, öbür yarısının da elimde olduğunu gördüm.

SÖZLERİ :

Sordular: «Kişi ne zaman «Fakr» ismini almaya müstahak olur?» Cevap verdi: «Ondan, geriye hiçbir şey kalmadığı zaman!»
«Bunun böyle olduğu ne zaman ve nasıl sabit olur?»
— Soldaki melek yirmi sene müddetle aleyhinde yazacak bir şey bulamadığı vakit!
«Övülmek ve yerilmek, nazarında eşit olan kimse zâhittir. Farzları ilk vakitlerinde edâ eden âbiddir, bütün fiilleri Allah'tan gören muvahhiddir.»

«Zâhid o kimsedir ki, gözde küçülsün de gönül kolaylıkla vazgeçsin, diye dünyaya zevâl gözüyle bakar.»

«Bir kimse fakirken, kendisine takvâ yoldaş olmazsa, katıksız haram yer.»

«Sûfi, sebeplerden mücerred olan fakir kişidir.»
«Eğer tevazûun şerefi olmasaydı, yeryüzünde böbürlene böbürlene yürümek fakirin hakkı olurdu.»

«Takvâ marifetin şükrü, tevazû izzetin şükrü, sabır musibetin şükrüdür.»

«Hâif, gamlardan emin kılınan zattır.»

«Her kim nefsi ile bir mertebeye ulaşırsa, oradan çabucak düşer. Her kimi bir mertebeye ulaştırırlarsa, o zat o makamda sabit kadem olabilir.»

«Bâtılla iştirakı bulunan her hak, Hakk'ın kısmetinden çıkıp bâtılın kısmetine dâhil olur. Çünkü Hak gayûr'dur, (bâtılın, kendisine şerik olmasını kıskanır.)»

«Rızkına ihtimam göstermen, seni Hak'tan uzaklaştırır ve halka muhtac eder.»

Naklederler ki, ölümü yaklaşınca, tebessüm etmişti. Ölünce yine öylece mütebessimdi. Tabib «Galiba ölmedi», dedi. Yokladılar, ölmüş olduğunu anladılar.

İBRAHİM RAKKÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Takvâ sahiplerinin kıblesi, saf-derûn olanların metbûu, tuzaktaki baş kuş, akşamleyin Subh-ı Sâdik, Hak'da bâki olan fânî İbrahim Rakkî; (r.a. v. 326) âlimlerin ve şeyhlerin büyüklerinden, sufiler taifesinin önde gelenlerinden muhterem ve kerâmet sahibi bir zat olup yüksek seviyede sözleri vardır. Şam'ın büyüklerinden idi. Cüneyd'in akranı olup İbn Cellâ'yı görmüş ve uzun bir hayat yaşamıştır. (1)

Naklederler ki; dervişin biri bir vâdide giderken bir arslanın hücumuna uğradı. Arslan dervişe bakınca hırladı, yüzünü toprağa koydu ve oradan savuşup gitti. Derviş elbisesine dikkat etti. Elbisesine, Şeyh Rakkî'nin elbisesinden bir yamanın dikilmiş olduğunu gördü. Anladı ki, arslanın saygısı buna imiş!

Sözleri:

«Marifet, mevhûm olan her şeyin hâricinde olarak Hakk'ı isbat etmektir.»

«Kudret aşikârdır, gözler (kavî ve) açıktır. Lâkin basiret zayıftır.»

«Hakk'ı sevmenin nişânı, taatını tercih etmek ve Resûlüne tâbi olmaktır.»

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X, 354; Sülemî; 319; Sıfatu's-Safve, IV, 197; Risale, s. 157, Nafahat, s. 214; Münavî, I, 192; Şâ'rânî, I. 102; Gayetu'n-Nihaye (Cezerî) I, 14.

«İnsanların en zayıfı, (nefsânî) arzularından el çekmede âciz kalan, en kuvvetlisi bu arzuları terke kâdir olandır.»

«Her insanın kıymeti, himmeti miktarıncadır. Şayet bir insanın himmeti dünya olursa, onun hiçbir kıymeti yoktur, himmeti Allah'ın rızası olursa, ne kıymetinin son haddine erişmek ne de buna vâkıf olmak mümkündür.»

«(Rıza makamında bulunan) Râzî, talebte bulunmaz, zira duada mubalağa rızanın şartından değildir.»

«Tevekkül, (rızk mevzûunda) Allah Tealâ'nın verdiği teminâtla huzur ve sükûn bulmaktır.»

«Kifâyet (miktarı rızk), zahmet çekmeden sana vâsıl olur, çektiğin bütün zahmetler ve meşgaleler ise fazlasını taleb uğrunadır.»

«Fakirlerin kifâyeti, tevekkülden ibarettir. Zenginlerin kifâyeti emlâk ve esbâba itimad etmektir.»

«Dervişler, hakikatten ilme avdet ettikleri zaman edebe riayet ederler.»

«Maddî âlemden yüz çevirmenin, gönlünde bir kıymeti bulunduğu sürece yakînen bil ki, İzzet ve Celâl sahibi olan Allah'ın nezdinde hiçbir kıymetin yoktur!»

«Hak Tealâ'dan başka bir şeyle izzetlenen bir kimse, doğrusu izzetinde zillet bulur.»

«Şu dünyada sana iki şey kâfidir: Fakirle sohbet, veliye (hürmet ve) hizmet!»

YÛSUF B. ESBÂT BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Merd erlerin mücâhidi, derd meydanının muhâribi, takvâyı huy edinen, manayı besleyen, ihtiyatkâr ihlâslı, Yusuf b. Esbât (r.a. V. 192) bu kavmin zâhid ve âbidlerinden olup tâbiinde, zühdçe ondan iyi kimse yoktu. Mürâkabesi ve muhâsebesi mükemmel idi, halini gizli tutar, riyâzet yapardı. Dünyadan tamamiyle kopmuştu. Şifa bahşeden (bir çok) sözleri vardır. Büyük şeyhlerle görülmüştü. (1)

Naklederler ki, kendisine yedibin altın mirâs kalmış, ama bundan hiçbir şey yememişti. Hurma yapraklarını (lif haline getirerek) dokur, bundan aldığı ücretle rızkını temin ederdi. «Kırk yıl geçti, bu süre içinde eski bir hırka müstesna yeni bir gömleğe sahip olmamışımdır», demişti.

Naklederler ki, Huzeyfetu'l-Mar'aşî'ye : «Dinini iki habbeye satmış olduğunu işittim, şöyle ki, pazardan bir şey satın alıyormuşsun, o bir danık istemiş, sen üç tesû vermişsin, seni tanıyınca, salâh ehlinden olduğunu dikkate alarak müsamaha etmiş ve malını ucuza vermiş», diye yazmıştı. Bu hikaye, burada anlatılanın aksi olarak da yazılmıştır. Ama biz mutemed bir kitabta bunu böyle bulduk.

Yine Huzeyfe'ye şöyle yazmıştı : «Her kimin nazarında faziletleri günahlarından daha makbul ise, o aldanmıştır.» «Her kim ki, Kur'ân okur da dünyayı (ahirete) tercih ederse, o istihzâ etmiştir.» «Bizden meydana gelen (faziletli) amellerin (umumiyetle) günahlarımızdan daha zararlı olmasından korkarım!» «Her kimin gönlünde altın ve gümüşün önemi, ahiretten daha büyükse, o kimse acaba dini ve dünyası hususunda Allah'tan ne ümid eder?»

---

(1) Hal tercümesi için bk : Münavî, I, 182; Nafahat, s. 92.

«Bir gece İzzet ve Celâl sahibi Allah'a sıdk ve samimiyetle ibadet etmem, benim için Allah yolunda kılıç sallamamdan daha sevimlidir.»

Yine Huzeyfe'ye yazmıştı: «Allah'tan korkup takvâ üzere olmanı, sana öğretilen bilgilerle amel etmeni -Allah Tealâ müstesna- hiçbir kimsenin fark edemiyeceği bir şekilde mürâkabe halinde olmanı, defetmek için hiçbir kimsenin çaresini bulamadığı ve gelip çattığı zaman pişmanlığın fayda vermediği şeye (ölüme) hazırlıklı olmanı sana tavsiye ederim! Vesselâm!»

Sözleri:

Naklederler ki, Şiblî, Yusuf b. Esbât'a, «Tevazûun en son noktası nedir», diye sormuş, o da: «Evden dışarı çıktığın zaman karşılaştığın her şahsın senden daha üstün olduğunu bilmendir», diye cevap vermişti.

«Az vera'a, çok amele verilen sevabı verirler, az tevazûa çok mücâhedeye verilen ecri verirler.»

«Şunlar tevazûun ve alçak gönüllü olmanın alâmetleridir: Kim söylerse söylesin hak olan sözü kabul etmek, mâdûn olan kimselere rıfk ile muamele yapmak, rütbe itibariyle mâfevk olan kimselere ta'zimde bulunmak, görülen hata ve sürçmelere tahammül etmek, öfkeyi yutmak, her yerde Allah'a rucû etmek, zenginlere karşı gururlu olmak ve başa gelen her şeye şükr etmek».

«Tevbede on makâm vardır: Cahillerden uzak durmak, boş laf etmeyi terketmek, münkirlerden yüz çevirmek, sevimli şeylere doğru yürümek, hayrata koşmak, doğru dürüst tevbe etmek, tevbeden hiç ayrılmamak, yaptığın haksızlıkları hak sahiplerine iade etmek, ganimet taleb etmek ve kalbi tasfiye etmek.»

«Zühd alâmeti ondur: Mevcûd olanı terk, mevcûd olmayan şeye duyulan arzuyu terk, Mabuda hizmet, Mevlâ'yı tercih, manevi safâ, Aziz (Allah'la) izzetlenmek, şefkatliye hürmet, mübahta zühd, (manevi ecri ve) kârı taleb, az rahat ve istirahat.»

«Zühdün alâmetlerinden biri, Allah Tealâ'nın desteği olmadan kulun zühdü ifayâ muktedir olamayacağını bilmesidir.»

«Vera'ın alâmeti ondur: Müştebihâttan geri durmak, Şübühât'ın dışına çıkmak, alınan gıdaları teftiş etmek, teşvişten sakınmak, ziyade ve noksana dikkat etmek, Rahman'ın rızasına devam etmek, sır safasıyle emanete sarılmak, âfet bulunan yerlerden yüz çevirmek, belâlı yollardan uzaklaşmak, övünme sevdasına sırt dönmek.»

«Sabrın alâmeti ondur: Kendini zabtetmek, (kalbe giden yolları ve) dersi tahkim etmek, üns taleb etmeye devam etmek, sızlanma halini kovmak, vera'ı iskat etmek, (yani sendeki vera'a itibar etmemen), taatları muhafaza, vacibleri son haddine kadar ifâ, muamelelerde doğruluk, mücâhede gayesiyle geceleri ihya, verilen zararları telâfi etmek.»

(Allah kalbleri zikir için mesken olsun diye yaratmış, ama arzuların mahalli haline gelmiştir. İmdi) :

«Kişiyi, gayr-i ihtiyari olarak sarsan bir korku ve onu rahatsız eden bir şevk olmadan arzuları kalbten söküp atmak mümkün olmaz.»

«Mürakebenin alâmetleri şunlardır: Hak Tealâ neyi tercih etmişse onu tercih etmek, Allah Tealâ'ya iyi bir şekilde azmetmek, ziyade ve noksanın Allah'tan olduğunu bilmek, kalben Allah ile huzur ve sükûn bulmak, Allah'la olarak, bütün halktan alâkayı kesmek.»

«Sıddik alâmetleri şunlardır: «Kalb ile lisanın birbirini tutması, fiilin kavle uyması, halk-ı cihanın övmesini taleb etmekten vazgeçmek, riyâsete tutkun olmamak, âhireti dünyaya tercih etmek, nefsi kahretmek.»

«Tevekkülün alâmetleri şunlardır: «Allah Tealâ'nın verdiği teminatla (rızk) konusunda huzur bulmak, yüksek ve aşağı, her neyse sana ulaşanın yanında durmak ve bununla kanaat etmek, olacak şeylere teslimiyet göstermek, kalbi kâf ile nûn arasında tutmak, yani henüz kâf ile nûn arasında bulunan kâf, nûn'a bitişmediği, (ve Allah «kün» ol diye emir vermediği) için vücûda gelmemiş bulunan şeyler behemhal olacaktır, diye itikad etmek; ayağı ubûdiyete koymak; ubûdiyetin dışına çıkmak, yani Firavnlık davasını ve benlik iddiasını bırakmak; ihtiyarı terketmek, alâkaları kesmek, halktan bir şey ummamak, hakikatlara dahil olmak, dakâiki ele geçirmek.»

«Amelden başka hiçbir şeyin kendisini kurtaramayacağını bizzat gözüyle gören bir kimsenin ameli gibi amel et!»

«Hak Tealâ'nın ezelde kendisi için yazmış ve hükmetmiş olduğu şeyden başka hiçbir şeyin başına gelmeyeceğini gözüyle gören bir kimsenin tevekkülü gibi tevekkül et!»

«Ün selâmetleri şunlardır: Daima halvette oturmak, halkla haşır-neşir olmaktan sürekli olarak rahatsız olmak, zikirden zevk almak, mücahedede rahat bulmak, taat ipine dört elle sarılmak.»

«Hayânın alâmetleri: Gönülde bir inkıbaz hali, Rabbu'l-aleminle mülâkatın azameti, sözü söylemeden evvel ölçmek, özür dileme

durumunu meydana getireceği malûm bulunan hareketlerden uzak kalma, utanmaya yol açacak şeylere girişmemek; dili, gözü, kulağı, karnı ve tenasül uzvunu korumak, dünyanın âlâyişini terketmek, mezarlığı ve ölüleri yâd etmek.»

«Şevkin alâmetleri: Dünyada rahat iken ölümü sevmek, sıhhatli iken hayattan nefret etmek, Allah Tealâ'nın zikrine rağbet ederek onunla üns ve huzur bulmak, Hakk'ın nimetleri neşredildiği yerinde duramamak, tefekkür esnasında, bilhassa nazar Hak üzerinde iken hoşlanmak.»

«Cem ve tefrika nedir?» sorusuna: «Gönlü marifette toplamak Cem', muhtelif hallerde dağıtmak tefrikadır.» diye cevap vermişti.

«Namazı cemaatla kılmak, üzerine farz değil, ama helâl olanı taleb etmek üzerine farzdır.» Vesselâm.

* * *

[«İkbâle sevinme, idbâre üzülme!» (Münavî, 1.182)]
«Kaderin hükmü altında sabret, zira umumiyetle insan bir şerden kaçarken daha fenasına tutulur.»

«İnsanların teveccühünden sakının, zira bu bir musibettir.»
«Dünya bir leştir, ona tâlib olan, köpeklerle ihtilâta sabretmelidir.»

«Dünyaya karşı gösterilen zühdden ziyade, riyâsete karşı gösterilen zühd makbuldur.»

«Şımarık ve mağrur birini gördüğünde, ona nasihat etme, zira onda vaazı kabul edecek bir mahal yoktur.»

«Zalim birine, «Allah seni başımızdan eksik etmesin», diye dua eden, Allah'a âsi olmayı arzulamıştır.»

[«En büyük ilim Allah korkusudur.» (Münavî, 1.182)]

EBU YA'KUB İSHAK NEHRECORİ BAHSÎ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Fazilet damgasıyle şereflenmiş, vesile harimine yaklaştırılmış, cemâatle nurlanmış, vuslatla kokulu olmuş, meşhur (ve meşhûd) makamların şâhidi Ebu Yakub İshak Nehrecorî, (r.a. V. 330) ulu şeyhlerden olup çok lutufkârdı. Hususi bir hizmet ve edeb sahibi idi, arkadaşları arasında makbul idi. Bağrı gayet yanık, mücâhedesi sıkı, mürâkabesi mükemmel idi. Hoş sözler söylemişti. Derler ki, meşâyih içinde hiçbir pir, ondan daha nurânî değildi. Amr b. Osman Mekkî (ve Cüneyd'in) sohbetinde bulunmuş. Harem'de mücavir hayatı yaşamış ve orada vefat etmişti.

Naklederler ki, bir lahzâ ibadet ve mücâhededen geri durmazdı. Bir an bile gönlü ferah değildi. Niyaz halinde iken hep inilerdi. En sonunda: Hak Tealâ'da «Ey Yakub! Sen kulsun, kulda rahat ne gezer?», diye sırrına nidâ geldi.

Naklederler ki, biri ona: «Gönlümde bir kasvet vardı. Falan zatla meşveret ettim, oruç tutmamı emretti. Öyle yaptım ama zâil olmadı. Derdimi filan şahsa açtım, sefere çıkmamı emir buyurdu ama bu hal seferle de yok olmadı», dedi. Nehrecorî, «Onlar hata etmişlerdir, senin takib etmen icabeden yol şudur, dedi: İnsanlar uyudukları zaman Mültezeme (Kâ'be'ye) var (veya namaza dur), yalvar, yakar inile ve «İlahî işimde hayrete düştüm, elimden tut!» Adam diyor ki: Bu şekilde hareket edince kalb katılığı zâil oldu!

Naklederler ki, biri ona: «Namaz kılıyorum ama bunun hazzını ve halâvetini gönlümde bulamıyorum», demiş. O da şöyle dedi:

— Tabiî gönül onu sadece namazda taleb ederse, halâvet bulmaz. Nitekim meşhur meseldir: Merkebe yokuşun dibinde arpa verirsen, yokuşu aşamaz!»

Şunu anlatmıştı: «Tavaf esnasında tek gözlü bir adam gördüm, «İlâhî! Senden sana sığınırım» diye dua ediyordu. Bu ne biçim duadır, diyenlere dedi ki: «Bir gün gözüme hoş gelen birine şöyle bir nazar etmiştim, havadan inen bir yumruk, evvelce görmekte olan şu gözümde patladı ve gözüm aktı. Bu esnada bir sesin şöyle dediğini işittim:

— İbret gözüyle baktın, biz de sana gayret (kıskançlık) okunu attık. Şayet şehvet gözüyle bakmış olsaydın, hiç şüphe etme ki hicrân okunu atardık! Yani bir bakışa bir sille, eğer sen artırırsan biz de artırırız, eğer nazar edersen şaplağı yersin! (1)

Sözleri:

«Dünya bir deryâ, ahiret sahil, gemi takvâ, bütün insanlar da yolcu!»

«Doyması yemekle olan hep açtır, zenginliği malla olan daima fakirdir, ihtiyacını halka arzeden mahrum kalır, işinde Allah Teaâ'dan yardım istemeyen sürekli olarak başarısızlığa mahkûmdur.»

«Şükrettiğin sürece nimete zevâl yoktur, nankörlük yaptığında nimete bekâ yoktur.»

«Kul, yakîndeki hakikat sayesinde kemâle erince, onun nezdinde belâ nimet, rahat musibet haline gelir.»

«Siyasetin (ve kendini mâhirâne kullanmanın) esası az yemek, az uyumak, az konuşmak ve (nefsânî) arzuları terketmektir.»

«Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendinden fânî olup Hak'la bâkî olduğu gibi, kul da kendinden fânî olarak Hak'la bâkî olursa, behemehal onun ismini ancak «kul», diye söylerler. Nitekim:

«**Kuluna neyi vahyedecekse onu vahyetti.**» (Necm/10), âyeti buna delildir.»

«Bir kimse Ubûdiyette ilm-i Rıza'yı tatbik etmez, fenâ ve bakâ hâlinde, kendi Ubûdiyetiyle birlikte bulunmazsa, o yalancı ve iddiacıdır.»

«Neşe, şu üç haslettedir: Birincisi Allah'a ibadet ve taatta bulunmaktan hâsıl olan neşe, ikinci halktan uzak, Hakk'la yakın olmaktan hasıl olan neşe, üçüncüsü halkın zikrini unutup İzzet ve Celâl sahibi Allah'ı zikretmekten hasıl olan neşe! Allah sebebiyle vücûda gelen neşenin nişânı şu üç şeydir: Birincisi kulun daima taat-

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X. 356; Sülemî, 378; Kuşeyrî, 163; Nafahat, 180; Şâ'rânî, I. 111; Şezeratu'z-Zeheb, II. 325; Münavî, II. 22.

ta olması, ikincisi dünyadan ve dünyacılardan uzak durması, üçüncüsü halkı gözetmemesi, Hak Tealâ için yaptığı bir şeyle sadece onun rızasını gözetmesidir.»

«Amellerin en faziletlisi, ilimli birlikte olanıdır.»

«Allah Tealâ hakkında en fazla marifete sahib olan, onda en çok hayret eden kimsedir.»

«Ârif, şu üç şeyden gönlünü (ve alâkayı) kesmedikçe Hakk'a eremez: «İlim, amel, halvet!' Yani bu şeyde (iken) bu üç şeyden ilgisini kesmiş olacak.»

«Ârif, Allah'tan başkası için gam yer mi?», sorusuna, «Ârif Allah'tan gayri hiçbir şey görmez ki, gamını yesin», diye cevap vermişti.

«Ârif hangi gözle bakar?» sorusunu: «Fenâ ve zevâl gözüyle», diye cevaplandırmıştı.

«Ruhların müşâhedesi tahkik, kalblerin müşâhedesi hakikat (doğrusu: tarif) dir.»

«Cem', cümle eşyanın kendiyle kâim olduğu Hakk'ın aynıdır. Tefrika, Hakk'ın bâtıldan sâf olmasıdır. Yani, Hak'tan gayri olan her şey, Hakk'a nisbetle bâtıldır ve Hak'ı bâtıl kılan (ve bulandıran) her sıfat tefrikadır.»

«Cem, Âdem (a.s.)a ta'lim edilen esmâdır. Tefrika, o ilimden olmak üzere onun kapısında yayılan ve dağılan şeydir.»

«Tevekkül sahiblerinin rızkı Allah'a aittir. Allah'ın ilmiyle kendilerine ulaşır, meşgul olmadan ve zahmet çekmeden onlara gelir. Diğerleri ise bütün gün boyunca rızk aramak için uğraşır ve zahmet çekerler.»

«Hakikî mütevekkil, zahmet ve külfetinden halkın âzâd oldukları kimsedir, başına gelen şeyler sebebiyle kimseden şikâyetçi olmadığı gibi mahrum kaldığı şeyler sebebiyle de kimseyi kötülemez. Çünkü o, men' ve atâyı Hak Tealâ'dan gayrisinden görmez.»

«Tevekkülün hakikati İbrahim Halil'de (a.s.) mevcuttu. Cebrail (a.s.) ona:

— Hiç ihtiyacın var mı? dediği vakit, «Sana yok!», demişti. Zira «Hak Tealâ ile iken nefsten o kadar gâib olmuştu ki, Allah'la bulunurken, ondan başka hiçbir şey görmemişti.»

«Tevekkül ehlinin, tevekkülün hakikatları bahsinde öyle vakitleri vardır ki, bu vakitlerde ateşin içine girseler, bundan haberdâr

olmazlar. Eğer bu hâlette onları ateşe atsalar, ateş kendilerine hiç zarar vermez. Eğer üzerlerine sivri oklar atılsa, yaralanır ama elemini hissetmezler. Öyle vakit olur ki, kendilerini bir sinek soksa, korkar ve basit bir hareket sebebiyle yer değiştirirler.»

«Allah'a giden yol nedir?» diye sorduklarında, dedi ki:

— Cahillerden uzak kalmak, âlimlerin sohbetinde bulunmak, ilmi tatbik etmek, zikre devam etmek!»

Tasavvuftan sorduklarında: Önce **«Onlar geçip gitmiş olan bir ümmet idi, kazandıkları kendilerine,»** (Bakara/134, 141) dedi. Daha sonra ekledi: «Huzurdaki vedialara dair olan kalblerin yanık âhı! Orada hepsi zerreler suretinde bulundukları halde hepsine hitap edilmiştir. Nitekim İzzet ve Celâl sahibi olan Allah buyurmuştu: **«Ben Rabbınız değil miyim? Onlar da, Evet, Rabbımızsın,»** (A'raf/172) demişlerdi.» (Tasavvuf, bezm-i eleste duyulan özlemdir.)

SEMNÛN MUHÎB BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Korkusuz olarak tamamiyle sevgi, akılsız olarak tümüyle fikir olan Celâl meş'alesinin pervanesi, visâl sabahının âşüftesi, ızdıraplı sükûn ehli, Hakk'ın makbûlü Semnûn Muhib (r.a. - V. 320), kendi haline bîgâne olup zamanındaki halkın makbûlü ve şeyhlerin en latif olanı idi. Garip işaretlere ve acâib remizlere sahip bulunuyordu. Mahabbet bahsinde bir hârika ve bir alâmet idi. Bütün ulular onun büyüklüğünü kabul etmişlerdi. Fütüvvet ve mahabbetteki hali sebebiyle ona «Muhîb (âşık) Semnûn», derlerdi ama o kendisini «Kezzâb (yalancı) Semnûn» diye çağırırdı. (1)

Serî ile sohbet etmişti, Cüneyd'in akranındandı. Mahabbet bahsinde kendine hâs bir mezhebi vardı. Marifete, mahabbeti takdim ederdi. Halbuki birçok şeyhler marifeti mahabbete takdim etmişlerdi. «Mahabbet, Allah'a giden yolun aslı ve esasıdır, mahabbete nisbetle bütün makamlar ve haller oyuncak (ve birer menzil) olmaktan ibarettir. Tâlibin, tanınmış olduğu her mahallin zevâle ermesi mümkündür. Halbuki (Sâlikin) zatı (veya yol) mevcut oldukça mahabbet, mahallinin zevâle ermesi caiz değildir.»

Naklederler ki, Hicaz'da bulunduğu sıralarda Feyd halkı ona: «Bize nasihat et», demişler, bunun üzerine kürsüye çıkmış, konuşmuş (ama nasihatına lâyık ve ehil) bir dinleyici bulamamış, onun için yüzünü (mesciddeki) kandillere çevirerek: «Mahabbetten söz

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X. 309; Sülemî, s. 195; Sıfatu's-Safve, II. 426; Risale, s. 146; Nafahat, s. 152; Şâ'rânî, I, 89; Münavî, I, 236; Tarihu Bağdad, IX, 234; el-Bidaye ve'n-Nihaye, XI, 115; Hücvirî, s. 239; GAS. I, 667.

ederken size hitab ediyorum» derdemez, derhal oradaki kandiller birbirine girerek paramparça olmuşlardı!

Naklederler ki, bir gün mahabbetten bahsediyordu. Havadaki bir kuş alçala alçala geldi başına kondu, sonra eline, biraz sonra da önüne kondu, sonra gagasıyle toprağa vurmaya başladı. O kadar ki, gasından kan akınağa başladı, sonra (mahabbete dair söylenen sözlerin tesiriyle) yere düştü ve öldü!

Naklederler ki, ömürünün âhirinde, sünnete tâbi olmuş olmak için bir kadın (ile evlenmek) istemişti. (Bu arzu üzerine) bir kız vücûda geldi. Üç yıl dolunca, Semnûn'da ona karşı bir ilgi hâsıl oldu. Ayni gece rüyada kıyametin koptuğunu, herbiri bir kavme ait olmak üzere birtakım sancakların dikilmekte olduğunu, nuru Arafat'ı tutan bir sancağın daha dikildiğini gördü ve «Bu sancak hangi kavmindir, diye sordu. «Haklarında: «**O, onları sever, onlar da O'nu sever»** (Maide/54) buyrulmuş olan kavmin», diye cevap verdiler. Bunun üzerine Semnûn kendisini o kavmin arasına attı ama biri geldi ve kendisini onların arasından uzaklaştırdı. Bunun üzerine Semnûn:

— Niçin beni dışarı atıyorsun? diye feryada bastı.

— Çünkü, dedi. Bu muhib (ve âşık) olanların sancağıdır ve sen onlardan değilsin!

— Nihayet bana da muhîb, diye çağırmıyorlar mı? Hak Tealâ benim kalbimi bilmiyor mu? Bunun üzerine hâtiften:

— Ey Semnûn! Sen muhîblerden idin ama gönlün o küçüğe meyledince, «İsmini Aşıklar defterinden sildik», diye bir ses geldi. Bunun üzerine Semnûn uykuda sızlanmaya ve inilemeye başladı ve:

— Ya İlâhî! Eğer bu tıfıl yolumu kesecekse, onu yol üzerinden kaldır, diye dua etti. Uykudan uyanınca:

— Kız damdan düştü ve öldü, diye bir feryadın koptuğunu işitti.

Naklederler ki, bir kere münacaatında:

— İlahî! Beni neyle imtihan edersen et, (samimi ve sözüne) sâdık biri olarak bulacaksın! O hal içinde teslimiyet göstereceğim ve sızlanmayacağım, demişti. Bunun üzerine onu hemen bir dert kapladı, az kalsın canı çıkacaktı ama yine de hiç sızlamıyordu. Sabah olunca komşular:

— Ey şeyh! Akşam sana ne oldu ki, koparmış olduğun feryad yüzünden, gözümüze uyku girmedi, dediler. Halbuki o hiç sızlanmamış, âh vâh etmemişti. Lâkin içinde bulunduğu halin manası tecessüm etmiş, sûrette zuhûr etmiş ve dinleyicilerin kulağına ulaşmıştı. Bu suretle Hak Tealâ: «Sükût, bâtındaki sükûttur, eğer hakikatte sükût halinde olsaydın, komşuların bundan haberdar olmazlardı»,

diye kendisine işarette bulunmuş, yani (bâtinen yapmağa) kadir olmadığın bir şeyi söyleme, demek istemişti.

«Bir kere benim için senden başkasında nasib yoktur, gönlüm senden başkasına mütemâyil değil. Şu halde beni dilediğin gibi imtihan et», manasına gelen bir beyt söylüyordu. Bunun üzerine derhal bevli tutuldu, idrâr edemez oldu. Mektep mektep dolaşarak oradaki çocuklara: «(Rıza davasında) yalancı olan amcanıza dua ediniz, tâ ki Hak Tealâ kendisine şifa versin», demeye başlamıştı.

Ebû Muhammed Meğazilî anlatıyor: «Semnûn'la Bağdad'da bulunuyordum. (Bulunduğumuz yerdeki) fakirlere dörtbin altın dağıttılar ve bize hiçbir şey vermediler. Bundan sonra Semnûn bana, (eğer şu dağıtılan para kadar sevap kazanmak istersen) «Gel, bir yere gidelim ve onlara verilen herbir altın için bir rekât namaz kılalım», dedi. Bunun üzerine Medâin'e gittik ve orada dört bin rekât namaz kıldık.»

Naklederler ki, Gulâm Halil, kendini halifenin nezdinde mutasavvıf olarak tanıtmış. ve dünya mukabilinde dinini satmıştı. Halifenin huzurunda hep şeyhlerin kusurlarından bahsediyordu. Maksadı şeyhleri terkedilmiş bir hale düşürmek ve kimsenin onlarla teberrük etmemesini temin etmekti. Böylece kendi makam ve ikbalini muhafaza etmek ve rezil rüsvay olmamak istiyordu. Semnûn'un itibarı yüksek ve şanı yaygın olduğundan Gulâm Halil ona çok sıkıntı çektirmiş ve «Acaba onu nasıl rezil edebilirim», diye daima fırsat kollamıştı. Derken servet sahibi bir kadın: «Beni al», diye kendini Semnûn'a arzetti. Fakat o bu teklifi kabul etmedi. Sonra kadın, belki Semnûn nezdinde benim için şefaat eder de beni almasını temin eder, diye Cüneyd'in yanına gitti. Ama Cüneyd, kadını bu teşebbüsden menetti ve yanından kovdu. Daha sonra bu kadın Gulâm Halil'e giderek, (benimle zina etti diye) Semnûn'u töhmet altında bıraktı. Gulâm Halil buna memnun oldu ve halifenin Semnûn'a karşı tutumunu değiştirmesini sağladı. Neticede halife, Semnûn'un katledilmesi için ferman çıkarttı. Bu emri tebliğ etmek için cellâdı huzura çağırınca halife konuşmak istedi, ama buna kadir olamadı ve dili tutuldu. Gece olunca halife rüyada kendisine: «Mülkünün zevâli, Semnûn'un ölümüne bağlıdır», dediklerini gördü. Sabah olunca Semnûn'u çağırttı, gönlünü aldı, mükemmel bir ikram ve izazla geri yolladı. Bundan sonra Gulâm Halil'e ziyadesiyle düşman kesildi, nihayet Gulâm ömrünün sonunda cüzzâm hastalığına yakalandı.

Naklederler ki, adamın biri, büyüklerden birinin huzurunda: «Gûlam Halil cüzzâma tutuldu», diye nakletti. Bu zat: (Kâmil ve vâ-

sıl olmayan) nâreside mutasavvıflardan birinin himmeti onu tutmuş olmalı, ama iyi etmemiş. Gerçi o, şeyhlerin aleyhinde bulunur ve zaman zaman hareketlerinin şerri onlara bulaşırdı. Ama Mevlâsı ona şifa versin», dedi. Bu söz Gûlam Halil'e anlatılınca, yaptıklarının cümlesine tevbe etti ve mal ve meta namına neye sahibse hepsini mutasavvıfların yanına gönderdi, ama onlar bunların hiçbirini kabul etmediler.

Sûfilerin nasıl bir zümre olduklarına dikkat ediniz ki, kendilerini inkâr edenlere bile sonunda tevbe nasib olmaktadır. Onlara ikrâr veren bir kimsenin hali nasıl olur? Bundan dolayı: (Sûfilerle muamelesi olan) «Hiç bir kimse onlardan zarar ziyan görmez» demişlerdir.

Mahabbetten sorulunca, «Tıpkı Hak Tealâ'nın: **«Allah'ı çok zikrediniz»** (Ahzab/41) âyetinde buyurmuş olduğu gibi daimi zikirle birlikte olan saf dostluktur», diye cevap verdi.

«Muhib (ve aşık) olanlar dünya ve ahiret şerefiyle geçip gitmişlerdir. Zira Nebi (a.s.): **«Kişi sevdiğiyle beraberdir»**, buyurmuştur. Bundan dolayı onlar dünya ve ahirette Allah'la beraberdirler.»

«Bir şey ancak o şeyden daha rakîk ve daha latîf olan diğer bir şeyle anlatılabilir. Mahabbetten daha rakîk ve daha latîf hiçbir şey yoktur. O halde mahabbet ne ile anlatılabilir? Yani mahabbet (söz ve dille) ifade edilemez.»

«Niçin mahabbet belâ ile birlikte bulundurulmaktadır?» diyenlere: «Tâ ki her serseri mahabbet davasında bulunmasın, belâyı görünce hezimete uğrasın», dedi.

«Fakr nedir?» sorusuna şu cevabı verdi: «Cahil para ile ne kadar huzur bulursa, (sâdık ve samimi) bir fakir de yoksullukla o kadar huzur bulur. Cahil fakrdan ne kadar sıkılırsa fakir de paradan o kadar sıkılır.»

«Tasavvuf, hiçbir şeye mâlik olmaman ve hiçbir şeyin de sana mâlik olmamasıdır.»

EBU MUHAMMED MURTA'İŞ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Ruhu ile mana öncüsü, bedeniyle takvâ takibçisi, vicdan ve terbiye yaygısında yol alan Ebu Muhammed Murta'iş (r.a. - V. 328), şeyhlerden olup herkesce yüce sayılırdı. Riyâzet ve fütüvvetle eşsiz büyüklerce makbuldu. Tecrid üzere seferler yapmış ve güzel hizmetleriyle tanınmıştı. Tâifelerin meşhuru idi. Hususî mahiyette riyâzet ve mücâhedeleri vardı. Nişabur'daki Hire'den olup Ebû Hafs'i görmüş, Ebû Osman ve Cüneyd'in sohbetinde bulunmuştu. İkâmet yeri Şünîziye idi. Bağdad'da vefat etti.

Şöyle dediği nakledilir: Onüç kere tevekkül hali üzere hac yaptım. Bakınca, gördüm ki, hepsi de nefsin hevâ ve hevesine göre yapılmış! «Bunun böyle olduğunu nereden bildin», diye soranlara şu cevabı verdi: «Şundan bildim: Bir kere annem bana, «Su testisini getir», dedi ve bu nefsime ağır geldi. O vakit anladım ki, nefsin hırsına uyarak hac yapmışım!»

Bir fakir anlatıyor: Bağdad'da bulunuyordum, hatırımda hep hac yapma arzusu vardı. «Murtaiş gelir; bir su tulumu, bir ip, bir çift de ayakkabı satın alıp çölün yolunu tutmam için bana onbeş altın getirir», diye kalbimden geçti. Tam o sırada biri kapıyı çaldı, açtım, Murta'iş'i karşımda gördüm. Elindeki keseyi uzatarak:

— Al bunu!

— Hayır, almam.

— Al diyorum sana, beni daha fazla üzme, kaç altın istemiştin?

— Onbeş altın.

— Al, işte tam onbeş altın!

Naklederler ki, bir gün Bağdad'ın bir mahallesinden geçiyordu, susamış olduğundan, bir evden su istedi. Güzel bir kız, elindeki tes-

tiden kendisine su verdi, ama gönlü de onun güzelliğinin avı oldu. Bağdad'ın servet sahiplerinden olan hane sahibi gelene kadar orada oturdu. Ev sahibi gelince:

— Bey, dedi, gayet susamıştım, gönlüm su istiyordu, evinden bana içmek için su verdiler ama gönlümü de çaldılar. Adam:

— O, benim kızımdır, sana nikahladım, karın olsun, dedi ve onu eve alarak nikah kıydı. Sonra kendisini hamama gönderdi, yamalı eski elbiselerini çıkardı, temiz elbiseler giydirdi. Akşam olunca eve geldi. Kızla gerdeğe girdi. Murta'iş kalktı namaz kılmakla meşgul oldu. Derken birden namaz arasında feryadı basarak:

— Yamalı elbiselerimi getirin! dedi. «Ne oldu», diye soranlara dedi ki:

— Sırrıma şöyle nidâ ettiler: «Bize muhalif olan bir bakış sebebiyle üzerindeki salâh ve takvâ elbisesini soyup aldık, şayet (emrimize ve hükmümüze aykırı olacak şekilde) bir kere daha nazar edecek olursan bâtınındaki marifet libasını da çıkarırız.» Murta'iş daha sonra yamalı hırkasını giydi, kadını da boşadı. (1)

Naklederler ki, kendisine: «Falan su üzerinde yürümektedir», diyenlere şu cevabı verdi:

— Aziz ve Celil olan Allah'ın, hevâ ve hevesine muhalefet etmek için kendisine tevfik vermiş olduğu bir kimse, su ve havada yürüyen kimseden daha büyüktür!

Naklederler ki, bir kere Ramazan'ın sonunda Bağdad Camiinde itikafa girmiş, iki gün sonra itikaftan çıkmış, bunun sebebi sorulunca da:

— Orada bulunan (zâhid ve) kurrâdan müteşekkil bir cemaatı (ve ham sofuları) görmeye takat getiremedim, taatlarını büyük görmeleri (ve Allah'a değil, ibadetlerine itimad etmeleri) bana çok ağır geldi, dedi.

Sözleri:

«Kim amelinin kendisini cehennemden kurtaracağı veya cennete götüreceği zannında bulunursa, kesin sûrette kendini tehlikeye atmıştır, kim Allah'ın fazl ve lutfuna itimad ederse, Hak Tealâ onu cennete koyar. Nitekim yüce Allah: «**De ki, Allah'ın lutfu ve rahmeti ile! İşte bununla ferahlansınlar**», (Yunus/58) buyurmuştur.»

---

(1) **Hal tercümesi için bk: Hilye, X, 355; Sıfatu's-Safve, II. 462; Risale, s. 160, Şâ'rânî, I, 105; Şezeratu'z-Zeheb, II, 317; el-Kevakib, II, 38; Tarihu Bağdad, VII, 221; Nafahat, s. 252; Sülemî, s. 349.**

«Sebeplerle (huzur ve) sükûn bulmak, gönlün müsebbibu'l-Esbâb (olan Allah'a) itimad etmesine mani olur», demiştir.

«Kul Allah Tealâ'nın sevgisine neyle nâil olur», diye soranlara: «Yüce Allah'ın nefret ettiği şeyden nefret etmekle ve bu şey (nefs ve) dünyadır», diye cevap vermişti.

«Tevhidin aslı şu üç şeydir: «Allah'ı Rab olarak tanımak, vahdâniyetini ikrâr etmek, hiçbir şeyin ona denk olamayacağını kabul etmek.»

«Ârif, Ma'rûf'un avıdır, ikramda bulunarak kudsiyet makamında oturtmak için onu avlamıştır.»

«Bütün muameleler şu iki şeyle sıhhatlı hale getirilir: Sabır ve ihlâs. Muameleler üzere sabır, muamelelerde ihlâs.»

«İhlâs sahibi gönlünü Hakk'a verince teselli bulur, halka verince efkârlı olur.»

«Tasavvuf güzel ahlâktır.»

«Tasavvuf, sahibini kîlükâlden ve münakaşadan gâib kılan ve onu tâ lütfu bol Allah'a kadar götüren bir haldir. Oraya erince onu dışarı çıkarırlar, tâ ki Allah bâki, o fâni olsun!»

«Şu (Tasavvuf), ciddî bir mezheptir, hiçbir şekilde ona şaka karıştırmayınız.»

«En aziz sohbet, fukaranın fukara ile olan sohbetidir. İmdi bir fakiri, diğer bir fakirden ayrı görünce yakinen bil ki, o illetten hâli değildir.»

Kendisinden nasihat isteyenlere dedi ki: «Sizin için benden daha hayırlı olana gidiniz ve beni de, hakkımda sizden daha hayırlı olanla başbaşa bırakınız.» Vesselâm.

EBÛ ABDULLAH MUHAMMED FAZL BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Kerâmet ve hakikatlarda temkin sahibi, işaretler ve dekâikle belirgin, her tâifenin makbûlu, hususî lâtifeler sahibi, aşk ve akıl gülistânının arslanı Ebu Abdullah Muhammed Fazl, (r.a., V. 310) ulu şeyhlerden olup herkesce yüce sayılırdı. Riyâzet ve fütüvvetle eşsiz idi. Ahmed b. Hadraveyh'in müridi olup Tirmizî'yi de görmüştü. Ebu Osman Hirî'nin kendisine büyük bir meyli vardı. Hatta bir kere ona yazdığı bir mektupta: «Bedbahtlığın alâmeti nedir», diye sormuş ve şu cevabı almıştı: «Üç şey, biri Allah Tealâ bir kimseye ilim verir ama onu amelden mahrum bırakır. İkincisi amel de verir ama ihlâstan mahrum eder. Üçüncüsü sâlihlerle sohbeti nasib eder ama onlara hürmet etmekten mahrum eder.» (1)

Ebû Osman Hirî onun hakkında: «Muhammed b. Fazl, insanların simsârıdır, (Allah'la kulu arasında miyancılık yapar)» demiştir.

Bütün celâlet ve azametine rağmen Ebû Osman, «Kendimde güç bulsam, dîdârı ile sırrımı saflaştırmak için Muhammed b. Fazl'ın huzuruna varırdım», derdi.

O, Belh'lilerden çok eziyet çekmişti, nihayet kendisini Belh'ten kovmuşlardı. Şöyle dua etmişti: «Ya Rab! Onlardan doğruluğu (ve sıdkı) geri al!» (Bir daha Belh'ten Sıddîk çıkmamıştı.)

Naklederler ki, «Gönül selâmeti neyle hasıl olur?» sorusuna şu cevabı vermişti: «Hakka'l-yakîn makamında kâim olmakla. Bu bir

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X. 232; Sülemi, 212; Sıfatu's-Safve, IV, 165; Şâ'rânî, I, 88; Risale, s. 144; Şezeratu'z-Zeheb, II, 282; Hücvirî, s. 352; Münavî, II, 52; Nafahat, s. 168.

hayat olup ilme'l-yakîni ondan sonra verirler, tâ ki ilme'l-yakîn ile ayne'l-yakîn mutâlaa edilsin ve bu suretle selâmete erilsin. Önce ayne'l-yakîn hasıl olmadıkça, ilme'l-yakîn hasıl olmaz. Zira eğer bir kimse Ka'be'yi görmemişse, asla Ka'be hakkında ilme'l-yakîn sahibi olamaz. Şu halde malum olmuştur ki, ilme'l-yakîn ancak ayne'l-yakînden sonra hasıl olur. Zira ayne'l-yakînden evvel kişinin sahip olduğu malûm ilim, onun himmet ve cehdinden ibarettir. Ondan dolayı doğru ya da yanlış da olabilir. İlme'l-yakîn peyda olunca, ilme'l-yakîn ile hakke'l-yakîndeki hakâik ve esrârın mutâlaa edilmesi mümkün olur. Bunun misali şudur: Bir kimse bir kuyuya düşse, orada büyümüş, yetişmiş olsa, sonra aniden dışarıya çıkarılsa, güneşin ışıklarında hayrette kalır, (Bu ışıkların ve güneşin ne olduğunu önce kestiremez.) Bir müddet bu hal üzere sebat eder, nihayet güneşi görme alışkanlığını kazanır, bu suretle güneş hakkında ilim hasıl olur ve bu ilme istinaden güneşin esrarını mutâlaa ve temaşâ etmek mümkün olur.

S ö z l e r i :

«Şaşarım o kimseye ki, hevâ hevesiyle O'nun evine (Ka'be'ye) gider ve ziyaret eder de O'na vâsıl olmak için hevâ ve hevesine kadem basmaz!»

«Süfi, bütün belâlardan safa bulan ve tüm insanlardan gâib olan zattır.»

«Nefsin arzularından kurtulup rahata ermek ihlâs dairesinde mümkündür.»

«Şayed mürid hatırının köşesiyle dünyaya şöyle bir nazar etse, sen onun yüzüne bakma, zira o tasavvuf yolunun mürtedidir.»

«İslâm, bir kimseden dört şey sebebiyle ayrılır: Biri, bildiğiyle amel etmez; ikincisi, bilgisizlikle amel eder; üçüncüsü, bilmediğini öğrenmez; dördüncüsü, halkı da öğrenmekten meneder.»

«İlim üç harftir: ayın, lâm, mim. Ayın ilimdir, Lâm ameldir, Mim ilim ve amelde Hakk'ın ihlâsına mazhar olmaktır.»

«Marifet ehlinin en büyük olanı, şer'î hükümleri ifâde en çok cehd, sünnete riâyet ve tâbî olmada en fazla gayret edendir.»

«Mahabbet isâr ve fedakârlıktan ibarettir. Bu da şu dört şeydir: Birincisi zikir daima gönülde, gönül ise neşededir. İkincisi Hakk'ı zikir sebebiyle muazzam bir üns ve huzura sahib olmak. Üçüncüsü meşguliyetlerden alâkayı kesmek ve yol kesen her şeyden el etek

çekmek. Dördüncüsü O'nu kendine ve O'ndan gayri olan her şeye tercih etmek. Aynen «**De ki, babalarınız, çocuklarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretleriniz, kazanmış olduğunuz mallarınız, durgunluğa uğramasından korktuğunuz ticaretiniz, ve hoşunuza giden meskenleriniz, eğer Allah'tan, Resûlünden ve onun yolunda cihad etmekten sizce daha sevimli ise, o vakit Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyiniz. Şüphe yok ki, Allah, fâsık olan bir kavmi hidayete erdirmez.**» (Tevbe/24) âyetinde belirtildiği gibi. Hakk'ı sevenlerin vasfı, mahabbetlerinin isâr ve fedakârlık esasına dayanmasıdır. Bundan sonra onların muameleleri şu dört menzilden geçer: Birincisi mahabbet, ikincisi heybet, üçüncüsü haya, dördüncüsü ta'zim.»

Zâhidlerin isâri ihtiyaç bulunmadığı zaman, fütüvvet ehlinin isâri ihtiyaç vaktinde olur.»

«Zühd, dünyayı terketmektir. Bundan sonra eğer gücün yeterse (dünyayı) başkalarına fedâ (isâr) edersin, yetmezse kendin yersin!»

EBÛ HASAN BÛŞENCİ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Çalışkan sâdık, yük çeken ihlâslı, tek renkli muvahhid, şeyh Ebû Hasan Bûşenci, (r.a., V. 348) Horasan'daki fütüvvet ehlinden olup çağındakilerin en muhteremi ve tasavvuf yoluna dair en çok bilgi sahibi olanı idi. Tecritte sabit kademdi. Ebu Osman, İbn Atâ, Ceriri ve Ebû Amr gibi sûfilerle görüşmüş, yıllarca Bûşenc'den uzaklarda, Irak'da ikâmet etmiş, memleketine avdet edince zındık olmakla itham edilmiş, oradan ayrılarak bu sefer Nişabur'a gelmiş ve ömürünün geriye kalan kısmını burada geçirmişti ve malum şekilde meşhur olmuştu. (1)

Derler ki, çiftçinin biri eşeğini kaybetmiş, «Nişabur'da zâhid bir Türk var mıdır?» diye sormuş, «Ebû Hasan Bûşenci var», diye cevap alınca, yanına varmış ve eteğine sarılarak: «Eşeğimi sen çaldın», demiş. Bûşenci: «Ey genç! Yanılıyorsun, zira ben seni şimdi yeni görüyorum», demişse de, çiftçi: «Sen çaldın», diye tutturmuş, bu hal karşısında o da çaresiz kalmış, nihayet ellerini havaya kaldırarak:

— İlahî beni bundan satın al, diye dua eder etmez biri çıkagelmiş ve: «Onun yakasını bırak, çünkü eşeğini buldum», diye bağırmıştı. Bundan sonra çiftçi: «Ey Şeyh! Eşeği senin çalmadığını biliyordum. Lâkin ben bu dergâhta hiç senin gibi nurânî yüzlü birini görmemiştim. Onun için nefesinle maksadıma ermek istedim», dedi.

Naklederler ki, bir gün sûfiler tarzında yürüyorken, bir Türk çıkageldi ve ensesine bir tokat atıp savuştu gitti. Halk ona:

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X. 379; Sülemî, 458; Risâle, 169; Şâ'rânî, I. 120; Nafahat, 264; el-Müntazam, VI. 291; Tabakatu's-Şafiiyye, II. 244; en-Nücumu'z-Zâhire, III. 320; el-Kevakib, II. 12.

— Sen ne yaptın? O, zamanın ulularından Ebu Hasan denilen zattır, deyince pişman oldu, geri döndü ve şeyhten özür diledi. Şeyh ona dedi ki:

— Ey dost! Müsterih ol, çünkü biz bu hareketi senden görmedik, bu hareket öyle bir makamdan gelmiştir ki, hiç hata yapmaz. (Daha doğrusu bu, ilahî bir şamardır!)

Naklederler ki, abdesthanede olduğu esnada, «Bu gömleğin falan dervişe verilmesi lâzımdır», diye hatırına geldi ve hemen hizmetçiye seslenip: «Bu gömleği üzerimden çıkarıp falan dervişe ver», dedi. Hizmetçi: «Ey şeyh! Dışarı çıkana kadar sabredemez miydin?» dedi. «Korkuyorum ki, şeytan yol keser de gönlümü bu düşünceden soğutur», dedi.

«Nasılsın?», diye sorulduğunda şöyle dediği nakledilir: «Allah'ın nimetlerini yiye yiye dişlerim yıprandı, dilim ise (O'ndan) şikâyet ede ede yoruldu!, (Ne kötü insanım!)»

«Mürüvvet nedir?» sorusuna: «Kirâmen Kâtibîn melekleriyle bulunduğun halde üzerine haram kılınan şeyleri işlememendir, (melekler sana baka baka günah işlemen adamlık değildir)» demişti.

«Tasavvuf nedir?» diye sordular. «Bugün tasavvufun ismi var, hakikatı yoktur. Evvelce hakikatı var, ismi yoktu», dedi.

Yine tasavvuftan sorulunca: «Tamahkâr olmamak ama daima faaliyette bulunmaktır», dedi.

Fütüvvetten sorulunca da: «(Allah'ın ve insanların hukukunu) en güzel bir şekilde gözetmek, daima mürâkabe halinde olmak ve içe aykırı düşen bir dış tavır ortaya koymamaktır», demişti.

«İhlâs, Kirâmen Kâtibîn'in yazamadığı, şeytanın bozamadığı ve insanoğlunun bilemediği bir şeydir, (Kul ile Mevlâsı arasındaki bir sırdır.)»

«İmanın evveli âhirine bağlıdır. (Lâilahe sözü illallah'a rapt edilmiştir.)»

«İman ve tevekkül nedir», sorusuna şu cevabı verdi:

— Yemeği kendi önünden yemek, lokmayı gönül rahatlığıyle çiğnemen ve sana ait olan rızkın mutlaka seni bulacağını bilmendir.

«Kim nefsini zelil kılarsa, Allah Tealâ onu aziz kılarak kadrini yüceltir, kim nefsini aziz görürse Allah onu (halk nazarında) zelil kılar.»

Kendisinden dua isteyen birisine: «Hak Tealâ seni, senin fitnenden muhafaza buyursun», dediği nakledilir.

Naklederler ki, vefatından sonra dervişin biri mezarının başına vardı ve (orada dua ederek) Hak Teâlâ'dan dünyalık istedi. Gece olunca rüyada Bûşenci'yi gördü kendisine dedi ki:

— Ey Derviş! Mezarımızın başına gelince, dünyayı isteme. Şayet dünyayı isteyeceksen, dünya beyi olanların mezarlarının başına git. Buraya gelince, himmetini yüce tutarak iki cihandan alâkayı kes.

MUHAMMED B. ALİ TİRMİZÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Sünnetin selimi, ümmetin büyüğü, evliyânın müctehidi, safderûnların müferridi, ilâhî harimin muhteremi, çağın şeyhi Muhammed b. Ali Tirmizî, (r.a., V. 285) şeyhlerin muhteşem ve velâyet sahiplerinin muhteremlerinden olup herkesin dili ile öğülmüştür. Manaları şerh konusunda bir hârika; hadis, rivâyet ve haber hususunda mevsûk idi. Marifetlerin ve hakikatların beyanı babında acâib bir halde bulunuyordu. Kavli kâmil, hilmi kavî, şefkati bol ve huyu muazzam idi. Bir çok riyazetlere ve kerâmetlere sahiptir. İlmin her dalında kâmil, şeriat ve tasavvufta ictihad ehli idi. Tirmizîler (adı verilen bir) cemaat ona tâbi olmuşlardı. (1)

Mezhebi, ilim üzerine kurulmuştu, çünkü o, bir âlim-i Rabbânî idi. Kimsenin mukallidi değildi. Zira o, keşf ve esrar sahibi idi. Gayet mükemmel bir hikmete mâlik olduğundan, kendisine «Hakim-i evliyâ» (velilerin filozofu) derlerdi. Ebu Tûrâb, Ahmet Hadraveyh ve İbn Cellâ'nın sohbetinde bulunmuş ve Yahya b. Muaz'la konuşmuştu. Nitekim bu hususta :

— Bir gün bir münazarada konuşmuştum. Bu konuşmada Emir Yahya (mütehayyir) oldu, demişti. (bk: Hatmu'l-evliya, 388)

Meşhur ve (dillerde) mezkûr bir çok te'lifi vardır. Çağında, Tirmiz'de onun sözü anlayabilecek kimse bulunmadığından şehir halkı

---

(1) Hal tercümesi için bk : Hilye, X, 233; Sıfatu's-Safve, IV, 167; Şâ'rânî, I, 91; Münavî, II, 45; Risale, s. 149; Nafahat, s. 169; Hücvirî, I, 353; Tabakatu's-Şafiiyye, II. 240; Geniş bilgi için bk : Kitabu Hatmi'l-evliya, neşr, Osman İsmail Yahya, Beyrut, 1965. Bu eser içindeki : «Bûdûvvû Şe'ni Ebi Abdillah» risalesi. S. 14. 32. GAS. I. 653.

ona sırt çevirmişlerdi. Başlangıçta ilme talib olan iki şahısla, ilim tahsil etmek için sözleşmişlerdi, karar gerçekleşme yoluna girince, annesi üzüldü ve:

— Canım evlâdım! Ben zaif ve bîkesim. İşlerimi sen görüyorsun, şimdi yalnız ve âciz olan ben bîçâreyi kime bırakıyorsun? dedi. Bu sözden, oğlanın gönlüne bir derd düştü. Seferden vazgeçti, o iki arkadaşı, ilim tahsil etmek için onsuz yola düştüler. Birkaç gün geçtikten sonra, gitti mezarlığa oturdu, ve:

— Ben burada cahil ve ihmal edilmiş bir halde kaldım, arkadaşlarım ise, ilimde kemâl derecesine ulaşmış oldukları halde avdet edeceklerdir, diyerek hüngür hüngür ağladı. Bu sırada ansızın nurânî yüzlü bir ihtiyar çıkageldi ve:

— Çocuk! Neden ağlıyorsun?, dedi. O da halini anlattı. İhtiyar:

— Kısa sürede o iki arkadaşını ilimde geçmen için, her gün sana ders vermemi arzu eder misin?, diye sordu. «Evet, arzu ederim», dedim. İhtiyar her gün bana ders veriyordu. Üç yıl böyle geçti. Ancak bundan sonra, o ihtiyarın Hızır (a.s.) olduğu bana malum oldu. İşte şu (manevî) devleti, vâlidemin rızası sayesinde buldum.

Ebu Bekir Verrâk anlatıyor: «Her pazar gecesi Hızır aleyhisselâm onun yanına gelir, vâkiaları (ve manevî haleri) yekdiğerin sorarlardı.»

YineVerrâk anlatıyor: «Bir gün Muhammed b. Ali Hakîm, bana:

— Bugün seni bir yere götüreceğim, dedi.

— Şeyh bilir, dedim ve onunla gittim, çok geçmeden gayet vahşî bir çöl gördüm. Bu çölün ortasında bulunan yeşil bir ağacın altına, altın bir taht konulmuş, burada bir de çeşme var, tahtın üzerinde süslü elbiseler giyinmiş olan biri var. Şeyh, bu zatın yanına varınca, ayağa kalktı ve şeyhi tahta oturttu. Bir müddet geçtikten sonra bir cemaat sökün etti, gelenlerin sayısı kırka baliğ oldu. İşaret etmeleri üzerine semadan bir sofra zuhûr etti, yemeklerini yediler. Sonra şeyh, o zata sual sordu, o cevap verdi. Verlien cevapların bir kelimesini bile anlayamamıştım. Bir müddet geçtikten sonra şeyh destûr istedi, geri döndü ve bana:

— Hadi cennetlik (ve bahtiyar bir kişi) oldun, gidelim, dedi. Aradan bir zaman geçtikten sonra Tirmiz'e geldik.

— Ey şeyh! Orası neresidir? O zat kimdir?, dedim.

— Orası Beni İsrail çölü, o zat Kutbu'l-Müdâr, (yanındakiler de kırk erenler) dedi.

— Kısa bir sürede tâ oraya kadar nasıl gidip geri geldik, dedim.

— Ey Verrâk! Götüren O olunca, senin için önemli olan ulaşma-

nın keyfiyeti değil, ulaşmaktır, dedi. (Veya senin için önemli olan ulaşmak ya da bunun keyfiyeti değildir.)

Naklederler ki, bizzat kendisi şunu anlatmış: Nefsimin taat üzere olmasını temin için onunla bir hayli uğraştım. Ama başa çıkamadım. Nihayet kendimden ümit keserek: «Galiba Allah Tealâ bu nefsi dünya ve cehennem için yaratmış. Cehennemi nasıl doyuracağım ve dolduracağım», deyip Ceyhun nehrinin kenarına gittim, orada bulunan birine:

— Elimi ve ayağımı bağla, dedim. (Adam istediğimi yaptı ve oradan) geçip gitti. Sonra yanım üzerine yuvarlanarak kendimi nehre attım, maksadım suda boğulmaktı, su çarptı ve elimi açtı, bir dalga geldi, beni kenara fırlattı, kendimden ümit keserek:

— Sübhanellah! Allah öyle bir nefs yaratmış ki, ne cennete ne de cehenneme lâyık! dedim. Kendimden ümit kestiğim o anda, bu anın bereketine ve hürmetine benim için sır keşf olundu, bana lâzım olan şeyin ne olduğunu gördüm. Yaşadığım sürece hep o anın bereketiyle yaşamak için o saatte kendimden gâib oldum.

Ebu Bekir Verrâk anlatıyor: Bir gün şeyh, telif etmiş olduğu eserlerinden bir kaç cüzü bana vererek:

— Götür bunları Ceyhun nehrine at, dedi. Cüzlere baktım, hep latif ve dakîk meselelerle dolu. Atmaya gönlüm razı olmadı, getirip eve koydum, şeyhe de:

— Tamam, attım, dedim.

— Attığında ne gördün, dedi.

— Hiç, dedim.

— O halde atmamışsın, git ve at, dedi. Bunun üzerine bir olan müşkilim iki oldu. Biri; acaba bunları niçin suya atıyor?, diğeri; suya atıldıklarında acaba nasıl bir hârika zuhûr edecek?, meseleleriydi. Tekrar gittim ve cüzleri Ceyhun'a attım. Gördüm ki, Ceyhun'un suları ikiye ayrıldı, içinden kapağı açık bir sandık zuhûr etti. O cüzler bu sandığın içine düştü. Sonra kapak kapandı ve Ceyhun eski minval üzere akmaya başladı. Bu manzara karşısında şaşıp kaldım. Şeyhin huzuruna geldiğimde, (hâdiseyi kendisine naklettim), «İşte şimdi attın!» dedi.

— Ey Şeyh! Allah'ın izzeti ve hakk'ı için bunun sırrını bana anlat, dedim. Dedi ki:

— Bu tâifenin ilmine (ve tasavvufa) dair bir şey telif etmiştim. Onun hakikatını keşf ve idrak etmek akla müşküldü. Bunu biraderim Hızır benden istedi ve bahis konusu sandığı onun emriyle bir balık oraya getirdi. Hak Tealâ, bu sandığı ona ulaştırması için suya emir verdi.

Naklederler ki, başka bir seferinde daha teliflerinin hepsini götürüp suya atmış, Hızır bunların cümlesini almış, geri getirmiş ve: «Kendini bununla meşgul edersin!», (ve böylece avunursun) demişti.

Diyor ki: «Onun eseridir», desinler diye kat'iyen bir cüz ve risale yazmadım. Lâkin vakit (ve manevî halim) şiddetlenip beni sıkıştırınca, te'lif işi ile teselli bulurdum.»

Naklederler ki, hayatında binbir daha Aziz ve Celil Allah'ı rüyasında görmüştü.

Naklederler ki, onun zamanında büyük bir zâhid vardı. Durmadan Hakîm'e karşı itirazlar ileri sürerdi. Hakim'in şu dünyada sahip olduğu sadece bir tane kulübe idi. Hicaz'a yaptığı seferden avdet ettiğinde, kapısı bulunmayan bu kulübenin içine bir köpeğin gelip yavrulamış olduğunu gördü. Şeyh iti buradan çıkarmak istedi. «Ola ki kendiliğinden yavrularını alıp çıkarır», diye seksen defa kulübeye gelip gitti. Aynı gece, sözü edilen zâhid rüyasında Peygamber'i (a.s.) gördü. Hz. Peygamber zâhid'e:

— Ey falan, evine giren bir köpeği, oradan çıkarmak için seksen kare köpekten ricada bulunan bir zatla kendini eşit mi tutuyorsun? Şayet ebedi olarak saadet bulmak istiyorsan, var, onun vereceği hizmet kuşağını beline bağla, diye buyurdu. Bu zâhid, Hakim'in bu yoldan kendisine sulh teklif etmiş olmasından utandı. Bundan sonra geriye kalan ömrünü şeyhe hizmet ederek tüketti.

Naklederler ki, «Şeyh kızınca, siz onun kızdığını anlayabiliyor musunuz?», diye ailesine sormuşlar, onlar da şöyle demişlerdi:

— Anlıyoruz, bizden bizâr olduğu gün, bize karşı daha iyi davranır, ekmek yedirir, su verir, ağlar ve sızlanır ve: «İlâhî! Ben ne yaparak seni gazablandırdım ki, bunları üzerime gönderiyor (ve bana saldırtıyor) sun. Rabbim! Tevbe ettim ,sen onları tekrar salâh haline iade buyur.» Şeyh böyle dediği vakit, (onun hışma geldiğini) bilir ve içine düştüğü belâdan şeyhi çıkarmak için tevbe ederdik.

Naklederler ki, Şeyh, bir müddet Hızır'ı görememişti. Derken günlerden bir gün, câriye bebeğin elbiselerini yıkamış, leğen de necaset ve idrarla dolmuştu. Şeyh temiz elbiselerini giymiş ve sarığını sarmış câmiye gidiyordu. Meğer câriye bir talebi sebebiyle öfkelenmiş imiş, pislik dolu necaseti aldı, yukarıdan şeyhin başına döktü. Şeyh hiçbir şey söylemedi ve öfkesini yuttu. Derhal Hızır peyda oldu ve: «Bak dedi, bu hakarete katlandığın için bizi gördün!»

Naklederler ki, şeyh o derece edebli idi ki, ailesinin yanında bile asla sümkürmemişti. Bunu işiten bir kişi onu ziyarete gitti, câmide olduğunu görünce, «Namazını bitirsin», diye bir müddet bekledi.

Şeyh câmiden çıktı, adam da peşinden yürüdü ve içinden «Söylenenlerin doğruluğunu keşke bilsem», dedi. Şeyh, (onun içinden geçenleri) firâsetle bildi ve yüzünü ona doğru çevirerek sümkürdü. Adam hayret etti ve kendi kendine:

— Acaba söylenenler mi yalandır, yoksa bu hareket, büyüklerin sırrını araştırmamam lâzım geldiğini ihtar hususunda şeyhin bana vurduğu bir kamçı mıdır, dedi. Bunu da bilen Şeyh, ona döndü ve dedi ki: «Evlâd! Sana söylenenler doğrudur. Lâkin bütün sırların sana tevdi edilmesini istersen, Hakk'ın sırrını halktan koru, çünkü hükümdârların sırrını ifşâ edenler sır tevdi edilmeye lâyık olamazlar!»

Naklederler ki, gençliğinde güzel bir kadın onu (sevişmek için) kendisine davet etti, ama o bu davete icabet etmedi. Derken kadın bir gün onun bağda bulunduğunu haber aldı, yola düşerek oraya kadar gitti. Şeyh durumu farkedince, oradan kaçtı, peşine düşüp koşan kadın: «Sen benim kanıma girmek için çabalıyorsun», diye feryadı bastı. Fakat Şeyh hiç ona taraf bakmadı, yüksek bir duvarın yanına gitti, kendini oradan (öbür tarafa) attı. Zamanla Hâkim Tirmizi ihtiyarlayınca, bir gün sözlerini ve hallerini şöyle bir zihninden geçirdi. O hal hatırına geldi: «O kadının teklifini kabul edip ihtiyacını tatmin etseydim ne olurdu? Zaten o zaman gençtim, daha sonra da tevbe edebilirdim», diye kalbinden geçti. Zihninde böyle bir hâtırın var olduğunu görünce müteesir oldu, ve:

— Ey günahla dolu olan habis nefs! Kırk sene evvel genç iken hâtırında böyle bir şey yoktu. Şimdi bunca mücâhedelerden sonra «Günah işlemedim» diye pişman olman hatırına nereden geldi, dedi ve gayet büyük bir üzüntüye kapıldı, bir köşeye çekilip mâtem tutmaya başladı. «Hatırıma böyle bin his geldi,» diye üç gün yas tuttu. Üç gün sonra rüyasında görmüş olduğu Peygamber (a.s.) ona dedi ki:

— Ey Muhammed (b. Ali) Ne biçim söz söyledin! Senin yaptığın iş, bizim yaptığımız iş gibi değildir. Senin yaptığın iş ancak sehiv ve gaflet, bizim yaptığımız iş ancak doğruluktur. (Sana hastalık verdiysek hata mı ettik?) Bu söz üzerine pişman oldum ve tevbe ettim, diyor.

Diyor ki: Bir kimse bir çok riyâzet çektikten, zâhir edeblerin çoğunu yerine getirdikten, ahlâkını düzeltme işi husûle geldikten, Allah Tealâ'nın ihsânlarının nurları gönlünde zuhûr ettikten, bu sebeple gönlü genişledikten, sinesi şerh edildikten, nefsi tevhid fezasına gittikten ve o yüzden de şâd olduktan sonra mutlaka o noktada uzleti terk eder; (sükûtu bırakarak) konuşmaya başlar, bu yolda ken-

disine yüz gösteren futuhâtı açıklar. Nihayet konuşması ve gaybtan gelen futuhâttan bahsetmesi sebebiyle halk kendisine izaz ve ikramda bulunur, onu büyük sayarak hürmet eder. Derken nefs bu vaziyete konar, tıpkı bir arslan gibi içerden dışarıya doğru sıçrar, o kişinin ensesine oturur, başlangıçtaki mücadelesi sırasında bulduğu (manevî zevkler ve) lezzetler yayılır ve dağılır. Bu durumdaki nefs aynen bir sıçrama ile ağdan kurtulan balığa benzer. Ağdan kurtulan balığın denize nasıl daldığını düşünün. Onu bir kere daha ağa sokmak hiç mümkün olur mu? Tevhid fezasına varan bir nefs, başlangıçta olduğundan bin kere daha habis ve hilekârdır! Şunun için ki, ilk önce bağlı bir halde iken bu sefer âzâd ve serbest bir vaziyettedir. Başlangıçta kendisi beşeriyetin dar sahasında (kötü işler için) bir âlet haline getirilmişken, bu noktada tevhidin geniş fezasında bizzat kendisi (başkalarını kötü işlere) âlet etmektedir. İmdi nefsten asla emin olma ve kulağın daima kirişte olsun, tâ ki nefse karşı zafer kazanasın. Bahsetmiş olduğum âfetlerden sakın, zira şeytan iç (âlem) de bağdaş kurup oturmuştur!»

Aynı şekilde yine bizzat Muhammed b. Ali Hakim rivayet etmiştir: (Yeryüzüne inen) Âdem ile Havvâ, birbiriyle buluşup tevbeleri kabul edildikten sonra Âdem (a.s.) bir gün işe gitti. O sırada İblis, Hannâs namındaki çocuğunu Havvâ'nın önüne getirip:

— Benim mühim bir işim çıktı, geri dönünceye kadar çocuğuma bakar mısın, dedi. Havvâ, bu teklifi kabul edince İblis oradan ayrıldı. Âdem geri gelince:

— Bu kimdir, diye sordu. Havvâ:

— İblisi'n çocuğu, bana ısmarladı, diye cevap verdi. Bunun üzerine Âdem, «Bunu niçin kabul ettin», diye Havvâ'yı kınadı. Kızdı, o çocuğu öldürdü, parçaladı ve her bir parçasını bir ağacın dalına astı. İblis dönünce:

— Çocuğum nerede, diye sordu. Havvâ da hâdiseyi anlatarak: «Parça parça edildi ve her parçası bir dala asıldı», dedi. Bunun üzerine İblis çocuğuna seslenince, parçalar birbirine bitişti, tekrar hayat bularak İblis'in yanına geldi. Diğer bir seferinde daha İblis, Havvâ'ya:

— Diğer bir önemli işim daha çıktı, çocuğu bakmayı kabul et, dedi. Ama bu sefer Havvâ kabul etmedi. Lâkin teklifini kabul ettirene kadar yalvardı yakardı, sonra İblis oradan ayrıldı. Âdem gelince onu gördü ve: «Bu nedir», diye sordu. Havvâ hadiseyi anlatınca, Âdem bu yüzden onu incitti ve:

— Bunda bir sır vardır, bilemiyorum, benim sözümü tutmuyor, ama o Allah düşmanı şeytanın sözünü tutuyor ve dediklerine kanıyorsun, dedi. Sonra çocuğu öldürdü, ateşte yaktı ve külünün yarısı-

nı suya attı, öbür yarısını rüzgara verdi ve gitti. O gittikten sonra İblis geldi ve çocuğu taleb etti. Havvâ durumu anlattı. İblis çocuğa seslenince, yine onun cüzleri birbirine eklendi, hayata kavuştu ve o mel'ûnun, yani İblis'in önüne gelip oturdu. Bir zaman sonra İblis yine Havvâ'ya:

— Onun bakımını kabul et, diye rica ettiyse de Havvâ kabul etmeyerek:

— Âdem beni mahveder, dedi. Bunun üzerine İblis yemin etti, and içti, Havvâ da kabul etti. Âdem geldi, onu gördü, hışmetti. Böyle böyle İblis çocuğunu birkaç defa daha Havvâ'ya emanet bıraktı ve bu yüzden Âdem, Havvâ'yı haşlıyor ve İblis'in çocuğunu öldürüyordu. En sonunda Âdem:

— Ne olacağını Allah bilir. Sen onun sözünü dinliyor da benim dediğimi dinlemiyorsun, (diye, onu tehdit etti). Sonra kızdı, İblis'in çocuğu Hannâs'ı katletti, kazana koyup pişirdi, yarısını kendisi yedi, öbür yarısını Havvâ'ya verdi. (Böylece Hannâs'ın vesvese özelliği onlara da sindi). Derler ki, İblis çocuğu Hannâs'ı, sonuncu seferinde bir koyun şekline sokarak getirmiş, tekrar geri gelip çocuğu isteyince, Havvâ ona vaziyeti anlatarak, «Pişirdik, yarısını ben yedim, öbür yarısını Âdem», deyince, İblis:

— Hah, zaten benim ondan maksadım da bu idi, bu suretle Âdem'in içine girmek için kendime yol buldum, onun sinesi bana ikametgâh olunca, maksadım hasıl oldu, demişti. Nitekim Hak Tealâ buyurur: **«Cin ve insan çeşidinden olan mahlûkların sinelerine vesvese veren Hannâs'ın şerrinden...»** (Nâs suresi/5)

Sözleri:

«Bir kimse de (beşerî) sıfatlardan bir sıfat kalmış ise, o kimse, «Üzerinde bir dirhem bile borç kalmış olsa, âzâd olamayan ve o bir dirhemin kulu olan Mükâteb» (ismi verilen köle) gibidir. Ama âzâd olanın üzerinde hiçbir şey kalmamıştır. Bu çeşit kimseye misal meczûbtur. Zira Allah Tealâ onu, kendine cezbettiği vakit, nefs köleliğinden (ve bedenî Ubûdiyetten) âzâd kılmıştır. (Dinî ve şer'î hükümlerle mükellef ve mesul tutmamıştır.) İmdi hakiki manada hür odur. Nitekim Allah Tealâ:

«Allah, dilediğini kendisi için ictibâ edecek, inâbet ehlini kendine hidayet edecektir» (Şurâ/13) buyurmuştur. İmdi ictibâ ehli, cezbeye tutulan kimselerdir; hidayet ehli ise, inâbet (ve dönüş yapmak) ile ona giden yolu arayan ve bulan tâifedir.»

«Meczûb için birtakım menziller vardır. Şöyle ki: Onlardan bazılarına nübüvvetin üçte birini, bazısına yarısını, bazısına bundan

daha fazlasını verirler. Bu fazlalık giderek artar ve nihayet öyle bir meczûba varılır ki, onun nübüvvetten almış olduğu nasib, sair meczûpların hepsinin almış oldukları nasibten daha çoktur. Hâtemu'l-Evliyâ ve bilcümle velilerin reisi işte odur. Tıpkı Muhammed Mustafa'nın (a.s.) da bütün nebilerin hâtemi olup nübüvvet onunla hatm olunduğu gibi, (velâyet de bununla mühürlenmiştir.)»

«(Hâtemu'l-Evliyâ) denilen o meczûbun **«Mehdi»** olması mümkündür. Eğer biri çıkar da: «Evliyânın, nübüvvetten nasıl nasibi olur», derse, deriz ki: Peygamber (a.s.) buyurmuştur ki: **«İtidâl, iyi bir hidâyet ve güzel bir alâmet, nübüvvetin yirmialtı cüzünden bir cüzdür.»** İmdi meczûbta itidâl ve iyi bir hidâyet bulunabilir. Nitekim Peygamber (a.s.): **«Rüya-i Sâdıka ve sâliha, nübüvvetten bir cüz'dür,»** buyurmuştur. Diğer bir yerde:

«Her kim haram bir kuruşu hasmına iade ederse, nübüvvetten bir derece bulur», buyurmuştur. İmdi bütün bunlar bir meczûbta bulunabilir. Ama evliyânın en sıhhatlı alâmeti, esas ve kök ilimlerden söz söylemeleridir.»

«Esas ve kök ilimler hangileridir.» sorusuna, Hakim Tirmizi şu cevabı vermişti: «İlm-i ibtidâ, ilm-i mekâdîr, ilm-i ahd ve mîsâk, ilm-i hurûf. Hikmetin esasları bunlardır. Hikmet-i ulemâ (doğrusu: Hikmet-i ulyâ) da bundan ibarettir. Bu ilim, ancak büyük velilerden zuhûr eder ve bunu, onlardan ancak velâyetten nasib almış bulunanlar kabul edebilir.» (Bu bahis için bak. Hakim Tirmizî, Hatmu'l-evliya, 359-362, onikinci fasıl.)

[Ona sordular: «Veliler, sû-i hâtimeden korkarlar mı?» cevap verdi: «Evet, lâkin bu, hatarât gibi (Zuhûl ve kalek tarzında) bir korkudur. Hak Tealâ onların yaşama tarzını, karanlık hale getirmeyi hiçbir zaman arzu etmez.» (bk: Sülemi, 22)]

«Onun zikriyle öylesine meşgul olmalıdır ki, ondan istekte bulunmaya imkân kalmamalı. Bu, Balgam b. Bagura meşreb olanların anlayamayacakları kadar muazzam bir makâmdır.» (Hatmu'l-Velâye, 369-370) «Balgam-meşreb hangi zümredir?» sorusuna: «İlâhî âyetlere ve hârikalara ehil olmayanlardır», diye cevap verdi.

Takvâ ve fütüvvetten sorduklarında dedi ki: «Takvâ, kıyamet günü hiçbir kimsenin yakana yapışmamasıdır, fütüvvet ise hiç kimsenin yakasına yapışmamandır.»

«Aziz, kendisini günahın zelil kılmadığı kimsedir. Hür, kendisini tamahın köleleştirmediği kimsedir. Hoca, kendisini şeytanın esir almadığı kimsedir. Zeki, Allah Tealâ'dan sakınan ve nefsini bizzat

hesaba çeken kimsedir. (Hakk'a giden) yola düşen (ve hakikatı bilen) bir kimsenin günahkârlara hiç itirazı kalmaz.»

«Her kim, bir şeyden korksa, ondan kaçar, her kim Allah'tan korksa, ona (doğru) kaçar.»

«Müslümanlığın kökü şu iki şeydir: Birincisi minneti görmek, ikincisi hicran korkusu.»

«Kaybolan niyete üzüldüğün kadar, yitirmiş olduğun hiçbir şeye üzülme, zira hiçbir hayırlı iş niyetsiz sahih olmaz.»

«Bir kimsenin himmeti din olursa, himmeti hürmetine bütün dünyevî işleri dinî hale gelir. Bir kimsenin himmeti dünya olursa, niyetinin somluğu sebebiyle bütün dinî işleri dünyevî hale gelir.»

«Her kim vera'sız nafaka ile iktifâ ederse, fıska giriftâr olur.»

«Ubûdiyetin vasıflarını bilmeyen, Rubûbiyetin vasıflarını hiç bilmez.»

«Nefsin bâki olduğu halde Hak'ı tanımak (ve ona dair marifet sahibi olmak) istiyorsun ha? Nefs henüz kendini bile tanımıyor ve tanıyamamış, Hakk'ı nereden tanıyacak?»

«Bir kişideki huyların en beteri, kibri sevmesi ve işlerde ihtiyar sahibi olması (ve iradeyi kulanması) dır. Çünkü kibir, kendisinde kusur bulunmayan zata lâyıktır. İhtiyâr, ilminde hiç cehâlet bulunmayan bir zattan vâki olursa sıhhatlı olur.»

«Yüz aç arslanın, içine daldıkları bir koyun sürüsünü ifsâd etmeleri, Şeytan'ın bir an içinde yaptığı ifsâd kadar değildir. Yüz şeytanın yaptığı ifsâd, insan nefsinin kendisini bir an ifsâd etmesi kadar değildir.»

«Kendisine zarar veren şeye sevinmesi, ayıp olarak kişiye kâfidir.»

[«Hak Tealâ, kullarının rızkını teminât altına almıştır. Kulların da tevekkülü teminât altına almaları lâzım gelir». (Allah rızkı tekeffül etmiş, tevekkülü farz kılmıştır.» (Sülemi, 219)]

«O zata karşı mürakâbe halinde olmak lâzım gelir ki, nazarı senden hiç gâib olmaz, o zata teşekkür etmek lâzım gelir ki, (sana olan nimetleri kesintisizdir. O zata boyun eğmek gerek ki) asla onun mülk ve saltanatının hâricine ayak basmaz.»

«Fütüvvet (evinde bulunan) misafir ile mükimin nazarında eşit olmasıdır.»

«Gerçek manada Hak Tealâ'yı sevmek, onun zikriyle daimî sûrette ünsiyet etmektir.»

«Kalb sonsuzdur», demeleri doğru değildir. Zira her kalb için belli bir kemâl noktası vardır ki, oraya ulaşınca durur.» Fakat bu sözün manası, «Yol sonsuzdur», demektir. Bize göre bu sözle kalbin sûreti kast olunmuştur. Zira manâ itibariyle kalb sonsuzdur. Nitekim bu hususu, Şerhu'l-kalb isimli eserimizde zikrettik.

«Peygamber'in (s.a.v.) zamanı müstesna, İsm-i A'zam asla tecelli etmemiştir.»

* * *

[«Mükellem ve muhaddes (ilhama ve feyze mazhar olanlar), kendi derecelerinde tahakkuk ettiler mi, hadis-i neften endişelenmezler. Nübüvvet, şeytanın ilkaatı ile nesh olunmaktan nasıl mahfûz ise, mükâleme ve muhâdese mahalli, (ilham ve feyz mertebesi) de aynen onun gibi, nefsin ilkâatından ve fitnesinden masûndur», (Sülemi, 218-220)]

«Kalblerin kıvamı haşyette, kemâl ile, nefslerin kıvamı takvâda kemâl iledir.»

«İnsan nedir ki? Açık bir zâ'f, uzun bir davâ!»

«Müminin neşesi yüzünde, hüznü kalbindedir, münafıkın hüznü yüzünde neşesi kalbindedir.»

«Dünya, hükümdarlar için gelin, zâhidler için aynadır. Hükümdarlar onunla güzellenir. Zâhidler âfetlerine bakarak onu terkederler.»

«Orada kurtulmak amel çokluğu ile değil, ancak amellerin ihlâslı ve güzel bir hâle getirilmesi iledir.»

«Tevazû ve teslimiyet, hizmet ehlinin şartlarındandır.»

«Dünyada iyilikten daha ağır bir yük yoktur. Çünkü sana iyilik yapan seni bağlamış, kötülük yapansa seni serbest bırakmış olur.»

[«Çocukların maslahatı mekteplerde, eşkiyanınki hapishanelerde, kadınlarınki evlerde, gençlerinki ilimde ve yaşlılarınki camilerdedir.» (Sülemi, 218-220)]

[«Marifetin nuru kalbtedir, ışıltısı ise sinedeki gönül gözündedir. (Münavi, 11.46)]

«Fütüvvet, Rabbın için nefsine karşı hasım olmandır.»

«Bir müslümanı küçümsediğimde, mutlaka marifetimde ve imanımda bir eksiklik bulmuşumdur.»

«Veli, daima halini gizler ama her şey onun velâyetini ifade eder, müddei kendisinin veli olduğunu ifade eder, ama her şey onu tekzib eder.» (Münavî, 11.46)

EBÛ BEKİR VERRÂK BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

İlim ve hikmet hazinesi, hilim ve masûmiyette yegâne, âbidlerin şerefi, zâhidlerin mercii, âfakta mücerred, şeyh-i vakt Ebu Bekir Verrâk (r.a.), âbid ve zâhidlerin büyüklerinden olup vera' ve takvâsı tam tecrid ve tefridde mükemmel, muamelelerde ve edebde emsalsizdi. Bu yüzden şeyhler, kendisine: «Müeddib-i Evliyâ», velilerin mürebbisi derlerdi. Nefsi ölü, nefesi mübarekti. Ahmed Hadraveyh'in dostlarından olup Muhammed Hakim'in sohbetine katılmıştı. Belh'te bulunurdu. Riyâzât ve âdâba dair telifleri vardır. Müridleri seferden menederek:

— Her türlü bereketin ve feyzin anahtarı, irade getirilen yerde, irade (ve müridlik) sıhhat bulana kadar sabretmektir. İrade sıhhat bulunca, onun bereketi ilk önce sana zuhûr eder, derdi. (1)

Naklederler ki, ömür boyu Hızır'la görüşmeyi arzular, her gün kabristana gider, gelir, gidip gelirken bir cüz Kur'an okurdu. Bir gün yine bu maksadla evinden çıkarken nurânî yüzlü bir ihtiyar çıka geldi, selâm verdi. Verrâk, selâmı aldı. Pir:

— Benimle sohbet etmek ister misin?, dedi. Verrâk:

— İsterim, deyince, pir mezarlığa gitmek üzere onunla beraber yola revan oldu. Yolda onunla konuşup sohbet ettiler. Aynı şekilde, evin kapısına gelinceye kadar yine konuştular. İhtiyar, ondan ayrılmak istediği vakit, dedi ki:

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, X, 235, Sıfatu's-Safve IV. 165; Sülemî, s. 221; Risâle, s. 149; Nefahât, s. 174; Münavî, II, 43; Şa'rânî, I, 91; Hücvirî, s. 353; GAS, I, 646.

— Ömür boyu görmek istediğin Hızır benim! Bugün benimle sohbet ettin ama bir cüz Kur'an okumaktan da mahrum kaldın. Bir yer ki, Hızır'la sohbet etmenin sonucu budur, diğerleriyle sohbet etmenin neticesi ne olur? Bilesin ki, uzlet, tecrid ve yalnızlık bütün işlerden üstün ve şereflidir!

Naklederler ki, bir oğlu vardı, onu mektebe gönderdi. Bir gün oğlanı titrer ve betibenzi soluk halde görünce:

— Sana ne hal vâki oldu, dedi. Çocuk:

— Hocam bana bir âyet öğretti. O âyette Hak Tealâ buyuruyor ki: «**Eğer nankörlük ederseniz, çocukları kocaltacak bir günden nasıl sakınırsınız.**» (Müzzemmil/17) Bu âyetin dehşetinden böyle oldum, dedi. Sonra çocuk hastalandı ve hemen o saatte vefat etti. Babası mezarının başına gitti, ağlaya ağlaya kendisine şöyle hitap etti:

— Ey Ebû Bekir! Çocuğun bir âyet işitmekle böyle oldu ve can verdi. Bunca yıllar Kur'an okuyor ve hatmediyorsun da o sana tesir etmiyor? (Kalbin taş mıdır?)

Naklederler ki, biri onu ziyarete geldi, yanından ayrılırken, ondan öğüt istedi. «Dünya ve ahiret hayrını (ve saadetini) mal azlığında buldum, iki cihanın şerrini de mal çokluğunda ve halkla ihtilâtta», dedi.

Kendisi anlatıyor: Mekke yolunda gördüğüm bir kadın, bana:

— Delikanlı sen kimsin?, diye sordu.

— Garib bir adamım!, dedim. Rabbınla ünsiyet etmenin (ve huzur bulmanın) yolunu tutmuş olduğun halde gurbetin verdiği sıkıntıdan (ve yalnızlıktan) şikayet mi ediyorsun, diye çıkıştı. Bu sözü işitince, onun peşinden yürüyecek kadar bende takat kalmadı, ben geri kaldım o yürüdü gitti. (Verrâk, sözüne devamla) diyor ki: (Mana âleminden) bana bir kapı açtılar ve:

— Dile bizden dilediğini, dediler. Dedim ki:

— Rabbım! Malumdur ki, Nebilerin ve mahlûkatın serveri ve (mana) ordusunun akıncısı olanların teşkil ettiği (o güçlü) tâifenin başına her çeşit belâ ve dert gelmiştir. Oysa sen o Rabsın ki, hiçbir kimseye senden hayırdan başka bir şey ulaşmaz. Ne isteyeyim! İçinde bulunduğum şu çaresizlik makamından beni kurtar, zira belâya katlanmaya takatım kalmadı!

Sözleri:

«İnsanlar üç sınıftır: Biri ümerâ, diğeri ulemâ, üçüncüsü fukarâ. Emirler bozulunca halkın geçim durumu bozulur. Âlimler bozulunca, halkın dini eksilmeye yüz tutar. Fukara bozulunca, halk ara-

sındaki zühd ve himmet bozulur. Ümerânın bozulması cevr ve zulüm; ulemânın bozulması dünyaya meyil, hevâ-hevese uyma; fukarânın bozulması taati terk ve rızaya muhalefet şeklinde kendini gösterir.»

[«İnsanlar üç sınıftır: Âmirler, âlimler, zâhidler: Âmirler bozulunca maişet, âlimler bozulunca taat, zâhidler bozulunca ahlâk bozulur.» (Sülemi, 222)]

«Nefsin gâlib gelişinin kökü, arzularla beraber olmak (ve cismanî isteklere sahip olmak) tır. Hevâ gâlib gelince kalbi karartır, kalb kararınca (can sıkılır, can sıkılınca huy kötüleşir, huy kötüleşince öyle bir kimse, insanlardan nefret eder. O, insanlardan nefret edince, insanlar da ondan nefret eder. (İnsanlara düşman kesilip) onlardan nefret edince, kendilerine eza ve cefa eder.» [(Cevru cefa edince de şeytan olur.) (Sülemi, 226)]

«Âdem zamanından günümüze kadar zuhûr eden bütün fitnelerin yegâne sebebi halkla ihtilâttır. O günden bugüne kadar ihtilâtı defetmeyen hiçbir kimse selâmete erememiştir.»

Kendisinden nasihat isteyen birine: «Bağrına taş bas, her iki ayağını kır, bıçağı eline al, dilini kes!» dedi. Adam:

— Buna kimin gücü yeter!, deyince, anlattı: «Sırrının lisanı konuşan ve himmetinin kulağı (ilahî hitabı) Allah'tan işiten bir kimsenin zâhir lisanı lâl ve suret kulağı sağır olmalıdır. Bu da ancak lisanı kesmek ve (halvete çekilerek) ayakları kırmakla ele geçer.»

«Hükema, nebilerin halefidir. Nübüvvetten sonra, şer'î hususları sağlamlaştırmaktan ibaret olan hikmetten başka bir şey kalmamıştır. Hikmetin ilk nişanı da sükût etmek ve ihtiyaç miktarı konuşmaktır.»

«Ârifin sübûtu pek faydalı, sükûtu gayet hoştur!»

«Allah Tealâ, kuldan sekiz şey istemektedir: Kalbten istediği iki şey: Emre tazim, Hakk'ın halkına şefkat. Lisandan istediği iki şey: Tevhidi ikrar ve halka rıfk ile muamele etmek.»

Bedenden istediği iki şey: Allah Tealâ'ya taatta bulunmak ve müminlere yardım etmek.

Huydan istediği iki şey: Allah'ın hükmünde sabır göstermek, Hakk'ın halkına karşı halim-selim davranmak.»

«Bir kimse nefsine âşık olursa, mutlaka kibir, hased, mezellet ve meskenet ona âşık olur!»

«Şayet tamaha: «Baban kimdir», diye sorsalar, «Takdir olunan (rızk ve sair ahvâl)da tereddüt göstermek», «Gayen (ve elde ettiğin şey) nedir», diye sorsalar: «Mahrumiyet», diye cevap verir.»

«Büyüklerden biri anlatmıştır: Şeytan der ki: «Ben, iki mümini ilk önce: «Kâfir ol», diye davet edecek kadar budala değilim. Ben onu ilk defa helâl arzulara karşı harîs bir hale getiririm. Buna harîs olunca, ondaki hevâ heves kuvvet bulur ve gâlib hale gelir. (heva ve hevesine esir düşünce), o zaman, işim daha kolay olsun diye, onu günah işlemeye kışkırtırım, daha sonra da «Kafir ol», diye vesvese veririm.»

«Daima seninle birlikte bulunması gereken beş şey vardır. Eğer bu beş şeyle münasebet etmeyi bilirsen kurtuluşa erer, aksi takdirde mahvolursun: «Bunlar sırayla: Allah Tealâ, nefs, şeytan, dünya ve halktır. İmdi Allah'a karşı muvafakat halinde olmak ve o ne yaparsa onu beğenip razı olmak lâzımdır. Nefse karşı muhalif, şeytana karşı düşman, dünyaya karşı sakıngan ve halka karşı şefkatli olmak icab eder. Böyle hareket ettin mi, kurtulursun.»

«Halktan ayrılıp onlardan sıkılmadıkça Hak ile ünsiyet etmeye tamah etme; gönlünü (dünya işleriyle) meşgul ettiğin sürece düşünmeye ve ibret almaya tamah etme; sineni riyâset taleb etmekten ve mevki hevesinden temizlemediğin müddetçe, ilham ve hikmete tamah etme.»

«Akıllılarla, tebaiyet esası üzere, zâhidlerle güzel geçinerek ve cahillerle iyi sabrederek arkadaşlık yap.»

«Beşerî tabiatın aslı su ile topraktır. Bir kimse üzerinde daha çok su unsuru gâlibse onu yumuşaklıkla terbiye etmek lâzım gelir. Zira eğer şiddete baş vurulursa, bozulur, onun için maksada varılmamış olur. Bir kimse üzerinde daha ziyade toprak unsuru galibse, onu tokatlamak ve sert konuşmak icab eder. Tâ ki işe yaraşır hale gelsin.»

«Hak Tealâ suyu yaratmak istediği zaman, bütün renkleri birleştirerek onun rengini, tüm tatları bir araya toplayarak onun tadını meydana getirdi. Bütün renkleri mezcederek suya renk verdiği için, onun renginin ne olduğunu kimse bilmez, bütün tatları mezcederek ona tat verdiği için, onun tadını kimse tanımaz. Bu suretle onu içmekle (canlılar) zevk alır ve hayat bulurlar. Ama bu zevkin keyfiyetinden haberleri olmaz. «**Her şeye su ile hayat verdik.**» (Enbiya/30) âyeti bunun delilidir.» (Ârif de öyledir.)

«Fakir dünyada da ahirette de ferahtır. Çünkü dünyadan Sultanın ondan alacağı bir harac, ahirette Cebbâr-ı Âlemin ondan soracağı bir hesab yoktur.»

«Sabahleyin kalkar insanlara bakarım; kimin helâl, kimin haram yediğini bilirim», deyince, sordular:

— Bunu nasıl biliyorsun?, cevap verdi:

— Her kim sabahleyin kalkar kalkmaz dilini boş lâfla, gıybetle ve sövüp saymakla meşgul ederse, bilirim ki, o haram yemiştir. Her kim de sabahleyin kalktığında dilini yüce Allah'ın zikri, kelime-i tevhid ve istiğfarla meşgul ederse, anlarım ki, helâl yemiştir.

«Seninle Allah arasında kalan hususlarda doğruluktan, seninle nefs arasında bulunan hususlarda da sabır göstermekten ayrılma.»

«Yakîn bir nur olup kul, ahvali itibariyle onunla aydınlanır. Böylece bu nur, o kulu müttakîlerin mertebesine erdirir.»

Zühdden sorduklarında; «Zühd, üç harftir: Z, H, D. Z, zineti terk; H, hevâyı terk ve D, dünyayı terk et demektir.»

«Yakîn, kalbi mütevâzi kılar ve kemâl budur.» (Yakîn, kişiyi imanın kemâline erdirir.)

«Yakînin üç şekli vardır: Haberle (hâsıl) olan yakîn, delille hâsıl olan yakîn, müşâhede ile hâsıl olan yakîn.»

«Bir kimsenin Allah hakkındaki marifeti sıhhatli olursa, heybet ve haşyet üzerinde zâhir olur.»

«Nimete şükür lutfu müşâhede ve hürmeti muhafaza etmektir.»

«Tevekkül, geçmişe üzülmemek ve geleceğe göz dikmemek sûretiyle intizar bulanıklığından, vakti arındırmaktır. Yani (geçmişe üzülmek ve geleceğe ilgili hayal kurmak suretiyle) nakit olan vakti fevt etmemelidir.»

«İşleri semâ cihetinden gören sabreder, arz cihetinden gören şaşakalır.»

«Haramdan sakınır gibi kötü ahlâktan sakınınız.»

Naklederler ki, vefat edince, betibenzi sararmış, gamlı bir halde ve hıçkıra hıçkıra ağlar bir vaziyette gördüler ve: «Hayrola!» dediler. «Hayır nasıl olsun ki, gömülü bulunduğum şu kabristana defnedilen cenazelerden onda biri bile İslâm üzere ölmemiş!»

Onu rüyada gören diğer biri: «İzzet ve Celâl sahibi Allah sana nasıl muamele yaptı?», diye sordu, şöyle dedi:

— Beni huzuruna alarak elime bir (sevap-günah) defteri verdi. Bunu okurken (bilmediğim) bir günaha gelince, amel defteri baş-

tan başa simsiyah kesildiğinden geriye kalan kısmını okuyamadım, hayrete düştüm. Bir nîdâ geldi ki: «Bu günahını, dünyada iken keremimizin eseri olarak bir örtü ile gizlemiştik, bu âlemde o örtüyü yırtmak bize yakışmaz, affettim gitti!»

* * *

[«Allah'a ve insanlara yaklaştıran bir şey öğret bana», diyen birine: «Allah'tan talepte bulun, ona yakın olursun, insanlardan talepte bulunma, onlara yakın olursun», demişti. (Sülemi, 224)]

«Falan şahıstan korkuyorum», diyen birine: «Şüphen olmasın ki, (zararından) korkmakta olduğun şahsın kalbi (fayda) umduğun zatın elindedir.» demişti.

«Fâsıklardaki alçak gönüllülük, itaatkârların saldırgan tavrından daha iyidir.»

«Ahlâk bozulunca fâsıklar sâlihlere, zâlimler âdillere ve kâfirler müslümanlara gâlib gelir.»

«Müminin âlemeti dörttür: Sözü zikir, sükûtu fikir, nazarı ibret, ameli hayırdır.»

«İhtilâf husûmeti tahrik eder, husûmet de belâyı celbeder.»

«Zâhidlerin yollarından haz almak istersen, baş olma hırsına ve halk içinde sivrilme hevesine karşı zâhid ol.»

«Zühdü ve fıkhı bir yana bırakıp ta, ilim nâmına kelâmla iktifa eden zındık, fıkıhla kelâmı bir kenara atıp da zühdle iktifa eden bid'atçı, zühd ile kelâmı bırakarak fıkıhla iktifa eden de fâsık olur. Bu fenlerin herbirinden nasib alan halas olur.»

[«Nice kereler olur ki, iki rekat namaz kılar, (ona lâyık olmadı diye), aynen hırsızlıktan dönen kişi gibi namazdan dönerim.» (Sülemî, 226)]

ABDULLAH İBN MÜNÂZİL BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Melâmet okunun hedefi, kerâmet incisinin sedefi, erlerin mücerredi, kemâl ile şereflenmiş, faziletler hazinesi, Abdullah İbn Münâzil (r.a., V. 329), zamanının teki ve melâmetîlerin piri, vera' ve tevekkül sahibi idi. Dünyadan da, halktan da yüz çevirmişti. Hamdûn Kassâr'ın müridi olup zâhir ve bâtın ilimlerine vâkıftı. Çok hadis dinlemiş ve yazmıştı. Çağında ondan daha fazla mücerred ve sâf kimse yoktu. (1)

Şöyle naklederler: Ebu Ali Sakafî konuşurken, İbn Münâzil ona:

— Ölüme hazır ol, çünkü bundan kurtulmanın çaresi yoktur, dedi. Ebû Ali:

— Sen hazır ol, dedi. Bunun üzerine İbn Münâzil, eline bir yastık aldı, başını onun üzerine koydu ve: «Ben öldüm», dedi ve derhal öldü. Ebû Ali'nin sözü kesildi. Zira onun alâkaları (ve madde ile irtibatları) vardı. İbn Münâzil ise müferred ve mücerred idi. (Biri zengin, öbürü züğürt idi.)

Bir kere: «Ebu Ali'nin üzerine düşen halk için değil, nefsi için konuşmaktır. Bunu yapmadığı içindir ki, sözündeki feyz ve bereket ona ulaşmıyor», demişti. (Ebu Ali, alâik ve meşgale sahibi idi. İbn Münâzil, mücerred olup meşgalesi yoktu: Risale şerhi). Bu hususta şöyle derdi: «Kendi sözümüzden (ve ilmimizden) istifade edemeyişimiz, bizdeki âfettendir.» Başkaları senin (ilminden ve) sözünden nasıl faydalanacak ki, (kendin faydalanamıyorsun?)

«Dilinle halini anlat, sözünle başkalarının ahvâlini hikâye etme!» (Çünkü bu tarik, zevktir.)

---

(1) Hal tercümesi için bk: Sülemî, 366; Risale, 161; Nafahat, 254; Şezeratu'z-Zeheb, II, 330; Şâ'rânî, I, 107; Münavî, II, 54.

Naklederler ki, bir gün ona bir mesele sordular, o da cevabını verdi. «Tekrar anlatır mısın», dediklerinde:

— Hayır, çünkü şimdi ben onu niçin önce anlattım, diye pişmanım, dedi.

«Farzlardan birini zâyi eden, mutlaka sünneti zayi etme belâsına dûçâr olur. Sünneti zayi etmeye mübtelâ olan birinin bid'ata düşmesi yakındır.»

«Senin için vakitlerin en faziletlisi, nefsinin vesvese ve havâtırından, halkın da senin suizannından kurtulmuş olduğu andır.»

«Muhtaç olmadığı bir şeyi nefsine ilzâm eden, mutlaka muhtaç olduğu hallerinden, o şey kadarını zayi eder.»

«İnsan, şakâvetine ve bedbahtlığına aşıktır!»

Sohbetinde bulunanlara: «Siz bir kendinize, bir de size âşık olanlara âşıksınız», dedi.

«Şaşarım o kimseye ki, hayâdan bahseder ama kendici yüce Allah'tan hayâ etmez! Yani İzzet ve Celâl sahibi Allah'ı mütekellim olarak görünce, nasıl olur da utanmayıp söze girişir?»

«Mahabbet ve fakr verilip de haşyet verilmemiş olan kimse kandırılmıştır.»

«Hizmete devam etmek değil, hizmet edebtir. Çünkü hizmette edeb hizmetten daha azizdir.»

«Biz (az) edebe çok ilimden daha fazla muhtacız.»

«Hak nezdinde, nefsinin kadru kıymetini büyük olarak gören bir kimsenin, kendini O'nun gözünde hakîr hale getirmesi icabeder. Görmüyor musun ki Allah, Halil İbrahim'e (a.s.) : «Halil» (Dost», diye hitap edince **«Rabbım beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzaklaştır»** (İbrahim/35) (sen bana dost diye hitap ediyorsun ama nefsim puta tapacak kadar âdidir.) demişti.»

«Dünyada gaybî hükümler müşâhede edilmez, ama davâdaki rezaletler müşahede edilir.»

«Davâ ile teslimiyet, hiçbir şekilde bir arada bulunmaz.»

[«Bir kimse ilimlerden bir şeyle mahcûb olursa, o asla kusurunu göremez.» (İlmine muhtaç olduğun kişinin ayıbına ve kusuruna bakma. Zira ona böyle bir nazarla bakman, ilminden feyz alıp faydalanmaktan seni mahrum eder.) (Sülemi, 369)]

«Zarurete dayanmayan hiçbir fakrda fazilet yoktur.»

«Fakrin hakikatı, dünya ve ahiretten ilgiyi kesip dünya ve ahiretin Mâlik'i ile müstağnî olmaktır.»

«Halde, makamından ve vaktinden gâib iken, insan önüne ve ardına, (istikbâle ve maziye) nasıl nazar edebilir?»

«Zâhiren Ubûdiyet davâsında bulunuyorsun ama bâtında Rubûbiyetin vasıflariyle başkaldırıyorsun!»

«Ubûdiyet ızdırârîdır, ihtiyarî değildir.»

«Ubûdiyeti tadan kimse için artık hayat yoktur!»

«Ubûdiyet, ızdırar derecesinde olmak üzere her şeyden yüz çevirip Allah Tealâ'ya dönmüştür.»

«Kul, kendini hizmetçi bildiği sürece onun kuludur, kendine hizmetçi aradı mı kulluk derecesinden düşer ve edeb elden gider.»

«(Kazanma ve) kulluk yapmadaki zilleti, dilenmedeki züllü ve reddedilmedeki hakareti tatmayan kimsede hayır yoktur.»

«Hak Tealâ, **«Sabırlılar, doğrular, takvâ sahipleri infâkta bulunanlar ve seher vakitleri istiğfar edenler»** (Âli İmran/17) diye ibadet çeşitlerini zikrederek bütün makamları istiğfarla mühürlemiştir; kul, bütün fiil ve hallerindeki kusurlarını görsün de tümünden istiğfar etsin, diye.»

«Bir kimse nefsinin gölgesini nefsinden kaldırırsa, halk onun gölgesinde yaşar.»

«Kesb ile birlikte olan tefviz (ve mutlak tevekkül), kesbsiz halvetten daha iyidir.»

«Bu işe yani tasavvuf yoluna za'fla dahil olan, onda kuvvetlenir ve rezil olmaz. Kuvvetle giren za'fa düşer ve rezil olur.»

«Eğer kul için bütün ömrü boyunca bir lahzâ riyâsız ve şirksiz (nifâksız) kalmak elverse, o bir lâhzanın bereketi tâ ömrünün sonuna kadar onunla beraber kalır.»

«Ârif (O'ndan gelen), hiçbir şeyi acâib karşılamaz.» (Her şeyi tabiî bulur.)

Naklederler ki, biri ona:

— Allah muradını versin, diye dua etti. Şöyle dedi: «Murad ve ümit, marifetten sonradır. Marifet neredeee!

Vefatı Nişabur'da vâki oldu, kabri Anbâr şehitliğindedir. Ahmet Esved anlatıyor: Gördüğüm rüyada, hâtiften gelen bir ses bana: «İbn Münâzil'e söyle, «Hazır olsun, gelecek sene vefat edecek», dedi. Sabahleyin durumu kendisine anlatınca: «Bu, uzun bir vaade ve uzak bir müddettir, tâ gelecek seneye kadar nasıl beklenebilir?» dedi.

ALİ B. SEHL İSFAHÂNÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Efendi derviş, gâib olan hâzır, gaybları bilen, ayıbları gören, manâ ve dakâik hazinesi, Şeyh Ali b. Sehl İsfahânî, (r.a.) gayet büyük ve muteber bir zat olup şeyhlerin ulularındandı. Cüneyd'in onunla latif mektuplaşması vardır. Ebu Tûrâb'ın sohbetinde bulunmuştu. Hakikatlara dair olan sözlerinin değeri son derece yüksektir. Muamele ve riyâzetleri mükemmeldi. Tasavvuf yolu hakkında doyurucu bir beyan kudretine sahipti. Amr b. Osman Mekkî, kendisini ziyaret için İsfahan'a gelince, otuzbin altın borcu vardı. Ali b. Sehl, bunların hepsini ödemişti. (1) (Mezarı İsfahan Tokcu Kabristanı'nda hâlâ mevcuttur.)

Sözleri:

«Taatlara koşmak tevfîkın, muhalefet etme halinden geri durmak hüsn-i riâyetin (ve dikkatli olmanın), esrârı muhafaza uyanıklığın ve ortaya bir takım davâlar atmak beşerî enâniyetin alâmetlerindendir. Bidayette iradesini sıhhatlı hale getirmeyen, nihayette âfiyet ve selâmet bulamaz.»

«Bulduğun (ve yaşadığın) hususu anlat, diyenlere şu cevabı verdi. «Kim en yakın O'dur, diye hayal ediyorsa, bilsin ki, hakikatte en uzak O'dur. Tıpkı tavana düşen güneş (ışıkları) ve zerreleri

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, X, 404; Sülemî, s. 233; Risale, s. 151; Nefahat, s. 158; Sıfatu's-Safve, IV, 85; Şa'rânî, I. 94; Münavî, II. 40; Tarihu İsfahan, II, 14; Muntazam, IV, 155.

gibi. Çocuklar bu zerreleri tutmak isterler, avuçlarını açıp kapatırlar, zerreleri avuçlarına aldıklarını zannederler, ellerini açtıkları zaman hiçbir şey göremezler!»

«Hak ile olan huzûr, Hak ile olan yakînden daha üstündür. Çünkü huzur kalbte olup üzerinde gafletin bulunması caiz değildir. Yakîn ise bir gelip bir giden bir hâtırdır. İmdi huzur sahipleri pîşgâhta, (baş köşede)dir, yakîn sahipleri gergâhta (eşikde)dir.»

«Gafiller, Allah Tealâ'nın hilminde, zâkirler Allah'ın rahmetinde, ârifler, Allah'ın lûtfunda, [(Sâdıklar Allah'ın kurbunda, muhibler Allah'la üns ve ona iştiyâk halinde.) (bk: Sülemi, 234)] yaşıyorlar.»

[«Allah'ı tanıyan bir kimse üzerine, O'ndan başkasıyle huzur ve sükûn bulmak haramdır.» (Sülemi, 234)]

«Esrârın bâtını fâsid iken, amelin güzelliğine kanmaktan sakınmanızı tavsiye ederim.» Yani İblis böyle idi.

«Zenginlik istedim, ilimde buldum, şeref istedim, fakrda buldum. Âfiyet istedim zühdde buldum, (ahirette) hesab az olsun istedim, suskunlukta buldum. Rahatı aradım, ümit kesmede buldum.»

«Tâ Âdem (a.s.) zamanından kıyamete kadar insanlar; Kalb! Kalb!» diye bahsetmiş ve edeceklerdir. Ben ise; «Kalb nedir? Kalb nasıldır?» meselesini bana vasfedecek bir adam görmeyi arzulayıp durmaktayım.»

Tevhidin hakikatından sorduklarında: «Zanlar itibariyle yakın, ama hakikatlar itibariyle uzaktır.» (Araz ve hayâl olan şuası yakın, kendisi uzak olan güneş gibi), dedi.

Şöyle dediği nakledilir: «Siz zannediyor musunuz ki, benim ölümüm sizin ölümünüz gibi vuku bulacak? Sizin gibi hasta olacağım da halk ziyarete gelecekler? Hayır! Beni davet edecekler, ben de icabet edeceğim, işte o kadar!» Bir gün yolda giderken: «Buyur! emre amadeyim!», dedi ve başını yere koydu. Şeyh Ebu Hasan Müzeyyin anlatıyor: O halde iken hemen yanına vararak: «Lâilâhe illallah!» de, dedim. Tebessüm etti ve:

— Kelime-i Tevhid getir, diyorsun bana değil mi? İzzetine and olsun ki, benimle onun arasında sadece izzet perdesi var! dedi ve ruhunu teslim etti. Bundan sonra Ebu Hasan, sakalını tutar ve: «Benim gibi bir Hacamatçı Allah'ın evliyâsına nasıl kelime-i şahadet telkin eder? Vâh vâh ne kadar mahcubum!» der ve ağlardı. (r.a.)

HAYRU'N-NESSÂC BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Hidâyet müftüsü, velilik mehdisi, ilim ve şeriat bekçisi, usul ve furûa âşinâ, muhtaca kerem eden, vaktinin şeyhi Hayru'n-Nessâc (r.a., V. 322). Bağdad'daki bir çok şeyhin üstâdı ve çağının piri idi. Vaaz ve muamele bahsinde tatminkâr bir ifadesi ve düzgün bir üslûbu vardı. Gayet ahlâklı, hâlim (ve âbid) idi. Vera' ve mücâhedesi tamdı, nefesi tesirliydi.

Şiblî ve İbrahim Havvâs onun meclisinde tevbe etmişlerdi. Cüneyd'e olan hürmetinden dolayı, Şiblî'yi onun huzuruna göndermişti. Serî Sakatî'nin müridi idi. Cüneyd'in ona olan hürmeti büyüktü. Ebu Hamza Bağdadî O'nun şanında gayet çok mübalâğa ederdi.

(Asıl ismi Muhammed b. İsmail Sâmerrî idi) Kendisine, Hayru'n-Nessâc denilmesinin sebebi hakkında demişlerdir ki: Doğum yeri olan Samarra'dan, hac yapma niyetiyle ayrılmış ve yolu Kûfe'ye düşmüştü. Kûfe'nin giriş kapısına vardığımda, üzerinde yamalı eski bir hırka vardı, kendisi de siyahtı. Öyle ki, her kim onu görse: «Budalanın teki», derdi. Biri onu gördü ve kendi kendine: «Bunu bir kaç gün işimde çalıştırayım», dedi. Yanına vardı ve:

— Sen köle misin?

— Evet.

— Efendinden mi firâr ettin?

— Evet.

— Efendine teslim etmek üzere seni muhafaza edeceğim!

— Zaten ben de bunu istiyorum.

Sonra adam onu alarak evine götürdü ve: «Senin adın Hayr» dır, dedi. Şeyh de: «Mümin başkasını tekzib etmez» diye güzel bir inanca sahip olduğundan, ona muhalefet etmemiş, beraberinde gi-

derek kendisine hizmet etmişti. Sonra adam Hayr'a dokumacılık (mensucat) öğretti ve yıllarca işinde çalıştırdı. Ne zaman : «Ey Hayr!», diye hitab edecek olsa, «Buyur», diye karşılık verirdi. Nihayet edebindeki sadakatını ve firâsetini gören ve durmadan ibadet ettiğini müşahede eden adam, yaptığına pişman oldu ve :

— Ben hata etmişim, sen (benim kulum olamazsın. Zira) köle değilsin, dilediğin yere git, dedi. Bunun üzerine oradan ayrıldı ve Mekke'ye geldi. O dereceye ulaştı ki, Şeyh Cüneyd onun hakkında: «En hayırlımız Hayr'dır», demişti. «Müslüman bir biraderin bana koyduğu bir ismi değiştirmem doğru olmaz», derdi. (1)

Naklederler ki, zaman zaman dokumacılık yapardı, bazan da Diclenin sahiline giderdi. Balıklar, kendisine yaklaşmaya çalışırlar ve ona bir şeyler getirirlerdi. Derken bir gün bir kocakarının yumağını dokumuş, kocakarı : «Bunun parasını getirdiğim zaman, seni bulamazsam kime vereyim», diye sormuş, o da : Dicleye atıver» demişti. Sonra kocakarı parayı getirdi, ama kendisini orada bulamadığı için Dicle nehrine attı. Hayr, Diclenin yanına varınca, balıklar paraları onun önüne getiriverdiler. Onun bu hali şeyhlerin kulağına gelince, hoşlarına gitmedi ve, «Onu bir oyuncakla meşgul etmişler, bu ise hicab alâmetidir», demişlerdi. Ondan başkası için bu halin bir hicab olması mümkündür. Ama onun için asla. Nitekim (harikulâde haller karşısında) Süleyman'ın (a.s.) hali de öyle idi.

Hayr anlatıyor: Evde bulunuyorken: «Cüneyd kapıda» diye hatırımdan (bir fikir) geçti. Bu fikri hatırımdan kovdum. Fakat üç kere tekerrür ettikten sonra çıktım, baktım, Cüneyd'i kapıda gördüm. Bana, «Niçin ilk hatırda dışarı çıkmadın?» dedi.

Şöyle diyor: Câmide bulunuyordum. Orada bir fakir gördüm, geldi bana sarıldı ve :

— Ey Şeyh beni bağışla, başıma büyük bir belâ geldi, dedi. «Neymiş», diye sordum : «Benden belâyı aldılar ve âfiyette daim kıldılar», dedi. Haline baktım; Futûh (ve sadaka) yoluyla eline bir altının geçmiş olduğunu gördüm!

«Havf, Allah'ın bir kamçısıdır, edebsizliği huy haline getirenleri onunla düzeltir.»

«Gayesine ulaşan amelin alâmeti, o amelde acz ve kusurdan başka bir şey görmemektir.»

---

(1) Hal tercümesi için bk : Hilye, X, 307; Sülemî; 322; Risale, 158; Nafahat, 185; Hücvirî, 247; Sıfatu's-Safve, II, 451; Şâ'rânî, I. 102; Münavî, I, 222; Vefeyât, I, 219; Tarihu Bağdad, VIII, 354; Şezeratu'z-Zeheb, II, 294; el-Bidaye ve'n-Nihaye, XI, 181.

Naklederler ki; yüzyirmi yıl ömür sürmüştü. Ölümü yaklaşınca, akşam namazında Azrail'in gölgesi üzerine düştü. Başını yastıktan kaldırdı ve:

— Allah sana afiyet versin, biraz bekle, sen bir emir kulusun, ben de bir emir kuluyum, sana: Onun canını al» dediler. Bana: «Namaz vakti gelince namazı edâ et», diye emretmişlerdir. Sana verilen emir fevt olmaz ama bana verilen emir fevt olur, (müsaade et de akşam namazını edâ edeyim) dedi. Sonra abdest alıp namaz kıldı ve daha sonra da vefat etti. Aynı gece onu rüyada görüp sordular:

— Allah Tealâ sana nasıl muamele etti?

— Bunu bana sormayın. Lâkin şu pis dünyadan kurtuldum.»

* * *

«Dünyanın değerini bilen ahiretten hakkını alır, ahiretin hakkını bilmeyeni dünya tamahı gebertir.»

«Erlerin huyu sabır, kerem sahiplerinin huyu rızadır.»

«İmanda mevcut hakikatların nuru ile, müttakîlerin göğüsleri şerh ve hidayet ehlinin basîretleri keşfedilmiştir.»

«Kendi şükrünü mülâhaza eden, onun nimetini küçük görür.»

«Eğer sâdık ve gayretli ise, bir adım önce atana bir daha yetişilmez.»

«İhlâs, amelin kabulüne esas olan şeydir.»

«Bizzat Allah Tealâ'nın eliyle yarattığı Hz. Adem'inkinden daha şerefli bir neseb yoktur. Bu neseb bile onu masum kılmadı. Allah'ın tüm isimleri kendisine bellettiği zatın ilminden daha üstün bir ilim yoktur. Üzerinde kaza ve kaderin hükmü cereyan edince, bu ilmin bile ona faydası dokunmadı. İblisten daha mükemmel ve daha çok ibadet eden yoktur. Bu, onu kendisi için mukadder olan akıbetten kurtarmadı.»

[«Her mahlûkun tevhidi eksiktir. Zira (bu tevhid) ondan başkasıyle kaim, ondan başkasına muhtaçtır», (Sülemi, 323-324)]

EBU HAYR AKTA' BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Erler safının öncüsü, kemâl yolunun rehberi, belâ çölünün elçisi, rızâ mertebesinin yiğit kişisi, fakrdaki tal'atın matlaı, hakkıyle Şeyh Ebu Hayr Akta' (r.a., V. 342) ulu şeyhlerden, akranın eşrafından olup herkesce övülmüştü. Bir çok âyetleri, kerâmetleri ve riyâzetleri vardır. Bunları bir bir zikretmek uzun sürer. Büyük firâsete sahipti. Mağribli olup İbn Cellâ ile sohbet etmiştir, yabani hayvanlar ve yırtıcı mahluklar kendisiyle ünsiyet ederler, arslan ve ejderlerle arkadaşlık ederdi. Huzuruna bir çok hayvan gelir giderdi. (Niçin bu böyle diyenlere: «Köpekler köpekle ünsiyet etmez mi», derdi.)

Şöyle dediği nakledilir: Lübnan dağında bulunuyordum, bir gün Sultan, (savaştan) geldi. Kimi gördüyse, avucuna bir altın koydu. Birini de bana verdi. Altını elimin içinde değil, dış tarafında tutarak arkadaşımın eteğine fırlattım, sonra şehre geldim. Tesadüfen abdestsiz olarak (üzerinde Kur'an yazılı olan) bir kağıt kaldırdım. Bir gün pazarda arkadaşlarımla derbeder bir halde dolaşıyorken hırsızlık yapan bir cemaat kaçıp kalabalığın arasına girdi ve bütün halk birbirine girdi. Sûfilerin arasına karıştılar. O vakit:

— Onların reisi benim, onları salıveriniz, zira eşkiyâ benim, dedim ve müridlere de: «Hiç sesinizi çıkarmayınız», diye tenbih ettim. Nihayet beni alıp götürdüler ve elimi kestiler. «Sen kimsin», diye sorduklarında: «Ben falanım», dedim. Bunun üzerine Emir: «Eyvah canımızı yaktın!» dedi. Korkulacak bir şey yok, dedim. Çünkü elim hâinlik yaptı ve kesilmeye müstahak oldu.

— Ne yaptı?

— Elim bir şeye değmişti, halbuki elim ondan çok daha temizdi ve o şey asker parası idi. Elim bir şeye daha değmişti ama o şey elim-

den çok daha temizdi ve bu şey mushaftı, onu abdestsiz olarak kaldırmıştım!

Ebu Hayr kesik (akta'-Çolak) elle evine dönünce, aile efradı feryada bastı. O vakit şeyh dedi ki:

— Ne yapıyorsunuz? Ortada taziyet verilecek bir vaziyet değil, tebrik edilecek bir hal var! Şayet kolumuzu kesmemiş olsalardı, kalbimizi kesecekler ve bîgânelik hançerini gönlümüze saplayacaklardı. Elimizin ne önemi var?

Bazıları şöyle naklederler ki: Eli cüzzâm hastalığına tutulmuştu. Tabibler: «Bu elin mutlaka kesilmesi lâzımdır», dediler. Ama o buna razı olmadı. Bunun üzerine müridler, tabiblere: «Namaza durana kadar sabrediniz, çünkü o namazda iken bunun eleminden haberdâr olmaz», dediler. Böyle hareket edildi. Namazını tamamlayınca kolunu kesilmiş olarak buldu.

Diyor ki: Biri yanına azık, su ve sefer malzemeleri almadan çölde yola çıkmıştı, kendi kendime: «Bu zat canına hiç önem vermiyor», diye düşünmüştüm. Bunun üzerine adam başını kaldırdı ve: «Gıybet haramdır», dedi. Aklım başımdan gitti. Kendime gelince, içimden tevbe ettim. Adam tekrar başını kaldırdı ve: **«Kullarından tevbeyi kabul eden odur, günahları affeder.»** (Şûrâ/25) dedi. (1)

S ö z l e r i :

«Kalb, ancak niyeti Allah Teâlâ için sıhhatlı hale getirmekle, beden ancak evliyâya hizmet etmekle safvet bulur.»

«Esasta kalbler yaratılış itibariyle birbirinden farklıdır. Kimi kalbler imanın zarfıdır. Bunun alâmeti, bütün müslümanlara şefkat etmek, onların kaygılarıyle kaygılanmak, onlar için uğraşıp didinmek ve menfaatlarına olacak tarzda kendilerine yardımcı olmaktır. Kimi kalbler nifâk mahallidir. Bunun alâmeti kin, nefret ve hilekârlık ve haseddir.»

«Davâ, öyle bir benliktir ki, dağ bile onu taşıyamaz.»

«Şerefli bir hale bâliğ olan bir kimse ancak muvafakat haline sıkıca sarılmak, edeble bütünleşmek, farzları edâ etmek, sâlihlerle sohbet etmek ve bigânelerden uzak durmak sûretiyle bu hale ulaşmıştır.»

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X. 377; Sülemi, 370; Münavî, II. 17; Risale, 162; Nafahat, 255, Şâ'rânî, I. 109; Sıfatu's-Safve, VI. 282.

EBU HAMZA HORASÂNÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Akranı arasında şerîf, ihvanı arasında latîf, tasavvuf yolunda temkin sahibi, hakikî mütevekkil, müslümanların Ka'be'si Ebu Hamza Horasânî (r.a., V. 290), ulu şeyhlerden ve tasavvuf yolunun büyüklerinden kadri yüksek ve himmeti yüce bir zat idi. Firâsette bir eşi daha yoktu. Tevekkül ve tecridde ulaşılmaz mertebelere varmıştı. Riyâzet ve kerâmetleri çok, menkıbeleri sayısızdı. Hoşça halvetlere mâlikti. Ebu Tûrab ve Cüneyd'le görüşmüştü.

Naklederler ki, bir kere hiç kimseden bir şey istemeden ve kimseye iltifat etmeden tevekkülle çölde sefer yapmayı nezretmiş bu nezirle su tulumu ve ip almadan yola çıkmış, mütevekkilâne bir şekilde mücerred olarak yola koyulmuştu. Cebinde, hemşiresinin vermiş olduğu bir miktar gümüş para vardı. Aniden nefsinden tevekkül esası üzerine olmasını talep ederek :

— Utanmıyor musun? Semâyı direksiz olarak muhafaza eden zât, senin mideni gümüş para olmadan doyurmaya kâdir değil midir?», dedi. Hemen o parayı çıkarıp attı ve yoluna devam etti. Derken bir kuyuya düştü. Bir süre geçti. Nefsi : «İmdâd!» diye bağırması için onu tahrik etti. Ama Ebu Hamaz sustu ve oturdu. Oradan geçen biri kuyuyu açık olarak görünce, (kimse düşmesin diye) kuru ağaç dallarıyle kuyunun ağzını kapatmaya başladı. Nefsi inleyerek Ebû Hamza'ya : «Hak Tealâ **«Kendinizi elinizle tehlikeye atmayınız.»** (Bakara/195) buyuruyor», diye hatırlattı. Ebû Hamza, «Tevekkül, nefsin aczi ve yaltaklanmasıyle bâtıl olmayacak kadar güçlü bir şeydir», diyerek nefsini teskin etti. Bu sırada yukardaki adam kuyunun ağzını muhkemce tuttu. Ebu Hamza : «Yukarıdan gözetlemekte olan Zât, burasını da gözetlemektedir», dedi ve yüzünü tevekkül kıblesi-

ne çevirerek başını aşağıya eğdi. Çaresizlik son haddine ulaşmıştı ama tevekkül yerinde sapsağlam olarak duruyordu. Derken bir arslan çıkageldi. Kuyunun ağzını açtı. Ayaklarını kuyunun kenarına vurarak aşağıya doğru sarkıttı. Ebu Hamza: «Ben bu yırtıcıya yoldaş olmam», dedi. İlham geldi ki: «Bu senin dediğin âdete (ve İlâhî sünnete) muhaliftir sebepsiz olmaz. Ona sarıl». Bunun üzerine elleriyle ayaklarına sarıldı ve yukarı çıktı. Öyle bir arslan gördü ki, hayatında böyle zorlu bir arslan hiç görmemişti. «Ey Ebû Hamza! Bu manzarayı nasıl buldun? Seni teleften telef (vasıtası olan bir şey) ile kurtardık. Sen bize tevekkül edince, canının helâk olmasına sebep olan bir varlıkla seni halâs ettik», diye bir ses duyuldu. Sonra arslan yüzünü yerde sürüyerek oradan savuşup gitti. (1)

Naklederler ki, Cüneyd bir gün yolda giderken, çıplak bir şekilde halkın içinde dolaşan İblisi gördü ve:

— Ey mel'ûn! Şu insanlardan utanmıyor musun?, dedi.

— Hangi insanlardan? Bunlar da insan mıdır? Şûnîziye'dekiler insandır, çünkü onlar ciğerlerimi yakmışlardır, dedi. Cüneyd diyor ki: Bunun üzerine kalktım, Şûnîziye'deki câmie gittim. Ebu Hamza'yı başını önüne eğmiş bir vaziyette gördüm. Başını kaldırdı ve dedi ki:

— O me'lûn yalan söylemiştir. Zira Allah'ın evliyâsı, İblisin kendilerine muttalî olamayacağı kadar azizdirler.

Naklederler ki, o bir çul parçasıyle ihrama girer ve ancak senede bir kere ihramdan çıkardı.

Sözleri:

«Üns, halkla muaşeretten gönlün sıkılmasıdır.»

«Garib, dost ve akrabasından sıkılan ve onlara yabancılaşan kimsedir.»

«Nefsinden sıkılan bir kimsenin gönlü, yüce Mevlâsına muvafakatla ünsiyet ve huzur bulur.»

«Gönlünde ölüm sevgisi yer tutan bir kimseye, bâki olan her şey sevdirilir. Fânî olan her şeyden nefret ettirilir.»

«Tevekkül şudur: (Mütevekkil) kişi sabahleyin kalkar, gece olacağı hâtırına gelmez, akşam olunca da gündüz aklına gelmez.»

---

(1) Hal tercümesi için bk: Sülemî, 326; Risale, 158; Nafahat, 123; Münavî, I. 205; Şâ'rânî, I, 103; Hücvirî, I. 358.

«Nasihat isteyen bir şahsa: Önündeki sefer için çok azık hazırla, dedi.»

Nişabur'da vefat etmiş. Ebu Hafs Haddad'ın civarına defn olunmuştu.

* * *

[*«Ârif, ikram olunan şeyin zevâl bulmasından, hâif tehdîd konusu* olan şeyin başa gelmesinden korkar. Ârif, maişetini günü gününe savar, gıdasını günlük olarak alır.» (Sülemi, 327)]

[«Sûfi, her çeşit pislikten tasfiye edilen ve kendisinde hiç bir şekilde muhalefet kiri kalmayan kimsedir.» (Sülemi, 327)]

[«Adaletin kahrından kork, fazlın re'fetini ümit et. Seni cennette iskân etse bile mekrinden emin olma. Baban Âdem'in başına ne geldiyse cennette geldi. Bir kavmin yolu cennette kesilerek: **«Geriye bıraktığınız eski günlerinizde yaptıklarınıza karşılık olmak üzere âfiyetle yeyiniz ve içiniz.»** (el-Hakka/24) denilir. Bu suretle O, onları yeme ve içme işi ile meşgul ederken kendisinden alakoymuş olur. Ne bunun üstünde bir mekr vardır, ne de bundan büyük bir hasret!» (Sülemi, 327)]

[«Allah Tealâ bir kimseye, «Şefkatla nazar» etme hususiyetini bahşederse, hiç şüphe yok ki bu nazar onu mesud kişilerin menzillerine ulaştırır. Onun içini ve dışını doğrulukla süsler.» (Sülemi, 327)]

AHMED B. MESRÛK BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Âlemin rüknü, ebrârın kutbu, zamanın teki, çağın biriciği, ma'şûkun âşıkı ve vaktin şeyhi Ahmed b. (Muhammed b.) Mesrûk, (r.a., V. 299) Horâsan şeyhlerinin ulularından olup Tûs'tan idi, ama Bağdad'da ikamet ediyordu. Herkesin ittifakıyle evliyau'llah cümlesindendi. Kutb-ı müdâr (r.a.) ile sohbet etmişti. Kendisi de kutuplardandı. (1)

«Kutup kimdir», diye sorulunca, «Zâhir değil, ama işaretin hükmü öyle gösteriyor ki, Cüneyd'dir», dedi. Ehli temkin olan kırk şeyhe hizmet etmiş ve kendilerinden faydalanmıştı. Zâhir ve bâtın ilimlerde kemâl mertebede idi. Mücâhede ve takvânın son haddına varmıştı. Serî ve Muhasibî'nin sohbetinde bulunmuştu.

Diyor ki: Yanıma bir şeyh geldi, güzel bir ifade ile konuşuyordu, hoş bir hâtırı vardı. Söz arasında bize: Hatırınızdan geçen (ve içinize doğan) her şeyi bana anlatınız», demişti. «Bu adam yahudidir» diye hatırıma bir fikir geldi ve bu hâtır benden gitmedi. Durumu Cerîrî ile görüştüm. Bu fikrim (ve tuluâtım) ona muvafık gelmedi. «Bu hatırımı mutlaka şeyhe söylemeliyim», dedim ve sonra kendisine anlattım:

— Sen, size gelen her hatırı bana anlatınız, demiştin. «Şimdi senin yahudi olduğun benim hatırıma geldi.» Bunun üzerine bir müddet başını önüne eğdi, sonra:

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X. 213; Sülemî, 237; Risale, 151; Nafahat, 141; Münavî, 169; Sıfatu's-Safve, IV. 128; Hücvirî, I, 358; Şâ'rânî, I. 93; Tarihu Bağdad, V, 100; Şezeratuz'z-Zeheb, II, 227; Mir'atu'l-Cenân, II, 231; el-Müntazam, VI, 98.

— Doğru söylüyorsun, dedi ve Kelime-i Şehadet getirdi. Sonra dedi ki: «Bütün din ve mezhepleri tetkik ettim. Eğer bir kimsede (hak nâmına) bir şey varsa, bu tâifededir», dedim. Tecrübe etmek için yanınıza geldim ve sizi hak üzere buldum.

Sözleri:

«Kim Allah Tealâ'dan baskasıyle neşelenirse, onun neşesi (haddizatında) tümüyle üzüntüdür. Kim ki, Rabbının hizmetinde üns ve huzur bulmazsa, onun ünsü ve huzuru (esas itibariyle) tamamen sıkıntıdan ibarettir.»

«Her kim kalbindeki hâtıralar (hutûrât) itibariyle Allah Tealâ'yı mürâkabe eder, (bunun hesabını ona verir) ise, Allah Tealâ, uzuvlarındaki hareketleri itibariyle onu masum kılar.»

«Takvâyı tahakkuk ettiren bir kimseye dünyadan yüzçevirmek basit gelir.»

«Takvâ, dünyanın hazlarına göz dikmemek ve kalble de bunlar üzerinde düşünmemektir.»

«Müminlerin hukukuna (hurumât) ta'zim, Allah'ın hukukuna tazimdendir. Kul, hürmet (ve hukuka riayet) ile hakiki takvânın bulunduğu mahalle ulaşır.»

«Batıla (fazla) bakmak, (Hakk'ın) marifetini kalbten götürür.»

«Bir kimsenin müeddibi Rabbı olursa, onu hiç bir kimse mağlub edemez.»

«Hakk'a itaat edenler dünya ile değil, Hak ile ünsiyet etsinler», diye dünya üzerine: «Sıkıntılıdır» damgası basılmıştır.»

«Havf, recâdan çok olmalıdır. Hak Tealâ cenneti de cehennemi de yaratmıştır. **«Hiçbir kimse cehennemden geçmeden cennete varamaz.»** (bk: Meryem/71)

«Ârifin en ziyade korktuğu şey kurb-ı Hak (veya Fevt-i Hak) korkusudur.»

«Marifet ağacı fikir suyu, gaflet ağacı cehâlet suyu, Tevbe ağacı nedâmet suyu ve mahabbet ağacı muvafakat, (mürâkebe ve isâr) suyu ile sulanır.»

«İrade derecesini sağlamlaştırmadan evvel marifete tamah edersen, cehalet sahrasında; ve Tevbe makamını sıhhatlı hale getirmeden irade taleb edersen gaflet meydanında bulunuyorsun, demektir.»

«Zâhid, Ulu ve Yüce Allah'la birlikte olduğu için, kendisine hiçbir şeyin mâlik olmadığı ve hükmetınediği kimsedir.»

«Ananın karnından dışarı çıktığın andan beri ömrünü tahrib etmedesin.»

[«Tevekkül, Allah'a itimad etmektir.» (Sülemi, 239)]
[«Mümin zikrullah ile, münafık yemekle kuvvet bulur.» (Sülemi, 240)]

EBU ABDULLAH TURÛĞBAZÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Velâyetin safderûnu, hidayetin şahini, tecrid sahrasının yolcusu, tefrid yolunun öncüsü ve nefsaniyet kökünün sökücüsü Ebu Abdullah Turûğbazî (r.a., V. 350), çağının yegânesi ve vaktinin nişânesi olup Tûs'lu şeyhlerin ulularından ve (Ebû Osman Hirî'nin) ashabının büyüklerinden idi. Vera', takvâ ve tecrid'de kemâl sahibi idi. Acâib riyâzetleri ve kerâmetleri vardı. Ebû Osman Hirî'nin sohbetine katılmış ve bir çok şeyhler görmüştü. (1)

Başlangıçtaki hali şöyle idi. Tûs'ta kıtlık vardı, öyle ki, halk birbirini yiyordu, eve geldi. Anbarda iki ölçek buğdayın olduğunu gördü, içine bir ateş düştü ve kendine hitaben: «Müslümanlara şefakat bu mudur? Onlar açlıktan kırılırken sen anbarında buğday saklıyorsun!» dedi ve aklı karıştı, sahranın yolunu tuttu, kendini riyâzete ve mücâhedeye verdi.

Naklederler ki, bir gün yoldaşlarıyla seferde iken oturmuş ekmek yiyordu. Hüseyn b. Mansur da o sırada Keşmir'den yola çıkmıştı. Şeyh, yoldaşlarına:

— Şu sıfatta bir delikanlı geliyor, onu karşılayınız, zira onun işi ve hali uludur, dedi. Yoldaşlar gittiler ve onu, elinde iki köpek olduğu halde gelmekte olduğunu gördüler. Bu şekilde şeyhe kadar geldi. Şeyh onu görünce kalktı, «Gelsin otursun ve köpeklerini kendisiyle birlikte sofraya oturtsun», diye yerini ona verdi. Yoldaşlar, şeyhin böyle bir adamın karşılanmasını emir buyurduğunu ve kendi yerini de ona verdiğini görünce, hiçbir şey söylemediler. Şeyh, Mansur'a:

---

(1) Hal tercümesi için bk: Sülemî, 494; Münavî, II, 52; Şâirânî, I, 124; Nafahat, 307.

— Buyur ye ve köpeklerine de ver, diye gözüyle işaret etti. Yoldaşlar bunu tasvib etmediler. Mansur, yemeği yedikten sonra kalkıp gitti. Şeyh de kalkıp veda ederek onu uğurladı. Geri döndüklerinde, müridler:

— Yâ şeyh! Bu halet ne idi ki, köpeği kendi yerine oturttun ve bizi böyle bir kişiyi istikbal etmek için gönderdin, geldi, sofrayı baştan başa pisledi, diye sordular. Şeyh dedi ki:

— Evet öyle ama onun köpeği kendisinin kuludur. Peşinden koşuyor, dışarıda kalmıştır. Bizim (nefs) köpeğimiz ise içimizde kalmıştır ve biz onun peşinde koşup durmadayız. Köpeği kendine tâbi olan bir kimse ile köpeğine tâbi olan bir kimse arasında çok fark vardır! Onun köpeği zâhirde olduğundan görülebilir, sizinki ise içinizde gizlidir. Bu, ondan bin beterdir! Sonra ekledi:

— Köpeği olsa da olmasa da âlemin padişahı o olacak, devlet kuşu onun başına konacak!»

Sözleri:

«Müridin vasfı nedir?» sorusuna: «Mürid, meşakkat içindedir. Lâkin çektiği meşakkat, zorluk ve zahmet değil, neşe ve sevinçtir,» diye cevap verdi.

«Sûfi kimdir, zâhid kimdir?» sorusunu: «Sûfi Rabbi ile, zâhid nefsi ile bulunandır» diye cevaplandırdı.

«Allah her kuluna kendi marifetinden bir miktar bahşetmiş ve bahşettiği marifet miktarı ona belâ yüklemiştir; marifeti, belâsını çekmede ona yardımcı olsun, diye.» (İmdi en fazla belâ çeken, onu en çok tanıyandır.)

[«İsimler açık, manâlar gizlidir.» (Sülemi, 495)]

«Küçüklüğünde Allah Tealâ'nın emrini zayi edeni büyüdüğü zaman Allah zelil eder.»

«Bir kimse tüm ömrü boyunca fütüvvet ehlinden birine bir gün hizmet etse, bu hizmetin bereketi ve feyzi ona erişir. Tüm ömrünü onlara hizmet uğrunda tüketenin hali nasıl olur?, varın kıyas edin!»

«Ayrılığın vermiş olduğu sıkıntı sebebiyle, (ve neticesi hicran olduğu için) biraderlerin (ve dostların) bir arada toplaşmalarında hiç üns ve huzur yoktur!»

«Allah'a (giden yolda) Allah'tan başka vesilesi bulunmayana ne mutlu! Zira ona ondan gayri bir vesile yoktur!»

«Dünya için dünyayı terk etmek dünya hırsının alâmetidir.» «Allah'ın geniş rahmeti O'nun üzerine olsun!»

* * *

[«Kibir zenginlerin damgası, tevazû ve tezellül fakirlerin ahlâkıdır.» (Sülemi, 495)]

[«Hizmette fark gözetmekten sakın, zirâ fark gözetme ehliyetine sâhip olanlar göçüp gitmişlerdir. Maksûdum fevt olmasın, muradım hasıl olsun, istersen (fark gözetmeden) herkese hizmet et.» (Sülemî, 495)]

EBU ABDULLAH MAĞRİBÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Ümmetin şeyhi, devletin kutbu, yoldaşların süsü, erbâbın rüknü, Yesrib ufkunun sabahı, çağın şeyhi Ebu Abdullah (Muhammed b. İsmâil) Mağribî, (r.a., V. 279) şeyhlerin üstâdı olup eski büyüklerdendi. Evliyânın istinadı ve asfiyânın itimadı onadır. Güzel bir velâyeti vardı. Terbiyede ve müride mâlik olmada bir âlamet idi. Gönüllere derin bir saygı salmış, hadsız hesabsız hürmet görmüştü. Zâhir ve bâtındaki tecrid ve tevekkül itibariyle kimse onun topuğuna yetişmemişti. Biri İbrahim Şeybân, diğeri İbrahim Havvâs (r.a.) olmak üzere meşhur iki İbrahim ona irade getirmişler. Onun birçok kemalini şerh ve izah etmişlerdi. Yüksek değerde (hakîmâne veciz) sözleri vardı. Yüzyirmi yıl yaşamıştı, işleri acaibti. İnsan elinin değdiği hiçbir şeyi yemez, sadece ot köklerini yemekle idare ederdi. Müridleri nerede ot kökü bulsalar, onun önüne getirirler, o da bunları ihtiyacı kadar kullanırdı, bunu adet edinmişti. Yaranıyle birlikte aralıksız sefer yapar, daima ihramlı bulunurdu, ihramdan çıkınca tekrar ihrama girerdi. Elbisesi asla kirlenmez, saçı uzamazdı. (1)

Diyor ki: Annemden bir ev miras kalmıştı, bunu elli altına sattım, parayı bir çıkıya sardım ve sahranın yolunu tuttum. Peşimden bir bedevi yetişti:

— Neyin var?

— Elli altınım.

— Ver onları bana!

Altınları verdim, açtı, baktı ve bana iade etti. Sonra bir deve getirtti ve: «Buyrun, bin», dedi. «Sana ne oldu (ki, böyle değiştin)»,

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X. 335; Sıfatu's-Safve, IV. 336; Sülemî, 242; Münavî, I. 266; Şâ'rânî, I. 93; Risale, 150; Nafahat, 142; el-Bidaye ve'n-Nihaye, II. 117; el-Müntazam, VI. 113; Hücvirî, I. 359.

dedim. «Doğruluğun sebebiyle gönlüm merhametle doldu», dedi. Bu (şakî) kişi benimle beraber hacca geldi, bir müddet sohbetimde bulundu ve evliyâullah'tan oldu.

Yine o anlatıyor: «Bir kere çölde giderken terü-tâze bir oğlan gördüm, azığı ve bineği yoktu, «Ey serâzâd kişi! Böyle azıksız ve bineksiz nereye!» dedim. Dedi ki: «Şöyle bir sağına soluna nazar et, hiç yüce Allah'tan başka bir şey görebiliyor musun?»

Naklederler ki, onun dört oğlu vardı, herbiri bir sanat öğrenmişti. «Bu, onların haline yaraşan bir şey midir?», diyenlere dedi ki:

— Vefatımdan sonra, «falanın oğluyum», bahanesiyle dostların ciğerini yemesinler ve ihtiyaç zamanında giçimlerini temin etsinler, diye onlara kazancın yolunu öğrettim.

Sözleri:

«Amelerin en faziletlisi, mürâkabe (ve mükâfakat)la vakitleri mamur etmektir.»

«Henüz, şahsî muradı mevcud olduğu halde, Ubûdiyetten dem vuran kimse yalancıdır. Çünkü ancak şahsî muradlarından fânî olan ve Efendisinin muradında bâki olanın Ubûdiyet (davâs)i sahihtir. Böyle birisinin ismi ise kendisine hangi ad konulmuşsa odur, vasfı da kendisini süsledikleri şeydir. Kendisine bir isimle hitap edilince, Ubûdiyetle cevap verir. Çünkü onun ne ismi ne resmi (ne de cevabı) vardır. (O, ancak Efendisinin kulluğuna çağıranın çağrısına icabet eder.)»

«İnsanların en zelili, zengin birine yağcılık yapan ve tevazû gösteren fakirdir. En azizi herkese alçak gönüllü davranan, (fakire tezellül gösterip ona karşı hürmeti muhafaza eden) zengindir.»

«Rıza halindeki fakirler, Ulu ve Yüce Allah'ın yeryüzündeki emin kişileri (ümenâ) ve kullarına karşı hüccetidir. Onların yüzüsuyu hürmetine halktan belâ defedilir.»

«Dünyadan tecerrüd eden bir fakir, faziletli amellerden hiçbir şey yapmasa da, ondan (sâdır) olan bir zerre, (yanlarında dünya bulunan) şu gayretkeş ve müctehid âbidlerden daha üstündür.»

«Şu dünyadan daha münsıf ve âdil hiçbir şey görmedim: Eğer ona hizmet edersen, sana hizmet eder, sen onu terk edersen o da seni terk eder.»

«Zeki olan ancak bu zümredir, zekalarıyla idrâk ettikleri şey sebebiyle tamamen yanmışlardır.»

Vefatı, Tûr-i Sînâ'da vâki olmuş ve orada toprağa verilmişti. Rahmetullahi aleyh.

EBU ALİ CÜZCÂNÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Evliyânın umdesi, saf-derûn olanların kaymağı, makbul himmet ve hususi kerâmet sahibi gizli şeyh Ebu Ali (Hasan b. Ali) Cüzcânî (r.a.), ulu şeyhlerden ve tasavvuf yolundaki fütüvvet ehlindendi, mücâhedesi mükemmeldi. Muamelâta dair muteber ve meşhur telifleri vardı. Dilden dile dolaşan makbul sözleri vardı. Hakim Tirmizîn'in müridiydi. (1)

«Şu üç şey tevhidin ukdesidir: Havf, recâ, mahabbet.»

«Günahın fazla olması sebebiyle çok korkmak vaîdi görmekten, çok recâ vaadı görüp hayırlı işler yapmaktan ve çok mahabbet lutfu görerek fazla zikir yapmaktan hâsıl olur. İmdi hâif kaçmaktan, recâ sahibi talebten ve mahabbet sahibi mahbubu zikr etmekten vakit bulup da istirahat edemez, şu halde havf nurlandıran bir ateş, recâ nurlandıran bir nur, mahabbet nurların nurudur.»

«Kolayca taatta bulunması, sünnete muvafık olarak hareket etmesi, salâh ehlini sevmesi eş-dost ile güzel geçinmesi Allah için insanlara iyilik yapması, müslümanların işini görmesi ve vakitlerini değerlendirmesi kul için saadet âlemetlerindendir.»

«Bedbaht, unutulmuş günahlarını açığa vuran kimsedir.»

«Veli, kendi halinden fâni ve Hakk'ın müşahedesinde bâki olan zattır. Hak Tealâ, onun işlerini görmeyi kendi üzerine almıştı, elinde ihtiyarı, ondan gayrisiyle kararı yoktur.»

«Ârif, tamamiyle gönlünü Mevlâsına, bedenini halka(hizmete) veren kişidir.»

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X, 350; Şâ'rânî, I. 90; Sülemî; 246 Hücvirî, I, 359; Münavî, II, 29.

«Hakka hüsnüzanda bulunmak marifetin gayet ziyade oluşundan, nefse sûizanda bulunmak marifetin esasındandır.»

«Mevlânın dergâhına sıkı bir şekilde sarılan bir kimse, sıkı sarılma sonunda kapının açılmasından başka ne ile karşılaşır ki? Hak ile olmada sabır gösteren bir kimse, gösterdiği sabır neticesinde Hakk'a vâsıl olmaktan başka ne ile karşılaşır ki?»

«İstikamet sahibi ol, keramet sahibi olma, zira nefsin keramet, Rabbın istikamet istemektedir.»

«Rıza Ubûdiyetin sarayı, sabır bu sarayın kapısı, tefvîz odası olup ölüm kapıda, feragat sarayda ve rahat da odada bulunmaktadır.» (Sabır ölüm, rıza feragat ve tefvîz rahatlıktır.)

«Buhl (bhl, cimrilik) üç harftir. B, belâ; H, husran ve L, Levm demek olup Bahîl (cimri) nefsi itibariyle belâda, sa'yı itibariyle husranda ve cimriliği itibariyle kınanmış (melûm) haldedir.» Vesselâm.

* * *

[«Allah'a giden yol nasıldır?»

— Ona giden yollar çoktur ama bunların en sahihi, en mamuru ve şüpheden en uzak olanı, kavlen, fiilen, azmen, akden ve niyeten sünnete uymaktır. Çünkü yüce Allah: **«Eğer O'na uyarsanız, hidayete erersiniz.»** (Nur/54) buyurmuştur.

«Sünnete tâbi olmanın yolu ne ve nasıldır?»

— Bidatlardan uzaklaşmak, ilk nesilden olan İslam âlimlerinin üzerinde birleştikleri hususlara tâbi olmak, kelamcılardan ve meclislerinden uzak durmak, inkiyâd ve ittibâ yoluna dört elle sarılmaktır. **«Snra, hanif olarak İbrahim'in dinine tabi olasın, diye sana vahyettik»** (Nahl/23) diyen İzzet ve Celâl sahibi Allah, Peygamberine (s.a.v.) bunu emr etmiştir.» (Sülemi, 247)]

EBÛ BEKİR KETTÂNÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

İstikamet makâmının sahibi, yüce himmetin imamı, tevfik âleminin meşalesi, tahkik Ka'be'sinin rüknü ve rûhânî kıble Ebu Bekir (Muhammed b. Ali) Kettânî, (r.a., V. 322) Mekke'nin şeyhi, çağın piri ve vera', zühd, takvâ ve marifette yegâne idi. Hicaz şeyhlerinin ulularından olup tasavvuf yoluna dair telifleri bulunan temkin ehli ve velâyette makâm sahibi bir zat idi. Firasette amel sahibi olup mücâhede ve riyâzette gayet büyüktü, çeşitli ilimlerde, bilhassa hakâik ve marifet ilminde kâmildi. Cüneyd, Ebu Said Harraz ve Nurî'nin sohbetlerinde bulunmuştu. Ona «Harem'ın meş'alesi», derlerdi. Vefatına kadar Mekke'de mücâvir hayatı yaşamıştı. Akşamdan sabaha kadar namaz kılar, Kur'an'ı hatmederdi. Tavafta, onikibin kere Kur'an hatmetmiş, otuz yıl Harem'de oluğun altında oturmuştu. Bu müddet içinde günde bir kere abdest alırdı. Ömür boyu hiç uyumamıştı. (1)

Diyor ki: Başlangıçta Hacc'a gitmek için vâlidemden destûr almıştım. Çölde giderken bende guslü icab eden bir hal peyda oldu, kendi kendime: «Galiba şartına uygun olarak yola çıkmadım», dedim ve geri döndüm. Eve varınca, annemi kapının arkasında oturmuş bekliyor bir vaziyette buldum ve:

— Anneciğim bana izin vermemiş miydin?

— Evet ama sensiz olarak evi görme gücünü kendimde bulamıyorum! Yola çıktığından beridir ki, şurada oturuyorum, geri gelene kadar da buradan kalkmamaya niyet etmiştim!

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X, 357; Sıfatu's-Safve, II, 445; Risale, 162; Nafahat, s. 226; Şâ'rânî, I, 110; Münavî, II, 50.

Annesi vefat edince, (hacca gitmek üzere) tekrar sahralara düştü, kendisi anlatıyor: «Çölde bir derviş gördüm, ölmüş ama tebessüm ediyordu. «Hem ölmüş hem de gülüyor musun?», dedim. Dedi ki «Allah sevgisi işte böyle olur!»

Ebu Hasan Müzeyyin anlatıyor: «(Hacca gitmek için) azıksız ve bineksiz olarak çöllere düşmüştüm. (Zemzem kuyusundaki) Havuzun yanına varınca, orada oturdum ve içimden:

— Azıksız ve bineksiz (mütevekkilâne bir şekilde) çölü katettim, derken biri bana: «Kendi kendine boş lâflar etme», diye haykırdı. Baktım, Kettânî'yi gördüm. Tevbe ettim. İzzet ve Celâl sahibi Allah'a döndüm.»

Kettâni anlatıyor: Emiru'l-Müminin Ali aleyhisselam'a karşı bende biraz soğukluk vardı. Bunun yegâne sebebi de şu idi: «Resulullah (s.a.v.) «Lâ-Fetâ İllâ Ali» (Ali'den başka yiğit yoktur) buyurmuşlardı! Gerçi Muaviye bâtıl, O hak üzere idi, işi ona bırakıp (halifelik hakkından feragat) etseydi, bunca kan dökülmezdi ve esasen fütüvvetin ve yiğitliğin icabı da budur», diyordum. Sefâ ile Merve arasında bir evim vardı. Bir gece Mustafa'yı (a.s.) rüyamda görmüştüm. Ashabiyle birlikte gelmişlerdi. Beni yanına çağırdı. Ebû Bekir'e (r.a.) işaret ederek:

— Bu kimdir, dedi.

— Ebû Bekir, dedim, sonra Ömer'e işaret ederek:

— Bu kimdir, diye sordu.

— Ömer, dedim. Sonra Osmana' işaret ederek:

— Bu kimdir, dedi.

— Osman, dedim. Sonra Ali'yi gösterdi:

— Bu kimdir, deyince ona karşı kalbimde mevcut olan soğukluk ve kırgınlık sebebiyle utandım. Hz. Peygamber (s.a.v.) beni, Ali (r.a.) ile kardeş yaptı. Biz de bunun üzerine kucaklaştık. Sonra onlar gittiler ve ben Emiru'l-Müminin Ali aleyhisselâmla başbaşa kaldım. «Ebu Kubeys dağına çıkalım», diye teklif etmesi üzere bu dağın tepesine çıktık ve oradan Kabe'yi seyretmeye başladık. Uyandığım zaman, kendimi Ebu Kubeys dağında buldum. O soğukluk ve kırgınlıktan bir zerre kalmamıştı.

Şöyle diyor: Biri benim sohbetime geliyor, ama onun sohbetimde bulunması bana gayet ağır geliyordu. (Hediyeleşiniz, sevişirsiniz hadisine uyarak) ona hediye verdimse de bu ağırlık zâil olmadı. Nihayet bu zatı evime götürdüm ve: «Ayağını yanağıma bas», dedim ama o basmadı, ısrar ederek ayağını üzerime bastırttırdım. O ağırlık zâil olup gönlüme sevgi yerleşene kadar ayağını üzerimden kaldırtmadım.

Naklederler ki, biri şunu anlatmıştı: Bir kere helâl yoldan yirmi dirhem elime gümüş para geçmişti. Onun huzuruna vardım ve bu parayı seccadesinin bir kenarına koyuverdim, ve:

— İhtiyaçlarına sarf edebilirsin, dedim. Bana, şöyle bir göz ucuyla baktı ve:

— Ben şu vakti (ve içinde bulunduğum bu hali) yetmiş bin altına satın almışımdır. Sen bununla beni kandırmak istiyorsun değil mi, dedi ve kalktı. Seccadesini silkeledi ve oradan gitti. Ben gümüş paraları yerden toplarken, onun izzeti gibi izzet, benim zilletim gibi bir zillet asla görmemiştim. O ne kadar aziz, ben ne kadar zelil idim!

Naklederler ki, müridlerinden biri can çekişiyorken gözünü açtı ve Ka'be'ye baktı. Bunun üzerine oradan geçmekte olan bir merkebten gözüne tekme yeyince, gözü aktı. Derhal Şeyh'e: «Bu zat, hakiki mükaşefeler vâki olup gaybî hal nâzil olurken, Ka'be'ye bakmaktadır, bu yüzden te'dib edilmiştir», diye nidâ edildi. Zira Rabbu'l-Beyt'in huzurunda Beyt'e bakmak (ve ev sahibini bırakıp eve nazar etmek) câiz değildir.

Naklederler ki, bir gün, üzerinde ridâ bulunan nurânî bir ihtiyar Benû Şeybe kapısından heybetli bir şekilde içeri girdi, başını önüne eğmiş bir halde duran Kettânî'nin önüne varıp selam verdikten sonra:

— Ey Şeyh! Makam-ı İbrahim'e niçin varmıyorsun? Gitsen de orada bulunan ve âlî (kestirme) senedlerle hadis rivayet eden büyük hadis hocasından hadis dinlesen olmaz mı?, dedi. Bunun üzerine Kettânî, başını kaldırdı ve:

— Ey Şeyh! O kimden hadis rivayet ediyor, diye sordu. İhtiyar:

— «An Ma'mer, an Zührî, an Ebu Hureyre an Nebî, (s.a.v.)» senediyle Abdullah'tan, dedi. Kettânî, «Ey ihtiyar! Sen uzun (nâzil) bir senedden bahsettin, onların isnadla haber verdikleri şeyi ben şurada isnadsız olarak dinliyorum, dedi. İhtiyar sordu:

— Kimden dinliyorsun? Kettânî:

— Haddeseni kalbî an Rabbî'den, yani: «Kalbim, sözü yüce Allah'tan dinlemektedir», dedi. İhtiyar:

— Peki bu sözün delili nedir, diye sordu. Kettânî:

— Delil şudur ki, Sen Hızırsın, dedi. O zaman Hızır dedi ki:

— Ebu Bekir Kettânî'yi görene kadar, Ulu ve Yüce Allah'ın tanımadığım bir velisi yoktur, sanırdım. Kettânî ise beni tanıdı ama ben onu tanıyamadım. Anladım ki, Hak Tealâ'nın beni tanıyan ama tarafımdan tanınmayan birtakım dostları mevcuttur.

Naklederler ki, bir gün Kettânî, namaz kılarken bir soyguncu geldi, şeyhin omuzundaki abayı aldı ve satmak üzere pazara götürdü

ama derhal eli kurudu. Ona, «Senin maslahatına olan şey, bunu alıp şeyhin huzuruna varman ve şefaatını dilemendir. Tâ ki dua etsin de Hak Tealâ elini iade etsin», dediler. Bunun üzerine soyguncu geri geldi, şeyh hâlâ aynı şekilde namazda idi. Âbayı şeyhin omuzlarına koydu ve şeyh namazını bitirene kadar orada oturdu. Şeyh namazını bitirince ayaklarına kapanarak yalvardı, yakardı ve halini anlattı. O vakit Şeyh:

— İzzet ve Celâl sahibi Allah'a yemin ederim ki, âbanın ne götürülmesinden ne de geri getirilmesinden haberim vardır, dedikten sonra:

— İlâhî! O, onu götürmüş ve geri getirmiş! Sen de ondan aldığını geri ver!, diye niyazda bulununca, hemen eli iyi oldu.

Kettânî anlatıyor: «Bir kere rüyamda gayet güzel bir genç görmüş ve sormuştum:

— Sen kimsin?

— Takvâyım.

— Nerede ikâmet edersin?

— Dertlilerin gönlünde. Sonra baktım gayet çirkin siyah bir kocakarı gördüm ve ona da sordum:

— Sen kimsin?

— Ben kahkaha, zevk ve keyfim.

— Nerede ikâmet edersin?

— Gafillerin gönlünde, uyanınca, bir daha asla kahkaha atmamaya niyet ettim, meğer ki, galebe yoluyla gayr-i ihtiyari ola.

Kettânî diyor ki: Bir gece rüyamda ellibir kere gördüğüm Hz. Peygamber (s.a.v.) e «Allah Tealâ'nın, kalbimi öldürmemesi için nasıl dua edeyim», diye sordum. Buyurdular ki: «Her gün kırk kere hulûs-i niyetle» «Yâ Hayyu Kayyûm, es'elüke en tühyiye kalbi bi-nurî ma'rifetike ebeden» (Ey diri ve zatı ile kaim olan Allah, ebedi olarak kalbimi marifetinin nuru ile diri tutmanı senden niyaz ediyorum) de.»

Kettânî anlatıyor: Bir gün yanıma bir fakir geldi, ağlaya ağlaya şöyle diyordu:

— Tâ on günden beri karnımın aç, yârânımdan birine «karnım aç» diye yakınmıştım, sonra pazara gitmiştim. Yolda bulduğum (Allah tarafından gönderilen) bir dirhem üzerinde şöyle yazıyordu: «Hak Tealâ, aç olduğunu bilmiyor mu ki, ona buna şikayette bulunuyorsun?»

Sözleri:

Nasihat isteyen birine, dedi ki: Hak Tealâ yarın nasıl senin olacaksa, sen de bugün onun ol!

[«Ya göründüğün gibi ol veya olduğun gibi görün». (Sülemi, 374)]

«Mahlûk bir şeyle üns ve huzur bulmak, verilen bir cezadır; dünya ehline yakın olmak kazanılan bir günahtır, onlara meyletmek de mezellettir.»

«Zâhid, hiçbir şeye sahip olmayan ve sahip olmadığına memnun olan, ama çalışıp çabalamaktan bir an bile geri durmayan, sabırla zillete katlanıp buna razı olan ve ölene kadar bu minval üzere hareket eden kişidir.»

«Tasavvuf, tamamiyle ahlâktan ibaret olup ahlâkça ziyade olan tasavvufça da ziyadedir.»

«Firâset, yakîni keşfetmek ve gaybı görmekten ibaret olup bu da imanın ve müşâhedenin eseridir.»

«Mahabbet, tercihi sevgili için yapmaktır.»
«Tasavvuf, safvet (sâf-derûnluk) ve müşâhededir.»
«Sûfî o kimsedir ki taatını, istiğfar edilmesi gereken bir cinayet sayar.»

«İstiğfar tevbeden ibarettir ve tevbe şu altı hususu ihtiva eder: Birincisi, işlenen şeyden dolayı pişmanlık duymak; ikincisi, artık bir daha günah işleme haline dönmemeye azmetmek; üçüncüsü, Allah'la kul arasındaki her farizayı ifâ etmek; dördüncüsü, yenilen kul haklarını sahiplerine ödemek; beşincisi, haram yeme sebebiyle vücudda hasıl olan bütün etleri eritmek; altıncısı, isyanın zevkini tatmış bulunan bedene itaatın zevkini tattırmak.»

«Vecdin başı tatlı, ortası acı, sonu ise derttir.»
«Tevekkül, esas itibariyle (şer'î) ilme tâbi olmaktır, hakikatte yakînin kemâle ermesidir.»

«İbadet yetmiş iki türlüdür, bunun yetmiş biri yüce Allah'tan hayâ etmektir.»

«Allah'a dair bilgi sahibi olmak, Allah'a ibadetten daha mükemmeldir.»

«Nefis yemek, yakîn (sahiplerinin) ağzında, Hak Tealâ'nın zikrinden tevhid halinde (hâsıl olan) bir lokma olup Hakk'ın ikramiyle ve hüsnüzanla beraber rıza sofrasından alınır.»

«Hak Tealâ, mağfiret kapısını açmadıkça, kat'iyen kullarına dua için ağız açtırmaz ve özür dileme işi ile onları uğraştırmaz.»

«Allah'a müftakir (ve muhtaç) olma hali sıhhatli olunca, onunla gani olma (istiğnâbillah) hali de sıhhatli olur. Çünkü bunlar, ancak yekdiğeriyle tamamiyet kazanan iki haldir.»

«Gaflet uykusundan uyanma, vaktindeki bir kaygılanma, hazlardan kesilme ve hicrana düşme korkusuyla titreme ins ve cinnin ibadetinden daha üstündür.»

«Ameller Ubûdiyet elbiseleridir. Allah Tealâ, kısmetlerin tevzî edildiği vakitte kimi rahmetinden uzaklaştırmışsa, o kimse bugün ameli terk etmektedir, kimi yaklaştırmışsa, o kimse amele dört elle sarılmakta ve korkuyu meslek edinmektedir.»

«Dünya belâ, cennet takvâ üzere taksîm edilmiştir.»

«Müridin hükmü ve vasfı üçtür: uyuması galebe, yemesi ihtiyaç ve uyuması zaruret sâikiyledir.»

«Arzu şeytanın yularıdır, yularını şeytana kaptıran şeytanın yoldaşı olur.»

«Bedeninle dünyada, gönlünle ahirette ol!»

«Allah Tealâ'dan muvaffakiyet isteyeceğin vakit, amelle işe başla!»

«Görüyoruz ki, yüce Allah'ın dini şu üç esas üzerine kurulmuştur: Hak, Adalet ve Sıdk. Hak uzuvlarda, adalet gönüllerde ve sıdk akıldadır. Yani hakkı ancak zâhirde görmek mümkündür. Nitekim Hz. Peygamber s.a.v.) **«Biz zâhire göre hükmederiz»** buyurmuştur. İdris ve İblis bâtın âleminde idiler. Zâhir olmadıkları müddetçe İblis'in bâtıl, İdris'in hak üzere olduğu malum olmadı. Adalet kalbtedir. Herkese lâıyk olanı adaletle taksim etmek ancak kalb için mümkündür. Sıdkın (ve doğruluğun) akılla alâkası vardır, yarın sual edince akıl sahiplerine sual edip onları hesaba çekerler.» (Hüküm hakka, adalet vicdana ve doğruluk akla istinad eder.)

«Haktan bir âtânın vücudu, Hakk'ın Hak ile şühûdudur. Çünkü her şey üzerine delil olan Hak'tır. Halbuki Hak üzerine Hak'tan başka hiçbir delil yoktur.»

«İzzet ve Celâl sahibi Allah'ın «Meltem yeli» denilen bir rüzgârı vardır. Arşın altında depolanmış olan bu rüzgâr seherlerde eserek, inleyiş ve mağfiret dileyiş hallerini Cebbâr Hükümdar'a taşır.»

«Af isteyecek yerde şükretmek de, şükredilecek yerde af istemek de günahtır.»

Naklederler ki, ölümü yaklaştığı zaman Kettânî'ye:

— Hal-i hayatta ne amel işledin ki, bu makama ulaştın, diye sordular. «Şayet ecelim yaklaşmamış olsaydı söylemezdim», dedi ve ekledi: «Kırk yıl kalbin bekçisi oldum. Allah'tan gayri olan her şeyi kalbten uzaklaştırdım. Nihayet kalb, Hak Tealâ'dan başkasını bilmez bir hale geldi!»

EBÛ ABDULLAH MUHAMMED B. HAFÎF BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Ahâdiyete yaklaştırılan, Samadiyette kutsîleştirilen, dergâha celbedilen, Allah'ça seçilen, latif muhakkik, vaktin kutbu Ebu Abdullah Muhammed b. Hafîf, (r.a., V. 371) çağındaki şeyhlerin şeyhi olup âlemde bir tane idi. Zâhir ve bâtın ilimlerinde peşinden gidilen bir zât olup o asırda tasavvuf yolunu tutanlar hep ona başvururlardı. Büyük bir ifade gücüne ve tertemiz bir hâtıra sahipti. Tasavvuf yolunda kendine has bir mezhebi vardı. Mutasavvıflardan bir cemaat ona tevelli ederler, en derin hakikatlara dair kırk günde bir eser telif ederdi. Zâhiri ilimler üzerine bir çok nefis eseri vardı, hepsi de meşhur ve makbûldü. Yapmış olduğu mücâhedeler, beşer takatına sığmayacak derecede idi. Hakikatlar ve sırlar hakkında sahip olduğu (tesirli ve nâfiz) nazar, çağından hiçbir kimsede mevcut değildi. Ondan sonra Fâris'te sıhhatli bir şekilde ona mensub olan bir halef kalmamıştı. Hükümdarların evlâdlarındandı, tecrid üzere seferler yapmıştı. Rüveym'i, Cureyri'yi, (Hallac'ı) Mansur'u ve Cüneyd'i görmüştü. Başlangıçta din derdi, gönlünün eteğini tutmuştu. Şöyle ki, bir rekât namazda onbin ihlâs suresi okur ve bir çok defa sabahtan akşama kadar bin rekât namaz kılardı. Yirmi sene âbâ giyinmişti., her sene kırk çile çıkarırdı. Vefat ettiği sene kırk defa çileye girmiş ve bunların sonuncusunda vefat etmişti. Âbâsını sırtından çıkarmamıştı. (1)

Onun zamanında muhakkik bir şeyh vardı, ama tasavvuf ulemâsından değildi. Fâris'te ikâmet ederdi. İsmi Muhammed Zekîrî (Zü-

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X, 385; Sülemî, 462; Risale 170; Nafahat, s. 261; Şâ'rânî, s. 120; Şezeratu'z-Zeheb, III, 76; Tabakatu'ş-Safiiyye, II, 150; Hücvirî, 262, 372, Münavî, II, 49, el-Müntazam, VIII, 112; Ebu Hasan Deylemî, Siretu İbn Hafif Şirâzî, Annemaire Sehimmel, Ankara, 1955 GAS. I. 663.

keyrî) olan bu zat hiç hırka giymemişti. Ebu Abdullah Hafîf'e: «Hırkanın şartı nedir, ona sahip olmak kime müsellemdir, hırka giymek kime yaraşır», diye sorduklarında dedi ki: «Hırkanın şartı Muhammed Zekîrîn beyaz gömlekde yerine getirdiği hareket tarzıdır ve hırka edinmek ona yaraşır. Biz âbâ giyen kimseler olarak onun hakkını yerine getirebildik mi, getiremedik mi bilemiyoruz.»

(Ona, şunun için Hafîf demişlerdi: Her gece gıdası iftar vakti, fazla değil sadece yedi tane üzümden ibaretti. Bedenen, ruhen hafîf ve hassastı. Bir gece hizmetçisi ona sekiz tane kuru üzüm vermiş, şeyh de farkına varmadan bunların hepsini yemişti. Her zamanki gibi taatından (ruhanî bir) zevk alamayınca hizmetçisini çağırıp ondan durumu soruşturdu. Hizmetçi; «Bu akşam sekiz kuru üzüm getirmiştim», deyince, şeyh ona: «Artık sen bundan sonra benim dostum değilsin, daha açıkçası bana hasım olmuşsun, eğer dostum olsaydın sekiz değil, yedi kuru üzüm getirirdin», dedi. Bundan sonra şeyh ona hizmetten el çektirdi ve bu iş için başka bir hizmetçi tayin etti.)

İbn Hafif diyorki: «Kırk yıldan beri havâs ve avâm arasında kabul gören itibarlı bir kiyişim, beni hadsız hesapsız nimetlere gark etmişlerdir. Ama ben öyle yaşadım ki, bu müddet zarfında zekat vermek bana farz olmamıştır.»

Yine o anlatıyor: «Sülûkumun başlangıcında hacca gitmek istedim. Bağdad'a varınca, başımda o kadar gurur vardı ki, Cüneyd'i ziyaret etmeye lüzum duymadım. Çölün yollarına düştüğümde bir ip, bir de su tulumum vardı, susamıştım, bir kuyu gördüm, bir Ceylan oradan su içiyordu. Kuyunun başına varınca, su kuyunun dibine çekildi: (Sabredemedim ve:) «Mevlam! İbn Hafif'in şu ceylan kadar da mı değeri yoktur», dedim. Şöyle bir ses duydum:

— O ceylanın ipi ve su tulumu yoktu, onun itimadı bize idi. Buna sevindim, ipi ve tulumu kaldırıp attım, yoluma revan oldum. Derken: «Ey İbn Hafif! Biz nasıl sabredeceksin diye, seni tecrübe etmiş bulunuyoruz. Şimdi geri dön ve suyunu iç», diye bir ses duydum. Geri döndüm, baktım su kuyunun ağzına kadar yükselmiş. Abdest aldım, suyumu içtim ve yoluma koyuldum. Tâ Medine'ye varana kadar hiç suya ihtiyaç duymadım. Geri dönüşümde Bağdad'a ulaşınca, Cuma günü camiye gittim. Cüneyd'in gözü bana ilişti, ve:

— Eğer sabretseydin su ayaklarının altından fışkıracak (ve arkandan akacak) idi, dedi.

İbn Hafif diyor ki: «Gençliğimde dervişin biri yanıma gelmiş, üzerimde açlık eseri görünce evine davet etmişti. Önüme pişirilmiş ama kokmuş bir et getirdi, onu yemekten tiksinmiş ve zoruma git-

mişti. O bir lokma alarak ağzıma koydu ama ben bu lokmayı yiyemedim. Benim buna tenezzül etmediğimi derviş görüp mahcup oldu, ben de mahcup olmuştum. Kalktım, cemaatla sefere çıktım. Kâdisye'ye varınca, yolumuzu kaybettik, yanımızda da azık namına hiçbir şey kalmamıştı. Bir kaç gün sabrettikten sonra açlıkla helâk olma hali ile yüzyüze geldik. Nihayet hal öyle oldu ki, yüksek fiyatla bir köpek alarak kızarttık. Bundan bana da bir lokma verdiler. Yemek istediğim zaman, o dervişle yemeğinin hali hatırıma geldi, kendi kendime: «Bu, o gün o dervişin mahcub olmasına sebep oluşumun cezasıdır», dedim, derhal tevbe ettim, geri döndüm ve o dervişten özür diledim.»

Bir gece Mısır'da bir genç ile bir ihtiyar mürâkabeye oturmuşlar, diye duymuş, bunun üzerine oraya gitmiş, üç defa kendilerine selam vermiş (hal hatır sormuş) ama cevap alamamış ve:

— Allah aşkına, selâmımı alınız, demiştim. Bunun üzerine genç, başını kaldırdı ve:

— Ey İbn Hafif! Dünya az bir şeydir ve bu azdan da geriye az bir şey kalmıştır. Bu azdan çok nasib (ve azık) almaya bak! Ey İbn Hafif! Selâm vermek için boş zaman nasıl buldun? dedi ve tekrar başını önüne eğdi. O sırada aç ve susuzdum ama açlığımı da susuzluğumu da unutmuştum. Bütün varlığımı onlara kaptırmıştım. Bekledim ve öğle namazını onlarla beraber edâ ettim. İkindi namazını da kıldım. Bana hitaben :

— Ey İbn Hafif! Biz felaketzedeyiz, bizde nasihat edecek lisan olmaz. Felaketzedelere nasihat edecek, (teselli verecek) olan biri kimse lâzım», dedi. Hiçbir şey yemeden ve uyumadan orada üç gün bulundum. Kendi kendime: «Bana nasihat etmelerini temin için nasıl bir yemin versem», diye düşünüyordum. Genç yine başını kaldırarak dedi ki: «Öyle bir kimsenin sohbetine tâlib ol ki, onu görmek sana Hak Tealâ'yı hatırlatsın, heybeti gönlüne düşsün, sana kâl diliyle değil, fiil (ve hâl) diliyle öğüt versin!»

Bir kere Rum diyarında bulunuyordum. Bir gün sahraya çıktım, hayalet gibi (arık) bir râhip getirip yaktılar, külünü körlerin gözlerine koydular, yüce Allah'ın kudretiyle hepsi de görür hale geldi, külü yiyen hastalar da şifâ buldular. Bâtıl üzere olmalarına rağmen bu ne hal böyle!» diye taaccüb etmiştim. Rüyamda gördüğüm Mustafa'ya (s.a.v.) : «Yâ Resulallah! Bu ne hal!» dedim. Buyurdu ki : «Bu, bâtıl üzere olmasına rağmen Sıdkın ve riyâzetin eseridir.» Bir de hak üzere bulunsaydı nasıl olurdu?»

Şöyle dediği nakledilir: Bir gece rüyamda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) geldiğini gördüm, ayağının ucuyla beni uyandırdı, kendisine ba-

kınca buyurdu ki: «Her kim (Allah'a giden) yolu tanır ve bu yola sülûk eder de ondan sonra sülûkundan vazgeçerse, Hak Tealâ onu, âlemde hiçbir kimseye azab etmediği bir şekilde cezalandırır.»

Naklederler ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) ayaktaki iki parmağın ucunda durarak namaz kılmıştı. İbn Hafif, hayatında hiçbir sünneti kaçırmamış olan biriydi. Bu şekilde iki rekât namaz kılmak istedi. Bir rekat kılınca, ikincisini edâ edemedi. Rüyada mihrabtan geldiğini gördüğü Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine dedi ki: «Bu namaz bana hastır, sen bunu kılma!»

Naklederler ki, İbn Hafif bir gece yarısı hizmetçiye «Bana bir kadın ara» dedi. Hizmetçi: «Bu gece yarısı nereye gideyim, bir kız kardeşim var, şeyh müsaade ederse onu getiririm», dedi. Şeyh: «Getir», dedi. Bunun üzerine hizmetçi gitti, kız kardeşini getirdi. Şeyh derhal onunla nikah akdetti. Yedi ay dolunca bir bebek dünyaya geldi ve öldü. O vakit şeyh İbn Hafif hizmetçiye:

— Kız kardeşine, boşanmak isteyip istemediğini sor, eğer boşanmak istiyorsa, öyle olsun, dedi. Hizmetçi, «Ey şeyh bundaki sır nedir», diye sorunca anlattı:

— Nikah akdi yaptığım gece rüyamda Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ve çaresizlik içinde kalarak kanter içinde boğulan birçok kimseleri gördüm. Aniden bir sabi çıkageldi ve babasının elinden tutarak sırat köprüsünden rüzgâr gibi geçirdi. İstedim ki benim de öyle bir bebeğim olsun. O bebek dünyaya gelip gidince, maksat hasıl oldu.

Naklederler ki, bundan sonra dörtyüz kere nikah akdi yapmıştı. Bunun sebebi de şu idi: Kendisi Şehzâde idi, tevbe edip işi kemâle erince, kadınlar (teberrük için) ona yakın olmak istiyorlardı. O da onlarla ikişer ikişer, üçer üçer nikah akdi yapıyordu. Bunların içinde vezirin kızı olan biri kırk yıl onun nikahının altında kalmıştı. (bk: Siret, 233)]

[Naklederler ki: «Şeyhin sizinle halvetteki hayatı nasıldır», diye kadınlarına sordular. «Onun sohbetinden bizim hiç haberimiz yok, haberi olan biri varsa, o da vezirin kızı olabilir», dediler. Bu sefer aynı suali ona sordular ve o da anlattı:

— Şeyh, bu gece evine gelecek, diye haber alınca, nefis yemekler hazırladım, özenerek kendimi de süsledim. Şeyh gelip de bu manzarayı görünce, bir süre bana, bir süre de yemeklere baktı. Gece olunca elimi tuttu, elbisenin altına soktu, karnına temas ettirdi. Göğsünden göbeğine kadar olan yerde onbeş düğüm ve kıvrım gördüm. «Ey vezirin kızı, şu düğümlerin ne olduğunu sorsana», dedi. Ben de sordum, o anlattı:

— Bütün bunlar, önüme getirilen böyle yemeklere ve şöyle yüze karşı gösterdiğim sabır zorluğu ve ateşi sebebiyle üst üste atılmış düğümler ve kıvrımlardır. Bunu söyledikten sonra kalkıp gitti. Ben onun yanında bundan fazla küstahlık ve cüret göstermiş değilim. Zira onun riyâzeti gayet ziyade idi. (bk: Siret, 224)]

Naklederler ki, şeyhin iki müridi vardı. Birine Ahmed-i Kih, öbürüne Ahmed-i Mih derlerdi. Şeyh daha ziyade Ahmed-i Kih'e meylederdi. Sohbetine katılanlar bu hali kıskanmışlardı, yani «Ahmed-i Mih de iş görmüş ve riyâzet yapmıştır», demek istemişlerdi. Durum Şeyh'e malum oldu. Ahmed-i Kih'in daha iyi olduğunu onlara göstermek istedi. Hânkah'ın kapısı önünde uyuyan bir deve vardı. Şeyh: «Yâ Ahmed-i Mih», diye seslenince, Ahmed-i Mih:

— Buyur! dedi. Şeyh:

— Şu deveyi, Hankâh'ın damına çıkar.

— Yâ Şeyh! Deve dama nasıl çıkarılabilir? Şeyh:

— O halde bırak kalsın, dedikten sonra tekrar seslendi:

— Yâ Ahmed-i Kih!

— Buyur!

— Şu deveyi dama çıkar! Bunun üzerine Ahmed-i Kih derhal gayret kuşağını beline sararak paçaları sıvadı, dışarı koştu, ellerini devenin altına sokarak yekindi ve zorlandı ama deveyi yerinden kıpırdatamadı. Bunu gören Şeyh:

— Yâ Ahmed-i Kih iş tamam, hal malum olmuştur, dedi ve sonra sohbetine katılanlara dönerek şöyle dedi:

— Ahmed-i Kih ondan daha iyi hareket etti, verilen emre sarıldı, itiraz ileri sürmeden ve bu iş yapılabilir mi yapılamaz mı, demeden fermanımıza baktı. Ahmed-i Mih ise uzun uzadıya deliller getirmekle meşgul oldu ve münakaşaya tutuştu. Zâhir halden bâtın mütâlaa edilebilir!

Naklederler ki, bir gün şeyhe bir misafir geldi, sırtındaki hırka da başındaki serpuş da siyahtı. Misafirin karalar giymesini şeyh içinden kıskanmıştı. Yolcu, iki rekat namaz kılıp selâm verdikten sonra şeyh:

— Dostum, niçin siyah elbise giydin, diye sordu.

— İlâh'ım öldürülmüştür de, ondan», dedi. **«Hevâsını ilâh edinen kişiyi görmedin mi?»** (Furkan/43; Casiye/23) âyetine işaret ederek: «Nefsim ve hevâm ölmüştür.» (Onun için yas tutuyorum) demek istedi. Şeyh:

— Bu herifi kapıdan dışarıya atınız, dedi. Adam hakaretlerle dışarıya atıldı. Sonra Şeyh:

— Onu içeri alınız, buyurdu. Adam içeri alındı. Bu hareket tam kırk defa tekrar edildikten sonra, (adamın nefsine uyarak yakışık-

sız bir şey yapmadığını gören) şeyh kalktı, misafirin başına bir bûse kondurdu, özür diledi ve dedi ki: «Siyah giymek sana yaraşır. Zira kırk defa horlanıp hakaret gördüğün halde hiç değişmedin!»

[Naklederler ki, bir kere iki sûfî uzak bir yerden onu ziyarete gelmişlerdi. Şeyhi Hankâh'da bulamayınca, «Nerede» diye sordular. «Adudu'd-Devle'nin sarayına gitti», cevabını alınca:

— Sultanların sarayında şeyhin ne işi var? Yazık ki, Şeyh hakkındaki kanaatımız çok fazla idi;, dedikten sonra «Şehri şöyle bir dolaşalım», diye düşündüler, pazara vardılar. Yırtık elbiselerini diktirmek için bir terzi dükkanına girdiler. O sırada terzi makasını yitirdi. Onlara: «Bunu siz aldınız», dedi. Sonra zabıtaya teslim ederek Adudu'd-Devle'nin sarayına gönderdi. Adudu'd-Devle, «Bunların elini kesiniz», diye emir verince, orada hazır olan Şeyh İbn Hafif:

— Sabrediniz, zira bu işi bunlar yapmamışlardır, dedi. Onları kurtardı, sonra sûfîlere:

— Ey civanmerdler! Sizin o kanaatınız doğrudur. Ama benim sultanın sarayına gelmem böyle işler içindir, dedi. Sonra bu iki sûfî onun müridi oldu. Böylece bilmiş ol ki, her kim erenlerin eteğinden tutarsa, onun emeğini zayi etmez ve elini boş çevirmezler.» (Siret, 261)]

Naklederler ki, bir kere Şeyh'e, ishâle yakalanan biri misafir olmuştu. O gece şeyh, durmadan adamın lâzımlığını kendi eliyle getirdi, götürdü ve hiç uyumadı. Sabaha karşı bir ara gözlerini kapadı. Ama misafir:

— Neredesin? Allah'ın lâ'neti üzerine olsun! diye çağırdı. Şeyh derhal korkuyla ve titreyerek yerinden sıçradı ve lâzımlığı abdesthaneye götürdü. Sabah olunca, müridler:

— Bu ne biçim misafirmiş ki, şöyle şöyle sözler sarf etti, bizim tahammülümüz ve takatımız kalmadı, sen ise hâlâ bu derece sabır gösteriyorsun, dediler. Şeyh dedi ki:

— Ben onun sözünü: «Allah'ın rahmeti üzerine olsun», der gibi işittim!

Sözleri:

«Allah, melekleri, ins ve cinni yaratınca, ismeti, hileyi ve kifâyeti de yarattı, sonra meleklere: «Bunlardan birini seçiniz», denildi. Onlar da ismeti yani günahsız olma halini seçtiler. Sonra cinlere, «Siz de seçiminizi yapın», denildi. Onlarda ismeti seçtiler ama kendilerine

— Melekler sizden çabuk davrandı, denildi. Bunun üzerine onlar da, kifâyeti (Allah kâfidir, esasını) seçtiler, sonra insanlara: «Siz de tercihinizi yapın», denildi. İsmeti istediler ama kendilerine: «Melekler sizden erken davrandı», denildi. Sonra kifâyeti istediler ama bu sefer de, «Bu hususta cinler sizi geçti», denildi. Sonra hilekârlığı ihtiyar ettiler. Onun için insanoğlu elden geldiğince hile yapmak için çabalamaktadır!»

Ebu Ahmed Sağır, Şeyh'e: «Beni (şeytânî) vesvese rahatsız ediyor», deyince, Şeyh buyurdu ki:

— Öyle sûfiler gördüm ki, şeytanla alay ederlerdi. Şimdi şeytan sûfi ile alay etmektedir!

«Sûfi, safâ üstüne sof (hırka) giyen, hevâya cefânın tadını tattıran ve dünyayı arkasına atan kimsedir.»

«Dünyaya tenezzül etmemek, dünyadan çıkış sırasındaki rahatlığın ta kendisidir.»

«Tasavvuf, kader hükmünü icra ederken sabretmek, Celâl sahibi Melik'in elinden tutup dağları ve sahraları katetmektir.»

«Rıza iki kısımdır: O'nunla rıza, O'ndan rıza. O'nunla olan rıza tedbirde olur. (O'nun müdebbir olduğuna razı olmak manasına gelir.) O'ndan rıza, kazasına, (kaderine ve hükmüne) razı olmaktır.»

«İmân, gabyten kalbe keşfedilen şeyi, kalbin tasdik etmesidir.». [(Hakk'ın gaybtan bildirdiğini kalbin tasdik etmesidir.) (Sülemi, 465)]

«Hakîkî irade (ve müritlik) çabanın sürdürülüp rahatın terk edilmesidir.»

[«Vuslat her şeyden sevgiliye bir ittisâl peydâ edip Hak Tealâ müstesna her şeyden gâib olmaktır.» (Sülemi, 466)]

«İnbisât, niyaz esnasında (heybet ve) ihtişamın ortadan kalkmasıdır.»

«Takvâ, seni Allah Tealâ'dan uzaklaştıran her şeyden uzaklaşmandır.»

«Riyazet, nefsi hizmetle kırıp hizmette gevşeklik göstermesine engel olmaktır.»

«Kanaat, elde bulunmayana tâlib olmamak ve elde bulunana da ihtiyaç duymamaktır.»

«Zühd, mülkten çıkarak rahat bulmaktır.»

«Hüzün, bedeni keyften men etmektir.»

«Recâ, onun vuslatı mevcud olduğu için neşelenmektir.»

«Recâ, sevgilinin umulan keremini görerek kalblerin ferahlık duymasıdır, hakiki recâ fazlının varlığı ve vaadının sıhhatı sebebiyle neşelenmektir.»

«Fakr, mülkün olmaması ve nefsin sıfatlarından çıkılmasıdır.»

[«Yakîn esrarın hakikatı ve gaybın hikmetidir.» (Yakîn, mugayyabatın hükümleriyle sırların gerçekleşmesidir.) (Sülemi, 465)]

«Ubûdiyet ne vakit dürüst olur», sorusuna: «Kul, kendi işlerini tamamiyle yüce Allah'a havale edip belâlar içinde sabredince», diye cevap vermişti.»

«Bir derviş üç gün aç kalıyor, bundan sonra dışarı çıkıp kifayet miktarı dileniyor, böylesine ne derler», sorusuna şu cevabı verdi: «Sahtekâr!»

«Yeyiniz, içiniz ve sükût ediniz. Zira (hakikî) bir derviş kapıdan içeri girse, herkesi rezil eder!»

[«Ruhsata göre amel etmesi ve tevilleri kabullenmesi sûretiyle müridin nefsine müsamaha göstermesinden, onun için daha zararlı bir şey yoktur.» (Sülemi, 465)]

Naklederler ki, vefatı yaklaştığı zaman hizmetçiye: «Ben âsi bir kul idim, boynuma bir zincir vur, ayağıma da bir bukağı bağla, böylece yüzümü Kıble'ye tevcih et, ola ki kabul buyurur», dedi. Ölümünden sonra hizmetçi bu vasiyeti yerine getirmeye başlayınca hâtiften bir ses geldi: «Gâfil adam! Bizim aziz kıldığımız bir zatı sen zelil kılmak mı istiyorsun? Sakın böyle bir şey yapma.» Vesselâm.

EBU MUHAMMED CERÎRÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Velâyet kubbesinin velisi, hidayet Ka'be'sinin saf-derûnu, temkin sahibi âşık, Sâdık dindâr, (zâhirde gözü olmayıp Hakk'ı bâtın gözüyle gördüğü için), müşâhedeci göz olan, vaktin şeyhi Ebu Muhammed (Ahmed b. Muhammed) Cerîrî (veya Cureyrî) (r.a., V. 311). Vaktin yegânesi ve çağın güzidesi olup akranı arasında tasavvuf yolunun inceliklerine vâkıf bulunan bir zattı. Herkesçe makbul tutulurdu, edebte, mükemmeldi, türlü türlü ilimlerde geniş hazzı vardı. Fıkıhta müftü ve asrın imamıydı. Usûl ilminde gayet derindi. Tasavvuf yolundaki mertebesi o hadde ulaşmıştı ki, Cüneyd müridlerine: «Benim veliahdım odur», demişti. Abdullah Tüsterî'nin sohbetinde de bulunmuştu. Edebi, şu sözüyle anlattığı gibiydi: «Yirmi yıl var ki, halvette bile ayağımı uzatmış değilim! Allah'a karşı güzel edebli olmak daha münasıbtır!» (1)

Naklederler ki, bir sene Mekke'de ikâmet etmiş ama hiç uyumamış, konuşmamış, sırtını yere koymamış ve ayağını da uzatmamıştı. Ebu Bekir Kettânî: «Böyle bir hareket tarzına (ve itikaf şekline) neyin sayesinde kâdir oldun», diye sorunca dedi ki: «Bâtınımdaki sadakat ve samimiyetimi bildiğinden zâhirime kuvvet verdi!»

Cüneyd vefat edince, kendisini onun yerine geçirdiler. Kendisi anlatıyor:

— Bir gün beyaz bir şahin gördüm, kırk sene avcılık yaptım, ama onu ele geçiremedim, sordular: «Nasıl oldu?» anlattı:

— Bir kere ikindi namazında, yalın ayak ve saçları uzamış bir derviş hankaha geldi, abdest alıp iki rekât namaz kıldı ve başını ya-

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X, 374; Sülemî, 259; Sıfatu's-Safve, II, 447; Hücvirî, 251, Risale, s. 152; Nafahat, s. 118; Münavî, I, 9; Şâ'rânî, I, 94; Tarihu Bağdad, IV, 430.

kasına soktu. O gece Halife arkadaşlarımızı davet etmişti. Yanına vararak:

— Dervişlere muvafakat ederek davete katılmak istermisin, dedim. Derviş başını kaldırdı ve:

— Halifeye gitmeyi arzulamıyorum ama bir bulamaç aşı isterim, eğer emrederseniz, ne a'lâ, aksi halde sen bilirsin, dedi ve başını tekrar yakasına soktu. Ben, «Dervişlere muvafakat etmeyip şahsî bir arzu ileri sürdüğüne göre bu kişi yeni müslüman olmalı», diye düşündüm, artık iltifat etmedim, gittim, sema yaptım, avdet ettiğimde derviş hâlâ başı önünde bir vaziyette bulunuyordu. Gittim, uyudum. Rüyada yanında iki ihtiyar ve peşinde bir çok kişi olduğu halde Resulullah'ın (s.a.v.) gelmekte olduğunu gördüm:

— Şu iki ihtiyar kim?, diye sorunca.

— Biri İbrahim Halil, öbürü Musa kelim, ve yüzbinlerce Nebi!, cevabını aldım. Hemen ileri atılarak selâm verdim. Ama o bana hiç yüz vermedi. «Ben ne yaptım ki mübarek yüzünü benden çeviriyorsun, ya Resulallah!» dedim.

— Dostlarımdan biri bulamaç aşı istedi, sen ise cimrilik yaparak onu buna vermedin, dedi. Derhal, ağlayarak uykudan uyandım. Hankâh'tan kulağıma bir ses geldi. Ola ki derviş gider, diye düşündüm. Sonra yanına vardım, ve:

— Ey Aziz! O arzunu tatmin edebilmem için lütfen biraz bekle, deyince tekrar başını önüne eğerek tebessüm etti ve:

— Bir kimse bir arzusunun tatmin edilmesini senden isteyecek ama sana, yüzyirmibin Nebi şefaat etmedikçe onun arzusunu tatmin etmeyeceksin», dedi ve çıkıp gitti. Çok aradıysam da bir daha onu göremedim. (Ondan gelen bu avı ele geçiremedim.)

Naklederler ki, Bağdad'ın Ulu Camiinde bir derviş vardı, yaz kış üzerinde sadece bir gömlek bulnurdu. «Bu ne hal, böyle», diye sebebini soranlara dedi ki: «Güzel elbise giymeye düşkün biri idim. Bir gece rüyamda, cennete gitmekte olduğumu gördüm. Orada, kurulu bir sofranın çevresinde toplanmış bir fukara cemaatını gördüm, yanlarına oturmak istedim. Ama bir melek kolumdan tuttu ve:

— Sen bunlardan değilsin, bunlar sadece bir tek gömleğe sahip olan bir cemaattır, dedi (ve beni oradan uzaklaştırdı.) Uyanınca: «Bir daha bir gömlekten başka bir şey giymeyeceğim», diye nezrettim.

Naklederler ki, Cerîrî'nin bir meclisi vardı. (Bu meclisteki) bir genç ayağa kalktı ve: «Kalbimi yitirdim, dua et de iade etsinler», dedi. Cerîrî: «Hepimiz bu musibete tutulmuşuzdur», dedi.

Sözleri:

«İlk asırda din esasına göre muamele yaparlardı. Onlar geçip gidince, din de silinip gitti, ikinci aasırda vefâ esasına göre muamele yaptılar. Onlar göçüp gidince vefâ da ortadan kalktı. Üçüncü asırda mürüvvet esasına göre hareket ettiler. Onlar göçüp gidince mürüvvet de kalmadı. Diğer bir asırda hayâ esasına göre muamele yaptılar. Onlar gidince hayâ da kalmadı. Şimdi rehbet (ve rağbet) esasına göre muamele yapmakta, (tehditle ve teşvikle amel ve hareket etmektedir) ler.»

«Kim kulağını nefsin vesvesesine verir, (nefs onu istilâsı altına alır), arzuların eline esir düşer, hevâ ve heves zindanında mahsur kalırsa, Allah Tealâ (manevî ve ruhî feyiz ve) faydaları onun kalbine haram kılar. Hakk'ın kelâmından haz almayan, ona icabet de etmez. Kadrinin aşağı olmasına riza göstereni, Hak Tealâ haddinden fazla yükseltir.»

«Gönül işinin esası nedir», sorusuna şu cevabı verdi: «Bu esas, Allah Tealâ'yı görmeyi ve eserini müşâhede etmeyi temin eden bir yakınlık halidir.»

«Tevekkül nedir?», sorusunu «Izdırarî (ve mecburiyeti) görmektir», diye cevaplandırmıştı.

«Sabr odur ki, (kişi), her iki halde de nefs huzur içinde olduğu için nimet ile mihnet halleri arasında fark görmez. Sabr, nefsin belâda sükûn ve huzur içinde bulunmasıdır.»

«İhlâs yakînin, riya tereddüdün semeresidir.»

«Şükürdeki kemâl, şükürden âciz kalma halini müşâhede etmektir.»

Uzletten sorulduğunda: «Meşakkatlardan uzaklaşıp sırrı muhafaza etmektir, sana merhamet etmese de», demişti.

«Avâmın muharebesi hatarât, abdâlın muharebesi fikir, zâhidlerin muharebesi arzular, tevbekârların muharebesi hatalar, müridlerin muharebesi zevku safa iledir.»

«İmanın devamı, dinlerin kıvamı ve bedenlerin salâhı şu üç şeydedir: «İktifâ, ittikâ, ihtimâ» (iktifa etmek, takva üzere bulunmak ve perhizkâr olmak).

«İmdi Allah Tealâ ile iktifâ edenin içi düzelir, nehyolunan şeylerden sakınan (müttaki) nin gidişatı dosdoğru olur. Gıdasına dikkat ederek perhiz yapanın tabiatı idman yapar. O halde iktifânın seme-

resi marifet safveti, takvanın akıbeti güzel huy (veya hil'at), perhizin neticesi beden sıhhatı ve tabiatın mutedil olmasıdır.»

«Usûlün sıhhatı, furûa kulak vermekle, (usulü görmek, fürûu tatbik etmekle), fürûu tashih etmek, onu usûle arz etmekle olur. İmdi yüce Allah'ın tazim ettiği fürûa, vesile ve vasıtalara ta'zimde bulunmadan usûlü müşahede etme makamına ermenin yolu yoktur.»

«Allah Tealâ kendi nurlariyle bir kulunu diriltirse, o kul ebede kadar asla ölmez, diğer bir kulunu hizlanıyle öldürürse, o kula tâ ebede kadar hiç hayat vermez.»

Ârifler, daha başlangıçta Allah Tealâ'ya müracaat ederler, avam ise (diğer şeylerden) ümit kestikten sonra Allah'a müracaat eder.»

«Mustafa (s.a.v.) Hakk'a nazar edince, Hakk'ı gördü, zaman ve mekân vasıtası olmaksızın Hakla Hak'da bâki ldu. Çünkü onun için, ne huzur ne zaman ne de mekan bulunmayanın huzuru hasıl olmuştur, Ulu ve Yüce Allah'ın vasıfları ile kendi vasıflarından tecerrüd etmişti. Vesselâm.

* * *

«Allah Tealâ'ya en ziyade delalet eden şu üç şeydir: Zâhirdeki mülkü, mülkündeki tasarrufu ve her şeyi tam olarak ihtiva eden kelâmı.»

«Avâmın himmetinin ulaştığı en son nokta dilek, orta hallilerinki dua ve âriflerinki zikirdir.»

«Senin zikrin, onun zikrine bitişene kadar sana bağlıdır. Onun zikriyle ittisâl peydâ edince, yukarıya çıkarılır ve illetlerden halâs olur. Hades, kıdemle bulunduğu sürece yok olur, asl bâki kalır. Fer' ortadan kalkarak hiç yokmuş gibi olur.»

«Recâ zâhidlerin, havf tenbellerin yoludur.»

[«Amelim, en yüce veya en basit emelime beni ulaştırır» diye vehmeden kimse yolunu kaybetmiştir. Zira Nebi (a.s.) : «**Ameli, kimseyi kurtaramaz**» buyurmuştur. İmdi korkulardan kurtaramayan bir şey, umulana nasıl ulaştırır, sadece Allah'ın lutfuna bel bağlayanın vuslata ermesi ümit olunur.» (Sülemi, 263)]

HÜSEYN B. MANSUR BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Allah yolunda Allah'ın maktûlü, (Hakk'ın şehidi), tahkîk ormanının arslanı, saflar yaran cesur Sıddîk ve dalgalı deryaya batmış olan Hüseyn b. Mansur Hallac'ın (r.a., V. 309) işi acâib bir iştir, kendisine has bir takım garip vakalar vardır. O hem gayet hararet ve iştiyak içinde idi. Hem de şiddetli firâk alevleri içinde mest, kararsız ve hali perişan bir vaziyette idi. Samimî ve bağrı yanık bir âşık idi. Büyük bir cehd ve gayreti, acâib bir riyâzet ve kerâmeti vardı. Himmeti yüce, kadri büyüktü. Hakâike, esrâra, maarife ve meâniye dair müşkil lafızlarla yazılan bir çok te'lifleri vardı. Kimsenin sahip olmadığı bir sohbete, fesahata ve belağata, başkalarında mevcut olmayan bir vakte, nazara ve firâsete mâlikti. (1)

Ebû Abdullah Hafîf, Şiblî ve Ebû Kâsım Kuşeyrî (rahmetullahi aleyhim) müstesna şeyhlerin ekseriyeti onun işini red ve inkâr etmişler ve: «Onun tasavvufta bir kıdemi ve derecesi yoktur», demişlerdir. Allah'ın (onu red etmelerini) diledikleri müstesna, müteahhirinin cümlesi Hallac'ı kabul etmişlerdir. Ebû Saîd Ebu'l-Hayr, Şeyh Ebu Kâsım Cürcânî, Şeyh Ebû Ali Fârmedî ve imam Ebû Yusuf Hemedânî gibi zevatın ise onun hali ve işi hususunda bir sırra sahiptirler (kendisine tazim ederler.)

---

(1) Hal tercümesi için bk: Sülemî, 307; Şâ'rânî, I, 107; Münavî, II, 25; İbn Hallıkan, II, 140, Şezeratu'z-Zeheb, VIII, 112; Hücvirî, I, 362, el-Bidaye ve'n-Nihaye, XI, 132; Mir'atu'l-Cenân, II, 253; el-Müntazam, VI, 160; Nafahat, 199; L. Masingnon: La Passiond'al-Husayn İbn Masûr al-Hallaj'in 2 vols, Paris, 1922. İslam Ansiklopedisi, Hallac md. Ahbaru'l-Hallac 1963, Paris; Tahâ, Hallac, 1961. GAS: I, 651.

Bazıları onun işinde tevekküf etmişler, leh ve aleyhte bir şey söylememeyi tercih etmişlerdir. Nitekim üstad Ebu Kâsım Kuşeyrî, onun hakkında:

— Şayet Hallac, makbul bir kişi ise, halkın kendini red etmeleriyle merdûd olmaz, yok eğer merdûd biri ise, halkın onu kabul etmeleriyle makbul olmaz, demiştir. Keza bazıları onu sihre nisbet etmişlerdi, bazı zâhir ehli ise küfre nisbet etmişlerdi. Bazıları: «O hulûl ehlinden idi.», demişler, bazıları ise «İttihâd (veya ilhâd) inancına bağlı olduğunu söylemişlerdi. Ama tevhid kokusunu koklamış olan bir kimsenin hayalinden, onun hakkında asla hulûl ve ittihâd namına bir şey geçmez. Onun hulûlcu ve ittihadcı olduğunu söyleyen kimsenin sırrı tevhidden habersizdir. Bunun izahı uzun sürer ve bunun yeri bu kitap değildir. Lâkin Bağdad'da bir zındıklar cemaatı vardı. Bunlar hulûl hayali ve ittihâd hatası hususunda kendilerine Hallacî (Hallaccı) derler, ona mensub olduklarını iddia ederler, ama onun sözünü anlamazlar. Sırf taklid yolu ile malum öldürme ve yakma hadisesiyle övünürlerdi. Nitekim Hallac'a vâki olanın aynısı, Belh'te iki kişinin başına gelmiş, (onlar da öldürülmüş ve yakılmışlar) idi. Ama bu vakiada (ve enelhak davasında onu) taklid etmek şart değildir, şaşarım o kimseye ki, orada bulunmayan bir ağaçtan «**İnneni ene'llahü**» (**Şübhe yok ki ben Allah'ım**» (Kasas suresi, âyet/30) sesinin zuhûr ettiğini caiz görür de arada bulunmayan Hallac'tan «Ene'l-Hak» (Ben Allah'ım) ifadesinin zuhûr etmesini caiz görmez, niçin bunu mümkün görmez, bilemiyorum. «**Hak, Ömer'in lisanı üzere konuşur**», (hadisi ile de) işaret edildiği gibi, Hak Teâlâ Hz. Ömer'in dili ile konuştuğu gibi Hallac'ın dili ile de konuşmuştur. Burada ne hulûlun, ne de ittihâdın işi vardır!

Bazıları demişlerdir ki, (sûfî olan) Hüseyn b. Mansur Hallac başkadır. Mülhid Hüseyn b. Mansur (el-Hallac) başkadır. Sonuncusu Muhammed b. Zekeriya'nın üstâdı olup Ebu Said Karmatî'nin (ölm. 301) arkadaşı idi. Sihirbaz olan bu Hüseyn'dir. Sözünü ettiğimiz Hüseyn b. Mansur Hallac ise Fâris beldesinin Beyzâ yöresinde olup Vâsıt'ta yetişmişti.

Şeyh Ebu Abdullah b. Hafif, «Hüseyn b. Mansur Rabbânî bir âlimdir», demiştir.

Şiblî diyor ki: Ben ve Hallac aynı meşrepteniz, şu var ki, beni deliliğe nisbet ettiler ve bu yüzden kurtuldum. Hüseyni ise aklı mahvetti.

Şayet Hallac, ta'n olunan bir olaydı, zikredilen iki büyük zat, onun hakkında böyle konuşmazlardı ve bizim için iki şâhit tamamdır.

Daima riyâzet ve ibadetle meşgul olup marifeti ve tevhidi beyân halinde idi. Bu söz (ve Enelhak ibaresi) kendisinden sâdır olduğu vakit salâh, şeriat ve sünnet ehli olanların kıyafeti içinde bulunuyordu. Ama yine de bazı şeyhler kendisini terketmişlerdi, din ve mezhep yönünden (sapık görülerek) terkedilmiş değildi. Şeyhlerin onun, sermestliğinden hoşnud olmamaları bu neticeyi meydana getirmişti. (İnançları itibariyle değil, davranışları itibariyle Hallac'ı terketmişlerdi.) Şöyle ki:

Hallac önce Tüster'e geldi. Sehl b. Abdullah'ın hizmetine girdi. İki yıl onun huzurunda bulundu. Sonra Bağdad'a gitti. İlk seferinde onsekiz yaşında bulunuyordu. Sonra Basra'ya vardı. Burada Amr b. Osman Mekkî ile karşılaştı. Onsekiz ay onun sohbetinde bulundu. Ebû Ya'kub Akta' (doğrusu, İbn Ya'kub Akta') ona kızını verdi. Sonra Amr b. Osman ondan incindi. Bunun üzerine oradan Bağdad'a, Cüneyd'in yanına geldi. Cüneyd ona sükût ve halvet emretti. Bir müddet onun sohbetinde bulunmaya sabretti, sonra Hicaz'a giderek bir sene orada mücavir hayatı yaşadı. Tekrar Bağdad'a geldi, bir sûfî cemaatı ile Cüneyd'in yanına vardı, ona birtakım meseleler sordu. Cüneyd sorularına cevap vermedi ve:

— Bir ağaç parçasının ucunu kırmızıya (ve kana) boyaman gâliba yakındır!, dedi. Hallac ona:

— (Dar ağacına salbolunarak) bir ağaç parçasının ucunu kırmızıya boyadığım gün sen suret (ve zâhir) ehlinin kisvesini giyineceksin, dedi. Nitekim naklederler ki, Hallac'ın katledilmesi lâzım geldiğine dair imamların fetva verdikleri gün Cüneyd, tasavvuf ehlinin kisvesi içinde idi, fetvaya imza koymadı, istenen fetvayı yazmadı. Lâkin Halife, «Cüneyd'in hattı da lâzım», diye emretti. Bunun üzerine malum tarzda sarığını sardı, cübbesini giydi, medreseye gitti ve:

— Biz zâhire göre hükmederiz, yani katl zâhir hale göredir, fetva zâhir üzeredir. Lâkin bâtını Hüdâ bilir, diye sorulan meselenin fetvasını yazdı. (Cüneyd, H. 297'de Hallac'tan 12 sene evvel vefat etmiştir.)

Sonra Hüseyn, sorduğu meselelerin cevabını Cüneyd'den alamayınca, bozuldu, ondan destûr almadan Tüster'e gitti. Bir sene orada kaldı, burada büyük bir kabul ve alâka gördü. O, zamâne halkına göre sözlerini hiç ölçüp tartmazdı, bu yüzden kendisine hased ettiler.

Amr b. Osman Mekkî, ona dair Hûzistân'a mektuplar yazdı. Onun ahvâlini bura halkının nazarında çirkin gösterdi. Bunun üzerine onun da canı sıkıldı, tasavvuf kisvesini (âbâyı ve hırkayı) üze-

rinden çıkarıp attı. Kaba ve kaftan giydi, dünya ehli sohbetiyle meşgul oldu, ama bu yüzden onda bir tefavüt ve farklı hal görülmedi. Beş yıl ortadan kayboldu. Bu süre içinde bazan Horasan ve Mâveraü'n-Nehir'de, bazan da Sistân'da bulundu. Sonra tekrar Ahvâz'a geldi. Ahvazlılarla konuştu, buranın avamı ve havassı nezdinde kabul gördü. Halka (İlahî) esrardan bahsediyordu. Hatta bu yüzden kendisine:

— Hallac-ı Esrâr, diyorlardı. Daha sonra hırka giyerek Harem'e gitti, bu seferde, hırka giymiş bir çok kimseler onunla bulundu. Mekke'ye varınca, Ebu Yakub Nehrocorî onu sihre nisbet etti. Bu yüzden oradan ayrılarak Basra'ya geldi. Tekrar Ahvaz'a gitti. «Halkı Hakk'a davet için şirk beldelerine gidiyorum», diyerek Hindistan'ın yolunu tuttu, sonra Maveraü'n-Nehre geldi, Çini Maçini dolaştı. Hulk-ı Hakk'a davet etti, onlar için eserler telif etti. Avdetinde, dünyanın dört bucağından ona mektuplar yazılmakta idi. Hindliler, ona: Ebû Mugis, diye mektup yazarlardı. Çinliler: Ebû Muin, Horasanlılar; Ebû Mihr, Fâris'liler: Ebû Abdullah zâhid, Huzistanlılar: Hallâc-ı Esrâr, diye hitab ediyorlardı. Bağdad'da: Mustalem, (kendinden tamamiyle geçmiş ve kopmuş); Basra'da: Muhbar (veya Muhbir) diye çağırılıyordu. Hülâsa, hakkında çok söz söylenmişti.

Bundan sonra Mekke'ye gitmek üzere yola çıktı, iki sene Mekke'de mücavir kaldı. Avdetinde ahvâli değişti, bu hal başka bir renge girdi. Çünkü halkı, vâkıf olamadıkları bir hususa davet ediyordu. Bu yüzden elli şehirden ihraç edildiği nakledilir. Üzerinden (bir hayli) zaman geçtiği halde, ondan daha acâib biri vücuda gelmemiştir.

Ona şunun için Hallac (pamuk atan) demişlerdi. «Bir gün bir pamukçunun anbarına uğramış, işareti üzerine derhal pamukların çekirdekleri dışarı çıkmış ve halk da bu işe şaşmış kalmıştı.

Naklederler ki, bir gün bir gecede dörtyüz rekât namaz kılardı, bunu kendi üzerine farz kılmıştı. «Bu dereceye sahip iken niçin bu kadar meşakkat çekiyorsun», diyenlere dedi ki: «Dost olanların işine ne rahat ne meşakkat tesir eder. Dostların sıfatları fâni olduğundan, rahat veya zahmet onlara tesir etmez.»

Elli yaşında iken şöyle demişti: Şimdiyekadar hiç mezhep tutmadım. Her mezhebin en zor hükmü ne ise, nefsim üzerine onu ihtiyar ettim. Bugün elli yıl var ki, namaz kılmaktayım, kıldığım beher namaz için gusül yapmaktayım.

Naklederler ki, başlangıçta riyâzet yapmakta idi. Bir âbâsı vardı, yirmi senedir üzerinden çıkarmamıştı. Bir gün haksız olarak âbâ-

yı üzerinden çıkardılar, Ona çok miktarda bit düştüğünü gördüler. Bunlardan birini tarttılar, yarım Dânik geldi!

Naklederler ki, boynunda dolaşan bir akrep gördüler, onu öldürmek istediler ama o:

— Elinizi ondan çekin! Zira o, oniki seneden beri boynumuzda dolaşmakta olan bir ahbabımızdır, dedi.

Derler ki, Semerkand'lı Reşid-i Hurd, Ka'be'ye gitmek üzere yola çıkmıştı, yolda, bir meclis kurup vaaz ediyordu. (Bu mecliste şunu anlattı:) Rivayet ederler ki, Hallac, döryüz sûfi ile çöle açılmıştı. Bir kaç gün geçti, ama (gıda namına) bir şey bulamadılar ve Hüseyn'e:

— Bize kızartılmış kelle lâzım!, dediler. Hallac, onlara:

— Oturunuz!, dedi. Sonra elini arkaya attı, her birine bir kızartılmış kelle ve iki çörek verdi. Böylece onlara dört yüz kızartılmış kelle, sekizyüz çörek vermiş oldu. Snra:

— Bize taze hurma lâzım, dediler. Hallac kalktı ve:

— Beni (bir ağaç gibi) sallayınız, dedi. Onlar da onu ırgaladılar. Ondan, taze ve yaş hurma yağmaya başladı, bundan doyana kadar yediler. Sonra yolda sırtını hangi dikene yaslasa, o diken taze hurma verirdi.

Naklederler ki, bir tâife bâdiyede, yani çölde iken ona:

— Biz incir isteriz, demişlerdi. Bunun üzerine elini havaya uzattı, ve önlerine bir tabak taze incir koydu. Diğer bir seferinde helva istediler, bir tabak şeker gibi sıcacık helvayı getirip önlerine koyunca:

— Bu, Bağdad'daki, (meşhur) Bâbu't-Tâk'ın helvasıdır, dediler. Şöyle dedi: «Bizim için Bâdiye ne Bağdad ne!»

Naklederler ki, bir kere çölde yanında dörtbin kişi vardı. Mekke'ye kadar giderek sıcak güneşin altında Ka'be'nin karşısında bir sene çıplak olarak durdu, uzuvlarının yağı buradaki taş üzerine aktı, derisi değişti, ama oradan kıpırdamadı. Her gün önüne bir somun, bir testi su getirip koyuyorlardı. Somunun kıyısından köşesinden kopardığı ekmek parçalarıyle iftar edip geriye kalan kısmını testinin üzerine koydu. Derler ki, peştemalinde bir akrep yuva yapmıştı. Sonra Arafat'ta:

— Ey hayrette kalanların delili! dedi. Herkesin dua ettiğini görünce, o da gitti. Başını bir kum tepesinin üzerine koydu, oradan baktı, herkes geri döndüklerinde bir âh çekti ve dedi ki:

— Ey İlah! Ey Padişah! Ey Aziz Rab! Bütün tesbih edenlerin tesbihinden, bütün (Lâilâheillallah deyip) tehlil edenlerin tehlilinden ve bütün fikir sahiplerinin tefekküründen seni tenzih ve takdis ediyorum! İlâhî! Sen bilirsin ki, ben şükürden acizim. Benim yerime kendine kendin şükret. Çünkü şükür, ancak budur, başkası değil!

Naklederler ki, bir gün çölde İbrahim Havvas'a:

— Ne iştesin, hangi amelle meşgulsun, diye sordu.

— Tevekkül makamında ayağımı sıhhatlı ve sabit hale getiriyorum, dedi.

— Bütün bir ömrü mideyi mamur hale getirmek için sarf ettin, Tevhidde ne zaman fâni olacaksın, dedi. Demek ister ki: Tevekkülün aslı yememektir, sen ise bütün ömrün boyunca karın ve mide tevekkülü ile meşgulsun, tevhidde fenâ ne vakit husule gelecek

«Ârifin vakti var mıdır», diye sorduklarında dedi ki:

— Hayır! Şunun için ki, vakit (ve manevi hal) sahibinin sıfatıdır. Her kim kendi sıfatıyle (iken) üns ve rahat bulursa, o ârif olamaz! Bunun manası: «Benim Allah'la beraber olduğum öyle bir vakit vardır ki, (ne bir Melek-i mükarreb ne de bir Nebiyy-i mürsel o vaktin içine sığmaz, yani o vakit içinde iken ondan gayrısı aklıma, fikrime, hayalime ve kalbime girmez, hadisine) işaret etmektedir. (Ârifin vakti Li maallah makamıdır.)

«Allah'a giden yol nasıldır», diye sordular, cevap verdi:

— İki adım! Sonra vuslat! Bir adımda dünyadan, öbür adımda ukbâdan ayrılarak yükselir, işte böylece Mevlâ'ya vâsıl olursun!

Fakrdan sorduklarında, dedi ki:

— Fakir, Allah'tan başka her şeyden müstağni olan ve Allah'a (Allah ile) nâzır olan kimsedir.

«Mârifet, eşyayı görmekten fâni olup her şeyin manada helak olmasından ibarettir.»

[«Kul, marifet makamına erdi mi, Allah ona (hatırı ile) vahiy gönderir, hatır-ı Hak (ve Allah'tan gelen ilham) müstesna, içine hiç bir şey girmesin, diye sırrını koruma altına alır» (Sülemi, 308)]

«**Huluk-i Azim, yüksek ahlâk** (bk: Nun, 4): Hak Tealâ'yı tanıdıktan (ve temaşa ettikten) sonra, halktan gelen eza ve cefanın insana tesir etmemesidir.»

«Tevekkül, bir şehirde yemek yemeye senden daha müstahak olan birisinin bulunduğunu bildiğin zaman, yemek yememendir.»

«İhlâs, bulanıklık şâibesinden ameli arındırıp duru hale getirmektir.»

«Konuşan diller, susan kalblerin helâki (demek)dir.»

«Sözler ve sohbetler illetlere, fiiller şirke bağlıdır. Hak Tealâ ise cümlesinden hâli ve müstağnidir. Yüce Allah: **«Onların ekserisi, ancak şirk koştukları halde Allah'a iman etmektedirler.»** (Yusuf/106) buyurmuştur.

«Basiret sahiplerinin basiretleri, âriflerin marifetleri, Rabbânî âlimlerin nuru, ezelî ve edebî olarak necata eren öncülerin tuttukları yol ve ortada olan her şey hudûstandır, (Sonradan olmadır, onun için de mahlûktur, fânidir.) Ama bunu neyle bilecekler? Bunlar kimler içindir? **«Kendisinde bir kalb bulunan veya, müşâhede halinde iken kulak kesilen bir kimse için»**, (bunda bir hatırlatma, bir tenbih ve ikaz vardır.) (Kâf/27).

«Rıza âleminde, yakîn dedikleri bir ejderha vardır ki, onsekizbin âlemdeki halkın amelleri, onun ağzında, koca bir çölde bir zerre nasıl küçük kalırsa, öyle kalır.»

«Dâimî surette (yeni) bir vilâyet talebinde bulunan bir padişah gibi bütün ömür boyu biz de onun belâsını taleb etme halinde bulunmaktayız.»

«Hâtır-ı Hak kendisine hiçbir şeyin karşı koyamadığı şeydir.» (Kalbe gelen Hak hâtıra ve tesirine hiçbir his ve fikir muaraza ve muhalefet edemez.)

«Mürid tevbesinin, murad ise ismetin gölgesindedir.»

«Müridin cehdi keşfini, müradın keşfi cehdini geçmiştir.

«Kişinin vakti, bağrındaki deryanın sadefidir, yarın kıyamet günü bu sadefleri mahşerin zeminine çarparlar!»

«Dünyadan geçmek nefs zühdü, ahiretten geçmek kalb zühdü, kendinden geçmek ruh zühdüdür.»

«Sabır nedir» sorusuna: «Odur ki, kişinin elini ve ayağını keser ve dar ağacına asarlar», diye cevap verdi. Şaşılacak şeydir ki, bütün bunlar onun başına gelmişti.

Bir gün Şiblî'ye: «Ey Şiblî! Elini kaldır, zira biz muazzam bir işe azmetmiş bulunuyoruz, bu iş bizi şaşkına döndürdü. Bu iş bizi idama sürükleyecek!» dedi.

Halk, onun işi hususunda hayrete düşünce, onu inkâr ve ikrâr eden aleyhinde ve lehinde bulunan hadsiz hesapsız kimseler ortaya çıktı. Onda acâib şeyler gördüler, ona dil uzattılar, sözünü Halife'ye ulaştırdılar. «Ene'l-Hak» diyor, diye cümlesi katli üzere ittifak ettiler ve ona:

— (Ene'l-Hak, ben Hakk'ım sözü yerine), «Huve'l-Hak» (Hak O'dur) de, dediler. O da:

— Evet, her şey odur, (heme üst, hep O'dur.) Siz; «Gaib olmuştur», mu diyorsunuz. Hayır, belki gâib (bâtıl ve yok olan) Hüseyn'dir, hiç okyanus gâib olur ve azalır mı?, dedi.

Cüneyd'e sordular:

— Hüseyn b. Mansur'un söylediği şu sözün hiç tevili var mıdır?

— Bırakınız katletsinler, zira gün tevil günü değildir, dedi. Sonra ulemâdan bir cemaat ona karşı çıktı, sözünü, Halife Mu'tasım'ın (doğrusu Muktedir Billah'ın) yanına götürerek fesad çıkardılar. O sırada vezir olan Ali b. İsa'yı ona karşı kışkırtarak aleyhine çevirdiler. Halife, Hüseyn'in bir sene zindana atılmasını emretti. Fakat yine de halk gidiyor, ona bazı meseleler soruyorlardı, daha sonra, halkın onu ziyaret etmeleri de yasaklandı. Bir kere İbn Atâ'nın bir kere de Ebu Abdullah b. Hafîf'in (r.a.) yaptıkları ziyaretler müstesna beş ay müddetle kimse onu ziyaret etmedi. Başka bir defasında İbn Atâ gönderdiği bir kişi vasıtasıyle:

— Kurtulman için söylemekte olduğun bu sözden dolayı özür dile, diye haber yollamıştı. Hüseyn:

— Bu sözü söyleyen kim ise, ona söyle, o özür dilesin!, diye karşılık vermişti. Bu sözü işitince İbn Atâ ağlamış ve:

— Biz Hüseyn b. Mansur'un onda biri değiliz!, demişti.

Naklederler ki, onu hapse koydukları ilk gece geldiler, baktılar ama kendisini zindanda bulamadılar, zindanın her köşesini araştırdılar, kimseyi göremediler. İkinci gece ise ne onu ne de zindanı görebildiler, üçüncü gece onu da, zindanı da yerinde gördüler ve sordular:

— İlk gece nerde idin?

— İlk gece (İlahî) huzurda bulunuyordum. Onun için burada bulunamadım!

— İkinci gece sen ve zindan nerede idiniz?

— İkinci gece Hazret burada idi, onun için ben ve zindan, ikimiz birden gâib olmuştuk! Üçüncü gece şeriatı korumak için beni geri gönderdiler. Buyurun işinizi görün! (Bana şer'î cezayı tatbik ediniz!)

Naklederler ki, zindanda iken bir gün bir gecede bin rekât namaz kılardı. Dediler ki:

— Ben Hakk'ım, dediğine göre bu namazı kim için kılıyorsun? Cevap verdi:

— Biz, kadrimizi biliriz!

Naklederler ki, hapishanede üçyüz kişiydiler. Gece olunca:

— Ey Mahpuslar! Gelin sizi kurtarayım, dedi.

— Peki sen kendini niye kurtarmıyorsun, dediklerinde:

— Biz Allah'ın kaydı içindeyiz, himaye ve selâmet halindeyiz! Eğer dilersek, bir işaretle bütün kelepçeleri açarız!, dedi. Sonra parmağıyle işaret edince, bütün kelepçeler yere döküldü. Bunun üzerine:

— İyi ama, hapishanenin kapısı kilitli, şimdi biz nereye gidelim, dediler. Bunun üzerine bir daha işaret etti, bir takım gedikler peydâ oldu.

— Şimdi başınızı alıp gidin, dedi.

— Ya sen gelmiyecek misin, dediklerinde, dedi ki:

— Bizim O'nunla öyle bir sırrımız vardır ki, sır sahibinden başkasına söylenmez!

Başka bir gün ona dediler ki:

— Zindandakiler nereye gittiler?

— Onları âzâd ettim.

— Peki sen neye gitmedin?

— Hakk'ın bana bir itâbı ve âzârı olacak, onun için gitmedim!

Bu haber halifeye ulaşınca; «Fitne çıkarmak istiyor, onu katlediniz veya bu sözden dönene kadar sopalayınız», dedi. Üçyüz kırbaç vurdular. Her sopa vuruluşunda:

«Ey İbn Mansur! Korkma! **«Şübhe etme ki, en üstün sensin.»** (bk. Tahâ/68) diye gayet fasih bir ses geliyordu.

Şeyh Abdülcelil Saffâr diyor ki: Hüseyn b. Mansur'a olan itikadım çok kırbaçları vuran o kişiye itikad etmiş (ve salâbet-i diniyesine hayran olmuşum)dur. Zira o kişi şeriat uğrunda nasıl bir kuvvete (ve ruhî kudrete) sahip idi ki, o sarih sesi işittiği halde eli hiç titremiyor ve o biçimde darbeler indiriyordu!

Diğer bir defasında, katletmek için onu alıp götürdüler, çevresind yüzbin kişi toplandı. Gözünü hepsinin üzerinde dolaştırarak:

— Hak! Hak! Ene'l-Hak! diyordu.

Derler ki, o arada dervişin biri ona:

— Aşk nedir, diye sordu.

— Aşkın ne olduğunu bugün, yarın ve öbürgün göreceksin, dedi. O gün katlettiler, ertesi günü ateşe atıp yaktılar. Üçüncü günde külünü rüzgâra verdiler. Bunun manası: «Aşk işte budur», demektir.

O halde iken, kendisinden bir nasihat isteyen hizmetçiye:

— Nefsi, yapması gereken bir şeyle meşgul et, aksi takdirde yapılmaması gereken bir şeyle o seni meşgul eder, dedi.

Çocuğu, «Bana bir öğüt ver», dediğinde, dedi ki:

— Dünyada mevcut olan herkes (çeşit çeşit) ameller işlerken, sen öyle bir şeyin uğrunda cehd sarfet ki, ins ve cinnin ameli, onun bir zerresinin ancak bindebiri olsun, ve bu da «Hakikat ilmi»nden başkası değildir. Yolda giderken salına salına yürüyor, şamata yapıyor ve üzerinde onüç bukağı ve kelepçe olduğu halde köçekler gi-

bi gidiyordu. «Bu böbürlenme neden», diye soranlara: «Çünkü» dedi, «Kurban mahalline gidiyorum» Ve bir nara atarak şu şiiri okudu:

«Dostum, hiç bir şekilde zulmetti denemez. Misafirin misafiri ağırlaması gibi bana bir kadeh sundu. [(beni davet etti, sonra misafirin misafire yaptığı gibi beni selamladı.) (bk: Ahbaru'l-Hallac, 5.23)] Kadeh devretmeye başlayınca, (canıma kıymak için), bir yaygı, bir de kılıç istedi. Temmuz sıcağında, ejderha ile birlikte yıllanmış şarab içen böyle olur!»

(Bağdad'da bulunan) Bâbu't-Tâk'taki Kemer'in altına götürülünce, (evvela darağacına dayalı merdiveni öptü, sonra) ayağını merdivene bastı, «Bu ne hal böyle», diyenlere:

— Darağacı erenlerin mirâcı!, dedi. Belinde bağlı bir peştemal, omuzlarında bir taylasan vardı. Ellerini semaya doğru kaldırdı, yüzünü Kıble'ye çevirdi, niyazda bulundu ve ne istiyorsa onu diledi. Sonra yürüdü, darağacının tepesine çıktı, orada bulunan müritler cemaatı:

— Mürid olan bizlerle, seni inkâr eden (ve biraz sonra) taşa tutacak olan o kişiler hakkında ne dersin, diye sorduklarında, dedi ki:

— Size bir, onlara iki sevap var! Zira sizin yapmış olduğunuz şey, hakkımda hüsnüzan beslemekten fazla bir şey değildir. Onlar ise tevhidin kuvvetinden, şer'î salâbet ile harekete geçiyorlar ve şeriatta tevhid asl, hüsnüzan fer'dir!

Naklederler ki, gençliğinde (başını kaldırıp damdaki) bir kadına bakmıştı. Hizmetçiye, bunu imâ edip:

— O gün o biçimde baş yukarı (kadına doğru) bakan, bugün bu biçimde (darağacından) baş aşağı bakar, dedi.

Şiblî, (darağacında bulunan) Hallac'ın karşısında durdu ve seslendi: **«Biz seni halkı himayeden men etmemiş, (onlarla temas kurma, dememiş) mi idik»** (Hicr/70) dedi. (Hz. Lût'a, kavmi işkence edip acı çektirirken böyle demişlerdi. Ey Hallac! Senin halin onunkine ne kadar da çok benziyor!)

Sonra Şiblî sordu:

— Tasavvuf nedir, ya Hallac!

— En aşağı mertebesi şu gördüğün manzara! (idam!)

— En yüksek derecesi hangisidir?

— Senin için ona yol yoktur!

Herkes ona recim taşı attı, Şiblî de (Şer'î fetvaya) muvafakat etmiş olmak için bir gül atınca, Hüseyn b. Mansur bir «âh» çekti. «Sana atılan bunca taşlardan hiçbirine niçin âh etmedin? Atılan bir

güle âh etmendeki sır nedir?» dediler. Şunun için dedi: «Onlar bilmiyorlar, onu niçin de mazûrdurlar. Onun yaptığı gücüme gitti.' Zira o biliyor, bunu yapmamalıydı!» Sonra elini vücudundan ayırdılar, güldü. «Bu gülme neye böyle?» dediler. «İnsanın elini vücudundan ayırmak kolay bir iştir, er odur ki, (nefsânî) sıfat elini kesip atar, zira (Beşerî) sıfatları terkedenin başına konan himmet tacı tâ Arş'a dayanır.» Sonra ayağını kestiler, bu sefer tebessüm etti, ve: «Bu ayakla Arz üzerinde sefer yapıyorum, diğer bir ayağım (himmet ayağı) daha var ki, şimdi onunla iki âlemde sefer yapacağım, eğer gücünüz yetiyorsa, ayağımı kesin», dedi. Sonra al kan olmuş kesik ellerini yüzüne sürerek yüzünü ve kollarını kana boyadı. «Niçin bunu böyle yaptın», diyenlere, «çünkü» dedi: «Çok kan kaybettim, biliyorum ki, yüzüm sararacak, «beti benzi sarardı», sanacaksınız, yüzümü kana buladım, tâ ki size karşı kıpkırmızı yüzlü olayım. Zira erkeklerin gülgünesi (kadınların süslenmek için yüzlerini boyadıkları kırmızı bir boya) onların kanlarıdır.»

«Diyelim ki, yüzünü bunun için al kan ettin, «Peki kollarını niye kana buladın», dediklerinde, Çünkü: dedi:

— Abdest alıyorum!

— Ne abdesti?

— Aşk'da kılınan iki rekât namazın abdesti ancak ve ancak kanla alınırsa sahih olur!

Sonra gözlerini oydular, bunun üzerine halk arasında bir kıyamettir koptu, bazısı ağlıyor, bazısı (onu recm için) taş atıyordu.

Sonra dilini kesmek istediler. (Bir iki kelime söyleyebilmem için biraz sabredin», dedi ve yüzünü semaya çevirerek niyazda bulundu:

— İlâhî! Senin (şeriatın ve rızan) için bana bu ezayı ve cefayı yapanları (sevabtan ve kereminden) mahrum etme! Bu yüzden devletlerini nasibsiz, (amellerini sevabsız) bırakma! Elhamdülillah ki, ellerimi ve ayaklarımı senin ylunda kestiler! Şayet bir de başımı bedenimden ayırırlarsa, Celâlini müşahede (uğrun)da beni darağacının tepesine çıkarmış olacaklar! (O vakit de serdâr olacağım!)

(Sonra kulaklarını ve burnunu da keserek üzerine taş yağdırdılar. Elinde bir lata parçası bulunan ihtiyar bir kadın oradan geçiyordu, «Şu zavallı ve bencil Hallac'a iyice vurunuz, esrârdan bahsetmekle işi ne?», dedi.)

Hüseyn'in en son söylediği söz: «Vâhid'in kendini vâcide hasretmesi, ona kâfidir!» (Bulana, «Bir» yeter) ifadesi idi. Sonra, «**Kıyamet gününe inanmıyanlar, onun çabuk gelmesini istiyorlar, müminler ise o günden korkuyor ve o günün hak olduğunu biliyorlar, dikkat edin, kıyamet konusunda inadla cedelleşenler, açık bir sapıklığın**

içindedirler.» (Şürâ/18) mealindeki âyeti okudu, son sözü bu oldu. Sonra dilini de kestiler. Başını kestikleri vakit akşamdı. Başını bedeninden kopardıkları sırada tebessüm ederek can verdi. Halk galeyana geldi. Hüseyn, kaza topunu rıza meydanının son noktasına götürürken bütün organlarından tek tek «Ene'l-Hak», diye bir ses geliyordu. Ertesi günde: «Bu fitne, (bundan sonra) hal-i hayatındakinden daha büyük olacak», demişlerdi.

Daha sonra onu yaktılar, külünden, «Ene'l-Hak», diye ses geliyordu, katledildiği esnada, ondan yeryüzüne dökülen kan damlalarının: «Allah» kelimesini resmettikleri zâhir oluyordu.

Hüseyn b. Mansur, hizmetçiye: «Benim külümü Dicle nehrine attıklarında, su kuvvetle coşacak, öyle ki, suda garkolma korkusu Bağdad'ı saracak, o saatta hırkamı Dicle kenarına götür ki, su sakinleşsin!» demişti. Üçüncü gün Hüseyn'in külünü Dicle'ye verdiler, yine sudan aynı şekilde: «Ene'l-Hak», sesleri geliyor, nehrin suları cûşühuşûşa gelerek akıyordu. Bunun üzerine hizmetçi şeyhin hırkasını Dicle'nin sahiline götürdü, su sâkinleşerek eski haline döndü. küller de sustu. Daha sonra külleri toplayıp defnettiler. Ona olan bu Futuhât, tasavvuf yolunun yolcularından hiçbir kimseye olmamıştı.

Bir büyük demiştir ki; «Ey manâ ehli olanlar! Dikkat ediniz ki, Hüseyn b. Mansur Hallac'ı ne yaptılar! (Ölümünden sonra onu iki cihanda nasıl yücelttiler!). Halbuki muddeîler ona ne yapmak istemişlerdi!»

Abbase-i Tûsî: «Yarın kıyamet günü olunca, Hüseyn b. Mansur'u (arslanlar gibi) sağlam zincirlere vurarak getirecekler zira eğer zincire vurulmadan serbest olarak getirilecek olsa, kıyametteki ahâlinin cümlesini birbirine katıp karıştırır!»

Büyüklerden biri anlatıyor: «O gece gittim, sabaha kadar o darağacının altında namaz kıldım, (maksadım, onun bu muameleye dûçâr oluşunun hikmetini öğrenmekti.) Sabah olunca, hâtiften bir ses geldi:

— Onu, esrârımızdan bir sırra vâkıf kıldık, ama o bunu ifşâ etti. Padişahların sırrını fâş edenin cezası işte budur!

Naklederler ki, Şiblî şunu anlatmıştı: O gece, onun mezarının başına gittim.. Sabaha kadar namaz kıldım. Seher vakti olunca münacaatta bulundum: İlâhî! Bu, senin mümin, ârif ve muvahhid bir kulun idi, neden başına bu musibeti getirdin? Bu esnada bana uyku galebe çaldı. Rüyamda kıyametin koptuğunu gördüm, orada Hakk'ın şu hitabını işittim:

— Sırrımızı, bizden gayri olanlar arasında yaydığından bu belâyı onun başına getirdik!

Şiblî'nin şöyle dediği nakledilir: «Onu rüyada gördüm ve «Allah Tealâ, bu kavme ne muamele yaptı?» diye sordum, cevap verdi:

— Her iki kısmı (lehinde ve aleyhinde bulunanları) da affetti. Bana şefkat ve merhamet edenler, beni anladılar ve Hak için bana şefkat ettiler. Bana düşman kesilenler beni anlamadılar ve Hak (rızası) için bana düşman oldular. Her iki kısım mazûr olduğundan her iki kısma da rahmet eyledi.»

Büyüklerden biri onu rüyasında gördü ki, elinde bir kadeh ama bedende baş yok, bu vaziyette ayakta duruyor, sordu:

— Bu ne hal?, Hallac cevap verid:

— O, kadehi «Kesik-baş» olanlara sunuyor!

Naklederler ki, onu darağacında astıkları vakit İblis yanına geldi ve:

— Bir Ene (ben) sen dedin, bir Ene de ben, (sen «Ene'l-Hak», dedin, ben: «Ene hayrun minhü», dedim). Nasıl oluyor da bu yüzden senin üzerine rahmet yağdırıyor, benim üzerime ise lâ'net!» diye sordu. Hüseyn cevap verdi:

— Sebep şu: Sen «Ene» dedin, kendini ortaya koydun, ben Ene dedim, kendimi ortadan kovdum. Benliği ortaya getirmenin iyi olmadığını, benliği ortadan kaldırmanın ise gayet iyi olduğunu bilesin diye bana rahmet, sana lâ'net etti!

TEZKİRETÜ'L-EVLİYA

ZEYL

İBRAHİM HAVVÂS BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Tecrid sahrasının yolcusu, tevhid dâiresinin merkezi, ilim ve amel sahasının muhteşemi, ezelî hükmün muhteremi, ihlas ve tevekkülün sıddîki, vaktin kutbu İbrahim Havvâs (r.a.) çağında tek olup evliyânın seçkini ve vaktinin ulusu idi. Tasavvuf yolunda muazzam mertebesi, hakikatta acâib bir nefesi vardı. Bütün dillerde öğülmüştü. Ona «Mütevekkillerin reisi» derlerdi. Tevekküldeki rütbesi o hadde ulaşmıştı ki, bir elmanın kokusuyla sahrayı katederdi. Bir çok şeyhe ulaşmış olup Cüneyd ve Nurî'nin akranından bulunuyordu. Muamelelere ve hakikatlere dair eserler yazan bir müellifti. Şunun için ona Havvâs demişlerdi ki, zenbil örerdi, tevekkül esası üzere (azıksız ve arkadaşsız olarak) çölü aşar giderdi.(1)

— Yapmış olduğun seferlerde karşılaştığın acâibliklerden bize bahset, dediler. Dedi ki :

— En acâibi şu idi :Bir zamanlar Hızır sohbetimde bulunmak istedi ama ben o zaman gönlümde Hak'tan başkasının hazzı ve kadri olmasını arzu etmediğimden teklifini geri çevirmiştim.

Tevekkülde tek idi, bu yolda gayet sık dokur, ince elerdi. Buna rağmen yanından iğneyi, ipliği, matarayı ve makası hiç eksik etmezdi. «Niçin bunları yanında bulunduruyorsun», diyenlere. «Çünkü bu kadarı tevekküle zarar vermez», derdi.

Şöyle dediği nakledilir : Sahralarda bulunurken bir câriye gördüm, vecd halleri geçiriyordu, üzerinde bir âşuftelik vardı, başı da açıktı. «Ey cariye!» dedim :

---

(1) **Hal tercümesi için bk : Hilye, X, 328; Sülemî, 284; Münavî, I, 184; Şâ'rânî, I, 97; Hücvirî, 257; Sıfatu's-Safve, IV, 98; Nafahat, 186.**

— Başın açık geziyorsun ha!

— Ey Havvâs gözlerine sahip ol!

— Ben âşıkım, âşık gözünü kapatmaz, lâkin gayri ihtiyarî gözüme çarptın.

— Ben de sermestim, sermest olan başını örtmez!

— Hangi meyhanede sarhoş oldun?

— Ey Havvâs! Beni ne kadar uzak tutuyorsun! Cihanda, Allah'tan (ve meyhanesinden) başkası var mı?

— Ey cariye! Bana arkadaş olmak istemez misin?

— Ey Havvâs! Hâm hayale kapılma, zira ben er arayan kadınlardan değilim!

Naklederler ki, «İmanın hakikatı nedir», diye soran zata; «Şimdi cevap veremeyeceğim, zira ne desek laftan ibaret kalacak. Bu soruya muamele ile (fiilî olarak) cevap vermem lâzım gelmektedir. Şimdi ben Mekke'ye gitmeye karar vermiş bulunuyorum. Sen de benimle beraber bu yolculuğa çık, yolda bana arkadaş ol ki sorduğun sorunun cevabını (fiilen) alasın», dedi. Adam diyor ki: Dediği gibi hareket ettim, yola düştük. Çölde iken her gün iki tas yemek, iki kâse su zuhûr ediyordu. Bunlardan birini bana veriyor, diğerini kendisi muhafaza ediyordu. Derken bir gün çölün ortasında bir ihtiyar yanımıza ulaştı. Havvâs'ı görünce, atından indi, yekdiğerine bir şeyler sordular, bir süre konuştular. Sonra ihtiyar atına binip oradan uzaklaştı. İbrahim'e sordum:

— Ey şeyh! Bu ihtiyar kimdir?

— Sormuş olduğun sorunun cevabı!

— Nasıl yani?

— Bu, bahsettiğin Hızır aleyhisselam idi, bana arkadaş olmayı teklif etti ama ben kabul etmedim. Çünkü onunla arkadaş olmam halinde tevekkülümün kaybolacağından ve Hak'tan gayrisine itimad etme halinin zuhûr edeceğinden korktum. (Hakikî iman işte budur!)

Şöyle dediği nakledilir: Bir zamanlar Hızır aleyhisseamı sahrada kuş gibi uçar vaziyette görmüştüm. Onu bu şekilde görünce, tevekkülüm bâtıl olmasın diye hemen başımı önüme eğdim. Bunun üzerine derhal yanıma gelerek:

— Eğer bana bakmış olsaydın yanına inmezdim, dedi ama yine de ben, tevekkülüme halel gelmesin, diye onunla ilgilenmedim.

Şunu anlatmıştı: Bir zamanlar seferde iken susamış ve susuzluktan yere yığılıvermiştim. Birinin yüzüme su serptiğini görünce gözümü atçım. Bir kırata binmiş güzel yüzlü bir kişi gördüm. Bana su verdi ve:

— Bin terkime, dedi. O sırada Hicaz'da bulunuyordum. Gün biraz ilerleyince, bana:

— Ne görüyorsun, dedi.

— Medine'yi, dedim.

— İn aşağı ve Peygamber'e (a.s.) benden selâm söyle, dedi.

Yine kendisi anlatıyor: Bir gün, sahrada, civarında su bulunan bir ağacın yanına varmıştım, yüzünü bana doğru çevirmiş kocaman bir arslan gördüm. Artık Hakk'ın hükmüne teslim olmuştum. Bana yaklaşırken topallıyordu, geldi önüme yatıp uyudu ve inlemeye başladı. Dikkat edince ayağının şişmiş ve içinde irin birikmiş olduğunu gördüm. İçindeki cerahat aksın, diye bir ağaç alıp ayağını yardım, sonra da yarayı bir çaputla sardım. Arslan kalkıp gitti. Bir müddet geçtikten sonra yanında yavrusu ile birlikte geri geldi. Kuyruklarını sallaya sallaya çevremde dolaşıyorlardı. Getirmiş oldukları bir somunu da önüme koymuşlardı.

Naklederler ki, bir zamanlar bir müridiyle sahrada yolculuk yapıyordu. Bir ara bir arslanın uluması duyuldu, bunun üzerine yüzünde renk kalmayan mürid orada bulduğu bir ağaca çıktı, ama yine de tirtir titriyordu. Havvâs ise sâkin sâkin seccadesini serip namaza durdu. Arslan iyice yaklaştı, Havvâs'ın hususi bir alâmeti bulunduğunu hissedince, gözünü dikip sabaha kadar kendisini seyretti. Havvâs ise işiyle meşguldü. Sonra arslan geldiği gibi dönüp oradan gitti. Bu sırada bir sinek tarafından ısırılan Havvâs feryada basmıştı. O vakit mürid sordu:

— Üstad, acâib şey! Dün geceki arslandan korkmadın ama bugün bir sinek soktu, diye kıyamet koparıyorsun!

— Evet öyle, zira dün gece beni benden almışlardı, (Hak'la bulunuyordum), bugün ise beni kendime iâde ettiler!

Hâmîd Esved anlatıyor: Havvâs'la seferde iken yılanla dolu bir yere vardık. Su tulumunu yere koyup oturdu. Gece olunca yılanlar ortaya çıktılar, şeyhe hitap edip:

— Yâ pir! diye seslendim. Bana:

— Allah'ı zikret, dedi. Öyle yapınca, yılanların hepsi de dönüp gitti. Bu hal üzere o geceyi orada geçirdik. Ortalık aydınlanınca, dikkat ettim, kıvrılmış bir yılanın şeyhin sergisi üzerinde bulunduğunu gördüm, yılan oradan savuşup gitti. Şeyhe:

— Ya pir! Bunun böyle olduğunu biliyor muydun? dedim.

— Sorma, dedi, çoktandır dünkü geceden daha hoş bir gece geçirmemiştim!

Biri anlatıyor: Havvâs'ın eteğinde dolaşan bir akrep gördüm ve onu öldürmeye teşebbüs ettim. Şeyh:

— Çek elini! Her şeyin bize ihtiyacı var, ama bizim hiç bir şeye ihtiyacımız yoktur, dedi.

Şöyle dediği nakledilir: Bir zamanlar bâdiyede bulunurken yolumu kaybetmiştim, çok dolaştım ama yolu çıkaramadım. Bu şekilde bir kaç gün yürüdüm. Nihayet bir horoz sesi işittim ve sevindim, yüzümü o cihete döndürünce koşan bir şahıs gördüm. Bana öyle bir kafa vurdu ki, sersemledim ve:

— Yâ Rab! Sana tevekkül eden bir kimseye karşı böyle mi davranılır, dedim.

— Bize tevekkül ettiğin müddetçe aziz idin, şu anda horozun sesine tevekkül (ve itimad) etmiş bulunuyorsun, bunun için şimdi kafayı yedin, diye bir ses duydum, sersemlemiş bir halde:

— Ey Havvâs! Bundan üzüldün değil mi? Bak şuraya; diye bir ses daha işittim. Baktım kafa vuran kişinin başını önüme atılmış bir vaziyette gördüm! (Adam cezasını bulmuş!)

Diyor ki: Bir zamanlar Şam yolunda temiz bir elbise giymiş güzel yüzlü ve yakışıklı bir genç gördüm. Bana hitaben:

— Bana arkadaş olur musun, dedi.

— Ben acıkırım, (ve uzun süre bir şey yemem) dedim.

— Ben de seninle beraber aç kalırım, dedi. Sonra dört gün birlikte bulunduk. Sonra bir futûh zuhûr etti, kısmetimiz açıldı.

— Buyur, dedim.

— Arada vâsıta olan ve bana dolaylı olarak ulaşan bir şeyi yememek itikadındayım, dedi.

— Yavrum gayet sık dokuyor ve ince eliyorsun, dedim.

— Yâ İbrahim! Divanelik etme, sarraf gayet basiretlidir. Sende tevekkülden eser yok, dedi ve ekledi: «Tevekkülün en aşağı mertebesi, nâçâr bir durumda kaldığın zaman, Allah'tan başkasından çare beklememektir!»

Şöyle dediği nakledilir: Bir zamanlar çölü azıksız ve bineksiz aşacağım, diye and etmiştim. Çöle düşünce, arkamdan gelen bir genç:

— Selâm sana ey şeyh, diye bağırdı. Durdum, cevap verdim, dikkat edince bunun bir hıristiyan olduğunu farkettim.

— Sana arkadaş olmam için bana destûr var mı, diye sordu.

— Benim gitmekte olduğum yer için sana yol yoktur, öyle olunca da bu arkadaşlıkta ne fayda var, dedim.

— Az çok bir faydası olur, hiç değilse teberrüken arkadaşlık etmiş olurum, dedi. Bir hafta bu şekilde yolculuk yaptık, sekizinci gün olunca, bana:

— Ey Haniflerin zâhidi! Açım. Rabbından bir şey isteme cüretinde bulun, dedi. Bunun üzerine:

— Yâ İlahî! Muhammed (a.s.) hakkı için beni şu yabancının yanında mahcub etme, gaybtan bir şey izhar eyle, derdemez hemen üzerinde bol bol ekmek, kızartılmış balık, taze hurma ve yanında bir testi su bulunan bir sofranın zuhûr ettiğini gördüm. Birlikte yeyip içtik ve ihtiyacımızı giderdik. Bir hafta daha yol aldıktan sonra sekizinci gün ona:

— Ey Râhib! Acıktım, şimdi sen de gücünü göster, dedim. Genç, asâsına dayandı, dudaklarını kımıldatmaya başladı. O saatte, üzerinde helva, balık, taze hurma ve iki testi su bulunan mükellef iki sofra zuhur etti. Hayret içinde kalmıştım.

— Ey zâhid! Buyur ye, dedi, ama ben utancımdan yiyemiyordum.

— Ye, ye. Sana müjdem var, dedi.

— Bu müjdeyi vermedikçe yemem, dedim.

— Birinci müjdem, ben zünnarımı koparıyorum, dedi. Sonra zünnarı koparıp attı ve: «Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resulullah! deyip İslam oldu. İkincisi şu: «İlâhî, yanında kadri kıymeti bulunan ve hak din üzere olan şu ihtiyarın hakkı için bana yemek gönder, tâ ki mahcub olmayayım», diye dua ettim. Onun için şu yemek de senin bereketine ve yüzüsuyu hürmetine gelmiştir.

Yemeği yedikten sonra Mekke'ye kadar beraber yolculuk yaptık, eceli yetene kadar o da burada mücavir hayatı yaşadı.

Bir mürid naklediyor: Sahralarda Havvâs'la birlikte yolculuk yapıyordum. Yedi gün aynı minval üzeri (hiçbir şey yememeksizin) yürüdük. Sekizinci gün olunca, za'fa düştüm. O vakit şeyh:

— Daha çok hangisini arzuluyorsun, suyu mu, yemeği mi, diye sordu.

— Suyu, dedim.

— İşte su arkanda, iç, dedi. Ardıma bakınca taze süt gibi sâf ve berrak bir su gördüm. İçtim ve taharet yaptım, o ise beni seyrediyor, ama oraya yaklaşamıyordu. İşimi bitirince sudan bir parça azık almak istedim. Ama beni uyardı:

— Çek elini, bu su azık alınabilecek cinsten değildir, dedi.

Kendisi anlatıyor: Bir zamanlar çölde yolumu yitirmiştim. Bir adam karşımda boy gösterip selâm verdi ve:

— Yolunu mu şaşırdın, dedi.

— Evet, dedim.

— Düş ardıma, sana yolunu göstereyim, dedikten sonra önüm sıra bir kaç adım gittikten sonra gözden kayboldu. Dikkat edince bir sâhrâda olduğumu gördüm. Bundan sonra hiçbir yolculukta ne bir kere yolumu kaybettim, ne acıktım, ne de susadım!

Diyor ki, vaktiyle seferde iken karanlık basmış ve bir virâneye sığınmıştım, kocaman bir arslan görünce gayet korktum. İşittiğim bir ses :

— Korkma! Seninle beraber bulunan yetmişbin melek seni korumakta, dedi.

Yine kendisi anlatıyor : Bir zamanlar Mekke'de gayet yabancı bir şahıs görmüş ve :

— Sen, kimsin, diye sormuştum.

— Ben bir cinim, demişti.

— Nereye gidiyorsun, dedim.

— Mekke'ye, dedi.

— Azıksız ve bineksiz mi, dedim.

— Sizde olduğu gibi bizde de tevekkül üzere yolculuk yapanlar vardır, dedi.

— Tevekkül nedir, dedim.

— (Vasıtasız olarak) Hak Tealâ'dan almaktır, dedi.

Dervişin biri anlatıyor : Havvâs'a arkadaşlık teklif ettim. «İçimizden birinin Emir, öbürünün Emirber olması lâzım, şimdi sen bunlardan hangisi olmayı tercih ediyorsun. Emir ve Reis sen mi olacaksın, yoksa ben mi», dedi. «O halde sen emir ol», dedim. «Şu halde sakın emrimin dışına çıkma», dedi. «Münasib», dedim. Bir menzil gittikten sonra, «Otur», dedi, ben de oturdum. Hava gayet soğuktu, su çekti, odun taşıdı, ısınalım diye ateş yaktı. Her ne vakit yolculuk esnasında söz konusu cinsten hizmetleri ifâ etmeye girişecek olsam, bana :

— Sözleşmedeki şarta ve emre uy, derdi. Gece olunca müthiş bir yağmur yağdı. Şeyh hırkasını çıkarıp sabaha kadar başımın ucunda durdu, (beni yağmurdan korumak maksadiyle) hırkayı iki eli arasına gerip üzerime tuttu. Ben ise utancımdan yerin dibine geçiyordum ama mukavaledeki şarta riayet etmiş olmak için de hiçbir şey söylüyemiyordum. Nihayet sabah olunca :

— Bugün de emir benim, dedim.

— Münasib, dedi. Yeni bir menzile ulaştığımızda, yine hemen hizmet etmeye girişti.

— Emirin emrinin dışına çıkma, dedim.

— Emire hizmet emretmek emrin dışına çıkmak olur, (hizmet

Emire değil, bana aittir.) dedi ve Mekke'ye kadar benimle bu tarzda arkadaşlık yaptı. Buraya gelince utancımdan kendisini terkedip kaçtım. Derken Minâ'da tekrar onunla karşılaştım. Bana dedi ki:

— Yavrucuğum! Dostlarla arkadaşlık yaptığın zaman, seninle yaptığım arkadaşlık gibi arkadaşlık yap!

Diyor ki: Bir kere Şam civarında bulunduğum sırada bir nar ağacı gördüm. Nar yemeyi arzuluyor ama sabrediyor ve yemiyordum. Zira narlar ekşi idi, halbuki ben tatlısını istiyordum. Bir vâdiye varınca eli ve ayağı olmayan birini gördüm, zayıflamış, yaralarına kurt düşmüş, üzerine eşek arıları üşüşmüş, onu yiyorlardı. Biçâre bir halde görünce zavallıya acıdım, yanına yaklaştım ve:

— İstersen bu beladan kurtulman için sana dua edeyim, dedim.

— İstemem, dedi.

— Niçin, dedim.

— Çünkü afiyette olmak benim ihtiyarım, belâda olmak da onun ihtiyarıdır, ben ise asla kendimi ihtiyarımı onun (hakkımdaki) ihtiyarına tercih etmem, dedi.

— Bâri izin ver de şu eşek arılarını uzaklaştırayım, dedim.

— Ey Havvâs! Sen tatlı nar yeme arzusunu kendinden uzaklaştır, bana niçin üzülüyorsun. Benim bedenimin sıhhatini ne yapacaksın? Sen kendi gönlünün selâmetini iste, dedi.

— Benim Havvâs denilen kişi olduğumu nereden bildin, dedim.

— O'nu bilene hiçbir şey gizli kalmaz, dedi.

— Şu eşek arıları ile halin nasıl, dedim.

— Eşek arıları sokup kurtlar beni yedikçe halim daha da hoş oluyor, dedi.

Diyor ki: Vaktiyle çöllerde dolaşırken birini görmüş ve:

— Nereden geliyorsun, diye sormuştum.

— Balâsagun'dan, dedi.

— Buraya niçin geldin, dedim.

— Ağzıma bir lokma koyarken elim bulaşık oldu, elimi zemzemle yıkamak için (tayy-i mekan ederek) buraya geldim, dedi.

— Ne yapmak kararındasın, dedim.

— Gece geri dönüp annemin yataklarını katlamak kararındayım, dedi.

Diyor ki: «Bir zamanlar, rahibin biri ruhbâniyetin gereği olarak yetmiş yıldır bir manastıra inzivaya çekilmiş», diye işitmiş ve: «Ne kadar acâib! Ruhbâniyetin icabı kırk yıl (bir köşeye çekilip inzivâya hayatı yaşamak)tır», diye düşündüm, yanına gitmeye karar verdim. Yaklaşınca eşiğe kadar gelerek dedi ki:

— Yâ İbrahim! Buraya niçin geldin! Ben burada oturup ruhbânlık yapmıyorum ki. Benim halka saldıran (nefs adında) bir köpeğim, şimdi burada oturmuş, ona buna saldırır diye halkı şerrinden korumak için köpek bekçiliği yapıyorum, yoksa ben senin sandığın gibi değilim.

Bu sözleri işitince:

— Sapıklığın tâ ortasında bulunan bir kuluna doğru yolu göstermeye kâdir olan Allahım!, deyince, dedi ki:

— Ey İbrahim! (Bana doğruyu göstersinler diye neden) bunca kimseleri arıyorsun? Git nefsini ara! Bulunca da onun bekçisi ol. Hevâ heves denen şu şey, hergün üçyüz altmış çeşit Ulûhiyet libasına bürünmekte ve kulu sapıklığa davet edip durmaktadır!

Naklederler ki, Mümşâd bir gece uyanıp kalkmış, vaktin erken olduğunu görünce, geri yatmış, fakat uykusu kaçtığından kalkıp abdest almış, iki rekât namaz kılmış ve tekrar uykuya yatmış, ama yine uyuyamamış ve:

— Bana ne oluyor yâ Rab! demişti. Gönlüne: «Kalk ve dışarı çık», diye bir nidâ gelmişti. Dışarda gayet çok kar vardı. Karlar arasında gide gide şehrin dışına çıktı. Burada, tevbe etmek, isteyenlerin gittikleri bir tepe vardı. Bu tepenin doruğuna çıkınca, orada oturmakta olan İbrahim'i gördü. Üzerine kısa bir gömlek giyinmiş, etrafına düşen karlar eriyor, ama zemin kuruydu. Bana: «Ey Mümşâd! Elini bana ver», dedi. Elimi verdim, elindeki harareti sebebiyle elim terledi. Arabça bir beyt okudu.

Havvâs'ın mürid olan Ebu Hasan Alevi anlatıyor: Havvâs:

— Bir yere gideceğim, bana arkadaş olur musun, diye sordu.

— Biraz mühlet ver de eve gidip ayakkabıları giyineyim, dedim. Eve gelince kaygana yapılmış olduğunu gördüm. Bir parça yedikten sonra geri döndüm ve kendisine kavuştum. Yolda giderken önümüze bir nehir çıktı, şeyh ayağını su üzerine koyup yürüdü, ben de aynı şekilde kendisini takip ettim, ama suya battım. Şeyh geri dönüp bana baktı ve:

— Yoksa ayağına kaygana mı takıldı, dedi. Şu iki hâdiseden hangisinin daha acâib olduğunu bilemiyorum: Su üzerinde yürümesi mi, yoksa sırrıma âşina olması mı?

Şöyle dediği nakledilir: Vaktiyle çöllerde dolaştığım sıralarda gayet acıkmıştım. Yanıma gelen bir bedevî:

— Ey obur! Senin yaptığın bu nedir, dedi.

— Nasıl olur, günler var ki ağzıma hiçbir şey almadım, dedim. «Bilmezmisin ki, dava müddeilerin (ve sahtekârların) perdesini yırtar», dedi. Senin tevekkülle ne işin var! (Sen nerede, tevekkül nerede?. Tevekkül ehli aç kalma iddiasında bulunmaz.)

Kendisi anlatıyor: Bir kere aç bir halde Rey şehrine yaklaşmıştım. Buraya ulaşırsam, şehrin tanımışları bana yemek getirirler, diye gönlümden geçti. Sonra yola koyuldum. Bir münker ve kötü iş gördüm, muhtesiblik yaparak kötülüğü engellemek istedim. Bu yüzden bir sürü dayak yedim. Aç karnıma bu kadar dayak revâ mı, dedim. Sırrıma nidâ olundu ki: «Hani şehre varınca, beni ağırlarlar ve yemem için yemekler getirirler diye temenni etmiştin ya, şimdi ye bakalım (dayağı)!» «İlâhî ben sana tevekkül ettim», dedim. Şöyle bir âvâz geldi: «Yer yüzünü mütevekkillerden temizleyen Allah'ı tesbih ve tenzih ederim! Hem Rey'deki anılmış kişilerin yemeklerine konma temennisi, hem de tevekkül; yağma mı var?»

Naklederler ki, vaktiyle Havvâs kendi işi hakkında hayrete düşüp sahralara açılmış, kenarında hurmalık bulunan bir nehre zenbil yapıp bu nehre atmaya başlamış, hurma yapraklarından zenbil yapıp bu nehre atmaya başlamış, dört gün aynı işi yapmış, sonra da: «Acaba ne göreceğim, Hakk'ın bundaki tabiri ve telmihi nedir, bunu anlamam için şimdi bu zenbillerin peşi sıra gitmeliyim», diye düşünmüş, yola koyulmuş, derken nehrin kenarında oturup ağlayan bir kocakarı görmüş ve sormuş:

— Ne var ne yok?

— Beş yetim yavrum var, hiç bir şeyim de yok, birkaç gündür şu nehrin kenarında bulunuyorum. Su, her gün bir zenbil getiriyordu, onu alıp satıyor ve parasını öksüzlere harcıyordum. Ama bugün zenbil gelmedi. Onun için ağlıyorum, acaba bugün ne yiyeceğiz!

Havvâs, «Bana evini göster», dedikten sonra ekledi: «Şimdi sen müsterih ol, ben hayatta oldukça elimden geldiği kadar geçimini yoluna koyacağım!»

Diyor ki: Vaktiyle maişetimi helâl yoldan temin ediyordum. Ağımı denize atıp bir balık tuttum: «Onları, beni zikretmekten alakoyuyorsun, maişetini temin edecek başka bir şey bulamadın mı? Bunlar bizi zikrediyor sen ise gelip onları öldürüyorsun», diye hâtiften bir ses işitince, ağımı atıp elimi de işten çektim.

Sözleri:

«Dünyada bana Allah'tan ebedi bir ömür lâzım, tâ ki bütün halk cennet nimetleriyle meşgul olup Allah'ı unuttuklarında ben dünyevi belâlar içinde şeriatın âdâb ve ahkâmına riâyet ederek Hakk'ı yâd edeyim.»

«O'nunla (O'nun) yolunu tutmak müstesna, nazarımda zor olan hiçbir şey yoktur.»

«Elin boş ve gönlün sükûn içinde olduktan sonra dilediğin yere git!, (hiç korkma!)»

«Kim Hakk'ı, ahdına vefakâr olarak bilirse, bu bilginin gereği olarak Allah Tealâ ile huzur ve sükûn halinde olması ve ona itimad etmesi lâzım gelir.»

«Çok rivayetle âlimlik olmaz. Âlim ancak o kişidir ki, ilmi az bile olsa ilmine tâbi olup ona göre hareket eder, sünnetlere de uyar.»

«İlmin tümü şu iki cümlede toplanmıştır: Biri şu: Allah Tealâ bir şeyin kaygısını senin gönlünden kaldırıp atmışsa, o hususta zorlanıp durma, (rızk tasası çekme); Diğeri de şu: Yapman gereken ve üzerine farz olan şeyi aman kaçırma!»

«Her kim Hakk'a işaret eder de ondan gayrisiyle sükûn bulursa, Allah Tealâ onu bir derde mübtelâ kılar ve eğer belâ içinde iken Allah'la olursa, içinde bulunduğu belâları Allah ondan uzaklaştırır. Eğer başkasıyle sükûn bulma hali daimi olursa, Hak Tealâ halkın ona karşı duydukları acıma hissini silip kendisine tamalı elbisesini giydirir. Bu suretle durmadan halktan bir şeyler ister ama halkın ona karşı merhameti ve şefkati olmaz. Nihayet işi öyle bir raddeye ulaşır ki artık hayat çekilmez olur, yaşamaktan haz almaz. Ama ölüm de zoruna gider, onu şaşkınlık, elem ve musibet sayar; ahiretini de pişmanlıktan ve teessüften ibaret görür.»

«Dünyası ağlayanın ahireti güler!»

«Bir kimse (süflî) arzuları terkeder de bunun karşılığını kalbinde bulamazsa, o bu terk konusunda sahtekârdır.»

«Her ne vakit kendindeki tevekkül sıhhatli olursa, başkalarındaki de sıhhatlı olur.»

— Sabır nedir?

— Ölüleri diriltenin önünde sebât etmektir!

«Sabır, kitab ve sünnetin hükümleri üzerinde sebat etmektir.»

(Dinî hükümlere) riayetkarlık mürâkabeyi, mürâkabe de gizli ve aşikâr ihlâsı husule getirir.»

«Mahabbet iradenin mahv, bilcümle beşerî sıfat ve ihtiyaçların yanmasıdır.»

«Şu beş şey kalbin devasıdır: Üzerinde düşünüp taşınmak suretiyle Kur'an okumak, mideyi boş bırakmak, geceleri ihyâ etmek, seher vakitlerinde niyazda bulunmak ve iyilerle oturup kalkmak.»

«Bu hususu (ve manevî hazzı) seherlerdeki yakarışlarda arayınız, eğer orada bulamazsanız başka yerlerde hiç aramayınız, zira bulamazsınız.»

Naklederler ki: «Beni görüp de kendisini göremediğim zatın özlemiyle yanıp kavruluyorum», der ve sinesini döverdi! Ona şu sorunun sorulduğu nakledilir:

— Sen nereden yiyor, maişetini nasıl temin ediyorsun? Dedi ki:

— Anasının karnındaki bebek, denizdeki balık ve sahradaki yabâni hayvanlar nereden yiyorlarsa oradan. Allah Tealâ buyurur: **«Allah onu hiç ummadığı bir yerden rızıklandırır.»** (Talak/3)

«Mütevekkilde tamah bulunur mu», sorusuna şu cevabı vermişti: «(Beşerî) tabiatların mevcut olduğu bir yerde elbetteki tamah hatırından geçer ama bunun ziyanı yoktur. Çünkü halkın elinde bulunanda gözü olmayan mütevekkil, tamahı bertaraf etme gücüne sahiptir.»

Derler ki, ahir-i ömründe ishal olmuştu. Rey camiinde bir günde altmış defa gusl eder, her gusülde ancak iki rekât namaz kılar, ama her defasında guslü bozulurdu. O halde iken birisi kendisine: «Hiç arzun var mı», diye sordu. «Bir parça kızartılmış ciğer», (Aşktan yanmış yürek!) dedi. En sonunda gusül yaparken suyun ortasında can vermişti. Oradan alıp naşını eve götürdüler. Büyüklerden biri geldi, yastığının altında bir parça ekmek görünce:

— Eğer şu ekmek parçasını görmemiş olsaydım, onun cenaze namazını kılmazdım. Çünkü bu, onun tevekkül üzere ölmüş ve bu sahanın ilerisine geçmemiş olduğunun nişanesidir. Oysa bir kimsenin, (hakikî manada bir) sâlik olması için hiçbir sıfatta durmaması gerekir, ne tevekkülde ne de diğer bir sıfatta (ve makamda). Zira durmanın burada yeri yoktur.»

Şeyhlerden biri onu rüyasında gördü ve sordu:

— Hak Tealâ sana nasıl muamele etti?

— Gerçi ibadetim çoktu, tevekkül yolunu da tutmuştum. Lâkin dünyadan gideceğim sıralarda abdest alıp temizlenmiş ve öylece ayrılmıştım. Yapmış olduğum her ibadete karşılık cevap verdi. Ama temizlik sebebiyle beni cennetteki bütün mertebelerin ötesinde bulunan bir menzile kondurdular. Sonra şöyle nidâ ettiler:

— Sana yapılan ikramdaki bu fevkalâdelik, huzurumuza temiz olarak gelmiş olduğundandır. Bu dergâhta temizler için muazzam bir makâmve mertebe vardır! Rahmetullahi aleyh.

MÜMŞÂD DÎNEVERÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Erlerce makbul, Celâle tutkun, zamanının devletlisi, biricik yüce himmet sahibi, kin ve nefretten sıyrılan Mümşâd Dîneverî (r.a.), çağının piri ve zamanın bir tanesi idi. Her çeşit kemâl ile bezenmiş, her türlü faziletlerle seçkinleşmiş olup riyâzette, hizmette, müşâhedede ve hürmette bir alâmet idi. (1)

Devamlı surette Hankâh'ın kapısını kapalı tutar, bir yolcu hankâhın yanına geldiğinde, kapının arkasına kadar gelerek:

— Sen misafir misin mukim misin? Kalıcı mısın, gidici misin? Eğer devamlı olarak ikamet etmek üzere buraya gelmiş bulunuyorsan, içeriye buyur, yok eğer geçici bir misafir isen sana burada yer yok, çünkü bir kaç gün kalıp sana alıştıktan sonra kalkıp gideceksin ve biz senden ayrı kalmaya takat getiremeyeceğiz, derdi.

Vaktiyle yanına gelen bir adam:

— İşim için bana dua et, dedi. Mümşâd:

— Git, Allah'ın mahallesine yerleş, tâ ki Mümşâd'ın duasına muhtâc olmayasın, dedi. Adam:

— Ya Şeyh! Allah'ın mahallesi nerededir, dedi. Mümşâd:

— Senin olmadığın yerde, dedi. Bunun üzerine adam gitti, halkın arasından ayrılıp inzivâya çekildi. Bu suretle devlete nâil, saadete yoldaş olmuş. Halk ile sükûn ve huzur bulmuş ve yüksek mertebelere ulaşmıştı. Hatta bir defa Dinever şehrini büyük bir selin basmakta olduğunu gören halk tümüyle Mümşâd'ın ibadethanesine koşuşturmuşlardı. Bu sırada o civanmerdin postunu selin üzerine serip su üzerinde gelmekte olduğunu görmüşlerdi. Mümşâd onu görünce:

— Bu ne halettir böyle, demiş, civanmerd karşılık vermiş:

— Hem bana bu hali verdin hem bu ne hal, diye soruyorsun, Mümşâd'ın duası sebebiyle Hak Tealâ bana bunu verip O'ndan başkasından beni müstağni kıldı ve görmekte olduğun şu mertebeye ulaştırdı.

Şöyle dediği nakledilir: Dervişlerin hal ve hareketlerinin tamamiyle hakikat olduğunu bildiğim zamandan beridir ki, hiçbir vakit hiçbir dervişle şakalaşmadım. Zira vaktiyle dervişin biri yanıma gelip:

— Bana bulamaç aşı yaptırmanı istiyorum, demişti. Bunun üzerine:

— Hem müridlik (ve dervişlik) hem de bulamaç aşı, olur mu hiç, demiş (ve kendisine latife yapmış) tım. Bu cevabı alan derviş, benim sözümü aynen tekrarlaya tekrarlaya sahranın yolunu tutmuş ve orada vefat etmişti.

Şöyle dediği nakledilir: Vaktiyle borçlu düşmüştüm, gönlüm hep bu borçla meşguldu. Rüyada birinin:

— Ey cimri! Yapmış olduğun bu miktardaki borç bize aittir, bize güven, müsterih ol ve hiç korkma! Sana düşen (borcunu) bize havale etmek, bize düşen de onu ödemektir, diye söylediğini gördüm, Bundan sonra hiçbir kasab ve bakkalla hesaplaşmadım!

Yüksek değerde sözleri vardı. Şunlar, onun vecizelerindendir:

«Çeşit çeşit putlar vardır; halktan kiminin putu nefsi, kimininki evladı, kimininki malı, kimininki karısı, kimininki itibarı, kimininki de namazı, orucu, zekâtı ve (tasavvufî) halidir. Şu halde put çoktur. Halktan her biri yakasını bu putlardan birine kaptırmıştır. Bu putlardan yakasını kurtaran ancak o kimsedir ki, nefsi için bir hal ve mahal görmez, ona hiç güvenmez, fiillerini teşekküre değer bulmaz, belki o halde bulunur ki, kendisinden ister hayır, ister şer sâdır olsun, bundan dolayı nefsinden razı olmaz ve daima nefsini levm eder.»

«Şeyhlere hürmet etmek, dostların hizmetinde bulunmak, (maddî) sebeplerin dışına çıkmak ve şer'îatın âdâbını nefsi üzerinde muhafaza etmek, müridin yerine getirmesi lâzım gelen edeblerdir.»

«Ne vakit bir pirin huzuruna varsam, mutlaka kendime ait olan şeylerin tümünü bir yana atıp, «Acaba ne zuhûr edecek», diye ondan gelecek olan (feyz ve) bereketleri dört gözle beklerdim» [(Zira kendinde bir varlık görerek şeyhin yanına giden, kendi benliği se-

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X, 353; Sülemî, 316; Sıfatu's-Safve, IV, 78; Risale, 157; Şa'rânî, I, 102; Münavî, I, 269.

bebiyle onun didârından, sohbetinden, edebinden ve sözünden hâsıl olan feyzlerden mahrum kalır.) (Sülemi, 317)]

«Kim ki kendi hazzı için şeyhin huzurunda bulunursa, o kimse onun sohbetinde bulunmaktan hâsıl olan kerâmetlerden (ve manevî ihsanlardan) mahrum kalır.»

Diğer sözleri :

«İyilerin sohbetinde bulunmaktan, gönlün iyi olması hali zuhûr eder; kötülerin sohbetinde bulunmaktan da gönlün bozulması hali hâsıl olur.»

[«Sebepler birtakım alâkalar (ve engelleyici bağlar) dır. Sebeplerdeki mânileri ezeli takdire havale etmekte rahatlık vardır, insanların en iyi halde bulunanı, halkı görmekten nefsini iskat edeni, (ıssız yerlerde sırrını gözetleyeni) ve bütün işlerinde yüce Allah'a itimad edenidir.» (Sülemi, 318)]

«Dünya ehlinin dört elle sarıldıkları dünyanın fuzuli işlerinden sıyrılmakta gönül huzuru vardır.»

«Evvelkilerin ve sonrakilerin hikmetini kendinde toplayıp önde gelen evliyanın ahvalini (haiz olduğunu) iddia etsen, sırrın Allah Tealâ ile sükûn bulup (rızk konusunda) onun sana verdiği teminâta itimad etmezsen âriflerin derecesine ulaşamazsın.»

«Marifet, tümüyle yüce Allah'a samimi bir şekilde muhtaç olma halinden ibarettir.»

«Marifet üç şekilde hâsıl olur: Biri, «Nasıl idâre ediliyor», diye hadiseler üzerinde düşünmek, diğeri, «Nasıl takdir olunmuştur», diye mukadder olan hususlar üzerinde tefekkür etmek, üçüncüsü de, «Nasıl yaratılmışlardır», diye mahlukât üzerinde teemmüllere dalmak. Eğer biri çıkar da bu üç cümleyi baştan alıp açıklamak isterse bir kitap meydana çıkar, fakat bu izahâtın yeri bu kitap değildir.»

«Cem, (Allah'ın) halkı tevhidde cem etmiş; tefrika ise onları şeriatta tefrik etmiş olmasıdır.»

«Hakka giden yol uzundur, hak üzerinde sabretmek çetindir.»
«Hakîmler hikmeti sükût ve tefekkür ederek bulmuşlardır.»
«Nebilerin ruhları keşf ve müşâhede, sıddîkların ruhları ise kurbet ve ittilâ halindedir.»

«Tasavvuf şu üç şeydir: Esrârın safâsı, cebbârın rızâsına göre hareket etmek, halkla münasebette kendi tercihini terk etmek.»

«Tasavvuf zengin görünmek, halkın bilmediği (manevî halleri) gizli tutmayı benimsemek ve henüz olmamış (ve işe yaramayan) şeylerden el çekmektir.»

«Tevekkül tab'ın, kalbin ve nefsin meylettiği her şeye tamahın vedâ etmesidir.»

Ona sordular:

— Aç kalan bir derviş ne yapar?

— Namaz kılar.

— Peki eğer tâkatı yoksa?

— Uyur.

— Hak Tealâ mutlaka dervişe şu şeyden birini verir: ya gıda, ya tâkat veya ecel!

Ölümü yaklaşınca sordular:

— Hastalıktan ne çekiyorsun?

— Benden ne çektiğini gidin de hastalığa sorun!

— Lailaheillah, de, denilince, yüzünü duvara çevirip dedi ki:

— Bütün mevcudiyetim sende fâni olmuştur, seni seven bir kimsenin alacağı, karşılık bu mudur? Ona böyle mi hitap edilmeli?

«Allah Tealâ sana nasıl muamele yaptı», diye soran birine:

— Otuz senedir ki, bana cenneti arz etmekte, ama ben dönüp oraya bakmamaktayım bile!, dedi.

— Gönlünü nasıl buluyorsun, diyen birine:

— Gönlümü kaybedeli otuz sene oldu, onu tekrar ele geçirmek istedim ama bulamadım. Bu müddet içinde gönlümü bulamayınca, bütün Sıddîkların gönüllerini kaybettikleri şu hal içinde ben onu nasıl bulacağım, dedi ve canını teslim etti.

Rahmetullahi aleyh.

ŞEYH EBU BEKİR ŞİBLÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Devlet deryasına batan, izzet gülüne yaprak olan, müddei (ve sahtekâr) olanların belini kıran, takvâ sahiplerine tâc olan, his ve akıl âleminin meşalesi bulunan asrının şeyhi Ebu Bekir Şiblî (r.a.), büyük ve ulu şeyhlerden olup tasavvuf yolunda muteber ve muhteşem bir zat idi. Bu tâifenin beyi, sufîlerin imamı ve çağının bir yegânesiydi. Hal ve ilim itibariyle bir eşi daha yoktu. Hadsız ve hesabsız nükteleri, işaretleri, remizleri, vecizeleri, riyâzetleri ve kerâmetleri mevcuttu. Çağındaki şeyhlerin cümlesiyle görüşmüş olup bu yolla ilgili ilimler sahasında bir tane idi. Pek çok hadis dinlemiş ve yazmıştı. Mâliki mezhebi üzerine Fıkıh tahsil etmiş olup mezheb itibariyle de Mâlikî idi. Halka karşı Hakk'ın hüccetiydi. Yapmış olduğu amelleri bütün çeşitleriyle tavsif etmek mümkün olmaz, çektikleri ifadelere sığmaz. Baştan sona kadar merdâne idi. Fütûr ve za'f asla haline yol bulmamıştı. Şevkindeki şiddetli alev hiç dinmek ve durmak bilmezdi. Tam kırk küfe dolusu hadis okumuştu. Diyor ki:

«Otuz yıl fıkıh ve hadis okudum. Nihayet güneşim sinemden doğdu. Sonra o üstadların dergâhına gittim. «Geliniz, biraz da Allah'ın fıkhından ve ilminden bahsediniz», dedim ama kimse ne diyeceğini bilemedi. Zira şeyin nişanı bir şeyden olur ve gaybın hiç nişanı olmaz. Acâib bir söz (ve hâl) belledim, sizler kapkaranlık bir gecedesiniz, biz ise apaydın bir gündüzde, şükrettik ve vilâyeti de bir vurguncuya teslim ettik ve neticede o da bize yapacağını yaptı!»

Çağındaki câhillerden çok zahmet çekmişti, kendisini red veya kabul hususunda halk, sonu gelmeyen kavgalara girmişti. Tıpkı Hüseyn b. Mansur Hallac'a yaptıkları gibi onu da mahvetmek için daima ona kasdeder dururlardı. Sebep de söylediği bazı sözlerin Hallac'ınkilerine uyması (ve onun tarafını tutması) idi.Başından geçen

(ve tasavvufa intisabına yol açan) hadise şöyle cereyan etmişti: Devâmend emiri iken, Rey Emiri ile Bağdad'dan kendisine bir mektup ulaştı. Bir cemaatla kalkıp (Rey Emiri ile birlikte) Bağdad'daki Halife'nin huzuruna vardılar, kendilerine hil'atlar ihsan edildi. Avdet ettiklerinde meğer Emirin aksıracağı tutmuş, giydirilen hil'atın yenine ağzını ve burnunu sildi. Bu durum halifeye intikal ettirilmiş ve: «O, işte böyle yaptı», denilmişti. Halife: «Derhal Emir'in hil'atını çıkarın, ensesine vurun ve emirlik görevinden de azledin», diye emir verdi. Bunun üzerine Şiblî uyandı ve: «Bir mahlukun hil'atını ve kaftanını mendil yerine kullanan bir kimse eğer azl ve tahkir edilip vilâyeti idare yetkisi geri alınmaya müstahak olursa, âlemlerin padişahının hil'atını mendil olarak kullanan bir kimse acaba hangi muameleye müstahak olur», diye düşündü. Derhal halifenin huzuruna vardı, (ve istifasını sundu.) Halife:

— Ne oldu, diye sordu. Şiblî anlattı: «Ey Halife! Sen ki bir mahlûk olduğun halde, kadru kiymetinin nekadar olduğu malum bulunan bir hil'atına yapılan saygısızlığı hoş karşılamıyorsun, âlemlerin pâdişahı olan Hâlık, ihsan etmiş olduğu marifet ve mahabbet hil'atını bir mahlûkun hizmetinde mendil olarak kullanmamı hiç hoş karşılar mı?

Şiblî daha sonra oradan ayrılıp Hayrunnessac'ın yanına vardı, hâdiseyi ona hikâye etti, Hayr, onun bu durumunu Cüneyd'e bildirdi. Daha sonra Şiblî, Cüneyd'in huzuruna vardı ve:

— Senin yanında meşhur bir cevher bulunduğunu söylüyorlar. (sahip bulunduğun) Cevheri bana ya hediye et veya sat, dedi. Cüneyd:

— Satacak olsam bedelini ödeyemezsin, hediye edecek olsam, onu kolayca ele geçirmiş olacağından kadrini bilmiyeceksin, onun için benim yaptığım gibi evvela farktan adım yap, sonra kendini bu deniz ta ki sabr ve intizâr suretiyle cevherin eline geçmiş olsun, dedi, Sonra Şiblî:

— Şimdi ne yapacağım, diye sordu. Cüneyd:

— Git, bir yıl kibrit sat, deyince, Şiblî'de öyle yaptı. Bir sene dolunca (Cüneyd ona):

— Bu işte şöhret ve ticaret bir kapıdır, şimdi git, bir sene de kapı kapı dolaşarak dilen ve diğer bir şeyle meşgul olma, dedi. Şiblî bu şekilde hareket edip sene başına kadar Bağdad'da dolaşmadık ve çalmadık kapı bırakmadı, artık kimse ona birşey vermiyordu. Tekrar gelip durumu Cüneyd'e anlattı. O da:

— Şimdi kendi değerini bil, artık senin halk nazarındaki kıymetin hiçtir. O halde onlara gönül bağlama ve onları hiç hesaba katma, dedi. Sonra sözüne devamla: Vaktiyle bir müddet hâciblik, bir

müddet de emirlik yapmış olduğun vilâyete gidip ora ahalisinden helâllık dile, dedi. Şiblî, bir bir evlere gidip hepsini dolaştı. Nihayet haksızlık yaptığı bir yere varıp durdu, sahibini (evinde) bulamadı. Şiblî: «Yapmış olduğum o (haksızlığı affettirme) niyetiyle akçe verdiğim halde gönlüm hâlâ itminân bulmuş değildir», diyor. Dört yıl bu halde bulunduktan sonra tekrar yanına gelen Şiblî'ye Cüneyd:

— Hâlâ sende makâm (ve itibar sevdasın)dan bir kalıntı var, onun için git bir sene daha dilencilik yap, dedi. Şiblî diyor ki: Her gün dilencilik yapıyor, elde ettiklerimi Cüneyd'e götürüyordum. O da bunların hepsini dervişlere dağıtıyordu, ben ise gece aç kalıyordum. Bir sene dolunca, bana:

— Şimdi sohbete katılman için sana yol veriyorum, lâkin bir şartla: Sohbette bulunanların hizmetkârı sen olacaksın!, dedi. Bunun üzerine bir sene arkadaşlara hademelik yaptım. Nihayet bana:

— Ey Şiblî! Şimdi nezdinde nefsinin hâli nasıldır, diye sordu.

— Ben kendimi Allah'ın mahlûkatının en değersizi olarak görüyorum, dedim. Cüneyd:

— İşte şimdi imanın sıhhat bulmuştur, dedi.

Nihayet Şiblî'nin hâli o vaziyete ulaşmıştı ki, ceplerini şekerle doldurur, nerede çocuk görse oraya varır, çocuklara: «Allah!», deyin, ağzınıza şeker koyacağım, derdi. Sonra ceplerine altın ve gümüş para doldurur ve:

— Her kim bir kere Allah derse ağzını altınla dolduracağım, derdi. Daha sonra içinde hayret ve kıskançlık duyguları kaynamaya başladı, bu defa kılıcını çekip:

— Her kim Allah'ın adını ağzına alırsa, bu kılıçla kellesini uçururum, dedi. (1)

— Daha evvel bu iş için şeker ve altın ikram ederken şimdi kelle mi uçuruyorsun, diyenlere:

— Evet öyle, evvelce zannediyordum ki, onlar O'nu hakiki bir şekilde ve bilerek yâd etmektedirler. Şimdi anlaşıldı ki gaflette oldukları halde ve adet yerini bulsun diye O'nu anıyorlar ve ben onun kirli diller tarafından zikredilmesini caiz görmüyorum, dedi. Sonra gidiyor ve gördüğü yerler üzerine Allah'ın ismini nakş ve resm ediyordu. Nihayet:

— Daha ne zamana kadar ismin etrafında dolaşacaksın? Eğer tâlib bir er isen ayağını müsemmâya bas, diye bir ses duydu. Bu söz

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X, 366; Sülemî, 336; Sıfatu's-Safve, II, 456; Risale, 158. Hücvirî, 259; Nafahat 228; Şâ'rânî, I, 103; Münavî, II, 29; Vefeyât, I, 225; Şezeratu'z-Zeheb, II, 338; el-Bidaye ve'n-Nihaye, XI, 215. GAS, I. 660.

canına tesir etti. Öyle ki kendisinde rahat ve karar namına bir şey kalmadı. Aşkı o kadar kuvvetlenmiş ve meftunluğu o derece gâlib bir vaziyete gelmişti ki, kendine hâkim olamadı, gitti ve kendini Dicle'nin sularına attı. Ama nehirde meydana gelen bir dalga onu kenara fırlattı. (Sonra kendini götürüp alev alev yanan bir ateşin ortasına fırlattı, ama ateş onu kendi dışına attı.)

Bundan sonra kendisini yırtıcı vahşi hayvanların önüne attı, ama bunların hepsi de ürküp kaçtı. Sonra kendini bir dağın başından aşağıya yuvarladı. Lâkin rüzgar onu tutup yere kondurdu. Şiblî'deki bir kararsızlık hali bin olmuştu. Feryada basıp:

— Yazık, çok yazık o kimseye ki onu ne su, ne ateş, ne yırtıcı hayvanlar ne de dağlar kabul etmiştir!, diye haykırdı. Bunun üzerine hâtiften:

— Hakk'ın makbulu olanı O'ndan başkası kabul etmez, diye bir ses geldi. Bu sesi duyunca deli divane oldu, ayağına zincir, ellerine kelepçe vurup tımarhaneye tıktılar, yanına gelen bir cemaatın:

— Bu delidir, demeleri üzerine dedi ki: «Sizin nezdinizde ben deliyim, siz de aklı başında kimselersiniz, değil mi? Hak Tealâ benim deliliğimi, sizlerin de aklı başında olma halinizi ziyade eylesin! Tâ ki bu divanelik sebebiyle Allah kendisine yakın olma halimi kat kat artırsın, o aklı başında olma haliniz sebebiyle sizin de O'ndan uzak olma halinizi kat kat artırsın! Sonra Halife, Şiblî'ye bakacak adamlar gönderdi. Adamlar gelip zorla ağzına ilaç akıttılar. Şiblî, devamlı olarak:

— Siz hiç kendinizi üzmeyiniz, boşuna zahmet çekmeyiniz, zira bu ilaçla tedavi edilen cinsten bir derd değildir, dedi.

Zincire vurulu olduğu bir sırada bir gün kendisini ziyaret için yanına gelen ziyaretçilere:

— Siz kimsiniz, diye sordu. Adamlar:

— Dostlarınız, diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Şiblî yerden kaptığı taşları onların üzerine fırlatmaya başladı. Hepsi de köşe bucak kaçtılar. Şiblî ise şöyle diyordu:

— Sizi sahtekârlar sizi! Dost olan, birkaç taş yüzünden dostundan kaçar mı hiç? Anlaşıldı ki siz benim değil, nefsinizin dostlarısınız!

Naklederler ki, vaktiyle onu avucuna bir kor koyup koşar bir halde görmüşler ve:

— Nereye böyle, diye sormuşlar. Demiş ki:

— Ka'be'yi ateşe vermek için koşuyorum. Tâ ki halk Ka'be'nin Rabbı ile başbaşa kalsın.

Bir gün elinde, iki ucunda ateş bulunan bir değnek tutuyordu. Sordular:

— Bunu ne yapacaksın? Cevap verdi:

— Bunun bir ucundaki ateşle cehennemi, diğer ucundaki ateşle de cenneti ateşe vereceğim, tâ ki halktaki Allah korkusu ortaya çıksın, (cehenneme girmek ve cennete girememekten mi, yoksa bizzat Allah'tan mı korktukları anlaşılsın!)

Naklederler ki, bir defa birkaç gün bir ağacın dibinde: «Hû, Hû», diye raks etmişti.

— Bu ne hal böyle, diyenlere dedi ki: «Bakın şu ağacın üzerine konmuş olan bir kumru: «kû, kû!» (gügûk, gügûk) diye ötmekte ve ben ona uyup «hû hû» demekteyim». Derler ki, kumru susmadan Şiblî susmamıştı.

Naklederler ki, bir kere bir taş atıp ayağını yarmışlardı. Ondan akan her kan damlası yeryüzüne «Allah» ismini nakş ve resmediyordu!

Naklederler ki, bir kere bayrama üç gün kala Şiblî, kırmızıya boyanmış bir paçavrayı başına dolamış, ağzına bir parça ekmek almış, beline bir kendir sarmış; «Bayramlık elbisesi olmayan böyle yapsın», diye diye dolaşıyordu.

Diyor ki: Kadınlar, rahimleri dokuz ayda açılıp doğum yapmazlarsa, bir senede doğururlar, dükkan sahiplerinin kapıları her gün açılır ve herbiri bir işle meşgul olur. Sûfilere seccade, hırka üzerinde ve istincâ ve istibrâ halinde (rızk) kapısı açılır(?) Şiblî'nin eli ise bütün bu gibi şeylerden bomboş!

Bir kere bir bayram günü kara bir elbise giymiş âh vâh edip duruyordu.

— Bugün bayram günü. niçin (yas maksadıyla) siyah elbiseler giyiyorsun, diyenlere: «Halkı Hakk'tan gâfil gördüğüm için», dedi.

Başlangıçta onun da siyah bir kaftanı vardı. Nihayet bu sözdeki güzelliğin ışıltısı (ve ilâhî cemalin tecellisi) üzerine düşünce, siyah kabayı çıkarıp, hırka ve yamalı bir elbise giydi.

— Bu dereceye neyle ulaştın, diyenlere dedi ki:

— (İçim kara olduğu için yas tutmak maksadıyle üzerime kara elbise giymekle) ortadan kaybolup aradan çıkana kadar siyah üzerine siyah giymekle!

Naklederler ki, başlangıçta öyle sıkı bir mücahede yapıyor ve çetin çilelere katlanıyordu ki; «Gözüme uyku girmesin», diye yıllarca geceleri gözüne tuz sürerdi. Derler ki: Gözüne yedi batman tuz

koymuş ve şöyle diyordu: «Hak Tealâ bana bakıp buyurdu ki: Uyuyan herkes gâfildir ve gâfille aramda perde vardır!»

Bir gün Cüneyd onun yanına gelmiş ve onu, kaşlarındaki eti (ve kılları) bir cımbızla yolarken görmüş ve:

— Niçin bu şekilde hareket ediyorsun, diye sormuş. O da demiş ki: «Hakikât zâhir olmuştur. (Bu tecelliye) takat yetiremiyorum, (canımı acıtırsam) ola ki bir lahzâ beni kendime iade ederler!

Naklederler ki, bir vakitler Şiblî ağlıyor, sızlanıyor ve âh, âh, deyip duruyordu. Onu gören Cüneyd:

— Şiblî, Hazret-i Ulûhiyet tarafından bir vedia olmak üzere kendisine verilen emanete hiyanet etmeyi istediğinden, onu âh vâh deyip nâra atma musibetine mübtelâ etmişlerdir, dedi. Cüneyd bu sözleri söyleyince, dinleyicilerin hatıralarına bir takım şeyler (ve menfi düşünceler) geldi. Ama o, iman nuru ile bundan haberdar oldu ve:

— Zinhar! Şiblî hakkındaki hatırları (iyi olarak) muhafaza ediniz ki (o) halk arasında aynullahtır, (Allah'ın gözüdür) dedi. Öyle oldu ki, bir gün müridler Şiblî'yi övmüşler ve:

— Şu anda onda olan sıdk ve şevk kimsede yoktur, Sâlikler içinde ondan daha yüce himmeti ve ak yüzü olan bir kimse mevcut değildir, dediler. Tam bu sırada ansızın içeri girdi ve söylenenleri duydu. Bunun üzerine Cüneyd söz alıp:

— Siz onu bilmezsiniz, o merdûd, mahzûl ve zülmânî birisidir. Onu buradan dışarı atınız, deyince yoldaşlar onu dışarı attılar. Şiblî gidip eşik üzerine oturdu, arkadaşları sıra sıra dizildiler ve:

— Yâ Şeyh! Şiblî hakkında söylediğimiz her sözün doğru olduğunu biliyorsun, neden bunu böyle emrettin? dediler. Cüneyd dedi ki:

— O, söylediğiniz övücü sözlerin bin kat üstündedir. Ama siz onun arkasına (tuzak olacak şekilde) keskin bir kılıç koydunuz, ona zarar gelmesin, diye biz de o kılıcın önüne siper koyduk! Kılıçla açtığınız yaraların izini sildik!

Naklederler ki, Şiblî'nin evinin altında bir bodrum vardı. Oraya gidip bir kucak çıta ve çöp getirir ve gönlüne gaflet ârız olduğu vakit bu çıtalarla kendisini döverdi. Gâh olurdu ki bütün çıtalar kırıldığından bu sefer el ve ayaklarını duvara çarpardı.

Naklederlerki, bir kere halvet bulunuyorken biri gelip kapıyı çaldı. Şiblî:

— Ey adam içeri gir! Ama bütün varlığınla Ebû Bekîr Sıddık olsan buna rağmen içeri girmesen, bunu daha fazla arzu ederim!

Sözleri:

«Bir ömür istiyorum ki: Rabbımla halvet olayım ve bu halvette Şiblî de arada bulunmasın!»

«Yetmiş yıldır ki bir nefes Allah'ı bilmenin kaydındayım.» (Allah'ı bir lahzâ bilsem!)

«Benim mesnedim aczdır.»

«Asâmı çeken niyazdır.» (Beni, duam koruyor!)

«Keşke külhancı olsaydım da kimse beni tanımasaydı!»

«Yahudileri nasıl biliyor ve görüyorsam kendimi de öyle biliyor ve görüyorum!»

«Eğer maden işinde birinin ayağı burkulsa, bu Şiblî'nin cürmüdür.»

«Ben dört belâya mübtelâ olmuşum ve bunlar dört düşmandır: Nefs, dünya, şeytan, heva.»

— Herbiri diğerinden dayanılmaz olan üç musibete dûçâr oldum, deyince sordular:

— Bunlar nelerdir?

— Hak gönlümden gitti

— Bundan daha dayanılmaz olanı nedir?

— Hakk'ın yerine bâtılın gelip konmuş olmasıdır.

— Üçüncüsü hangisidir?

— Bu derdin ağırlığını duymayıp ilaç ve dermanına tevessül etmem ve kurtulmanın çaresini aramamam!

Münacaatında şöyle dediği nakledilir: «Dünyayı da ahireti de emrime âmade kıl, tâ ki dünyayı bir lokma yapıp bir köpeğin ağzına atayım, ahireti de bir lokma haline getirip bir yahudinin ağzına koyayım. Zira her ikisi de maksud için hicabtır!»

Diyor ki: «Kıyamet günü cehennem korkunç sesler çıkararak:

— Ey Şiblî! diye bağıracak, bu sırada ben sırat üzerinde yürür halde olacağım, sonra yükselip kuş gibi uçacağım. Cehennem:

— Bana vereceğin gıda nerede? Senden nasib almam lâzım, diye haykıracak; geri dönüp diyeceğim ki:

— İşte buradayım, ne istersen al!

— Elini istiyorum.

— Al.

— Ayağını istiyorum.

— Onu da al.

— İki göz bebeğini istiyorum!

— Onları da al.

— Kalbini de istiyorum.

— Peki onu da al. Ben son sözü söyleyince araya İzzet sahibi Allah'ın gayreti ve kıskançlığı girip:

— Ey Şiblî! Sen kendi kesenden cömertlik yap, kalb bize mahsustur, senin kalble ne işin var? (gönlünü bize vermeliydin?) diyecek. Daha sonra:

— Gönül bin tane dünya ve ahiretten daha iyidir. Zira dünya mihnet, ahiret nimet, gönül ise marifet mahallidir.

Şöyle dediği nakledilir. Eğer ölüm meleği can almaya gelirse, canımı ona asla vermeyeceğim ve diyeceğim ki: «Ya Râb! Eğer canımı bana biri vasıtasıyle vermişsen, bana onu gönder, ruhumu ona teslim edeyim, ama şayet bana ruhumu vasıtasız olarak verdiysen, yine öylece vasıtasız olarak al!»

«Eğer sultana hizmet etmeseydim, şeyhlere hizmet edemezdim. Şeyhlerin hizmetinde bulunmasaydım Allah'ın hizmetinde ve huzurunda bulunamazdım.»

Naklederler ki, kendisini öyle bir hararet bastı, (öylesine aşka ve vecde gelip coştu) ki, üzerindeki gömleği çıkarıp ateşe attı ve yaktı. «Yaptığın iş şeriat ilmine sığmaz. Zira mal ziyaı manasına gelir», diyenlere:

— Hayır, dedi. Buna bizzat Kur'an fetva vermiştir: **«Sizde, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennem odunlarıdır.»** (Enbiya/98) Allah buyurur ki: Gönül neye nazar ederse, o şey seninle birlikte cehennem ateşine vurulur. Gönlümün şu gömlekte gözü vardı. Bendeki gayret ve kıskançlık duyguları coştu. Kalbimi, O'ndan başka bir şeyle meşgul etmeyi acınacak bir hal olarak gördüm!

[Naklederler ki, bir gün neşelenmiş, kalkıp pazara gitmiş, birbuçuk akçeye bir hırka, yarım akçeye de bir külah aldıktan sonra pazarda bar bar bağırmış:

— Bir sûfîyi iki akçeye kim satın alır? (Münâvî)] Hali kuvvetlenince bir meclis kurup o sırrı (yani saklı tutulan tasavvufî hakikatları) herkese açık açık anlattı. Bunun üzerine Cüneyd onu kınayıp:

— Biz bu sözü (ve tasavvufî meseleleri) kilitli kapıların ardında ve bodrumlarda konuşurduk. Sen geldin, pazar başlarında bundan bahsediyorsun, ha; dedi. Şiblî:

— Ben konuşuyor, ben dinliyorum, şu iki cihanda benden başka kim var? Daha açıkçası bizzat sözün kendisi dahi Hak'tan Hakk'a gitmekte ve arada Şiblî bulunmamaktadır, dedi. O vakit Cüneyd:

— Eğer durum dediğin gibi ise, böyle davranmaya salâhiyetin var, dedi.

Şöyle derdi: «Her kimin gönlünde dünya ve ahiret düşüncesi varsa, bizim meclisimizde bulunmak ona haramdır.»

Bir gün Şiblî uzun uzadıya: «Allah, Allah!» dedi durdu. Bağrı yanık bir genç:

— Niçin: Lâilâhe İllallah, demiyorsun, diye sordu. Bunun üzerine Şiblî derinden bir ah çekti ve:

— Korkuyorum ki: «Lâ» der ve «Allah»a gelmeden canım alınır, «Tanrı yoktur», «ancak Allah vardır», ifadesinin ilk cümlesini söyler, ama ikinci cümlesini ulaşmadan ruhum kabz edilir ve ben vahşete, (edebî bedbahtlığa) yuvarlanırım, dedi. Bu söz o gence tesir etti, öyle bir şekilde titredi ki ruhu bedeninden çıktı. Gencin velileri ve vârisleri gelip Şiblî'yi hilafet merkezi Bağdad'a götürdüler. Şiblî vecd ve galebe halleri içinde sarhoş biri gibi yürüyordu. Sonra vârisler onun aleyhine kan davası açtılar. Halife:

— Yâ Şibli! Bu iddiaya sen ne dersin, dedi. Şiblî:

— Yâ Emirülmiminin! O öyle bir ruhtur ki, mukaddes olan Hakk'ın celâline kavuşmayı beklerken aşk ateşinin bir kıvılcımıyle yanmış, her şeyden alâkaları kesmiş, nefsin sıfatlarından ve âfetlerinden fâni olmuş, takatı son kerteye varmış, dayanma gücü kaybolmuş, yüksek huzurdan iki tahsildâr sinesine ve bâtınına gelir olmuş, bu sözün müşâhedesindeki güzellikten sıçrayan bir şimşek onun canına çarpmış ve neticede onun ruhu bir kuş gibi kafes kalıbından çıkıp uçmuştur. Şiblî'nin bunda ne suçu ve günahı var? Bunun üzerine halife dedi ki:

— Şiblî'yi en kısa zamanda evine gönderiniz, zira onun sözünden, gönlümde öyle bir hâlet ve sıfat zâhir oldu ki, o yüzden şu divanda düşmekten korkuyorum!

Naklederler ki, kim önünde tevbe etse, ona:

— Şimdi git, tecrid üzere hac yap ve geri gel, tâ ki bizim sohbetimizde bulunmaya kâdir olasın, diye buyururlardı. Sonra o kişiyi kendi yârâniyle azıksız ve bineksiz olarak çöle gönderirdi. En sonunda ona:

— Halkı helâk ediyorsun, dediklerinde:

— Hayır, dedi. Hiç de öyle değil, mesele şudur: Onların yanıma gelmelerinden maksatları ben değilim. Eğer onların muradı ben olsaydım, putperest olurlardı. Bu takdirde de içinde bulundukları fısk hali, bana gelmelerinden daha iyi olurdu. Zira fâsık muvahhid, zâhid râhibten daha iyidir. Lâkin onların bana gelmedeki maksadları Hak'tır. Bu durumda eğer yolda helâk olurlarsa murada erişirler, geri dönüp gelirlerse, sefer meşakkatı onları öyle düzeltmiş olacaktır ki, ben on sene uğraşsam o kadar düzeltemem.

Şöyle dediği nakledilir: Pazardan geçerken, görürüm ki, ahâlinin alınlarına cennetlik ya da cehennemlik oldukları yazılmıştır.

Bir kere pazarda feryâd koparmış ve:

— Âh iflâstan! Âh iflâstan, diyordu.

— İflâs nedir? diyenlere dedi ki:

— Halkla düşüp kalkmak, onlarla konuşmak ve haşir neşir olmak müflis olmanın nişanıdır.

Bir gün bir yerden geçerken, dünyanın nanu nimetinden nasib almış olan bir cemaat dünyadaki imaret ve temaşâ ile meşgul bulunuyorlardı. Şiblî bir sayha atıp dedi ki:

— Hakk'ın zikrinden gâfil kalmış birtakım kalbler vardır. Şüphe yok ki, bu yüzden onları dünyanın mundar ve pis şeylerine müptelâ kılmışlardır!

Naklederler ki, bir cenaze götürülüyor ve onun ardından giden biri:

— Âh, evlâddan ayrılış ne zor!, dedi. Şiblî ise:

— Âh Ahad'dan ayrı kalmak ne güç, diyordu.

«Bir gün İblis yanıma gelip dedi ki: Zinhâr vakitlerdeki safâ seni mağrur kılmasın, zira onların altında görünmeyen birtakım derin âfetler vardır!»

Naklederler ki, bir vakitte bir kucak yaş odunu ateşe vurmuşlardı. Odunların bir tarafı ateş içinde yanıyor, dışarda kalan uçlarından ise damla damla su dökülüyordu. Şiblî sohbetine katılanlara dönüp:

— Sahtekârlar! Eğer gönlümüzde ateş vardır, sözünde sâdık iseniz, neden şu odunlar gibi gözlerinizde yaş görünmemektedir? dedi.

Naklederler ki, vaktiyle Cüneyd'in yanına gitmişti. Vecdin galebe hallerinde şevkten mest olmuştu, elini vurup Cüneyd'in elbisesini yırttı.

— Niçin böyle hareket ettin, diyenlere:

— Hoşuma gitti, hoşuma gitmesin, diye yırttım.

Bir gün o mestlik içinde içeriye girdi. Cüneyd'in karısı başını tarıyordu. Şiblî'yi görünce başını örtmeye ve oradan gitmeye davrandı. Cüneyd karısına:

— Başını örtme, buradan da gitme, çünkü bu tâifenin mest olanları cehennemden bile haberdar değillerdir, dedi. Sonra Şiblî, konuşmaya ve ağlamaya başladı. Cüneyd hanımına:

— Şimdi kalk ve git, zira «o'nu o'na» verdiler, çünkü gözüne yaş geldi.

Naklederler ki, başka bir sefer yine Cüneyd'in yanına gitmiş, onu üzgün bulunca:

— Ne oldu, diye sormuştu. Cüneyd:

— Arayan bulur, dedi. Şiblî karşılık verdi:

— Hayır, tam tersine, bulan arar.

Naklederler ki, bir gün Cüneyd, sohbetinde bulunanlarla birlikte otururken Peygamber aleyhisselâmın kapıyı açıp içeri girdiğini, Şiblî'nin alnından öptükten sonra dönüp gittiğini gördüler. Cüneyd:

— Ey Şiblî! Sen ne amel yaptın ki, o yüzden bu şerefe mazhar oldun, diye sordu. Şiblî:

— Hiçbir şey yaptığımı bilmiyorum, sadece şunu biliyorum ki, her gece iki rekat sünnet namaz kılıyr ve fâtihadan sonra: **«Size içinizden bir Resul gelmiştir.»** (Tevbe/128) âyetini okuyordum, diye cevap verdi. Cüneyd:

— Bunu işte o sayede buldun, diye karşılık verdi.

Naklederler ki, bir gün taharet yaptıktan sonra câmiye gitmeye azmetti, sırrına nidâ geldi:

— Öyle bir taharetin ve temizliğin var mı ki, onunla evimize girmeye cüret ediyorsun? Şiblî bunu işitince geri döndü ama yine nidâ geldi:

— Dergâhamızdan geri dönüyorsun, nereye gideceksin? Şiblî bu sefer naralar atmaya başladı. Lâkin yine nidâ geldi:

— Bize hakaret etmek mi istiyorsun? Bunun üzerine Şiblî olduğu yerde durdu ve sustu. Fakat yine nidâ geldi:

— Yani tahammüllü olduğunu mu iddia ediyorsun? İşte o zaman Şiblî:

— Ey darda kalanların imdadına yetişen, seninle senden, (senin sayende senden muhafaza olunmak isterim), dedi. Sonra bir zaman geldi, acz içinde kalan bir derviş Şiblî'nin yanına geldi ve:

— Ey şeyh! And olsun ki, ipin ucunu elimden kaçırdım, zor duruma düştüm, söyle, şimdi ne yapayım? Ümid kesip yoldan geri mi döneyim? dedi. Şiblî:

— Ey derviş! Küfür kapısının halkasına sarılıyorsun, duymuyor musun, ne buyurmuş: **«Allah'ın rahmetinde ümit kesmeyin.»** (Zümer/53) dedi. Derviş:

— Pek emn halinde mi olayım? (Allah'ın gazabından ve azabından emin mi bulunayım?) dedi. Şiblî:

— O yüce makâm sahibini denemek mi istiyorsun? İşitmiyor musun, ne buyuruyor: **«Allah'ın mekrinden ancak husranda kalanlar emin olurlar»** (Â'raf/99) Derviş:

— Allaha' and olsun ki, ye'se düşmeyeceğim, emin de olmayacağım; ama nasıl hareket edeyim? Şiblî dedi ki:

— Başını benim kapımın eşiği üzerine koyar, canın çıkana kadar ağlarsın, işte o vakit işini elinde tutan yüce makâm sahibinden nidâ gelir: Kapıdaki kimdir? diye.

Naklederler ki Cumadan Cumaya haftada bir kere Husri'nin kendisini ziyaret etmesine müsaade etmişti. Bir Cuma Husri'ye dedi ki: Bu Cumadan, öbür Cuma bana gelene kadar hâtırından Allah'tan başka şey geçerse, sohbetimde bulunman sana haram olur!

Naklederler ki, vaktiyle Bağdad'da bulunuyordu. Diyor ki: «Hacca giden dervişlere ayakkabı satın almak için bin dirhem lâzım olmuştu. Bir hıristiyan kalkıp:

— Bu parayı ben veririm, şu şartla ki, beni de kendinle beraber götürürsen, dedi. Şiblî:

— Ey civanmert! Sen hac ehliyetine sahip değilsin ki, dedi. Genç, dedi ki:

— Sizin kervanınızda hiç yük merkebi yok mu? Bu yolculukta beni bir merkeb yerinde tutamaz mısınız? Yolculuk başlamış, dervişler hazırlanıp yola düşmüşler, hıristiyan da hazırlanıp hep birlikte sefere çıkmışlar. Şiblî:

— Ey genç! Halin nasıl, diye sordu. Hıristiyan:

— Ey Şeyh! Sevinçten gözüme uyku girmiyor, sizlerle yolculuk yaptığım için işte bu kadar mutluyum, dedi. Kâfile yol alıyordu. Bir konaklama yerine geldiklerinde, Hıristiyan hemen eline süpürgeyi alıp onların oturacakları yerleri süpürüyor ve dikenlerini temizliyordu. Böyle böyle ihram yerine geldiler. Genç onlara bakıp onların yaptıkları gibi yaptı. Ka'be'ye vardıklarında Şiblî, gence:

— Üzerinde zünnar olduğu halde Ka'be'nin içine girmene müsade etmem, dedi. Bunun üzerine genç, başını eşiğin üzerine koyup:

— İlâhî! Şiblî, beni, senin evine bırakmayacağını söylüyor! dedi. O vakit bir hâtiften gelen avaz:

— Ey Şiblî! Onu Bağdad'dan buraya biz getirmişizdir, onun ruhuna aşk ateşini biz koymuşuzdur, lutuf zinciriyle evimize kadar onu biz çekmişizdir. Ey dost (olan genç) sen içeri gir, dedi. Bunun üzerine genç Ka'be'ye girip ziyareti yaptı. Diğerleri içeri girip dışarı çıktıkları halde o genç dışarı çıkmıyordu. Şiblî seslendi:

— Ey Genç! Dışarı! Genç cevap verdi:

— Ey Şeyh! O beni dışarıya bırakmıyor! Ka'be'nin kapısını bulmak için ne kadar çabalasam da bulamıyorum! Bakalım iş nereye varacak?

Naklederler ki, bir gün sohbetinde bulunanlarla çölde giderken bir insan kellesi gördü, üzerinde: «Bu baş dünyasını da ahiretini de kaybetmiştir», diye yazıyordu. Şiblî'nin aklı fikri karıştı. «Allah'ın izzetine and olsun ki bu baş ya bir velinin veya bir nebînindir», diyordu. Buna neyle istidlâl ettin, diyenlere:

— Bir kimse bu yolda dünya ve ahireti zayi etmezse O'na ulaşamaz, diye cevap verdi.

Naklederler ki bir zamanlar Basra'da bulunuyordu. Basralılar ona alâka gösteriyor, yakınlığını kazanmaya çalışıyor ve hadsız ihsanlarda bulunuyorlardı. Oradan ayrıldığı zaman, bütün ahâli onu uğurlamak için şehrin dışına çıkmışlardı. O ise kimseden özür dilememiş, (kimseye teşekkür etmemiş) idi. Müridler:

— Şu beyler o kadar ikramda bulundukları halde kendilerini hiç teşekkür etmedin, deyince anlattı:

— Evet, öyle. Bunların yapmış oldukları ikram ya Hak için ya benim içindir. Eğer onlar bunu Hak rızası için yaptılarsa, bunun karşılığını onlara vermeye Allah kâfidir. Eğer benim için yapmışlarsa, ben bir kulum, bir kimse bir kula ikramda bulunursa, onu mükafatlandırmak efendisine düşer!

Şöyle dediği nakledilir: Sadece helâlden yemeye ve bunun dışında hiçbir şey yememeye niyet etmiştim. Bir sahrada giderken bir incir ağacı gördüm. Bir incir koparmak için elimi uzattığımda, incir dile gelip bana dedi ki:

— Ey Şiblî! Vaktini muhafaza et, haline dikkat et, zira ben yahudilerin mülküyüm!

Naklederler ki, şehirde amâ bir kişi vardı. Şiblî'nin sadece ismini işitmiş, kendisini görmemiş olduğu halde ona âşıktı. Bir gün tesadüfen Şiblî'nin yolu bu adama düştü. Açtı, eline bir somun aldı, lâkin âmâ kişi onun elinden bu somunu aldı, üstelik acı da konuştu. Birisi âmâya:

— Kendisine böyle davrandığın zat Şiblî idi, deyince âmânın içine bir ateş düştü. Hemen ardından gidip eline ayağına kapandı ve:

— Yaptığım münasebetsizliğin cezası olmak üzere bir ziyafet vermek istiyorum, dedi. Şiblî: «Peki, öyle olsun», deyince adam ziyafet verdi. Bu iş için yüzbin kadar altın harcadı. Bugün Şiblî misafirimizdir, diye bir çok büyükleri de okudu. Sofraya oturunca, adamın bir Şiblî'ye sordu:

— Cennetlik veya cehennemlik olmanın alâmeti nedir? Şiblî cevap verdi:

— Cehennemlik olmanın alâmeti Hak Tealâ için bir fakire bir somun verememek ve nefsin arzusu için düzenlenen bir ziyafet için yüz altın harcamaktır. Tıpkı şu âmânın yaptığı gibi, cennetlik olmanın alâmetiyse bunun tersidir.

Naklederler ki, bir kere bir mecliste konuşurken dervişin biri, bir sayha attı, gitti kendini Dicle'nin sularına fırlattı. Şiblî dedi ki:

— Eğer bu zat samimiyse Allah ona kurtuluş ihsan eder, tıpkı Musa'ya (a.s.) ihsan ettiği gibi. Eğer sahtekârsa, onu batırır, tıpkı Firavn'ı batırdığı gibi!

Yine bir kere bir mecliste konuşurken kocakarının biri nâra attı ama bu, Şiblî'nin hiç hoşuna gitmedi, ve:

— Ey perdenin arkasında (oturup beni dinleyen) öl, dedi. Kadın:

— Zaten buraya ölmek için geldim, dedi ve bir adım attıktan sonra da ruhunu teslim etti. Mecliste bulunanlardan bir feryâd koptu. Bunun üzerine Şiblî gidip evine kapandı ve bir sene dışarı çıkmadı ve: «Bir acûze göğsümüze ayak basmış (ve bizi tepeleyip geçmiş) tir», der dururdu.

Şöyle dediği nakledilir: Bir gün kırık bir köprüden geçerken ayağım kaymıştı, su da çoktu. Beni kenara götürmek için nâmahrem (ve hiç bilinmeyen) bir elin uzandığını gördüm. Dikkat edince, onun Huzur'dan kovulan (şeytan) olduğunu anladım ve:

— Ey Me'lun! Senin adetin tekme atmaktır, el tutmak değil! Böyle davranman nereden icab ediyor? dedim. Dedi ki:

— Ben tekme yemeye müstahak olan kişilere tekme atarım. Âdem'le yaptığım kavgadan bir yara almışım, yaram iki olmasın, diye diğer biriyle kavgaya girmem!

Naklederler ki, (Şiblî Bağdad'ın bir semti lan) Bâbu't-Tâk'da bulunuyordu. «Bekledim, bekledim Bâbu't-Tâk'da», diye şarkı söyleyen bir müganniyenin sesini işitince, aklı başından gitti, elibiselerini yırtıp attı. Onu tutup halifenin huzuruna götürdüler. Halife sordu:

— Ey divâne! Neye semâ yaptın? Şiblî dedi ki:

— Evet siz o sesi Bâbu't-Tâk (Tâk kapısı) diye işitmişiniz. Ama biz onu Bâbu't-Bâk (Bâki olan Allah'ın Kapısı) diye işittik. Bizimle sizin aranıza Tı harfi giriyor. (Müsade edin de aramızda bu kadar fark olsun.)»

Bir kere hastalanmıştı. Tabib:

— Perhiz yap, dedi. O sordu:

— Neden perhiz yapacağım? Bana verilmesi mukadder olan rızıktan mı, yoksa verilmemesi takdir edilen rızıktan mı? Eğer rızkımdan perhiz yapmam lâzım geliyorsa, bunu yapamam, yok eğer rızkım olmayan gıdadan perhiz yapmam icab ediyorsa, bunu bana zaten vermezler ki!

Naklederler ki, Cüneyd ve Şiblî aynı zamanda birlikte hasta olmuşlardı. Hıristiyan tabib evvela Şiblî'ye gitti ve:

— Rahatsızlığın nedir, diye sordu. Şiblî:

— Hiç, diye cevap verdi. Tabib, diğer bir rahatsızlığın var mı, diye sordu. Şiblî :

— Hayır, bir rahatsızlığım yok, dedi. Sonra tabib Cüneyd'in yanına varıp :

— Rahatsızlığın nedir, diye sordu. Cüneyd baştan başlayıp rahatsızlıklarını tek tek anlattı. Hıristiyan hekim tedaviyi ve ilaçların kullanılışını tarif edip gitti. Bir zaman snra Şiblî ile Cüneyd bir araya gelince, Şiblî sordu :

— Niçin rahatsızlığını bir hıristiyanın önüne serdin? Cüneyd :

— Çünkü tabib bilsin ki dost olana böyle yapıyor (ve acı çektiriyor) lar, acaba düşman olan hıristiyana ne yaparlar? diye cevap verdi. Sonra Cüneyd :

— Peki niçin sen rahatsızlığını açıklamadın, dedi. Şiblî cevap verdi :

— Dostu düşmana şikâyet etmekten utandım!

Naklederler ki, vaktiyle tımarhanede bulunduğu sıralarda zincire vurulmuş ay yüzlü bir genç gördü. Bu genç, Şiblî'ye dedi ki :

— Seni nur yüzlü biri olarak görüyorum. Allah hakkı için seher vakti (niyazda bulunduğun zaman benim şu dileğimi ve) sözümü ona ilet : «Beni hânümânımdan edip cihanda âvâre âvâre dolaşan bir serseri hale getirdin, hem kendimden hem de yakınlarımdan ayırdın, gurbet ellere düşürdün, aç ve susuz bıraktın, aklımı alıp beni bukağılara ve zincirlere vurdurdun ve halka karşı rezil ettin. Halbuki benim seni sevmekten başka bir günahım yok? Eğer vakti geldiyse benden elini çek!»

Şiblî oradan ayrılıp kapıya varınca, genç seslendi :

— Ey Şeyh! Dediklerimi zinhâr ona iletme ki daha beter yapar!

Naklederler ki, bir gün Bağdad'da yürürken bir bira satıcısına :

— Ancak bir tane (kadeh bâkî) kaldı, diye bağırıyordu. Bunu duyan Şiblî bir nâra atıp dedi ki :

— Zaten bâkî olan ancak bir tane değil mi? Vesselâm.

Naklederler ki fakirin biri :

— Bana iki ekmek veriyorlar, işim düzeliyor, diye bağırıyordu. Şiblî ona dedi ki :

— Ne mutlu sana ki iki ekmekle işin yoluna giriyor! Her gece iki cihanı yanıma koyuyorlar ve benim işim yine de yoluna girmiyor!

Naklederler ki, bir gün zârüzâr ağlayan birini görmüş ve :

— Niçin ağlıyorsun böyle, diye sormuş, adam :

— Bir dostum vardı, öldü, deyince Şiblî demiş ki :

— Be hey câhil adam! Niçin ölen birini dost ediniyorsun? (Ölümsüz birini dost edinsen a!)

Naklederler ki, bir zamanlar Şiblî'nin önüne bir cenaze getirip koymuşlar. O da (namaz kıldırırken) beş tekbir getirmiş, bunun üzerine :

— Galiba başka bir mezhebe göre hareket ettin, dediklerinde :

— Hayır, ölüye dört tekbir getirdim, beşincisi de âleme ve âlemdekilere! (Zira onlar da ölü hükmünde!) dedi.

Naklederler ki, bir kere bir müddet kaybolmuş ve bulunamamıştı. En sonunda onu bir muhannesin (ve eşcinsin) yanında —evinde— bulmuşlar ve sormuşlar :

— Senin yerin burası mıdır? Demiş ki :

— Evet benim yerim burasıdır, zira muhannesler dünya (ahkâmı) itibariyle ne erkek ne de kadın sayılırlar. Ben de din itibariyle ne erkek ne de kadın sayılırım! O halde yerim burasıdır!

Naklederler ki, bir gün yolda giderken buldukları bir ceviz için kavga yapan iki çocuk gördü. Şiblî, bu cevizi onlardan alıp :

— Biraz sabredin, tâ ki, ben bu cevizi ikinize taksim edeyim, dedi. Snra cevizi kırdı ama boş çıktı. Tam o sırada :

— Eğer taksim yapan ve kısmet dağıtan biriysen, şimdi bunu taksim etsene!, diye bir âvâz geldi. Şiblî mahcûb oldu ve :

— Bütün bu kavga içi boş bir ceviz için imiş, şu taksim davâsı ise bir hiç için imiş!, dedi.

Şöyle dediği nakledilir : Basra'da hurma satın almış ve :

— Bir akçe karşılığında bu hurmayı benimle beraber hânkâh'a kim götürür. demiş. Ama bunu kimse kabul etmeyince, hurmayı sırtıma almış, hânkâh'a getirip koymuştum. Hânkâh'tan dışarıya çıkınca, biri onu alıp götürdü. «Acaib şey!», dedim. Bunu benimle birlikte Hânkâh'ın kapısına kadar getirsinler, diye bir akçe verdim, ama getirmediler. Lâkin şimdi benimle birlikte onu sırat köprüsünün kenarına kadar meccânen götürmek için biri gelmiş!

Naklederler ki, bir gün gayet güzel bir cariye görmüş ve efendisine :

— Bu cariyeyi bana iki akçeye satar mısın, diye teklif etmiş, ama sahibi :

— Aptal! Dünyada bir cariyeyi iki akçeye kim satar?, dedi.

— Aptal sensin, zira cennette bir cariyeyi iki hurmaya satıyorlar! (Onu almaya baksan a!)

Şöyle dediği nakledilir : «Ters yolda giden âlemdeki fırkaların cümlesi içinde Râfizî ve Haricîlerden daha alçak birisi dünyaya gelmemiştir. Zira öbürleri hak hususunda ihtilâf edip haktan bahsetmişlerdir. Halbuki bu iki gürûh halkı boşu boşuna meşgul (ve berbâd) etmekte!»

Vaktiyle Şiblî, (Hz. Fatma soyundan gelen) bir alevî ile konuşurken dedi ki: Ben nasıl seninle bir olabilirim? Pederin ki fakire üç tas yemek verdiği için tâ kıyamete kadar onu: **«Seve seve (yoksullara) yemek verirler»**, (İnsan/8) diye yâd etmektedirler. Oysa biz binlerce altın ve gümüş veriyoruz ama kimse bunu hatırlayıp sözünü etmiyor!

Bir gün Şiblî camide bulunurken hâfız: **«Ey Muhammed! Eğer biz istersek sana verdiğimiz her devleti geri alırız»** (İsra/86) mealindeki âyeti okuyordu, kendisini öyle yere vurdu ki, kan revan oldu. «Rabbim! Dostlara böyle mi hitab edilir?» diyordu.

«Bir ömürdür ki Hasbünallah (Bana Allah kâfidir) demek istiyorum, ama bunu dememin yalan olacağını bildiğim için söylemiyorum», dediği nakledilir.

Büyüklerden birinin şöyle dediği nakledilir: Şiblî'yi denemek istedim. Haram yoldan elde edilen bir kat elbiseyi, önümüzdeki cuma günü giyinip câmiye gelsin, diye onun evine gönderdim. Şiblî eve dönünce:

— Evdeki bu karanlık ne böyle, diye sordu. Durumu kendisine anlattıklarında:

— O elbiseyi dışarı atınız, zira böylesi bize yaraşmaz, dedi.

Naklederler ki, ona bir kız geldi. Evde hiçbir şey yoktu, kendisine:

— Misafiri ağırlamak için birinden bir şey istesen olmaz mı, diyenlere:

— Bilmiyor musunuz ki, cimrilerden bir şey istenir, (zira cömert olana Allah istemeden verir) ve gâib olanlara haber gönderilir, şu misafir anasının rahminde karanlık bir yerde iken Hak Tealâ'nın lutfu onun midesinin gıdasını muntazam bir şekilde temin etmişti. Şimdi dünya sahasına gelmiştir, rızkına kim mani olacak? dedi. Şiblî gece karanlığının bastığını ve kadınların gönlünün zayıf olduğunu bildiğinden gece yarısı bir köşeye çekilip yüzünü toprağa koydu ve:

— İlâhî! Bana misafir gönderdiğine göre, cimrilerin ellerinin aracılığı olmadan onun işini yoluna koy, diye niyazda bulundu. Henüz müracaatını tamamlamadan evin tavanından, el değmemiş sapsağlam kızıl altınlar yağmaya başladı. Hâtiften:

— Al, hesap sorulmayacak; ye, azarlanmayacaksın, diye bir ses geldi. Şiblî, başını secdeden kaldırdı, eve zerzevat almak için altını pazara götürdü. Halk kendisine:

— Ey çağın Sıddîki! Şu güzelim altınlar nereden, diye sorunca, dedi ki:

— Bunlar, en büyük hükümdarın darbhânesinde basılmış olup kalıp işlerinde faaliyet gösterenlerin eli ona değmemiştir!

Naklederler ki, gözlerine çok çok tuz kordu. «Bu gözler bir daha sana lâzım olmayacak mı», diyenlere, dedi ki:

— Gönlümüze düşen, esasen gözümüze gizlidir!

Biri sordu:

— Nasıl oluyor da seni huzursuz olarak görüyorum? O seninle, sen de onunla değil misin? Cevap verdi:

— Eğer (var) olsaydım, O'nunla olurdum, lâkin O'nun olduğu yerde ben yokum!

Diyor ki: «Bunca zamandır ki, Hakk'ın muhabbetinde neşelenmekte ve onu müşâhede ederek ünsiyet etmekteyim, zannediyordum, şimdi anladım ki, (hem) cinsten başkasıyle üns olmaz!»

— En acâib şey nedir, sorusuna cevaben:

— Rabbını tanıdıktan sonra ona âsi olan kalb, dedi.

— Mürid ne zaman tam ve kâmil olur, sorusuna cevaben:

— Hazardaki ve seferdeki hali bir olup nazarında şâhidle gâib, görünenle görünmeyen aynı renge girdiği vakit.

«Ebu Tûrab acıkmıştı. Yağmur yağdı ve bütün sahra yemekle doldu», dediklerinde şöyle karşılık verdi: «Bu bir rıfk ve yumuşak muameledir. Eğer tahkik mertebesine ulaşmış olsaydı: **«Ben Rabbımın yanında bulunuyorum, o bana yedirip içirmektedir.»** (hadisinde) buyrulduğu gibi olurdu.»

Abdullah Zâhid anlatıyor: «Vaktiyle Şiblî'nin yanına gelmiş ve kendi kendime, ona marifet hakkında soru sorayım, demiştim. Yanına varıp oturduğumda bana:

— Horasan'da Hüda'dan ne haber? Orada Allah'ı bilen kim var? (böylesi orada olmaz) dedi.

— Irak'da elli yıl aradım, Hüda'dan haber veren bir kimseyi bulamadım, dedim.

— Ebu Ali Sekafî nasıldır, dedi.

— O vefat etti, dedim.

— Zaten o fakih idi, tevhidi bilmezdi, dedi.

Ebu Abbas Damgânî anlatıyor: Şiblî bana şunu tavsiye etmişti: Sakın tek başına kalma hâlinden ayrılma, ismini, o kavmin divanından ihrac et ve ölene kadar yüzünü duvara döndür.

Cüneyd, Şiblî'ye sordu:

— Allah'ı nasıl zikrediyorsun ki, onun zikrinin hakikatine sahip değilsin? Şiblî cevap verdi:

— Belki bir kere o beni zikreder, diye onu durmadan mecâzî olarak zikrediyorum. Cüneyd bu sözle kendinden geçti. Şiblî, «Bırakınız. Zira bu dergâhta gâh kırbaç gâh hil'at bulunur!» dedi.

Şiblî'ye sordular:

— Dünyada meşguliyet, ahirette dehşet var! İmdi ne zaman rahat edeceğiz! Cevap verdi:

— Orada dehşetten kurtulmak için burada meşguliyetten elini çek!

«Müferred olan Hakk'ın lisanı üzere mücerred tevhidi bize anlat», dediler. Dedi ki: «Yazıklar olsun size! Zira her kim ibâre ile tevhidden bahsederse mülhid olur, O'na işârette bulunan şenevî'dir, O'nun karşısında sükût eden cahildir, O'na vâsıl oldum, zannedenin eline bir şey geçmez, yakınlıktan dem vuran aslında uzaktır, kendinden vecd gösteren O'nu kaybetmiştir. Vehminizle temyiz ve aklınızla idrak etmiş olduğunuz her şey tamamiyle size iade ve red edilen sizin gibi muhdes ve mahlûk birtakım mânâlardır.»

«Tasavvuf nedir», sorusuna cevaben: «Olmadığın zamandaki gibi olmandır», cevap verdi:

«Tasavvuf şirktir, şunun için ki, tasavvuf kalbi gayriyetten (ve ondan başka olan şeylerden) sıyanet etmektir, halbuki gayr yoktur.»

«Fenâ nâsûtî, zuhûr lâhûtîdir.»

«Tasavvuf, duyu organlarını zabt ve nefesleri kontrol etmekten ibarettir.»

«Cümle halkı kendi ailesi olarak görmedikçe (ve yetmiş iki millete bir gözle bakmadıkça) bir sûfî (hakikî) sufî olmaz.»

«Sufî halktan münkatı' olup Hakk'a muttasıl olan zattır. Nitekim Musa'yı (a.s.) halk-i âlemden ayırdığı zaman: **«Seni kendime dost olarak seçtim»**, (Tâhâ/41), kendine bitiştirdiği vakit de, **«Beni göremezsin»**, (A'raf/143) buyurdu. Burası hayret makâmıdır.»

«Sufîler, Hak Tealâ'nın lutuf kucağındaki bebeklerdir.»

«Tasavvuf, kevni görmekten ma'sûm olmaktır.»

«Tasavvuf, yakan bir kıvılcımdır.»

«Tasavvuf, gamsız olarak Allah Tealâ'nın huzurunda oturmaktır.»

«Hak Tealâ'nın Davud'a (a.s.) vahyi geldi: «Zikir, zikredenlerin, cennet itaatkârların, ziyaret misafirlerindir, ben de hâsseten sevenlere aitim.»

«Sevgi lezzetteki dehşet, nimetteki hayrettir.»

«Mahabbet, benim gibi biri onu seviyor, diye sevgili için göz yaşı akıtmaktır.»

«Mahabbet davâsında bulunup da sevgilisinden başka bir şeyle meşgul olan bir kimse, hakikatte yüce Allahile istihzâ etmektedir.»

«Heybet kalblerin erimesi mahabbet ruhların erimesi, şevk ise nefslerin erimesidir.»

«Bir kimse nezdinde tevhid suret bağlarsa, o kimse asla (hakikî) tevhidin kokusunu alamaz.»

«Tevhid, muvahhid için ahadiyetin cemâlinden bir perdedir.»

Bir gün adamın birine sordu:

— Sendeki tevhidin niçin sıhhatlı olmadığını biliyor musun? Adam:

— Hayır, deyince: «Çünkü onu kendinle anıyorsun», dedi.

«Üç çeşit marifet vardır: Allah'ı tanımak, nefsi tanımak, vatanı tanımak. Hakkı marifet (=tanımak) için farzları ifayâ, nefsi marifet için riyâzete, vatanı marifet için onun kazasına ve ahkâmına rıza göstermeye ihtiyaç vardır.»

«Hak, belâya azab etmeyi murad ettikte, onu ârifin kalbine atar!»

— Ârif kimdir, diye soranlara:

— Bir sineği taşıma tâkatına sahip olmayan kimse, diye cevap verdi. Aynı suale diğer bir seferinde:

— Ârif o kimsedir ki, yedi kat gökleri ve arzı bir tek kirpiğinin üzerinde taşıma tâkatına sahiptir, diye cevap vermişti. Dediler ki:

— Ya Şeyh! Bir vakitler öyle diyordun, şimdi de böyle diyorsun, hangisi doğru? Dedi ki:

— O zaman biz biz idik, şimdi biz O'yuz!

«Mahabbette şikâyet, kulda davâ, (Allah'tan) korkanda karar olmaz ve kimse Allah'tan kaçamaz!»

Marifetten sorulunca: «Evveli Allâh olur, âhirinin nihayeti bulunmaz», diye cevap verdi.

«Hiçbir kimse Allah hakkında marifet sahibi değildir», deyince sordular: «Bu nasıl olur?» Dedi ki: «Eğer onu tanımış olsalardı, ondan gayrisiyle meşgul olmazlardı.»

«Ârif, dünyada bir izâra, ahirette bir ridâya sahib olduğu halde her ikisinden mücerred olan kimsedir. Zira ne kadar ekvândan tecerrüd ederse, o nisbette münferiden Hak'la bulunur.»

«Ârif, halktan baskasıyle görür ve konuşur değildir, kendi nefsi için O'ndan başka muhafız görmez, O'ndan başkasının sözünü de işitmez.»

«Ârifin vakti bahar mevsimi gibidir: Gök gürler, yağmur yağar, şimşek çakar ve rüzgar eser ama yine de çiçekler açar ve kuşlar ötüşür. İşte Ârifin hali böyledir! Gözüyle ağlar, dudağıyle tebessüm eder; gönlüyle yanar, başıyle oynayıp dostunun adını söyler ve onun kapısında dolaşır, durur.»

«Davet üç çeşittir: İlmin daveti, marifetin daveti, muâyenenin (ve temaşânın) daveti.»

«İlmin daveti birdir, sen de bizatihi ilmi bilmezsin.»
«İlim dili ibâre, marifet dili işarettir.»
«İlme'l-yakin: Peygamber'in (a.s.) diliyle bize ulaşan şeydir. Ayne'l-yakin: Hidâyet nurundan olmak üzere, kalblerin esrâriyle vasıtasız olarak Allah'ın bize ulaştırmış olduğu şeydir. Hakke'l-yakîne ise yol yoktur.»
«Himmet Allah'a tâlib olmaktır, ondan başkasına tâlib olmak himmet değildir.»

«Himmet sahibi hiçbir şeyle meşgul olmaz, irade sahibi ise meşgul olur.»
«Fakir, Allah hariç hiçbir şeyle müstağni olmayan kimsedir.»
Fakrdan sorulunca dedi ki: «Dervişler dört yüz derece üzere bulunurlar: En aşağıda bulunan bir derviş bütün dünyaya sahip olsa da bunu harcasa, sonra da: «Keşke bir günlük gıdamı alıkoysaydım», diye gönlünden geçirse, onun fakri hakikat derecesinde olmaz.»
«Cem'iyet, ferdâniyet sıfatı ile Bir'le kül olmaktır.»
«Ona ibadet etmek şeriat, onu taleb etmek tarikat, onu görmek hakikattır.»
«En üstün seviyedeki zikir, zikredenin, zikredileni müşâhedede (kendini ve zikri) unutmasıdır.»

«Vasıtasız olarak Allah'la oturmak güçtür.»

«Sabreden kişi (Sultanın sarayındaki) eşikte kalanlardan, rıza gösteren kişi huzura varanlardan, tefviz ehli olan kişi ise (sultanın) aile efradındandır.»

«Şu (tasavvuf) hâdisesi, hangi tarafa başını vursa dışarı çıkamayan kafesteki kuş meseli gibidir.»

«Zühd gaflettir, zira dünya değersizdir ve değersiz olan bir şeyde zühd gaflettir.»

Zühdden sorulunca: «Zühd, dünyayı unutman ve ahireti de hatırına getirmemendir.» demişti.

Zühdden soran diğer birine dedi ki: «Zühd hiçtir, senin olacak olan zarurî olarak sana ulaşacaktır, sen ondan kaçsan bile; senin olmayacak olan asla sana ulaşmayacaktır, bütün ciddiyet ve cehidle onun peşinde koşsan bile. İmdi sen neyde zühd gösteriyorsun? Senin olacak olanda mı yoksa lmayacak olanda mı?»

Yine aynı şekilde zühdden sorduklarında: «Gönlü (dünyadan çevirip) eşyanın Hâlikıne döndürmektir», diye cevap vermişti.

«İstikamet nedir», dediklerinde: «Daha dünyada iken kıyameti görmektir», demişti.

«İstikamet, O, ne buyurmuşsa onu ifa etmektir.»

«Sâdıkın alâmeti, haram olanı kulaklardan ve ağızlardan dışarı atmasıdır.»

«Üns nedir», diyenlere, «Senin kendinden sıkılmandır», demişti.

«Zikr ile ünsiyet eden, zikredilenle ünsiyet eden gibi olur mu hiç?»

«Ârif, kendisine ulaşan ve zâhir olan şeyi tahkik edebilir mi, hakikatına vâkıf olur mu?» diyenlere dedi ki: «Sâbit olmayan bir şeyi nasıl tahkik eder? Zâhir olmayan bir şeyle nasıl huzur ve sükûn bulur? Gizli-kapalı olmayan bir şeyden nasıl ümit keser? Zira bu, zâhir olan bâtinî bir husustur.»

«Halkın Hakk'a olan işaretlerini, tümüyle onlara iade ederler. Hak'tan Hak'la işaret edene kadar böyle devam eder. Bu işarete de onlar için yol yoktur!»

«Kulun gözünde kul zâhir olduğu sürece bu, Ubûdiyet makamıdır. Ona Hakk'ın sıfatları zâhir olunca, bu da müşâhede olur.»

«Lahzâ mahrumluk, katra hizlân, işaret hicrân ve keramet gadirdir. Allah'ın nezdinde Allah'tan olana Allah mânidir. (Allah'ın zatından olanı idrak etmeye Allah mani olur.) Ve bütün bunlar mekrdir. **«Hüsranda kalanlardan başka Allah'ın mekrinden kim emin olur?»** (A'raf/99). [Yani Yani Allah'ı mülâhaza ve müşâhede ediyorum, diye iddia eden aslında bundan mahrum bırakılan kimsedir. O'nun yanında önem ve değeri olduğuna kani olan esasen O'nun katından def olunan kimsedir. O'na işaret eden onun tarafından terk olunan kimsedir. Kerâmet sahibi olduğunu sanan gerçekte gadra uğramıştır. Allah'ın katında Allah'tan (olan ve O'na has bulunan zâtî şeyleri anlamaya ve kavramaya bizzat) Allah mânidir. Zikredilen hususlar Allah'ın bir hilesi olduğundan, o gibi şeylerden hiç emin olmamak lâzım.]

«Her nimetin altında üç mekr(ve oyun) vardır; her taatın-altında bulunan mekr sayısı ise altıdır.»

«Ubûdiyet, onun iradesinde senin iradenin ortadan kalkması, senin irade ve ihtiyarının onun ihtiyarında hükümsüz kalması ve onun rızasında senin arzularının terk edilmiş olmasıdır.»

«Hakk'a karşı dilini salıvermen edebsizliktir!»
«Halkla ünsiyet etmek müflisliktir, Allah'ı zikretmeden dilin hareket etmesi vesvesedir.»

«Yakınlık alâmeti, Hak'tan başka olan her şeyden ilgiyi kesmektir.»

«Civanmertlik, kendin için neyi istersen, halk için de aynı şeyi, hatta daha iyisini arzu etmendir.»

«Hizmet gönül hürriyetidir.»
«Recâ makâmlarının en yücesi hayâdır.»
«Beşerî gayret (ve kıskançlık) şahıslar için bahis konusudur. İlâhî gayret ise Allah'la ilgili olmadığı halde geçirilen ve ziyan edilen vakit için bahis konusu olur.»

«Vuslattaki korku, mekrdeki korkudan daha güçtür.»
«Hikmet ve ibretten bir kapının gönlüme açılmadığı bir günde, korkunun üzerime gâlib olduğu kadar hiçbir gün korku bana gâlib olmamıştır.»

«Şükür, nimeti görmeyip nimeti vereni görmektir.»
«Kulun, Mevlâsına muvafık olarak aldığı bir nefes, tâ Âdem'den kıyamete kadar geçen zamanda bütün âbidlerin yapmış oldukları ibadetten daha üstün ve daha iyidir.»

«Binlerce yıl geçmiş, binlercesi de geçecektir; senin için, nakd (olan içinde bulunduğun zamanın faydası) vardır, içinde bulunduğun vakitte çalış ki, eşbâh (karaltılar hayaletler veya bedenler) seni kandırmasın.»

Şiblî yukardaki sözüyle demek ister ki, ruhlar hakkında zaman bahis konusu değildir, ruhlar için mâzi ve müstakbel birdir. (Zaman beden içindir.)

«Her kim gecenin bir saatını gaflet içinde uyuyarak geçirirse, ahiret yolunda bin yıl geri kalır.»

«Marifet ehlinin bir an Allah'tan gâfil olmaları şirktir.»
[«Halkla Hak'tan perdelenen, Hak Tealâ ile halktan perdelenen gibi olamaz. Kudsiyet nurlarının (Hakk'ın huzuruna) cebzettiği bir kimse, rahmet nurlarının mağfirete cezbettiği bir kimse gibi değildir.» (Sülemi, 344)]

«Hakk'ın Hakla kâim olması sebebiyle Hak'dan Hak ile fâni olan, Rubûbiyetten bile fâni olur, Ubûdiyet nerede kaldı?»

«Her kim Hak'la telef olursa, ona Hak halef olur.»

«Bir cemaat zuhûr etti ki, âdet olsun diye (tasavvufî sohbetlere) geliyor ve merasimlere katılıyor, katıldıkları sohbetler ve dinledikleri sözler bunların ancak belâlarını artırır.»

Hasan Damgânî anlatıyor: «Şiblî dedi ki: «Yavrum, sana Allah'ı tavsiye ederim, hep Allah'la ol, masivâllahtan el çek! **«Allah, de. Sonra bırak onları daldıkları (dünya işlerinde) oyalansınlar.»** (En'âm/91)

«En çok nasıl rahat ederiz, (Sen en çok ne vakit huzurlusun)» sorusuna cevaben: «Onu ondan başkasının zikretmediğini gördüğüm zaman,» dedi ve: «Her şey ben olduğumda», demek istedi.

«Eğer Allah'ın kadrini bilmiş olsaydım, ondan başkasından hiç korkmazdım.»

«Rüyada iki kişinin bana: «Ey Şiblî kim ki böyle böyle hareket ederse (yatıp uyursa), o gaflet ehlindendir», dediklerini görmüştüm.»

«Ömür boyu bekler dururum, gönlüm farkına varmadan ondan gizli olarak bir nefes alayım, diye, ama buna kâdir olamıyorum.»

«Eğer (şu dünyadaki) her şeyi bir lokma yapıp zayıf ve arık bir arslanın ağzına koysalar, henüz aç, diye yine ona merhamet ederim.»

«Bütün dünya benim olsa, onu yahudiye verir, bunu benden kabul ettiği için de çok çok minnettar ve müteşekkir olurdum.»

«Kevnin, gönlümden geçebilecek kadar kıymeti yoktur. Mükevvini bilen bir kimsenin gönlünden kevn nasıl geçer!»

[Naklederler ki, bir gün vecd hallerinin galabesi altında muzdarib ve mütehayyir bir vaziyette bulunduğu sırada Cüneyd:

— Şayet işini Allah'a havale edersen, rahat edersin, dedi.

— Hayır. Tersine Allah işimi kendisine havale edecek olursa, ancak o zaman rahat ederim. (Münavi, 11.32)] Bu söz üzerine Cüneyd: «Şibli'nin kılıcından kan damlıyor», dedi.

Naklederler ki: «Yâ Rab!», diyen birine: «Ne zamana kadar yâ Râb! diyeceksin? Halbuki o, sana: Kulum! diye hitab etmektedir, hitabını dinlesene!» dedi. Adam:

— O hitabı işitiyorum, onun için böyle diyorum. Şiblî:

— Şimdi özür dileyip: İlâhî, eğer semayı tasma yapıp boynuma taksan, arzı bukağı yapıp ayağımı bağlasan ve cümle âlemi kanıma susamış bir hale soksan, ben yine senin kapından dönüp gitmem, desene, dedi.

Naklederler ki, ölümü yaklaşınca, gözünü bir karanlık kapladı, kül istedi, bunu başına döktü, onda o kadar kararsızlık zuhur etti ki, tavsif olunamaz. «Bu ızdırap ne böyle!» diyenlere dedi ki:

— İblis'e bakıp imrendim, kıskançlık ateşi canımı yaktı. Zira ben burada (lânete müstahak bir halde) oturmuşum, o ise (bu lâneti) diğer birine vermektedir : «**Şübhe yok ki, lânetim kıyamet gününe kadar senin üzerindedir.**» (Sad/78). Bu lânetin İblis'e izâfe ve nisbet edilmesini görmeye kâdir olamıyorum, istiyorum ki bunun izâfeti ve nisbeti bana olsun, zira her ne kadar bu bir lânet ise de yine de ondan değil midir ve nihayet (Lânetim denilerek) bu ona izâfe edilmemiş midir? O mel'ûn bunun kadru kıymetini nereden bilecek? Bunu neden ümmetin azizlerine ihsan etmedi. Böyle yapsaydı, onlar bu sayede tâ Arş'ın zirvesine ayak basmış olurlardı! Altının kıymetini sarraf bilmez mi? Eğer Padişah camı veya billuru eline koysa bu cevhere dönüşür, tersine bir zerzevatçı bir cevheri yüzük yapıp parmağına taksa bu da cama dönüşür.

Şiblî bu sözleri söyledikten sonra biraz dinlendi, sonra tekrar kıvranmaya başladı. Ne oldu, diyenlere dedi ki:

— İki rüzgar esti: Biri lutuf, diğeri kahr rüzgarı. Lutuf yeli her neye dokunsa onu maksadına eriştirmektedir. Kahr yeli her neye dokunsa onu perde arkasında kalmaya mahkum eder. Acaba bu yel kimi bulacak? Eğer beni lutuf yeli bulacaksa, onu ümid ederek bütün bu talihsizliklere ve zorluklara katlanabilirim, yok eğer beni kahr yeli yakalayacaksa, o takdirde maruz kalacağım zorlukların yanında şu zorluklar hiç kalacak. Şiblî sonra:

— Vaktiyle haksız olarak zimmetime bin akçe geçmişti. (Onu helâl ettiririm ümidiyle) yerine binlerce akçe tasadduk ettim, ama hâlâ gönlüm karâr ve huzur bulmuş değil. İşte gönlüme bundan daha ağır gelen hiçbir şey yok! dedi. Daha sonra, «Bana abdest aldırınız», dedi. Kendisine abdest aldırdılar ama sakalını hilallamayı unuttular, onun için onlara bunu hatırlattı.

Ebu Muhammed Herevî diyor ki: O gece Şiblî'nin yanında bulunuyordum. Gece boyunca şu beytleri okudu:

Bir ev ki içinde ikamet eden sensin,
Orası lambaya muhtaç değildir.
Me'mûl olan yüzün hüccetimizdir,
Herkes hüccetlerini getirdikleri gün.

Sonra halk cenaze namazı için toplandı, sonra vaziyetin ne olduğunu kendisi de fark ettiğinden:

— Ne acâib iş! Diri üzerine namaz kılmak için ölü bir cemaat toplanmış, dedi. Dediler ki:

— Lâilâhe illâllâh, de. Dedi ki:

— Ondan başkası olmayınca, (Lâilâhe, tanrı yoktur, olumsuz cümlesiyle) neyi nefy edeceğim? Dediler ki:

— Çaresiz bu kelimeyi söylemelisin. Dedi ki:

— Mahabbet sultanı: Ben rüşvet kabul etmem, diyor.

Meğer o sıralarda biri, telkin maksadıyla yüksek sesle kelime-i şehadeti okumuş. Şiblî:

— Diriyi uyandırmak için ölü biri gelmiş, dedi.

Nihayet saati gelince:

— Nasılsın, diye sordular.

— Sevgilime kavuştum, dedi ve can verdi. Bir zamanlar sonra onu rüyada görüp sordular:

— Münker ve Nekir sana ne yaptı? Cevap verdi:

— Geldiler ve: Rabbın kimdir, diye sordular. Rabbım odur ki, sizi bilcümle melekleri pederim Âdem'e secde etmeniz için karşısında elpençe durdurdu. İşte o vakit ben pederimin sülbünden sizi seyrediyordum! O vakit sual melekleri:

— Bu zat sadece kendisine sorulan sualin değil, belki bilumum Âdem oğullarının cevabını ve hesabını veriyor, iyisi mi gelin biz geri dönüp gidelim, dediler.

Ebu Hasan Husrî'nin (r.a.) şöyle dediği nakledilir: Şiblî'yi rüyada gördüm ve:

— Başına ne geldi, dedim.

— Huzura götürüp dediler ki: Bir şey ister misin? dedim ki: Rabbım! Eğer beni Adn cennetine koysan, (doğrusu: cehennemin dibine atsan) adaletin, vuslat ehlinden kılsan fazlındır!

Diğer seferinde rüyada gördüler ve:

— Allah sana nasıl muamele yaptı, dediler. Dedi ki:

— Bir tanesi müstesna, ileri sürdüğüm davâlar için benden delil istemediler. Bir gün: Cennetten mahrum kalıp cehenneme yuvarlanmaktan daha büyük zarar ve pişmanlık yoktur, demiştim. Bunun üzerine Hak Tealâ buyurdu ki:

— Didârımdan alıkonulmaktan ve perdelenmekten daha büyük ziyan ve hasret var mı?

Diğer bir defasında rüyada görüp sordular:

— Ahiret pazarını nasıl buldun?

— Bir pazar ki, bu pazarda revnak ve parlaklık yok, sadece kavrulmuş ciğerler, kırık gönüller! Geriye kalan şeylerde bu yanıklara merhem olacak ve kırıkları saracak hiçbir şey yok! Zaten hiç iltifat ettikleri de yok!

Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun.

EBU NASR SERRÂC BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Ârif, âlim, hâif hâkim, büyükler zümresinin emini, fakirler zincirinin altın halkası emşâcın (ve nütfelerin) zübdesi, vaktin şeyhi Ebu Nasr Serrac (r.a.), hakkıyle imam olup anılan ve temkin ehli olan zat idi. Kendisine: «Tâvusu'l-Fukarâ» derlerdi. Onun vasıf ve faziletleri kalemle veya ifade ile açıklanmayacak kadar çok, ifadeye ve dile sığmayacak kadar fazla idi. İlim dallarında kâmil, riyâzette ve mumelelerde büyük bir şana sahipti. Şeyhlerin sözlerini şerh etmede, hal ve kâlde hârika idi. (1) **Luma** isimli kitabın müellifi odur, dileyen bu esere bakıp oradan ona dair malumat sahibi olabilir ve ben de bu hususta bir kaç kelime söyleyeyim:

Başta Serî ve Sehl olmak üzere bir çok büyük şeyhleri görmüştü. Tûs'lu idi. Ramazan ayında Bağdad'da bulunurdu. Şûnîziyye mescidinde kendisine bir halvethane vermişlerdi. Dervişlere imamlık yapma yetkisi ona teslim edilmişti. Bayramda, sohbetine katılanların hepsine imamlık yapmış ve teravih namazı esnasında beş kere hatim indirmişti. Her gece hizmetkâr, halvethanesine bir somun götürüp kendisine verirdi. Bayram gününe kadar böyle devam etti. Serrâc oradan ayrılınca, hizmetkâr baktı, somunları tam olarak burada buldu.

Naklederler ki, bir kış gecesi bir cemaat oturmuş marifetten bahsediyorlarmış, ocaktaki ateş de yanıyormuş, şeyhe bir halet geldi, yüzünü ocaktaki ateşe koyup Allah'a secde etti. Bu hali müşâhede eden müridlerin cümlesi korkup kaçtılar, ertesi gün gelirlerken, «Şeyh yanmış olmalı», diye düşündüler, yüzü ay gibi parlayan şeyhin mihrabta oturmakta olduğunu görünce:

— Yâ Şeyh! Bu ne halettir? Biz, yüzün baştan başa yandı, biliyorduk, dediler.

— Evet, öyle idi. Ama bu dergâha yüz suyu döken bir kimsenin yüzünü ateş yakamaz, dedi ve ekledi: Aşk, âşıkların sine ve gönüllerinde tutuşan bir ateş olup Allah'tan başka olan şeylerin tümünü yakıp kül eder!

İbn Sâlim'in şunu söylediğini işitmiştim: «Niyet, Allah ile, Allah'tan ve Allah içindir. Namazda vâki olan âfet niyetten vâki olur. (Niyetin çeşitleri) çoktur ama bunlar Allah için Allah'la olan niyetle mukayese edilemezler.»

[«İnsanlar edeb hususunda üç kısımdır: Dünya ehli olanların katında edeb, fesâhat, belâğat, bilgileri, merasimleri, hükümdârların isimlerini ve arab şiirlerini ezberlemekten ibarettir. Dindârlar nezdinde edeb, uzuvları terbiye, dini hududa riayet, arzuları terkedip nefse idman yaptırmaktan ibarettir. Husus ehli olanlar nezdinde edeb kalbi temizlemek, sırrı gözetlemek, ahde vefâ etmek, vakti korumak, dağınık hatıralara fazla iltifat etmemek, talep mahallinde, huzur vaktinde ve kurb makamında iyi davranmaktan ibarettir.» (bk: Luma', 197; Mısır, 1960)]

«Benim toprağımın (ve kabrimin) önünden geçirilen cenaze affa nâil olur», dediği nakledildiğinden o vakitten itibaren Tûs'da kaldırılan bir cenazeyi bu işaretin icabı olarak ilk önce onun toprağının önünden geçirir, sonra (esas def edileceği yere) götürürler.

Allah, aziz sırrını takdis etsin, Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun.

(1) Hal tercümesi için bk: Hücvirî, s. 465; Luma' önsözü, Mısır, 1960; Nafahat, 324. İslam Ansiklopedisi, X. 522.

EBU ABBÂS KASSÂB BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Dergâhın cüretkârı Allah'ın makbûlü, marifette kâmil, memlekette âmil ve vâli, yoldaşların kutbu, vaktin şeyhi Ebu Abbas Kassâb (r.a.), şeyhlerin muhteremi olan âlim bir şey idi. Çağın Sıddîki olup fütüvvet ve mürüvvette Padişah, nefsin kusurlarındaki âfetleri görmede bir hârika idi. Riyâzette, kerâmette, firâsette ve marifette şanı yüceydi. Ona «Âmil-i memleket» (Beldenin vâlisi) derlerdi. Asrının piri ve sultanı bulunuyordu. Mîhene şeyhine (Ebu Said'e) : İşâret de ifâde de sana vergidir, demişti. (1)

Şeyh Ebu Said'e şöyle dediği nakledilir:

«Şayet sana: Allah Tealâ'yı tanıyor musun, diye sorarlarsa sakın «Tanıyorum» deme ki, şirk olur. «Tanımıyorum», deme ki küfür olur. Lâkin şöyle de:

«Allah bize lutfen zatını tarif etmiştir.»

«İstesen de istemesen de Allah'la iyi münasebet kurmak zorundasın, aksi halde sıkıntı çekersin», demişti.

«Eğer sana hayır murad ederse, ilmi uzuvlarında muhafaza eder; organlarını tek tek senden alır, kendisiyle kaim kılar, senin yokluğunu sana gösterir, bu suretle senin yokluğun onun varlığında âşikâr olur, O'nun sıfatlariyle halka bakarsın, kudret meydanında halkı top gibi görürsün. Artık bundan böyle topu döndürmek (ve hareket ettirmek) top sahibine aittir.»

«Herkes ondan hürriyet isterken ben kölelik istemekteyim. Zira onun bendesi yine onun bendinde selâmet bulur ama âzâd olan helâka maruz kalır.»

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hücvirî, s. 266, Nafahat, s. 377.

«Benimle sizin aranızdaki fark birden fazla değildir ve o da şundan ibarettir: Siz bize hitap ediyorsunuz, bizse O'na hitap ediyoruz, siz bizi dinliyorsunuz, bizse O'nu dinliyoruz, siz bizi görüyorsunuz, biz ise O'nu görüyoruz. Bununla beraber biz de sizler gibi insanız.»

«Pirler (ve mürşidler) senin aynandır, sen nasıl isen onları öyle görürsün!»

«Bir mürid bir dervişin bir tek hizmetini görürse, bu onun için fazladan kıldığı yüz rekât namazdan daha iyidir ve yine o eğer bir lokma daha az yerse, bu onun için gece boyu namaz kılmaktan daha iyidir.»

«Sevdiğimiz çok şey vardır ki, orada bir zerre olmuyoruz, (bu gibi şeylerde hiç istifade edemiyoruz.)»

«Sufîler geliyorlar, herkese bir şey ve bir yer lâzım oluyor, bana ise hiçbir şey ve hiç bir pâye lâzım değil. Herkese benlik lâzım, bana ise ben lâzım değil; bana lâzım olan, benim ben olmamamdır.»

«Benim itaatkâr ve isyankâr olmam şu iki şeye bağlı: Yediğim zaman bütün günahların mayası olarak kendimde bunu buluyorum; (yemekten) el çektiğimde, tüm taatların kökünü kendimden buluyorum.»

«Bir zamanlar zâhir ilmini yâd ederek demişti ki: O bir cevherdir ki, yüzyirmidört bin peygamberin daveti onun içinde vaz olunmuştur. Eğer o cevherden bir zerre, Tevhid perdesinden zuhûr etse onun varlığından şunların hepsi (ve kâinatın tümü) fâni olup gider.»

«Ne marifettir, ne basiret, ne nur ne de zulmet, ne de fenâ; O, varlığın varlığıdır.»

«Mustafa (a.s.) ölmemiştir, (kalbindeki) Gözümüzün Mustafa'dan aldığı nasib, (ve onu görme kabiliyeti) ölmüştür.»

«Âlemin Padişahının öyle kulları vardır ki, dünyayı da dünya zinetini de halka bırakıvermişler, ahiret yurdunu ve cenneti taat sahiplerine terketmişler, kendileri sadece Allah'la karar kılmışlardır. Bunlar derler ki: Ruhumuzun üzerine Rubûbiyet dergâhından Ubûdiyet hattı çekilmiş olması bize kâfi değil midir? Biz bundan başka ne isteriz?»

«Ne mutlu o kula ki, (Allah katında) anılmıştır!»

«Civanmerdler, halk için zahmet değil, rahat (olma vesilesi)dir. Zira onların sohbeti halktan (uzaklaşıp) Hak ile olmaktır. Onlar Hak'dan halka nazar ederler.»

«Sâlih kişilerin sohbetinde ve mübârek beldelerde bulunmak, kulu Allah'a yaklaştırmaz; kulu Ulûhiyete, Allah yaklaştırır.»

«Öyle bir zatla sohbet et ki, sohbetiyle zâhir ve bâtın aydınlansın.»

«Hak Tealâ, yüzbinlerce Ademoğlundan ancak birini kendisi için seçip yüceltir.»

«Dünya mundardır ama ondan da mundar olan Hak Tealâ'nın dünya aşkına mübtelâ kıldığı kalbtir.»

«Halk Hâlik'a yakın olduğu nisbette, halkın yakınlığı acz ve za'f olur.»

«Herkes vaktin esiridir ve vakt O'dur. Herkes hâtırın esiridir ve hâtır O'dur.»

«Yüzyirmidörtbin Peygamber'in (a.s.) daveti hep yaktır. Lâkin (bu davet) halkın sıfatıdır. Hakikat zâhir olunca ne hak kalır ne de bâtıl!»

«Ben ve sen bâki (ve var) olduğumuz müddetçe, ortada işâret de ifâde de bulunur. Ben ve sen ortadan kalkınca ne işâret kalır ne de ifâde!»

«Eğer O'ndan haberdar olsaydın haberdar olduğunu söylemezdin.»

«Gece-gündüz yirmidört saattır. Bu süre içinde onun sana gelmediği (ve teveccüh etmediği) hiçbir saat yoktur.»

«Eğer o, emrini senin üzerinde muhafaza ederse, işin iş! Eğer muhafaza etmezse, Âdem'in ve tüm zürriyetinin seninle birlikte ağlamaları lâzım!»

«Allah'tan başka Allah'ı taleb eden biri bulunsaydı, Allah'ın iki olması lâzım gelirdi.»

«Allah'ı Allah arar, Allah'ı Allah bulur, Allah'ı Allah bilir!»

«Allah arza yakın olduğundan, zerre kadar Arş'a daha yakın bulunsaydı, Allah olmaya lâyık olmazdı.»

«Bahtiyar (ve cennetlik) olanlarla birlikte Resul ile, bedbaht (ve cehennemlik) olanlarla birlikte de Allah'la sohbet ederim»

«Sizden edeb istemiyorum, bir annenin süt bebeğinden edeb istemesi beyhûdedir. Sizden, kendi nasibiyle sizi ihyâ eden edeb istemektedir.»

«İblis, Allah'ın maktûludur, Allah'ın maktûlunu (ve kurbanını recm edip) taşlamak civanmerdlik değildir!»

«Eğer kıyamet günü hesab sorma yetkisini bir saat bana verse, görür ne yaparım? Herkesi yanıma alır ve İblis'e de makam veririm! Ama o bu yetkiyi bana vermez ki?»

«Hiçbir kimse beni görmemiştir, kim beni görürse benden kendi sıfatını seyreder!»

«Kendi varlığı ve benim yokluğum ile üzerime sevk etmiş olduğu bir tek secde, yarattığı ve yaratmakta olduğu her şeyden benim için daha değerlidir.»

«Ben Âdem'in övüncü, Mustafa'nın gözaydınlığıyım. «Bu benim zürriyetimdir», deyip Âdem benimle iftihar etmektedir. «Bu benim ümmetimdendir», diyen Hz. Peygamber'e de gözaydınlığı olmaktayım.»

«Benim sergim onunkinden büyüktür, (şefaat yetkisi almak için huzur-i Hakk'a vardığımda) tâ Âdem'den Muhammed'e kadar herkes sergimin (ve şemsiyemin) altında toplanmadıkça geri dönmem!» Şeyh Bayezid'in: «Benim sancağım Muhammed'in Livâü'l-Hamd denilen sancağından daha büyüktür.» sözünün manası neyse yukardaki sözün manası da odur ve bunun izahı yukarda geçmiştir.»

«Zühd nedir», sorusuna cevaben: «Elimde bir maşrapa ile Gayb deryasının sahilinde durmuştum. Bir maşrapayı daldırdım ve tâ Arş'tan Arz'a kadar ne var ne yok hepsini çekip çıkardım; öyle ki, ikinci maşrapa için bir şey kalmadı. Zühdün en aşağı derecesi işte budur», dedi. Demek ister ki, sureti bulunan (maddî ve cismanî) her şey ilk adımda önümden kalkmıştır. Hak Tealâ bir zümreyi cennete, diğer zümreyi de cehenneme göndermekte, sonra da cennet ve cehennemi yularından tutup gayb deryasına fırlatmaktadır.»

«Allah'ın olduğu yerde ruh da vardır, işte o kadar!»

«Cennetlikler cennete, cehennemlikler cehenneme gittikleri zaman civanmerdlerin yeri neresi olacak? Bunların ne dünyada, ne de ahirette yerleri olacak!»

Naklederler ki, birisi rüyasında kıyamet gününü görmüş, şeyhi aramaya başlamış arasât meydanında baştan başa dolaştığı halde bulamamıştı. Sabah olunca gelip şeyhe rüyasını anlatmış. Şeyh şöyle demiş: Bu çeşit rüyaları boş yere söylemezler: Esasen biz mevcut olmadığımızdan elbetteki bizi bulamazlar, yarın (kıyamet günü) biz bulunabilir olmaktan Allah'a sığınırız!»

Naklederler ki, yanına gelen birisi:

— Yâ Şeyh! Hacca gitmek istiyorum, (uygun mu) demiş. Şeyh:

— Annen ve baban var mı, diye sormuş. Adam:

— Evet, demiş. Şeyh:

— O halde onların rızalarını kazanmaya bak, demiş. Bunun üzerine adam gitmiş, ama başka bir sefer yine dönüp gelmiş ve:

— Hacca gitme fikrim gayet kuvvetlendi, demiş, Şeyh demiş ki:

— Baba dostum! Bu yola (ve tasavvuf mesleğine) sıdk ile ayak basmamışsın. Eğer samimiyetle ayak basmış olsaydın (sefere çıkıp Irak'a kadar gitmiş olsaydın bile bir) mektupla geri dönerdin!

Naklederler ki, bir gün halvette iken, müezzin; Kedkamet'i-salat, (namaz yaklaştı) deyince:

— Güç olduğuna göre sadrdan ve dergâhtan gelmiş olmalı, dedi ve kalkıp namaz kılmaya azmetti.

Naklederler ki, biri ona:

— Ey Şeyh! Hani kerâmetin! demiş. Bunun üzerine şeyh anlatmış: «Kerametlerin ne olduğunu bilmem. Bildiğim şudur: Başlangıçta her gün bir koyun keser, bunu başıma kor, karanlık basıncaya kadar bütün şehri dolaşır, yine de kâfi miktarda kazanç ya temin eder veya edemezdim. Görüyorum ki, bugün halk-ı âlem kalkıyor, meşrikten mağribe varıncaya kadar herkes mahşerî bir kalabalık halinde beni ziyarete geliyorlar. Bundan fazla ne kerâmet istersin?»

Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun, doğru olanı en iyi bilen O'dur.

EBÛ ALÎ DEKKÂK BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

İlim ve beyânda üstâd, keşf ve iyânda bünyâd, aşk ve dostlukta yok olup giden, şevk ve mahabbetten yanıp tutuşan, derd ve iştiyakta samimi olan asrın şeyhi Ebu Alî Dekkâk (Rahmetullah aleyh ve kaddesallahu sırrehulaziz) vaktin imamı, zamanın şeyhi, tarikatın sultanı, hakikatın padişahı, olup Hakk'ın dili idi. Hadis, Tefsir, beyân, takdir, vaaz, nasihat sahalarındaki şânı büyüktü. Hakaikte, makâmda ve halde seçkin bir şahıstı. Nasrabazî'nin müridi olup ulu şeyhlerden bir çoğunu görmüş ve hizmetlerinde bulunmuştu. Büyükler: «Her çağın bir ağıtçısı vardır ve o çağın ağıtçısı da Ebu Alî Dekkâk'tır», demişlerdi. (1)

Onda olan aşk, yanış ve zevk derdi, kimseye ucunu bile göstermemişti; ömür boyu hiç sırtını yere koymamıştı. Başlangıçta Merv'de bulunurdu, (bu yola girmesine sebep olan) vâkıa orada iken başına gelmişti. Şöyle ki: Büyüklerden biri diyor ki: Merv'de İblis'i, başına toprak saçarken gördüm ve:

— Ey Mel'un! Ne oldu, dedim. Dedi ki: «Yediyüzbin yıldır ki beklediğim ve uğrunda yanıp kavrulduğum bir hil'atı, un satan bir oğlanın üzerine geçirdiler!»

Azametindeki kemâle rağmen Ebu Alî Fârmedî der ki: Yarın kıyamet günü: «Ebu Alî Dekkâk'ın adaşıyım», demekten başka bir hüccetim olmayacak! Üstad Ebu Alî Dekkâk diyor ki: «Kendi kendine yetişen ve kimse tarafından bakımı yapılmayan hudâ-i nâbit bir ağaç gerçi yaprak açar ama meyve vermez. Şayet verecek olsa, mey-

---

(1) Hal tercümesi için bk: Münavî, II. 62; Hücvirî, 267, Nefahât, 331, Sübkî, Tabakat, III, 145.

vesi tatsız olur, insan da böyledir. Üstâdı olmayan bir kimseden hiçbir şey hâsıl olmaz». Sözüne şöyle devam etti:

— Ben bu yolu Nasrabazî'den öğrendim. O Şiblî'den, o Cüneyd'den, O Serî'den, o Davud'dan, o Ma'ruf'tan ve o da Tabiinden bellemiştir.

«Gusül yapmadan üstâd Nasrabazî'nin yanına asla gitmemişimdir!»

İlk defa Merv'de O'nun için meclis kurulmasının sebebi şu idi: Heybetli bir pir olan Ebu Ali Şebuy (Muhammed b. Amr Mervezî):

— Bize şu sözden, bir nefes ver, demiş. Dekkâk da:

— Bizde bu yoktur, demiş. O da:

— O halde bizim kendi niyazımızı (ve manevî halimizi) sana vermemiz ve niyazımız üzere sana söz söyleme kapısının açılması mümkündür, dedi. Bunun üzerine üstâd konuşmaya başladı ve bir daha bu işe ara vermedi.

Nakledерler ki, yıllarca gâib olduktan sonra ortaya çıkıp Hicaz yolculuğuna ve diğer seferlere çıkmış, bir çok çileler çekmiş, bir gün üryan olarak Rey'e varıp Abdullah Ömer (r.a.) in hankâhına inmiş, biri onu tanımış ve:

— Bu üstaddır, deyince, ders anlatıp münazara yapsın, diye halk etrafına yığıldı, büyükler de çevresini sardı. Bunun üzerine:

— Haddizatında bu, mümkün değildir, ama yine de inşaallah bir kaç söz söylenecektir, dedi. Sonra kürsü kuruldu. Hâlâ o meclisté vâki olan hadise hikaye edilip durmaktadır. Dekkâk o gün kürsüye çıkınca sol tarafa işaret edip:

— Allahu ekber (en büyük Allah'tır) demiş sonra kıble tarafına dönerek:

— **«Allah'tan olan Rıdvan en büyüktür.»** (Tevbe/72) demiş, daha snra sola işaret edip:

— **«Daha hayırlı ve mutlak bâki olan Allah'tır.»** (Tâha/73) demişti. Bunun üzerine halk galeyana gelmiş, bir vaveylâ kopmuştu. O derecede ki, meclisten bir çok cenaze kaldırılmıştı. Üstâd bu meşgaleler arasında kürsüden aşağı inmişti. Bundan sonra onu aradılar ama bulamadılar. Önce Merv şehrine gitmiş, sonra da Nişabur'un yoluna düşmüştü.

Bir derviş anlatıyor: Mütevekkillere dair soru sormak niyetiyle bir gün onun meclisine varmıştım. Gönlüm, başına sardığı Taberistan işi sarığa meyletmişti. «Ey Üstad! Tevekkül nedir», dedim. O da:

— Tevekkül halkın sarığına tamah etmemendir, dedi ve sarığı çıkarıp bana fırlattı.

Diyor ki: Vaktiyle hastalanmıştım, içime Nişabur arzusu düştü. Gördüğüm bir rüyada biri bana şöyle dedi: Bu şehirden ayrılamazsın, zira cinlerden bir cemaat sözlerinden hoşlandığı için hergün meclisinde hazır bulunmaktadır. Sen bu şehirde onlar için alakonulmuş bulunuyorsun!

[Naklederler ki, halk arasında, onların gönüllerini meşgul eden bir şey vukua geldiği zaman derdi ki: Bu, Hakk'ın (kıskançlığından ve) gayretindendir, olan şey olmasın, (Huzur ve safâ hali sürüp gitmesin) istiyor. (bk: Risale, 421)]

Naklederler ki, bir gün kürsüye çıkmış, insanoğlunu alabildiğine kötülüyor ve: «Ne faydası var? Hasedçi, kibirli, kendini beğenmiş!» gibi sözlerle Âdemoğlunu karalıyordu! Biri:

— Sahip bulunduğu bütün bu kötü vasıflara rağmen yine de insanoğlu (Allah tarafından) sevilen bir varlıktır, dedi. Üstâd:

— Allah'tan kork, zira o buyurru ki: **«O, onları sever, onlar da O'nu»** (Maide/154) dedi. (Sevgi Allah'tan kula, kuldan Allah'a olur, kuldan kula olmaz).

Naklederler ki, bir gün kürsüye çıkmış:

— Allah, Allah, Allah, diyordu. Biri kalkıp:

— Hoca, Hudâ nedir, dedi. Üstâd:

— Bilmiyorum, diye cevap verdi. Adam:

— Niçin bilmediğin şeyden söz edersin, dedi. Üstâd:

— Bunu söylemeyeyim de ne yapayım, başka çaresi yok ki, dedi.

Naklederler ki, meclisinde bulunan bir derviş kalkmış ve:

— Ben bir dervişim, üç gündür ki bir şey yemedim, demişti. Şeyhlerden bir cemaat orada hazır bulunuyordu. Üstâd o dervişe bağırdı ve:

— Yalan söylüyorsun, zira dervişlik ve fakirlik padişahın bir sırrıdır ve padişah kendi sırrını, onu başkalarına ifşâ edip ona buna arzeden bir şahsa tevdi etmez.

Naklederler ki, bir bozacı vardı. Hankâhın kapısı önünde durup sofra vakti içeri girer, bozadan bir parça çıkarır sofraya oturur, sûfilere boza verir, onları kandırınca geriye kalanı alıp götürürdü. Bir gün üstâdın ağzında: «Bu civanmerd saf bir vakte sahip bulunmaktadır», cümlesi çıkıvermişti. Gece olunca üstâd onu rüyasında görmüştü. Üstâd diyor ki:

— Yüksek bir yer gördüm, din ve dünya erkânı hep burada toplanmışlardı. Benimle onlar arasında bir yükseklik vardı, ben bu yüksekliği aşamıyordum, önüme bir engel çıkıyor, kaç defa oraya tırmanmaya teşebbüs ettimse aşmayı başaramadım. Derken aniden bozacı çıkageldi ve:

— Ebu Alî! Ver elini bana, zira bu yolda arslanlar tilkilerin ardısıra giderler, dedi. Sonra ertesi gün üstâd yine kürsüde bulunuyordu. Bozacı kapıdan içeri girdi. Üstâd:

— Ona yol veriniz, ziraakşam elimizden tutmamış olsaydı, yolda kalmışlardan olacaktık, dedi. Bunun üzerine bozacı:

— Üstâd! Biz her gece oraya gideriz, sen bir gece geldin ve bizi (halka) gammazladın ha?, dedi.

Naklederler ki, bir gün biri gelip:

— Ey Üstâd! Sana uzaktan geldim, dedi. Üstâd:

— Bu mesele mesafe katetmekle olmaz, kendi nefsinden bir adım daha fazla (dışarı) at ki, tüm maksadların hâsıl olsun, dedi.

Naklederler ki, biri gelip şeytanın vesvesinden şikâyet etti. Üstâd dedi ki:

— Taalluk ağacını ve dünyevî alâkaları kökünden sök ki, üzerine serçe konmasın, zira bu ağaçta şeytanın yuvası bulundukça, İblis'in kuşları gelip oraya konarlar.

Naklederler ki, Hoş-gû namında bir Tâcir (müridi) vardı. Bir gün hastalanmış, üstâd da onun ziyaretine gitmiş ve:

— Ey falan! Ne oldu, diye sormuştu. Tâcir:

— Abdest alıp gece namazı kılmak için gece yarısı kalkınca belime bir ağrı girdi ve şiddetli bir acı zuhûr etti, aralıksız olarak ateş içinde kaldım, dedi. Üstâd dedi ki:

— Senin fuzûlî (ve nâfile) işlerle ne işin var ki kalkmış gece namazı kılıyorsun? Öyle yaparsan işte böyle acılara mübtelâ olman kaçınılmaz olur. Sana lâzım olan (nâfile namazı değil), mundar dünyayı kendinden uzaklaştırmandır. Başı ağrıyan bir kimsenin ayağına yağ (ve ilaç) sürülecek olursa, o kimse asla iyi olmaz. Pis elle yıkanan bir elbise hiç temizlenebilir mi?

Naklederler ki, bir gün bir müridin evinde bulunuyordu. Bu zat, onun gelişini uzun müddetten beri bekliyormuş. Şeyh içeri girince, adam:

— Ey Şeyh! Müsadenizle bir şey söylemek istiyorum, demiş, Üstâd:

— Söyle bakalım, demiş. Adam:

— Ne zaman gideceksin, deyince. Üstâd dedi ki:

— Ey biçâre! Henüz vuslatı bulmamışsın, nasıl sesini yükseltip hicrandan bahsediyorsun.

Naklederler ki, sûfi'nin biri üstâdın yanında otururken aksırdı. Ustâd da:

— Yarhamuke Rabbüke, (Yerhamükellah, Allah seni rahmetine nâil kılsın) dedi. Bunun üzerine sûfi derhal gitmek üzere derlenip toparlandı. «Ne oldu», diyenlere:

— Başka ne olacak, şeyhin dili üzerimize rahmet okumak için açılınca, maksad hasıl oldu, dedi ve oradan ayrıldı.

Naklederler ki, üzerinde süslü bir hırka olduğu halde oturuyormuş, Şeyh Ebû Hasan Bürnevdî, o çağındaki Ukelâ-i mecâninden, yani akıllı delilerdendi. Hankâh'ın kapısını açıp içeri girdi. Üzerinde eski püskü bir abâ vardı. Üstad sırf şaka olsun diye, kendi hırkasına bakıp:

— Ebu Hasan! Üzerindeki abâyı kaça satın aldın, diye sordu. Şeyh Ebu Hasan bir nara atıp:

— Üstad, böbürlenme! Zira tüm dünyayı satarak bu abâyı aldım ve sekiz cenneti verseler satmam, dedi. Bunun üzerine Üstad, başını önüne eğip hüngür hüngür ağladı. Rivayet ederler ki, bir daha kat'iyen hiçbir kimseye şaka yapmadı.

Üstadın şöyle dediği nakledilir: Bir gün Hankâh'a gelen bir derviş:

— Ölmem için bana bir köşe hazırlayın, müsait bir yer gösterin, dedi. Kendisi için hazırlanan yere geldi, gözü bir köşeye takıldı. Allah, Allah! diyordu. Ben ise gizlice kulağımı ona vermiştim. «Ey Ebû Alî! Beni kendi halime terk et», dedi. (Oradan) gittim, (sonra yine) geldim. O hâlâ aynı sözü söylüyordu, nihayet ruhunu teslim etti. Gassal ve kefen getirsin, diye birini gönderdim. Sonra baktım, cenazeyi yerinde göremedim. Hayretler içinde kalmış, «Bu zatı bana Allah gösterdi, sağlığında kendisini gördüm, ölünce kayboldu, acaba nereye gitti», demiştim. Hâtiften ses geldi:

— Azrail'in dahi arayıp bulamadığı bir kimseyi ne arayıp duruyorsun! Onu huriler ve (cennetteki) saraylar da arıyorlar, ama bulamıyorlar!

Bunun üzerine dedim ki:

— Rabbım, o nereye gitti? Hitap geldi:

— **«Muktedir Hükümdarın nezdindeki sıdk makâmına!»** (Kamer/55)

Üstâd anlatıyor: Vaktiyle harab bir mescidde kan ağlayan bir pir görmüştüm. Öyle ki, mescidin zemini kırkırmızı olmuştu. «Ey Pir! Kendine yumuşak muamele yap. Baksana başına ne hal geldi, deyince:

— Ey civanmerd! Onunla görüşme arzusu canıma yetti, deyip ekledi: Bir Efendi bir kuluna hışmetti. Affedilmesi için şefaatçılar araya girdiler (ve affedildi), kul ise hâlâ aynı şekilde ağlıyordu. Şefaatçı dedi ki:

— O seni affettiğine göre şimdi bu ağlamak neye? Efendi cevap verdi:

— O benim rızamı arıyor ama onun için buna yol yoktur. (Halbuki onun maksadı af değil, rızadır) İşte bunun için ağlıyor!

Naklederler ki, bir gün bir genç Hankâh'ın kapısından içeri girip oturdu ve:

— Eğer bir kimse günah düşüncesini hatırından geçirse, taharetine hiç ziyan verir mi, diye sordu. Üstâd ağladı ve:

— Bu civanmerde cevap veriniz, dedi. Zeynüddin (Kuşeyrî) diyor ki:

— Zâhirdeki taharete halel gelmez, ama bâtındaki tahareti bozar, diye benim aklımdan bir fikir geçti ama üstâddan utandığım için söyleyemedim.

Şöyle dediği nakledilir: Bir kere göz ağrısına tutulmuş ve bir hayli rahatsız olmuştum, gözüme uyku girmiyordu, derken bir ara biraz uyukladım: **«Kuluna Allah kâfi değil mi?»** (Zümer/36), diye bir ses işittim ve uyandım. Derdim zâil oldu ve bir daha gözüm hiç ağrımadı.

Bir gün üstâd Ebu Said Hargûşî ile üstad Ebu Alî'yi hamamdan getirmişlerdi. İkisi de hasta idi. Üstad Ebu Alî, ona:

— Ne olur, ikimiz de aynı şekilde namaz vaktine kadar selâmette (ve sıhhatta) olarak otursak! Bunca taharet lâzım geliyor, durmadan temizlik yapmamız icab ediyor. Şaştım kaldım, dedi. İkisi de aynı hastalıktan rahatsızdı. Ebu Said ağzını onun kulağına koyup dedi ki:

— Doğru, ama öyle görülüyor ki, maksadı bizimle uğraşmaktır! Lâkin O'ndan gelen hoştur!

Şöyle dediği nakledilir: Vaktiyle sahrada yolumu şaşırmış, elli gece bu vaziyette kalmıştım. Yolumu bulunca bir askere rasladım, bana bir içim su verdi. Bu bir içim suyun verdiği zarar otuz yıldan beri gönlümden gitmemiştir. (Zira askerin elindeki şeyleri helâllığı ve meşruiyeti şüphelidir.)

Naklederler ki, çok dayanıklı olan bazı müridlerine kışın soğuk suda gusl etmelerini emrederdi. Fazla nâzik olanlarına ise mülayemetle muamele eder ve: «Herkese, takat ve kudretine göre iş», derdi.

«Bir kimse bakkallık yapacaksa, ona bir ton sabun lâzım, yok eğer çamaşırınızı yıkayacaksa bir kilo sabun yeter», derdi.

Üstâd yukardaki sözüyle demek istiyor ki, amel için lüzumlu olan miktardaki ilim kâfidir, yok eğer ilmi satmak için tahsil edeceksen, senin işin hiç yoluna girmez. Zira ilimden maksad amel ve tevazûdur. Nitekim naklederler ki, bir gün Merv'de onu bir zat yemeğe davet etmişti, yolda giderken biri evden:

— Ya Rab! Bizi bu şekilde aç ve bîilaç bıraktın, bunca sabileri bana havale ettin, senin bana yaptığın bu ne iştir, diye sızlanan bir kocakarı sesi işitti. Şeyh yoluna devam etti. Davet mahalline ulaşınca, bir sofra donatılmasını emretti. Davet sahibi, «Bu gün şeyh, ziyafet yemeğinden kendi hanesine de götürecek», diye sevindi. Halbuki, onun ne evi ne de ailesi vardı. Sofra hazırlanınca şeyh kalktı, tepsiyi başına koyup o kocakarının evine götürüp kendilerine verdi. İnkisar ve niyaz, (tevazû ve ihtiyaç) neymiş! (Şeyhin haline) bak da gör!

Bir gün demiş ki: Eğer Allah, beni cehenneme gönderse ve kâfirler de: «Ey şeyh! Şimdi bizimle senin aranda ne fark var?» diye bana serzenişte bulunsalar: «Civanmerdlik lâzım! Nihayet benim de hesabım görülecektir! Çünkü Allah'ın sünneti böyledir!» derim (ve yine de dostumu düşmana karşı savunurum!)

«Sabah, ışıklarını saçınca aramızı ayırdetti. Zamanın bulandırmadığı hangi nimet var ki?»

Tuhaftır ki, bu nevi sözle beraber yine o:

«Bilsem ki, kıyamet günü benden bir adım ileride biri olacak, yapmış olduğum her şeyden yüzçevirirdim», demişti. Bunun izahı şöyle olabilir: Sözün söylendiği vakitte onu O'na vermişlerdi. Öyle ki saf Ubûdiyette tamamiyle mahvolmuştu. Bu vakitte ise onu aradan kaldırmışlar ve Rubûbiyette mahvolduğu için onun dili üzere söz söylemişlerdir. (Birinci sözü kendi söylemiş, ikincisini Allah söyletmişti.)

Nitekim naklederler ki, bir bayram günü namazgâh'da kalabalık bir halk topluluğu hazır bulunuyordu. Bundan hoşlanan üstâd:

— İzzetine and olsun ki, eğer şunlardan biri benden evvel seni görecek, diye bilsem hiç durmaz canım çıkar, demişti. Maksadı şu olabilir: Orada zaman olmayınca, ne önce ve ne de sonra görme söz konusu olur. Bu sözün izahı uzundur. Esasen: «Allah katında sabah ve akşam yoktur.»

Onun yüksek değerdeki vecizeleri :

«Dikkat et, O'nun için herhangi bir mahlûka düşman olma! Böyle yapacak olursan, «sen, senin» olduğunu iddia etmiş olursun. Halbuki «sen» kendinin seğilsin, senin bir Rabbın (ve sahibin) var. İşini ona bırak, kendi mülkünde husûmeti bizzat kendisi yapsın!»

«Sanki ölmüşsün de üzerinden üç gün geçmiş gibi ol!»

«Her kim kendini maşûkunun kapısına süpürge yapmazsa, o âşık değildir!»

«Haktan başkasıyle ünsiyet eden, halinde za'fa dûçâr lur, konuştuğu zaman ondan başkasından bahseden, sözünde yalancıdır.»

«Her kim pirine muhalefete niyet ederse (onunla yanı) yol üzerinde kalamaz. Bir mahalde yaşasalar bile onunla olan alâkayı kesmiş olur. Her kim bir pir ile sohbet eder de sonra ona halben itiraz ederse, sohbetindeki ahdi bozmuş, bu yüzden de üzerine tevbe vâcip olur. Halbuki: «Üstâdın hukuku (na saygısızlık edenler) için tevbe yoktur», denilmiştir.

«Edebi terketmek (ilahî huzurdan) kovulmayı icab ettiren bir sebeptir. Her kim padişahların (önündeki) sergide edebsizlik ederse, kapıya; kapıda edebsizlik ederse (ahıra) tavan bakmaya gönderirler.»

«Her kim onunla sohbet ederken edebsizlik ederse, cehaleti onu ölüme yollayıverir.»

«Bidayette Allah'la kâim olmayan nihayette (huzurunda) onunla oturamaz. Mücâhede yolunun nihâyetinde dikilmek, müşâhede yolunda oturmaya imkân verir.»

«Hizmet olursa dergâhta (ve eşikte) olur. Sergide (ve huzurda) ise, heybet vasfiyle müşâhede bulunur. Bundan sonra kurbetin istilasından, bir soluş ve sönüş hâsıl olur, ondan sonra tamamiyle kendinden gâib olup fâni olma hâli vücûda gelir. Bu yüzden mücâhedenin nihayetinde şeyhlerin ahvâli sükûna avdet eder ve zâhirdeki virdleri bir karar üzere kalmaz.»

«Bidâyette Hemm'den, nihayette Himmet'den mücerred olan mürid muattal olur. Hemm (derd), müridin zâhirini ibadetle meşgul eden; himmet (arzu), bâtınını mürakabe ile cem eden şeydir.»

«Taleb (ve arayış) ile şâd olmak, vicdan (ve buluş) ile şâd olmaktan daha mükemmeldir. Zira vicdanla olan şâdlık zevâl tehlikesine maruzdur. Halbuki talebte visâl ümidi vardır.»

«Şu iş (ve velayet) illete de gayrete de bağlı değildir, lakin tînet ve fıtrattan ibarettir. Nitekim Hak Tealâ:

«O, onları sever, onlarda O'nu severler.» (Maide/54) buyurmuş, taat ve ibadetten bahsetmeyip illetten mücerred olarak mahabbetten söz etmiştir.»

«Bizim bugünkü musibetimiz, cehennemliklerin yarınki musibetlerden daha fazladır. Zira onlar yarın sevabı elden kaçırmış olacaklar. Bizse bugün şu anda peşin olarak Hakk'ın huzurunu müşâhede etme (fırsatını) elden kaçırıyoruz, şimdi sen iki musibet arasındaki farka dikkat et!»

«Haramı terkeden cehennemden kurtulur, (haramlığı) şüpheli olan şeyleri terkeden cennete gider, (helâlın) fazlasını terkeden Allah'a erer.»

«Bu yola yiğitlikle ulaşılamaz, keza bir kere bu yola giren buradan erlikle de kurtulamaz!»

«Zaman zaman insanlarda zuhûr eden zinet (ve huzur), sebepsiz olarak Hakk'ın ittilaından ruha hasıl olan tecellidir.»

«Sadece bir nefes müstesna kul, ömür boyu Hakk'a itaat etse, onu kudsiyet harimine götürüp bu bir nefesten hâsıl lan hasretleri, (hüsran ve zararı) gözünün önüne serdiklerinde, o cennet onun için cehennem olur ve eğer bir nefes hariç tüm ömür boyu taatı hiç tatmamış bulunsa, sonra onu cehenneme atıp o bir nefesi (ve ondan hasıl olan kazancı) gözünün önüne serseler, üzerini öyle bir ateş kaplar ki, bunun yanında cehennem cennet olur.»

«Huzurda bulunan bir kimse (muhatabını bırakıp) kendi sırrını ihtiyar etse, bunun hesabını ondan sorarlar, ama gâib iken ihtiyar etse, sormazlar.»

«Eğer cezalandırırsa, kudretini, affedecek olsa Rahmetini izhâr etmiş olur, fazlası hiçbir kimseye ulaşmaz, (ya o, ya bu vukua gelir.)»

«Kardeşlerinin Yusuf'u bir kaç paraya satmalarında gariplik yoktur. Garib, dünyayı almak için ahireti satan bedbahttır.»

«Allah yolunda katlolunanları ölü sanmayınız» (Ali İmran/169) âyetini okuyan bir kimsenin canını satmada cimrice davranmaması lâzım gelir.»

«Yalnız sana ibadet ederiz» âyeti, şeriatı, senin için muhafaza etmek içindir. «Sadece senden yardım isteriz», ifadesi ise hakikatı emretmektedir.»

«**Allah Tealâ, canlarınızı cennet karşılığı sizden satın aldığına göre** (bak. Tevbe/111) onu bir de diğer bir şey karşılığında satmayınız, aksi halde satış sahih olmaz, olsa bile faydası bulunmaz.»

«Üç rütbe vardır: Sual, dua, senâ; Sual dünyayı, dua ahireti ve senâ Mevlâyı isteyenin mertebesidir.»

«Cömertlikteki mertebeler üçtür: Sahâvet, cûd, îsâr. Hakk'ı nefsine tercih eden sahavet, kalbine tercih eden cûd ve ruhuna tercih eden İsâr sahibidir.»

«Hak karşısında susan dilsiz şeytandır.»

«Sultanlardan sakınmanızı tavsiye ederim, zira onların görüşleri çocukların görüşleri gibi, saldırışlarıysa arslanların saldırışları gibidir.»

«Sultanlarla münasebetteki kâide şudur: Onlardan uzak kalmaya sabr ve onlarla olmaya takat yetmez. (Onlardan uzak kalmaya sabretmek de zor, onlarla olmak da!)»

«**Bize takat getiremediğimiz yükü yükleme ya Rab**» (Bakara/286) ibaresinin mânâsı, hicrandan (ona) iltica etmektir.»

«Fakirlere karşı zenginlerin gösterdikleri tevazû dindârlık, zenginlere karşı fakirlerin gösterdikleri tevazû ise hâinliktir.»

«Şayet melekler ilme tâlib olanın üzerine kanatlarını gererlerse, ma'lûma tâlib olana karşı acaba nasıl davranırlar?»

«İlmi taleb farzsa, ma'lûmu (yani Allah'ı) taleb, farzın da farzıdır.»

«Mürid odur ki, ömründe uyumaz, merd odur ki bir saat uyumaz ve Peygamber (a.s.) böyle idi. Mirac'tan avdet ettiği zaman bir daha hiç uyumamıştı. Zira tümüyle ona gönül vermişti.»

İbrahim (a.s.) İsmail'e:

— Yavrum, rüyada gördüm ki, seni kurban etmem lâzım! deyince, İsmail dedi ki:

— Babacığım, uyumamış olsaydın rüyayı görmezdin! (Sevgilisini bırakıp uyuyanın cezası işte budur!)

«Dünyadaki didâr (ve rû'yetullah) sırla, ahiretteki gözle vâki olur.»

«İrade ve himmet, bidâyet erbâbı ve nihâyet sahipleri nezdinde Allah'ın emanetidir. Bidâyet erbâbı taat iradesiyle mücâhede edebilirler. Nihâyet sahipleri himmetle mükâşefe ve müşâhedeye ulaşabilirler.»

«Mal arayan için kimya ne ise, (sâlik için) himmet de odur. Himmet, rahatı olmayan bir karardır, (sahibi) dünya ve ahirette asla sükûna kavuşmaz.»

«Zenginlerin mücâhedesi malla, fakirlerin mücâhedesi canladır.»

«Ejderha ile sohbet, hep cimri olan bir dervişle sohbetten daha kolaydır.»

«En önemli şey fakr sergisinde oturmak ve mevki, mal ve diğer şeyler malum olmayacak biçimde âfâkı külliyen terketmektir», deyince:

— Bu sıfat üzere bulunan bir kimsenin nişanı var mıdır, diye sordular. Cevaben: «Bu durumdaki bir kimse halkın giydiği gibi giyinir, onlar ne yerse onu yer ama sırren onlardan ayrı bulunur», dedi.

«Senin vaktin, içinde bulunduğun şeydir. Eğer vaktin dünya ise dünyalısın, ahiretse ahiretlisin, neşeyse neşelisin, hüzünse hüzünlüsün.»

«Nasıl seni ana karnındaki pislikler arasından çıkarmış, pak ve hâlis sütle beslemiş ve temiz bir gıdayla yetiştirmişse, öylece seni alıp dünyadaki günahlar ve masiyetler arasından götürür, rahmet, mağfiret ve izzet şarabını tattırır, temizler ve tüm afetlerden arınmış olduğun halde cennete gönderir.»

«Hak Tealâ âsileri sever, (bunun için) Peygamberlerin efendisine (s.a.v.): **«Şefaat makamını bulman için (kalk teheccüd ve) gece namazı kıl!»** (İsra/79) diye hitabeder. (Bu hitab) şu niyetledir ki, bebeğe süt versin, diye anneler dadıları uyandırırlar!»

«Fütüvvet nedir», sorusuna cevaben dedi ki: «Başkaları için faaliyet göstermektir. Bunun örneği de Peygamberlerdir. (s.a.v.) Yarın kıyamet günü herkes (sadece kendini düşünüp) «nefsî, nefsî», diyecek ama o (başkalarını düşünüp), «ümmetî, ümmetî», diyecektir.»

«Cem', nefiysiz bir isbât, tefrika ispatsız bir nefiydir». «Tefrika sana nisbet olunan, cem' senden selbolunan şeydir.»

«Fakr Hakkı'n ihsanıdır, ondan şikayet suretiyle hakkını yerine getirmeyenin hakkında ceza görme sebebi olur.»

«Cehennem korkusundan veya cennet ümidiyle tevbe ediyorsan, himmetsizsin. «Allah seni sevsin», diye tevbe etmelisin: Zira: **«Allah tevbekâr olanları sever.»** (Bakara/222)»

Tevekkül nebilerin, teslim, İbrahim'in, tefviz Peygamberlerimizin (s.a.v.) sıfatıdır. Tevekkül sahibi (İlahî) vaad ile, teslim sahibi ilimle, tefviz sahibi hükümle sükûn ve rahat bulur. Tevekkül bidâyet, teslim vasat, tefviz de nihayettir.»

«Allah hakkında marifet sahibi ol ki hep neşeli olasın!»

«Âlimin, ancak okuduğundan, ârifin ise sadece bulduğundan haber vermesi caiz olur.»

«Hak'tan Rubûbiyet zâil olmadığı gibi, kulun sıfatı bulunan Ubûdiyet de kuldan zâil olmamalıdır.»

«Kulun ilk makâmı Allah hakkında ilim sahibi olmaktır. Nihâî makamı Hakk'ın marifetidir, ve bunun semeresi müşâhededir. Türlü türlü cezalarla tehdid edilip korkutulmadan kul günahtan vazgeçmez, yalnız hürlerdir ki, kendilerine kereminden bir şey keşfettiğinde, nehy ve men olmak üzere onlara bu kâfi gelir.»

«Aklın delâleti, hikmetin işâreti, marifetin şehâdeti vardır.»

«Tevhid, eşyaya, ayn-ı ademle nazar etmektir, (maddî varlıkları yok bilmektir.)»

«Şu dört şey olmadan ibadetteki safâ haline ulaşılamaz: İlk olarak Allah'ı; ikinci olarak nefsi; üçüncü olarak ölümü; dördüncü olarak da ölümün ötesini bilmek, (ve bunlara dair marifet sahibi olmak.) Kim Allah'ı tanırsa, samimiyet, sadakat, safâ ve Ubûdiyetle onun hakkını yerine getirir. Kim şeriat ve hakikat itibariyle nefsi tanırsa, ona muhalefet eder ve ona muhalefet etmek sürekli ibadet yerine geçer. Ölümü tanıyan, ona yaraşan ameli işleyip gelişine hazırlık yapar. Ölümden sonrasını tanıyan, vaad ve vaid sebebiyle havf ve recâ halinde kalır.» **«Hüsranda kalanlar müstesna Allah'ın mekrinden kimse emin olmaz.»** (A'raf/99)

«Nakd (ve nakl) fiildedir, sıfata varıncaya kadar; fikir sıfatta olur, mevsûfa varıncaya kadar; (Allah'ın fiillerinde nakil, sıfatlarında fikir geçerli, zatında hiçbiri geçerli değildir.) ibare, işaretle nakddir. Fikir, ibare ve işaretin ulaşamadığı şeydir.»

«Tevhid sahibi olduğu müddetçe kulun hali iyidir. Zira en büyük şefaatçı tevhiddir. Tevhide sahip olmayana ,kimse şefaat etmez. Muvahhid olmayanın affolunması imkansızdır.»

«Mütehammil olman için ârif ol!» [(Mürid mütehammil, murâd mahmuldur.) (Münavî, 11.62)]

«Bir tâifeyi kabz haline attığından inkar ettiler; bir cemaati bast halinde tuttuğu için vahdaniyeti ikrar ettiler.»

«Feragat, haddi bulunmayan bir mülktür.»

«Kimsesiz olan garib değildir. Garib, ahireti satan bedbahttır.»

«Kabz fenânın, bast bekânın ilk halleridir. Her kimi kabza atarsa, onu bâki kılar.»

«Su ve topraktan (yaratılan ademoğlundan), hatadan başka ne sudûr eder? Allah'tan, atâ'dan başka ne zuhûr eder?»

«Ârif, bir arslanın sırtına bindiği için herkesin kendisinden korktuğu ama kendisinin herkesten ziyade korktuğu bir şahsa benzer.»

Naklederler ki, bir kere istidrac'tan bahsediyordu. Bir Sâil (dilenci) gelip:

— Kimin istidracı olur, diye sordu. (Üstâd, bu şahsı kastederek) «Falan kimsenin Medine'ye yağlı ekmek götürdüğünü işitmedin mi?» diye cevap verdi.

Naklederler ki, en sonunda kendisinde o kadar derd zuhûr etmişti ki, her akşam hâlâ türbesinin karşısında olup «Beytu'l-Futûh» denilmekte olan evinin damına çıkardı. Dama çıkınca, yüzünü güneşe dönüp:

— Ey (şu âlemin ve) memleketin sergerdânı! Bugün nasıldın? Nasıl geçtin? Hiçbir yerde bu mâceranın derdlilerinden ve bu vâkıanın zirûzeber olmuşlarından haber aldın mı?, derdi. Güneş batıncaya kadar hep bu çeşit sözler söyler, sonra da damdan aşağı inerdi.

En sonunda sözleri öyle oldu ki hiç kimse bir şey anlamaz, ve (dinlemeye) takat getiremezdi. O yüzden zarûrî olarak meclise az adam gelirdi, bunların sayıları da onyedi ve onsekizi geçmezdi. Hatta pir-i Herevî (Hace Abdullah Ansarîs) : «Ebu Alî Dakkâk'ın sözleri (insanların) seviyesinden fazla yüksek olunca, meclisi halktan hâli oldu», demiştir.

Naklederler ki, ilk zamanlarda vecd hallerinin galabesi altında bulunuyordu. Böylesi hal ve hadiseler hiç kimse için müsellem ve mümkün olmazdı. Öyle olurdu ki, hep: «Yâ Rab! Bana bir saman yaprağı bağışla ve beni karınca işine ve mesleğine sok!» derdi.

Münacaatta şöyle derdi: «Ya Rabbi! Kürsüde senden bahsedip bu çeşit bir sürü lâf ederek günahına girmiş olduğum için beni rezil etme! Eğer rezil edeceksen, bâri meclistekilerin huzurunda rüsvay etme! Beni bu şekilde sûfilerin hurakkası (ve abâsı) içinde bırak, elime bir âsâ, bir ibrik ver, zira ben sûfilere has olan yaşama tarzını seviyorum. Bundan sonra âsâya, âbâya ve ibrike sahip olduğum halde beni cehennem vâdilerinden bir vâdiye sal ki, ebediyetlere kadar senin hicranından gözlerim kan çanağına dönsün. O vâdide senin için ağıtlar yakayım, kendi bedbahtlığıma ağlayayım, gerilerde kalmışlığımın yasını tutayım, bu suretle yakınında bulunamazsan bile bâri ağıtınla avunayım!»

«Rabbım biz amel defterimiz karaladık. sen ise zamanla saçımızı ağarttın. Ey karanın ve akın yaratıcısı! Lutfet de bizim siyahlaştırdığımızı, kendi beyazlaştırdığın işin lâzımesi kıl (ve sil, biz siyahlaştırmasaydık sen neyi beyazlaştıracaktın?)»

«Ya İlahî! Seni tahkikle bilen, her ne kadar seni hiç bulamayacağını biliyorsa da yine de hep seni arar!»

«Tutalım ki beni Firdevs cennetine koydun ve yüksek dereceler ikram ettin, bunun daha iyisini elde etme imkanına sahip olur ve onu bulamazsam bunu ne yapacağım?»

Vefatından sonra üstâdı rüyada görüp:

— Hak Tealâ sana nasıl muamele yaptı? diye sordular. Dedi ki:

— Beni huzurunda durdurup burada ikrâr ve itirâf ettiğim günahların cümlesini bağışladı. Sadece itirâf etmekten utandığım bir tane günah müstesna. Bu günahı bahis konusu etmek istediğimde kan-ter içinde kaldım. Öyle ki yüzümdeki etlerin hepsi şıpır şıpır döküldü!

— Neydi o günah?

— Küçüklüğümde, hoşuma gittiği için bir oğlana bakmıştım!

Diğer bir seferinde onu muazzam bir şekilde kararsız, rahatsız ve ağlar vaziyette görüp sordular:

— Ne oldu Üstâd! Yoksa dünyaya dönmek mi istiyorsun?

— Evet öyle ama dünya için veya orada meclis kurup konuşmak için değil. Belki iyice giyinip kuşandıktan sonra asâmı ele alıp, bütün kapı kapı dolaşıp, âsâmla kapıları dövüp: «Etmeyin, eylemeyin, kimden mahrum kalmakta olduğunuzu bilmiyorsunuz!», diye halka vaaz etmek için!

Onu rüyasında gören bir diğeri:

— Allah sana nasıl muamele etti, diye sorar ve şu cevabı alır:

— İyi ve kötü olarak her ne yapmışsam, bunların hepsini zerresine varıncaya kadar toplayıp önüme koydu, gördüm ki, dağı aştı!

Diğer biri onu, eni beşyüz yıllık genişlikte olan bir sırat köprüsünden geçerken gördü ve:

— Sırat kıldan ince, kılıçtan keskincedir, diye haber verilmiyor mu, bu ne hal böyle? diye sordu! Cevap verdi:

— Evet, dedi. Bu söz doğrudur. Lâkin bu, gidene göredir. Bir kimse orada ne kadar geniş giderse, burada o kadar dar (bir köprüden) gider, orada ne kadar dar gider (ve dinin inceliklerine riayet eder) ise burada mutlaka o nisbette geniş (bir köprüden) gider!

Naklederler ki, üstâdın, Ebu Bekir Sayrefî nâmında bir şakirdi vardı. Üstadın mezarının baş ucunda otururdu. Diyor ki: Bir rüya gördüm, mezar açılmış ve içinden üstâd çıkmıştı, havada uçmak istiyordu! Sordum:

— Nereye gidiyorsun? Cevap verdi:

— Melekûtun zirvesine benim için bir kürsü kurdular, (dünyada) olduğu gibi konuşmak üzere oraya gidiyorum!

Naklederler ki, cuma günleri ikindiden sonra gider, üstâdın mezarı başında otururdu. Buna bir sene müddetle devam etmişti. (Üstadın ruhuna hitaben:) «Meclisine geldim», demek isterdi. Mezkûr

Ebu Bekr'in şöyle dediği hikaye edilir: Üstâdın akranından olan kâdı Ebû Ömer vefat ettiği sıralarda bir rüya gördüm. Aynı şekilde üstâdın meclisine gidiyordum, (rüyada) «Nereye gidiyorsun», diyenlere: «Semada Melekûtun zirvesinde bulunan üstâdın meclisine», deyince, dediler ki: «Bugün meclis yok, zira kâdı Ebu Ömer vefat etmiştir!»

Şeyh Ebu Kasım Kuşeyrî hikaye eder: Yanıma bir genç geldi, durmadan ağlıyordu. Ne oldu, diye sordum. Dedi ki: Akşam rüyamda kıyametin koptuğunu ve beni de cehenneme gönderdiklerini gördüm. Ben, «Beni cehenneme göndermeyin. Zira Ebu Alî Dekkâk'ın meclisine yetişmişimdir», dedim, «Yâ, demek onun meclisinde bulundun, ha!» dediler. «Tabii», dedim. «Onu alıp cennete götürün», dediler.

Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun.

ŞEYH EBU HASAN HARAKÂNÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Hüzün denizi, dağdan daha sapasağlam, ilâhî güneş, sonsuz semâ, rabbânî harikâ ve vaktin kutbu Ebu Hasan Harakânî (r.a.), saltanat sahibi şeyhlerin sultanı, âlemdeki abdâl ve evlâdın kutbu, tarikat ve hakikat ehlinin padişahı, sıfat şahikasının mütemekkini ve marifet sahasının yegânesi olup daimi surette gönlüyle huzur ve müşâhede, bedeniyle hudû', riyâzet ve mücâhede halindeydi. Hakikatlardaki esrâra sahip olup himmeti yüce, mertebesi ulu idi. Huzur hakkında muazzam bir marifeti, geri çekilip öne atıla atıla cenk etmede vasfolunamayacak bir cüreti vardı. (1)

Naklederler ki, şeyh Bayezid, bir defaya mahsus olmak üzere
Naklederler ki, şeyh Bayezid, bir defaya mahsus olmak üzere
her sene Dihistan'da, şehidlerin kabirlerinin bulunduğu kum tepeyi ziyarete gelirdi. Harakan'dan geçerken durur ve (havayı koklayıp) bir nefes alırdı. Müridler kendisine:

— Yâ şeyh! Biz hiçbir şeyin kokusunu alamıyoruz, (sen neye böyle havayı kokluyorsun), dediklerinde, dedi ki: «Evet, öyle ama ben şu vurguncuların kasabasından bir erin kokusunu koklamaktayım. Bu erin adı «Ali», künyesi «Ebu Hasan» olup benden üç derece öndedir. Aile yükü çekiyor, çiftçilik yapıyor ve ağaç dikiyor!»

Naklederler ki, şeyh başlangıçta oniki yıl süreyle yatsı namazını Harakân'da cemaatla kılar, Bayezid'in kabri cihetine yönelir. Bistam'a gelip durur ve:

— Yâ Rabbi! Bayezid'e ihsan ettiğin hil'attan bize bir koku ihsan et, der, sonra (Bistam'dan) geri döner, sabah namazı vakti Ha-

---

(1) Hal tercümesi için bk: Nafahat, 337, Hücvirî, 268, Riyâzu'l-Arifîn, 47, Hazinetu'l-Asfiya, I. 522. Lübâb, I, 434.

rakân'a avdet ederek, yatsı namazı için aldığı abdestle Harakân'daki sabah namazı cemaatına yetiştirdi.

Naklederler ki, vaktiyle bir soyguncu (soygundan sonra bu yola canını feda edip) başını alıp gitmişti. Bir daha onun ne izini görebilmişler ne de sürebilmişlerdi. Şeyh derdi ki: Ben bu davânın peşine düşme hususunda bir soyguncudan daha aşağı kalamam! Derken bilahere başını Bayezid'in (kabrinin) toprağına koydu, kendisini ona feda etti, ama bu toprak üzerine sırtını koyup (arkasın üzere) yatmazdı. Nihayet bundan oniki sene sonra topraktan:

— Ey Ebu Hasan! Oturma zamanın geldi, diye bir sada gelince, şeyh:

— Ey Bayezid! Tüm himmetini tut, zira ben ümmî bir kimseyim, şeriattan bir şey bilmiyorum, Kur'an da öğrenmemiş bulunuyorum, diye mukabele etti. Tekrar avaz geldi:

— Ey Ebu'l-Hasan! Bana verilen, senin yüzüsuyun hürmetine verilmiştir!

— Bu nasıl olur ki sen benden yüzotuz yıl önce yaşamış bulunuyorsun!

— Evet, öyle ama ben Harakân'dan geçerken Harakân'dan (doğup) semâya yükselen bir nur görürdüm. Otuz sene Allah'tan hacet diledim durdum, nihayet: «Ey Bayezid! O nuru hürmetle şefaatçı getir ki, hacetini görelim», diye sırrıma nidâ olundu. «Yâ Rab! O nur kimindir ve o kişi neredetir», dedim. Hâtiften yine ses geldi: «O, bizim has kulumuzun nurudur, ona Ebu'l-Hasan derler. Bu nuru şefaatçı kıl ki, hacetin görülsün!»

Şeyh diyor ki, Harakân'a varınca, yirmi dört günde Kur'an'ı bellemiştim. Diğer bir rivayet te, Bayezid, bana: «Fatihadan başla» dedi ve ben de Harakân'a gelince Kur'an'ı hatmettim», şeklindedir.

Naklederler ki, küçücük bir bağı vardı. Burasını bir kere belledi, gümüş çıktı, bir kere daha belledi, altın çıktı, bir defa daha belleyince de inci ve mücevherât çıktı. Bunun üzerine dedi ki:

— Yâ Rabb! Beni bununla kandırma. Ben dünya ile senin gibi Rab'dan yüzçevirmem!

Gâh olurdu ki, öküzleri sabana koşar, namaz vakti gelince şeyh namaza durur, şeyh namazdan dönene kadar öküzler eskisi gibi saban sürer dururlardı.

Ömer Ebu'l-Abbas, şeyh'e:

— Gel, ikimiz ele ele verip şu ağacı kökünden söküp atalım, dedi. Bu ağaç, bin koyunun eğerek ihtiyacını karşılıyordu. Şeyh bu teklife karşı şöyle dedi:

— Gel, ikimiz el ele verip kerem sahibi Hakk'ın lutuf elini tutalım ve şu iki âlemin üzerine çıkalım, böylece cennete de cehenneme de iltifat etmiş olmayalım!

Bir gün Şeyhu'l-Meşayih (İbn Hafif Şirâzî) onun yanına geldi. Şeyhin önünde su dolu bir tas konulmuştu. Şeyhu'l-Meşayih elini suya sokup canlı bir balık çıkardı. Şeyh Ebu'l-Hasan:

— Sudan balık izhâr etmek kolaydır, sudan ateş izhâr etmek lâzımdır, dedi. Şeyhu'l-Meşayih:

— Öyleyse gel şu kızgın fırına girip oturalım, kim sağ olarak çıkacak, dedi. Bunun üzerine şeyh:

— Ey Ebu Abdullah! Gel de kendi yokluğumuzla (o fırına) girelim, bakalım onun varlığıyle kim çıkacak? deyince, Şeyhu'l-Meşayih hiçbir şey söyleyemedi.

Şeyhu'l-Meşayih'in şöyle dediği nakledilir: «Otuz senedir ki şeyh Ebu Hasan'ın korkusundan gözüme uyku girmemiştir, nereye adım atsam, onun oraya benden evvel bastığını görürdüm. Hatta iki senedir ki, Bistam'daki Bayezid'in kabrine ondan evvel varmak istiyorum ama bunu başaramıyorum. Zira o üç fersah olan Harakân'dan gelip benden evvel oraya varmaktadır.»

Meğer söz esnasında Şeyh: «Bu yola tâlib olan herkesin kıblesi (kendini göstererek) «Budur», demiş ve serçe parmağıyle işaret edip dört parmağını kapatmış, birini açık bırakmıştı. Her nasılsa bu söz Şeyhu'l-Meşayih'e anlatılmış, o da gayretinden ve kıskançlığından:

— Başka bir kıble zâhir olduğuna göre malum kıblenin yolunu kapatmamız lâzım, demiş, sonra da haccın yolu kapanmış oldu. Bu yüzden o sene hacca gidenlerden kimi helâk oldu kimi soyuldu kimi de (mahalline) ulaşamadı. Ertesi sene dervişin biri Şeyhe:

— Halkı, Allah'ın evinden alakoymakta ne manâ vardır, diye sordu.

Bilâhare Şeyhu'l-Meşayih'in bir işareti üzerine yol tekrar açıldı, sonra yine aynı derviş:

— Bunca halk mahvolduktan sonra bunu neyleyelim, diye söylendi. Şeyhu'l-Meşayih:

— Evet! Fiillerin çatıştıkları bir yerde, arada kalan birkaç sinek ezilir ama bunun ne önemi vardır?, demiş.

Naklederler ki, vaktiyle sefere çıkmış olan bir cemaat ona:

— Ey Şeyh! Yol korkulu, karşılaştığımız bir belâyı def için bize bir dua öğret, demişlerdi. Şeyh de:

— Belâ yüz gösterdiğinde, (Ben) Ebû Hasan'ı yâd ediniz, (ve ondan istimdâd ediniz!) dedi, ama bu söz o cemaatın hoşuna gitmedi, yola düşüp giderken vurguncular yollarını kesip kendilerine kasdet-

ti. Onlardan birisi derhal şeyhi hatırlayıp onların gözlerinden kayboldu, ayayarlar ve haramîler:

— Burada bir kişi vardı, nereye gitti, ne onu ne de onun yükünü ve merkebini göremiyoruz, diye bağırıp çağırmaya başladılar. Bu yüzden ona da kumaşlarına da hiçbir zarar ziyan gelmemişti. Diğerleri ise çıplak ve malları soyulmuş bir halde ortada kaldılar. Öbür adamı, selâmete ermiş bir halde görünce taaccüb içinde kaldılar. O da bunun sebebini anlattı. Şeyhin yanına avdet ettiklerinde:

— Allah hakkı için bunun sebebinin ne olduğunu izah et! Biz hep Allah'ı andık (ve onu imdada çağırdık) ama işimiz yoluna girmedi, o tek başına seni andı (ve imdada çağırdı) onların gözlerinden kayboldun, dediler. Şeyh dedi ki: «Siz Allah'ı mecâzi olarak (yardıma) çağırdınız, Ebu'l-Hasan ise hakikat olarak çağırdı. Siz Ebu'l-Hasan'ı zikrediniz, Ebu'l-Hasan da sizin için Allah'ı zikreder, böylece işiniz görülür. Şayet mecâzî olarak ve adet yerini bulsun diye Allah'ı zikrederseniz, bunun faydası olmaz!»

Naklederler ki, müridin biri: «Lübnan dağına gidip Âlemin Kutbunu görmem için bana destur ver», diye şeyhten rica etmişti. Lübnan'a varınca, bir cemaat gördü, yüzleri kıbleye dönük olarak oturmuşlar, önlerinde bir cenaze, ama namaz kılmıyorlar. Mürid sordu:

— Niçin cenaze namazı kılmıyorsunuz? Cevap vermişler:

— Kutb-ı Âlemin gelmesi lâzım, Kutup bir günde beş kere buraya gelip imamlık yapar. Bunun üzerine mürid sevinir. Bir zaman geçtikten sonra heskeste bir kıpırdanma görülür. Mürid diyor ki: Şeyhi önde durup namaz kıldırırken görünce, dehşete düşüp kendimden geçtim. Kendime gelince gördüm ki, ölü toprağa verilmiş şeyh de gitmiş. «Tekrar ne zaman gelir», dedim. «Önümüzdeki namaz vakti», dediler. Bunun üzerine sızlanarak:

— Ben onun müridiyim, ona karşı böyle böyle demiştim, bir süreden beri yollarda sürünüp duruyorum, onun nezdinde şefaatçı olunuz da beni Harakân'a götürsün, diye yalvardım. Namaz vakti olunca, şeyhin oraya tekrar geldiğini gördüm, ileri geçti. Selâm verince elimi ona attım, üzerimi bir dehşet kapladı, kendime gelince, Rey'deki çarşı başına gelmiş olduğumu gördüm. Harakân'a yöneldim. Şeyhin nazarı üzerime vâki olunca, dedi ki: Görmüş olduğun şeyi izhâr etmemen şart. Zira ben Allah'tan, bu cihanda da o cihanda da beni halktan gizlemesini ve bir tane zinde, (ârif ve büyük) müstesna hiçbir kimsenin beni görmemesini istedim, öyle de oldu. O müstesna da Bayezid'dir.»

Naklederler ki, bir imam Irak'da hadis dinliyor (ve öğreniyordu). Şeyh:

— Burada isnâdı daha âli olan biri yok mu, diye sordu. İmam:

— Öyle biri yok, dedi. Şeyh:

— Ben ümmi bir kişiyim, Hak Tealâ bana her ne vermişse, minnet etmemiştir, ama kendi ilmini bana verdi ve bunu minnet etti, dedi. İmam:

— Ey Şeyh! Sen kimden semâ ediyor ve hadis belliyorsun, diye sordu. Şeyh:

— Resul'den (a.s.), dedi. Ama bu söz adamın hoşuna gitmedi, onu kabul etmedi. Gece rüyasında gördüğü o büyük Zat (s.a.v.) kendisine: «Civanmerdler doğru söylerler», dedi. Ertesi gün adam gelip hadis okuma işine başladı. Öyle bir yere geldi ki, şeyh ona:

— Bu Peygamber'in hadisi değildir, dedi. İmam:

— Nereden ve neyle biliyorsun, diye sordu. Şeyh:

— Sen hadis okumaya başladığın an benim iki gözüm Peygamber'in (s.a.v.) iki kaşı üzerinde idi. Kaşlarını çatınca, bu hadisten tebberî etmekte olduğu bana malum oldu, diye karşılık verdi.

Abdullah Ansarî anlatıyor: Ayağıma bukağı vurup Belh'e götürüyorlardı. Bütün yol boyunca: «Behemehal başıma gelen bu durum, bir yerde ayağımla edebe uymayan bir şey yaptığım için gelmiştir», diye kendi kendime düşünüyordum. Şehri merkezine ulaşınca, «Evini taşa tutmak için halk dama taş yığmıştır», dediler. O saatta bana keşf vâkî oldu ki; Bir gün şeyhin seccadesini seriyordum, ayağımın ucu üzerine geldi. (Bunu hatırlayıp içimden tevbe edince) derhal gördüm ki (evimi taşlamak için havaya kalkan) eller olduğu gibi kaldı, taş atmaya kâdir olamadılar.»

Naklederler ki, şeyh Ebu Said, şeyhin yanına geldiği vakit, evde karı tarafından pişirilmiş ve arpadan yapılmış sayılı bir kaç yufka vardı. Şeyh kadına:

— Şu yufkaların üzerine bir hamur örtüsü at, bu örtünün altından elini sok, dilediğin kadar ekmek çıkar ama sakın örtüyü kaldırma, diye tenbih etti ve kadın da öyle yaptı. Naklederler ki, kalabalık bir halk topluluğu geldiği halde, hizmetkâr durmadan örtünün altından yufka çıkarıyor ama yine de tükenmiyordu. Nihayet bir seferinde örtüyü kaldırınca yufka kalmadı. Şeyh:

— Hata ettin, eğer örtüyü kaldırmamış olsaydın, tâ kıyamete kadar bunun altından ekmek çıkarıp duracaklardı, dedi. Yemek yeme işi bitince şeyh Ebu Said:

— Acaba bir şeyler söylenmesi (ve ilâhiler okunması) için destûr var mıdır, diye sordu. Şeyh de:

— Ben de semâ yapma arzusu yok ama size uyarak dinlerim, dedi ve elini yastığa dayadı. Bir beyt okundu, şeyh tüm ömür boyu

aynı şekilde semâlarda otururdu. Şeyhin, Ebu Bekir Harakî derler bir müridi vardı ve bir başka mürid daha (orada) vardı. Her ikisi de bu mecliste o kadar çok semânın tesirinde kaldılar ki, ikisinin de alın damarları çatladı ve al (kan) aktı. Ebu Said başını kaldırıp:

— Ey Şeyh! Ayağa kalkmanın (ve sema yapmanın) zamanı geldi, dedi. Şeyh de semâa kalkıp üç defa abâsını salladı ve yedi defa da ayağını yere vurdu. Bunun üzerine hankâh'ın bütün duvarları ona uyup cümbüşe başladı. O vakit Ebu Said:

— Sâkin ol, zira binanın duvarları harab olacak, dedikten sonra: «Allah'ın izzetine and olsun ki Arz ve Semâ sana uyup semâ' etmedeler», diye ekledi. Şöyle rivâyet ederler ki, (Bu vaziyetin dehşet ve azametinden) o havalide süt bebekleri kırk gün (ağızlarına meme) almamışlardı!

Nakledildiğine göre Ebu Said: «Şiblî ve (raksta ona uyan) müridleri Tûbâ'nın gölgesinde bir araya gelmişlerdi. Vecde gelip döndüğü sırada ben Şiblî'inin murakkâsının ucunu görmüştüm», demişti. Sonra şeyh ona:

— Ey Ebû Said! Yukarıda tâ Arş'a kadar, aşağıda tâ yerin dibine kadar olan saha kendisine feth olunan bir kimse için sema, müsellem ve lâyık olur, dedikten sonra sohbette bulunanlara hitaben:

— Eğer size, niçin raks ediyorsunuz, diye sorsalar, «Öyle kimselere uyarak kalkıp raks ediyruz ki, onlar işte böyledir», deyiniz. Bu babta en aşağı mertebe budur, dedi.

Naklederler ki, şeyh Ebu Said'le şeyh Ebu Hasan: «Birindeki bast öbürüne, öbüründeki kabz berikine intikal etsin», istediler, yekdiğerini kucaklayınca her iki vasıf yer değiştirmiş oldu. Şeyh Ebu Said, o gece sabaha kadar başını dizine koymuş bir halde konuşuyor ve ağlıyordu. Şeyh Ebu Hasan, bütün gece boyu naralar atıp raks etmişti. Sabah olunca Ebu Hasan gelip:

— Ey Şeyh! Hüznü bana iade et, zira ben o hüzünden daha çok hoşlanıyorum, dedi. Sonra bu iki vasıf tekrar yer değiştirmiş oldu. Şeyh bilâhere Ebu Said'e:

— Yarın kıyamet kopunca, ortalarda görünme, zira sen hep (cemâl ve) lutufsun, onun için tahammül edemezsin, (celâl ve kahr olduğum için) önce ben gidip kıyametteki dehşeti dindireyim, ondan son sen gelirsin, dedi sonra sözüne devamla: «Allah bir kâfire öyle bir kuvvet vermiştir ki, Musa'nın ordusunun başına indirmesi için dört fersahlık bir dağı kesip götürmüştü. Eğer bir mümine kıyametin dehşetini dindirme kuvvetini verirse, bunda şaşılacak ne var», dedi. Bundan sonra Şeyh Ebu Said geri dönüp giderken eşikte bulunan bir taşa sakalını sürdü. Şeyh Ebu Hasan ona hürmeten, bu ta-

şın eşikten sökülüp mihraba yerleştirilmesini emretti. Öyle yapıldı. Gece oldu, sabah olunca o taşın eski yerine gelmiş olduğunu gördü. Bir kere daha götürüp mihraba yerleştirdiler. Ama taşın, ertesi sabah aynı şekilde yine eski yere gelmiş olduğunu görüldü. Üçüncü defa da aynı şey olunca, Ebu Hasan:

— Şimdi taşı eşikte bırakınız, zira şeyh Ebu Said bol bol lutufta bulunmaktadır, dedi. Sonra oradan geçen yolun kapatılıp başka bir yerden açılmasını emretti. Bilâhere şeyh Ebu Hasan, vedalaşmak için Ebu Said'e gettiğinde:

— Ben seni kendime veliahd olarak seçmiş bulunuyorum. Otuz yıl var ki, gönlümdeki şeylerden, kendisine bir kaç söz söyleyebileceğim birisini Hak'tan istedim, durdum. Şimdiye kadar O'ndan dinlediğim gibi, gönlümdekileri anlatmaya kimseyi mahrem olarak bulmadım, nihayet bana seni gönderdi, dedi. Ebu Said ister istemez burada fazla bir şey söyleyememişti. Sonradan kendisine:

— Neden orada bir şey söylemedin, diyenlere:

— Çünkü bizi dinlemek için göndermişlerdi, dedi ve: «Bir deniz için bir sözcü kâfi», diye de ekledi. «Ben, pişmiş bir tuğla idim, Harakân'a varınca cevher oldum», demişti.

Naklederler ki, şeyh Ebu Said, şeyh Ebu Hasan'ın oğlunun da hazır bulunduğu bir sırada kürsüde şunu söylemişti: «Nübüvvet çağından günümüze gelinceye kadar nefslerinden kurtulup tertemiz bir şekilde onun dışına çıkan kimseler bir akde baliğ olmuşlar, (sayıları mahdûd), isterseniz cümlesini sayarım, şurada nefsinden arınan biri varsa, o da şu efendinin pederidir», deyip Ebu Hasan'ın oğluna işaret etti.

Üstâd Ebu Kâsım Kuşeyrî anlatıyor: Harakân vilayetine geldiğimde o pirin haşmetinden fesâhatım sona bulmuş ve ifade gücüm kalmamıştı. Hatta velâyetimden azl olundum, sanmıştım.

Naklederler ki, Ebu Alî İbn Sina, Şeyhin şöhretini duyunca Harakân'a gider, şeyhin evine varınca, şeyh oduna gitmiş olur, şeyh nerede diye sorar, karısı:

— O sahtekâr ve zındıkı ne yapacaksın, diye karşılık verir. Ve bunun gibi, şeyhi üzen pek çok laflar eder, karısı şeyhi inkar eden cadaloz ve yaman bir kadındı!

İbn Sina, şeyhi görmek için sahraya gider, şeyhin gelmekte olduğunu, yükünü de bir arslanın ağzına alıp getirmekte bulunduğunu görünce:

— Ey Şeyh! Bu ne hal, diye sorar. Şeyh:

— İşte böyle, biz o kurdun — karısını kasd ediyor — o yükünü çekmesek, arslan bizim bu yükümüzü bu şekilde çekmez, diye cevap verdi. Sonra birlikte eve geldiler. İbn Sina oturdu, söze başladı ve çok konuştu. Şeyh, duvarı tamir için çamur karmıştı, canı sıkıldığından kalktı ve: «Beni mazur gör, şu duvarı onarmam lâzım», deyip duvarın üstüne çıktı. Lâkin aniden elindeki çekiç yere düştü. İbn Sinâ çekici eline vermek için eğildi, ama o çekicin bulunduğu yere varmadan çekiç kendiliğinden kalkıp şeyhin eline vardı. Burada İbn Sinâ tamamiyle kendinden geçti ve şeyhin bu konudaki sözleri hakkında kendisinde büyük bir tasdik hâsıl oldu. Bundan sonra, malum olduğu vechiyle felsefenin yolunu tuttu.

Bağdad'da vezir olan Adudu'd-Devle'nin karnında bir hastalık zuhûr etti, bütün tabibler toplandıkları halde bu derdin devasını bulma hususunda âciz kaldılar. Nihayet şeyhin nalinlerini getirip karnına koymadan, Hak Tealâ ona şifâ vermedi.

Naklederler ki, bir adam gelip:

— Hırka giymek istiyorum, dedi. Şeyh:

— Bizim bir meselemiz var, eğer buna cevap verebilirsen hırkaya lâyıksın, dedi ve sorusunu sordu:

— Eğer bir erkek çarşaf giyerse kadın olur mu?

— Hayır.

— Aynı şekilde şayet sen de bu yolun eri değilsen, bu murakkayı giymekle er olamazsın!

Naklederler ki, şeyhin yanına gelen bir şahıs:

— Destûr ver de halkı Hakk'a davet edeyim, dedi. Şeyh:

— Halkı kendine davet etme halin son bulmadıkça zinhâr!, dedi. Adam:

— Ey Şeyh! Halkı kendine ve nefsine davet mümkün mü, diye sordu. Şeyh dedi ki: Evet, evet. Başka birisi davet eder de bu davet senin hoşuna gitmezse, bu, başkalarını kendine davet etmiş olmanın nişanı olur!

Vaktiyle Sultan Mahmud, İyâz'a:

— Kendi hil'atımı sana giydirip yalın kılıcı, kölelerimin yaptıkları tarzda başının üstünde tutacağım (seni padişah, kendimi köle kıyafetine sokacağım) diye vaad etmişti. Mahmud şeyhi ziyarete geldiğinde, bir elçi vasıtasıyle:

— Sultan, senin için Gaznin'den buraya geldi, sen de onun için Hankâh'ından çıkıp çadırına gel, diye şeyhe haber salmış, ayrıca elçiye, eğer gelmezse, kendisine Hak Tealâ'nın: **«Allah'a itaat ediniz, Resûle ve sizden olan ulûlemre de itaat ediniz.»** (Nisa/59) sözünü okuyunuz demişti. Elçi haberi ulaştırınca, Şeyh:

— Beni mazur görün, dedi. O vakit söz konusu âyeti okudular. Şeyh:

— Gidin ve Mahmud'a deyin ki: «**Allah'a itaat ediniz**» de öylesine müstağrak olmuşum ki, «**Resûle itaat ediniz**» de bulunmaktan dahi ar ediyorum, «Ulülemr» ibaresine nereden ulaşırım, dedi. Elçi göri dönüp Mahmud'a şeyhin sözlerini nakletti. Bu sözler Mahmud'un rikkatine dokundu ve:

— Hadi kalkınız, zira o, bizim sandığımız kimselerden değildir, dedi. Sonra kendi elbisesini İyaz'a verip giydirdi ve on tane cariyeyi de erkek kölelerin kıyafetine soktu, kendisi de silahdâr olarak İyaz'ın önüne düştü, maksadı şeyhi imtihan etmekti. Şeyhin zâviyesinin yolunu tuttu, savmanın kapısından içeri girince selâm verdi, şeyh «aleyküm selam», dedi, ama ayağa kalkmadı, sonra yüzünü Mahmud'a çevirdi, İyaz'a hiç bakmadı. Mahmud:

— Sultan için ayağa kalkmadınız? Bütün bunlar tuzak mı oluyor dedi. Şeyh:

— Evet, tuzaktır, ama bu tuzakla avlanacak kuş sen değilsin, dedi. Sonra Mahmud'un elinden tutup:

— Madem ki seni öne geçirmişler, şöyle öne gel, bakalım, dedi. Mahmud:

— Bana söz söyle, öğüt ver, dedi. Şeyh:

— Şu nâmahremleri dışarı gönder, dedi. Bunun üzerine Mahmud işaret etti, nâmahremlerin hepsi dışarı çıktı. Mahmud:

— Bana Bayezid'den bir hikâye söyle, dedi. Şeyh:

— Bayezid demiştir ki, her kim beni görürse, alnına bedbahtlık yazısı yazılmaktan emin olur, dedi. Mahmud:

— İyi ama onun rütbesi Peygamberlerinkinden daha mı büyüktür? Ebu Cehil, Ebu Leheb ve daha başka bir sürü münkirler onu gördükleri halde yine de cehennemlik olan talihsizlerden oldular, dedi. Şeyh Mahmud'a:

— Edebe dikkat et, kendi vilâyetinden tasarrufta bulun, zira hakikatte Mustafa'yı (a.s.) onun dört dostundan ve ashabından başkası görmemiştir. Bunun delili nedir bilir misin? «**Görüyorsun ki, onlar sana nazar etmedeler, halbuki** (seni olduğun gibi) **görmüyorlar**», (A'raf/198) âyeti. Bu söz Mahmud'un hoşuna gitti ve: »Bana öğüt ver», dedi. Şeyh:

— Şu dört şeye dikkat et: Günahlardan sakın, namazı cemaatla kıl, cömert ol, Allah'ın yarattıklarına şefkat göster, dedi. Mahmud:

— Bana dua et, dedi. Şeyh:

— «Allahım, iman sahibi erkek ve kadınları affet», (İbrahim/41) derken sana da dua etmiş oluyorum, dedi. Mahmud:

— Hususî olarak dua et, dedi. Şeyh:

— Ey Mahmud; akıbetin Mahmud (Makbul) olsun, dedi. Sonra Mahmud şeyhin önüne bir kese altın koydu, şeyh de onun önüne arpadan yapılmış bir yufka koydu ve:

— Buyur, ye, dedi. Mahmud ekmeği çiğniyor, ama ekmek boğazından geçmiyordu. Şeyh:

— Galiba boğazına durdu, dedi. Mahmud:

— Evet öyle, dedi. Şeyh:

— İster misin ki, bu altın kese de bizim boğazımıza dursun? Kaldır şunu, zira biz onu üç talâkla boşamışızdır, dedi. Mahmud:

— Mutlaka bir şey yapmalısın, (bu parayı bir yere sarf etmelisin) dedi. Şeyh:

— Kat'iyen olmaz, dedi. Mahmud:

— Şu halde bana senden bir hâtıra ver, dedi. Şeyh de hâkî gömleğini kendisinden bir yadigâr olmak üzere ona verdi. Mahmud geri dönerken:

— Ey Şeyh! Zâviyen de hoşmuş, dedi. Şeyh:

— Bunca şeylerin var! Sana bu da mı lâzım, dedi. Sonra Mahmud oradan ayrılacağı vakit, şeyh onun için ayağa kalktı. Mahmud:

— İlk defa geldiğimde iltifat etmemiştin, şimdiyse ayağa kalkıyorsun, o hal neydi, bu ikram nedir? diye sordu. Şeyh:

— Önce Padişahlık gururu ve imtihan için geldin, şimdi inkisâr ve dervişlik haliyle gidiyorsun, ve dervişlik devletinin güneşi üzerinde ışıldamaya başladı. Evvelce padşah olduğun için kalkmadım, şimdi derviş olduğun için kalkıyorum, dedi. Sonra Sultan, o sıralarda gazaya gitmek üzere oradan ayrıldı, Sevmenât'a geldi. İçine mağlub olma korkusu düşmüştü. Birden atından inip bir köşeye çekildi, yüzünü toprağa koydu ve şeyhin bahis konusu gömleğini eline alıp:

— Yâ İlâhî! Şu hırkanın sahibinin yüzüsuyu hürmetine şu kâfirlere karşı bize zafer verirsen, ganimet olarak ele geçireceğim her şeyi dervişlere vereceğim, diye dua eder etmez küffâr tarafından bir toz ve duman koptu. Karanlıkta kılıçlarını birbirine saplayıp yekdiğerini katlettiler ve dağılıp gittiler. Böylece İslam askeri zafer kazanmış oldu. O gece Mahmud bir rüya gördü. Şeyh diyordu ki: «Hakk'ın dergahında, hırkamızın yüzüsuyu hürmetine muzaffer oldun, eğer o anda isteseydin, kâfirlerin tümüne İslamı nasib ederdin.»

Bir gece şeyhin: «Bu gece falan sahrada vurgun vuruyorlar ,şu kadar kişiyi de yaraladılar», dediği rivayet edilir. Durumu soruşturduklarında verilen haberin ayniyle vâki olduğu anlaşıldı. Şaşılacak

şeydir ki aynı gece şeyhin oğlunun kafasını kesip eşiğinin önüne attılar ve şeyhin bundan hiç haberi olmadı. Şeyhi inkâr etmekte olan karısı :

— Ne demeli o kimseye ki, şu kadar fersah uzaklıkta cereyan eden bir hâdiseyi haber veriyor ama oğlunun kafasını vurup kapısına attıkları halde bundan haberi olmuyor?, diye mırıldandı. Şeyh dedi ki : «Evet, dediğin doğrudur ama biz onu gördüğümüz vakit aradaki perde kaldırılmıştı, oğlanı katlettikleri vakitte ise perde çekmişlerdi.» Sonra anası oğlanın kafasını gördü. Örgülü saçını kesip bu başın üzerine koydu, ağıt söylemeye başladı. Şeyh de sakalından bir parça kesip o başın üzerine koyduktan sonra dedi ki : «Bunun tohumunu ikimiz birlikte ektik. Olan da ikimize oldu, sen saçını kestin, ben de sakalımı!»

Naklederler ki, vaktiyle şeyh kırk dervişle zâviyede oturuyordu, bir haftadır hiç yemek yememişlerdi. Bu arada biri gelip bir yük un, bir de koyun getirdi ve : «Bunları sûfîlere getirdim», dedi. Şeyh bunu duyunca :

— İçinizden kim (gerçek sûfî olmuş ve) tasavvufa olan nisbetini sıhhatli hale getirmişse, (bunu) alsın, ben sûfîlikten bahsetme cesaretini kendimde göremiyorum, dedi. Bunun üzerine hepsi de nefeslerini içeri çektiler, gelene ilgi göstermedilr. Nihayt adam unu da, koyunu da alıp geri götürdü.

Şeyhin şöyle dediği nakledilir : İki kardeş vardı, bir de anaları. Her gece (nöbetleşerek) kardeşlerden biri annenin, diğeri Allah'ın hizmetiyle meşgul olurdu. Allah'ın hizmetiyle meşgul olan kardeş, Rabb'ına hizmet ettiği için memnundu, kardeşine :

— Bu gece de Allah'a hizmet etme hakkından benim için feragat et, dedi. O da : «Peki, öyle olsun», dedi. O gece Allah'a hizmet yolunda başını secdeye koydu, bir rüya gördü, bir ses : «Kardeşini affettik, seni de onun hatırı için bağışladık», dedi. O :

— Ama ben Allah hizmetinde, o ise Anne hizmetinde bulunuyor, beni onun ameli sayesinde mi bağışlıyorsunuz, dedi. Ses :

— Evet(öyle, zira senin yapmış olduğun işe bizim hiç ihtiyacımız yok, oysa kardeşinin yaptığı hizmete annenin mutlak ihtiyacı vardır ,dedi.

Naklederler ki, şeyh kırk yıl başını yastığa koymamıştı. Aynı şekilde bu müddet zarfında yatsı abdestiyle sabah namazını kılardı.. Bir gün aniden yastık istedi, sohbete katılanlar sevinmişler ve :

— Yâ Şeyh! Ne vâki oldu! demişler, Şeyh demiş ki :

— Ebu'l-Hasan, Hak Tealâ'nın (ibadetimizden) müstağni ve gayr-i muhtaç olduğunu bu gece görmüştür!

Mustafa (s.a.v.) : «**Her kim iki rekât namaz kılar ve namaz boyunca da dünya düşüncesi hiç hatırından geçmezse, bütün günahları dökülür ve anasından doğduğu gün gibi günahsız kalır.**» demişti. İmam Ahmed, bu hadisin hükmünü gerçekleştirmek için, bir kere dünya düşüncesini hâtırından geçirmeden bahis konusu namazı edâ eder, selâm verince de oğluna : «Dünya düşüncesinin hatırımdan geçmediği o namazı kıldım», diye müjde verirdi. Meğer bu hikâyeyi şeyhe nakletmişler. Şeyh de demiş ki : Şu kulübede oturmuş bu Ebu'l-Hasan var ya, otuz yıl var ki, Hak hâriç onun hatırından bir tek düşünce geçmemiştir!

Naklederler ki, bir gün sırtında murakkaa bulunan biri havadan çıkageldi. Şeyhin önüne kondu, bir taraftan kanadlarını yere vururken diğer taraftan :

— Zamanın Cüneyd'i benim, zamanın Şiblî'si benim, zamanın Bayezid'i benim, diyordu. Şeyh bunun üzerine kalkıp ayağını yere vurdu ve :

— Zamanın Mustafâ'sı benim. Zamanın Hudâsı benim, dedi. Bunun mânası, Hüseyn b. Mansur Hallac'ın : «Ene'l-Hak» sözünde izah etmiş olduğumuz gibi mahv halinde bulunmaktan ibarettir. Nitekim, sünnete muhalif olacak şekilde evliyâ üzerinde hiç bir ayıp cari olmaz demişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) «**Ben Rahmanın nefesini Yemen tarafından buluyorum**», buyurmuş ve (Allah'ın kokusunu Veysel Karani'den almış) idi.

Naklederler ki, bir gün inbisât halinde bulunduğu sırada, Şeyh birtakım sözler söyledi. Bunun üzerine :

— Ey Ebu'l-Hasan! Halktan (doğrusu: ölümden olmalı) korkmuyor musun, diye sırrına nidâ geldi.

— İlâhî, bir biraderim vardı, devamlı surette ölümden (ve halktan) korkar durur, ama ben korkmuyorum, dedi. (Yine nidâ gelir:)

— İlk gece Münker ve Nekir'den korkar mısın?

— Ağzında, sadece dört dişi kalmış (ihtiyar) bir deve, çan sesinden (ve seferden) korkmaz! (Yine ses gelir:)

— Kıyametten ve oradaki meşakkatlardan korkuyor musun?

— Şöyle düşünüyorum : yarın kıyamet günü beni topraktan çıkardığın ve halkı arasât meydanında huzurunda topladığın vakit, ben o mevkifte kendi Ebu'l-Hasanlık gömleğimi baştan çıkarıp atacağım, Vahdaniyet ummanına dalacağım, tâ ki her şey bir olsun, Ebu'l-Hasan diye biri kalmasın, havf müvekkili ve recâ mübeşşiri,

(cehennem korkusu, cennet ümidi) üzerimde tesirli olmasın! Beni, ilâhî didârı görmekten alıkoymasın!

Naklederler ki, bir gece namaz kılıyorken: İşte Ebu'l-Hasan! İstermisin sende var olduğunu bildiğimiz (nefsânî ve sûflî) şeyleri halka anlatayım da seni taşlasınlar! diye bir ses duyunca, şeyh hemen:

— İster misin ki, sende var olarak bildiğim rahmeti ve gördüğüm keremi halka anlatayım da hiçbir kimse sana secde etmesin, diye karşılık verdi. Bunun üzerine âvâz geldi:

— Hayır! Ne sen onu yap, ne de ben bunu!

Bir kere şöyle (nâz ve) niyazda bulunuyordu: «İlâhî! Canımı almaya Azrail'i bana gönderme, zira ben canımı ona vermem, bunu ondan almadım ki ona iade edeyim. Ben ruhumu senden almışım ve senden başkasına da teslim etmem!»

Sözleri:

«Bir daha göze hiç görünmemek üzere başımı kendi yokluğumun için soktum, senin varlığınla zâhir olup seni bir zerre ile bilene kadar katiyen başımı kaldırmam!»

«Sırrıma «iman nedir», diye nidâ olundu.» Yâ İlâhî! Bana vermiş olduğun iman tamdır!» dedim.»

«Sen bizsin, biz de seniz», diye nidâ geldi. Halbuki biz: «Sen ilâhsın, bizse âciz kul», diyoruz, değil mi?»

«Hazretten bir hitap ve bir nidâ geldi: Korkma, biz halktan seni istemiş değiliz.»

«Aziz ve Celil olan Allah halktan kulluğun alâmetini, benden ise (Efendiliğin ve) Ulûhiyetin nişânını taleb etmiştir.»

«Arşın çevresine vâsıl olduğumda, saf saf dizilmiş meleklerin: «Bizler kerûbîleriz, mukarrebleriz, ma'sumlarız», diye övünerek beni karşıladıklarını gördüm ve ben de: «Biz de Allahîyânız» dedim, (ve onlara karşı övündüm). Bunun üzerine hepsi de mahcup oldular, onlara verdiğim cevaptan dolayı şeyhler sevindiler.»

«Hak Teâlâ fikir kapısını bana açtı, (ve dedi ki): «Sıfatı bulunmayan ve vasf olunmayan bir şey karşılığında seni şeytandan satın aldım. İmdi ona nasıl sahip olduğuna dikkat et!»

«Üç şey müstesna, her şeyi nihâî noktasına kadar biliyorum. Nefsin oyunlarının nihâî noktasını, Mustafa'nın (a.s.) sahip olduğu derecelerin nihâî noktasını ve marifetin nihâî noktasını bilmiyorum.»

«Beni toprağa koyduklarında, şiddetli bir rüzgâr eserek yedi semayı ve arzı benimle doldurur. Ben ise göze görünmem!»

Şeyh : «Allah bize öyle bir ayak vermiştir ki, bir adımda Arş'tan arzın dibine kadar gider ve arzın dibinden de Arş'a avdet ederiz, sonra da hiçbir yere gitmemiş olduğumuzu biliriz», dedi. Allah'tan nidâ geldi : «Öyle adımı olan bir kimse nerelere varmış olur? (hesab et!)»

Ben de dedim ki : «Uzun sefer de biziz, kısa sefer de, nice zamandan beri kendi peşimden (gidiyor ve çevremde) dolaşıyorum!»

«Allah'tan dört bin kelâm işittim. On bin bile olsaydı, yine zuhûr eden şeyin sonu bulunmazdı!»

«Öyle bir kudretim var ki, eğer siyah bir âbânın Rûm dibası olmasını istesem, öyle olur. Şükürler olsun müteâl ve mukaddes Allah'a ki, hakiki vaziyet hem de öyledir. Yani gönlümü dünya ve ahiretten alıyor, Allah'a götürüyorum, (bu gücümü ancak bu işte kullanıyorum.)»

«Bir kimse ki, kendisiyle Allah arasında, yerden göğe, gökten Arş'a; Arş'tan Kâ'be Kavseyn'e, Kâ'be Kavseyn'den nur makamına kadar giden (uzun bir mesafe ve) yol vardır, eğer o kimse kendisi için bir sinek kadar kıymet görürse iyi bir kişi değildir.»

«Hakk'ın nimetlerinin iyi bir borçlusuyum, (varlığımı O'na medyûnum), yani tüm mevcudiyetim, hakikatte Hak'da mahvolmuştur, geriye kalan sadece hayâldir.»

«Gönlümde olanın sadece bir katresi dışarı çıksaydı, cihân, Nuh (a.s.) zamanındaki gibi (tufan) olurdu.»

«Ben sizden ayrıldıktan sonra dahi, şayet kâf dağının ardında bulunan çocuklarımdan birine Azrail gelse de canını almaya teşebbüs etse, ama ona karşı şiddetli davransa, mezardan elimi çıkarıp Allah'ın lutfunu onun dudakları ve dişleri üzerine dökerim.»

«Bana, ilâhî bir şey (lutf) ettiler. Bunun üzerine yüzümü Allah'a çevirip dedim ki : «İlâhi! Şayet Âdem zamanından kıyamete kadar, hiçbir kimsenin ağzına konulmamış sana ait bir şeyi, bana verirsen ne â'lâ, aksi takdirde ben kat'iyen başkalarının artığını yiyemem!»

«Âdem (a.s.) zamanından şu ana, şu andan kıyamete kadar şeyhlere yaptığı iyiliği sadece sizin şeyhinize, müridlere yaptığı iyiliği de sadece sizlere yapmıştır!» (Allah'ın şeyhinize ve size olan lutfu sâirlerinden ziyadedir.) «Her gece akşam namazında Allah'ın huzurunda nefs muhasebesi yapmazsam, o gece rahat edemem!»

«Kendimi, tek başıma bir mahlûk olarak görmedikçe, amelimi ihlâslı olarak görmedim.»

«Şayet Ulu ve Yüce Allah, zamanımızda güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar olan sahadaki halkı (ve tüm varlıkları) kı-

yamet günü bana bağışlasa, şu baştaki gözle dönüp bakmam bile. Buysa Allah'ın dergâhında büyük bir himmet sahibi oluşumdandır.»

«Allah'ın Arş'ı sırtımıza konulmuştur. Ey civanmerdler! Yük ağırdır cehd edin ve yiğitçe davranın!»

«Ne dersiniz şu kimseye ki, ne bir virâneye, ne de bir mamûreye ayak basmamış! Hak Tealâ onu, özel bir makâmda muhafaza etmektedir. Kıyamet günü onu haşredecek ve virâne, mamûre yerlerin tüm halkını da onun nuru ile haşredecek! Bu dünyada dua etmediği, o âlemde de şefaat yapmadığı halde Allah bütün halkı ona bağışlayacak!»

«Cennette Tûbâ ağacının altında Allah'tan bîhaber olarak bulunmaktansa, dünya denilen şu yerde bir diken ağacının altında onunla beraber bulunmayı çok daha fazla arzu ederim!»

«Şuracıkta oturmuşum, zaman zaman kendimde öyle bir ilâhî kuvvet hissediyorum ki, elimi uzatıp semayı yerinden koparıp avucuma alayım, ayağımı yere vurup toprağı yerin dibine geçireyim, diyorum. Bazen de dönüp kendime bakıyor, yüzümü Allah'a çeviriyor ve: «Bende mevcut olan şu beden ve tabiatla beraber bu kadar saltanat ne işe yarar», diyorum.

«Tadıyorum ama kendim ortada yok, işitiyorum ama kendim ortada yok, konuşuyorum ama kendim ortada yok!»

«Şu manzarayı görmeden elimi işten çekmedim: «Elimi semaya kaldırdım, elimde hava altın dolu bir kavanoz haline dönüştü! Halbuki ben elimi bunun için semaya kaldırmış değildim. Çünkü bu hal kerâmet olur ve her kim kerâmeti elde ederse, bu kapı onun üzerine kapatılır ve bir daha da açılmız!»

«Aşağı inince, iki cihanda görünmez oluyorum; yukarı çıkınca, her şey ben oluyorum! Sen sen ol gönlü ölü ve ham sofu olma!»

«Ak taş'a bir mesele açtım, kerâmete dair dört bir meselemi cevaplandırdı.»

«Biliniz ki, çekinmeden ekmek istediğim kimse, meleklerden daha üstündür!»

«Bir gün yirmidört saattir. Bir saatta bin defa öldüm. Geriye kalan yirmi üç saatın görünen sıfatı yoktur, (onu tavsif edemem!)»

«Menzile ereriz», ümidiyle halk gündüzleri oruç tutmada, geceleri namaz kılmada. Benim kendi menzilim ise bizzat kendimdir!»

«Dört aylıkken ana karnında depreşmeye başladığım zamandan şu ana kadar olan her şeyi hatırlıyorum, öbür âleme göreceğim andan itibaren kıyamete kadar olmuş ve olacak şeyleri sana gösterebilirim!»

«Halk, «falan zat imamdır», diyorlar. Oysa Arştan yerin dibine, meşrikten mağribe kadar olan sahadaki tüm yaratıklardan haberdar olmayan bir kimse imam olamaz!»

«İnsanlar âlemine bakan bir gözüm, melekler âlemine bakan bir gözüm var. Cinler, kımıldayanlar, uçanlar ve tüm canlılar âlemi de böyle. Cihanın kenar bölgelerindeki yaratıkları, bölgemizde ve çevremizdekilerden daha iyi tavsif edebilirim!»

«Tâ Türkistan'dan Şam'ın kapısına kadar olan sahadaki kimselerden birinin parmağına batan diken benim parmağıma batmıştır. Keza Türk (İstan) dan Suriye'ye kadar olan yerlerde bir kimsenin ayağı taşa çarpsa, onun acısını ben duyarım. Bir kalbte üzüntü olsa, o kalb benim kalbimdir.»

«Kendime değil, Allah'a hayret ediyorum! Farkında olmaksızın iç dünyamda bunca pazarlar meydana getirmiş, daha sonra da beni ondan haberdâr etmiştir, yüce Allah'ın Ulûhiyetinde işte bu kadar âciz kalmışımdır!»

«İç dünyamda bir umman var. Esen rüzgarın bu ummandan kaldırdığı bulut ve yağmur Arştan yeryüzüne kadar olan yerlere yağmur yağdırmakta!»

«Allah önüme öyle bir sefer çıkardı ki, bu seferde çölleri ve dağları aştım. Dereleri tepeleri, ırmakları, inişleri yokuşları, korkuları, ümitleri, denizleri, gemileri geçtim, tepeden tırnağa kadar her şeyi bıraktım. Bundan sonra anladım ki, ben henüz müslüman değilim. Dedim ki: Yâ Râb! Halk nazarında müslümanım, senin nazarında zünnâr sâhibi biriyim! Zünnârımı kes ki, senin katında da müslüman olayım!»

«Öyle yaşamalısınız ki, sankı canınız çıkmış da dişlerinizle dudaklarınız arasında duruyor olsun; kırk yıl var ki canım, dudakla diş arasında bu biçimde durmakta!»

«Konuş», diyenlere dedi ki: «Bulunduğum şu makâmda nasıl konuşabilirim? Benimle onun arasında olanı söylesem, pamuğa düşen ateş gibi bir durum meydana gelir. Kendimde iken, dilimle onun sözünü etmeye acırım, O'nunla birlikte iken de senden bahsetmeye utanırım!»

«Allah'ın bana ihsan ettiği şu makâma, yeryüzündeki halk için de, göklerdeki melekler için de yol yoktur. Eğer bu makâmda Muhammed Mustafa'nın şeriatından başka bir şey görecek olsam, derhal gerisin geri dönerim. Çünkü ben, başkomutanı Muhammed olmayan bir kervanda bulunmam!»

Elinde bir tomar kağıt bulunan bir pir, kağıtları göstererek, ona:

— Ben buradan bahsediyorum, sen nereden bahsediyorsun, deyince dedi ki: «Benim vaktim öyle bir vakittir ki, söze ve kelimelere sığmaz!»

«Halkın bir evveli, bir de âhiri vardır. Evvelce yapmadığı şeyi ahirinde onlara mükafat olarak verirler. Allah Tealâ bana öyle bir vakit lutfetmiştir ki, evvel de âhir de (dünya ve ahiret) benim o vaktimi arzulamaktadır!»

«Cennet-cehennem yoktur, demiyorum. Diyorum ki, «Cennetin ve cehennemin nezdimde bir yeri yoktur! Zira her ikisi de mahlûktur ve benim bulunduğum yerde mahlûkun bir yeri yoktur!»

«Ben öyle bir kulum ki, nezdimde yedi sema ve zemin düşüncemden ibarettir. Her ne söylersem onun medhidir. Benim de altım ne üstüm, ne önüm ne arkam, ne sağım ne solum vardır!»

«Bir gayb ağacı var, ben onun dalı üzerinde oturmuşum. Bütün halk da onun gölgesi altında oturmuş!»

«Ömrüm benim için bir tek secdedir.»

«Perdeyi yırtarlar, diye havassa (O'ndan) bir şey söyleyemiyorum; ona bir yol bulamaz ve idrak edemezler, diye avama bahsedemiyorum; şımarırım diye bizzat kendime söz açamıyorum. O'ndan O'na söz söyleyecek dilim de yok!»

«Bulunduğun yerden beri gel», diyen bir zata:

— Gelemem, «Her birimizin mutlaka belli bir makamı var» (Saffât/164) dedi. O zat:

— Arş'a, Arş'a, deyince de:

— Arş'ta ne yapacağım, benim Arşım burasıdır, diye cevap verdi.

«Bende öyle bir vakit ve hal zuhûr etti ki, bütün mahlûkât ağladı bana!»

«Hak Tealâ'nın Muhammed'e ne yaptığını anlatmam için Allah'la arasında perde bulunmayan birinin olması lâzım, tâ ki kalbinden ve lisanından olup yere yığılıversin!»

«Hak Tealâ bana lutufla muamele edince, melekleri bir kıskançlık tuttu. Onların üzerini örtüp beni mahlûkât karşısında yok etti, kendisinden kendiyle kıldı. Eğer onun hikmeti böyle câri olmasaydı Kirâmen Kâtibin beni göremezlerdi.»

«Yirmi yıl var ki, kefenimizi semadan getirip başımıza geçirmişler. Bizse başımızı kefenden dışarı çıkarmış olduğumuz halde konuşmaktayız!»

«Ana rahminde yandım, dünyaya gelince eridim, bülûğ çağına erince ihtiyarladım.»

«Bir zamanlar su damlasına benzeyen bir şey ağzıma damladı ve hemen üzeri örtüldü. Şayet üzeri örtülmeseydi ben halk arasında kalamazdım!»

«O'nun tüm yaratıkları bir gemi gibidir, bu geminin kaptanı da benim. Bu gemiyi sevk ve idare etmek, içinde bulunduğum halden beni alakoymaz.»

«Allah Tealâ bana öyle bir fikir vermiştir ki, yaratmış olduğu her şeyi onda gördüm ve onda kalakaldım. Gece ve gündüzdeki meşguliyetlerimi (o fikir) görünmez hale getirdi. O fikir basiret oldu, küstahlık ve muhabbet oldu, heybet ve vakâr oldu. O fikir sebebiyle onun vahdaniyetinin içine düştüm. Bir yere ulaştım ki fikir hikmet, dosdoğru yol ve halka karşı şefkat haline geldi. Onun yaratıklarına karşı, kendimden daha müşfik birini görmedim. O vakit dedim ki: «Keşke bütün halkın yerine ben ölsem de halk ölüm yüzü görmese! Keşke bütün halkın hesabı benden sorulsa da kıyamet günü onların hesap veremleri icab etmese! Keşke tüm halkın azabını bana çektirse de onların cehennemin yüzünü görmeleri gerekmese!»

«Hak Tealâ, dostlarına öyle bir makâm verir ki, oraya ulaşmak mahlûkun haddine düşmez ve Ebu Hasan Harakânî bu sözünde sâdıktır. Şayet ben O'nun (hakkımdaki) lutfundan bahsetsem, tıpkı Mustafa'ya (a.s.) yaptıkları gibi beni de deli diye çağırırlardı. Şayet bunu Arşa anlatsam Arş sallanır, güneşe söylesem yörüngesinde dönmekten vazgeçer.»

«Hak Tealâ: «Seni bedbaht olanlara göstermem; beni seven ve benim tarafımdan da sevilen kimseye gösteririm», diye buyurdu. Şimdi «Acaba karşıma kimi çıkaracak», diye bakıyorum. Bugün şu hareme (ve zâviyeme) getirdiği her şahsı yarın orada mutlaka benimle birlikte bulundurulacaktır.

Sonra: «İlâhî! Beni yanına al», dediğimde, Hak'tan nidâ geldi: «Benim senin üzerinde hükmüm şudur ki: «Ben her kimi seversem o gelir seni görür, şayet gelemezse senin adını ona işittiririz, bu suretle seni dost edinir. Çünkü ben seni, kendi kudsiyetimden yarattığımdan pak olanlardan başkası seni sevmemezlik etmez!»

«Bedenimle birlikte O'nun huzuruna varınca, kalbimi çağırdım, o da geldi. Daha sonra imân, yakîn, akıl ve nefs de geldi; kalbi, bu dördünün ortasına getirip koydum; yakin ihlâsı, ihlâs da ameli yanına aldı ve böylece Hakk'a erdim. Sonra öyle bir makâm ortaya çıktı ki, ondan daha hoş olanı görmemiştim. Burada her şeyi Hak olarak gördüm; o zaman (Hak Tealâ) oraya götürmüş olduğum o dört şeyi bana muhtaç kıldı.»

«Hak'tan gayri olan her şeye sırt çevirip kendime seslendim. Hak'tan cevap gelince Hakk'ın huzuruna kabul edildiğimi anladım ve: «Lebbeyk Allahümme Lebbeyk» (Buyur yâ Râb! Huzurundayım ve emrine âmadeyim) diye bağırdım. İhrâma girip hac ettim, vahdâniyette tavaf yaptım. Beni, Beytulmamur ziyaret, Kâ'be tesbih, melekler de senâ etti. Ortasında Hakk'ın sarayı ve hânesi bulunan bir nur gördüm. Hakk'ın sarayına varınca, bende ben diye hiçbir şey kalmadı!»

«İki sene aklım bir fikirde (ve müşkil bir meselede) takılıp kalmıştı. O fikir benden zâil olmadan gözüme bir damla uyku girmedi. Bu yol kolay mıdır, sanıyorsunuz?»

«Şayet beni (bende) bulursanız su üzerinde yürüyen veya havada uçanlara vermeyiniz. İlk tekbiri Horasan'da alıp selâmı Kâ'be'de verenlere de vermeyiniz, çünkü bütün bunların miktarı belli. Halbuki Hak için zikir yapan müminin sınırı belli değil!»

«Dörtyüz kişinin gariblerden olduğu» bana bildirilince:

«Bunlar kimlerdir», diye sordum. (Bunları aramak maksadıyle) gide gide bir denizin ortasında bir nura ulaştım. Gördüm ki, garibler, Allah'tan başka hiçbir kimseleri olmayanlarmış!»

«Başlangıçta: **«Bize bir emanet arz olunmuş»**, (Ahzab/2) diye bilirdim. Biraz daha yaklaşınca Arş, Allah'ın emrinden daha hafif geldi. Daha fazla yaklaşınca bize kendi Ulûhiyetini arz ve vaz'ettiğini anladım. Şükürler olsun ki yük gayet ağırdır!»

«Ben size kendi muamelemi tasvir etmiyorum. Size tasvir ettiğim Allah'ın kudsiyeti, rahmeti ve mahabbetidir ki (bu deryada) dalga üzerine dalga gelmekte, gemiler birbirini parçalamaktadır!»

«Elli yıldır Hak'tan söz ediyorum da bu sayede kalbim ve lisanım hiç yükselmedi.»

«Allah Tealâ'nın, bir avuç toprak ve sudan ibaret olan bir mahlûka, bana yaptığı kadar iyilik yapacağını kat'iyet bilmezdim. Mustafa'dan sonra bu lutuf bana geldi, yakînen biliyorum ki, ona iman etmek zaruridir ve bu, benim için gözle görülen bir gerçektir. Başka bir şeye hacet yoktur!»

«Benden işittikleriniz benim muamelemden veya onun ihsanındandır. Halka onun tevhidinden bahsetmem hiç uygun olmaz. Bahsetsem, yerinizde kalakalırsınız ve samana bir ateş parçası düşmüş gibi bir vaziyet meydana gelir.»

«Ben oradan gelmişim, yine oraya döneceğimi de delil ve haberle bilmekteyim. (Ya Muhammed!) seni sormuyorum! deyince Hak'tan nidâ geldi. «Biz Mustafa'dan sonra kimseye Cebrail göndermedik ki!» Dedim ki; «Cebrail'den başka biri daha var: Kalblerin vahyi daima benimledir!»

«Yetmiş üç yıl Hak'la yaşadım, bu müddet zarfında şeriata muhalif bir şekilde secde etmedim, bir kere bile nefsin arzusu istikametinde nefes almadım. Öyle bir sefer yaptım ki, Arş'tan Arz'a kadar her ne varsa benim için bir adım (mesafe) yaptılar.»

«Hak'tan nidâ geldi ki: Ey Kulum! Şayet üzgün olarak bana gelirsen seni sevindiririm. Niyaz ve ihtiyaçla gelirsen seni zengin ederim; kendinden el çekerek gelirsen, suyu ve havayı emrine veririm!»

«Ulemâ, Allah'ı akıl delili ile tanımak lazım», diyor. Halbuki akıl bizatihi Allah hakkında kördür, kendi kendine Allah Tealâ'ya giden yolu bilemezken, O'nu nasıl bilebilecek? Akıl ehli olan bir çokları mahlûkât arasında dolaşıp durdular. Bense müşâhedeyi elime alıp mahlûkâttan alâkayı kestim. O zaman Allah'a giden yolu gördüm. Bulunduğum şu makâma hiç bir mahlûk gelemez.»

«Gözümü meşgul etmek için yeryüzünün bütün hazinelerini önüme serdiler. «Buna, böyle şeylere kananlar aldansın», dedim. O vakit Hak'tan:

— Ey Ebu Hasan! Dünyanın senden alacağı bir nasib yoktur ve her iki cihanda da senin için ben varım! diye nidâ geldi.»

«Rabbım hayatımı gözümde günah kılmıştır!»

«Dünyadan eletek çekince, bir daha semtine hiç uğramadım. Bir kere: «Allah!» deyince, bir daha hiçbir mahlûka dönüp bakmadım!»

«İhtiyarladım, göçüp gitme zamanı geldi, kulun yapması gereken işleri Allah'ın yardımıyle ifa ettim. Lutuf olarak kullara verilen her şeyi, şükürler olsun ki bana vermiştir. Bu sözü, bazen muameleye, bazen de lutfa istinaden söylüyorum. Halk için oraya yol yoktur. Ölüm, (yolcunun vasıtası ve) yol âletidir. Elli senedir ki Ebu Hasan ölümü yol âleti olarak kullanmaktadır, müminin ölümü hoş kılınsın, diye.»

Bir kere: «Hızır (a.s.) ile sohbet etmeyi arzu eder misiniz», diye sorunca, bir sûfî:

— Evet, arzu ederim, dedi. Ebu Hasan:

— Kaç yaşındasın, diye sordu. Sûfî:

— Altmış yaşımdayım, dedi. Ebu Hasan dedi ki: Yaşamaya yeniden başla, seni o yarattığı halde Hızır'la sohbet etmek istiyorsun ha! Ben onun sohbetinde bulunduğum sürece hiçbir mahlûkun sohbetinde bulunmayı temenni etmiyorum!»

«Halk beni ne övebilir ne de yerebilir. Çünkü ben, dillerin hakkımda söylediklerinin tersiyim.»

«Cenneti fâni kılarsam, cennetlikleri nereye götüreceksin? Cehennemi fâni kılarsam, cehennemlikleri nereye götüreceksin (ya Rab!)»

«Allah Tealâ kıyamet günü bana: «Kullarıma şefaat et», der. Ben de derim ki: «Rahmet sendendir, kul da senindir, kul hakkındaki şefkatın da benim şekatımdan fazladır!»

«Vakt her şeye yetişir, hiçbir şey vakte yetişmez. Halk vaktin esiridir. Ebu Hasan vaktin (Rabb'ı ve) sahibidir. Ne zaman vaktimden bahsedecek olsan, karşımda mahlûkât hezimete uğrar. Civanmerdlerin canı, Mustafa'nın (a.s.) vaktinden, kıyamete kadar Hakk'ın varlığını ikrar eder.»

(«Onun varlığına baktım, bana benim yokluğumu gösterdi. Kendi yokluğuma baktım, bana kendi varlığını gösterdi. Bu halde üzüntü içinde kaldım. Derken hâlâ var olan kalbe Hak'tan: «Varlığımı ikrâr et», diye nidâ geldi. O zaman dedim ki: «Senden başka senin varlığını kim ikrar edebilir?» «**Allah ikrar etti, (kendisinden başka ilâh olmadığını»**, (Ali İmran/18) dememiş misin?»)

«Hak Tealâ bu yolu bana açınca, bu yoldaki gidişatta o kadar çok değişiklik olurdu ki, her sene küfürden nübüvvete intikal ediyorum, zannederdim, fark işte bu kadardı!»

«Yirmidört saat olan bir gün benim için bir tek nefestir. Bu nefes de Hak'dan ve Hak'ladır. Benim halkla bir davâm yoktur. Himmetim bulunduğu yere ayak basacak olsam, hâciblik yapan meleklerin yol bulamadığı bir makâma ulaşmış olurum!»

«Dün gece bir civanmerd: Ah, deyince yer ve gök yandı. Şeyh diyor ki: Oraya getirdiği herkesi nurlu olarak gördüm, bazısı daha az, bazısı daha çok nurlu idi. Dedim ki: «Yâ ilâhî! Bunlarda yarattıklarını bunlara göster!» Dedi ki: «Ey Ebu Hasan! Dünyanın hükmü devam edecek. Eğer bunları bunlara göstersem dünya harab olur!»

«Kendime doydum, o vakit kendimi suya attım, boğulmadım; ateşe verdim yanmadım. Halkın yediklerini dört ay iki gün yemekten el çektim, ölmedim. Acizlik eşiğine baş koydum. Bunun üzerine kapı açıldı ve dille anlatılmayacak bir makâma erdim.»

«Daha iyi göreyim diye ayağa kalktım. Yer ve gök halkını gördüm. Ona ait olan (nimet ve lutufları) gördüğüm için bana halkın muamelesi hiç gibi geldi. Bunun üzerine Hak'tan şöyle bir nidâ geldi: «Şu halk senin nazarında nasılsa, sen ve bütün mahlûkât da benim nazarımda aynen öyle!»

«Ben ne âbidim, ne zâhid! Ne âlimim, ne sûfî! İlâhî sen bir teksin ve ben senin O tekliğinden bir tekim.»

«Allah karşısında yer, gök ve dağın durduğu gibi durmayan kişi kimdir? Kendini iyi gören, iyi değildir. Çünkü iyi olmak (Birr) Allah'ın sıfatıdır.»

«Şayet kerâmet sahibi olma mertebesine ulaşayım ,dersen bir gün ye, üç gün yeme; üçüncü gün ye beş gün yeme ;beşinci günü ye, ondört gün yeme; ondördüncü gün ye, bir ay yeme; ayın başında ye, kırkgün yeme, kırkıncı gün ye, dört ay yeme, dört ayın başında ye, bir sene yeme, o zaman, ağzında (ekmek gibi) bir şey tutan yılan gibi bir şey görünür. O, bunu senin ağzına koyar. Bundan sonra artık hiçbir şey yemesen de olur. Karnım kupkuru dururken o yılan zuhûr etmişti. Ben :

— Yâ İlâhî! Vasıtalı olarak bir şey yemem, demiştim. Bunun üzerine miskten daha hoş kokan ve baldan daha tatlı olan bir şey midemde peyda oldu. Benden boğaz kaygısı zâil olup gitti. Hak'tan :

— Biz sana boş mideden, yemek ve susuz ciğerden su sunduk, diye bir nidâ geldi. Eğer (mûtad tarzda) yemek onun hükmü olmasaydı, halkın görmeyecekleri yerden yani gaybtan yer ve beslenirdim!

«Ondan başkasını gördüğüm sürece kendi işimi ihlâs üzere görmedim. Her şeyi o olarak görünce ihlâs ortaya çıktı. Onun samedâniyetine ve ihtiyaçsız olduğuna bakınca, bütün halkın işini bir sineğin kanadı kadar bile görmedim. Onun rahmetine bakınca, bütün halkın bir tek darı tanesi kadar bile değeri olmadığını gördüm. Artık orada bu ikisinden (halktan ve amellerinden) ne hâsıl olur?»

«Allah'ın işine şaştım kaldım! Bunca yıldır ki hem aklımı başımdan almıştır, hem de beni halka akıllı olarak göstermektedir.»

«İlâhi! Ne olurdu, cennet ve cehennem mevcut olmasaydı da kimin (sırf Allah için) Allah'a taptığı belli olsaydı!»

«Allah, benim pazarımı üzerimde peyda etti. Bu pazarda bazı şeyler söylenecek, bazı şeyler dinlenecek, bazı şeyler bilinecek. Bu pazara düşünce, öbür pazarlar önümden kaldırıldı.»

«Allah kulluğu üzerimde zâhir kıldı. Evvelimi ve âhirimi kıyamet olarak gördüm. Başlangıçta bana ne verdiyse sonunda da onun aynısını verdi. Beni tepeden tırnağa kadar sırat köprüsü yaptı.»

«Kendinden geçtin mi, sırat köprüsünü arkada bırakmış olursun.»

«Allah'tan herkese kurtuluş geldi. Bize ise daimi üzüntü. Bu ağır yükü taşıyabilmem için Allah kuvvet versin!»

«Şu Allah'ın işine şaştım kaldım! İlk önce derûnumda, benden habersiz bunca pazarlar vücuda getirdi. Sonra da bu şekilde hayret

içinde kalmam için beni ondan haberdar etti. Ey hayrette kalanların delili, hayretimi daha da artır!»

«Başımın ucu Arş'ta, ayaklarım yerin dibinde; iki elimden biri mağribte, diğeri meşrikte!»

«Allah'a giden yollar sayılamyacak kadar çok! Ne kadar kul varsa, Allah'a giden yol o kadardır, yürüdüğüm her yolda bir kavim gördüm. «Allah'ım beni öyle bir yola sevk et ki, o yolda sadece bir ben olayım, bir de sen», deyince, önüme hüzün yolunu çıkardı ve:

— Hüzün ağır bir yüktür, halk onu çekmeye takat getiremez, dedi.

«Allah katında adam olan halk katında çocuktur. Halk katında adam olan Allah katında adam değildir. Bu sözüme dikkat ediniz. Çünkü ben dill e tasvir olunmayacak bir vakt ve hal içindeyim. Her kim şu sözleri duyar da, bununla benim Allah'ı methü senâ ettiğimi bilirse, onu aziz olarak haşrederler. Bununla kendimi övdüğümü sananı da zelil olarak haşrederler. Çünkü benim şu sözlerim kudsiyet deryasından olup halkın onda bir nasibi yoktur.»

«Afiyeti aradım, yalnızlıkta buldum, selameti de sükûtta!»

«Kalbimde, Hak'tan gelen bir ses duydum: Ey Ebu Hasan! Fermanım için kalk, ayakta dur ki, Ben ölümsüz bir diri olduğumdan, sana ölümsüz bir hayat verebilirim. Ben, her neden menedersem ondan da uzak dur ki, Ben mülküne zevâl olmayan bir padişah olduğumdan sana, zevâl bulmayan bir mülk verebilirim!»

«Her kim beni dost bilirse, Hakk'ı sevmiş olur. Her kim Hakk'ı severse, civanmerdlerin sohbetine aralıksız olarak devam eder. Her kim civanmerdlerin sohbetine devam ederse, Hakk'ın sohbetine devam etmiş olur.»

«Dilim tevhidi terennüm için açılmıştır. Semaları ve yerleri etrafımı tavaf ederken gördüm, halk ise bundan habersiz bulunmaktadır.»

«Allah'tan kalbime nidâ geldi ki: Halk cenneti istiyor, ama iman nimetinin şükrünü ifâ etmiş değiller, yine de benden diğer bir şey taleb ediyorlar!»

«Mizah yapmayınız, zira eğer mizahın (insan gibi) bir şekli ve bünyesi bulunsaydı, bulunduğum mahalle gelmeye cüret edemezdi.»

«Sabahleyin kalkan âlim ilminin artmasını, zâhid zühdünün fazlalaşmasını ister. Ebu Hasan ise bir kardeşinin kalbini neşelendirmenin derdindedir.»

«Kıyamet günü durup O'nu önüme alarak cennete öyle gireceğim. Her kim beni böyle tanımazsa, ona söyleyin, buraya gelip bana selâm vermesin.»

«Bana gelen bir şey, beni otuz gün ölü bıraktı. Halbuki halkın dünya ve ahirette diri olmalarının sebebi o şeydir. Ondan sonra da bana ölümsüz bir hayat bahşetti.»

«Şayet bir eşeğe binip Nişabur'a gitsem ve orada bir kelime söylesem, bir daha kıyamete kadar hiçbir âlim kürsüye çıkamaz.»

«Allah'ın halkı ile hep sulh yaptım, hiç cenk etmedim. Nefsle de hiç sulh yapmamak üzere cenk ettim!»

«Şayet halkın, «Bayezid'in mertebesine ulaştı ve saygısızlık etti», demelerinden çekinmemiş olsaydım, Bayezid Allah'a karşı ne söylemiş ve düşünmüşse, hepsini size anlatırdım» Şaşılacak şeydir ki, «Bayezid'in düşünce ile ulaştığı yere Ebu Hasan ayakla varmıştır», dediği ondan nakledilmiştir.

«Bu dünyayı ehline, o âlemi cennettekilere terkedip öyle bir makâma erdim ki, hiçbir mahlûk için oraya yol yoktur.»

«Yılan gömlekten çıkar gibi ,nefsâniyetimden ve enâniyetimden soyunup) çıktım.»

«Bayezid, «Ne mukim, ne misafirim, demişti. Bense onun vahdâniyetinde mukim olduğum halde sefer yapıyorum.»

«Kıyamet günü ben: «Alim veya zâhid veya âbid idim», demeyeceğim. Diyeceğim ki, «Sen birsin, bense senin bu birliğindenim!»

«Ulaştığım şu makâmda O'nunla aramdaki hususlara dair hiçbir şey söyleyemem. Zira bunu halka anlatacak olsam takat getiremezler. Eğer kendisine ait olan şu şeyi bana anlatsa, ormana ateş düşmüş gibi olur. Kendimle olduğum halde ondan söz edersem, yazık olur!»

«Allah Tealâ beni benden vücûda getirdiğinden beri cennet beni arzu etmekte, cehennem benden korkmaktadır. Şayet cennetle cehennem bulunduğum şu yerden geçecek olurlarsa, her ikisi de bende fâni olur gider. Çünkü ben ancak Rabbımdan korkar, onu arzu ederim. Ondan başkası da ne oluyor ki, kendisinden korkulsun ve arzu edilsin!»

«Daima farz olan tekbiri getirmek istedim. Süslü cenneti, kızgın cehennemi, Rıdvanı ve mâliki önüme getirdiler, ihram tekbiri getirdim hep. Gözüm recâda olduğundan ne cenneti gördüm ne de cehennemi! Rıdvan'a: Gel, şu cana gir de nasibini bul, dedim. Girdi ve üçyüzaltmışbeş damarımda ondan korkan bir şey görmedi.»

«Herkes Hakk'ın kapısına üşüştü. Bir şey buldular, bir şey istediler. Bazıları istediler ama bulamadılar: Civanmerdlere ise arzedildi ama kabul etmediler. Keza Ebu Hasan da kabul etmedi. O vakit Ebu Hasan'a:

— Hüdâ hariç her şeyi sana veriyoruz, diye bir nidâ geldi. Dedim ki: «Ya İlâhî! Şu alışverişi ortadan kaldır. Çünkü böyle şeyler yabancılar arasında olur, yabancılığı istememek de kıskançlıktandır.»

«Bir zamanlar, acaba (*Allah'ı temaşâ etmeye*) benden daha çok arzulu birisi var mıdır, diye düşünmüştüm. Bunun üzerine Hak Tealâ, onu arzu edenleri göreyim, diye içimdeki gözü açtı. Bu sefer kendi arzumdan utandım. İstedim ki civanmerdlerin aşkını şu halka göstereyim. Böylece bir kimse maşûkunu görünce, ona: «Seni seviyorum», demekten haya ediyorum demedikçe, bir aşkın aşk olmayacağını halk bilsin!»

«Halk, Hak karşısındaki kendi muamelelerinden bahsetmektedir. Halbuki Ebu Hasan Hakk'ın kendisine karşı olan muamelesinden söz etmektedir.»

Otuz yıldır ki yüzümü şu halka çevirip konuşuyorum. Halk, benim kendileriyle konuştuğumu sanıyor. Halbuki ben Hak'la konuşuyorum. Bir sözle bile halka hıyanet etmedim. Zâhirde de bâtında da Hak'la idim. Şayet Muhammed (a.s.) şu kapıdan içeri girecek olsa, benim şu konuşmayı kesip sükût etmem lâzım gelmez!»

«Annem ve babam Adem'in evlâdındandır. Halbuki bulunduğum şu mahalde ne Adem var ne de çocukları! Civanmerdlik ve dürüstlük ancak Allah'a karşı bahis konusudur, işte o kadar!»

«Sırtüstü yatmış uyumuştum. Arşın köşesinden, ağzıma katra katra bir şey damlamış ve içimde bir zevk hâsıl olmuştu!»

«Rüyada, kendimi, Bayezid'i ve Veysel Karani'yi bir kefende bulunur bir halde gördüm.»

«Cihanda bizi sadece bir canlı gördü ve o da Bayezid idi.»

Bir gün: **«Rabbının tutuşu pek zorludur»** (Burûc/12) âyetini okuyordu, şöyle dedi: «Benim tutuşum O'nun tutuşundan daha zorludur. Çünkü O, âlemi ve âlemdekileri tutmakta, bense onun Ululuk eteğini tutmaktayım.»

«Aşktan kalbime bir nişan düştü. Bütün âlemde buna mahrem bir kimse bulamadım ki anlatayım.»

«Yarın Hak Tealâ bana der ki:

— Dile dilediğini! Derim ki:

— Yâ Râb! En iyisini sen bilirsin! Der ki:

— Himmetini sana verdim, ondan başkasını dile. Derim ki:

— Yâ İlâhî! Benim zamanımda bulunan, benden sonra kıyamete kadar ziyaretime gelen, ismimi dnuyan ve duymayan bir cemaatı (bana bağışlamanı) isterim. Bunun üzerine Hak'tan nidâ gelir:

— Dünya yurdunda iken biz ne dediysek onu yaptın, biz de senin dileğini yerine getiririz!»

«Hak Tealâ herkesi önüne katar. (Resul) (a.s.) der ki:

— İstersen ben de senin önünde yer alayım. Derim ki:

— Yâ Resulallah! Ben dünya yurdunda sana tâbi bulunuyordum. Burada da sana uyarım. Bunun üzerine nurdan bir sergi serdirilir. Ebu Hasan ve onun yamalı elbiseli yoldaşları bu sergi üzerinde toplanır. Bununla Mustafa'nın gözü aydınlanır, kıyametteki bütün âhâli taaccüb içinde kalır, azab melekleri oradan geçip: «Bunlar öyle bir kavimdir ki, onlardan bizim için hiçbir renk yoktur», diye dönerler.»

«Mustafa, yarın öyle şahıslar takdim edecektir ki, ne öncekilerde, ne de sonrakilerde onlar gibisi yoktur. Hak Tealâ onlara karşı Ebu Hasan'ı çıkaracak ve:

— Ey Muhammed! Onlar senin sıfatlarındandır. Ebu Hasan ise benim sıfatımdır, diyecek.»

«Hak Tealâ bana vahy edip dedi ki: Şu senin nehrinden su içen herkesi sana bağışladım!»

«Kıyamet günü ziyaretcilerime şefaatçı olan birisi olmayacağım, zira bizzat ziyaretçilerim başkalarına şefaatçı olacak kimselerdir.»

«Gerek sözümüzü dinlemiş ve gerekse dinlemekte olanların en aşağı derecede olanı yarın hesaba çekilmez.»

«Bize vahy edildi ki; Gizli olan hariç, her şeyi sana bağışladım.»

«Gâh ben onun Ebu Hasan'ıyım, gâh O benim Ebû Hasan'ımdır.»

Bunun izahı şudur: Ebu Hasan fenâ halinde olunca, onun Ebu Hasan'ı olurdu. Bekâ halinde olunca, her şey kendisi olarak görür ve her ne görse o, Ebu Hasan olurdu.

Bunun diğer manası şudur: Hakikatte: **«Elestü ve Belâ»** diyen odur. (bk. Araf/172) İmdi (Allah, Ebu Hasan namına, ezelde) «Belâ», diye cevap verdiği vakit Ebu Hasan o idi ve Ebu Hasan mevcut değildi. Demek ki, Ebu Hasan o imiş! **«Attığın zaman sen atmadın, lâkin Allah attı»** (Enfâl/17) mealindeki âyette anlatılan manada budur.

«Allah'a ermek için sonsuzluk merdivenini dayadım. Daha ayağımı merdivenin ilk basamağına basar basmaz Allah'a ulaştım.»

Bunun mânası şudur: Bir adımda Hakk'a eden denîdir, (zaten ona yakındır.) O kadar sonsuza merdiven dayayan mütedennîdir, (na yaklaşmaya çalışmaktadır.) Bu Allah'ın nurundaki bir seferdir ve Allah'ın nuru sonsuzdur. (Bk: Necm süresi/8)

«İnsanlar «Allah ve ekmek», diyor, bazısı (önce) : «Ekmek» ve (sonra) «Allah» diyor. Bense: «Ekmek değil Allah», «Su değil Allah», «Hiçbir şey değil sadece Allah», diyorum.»

«Yarın Allah'ı görecek miyiz, görmeyecek miyiz, konusunda insanlar ihtilâf ediyorlar. Ebu Hasan ise peşin alış veriş yapmaktadır. Çünkü akşam yiyeceği ekmeği bulunmayan, başından çıkardığı sarığı ve eteği altına serip üstüne oturan bir dilencinin veresiye alışveriş yapması zaten imkansızdır.»

«Hak'tan başka ne varsa, hepsinden eletek çektikten sonra kendimi (veya kendisini) çağırdım. Dedi ki: Vilâyetine girmem, zira çok düzenbazsın!»

«Beni, mahabbet sofrasında tutarsan, burada sevginle sermest olurum; heybet sofrasında tutarsan haşmetilne deli divâne olurum; küstahlık nuru baş gösterince de her ikisi ben olurum, benim benliğim sen olursun!»

«Yüzümü Allah'a döndürüp:

— Beni sana sadece bir tek şahıs davet etmiştir ve bu Mustafa'dır, (a.s.). Onu istisna ettik mi, tüm yer ve gök halkını sana ben davet etmiş bulunmaktayım! dedim. İşte bu, şeriatın isbâtiyle hakikatın beyanı edilmesidir.»

«Yüzümü Allah'a çevirip: İlâhî! (sen varken kullarına) cenneti işaret etmen sence hoş bir şey midir? dedim.»

«Allah Tealâ, bana gaybın kapısını açıp: «Dostum olduğumu iddia eden hariç, bütün halkın günahını affettim», dedi. Ben de yüzümü O'na döndürüp, dedim ki:

— Eğer o taraftan af gözükmüyorsa, bu taraftan da pişmanlık gözükmüyor! Söylediğimize pişman olmamak için sen de çabala biz de çabalayalım! (böylece zıdlaşma ortadan kalksın.)

«Yüzümü Allah'a döndürüp: Kıyamet günü herkesin davâsı halledilecek, benimle senin arandaki davâ ise halledilemeyecek! dedim.»

«Canıma bakınca canim derde düşüyor, kalbime bakınca kalbim derdleniyor, fiilime bakınca kıyametim derde düşüyor. Vakte bakınca sana derd oluyorum! İlahî senin nimetin fânidir, benim nimetim bâkidir ve senin nimetin benim, benim nimetim ise sensin!»

«İlâhî! Bana söylediklerini halka anlatıyorum, bana ihsan ettiklerini ben senin halkına veriyorum!»

«İlâhî! Senin sözünü benden kabul etmiyorlar!»

Yanında kimsenin bulunmadığı sıralarda:

«Sen bana öyle bir şey söyledin ki bu cihana sığmaz! Ben sana

öyle bir cevap verdim ki iki cihana sığmaz! derdi.» Yanında kimsenin bulunmadığı sıralarda sık sık bu çeşit (sorular sorup, kendi kendine) cevap verirdi.

«İlâhi! O büyük günde Peygamberler nur minberlere oturur ve halk da onları temaşâ eder. Velilerin nurdan kürsülere oturur ve halk da onları seyreder. Halk senin temaşâ etsin, diye Ebu Hasan senin vahdâniyetin üzerine oturacaktır!»

«İlâhi! Üç hususta aramıza halkı vasıta kılma. Ben ruhumu senden aldım, ölüm meleğine vermem. Gece gündüz sen benimle iken aramızda Kirâmen Kâtibînin işi ne? Münker ve Nekir'in sualini de istemem, senin yakîn nurunu onlara veririm ve iman getirmedikleri müddetçe elimi geri çekmem!»

«Bir kul, arınmışlığıyla tüm makamları aşsa bile O'ndan aldığını ona vermedikçe kat'iyen Hakk'ın varlığı kendisine zâhir olmaz.»

«İlâhî! Hak ve halk, ben ve sen, diye bahsedeceğim bir makâmda bırakma beni! Beni öyle bir makâmda bulundur ki, ortada ben olmayayım ve her şey sen olasın!»

«İlâhî! Halkı incittiğim zaman beni görür görmez yollarını değiştiriyorlar. Seni bu kadar çok incittiğimiz halde yine de sen bizimlesin!»

«Bu, arınmışların yoludur İlâhî! Tüm mahlûkâtta seninle zâhir olmam veya alçala alçala hiç görünmemem için elimi sana veriyorum! Ona sâdık kalmaya devam ettiğim halde onu bulamadım. Zira bütün zâhidlerin kerâmetini istemiştim. Gece gündüz, «Sakın üzerinden böyle bir şey geçmesin», diye uyarılıyordum. Hızır geldi, o da sakınma halinde idi.»

«İki iken dengi vardı, bir olunca dengi bulunmadı.»

«İlâhî! Benim olan her şeyi yoluna koydum, keza senin olan her şeyi de! Benliğim ortadan kalksın ve her şey sen olasın, diye!»

«İlâhî! Her hâlükârda senin ve Resul'ün bendesi, halkının hizmetçisiyim!»

«Seksen tekbir getirdim. Biri (ölü olarak kabul ettiğim) dünya üzerine, ikincisi halk üzerine üçüncüsü nefs üzerine, dördüncüsü âhiret üzerine, beşincisi ibadet ve taat üzerine! Halka söylenebilecek olan tekbirler bunlardır, diğerlerini söylememe imkân yok!»

«Kırk adım ilerledim. Bir adımda Arştan yerin dibine kadar olan mesafeyi geçtim, öbürünü vasfedemem. Şayet bunu, Allah'la arasında perde bulunmayan birine anlatırsan, kalbinden ve canından olur.»

«İlâhî! Eğer seninle benim aramda bir perde bulunsaydı, durum böyle olmazdı. Allah'la yaşayan biri olmalıdır ki, ben senin sıfatını onunla konuşabileyim, oysa şu halk diri değil, ölü!»

«Eğer şu peygamberler, cennet ve cehennem bulunmasaydı, ben sana karşı yine şimdiki gibi olurdum; sevgim, emrin ve zatından ötürü!»

«Beni yâd edersen, canım sana feda olsun! Kalbim seni yâd ederse, nefsim kalbime fedâ olsun!»

«İlâhî! Bedenim derde düşerse, ona sen şifâ olursun. Derdim sen olunca, kim şifâ verir?»

«İlâhî! Sen beni kendin için yarattın! Anadan senin için doğdum, şu halde beni hiçbir mahlûkun avı kılma!»

«Kullarından bazısı namazı ve orucu, bazısı haccı ve gazayı, bazısı ilmi ve seccadeyi seviyor. Sırf senin için yaşayıp seni sevdiğim için bana kapıyi aç!»

«İlâhî! Eğer beden ve gönül nurdan olsaydı, yine sana lâyık olmazdı. Şunun gibi perişan bir gönül ve beden nasıl sana lâyık olabilir?»

«İlâhî! Dostlarından, ismini sana lâyık bir şekilde zikreden biri var mı? Varsa, gözlerimi oyup ayağının altına koyayım. Zamanımızda böyleleri mevcut mu? Mevcutsa, canımı onlara feda edeyim! Acaba benden sonra böyleleri mevcut olacak mı?»

«İlâhî! Şu halk başlarını yakalarından nasıl çıkarmışlarsa, başım da yakamdan öylece çıkmış olduğu halde beni onlara gösterdin. Şayet (hakikatte) başımı hangi yakadan çıkarmış olduğumu onlara gösterseydin acaba ne yaparlardı?»

«Yâ Râb! Ben dünyada istediğim kadar senden söz edeceğim, yarın (öbür dünyada) ne istersen bana onu yap!»

«Allah'ım! Ölüm meleğini gönder de benim canımı alsın, ben de onun canını! Bu suretle her ikimizi birlikte mezarlığa götürsünler.»

«İlâhî! Öyle bir fırka vardır ki, kıyamet günü şehid olarak haşr edileceklerdir. Çünkü senin yolunda öldürülmüşlerdir. Bense senin şevk kılıcınla öldürülmüş bir şehid olarak haşrolunacağım. Rabbım var oldukça var olacak bir derdim var. Derd aradım bulamadım, derman aradım bulamadım ama aczimi buldum.»

«Her işte, önce arama, sonra bulma söz konusudur. Sadece şu tasavvuf hususunda durum böyle değildir. Çünkü burada, önce bulmak, sonra aramak bahis konusudur.»

Müridlere derdi ki: «Yürüye yürüye ayağınız şişti. Halbuki erler, ayakları şişmeden (ve sefer yapmadan) ermişlerdir. Er olma-

yanlar (sefer de) ayaklarını şişirirler, (ama yine de eremezler.) Halbuki erler ikametgâhtadırlar.»

Bayezid müridlerine dedi ki: «Hak: «Beni isteyeni ikramlara boğarım. Sen Bayezid'i isteyeni, hiçbir yerde görünmeyecek şekilde yok ederim.» buyurmuştur. Şimdi siz ne diyorsunuz? (Müridleri) dediler ki: «Yok etse bile canı isteriz!»

«Şayet mahlûk bir kul, Hakk'ın huzurunda «Bir» ile iki olacak şekilde dursa, henüz onun sülûku erler makâmında bir şey değildir.»

«Bir ile iki, olacak şekilde, ne demektir» diye soranlara dedi ki: «Halk önünden çekilince, o kendine varır. Yer ama tadını bilmez, üzerinden soğuk sıcak geçer lâkin haberi olmaz, kendinden geçince, Hak'tan başka bir şey kalmaz.»

«Kimi yetmiş yılda bir, kimi elli yılda bir, kimi kırk yılda bir, kimi yirmi senede bir defa, kimi her sene, kimi her ay, bir kere ve kimi de her namaz vakti kendine geliyor. Öylesi de var ki, üzerine ahkâm tatbik ediliyor ve kendisinin bu âlemden de, o âlemden de haberi bulunmuyor, (öylesine geçmiş kendinden ve çevresinden!)»

«Kolay, kolay, demeyin, zira ben öyle bir erim ki, yetmiş senelik muamelem şöyledir: İlk tekbiri Horasan'da alıyor, selâmı Kâ'be'de veriyorum, yukarıda Arş'tan, aşağıda yerin dibine kadar olan yerleri de görüyorum, herkesi (hayz oldukları için) namaz kılmayan kadınlar gibi görüyorum. Bununla beraber (hakikî bir) er değilim.»

«İyilik yapmaya teşebbüs eden bir kimse, Allah'tan öyle bir makâma nâil olmalıdır ki, kıyamet günü cehennemin kenarında durup, Allah'ın buraya gönderdiği kimselerin elinden tutarak cennete götürebilsin!»

«Halkın bazısı, Ka'be'yi, bazısı semadaki Beytu'l-Ma'muru, bazısı Arş'ın çevresini tavaf ediyorlar. Civanmerdlerin tavafı ise onun vahdetindedir.»

«Herkes namaz kılar, oruç tutar. Er odur ki, melekler altmış sene onun aleyhinde yazacak bir şey bulamasın ve o, bu halde iken Hak'tan öyle utansın ki, uyuma vaziyeti müstesna, göz açıp kapama müddeti kadar dahi Hakk'ı unutmasın! Müşâhedede olunca, bu ümmetin müşâhedesi gibi olmalıdır. Zira bu kulun bir saat tefekkürü, Beni İsrail'in bir senelik secdesine eşittir. Beni İsrail'de bir, hatta iki sene secdede kalan bir şahsın bulunduğu rivayet edilir.»

«Kalbini, ortasından ateş yükselen bir denizin dalgası gibi görmen lâzım. Beden bu ateşin içinde yanmalıdır. O yanıklar arasında

vefâ ağacı biter, bekâ meyvesi hâsıl ve zâhir olur. Bu meyveyi yeyince, suyu kalbine nüfuz eder, o zaman O'nun vahdetinde fâni olursun.»

«Allah'ın yeryüzünde öyle bir kulu var ki, kendi vahdetinden onun kalbinde bir nur açılmıştır. Arş'tan yerin dibine kadar olan şeyler o nurdan geçecek olsa, ateşe düşen serçe kanadı gibi yanar, kül olur.»

Âlimin biri anlatıyor: Ebu Hasan'a bir mesele sordum. Dedi ki: «Bir günde yetmiş, bir gecede de yetmiş kere ölüp kırk yıl bu şekilde yaşamak suretiyle ulaşılan bir makâma erdiğin zaman ancak bu meselenin cevabını anlayabilirsin, şimdi değil.»

«Şu evliyânın derûnunda bulunan şeyden sadece birkaç zerre, iki dudak ve dişi arasına gelse, sema ve zeminin bütün halkı dehşete düşer!»

«Allah'ın yeryüzünde öyle bir kulu var ki, karanlık bir gecede yorganı başına çekip uyuduğu zaman bile gökte dolaşan yıldızları, keză ayı, semaya götürülen bütün halkın sevap ve günahlarını, gökten yeryüzüne inen halkın rızkını, semadan Arz'a inen, Arz'dan semaya çıkan melekleri ve gökte seyreden güneşi görür.»

«Bütün varlığını Allah'ın istilâ ettiği bir kimse, tepeden tırnağa kadar her şeyiyle Allah'ı ikrar eder.»

«Allah adamları daima var ola gelmişler ve daima mevcut olurlar.»

«Elestü bi-Rabbiküm» hitabını bazıları «Ben sizin Rabbınız değil miyim», diye, bazıları, «Ben sizin dostunuz değil miyim», diye, bazıları da, «Her şey ben değil miyim», diye işitmişlerdir.»

«Allah Tealâ evliyasına lutufta bulunmuştur ve Allah'ın lutfu, onun mekri gibidir.»

«Allah'tan Allah'a bakan, halkı göremez.»

«Ruh, bir kanadı meşrikde, öbür kanadı mağribte, ayağı yer yüzünde ve başı da işaretle bile anlatılmayacak bir makâmda bulunan bir kuş gibidir.»

«Dost dostla bir araya gelince, her şeyi dost olarak görür, kendini göremez.»

«Kalbine, af dilemeyi gerektiren bir düşünce gelen kimse dostluğa lâyık değildir.»

Hak Tealâ civanmerdlerin sırrını ne bu dünyada, ne de öteki dünyada ifşâ eder ve bu sırrı kendileri de ifşâ etmezler.»

«Azıcık tazim, çok miktardaki ilim, ibadet ve zühdden iyidir.»

«Allah Tealâ, Musa'ya (a.s.) «Beni göremezsiniz», deyince bu soruyu ve cevabını duyan bütün civanmerdlerin dilleri lâl oldu.»

«Ola ki kalbimize bir şey doğar da Enbiya ve evliyanın tattığı cinsten bir şey tadarız», diye civanmerdlerin gözü Allah'ın gaybındadır. Civanmerdlerin kalbinde öyle bir yük vardır ki, eğer bu yükü bir mahlûka koysalar yok olur. Bu yükü taşıyabilmeleri için kendi evliyasını bizzat kendisi muhafaza ediyor. Yoksa damarları ve kemikleri hurdahaş olur.»

«Futuhunun (ve rızkının) meseli, yuvası altından olan kuşun meseli olan adam ne adamdır! Hak Tealâ'nın, mahlûka has yola ilettiği adam ne adamdır?»

«Allah Tealâ'nın yeryüzünde öyle bir kulu vardır ki, Allah'ı zikredince bütün arslanlar altına işer, balıklar denizde yüzemez olur, semadaki melekler dehşete düşer. Gök de yeryüzü de melekler de onunla aydınlanır!»

«Kezâ Allah Teala'nın yeryüzünde öyle kulları vardır ki, Allah'ı andıkları zaman deryadaki balıklar yüzemez olur. Dünya öyle sallanır ki, halk zelzele oluyor sanır ve yine öyle bir kulu vardır ki, onun nuru tüm mahlûkât üzerine düşer. Allah'ı yâd edince Arş'tan Arz'a kadar her şey titrer!»

«Dostlarının gönlünde toplamış olduğu mahabbet suyundan bir damla dışarı aksa, diğer sulara hiç yer kalmayacak şekilde baştan başa âlem bununla dolar, kezâ dostlarının gönlünde izhâr ettiği (sevgi) ateşinden bir kıvılcım dışarı fırlasa, Arş'tan yerin dibine kadar her şey kül olur.»

«Melekler, üç yerde evliyanın heybetini hissederler: Biri can çekişme zamanında ölüm meleği, ikincisi yazı yazacakları vakitte Kirâmen Kâtibîn, üçüncüsü sual soracakları vakitte Münker ve Nekir!»

«Yücelttiği kimseye, karanlıktan eser bulunmayan (bir aydınlık ve kirden nişan bulunmayan) bir arınmışlık verir. Öyle bir kudret verir ki», «Ol» (kün) dediği şey, derhal kâf ile nûn arasında oluverir.»

«Bir fırka, Allah'ı, evveli ve âhiri yok, diye tanımışlardır. Allah bizi onlardan kılsın; kullardan diğer bir fırka daha vardır ki, kendilerini yaratan Allah Tealâ olduğu halde, başlangıçlarının Allah olduğunu bilmemişlerdir ki, sonlarının o olacağını bilsinler. Bunların işi kıyamete, yani Allah'a kalmıştır.»

«Semadan nidâ geldi: Ey kulum! senin aradığın (yol) baştan yok, sonradan nasıl bulunabilir? Bu, Allah'tan Allah'a olan bir yoldur, kul onu bulamaz ki!»

Adamın birine: «Seni öldürdükleri yerde, kendi kanını gördün mü», diye sordu ve sonra yine kendisi dedi ki: «Desene beni katlettikleri yerde, kendisine civanmerdlerin kanı mübah olan hiçbir mahlûk yoktu!»

«Ömrüme bakınca, yetmişüç yıllık ibadetlerimin tümünü bir saatlik kadar kısa, günahlara bakınca da Nuh'un ömründen daha uzun gördüm.»

«Rızkımın ona ait olduğunu yakînen bilmedikçe, işten el çekmedim, halkın aczini görmedikçe onlara sırt çevirmedim.»

«Bir civanmerd çölün kenarına varıp şöyle bir baktı, sonra geri dönüp: «Ben buraya sığmam», dedi. O, ben olduğum için, demek istedi.»

«Öyle olmalı ki, üzerinize müvekkel olan melekleri memnun oldukları halde geri göndermelisiniz. Bu olmuyorsa şu olmalı: Akşamleyin amel defterlerini meleklerin elinden almalı, silinmesi icabeden yerleri silmeli, yazılması gereken şeyleri yazmalı. Böyle de olmuyorsa şöyle olmalı: Akşamleyin melekleri geri döndürdüklerinde: «İyiliği de yoktu, kötülüğü de», demeli. O vakit Allah Tealâ meleklere:

— Size onların iyiliğini ben anlatayım, der.

«Allah adamlarının ne kederi olur ne de neşesi, eğer olursa bu da ondandır.»

«Halkla değil, Hak'la sohbet ediniz. Çünkü görülmeye de, sevilmeye de, naz edilmeye de hitab edilmeye de dinlemeye de değer olan Allah'tır.»

«Kimi var üç günde, kimi var bir günde, kimi var bir gecede, kimi var göz açıp kapama kadar bir sürede Mekke'ye gidip gelir. Göz açıp kapama kadar gidip gelen kudrettir.»

«Hak Tealâ kulunu halk içinde tuttuğu müddetçe o kulun fikri halktan ayrılmaz, gönlünü halktan ayırınca da artık onun fikrine Allah'ın mahlûku gelmez. Fikri Allah'la olur. Daha açıkçası kalbinde fikir kalmaz.»

«Allah Tealâ bir mümine kırk meleğin heybetini verir ve vermiş olduğu heybetin en azı budur. Bu heybeti halktan gizli tutar, tâ ki halk onunla yaşayabilsin!»

«Şuracıkta oturan bir kimsenin Levh-i Mahfuzu görmesi caizdir ve ben bunu kabul ederim ama bana onun nişanını vermelidir.»

«Allah Tealâ'yı akılla tanırsan sende bir ilim, imanla tanırsan bir rahat ve marifetle tanırsan bir derd bulunur.»

Ali Dehkân demişti ki: Kişi bir tek yanlış düşünceye sahip olursa, Hak Tealâ'nın yolundan iki sene uzak düşer.

«Hocaya gittik», diyen talebelere şaşarım. Biliyor musunuz ki ben hiçbir kimseyi üstâd edinmedim. Çünkü mübarek ve müteâl olan Allah benim üstâdımdır. Bütün pirlere de hürmetim vardır.»

Bir âlim, «Aklın, imanın ve marifetin yeri neresidir», diye sorunca: «Sen bunların rengini bana gösterirsen, ben de yerini gösteririm», dedi. Bunun üzerine âlimi bir ağlama tuttu, bir köşeye çekilip oturdu.»

«Kâmil insan kimdir», sorusuna cevaben dedi ki: «Mustafa (a. s.) istisna edilirse, er odur ki onu burada kimse bulamaz. Halbuki mahlûk olduğun sürece seni herkes bulur. Yani Halk âleminden değil, Emir âleminden ol!»

«Erler bulundukları makâmdan konuşmazlar, dinleyici anlasın diye daha aşağıya inerek konuşurlar.»

«Hiçbir şey bilmediğini anlayıncaya kadar herkes bildiğiyle övünür. Hiçbir şey bilmediğini anlayınca, bilgisinden utanır. İşte o vakit marifeti, kemâle erer.»

«Allah'ı sanki biliyormuş veya bilmiyormuşsun gibi vehmî ve hayalî bir bilgi ile bilmemek lâzımdır. Allah'ı öyle bilmeli ki, hakkında ne bilirsen bil yine de: «Keşke daha iyi bilseydim», diye söylemeli.»

«En iyi kul, hayatında ve mematında efendisinden ayrılmayan kuldur.»

«Allah Tealâ kendine giden yolu gösterince, kulun seferi ve ikameti onun vahdetinde ve onun bu seferi ve ikameti de sırda olur.»

«Hak hastası olan bir kalb hoş bir kalbtir. Zira Hak'tan başka şifâsı yoktur.»

«Hak Tealâ ile yaşayan bir kimse, görülecek şeylerin hepsini görmüş, duyulacak şeylerin hepsini işitmiş, yapılacak işlerin hepsini yapmış ve bilinecek şeylerin tümünü bilmiş olur.»

«Yer ve gök dahi yardımcı olsa, şayet civanmerdleri inkâr varsa, taatın hiç bir değeri olmaz.»

«Bu çarşıda bir pazar vardır, ona civanmerdler pazarı derler. Kezâ Hak pazarı adını da verirler. Hakk'ın yolu oradan geçer, siz onu gördünüz mü?»

— Hayır görmedik.

— O pazarda bir takım güzel suretler var, sâlik oraya varınca burada kalakalır. Bu suretler de kerâmetlerden, ibadet çokluğundan, dünya ve ahiretten başka bir şey değildir; kulun yapması gereken en iyi iş şudur : Halkı bir yana bırakır, Allah'la başbaşa kalır, alnın secdeye kor, lutuf deryasını geçip Hakk'ın vahdetine erer, kendinden kurtulur, her şey ona icrâ ettirilir, halbuki o, ortada yok!»

«Şu zâhiri ilmin bir zâhiri var, bir de bâtını. Batınî olanın da bâtını vardır. Zâhir ve zâhirin zâhiri olan ilim ulemânın anlattıkları şeydir. İlm-i bâtını civanmerdler yine civanmerd olanlara anlatırlar. Bâtının da bâtını olan ilim civanmerdlerle Allah Tealâ arasında bir sırdır ki, halk için ona yol yoktur.»

«Dünya peşinde koştuğun sürece dünya senin padişahındır, ondan yüz çevirince sen ona sultan olursun.»

«Derviş o kimsedir ki, ne dünyası vardır ne de ahireti. Ayrıca bunlara rağbeti de yoktur. Zira dünya ve ahiret, gönülde yer verilmeyecek kadar değersiz şeylerdir.»

«O nasıl vaktinden evvel senden namaz kılmanı istemiyorsa, sen de vaktinden önce ondan rızkı isteme.»

«Civanmerdlik, üç çeşmeli bir deryadır : Biri cömertlik, ikincisi şefkat, üçüncüsü de halktan müstağni olup Hakk'a muhtaç olmak.»

«Kuldan çıkıp Hakk'a varan nefes kulu rahatlatır, Hak'tan kula gelen nazar ise kulu rahatsız eder.»

«Hal'den haber yoktur, olursa o hal değil ilim olur, ya Hakk'a yol vardır veya hiçbir kimse için Hakk'a yol yoktur. Bütün mahlûkât Ebu Hasan'ın kapısına iltica ediyor, oysa Ebu Hasan'ın kendisinde bir ayak koyacak kadar kendisi için yer yoktur.»

«Her kavimden birini seçer ve o kavmi ona bağışlar. Bir kavmi de halktan ayırıp kendine dost edinmiştir.»

«Bir köşede oturup yüzünüzü bana doğru çevirin! Hep bana yönelin!»

«Yüce mertebelere ulaşan kişiler çok amel yaptıkları için değil, arındıkları için yükseliyorlar.»

«Şayet kendi iyiliğinin bir zerresini sana açsa, âlemde dinlemen veya hitab etmen gereken bir kimse kalmaz.»

Ulema : «Biz Peygamberin vârisiyiz», diyor, oysa Resûlün mirâsçıları biziz. Çünkü Resule mevcut olan şeylerin bazısı bizde de var. Resul fakrı seçmişti. Biz de fakrı tercih etmiş bulunuyoruz. O

cömertti, güzel bir ahlâkı vardı, hâinlik bilmezdi, basiretliydi, halkın rehberi bulunuyordu, tamahkâr değildi, hayrı ve şerri Allah'tan görürdü. Tabiatında kandırma diye bir şey mevcut değildi. Vakte esir değildi, halkın korktuğu şeyden korkmaz, halkın güvendiği şeye güvenmezdi ve hiç de gururlanmazdı. İşte bütün bunlar civanmerdlerin sıfatıdır. Resul (a.s.) ucu bucağı olmayan bir umman idi. Eğer ondan bir katra ortaya çıksa, bütün âlem ve mahlûkât boğulurdu. İçinde bulunduğumuz kâfilenin başı Hak, sonu Mustafa'dır, arkasında da sahabe var. Bu kervânda bulunan ve ruhları yekdiğeriyle kaynaşan kimselere ne mutlu! Ama Ebu Hasan'ın ruhunu hiç bir mahlûk bağlamamıştır.»

«Davâ ediyorlar, mâna istiyorlar. Bu ne biçim mâna istemektir? Mâna ortaya çıkınca ortada söz kalmaz. Çünkü mânadan hiçbir şey sözle anlatılamaz.»

«Allah Tealâ bütün velilerini teşne olarak getirmiş, teşne olarak götürmüştür.»

«Bu, o deniz değildir ki gem (batmaya) engel olsun, yüzbinlercesi daha denize ulaşmadan bu denizin kuraklığında boğulmuştur. Şu halde burada engel olan nedir? Sadece Allah!»

«Cennete giden Resul (a.s.) burada çok sayıdaki halkı görünce:

— İlâhî! Bunlar buraya neyle geldiler, der. Cevaben der ki:

— Rahmet sayesinde, çünkü Allah'ın rahmetine dahil olan herkes buraya girer. Civanmerdler Allah'a dahil olduklarından, Allah onları öyle bir yola sevk eder ki, o yolda halk yoktur. Fütüvvet ehli cennete giden yolda değiller, Allah'a giden yoldalar.»

«Allah'a giden yolda kul için bin menzil vardır. İlk menzili kerâmetlerdir. Şayet kulun himmeti küçükse, diğer makâmlardan hiçbirine ulaşamaz, burada kalakalır.»

«Yol ikidir. Biri hidayet, öbürü dalâlet yoludur kuldan Allah'a giden yol dalâlet yoludur, Allah'tan kula gelen yol hidayet yoludur. İmdi her kim: «Ona erdim» derse, o ermemiştir, her kim «Beni ona erdirdiler», derse, o ermiştir»

«Onu bulan kalamaz, bulmayan ölemez. (Onu bulan durmadı, bulmayan göçüp gitmedi.)»

«Gayb âlemindeki aşktan bir zerre kopup bütün muhiblerin sinelerini kokladı. Hiç kimseyi kendine mahrem bulmadığından gayb âlemine geri döndür!»

«Her yüz senede bir, ana rahminden, Allah'ın vahdaniyetine lâyık bir kişi dünyaya gelmektedir.»

«Onun öyle erleri var ki, meşrik ve mağrib, yer ve gök onların sinesinde kaybolup gider.»

«İçinde Allah'tan başkasına yer olan bir kalb, baştan başa ibadet ve taat olsa da ölüdür.»

«Kalbin nasıldır», diye soranlara:

— Kırk yıl var ki, kalble arama ayrılık sokmuşlardır, diye cevap verdi.»

«Ana, defalarca yavrusuna: «Anan sana kurban olsun», der ama ölmez. Lâkin o sözünde de sâmimidir.»

«Allah karşısında üç şeyi muhafaza etmek zordur: Hakk ile iken sırrı, halk ile iken dili, âmel yaparken temizliği.»

«Nefs hariç kulla Allah arasına ne perde olabilir? Bundan dolayı herkes Allah'a derd yanmıştır. Peygamberler de bunun için yakınmışlardır!»

«İki kişinin dinde çıkardıkları fitneyi şeytan bile çıkaramaz: Dünya hırsına sahip âlim ve ilimden yoksun sofu!»

Bir sûfîye dedi ki: «Eğer genç bir erkeği bir kadınla bir eve koysan, (kadın) selâmet bulur, bir sofu ile mescide koysan selâmette olmaz, (böyle sûfilik olur mu?)»

«Dikkatli ol! İblis'in şerrinden emin olamazsın, çünkü o, yediyüz seviyede marifetten bahseder.»

«Allah'ın zikri, takvâ, cömertlik ve iyilerle sohbet en muazzam işlerdendir.»

«Devlet adamlarını görmeksizin bin fersah yol kattettiğin gün iyi kâr etmiş sayılırsın!»

«Eğer bir mümini ziyaret edersen, hâsıl olan sevabı yüz aded kabul edilmiş hac ile değiştirmemen lâzım gelir. Zira mümini ziyaret için verilen sevap, fakirlere verilen yüzbin altından daha fazladır. Şu halde mümini ziyarete gittiğinizde, Allah Tealâ'nın rahmetine nâil olmuşuz, diye itikad et.»

«Beş kıble vardır: Biri müminlerin kıblesi olan Ka'be, diğeri peygamberlerin ve evvekli ümmetlerin kıblesi olan Beytu'l-Makdis, üçüncüsü meleklerin toplanma mahalli olan semadaki Beytu'l-Ma'mur, dördüncüsü dua kıblesi olan Arş, beşincisi civanmerdlerin kıblesi olan Allah. **«Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü orasıdır.»** (Bakara/115)»

«Bu yol, tümüyle belâ ve tehlikeden ibarettir. On yerde zehir, onbirinci yerde şekerdir.»

«O seni aramadıkça, sen onu arama. Zira arayarak bulduğun şey sana benzer ve senin gibi olur.»

«İlimden en fazla nasib alan, onunla amel edendir. En faziletli amel ise üzerine farz olandır.»

«Şayet kul kendi izzetini Allah Tealâ'ya sunarsa, Alah da kendi izzetini onun üzerine koyup kula iade eder; kul, Allah'ın izzetiyle aziz olsun, diye.»

«Akıl sahipleri Allah'ı kalb nuru, dostlar yakîn nuru, civanmerdler ise muayene nuru ile görürler.»

«Allah'ı nerede gördün», sorusuna:

— Kendimi görmediğim yerde, diye cevap vermişti.

«Öyleleri vardı ki, bulmanın alâmetine işaret ederlerdi. Bulmanın imkânsız olduğunu bilmezlerdi. Öyle kimseler vardı ki müşâhedenin nişanını verirlerdi, müşâhedenin perde olduğunu bilmezlerdi.»

«Bir kimsenin kalbine hak ve bâtıl endişesi gelirse, onu ermişlerden saymayız.»

«Amel yapman lâzım değil, demiyorum. Ama yaptığın ameli acaba sen mi yapıyorsun, yoksa sana yaptırılıyor mu, bunu bilmen lâzımdır. Esas itibariyle kul Allah'ın sermayesiyle ticaret yapmaktadır. Sermayeyi Allah'a verip gittiğinde: «Evvel de Allah, âhir de Alah, ortası da Alah'tır.» Ticaretin onun sayesinde kâr eder, senin sayende değil. Pazarda kendisi için pay görene oraya yol yoktur.»

«Tüm mücâhedeler üçün dışında değil: Ya bedenle ibadet veya dille zikir veyahutta kalble fikir. Bunun misâli, denize dökülen sudur. Denize dökülen su orada nasıl zâhir olabilir? İşte bu şey de tamamiyle öyle!»

«Deniz görününce, ona ait muamelelerin hepsi, bu arada civanmerdler batarlar. Zaten civanmerdlik kendi fiilini görmemektir.»

«Senin fiilin çerağ, o derya ise güneş gibidir. Güneş doğunca, çerağa ne hacet!»

«Ey civanmerdler! Uyanık olun! O'nu hırka ve seccadeyle göremezsiniz. Bu iddia ile ortaya çıkanı ezerler. Nasıl istiyorsan öyle ol. Civanmerdlik nefse ve cana sahip olmamaktır. Kıyamet günü halkın hasmı halk iken bizim hasmımız Allah'tır. Hasım o olunca da davâ asla halledilmez. O bizi sıkı yakalamıştır, bizse onu daha sıkı!»

«Allah karşısında himmetiniz büyük olsun. Ulûhiyet hariç, himmet size her şeyi verir. Şayet «Ulûliyeti de veririm, derse»; «Alış ve-

riş halkın sıfatıdır», dersin. Mekânsız olarak Allah, arzusuz olarak Allah, her şeysiz olarak Allah, de. Sarhoşluk içene yaraşır.»

«Ne zamana kadar: «Rey sahibi, hadis sahibi», deyip duracaksın? Kendin olmaksızın bir kerecik Allah, de, veya ona yaraşır biçimde Allah, de.»

«Bazı kimseler ibadetle, bazıları günahla geliyor, yol bu değildir, zira bu hiçbir şeye sığmaz, sen her ikisini de unut. Geriye ne kalır? Allah! Her kim konuşurken ve düşünürken Allah'ı kendisiyle beraber görmezse, bu iki hususta da âfete düşer.»

«Bütün halk, oraya yaraşan bir şeyi buradan götürmenin kaygısı içinde. Halbuki buradan oraya hiçbir şey götürülemez. Buradan oraya, orada garib olan bir şey götürürler ve bu da yokluktur.»

«İmam, bütün yollarda yürümüş olan kişidir.»

«Yer ve ehline, taatları sebebiyle nasıl bir üstünlük verilmiştir ki, bu yüzden sana da bir üstünlük verilsin? Şu halde neden amelini daha da artırıyorsun? Şeriatın, seni vazifelendirdiği kadar bir muameleye sahib olman kâfidir, onun sana ne emrettiğini bilmeni temin edecek kadar ilim yeter. Şunu yiyeyim, bunu yiyeyim, dememen için yediğin şeyin rızkın olduğunu bilmeyi sağlayacak kadar yakîn yeter!»

«Allah Tealâ kuluna o kadar iyilik yapar ki, onun makâmı illiyyûn olur. Eğer bu kulun hatırına, keşke arkadaşlarımdan biri burada olsa da eriştiğim şu makâmı görse, diye bir düşünce gelse, artık, o, iyi insan olma mertebesine bile varamaz.»

«Semaları sayar, sonra Allah'ı bilirsen, bil ki yol sana uzaktır. Benim için yol kısalsın, istiyorsan yakîn nuru ile yürü.»

«Dur ve Allah, de ki, onda fâni olasın!»

«Su hariç her şeye yazı yazılır. Eğer denizin üzerinden geçersen, kendi kanınla su üzerine yazı yaz ki, senden sonra gelenler, buradan aşıklar, mestler ve bağrı yanıklar geçmiştir, diye bilsinler.»

«Sâlihleri zikrettiğinde, beyaz bir bulut peyda olur ve aşk yağmuru yağar. Sâlihleri anmak, avam için rahmet, havas için gaflettir.»

«Üç zat müstesna, mümin herkese yabancıdır: Biri Allah, ikincisi Muhammed (a.s.) üçüncüsü temiz olan diğer bir mümin.»

«Beş çeşit sefer var: İlki ayakla, ikincisi kalble, üçüncüsü himmetle, dördüncüsü temaşâ ile, beşincisi nefste fâni olmayla.»

«Erlerin son mertebelerini görmek için Arş'a baktım, orada birtakım nihaî mertebeler gördüm ki, Allah adamları orada istiğna halinde bulunuyorlardı. Erlerin istiğnası merdlerin nihaî mertebeleridir. Onların gözleri Allah'ın kudsiyetine çarpınca, kendi ihtiyaçsızlıklarını görürler.»

«Allah'ın peşinden giden şahıslara, Allah'a ait bir şey geldi. Zekat, oruç, Kur'an, tesbih ve dua kabilinden olmak üzere her ne ki onlarda vardı, kendilerinden zâil oldu, yani bundan böyle yaptıkları ibadeti kendileri yapmıyor, onlara yaptırılıyor. Binlerce kişi şeriata göre harekte eder, tâ ki bir zat zuhûr etsin de şeriat ona göre hareket etsin; diye.»

«Sûfînin doksan dokuz âlemi var. Bunlardan biri Arş'tan yerin dibine, meşrikten mağrıba kadar olan sahayı gölgelendirir. Doksansekizi ne görülebilir ne de hakkında konuşulabilir. Sûfîlik, güneşe ihtiyaç göstermeyen bir gündüz, aya ve yıldıza ihtiyaç göstermeyen aysız ve yıldızsız bir gecedir.»

«Hak, bir kimseyi irade ederse, ona yolunu gösterir. İşte bundan sonra onun yolu kısalır.»

«Civanmerdler için yenecek ve içilecek şey Allah sevgisidir.»

«Gâib olan herkes ondan bahs eder, huzurda olan ondan hiç söz edemez.»

«Allah Tealâ evliyasının kalbine nurdan bir binâ inşa eder, sonra onun üstüne bir başka bina, sonra aynı şekilde onun üzerine bir başka bina inşa eder. O, tümüyle Hak olma makamına kadar bu böyle sürer gider.»

«Allah, kendi varlığından şu erenlerde bir şey izhâr etmiştir. Biri çıkar da : Bu hulûldur, derse, derim ki : Buna Allah'ın nuru, derler. Allah mahlûkâtı karanlıkta yarattı, sonra üzerlerine, nurundan çardak yaptı.»

«Allah kendine giden yolu kula açar, kul sefer yapmak istediği zaman, onun vahdaniyetinde yürür, ikamet edince de yine onun vahdaniyetinde ikamet eder. İmdi ateşte yanmış veya denizde boğulmuş olan onunla beraberdir.»

«Derviş, kalbinde düşünce bulunmayan kimsedir. Konuşur ama sözü yoktur, görür, işitir ama gördüğü ve işittiği bir şey yoktur. Yer ama yemeğinin tadı yoktur, ne hareketi ve sükûnu, ne de üzüntüsü ve sevinci vardır.»

«Şu halk akşam sabah gelip : «Arıyoruz», diyorlar. Halbuki esas arayan onu arar.» (Asıl arayan, onun tarafından aranandır.)

«Dilini mühürle de Allah'tan başkası hakkında konuşma, kalbini mühürle de Allah'tan gayrını düşünme, ihlâssız olarak bir iş yapmaman ve helâl olmayan bir şey yememen için de muameleye, dudaklara ve dişlere aynı şekilde mühür vur.»

«Alimler «men» (ben veya batman, demektir) dedikleri zaman sen yarım men ol, yarım men dediklerinde, sen çeyrek men ol!»

«Olmadığınız sürece her şey siz olursunuz. Allah: «Şu halkı hep ben yarattım. Sûfiyi yaratmış değilim», buyurmaktadır. Yani yok olan (ma'dûm) yaratılmamıştır.» Bu sözün diğer bir manası şudur: Sûfi halk âleminden değil, emir âlemindendir.

«Sûfi, ölü bir beden, yok olan bir kalb, yanık bir candır.»

«Allah'la bir tek nefes almak, bütün yer ve gökteki her şeyden daha iyidir.»

«Hak için yaptığın her şey ihlâs, halk için yaptığın her şey riyâdır.»

«Amel arslan gibidir, kolunu bükünce tilki oluverir.»

«Şeyhler derler ki, mürid (şer'î ahkâmın ve) ilmin haricine çıktı mı (o artık ölmüştür. Cenaze namazını kılmak için) durumuna dört tekbir getir ve artık onu elden bırak!»

«Ölümsüz bir hayata kavuşman için günde bin kere ölüp dirilmelisin.»

«Sen kendi yokluğunu ona sunarsan, o da kendi varlığını sana ihsan eder.»

«Yürümekten ayağın, ikamet etmekten bedenin ve düşünmekten yüreğin su toplayıp şişmelidir. Yeryüzünde sefer yapanın ayağı, gökyüzünde sefer yapanın yüreği su toplayıp şişer. Ben semada sefer yaptığımdan yüreğim su toplayıp şişti.»

«Yalnız başına oturan Rabb'ı ile bulunur. Rabb'ını sevmiş olması da bunun işaretidir.»

Üstad Ebu Dekkâk: «Tâ Âdem zamanından kıyamete kadar bu yoldan hiçbir kimse geçmediğinden yolu deve dikenleri kaplamıştır», demişti. «Bana, bu sözle evliya ve enbiya küçük görülüyor gibi gelmişti. Çünkü kuldan Allah'a giden yolu deve dikenleri tutmuşsa, acaba Allah'tan kula gelen yol nasıl olur?»

«Seni sana zâhir kılarsa, şehadet, marifet, kerâmet ve cömertliği hülâsa tüm mahlukatı senin üzerinde zâhir kılmış olur. Bütün varlıklarda kendini sana zâhir kılarsa, bu da vasfa gelmez.»

«Hak Tealâ'nın lutfu dostları, rahmeti ise günahkârlar içindir.»

«Rabbınla tanış, çünkü bir şehirde bir tanıdığı bulunan bir garip daha cesur ve daha rahat olur.»

«Dünyasını ve ömrünü Allah yolunda harcamayana de ki: Kıyamette sırat köprüsünü yüksüz geçeceğini iddia etme!»

Bir zamanlar bir şahsa sormuştu:

— Nereye gidiyorsun? Adam cevap vermiş:

— Hicaz'a!

— Peki orada ne yapacaksın?

— Allah'ı (ve rızasını) taleb edeceğim!

— İyi ama Horasan'ın Allah'ı nerede ki Hicaz'a gitmek icab ediyor? Peygamber (a.s.) Çin'de bile olsa ilim taleb ediniz, buyurmuştur. Allah'ı taleb ediniz, dememiş ki?

«Kulun bir an Allah'tan memnun olması, yıllarca namaz kılmaktan ve oruç tutmaktan daha değerlidir. Allah'ın şu mahlûkâtının hepsi de, «Bakalım hangisine düşecektir», diye onun için kurmuş olduğu birer tuzaktır.»

«Bir mümini incitmeden sabahtan akşama varan bir kimse o gün akşama kadar Peygamber'le (a.s.) yaşamış olur. Eğer mümini incitirse, Allah onun o günkü ibadetini kabul etmez.»

«İmandan sonra Allah kuluna temiz yürek ve doğru dilden daha büyük hiçbir şey ihsan etmemiştir.«

«Şu âlemde Allah'tan, Peygamber'den ve pirlerden utanan bir kimseden, yüce Allah o âlemde utanır.»

«Üç zümre için Allah'a yol vardır: Mücerred ilimle, hırka ve seccade ile, kazma ve kürekle (uğraşanlardır bunlar.) Aksi takdirde nefsin boş durması, kişi için felâkettir.»

«Abâsı olan çoktur, kalb doğruluğu lâzımdır, elbisenin ne faydası olur? Çul giymek ve arpa yemekle adam olunabilseydi eşeklerin de adam olmaları gerekirdi. Zira hepsi de çul giyer ve arpa yer.»

«Benim müridim olmamıştır, çünkü iddiam olmamıştır. Ben: «Allah! ve Kâfi!» derim, işte o kadar.»

«Tüm ömründe eğer onu bir kere incitmişsen, bunun üzerine tüm ömür boyu ağlaman lâzım, şayet affederse, bu seferde öyle bir Allah'ı nasıl incittiğim, deyip hayıflanacaksın.»

«Bir kimsenin sohbete ve hürmete lâyık olabilmesi için gözünün kör, dilinin lâl ve kulağının sağır olması lâzımdır.»

«Halkın taatı üç şeydedir: Sürekli olarak kalb, nefs ve dil ile. Bu üçünü Allah'la meşgul etmek lâzımdır ki şuradan dışarı çıkıp sorgusuz sualsiz cennete gidilebilsin.»

«Tahayyur, yem için yuvasından ayrılmış ama yem bulamamış, bu sefer yuvaya dönmüş lâkin yolunu şaşırmış bir kuş gibidir! (Sâlikin hayreti buna benzer.)»

«Bir kimse nefsin bir tek arzusunu tatmin ederse, Hak yolunda önüne binlerce üzüntü çıkar!»

«Hak Tealâ eşyayı halk arasında bölüştürmüştür. Civanmerdlerin hissesi için hüznü ayırmış ve onlar da bunu kabullenmiş!»

«Hakk'ın yolu, hiçbir kimsenin bilemiyeceği kadar hoştur. Bunu bildiklerinde tuzsuz yemek gibi oluverir.»

Şeyh Bayezid'in şöyle dediği hikâye edilir: «Yaptığın iyi bir işin ardından kötü bir iş yapma. Çünkü gözün ona ilişince iyiliği değil, kötülüğü görürsün! Şeyh de buyurdu ki: Sana tavsiyem iyiliği de kötülüğü de unut!»

«İş kendilerinden el çekmedikçe, civanmerdler işten el çekmez.»

«Allah Tealâ bir şey takdir eder de sen ona râzı olursan, bu, senin yapacağın ama onun beğenmeyeceği milyonlarca hayırlı işten daha iyidir.»

«İhsan denizinden üzerine bir katre damlasa, bütün âlemde hiçbir şey söylemek, işitmek ve kimseyi görmek istemezsin.»

«Biriyle husûmet halinde olmaktan daha zor hiçbir şey yoktur, dünyada.»

«Gerçi namaz ve oruç mühimdir ama gönülden kibri, hasedi ve hırsı çıkarmak daha mühimdir.»

«Marifet vardır, şeriatla imtizâc etmiştir; marifet vardır şeriattan çok uzaktır; marifet vardır şeriatla müsavîdir; kişinin, her üçünün de cevherini görmesi lâzımdır ki, herkese (marifet bahsinde) bulundukları seviyeye göre hitab edebilsin.»

«Allah'ı bir kere zikretmek, yüzüne bin kere kılıç yemekten daha güçtür.»

«Müşâhede, O'ndan başkasını görmemendir.»

«Müşâhedesiz kelâm olmaz.»

«Erlerin didinmeleri kırk yıldır. Dilin doğruluğu için on yıl, elin doğruluğu için on yıl, gözün doğruluğu için on yıl, kalbin doğruluğu için on yıl didinmek icab eder. İmdi her kim kırk yıl bu minvâl üzere yol yürürse ve davâsı da hak olursa, ümit olunur ki, boğazından çıkan seste hevâ bulunmaz.»

«Çok ağlayınız, az gülünüz; çok susunuz, az konuşunuz; çok veriniz, az yeyiniz; çokça başınızı yastıktan uzak tutun ve bir daha yastığa baş koymayın.»

«Allah kelâmındaki zevki tatmadan bu dünyadan giden, hiçbir şeyden nasib almamıştır.»

«Hakk'ın halka müdârâsı yoksa da Mustafa'ya müdârâsı var. Akıllılar Allah'la korkusuz olarak bulunurlar, zira o korkusuzdur ve korkusuz olan korkusuzları sever.»

«Bu yol korkusuzlar, divâneler ve sermestler yoludur ve Allah'la olan mestlik, delilik ve korkusuzluk kârlıdır.»

«Allah'ın zikri canın içinden, Muhammed'e salâvat kulağın dibinden!»

«Üzerinde şu üç hâli görmeden dünyadan gitmemelisin: Onun sevgisi sebebiyle gözünden yaş aktığını görmelisin, O'nun heybetinden altına işediğini görmelisin, uyanıkken kemiklerinin eriyip inceldiğini görmelisin.»

«O'nu öyle anlamalısın ki, bir daha anmaya lüzum kalmasın, yani hatırına getirmeye ihtiyaç kalmaması için O'nu hiç unutma!»

«Sen gâibsin, o mevcuttur. Diğer (ihtimal) de şu: Sen mevcut değilsin, o heptir.»

«Allah'ı dinleyici olarak görmedikçe konuşmayınız. Allah'ı konuşan olarak görmedikçe söylenen sözü dinlemeyiniz.»

«Her kim bir kere (candan) Allah derse, dili yanar ve bir daha Allah diyemez. Diyeni görürsen bil ki, bu, Allah'ın kul üzerindeki bir (lûtfu ve) senâsıdır.»

«Civanmerdlerin derdi iki cihana sığmayan bir üzüntüdür. Bu üzüntü, zikretmek istediklerinde, O'na yaraşır biçimde O'nu anamama üzüntüsüdür.»

«Kalbin Allah'la beraber olduktan sonra bütün dünya senin olsa da atlas elbise giysen zararı yoktur, kalbin Allah'la olmayınca çul da giysen hiçbir faydası yoktur.»

«Kendini Allah'la görmen vefâ, Allah'ı kendinle görmen fenâdır».

«Şu halk karşısında çocuk olarak gördüklerin Allah nazarında adamdır. Halk karşısında adam olan Allah nazarında ölüdür.»

«Öylesi var ki (avını), tutsun diye salıverilir, görsün diye de müsade edilir. Öylesi var ki, isterse (ilahi huzura) girer, isterse çıkar, öylesi de var ki, bir kere içeri girdi mi, bir daha dışarı çıkmasına müsade edilmez.»

«Hak Tealâ halkı fiiline âşinâ kıldı. Eğer zatına âşinâ kılmış olsaydı, Lâilâhe İllâllâh, der ve mevcûdiyetleri kalmazdı, yani (tevhid denizinde) batarlardı.»

«Biri başı açık ve yalın ayak çölün ortasında durmuş, üzerinde elbise de yok, güneş beynini kaynatmakta, ayaklarının altından ateş fışkırmakta olduğundan ayakları yerde karar kılmamakta, ileri gitmeye yüz bulamamakta, geri dönülecek yolu bilmemekte, şaşkın bir halde çöl ortasında kalakalmakta. Böylesi hakkında da ne dersin!»

«Garip odur ki, yedi kat gök ve yerde, bir saçın teli kadar da olsa hiçbir şeyi bulunmaz. Ben garibim, demem. Ben o kimseyim ki, zamâne ile ülfet etmem, zamâne de benimle ülfet etmez!»

«Allah'a susamış bir kimseye, Allah'ın yaratmış olduğun bütün mahlûkâtı versen, yine kanmaz!»

«Kulun, Allah'la olmaktan gayesi üç derecedir: Biri müşâhede hâli üzere durup: «Allah», der. Diğeri arada kendisi olmaksızın «Allah», der. Üçüncüsü, O'ndan O'na «Allah», der.»

«Allah, dört şeyle kula hitab eder: Beden, kalb, mal ve dil. Bedeni hizmete ve dili zikre veren bile, kalbini ona verip malla cömertlik yapmadıkça, bu yolda mesafe alamazsın. Ben bu dört şeyi ona verip, ondan şu dört şeyi istedim! Heybet, mahabbet, onunla yaşamak ve vahdete yol bulmak. Sonra dedim ki: Beni cennete ümitlendirme ve cehennemle de tehdid etme ki, şu iki yerden de benim için (maksad) sensin!»

«İnsanlar üç zümredir: Birini, incitmediğin halde incitir. Diğerini incitirsen, incitir. Üçüncüsü, incitsen de incitmez.»

«Halktaki şu gaflet Hakk'ın rahmetidir. Birkaç zerre kadar O'ndan haberleri olsa yanıp kül olurlar.»

«Allah Tealâ hiç çekinmeden bütün Peygamberlerin kanını döktü. Hak bu kılıcı bütün Nebilere indirdi, bu kırbacı da bütün dostlara vurdu ve kendini de hiçbir kimseye göstermedi. O, ayyârdır, (yani yaman ve) kurnazdır, gözünü aç, sen de ayyâr ol. Ve ondan başkasına el uzatma!»

«Allah Tealâ herkese kendisinden bir şey açmıştır, ama zatını yani kendini hiçbir kimseye açmamıştır. Civanmerdler! Gidin ve Allah'la merd olun, yoksa size zatından bir şey açmaz.»

«Yeryüzünde gezen ne kadar çok kimseler vardır ki, ölüdürler, yeraltında yatan nice kimseler vardır ki, diridirler!»

«Ulema diyor ki: Peygamber (a.s.)ın dokuz karısı vardı, bir senelik yiyecek bulundururdu, çocukları da olmuştu. Biz deriz ki: Evet,

öyle idi ama o, altmışüç sene bu dünyada gönlünün bunlardan haberi olmadığı halde yaşamıştı. Bütün bunlar onda mevcut iken onun ancak Allah'tan haberi vardı.»

«Nereye bakarsan bak, Allah vardır. İster üst, ister alt, ister sağ, ister sol tarafa bak, ister öne bak, ister arkadan bak fark etmez!»

«Yedi kat gökte ve yerde olan her şey sende var ama bunu görebilecek adam lâzım!»

«Onun şevkıyle bir kimsenin kalbi yanar da kül olursa, mahabbet rüzgârı çıkıp bu külü kaldırır, yer ve gök bununla dolar. Görmek istediğini orada görebilir, işitmek istediğini orada işitebilir, tatmak istediğini orada tadabilirsin. Mücerredlik ve civanmerdlik burada lâzım!»

«Onun olmayan bir makâm veya şahıs bulunsaydı, biz bu şikayeti yine de o makâma ve şahsa arz etmezdik.»

«İlk adım Allah, demektir. İşte o kadar, ikincisi üns, üçüncüsü de yanmak!»

«Her zaman geliyorsun, bazan sırtında günah yükü var, bazan da taat! Ne zamana kadar günah ve ne zamana kadar taat? Elle günahı sıvazlayıp başını rahmet denizine daldır, taatın sırtını da elle sıvazlayıp başını istiğna (ve samedeniyet) denizine daldır. Başını kendi yokluğuna daldırıp onun varlığından çıkar.»

«Geceleri uyumamam, gündüzleri yememem ve eğlenmemem lâzım! Aksi halde menzile ne zaman varabilirim?»

«Cebrail semada, «Sizin gibisi gelmemiştir ve gelmez de», diye nidâ etse, bu sözün doğru olduğuna inanın ama Allah'ın mekrinden, nefsinizin âfetinden ve şeytanın işinden de emin olmayın.»

«Şeytan kandırınca Allah kandırmaz, şeytan kandıramayınca Allah kerâmetle kandırır. Şayet kerâmetle kandıramazsa, lutfu ile kandırır. İmdi civanmerd bunlara kanmayan kişidir.»

«Gaybta bir deniz var, bütün mahlûkatın imanı bu denizin üstündeki bir saman gibidir. Rüzgâr esip deniz dalgalanınca, bu saman bazan bu kenardan o kenara, bazan o kenardan bu kenara gider gelir, bazan da üstünde yüzer!»

«Civanmerdlik sözsüz bir dil, görmesiz bir göz, işsiz bir beden, fikirsiz bir delil, denizden ve denizin sırlarından bir çeşmedir.»

«Âlim ilmini, zâhid zühdünü ve âbid ibadetini alıp onun huzuruna vardıklarında sen de arınmışlığı alarak ama arınmamış olarak huzuruna var, zira o arınmıştır.» (Ancak arınmışı kabul eder.)

«Allah'la yaşayan bir kimse nefsine, kalbine ve ruhuna güç yetiremez. Onun vakti kendisinin hizmetçisidir. Gözü ve kulağı Haktır. Gözü ile kulağı arasında bulunan her şey yanmıştır. Hak'tan başka hiçbir şey kalmamıştır. **«Allah, de, sonra bırak onları daldıkları şeyle oyalansınlar»** (En'am/91)

«Biri sana: «Fâni Bâki'yi görebilir mi?» derse, de ki: Bugün şu fâni âlemde fâni kul Bâki'yi tanır, yarın bu tanıma nur olur. Bu suretle bekâ âleminde bekâ nuru ile Bâki'yi görür.»

«Nasıl ki senin aile fertlerinden, sana merhem olan hariç hiçbiri seni görmüyorsa, aynen onun gibi kendisine mahrem olanlar hariç evliyadan hiçbiri onu göremez. Mürid, pîre ne kadar çok hürmet ederse, pir ona o kadar fazla kendini görme imkanı verir.»

«Herkes balığı denizde tutar, şu civanmerdler karada tutarlar. Herkes karada ekim-dikim yapar bu tâife ise denizde!»

«Eğer bir kimse kalben civanmerdleri red ediyorsa, yer ve gök dolusu taatı olsa bile bunun bir kıymeti olmaz.»

«O âlemde bir ere ulaşabilmen için bu âlemde bin kişinin seni terketmesi lâzımdır. Bin kadeh zehir içmelisin ki bir damla şerbet tadabilesin!»

«Yazık! Bin kere yazık! Binlerce başbuğ, ayyâr, reis, Serdâr, bey ve yakışıklı genç gaflet kefeniyle hasret toprağına gömülmüşler ve bunlardan bir tanesi bile dinin başbuğu olmaya lâyık değil!»

«Hayat ölümün içindedir, fenâ ve bekâ ölümün derûnundadır. Hak tecelli edince de Hak'tan başka bir şey kalmaz.»

«Halkla iken acı ve ekşi nedir bilirsin, yaratılmışlık senden ayrılınca Allah'la yaşarsın.»

«Hayat, kâf ile nûn arasında olmalıdır ki, hiç ölmesin.»

«Namaz kılıp oruç tutan kimse halka, düşünen kimse Hakk'a yakındır.»

«Şeriattan marifete kadar yedibin, marifetten hakikata kadar yediyüzbin, hakikattan sarayın açılmasına kadar bir milyon derece var. Herbiri derece için Nuh'un ömrü gibi bir ömür, Muhammed'in (a.s.) safâsı gibi bir safâ gerekir.»

«Kalbin üç manası var: Biri fânidir, ikincisi nimettir, üçüncüsü bâkidir. Fâni olan fakirlerin barınağı, nimet olan zenginlerin sığınağı, bâki olan Allah'ın karargâhıdır.»

«Benim ne bedenim, ne kalbim ne de dilim var!»

«Her üçünün de yurdu olan bir Allah'ım var!»

«Benim ne dünyam var ne de ahiretim! İkisinin de barınağı olan bir Rabbım var!»

«Ne kadar mutludur o hasta ki, bütün yer ve gök ehli onu tedavi için toplanır da yine şifâ bulamaz!»

«Çalışan çok, kazanan yok; kazanan da çok, teslim eden yok; öyle biri olmalıdır ki, çalışsın, kazansın ve (tam olarak) teslim etsin!»

«Aşk, halkın geçemiyeceği denizden bir nasibtir, canın geçemiyeceği bir ateştir. Öyle bir getiriliş ve götürülüştür ki, kulun bundan haberi yoktur. Bu denize konulan bir şeyden geriye sadece iki şey kalır: Izdırab ve niyaz!»

«Ham sofular (ve mollalar) gülerek: «Allah'ın delille bilinmesi uygun olur», diyorlar. Hiç de öyle değil, Allah'ın Allah'la bilinmesi uygun olur, mahlûk (olan akıl) ile nasıl bilinir?»

«Âşık olan Allah'ı bulmuş, Allah'ı bulan kendini unutmuştur.»

«Halkın ikamet etmediği bir makâmda ikamet eden, Allah'la ikamet etmiştir ve Allah'la ikamet eden âriftir.»

«Levh-i Mahfuz'da yer alan her şeyi Levh-i Mahfuz'un ve halkın nasibidir. Civanmerdlerin nasibi Levh-i Mahfuz'a bulunan şeyler değildir. Allah Tealâ Levh-i Mahfuz'a her şeyi anlatmıştır. Civanmerdlere söylediği bir şey Levh-i Mahfuz'da yoktur ve bunu dağ bile taşıyamaz.»

«Bu yol dille ifade ve ikrar edilen, gözle görülen, marifetle tanınan, yedi organla varılan bir yol değildir. Bu yolda her şey onundur ve ruh da onun emrindedir. Burada sadece Ulûhiyet vardır, işte o kadar!»

«Kur'an tefsiriyle uğraşan birtakım kimseler gördüm, civanmerdler ise bizzat kendilerini tefsirle meşgul bulunuyorlardı.»

«Âlim kendini bilen âlimdir, ilmiyle âlim olan âlim değildir.»

«Allah Tealâ kısmetini halkın önüne koydu. Herkes kendi nasibini aldı, civanmerdlerin nasibi hüzün oldu.»

«Hüzün ağacı dikiniz, olur ki, bittikten sonra altında oturup ağlar ve nihayet bu suretle «Niçin ağlıyorsun», diye sana soru sorulma devletine nâil olursun!»

«Hüzün neyle elde edilir», sorusuna şu cevabı verdi.» Onun yolunda pak olarak yürümek için çabalarsın, kendine baktıkça pak olmadığını ve olamayacağını anlarsın, o vakit ola ki onun hüznü iner. Yüzyirmidörtbin Peygamber bu maksatla dünyaya geldi, gitti ve onu ona yaraşır şekilde bilmek istedi. Tüm pirler de böyle hareket etti, ama başaramadılar.»

«Civanmerdlerin derdi öyle bir hüzündür ki, iki cihana sığmaz!»

«Nuh'un ömrü kadar ömrüm olsa, ben şu bedenle doğruluk göremeyeceğim. Bu konuda şunu biliyorum: Allah şu bedeni ateşe atsa, yine de benim âhımı bu bedenden almış olmaz.»

«İsm-i A'zam nedir», diye sorduklarında:

— Aslında bütün isimler büyüktür, en büyüğü de kulun onda yok olmasıdır, kul yok olunca, halktan ayrılıp heybette tek olur, dedi.

«Mekr nedir», sorusuna cevaben dedi ki: «Aslında bu onun lutfudur, ama ona mekr adı verilmiştir. Çünkü evliyaya yapılan muamele mekr olmaz.»

«Mahabbetten sorulunca da, dedi ki: «Nihayeti şudur: Onun bütün kullarına yapmış olduğu iyilikleri eğer ona (ve muhibbe) yapsa, bununla tatmin olmaz, denizlerin adedi kadar boğazına şarab akıtsa kanmaz ve de der ki: Daha var mı?»

«İhlâs nedir» sorusuna cevaben dedi ki: «Allah, görüyor diye yaptıklarının hepsi ihlâs, halk görüyor, diye yaptıklarının hepsi riyâdır. Halkın arada işi ne? İhlâs Allah'ın makamıdır.»

«Civanmerd, civanmerd olduğunu nasıl bilir?», sorusunu şöyle cevapladı: «Şununla; eğer Allah kardeşine bin, kendisine bir kerâmet verse, bu da biraderimin olsun, diye o bir kerâmeti ve lutfu götürüp onun başına kor.»

«Ölümden korkuyor musun», sorusuna şu cevabı verdi: «Ölü, ölümden korkmaz, cehennemle ilgili olmak üzere onun halkı korkuttuğu bütün tehditler, benim tattıklarımın yanında bir zerre bile değil. Halka vaad ettiği her rahat (ve cinnet nimeti), seyretmekte olduklarıma nazaran bir zerre dahi değil!»

«Allah Tealâ, «Şu civanmerdlerin sohbetine karşılık ne istersin», diye sorsa, yine bunları isterim, derim.»

Nakledildiğine göre bir âlime:

— Sen mi Allah'ı seviyorsun, Allah mı seni seviyor, diye sormuş. Âlim:

— Ben Allah'ı seviyorum, demiş. O da:

— O halde git, onun çevresinde bulun, çünkü bir kimse birini severse onun peşinden gider, demişti.

Bir gün bir talebeye:

— Nasıl olsaydı daha iyi olurdu, diye sordu. Talebe:

— Bilmiyorum, deyince, dedi ki:

— Dünya Bayezid gibi erlerle dolu olsaydı, en iyisi öyle olurdu.

— En iyi şey, içinde hiç kötülük bulunmayan kalbtir.

Bir gün birine:

— İpin çözülünce ne yaparsın, diye sordular. O da:

— Bilmiyorum, deyince (Şeyh) dedi ki: «Bağlaması için ipi onun eline ver!»

«**Kuluna vahy ettiğini vahy etti.**» (Necm/10) ne demektir», diye sorduklarında dedi ki:

— Söylediğini anladım, Allah buyurur ki: «Ya Muhammed! En büyük ben olduğum için sana: Beni tanı, dedim. En büyük sen olduğun için de, halkı bana davet et, dedim. «O'nun adını neyle anmalı», *sorusuna şu cevabı verdi: «Bazısı emirle, bazıları nefesle,* bazıları sevgiyle ve bazıları da, padişah olan korkuyla!»

«Cüneyd, ayık geldi ve ayık gitti. Şiblî sarhoş geldi, sarhoş gitti», diyenlere: «Cüneyd'e ve Şiblî'ye: «Siz dünyaya nasıl geldiniz, nasıl gittiniz», diye sorulsa, onların ne gelmekten haberi olurdu, ne de gitmekten!» dedi ve bunu derdemez derhal şeyhin sırrına nidâ edildi: «Doğru söyledin! Zira bu soru her ikisine de soruldu, senin dediğinin aynısını söylediler. Çünkü onlar sadece Allah'ı biliyor, diğer şeylerden habersiz bulunuyorlardı.»

Şiblî: «İlâhî! Bütün halka görme gücü ver ki seni görsünler», demişti, diye nakledilir. Şeyhe (bunu sorarak): «Davâ mı daha beterdir, günah mı», diye sorduklarında: «Haddizatında davâ da günahdır», *diye cevap verdi.*

«Kulluk nedir», dediler. Dedi ki: «Keyfince ömür sürmemen!»

«Uyanık olmak için ne yapalım», diyenlere dedi ki: «Ömrü bir nefes say ve bu nefesi de dudakla diş arasına gelmiş bil!»

«Kulluğun alâmeti nedir», dediklerinde dedi ki: «Benim bulunduğum makâm serapa Ulûhiyettir. Orada kulluktan hiç eser yoktur!»

«Fakrın alâmeti nedir», diyenlere, «Kalbin siyah olmasıdır», dedi. «Bu sözün manası nedir», denilince de: «Demek isterim ki siyah renkten sonra başka bir renk yoktur», dedi.

«Tevekkülün alâmeti nedir», denilince de, dedi ki: «Arslanın, ejderhanın, ateşin, denizin, yastığın senin için bir olmasıdır. Çünkü tevhid âleminde hepsi de birdir. Gücün yettiği kadar tevhid için çalış, zira yola düştüğünde korku biter ve çok karlı çıkarsın.»

«Senin işin nedir», diyenlere: «Bütün gün oturmuş, yol açın, (Padişah geliyor!), diyorum», dedi. «Bu nasıl oluyor», dediklerinde dedi ki: «Şöyle; Alah'tan gayrı kalbe gelen her düşünceyi kalbten kovuyorum. Zira öyle bir makamdayım ki, bir sineğin sırrı bile bana

kapalı değil, onu şu memlekette niçin yaratmış, ondan muradı nedir, bilirim.» Yani artık Ebu Hasan kalmamıştır, haberdâr olan Hak'tır, ben ortada yokum. Elime her ne alırsam, mutlaka:

— Yâ Rab! Bunu bedenimin tabiatı kılma, derim.»

«Elli sene ihlâslı olarak Allah'la öyle sohbet ettim ki hiç bir mahlûk için buna yol yoktur. Yatsı namazı kılar ve şu nefsi ayakta tutardım, aynı şekilde (nefsi) gündüz akşama kadar taatında bulundururdum, bu süre içinde oturduğumda bağdaş kurarak değil, iki dizimin üstüne gelerek otururdum. (Ona) lâyık olma vakti zuhûr edinceye kadar böyle devam etti. Derken zâhirim burada uyuya kaldı. Ebu Hasan cenneti temaşâ etti, cehennemi gezdi. Bana her iki yer de aynı geldi. Cehennemi gördüğümde Hak'la idim. «Burası bütün halkın korkuya kapıldıkları bir yerdir», diye Hak'tan bir nidâ geldi. Bunun üzerine derhal yerimden sıçrayıp cehennemin dibine vardım ve: «Benim yerim burasıdır», deyince, cehennem, içindekilerle birlikte hezimete uğradı. Gördüğümü anlatmam mümkün değil, şu kadarını söyleyeyim: «Mustafa (a.s.), ümmet için fitne oldun, diye bana çıkıştı.»

«Allah'ın şu yolunda önce niyaz, sonra halvet, sonra hüzün, sonra da uyanıklık bulunur.»

«(Ebu Hasan) öğle ile ikindi namazı arasında elli rekât nâfile namazı kılardı ki, yer ve gök ehlinin bunda hiçbir payı yoktu. Uyanıklık hali zuhûr edince, bunların tümünü kaza etmeye ihtiyaç hasıl olurdu.»

«Kırk yıl var ki, misafir için olanı hariç ne yemek pişirmişizdir, ne de herhangi bir şey yapmışızdır, misafir için pişen yemekten tufeylî olarak istifade ederdik. Eğer bütün âlemi bir lokma yapıp bir misafirin ağzına koysalar, yine de onun hakkını ifa etmiş olmazlar. Allah için, birini ziyaret maksadıyle tâ meşrikten mağribe kadar gitseler fazla bir şey yapmış olmazlar.»

«Kırk yıl var ki, canım bir içim soğuk su veya bir yudum ekşi ayran istiyor da hâlâ bunu ona vermiş değilim.»

Kırk sene canı patlıcan istediği halde bunu yemediğini söylerler. Bir gün annesi memesini patlıcana sürüp yarısını yemesini şeyhten rica etmiş, (o da bunu yemiş) idi. Aynı gece şeyhin oğlunun başını kesip eşiğine koymuşlardı. Şeyh ertesi gün bu manzarayı görünce, «Evet, bizim (patlıcan pişirmek için) kaynattığımız o sıcak kazandan en az bunun çıkması lâzım», dedi ve ekledi: «Size, benim onunla olan işim kolay değil», diyorum. Siz hâlâ: «Patlıcan ye», diye bana israr ediyorsunuz!»

«Yetmiş yıl var ki, Hak'la yaşamışımdır, bu süre içinde bir nokta kadar nefsimin muradı üzere yürümüş değilim.»

Şeyhe: «Senin mescidinle diğer mescidler arasında ne fark vardır», diye sorulduğunda, dedi ki: Eğer meseleye şeriat açısından bakacak olursanız hepsi de doğrudur. Marifet açısından bakacak olursanız meselenin izah edilmesi gerekir. Şöyle ki: Gördüm ki, diğer mescidlerden (ve zâviyelerden) bir nur çıkıp semaya yükseliyor. Bu mescidin üzerinde ise nurdan bir kubbe indirildi ve semâ dizginiyle gitti. Bu mescidi inşâ ettikleri gün içeri girip oturdum. Cebrail gelip üzerine, tâ Arş'a dayanan yeşil bir bayrak dikti. Bu bayrak kıyamete kadar böyle dikilmiş kalacak!»

«Bir gün Allah bana şöyle nidâ etti: Mescidine gelen (ve zâviyeni ziyaret eden) bir kulun eti de, derisi de ateşe haram kılınmıştır! Cehennem onu yakmaz, sen hayatta iken veya öldükten sonra mescidine varıp iki rekât namaz kılan kıyamet günü âbidlerle haşrolunacaktır.»

«Mümin için her yer cami, her gün cuma, her ay ramazandır.»

«Şayet bütün dünyayı altın yapıp mümine verseler, mümin bunu onun rızası için sarf eder. Elinde harcanmadık bir dinar kalsa, bir kuyu kazıp bir daha çıkarmamak üzere onu buraya kor. Ölümünden sonra mirasına konanlar onu buradan çıkarıp, un edip bir kaç kerpiç yaparak birbirinin başına ve yüzüne vurana kadar bu dinar burada kalır.»

«Birinin bir şey taleb edip de onun bu ihtiyacını yerine getirmemiş olmak ise, şu dünyadan dörtyüz dirhem borçlu olarak ayrılmayı, bundan hiçbir şey ödemediğim için hak sahiplerinin kıyamet günü gelip yakama sarılmalarını tercih ederim.»

«Zaman zaman fazla sıkıntıdan ağlıyorum. Derd ve gama düşmememin sebebi de yemiş olduğum kavmin bir lokma ekmeğidir, eğer istersen onu da sana bırakayım.»

«Yarın kıyamet günü bana:

— Ne getirdin, dediklerinde derim ki: «Dünyada iken bana öyle bir köpek verdin ki, bana ve kullarına saldırmaması için ne yapacağım hususunda âciz kalıp şaşırdım. Bana pislikle dolu bir tabiat verdin, ben de bütün ömrümü onu temizlemekle geçirdim!»

«Korkarım ki, yarın kıyamet günü beni görürler, yakalarlar ve bütün Horasanlılardan dolayı bana azab ederler, (onları günaha sen soktun, diye).»

«Geliyor, şu mezarlığın kenarına çömeliyor ve diyordum ki: «Tâ bu garib, şu mahbuslarla bir an otursun!»

Hz. Ali (r.a.) : «İlâhî! Ölümüme bir gün kala bile kalsa, bana tevbe ihsan et», demişti.

«Halk dua edip: Allah'ım üç yerde imdadımıza yetiş: Biri can çekişirken, ikincisi, mezarda, üçüncüsü kıyamette, diyor. Ben de diyorum ki, ilâhî her zaman imdadıma yetiş!»

«Şöyle dediği nakledilir: Bir gece Hak Tealâ'yı rüyada görüp: Altmış senedir dostluğunda ömür tüketiyor ve şevkinle tutuşuyorum, dedim. Buyurdu ki: Sen altmış senedir talebte bulunmuşsun, bizse ezelin ezelinde senin dostluğunun kaydında olmuşuz!»

«Diğer bir keresinde düyada gördüğüm Allah bana! dedi di:

— Ey Ebu Hasan! İster misin ki senin olayım?

— Hayır.

— İster misin ki, benim olasın?

— Hayır.

— Ey Ebu Hasan! Evvelkiler de sonrakiler de kendilerinin olmam için yanıp tutuştular. Sen bana niçin böyle söz söylüyorsun?»

«Rabbım, bana verdiğin şu tercih hakkı hususunda senin mekrinden nasıl emin olabilirim ki, sen hiçbir kimsenin tercihine göre iş yapmazsın?»

«Bir gece gördüm ki, beni semaya götürdüler. Meleklerden, hıçkıra hıçkıra ağlayan bir cemaat gördüm ve:

— Siz kimsiniz, dedim.

— Biz Hazretin âşıklarıyız, dediler.

«Biz bu hâle yeryüzünde: «Sıtma, titreme ve solgunluk», deriz; «siz âşık değilsiniz», dedim, oradan ayrılınca, mukarreb melekler önüme çıkıp:

— Onlara iyi bir ders verdin, çünkü onlar gerçekte Allah âşıkları değiller, âşıkın baştan ayak, ayaktan baş, önden arka, arkadan ön, sağdan sol, soldan sağ yapması lâzımdır. Kendinde zerre kadar benlik bulan, o Hazretten zerre kadar haberdâr değildir, dediler. Sonra oradan cehennemin dibine indim ve dedim ki: «Sen (yakmak için) üfle, ben de (söndürmek için) üfleyeceğim. Bakalım hangimiz gâlib geleceğiz!»

«Allah Tealâ'dan, beni bana olduğum gibi göstermesini istedim. Beni bana berbad bir çul içinde gösterdi. Kendime baktım, baktım, sonra da:

— Ben bu muyum, dedim. Bunun üzerine nidâ geldi:

— Evet.

— Peki (bendeki) o irâde, ahlâk, özlem, yakarış ve sızlanma nedir? Yine nidâ geldi:

— Onlar hep biziz, sense işte busun!

— Onun varlığıyle bakınca, benim yokluğumun ucu, onun varlığından çıktı, kendi yokluğumla bakınca, onun varlığı benim yokluğumdan uç verdi. Kalakaldım, sonra dizlerimin üzerine gelip oturdum, bir süre böyle kaldım ve:

— Bu, benim kârım değil, dedim.

Naklederler ki, şeyhin vefatı yaklaşınca:

— Keşke kan dolu kalbimi yarıp halka gösterseler de şu Allah karşısında putperestlik yapmanın doğru olmadığını anlasalar, demiş ve sonra da eklemişti: Mezarımı otuz arşın derinlikte kazın, çünkü şu toprak Bistâm toprağından yüksektir. Yatacağım toprağın, Bayezid'inkinden yüksek olması ne câizdir, ne de edebe uygundur. Bunu söyledikten sonra vefat etti. Sonra toprağa verdikleri gece muazzam bir kar yağdı. Ertesi gün başının ucuna büyük bir beyaz taşın dikildiğini ve orada arslan izinden başka bir şey bulunmadığını görünce, bu taşın arslan tarafından getirilmiş olduğunu anladılar. Bazıları arslanın mezarını tavaf ettiğini gördüklerini ifade etmişlerdir.

Şeyhin şöyle dediği dilden dile dolaşıp durmaktadır: «Bizim toprağımızdaki taşa el sürüp hacet dileyenin haceti yerine getirilir.» Onun bu sözünün doğruluğu da tecrübe ile sabittir. Daha sonra Şeyhi rüyada görüp:

— Allah sana nasıl muamele yaptı, diye sordular. Şöyle dedi:

— Hemen elime amel defterini tutuşturdu. Dedim ki: Ne diye beni bu defterle meşgul ediyorsun? Ne yapacağımı, yapmadan evvel biliyordun. Ne yaptığımı ben kendim de biliyorum. Amel defterini Kiramen Kâtiplerine ver; onlar yazdılar, onlar okusunlar; bırak beni de bir nefes seninle olayım!»

Muhammed b. Hüseyn'in şunu söylediği nakledilir: Hastaydım ve gönlüm, nefsten muzdaribti. Nihayet şeyh gelip: «İşin sonundan hiç korkma! Can elden gidecek», diye korkuyorsun, değil mi, dedi. Evet, dedim. Eğer ben senden evvel ölürsem, aradan otuz sene bile geçse ölüm vakti senin yanında hazır bulunurum, dedi. Sonra ona emr-i Hak vaki oldu, ben iyileştim. Daha sonra Muhammed b. Hüseyn'in oğlu şunları söylemişti:

— Can çekişme halinde bulunan babam ayağa kalkarak:

— Ve aleyküm selam! Buyur, içeri gir! dedi.

— Babacığım kimi görüyorsun, dedim. Dedi ki:

— Şeyh Ebu Hasan Harakâni'yi, korkmayayım, diye bunca zamandan sonra, vaad ettiği gibi şuracıkta hazır vaziyette bekliyor, hem de yanında civanmerdlerden bir cemaat var! Bunu dedi ve can verdi.

Allah Rahmet Eyleye.

ŞEYH İBRAHİM ŞEYBÂNÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Tasavvuf ehlinin sultânı, külfetsiz bürhân, zamanın imâmı, yegâne ulu, rûhânî melekûtun dostu, vaktin kutbu şeyh İbrahim Şeybânî (rahmetullahi aleyhi rahmeten vâsia) hakkiyle bir pir, mutlak bir şeyh olup parmakla gösterilirdi. Vasıfları güzeldi, her tâifenin makbûlü idi. Mücâhede ve riyâzetteki şânı büyük, vera' ve takvâda bir alâmetti. Nitekim Abdullah Münâzil:

— İbrahim, Hakk'ın fukara, ehl-i âdâb ve muamelât üzerine hücceti olup müddeilerin belini kıran bir kişidir, demiştir. Kadri yüksek, himmeti yüce, ciddiyeti tam, mürâkabesi dâim ve bütün vakitleri mahfuz idi. Nitekim:

— Kırk sene Abdullah Mağribî'nin hizmetinde bulundum, bu kırk yıl zarfında mahlûkâtın yediklerinden hiç yemedim, yine bu müddet içinde tüyüm bitmedi, tırnaklarım uzamadı, hırkam eskimedi. Yine bu kırk sene içinde Beytü'l-Mamur'un çatısı altındaki uyumam müstesna hiç bir çatı altında uyumadım, demişti.

«Seksen sene var ki, iştahla hiç bir şey yememişimdir.»

Kendisi anlatıyor: Şam'da bana bir tas mercimek çorbası getirdiler, onu yedim ve pazara gittim. Bir yere bakarken, şarab küpleri gördüm, «Ne bakıyorsun, bunlar şarab küpleridir», dediler. Kendi kendime: «Şimdi hisbe (ve nehy ani'l-münker) yapmam lâzım oldu», dedim, durdum ve küpten içkiyi döktüm, orada sâkin sâkin bekleyen kişi beni resmî görevli biri zannetmişti. Beni tanıyınca, yakalayıp Tolon'un yanına götürdü. Bana yirmi sopa vurduktan sonra zindana attılar. Uzun zaman burada kaldım. Abdullah Mağribî'nin yolu buraya düşünce benim lehimde şefaatçı oldu. Beni salıverdiklerinde gözü ba-

na ilişti. «Başına ne geldi», diye sordu. «Doyasıya bir mercimek çorbasına karşılık yirmi sopa yedim», dedim. «Ucuz kurtuldun hadi», dedi.

«Altmış senedir ki, canım, bir lokma kızartılmış et yemeyi arzu ediyor, ama bu eti ona vermedim. Bir gün büyük bir za'f galebe çaldı, bıçak kemiğe dayandı, et kokusu peyda oldu. Nefsim : «Kalk, Allah için bu etten, eğer vakti gelmişse bir lokma iste», diye feryad edip sızlandı durdu. Kalktım, et kokusunun geldiği tarafa doğru gittim, bu koku zindandan geliyormuş, oraya varınca, birini dağlamakta olduklarını gördüm. Nefsime : «İşte kızartılmış et, alsana!» dedim. Bunun üzerine nefsim korktu, sâkinleşti, selâmette kalmaya kanaat etti.»

Şöyle dediği nakledilir : Ne vakit Mekke'ye gidecek olsam, ilkönce (Medine'ye uğrayıp) Peygamber'in (a.s.) Ravza'sını ziyaret eder, sonra Mekke'ye dönerdim. Medine'de bulunurken tekrar Ravza'yı ziyaret eder ve : «Esselâmü aleyke ya Resulellâh», derdim. Ravza'dan : «Ve aleykesselâm Ey Şeybânın oğlu!» diye ses gelirdi.

Diyor ki : Bir kere hamama gitmiştim, (temiz değildir, diye kurnada dolu) olan suyu boşalttım. Ay yüzlü bir genç, hamamın bir köşesinden bana :

— Daha ne zamana kadar suyu zâhire göre ölçüp biçeceksin? Suyun yolunu bâtına doğru salıver gitsin, diye seslendi.

— Sen bu câzib güzelliğinle melek mi, peri mi, yoksa insan mısın, dedim.

— Hiçbiri değilim, sadece Bismillâh'taki «be»nin altında bulunan noktayım, dedi.

— Bu memleket hep senin mi, dedim. Dedi ki :

— Ey İbrahim! Zannından soyunup çık ki, (hakikî) memleketi göresin! (1)

Sözleri :

[«Fenâ ve bekâ ilmi, vahdâniyetteki ihlâs ve Ubûdiyetteki sıhhat üzerine devreder durur. Bunun dışında kalan şey seni hataya düşürür ve zındıklığa sürükler. (Sülemi, 404)]

«Kevnden âzâd olmak isteyen ihlâsla Rabbına ibadet etsin, ihlâsla ibadet eden Allah'ın dışında kalan her şeye karşı hür olur.»

---

(1) Hal tercümesi için bk : Hilye, X, 361; Sülemi, 402; Münavî, II, 3; Risale 165; Şezeratu'z-Zeheb, II, 344; Şâ'rânî, I, 113, Nafahat, 262.

«İhlâsa dair konuşup da nefsinden ihlâslı olmasını istemeyen kimseyi, Allah Tealâ akranının yanında (haya) perdesini yırtma derdine düçâr eder.»

«Şeyhlere hizmeti (ve hürmeti) terkeden, asılsız davalar (peşinde koşma) belâsına tutulur ve bu yüzünden rezil olur.»

«Boş iş yapmak ve avâre avâre gezmek isteyen ruhsatlara sarılsın!»

«Sefil, Allah'a âsî olan kişidir.»

«Sefil, Allah'tan korkmayan kişidir.»

«Sefîl, atâsını, bunu alana minnet eden kişidir.»

«Şeref tevazûda, izzet takvâda, hürriyet kanaattadır.»

«Bir kalbe korku yerleşirse, orada arzuların bulunduğu yerleri yakar ve dünya rağbet etme halini oradan kovar. (zira insanları mahv ve perişan eden, dünya tutkusudur.)»

«Tevekkül, kul ile Allah arasında kalması icab eden bir sır olduğundan, Allah'tan başkasının ona vakıf olmaması lâzım gelir.»

«Allah Tealâ müminlere, ahirette vereceklerine bedel olmak üzere dünyada iki şey vermiştir: Cennete bedel camilerde bulunmak, Hakk'ın didârına bedel biraderlerin cemâlini seyretmek!»

«Niçin bize dua etmiyorsun», diyenlere: «Fena edeb, vakte muhalefet etmekten hasıl olur!» demişti. (İlâhî iradaye dayanan hadiselerin cereyanına beşerî irade ile müdahele etmek edebsizliktir.)

Kendisinden nasihat isteyen birine:

— Allah'ı hatırında tut ve unutma, eğer bunu yapamazsan ölümü aklından çıkarma! demişti.

Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun.

[«Yavrum! Zâhirdeki âdâb için ilim öğren, bâtındaki âdâb için veraı tatbik et, sakın hiçbir şey seni Allah'tan alakoymasın, zira bir kere Allah'tan yüzçeviren bir daha kolay kolay ona yönelemez.» (Sülemi, 404)]

[Oğlu sorar:

— Babacığım veraı neyle elde ederim?

— Helâl yemek ve fukaraya hizmetle.

— Fukara kimdir?

— Herkes fukaradır, hizmet etme imkanı bulduğun kimselerin arasındaki fark gözetme ve bu hususta onları kendinden üstün bil! (Sülemi, 405)]

EBU BEKİR SAYDÂLÂNÎ (TAMESTÂNÎ) BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

İbadet feleki, saadet güneşi, rıza çeşmesi, vefâ merkezi, Rabbânî şeyh Ebu Bekir Saydâlânî, (r.a.) şeyhler cümlesinden, onların da a'lâsından olup o tarzda bir cemal sahibi idi ki, çağında dengi yoktu. Hal, muamele, vera', takvâ ve müşâhede itibariyle yegâne idi. Fâris'ten olup Nişabur'da vefat etmişti. Şibli ona gayet fazla tazimde bulunurdu. (1)

Sözleri:

«Tüm dünyada bir hikmet vardır, herkes bu hikmetten keşfi kadar nasib alır.»

«Aziz ve Celil olan Allah'la sohbet ediniz. Eğer buna kâdir olamazsanız, Allah'la sohbet edenle sohbet ediniz, tâ ki onun sohbeti bereketine Allah'a eresiniz ve iki cihanda halâs bulasınız.»

«İlimle haşir-neşir olan mutlaka emri ve nehyi müşâhede eder.»
«İlmin seni cehlinden koparmıştır, çalış ki seni Allah Tealâ'dan koparmasın.»

«Vasl fasılsızdır, fasl gelince vasl kalmaz.»
«Bir kimse kendisiyle Hak arasında doğruluğu hâkim kılarsa, bu doğruluk, kendini halka kaptırmasına mani olur.»

«Halkın adedi kadar (Allah'a giden) yol vardır.»
«Yol onundur, ona yol yoktur.»
«Hak'la çok, halkla az bulununuz.»

---

(1) **Hal tercümesi için bkz: Sülemî, s. 471; Risâle, s. 165; Hucvirî, 258; Şa'rânî, I, 99; Münavî, I, 261; Nefahât, s. 123 .**

«İnsanların en iyisi o kimsedir ki, hayrı kendisinden değil, başkalarında görür, bizzat tutmuş olduğu yoldan başka Allah'a giden pek çok yolun bulunduğunu bilir. Bu suretle tuttuğu yolda nefsinin kusurunu görmüş olur.»

«Kişinin hareketi ve sükûnu ya Alah Tealâ için olmalı veya bir mecburiyet sâikiyle olmalıdır. Bunun maksadı hiçtir.»

«Akıllı kişi, ihtiyacı kadar konuşur, fazlasını bırakır.»

«Bir kimsenin ikâmet yeri sükût olmazsa, sussa (ve sâkin olsa) bile lüzumsuz olur.»

«Hemcinsi olmayandan nefret etmek ve cinsi taleb etmek müridin alâmetlerindendir.»

«Ancak nefsin ölümünde hayat vardır, kalbin yaşaması nefsin ölmesine bağlıdır.»

«Nefs ile nefsten çıkmak mümkün değildir, nefsten ancak Allah'la çıkmak mümkün olur. Bu ise iradeyi Allah için sıhhatlı hale getirmekle olur.»

«En büyük nimet nefsinden sıyrılıp çıkmandır, zira seninle Allah arasındaki en kalın perde nefstir.»

«Hakikat, nefsin ölümünden ibarettir.»

«Ölüm, ahiret kapılarından bir kapıdır, bu kapıdan geçmeyen asla Allah'a ulaşamaz.»

«Ben ne yapayım, cümle âlem bana düşman iken!»

«Umulur ki, belki, sözlerine sakın kanma!»

«Bana nasihat et», diyen birine :

— Himmet, himmet! Çünkü bu her şeyden önce gelir, her şey bunun çevresinde dolaşır ve ona döner, demişti.

Şeyh vefat edince, sohbetine devam eden zevat diyor ki :

— Şeyhin mezarı başına düzgün bir mezar taşı koymuş ve üzerine de ismini yazmıştık. Fakat biri gelip bunu harab ve yok etmişti. Bu durum bir kaç defa tekrarlanmıştı, şeyhin mezar taşı götürülüyor ama öbürlerinkine hiç dokunulmuyordu. Bunun sırrını Ebu Ali Dekkâk'tan sorduk. Şöyle izah etti : Bir pir dünyada gizli kalmayı tercih etmişti, sen onu âşikâr kılmak istiyorsun, halbuki Hak Tealâ onu gizlemektedir.

Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

[«Yol açıktır, kitap ve sünnet önümüzdedir, Peygamberin, sahabesinin üstün oluşlarının sebebi zâhirde onunla sohbet, bâtında ise Hakk'a hicret etmiş olmalarındandır.» (Sülemi, 473)]

[«Tasavvuf, ızdıraptır, sükün vâki olunca artık tasavvuf yoktur. (Sülemi, 474)]

[«Hak halka ancak isim ve resim ibraz etmiştir, ona dair ancak tevfik sahibi olmayanlar konuşur.» (Sülemi, 474)]

[«Gâfillerdeki gaflet dünyayı mamur hâle getirmek için olduğu gibi uyanıklardaki uyanıklık da ahireti imar etmek içindir.» (Sülemi, 471)]

ŞEYH EBU HAMZA BAĞDADÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Tecrid yolunda giden, tevhid vâdisinde yürüyen, kudsiyet harîminde ikamet eden, üns definesine bekçilik eden; hürriyet dairesinin merkezi, âlemin direği, (evtâd'dan) Ebu Hamza Bağdadî, (r.a.) büyükler zümresinden ve iyilerin en yüce seviyede bulunanlarından olup, söz söylemede mükemmel bir hazzı (ve kabiliyeti) vardı. Tefsir, hadis ve rivayet ilimleri konusunda kemal meretebede bulunuyordu. Şeyhi, Hâris b. Muhasibî olup Serî'nin sohbetinde bulunmuştu. Nurî ve Hayrunnessac'ın çağdaşıydı. Bir çok şeyhlerle görüşmüştü. Halifenin katlettirmek üzere yakalattığı toplulukta o da vardı. Ama sonra Nuri öne atılıp kendini feda edince, Hak Tealâ hepsini kurtarmıştı. Bağdad'daki Rusâfiye camiinde vaaz ederdi. İmam Ahmed müşkil bir mesele ile karşılaştığında ona baş vurur ve :

— Falan meselede ne dersin, (ey sûfî), derdi. **Yeterli ve şifa veren** bir dili ve saf bir beyanı vardı. (1)

Bir gün Hâris Muhasibî'nin yanına geldi, onu hoş elbiseler giymiş ve oturmuş bir vaziyette buldu. Muhasibi'nin, öten siyah bir kuşu (horozu) vardı. O anda ötmekteydi. Ebu Hamza bir nara atıp :

— Lebbeyk efendim, (emrine âmadeyim Mevlâm) dedi. Bunun üzerine Muhasibî kalkıp bıçağı aldı ve :

— Bu yüzden boynunu vuracağım, dedi ve onu katletmeye teşebbüs etti. Ama müridler şeyhin ayaklarına kapanıp onu bundan ayırdılar. Şeyh Muhasibî :

— İslam ol ey melun! diye Ebu Hamza'ya bağırdı. O vakit müridler :

---

(1) Hal tercümesi için bkz : Sülemî, s. 195; Nefahât, s. 123; Şa'rânî, I, 99; Hücvirî, s. 258.

— Ey Şeyh! Hepimiz onu evliyanın ve muvahhidlerin önde gelenlerinden biliyoruz, şeyhin onun hakkındaki bu tereddüdü nereden geliyor, dediler. Muhasibî :

— Onun hakkında tereddüd ettiğim falan yok, kendisinde iyilikten başka bir şey de görmüyorum, bâtınını ancak tevhid deryasına müstağrak olmuş bir halde müşâhede etmekteyim. Ama hulûlcuların fiillerine benzeyen sözler söylemesi neden icab etmektedir? Bu, onların sözlerinden bunun davranışlarında nişân bulunduğunu göstermez mi? Bir kuş ki, aklı yoktur, tabiat kaidelerine uyup ötmektedir. Niçin onu Hak'tan dinlemektedir, (horozun sesini Hakk'ın hitabı olarak işitmektedir.) Halbuki Ulu ve Yüce Allah'ın cüzü yoktur, dostları onun kelâmından başkasıyle huzur bulmazlar, onun adı olmadan vakt ve halleri hoş olmaz, onun için hulûl ve nüzûl gibi şeyler söz konusu olmaz, kadim olan (Allah) için ittihad ve imtizac caiz olmaz, dedi. Bunun üzerine Ebu Hamza :

— Bütün bunlar arasında rahat ve süslü püslü elbiselerle oturmuşsun ve bir horoz da temekkünle safvete garkolmuş ama niçin irade ehlinin ahvâli sana gizli kalmıştır, dedi. Muhasibî :

— Tevbe et, sözünü geri al, aksi takdirde kanını dökerim, dedi. Ebu Hamza :

— Ey Şeyh : Gerçi ben sıhhatlı bir esas üzere bulunuyorum ama madem ki fiilim, sapık bir tâifenin fiiline benzemiştir, tevbe ettim, dedi.

Ebu Hamza'nın bu çeşit sözleri (ve halleri) çoktur. Hatta bu hususta o kadar ileri gitmîştir ki, bir keresinde, (vecd halinde) :

— İzzet sahibi Rabb'ı aşikâr bir surette gördüm, O'nunla yüz yüze geldim : «Ey Ebu Hamza vesveseye uyma, halktan gelen ezâ ve cefâyı unut», demişti. Bu sözü ondan işitenler kendisine çok işkence etmişlerdi. Bu yüzden çok sıkıntılar çekmişti.

Biri çıkar da : «Allah uyanık iken his (gözü) ile aşikâr bir surette nasıl görülebilir», derse, cevaben deriz ki :

— Keyfiyetsiz olarak görebilir, onun basar sıfatı bir kimsenin basar vasfı haline dönüşürse, uyanık iken onu görebilir, tıpkı onu rüyada görmek aciz olduğu gibi.

Sorulsa ki, Musa (a.s.) göremedi, bu nasıl olur? Cevaben deriz ki, kelâm (ve ilâhî hitabı işitme) Musa'ya (a.s.) has olduğu gibi rüyet (ve ilâhî cemâli temaşâ) da Muhammed'e (a.s.) hastır. Musa (a.s.) ile birlikte bulunan o tâfie Hakk'ın kelâmını işitmişlerdi ama onu bizzat (ve asâleten) işitmiş değillerdi. Zira Hakk'ın kelâmından nasib alabilecek bir halde değillerdi. Belki Musa'nın (a.s.) ruhunun nuru ile

(bilvesile ve vasıta) işitmişlerdi. Onsuz hiç bir şey işitmiş değillerdi. Aynı şekilde eğer Muhammed (a.s.v.) ümmetinden birine bir rüyet vâki olursa, bu, ondan değildir, (zira hiçbir kimse bi'l-asâle Allah'ı temaşâ edemez). Bu Muhammed'in (s.a.v.) ruhunun nuruyla vukûa gelir. Yoksa yüz veliyi bir araya getirseniz, asla bir nebinin makamına ulaşamaz, onun ayağının tozu olamaz. Lâkin eğer Muhammed (s.a.v.) bir veliyi seçse de, bu velî O'nun nuru ile (ilahî cemâlden) bir şey temaşâ etse, bu hal o kimsenin Nebiden fazla olduğuna delil teşkil etmez. Nebinin, yediği yemekten bir lokma ümmetine verme yetkisi vardır. Nitekim Musa (a.s.) kendi kavmine Hakk'ın kelâmını ve hitabını işittirmişti ve yine Muhammed (a.s.) :

— Selam üzerimize ve Allah'ın iyi kulları üzerine (selâmünaleynâ ve alâ ibadillahi's-sâlihîn) demişti. Selâm, Muhammed'e has olunca, ümmetten birinin o sayede bundan nasib almasında şaşılacak ne vardır? İşte bu sır sebebiyledir ki Musa (a.s.) : «İlahî! Beni Muhammed ümmetinden kıl», diye niyaz etmişti.

Yukarıdaki soruya verilecek olan diğer bir cevab da şudur : Musa (a.s.) istemiş olduğu üyeti kendi hakkında istemişti, bu da öyle (muazzam bir rüyet) idi ki onyedibin âleme sığmazdı. Halbuki Ebu Hamza'nın rüyeti, mürid Ebu Turâb Nahşebî'nin Hakk'ı görmesi kadar bir rüyet idi. Bununla beraber Ebu Turab Bayezid'in rüyetine takat getiremiyordu. Hak, Bayezid'e tecelli ettiği miktarda tecelli ettiğinde mürid (Ebu Turab buna) takat getiremeyip çökmüştü ve yine Allah'ın, bir kere Sıddık'a, bir kere de halk-ı âleme tecelli etmesi misalinde de hal böyledir. O halde rüyette farklı mertebeler vardır. Musa'nın (a.s.) rüyetini çekmeye ve taşımaya âlem tâkat getiremediğinden, O, onu görememişti. Şayet rüyetin farklı mertebeleri bulunmasaydı, cennettekiler ya ın cennette Bilâl'in nalinlerindeki tasmanın nuruna secde etmezlerdi.

Ebu Hamza'nın, tecrid yoluna dair söylediği bir çok söz vardır. Zira zamanın en ziyâde mücerred olanı o idi.

«Fakrı sevmek çetindir, buna Sıddıktan başkası sabredemez.»
«Bir kimse Hakk'ın yolunu bilirse, kolaylıkla bu yolu tutabilir. Yolu bilmek, Hak Tealâ'nın vasıtasız olarak bunu ona öğretmesiyle olur. Yolu istidlâlle bilen gâh isabet, gâh hata eder.»

[«Bir kimseye üç şey, diğer üç şeyle birlikte nasib olursa tüm âfetlerden kurtulmuş olur : Kanaatkâr bir kalble beraber boş bir karın, fiilen mevcud bir zühdle birlikte daimî fakr, devamlı bir zikirle beraber mükemmel bir sabır.» (Sülemi, 297)]

«Nefsin, kendinden (ve şerrinden) selâmete erdi mi, kendi hakkını; halk selâmete erdi mi onların haklarını ödemiş olursun.»

«Sâdık ve samimi bir sûfinin alâmeti aziz iken zelil, zengin iken fakir, meşhur iken meçhul olmasıdır. Sahtekâr bir sofunun alâmeti bunun tersidir.»

«Ne vakit yoksul bir halde bulunursam, kendi kendime: «Bu yoksulluk hali sana kimden geldi», derim, sonra düşünür, hiçbir kimseye bu yoksulluk halinin benden daha çok yaraşmadığını görürdüm. O vakit onu bir hoşça kabullenip onunla ülfet ederim.»

Diyor ki: Bir gün Likâm dağında bulunuyordum, üç kişiye rasladım, ikisi abâ, birisi de altın işlemeli bir gömlek giymişti. Beni görünce, «Garib misin», diye sordular. «Bir kimsenin barınağı Allah olursa, onun için asla gariblik bahis konusu olmaz», dedim. Bu sözümü işitince, benimle ülfet peyda ettiler. Sonra içlerinden birisi, «Buna peksimet verin», dedi. «Şeker ve helvasız peksimet yemem», deyince, hemen istemiş olduğum şeker ve helva ile birlikte peksimet verdiler. Sonra gömlek sahibine:

— Şu altın sırmalı gömlek ne böyle, diye sordum. Dedi ki:

— İşimi bitiren bitlerden Allah Tealâ'ya şikâyet ettiğimden bana (ceza olarak) bu gömleği giydirdi!

Naklederler ki, hoş bir konuşma tarzı vardı. Bir gün hâtiften:

— Çok güzel sözler söyledin, şimdi susarsan daha da güzel olur, diye bir ses geldi. Rivayet ederler ki, bu hitabı aldıktan sonra ölene kadar bir daha konuşmadı. Bundan sonra bir haftadan fazla bir süre geçmeden emr-i Hak vâki oldu. Diğer bazıları da şöyle hikâye ederler ki, cuma günü mecliste konuşuyordu, kendisinde bir hal zuhûr etti, kürsüden düşüp ruhunu teslim etti. Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun.

[«Sehâ, varlıklının yoksula vermesi değil, yoksulun varlıklıya vermesidir.» (Sülemi, 298)]

[«Adlindeki satvetten korkup lutfundaki dikkati umdum.» (Münavî, 1.262)]

[«Bazılarının yolu, cennette bulundukları zaman kesilir. Nitekim Âdem'in başına gelen budur. Böyleleri hakkında: «**Boş günlerinizde yapmış olduklarınıza karşılık olmak üzere şimdi burada âfiyetle yeyiniz, içiniz**» (el-Hakka/24) buyurmuş, bu suretle yeme ve içme, ile onları kendisinden alakoymuştur. Bundan büyük oyun ve bundan önemli hüsrân var mı? (Münavî, 1.262)]

ŞEYH EBU AMR B. NÜCEYD BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Ciddiyet ve cehidde âmil, nezr ve ahdda kâmil, ferdâniyette tek, vahdaniyette merd, kayd âleminde âzâd olan şeyh Ebu Amr b. Nüceyd (r.a.), çağındaki büyük şeyhlerden ve tasavvuf ehlinin ulularından bulunuyordu. Vera', marifet, riyazet ve kerametteki şânı yüceydi. Nişabur'da bulunurdu. Cüneyd'i görmüştü. Ebu Osman'ın en son vefat etmiş şakirtlerindendi. (1) Onun ince bir düşünce tarzı vardı. Nitekim naklederler ki, Ebu Kâsım Nasrabâdî onunla birlikte semâ' meclisinde iken Ebu Amr:

— Bu semaı neye göre dinliyorsun, diye sordu. Ebu Kâsım:

— Oturup gıybet yapmaktan ve bunu dinlemektense sema dinlemek daha iyidir, diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebu Amr dedi ki: Sema esnasında, yapmama gücüne sahip olduğun bir hareket senden sâdır olsa, yüz yıl gıybet etmek ondan iyidir.

Naklederler ki, «Allah'tan, onun rızasından başka bir şey istemeyeceğim», diye and içmiş ve ahde kırk yıl sâdık kalmıştı. Ebu Abdurrahman Sülemî ile evli bir kızı vardı. Bir kere bu kız ishal hastalığına yakalanmış bütün tabibler onu tedavi etmekten âciz kalmışlardı. Bir gece Sülemî, hanımına:

— Sendeki bu derdin devâsı pederindedir, dedi. Kadın:

— Nasıl, diye sordu. Sülemî:

— Bir günah işleyecek olsa Allah Tealâ bunu kolaylaştırır, dedi. Kadın:

— Çok şaşılacak bir şey, dedi. Sülemi:

— Pederin, kırk yıldır ki, Hak Teâlâ'dan, rızasından başka bir

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Münâvî, II, 21; Sülemî, s. 454; Risâle, s. 169; Nefahât, s. 269; Şa'rânî, I, 120.

şey istemeyeceğine dair and içmiştir. Şayet ahdini bozup dua edecek olsa, Hak Tealâ sana şifâ verir, dedi. Kadın gece yarısı bir hevdece binip babasının yanına gitti. Babası:

— Yavrum, yirmi yıldır ki bu evden gitmiş bir daha gelmemiş bulunuyorsun, şimdi gece yarısı niçin geldin, diye sordu. Kız:

— Senin gibi bir babam, vaktin imamı olan Sülemî gibi bir kocam var, ayrıca Sülemî'den evrâd ve Allah'ın dinindeki hüznün faziletini de senden dinliyeyim, diye yaşamak da arzu ediyrum. Bu arada ben de Allah'ı zikretmek istiyorum. Hak Tealâ'nın hastalığıma şifâ vermesi için ahdini bozup dua et diye sana gelmiş bulunuyorum», dedi. Ebu Amr:

— Ahdi bozmak câiz değildir, sen eğer bugün ölmezsen nasıl olsa yarın öleceksin, ölecek olanın ölmesi iyidir, babasının ciğerparesi buradan savuş ve beni günaha sokma, şayet ben senin için ahdimi bozarsam sen iyi bir evlâd olamazsın, dedi. Kız:

— O halde müsadenizle vedalaşalım, zira bana öyle geliyor ki ecelim yakındır, bu illetten kurtulamıyacağım, dedi. Ebu Amr:

— Gelir cenaze namazını kılarım, dedi. Bunun üzerine kız babasına veda edip oradan ayrıldı, evine ulaşıncaya kadar illeti sıhhate dönüştü. Hatta babasının vefatından sonra kırk sene daha yaşadı.

Yüksek değerdeki tasavvufî vecizeleri:

«Tüm fiillerini riyâ ve bütün hallerini dava saymadıkça bir kimsenin Ubûdiyetteki hazzı hâlis olamaz.»

«İlmin neticesi olmayan bir hal, ne kadar büyük ve önemli olursa olsun, sahibine menfaattan çok zarar verir.»

«Herhangi bir vakitte bir farzı zayi eden bir kimse üzerine, o farzdan hâsıl olan hazzı haram kılarlar.»

«Kul için âfet, içinde bulunduğu duruma rağmen nefsinden razı olmasındadır.»

«Bir kimsenin gözünde nefsinin değeri olursa, O'na onun günahı basit gelir.»

«Bir kimsenin görüntüsü seni düzeltmezse, yakînen bil ki, o düzgün biri değildir, edeb görmemiştir.»

«Nihayette ortaya çıkan davâların pek çoğu bidâyetteki bozukluktandır, bidâyeti sıhhatli olanın nihayeti de sıhhatli olur.»

«Halkın nezdindeki itibar ve mevkini bir tarafa atıverenin, dünyadan ve dünya ehlinden yüz çevirmesi gayet kolaylaşmış olur.»

«Doğru olan (vasıtası) ile kimse eğrilmez, eğri olan (vasıtası) ile de kimse doğrulmaz.»

«Fikri sıhhatli olanın sözü sâdık, ameli hâlis olur.»
«Allah hakkındaki marifetinin miktarını bilmek isteyen, ona hizmet vaktinde heybetinin, nezdindeki miktarına baksın.»

«Allah'tan başkasıyle üns (hakikatte) sıkıntıdır.»
«Tevekkülün en aşağı derecesi Allah hakkında hüsnüzan sahibi olmaktır.»

«Tasavvuf, emir ve nehiy altında sabretmektir.»
En doğrusunu Allah bilir, Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

* * *

[«Nefsi değerli olanın nezdinde, din önemsiz olur.» (Sülemî, 455)]
[«Mütevekkil, Allah'ın hakkındaki hükmüne razı olan kişidir.» (Sülemî, 455)]

[«İyiliği ilerletmek iyilikten hayırlıdır.» (Sülemî, 455)]
[«Emri umursamamak, âmiri iyi bilmemektendir.» (Sülemî, 456)]
[«Halkla tatmin olmak aczdır.» (Sülemî, 457)]
[«Kendisine fayda ve zarar vermeyecek birine, iyiliklerinden bahsedip güzelliklerini açıklayan, aslında cehaletini ortaya sermiş olur.» (Sülemî, 457)]

[«Melâmetinin davâsı olmaz, zira nefsi için bir şey görmez ki, onu dava konusu yapsın.» (Sülemî, 456)]

ŞEYH EBU HASAN B. SÂİ' BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Havâtır ve esrâra nâzır, büyüklerin ve iyilerin teveccüh mahalli, aşk deryasının gemisi, sıdk dağının vakarı, âlemi bir yana atan şeyh Ebu Hasan b. Sâi' (r.a.), tasavvuf ehlinin büyüklerindendi, asrının bir tanesi olup Mısır'da otururdu. Ebu Osman Mağribî:

— Ebu Ya'kub Nehrocorî'den daha nûrânî ve Ebu Hasan b. Sâî'den daha büyük himmete sahib olan hiçbir kimse görmedim, demişti. Mümşad ve Ebu Hasan b. Sâi'den daha büyük himmete sahibolan hiçbir kimse görmedim, demişti. Mümşad Dîneverî anlatıyor: «Namaz kılarken Ebu Hasan'ın üzerine bir kartalın gölge yaptığını görmüştüm.» (1)

Şâhidle gâibe üzerine istidlâlda bulunmaktan sorulunca, şöyle dedi: «Misli bulunan bir zatın sıfatından, misli bulunmayanın üzerine istidlâlda bulunmak nasıl mümkün olur?»

Marifetten sorulunca şöyle dedi: Marifet; tüm hallerde minneti görmek, nimetlerin şükrünü her yönden edâ etmekten aciz kalmak, her şeyde kuvvet ve kudretten teberrî etmek (ve Lâhavle velâ kuvvete, demek) tir.

Müridin sıfatından sorulduğunda dedi ki: Müridin sıfatı hakkında Hak Teâlâ buyurmuştur ki: **«Bütün genişliğiyle arz başlarına dar gelmiş ve canları sıkılmıştı»**, (Tevbe/118) yani müridler üzerine geniş ve engin arz dar gelir, içleri bedenlerine sığmaz, iki alemin hâricinde bir ilticâgâh ararlar.»

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, 353; Sülemî, 312; Sıfatu's-Safve, 4, 78; Şâ'rânî, I. 102; Risale, 156; Nafahât, 212; Hücvirî, Münavî, II. 40.

«Mahabbet ehli olanlar, sevgililerine duydukları özlem ateşi içinde, cennet ehlinin aldıkları hazlardan daha çok ve daha hoş hazlar alırlar.»

«Nefsi mahveden, onu sevmendir; kendini sevmek, kendini mahvetmektir.»

«Haller şimşekler gibidir, gelir geçer; sabitleşince, nefsin desisesi ve tab'ın temayülü olur.» (Sülemî, 315)

Yukarıdaki ifade güzel bir sözdür. Zira nefs bir şeye tesir ederse, ondaki arzu bulanıklığı bundaki duruluğu bozar.

«Temenni ve emel tab'ın fesadındandır.»
Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun.

ŞEYH EBU BEKİR VÂSITÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Velâyet mesnedinde büyük, inâyet maksadında tek, hakikatlar hazinesinin Hızır'ı, dakîk remizlerin denizi, kâbızlık ve bâsıtlık sıfatlarını aşan cihan kutbu, Ebu Bekir Vâsıtî (r.a.), çağındaki şeyhlerin en kâmili idi. (1) Asrında ve zamanında şeyhler şeyhi bulunuyordu. Arkadaşları arasında en yük sek o idi. Hiçbir kimsede ondakinden daha büyük himmet görülmemiş, hakikatlar ve marifetler itibariyle hiçbir kimse onun önüne geçememişti. Tevhidde, tecridde ve tefvizde herkesten önde bulunuyordu. Cüneyd'in en eski şâkirtlerindendi, söylendiğine göre aslen Fergana'lı idi ama Vâsit'te otururdu. Her hususta muteber, bütün gönüllerde makbul idi. Nefsâniyet sahibi olan müstesna, kimse ona düşman değildi. İfadesi gâyet derin bilgiler taşırdı. İşareti müşkil, mânâları fevkalâde güzel ve hoş, sözleri yüksekti. Bu yüzden onun çevresinde dolaşmak mecâli ve tâkatı herkeste yoktu. İlmin muhtelif dallarında kemâl sahibi idi. Onun katlandığı riyâzete, mücâhedeye ve çektiği çileye kimse güç yetiremezdi. Her hususta Allah'a öyle teveccüh ederdi ki, kimse de bunun bir benzeri mevcut değildi. Tevhid bahsini kimse ondan daha tumturaklı ifade ile izah etmemiştir.

Derler ki onu tam yetmiş şehirden ihrac etmişlerdi; hangi şehre gitse, oradan kapı dışı ederlerdi. Bâverd'e gelince oraya yerleşti. Bâverd'in halkı etrafında toplanmışlardı ama sözlerini anlayamıyorlardı. O yüzden, buradan ayrılıp Merv'e gitmesine yol açan bir hâdise vukua gelmişti. Merv halkının tabiatı onu kabul ettiğinden ömrünün geri kalan kısmını burada geçirdi.

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, X. 349; Sülemî, 302; Risale, 155; Münavi, II. 55; Hücviri, 258; Nafahât, 224; GAS, I. 659.

Naklederler ki: Bir gün şâkirtlerine, kendinden bahsederek:

— Ebu Bekir Vâsıtî, bülûğ çağına erdiğinden beri, biçbir gündüz onun yemek yediğine ve hiçbir gece uyku uyuduğuna şâhid olmamıştır, demişti.

Yine o anlatıyor: Önemli dinî bir vâzife (ve âyin) için bir bağda hazır bulunuyorduk, başımın üzerinde bir kuşcağız uçmaya başladı, bir dikkatsizlik eseri olarak lüzumsuz yere bu kuşu yakalamış ve elime almıştım. Diğer bir kuşcağız gelip başımın üstünde çığlık atmaya başladı, bunu evvelkinin anası veya eşi sanmıştım. Pişman oldum ve kuşu elimden salıverdim. Ama kuş tesadüfen ölmüştü. Buna gayet üzüldüğümden bir sıkıntı başgösterdi. Bir sene süreyle bu sıkıntı içinde kaldım. Bir gece rüyamda Mustafa'yı (a.s.) gördüm ve:

— Yâ Resulallah! Bir senedir öylesine zayıfladım ve o kadar çok sıkıntının tesiri altında kaldım ki, ayakta kıldığım namazları artık oturarak kılıyorum! dedim. Buyurdu ki:

— Bunun sebebi, bir serçenin Huzur'da senden şikayetçi olmuş bulunmasıdır. Bunun üzerine özür diledimse de fayda vermedi. Bundan bir süre sonra bir kedi evimizde yavrulamıştı. Bu sıkıntı içinde bir yere dayanıp düşüncelere dalmıştım. Bir yılanın gelip o kedinin yavrusunu ağzına aldığını gördüm. Değneğimi yılanın başına atınca, yılan kedi yavrusunu ağzından attı, anası gelip yavrusunu aldı. Bense o saatta iyi olmuş, sıhhat bulmaya yüz tutmuş ve artık namazımı ayakat kılar bir duruma gelmiştim. O gece rüyamda gördüğüm Mustafa'ya (a.s.):

— Yâ Resulallah! Bu gün tam olarak sıhhata avdet ettim, dedim. Şöyle buyurdu:

— Bunun sebebi Huzur'da, bir kedinin lehinde teşekkür etmiş olmasıdır, buyurdu.

Naklederler ki, bir gün şâkirtleriyle evde oturuyorken aniden evdeki pencereden içeriye güneş düşünce, ışık hüzmesi içinde binlerce zerre birbirine girmiş halde göründü. Şeyh:

— Şu zerrelerdeki hareketler teşvişe sebep oluyor mu, yani zihinlerinizi karıştırıyor mu, diye sordu.

— Hayır, dediler. Şeyh sözüne şöyle devam etti:

— Eğer iki kevn, iki âlem ve öteki tüm şeyler, şu zerrelerde görüldüğü gibi hareket edip dursa, şâyet muvahhid, muvahhid ise onun derûnunda bir zerre tefrika peyda olmaz! Gerçek muvahhid böyle olan kimsedir. (Bk: Esraru't-Tevhid, s. 274)

«Zikrini zikredenler, zikrini unutanlardan daha fazla gaflet içinde bulunmaktadır», demişti. Bunun sebebi şudur: Zâkir, bizzat onu

zikrederse sadece zikrini unutur, bunun zararı ziyânı yoktur. Zikrini hâtırda tutmak ama bizzat kendisini unutmakta zarar ziyan vardır. Zira bu takdirde, mezkûr (olan Allah)'dan başkası zikredilmiş olur. İmdi zikri hâtırda tutmakla beraber mezkûrden yüzçevirmek, zikirsiz olarak O'ndan yüzçevirmekten gaflete daha yakındır; unutup mezkûrdan gâib olmada, unutan için «Huzuru zikretmek» diye bir şey yoktur. Şu halde huzursuz, zikir, zikirsiz gaybetten gaflete daha yakındır. Zira Hak tâliblerinin müstahak oldukları helâk zikirlerindedir. Nerede zikir çoksa, orada mânâ azdır. Bilakis nerede mânâ çoksa, orada zikir azdır. Onlardaki zikrin hakikatı aklın vehmiyledir. Akıl ise himmetten hâsıl olur. Himmetle vehid arasında asla bir yakınlık yoktur.»

«Zikrin kökü ya gaybette veya huzurda olur. Gâib (ve zâkir) kendinden gâib ve Hak ile hâzır olunca, bu fikir değil, müşâhededir, (zâkir) Hak'tan gâib kendisiyle hâzır olursa bu, zikir değil, gaybettir ve gaybet gafletten hâsıl olur!»

Naklederler ki, bir gün tımarhaneye gidip orada hayhuy edip nâra atan bir deli görmüştü. Deliye demiş ki: «(Keyfinden böyle nâralar atarsan,) en sonunda işte ayağına böyle ağır zincirler vururlar, zevku sefaya mahal var mı? Deli demiş ki: Ey gâfil! Zincir benim ayağımdadır, gönlümde değil!»

Naklederler ki, bir gün yahudi mezarlığından geçerken:

— Bunlar tümüyle mazur olan bir kavimdir, hepsi için de mazeret vardır, diyordu. Bunu işiten halk onu yakalayıp yakapaça kâdının dairesine getirdiler. Kâdı ona bağırıp:

— Bu ne biçim laf! Yahudiler mazurdur, nasıl diyebilirsin, dedi. Vâsıtî cevap verdi: Senin kazan (ve hükmün) nokta-i nazardan mazur değillerdir ama O'nun kazası (ve kaderi) açısından mazurdurlar! (bk; Serrâc, Luma, 473, 511)

[Naklederler ki, şeyhin bir müridi vardı. Bir gün cuma guslünü baştan savma yaptı. Sonra caminin yolunu tuttu, ama yolda düşüp yüzü yaralandığından geri dönmek mecburiyetinde kaldı. Gitti ve tekrar gusûl yaptı, sonradan bu hâdise şeyhe nakledildikte, dedi ki:

— Dua et ki sıkı yakaladılar, eğer bir salıverselerdi, bir daha yüzüne bakmazlardı!

Naklederler ki, vaktiyle şeyh, Nişabûr'a geldiğinde, Ebu Osman'ın şâkirdlerine:

— Üstadınız size ne emretmektedir, diye sordu.

— Dâima taatta bulunmayı ve taattaki kusurları görmeyi emretmektedir, dediler. Şeyh dedi ki:

— Size emrettiği şu şey katıksız mecûsiliktir, taatın Hâlıkına ve yaptırıcısına bakıp taattan gâib olmaya rağbet etmeyi niçin emretmiyor?» (Münavî, 11.55; Risale, 182)]

Naklederler ki, bir kere şeyh Ebu Said Ebu'l-Hayr, Merv'i ziyaret etmeye karar vermişti. «İstincâ için heybeye bir miktar toprak (ve tezek) koyun», diye emretti.

— Yâ Şeyh! Merv'de tezek ve toprak bulabiliriz, bundaki sır ve hikmet nedir, diye soranlara şu cevabı verdi:

— Kendi çağında muvahhidlerin sırrı olan Ebu Bekir Vâsıtî: «Merv'in toprağı diridir» buyurmuş olduklarından ben diri olan bir toprakla taharetlenmeyi ve onu kirletmeyi caiz görmem!

Sözleri:

«Hakkın yolunda halk, halkın yolunda Hak yoktur, yüzünü nefsine döndüren sırtını dine döndürmüş olur, yüzünü dine döndüren sırtını nefsine döndürmüş olur. Bir yerde senden senlik varsa, bu, senin nasibindir, ona giden yola terstir. Bir yerde senin için nasibsizlik varsa, dinin sahası orasıdır.»

[«İki türlü tevhid var: Şer'î Tevhid, hak tevhid; (Tevhidin şekli olan) şer'î tevhid nübüvvet deryasına kadar gider. Hak Tevhid ise (bu deryayı) ihâta eder. Şer'în yolu kulak ve göz gibi âletler üzere (bina kılınmış)dır. Senin isbatının nisbeti şirkedir, (sen senliğini kabul ettiğin sürece bir çeşit şirke mensûbiyetin vardır). Halbuki vahdâniyet şirkten münezzehtir. Giden imân, şirk kevkebesine (ve yıldızına gider), imân paktır ama onun gıdası zandır; şirk suret bağlamaz, şekil almaz, ayni biçimde marifet, ilim ve hal de. Şu halk, kevnûniyet ve oluş denizine batmışlardır. Sebepler de onların elinden tutmaktadır. Nebiler vasıtasıyle halkiyet ve beşeriyet denizinden dışarı çıkmada ve vahdaniyet ummanına batıp mahvolmaktadırlar. Kimse onlarından nişan vermemekte. Şer'î tevhid (veya şeklî tevhid) çerağ gibidir. Hak tevhid (ve tevhidin özü) güneş gibidir. Güneş, cihanı süsleyen cemâlinden nikâbı çıkardı mı, çerağın ışığı yokluk âlemine gider, yoklukta bir varlık olur. Güneşin nuru karşısında çerağın nurunun hiçbir hâkimiyeti ve tesiri yoktur. Şer'î (ve şeklî) tevhid nesh kabul ettiği halde hak (ve hakiki) tevhid nesh kabul etmez. Dil gönülle nesh olur ama kişi gönüle varınca gönül lâl olur. Gönülde ruhla nesh olur. İşte o vakit (kişi) her ne söylerse, Allah'tan olur. (Her ne kadar «Ben» dese de «Allah» olur.) Bu söz, ayn (ve zat makâmın)da değil, sıfat (makâmın)dadır. Sıfat değişir ama ayn değişmez. (O yüzden Hak'tan söyleme sıfat olur, ama ayn olmaz.)

Güneş, suya vurunca suyu ısıtır, (sıcaklığı) suyun sıfatı yapar, ama aynı (ve zatı) yapmaz. Suyun kendisi değil, sadece sıfatı değişir. Hak Tealâ, bigânelerin sıfatı hakkında: **«Onlar diri olmayan ölülerdir.»** (Nahl/2) buyurmuştur. Bunlar surette diri, sıfatta ölüdür. Dirilik, şahsın hayattan faydalanmasını sağlayan şeydir; halbuki bunlar, hayatlarının zarar ve ziyanını çekmektedirler. Hak Tealâ müminlerden haber verirken: **«Onlar Rablarının nezdinde diridirler.»** (Âli İmran/169) buyurmuştur, kişinin bu yola baş koyup başsız olarak bu yolda yürümesi lâzımdır. Bu zümre «var olan yoklardır», halbuki bigâneler «yok olan varlardır». Nefsiyle diri olan (hakikatte) ölüdür. Hak'la diri olan ölmez. Bedenin ölümü ölüm, yok oluşu da yok oluş değildir. Vücûd bulunan bir yerde cânân nâmahremdir. Öyle olunca kişi bedeniyle nereye varabilir ki?»

«Tevhiddeki marifet, hiçbir kimsenin varlığını kabul etmez. Hiçbir kimsede vücûd sahasına ayak basma cesareti yoktur. Nitekim şeyhler:

«Tevhidi isbât, onu ifsaddan başka bir şey değildir», demişlerdir. Bir pir:

— En büyük günahım onun hakkında marifet sahibi olmamdır, demiştir. (Kulun, Allah hakkında ârif olduğunu zannetmesi», «Kendine varlık vermesi», demek olup «Kendini görmesi» günahların en büyüğüdür.) İmdi onun varlığıyle kendi varlığının hutbesini okuyan kâfirliğini tescil etmiş olur, kendi varlığıyle onun varlığının hutbesini okuyan, kendisinden müşrikliğine şâhid getirmiş olur. Onun varlığıyle kendi varlığını arayan kâfirdir, kendi varlığıyle onun varlığını arayan âşinâ ve ârif değildir. Her kim kendini görmüşse onu görmemiştir. Her kim de onu görmüşse kendini görmemiş, kendinden haberdar olmamış; can, neşeden kesilmiş ve izzet perdesinde kalmıştır. «İnsaniyet vilâyetinde niyâbet sahibi olsun», diye Hak Tealâ onu Hazret-i Kuds'tan halifelik vazifesiyle göndermiş, onu halka onsuz göstermiş! Böylesi birinde ne ibâre vardır, ne işâret, ne dil, ne gönül, ne göz, ne harf, ne ses, ne kelime, ne sûret, ne anlama, ne hayâl, ne de şirk. Eğer ibare ve ifade ederse küfür olur, işâret ederse, şirk olur, biliyorum derse cehalet olur, tanıyorum derse kesret (ve lüzumsuzluk) olur. Tanımıyorum derse hizlâne uğramış ve kovulmuş olur, varlık bir yokluk ve yokluk ta bir varlıktır. Hakikatte ne var ne de yoktur, hakikat üzere hem var hem de yoktur. İbare ve ifade tevhid yolunun mahremi değildir. Bilmek tevhid yolunda, yabancıdır. Tevehhüm ve zan gibi şeylerin tümünde hudûs tozu vardır. Tevhid ise kendi mukaddes âleminde tertemiz bir halde olup konuşmak, dinlemek, ibare, ifade, işaret, görmek, suret, hayal, öyle veya böyle olmak gibi şeylerden münezzehtir. Bütün bunlarda beşeriyet kiri vardır,

halbuki tevhiddeki marifet kirli olmaktan münezzehdir. «Şeriki bulunmadığı halde o tektir» (vahdehü lâ, şerike leh) bunu icab ettirir, Ulûhiyet meşalesinden sıçrayan bir kıvılcım, Musa'nın âsâsı Firavn'ın sihirbazlarına ne yapmışsa, beşeriyete de onu yapar (bk: A'raf/117; Tâhâ/69; Şuara/45) ve Allah emrinde gâlibtir. İlâhi nur her şeyi yanında tutar; siz, varlık sahrasına gitmeyiniz ki kıskançlık ateşi sizi tamamıyle yakmasın; biz, sizi bir gün size ulaştırırız!, der.

«Şeyhlerin esrârı tevhid gülistanıdır ama ayn-ı tevhid değildir. Bir yerde ki kibriyasının zikri öğülür, orada varlık ve yokluk bir olur. Bir yerde ki izzet vardır, orada halkın ihtiyaç ve inkisâr (veya istiğna) hali birdir. Bir yerde ki kudret vardır, (orada her şey) âşikârdır. Bir yerde ki tevhid vardır, zâtını nefy ile inkâr mümkün değildir, çünkü zatını inkâr kudreti inkâr demektir. Zatını isbât ise tevhidin fesadıdır. Şu halde gerek isbat gerekse nefiy yönünden hem müsbet hem de menfi olup cilve eden senin kudretindir, vahdâniyet azlolunmuştur.»

«Bütün semâların Lâilâhe İllâllâh ve Sübhanellâh diyen dilleri vardır. Lâkin (bunu duyabilen) kalb lâzımdır; kalb, Âdem ile zürriyetinden başkasında bulunmayan bir mânadır; kalb odur ki, arzu, nimet, zarıret ve ihtiyar yolunu sana kapatıp senin rehberin olur. Zâta davet eden, kâl dili değil, kalb dili olmalıdır. Er, «Dilsiz konuşan» olmalıdır, «Konuşan dilsiz» değil, (meramını kâl dili ile değil hal dili ile ifade etmelidir.) Er, gömleği içinde bulunan ma'budu (ve ene'ye) kahretmeli, kendini ezmek için çabalamalıdır, yoksa şeytana lânet yağdırmakla erlik olmaz. İblis — aleyhi La'neh — diyor ki: «Çehremizden bir ayna yapıp senin önüne koymuşlardır. Buna karşılık senin çehrenden de bir ayna yapıp önümüze tutmuşlardır. Biz sana bakar, kendimize ağlarız, sen bize bakıp kendine gülersin!». (Ey Sâlik!) yola girmeyi bâri ondan öğren, zira (İblis) bâtıl yola baş koymuş, bu yüzden âlemin melâmetini kabul edip kendi yolunda merdâne yürütmüştür. Şimdi sen fetvayı kalbinden iste; eğer şu iki kevn (ve âlem) sana lânet etse, hezimete uğrayıp firar edeceksen, (bu takdirde) bu yola girme. Eğer bu sözü (ve tasavvuf yolunu) iki cihanın melâmetine değer bulmuyorsan, şu şerbeti içme. Eğer iki âleme, bir saman yaprağı kadar değer verirsen, ahdini yerine getirmiş olmazsın. Başında ve bedeninde bulunan her kıldan bile teberri etmediğin, ve bu kıllar seni inkar etmedikleri sürece, onun huzuruna olan tevellin sıhhatli olmaz. Seni arayan şeyi, yani cenneti arama; senden kaçan şeyden, yani cehenemden kaçma, sen ondan ona yol ara, o senin olunca, her şey önünde elpençe durur!»

«Sendeki cüzlerden her bir cüzün, öbür cüzün uğrunda mahvolması lâzımdır. Çünkü din yolunda ikilik şirktir. Öyle ki, gözün ne gördüğünü dil bilmeyecek, keza sırrını söylemesi için göz de dili bilmeyecek. Sana nisbeti olan her şey, Ulûhiyet şâhitlerinde mahvolacak. Mahv ve fakrdan söz ederler; işte senin için en büyük karanlık burasıdır. Diğerini nefy, kendini isbât ederler. Kişinin, hakikat sahrasına götürülmüş olduğunun alâmeti odur ki, gözünün önünden perdeyi kaldırırlar, böylece o her şeyin ötesinde bulunur, hiçbir şey onun ötesinde olmaz.»

«Hakikat üzere konuşan o kimsedir ki, onun sözü O'na ulaşır, kendi sözü ise kalmaz, bu yüzden kendi sözünden âzâd olur. Hazrete müteveccih olan bir söz, dinleyiciyi melâmet etmez, muhalife de muvafıka da mihmandârlık eder, konuşmacıya ziyadesiyle meded eder. Bir söz dinleyiciyi müflis yapmaz ve her iki âlemi onun elinden ihraç etmezse, o söz nefsin verdiği fetvâ üzere söylenmiştir. Bu şekilde konuşanın nefsi, dil marifetiyle bu sözü ortaya atmıştır. Tâ ki kendisi bir aldanış içinde, halk da onun aldanışının içinde olsun. Nitekim Hak Tealâ: **«Birbiri üzerine yığılı karanlıklar...»** (Nûr/40) buyurmuştur. Her kim söz söyleyene kulak vermezse, sinesindeki hayat çeşmesi kurur ve asla o çeşmeden hikmet hâsıl olmaz. Her kim kendi hanesinden dışarı çıkar ve bir daha hanesine gelen yolu bulamazsa, tarikatte o kimsenin söz söylemesi doğru olmaz. Dervişe gereken gönül nuruyla yürümektir. Halbuki zamanımızda âsâ ile yürüyorlar. Zira kördürler. Ne söylediğini ve nereden söylediğini bilen bir kimseye söz söylemek yaraşmaz. Nasıl kadınların hayzı varsa, müridlerin de irade yolunda hayızları vardır. Müridlerin yolundaki hayız konuşmaktan vâki olur. Öyleleri vardır ki, bu hal içinde kalır ve asla temiz olmaz. Öyleleri de vardır ki, hayz görmez, bütün günleri hayızsız ve temiz olarak geçer. Ama sözde bulunan fazilet hiçbir şeyde yoktur. Zira söz, zat sıfatlarından bir sıfattır. Bütün nebiler mütekellim idiler. (Sâkit ve sâmit değillerdi). Lâkin bizim sözümüz, benim gaybtan bir dilim vardır, iddiasında bulunanadır. Er olanın «Konuşan-susan» ve «Susan-söyleyen» olması lâzımdır. Zira o Hazret konuşmanın da susmanın da ötesindedir. Gönül çeşmesinin açılması için ilk önce lisan çeşmesinin kapatılması lâzımdır. Allah'tan korkan binlerce fasih dili, cehennem zebânîlerinin elinde görürsün; cehennemde, Hakk'a âşinâ bir tek (sâkit) nurlu gönül göremezsin. Sâdık bir müride, pirlerin susmalarından hâsıl olan fayda konuşma ve söz söylemediğinden hâsıl olandan ziyadedir.»

«Nasıl bir şahsa, zehiri şerbetle karıştırarak veriyorlarsa, tıpkı onun gibi şirki de hil'atla karıştırıp veriyorlar. Kimine bir kerâmet, kimine bir firâset, kimine bir hikmet, kimine de bir marifet verilmiştir. Hil'ata âşık olan esas maksattan geri kalır, o makamlar şeriat âlemindedir. Şeriatın nuru ile yola girip mesafe alanlar için zühd, vera', tevekkül, teslim, tefviz, ihlâs ve yakîn gibi şeylerin hepsi şer'dir. Yolun menzili yürür gider, zira kalb bineğinde sefer ederler. Bütün bunlar sevgi sericidirler, rûh dergâhı üzerindeki perdeleri, gözlerle ruha daha yakın olmak için kaldırırlar. Ruh bineğinde sefer yapanlar için bu fiilleri ve sıfatları orada geçmek söz konusu olmaz. Çünkü orada ne zühd, ne vera', ne tevekkül, ne teslim ve ne de buna benzer gidiş vardır. Gidişin, ruh olması itibariyle ruhla olması lâzımdır. Ruh, nişân kabul etmediği gibi onun yolu da nişân ve alâmet kabul etmez, sana yoldan haber veren, haddizatında nefsin sıfatından haber vermektedir. Çünkü bu mesele nişân kabul etmemektedir. O, talebten de paktır, nazardan da paktır. Beline taleb kemeri bağlamış olarak gördüğün bir kimse ne kadar çok talebde bulunursa, o kadar çok uzağa düşmüş olur. Bu suretle onlara gösterilmektedir ki, bizim işimiz illetten paktır, Halbuki nazar illettendir; talebinizi, keremin hükmüyle vücûdun eteğine bağladım, delili de gözün eteğine bağladım; nazarla getirdiğiniz şey delildir ama görmenin illleti yine de nazar değildir.»

«Şu halk Ubûdiyet âlemine indirilmiştir, ama hiçbir kimse Ubûdiyetin dibine ulaşamamış ve şu Ubûdiyet deryasını geçememiştir. Bu sırrı idrak ettiğin vakit, senden sâdır olan şu kulluk sıhhat bulur. Hakikat ehlinin yolu yokluktur; yokluk kıbleleri haline gelmedikçe yol bulamazlar. Şeriat ehlinin yolu ispatta (ve varlıkta) dır, her kim kendi mevcûdiyetini nefy ederse, zındıklığa düşer. Ama hakikat yolunda kendi varlığını isbât eden küfre düşer. Şeriat dergâhı üzerinde isbatın, hakikat dergâhı üzerinde nefyin bulunması icabeder. Suret gözünü, suretten başkası; sıfat gözünü de sıfattan başkası görmez. Bu mesele gözün de sıfatın da ötesindedir. Sinendeki deryadan bir timsah fırlamalı ve zatı da, sıfatı da sureti de yemeli, varlık âlemindeki her sıfatı yutmalıdır. İşte o vakit kişi yola revan olur, artık «Evde, ev sahibinden başka hiçbir kimse yoktur.» Devlet yoklukta, bedbahtlık varlıkta hazırlanmıştır; yokluğun yolu kahırda, varlığın yolu lutuftadır. Şu halk varlığa âşık olup yokluktan kaçıyorlar, zira ne yokluğu ne de varlığı biliyorlar. Halkın, varlık diye bildiği şey hakikatte varlık değil, yokluktur, yokluk diye bildikleri şey hakikatte varlık değil, yokluktur, yokluk diye bildikleri şey de aslında yokluk değildir. Şu civanmerdlerin yokluğu mahva işaret eder. Zira bu manadaki yokluk varlığın, mahv da isbâtın tâ ken-

disidir. Onun iki tarafı da isbatın aynından arınmıştır. Bir varlık ki, onun bir tarafı ayna ve hayat rakamına sahiptir O, «Önce yoktu da sonra oldu.»

«Mürid, ilk adımda muhtardır, bâliğ olunca ihtiyarı kalmaz, ilmini cehaleti, varlığını yokluğu, ihtiyarını ihtiyarsızlığı olarak görür. Bundan fazla beyanda bulunması ise âfettir. İşaret ve ibare bu meseleye (ve tasavvuf mevzuuna) mahrem değildir. Bu mesele ne işaret ne ibare, ne kâl ne hâl ne olmak ne de olmamakladır. Şayet bunu mücâhedeyle bilmek istersen bilemezsin. Zira Hind deryasında, Rum diyarında mücâhede vardır. İslâm deryasında ise müşâhede lâzımdır, çünkü içinde müşâhede bulunmayan bir mücâhede, bir şahsın bir şeyi idrarla yıkamasına benzer. Bu şahıs o şeyin temizlendiğini zanneder, o şeyin rengi gider ama olduğu gibi pis kalır. Kişinin dışında bulunan bir şey onun içinde de vardır. Bu civanmerdlerin ayak bastığı bir yerde tüm müridler müşriktir, müridlerin irade yolunun temeli şirk üzerindedir. İmanın bir zıddı vardır ve küfürdür. Tevhidin zıddı teşbih, yâkinin zıddı ise şektir. Bütün bunlar dergâhlarda (ve eşiklerde) bulunan birtakım perdelerdir ki müridlerin bunları geçmeleri lâzımdır, bu zünnârları kesmeleri icab eder.»

«Nefsinin kalbine muvafakat ettiği işlere gönül verme, nefse muhalif olan işlere ise gönül ver, seni kaylûl hazinesine göndermeleri için ayağını sağlam bas, sureten taat olmasa dahi (bu takdirde bu dereceye ulaşırsın.) Zira **«Allah böylelerinin günahlarını sevaba dönüştürür» (bk: Furkan/70)**

İsim tasarrufuna giren ve varlık sahasında bulunan tüm şeyler kudret kabzesinde bir tek zerreden daha ufaktır.»

«Hak zâhir olunca akıl azledilmiş olur; hangi ölçüde Hak kişiye yakın olursa, o ölçüde akıl kişiden kaçar, zira (Hak karşısında) akıl âcizdir. Âciz olan ancak âcizi idrak edebilir. Hazrete yakın bulunanlar nezdinde, Rubûbiyeti tanımak, aklın bâtıl olmasiyledir. Zira akıl Ubûdiyetin yerine getirilmesi için bir âlettir. Rubûbiyetin hakikatını bulmanın vasıtası değildir. Ubûdiyeti yerine getirme işiyle meşgul edilen ve (buna rağmen) kendisinden, hakikatın idrakı istenen bir kimseden Ubûdiyet fevt olur ve o kimse hakikat hakkındaki marifete de ulaşamaz, gerçeğin bilgisine eremez.»

«En faziletli ibadet, vakitlerden gâib olmaktır.»

«Biz ezelde ve ebedde zuhûr etmişizdir ve bunda hiç şüphe yoktur. Ezellerin ezeli vaktinde, ezel Rabbânî bir âlâmettir. Onun için bunu görmeye davet etmiştir.»

«Muamele yoluna dair söz söylemek güzel bir şeydir. Lâkin söz, hakikatlar bahsinde şirk çölünden esen bir rüzgar, beşeriyet âleminden zâhir olan bir inkâr ve tanınma halidir.»

«Şu dört şey marifete münasib ve ârife lâyık değildir: Zühd, sabır, tevekkül, rıza; zira bu dört şey bedenin sıfatı olup ruhun sıfatı ondan münezzehtir.»

Ezel ve ebedin çocuğu olman, ihlâs, safâ, sıdk ve hayâ gibi şeylerin çocuğu olmandan çok daha iyidir.

«Hakk'ın yolundan yok olmak, tecrid ve tevhidle hâsıl olan nazardan daha iyidir. Buradaki menzil ya vukûf ya da meşreb yeridir.»

«Bir'in birliğini ve tekliğini bulan Hakk'ın maksûdu ve matlûbu olur. Onun celâlinin na'tının sıfatını bulana ise Hak Maksûd ve matlûb olur.»

«Asla riayet etmek, vâki olan her cinayetin (ve hasıl olan her günahın) altını üstüne getirir ve ondan eser bırakmaz.»

«Şânı yüce olan Allah'ın seni iflâs mezelletinde ,acz ve inkisar hali içinde görmesi, gurur, izzet cilvesi ve muamele halinde görmesinden daha iyidir.»

«Bir kimsenin maksadı zattan başkası ise, o kimse aldanmış ve tepetaklak olmuştur. Vahdetten söz etmenin hakkı, kasıdsız ve niyetsiz olarak zuhûr edip, Allah yolunda yok olmaktır. Böyle birinin bekâsı, kendi yokluğu iledir. O vakit Hakk'ın vahdeti noktasında, niyetsiz olarak O kaim olur ve bu suretle varlık söz konusu olmaz, vücûd tasavvur olunmaz.»

«Doğru söz söyleyenler esrâr ve hakikatlar hakkında doğru konuştukları gibi ârifler de Hakk'ın hakikatı hakkında yalan söylerler.»

«En kötü huy, takdir edilene karşı durmaktır, yani ezelde takdir edilenin zıddını meydana getirmeyi ve kısmetin olmuş bulunan hususu tagallüb, arzu ve dua ile değiştirmeyi istemendir.»

«Sufîler zümresi dört sıfat üzerine bulunur: Biri «Tanır, arar ve bulur.» Diğeri, «Arar ama bulamaz»; öbürü, «Bulamaz, ama o olmadan da hiç huzur bulamaz», dördüncüsü «Tanır ama aramaz», çünkü o, talebin kendisine ulaşılmayacağı kadar aziz, araştırmayı gerektirmeyecek derecede de âşikârdır.»

«Sırrım, ahde vefâ gösterirse, âlemde hangi çeşitten hâdise zuhûr ederse etsin hiç korkmam!»

«Tamalı karanlığı sırra dahil olduğu vakit nefs, her çeşit nefsânî hazlar perdesinin içine düşer.»

Marifet ikidir: Hususî marifet, isbât marifeti. Hususî marifet müşterektir. Burada yani isimlere, sıfatlara, delillere, alâmetlere, bürhanlara, hicablara (ve hüccetlere) dair olan marifette şirk (ve ortaklık) söz konusudur. İsbât tarzındaki marifte yol yoktur; bu ezelî vasıftan zuhûr eder, zuhûr edince de senin marifetin yok ve hiç olur. Zira senin marifetin ve bilgin muhdestir, ezelî olan sıfat ve vasıf bir kere tecellî etti mi, tüm muhdesler yok olur.»

«Yüce yaratıcının lutfu senin kesbine karşılık değildir ve o yüzden kazanılmış bir şey değildir. Zira iktisab edilen her şeyin bir karşılığı vardır. Halbuki lutfun olduğu yerde karşılık söz konusu değildir.»

«Tüm düşünceleri bir tek düşünce haline getir, bir üzerinde dur, bütün bakışları bir tek bakış şekline sok, her şeye Bir'le bak, zira bütün nazar edenlerin o nazarı birden fazla değildir, «**Yaratılışınız ve dirilişiniz ancak bir tek nefs gibidir.**» (Lokman/28)

«Ruh, kendi kevn âleminden dışarı çıkmış değildir, zira dışarı çıkmış olsaydı, kalb onun içine girmiş olur ve bu söz asla bir ölçüye sığmamış bulunurdu.»

«Eşyayı izhâr ve işleri idare eden zatın varlığı, bu şeylerden ve işlerden daha zâhirdir. Buna rağmen ona şirk koşmak istiyorsun ha!»

«Her varlığın, perdesi, kendisi ile O'nun arasındaki varlığıdır.»

«Esrâr üzerine Hak zâhir olunca, havf ve reca zâil olur.»

«Avam, Ubûdiyet sıfatlarında bulunurlar, havas ise Rûbubiyet sıfatlarında ağırlanırlar; bu suretle sırlarında za'f bulunması ve Hakk'ın masdar ve mazharlarından uzak kalmış olmaları sebebiyle avamın tahammül edemedikleri sıfatları havas müşâhede eder.»

«Rubûbiyet, bir kimsenin derûnuna inince, onun bütün rusumunu mahvedip kendisini harab bir halde bırakır.»

«Allah'a nazar ettiğinde cem halinde, kendi benliğine baktığında ise tefrik halinde bulunursun».

«O, halkı kendi ilminde cem, hükmünde ve kısmetinde tefrik eder. Daha açıkçası hakikatte cem tefrika, tefrika da cemdir.»

Naatlar ve sıfatlar yanında ezel, ebed, bütün ömürler, zamanlar, vakitler ve asırlar bir şimşek gibidir. Nebi (a.s.) «**Benim Allah'-**

la öyle bir vaktim var ki, bu vakit içine Ulu ve Yüce Allah'la beraber iken ondan başka bir şey sığmaz», buyurmuşlardır.

«En şerefli nisbet, Hak Tealâ'ya, Ubûdiyetle aradığın nisbettir.»

«Taatların en faziletlisi vakitleri muhafaza etmektir.»

«Mahlûkun kadri büyük, önemi ulu olabilir, ama Hak onu edeblendirince dağılır, gider.»

«Kim «Ben» derse, (İlâhi) kudretle çekilmiş olur.»

«Cennet için Allah'a tapan aslında kendi nefsinin amelesidir. Allah'a Allah için tapan, haddizatında onun hakkında bilgisizdir, yani senin ibadetine Allah'ın ihtiyacı olmadığı halde onun için amel ettiğini mi zannediyorsun? Aslında sen kendin için iş görüyorsun!»

«Allah'tan en uzak olan, onu çokça yâd edendir, yani Allah'ı tanıyanın dili lâl olur. O, onun dili üzere zikretmedikçe, onun zikretmesi lâzım gelmez. Hakiki zikir odur ki, onun dili lâl olur, dil üzerinde konuşan gayb olur, onun zikri onun gayrisi (ile hâsıl) olur.»

«Hakk'ın haram kıldıklarına karşı saygılı olmak, bir daha ne iki âleme, ne de iki âleme giden yollardan herhangi bir şeye bakmamaktır.»

«Celâl ile cemâl sıfatları çarpıştılar, bunlardan ruh doğdu.»

«Can kâfiri, o kadar çok güzel ve hoştur ki, şayet aşikâr olsaydı Hak zannedip bütün ehl-i âlem ona secde ederlerdi.»

«Beden, tümüyle karanlıktır ve onun çerağı tamamıyle sırdır, her kimin sırrı yoksa, o daimi surette karanlıktadır.»

«Halkın halleri yapılan bir taksimin ve düzenlenen bir hikmetin neticesidir. Hile ve hareketle buna tesir etmeye mecal yoktur.»

«Bizarım o Allah'tan ki benim taatımla benden hoşnud olur veya benim itaatsızlığımla bana hışmeder. Bu vaziyette o benim kaydımdadır, o halde ben ne yapabilirim? Hayır, hayır, işin doğrusu şu ki, dostlar ezelde dost, düşmanlar ezelde düşmandır!»

«Her kim kendini de, bütün eşyayı da Allah'tan görürse, Allah sayesinde bütün eşyadan müstağni olur.»

[«Kalblerin hayatı ve bekâsı Allah'ladır, hatta Allah'tan gaybet Allah'ladır, yani sen Allah'la olduğunu bildiğin sürece Allah'la şirk hayaline sahipsin, fenânın fenâsı, fenâdan hasıl olur. (Kalbin hayatı Allah'ladır, açıkcası kalbin bekası Allah'la beraberliktir. Daha açıkçası Allah'tan Allah'la gaybettir.» (Sülemi, 305)]

«Şirk, kusurunu ve nefsin sürçmelerini görüp nefse melâmet etmektir.»

«Bir kimsenin sırrında yüzçevirme eseri, gönlünde şâhidlerin önemi bulunduğu müddetçe o kimsenin mahabbeti sahih olmaz; sıhhatlı mahabbet, bütün eşyayı unutacak derecede sevgiliyi temâşada istiğrak halinde olmak ve sevenin sevgilisinden sevgilisiyle fâni olmasıdır.»

«Mahabbet müstesna bütün sıfatlarda rahmet vardır. Mahabbette hiç rahmet (ve merhamet) yoktur, (mahabbet sahasında) hem katlederler, hem de maktulden diyet isterler.»

«Ubûdiyet, sana ait olan hareket ve sükûn, fiil ve terk haline itimad etme halinin ortadan kalkmasıdır. Bu iki sıfat kişiden sâkıt olunca hakikî Ubûdiyete ulaşır.»

«Tevbe, günah işlemeden evvel makbul olan şeyin kabul edilmesinden ibarettir.»

«Havf ve recâ, kulu edebsizlikten alakoyan kahredici iki şeydir.»

«Nasûh tevbesi odur ki, sahibi üzerinde gizli açık günahtan eser kalmaz. Tevbe-i nasûha sahib olan bir kimse, gündüzü ve gecesi nasıl olursa olsun hiç korkmaz.»

«Takvâ, kendini takvadan korumandır.»

«Dünya ehline karşı kibirlenen zâhidler sahtekardır. Zira eğer dünyanın gönüllerinde bir cazibesi olmasaydı, dünyadan eletek çektikleri için dünya uşaklarına karşı kibirlenmezlerdi.»

«Allah Tealâ katında tümü, bir sineğin kanadı kadar değer ifade etmeyen şeylere karşı zâhidim ve bu gibi şeylerden eletek çektim, diye nasıl şımarabiliyorsun?»

«Sûfî o kimsedir ki, itibardan (ve kıyastan) söz etmez ve sırrı fikirle nurlu olur.»

«Allah Tealâ ile meşgul olup ona ihtiyaç duyma vasfına sahip olduğu müddetçe kulun marifeti sıhhat bulmaz, yani meşguliyet ve ihtiyacı ona perdedir.»

«Allah hakkında marifet sahibi olan (her şeyden) kopar, daha doğrusu lâl olur. Tümüyle âlemden sıkılmadığı sürece Allah'la üns makamına ulaşamaz.»

«Taata karşılık bedel beklemek Allah'ın lutfunu unutmaktandır.»

«Kısmetler tevzî olunmuş, sıfatlar peyda olmuştur. Kısmetler tevzî olununca, çalışıp çabalama ile nasıl elde edilebilir?»

«Bir kimseden, hem kulluk yapmak, hem de Hakk' Tealâ'nın hakikatını bilmek taleb edilirse, her iki makamı da zayi eder, (ne âbid ne ârif olabilir.)»

«Âriflerin kalblerinin madenini araştırdım, gördüm ki melekûttaki ruh havasında Allah Tealâ'nın katında uçmaktadırlar. Bekâları O'nunla, rücûları da O'na oluyor.»

«Tâ Arş'taki perdeli makâmlardan, yerin en son noktasına varıncaya kadar olan yerlerdeki her zerre kişinin tevhidinin aynası olmaz ve kişi her zerrede onu görmezse, tevhidi sıhhat bulmaz.»

«Gücün yettiğince iş gördür, rızanın sana iş gördürmesine fırsat verme. Aksi takdirde O'nu görme hazzından ve temaşâ edilenin hakikatından mahrum kalırsınız, yani rızadan haz alınınca, Hakk'ı müşâhededen geri kalınır.»

«Dikkat et de O'na yaptığın ibadetten aldığın zevke ve taattan hâsıl olan hazza aldanmış olmayasın, zira bu, öldürücü bir zehirdir.»

«Kerâmetlere sevinmek gururdan ve bilgisizliktendir. İttisalle zevk almak bir çeşit gaflettendir.»

«Sakın onun ihsanına taatla mukabele eden tâifeden olmayınız. Amelin değil, ezelin yavrusu olunuz, amele ve taata değil, Ezele kul olunuz.»

«Kalbin faaliyetiyle olan amel, uzuvların faaliyetiyle icrâ edilen amelden daha şereflidir. Eğer Allah nezdinde fiilin bir kıymeti olsaydı, Peygamber (a.s.) kırk yıl (amel'den) hâlî kalmazdı. Bu noktadan hareketle, «Amel etme», demiyorum. Lâkin, «Amelle olma», (fiiline güvenme), diyorum.»

«Ezelde takdir olunan kısmetin şuuruna varan, dua ve niyazı bırakır.»

«Ben, Hak Tealâ'nın bende var olduğunu bildiği şeye inanıyorum : «Bana itimad olunamaz», diye bildiğimi O bilmektedir.»

«Kul, (namaz kılmak için) : «Allahü ekber», (Allah en büyüktür) der, yani Allah en büyük olduğundan, şu fiili yapmakla Allah'a vâsıl olmak veya bu fiili terketmekle ondan ayrı düşmek söz konusu olamaz. Zira vuslat veya hicrân hareketlerle değildir. Lâkin ezelde takdir olunan hükümlerdir.»

«Bebek nasıl ana rahminden dışarı çıkıyorsa, aynen onun gibi yarın er olanın devleti ve onun erbabı bulunanların mahabbeti de böylece ondan zûhur edecektir.»

«İnsanlar üç sınıftır: Birinci sınıfa Allah hidâyet nurları ihsan etmiştir. Bu yüzden onlar küfür, şirk ve nifaktan ma'sumdur. İkinci sınıfa Allah inâyet nurları ihsan etmiştir. Bunlar büyük ve küçük

günahlardan ma'sumdur. İkinci sınıfa Allah inâyet nurları ihsan etmiştir. Bunlar büyük ve küçük günahlardan ma'sumdur. Üçüncü sınıfa Allah kifâyeti (ve kendisiyle yetinme halini) ihsan etmiştir. Bunlar fâsid hatıralardan ve gaflet ehline has hareketlerden ma'sumdur.»

«Fakrı hakir görmek, çabuk kızmak ve mevkii sevmek nefsi görmekten neş'et eder. Bu da Ubûdiyet boyunduruğunu atıp Ulûhiyete yeltenmek olur.»

«Onu tanıyan gâib olur, Ona iştiyâk duyma denizine garkolan erir. Allah rızası için amel eden sevap kazanır. Gazaba uğrayan azab dûçâr olur.»

«Allah korkusunun en yüksek derecesi, kulun: O bana hışımla nazar ve gazab etmekte ve benden yüz çevirmektedir, deyip korkmasıdır.»

«Hakikî mânadaki Alah korkusu ölüm anında belli olur.»

«(Davasında) sâdık olanın alâmeti, aralıksız olarak cismen kardeşlerle, kalben sadece Allah'la bulunmaktır.»

«**Yüce Ahlâk**» (Kalem/4), marifetin kuvveti sebebiyle hiçbir kimseye hasım olmaman ve hiçbir kimsenin de sana hasım olmamısıdır.»

«**En dehşetli korku**» (Enbiya/103): «Ey cennetlikler! Ölüm yok, ebediyet var»; «Ey cehennemlikler! Ölüm yok, ebediyet var», diye nidâ geldiğinde hicran için bahis konusu olur. Bunlar cehenneme yollanırken: İşte en dehşetli korku, o günde olur. Sonra: «**Hadi, defolun cehenneme köpekler, muhatap alınmayacaksınız.**» (Müminûn/108) denilecektir.»

«Utangaç kişiden dökülen terler, ondaki faziletin eseridir.»

«Ezelde takdir olunanı tercih etmek, zamana karşı durmaktan ve hal ile çekişmekten daha iyidir.»

«Bütün iyiliklerin tam olmasına ve mevcud olmaması halinde ise tüm iyiliklerin kötülüğe dönüşmesine esas teşkil dene haslet, nefsin nasiblerinden seni alakoyan ve nasibin olacak şeylerin kapısını sana açan istikamettir.»

«Firâset kalblerde parıldayan bir ışıktan ve sırlarda yerleşmiş bir marifetten ibaret olup bu marifet o sırları, gaybten gaybe taşır; bu suretle sahibi, eşyayı, Allah Tealâ'nın gösterdiği gibi görür ve bunun neticesi olarak halkın zamirini keşfeder.»

«Sûfiler zümresinin, önceleri işâretleri vardı, sonraları hareketleri oldu. Şimdilerde ise elleri sadece böğürlerinde kaldı.»

«(Sûfî geçinenler) edebsizliklerine ihlâs, nefislerinin oburluklarına inbisât, aşağı bir himmette sahip olmaya celâdet ismini vermektedirler, hepsi de (ana) yoldan geri dönmüşler, fena bir yol tutmuşlardır. Müşâhedelerindeki hayat nâhoş, ruh noksandır, konuştuklarında hışm ile konuşur, söz söylediklerinde kibirle hitap ederler. Nefsleri, içlerinde neyin bulunduğunu haber vermekte, yemedeki oburlukları sırlarında neyin mevcut olduğunu ilân etmektedir.» «**Allah gebertsin, nasıl da Allah'a iftira ediyorlar!**» (Tevbe/30)

«Öyle bir zamanda yaşama belâsına dûçâr olduk ki, ne İslam âdabı, ne cahiliye ahlâkı, ne de mürüvvet sahiplerinin ahkamı (ve hilmi) var!»

«Bir çuvalı açmışlar, içine köpekleri doldurmuşlar, çuvaldaki köpekler arasına biraz da melek koymuşlar. Bu köpeklerle ne kadar uğraşır ve mücadele edersek edelim baş edemiyoruz, bâri tanıdıklar düşmeseler!»

Vâsiti'ye imandan sorulunca, «Kişinin kırk yılı mecusî olarak geçirmesi lâzımdır ki imana ulaşabilsin», demişti. «Ey Şeyh! Bunun mânası ne ola ki», diyenlere:

— Peygamberler kırk yılı doldurmadan kendilerine vahyi gelmemişti. Bu, «O müddet içinde onların imanları yoktu», demek değildir. Böyle bir sözden Allah'a sığınırız. Lâkin bu, «Onlarda nübüvvatten sonra hâsıl olan kemâl, başlangıçta yoktu» manasına gelir. Fakat sen nefs-i emmâre sahibisin ve hadis icabı nefs mecusîdir. İşte bu yüzden nefsinin mecusîliğinden ve zındıklığından kurtulmadıkça hakiki imana ulaşamazsın.»

«Muhammed'in (a.s.) makâmını hiç geçen oldu mu», sorusuna, şu cevabı verdi: «Hiçbir kimse Muhammed'in makamına ulaşamamıştır. Onun makâmını geçtim veya geçerim, diyen zındık olur. Ziravelilerin nihâî dereceleri nebilerin ilk dereceleridir.»

«Hangi yemek daha çok arzu olunur», sorusuna şu cevabı vermişti: «Allah'a hüsnüzan besleyerek yakîn eliyle marifet sofrasından almış olduğun yüce Hakk'ın zikrinden bir lokma!»

Vefatı vaktinde:

— Bize tavsiyede bulun, diyenlere:

— Hak Tealâ'nın iradesini nefsinizde muhafaza ediniz, demişti. Vasiyette bulunmasını isteyen birine şöyle demişti: «Vaktin edebine ve nefeslerine dikkat et!» Allah'ın rahmti üzerine olsun.

ŞEYH EBÛ ALÎ SAKAFÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Esrârın perverdesi, nurları huy edinen, takvâ müftüsü, mâna mehdisi, sâf veli, çağın şeyhi Ebu Ali Sakafî, (r.a.) vaktin imamı ve zamanın azizi olup Ebu Hafs ve Hamdûn'un sohbetlerinde bulunmuştu. Nişabur'da tasavvuf ondan zuhûr etmişti. (1) Şer'î ilimlerde kemâl sahibi olup her fende ileri bir derecede bulunuyordu, ama hepsinden de el çekmiş, tasavvuf ehlinin ilmiyle meşgul olmuş, sûfîler arasında konuşmalar yapmıştı. İyi bir ifadesi ve yüce bir ahlâkı vardı. Nitekim naklederler ki: Kuşbazlık yapan bir komşusu vardı, her Allah'ın günü ondan çok zahmet çekerdi. Çünkü adam onun damına konan güvercinlerine taş atardı. Bir gün şeyh damda oturmuş, Kur'an okurken komşusu güvercine bir taş atmış, atılan taş şeyhin alnına raslamış, burasını yarmıştı ve yüzüne aşağı kanlar akmaya başlamıştı. Şeyhin sohbetinde bulunanlar buna sevinmişler ve:

— Şeyh, yarın şehrin hâkimine kider, onu şikayet edip şerrini defeder, zira şeyhin sözü emirin nezdinde makbûldur, bu suretle hepimiz onun meşakkatından kurtulmuş oluruz, diye düşünmüşlerdi. Ama şeyh hizmetkârını çağırıp:

— Şu bostana git ve bir çubuk yapıp getir, dedi. Hizmetkâr çubuğu getirince:

— Şimdi bu çubuğu kuşbaza götür ve:

— Şu güvercinleri taş atarak değil, bu çubukla uçur, dedi.

Şöyle dediği nakledilir: Bir gün üç erkek bir kadın tarafından omuzlar üzerinde taşınan bir cenaze görmüştüm. Gittim, cenazenin, kadın tarafından tutulan yanını omuzladım, mezarlığa kadar götürüp defnettim ve sordum:

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Sülemî, s. 361; Şa'rânî, I, 107; Kuşeyri, s. 161; Şezerâtu'z-Zeheb, II, 315; Münâvî, II, 53; Nefahât, 249.

— Size yardımda bulunacak bir başka komşunuz yok muydu?

— Vardı ama bunu hor görüyorlardı!

— Peki bu ne yapmıştı?

— Çünkü bu muhannes (eş-cins) idi! dediler. Bunun üzerine müteveffâya acıdım. Gece rüya gördüm, biri yanıma geldi, yüzü ayın ondördü gibi pırıl pırıldı. Çok değerli elbiseler giymiş ve tebessüm ediyordu. Kendisine sordum:

— Sen kimsin? Dedi ki:

— Cenaze namazını kılıp defnetmiş olduğun muhannesim, halk tarafından horlandığım için Hak Tealâ bana merhamet buyurdu!

Sözleri:

«Bir kimse bütün ilimleri kendinde toplasa ve cemiyetteki tüm zümrelerin sohbetinde bulunsa, bir şeyhin veya bir imamın veya samimî (bir mürebbinin veya) bir müeddibin emriyle eğitilmesi hali müstesna, kat'iyen erler mertebesine ulaşamaz. Bir kimse kendisini kötü şeylerden meneden (ve iyi şeyleri emreden bir yasakçıdan ve) âmirden edeb almaz, amellerindeki kusurları kendisine gösterip nefsinin şirretliğini gözünün önüne seren birini rehber edinmezse, hiçbir muamelede onu örnek almak caiz olmaz.»

[«Doğrultulmamış birinden doğruluk tamah etme, edeblendirilmemiş birinden edeb umma, (doğru olmayanı doğrultmayı, edebli olmayanı edeblendirmeyi ümit etme.» (Sülemî, 364)]

«Hürmet yolunu tutmadan büyüklerin sohbetinde bulunan, onlardaki faydalardan ve (nazarlarında mevcut olan feyz ve) bereketlerden mahrum kalır. Onlardaki nurlardan kendisinden hiçbir şey zuhûr etmez.»

«Sağlam bir dal ancak sağlam bir kökten çıkar. İmdi fiillerin sıhhatlı ve sünnet caddesi üzere olmasını isteyen ilk önce kalbindeki ihlâsı sıhhatlı hale getirmelidir. Zira zâhir amellerdeki sıhhat, bâtın amellerdeki sıhhattan hâsıl olur.»

«Allah, amellerden ancak isabetli olanı, isabetli olanlafından sadece samimi olanı, samimi olanlardan da ancak sünnete uygun düşeni kabul eder.»

«Kişi, şu dört hasletten gâfil olmamalıdır: Birincisi doğru söz, ikincisi doğru iş, üçüncüsü samimi dostluk, dördüncüsü emanete sadâkatla riayetkâr olmak.»

[«İlim, cehalet karanlığına karşı kalb için hayat, göz için nurdur. (İlim, cehalete karşı kalbin hayatı, karanlığa karşı gözün nurudur.» (Sülemî, 364)]

«Dünya bir kimseye yöneldiği zaman, meşgaleleri âfettir, yüz çevirdiği zaman özlemleri başka bir âfettir.»

«Akıllı kişi, yöneldiği zaman tümü ile meşgale, yüz çevirdiği vakit baştan sona kadar hasret olan bir şeye kendini vermez.»

«Vay o kimseye ki, her şeyi hiçbir şeye karşılık olarak satar, hiçbir şeyi her şeye karşılık olmak üzere satın alır.»

«Öyle bir zaman gelecek ki, bir münafıka istinad etmeden hiçbir mümin için hoş bir hayat yaşamak mümkün olmayacak. Bunun şerrinden Allah'a sığınınız.»

* * *

[«Bir kimsenin hevâ ve hevesi kendisine galebe çalarsa, aklı gizli kalır. (Sülemî, 364)]

[«Elde tutman gereken en uygun şey nefsin, yenmen gereken en münasib şey hevâ ve hevesindir.» (Sülemî, 365)]

[«Hayır, iyiye de kötüye de uzak olmayan bir hazinedir.» (Sülemî, 365)]

[«Gaflet halkın, geçim yollarını ve fiillerini genişletmiş, takva ve dikkat ise daraltmıştır.» (Sülemî, 364)]

[«Tam ilim, onun künhune ulaşmaktan ümit kesmektir.» (Sülemî, 365)]

[«Her şeyin bir haddi ve kemâli vardır, eşyanın hadlerini dikkate alarak, münasebetlerini ona göre ayarlayan kurtulur ve başarıya ulaşır, bu hadlerin gerisinde kalan eşyanın hakkını zayi etmiş olur, bu hadleri tecavüz eden kendini mahvetme haliyle karşı karsıya getirmiş olur.» (Sülemî, 363)]

ŞEYH CA'FER B. MUHAMMED HULDÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Himmet sahibi, ümmetin sebatkârı, hilim dağı, ilim deryası, ezelî ve ebedî devlete nâil olan şeyh Ca'fer Huldî, (r.a.) çağının âlimi olup tarikat ilminde yegâne idi. Cüneyd'in sohbetinde bulunanların eskilerinden ve önde gelenlerindendi, ilim türlerinde derya, hakikat çeşitlerinde seçkin idi. (1)

Yüce değerde vecizeleri vardır. (Lâkin benlikten kaçınmış olmak için) bunları diğer kimselere nisbet etmişti. [Bir zamanlar, «Yanımda tasavvuf ehlinin yüzotuz küsur divanı vardır», diye bir söz sarfetmişti, «Sende (Ali b.) Muhammed Tirmizî'nin kitaplarından hiç var mı», sorusuna, «Hayır, çünkü (lâalettayin) sûfîlerden bilmem; o, şeyhlerin zinetidir ve de makbuldur», diye cevap vermişti. (bk. Sülemî, 435)]

Altmış defa hac yaptığı rivâyet edilir. Alevî Hamza derler bir müridi vardı. Bir gece Hamza şeyhin evine gitmeye karar verdi. Şeyh ona : «Bu gece burada kal», diye teklif etmişti. Meğer Hamza, çocuklarının yemekleri için tandırda bir tavuk kızartmak istemişti. «Eğer bu gece burada kalacak olsam yarınki sabah namazını da burada kılmam icab edecek, öyle olunca da sabah namazında ve kahve altıda şeyhle birlikte bulunmam lâzım gelecek, netice olarak gecikmiş olacağım, (beni yemeğe bekleyen) çoluk çocuk aç kalmış ve beni merak etmiş olacaklar», diye düşündüğünden Şeyhe :

---

(1) Hal tercümesi için bk : Hilye, X, 381; Sülemî, 435; Münavî, II, 24; Şâ'rânî, I, 118; Sıfatu's-Safve II. 468. Hücvirî, 260; Risale, 167; Şezerâtu'z-Zeheb, II, 378; Tarihu Bağdad, VII. 226, Nafahât, 268, GAS. I. 161.

— Müsaade edersen gideyim, diye rica etti. Ama Şeyh yine:

— Sen bu gece burada kal, diye teklifini yeniledi. Hamza:

— Ama mühim bir işim var, deyince, Şeyh:

— O halde sen bilirsin, dedi. Hamza evine gelince tavuğu tandıra koydu. Ertesi gün cariyeye:

— Yemeği getir, dedi. Cariye yemeği tandırdan alıp getirirken ayağı bir taşa çarpınca, çömlek yere düşüp kırılmış, yemek dökülmüş, tavuk da yol üzerine düşmüştü. Hamza cariyeye:

— Git tavuğu getir, tâ ki yıkayıp işimizi görelim, dedi. Bu sırada aniden bir köpek kapıdan içeri girip tavuğu kapmış ve götürmüştü. Hamza, «Şimdi bütün bunlar elden gittiğine göre kalkayım ve şeyhin sohbetini elden kaçırmayayım», diye düşündü ve şeyhin yanına geldi. Şeyh onu görünce:

— Şeyhlerin bir et parçası olan kalbini muhafaza etmeyenlerin etini köpeklere verirler! dedi. Bunun üzerine Hamza pişman olmuş ve tevbe etmişti.

Naklederler ki, bir gün rüyada gördüğü Peygamber'e (s.a.v.):

— Tasavvuf nedir, diye sordu. Peygamber:

— Davâyı terk edip manâyı gizlemektir, dedi.

— Tasavvuf nedir, sorusuna:

— Bir halettir ki, içinde Rubûbiyetin aynı zâhir, Ubûdiyetin aynı muzmahil olur, diye cevap vermişti.

«Tasavvuf, nefsi kaldırıp Ubûdiyete atmak, beşeriyetten sıyrılmak ve bütünüyle Hak Tealâ'ya nazar etmektir.»

Fukaranın telvininden sorulunca:

— Onlardaki telvin ziyadelik içindir. Zira telvini olmayanın ziyadeliği olmaz, diye cevap vermişti.

«Bir dervişin çok yediğini görürsen bil ki, ondan mutlaka şu üç halden biri mevcuttur: Yâ lâyıkı vecihile bir vakti değerlendiremeden geçirmiştir veyahut bundan sonra ilerde doğru yolda bulunmayacaktır veyahut da halde muvafakatı yoktur, (ya geçmişi ya geleceği veya şimdiki anı iyi değildir.)»

Tevekkülden sorulunca, dedi ki:

— Tevekkül, bir şeyin mevcut olması ve olmaması halinde kalbin eşit bir vaziyette bulunmasıdır. Belki o şeyin mevcut olmaması vaziyetinde kalbin neşeli, bulunması vaziyetinde ise neşesiz olmasıdır. Daha açıkçası her iki halde de kalbin Hak Tealâ karşısında istikamet üzere olmasıdır.

«Fütüvvet nefsi aşağılayıp müslümanlara duyulan saygıyı yüceltmektir.»

«Akıl, mahvolma mahallerinden seni uzaklaştıran şeydir.»

«Agyardan olmaman için Hakk'ın has kulu ol. (Allah'ın hâlis kulu ol ki, ağyardan âzâd olasın.» (Sülemî, 437)

«Hür kişilerin çabaları kendileri için değil, dostları içindir.»

«Şerefli bir himmetin olsun, zira erlerin makâmlarına mücahedelerle değil ancak şerefli himmetle erişilebilir.»

«Kul, nefsin hazzı ile iken muamelenin hazzını bulamaz. Bu yüzden hakikat ehli, kendilerini alâka ehlinden uzaklaştırmışlar ve alâkalar, Hakk'a giden yollarını kesmeden önce onları söküp atmışlardır.»

«Kim imanı reddederse, ameli boşa gider.» (Maide/5) âyetinden sorulunca, şöyle dedi:

— Onu tanımaya çabalamayanın hizmetini kabul etmezler.

[«Kendisine salâh ruhu verilen, halka hürmet esasına dört elle sarılır. Sıddıkiyet ruhu verilen, bütün hallerinde nefsinden doğruluk ister, marifet ruhu verilen hadiselerin geliş ve gidiş yollarını bilir, müşâhede ruhu verilene «Ledün ilmi» ihsan edilir». (Sülemî, 439)]

Naklederler ki, tecrübe edilmiş bir duası vardı. Bir kere yüzüğündeki kaş, Dicle'ye düşmüştü. Bu duayı okuyup hemen baktı, kaşın kitabın arasında olduğunu gördü. Şeyh Ebu Nasr Serrac, «O dua şudur.» demiştir: «Ey vukuunda şüphe bulunmayan bir günde ahâliyi toplayacak olan! Yiğitimi bana iade et!»

Vefatı yaklıştığı sıralarda Bağdad'da bulunuyordu. Şûnîziye mezarlığına, Serî Sakatî ve Cüneyd'in bulunduğu yere gömülmüştü.

Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun!

ŞEYH ALİ RÛDBÂRÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Mücâhedenin meşakkatını çeken, müşâhede hazinesini ihtiyar eden, hilim deryası, dost sahibi şeyh Ali Rûdbârî (Rahmetullahi aleyhi rahmeten vâsia), tarikat ve fütüvvet ehlinin kâmillerinden, en zarif pirlerden, bunların da hakikat ilmi hususunda en âlim olanlarından olup muamele, riyâzet, kerâmet ve firâset konusunda ulu bir zattı. Bütün Bağdad'lılar onun huzurunda boyun eğerlerdi. Cüneyd, onun faziletini dile getirirdi. Her hususta doğruluk üzereydi. Hakikatlar hususunda veciz bir ifadesi vardı. Mısır'da ikamet etmiş, Cüneyd, Nurî ve İbn Cellâ'nın sohbetine yetişmişti. (1)

Naklederler ki, bir müddet yanında bulunan bir delikanlı, kendisinden ayrılacağı vakit:

— Şeyh bir şey söylemezler mi, bir tavsiyeleri olmaz mı, deyince:

— Ey civanmerd! Bu zümrenin bir araya gelmeleri vaadla, dağılmaları müşavere ile değildir, demişti.

Şöyle demişti: Vaktiyle bir derviş yanımıza gelmiş, vefat etmiş biz de onu defnetmiştik. Mezara koyarken, «Hak Tealâ gurbetliği se-

---

(1) Hal tercümesi için bkz: Hilye, X, 356; Sıfatu's-Safve, II, 454; Sülemî, 354; Münavî, II, 7; Şa'rânî, I, 106; Risâle, s. 160; Nefahât, s. 247; Hücvirî, s. 261; GAS, I, 663.

bebiyle ona merhamet etsin», diye yüzünü açık olarak toprağın üzerine koymak istemiştim. Derviş gözünü açıp :

— Aziz kılındıktan sonra bizi zelil kılmak mı istiyorsun, dedi.

— Efendim, ölümden sonra hayatla mı karşılaşıyoruz, dedim. Dedim ki :

— Evet ben hayattayım, Alah'ı sevenler diridirler. Ey Rûdbârî, yarın sana yardımcı olacağım!

Şöyle dediği nakledilir : Taharat konusunda epey bir zaman vesvese belâsına tutulmuştum. Bir gün abdest almak için tam on bir kere deniz sahiline indim, güneş batana kadar orada kaldım, sahih bir abdest alamadım. Bu arada gönlüm incinmiş, canım sıkılmış ve :

— Yâ Rab! Afiyet dilerim, demiştim. Deniz cihetinden hâtiften gelen bir ses :

— Âfiyet, ilimde (ve şer'î ahkama riayetkâr olmakta) dır, dedi.

— Sûfi kimdir, sorusuna :

— Sûfi, safâ üzere âbâ giyen, nefsine cefâyı tattıran, dünyayı ardına atan ve Mustafa'nın yolunu tutan zattır, diye cevap vermişti.

«Beş gün aç kalan bir sûfî açlıktan yakındı mı, onu pazara gönderip çalışmasını ve kazanmasını emrediniz.»

«Tasavvuf, uzaklığın bulanıklığından sonraki yakınlığın duruluğudur.»

«Tasavvuf, dostun kapısı önünde diz çöküp eşiğine baş koymaktır, kovsa bile!»

«Tasavvuf, hürlerin atâsıdır.»

«Er için havf ve recâ, kuşun iki kanadı gibidir, kuşta iki kanadın mevcudiyeti zaruridir. Bunlardan biri eksik oldu mu, diğeri de eksik olur. Her ikisi de olmazsa, kişi şirk sınırında bulunur.»

«Hakikî havf, sadece Allah'tan korkup başkasından korkmamaktır.»

«Sevgi, kendini tümüyle sevgiliye hibe ettiğin için sana senden hiçbir şeyin kalmamasıdır.»

Tevhidden sorulunca : «Kalbin, ta'til ve inkardan ayrılıp isbâtla istikamet üzere olmasıdır», diye cevap vermişti.

«En faydalı yakîn, Hakk'ı gözünde büyüten, O'dan başkasını küçülten, kalbinde havf ve recayı var kılan yakındır.»

«Cem, tevhidin sırrı, tefrika ise lisanıdır.»

«Açıkladığı nimetler, gizlediği nihayetsiz keremlerin delilidir.»

«Eşya, zâtlarıyle zâtlarından o sayede fâni olmuşken O'na nasıl

şehâdet edebilir? Veya eşya ondan ve sıfatlarından zuhûr etmişken ondan nasıl gâib olabilir? Tenzih ederim o zatı ki, bir şey ne ona şâhitlik eder, ne ondan gâib olur! Ne onun huzuruna varır ne de ondan gâib olur!»

«Hak Tealâ himmet ehlini sevdiği için himmet ehli de O'nu sever.»

«Biz bu işte, kılıcın keskin tarafı gibi bir yere ulaşmışızdır, eğer azıcık bir sapma olsa cehenneme yuvarlanırız!»

«Şayet onun didârı bizden zâil olsa, Ubûdiyet bizden sâkıt olur, yani hayatta kalamayız.»

«Izdırârî olan bir nefsin en aşağısının nihâyeti yoktur.»

«Hak Tealâ mucizeleri ve bürhanları açıklamayı Peygamberler üzerine nasıl farz kılmışsa, «Yabancıların gözü değmesin, kimse görmesin ve bilmesin», diye aynı şekilde ahval ve makamları gizli tutmayı veliler üzerinde farz kılmıştır.»

«Tevhid yolunda bir kimsenin tabiatı üzerine (tevhidden bir) nazar vaki olsa, bu tevhid onu ateşten kurtarır.»

«Kalb, nefs ve ruh sağ ve soldan hâlî olunca, kalbten hikmet, nefsten hizmet, ruhtan mükâşefe zuhûr eder; bu üç şeyden sonra da onun sanatlarını görme, sırlarını mütâlâa etme ve O'na ait hakikatların muamelesi âşikâr olur. Söylediklerimizin alâmeti nedir?» denilecek olsa, deriz ki: «Sağa sola bakmamak!»

Semâdan sorulunca, «Semâda başabaş kalsak, (faydası zararına yetse) razıyım», demişti.

Eğlence için musiki dinleyen: «Ve semâ bana helaldir, zira değişik hallerin tesir etmediği bir dereceye ulaşmış bulunuyorum», diyen bir kimseden sorulunca:

— Evet ulaşmıştır, ama cehennemin dibine, demişti.

Hasedden sorulunca: «Ben bu makâmda bulunmuş değilim, o yüzden cevap veremem. Lâkin: Hasedçi münkirdir, zira Allah'ın hükmüne razı olmamaktadır, demişlerdir», diye cevap vermişti.

«Âfet üç hastalıktan doğar: Tabiat hastalığı, adet ve alışkanlığa dört elle sarılma hastalığı, bozuk sohbet hastalığı.» Sordular:

— Ey Şeyh! Tabiatın hastalığı nedir? Cevap verdi:

— Haram yemek. Yine:

— Adete sarılmak nedir, dediklerinde:

— Harama bakmak ve gıybet dinlemek, dedi. «Sohbetdeki fesad nedir», dediklerinde:

— Nefste ne zuhûr ederse ona uyman, dedi.

«Kul, şu dört nefesten hâli değildir: Yâ şükrü gerektiren nimet veya zikri gerektiren minnet veyahut sabır gerektiren mihnet veyahut da af dilemeyi gerektiren hata.»

«Her şeyin bir vâızı var, kalbin vâızı hayâdır ve Hak'tan hayâ müminin hazinesidir.»

Semâda vecde gelmekten (ve bunun sebebinden) sorulunca:

— Sevgilinin müşâhedesini sırların keşfetmesidir, demişti.

«Yol, sıfatla mevsuf arasındadır. Sıfatla bakan perdelenir. Mevsufla bakan zafere ulaşır.»

«Kabz, fenânın, bast bekânın ilk sebeplerindendir.»

«Mürid, kendisi için Allah Tealâ'nın irade ettiğinden başkasını irade etmeyen, murâd ise iki âlemde Hak Tealâ'dan başkasını irade etmeyen kimsedir.»

«En daracık zindan, sohbete ehliyetsiz olanla birlikte bulunmaktır.»

[Kız kardeşi anlatıyor: Vefat vakti gelince, başını dizime koyup gözünü açtı ve:

— Semanın kapıları açılmış, cennet donatılmış ve: «Yâ Ebû Ali! Biz seni hatır ve hayalinden hiç geçmeyen bir mertebeye ulaştırdık, diye bize cilve etmedeler, huriler açılıp saçılmışlar, özlem göstermedeler ve şu bizim gönlümüz ise diyor ki: «And olsun ki senden başkasına bakmam! Uzun bir ömrü bir işe intizârla geçirdim, bir rüşvetle bundan vazgeçecek bir kişi değiliz.» (bk: Risâle, 482)]

Vesselâm...

ŞEYH EBU HASAN HUSRÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Rabbâni âlim, ruhânî hükmün hâkimi, masumluk kâfilesinin önderi, hikmet dairesinin merkezi, sır sahibinin mahremi şeyh Ebu Hasan Husrî (r.a.) Irak'ın şeyhi, çağının lisanı idi. Hali tam, ifadesi yüce idi. (1) Basra'lıydı ama Bağdad'da otururdu. Şiblî'nin sohbetinde bulunmuş olup büyük bir muabbir idi. Bağdad'da müridleriyle semâ yapardı. Onu halifenin huzurunda çekiştirmişler ve: «Bunlar öyle bir tâifedir ki, birbirine giriyor, şarkılar terennüm ediyor, raks ediyor, âlem yapıyor ve semâ meclisleri tertib ediyor», demişlerdi. Meğer halife, yanındaki adamlarıyle sahrada at üzerinde gidiyorlarmış. Biri gelip halifeye:

— Ellerini birbirine vuran ve ayağıyle yeri tepen adam işte budur, demiş. Bunun üzerine halife de atını mahmuzlayıp Husrî'nin yanına varmış ve sormuş:

— Hangi mezheptensin?

— Hanefi idim, şafiî mezhebine döndüm, şimdi ise öyle bir şeyle meşgulum ki, hiçbir mezhepten haberim yok.

— Nedir o?

— Sûfîlik.

— Nedir Sûfîlik?

— O olmadan iki cihanda hiçbir şeyle huzur ve sükûn bulmaktır.

— Daha başka?

— Sûfî işini O'na havale eder, zira sahibi odur, kendisi ise onun hükümlerini ifâ etmeyi üstlenir.

---

(1) Hal tercümesi için bk: Sülemî, 489; Risale, 174; Şâ'rânî, I. 123; Tarihu Bağdad, XI. 340; Münavî, II. 39, Nafahât, 275; Husrî, 264.

«Haktan sonra dalâletten başka ne vardır?» (Yunus/31) Sûfîler Hakk'ı bulduklarından başka bir şeye bakmazlar.»

«Bunlara dokunmayınız, zira bunlar büyük bir kavim olup Hak Tealâ'ya niyâbet etmektedirler.»

Naklederler ki, Ahmet Naşr altmış kere (hac yapıp) mevkıfte durmuştu. Ekseriya Horasan'dan ihrama girmişti. Bir kere Harem'de bir söz söylemişti. Bunun üzerine Harem'deki pirler:

— Harem'de ikiyüzseksen pir varken sen burada nasıl konuşabilirsin, deyip onu Harem'den dışarı atmışlardı. Tam o saatta Husri (Bağdad'daki) evinden dışarı çıkarak kapıcıya:

— Her sene buraya gelen şu Horasan'lı genç var ya, eğer o buraya bir daha gelirse dikkatli ol, ona yol verme, demişti. Ahmed Bağdad'a gelince, o küstahlığın hükmü üzere şeyhin evinin kapısına vardı, kapıcı:

— Falan zamanda şeyh dışarı çıkıp (senin için); onu bırakma, ona yol verme, demişti, dedi. Kapıcının bahsettiği zaman, tam Ahmed'in Harem'den atıldığı vakte rastlıyordu. Bu sözü işiten Ahmed kendinden geçip yere yığılıverdi. Bir kaç gün burada bu vaziyette kaldı. Nihayet bir gün şeyh dışarı çıkıp ona:

— Yâ Ahmed! Başından geçmiş olan o edebe riayet etmeme hadisesi sebebiyle sana lâzım gelen şudur: «Kalk! Rum diyarına git, bir sene orada domuz çobanlığı yap. Tarsus'ta müslümanlara ait bir mahal vardı, ama kâfirler orasını ele geçirip harab etmişlerdir. Sonra oraya git gündüzleri domuz çobanlığı yap, geceleri burada kal, sabaha kadar namaz kıl ve sakın bir an bile uyuma, ola ki azizlerin gönülleri seni kabul eder», dedi. Adam tecrübeli bir kişi olduğundan kalktı. Rum iline gitti, üzerine nâz elbisesini geçirip can beline niyaz kemerini bağladı. Netice olarak emredildiği veçhiyle bir sene domuz güttükten sonra geri dönüp Bağdad'a geldi. Hankâh'ın kapısına varınca, kapıcı:

— Çabuk ol, çünkü şeyh bugün dışarı çıkıp durmadan seni sordu, dedi. Şeyh Husri, içerden onun sesini işitince derhal dışarı fırlayıp:

— Ey Ahmed! Evladım! Gözümün nuru! diyerek kendisini kucaklamıştı. Buna sevinen Ahmed, neşesinden: «Lebbeyk», (ya şeyh! yine emrine amadeyim) diye haykırmış, bir kere daha hac yapmak için çöllere düşmüş, Harem'e ulaşınca, Harem pirleri kendisini karşılamışlar ve herbiri:

— Ah yavrum ve göz nurum! demişlerdi. Onun bütün suçu, bir tek söz (ve şatah) söylemiş olmasıdır. Halbuki bugün herkes dükkanların kapıları önünde saçmalayıp durmaktadırlar.

Şöyle dediği nakledilir: Bir seher vakti namazı eda ediyor, münacaatta bulunuyor ve:

— İlâhî, ben senden razıyım, sen de benden razı mısın, diyordum. Nidâ geldi ki: «Ey yalancı! Eğer sen bizden razı olmuş bulunsaydın, bizim senden razı olmamızı istemezdin!»

[Diyor ki: «Halk, «Husrî nâfile namazlara önem vermiyor», diyorlar, halbuki benim gençlik çağımdan bu yana birtakım virdlerim var ki, eğer bunlardan bir tanesini elden kaçıracak olsam, derhal (İlahî) âzârâ muhatab olurum.» (Risale, 174)]

«Zillet sahiplerine baktım, benim zilletimi onlarınkinden fazla buldum, sonra izzet sahiplerinin izzetine nazar ettim, benim izzetimi hepsininkinden daha çok buldum», demiş, sonra: **«Kim izzeti isterse, bilsinki izzetin hepsi Allah'ındır»**, (Fâtır/10) mealindeki ayeti okumuştu.

«Bizim tevhiddeki usûlümüz beştir: Hudûsu ortadan kaldırmak, kıdemi var olarak kabul etmek, vatanı terketmek, dostlardan ayrılmak sana, öğretileni de, bilinmediğini de unutmak, yani bildiğini ve bilmediğini unutmaktır.»

«Bırakınız, kendi derdimle başbaşa kalayım, siz sizde olanı ortaya koyunuz, siz Allah'ın eliyle yarattığı, kendisine ruhundan üflediği, melekleri secde ettirdiği, sonra da emir verdiği, ama bu emre muhalefet eden Âdemoğlu değil misiniz? Bir küpün baş tarafı çökelti olursa dibi nasıl olur?» Demek istiyor ki, Âdem'i kendi haline bıraktıklarında hep muhalefet etmiş, Hak'tan azar ulaşınca da tümüyle mahabbet olmuştu.

[«İsim ve resim namına ne varsa, hepsinin kökünü inkar kılıcıyle kesip gönül sahasını malûl ve malum olan şeylerden temizlemedikçe, gönlün dibinden hikmetler zuhûr etmez.» (bk: Sülemî, 490)]

«Her kim bir şeyde hakikat namına bir şey iddia ederse, ortaya çıkan bürhanlardaki şâhidler onu tekzib eder.»

«Düşüne taşına müşahede halinde bir lahza oturmak, kabul edilmiş bin hacdan daha iyidir. Bu şekilde oturmak bin seferden daha iyidir.»

«Birine, zühd nedir, diye sordum. Dedi ki: «İçinde bulunduğun şeyi içinde bulunduğun şeyle terketmektir.»

Melâmetten sorulunca, bir nara atmış ve:

— Şu zamanda bir Peygamber gelse, onlardan olurdu, demişti.

«Semâ (yapan) için devamlı teşnelik ve daimi şevk lâzım. Çünkü ne kadar çok içilirse, o kadar fazla susamışlık hali artar.»

«Söyleyen susunca, kesilen bir semaı neyleyeyim! Semaın, hiç kesilmeyecek biçimde sürekli ve aralıksız olması icab eder.»

«Sûfî o kimsedir ki, âfetlerden fâni olunca, bir daha ona dönmez, Hakk'a yönelince bir daha Hak'tan yüz çevirmez ve hadiseler onda bir tesir icra etmez.»

«Sûfî yok olduktan sonra var, var olduktan sonra da yok olmaz.» «Sûfî'nin vecdi vücûdu, sıfatları hicabıdır, yani «Nefsini bilen Rabbını bilir.»

«Tasavvuf, muhalefet etme hallerinden kalbin tasfiye edilmesidir.»

«Madde (kevn) mevcut oldukça tefrika mevcut olur, madde gâib olunca Hak zâhir olur. İşte cem'in hakikatı budur ve sâlik bu halde ne Hak'tan başkasını görür, ne de ondan başkasından söz eder.»

Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun.

ŞEYH EBU İSHAK ŞEHRİYÂR KÂZERÛNÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Ünlü müttakî, anılmış müntehi, ihlâsa âşinâ olan şeyh, hususi haremin mahremi, ihtiyarsız olarak iştiyak içinde bulunan Ebu İshak Şehriyâr (D. 352/963 - Ö. 426/1034) (r.a.), çağının yegânesi olup tesirli bir nefese, cana işleyen söze, gayet fazla doğruluğa ve son derece çok yakışa sahipti. Verada kemâl derecede olup tarikatta uzak görüşlü idi ve keskin bir firâsete malikti. Kazerûn'dan idi, bir çok şeyhlerin sohbetinde bulunmuştu. Şeyhin türbesine «Eu büyük Tiryak», (en tesirli şifa ve devâ) derlerdi! Zira onun huzurunda her ne taleb edilse, Hak Tealâ lutfuyla o isteği yerine getirir.

Naklederler ki, şeyh dünyaya geldikleri gece, doğduğu evde sütûn gibi semâya yükselen bir nur görmüşlerdi; bu nur sütûnun, birtakım dalları vardır ki, içlerinden nur çıkıyordu. Şeyhin annesi ve babası müslümandı ama ceddi mecûsiydi.

Naklederler ki, çocukken, babası onu Kur'an öğrensin diye muallime göndermek istemiş, ama dedesi ona mani olarak :

— Ona bir sanat öğretmek daha iyi olur, demişti. Çünkü gayet yoksul bulunuyorlardı. Şeyh ise Kur'an öğrenmek istiyordu. Anne, baba ve dedesiyle meseleyi tartıştıktan sonra onları razı etti. Şeyh ilim tahsili için o kadar şiddetli bir arzu duyuyordu ki, çocukların hepsini geçmek için hepsinden erken derste hazır bulunuyordu. (1)

Diyor ki, çocukluğunda ve delikanlılığında Hak Tealâ'ya itaat edip ihtiyarlığında da aynı şekilde hareket edenin bâtını **marifet**

---

(1) Hal tercümesi için bk : Nafahât, 297; İslam Ansiklopedisi, VI. 253; Menkibenamesi, Kitabu Fırdavsi'l-Mürşidiye Fi âsâri's-Sâmediye Neşr edilmiştir. İstanbul 1945, Erzi, Adnan Bursa'da İshakî Zafiyesinin Vakfiyesi, Vakıflar Dergisi, sayı : II. 1974. s. 423.

nuru ile aydınlanır, kalbindeki menbalardan fışkıran hikmetler dilinden akar; çocukluğunda ve gençliğinde âsi olup ihtiyarlığında tevbe edene de itaatkâr derler, ama hikmete yaraşan kemâl onda hem geç, hem de az hasıl olur.

Diyor ki: Başlangıçta ilim tahsil ederken bir şeyhin yoluna girip o şeyhin hizmetinde bulunmayı ve yoluna bağlı kalmayı arzu etmiştim. İki rekât istihare namazı kılıp başımı secdeye koydum ve:

— Rabbim! Bana şu üç şeyh hakkında dikkatli olmayı nasib et: Ebu Abdullah Hafif, Haris Muhasibî, Ebu Amr b. Ali, (rahmetullahi aleyhim). Acaba bunlardan hangi şeyhe baş vurayım, deyip yattım. Rüyada gördüm ki, şeyh geldi ve bir de yanında, üzerinde bir yük kitap bulunan bir merkep vardı. Bana:

— Şu kitaplar şeyh Ebu Abdullah'tandır. Merkep de dahil olmak üzere tamamı senin için gönderilmiştir, dedi. Uyandığım vakit, onun hizmetine havale olunduğumu anladım. Bundan sonra şeyh Hüseyin Akkâr (r.a.) geldi. Şeyh Ebu Abdullah'a ait kitapları yanıma getirdi. Bunu görünce yakînim arttı ve onun yolunu tercih edip kendisine tâbi olmayı ihtiyar ettim.

Naklederler ki, babası ona:

— Sen fakir bir kişisin, gelen her misafiri ağırlama gücüne sahip değilsin, sonra bu işte acz göstermiş olmayasın, demiş; ama şeyh hiçbir şey söylememişti. Derken Ramazan ayında misafir bir cemaat geldi, evinde de hiçbir şey yoktu, akşam yaklaşmıştı, aniden bir kişi içeri girdi, bir yük ekmek, muz ve incir getirdi ve:

— Bunu dervişlere ve misafirlere harca, dedi. Şeyhin babası bu manzarayı görünce bir daha onu kınamadı, gönlü rahatladı ve dedi ki:

— Gücün yettiğince halka hizmet et, zira Hak Tealâ seni yalnız bırakmayacaktır!

Naklederler ki, bir cami inşa etmek istediği zaman Mustafa'nın (a.s.) gelip caminin temelini attığını rüyasında gördü. Ertesi gün caminin temelini üç sıra yükseltti. Rüyasında tekrar Mustafa'nın (a.s.) sahabesiyle gelip caminin daha geniş olarak inşa edilmesini emrettiğini gördü. Bundan sonra şeyh, camiyi eskisinden daha geniş olarak inşa etti.

Naklederler ki, şeyh hac için yola çıktığında Basra'ya da uğramıştı, şeyhlerden bir cemaatın da hazır bulunduğu bir sırada sofrayı ortaya getirmişlerdi. Şeyh, sofradaki haşlanmış etten yemedi, onlar da şeyh hiç et yemiyor zannetmişlerdi. Bunun üzerine şeyh mademki bunlar öyle zanda bulundular artık et yemek kabil değil, dedi. Sonra nefsine hitaben:

— Halk arasında, onlara et yemediğini göstermiş bulunuyorsun, kimsenin bulunmadığı yerde yalnız iken yiyecek misin, dedi ve hayatta olduğu müddetçe et yemeyeceğine and etti. Hurmayı da (yemeyeceğim, diye) nezretti ve yemedi, şekeri de nezredip yemedi. Bir zaman şeyh rahatsız olmuş, tabib kendisine şeker yemeyi emretmişti. O kadar çok uğraşmalarına rağmen şeker yediremediler. O sıralarda Kazerûn hâkimi bulunan mecûsî Hurşîd'in çeşmesinden kat'iyen su içmezdi.

Şeyhin müridlerine şunu tavsiye ettiği nakledilir: «Hiç bir şeyi asla tek başınıza yemeyiniz!»

Nakledeler ki, müridlerden biri akrabalarını ziyaret için şeyhten izin istedi ama şeyh izin vermedi. Sonra tesadüfen gitti. Tebâhe (denilen bir et yemeği) pişirmişlerdi. O da onlara uyup bir kaç lokma yedi, şeyhin huzuruna geldiğinde, tesadüfen bir dervişle münazaraya tutuştu, ama suç onun tarafında olduğundan, üzerindeki elbiseleri çıkarıp tazminat olmak üzere dervişe verdi, kendisi üryan kaldı. Şeyh onu görünce dedi ki:

— Senin işini tebâh eden Tebâhedir.

Nakledeler ki, şeyhin rızkını temin etmek maksadıyle, Kurûs'ten bir miktar buğday getirmişler, bunu tohum yapmışlar, helâl topraklara ekmişler, şeyhin ihtiyacı kadar yetiştirmişlerdi. Elbise hususunda da gayet ihtiyatkâr hareket edilmiş, bunun da tohumu helâldan elde olunmuş, her sene ekilmiş ve şeyhin elbisesi bundan yapılmıştı. Gâh olurdu ki yün âbâ giyerdi. Vera' ve takvâda gayet hassasdı.

Nakledeler ki, başlangıçta şeyhin müridleri fakru zaruret içinde bulduklarından ot yerlerdi. Öyle ki, otun yeşilliği derilerinin altından zâhir olurdu. Eski elbise parçalarını toplarlar, namaz kılarken avret ve mahrem yerlerini bunlarla örterlerdi. Şeyhin vefatı 426 senesinin Zilkade'sinin sekizinde pazar günü vukua gelmişti. Vefatında yetmiş iki yaşındaydı. Yetmiş üç diyenler de vardır. Allah sırrını takdis etsin.

Nakledeler ki, bir âlim şeyhin meclisinde hazır bulunuyordu' Şeyh meclisten kalkınca, âlim gelip, şeyhin eline ayaklarına kapandı. Şeyh:

— Sana ne oldu, dedi. Âlim anlattı:

— Sen mecliste konuşurken, benim ilmim onunkinden ziyadedir, buna rağmen ben rızkımı çalışıp çabalayarak kazanıyorum, bir lokmayı zahmetle elde ediyorum. Bu şeyh ise şu durumuna rağmen bunca itibara ve nüfûza sahip, elinden bir çok mal geçmektedir, acaba

bundaki hikmet nedir, diye hatırımdan geçirdim. Benim hatırımdan bunlar geçerken sen hemen kandile göz atıp dedin ki:

— Kandildeki su ile yağ birbirine karşı övünme yarışına girdiler. Su yağa sordu:

— Ben senden daha aziz ve daha faziletliyim, senin ve diğer tüm şeylerin hayatı benim sayemdedir. Niçin seni başımın ucuna oturtmuşlar? Yağ suya cevap verdi:

— Şunun için ki, ben çok eziyet çektim, beni kırdılar, hasad ettiler, dövdüler, saçtılar, sen bu gibi şeyleri görmüş değilsin. Bütün bunlara ilâve olarak bizzat yanıyor ve halkı aydınlatıyorum. Sen ise muradın üzere keyfince akıp gidiyorsun, üzerine bir şey atacak olsalar feryadı basıyor ve ortalığı vaveylâya veriyorsun. İşte bundan dolayıdır ki, çıkıp tepene oturmuş bulunuyorum!

Şöyle demişti: «Giydiğim şeyi Allah için (ve mahrem yerleri örtecek kadar) giyiyorum.»

Yine o anlatıyor: «Bir gün kendi kendime şöyle düşünmüştüm: «Niçin sadakaları alıp mukim ve misafir dervişlere sarf etme işiyle uğraşıyorum? Benim alma ve verme ile ne işim var? Bu işi yaparken bir kusur ve hata vaki olabilir ve kıyamette bu yüzden maruz kalacağım azar ve hesabta âciz kalabilirim!» Böyle düşündüm ve dervişlere:

— Herkes kendi vatanına dönüp orada ibadetle meşgul olsun diyeyim, diye karar verdim. Yattım, uykuda Mustafa'yı (a.s.) gördüm bana dedi ki:

— Yâ İbrahim! Korkma! Al ve ver!

Naklederler ki, iki kişi gelip şeyhin hizmetine girmişlerdi. Ama her ikisinin de dünyada gözü vardı. Şeyh minberde vaaz ederken söz arasında buyurdu ki: «Her kim İbrahim'i ziyaret ederse, bunu sırf Allah rızası için yapması ve arada hiç dünya tamahının bulunmaması lâzımdır. Her kim dünyevî bir tamah ve maksad için onun yanına gelirse, bunun hiç sevabı olmaz.» Sonra Kur'an'dan bir cüz alıp:

— Şu kitabın sahibi olan Allah'a and olsun ki, Kur'an'da yer alan emir ve yasakların hepsine riâyet etmişimdir, diye buyurdu. Kâdı Tâhir o mecliste hazır bulunuyordu. «Şeyh kadın istemiyor, bekar yaşıyor, nasıl olur da Kur'an'daki emir ve yasakların hepsini yerine getirmiş bulunur», diye hatırından geçirdi. Şeyh yüzünü hemen ona döndürüp:

— O bir tanesini de Hak Tealâ benden affetmiştir, dedi.

Diyor ki: «Sahrada ibadet ettiğim zamanlarda secdeye varıp: «Subhane Rabibye'l-â'la», dediğim vakit, o yerdeki kum ve toprağın bana uyup tesbih ettiklerini işitirdim.»

Naklederler ki, Yahudinin biri gelip şeyhe misafir olmuştu. Mesciddeki sütûnun arkasına oturup kendini gizliyordu. Şeyh her gün ona bir sofra gönderiyordu. Bir müddet sonra gitmek için müsade istedi. Şeyh:

— Ey Yahudi! Niçin sefere çıkmak istiyorsun, yoksa yerinden memnun değil misin, dedi. Yahudi mahcûb oldu ve:

— Ey Şeyh! Benim yahudi olduğumu bildiğine göre, niçin bu kadar çok izâz ve ikramda bulundun, diye sordu. Şeyh cevap verdi:

— Hiçbir baş yoktur ki iki ekmeğe değmesin!

Naklederler ki, Ebu Fadl Deylemî şeyhi ziyarete geldi. Şeyh buyurdu:

— Şarab içmekten tevbe et!

— Ey Şeyh! Ben vezir Fahru'l-mülkün nedimiyim, olur ki tevbeyi bozarım.

— Sen tevbe et, eğer onların toplantılarında seni sıkıştırırlar ve sen de çaresiz kalırsan beni yâd et! Bunun üzerine Ebu Fadl tevbe edip gitti. Sonra mecliste vezirin yanında bulunan meyhorlar, ona içki içmesi için ısrar ettiklerinde:

— Ey Şeyh nerdesin! Yetişin! dedi. Derhal ortada koşan bir kedi peyda oldu, o içki çanağını kırıp şarabı döktü, bunun üzerine meclisleri altüst oldu. Ebu Fadl, bu kerametleri görünce hüngür hüngür ağladı, Vezir:

— Ağlamanızın sebebi nedir, diye sordu. O da halini vezire anlattı. Vezir:

— Aynen bu şekilde tevbe üzere ol, dedi ve bir daha onu hiç sıkıştırmadı.

Naklederler ki, bir baba ile oğul, tevbe etmek için şeyhin yanına geldiler. Şeyh:

— Her kim önümüzde tevbe eder de sonra tevbesini bozarsa, o dünya ve ahirette azaba ve cezaya çarptırılır buyurdu. Sonra ikisi de tevbe ettiler. Tesadüf bu ya, öyle oldu ki tevbelerini bozdular. Bir gün, yakmış oldukları ateş kendilerini sardı ve her ikisi de yandı.

Naklederler ki, bir gün bir kuş gelip şeyhin eline kondu. Şeyh: «Bu kuş bizden emin olduğu için gelip elimize konmuştur», buyurdu. Aynı şekilde bir gün bir ceylan geldi, halkın arasından geçip şeyhin huzuruna vardı, şeyh mübarek eliyle ceylânın başını okşadı ve:

— Maksadı bizdik, (bizi ziyaret için gelmişti) dedi. Sonra hizmetçisine: «Ceylânı araziye götürüp salıver», diye emretti.

Naklederler ki, şeyhten hoş bir koku gelirdi. Bu koku ne misk ne de anber kokusuydu, nereden geçse kokusu bâki kalır ve oralara sinerdi.

Bir gün şöyle dediği nakledilir: «Şaşarım o kimseye ki, tertemiz bir elbisesi vardır ve bunu (meşrûiyeti) şüpheli olan bir renge boyar», demiş ve bu renkle maviyi kasdetmişti. Şeyh bunu buyurdukları zaman, mavi renkli bir taylasanı vardı. Sonra şöyle dedi: «Bu taylasanın mavi rengi, helâl mavidendir, zira benim için Kirmân'dan getirilmiştir.»

«Bir kimse yeme, içme ve giyinme hususunda hesabını yapmazsa, onun hali hayvanların hali gibi olur.»

«Hak Tealâ'nın zikrini kalbinde, dünyayı ise dilinde tut; zikri dilde, dünyayı kalbte tutar bir vaziyette olma!»

«Müminin görmesi kalbteki nurladır. Zira ahiret de, kalbteki nur da ve gayb gaybla görülebilir.»

«Ârife verilen cezanın en aşağısı zikrin halavetini kendisinden çekip almalarıdır.»

«Dünya ehli olanlar, kulların zâhirlerine bakar ve organlarındaki kusur sebebiyle onları reddederler. Halbuki Allah Tealâ kulların bâtınına bakar ve kalbelerindeki kusur sebebiyle onları reddeder: **«Sen onları görünce bedenleri hoşuna gider.»** (Münâfikûn/4)

«Ey insanlar! Ne oldu? Olan her şeyi bırakıp Rabbınıza yöneliniz, zira dünya ve ahirette ondan kaçıp gidebileceğiniz bir yeriniz yoktur.»

«Bugün Kâzerûn'un ekserisi mecusi, azı müslümandır, öyle ki adedleri sayılabilecek kadardır. Ama kısa sürede ekserisi müslüman, azı mecusî olacak.»

Naklederler ki, yirmidörtbin yahudi ve mecusî onun eliyle müslüman olmuşlardır.

Naklederler ki, servet sahibi bir asker vardı. Kendisinden dünyalık bir şey kabul etmesi için defalarca, şeyhten rica etmişti ama şeyh bu teklifi kabul etmemişti. Nihayet birini şeyhe götürüp o vasıta ile:

— Ey Şeyh! Senin namına bunca köleler âzâd edip sevabını sana bağışladım, diye haber yolladı. Şeyh ona:

— Bizim mezhebimizde köle âzâd etmek yoktur, belki âzâd olanı, rıfk ve müdârâ ile köle yapmak vardır. Biz kulu hür değil, hürü kul yaparız, dedi.

«Merd odur ki, hem alır, hem verir; yarı merd odur ki, verir ama almaz, nâmerd odur ki ne verir ne de alır.»

«Rüyada gördüm ki, şu mescidden semaya bir mirac (ve merdiven) dayamışlar, halk gelip bu miracla âsûmânâ çıktı.» (Zaviyeme gelenler, bana dayanıp semaya çıkıyorlar.)

«Hak Tealâ bu yöreye bir kerâmet vermiştir. Zira her kim bu yöreyi ziyaret ederse, Hak Tealâ dinî ve dünyevî maksadını ona ikram eder, hacetini görür.»

«Dünyada geçen şu bir kaç gün içinde çıplaklık, açlık, zillet ve yoksulluk yakana yapışırsa sabret, zira bunlar geçer ve ahiret nimetine ulaşırsın.»

«Şu üç gurûh felâh bulmaz: Cimriler, yılgınlar ve tenbeller.»

«Gayret ediniz, önde gidenlerden olmanız mümkün olmazsa, hiç değilse onların dostu olunuz: «**Kişi dostuyla beraberdir.**»

«Dünyada iken gaflet uykusundan uyanmaya çalış, zira ahiretteki pişmanlık fayda vermez.»

«Tuttuğun yolda kardeşlerini kendinden önde tut ki, Allah da seni önde tutsun.»

«Bir kimsenin, müslüman kardeşini hor ve hakir görmesinden daha büyük hiçbir günah yoktur.»

«Mümin dünya zevklerini bırakmadıkça, yüce Allah'ı zikretmedeki zevki bulamaz.»

«Allah Tealâ her kula bir ihsanda bulunmuştur, bana münacaatındaki halâveti ihsan etmiştir. Herkese bir şeyle ünsiyet etme halini bahşetmiştir, bana kendisiyle ünsiyet etme halini bahşetmiştir.»

«Yâ Rab! Herkes seni çağırıyor ve seni istiyor. Sen kiminsin ve kimlesin? diye niyaz etti» Sonra şöyle dedi: «**Allah, takvâ üzere olan ve ihsanda bulunan kimselerledir.**» (Nahl/128) Hak Tealâ o kimseyledir ki tenhada ve kalabalıkta onun zikrinden gâfil olmaz, fermanını işitince, hemen onu yerine getirmek için koşar, yasaklarını görünce derakeb geri çekilir.»

«Gece yarısı kalkıp abdest almaya ve dört rekât namaz kılmaya gayret et, nefsine söz geçiremezsen iki rekât namaz kıl, eğer bunu da yapamazsan, uyandığın vakit: «Lâilâhe illâllâh Muhammedün Resulullah, de.»

Naklederler ki, bir gün ribâtın önünden zincire vurulmuş bir arslan geçiriyorlardı. Şeyh bunu görünce:

— Ey arslan! Ne günah işledin ki, tuzağa düştün ve zincire vuruldun, dedi. Sonra:

— Ey kavm! Halinize güvenmeyiniz, zira şeytanın, tanımadığımız bir çok tuzakları vardır. Bir çok tarikat arslanları vardır ki, şeytanın tuzağına yakalanmışlardır, diye ilâve etti. Bunun üzerine sohbetinde bulunanlar ağlayınca, dedi ki:

— Yâ Râb! Eğer kıyamet günü bana iyilik yapacaksan beni yüksek bir yere çıkar, bütün dostlarımı bana göster ki, sevinsinler, senin lutuf ve rahmetin sayesinde hep birlikte elele tutuşup cennetin yolunu tutalım. Eğer hal başka türlü olacaksa, beni kimsenin göremeyeceği bir yola sevk et ki, düşmanlarım şamata yapmasınlar!

«Hevâ ve heves bir kimseye gâlib gelirse, o kimsenin (er değil, zen ve) kadın olması lâzım gelir ki, fitneye düşmesin. Benim nazarımda duvarla kadın bir olmasaydı kadın olurdum.»

«Ben deryaya öyle batmışım ki, zaman zaman kurtuluşu ümid eder, bazan da mahvolma endişesine kapılıp korkarım.»

«Hak Tealâ buyurur ki: Ey kulum! Âlemden tümüyle yüzçevirip yüzünü benim huzuruma yönelt. Zira hiçbir halde benim elimden kaçıp kurtulamazsın! Daha nice benden yüz çevirip kaçacaksın?»

«Bedbaht, Hak Tealâ'ya münacaat ve onunla ünsiyet etmedeki hazzı tatmadan dünyadan göçüp giden kişidir. Bunu tadan bir kimse hep:

— Barış! Barış! (veya teslim oldum, teslim oldum!) diye çağırır durur.»

«Kul nasıl olur da korkmaz ki, bir yanında şeytan, öbür yanında nefsi var ve kendisi de ikisi arasında aciz bir halde!»

«Dünya işleri düzene giren kimsenin ahiret işleri düzensiz olur ve her iki hayatı da asla iyi olmaz.»

«Dünyaya karşı cesur olanın malı elinden gider, sâlih kişilere karşı cesur olup onlara muhalefeti alışkanlık edinenin temeli çöker, imanı tehlikeye düşer.»

«İnsanların size yaklaşmalarına ve ellerinizi öpmelerine sakın kanmayınız, siz bundaki âfetleri bilemezsiniz!»

«Cömerdin kesesi de elleri de açık olduğundan cennetin kapıları ona açıktır. Cimrinin kesesi de ihsanda bulunma vasıtası olan elleri de kapalı olduğundan cennetin kapıları ona kapalıdır.»

«Yâ Râb! Üzerimizdeki nimetlerin hadsız hesabsızdır! Dil ile seni zikr ve gönülle sana şükretmek için tevfik vermen de o nimetlerdendir. Sen Kâdir ve Kerim olan Allah, bizse âciz ve miskin kullar, sana hamd ve şükr olsun, tüm nimetler senin lutfundandır.»

«Müslüman kardeşine vurmak üzere elini uzatan benden değildir.»

«Dört sınıfın karşısına eli boş çıkmayınız: Aile efradı, hastalar, sûfiler, sultanlar!»

«Görüyorsun ki, elin muhalefet etmeyle, dilin yalan ve gıybetle, diğer organların nefsin arzusuna uyma haliyle meşgul bulunmaktadır. Bu vaziyette ilhamın gelmesi ve perdenin açılması sana nereden hâsıl olacak?»

«Hak Tealâ avâmı cezalandırır, havassı azarlar; azarı devam ettiği sürece, henüz mahabbet bâkidir, demektir.»

Naklederler ki, «Beni sülûk yoluna sevk etsin», diye şeyhin hizmetine ve huzuruna biri gelince, ona dedi ki: «Yavrucuğum! Tasavvuf işi gayet çetindir, aç ve açıkta kalman, zillet çekmen ve bütün bunlara rağmen (memnuniyet ifade eden mütebessim ve) taze bir çehreye sahip olman lâzım gelir. Eğer bütün bunların sırrına sahipsen tarikata gir, aksi takdirde kendi işinle meşgul ol!»

Şöyle demişti: «Bir pir demiş ki: İhlâsta bir anlık hâlis bekâ vardır, ama azizdir.»

«Korkunuz ve kimseye kötülük etmeyiniz. Şayet bir kimse bir kimseye kötülük yaparsa, yaptığı kötülüğe karşılık olmak üzere kötülük yapacak olan birini Allah Tealâ ona musallat eder: **«İyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş olursunuz, kötülük yaparsanız bu da kendinizin aleyhinedir.»** (İsrâ/7)

«Hak Tealâ'nın gaybta bir şarabı vardır, seher vakitlerinde bunu evliyasına sunar, veliler bu şarabtan içtiklerinde yemekten ve içmekten müstağni olurlar.»

«Allah'a dost olan, hiçbir şekilde dünyaya dost olamaz; dünya dostu olan, asla Hakk'ın dostu olamaz.»

Şeyhin duası şu idi: «Allahım! Şu toprakları zikrinle velî ve safderûn kullarınla ebediyete kadar mamur kıl, rızıkımızı helâldan ve ummadığımız bir yoldan günlük olarak ver!»

«Allahım! Peygamber'in Muhammed Mustafa (s.a.v.) hürmetine bizleri, senin uğrunda birbirini seven, sayan ve ziyaret eden kullarından kıl. Efendiler, kullarının ihtiyaçlarına ve kabahatlarına nasıl bakıyorlarsa, sen de bizim hacetlerimize ve günahlarımıza öyle bak.»

«Allhım! Haramına karşı helâlınla, başkalarına karşı lutfunla ve günaha karşı taatınla bizleri destekle. Ey davete icabet edip isteneni veren! Bize nezdinden rahmet ihsan et, işimizi dosdoğru bir şekilde yoluna koy!»

«Allahım! Tabiblerin, emirlerin ve zenginlerin kapılarını çalmaktan bizleri müstağni kıl! (Kimseyi doktorun, idarecinin ve zenginin eline düşürme!)»

«Allahım! Bizleri ne halkın övmelerine aldananlardan, ne hizmetini terkedenlerden, ne kapından kovulanlardan, ne nimetinle şımaranlardan ne de dinle dünyayı yiyenlerden kıl! Ey merhametlilerin en çok merhamet edeni! Bize merhamet et, yaratılmışların en hayırlısı olan Muhammed'in (s.a.v.), onun pak ve temiz âlinin tümünün üzerine olsun, Allah'ın selâmı ve salatı; bol, daimi ve ebedî olarak, Ey rahmet edenlerin en rahmetlisi, rahmetinle...!»

Şöyle demişti: «İlâhî! Dostun İbrahim (a.s.) : «**Rabbımız! Neslimi, ekini bulunmayan bir vâdiye, evin (Harem'in) yanına iskân ettim, namaz kılsınlar diye. Rabbımız! İnsanların gönüllerini onları arzu eder ki, meyvelerden rızklarını ver, umulurki şükrederler.**» (Hac/14) diye senin yüce makâmından talebte bulundu. Duasını kabul ettin. Gerçi ben, İbrahim-i Halil değilim, (İbrahim b. Şehriyâr'ım) ama sen Rabb-ı Celîl'sin, o yüzden ben de dua edip senden şunu taleb ediyorum:

— Allahım! Şu çorak vâdiyi ve kurak kırı zikrinle, velî ve safderûn kullarınla mamûr edip şenlendir. Şu bölge Mekke değilse bile kır ve kurak bir vâdi olmaktan da hâlî değildir. Burasını Mekke'nin hayırlarından hâli kılma, bu bölgedeki ahâliyi dünya ve ahirette emin kılıp şeytanın hilesinden muhafaza buyur.

«Allahım! Duamı kabul et, hitabımı dinle, halkın gönüllerini bura halkını arzu eder kıl, himmetlerini burada durdur ki, burada hayırlar aralıksız ve yapılan taatlar payidâr olsun!»

«Habîb, Halîl ve Kelîm (Muhammed, İbrahim ve Musa a.s.) korkmuşlardı ve Ruh (Cebrail a.s.) da korkmakta! Ben nasıl olur da Hak Tealâ'dan korkmam!»

Dünya ehli olanlar dünya metaını seviyorlar, bense Allah'ı zikretmeyi ve Kur'an okumayı seviyorum.»

«**Şeytan, kan gibi insanın damarlarında akar gider**», hadisinin mânasını izah için demişti ki: «Çünkü şeytan da kan da pistir, pisin içinde pis olan akar. Hak Tealâ'nın zikri de ruh da temizdir, temizin içinde temiz olan dolaşır!»

«Bir insanın kerâmeti, Hak Tealâ'nın o kimsenin elinden izhâr ettiği hayrat ve iyiliklerdir. Bir kimsenin elinden, başkalarının elinden çıkmayan hayırlı ve iyi işler çıkarsa, onun kerâmeti işte budur.»

«Dost dostunu kirden ve pislikten uzaklaştırır, nasıl oluyor da Hak Tealâ mümin kulunu günaha bulaştırıyor. Bundaki sır nedir», sorusuna cevaben dedi ki:

— Bu da Hak Tealâ'nın hikmeti cümlesindendir. Zira kul günah işler, sonra da tevbe ederse, bu sayede Hak Tealâ'nın lutfu ve rahmeti âşikâr olur, taatın kadrini de bilir. Nitekim kul, acıktığı ve susadığı vakit yenecek ve içeceklerin, hasta olunca da sıhhat ve âfiyetin değerini daha iyi bilir.

«Nefsin nasibi ibare, ruhun nasibi işarettir. İbare, O'ndan bedene; işaretse yine O'ndan ruhadır.»

«Rızk tâ ezelde taksim edilmiş olunca, onu Hak Tealâ'dan isteme ve dilemenin sebebi nedir», sorusuna cevaben dedi ki:

— Müminin izzeti ve şerefi, açığa çıksın, diyedir. Nitekim Allah buyurur: Ey kulum! Sana istemeden verecek olsam şerefindeki kemâlin zâhir olmazdı. Bu yüzden sen isteyesin, ben de vereyim», diye dua etmeni emrettim. [**(Dua ediniz, icabet edeyim.)** (Gâfir/60)]

«**Takva Libâsı**» (bk: A'raf/26) hırkadır; zira hırka sahibini görmekten, emniyet ve zevk hâsıl olur.»

Naklederler ki, bir gün şeyh bir yerden geçiyor ve halk da onu ziyaret ediyorlardı. Bu arada çocuklar da kendisini ziyaret etmişlerdi. Ey Şeyh, henüz âkıl-bâliğ olmayan şu küçükler seni nasıl tanıyor ve ziyaretine varıyorlar, sorusuna cevaben dedi ki:

— Gece, bu yavrular (Allahım bizi iyi et, diye) rica ediyorlar, ben de onların hayır ve salâhı için duada bulundum da ondan! (Gündüz ziyaretinin sebebi, gece duasıdır.)

«Mücâhedenin nihayeti, sahib olunan her türlü menfaatları, hiç menfaata sahib olmayana (ve ihtiyaç duymayana, yani Hak Tealâ'ya) bahşetmektir. Bunun da nihâî noktası can feda etmektir.»

«İman umumî, İslam hususidir.»

«Şayet sultanım adamları ve çevresindekiler şeyhe bir şey getirecek olsalar ve bu helâl yoldan elde edilmiştir, deseler kabul buyurur musunuz», sorusuna cevaben dedi ki:

— Hayır, çünkü onlar kendi salâhlarını terketmişlerdir, kendi salâhlarının kaydında olmayınca, başkalarının salâhını nasıl gözetebilirler?

«Hak Tealâ'dan ve ona hizmetten başka yerde bir izzet arayan, dünyadan gitmeden evvel aramış olduğu izzet uğrunda zelil olur.»

Şeyh, sık sık şu şiiri okurdu:

«Garibin garib ile arkadaş olması,
Kar üzerine bina yapanın hali gibidir.
Kar erir, bina yıkılır,
Garib de dışarı çıkmaya azmeder.»

«Ey Kazerûnî! Bir gönüle iki sevgi sığmaz. Bir gönülde iki gönül bulunmaz, ferman sahibinin sevgisi hoştur, eti de deriyi de at!»

«Gece yarısı yüzünü Hazret'e döndürünce, şöyle demen lâzım: Yâ Rab! Senin benim gibi bir âğzı eğri bir kulun var! Vay başıma ki benim için senin gibisi yok!»

«Devamlı surette şer'î ilimleri tahsil etmekle meşgul olman lâzım gelir. Çünkü tarikat ve hakikat ehli için her hâlukârda ilimler kaçınılmazdır. İlim öğrendikten sonra, gösteriş için ve duysunlar diye amel etmekten sakın, bildiklerini saklama, aralıksız olarak Hak Tealâ'nın rızasını iste. O ilimle amel etmek için cehd et, aksi halde ruhsuz cesed gibi, olursun. Zinhar! Yüz kere zinhar! İlimle dünya malından hiçbir şey taleb etme, ilim ile ameli, geçimini temin ettiğin ve menfaat celbettiğin bir meslek haline getirmekten sakın! Mustafa (a.s.) buyurmuştur ki: Ahiret ameli ile dünyayı elde etmek isteyenin haysiyeti elden gider, iyi bir isim sahibi olmaz, böylesinin adını cehennemliklerin arasına kaydederler. Dünya ameli ile ahireti elde etmek isteyenin, ahirette nasibi hiç az olmaz ve ilim tahsil etmekten sonra yemek ve elbise hususunda helâl olanı taleb etmekten daha faziletli hiçbir şey yoktur. Çünkü haram yiyenin ameli makbul olmaz, duasına icabet edilmez; daimâ miskinliği araman, süslenmeyi ve bezenmeyi terketmen gerekir. Çünkü senin için izzet taatta ve Hak Tealâ'ya kulluktadır, kanaatı daima gözönünde tutman icabeder. Mustafa (a.s.) buyurmuştur ki: Ümmetimin en beteri o gurubtur ki, bedenleri nanü nimet içinde yetişmişler ve uzuvlarını beslemenin kaydında olmuşlardır.»

«Daima salihlerin ve fakirlerin sohbetinde bulunmaya gayret et. Çünkü Mustafa (a.s.) buyurmuştur ki; Yüce Allah daima bu ümmeti koruyacaktır, yeter ki şu üç şeyi yapmasınlar: İyiler kötüleri ziyaret etmesinler. Merd olanlar nâmerdlere, azizler rezillere tazîmde bulunmasınlar, tarikat ehline ve sünnete tabi bulunanlara yakın olanlar emirlere ve zâlimlere meyletmesinler. Eğer bunları yaparlarsa, Hak Tealâ zilleti, yoksulluğu ve rezilliği onlara gönderir, sürekli olarak işkence edecek bir zorbayı kendilerine musallat kılar.»

«Zinhar nâmahrem kadınlara ve oğlanlara bakma çünkü bu çeşit bir bakış, şeytanın oklarından bir oktur.»

«Kat'iyen bidat ehliyle sohbet etme. Hiçbir zaman iyiyi emretme esasını terketme, arkadaşlara öğüt ver, akşam ve sabah Kur'an kıratıyle meşgul olmaya cehdet ki, Kur'an okuyan ve dinleyen kimsenin üzerine rahmet yağar. Gece namazlarını muntazam olarak muhafaza et ki, bunun fazileti ve büyük bir tesiri vardır. Sana tav-

siyem olsun, daima halktan ayrılıp inzivâya çekil, uzlette iken şeytanın seni haksızlığa ve rezalete sürüklememesi için gayret et. Eğer bunu yapamazsan erler gibi (gayret) kuşağını kuşanıp Allah'ın halkına hizmetle meşgul ol.»

Naklederler ki, şeyhin vefatı yaklaşınca, şeyhin hizmetindeki müridler toplandılar. Şeyh buyurdu ki: «Çabucak dünyadan göç edeceğim. Şimdi size dört şey vasiyet ediyorum, bunları kabul edip yerine getiriniz. Evvelâ hanginiz hilafet yoluyla benim yerime geçerse, ona karşı vakarlı ve temkinli davranıp, emrini yerine getiriniz. Sabahları Kur'an dersine devam ediniz. Eğer garib ve misafir biri gelirse, elinizden geldiği kadar ona izzet gösterip ağırlayınız, ilgisiz davrandığınız için diğer bir yere gidip oturmasına sebep olmayınız, birbirinize karşı kalbinizi dosdoğru tutunuz.»

Naklederler ki, üzerinde tevbekârların, müridlerin ve dostların isimleri yazılı bulunan bir listesi vardı. Bunu benimle birlikte mezarıma koyunuz, diye vasiyette bulunmuştu.

Naklederler ki, vefatından sonra şeyh rüyada görülmüş ve:

— Hak Tealâ sana nasıl muamele yaptı, diye sorulmuş.

— Bana olan ilk ikramı, isimleri o listede yazılı olan zevatın cümlesini bana bağışlamasıdır.

Şeyh hep derdi ki; «Rabbim! Bir ihtiyacı için nezdime gelen ve beni ziyaret etme imkanını bulan herkesin maksad ve muradını yerine getirip rahmetine mazhar kıl!»

EBÛ ABBÂS SEYYÂRÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

İmametin kıblesi, kerâmetin Ka'be'si, tarikatın müctehidi, hakikatın yegânesi, gizli güneş, âlim şeyh Ebu Abbas Seyyârî (r.a.), çağın imamlarından olup şer'î ilimlerde âlim, hakikatlar ve marifetler hususunda ârif idi. Bir çok şeyhlerle görüşmüş, edeb almıştı. Sûfiler taifesinin en zarîfiydi. Merv'de hakikatlara dair ilk defa konuşan o idi. Fakih ve muhaddisti. Ebu Bekir Vâsitî'nin müridiydi.

Başlangıç hali şöyle idi : İlim ve riyâsetle meşhur bir ailedendi. Merv'de hiçbir hane, makam ve itibar cihetinden onun ailesinden önde değildi. Babasından çok miktarda miras kalmıştı, hepsini Allah yolunda sarfetti. Peygamber'in (a.s.) iki adet kılına sahip olmak için bu serveti vermişti. Hak Tealâ bunun yüzü suyu hürmetine ona tevbe nasib etti. Ebu Bekir Vasitî'nin sohbetinde bulundu. Mutasavvıflardan, «Seyyâriye» denilen bir sınıfın imamı bulunuyordu. Riyâzette o hadde ulaşmıştı ki, kendisini ovalayan birine :

— Öyle bir ayağı ovuyorsun ki, günaha hiç adım atmamıştır, dedi.

Naklederler ki, bir gün ceviz satın almak için bir dükkana girdi, parayı verdi. Dükkan sahibi çırağa :

— Cevizlerin en iyilerini seç, dedi. Şeyh sordu :

— Her ceviz sattığın kimse için aynı ikazı yapıyor musun, yapmıyor musun? Dükkan sahibi cevap verdi :

— Hayır, zira bunu senin ilminin hatırı için yapıyorum. Şey :

— İlmimin faziletini, iki çeşit ceviz arasındaki farkla değişmem, dedi ve ceviz almaktan vazgeçti.

Naklederler ki, onu cebirci olmakla itham etmişlerdi, bu yüzden bir sürü eziyet çekti. Nihayet Hak Tealâ bunu ona kolaylaştırdı. (1)

Sözleri:

[«Levh-i Mahfuz'da alnına yazılmış olan bir günahı terketmenin yolu nasıl bulunabilir? (Kul, kendisini bağlayan bir kaderi nasıl geri çevirebilir.)» (Sülemî, 443)]

Diyor ki: Hâkimlerin birine sordular:

— Rızkın nereden gelmektedir? Cevap verdi:

— İlletsiz olarak dilediğinin geçimini daraltan ve aynı şekilde sebepsiz olarak dilediğinin rızkını genişletenin nezdinden!

«Tamah karanlığı, müşahede nuruna manidir.»

«İzzet üzere sabrettiği tarzda zillet üzere de sabretmedikçe kukulun imanı istikamet üzere olmaz.»

«Her kim Hak Tealâ'ya karşı kalbini sıdk üzere muhafaza ederse, Allah Tealâ onun dilinden hikmetler akıtır.»

«Hatır (hatret) nebilerin, vesvese velilerin, fikir avamın, azim fâsıkların [veya fütüvvet ehlinin (Sülemî, 445)] dir.»

«Hak Tealâ bir kula iyilikle nazar etti mi, mevcut nahoş durumdan onu derhâl gâib kılar, hışımla nazar etti mi, onda öyle sıkıntılı bir hal hâsıl eder ki, kim olursa olsun ondan kaçar.»

«Hak'tan, ancak O'ndan perdelenmiş olan bahseder.»

«Marifet nedir», sorusuna cevaben:

— Hakikî marifet, marifetlerden çıkmaktır, diye cevap vermişti.

[«Tevhid odur ki, kalbinden Hakk'ın, zevkinden (ve hatırından) başka bir şey geçmez. (Marifetin hakikatı, kalbin ondan başkasını hatırlamamasıdır.» (Sülemî, 444)] Yani tevhid o kadar gâlib gelmeli ki, hatıra ne gelirse gelsin tevhidle yok olmalı, tevhidin rengine boyanmalıdır. Nasıl başlangıçta her şey tevhidden zuhûr etmiş ve adedin (kesretin) rengine girmişse, burada da tevhidle tekrar yok olmuş ve Ahad'ın rengini almıştır. Zira (hadis-i kudside): **«Ben, kulumun kulağı, gözü olurum»**, buyurulmuştur.

«Akıllı (ve sahiv sahibi) için müşâhedede zevk olmaz. Hakkı müşâhede fenâ halinden ibaret olduğu için onda haz yoktur.»

«Sen, Hak Tealâ'dan ne dilersin», sorusuna:

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hilye, X. 380; Sülemî, 440; Şezeratu'z-Zeheb, II. 364; Şâ'rânî, I. 119, Münavî, II. 19; Hücvirî, 261; Risale 168; Nafahât, 194.

— Her ne verirse onu; zira dilenciye her ne verilse yerindedir, diye cevap vermişti.

«Mürid, kendini neyle eğitir», sorusuna cevaben demişti ki:

— Şer'î emirler üzerine olmada ve yasaklardan uzak kalmada gösterdiği sabır ve salihlerle sohbet, arkadaşlara hizmet, fakirlerle oturup kalkmakla!

«Atâ iki türlüdür: Kerâmet, istidrâc. Üzerinde varlığını sürdüren kerâmettir. Senden zâil olan istidractır.»

[«Kim Allah'ı tanırsa, her şey ona boyun eğer, zira onda mülkünün eserini görmüşlerdir.» (Sülemî, 444)]

«Şayet Kur'an'dan başka bir şey okumakla namaz kılmak caiz olsaydı, şu beytle caiz olurdu:

«Zamandan, hiç olmayacak bir şey temenni ediyorum: Ömür boyu bir tek hür kişi görmeyi!» Vefatı yaklaşınca; «Peygamber'in (a.s.), satın almış olduğum o iki kılını ağzıma koyunuz», diye vasiyette bulunmuş, vefatından sonra vasiyeti yerine gitirilmişti. Türbesi Merv'dedir. Halk, hacet dilemek için oraya giderler, mühim işleri orada hasıl olur ve bu tecrübeyle sabittir.

Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun.

EBU OSMAN MAĞRİBÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Riyâzet suyunu içen, inâyet tarafından beslenen, yollardaki nurları gören, hakikatlardaki sırları bilen, gerçekte Nebi'nin vârisi, çağın şeyhi Ebu Osman Mağribî (r.a.), tarikat erbabının büyüklerinden ve riyâzet sahipleri cümlesindendi. Zikir ve fikir makâmında bir hârika idi. Her çeşit ilimde mühimdi, tasavvufa dair telifleri vardı, büyük şeyhlerin bir çoğunu görmüş, Nehrecorî ve Ebu Hasan Sâî'nin sohbetinde bulunmuştu. Bir müddet Harem imamlığında bulunmuştu. Himmetin yüceliği itibariyle kimse onun gibisini gösterememiştir. Firâsette verdiği sıhhatlı hüküm, kuvvetli heybet ve siyaset itibariyle eşsizdi. Yüzotuz sene ömür sürmüştü. Diyor ki, dikkat ettim ve gördüm ki, böyle bir ömrün sonunda, emel müstesnâ, gençlik çağında bende bulunan şeylerden hiçbiri yerinde kalmamış! (1)

Naklederler ki, ilk yirmi yılını çöllerde invizâya çekilmekle geçirmişti, öyle ki bu müddet içinde hiç insanoğlunun sesini işitmemişti. Meşakkat ve riyâzetten, bünyesi erimiş, gözleri çuvaldızın deliğine dönmüş, insanoğluna has sureti kaybolmuştu. Yirmi yıl sonra Hak'tan:

— Ey Ebu Osman! Halkla sohbet et, onların arasına karış, diye bir ferman duydu, kendi kendine:

— İlk önce Hak ehli olan ve onun evinin etrafında mücavir bulunan kimselerle sohbete başlasam daha mübarek olur, diye düşündü.

Mekke'nin yolunu tuttu, onun gelişinden şeyhlerin kalbleri haberdâr olduklarından kendisini karşılamaya çıktılar; kendisini, sû-

---

(1) Hal tercümesi için bk: Şâ'rânî, I, 122; Şezeratu'z-Zeheb, III, 81; Tarihu Bağdad IX, 112; Münavî, II. 35; Risale, 172; Hücvirî, 263; Nafahat, 139 Sülemî, 479; GAS, I. 665.

reti değişmiş ve insanoğluna has hayatiyetin asgarisinden başka bir şeye sahib olmayan bir halde buldular ve :

— Ey Ebu Osman! Yirmi yıl bu sıfatla mı yaşadın. Âdem ve Âdemoğulları, senin şu hâlin hususunda âciz kalmıştır. Anlat bize : Niçin gittin? Ne gördün? Ne buldun? Neden geri döndün?, dediler. Cevap verdi :

— Sekr ile gittim. Sekrin âfetini gördüm, ümitsizlik buldum, acz ile avdet ettim. Aslı katetmek için gitmiştim ama elim ancak fer'e ulaşabildi. Sonra, «Ey Ebu Osman! Fer'in çevresinde dolaş, derhal mest ol, zira aslı katetmek senin işin değil, hakiki sahv ondadır», diye nidâ geldi. Şimdi dönüp geri gelmiş bulunuyorum.

Bunun üzerine bütün şeyhler :

— Ey Ebu Osman! Sekr ve sahv hakkında söz söyleyenlerin, senden sonra buna dair konuşmaları haramdır, çünkü sen fevkalâde insaflı bir şekilde konuştun.

Şöyle dediği nakledilir : «Mücâhedemin başlangıcında halim şöyle idi : Öyle vakit olurdu ki, beni semadan dünyaya atarlardı. Bense bundan çok yenilmesi zarurî olan yemeği veya farz olmak için alınması icabeden abdesti arzu ederdim. Zira (bu sırada) zikrim gâib olurdu ve bu gaybet te bana her meşakkattan daha güç ve daha zor gelirdi. Zikir halinde de benden birtakım şeyler zuhûr ederdi ki, başkaları bu türlü şeyleri kerâmet sayarlardı. Lâkin, bu benim için büyük günahtan daha zordu. Yine de zikirden geri kalırım, diye gözüme hiç uyku girmesin isterdim.»

Şöyle dediği nakledilir : «Bir kere bir bayram gecesi Ebu'l-Fâris (Şah Şucâ Ebu Fevâris) ile bulunuyordum, o uyumuştu. «Tereyağı olsa da, Ulu ve Yüce Allah'ın şu dostları için bir yemek yapsam», diye hatırıma geldi. Bu esnada uyuyan Ebu'l-Fâris'in :

— Şu tereyağını elinden at, dediğini işittim ve gördüm. Aynı sözü pekiştire pekiştire üç kere tekrarladı. Kendisini uyandırdım ve:

— Ne oldu ki böyle konuştun, dedim. Dedi ki :

— Rüyada gördüm ki, yüksek bir yerde bulunuyoruz, burada sanki İzzet ve Celâl sahibi Allah'ı görmek istiyorduk, gönüller heybetle dolmuştu, sen de bu sırada aramızdaydın ama elinde tereyağı vardı. «Şu tereyağını elinden at», dedim. Yani bu, senin için perdedir! demek istedim.

Şunu anlattığı nakledilir : «Zikirden gayet fazla zevk aldığımdan uyumayı hiç istemezdim, bir ayak kadar olan kaygan bir taş üzerinde bir yer hazırlardım; bunun altında, düşecek olsam paramparça olacağım bir uçurum vardı. Sonra düşme korkusuyla gözüme uyku

girmesin diye böyle bir taş üzerinde otururdum. Öyle zaman olurdu ki, uyuya kalır ve bu kadar küçücük ve havada muallak bir taş üzerinde durur olduğum halde kendimi uyumuş olarak bulurdum. Oysa ki böyle bir taş üzerinde uyur olarak durmak bir yana, uyanık vaziyette durabilmek bile çok güçtü.»

Naklederler ki, bir gün biri şunu anlatmıştı: Ebu Osman'ın yanında idim, kendi kendime:

— Acaba Ebu Osman bir şey arzu etmezler mi, dedim. (Başını kaldırdı ve):

— (İstemeden verdiklerini) almam kâfi gelmiyor da bir de arzu edeceğim ve dileneceğim ha! dedi.

Ebu Amr Zeccâc'ın şöyle dediği nakledilir: Bir ömür şeyh Ebu Osman'ın hizmetinde bulundum, onun hizmetinde öyle idim ki, bir lâhza onsuz olmaya takat yetiremezdim. Bir gece rüyada birinin bana:

— Ey fulan! Daha ne kadar Ebu Osman'la bulunacak ve bizden geri kalacaksın? Nice bir Ebu Osman'la meşgul olup bize arka döneceksin, dedi. Bir gün geldim, şeyhin müridlerine:

— Akşam acaib bir rüya gördüm, dedim. Bunun üzerine müridlerden biri:

— Biz de rüya gördük, ama önce gördüğünü sen anlat, dediler. Ben de rüyamı anlattım. Oradakilerin hepsi yemin edip:

— Biz de o rüyayı aynen görüp gaybtan ses işittik, dediler. Bundan sonra hepsi, «Acaba şeyh evinden çıktıklarında bu rüyayı ona nasıl anlatalım», diye düşünmeye başladılar. Derken evin kapısı açıldı, şeyh dışarı fırladı, son derece acele ettiğinden yalınayaktı ve ayakkabılarını giymeye fırsat bulamamıştı. Hemen gözünü müridlere çevirip, dedi ki:

— Söylenenleri işittiğinize göre şimdi Ebu Osman'dan yüzçevirip Hakk'a yöneliniz, bana da fazla tefrika vermeyiniz, (bırakınız, cem halinde olayım.) İmam Ebu Bekir Fûrek'in şunu hikaye ettiği nakledilir: Ebu Osman'ın şunu sölyediğini işitmiştim: Ben, Bağdad'a gelinceye kadar Hak Tealâ hakkında cihet itikad ederdim. Burada, «O cihetten münezzehtir», deyip itikadımı tashih ettim. Sonra Mekke'nin şeyhlerine:

— Ben Bağdad'da yeniden müslüman oldum, diye bir mektup yazdım.

Bir gün Ebu Osman'ın, hizmetçisine şunu sorduğu nakledilir:

— Eğer sana Ma'bud'un şimdi ne hal üzeredir, diye soracak olsalar, ne dersin? Hizmetkâr:

— Ezelde ne halde ise şimdi de o hal üzeredir derim, dedi. Şeyh:

— Peki ezelde nerede idi, derlerse ne dersin? diye sordu. Hizmetçisi:

— Şimdi neredeyse o zaman da orada idi, derim, dedi.

Ebu Abdurrahman Sülemî'nin şöyle dediği nakledilir: Şeyh Ebu Osman'ın yanında bulunuyorken biri kuyudan su çekiyor ve dönen çarkdan ses geliyordu. Şeyh:

— Ey Sülemî! Şu çarkın ne dediğini biliyor musun, dedi. Ben:

— Ne diyor ki, dedim. Dedi ki:

— Allah, Allah!...

Şöyle demişti: «Her kim semâ davâsında bulunur da kuşların (ve vahşi hayvanların) ötüşünden, kapıların gıcırtısından ve rüzgârın hışırtısından semâ etmezse o semâ davâsında sahtekârdır.»

Şu söz onundur: «Kul, zikir makâmında derya gibi olunca, Allah'ın hükmüyle ondan her tarafa nehirler akar; onda, Yüce Allah'ın hükmünden başka bir şey bulunmaz, O'na ait olanla bütün kâinâtı görür. Öyle ki, sema, yeryüzü ve melekût da dahil olmak üzere kâinâtta bulunan hiçbir şey ona gizli kalmaz. Hatta bütün kâinâtta kımıldayan karıncaları da bilir ve görür. Zikirden o kadar çok haz hâsıl olur ki, yok olmak ister, ölümü arzular, zira o hazzı tatmaya tâkat yetirememektedir.

Üstâd Ebu Kasım Kuşeyrî'nin şöyle dediği nakledilir: Ebu Osman öyle idi ki, zikir zevkine tâkat yetiremezdi, kendisini halvethaneden dışarı atıp kaçardı. Bir kere:

— Zikredenin, «Lâ Allâh illâlah» kelimesini kendi ilmiyle meczetmesi lâzım gelir. O vakit iyi ve kötü namına gönlünde ne varsa, hepsini bu kelimenin kudret ve kuvvetiyle uzaklaştırır, bu keskin gayret kılıcıyle o hayâlin başını koparır, mâsivayı kesip atar, müteâl ve mukaddes olan Hak, bütün bunların ötesindedir.

«Allah Tealâ'nın zikri ve marifetiyle ünsiyet eden bir kimsenin üns halini ölüm harab etmez, belki ölümle üns ve rahatı daha fazla artar. Çünkü artık zihni karıştıran sebepler ortadan kalkmış ve geriye saf mahabbet kalmıştır.»

«Ulu ve Yüce Allah için iki delil vardır: Nübüvvet ve Hadis ilmi; nübüvvet ortadan kalkmış, Nebilerin sonuncusu göçüp gitmiştir. Şimdi hadis kalmıştır ve onun yolu da mücâhede ve zikirdir. Bahâsı az olan ömür, böyle bir vuslatın karşılığı olursa, onu aziz bilmek gerekir, gayet ucuz, adetâ bedavâ! İmdi ey biçare! Şu değeri az (gördüğü iş çok) olan şeyi, daimi hicranın karşılığı olmak üzere harcamana seni sevk eden nedir? Şu civanmerdlik neden bu derekeye düş-

lü? Halveti sohbete tercih edenin, Yüce Allah'ın zikri müstesna... Her şeyin zikrinden, Hak Tealâ'nın rızasını dilemesi müstesna bütün dileklerden ve bütün sebep ve çarelere başvurarak nefsânî arzusundan hâli olması lâzımdır. Eğer bu sıfat üzere olmazsa, halvet onun hakkında helâk ve belâ olur.»

«Fakirle düşüp kalkmaktan el çekip zenginlerle sohbeti tercih edeni (rûhî ve kalbî) ölüme ve körlüğe mübtelâ kılarlar.»

«İştah ve açgözlülükle elini zenginlerin yemeğine uzatan asla felah bulmaz! Zaruret içinde kalan kimse hariç, bu hususta hiçbir kimse için mazeret de yoktur.»

«Halkın ahvaliyle meşgul olan kendi halini zayi eder.»

«Falan zat (dervişlik uğrunda) sefer yapıyor», dediklerinde, dedi ki: «Onun hevâ, heves ve nefsânî arzulardan sefer etmesi icabeder. Zira sefer gurbettir, gurbet de zillettir. Müminin kendini zelil kılması caiz değildir.»

Halktan ve insanlardan sorulunca, dedi ki:

— Birtakım kalıblardır ki, üzerinde (İlâhî) kudretin hükümleri cereyan eder. İnsanların kalblerinde iki yüz yaratılmıştır. Biri melekût alemine, diğeri şehadet alemine, bakan yüz. Kalblerin en üst tarafında birtakım hatlar şeklinde mevcut olan marifetler, melekût âleminin karşısındaki yüz üzerindedir. Oradaki o mukaddes marifetlerin aksi o yüzden beriki yüze, berikinden de diğer birine vurur, bu suretle onsekizbin âlemden haber verir. Nurun ziyasından ibaret olan o hakikatların aksi, pırıltılarını şehadet âlemi denilen bu yüze vurunca onun adı «marifet» olur.»

«Günahkâr sahtekârdan iyidir. Zira günahkâr tevbe eder, sahtekârsa sahtekârlığına tutsak düşmüştür.»

«Yoldan geri kalanların hangi sebeple yolları kesilmiştir», sorusuna cevaben:

— Nâfileleri, sünnetleri ve farzları aksatmışlardır da ondan, demişti.

Sohbetten sorulunca dedi ki: «İyi bir sohbet odur ki, senin olan şeyi müslüman kardeşlerinin istifadesine sunar, onların olan şeye tamahı etmez, onlardan gelen cefaya katlanırsın, onlara karşı insaflı davranır, onlardan insanlı davranmalarını beklemez, onlara itaat eder, onları kendine tabi bilmez, onlardan sana gelen her şeyi (ve iyiliği) büyük görür ve çok sayar, senden ona ulaşan her şeyi (ve iyiliği) gayet az ve pek önemsiz sayarsın.»

«Bu yolda insanların yapageldikleri şeylerin en faziletlisi, kendini murakabe ve muhasebe edip amelleri ilimle muhafaza etmektir.»

«İtikaf, organları emirlerin altında bulundurmaktır.»

«Bir şey, zıddını bilmeden bilinmez, o yüzden ihlâslının ihlâsı, ancak riyayı tanıyıp ondan ayrıldıktan sonra sıhhatli olur.»

«Havf atına binen ümitsizliğe, recâ atına binen atâlete düşer. O yüzden gâh onun gâh bunun üzerinde, gâh da ikisi arasında bulunmalıdır.»

«Ubûdiyet, âmiri müşâhede üzere emre tâbi olmaktır.»

«Şükür, kemâl derecede nimete şükreden âciz olduğunu bilmendir.»

«Tasavvuf alâkaları koparmak, halkı terketmek ve hakikatlara ermektir.»

«Şevkin alâmeti, rahat halde iken ölümü sevmektir.»

«Gayret (ve kıskanma) mücidlerin vasıflarındandır, hakikat ehli olanlarda bulunmaz.»

«Ârif, ilmin nurlarından o kadar çok aydınlanır ki, gaybteki acaib şeyleri görür.»

«Mücâhede ile kalbi tasfiye eden zatın misali şuna benzer: Bir şahıs diğer birine: «Şu ağacı sök», diye emreder. Bu adam o ağacı sökmeyi ne kadar çok düşünürse düşünsün sökemez. Kuvvet buluncaya kadar sabredelim, der. Bu takdirde bu işte ne kadar gecikir ve ihmalkâr davranırsa, ağaç o nisbette kuvvetlenmiş, kendisi o ölçüde zayıflamış, onu sökmek o kadar çok zorlaşmış olur!»

«Evliyâya imanı olan, evliyâdandır.»

«Evliyâ meşhur olabilir, ama meftûn (ve fitneye düşmüş) olmaz.»

Naklederler ki, şeyh Ebu Osman hastalanınca, tabib getirdiler. Şöyle dedi:

— Tabibler karşısında benim halim, kardeşleri karşısındaki Yusuf'un hali gibidir. Yusuf, kudret sahibi (Allah) tarafından yetiştiriliyor, ama kardeşleri de onun işini halletmek için tedbir alıyorlardı. Yani halk da kudretin takdirindendir!»

Naklederler ki, vefat vaktinde semâ istemiş ve cenaze namazımı «İmam Ebu Bekir Fûrek kıldırsın», diye vasiyette bulunmuş, bu sözleri söyleyip vefat etmişti.

Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun.

EBU KÂSIM NASRÂBADÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Aşk ve marifet allâmesi, şevk ve kerem ummânı, yanık pişmiş, sönmüş alev, hürriyet âleminin kulu, çağın kutbu Muhammed Nasr-Âbâdî (Abâzî, r.a.), halinin yüce olması itibariyle gayet büyüktü, yüksek bir mertebeye sahip olup bütün arkadaşları nezdinde gayet şerefliydi. Cihanda tekdi, her çeşity ilimlerde, bilhassa âli rivayetler sahasında ve eser verdiği hadis ilmi mevzuunda asrında parmakla gösterilirdi. Tarikattan muazzam bir nazarı, gayet fazla bir yanışı ve özlemi vardı. Şiblî'den sonra bütün Horasan'lıların üstâdıydı, kendisi de Şiblî'nin müridi olup Rûzbârî ve Murtaiş'e yetişmiş, bir çok ulu şeyhlerle görüşmüştü. O zamanın müteahhirininden hiçbir, ibadetin tahkikinde onun sahip olduğu mertebeye sahip değildi. Vera', mücâhede, takvâ ve müşâhede hususunda eşi menendi yoktu. Mekke'de mücavirdi. Şevk, mahabbet ve hayret kendisine o derece gâlib gelmişti ki, bir gün beline bir zünnâr bağlayıp mecusilerin ateşgedelerini tavaf etmişti. Bu yüzden onu Mekke'de ihraç etmişlerdi. O hareketini bahis konusu edip :

— Bu da ne hal böyle, diyenlere şu cevabı vermişti :

— İşim hususunda şaştım kaldım, zira Ka'be'de aradım ama bulamadım. Belki kokusunu alırım, diye şimdi onu Deyr'de arıyorum, o kadar çaresiz kaldım ki ne yapacağımı bilmiyorum!

Naklederler ki, bir gün bir yahudinin yanına varıp :

— Ey efendi! Şu dükkandan bir bardak boza alıp içmem için bana yarım akçe ver, demişti. Ama yahudi ona istediğini vermemişti. Fakat yarım akçe almak için tam kırk kere yahudiye gelmiş, her defasında yahudi onu kaba ve çirkin bir şekilde yanından kovmuş, buna rağmen çehresinde hiçbir şey değişiklik ve bozulma alâmeti görülmemiş, tersine her defasında daha çok memnunluk ve daha faz-

la tebessüm taşıyan bir çehre ile gelmişti. Yahudi, onun bu kaba, çirkin ve sert muameleye karşı göstermiş olduğu bu sabra şaşmış, kalmış ve:

— Ey Derviş! Sen kimsin ki, yarım akçe için bütün bu cefaya ve katı muameleye tahammül edip zerre kadar bu yerden ayrılmıyorsun? demişti. Nasrâbâzî ona:

— Dervişlerin, bir yerden diğer bir yere gitme (ve tutumlarını değiştirme) ile ne işleri var? Gâh olur, başlarına öyle şeyler gelir ki, çektikleri yükü bir dağ bile çekmez, dedi. Yahudi bu manzarayı görünce derhal müslüman oldu. (1)

Naklederler ki, tavaf esnasında dünyevî işlerle meşgul olup yekdiğeriyle konuşan bir cemaat görünce, gitti, bir miktar odun ve ateş getirdi:

— Ne yapmak istiyorsun, diye soranlara, dedi ki:

— Şu Ka'be'yi yakmak istiyorum, tâ ki halk Ka'be ile uğraşmasın ve Allah'a teveccüh etsin! O'na yükselsin!

Naklederler ki, bir gün Şeyh Ka'be'nin karşısında otururken bir fırtına çıktı, fırtınanın tesiriyle Ka'be'nin örtüsü bütünüyle raks etmeye başladı. Bundan şehyte vecd hali zuhûr etti, yerinden sıçradı ve:

— Ey Servi boylu işveli gelin! Ortaya kurulup gelin gibi cilve yapıyorsun! Diğer taraftan binlerce halk deve dikenlerinin altında aç ve susuz bir halde senin iştiyakınla can vermişlerdir! Ne bu cilve böyle? Eğer (Allah) sana bir kere; «Evim!» (beytî) demişse, bana yetmiş kere; «Kulum!» (Abdî) demiştir!

Naklederler ki, şeyh tevekkül üzere kırk defa hac yapmıştı. Meğer bir seferinde Mekke'de aç ve susuz kalmış ve zayıf düşmüş bir köpek görmüş. Şeyhte ona verilecek bir şey de bulunmadığından:

— Bir tek ekmeğe bedel olmak üzere benden kırk haccı kim satın alır, diye ilân etmiş, biri çıkıp o kırk haccı bir tek ekmeğe karşılık olarak satın almış ve bu alış verişe şâhid de tutmuş; şeyh te bu ekmeği kaldırıp köpeğe vermişti. Tecrübe görmüş bir vâkıa sahibi bunu görünce, bulunduğu köşeden fırlayarak:

— Hey avanak! Kırk haccı bir tek ekmeğe satmakla bir iş yaptım mı, zannediyrsun. Babam (Âdem) cenneti iki buğday tanesine satmıştır; bu bir ekmekte, o tanelerden binden fazlası mevcuttur, deyip şeyhe bir yumruk indirmişti ve bu sözü işiten şeyh, mahcubiyetinden bir köşeye çekilip başını önüne eğmişti.

---

(1) Hal tercümesi için bk: Sülemî, 484; Risale, 173; Hücvirî, 263; Şâ'rânî, I, 122; Münavi, I. 5; Şezeratu'z-Zeheb, III, 458, Risale, 173; Nafahât, 274. GAS. I. 663.

Naklederler ki, bir kere Cebel-i Rahme'de humma hastalığına tutulmuş, Hicaz'ın malum sıcakları da bütün şiddetiyle bastırmıştı. Acem diyarında şeyhe hizmet eden dostlarından biri başucuna geldi, şiddetli bir hummaya yakalanan şeyhin ateşler içinde kıvrandığını gördü ve:

— Ey Şeyh! Hiç ihtiyacın var mı, diye sordu:

— Soğuk bir su şerbeti lâzım, diye cevap verdi. Adam bu sözü işitince şaşırdı. Hicaz'ın sıcağında bunu bulamayacağını zannetmişti. Düşüne düşüne oradan ayrıldı, elinde bir kab vardı. Yolda giderken havada bir bulut peyda oldu. Çığ düşmeye başladı. Adam, bunun şeyhin kerâmeti olduğunu anladı. Bu çığ taneleri adamın önünde toplanmış, adam da kabını doldurup şeyhin yanına gemlişti. Şeyh:

— Şu sıcakta bunu nereden getirdin, diye sorunca, Adam olanı anlattı. Bunun üzerine şeyhin zihninde, «Acaba bu bir kerâmet midir», diye bir tereddüd hasıl oldu ve kendine hitaben:

— Ey nefs! Olduğun gibi kal, hararetin ateşine karşı soğuk su kullanmaman lâzımdır, dedi. Sonra adama dönüp:

— Senin maksadın hâsıl olmuştur, suyu alıp götür, zira ben bu sudan içmeyeceğim, dedi. Bunun üzerine adam o suyu alıp götürdü.

Şöyle dediği nakledilir: Çölde bulunduğum sıralarda o kadar çok zayıflamıştım ki, kendimden ümit kesmiştim. Bir gün aniden ay gözüme çarptı. Ayın üzerinde:

«Onlara karşı Allah sana kâfidir. O işitir ve bilir.» (Bakara/137) ibaresi yazılıydı. Bundan dolayı kalbim gayet kuvvetlendi.

Şunu söylediği nakledilir: Vaktiyle halvette iken:

— Huzurumuzda şu acaib laflardan bahsetme ve katımızda davâda bulunma cesaretini sana kim verdi? Başına o kadar belâ getiririz ki elâleme rezil olursun, diye sırrıma bir nidâ geldi. Ben de:

— Ya Rab! Eğer bu davâda bize kereminle müsamaha ve muamele etmeyeceksen, bari biz de böyle konuşmaktan ve bu çeşit davâlarda bulunmaktan vazgeçmeyelim! diye cevap verdi. Bunun üzerine:

— Bu sözü senden duyduk ve beğendik, diye Hazret'ten nidâ geldi.

Şöyle demişti: Bir kere Musa'nın (a.s.) ziyaretinde bulunmuştum, onun toprağını teşkil eden bütün zerrelerin bir bir:

— **«Bana göster, bana göster, cemâlini»**, (A'raf/143) dediğini duydum.

Yine o anlatıyor: «Mekke'de bulunduğum sıralarda bir gün yolda giderken, yere düşmüş ve can çekişen bir adam görmüştüm. Belki

içinde bulunduğu sıkıntıdan kurtulur, diye bir Fâtiha okuyup üflemek istedim. Aniden onun karnından benim kulağıma sarih ve bir fasih bir ses geldi: «Bırak, Ebu Bekir'in (r.a.) düşmanı olan şu köpeği!»

Naklederler ki, bir gün mecliste (ilâhî) söylerken bir genç, meclisine gelip oturdu ve bir zaman kaldı. Şeyhin kemanından fırlayan bir tel (ve ok) o gence isabet etti. Genç bir yara alınca, «Tamâm oldu», diye seslendi. Oradan kalktı ve eve gitmek üzere yola düştü. Annesinin yanına vardığında yüzü sararmıştı. Annesi onu görünce:

— Yoksa hasta mı oldun, diye sordu. Genç:

— Sus, iş senin zannettiğinden daha başka türlüdür, şu evde bir süre kalana kadar dur, sonra iki üç hammal getir, beni alıp mezarlığa götürsünler; gömleğimi gassala, kaftanımı, mezar kazıcısına ver, rebabımın mızrabını gözüme sok ve:

— Nasıl yaşadıysan öyle öldün, de, dedi. Delikanlı bunları söyleyip eve girdi ve can verdi.

Naklederler ki, şeyhe:

— Ali Kavvâl, (İlahi okuyan sanatkâr Ali) gece şarab içip sabahleyin senin meclisine gelmektedir, demişlerdi. Şeyh, gerçek durumun söylenen gibi olduğunu biliyordu ama yine de onların lâkırdılarına kulak asmıyordu. Derken bir gün şeyh bir yere gidiyordu; tesadüfen Ali Kavvâlı, içmekten sırılsıklam olmuş ve sızıp yere düşmüş bir halde gördü; şeyh uzaktan bunu görünce görmemezlikten geldi. Fakat etrafındaki cemaattan biri ona:

— İşte Ali Kavvâl, dedi. Şeyh hemen o şahsa:

— Bunu sırtına al ve evine götür, dedi. O da öyle yaptı.

[Şöyle dediği nakledilir: Sen iki nisbet arasındasın. Bir nisbetin Âdem'e (a.s.), diğer nisbetin Hakk'adır. Kendini Âdem'e (a.s.) nisbet edince, arzular sahasına ve âfet bulunan yerlere düşersin, zira tabiata mensubiyet kıymetsiz bir şeydir; kendini Hakk'a nisbet edince, keşf, burhan, velilik ve masumluk makamlarına konarsın. O nisbet beşeriyetin âfeti ile, beriki nisbet hakikî Ubûdiyetle hâsıl olur. Âdem'e olan nisbet kıyamette kesilir, Ubûdiyete olan nisbet sürer gider, bunun değişmesi caiz değildir, kul kendini Hakk'a nisbet etti mi, **«Arzda fesad çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?»** (Bakara/30), Rabların Rabbının toprakla ne işi var, diye ifade etmiş oldukları husus onun mahalli olur. Kulu kendi zatına nisbet etti mi, **«Kullarım, bugün sizin için ne korku var ne de hüzün»**, (Zuhruf/68) hitabı onun mahalli olur. bk. (Sülemi, 486)]

«Hak Tealâ'nın ağır yükünü, Hak Tealâ'nın beygirlerinden başkası çekemez. Nitekim Peygamber (a.s.), Allah Tealâ'nın, herkesin üzerine bindiği birtakım atları (ve çilekeş kulları) vardır», demiştir.

«Kim Hak Tealâ'ya olan nisbetini sıhhatli hale getirirse, tab'ın çekişmesi ve şeytanın vesvesesi onda hiç tesirli olmaz.»

«Hak Tealâ'yı yâd etme gücüne sahip bulunan ızdırar halinde değildir. Izdırar halinde bulunan, Allah Tealâ'yı zikretmek için hiçbir vasıtaya ve imkâna sahip olmayan kimsedir.»

«Her kim bu yolda ilimle (ve ilme) delâlet ederse, müridleri ifsad eder. Fakat kim yolun sırra ve yolun hayatiyetine delâlet ederse, onlara hayatı göstermiş lur.»

«Bu yolda sapıtan, ancak bidâyetteki bozukluk yüzünden sapıtmıştır. Zira bidâyetteki fesad nihayete sirayet eder.»

«Sana Hakk'ın tecellilerinden bir şey zâhir olunca, bununla iken ne cennete iltifat et, ne de ceheneme! Bu halden geri döndüğünde, Hak Tealâ'nın tazimde bulunduğuna ta'zimde bulunma vazifeni yerine getir.»

«Verilene rağbet edenin hiçbir değeri yoktur, ama verene rağbet eden gayet azizdir.»

«Kusurlardan af ve mağfiret dilemek maksadiyle yapılan ibadet, ibadete karşılık ve mükâfat taleb etmek maksadıyle yapılan ibadetten daha makbuldur.»

«Emre uymak iyidir ama Hakk'a uymak daha iyidir. Bir kimse bir lahzâ Hakk'a uyarsa veya bir an ona teslim olursa, bundan sonra bir daha üzerinden hiç muhalefet etme hali cereyan etmez.»

«Âdem'den (a.s.), onun öz sıfatıyle haber verildiğinde, **«Âdem, Rabbına âsi olup azdı»** (Taha/131) denilmiştir, onun üzerindeki kendi lutfundan haber verdiğinde: **«Sonra Rabbı onu seçti de tevbesini kabul etti»**, (Tâhâ/122) buyurmuştur.»

«Allah Tealâ, Ashab-ı Kehf'i, kitabında civanmerd ve ehl-i fütüvvet, diye zikretmiştir, zira Ulu ve Yüce Allah'a vasıtasız olarak iman etmişlerdi.»

«Allah gayûrdur, gayretindendir ki, ona varmaya, kendisininki hariç başka bir yol bırakmamıştır.»

«Eşya, ondan (gelen) delillerdir, O'na delil değildir, O'nun üzerine O'ndan başka hiçbir delil yoktur.»

«Marifet, sünnete tâbi olarak, Hak Tealâ'ya yakın olma hali farzları eda ederek ve mahabbet nâfilere devam ederek kazanılabilir.»

«Nefsinin edebi olmayan kalbin edebine ulaşamaz, kalbinin edebi bulunmayan ruhun edebine nasıl ulaşabilir? Ruhunun edebi bulunmayan Hak Tealâ'ya yakın olma mahalline nasıl varabilir? Daha doğrusu onu Ulu ve Yüce Allah'ın divanına ulaştırmak nasıl mümkün olur? Buraya ancak hallerde emin olan kimseler ulaşabilir.»

[«Kadınlarla düşüp kalkan ve: «Biz onları görme hususunda masumuz», diyen kimseler hakkında ne dersin», sorusuna cevaben:

— Şu can bedende bulunduğu sürece, bunun üzerinde emir ve nehiy bulunur. Ondan mükellefiyet kalkmaz, celâl ve haramın hesabı vardır, şüpheli şeylere karşı, ancak haramlara dalanlar cüretli olurlar. (Sülemî, 487)]

«Tasavvufun aslı, Kitab ve sünnete dört elle sarılmak, heva ve bid'attan el çekmek, pirlere karşı daima saygılı olmak, halkı mazur görmek, evrâda devam etmek, ruhsat aramamak ve te'vil yapmamaktır.»

«Pirlerde olan sende var mıdır», sorusuna cevaben:

— Nasrâbâzî de yoktur; onda olan, o varlıktan mahrum kalmak ve O'nu bulamama hasretidir, demişti.

«Senin kerâmetin nedir», sorusuna:

— Şudur: «Tâ Nasrâbât şehrinden Nişabur'a perişan (şûrîde) edip Şiblî'nin üzerine fırlattılar. Netice olarak her sene iki-üç bin kişi, benim vasıtamla Allah Tealâ'ya vasıl olmuşlardır, halbuki arada ben yokum!

«Senin hürmetin (ve sahip olduğun makâmın) nedir», diyenlere:

— Şudur: Ben minberden aşağı iner ve bu sözü söylemem, zira kendimi bu söze lâyık görmüyorum, demişti.

— Takvâ nedir, sorusuna:

— Allah hariç kulun her şeyden sakınmasıdır, diye cevap vermişti.

«Şükrederseniz ziyade kılarım», (İbrahim/7) âyetinin manâsından sorulduğunda:

— Hak Tealâ'nın nimetine şükredenin nimeti, nimeti verene şükredenin ise mahabbet ve marifeti artar, demişti.

«Senin, mahabbetten bir şeyin var mıdır?» sorusuna:

— Doğru söylüyorsunuz, (yoktur), lâkin onun içinde yanıyorum, diye cevap vermişti.

«Mahabbet, fakirliğin dışına çıkmayıp bulunduğun hal üzere kalmandır.»

«Mahabbet vardır, kanın korunmasını gerektirir; mahabbet vardır, kan dökülmesini icabettirir.»

«Mahabbet ehli, Hak Tealâ karşısında öyle bir makamda bulunmaktadır ki, bir adım ileri atsa batar, geri atsa perdelenir.»

«Hakikatta kurb Allah'tır. Zira kifâyet tümüyle ondandır.»

«Kulun rahatı, azarla dolu bir zarftır.»

«Her şeyin bir gıdası var, ruhun gıdası semâdır.»

«Kalbin bulduğu her şeyin bereketi ve feyzi bedende zâhir olur, ruhun bulduğu her şeyin bereketi kalb üzerinde zâhir olur.»

«Bedenin zindanındır, ondan çıkınca rahata erersin, artık dilediğin yere gidebilirsin!»

«Cihanı çok dolaştım, bu sözü (ve tasavvuf mevzuunu) hiçbir defterde görmedim, sadece nefsin zilleti (defterin) de gördüm.»

«Zikrin evveli temyizle, âhiri temyizin düşmesiyledir.»

«Bütün halkın makâmı şevktir, hiç kimsenin iştiyak makamı yoktur.»

«Her kim onların (yani sûfilerin) halinde bulunursa, öyle bir hale ulaşır ki, ne eser kalır ne de karar!»

«Rıza mahalline ulaşmak isteyen, Ulu ve Yüce Allah'ın rızası neyin içinde ise o şeyi elde etmeli ve ona sıkı sarılmalıdır.»

«İşaret tab'ın benliğindendir, zira sırrın saklayamadığı şey işaretle zâhir olmaktadır.»

«Mürüvvet fütüvvetin bir dalıdır, buysa iki âlemden ve bunlarda bulunan şeylerden vazgeçmektir.»

«Tasavvuf Hak'tan bir nurdur ki, Hak üzerine delâlet eder; ondan bir hâtırdır ki, ona işaret eder.»

«Recâ taata çeker, havf günahtan vazgeçirir, mürâkabe Hakk yola giden yolu gösterir.»

«Zâhidlerin kanını korurlar, âriflerin kanını dökerler.»

Paygamber (s.a.v.) : **«Bazı mezarlıklar vardır ki, kıyamet günü melekler tutup içinde yatanları sualsiz ve hesabsız cennete götürüverirler»**, diye rivayet etmiştir. Resul (a.s.) : **«Bâkîde o cümledendir»**, buyurmuştur. Evvelce hal tercümesi anlatılan Ebu Osman Mağribî, meğer bu hadisin hükmü ile Bakî'de kendisi için bir mezar kazımış

ve tabut hazırlatmıştı. Maksadı, ömrü nihayete erince burada kalmaktı, mezar bir müddet öyle açık kalmıştı. Derken bir gün Ebu Kâsım Nasrabâdî buraya gelip o kabri gördü ve :

— Bu toprağı kim için kazdılar, diye sordu.

— Ebu Osman Mağribî kendisi için kazımıştır, diye cevap verdiler. Tesadüfen aynı gece şeyh Ebu Kâsım Bakî'de kendisini gömmeleri için bir mezar hazırlamıştı, kulağı hep burada idi.

Şeyh Ebu Kâsım Nasrabâzî bir gün Ebu Osman'ı gördü ve dedi ki :

— Meğer birisi aynı yerde kendisi için bir mezar kazmış. Bir gece rüyasında birtakım cenazelerin havada götürülüp getirilmekte olduğunu görünce :

— Bu nedir, diye sormuş ve şu cevabı almış :

— Bu mezarlığın ehli olmadıkları halde, buraya getirilmiş olan cenazeleri buradan alıp başka bir yere götürüyorlar. Bu mezarlığa lâyık olduğu halde başka bir yere gömülen cenazeleri de oradan alıp buraya getiriyorlar. İşte getirilen ve götürülen cenazeler bunlardır. Sonra (Nasrabâdî) :

— Ey Ebu Osman! Beni buraya gömsünler, diye burada bir mezar hazırlamışsın, ama senin toprağın Nişabur'da olacak, deyince, bu söz Ebu Osman'a dokundu. Sonra öyle oldu ki, onu hanedan (Ka'be'den) ihraç ettiler. Bağdad'a geldi, öyle bir sebep vâki oldu ki, Bağdad'dan Rey'e geldi. Yine diğer bir sebeple Rey'den Nişabur'a geldi ve Nişabur'da vefat etti. Hire'nin baş tarafında toprağa verdiler.

Ebu Kâsım'dan nakledilen mezkûr rüyanın, ona değil, diğer birine ait olması da mümkündür. Rivayet muhteliftir.

Naklederler ki, üstâd zâhid İshak, ölüm hakkında çok konuşan bir şahıs olup Horasan zâhidi bulunuyodu. Şeyh Ebu Kâsım Nasrabâdî ile onun arasında bir tartışma vardı. Nasrabâdî :

— Ey Üstad! Daha nice bir ölümden söz edip duracaksın, buraya nereden düştün, neden şevk ve iştiyaktan bahsetmiyorsun, diyordu. Lâkin Üstad İshak da aynı sözleri söylemeye devam ediyordu. Şeyh Ebu Kâsım'ın vefatı yaklaşınca, o sırada Medine'de idi. Başının ucunda bulunan bir Nişabur'luya :

— Nişabur'a avdet ettiğinde üstad İshak'a git ve de ki : Nasrâbâdî diyor ki : «Sen ölüm hakkında ne söylediysen hal aynen öyledir, ölüm gerçekten zor bir işmiş, daima ölümü düşünmeli ve hatırlamalıdır!»

Naklederler ki, Ebu Kâsım Harem'de vefat ettiği zaman, onu, şeyh Ebu Osman Mağribî'nin burada kazdırmış olduğu mezara defnettiler.

Naklederler ki, vefatından sonra şeyhlerden biri onu rüyasında görmüş ve :

— Ey Şeyh! Allah Tealâ sana nasıl muamele yaptı, demiş. O da şöyle demişti :

— Beni, Cebbârların ve ululların azarlaması gibi azarladı. Ama, Ey Nasrâbâdî! Vuslattan sonra hicran mı (olacak) diye nidâ etti. Ben de : «Hayır ey Zülcelâl! Beni lahd'a koyar-koymaz derhal Ahad'a vasıl oldum!», dedim

Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun.

EBU ABBÂS NİHÂVENDÎ BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Çağın muhteşemi, iyilerin muhteremi, mürüvvet Ka'be'si, fütüvvet kıblesi, düşüncenin temeli Şeyh Ebu Abbâs Nihavendî, (r.a.) zamanın yegânesi olup tasavvuf yolunu tutanların itibarlısıydı. Temkinde ileri derecede olup vera' ve marifetteki şânı büyüktü.

Şeyhin şöyle dediği nakledilir:

«Bidayette, bu işten zevk alıp bunu taleb etme derdi gönlüme düştüğü vakit, bana mürâkebe işaret olunmuştu.» Şöyle dediği ondan nakledilir:

«Bidayette, şu yolu tutma derdi içime düştüğünde, oniki sene, kalbimin köşesi bana gösterilene kadar devamlı sûrette başımı önüme eğmiştim.»

Bir zamanlar, dilinden şu sözler dökülmüştü:

«Bütün âlem, Hakk'ın bir an kendilerinin olmasını arzulamaktadırlar. Ben ise arzu ediyorum ki, beni bir lahzâ bana iade etsin, beni kendimle başbaşa bıraksın! Tâ ki ben ne şeyim, neredenim, (göreyim ve anlatayım) ve bu arzu henüz hâsıl olmamıştır.»

Şu sözü de o söylemiştir: «Hak Tealâ ile çok, halkla az bulununuz.»

«Fakrın nihayeti, tasavvufun bidayetidir.»

«Tasavvuf, hali gizli tutup câhı biraderlere fedâ etmektir.»

Naklederler ki, bir gün yanına gelip:

— Yâ Şeyh! Bana dua buyur, diyen bir dervişe:

— Yüce Allah hoş vakit ihsan etsin, demişti.

Derler ki, şeyh külâh dikmesini bilirdi, zaman zaman bu işle meşgul olurdu. Diktiği hiç bir külâhı bir veya iki akçeden fazlaya

satmazdı. Külâhını satan kimselere de külâh başına bir akçe verir. di, külâhı yanına ilk önce gelene verirdi. Bir akçeye de bir ekmek alır, zâviyesine gelir ve bunu oradaki dervişlerle birlikte yer, sonra külâh işine devam eder ve yeni bir külâh dikerdi.

Naklederler ki, zekat vermesi lâzım gelen servet sahibi bir müridi vardı. Bir gün şeyhin huzuruna gelip:

— Ey Şeyh! Zekatı kime vereyim, dedi. Şeyh:

— Gönlün kimde karar kılıyorsa ona, dedi. Adam oradan ayrıldı, yol üstünde susamış, dilenen ve perişanlığı zâhir olan âmâ bir fakir gördü. Gönlü onda karar kıldı. Zira «Gözü yoktur, bu zekata en fazla onun hakkıdır, ona bir şey vereyim», diye düşünmüştü. Açılmamış tam bir kese altını vardı, çıkarıp ona verdi. Âmâ keseye dokundu, elinde tarttı, ağır olduğunu gördü, bunun altın olduğunu anladı ve sevindi. Adam da oradan savuşup gitti. Sabahleyin buradan geçerken, yolu üzerinde bulunan bu âmânın başka bir âmâ'ya şunu anlattığına şâhid oldu:

— Dün buradan geçen bir bey bana ağzına kadar dolu olan bir kese altın verdi. Falan harabâta (ve meyhaneye) gittim, filan mutribe (dansöz) ile içip bir âlem yaptım!

Bunu işiten şeyhin müridinin canı sıkıldı. Şeyhin yanına gelip onun halini anlatmak istedi. O sırada şeyh bir külâh satmıştı. Âdeti olduğu tarzda ona bir akçe verip:

— Bunu al ve karşına çıkan ilk kişiye ver. dedi. Mürid akçeyi alıp oradan ayrıldı. Yolda önüne ilk çıkan (Ali soyundan) bir alevî oldu. Hemen şeyhin parasını ona verdi. Alevî bu parayı alıp oradan savuştu. Mürid:

— Bunun peşinden gidip, onun bu parayı nereye harcayacağına bakmalıyım, diye düşündü ve onun peşine takıldı. Alevî bir harabeye vardı, içeri girdi. Elbisesinin altından ölü bir keklik çıkarıp oraya attı ve dışarı çıktı. Mürid:

— Ey civanmerd! Allah için doğru söyle, bu ne haldir! Şuraya attığın ölü keklik nedir, dedi. Alevî:

— Başımıza geleni söylesem, Hak Tealâ'dan şikayet etmiş olurum, bunu böyle bil! Ama madem ki, büyük bir and verdin, zarurî olarak söylemek lâzım geldi: Aile sahibi yoksul bir kişiyim. Bugün yedi gün oldu ki ben, hanımım ve çocuklarım yenecek bir şey bulmuş değiliz. Kendikendime:

— Bana ve karıma sabretmek düşer, ama çocuklarım sabredemezler; zaten bu, onlar için mübahtır, onların yemeleri için (ölü kekliği) getireyim. Dilenme zilleti benim çok zoruma gidiyor. Zira nefsim için başkalarına avuç açmak ve onlardan bir şey dilenmek hiç iste-

miyorum ve: «Yâ Rabbi! Benim ve çoluk çocuğumun halini biliyorsun! Sıkıntımın son haddine vardığından ve halktan bir şey istemekten hoşlanmadığımdan da haberdarsın», diyordum, içimden bunları söylerken sen gelip şu parayı bana verdin. Helâl yoldan (ve dilenmeksizin) bu para elime geçince, gittim, o kuşu attım, şimdi varıp bu akçeyi rızk temin etmek için sarf edeceğim.

Mürid bu işe taaccüb etmiş ve:

— Acaib şey! deyip derhal şeyhin huzuruna gelmiş ama o bir şey söylemeden şeyh demiş ki:

— Be adam, bu durum gayet açıktır, senin muamelen devlet adamlarıyledir, zalimlerle alışveriş yapıyorsun. Öyle olunca da zarurî olarak elinde toplanan mal, haramdan oluyor, öyle malın zekatı da parayı şaraba harcayan böyle bir kişiye gider. İşin kökü, muameleye ve gelir gidere dikkat etmektir. Zira her ne verirsen, yerini bulur. Nitekim ben bu akçeyi kendi elimin emeği olarak helâl yoldan peydahladım. O yüzden zarurî olarak (Hz. Ali'nin soyundan gelen bir Seyyide ve) aleviye lâyık oldu ve hak müstahakkına ulaştı.

Naklederler ki, Rum diyarındaki bir Hıristiyan, «Müslümanlar arasında çok miktarda firaset sahipleri var», diye işitmiş. İmtihan maksadıyle oradan kalkıp Darüsselâm'a, yani Bağdad'a revân olmuş, sırtına bir hırka geçirmiş, kendini sûfîler kılığına sokmuş, eline bir âsâ almış ve şeyh Ebu Abbas Kassâb'ın hankâhına gelmiş, hankâha ayak basınca, sert bir kişi olan şeyhin gözüne çarpmış. Şeyh:

— Bu bigâne kimdir, âşinaların işiyle ne ilgisi var, demiş. Bunun üzerine Hıristiyan, firâset sahiplerinden biri malum oldu, deyip oradan ayrılmış, Ebu Abbas Nihavendî'nin hankâhına yönelmiş ve orada konaklamış. Görevliler, şeyhi durumdan haberdâr etmişler ama şeyh ses çıkarmamış. Hıristiyan, onun huyu hoşuna gittiğinden orada dört ay kalmış, hankâhtakilerle abdest alıp namaz kılmış, dört ay sonra, gitmek üzere ayakkabılarını ayağına gitmiş ve o vakit şeyhi yavaşça kulağına:

— Gelip dervişlerle ekmek yedin, su (tuz) içtin, onlarla arkadaş oldun, sonrada geldiğin gibi gidiyorsun, yani bigâne olarak geldin, bigâne olarak gidiyorsun. (Âşina olman gerekmez miydi?). Civanmerdlik bu değildir, diye fısıldadı. Bunun üzerine Hıristiyan hemen müslüman olup orada yerleşti. İşte merdçe girdi, nihayet işi o hadde ulaştı ki, şeyh vefat edince, müridleri ittifakla kendisini şeyhin yerine geçirdiler!

Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun.

ŞEYH EBU SAİD EBU'L-HAYR BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Mutlak fânî, Hak üzere bâkî, mahbûb-i ilâhî, maşûk-i nâmütenâhî, memleketin nâzenini, marifet bostanı, felek-i seyrin Arşı, âlemin kutbu Ebu Said Ebu'l-Hayr, (Kaddesallahu Sirrehü) çağında, bilcümle ulular ve şeyhler üzerinde padişahtı, ondan nakledildiği kadar hiçbir kimseden kerâmet ve riyâzet kemâl derecede bulunuyordu. Nitekim derler ki : Başlangıçta otuzbin arabça beyt okumuş, tefsir, hadis, fıkıh ve tarikat gibi ilimlerden gayet fazla nasib almıştı. Nefsin kusurlarını görme, hevâ ve hevesine muhalefet etme bahsinde varılabilecek en uzak noktaya kadar gitmişti. Fakr, fenâ, zillet ve tahammül itibariyle şânı büyüktü. Lutuf ve muvafakatta, bilhassa fakrda bir alâmetti! Bundan dolayı, «Ebu Said'in sözünün ulaştığı bir yerde, tüm kalbler neşelenirler», denilmiştir. Zira Ebu Said'de, Ebu Said'in varlığından hiçbir şey kalmamıştı; Kat'iyen : «Ben ve biz» dememişti, daima «Onlar» diye söz ederdi. (Lâkin biz burada), söz anlaşılsın, diye «Onlar» yerine «Ben ve biz», diyoruz. (1)

Babası Ebu'l-Hayr, attârlık yapan namlı bir kişiydi. Naklederler ki, babası Gazneli sultan Mahmud'un dostuydu. O yüzden yaptırmış olduğu sarayın bütün duvarlarına Mahmud ile askerleri ve fillerin resimlerini nakşettirmişti. O vakit henüz çocuk olan Şeyh :

— Yâ Baba! Bana da bir ev al, demişti. Sonra Ebu Said bu evin duvarlarına baştan sona kadar : «Allah», kelimesini nakşetti. Babası :

---

(1) Hat tercümesi için bk : Hücvirî, 269, Nafahât, 339, İslam Ansiklopedisi, IV, 46. Münavi, II, 68; Suhanan-ı manzum Ebu Said Ebu'l-Hayr, Neşri Said Nefisî, Tahran, 1350.

— Niçin bunu yazıyor ve nakşediyorsun, deyince :

— Çünkü sen kendi Sultanının ismini nakşediyorsun, ben de kendi Sultanımın ismini, deyince babası memnun oldu, yaptığına da pişman oldu, o nakışları sildi ve Şeyhin işine gönül verdi.

Şöyle dediği nakledilir : Kur'an okuduğum sıralarda babam beni cuma namazına götürmüştü; yolda, ulu şeyhlerden Ebu Kâsım Gürcânî (Bişr Yasin) karşımıza çıktı. Pederime :

— Biz dünyadan gidemedik, zira velilik makâmını boş olarak gördük, dervişler zayi olup gidecekler, (kanaatını taşıdık). Şimdi şu çocuğu görünce emin oldum ki, âlem bu küçükten nasib alacak, dedi ve :

— Namazdan çıkınca, bu çocuğu yanıma getir, diye ekledi. Namazdan sonra pederim beni şeyhin yanına götürdü, raya oturdum. Zaviyesindeki bir hayli yüksekte bir raf vardı. Gürcânî, babama :

— Şu raftaki somunu alması için Ebu Said'i omuzuna kaldır, dedi. Babam beni kaldırınca, elimi rafa atıp o somunu alıp indirdim. Arpa unundan pişirilen bu somun sıcaktı, sıcaklığını elim hissetmişti. Şeyh ekmeği ikiye böldü, yarısını bana verip : «Ye», dedi. Diğer yarısını kendisi yedi, babama hiçbir şey vermedi. Ebu Kâsım bu somunu alınca, gözleri sulanmıştı. Pederim :

— Niçin ondan bana bir nasib ayırmadın? Ben de onunla teberrük etseydim olmaz mıydı? diye sordu. Ebu Kâsım :

— Otuz yıl var ki bu somun o rafta durmaktadır. Bu somun kimin elinde sıcak hale gelirse, şu mesele ondan zâhir olacaktır, diye bize vaad olunmuştu. Şimdi sana müjdeler olsun ki, bu kişi senin oğlun olacak, diye cevap verdi ve :

— Şu iki-üç sözümüzü hatırında tut : Himmetini bir an Hak ile bulundurman, şu yeryüzünde bulunan her şeye sahip olmandan senin için daha iyidir, diye ilâve etti. Diğer bir seferinde şeyh bana :

— Yavrum! Allah'a hitab etmek ister misin, demiş. Ben de :

— Evet isterim, demiştim. O halde, dedi, yalnızken hep şu rubâıyı mırıldan :

«Ben, sensiz bir an bile duramam!
İyiliklerini sayamam!
Vücûdumdaki her kıl dil olsa,
Şükür borcumun binde birini ödeyemem!»

[«Her gün bu rubâıyı mırıldandım durdum, nihayet bunun bereketi sayesinde daha çocukken Hakk'ın yolu bana açılmış oldu.» (Esraru't-Tevhid, 32)]

[Diyor ki : Bir gün medreseden gelirken bir âmâ beni yanına çağırıp :

— Hangi kitabı okuyorsun, diye sordu.

— Falan kitabı, dedim.

— Şeyhler demişlerdir ki, «Hakikî ilim, sırlar (ve ruhlar) üzerine keşfedilir», dedi. Lâkin ben o zaman hakikat sözünün manası nedir, keşf nedir, bilmezdim. Derken bundan sonra Merv'de altı sene Abdullah Husayrî (Hadarî)den tahsil gördüm. O vefat edince beş sene de imam Kaffâl'dan tahsil gördüm. Öyle ki, bütün gece çalışır, gün boyunca tekrarlardım. Böyle sürüp giderken bir gün kızarmış gözlerimle derse geldim. Kaffâl:

— Bakınız şu gence, geceleri ne işle uğraşıyor, dedi ve hakkımda sûizanda bulundu. Ben de kulağımı tıkadım, tepetaklak olmuş bir vaziyette bir kuyuda zikir yapardım, gözlerimden de kan akardı. Derken üstâd, bir gün bana o âlemden ve manâdan bir kelime söyledi. Merv'den Serahs'a gittim. Ebu Ali Zâhid'e bağlandım. Otuz gün oruç tutup ibadet yaptım. (Esraru't-Tevhid, 11)]

[Yine kendisi anlatıyor: Bir gün gidip, şeyh Lokman Serahsi'yi gördüm, külden bir tümsek üzerine oturmuş, eski âbâsına yama dikiyordu, üzerinde bir kaç ibrişim bağlı olan bir çubuk vardı, bu bir rebâb'tı. Her tarafına pislikler atılmıştı. Zaten kendisi de ukela-i mecânînden, yani akıllı delilerdendi. Gözü bana ilişince, hemen bir necaset parçasını karıştırıp üzerime fırlattı. (Hakkında hüsnüzan beslediğimden) kendimi sakındırmadım, bu davranışını hoş karşıladım ve:

— Biraz rebâb çalar mısın, dedim.

— Yavrum, seni şu abânın üzerine diktim, dedi.

— Hüküm senindir, dedim. Bir kaç dikiş attı ve:

— Seni işte buraya diktim, dedi. Sonra kalktı, elimden tutup götürdü. Yolda çağın yegânesi olan Ebu Fadl Hasan karşımıza çıktı. Bana:

— Ya Ebu Said! Tuttuğun bu yol senin yolun değildir, kendi esas yoluna gir, dedi. Sonra Şeyh Lokman elimi, Ebu Fadl'ın eline vererek:

— Al bunu, zira sizdendir, dedi. Bundan sonra ona bağlandım. Pir Ebu Fadl bir gün bana:

— Yavrum! Gönderilmiş olan yüzyirmi dört bin Peygamber'in hepsinin maksadı bir kelimedir, onlara şu söylenmiştir: Halka deyiniz ki: «**Allah**» birdir, onu tanıyıp onunla olunuz. Bu manayı bilen kimseler, durmadan bu kelimeyi söylediler, en sonunda bizzat kendileri bu kelime haline geldiler. Bu kelime onlardan (hal olarak) zuhûr ettiğinden, onu (kâl olarak) söylemeye ihtiyaç duymadılar. Bu kelimede müstağrak oldular, dedi. Bu kelime beni avladı, o gece gö-

züme uyku girmedi. Ertesi gün derse gittim. Zâhid Ebu Ali: **«Allah, de, geri kalanların hepsini elden çıkar»**, (En'am/91) mealindeki âyetin tefsirinden bahsediyordu. O anda, sinemde bir pencere açıldı, beni benden aldılar. Ebu Ali, bendeki bu değişikliği farkedince:

— Dün gece neredeydin, dedi.

— Pir Ebu Fadl'ın yanında, dedim.

— Şimdi hemen kalk, zira o manayı koyup bu derse gelmek senin için haram olmuştur, dedi. Sonra şaşkın ve sırılsıklam bir halde pirin yanına vardım. Tümüyle o kelimeden ibaret olmuştum. Pir beni görünce:

— Sermest olmuşsun, hiç sağını solundan ayırd edemiyorsun, dedi.

— Yâ Şeyh! O halde ne buyurursunuz, dedim.

— Gel de bu kelimenin dostu ol, zira bu kelimenin seninle bir çok işi var, dedi. Ben de bir müddet bu kelimede bulundum. Sonra pir:

— (Bu kelimedeki harflerin kapıları sana açılmış), şimdi askerler (ve ilâhî lûtuflar) sinene hücum edip seni götürecekler. Kalk ve halvet ara, yalnızlıktan ayrılma ,dedi. Ben de Mihen'e geldim. Otuz yıl bir köşeye çekilip oturdum, kulağımı pamukla tıkayıp: «Allah! Allah!» diyordum. Ne zaman uyku ve gaflet bastıracak olsa, elinde ateşten bir mızrak bulunan bir zenci, mihrabın önünden zuhûr edip heybetli bir şekilde bana karşı:

— **«Allah, de»** (En'am/91) diye haykırdı. Neticede vücudumdaki bütün zerreler: «Allah, Allah!» diye haykırmaya başlamışlardı. (Esraru't-Tevhid, 27)]

Naklederler ki, sözü edilen süre içinde Ebu Said sadece bir gömleğe sahipti. Ne vakit (vecd halinde bunu) yırtacak olsa, üzerine bir yama dikerdi. Üzerindeki yırtık ve yamalı gömleğin ağırlığı yirmi batman olmuştu. Aralıksız olarak oruç tutar, her akşam bir ekmekle orucunu açar, bu müddet zarfında gece gündüz uyumaz, her namaz için gusleder, sahranın yolunu tutup orada ot yerdi. Babası onu arar, bulur, eve getirir, ama o yine kaçıp sahralara düşerdi.

Naklederler ki, şeyhin babası şunu anlatmıştı: «Ben evin kapısını zincirle muhkem olarak bağlar, Ebu Said'in yattığını anlamak için kulağımı ona verir, sonra, artık uyumuştur, kanaatına varınca, ben de uyurdum. Bir gece yarısı uyandığımda Ebu Said'i yerinde göremedim, kalktım, aradım, taradım evde bulamadım, ama zincir olduğu gibi yerinde duruyordu. Bir kaç gece uyurken kulağım hep kirişteydi. Tanyeri ağarırken içeri giriyor, yavaşça yatağa yatı-

yordu, ben hissettirmeden onu gözetlerdim. Nihayet bir gece kulak verdim, o nereye gitse, fark ettirmeden kendisini takib etmeye karar verdim. Bir Rıbata vardı, oradaki bir mescide girip kapısını kapattı, kapıyı arkasından sürgüledi. Dışardan bakınca, mescidin bir köşesinde namaza durduğunu gördüm. Namazı bitirince, mescidin bir köşesindeki bir kuyuya vardı, kuyunun ağzına bir ağaç koydu, bir iple ayaklarını o ağaca bağlayıp kendini başaşağı, kuyunun içine astı. Kur'an okumaya başladı. Seher vaktine kadar hatmetti. Sonra dışarı çıkıp abdest almakla meşgul oldu. Ben, eve dönüp adetim üzere yattım, o da her gece yattığı gibi gelip yatağına girdi. Sonra kalktım, kendimi ondan uzak tuttum, her zamanki gibi onu uyandırıp birlikte cemaatla namaz kılmaya gittik. Bundan sonra dikkat ettim, imkân nisbetinde hep aynı şekilde hareket ettiğini gördüm, dervişlerin hizmetinde bulunur, onlar için dilenir ve kendileriyle sohbet ederdi.»

Naklederler ki, şayet bir müşkili zuhûr edecek olsa, derhal hava ile yeryüzü arasından yürüyüp Serahs'a varır ve bu müşkili pir Ebu Fadl'a sorardı. Bir gün pir Ebu Fadl'ın müridlerinden biri pir'e:

— Ebu Said, yerle gök arasından uçup geliyor, dedi. Pir:

— Sen onu gördün mü, diye sordu. Mürid:

— Evet, gördüm, deyince:

— Âmâ olmadan ölmeyeceksin, dedi. Gerçekten de mürid ömrünün sonuna doğru âmâ olmuştu.

Naklederler ki, Pir Ebu Fadl, kendisinden hırka giysin, diye Ebu Said'i, Ebu Abdurrahman Sülemî'nin yanına göndermiş, o da Sülemî'nin hırkasını giyip tekrar Ebu Fadl'a dönmüştü. Ebu Fadl da:

— Şimdi hal tamam oldu, Mîhen'e gidip orada halkı Hakk'a davet etmen lâzım gelmektedir, demişti.

Naklederler ki, yedi sene daha çöllerde vakit geçirmiş, bu müddet içinde çöl otu yemiş ve vahşî hayvanlarla bulunmuştu. Bu süre içinde kendisinden öyle geçmişti ki, ne soğuk ne de sıcak ona tesir ediyordu. Derken bir gün rüzgar çıkmış dehşetli bir fırtına kopmuştu, öyle ki şeyhe zarar vermesinden korkmuştu. Şeyh:

— Mutlaka bunda bir sır vardır, deyip mamur yerlere yöneldi, bir köyün kenarına vardı. Burada bir ev gördü, bir nine ile bir dede ateş yakmış ve yemek yapıyorlardı. Şeyh, selâm verdi ve:

— Misafir alır mısınız, dedi.

— Alırız, dediler. Şeyh içeri girip ısındı, bir şeyler yedi, istirahat etti, sırtını duvara dayayıp uyudu ve kendinden geçti. Bu esnada bir şahstan:

— Falan kimse şu kadar senedir ki çöl otu yiyor ve hiçbir kimse asla böyle rahat etmemiştir. Sonra, (ona) dediler ki, «Git, zira biz (sana) muhtaç değiliz, halkın arasına karış ki, gönüle senden bir huzur gelsin», diye bir ses duydu. Sonra Mihene'ye dönünce bir çok kimseler tevbe etti. Şeyhin komşuları bütün içkileri döktüler, iş o raddeye vardı ki, şeyh bu noktayı anlatırken: «Elimizden düşen karpuz kabuğunu halk yirmi altına satın alırlardı, bir kere, merkebimiz işeyince halk onu yüzlerine başlarına sürnüşlerdi, (bu derecede benimle teberrük ederlerdi), demişti. Yine o, «Bütün kitapları toprağa gömmüş ve üzerine de bir dükkan inşa etmiştik, şayet bunları hibe etmiş veya satmış olsaydım, ondaki minneti görmekle meseleye (ve eski vaziyete) dönmek imkan dahilinde bulunurdu. Bundan sonra bizi bize bıraktılar, halbuki o vakit biz, biz değildik. (Sonra hürmet gören o şahsın biz olmadığımız bize gösterildi.)

[Mescidin köşesinden: «**Rabbın sana kâfi değil mi,**» (Fussılet/53) diye bir ses geldi. Bunun üzerine sinemde bir nur zuhûr etti, perdeler kalktı; öyle ki, halk evvelce bizden kabul etmiş oldukları her şeyi bu sefer reddetmeye başladılar, hatta iş o raddeye vardı ki, gidip kâdının huzurunda kâfir olduğuma dair şahitlik yaptılar. Bu adam o kadar meymenetsizdir ki, ayak bastığı bir yerde, uğursuzluğu sebebiyle bir daha ot bitmez, dediler. Derken bir gün mescidde oturuyordum, kadınlar dama çıkıp üzerime pislik döktüler, o esnada: «**Rabbın sana kâfi** değil mi?» diye bir ses geldi. Durum öyle oldu ki, namazlarını cemaatla kılanlar, benim yüzümden cemaata devam edemez olmuşlar ve:

— Bu adam divane olmuş demeye başlamışlardı. İş o raddeye ulaştı ki, şehir halkından herkes bir avuç toprak alıp, oradan geçerken bu toprağı başıma dökmek için bekler dururdu. (Esraru't-Tevhid, s.39) (Ben işte buydum.)]

Şöyle demişti: Şeyhlerin nakibi bulunan Şeyh Ebu Abbas Kassab'a gitmemiz için bize yol göründü. Pir Ebu Fadl vefat etmişti, tam bir kabz ve can sıkıntısı içinde giderken tarlada çift süren ve adı Ebu Hasan Harakânî olan bir pir gördüm. Beni görünce şöyle dedi:

— Eğer Hak Tealâ âlemi pirinç taneleriyle doldursa, sonra bir kuş yaratıp şu sözün yanışını, (tasavvuf yolunun derdini) onun sinesine koysa ve dese ki: «Şu kuş âlemi bu pirinç tanelerinden temizlenmedikçe sen muradına nâil olamayacaksın, bu yanış ve derd içinde kalacaksın ey Ebu Said!» O, bunu söyler söylemez kabzımız zâil, vâkıamız hall ve sıkıntımız yok oldu.

[Naklederler ki, Ebu Said, Amûl'de bulunan Ebu Abbas Kassab'ın yanına gelip bir müddet orada kalmıştı. Ebu Abbas, ona kendi za-

viyesinin karşısında bir hücre verdi. Şeyh daima bu hücrede bulunup mücâhede ve zikirle meşgul olur, gözünü kapının deliğinden ayırmaz, buradan şeyh Ebu Abbas'ın ahvalini mürâkabe ederdi. Bir gece Ebu Abbas, (haccama) kan aldırdı, damar (daki sargı) açıldı, elbisesine kan bulaştı, hücreden dışarı çıkınca, Ebu Said konuşup damarına sargı sardı. Onun elbisesini alıp, giysin, diye kendi elbisesini yanına koydu, Ebu Abbâs'ın elbisesini temizleyip gece kuruttu. Ebu Abbâs'ın yanına getirdi. Ebu Abbâs :

— Bu elbise senin olsun, sen giy, dedi. Sonra elbiseyi (ve hırkayı) kendi eliyle Ebu Said'e giydirdi. Sabah olunca müridler şeyhin elbisesini Ebu Said'in üzerinde, Ebu Said'in elbisesini de şeyhin üzerinde görüp taaccüb ettiler. Ebu Abbâs :

— Dün gece Beşaretler geldi, cümlesi de bu Miheneli̇ civanmerde nasib oldu, hayırlı ve mübarek olsun, dedi. Sonra Ebu Said'e :

— Geri dönüp Mihen'e git, bir kaç güne varır varmaz, bu sancağı senin evinin üzerine getirip dikecekler, dedi. Şeyh, bu işaretin hükmüyle yüzbin Fet hlerle geri döndü. (Esraru't-Tevhid, 50)]

Naklederler ki, şeyhin riyâzeti gayet çetindi, öyle ki evlenip, çoluk çocuk sahibi olduğu vakit dahi amel ve riyazetle meşguldu, bu hususta gayet ileri gitmişti. Hatta demişti ki : Bize lâzım olan, perdelerin tümüyle ortadan kalkması ve putun bütünüyle zâil olması hususu bir türlü gerçekleşmemekteydi: Bir gece bir cemaatla birlikte evde bulunuyordum, (meleklerin, başları aşağı oldukları halde, ibadet ettiklerini işittim, oğlum) Ebu Tâhir'in annesine söyledim, ayağımı bir iple sağlam olarak bağladı, beni başaşağı çevirdi, kendisi, kapıyı kapatıp gitti, ben de Kur'an okudum, kendi kendime, «Bu şekilde başaşağı olduğum halde Kur'an'ı hatmedeceğim», dedim. Nihayet kan beynime hücum etti, gözlerimin yuvalarından çıkmasından korktum, yine içimden «Çaresiz bunu başa kadar götüreceğim, bize bu söz (tasavvuf) lâzım, (bu meseleye âşina olmamız zarurîdir), göz olmuş olmamış fark etmez! Gözden akan kan yere damlamıştı. **«Onlara karşı Allah sana kâfidir.»** (Bakara/137) ayetine gelmiştim. Derhal bu söz nâzil oldu, sır anlaşıldı, maksat hâsıl oldu.

Diyor ki : Dibinde bir mağara bulunan bir dağ vardı, oradan aşağı bakanın ödü kopardı, oraya gidip nefsime :

— Buradan düşecek olsan ölürsün, onun için Kur'an'ı baştan sona kadar okumadan uyumaman lâzım, dedim. Lâkin aniden secdeye vardım, uyku galebe çaldı, aşağıya düştüm, bu sırada uyandım,

kendimi havada buldum, amân yâ Rabbî, dedim. Hak Tealâ beni (tekrar) dağın başına çıkardı.

Naklederler ki, şeyh bir gün söğüt ağacının altında konaklamış, burada çadır kurmuştu. Türk bir cariye ayaklarını ovuyordu, yastığının yanına da bir kadeh şerbet konulmuştu. Diğer taraftan sırtında âbâ bulunan bir mürid, sıcağın altında duruyor; sıcak, müridin iliklerine işliyor, durmadan ter akıtıyordu, sıcak canına tak etmişti. Hatırından:

— Yâ Rab! O kulun bu şekilde bir izzet ve nâz içinde, ben kulun ise böyle muzdarıb, biçâre ve âciz bir halde, diye bir fikir geçti. Şeyh derhal bunu bildi ve:

— Ey Civanmerd! Şu görmüş olduğun ağaçda, başaşağı asılı olduğum halde Kur'an'ı seksen kere hatmettim, (de bu dereceye öyle ulaştım, sen de biraz çile çek) dedi. O, müridleri işte böyle terbiye ederdi.

Naklederler ki, bir Reis-i becce, yani (adı büyük kendi küçük) bir gencin yolu, onun meclisine düşmüştü. Sözlerini işitince, bu meselenin derdi eteğine yapıştı. Tevbe edip elindeki altınlarını, gümüşlerini ve sahip bulunduğu bütün serveti şeyhin yoluna koydu. Şeyh de aynı gün, bunların hepsini dervişlere sarfetti, ertesi gün için hiçbir şey kalmadı, sonra gence:

— Oruca, zikre berdevam! Geceleri de hep namaz; diye emretti. Bir sene helâ temizleme ve kerpiç kesme, diğer sene hamamda külhanlık yapma ve dervişlerin hizmetinde bulunma, üçüncü sene kapıcılık yapma işiyle görevlendirildi. Halk, onun zenbilini doldurmaya büyük bir rağbet gösteriyorlardı. Zira itikad edilen bir kişi haline gelmişti. Bundan sonra halkın gözünden düştü, horlandı, kendisine kimse bir şey vermedi. Şeyh de müridlerine:

— Ona yüz vermeyin, yanınızdan kovun, kötü muamele edin, onunla düşüp kalkmayın, diye tenbihlemişti. Genci çevresinden hep ezâ ve cefâ görüyordu. Ama şeyhin ona karşı tavrı iyi idi. Lâkin bir süre sonra şeyh de ona karşı kötü davranmaya, herkesin yanında ona sert konuşmaya, onu azarlamaya ve yanından kovmaya başladı. Durum bu minvâl üzere sürüp gitti. Derken tesadüfen öyle oldu ki, peşpeşe üç gün kapı kapı dilendiği halde kendisine bir kuru üzüm tanesi dahi vermemişlerdi. Bu üç gün içinde hiçbir şey yememiş ve orucunu açmamıştı. Zira şeyh, hankâhtan ona bir şey verilmemesini tenbih etmişti. Dördüncü gün hankâhta semâ vardı, nefis yemekler hazırlanmıştı. Şeyh, hizmetkârına:

— Ona hiçbir şey vermeyin, diye tenbihlemiş, ayrıca dervişlere de:

— O gelirse, içeriye girmesine yol vermeyiniz, demişti. Sonra bu genç, elinde boş bir zenbil lduğu halde mahcup bir tavırla kapıdan içeri giriverdi. Üç günden beri aç kaldığından bîtâb düşmüştü, kendini mutfağa attı ama yol vermediler, sofra kurulunca da sofrada yer ayırmadılar, ayakta kaldı; şeyh de, sohbetindekiler de yüzüne bakmıyorlardı, yemek yenilince, şeyhin gözü ona ilişti ve :

— Ey Me'lûn! Rezil, bedbaht herif, niçin işi takib etmiyorsun, dedi. Bunun üzerine o bîtâplığına ve açlığına ilâveten genci tutup bir de dövdüler ve kapı dışarı attılar. Hankâhın kapısını yüzüne kapattılar. Genç, halktan tamamıyle ümit kesmişti, mal ve itibar gitmiş, kimseye yaranamamış, dünya elden çıkmış, ama din ele geçmemişti. Binbir müşkilât, yoksulluk ve meşakkatla harâb bir mescide vardı, yüzünü toprağa koyup :

— Rabbım! Nasıl kovulduğumu, hiç kimsenin beni kabul etmediğini, seninki müstesna çalacak bir kapımın bulunmadığını ve sen hariç sığınacağım bir kimsenin kalmadığını biliyor ve görüyorsun! diye içini döktü ve buna benzer sözler söyleyip sızlandı durdu, mescidin zeminini kanlı göz yaşlarıyle suladı. Tam bu esnada aniden ona o hal indi, aradığı devlet kendisine yüz gösterdi, mest ve müstağrak oldu. Şeyh, hankâhta müridlerine :

— Hadi, gidiyoruz, mumu (yakıp) kaldırınız, dedi. Şeyh ve yârânı yola düşüp mescide vardılar. Toprak üzerine yüzünü koymuş olan gencin gözlerinden yağmur gibi yaş akmakta olduğunu gördüler. Genç, şeyhi ve müridlerini görünce :

— Ey Şeyh! Başıma getirmiş olduğun şu teşviş ne böyle? Halimi nasıl bu şekilde darmadağınık ettin, dedi. Şeyh :

— Bu manevi ziyafetten senin tek başına yemen mi icabediyor? Her ne bulduysan biz onda şerikiz, dedi. Genç :

— Ey Şeyh! Bana yapmış olduğun bütün o cefaları şimdi hatırlıyor musun, dedi. Şeyh dedi ki :

— Yavrum! Sen bütün halktan ümidi ve alâkayı kesmemiştin, seninle Hüdâ arasındaki perde Ebu Said'dir. Sende bu bir tek puttan başkasından eser kalmamıştı. Bu perde de ancak bu şekilde senden kalkabilirdi. Nefsin bu biçimde kırılabilirdi. Hadi kalk ayağa, mübarek olsun!

Şeyhin hususî hizmetkârı Hasan Müeddib'in şunu anlattığı nakledilir : Bir tâcirle birlikte Nişabur'da bulunuyordum, şeyhin ününü ve sesini duyunca meclisine vardım. Şeyhin gözü bana ilişince :

— Gel ki, saçının ucuyla görülecek işlerimiz var, dedi. O sırada ben sûfileri inkâr ederdim, bir süre sonra meclis sona erince, şeyh bir dervişten bir elbise istedi. Kendi destârımı vereyim, diye kalbimden bir fikir doğdu. Sonra kendi kendime :

— Bu destârı bana Amûl'den hediye olarak getirmişlerdir ve bunun değeri on altındır, deyip o fikirden vazgeçtim. Şeyh, aynı maksadla bir kere daha seslendi, kalbime tekrar aynı fikir doğdu, ama yine vazgeçtim. Aynı şey üçüncü defa tekrarlandı. Yanımda oturan biri, şeyhe :

— Yâ Şeyh! Allah kula söz söyler mi, dedi. Şeyh :

— Taberistan işi bir destâr için Hak Tealâ, yanında bulunan şu şahsa üç kere söz söyledi, o ise :

— Bunu ona veremem, zira değeri on altındır, ayrıca bana Amûl'den hediye olarak getirilmiştir, diyor, dedi. Ben bu sözü işitince titremeye başladım, şeyhin yanına varıp elbiseyi çıkardım, tevbe ettim, kalbimde hiç inkâr kalmadı, sahip olduğum servetin hepsini şeyhin yoluna koydum, hizmet kemerini kuşanıp emrine girdim.

Bir pirin şunu anlattığı nakledilir : Gençliğimde ticaret için sefere çıkmıştım, kervancılıkta adet lduğu gibi Merv yolunda önden gidiyordum, uyku bastırınca, yolun bir kenarına çekilip gittim. Kervan geçip gitmiş, bense güneş doğana kadar uyuya kalmıştım, oradan kalkıp harekete geçtim, ama yol, tamamiyle kum çölünden geçtiğinden kervanın izini bulamadım. Biraz koştum, yolu şaşırdım ve dehşete kapıldım, kendime gelince, bir tarafı ihtiyar ettim, (ve o istikamette yürüdüm). Nihayet sıcak bastırdı, susuzluk ve açlık bende tesirli olmaya başladı, artık yol yürümeye tâkat kalmamıştı, sabrettim, akşam oldu, bütün gece yol yürüdüm, sabah olunca kır ve kupkuru bir sahraya vardım. Açlık ve susuzluk da son haddine ulaştı. Sıcak, bütün şiddetiyle bastırdı. Ümidim kırıldı, ölümden başka çare olmadığı kanaatına vardım, sonra kendimi yüksek bir yere atmak için çabaladım, sahranın etrafında göz gezdirdim, uzaktan bir yeşillik görünce, gönlüm güçlendi. Oraya yöneldim, burada bulunan çeşmeden su içdim, abdest aldım, namaz kıldım, zevâl vakti olunca biri peyda oldu, suya doğru geliyordu, boyu uzun derisi ak, sakalı uzun olup sırtında âbâ vardı. Çeşmenin yanına gelip abdest aldı, namaz kıldı ve gitti. Kendi kendime :

— Niçin onunla konuşmadım, dedim. Sabrettim, adam ikindi namazı için tekrar gelince, yanına varıp :

— Ey Şeyh! Allah Hakkı için imdadıma yetiş. Nişabur'dan ve kervandan ayrı düştüm! Başıma şöyle şöyle haller geldi, elimden tut, dedim. Bu esnada bir arslanın beyabândan gelip şeyhin hizmetine girdiğini gördüm, şeyh ağzını arslanın kulağına koyup bir şeyler söyledi, sonra beni arslana bindirdi ve :

— Kapat gözlerini, arslan nerede durursa orada in, dedi. Gözlerimi kapadım, arslan yola koyuldu, bir miktar gitti ve durdu. Ben de üzerinden indim. Gözlerimi açınca, arslanın gitmiş olduğunu gördüm. Bir kaç adım gidince Buhara'yı gördüm. Bir günümü hankâhta geçirdim. Burada bir çok kişiler gördüm ve:

— Ne oldu, diye sordum:

— Şeyh Ebu Said (bu şehre) geldi, dediler. Ben de gittim, baktım ki, beni arslana bindiren adam Ebu Said'miş, yüzünü bana çevirip:

— Sağ olduğum sürece benim sırrımı hiçbir kimseye söyleme, zira virânede görülen mamurede anlatılmaz, dedi. O, bu sözü söyleyince, öyle bir haykırmışım ki kendimden geçmişim!

Naklederler ki, şeyh, Nişabur'a ilk defa geldiği günün gecesinde, Ebu Kâsım Kuşeyrî'nin sohbetine devam eden kişilerden otuz tanesi, rüyada güneşin yeryüzüne indiğini görmüşlerdi. Üstâd Kuşeyrî de aynı rüyayı görmüşlerdi. Ertesi gün, «Şeyh Ebu Said gelmiş», sözü şâyi olmuştu. Üstâd, onun meclisine gitmeyiniz, diye müridlerine hüccet getirmişti. Şeyh Ebu Said şehre gelince, onu rüyada görmüş olan Kuşeyrî'nin müridleri hep onun meclisine gittiklerinden, üstâdın gönlünde bir rahatsızlık hâsıl olmuş ve şeyhi ziyarete gitmemişti. Kuşeyrî, bir gün kürsüde:

— Benimle Ebu Said'in arasındaki fark şudur ki, Ebu Said Allah'ı seviyor, halbuki Allah Tealâ Ebu Kasım Kuşeyrî'yi seviyor, sonra Ebu Said bir zerredir, bizse bir dağ! dedi. Bu söz şeyhe anlatılınca:

— Aslında biz hiçiz; dağ da, zerre de odur, dedi. «Şeyh, hakkında böyle dedi», diyerek bu sözü üstâda naklettiklerinde, kürsüye çıkıp:

— Her kim Ebu Said'in meclisine giderse ya terk olunur veya kovulur, dedi. Aynı gece M. Mustâfa'yı yolda giderken gördü ve:

— Yâ Resulallah! Nereye gidiyorsun! diye sordu:

— Ebu Said'in meclisine gidiyorum, her kim onun meclisine gitmezse ya mehcur veya matrûddur, dedi. Üstâd, uykudan uyanınca hayretler içinde kaldı, şeyhin meclisine gitmeye karar verdi. Abdest almak için kalktı. Abdesthaneye gitti, elini elbisesinin dışından uzatıp öyle taharet ve istibrâ yaptı. Halbuki, (mahrem yerlerin görünmemesi için) eli elbisenin dışından uzanıp istibrâ yapmak sünnete uygun değildir, sonra kalkıp cariyeye:

— Kalk, dizgini ve eğeri sil ve temizle, dedi. Sabah olunca atına binip şeyhin, meclisinin yolunu tuttu, yolda giderken yekdiğeriyle uğraşan ve boğuşan birtakım köpekler gördü ve:

— Ne oluyor, diye sordu. Bu soruya :

— Buraya garib bir köpek geldi, mahallenin köpekleri ona hücum edip üzerine çullandılar, cevabını aldı. Bunun üzerine şeyh kendi kendine : Köpeklik yapmamak gerek, garibe saldırmamak lâzım. Garibi okşamalıdır. Baksana ben nasıl şeyhin huzuruna gidiyorum, diye düşündü. Üstâd, meclisin kapısından içeri girince halk taaccüb etti. Üstâd şöyle bir göz atınca şeyhin o (manevî) saltanatını ve azametini gördü.

«Bu adam fazilet ve ilimce benden ileri değil, muamelede de başabaşız, acaba bu izaz ve ikramı nereden bulmuş», diye hatırından bir fikir geçti. Firâsetiyle bunu bilen şeyh, ona dönüp :

— Ey Üstâd! Bu hali, Efendi, sünnete muvafık olmayan bir tarzda vücudunu tutup istibrâ ettiği, (istibrâ ede ede) cariyesine, kalk, dizgini ve eğeri sil, dediği zaman taleb ederler, dedi.

Bunun üzerine birden üstâdın iradesi elden gitti, hoş bir hal kendisini kapladı. Şeyh de kürsüden inince doğru üstâdın yanına vardı, birbirini kucakladılar. Bu sûretle üstâddaki inkâr hali ortadan kalktı, ikisi arasında karşılıklı ziyaretler vâki oldu, (dostâne münasebetler kuruldu.) Hatta üstâd bir kere kürsüde :

— Her kim Ebu Said'in meclisine gitmezse, mehcûr ve matrûd olur, terk olunur ve kovulur, gerçi evvelce bunun aksini söylemiştim ama şimdi böyle söylüyorum, dedi.

Naklederler ki, üstad Ebu Kâsım Kuşeyrî semâa inanmazdı. Bir gün şeyhin hankâhının önünden geçerken hankâhda semâ yapılıyordu. «Bu şekilde baş açık yalın ayak dönen ve deveran yapanların adil dürüst kişiler olmaları şer'an bâtıldır, şahitlikleri dinlenmez», diye hatırından geçirdi. Şeyh derhal gönderdiği biri vasıtasıyle ona :

— Sen bizi şâhidler safında ne zaman gördün ki, şâhitliğimizin muteber olması veya olmaması bahis konusu olsun, dedi.

Naklederler ki, Üstâd Ebu Kâsım'ın karısı şeyh Ebu Âli Dekkâk'ın kızıydı. Şeyhin meclisine gitmek için üstâddan destûr istemiş, o da :

— Olur ama, senin kim olduğunu kimsenin tahmin etmemesi için yüzüne bir peçe çek, dedi. Kadın, şeyhin meclisine gelip damda kadınlar arasında oturdu. Şeyh :

— Bu sözü Ebu Âli Dekkâk'dan işittim, onun parçalarından bir parça şimdi buradadır, diye söze başladı. Bunu işiten hanım kendinden geçip damdan düştü. Şeyh :

— Yâ Rab! Bu hanımı damda olduğu yere iade et der demez, kadın havada muallakta kaldı, derken öbür kadınlar yetişip kendisini dama çektiler.

[Naklederler ki, Nişabur'da Ebu Hasan Tûnî derler bir imam vardı. Şiddetle şeyhin aleyhinde bulunurdu. Hatta ona lânet okurdu. Şeyh, Nişabur'da bulunduğu müddet içinde bir kere bile hankâhının bulunduğu semte uğramamıştı. Bir gün şeyh:

— Atı eyerleyiniz, Ebu Hasan Tûnî'nin ziyaretine gideceğim, dedi. Bir cemaat onun bu ziyaretini:

— Şeyh kendisine lânet yağdıran birini ziyarete gidiyor, düşüncesiyle kalben tasvip etmemişlerdi. Ama yine de şeyh, bir cemaatı yanına alıp yola çıktı, yolda bir münkir ortaya çıkıp şeyhe lânet edince, oradaki topluluk onu dövmeye kalkıştı ama şeyh:

— Siz müsterih olunuz, zira Allah bu lânet sebebiyle ona rahmet edecektir, dedi. Oradakiler:

— Bu nasıl olur, deyince şeyh:

— O bizim bâtıl üzere olduğumuzu zannediyor ve Allah rızası için bu bâtıla lânet okuyor, dedi. O münkir bu sözü işitince, şeyhin bindiği atın ayaklarına kapandı, tevbe etti ve şeyh:

— Gördünüz mü, Allah için yapılan lânet nasıl tesirli, ne güzel netice veriyor! dedi. Sonra şeyh, yolda giderken: «Şeyh seninle görüşmeye geliyor, diye haber vermesi için Ebu Hasan'a haber saldı. Vazifeli derviş haberi Ebu Hasan Tûnî'ye ulaştırınca, adam nefret edip:

— Onun yanımda ne işi var, onun kiliseye gitmesi lâzım, çünkü yeri orasıdır, dedi. Derviş geri gelip durumu şeyhe haber vrdi. Bunun üzrine şeyh atın dizginlerini çevirdi ve:

— Bismillah, öyle olsun, pirin emrini yerine getireyim, deyip kiliseye yöneldi. Kendi âyinleri için toplanmış olan Hıristiyanlar, şeyhin geldiğini görünce, acaba ne işi için geldi, diye şeyhin çevresinde toplandılar; kıbleleri cihetinde, İsa'nın ve Meryem'in resimleri vardı. Şeyh bu resimlere baktı ve:

— «İnsanlara, «**Allah'ı bir yana koyup beni ve annemi ilâh, edinin, sen mi dedin.**» (Maide/116) Eğer Muhammed'in dini hak ise, şu anda ikisi de Allah'a secde etsin, diye resimlere hitap etti. Derhal bu iki resim, yüzleri Ka'be'ye olacak şekilde yere düştü. Hıristiyanlar feryad ettiler. İçlerinden kırk kişi zünnârı kesip imana geldi. Şeyh, yanındaki cemaata dönüp:

— Her kim bir pirin işaretiyle hareket ederse, o pirin feyzi ve bereketiyle böyle neticeler hâsıl olur, dedi. Bu hadiseyi Ebu Hasan'a naklettiklerinde, kendisinde muazzam bir (manevî) hal zuhûr etti ve:

— Şu sedyeye koyup beni şeyhe götürünüz, dedi. (Kendisi bitap bir vaziyette bulunduğundan) sedyeye koyup şeyhe götürdüler. Bir nâra atıp şeyhin eline ve ayaklarına kapandı, tevbe etti ve şeyhin müridi oldu. (Esraru'l-Tevhid, 101)]

Naklederler ki, Nişabur'da oturup şeyhi inkâr eden kâdı Sâid, şeyhin :

— Bütün âlem kan ile dolsa, (herkes katıksız haram yese) yine de biz haram yemeyiz, dediğini duymuş. Şeyhi imtihan maksadıyle bir gün birbirinin dengi ve benzeri olan, ama biri helâl, öbürü haram para ile satın alınan iki oğlak kızartırmış, bunları şeyhe göndermiş, ama kendisi daha evvel onun yanına gitmiş, kızarmış oğlakları götüren hizmetkârın karşısına tesadüfen iki sarhoş Türk çıkıp üzerinde haram para ile satın alınan oğlağın bulunduğu tepsiyi zorla alıp yemişler, kâdının adamlara hankâhtan içeri girip kızarmış bir oğlağı şeyhin önüne koydular, kâdı (hışm ile) onlara bakıyor ve de öfkeleniyordu, Şeyh :

— Ey kâdı, boşuna uğraşma, mundar olan köpeklere varır, helâl olan da helâl yiyenlere, deyince kâdı mahcup oldu ve onun aleyhinde bulunmaktan vazgeçti.

Naklederler ki, bir gün şeyh, yere düşüp sızmış bir sarhoş görmüş ve :

— Ver elini bana, demişti. Ayyaşın :

— Ey Şeyh! Git şuradan, zira elden tutmak senin kârın değil, biçarelerin elinden tutan Allah'tır, demesi şeyhi mest etmişti!

Naklederler ki, şeyh bir müridiyle sahraya çıkmışlardı. Bu sahrada insan yiyen kurtlar vardı. Aniden bir kurt şeyhe hücûm edince, mürid yerden kaptığı taşları kurda atmaya başladı. Şeyh, ona :

— Ne yapıyorsun? Bir can için bir canlıya baskı yapılamaz ki, dedi.

«Eğer sekiz cennet. Ebu Said'in yokluk zerrelerinden sadece bir zerresinin karşısında bulunsa, tamamen yok ve hiç olurdu.»

[«Bütün zerreler sayısında Allah'a yol vardır. Ama şahsın rahata erdirilmesi (ve gönlünün neşelendirilmesi) için yapılan çalışmadan daha iyi ve daha kestirme hiç bir yol yoktur ve biz, bu bulduğumuzu bu yolla bulduk!» (Esraru't-Tevhid, 302)]

Naklederler ki, dervişin biri, şeyhe :

— O'nu nerede arayayım, diye sordu. Şeyh :

— Nerede aradın da bulamadın ki? Şayet arama yoluna samimi sûrette bir adım atacak olsan, nereye baksan onu görürsün, diye karşılık verdi.

Naklederler ki, şeyh ölümüne yakın bir zamanda şöyle demişti:

— Bize haber verildi ki, buraya gelen şu adamlar seni görüyorlar, şimdi biz seni aradan çıkaracağız ki, buraya gelenler bizi görsünler.

«Biz gidiyoruz ve size şu üç şeyi miras bırakıyoruz:

Silme-süpürme, yuma-yıkama, sohbet!»

«Yarın yüzbinlerce amelsiz kişi olacak ama Allah onları affeder», deyince sordular:

— Bunlar kimlerdir? Cevap verdi:

— Biz konuşurken başlarını sallayanlar!

Naklederler ki, bir kaç söz daha söyledi ve başını önüne eğdi, kaşları aşağı düştü, bütün cemaat ağlıyordu, sonra ata binip gece ve gündüz halvet yaptığı bütün yerlere varıp veda etti.

[Naklederler ki, şeyhin oğlu Ebu Tâhir mektebe gitmekten şiddetle nefret eder ve mektebten kaçardı. Bir gün şeyh:

— Her kim dervişlerin bana misafir olarak gelmekte oldukları haberini getirirse, onun her arzusunu yerine getireceğim, sözünü söylemişti. Bu sözleri işiten Ebu Tâhir, Hankâhın damına çıktı, dervişlerden bir cemaatın gelmekte olduklarını gördü, durumu şeyhe haber verdi. Şeyh:

— Dile dilediğini, dedi. Ebu Tâhir:

— Beni medreseye göndermemeni dilerim, dedi. Şeyh:

— Peki gitme, dedi. Ebu Tâhir:

— Hiç mi gitmeyeyim, deyince, şeyh başını önüne eğip düşündükten sonra:

— Evet, gitme, ama Fetih süresini ezberle, dedi. Bu tekliften hoşlanan Ebu Tâhir Fetih süresini ezberledi. Şeyhin vefatından sonra bir hayli zaman geçmişti, hâce Ebu Tâhir'in bir çok borcu vardı. Hâce Nizamülmülk'ün, hâkimi bulunduğu İsfahan'a gitti. Hâce, tavsif edilmeyecek şekilde ona izaz ve ikramda bulundu. O vakit, sûfîleri şiddetle reddeden bir alevî (ve Seyyid) vardı. Bu zata:

— Öyle bir topluluğa mal veriyorsun ki, abdest almasını dahi bilmiyor, Şer'î ilimlerden haberleri yok, bunlar şeytanın elinde oyuncak olmuş bir avuç cahil kimselerdir, deyip Nizamülmülk'ü tenkid ediyordu. Nizamülmülk ona:

— Sen ne diyorsun? Bunların her şeyden haberleri vardır ve daima da din işleriyle meşgul bulunuyorlar, diye karşılık veriyordu. Alevî, Ebu Tâhir'in Kur'an bilmediğini işitmişti. Nizamülmülk'e:

— Bugün, sufîlerin en iyisinin Ebu Tâhir olduğunda ittifak vardır ve o Kur'an bilmez, dedi. Nizamülmülk:

— Peki kendisini buraya çağıralım, senin seçeceğin bir sureyi okumasını teklif edelim, dedi. Ebu Tâhir'i büyük zevatın ve sûfîlerin huzuruna getirdiler. Nizamülmülk, aleviye:

— Hâce Ebu Tâhir'in hangi sureyi okumasını istiyorsun, diye sordu. Alevî:

— Fetih suresini, deyince, Ebu Tâhir bu sureye başladı, okuyor, nara atıyor ve ağlıyordu, surenin sonuna gelindiğinde alevî mahcub, Nizamülmülk memnun olmuştu. Nizamülmülk:

— Bu ağlamanın ve haykırışların sebebi neydi, diye sordu. Ebu Tâhir; kendisiyle babası arasında geçen hadiseyi baştan sona kadar anlattı. Nizamülmülk:

— Bir zat ki bundan yetmiş sene evvel, vefatından sonra kendi evladlarında bir gedik ve yara açacağını görür ve bu gediği onarır, o zatın derecesinin ne olduğuna dikkat edin! dedi. Bundan sonra onun itikadı, anlatılmış olan husus sebebiyle daha da arttı. (Esratu't-Tev hid, 373)]

Şeyh Ebu Ali Buharî'nin şunu anlattığı nakledilir: Rüyamda şeyhi bir taht üzerine oturmuş bir vaziyette gördüm ve:

— Allah sana nasıl muamele yaptı, dedim. Güldü, üç kere başını salladı ve dedi ki:

— Ortaya bir top attı, rakibin elindeki çevganı alıp kırdı, sonra dilediği gibi topa oradan bu yana, buradan o yana doğru vurdu!

Ve's - selâm ve'l - ikram.

ŞEYH EBU FADL HASAN BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Emanetin kâmili, diyanetin âmili, sürçmesi olmayan aziz, aksaması bulunmayan hatırlı zat, vatan sevgisiyle yanan şeyh Ebu Fadl Hasan (r.a.), zamanın yegânesi, cihanın lâtifi olup takvâda, muhabbette, manada ve fütüvvette yüksek bir derecesi vardı. O ölçüde kerâmet ve firâset sahibi kimse yoktu, marifetler ve hakikatlar hususunda parmakla gösterilirdi. Serahs'ta bulunurdu. Ebu Said Ebu'l-Hayr'ın şeyhi o idi. (1)

Naklederler ki, ne vakit şeyh Ebu Said'de bir kabz hali zuhûr etse:

— Hacca gideceğim, atı eyerleyiniz, der, pirin mezarına varır, bu kabz (ve sıkıntı) hali zâil olana dek orasını tavaf ederdi. Keza şeyh Ebu Said, nâfile olarak hacca gitmeyi düşünen her müridini şeyh Ebu Fadl'ın türbesine gönderir ve:

— O toprağı ziyaret et, yedi defa çevresini tavaf et, tâ ki muradın hâsıl olsun, derdi.

Şeyh Ebu Said'e-Kaddesellahu Sırrehu- bir şahsın şunu sorduğu nakledilir:

— Bu muazzam devleti nerede buldun?

— Bir akar su kenarına gitmiştim, pir şeyh Ebu Fadl, onun bir tarafından öbür tarafına geçiyordu, gözü üzerimize düştü, bu devlet tümüyle oradandır!

İmam Harâmi'nin şunu anlattığı nakledilir: Küçüklüğümde, yaprak ve dal kırmak için bir dut ağacına çıkmıştım. Şeyh Ebu Fadl oradan geçti ve beni görmedi, anladım ki, kendinden geçmiş, gön-

---

(1) Hal tercümesi için bk: Hücvirî, 270, 299, 345, Nafahât, 324.

lüyle Hakk'ın huzurundadır, inbisat halinin icabı başını semaya çevirip:

— Yâ Rab! Başımı tıraş ettirmem için bir seneden fazla oldu, bana zırnık vermedin! Dostlara böyle mi muamele edilir?, der demez ağaçlardaki bütün, dal ve yaprakların altına dönüştüklerini gördüm. Bunun üzerine:

— Acâib iş! Bütün tarizlerimiz i'râz oluyor, gönül rahatlığıyle sana bir şey söyliyemiyoruz, dedi. Şair:

— Eğer beni, sermestlikten bir söz söyledimse, sen neden deveyi kervanımıza kattın! (Hemen dediğimi yaptın?)

Naklederler ki, Serahs'ta namaz kılmayan bir meczub vardı. Neden namaz kılmıyorsun, dediklerinde:

— Nerede su, diye cevap verdi. Bunun üzerine elinden tutup bir kuyunun başına getirdiler ve su kovasını da kendisine gösterdiler. Onüç gün eli kova üzerinde kaldı. Şeyh Ebu Fadl:

— Onun evde olması lâzımdır, zira o, şeriat (ahkamını icra ve ifâ edebilme halinden Allah tarafından) uzaklaştırılmıştır, dedi.

Naklederler ki, bir gün şeyh Lokman-ı Serahsî, Ebu Fadl'ın yanına geldi, elinde bir cüz yani kitap gördü ve:

— Bu kitapta ne arıyorsun, diye sordu (ve çıkıştı). Ebu Fadl:

— Terk hususunda senin aramakta olduğun şeyin aynını, yani sen kitap okumayı terkederek, neyi arıyorsan, ben de kitap okumakla O'nu arıyorum, diye cevap verdi. Lokman:

— O halde bu ihtilâf niye, dedi. Ebu Fadl:

—Ne arıyorsun, diye sorduğuna göre ihtilâfı gören sensin, sekr halinden sahv haline gel, Sahv halinden de bizâr ol ki, ihtilâf ortadan kalksın ve benimle senin neyi aramakta olduğumuzu anlamış olasın!

Naklederler ki, şeyh Ebu Fadl'ın yanına gelen biri ona:

— Akşam rüyada senin ölmüş ve nâşının da bir teneşir üzerine konulmuş olduğunu gördüm, dedi. Şeyh:

— Sus! Çünkü o rüyada sen kendini görmüşsün, zira onlar asla ölmezler. Dikkat ediniz, Allah'la yaşayanlar hiç ölmezler! dedi.

Ebu Said Ebu'l-Hayr'ın şöyle dediği nakledilir: Serahs'da bulunuyorken pir Ebu Fadl'a:

— **«O, onları sever, onlar da onu»** (Maide/154) ayetinin tefsirini, senin sözlerinden dinlemeyi arzu ediyorum, dedim. Gece karanlık basınca izah edeyim, zira gece sır perdesidir, dedi. Gece olunca:

— Sen oku ben de vaaz edeyim, dedi. **«Onlar onu sever, o da onları»**, âyetini okudum. Sabaha kadar bu âyeti yediyüz türlü tefsir etti, hiç tekerrür yoktu, tefsirler birbirine de benzemiyordu. Gece bit-

ti ama hâlâ hüzun ve sürûrdan bahsetmiş ve sözlerimiz nihayete ermiş değildir, dedi.

— Sır nedir, dedim.

— Sensin, (senin senliğin, yani hüviyetindir) dedi.

— Sırrın sırrı nedir, dedim.

— Yine sensin, dedi.

Naklederler ki, yağmur için dua et, dediklerinde, O gece muazzam bir şekilde kar yağmıştı. Ertesi gün:

— Ne yaptın böyle, dediklerinde, dedi ki:

— Tarhana (soğuk aş) yedim, dedi. Ben kutubum, ben soğuyunca, üzerimde dönen âlem tümüyle soğur, demek istedi.

Nakledildiğine göre ona:

— Şu sultan için dua et, (de ölsün veya) ıslah olsun, zira haksızlıklar vâki oluyor, dediler. Biraz düşündü, sonra:

— Böyle bir söz söylemek çok basit geliyor bana, yani siz ortada onu mu görüyorsunuz? Geçmişi mi yâd ediyor, geleceği mi düşünüyorsunuz? Siz vakte ve hale bakın!

«Hakikat iki şeydir: Güzel bir tarzda Allah'a ihtiyaç duyma; bu, Ubûdiyetin usûlündendir. Güzel bir tarzda Allah'ın Resûlünü örnek alma; nefsin bunda hiç nasibi ve rahatı yoktur.»

Naklederler ki, ölmek üzereyken, kendisine:

— Seni falan yerde toprağa vereceğiz. Zira meşayihin ve uluların mezarları oradadır, dediklerinde. Şöyle dedi:

— Zinhâr! Ben kim oluyorum da öyle bir zümrenin civarında toprağa veriyorsunuz! Ben Harabâtilerin ve hokkabazların gömülü oldukları şu tepenin doruğunu isterim. Beni onların yanında toprağa veriniz. Zira bunlar O'nun rahmetine daha yakın bulunmaktadırlar. Çünkü suyu, daha çok susamışlara verirler!

Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun.

İMAM MUHAMMED BÂKIR BAHSİ

(Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun)

Muamele ehlinin hücceti, müşâhede erbabının bürhanı, Peygamber evlâdının imamı, Ali ahfadının seçkin siması, zâhir ve bâtın sâhibi, Ebu Ca'fer Muhammed Bâkır, (r.a.). Şu sûfîler zümresine, Mustafa (a.s.) evladından Ca'fer Sâdık ile başlanmış olmasının gereği olarak, sonlarını da aynı tâife ile bitirmek lâzım gelmiştir. (1)

Derler ki, M. Bâkır'ın künyesi Ebu Abdullah olup kendisine Bâkır, diye ağırırlardı. Dakîk bilgiler, latîf işaretler ona vergiydi. Parlak delillere ve apaçık hârikalar olarak meşhur kerâmetleri vardı. **«Kim Tağutu reddedip Allah'a inanırsa...»** (Bakara/256) âyetinin tefsirinde şöyle buyurmuş olduğu nakledilir: «Hakk'ı mütalâa etmekten alakoyan her şey senin Tâğut'undur. Şu halde dikkat et: Hangi perde ile perdelenmişsen o perde ile ondan geri kalmış bulunmaktasın. Şu o halde o perdeyi kaldır ki, ebedî keşfe ulaşasın. Unutma ki perdelenmiş olan (ilâhî cemâli temaşadan) men olunmuştur. Men olunanın da yakınlık davasında bulunmaması lâzım gelir.

Naklederler ki, onun has dostlarından birine:

— O, geceyi nasıl geiriyor, diye sordular. Dedi ki:

— Gecenin bir kısmı geçtikten ve evrâdını bitirdikten sonra yüksek sesle şöyle derdi:

— Yâ İlâhî! Yâ Rabbi! Gece geldi, hükümdarların tasarrufta bulunma yetkileri son buldu. Yıldızlar zâhir oldu, halk uyudu, insan sesi kesildi. Ahâli halkın (ve Emevilerin) kapısından ürküp kaçtı kendi zarurî ihtiyaçlarını gizli tuttu, uyku ile kapıları kitlendi, (veya Emevî oğulları evlerine çekilip uyudu, kimse içeri girmesin, diye

---

(1) Hal tercâmesi için bk: Hücvirî, 169; Münavî, II, 164.

kapılarına da) bekçiler tayin edildi. Onlara ihtiyacı olanlar, isteklerinden vazgeçti, ihtiyaçlarının,onlar tarafından görülmesinden ümit kesti.

— Yâ Râb! Sen Hayy, Bâki ve Basîr'sin, uyumak senin için caiz değil, seni bu sıfatlarla tanımayan hiçbir nimeti ikrâr etmemiştir, sen öyle bir Rabsın ki, istek sahibini reddetmen senin için caiz olmaz, müminlerin biri sana dua edecek olsa, dergâhından eli boş çevirmezsin.

— Yâ İlâhî! Ölümü, mezarı ve hesabı hatırlayınca, senden nasıl dünya ile ilgili bir nasib isteyebilirim? Ölüm vaktinde, azabı olmayan bir rahatı ve hesab günü, cezasız bir hayatı senden niyaz ediyorum!

M. Bâkır bunları söyler ve ağlardı. Nihayet bir gece birisi ona:

— Efendim, ne zamana kadar bunları söyleyeceksin, dedi. Cevap verdi:

— Ey Dost! Yakub'un (a.s.) bir oğlu kayboldu, gözlerine ak düşene kadar ağladı. Bense ecdadımdan on şahsı, yani Hüseyni ve onun etrafındakileri kaybetmişim. Bunların uğrunda en az gözlerime ak düşene kadar ağlamayayım mı? Bunu dedi ve canını Hakk'a teslim etti.

Bu münacaatın Arabça olan metni gayet fasihtir, sözü uzatmamak için manasını Farsca naklettim, böylece aynı şeyler tekrarlanmış olmadı. Teberrük maksadıyle onu bahis konusu edip kitab son verdim.

«Allah ondan da, seleflerinden de razı olsun. Bizleri kendisiyle ve ecdadıyle birlikte haşretsin. Amin. Yâ Rabbe'l-âlemin! Mahlûkâtın en hayırlısı olan Muhammed'e ve bütün âline salât eyle. Ey rahmeti bol olanların en merhametlisi! Rahmetinle bizi kurtuluşa erdir!»

— S O N —

ALFABETİK FİHRİST

İÇİNDEKİLER

ZEYL

KARMA ENDEKS

— B —

— C —

— Ç —

— D —

— E —

— F —

— G —

— I —

— İ —

— K —

— O —

— Ö —

— P —

— R —

— S —

— U —

— Ü —

— V —

— Y —